ĐẦU XANH TUỔI TRẺ

https://tieulun.hopto.org

ĐẦU XANH TUỔI TRẺ CỦA TÁC GIẢ DOSTOIEVSKI NGUIÊN TÁC NGA NGỮ VŨ TRINH DỊCH SANG VIỆT NGỮ TỪ BẢN PHÁP VĂN TỰA LÀ L'ADOLESCENT CỦA DỊCH GIẢ PIERRE PASCAL ẤN BẢN LE LIVRE DE POCHE BÀI GIỚI THIỆU TÁC PHẨM VỚI PHẦN KHẢO LUẬN VỀ DOSTOIEVSKI VÀ THẾ GIỚI DO NGUYỄN HỮU HIỆU VIẾT

NGUỒN SÁNG XUẤT BẢN
— In lần thứ nhất 1974 —,

https://tieulun.hopto.org

DOSTOIEVSKI

ĐẦU XANH TUỔI TRẺ

NGUYỄN HỮU HIỆU
• Giới thiệu tác phẩm
• Dostoievski và thế giới

VŨ TRINH
Phiên dịch

NGUỒN SÁNG

https://tieulun.hopto.org

GIỚI THIỆU TÁC PHẨM

1

NGÀY 8 THÁNG 7 NĂM 1871, VỢ CHỒNG DOSTOIEVSKI về đến St. Petersburg sau hơn bốn năm ở ngoại quốc. Cuối tháng bảy Dostoievski đi Mạc-tư-khoa để tính tác quiền cuốn Lũ người quỉ ám *với ban giám đốc tạp chí* Tín-viên Nga, *khi ông trở về, gia đình dọn tới cư ngụ tại phố Serpoukhovskaia. Ông tưởng có thể tìm thấy ở đây một chút iên ổn tối thiểu để làm việc. Nhưng tháng chín năm ấy, một tờ nhật báo loan tin nhà văn Dostoievski đã trở về, thế là khách khứa và nhất là các chủ nợ ùn ùn kéo tới hành hạ đe dọa ông. Bà Anna Grigorievna phải đứng ra bảo vệ chồng. Để tránh cho ông khỏi bị cảnh những con buôn văn nghệ bóc lột như trước, bà tự xuất bản lấy những tác phẩm của ông* (Chàng ngây, Lũ người quỉ ám...) *Bên cạnh một ông chồng mơ mộng, bệnh hoạn, cả tin, bà Anna tỏ ra là một nhà buôn ngoại hạng, bà mới đích thực là người chèo chống gia đình.*

Dostoievski hơi buồn vì những chương đầu tiên của cuốn Lũ người quỉ ám *đăng tải trên tờ* Tín-viên Nga *không được tiếp đón nồng nhiệt lắm: ông bị coi là thủ cựu, thoái trào trong khi ông nhiệt thành ưu tư về tương lai của nước Nga và Âu-châu. Tuy ông gắt gao lên án*

https://tieulun.hopto.org

những lí thuiết gia không tưởng, những tư tưởng trừu tượng hay duy vật, «duy Tây-phương — những kẻ mất gốc — vì họ làm tiêu hao tiềm lực và lệch hướng đi của dân tộc, nhưng ông không thuộc hàng ngũ những kẻ mù quáng tôn thờ quá khứ, hay bảo thủ ích kỉ muốn duy trì hiện trạng xã hội và chính trị của một nước Nga phân hóa đang hoang mang giữa ngã ba thế giới. Do đó, Dostoievski cảm thấy nhu cầu cấp thiết hòa đồng với thời đại ông, với lớp thanh niên. Ông khao khát bàn bạc, chia xẻ những quan điểm và âu lo của ông về tiền đồ dân tộc với quảng đại quần chúng.

Vì thế, cuối năm 1872, khi hoàng thân V.S. Meshcherki, chủ nhiệm tờ Công-dân (Grazhdnin), *một tờ báo bảo thủ và bài Âu, mời Dostoievski làm chủ biên với lương bổng đồng niên là 3000 rúp thì Dostoievski nhận lời ngay. Từ lâu ông đã mơ tưởng ra một tờ báo, lấy tên là* Nhật-kí của một nhà văn (Dnevnik pisatelya) *để giãi bày ý kiến của ông về những biến cố của thời đại. Đề nghị của hoàng thân Meshcherki cho ông một cơ hội thực hiện giấc mơ của ông dưới một hình thức khác. Bộ biên tập gồm những tay cực hữu như Maïkov, Philippov, Strakhov, Bielov... Tờ báo tuy ít người đọc nhưng được sự bảo trợ của những cánh khuinh hữu.*

Với Nhật-kí của một nhà văn, *Dostoievski khai sinh một thể văn mới, một thứ tạp ghi pha trộn giữa những dòng tâm sự với tranh luận chính trị, những vấn đề vĩnh cửu với những ưu tư thường nhật. Bằng một điệu tâm sự, ngẫu hứng trào theo ngòi bút, khi thì ông kể lại những kỉ niệm tuổi trẻ, về Bielinski, Herzen, Tchernychevski..., những cảm tình xưa cũ với chủ nghĩa xã hội không tưởng, khi thì trình bầy những cảm nghĩ của ông nhân một cuộc triển lãm hội họa, diễn thuiết. Và cũng rất thường khi,*

https://tieulun.hopto.org

bằng một giọng quiết liệt, ông tấn công tới tấp đối thủ, nói thẳng thừng những tư tưởng thầm kín ấp ủ trong tâm hồn, những điều mà ông chỉ có thể nói được một cách gián tiếp trong tác phẩm.

Nhưng bao giờ mà chẳng vậy, được điều nọ lại mất điều kia. Nhà báo đã giết chết nhà văn. Mới đầu, Dostoievski tưởng rằng việc điều hành tờ báo cũng không đến nỗi vất vả lắm, hàng ngày ông có thể để ra chút thì giờ để viết sách. Nhưng ngay sau đó, ông biết rằng mình lầm. Tờ báo đã chiếm hết cả thì giờ của ông. Với tư cách chủ biên, ông phải tiếp các tác giả, đọc các bài gửi tới, sửa các bài chọn đăng (nhất là các bài của hoàng thân chủ nhiệm nhiều tham vọng nhưng dốt nát). Ngày 26 tháng hai 1873, Dostoievski viết thư than thở với một người bạn, sử gia Pogodine «Những ý tưởng truiện ngắn, truiện dài sinh sôi nảy nở như nấm trong đầu tôi và chồng chất trong lòng tôi. Tôi suy nghĩ về những ý tưởng đó, ghi lại, mỗi ngày bổ túc thêm những chi tiết mới .., và lập tức tôi nhận thấy rằng thời giờ của tôi bị tờ báo chiếm hết và tôi không thể viết lách gì được nữa, tôi đâm ra hối hận và tuiệt vọng... Quả thực tôi tin rằng mình đã phạm phải một điều ngu xuẩn lớn lao khi tự cột vào tờ Công-dân.» *Thêm nữa, việc cộng tác với tờ báo không phải lúc nào cũng dễ chịu cả. Mặc dầu Dostoievski đã thực hành một chính sách ngoại giao vô cùng mềm dẻo và tế nhị, những cuộc đụng chạm thường xuiên với ông hoàng chủ nhiệm cũng không thể tránh được. Rồi lại còn nha kiểm duiệt lúc nào cũng chiếu cặp mắt cú vọ vào mục* Nhật-kí *của ông, không ngừng gây khó dễ. Vì gia đình, Dostoievski cố gắng cầm cự tới mùa xuân năm sau thì tình cờ dịp may mò tới cùng với người bạn cũ : thi sĩ Nekrassov. Nekrassov, thi sĩ bóng lộn của những kẻ hèn mọn, khổ cực, một người bạn đồng hành tuổi trẻ rồi*

https://tieulun.hopto.org

kẻ thù văn chương của Dostoievski. Nekrassov không những là một thi sĩ mà còn là một kẻ chuiên lăng-xê tài năng mới. Chính Nekrassov cùng với phê bình gia Bielinski ba mươi năm trước đã rầm rộ tán dương cuốn Những kẻ đáng thương, *tác phẩm đầu tay của Dostoievski. Hai người không gặp lại nhau, sau nhiều năm, vì chính kiến. Lúc này Nekrassov đang cần gấp một cuốc tiểu thuiết của một nhà văn hàng đầu cho tờ* Quốc-gia niên-giám *của ông, nên ông quiết định quên thù xưa, trở lại. Sự khẩn cầu của Nekrassov rất hấp dẫn và vuốt ve lòng tự ái : người bạn cũ, kẻ thù cũ trở lại năn nỉ xin truiện của mình với đề nghị trả 250 rúp một trang in. Điều khó nghĩ duy nhất: tờ báo của Nekrassov, tờ báo được đọc và hâm mộ nhứt, là tờ báo của nhóm* Cấp-tiến. *Từ trước tới nay, Dostoievski chỉ cộng tác với những cơ quan ngôn luận bảo thủ. Phải chăng lần này phải đào ngũ? Kẹt nhất là trong hàng ngũ mới toàn là những kẻ cựu thù của Dostoievski. Ông sợ nhất là bị họ iêu sách ông khuất phục tuiệt đối khuinh hướng của họ. Ông viết cho vợ : «Bây giờ Nekrassov có thể ngầy ngà anh một cách dễ sợ nếu anh bầy tỏ một điều gì ngược lại xu hướng họ... Nhưng, khi chúng ta phải đi ăn xin, anh quiết sẽ không nhượng bộ một li».*

Cuốn truiện hứa trao cho Nekrassov vào ngày mồng 1 tháng giêng 1875. Để có thể dấn hết mình vào tác phẩm, Dostoievski xin từ chức chủ biên tờ Công-dân. *Ông thuê nguiên cả một căn nhà ở miền quê tại Staraïa Russa thuộc hạt Nogorod và đưa gia đình về đó.*

Theo thông lệ, Dostoievski làm việc ban đêm. Ông đi ngủ vào lúc 5 giờ sáng, trở dậy hồi 11 giờ trưa, kêu các con đến kể lại cho ông nghe những chuiện linh kinh buổi sáng. Sau bữa ăn trưa, ông vào thư phòng đọc cho bà Anna chép lại những điều ông vừa viết đêm qua.

https://tieulun.hopto.org

2

Ở CHƯƠNG 1, PHẦN 2 TRONG NHẬT KÍ CỦA MỘT nhà văn, *tháng giêng 1876 Distoievski ghi rằng ông đã quay sang viết cuốn* Đầu xanh tuổi trẻ *ngay trong khi ông đã sửa soạn để viết một cuốn tiểu thuiết nhan đề là* Cha và Con, *một đề tài ông ấp ủ bao lâu nay. «Nhưng nhờ trời, tôi tự chế được Tôi chưa sẵn sàng. Thời gian đó, tôi chỉ viết* Đầu xanh tuổi trẻ *trong đó chứa đựng bản phác họa thứ nhất của tư tưởng tôi».* Cha và Con *là kiểu mẫu đầu tiên của* Anh em nhà Karamazov, *tuiệt tác cuối cùng của Dostoievski.* Đầu xanh tuổi trẻ *cũng đề cập tới đứa con mới lớn đi tìm cha, i hệt diễn tiến của phần đầu cuốn* Anh em nhà Karamazov. *Về bối cảnh cũng vậy: chuiện một gia đình «mất gốc». Dostoievski dự định viết về* Đầu xanh tuổi trẻ *như sau, trong* Nhật-kí của một nhà văn :

«... một đứa trẻ đã ra khỏi tuổi thơ, và xuất đầu lộ diện giản dị như một thanh niên thiếu kinh nghiệm, rụt rè rồi kế đó liều lĩnh muốn mau mau cất bước khởi đầu trong đời. Tôi đã chọn một tâm hồn ngây thơ nhưng đã tiêm nhiễm một mầm mống hư hỏng khủng khiếp, với lòng sớm căm hờn đối với sự vô nghĩa và «ngẫu nhiên» của mình, và với sự thoả mãn man dại mà một tâm hồn hãy còn trong trắng ấp ủ một cách í thức tội lỗi trong tư tưởng, nuôi nấng nó trong lòng và vuốt ve tôn sùng nó trong những giấc mộng tuy thoáng qua nhưng táo bạo và man rợ — tất cả những cái đó nối kết một cách tự nhiên với sức mạnh của nó, lí trí của nó, và đúng hơn nữa, với cả Thượng-đế. Đó là những sự còi cọc sa sầy của xã hội chúng ta, những thành phần «mất gốc» của «những gia đình mất gốc».

Arkadi Dolgoruky, chàng thanh niên, con tư sinh của

https://tieulun.hopto.org

lãnh chúa Versilov và một nữ nông nô. Chàng không biết cả cha lẫn mẹ từ thuở nhỏ. Cậu bé sống nội trú gần như một đứa trẻ mồ côi ở nơi nhà một người Pháp ngu dốt và tàn nhẫn, M. Touchard. Nội trú này dành riêng cho những ông hoàng con và con cái những vị nguiên lão nghị viên. Touchard đòi một phụ khoản danh dự để nhận nuôi một đứa con hoang. Bị từ chối, thế là i đổ cơn giận lên đầu tên học trò đáng thương. I đánh đập, chế giễu và nhốt cậu bé vào phòng tối. «Chỗ của mày không phải ở đây, mà là ở đằng kia. (...) Mày không có quiền ngồi cạnh những đứa trẻ con nhà quí phái, mày chỉ là con nhà hèn hạ, một đứa đầy tớ không hơn không kém.» Arkadi không chống đối, trái lại cố gắng khuất phục địch thủ của mình bằng sự nhịn nhục vô bờ. «Ông ta đã đánh đập tôi trong gần hai tháng trời. Tôi còn nhớ trong suốt thời gian đó, tôi muốn ton hót nịnh bợ ông ta bằng mọi cách, tôi quì xuống hôn lên tay ông ta và tôi vừa hôn tay ông ta vừa khóc nức nở.» Cậu bé, ngay từ thuở thơ ấu, đã học được cá tính kì lạ khao khát tự nguiện chịu đựng sự lăng nhục một cách thụ động : «Nãy, anh đã làm nhục tôi, thế thì tôi sẽ tự làm nhục tôi thêm nữa. Hãy xem đây, hãy cảm phục đi.» «Ông Tútsa trước kia đánh tôi để cho thấy tôi là một thằng đầy tớ chớ không phải là con một vị nguiên lão : thế là tôi đóng vai đầy tớ ngay, không những tôi ngoan ngoãn trả quần áo lại cho ông, tôi còn tự tay lấy bàn chải và chăm chỉ phủi sạch đến hạt bụi nhỏ nhất, không cần ông iêu cầu hay ra lệnh, đôi khi quá hăng trong phận sự đầy tớ, tôi cầm bàn chải chạy theo ông để phủi vết dơ cuối cùng trên áo ông, đến nỗi đôi khi chính ông đã cản lại: «Được rồi, được rồi, Đôlgôruki; được rồi!» Mỗi khi ông ta về và cởi áo choàng, tôi liền đem ra chải, gấp lại cẩn thận và lấy một miếng lụa có kẻ ô phủ lên. Tôi biết rằng các bạn học

https://tieulun.hopto.org

chế nhạo và khinh bỉ tôi, tôi biết rõ như vậy nhưng chính điều ấy làm tôi thích thú: «các người muốn tôi là đầy tớ thì đây tôi là đầy tớ. Đã là đầy tớ thì phải làm đầy tớ cho trót». Mối căm thù thụ động và niềm oán hận sâu kín đã được tôi giữ mãi nhiều năm.» (tr. 461).

Chính trong cảnh cô đơn mơ mộng của những năm tháng thơ dại triền miên đó mà một «ý nghĩ» khủng khiếp thành hình trong đầu cậu bé. Nó đã chộn vùi cả cuộc sống của cậu. Trường trung học không cấm được cậu mơ mộng, do đó, nó cũng không thể ngăn cản được «ý nghĩ» của cậu. Từ trước tới nay, Arkadi vẫn đứng đầu lớp, nhưng từ khi «ý nghĩ» xuất hiện, cậu bé bắt đầu học hành tồi tệ. Thế là trường trung học không cản trở được ý nghĩ, «nhưng ý nghĩ đã cản trở trường trung học. Nó còn cản trở cả trường đại học nữa» (tr. 18) Ra khỏi trường trung học, Arkadi nuôi ý định đoạn tuyệt hoàn toàn không những với toàn thể gia đình mà còn với toàn thể thế giới nữa, nếu cần. Lúc đó, Arkadi mới hai mươi tuổi. Cậu viết cho tất cả những người quen ở Petersburg, yêu cầu họ để cậu yên, đừng gửi tiền cấp dưỡng cho cậu nữa, và nếu có thể, xin mọi người hãy quên cậu đi: Một vấn đề nan giải hiện ra: hoặc là vào đại học để tiếp tục việc học, hoặc là trì hoãn việc thực hiện «ý nghĩ» thêm bốn năm nữa. Không ngần ngại, Arkadi lựa chọn «ý nghĩ» «vì tôi đã tin tưởng một cách chính xác» (tr. 18) Ý nghĩ của cậu bé là tất cả lí tưởng, tất cả lẽ sống của cậu. Ý nghĩ đó là sức mạnh bí ẩn giúp cậu bé vượt qua mọi thử thách, mọi khổ cực, nhục nhã. Ý nghĩ của Arkadi là gì? Cậu muốn thắng lướt tất cả mọi người, đập đổ những bức tường, giẫy xéo lên những thành kiến, được người ta sợ hãi, kính trọng, vâng lời, như cậu đã từng sợ hãi, kính trọng, vâng lời kẻ khác. Nhưng đâu là phương tiện giúp cậu thực hiện ý định ghê

https://tieulun.hopto.org

gớm đó? Nói rõ hơn, Arkadi định trông cậy vào mãnh lực nào để thi hành ước muốn của mình? — Tiền. Cậu chỉ cần nhìn thoáng qua là đủ ước lượng được sức mạnh vô biên của tiền tài trong xã hội hiện kim. Kim tiền. Tiền! Phải chỉ có người có tiền mới thỏa mãn được tất cả những gì hắn ham muốn. Có tiền mua tiên cũng được. Tiền bạc, mua được cả tâm hồn lẫn thể xác. Nén bạc đâm toạc tờ giấy: Tiền bạc mua được cả luật lệ lẫn lương tâm. Ý thức được sức mạnh của đồng tiền ghê gớm như thế nên Arkadi cương quiết ôm mộng làm giầu. «Ý định của tôi là trở thành Rothschild, cũng giầu như Rothschild, không phải chỉ giầu không mà thôi mà giầu i như kiểu Rothschild» (tr. 104) Nhưng làm giầu cách nào? Arkadi nghiên cứu cách làm ăn của mọi người xung quanh. Tất cả tìm mọi mưu thần chước quỉ để có tiền. Có kẻ bán mình như Anna Andreievna. Có kẻ ngụy tạo chi phiếu hay làm bạc giả, như Stebelkov. Có kẻ tổ chức tống tiền, như Lambert và Trichatov. Chàng thanh niên không dại dột phiêu lưu như vậy. Sự lương thiện của chàng chỉ là sự khôn ngoan. Nguiên tắc của chàng là đừng mạo hiểm. Việc làm giầu của chàng rất giản dị. «Tất cả bí quiết nằm trong hai tiếng: kiên cường và liên tục» (tr. 104). Kiên cường *ở đây là* kiên cường góp nhặt, *«dù là góp nhặt từng xu», cũng có thể tích tiểu thành đại. Và* liên tục *cũng chỉ là* liên tục góp nhặt, *«một lối làm giầu giản dị nhất», và bảo đảm thành công. Tóm lại góp nhặt, góp nhặt và góp nhặt. Năng nhặt chặt bị, như người ta nói, là cách làm giầu chắc chắn và thực tế nhất. Điều đó ai cũng biết, nhưng tại sao ít người làm được? Arkadi giải thích: tại người ta chưa có ý muốn tới mức. Góp nhặt có ý thức, với mục đích trở thành Rothschild đòi hỏi lòng ham muốn và sức mạnh ý chí mãnh liệt. «Chúng có nhiệt độ của nước*

https://tieulun.hopto.org

đun sôi và nhiệt độ của sắt nung đỏ» (tr. 106). Đó là việc chịu đựng khổ hạnh ép xác đòi hỏi những kì công chỉ có những bậc thánh mới làm nổi, với tất cả sự chuiên chú vì đó là «một ý thức, chớ không phải là một ý định nữa!» Bí quiết làm giầu của Arkadi còn đòi hỏi thêm hai nguiên tắc bổ túc. Thứ nhất : Tiết giảm tới mức tối đa việc ăn ở, may mặc, giao dịch, hùn hợp với người khác. Thư hai : mỗi ngày phải kiếm thêm chút ít ngoài số chi phí tối thiểu về ăn tiêu, "ngõ hầu sự cóp nhặt không bị gián đoạn ngày nào" (tr. 110). Arkadi đã làm ba cuộc thí nghiệm và đã thành công. Chàng thanh niên có đủ tư cách để bắt người ta phải học chân lí này : «những số tiền kiếm được do sự cóp nhặt liên tục và kiên cường lớn hơn những món tiền lãi năm thì mười họa, dù là lời trăm phần trăm.»

Đấy là tất cả bí quiết làm giầu của Arkadi. Nhưng đâu là mục đích của chàng thanh niên ? Một sự ngộ nhận mà chàng muốn tránh là chàng không có muốn trả thù, không nguiền rủa oán ghét ai, cũng không do thân phận mồ côi, hờn tủi cho số kiếp con hoang của mình.

Chàng tuiên bố : «Ý định của tôi chỉ là đi tìm cô liêu quạnh quẽ,» (tr. 114). Và đó là do cá tính của chàng. «Không ! Arkadi thanh minh không phải vì tủi phận mình là đứa trẻ hoang để cho lũ bạn chế giễu tại nhà lão Tou-chard, không phải vì những năm thơ ấu bi thương, không phải vì hận thù, cũng không phải vì một sự phản kháng chính đáng mà tôi đã nảy sinh ra «ý định». Chẳng qua là do cá tính của tôi.» (tr. 114). Tâm hồn chàng sớm hướng về bóng tối và cô đơn. «Hình như từ năm tôi mười hai tuổi, nghĩa là gần đến tuổi có ý thức, tôi đã bắt đầu không ưa mọi người (...) Trong những lúc thanh thản, đôi khi tôi cũng cảm thấy bực mình rằng tôi không biết nói gì cả với những người thân cận của tôi, hoặc giả nói được mà

https://tieulun.hopto.org

tôi chẳng muốn nói, dường như có gì cản lời tôi. Bản tính tôi vốn hoài nghi, hay gắt gỏng và thích cô đơn (...) Vâng, tôi ủ ê rầu rĩ, lúc nào cũng trầm tư. Nhiều khi tôi muốn ẩn lánh ra ngoài xã hội. Có lẽ tôi cũng hữu ích cho xã hội, nhưng tôi không thấy một lí do nào khiến tôi phải làm điều thiện cả. Thiên hạ chẳng tốt đẹp gì, hà tất mình phải bận trí về họ.» Một bác luận có thể được đặt ra ngay: nhưng người ta vẫn có thể tìm được sự cô lập mà không cần phải vật lộn vất vả để thực hiện ý định trở thành Rothschild. Rothschild ăn nhằm gì trong vụ này đâu? Arkadi trả lời ngay «Ấy là tôi muốn vừa được sống cô lập lại vừa có quyền lực.» Và đấy chính là vấn đề, là niềm mơ ước thầm kín tha thiết từ tấm bé của chàng thanh niên. «Phải, chàng thú nhận, suốt đời tôi khao khát uy quiền, và sự cô quạnh. Tôi mơ ước như vậy ngay từ khi thơ ấu (...) Phải, tôi hết lòng mơ ước, thậm chí không còn có thì giờ chuiện trò,» (tr. 116). Arkadi triền miên trong trạng thái mơ ước điên khùng ấy cho đến khi chợt nẩy ra «ý định»: «tức thì những mơ ước phi lí đến đâu cũng trở thành hữu lí và từ hình thức tưởng tượng biến thành hình thức thực tiễn thích đáng (tr. 116).

Uy quiền! Đó là một cái gì vô cùng quiến rủ, «đó là sức mạnh của ý định», «Và tiền tài, Arkadi nhận định, là con đường duy nhất có thể đưa một kẻ bất tài lên hàng đầu» (tr. 117). Có thể chàng Thanh niên không phải là kẻ bất tài, nhưng đôi khi soi gương, chàng thấy cái mã ngoài của mình bất lợi vì tầm thường quá. Nhưng nếu chàng có tiền thì lại khác. Hãy nghe Arkadi lí luận: «Ví thử tôi giàu có như Rothschild xem! Nào ai chán bộ mặt của tôi? Tôi chỉ huít sáo cũng khối ả mĩ miều bu tới. Nói thật tôi còn tin chắc rằng các ả sẽ còn cho là tôi bảnh trai, tài hoa nữa. Có điều nếu tôi ngu đần mà họ tâng tôi lên bậc thông thái, thì

https://tieulun.hopto.org

chết tôi! Tuy nhiên, nếu tôi là Rothschild thì bậc thông thái kia còn chút giá trị nào bên cạnh tôi nhỉ? Người ta còn không để cho bậc thông thái mở miệng là khác, Có thể tôi là người tài trí. Nhưng đặt cạnh những Talleyrand, Piron, thì tôi bị lu mờ. Nhưng nếu tôi là Rothschild những nhân vật như Piron và cả như Talleyrand sẽ đứng địa vị nào? Tiền tài hẳn là một quiền lực bạo ngược, nhưng đồng thời cũng là một bình quiền tối thượng. Đó chính là mãnh lực lớn lao của tiền tài. Nó sang bằng mọi bất bình đẳng. Đấy, tôi đã quả quiết như vậy, ngay từ khi còn ở Mạc-tư-khoa. (*tr. 117*).

Song không phải tiền tài cũng không phải quiền lực là điều chàng thanh niên cần. Tiền tài hay quiền lực chỉ là phương tiện chứ không phải cứu cánh. «Tôi chỉ cần những gì mà thế lực và chỉ có thế lực mới tạo ra được.» Đó là : «Ý thức, bình tĩnh và cô độc, về sức mạnh của mình!» Nhưng đấy là tự do, định nghĩa hoàn hảo nhất về tự do, vì nó mà thế giới đã bao lần chiến tranh và nhân danh nó mà thế giới còn tranh chấp liên miên không bao giờ dứt. «Tự do! tôi đã diễn tả được danh từ lớn ấy .. Đúng thế, còn gì cao đẹp và hấp dẫn bằng khi tự mình đơn độc ý thức được sức mạnh của mình. Tôi có sức mạnh và tôi bình tĩnh» (*tr. 117*).

Như tất cả những kiệt tác khác của Dostoievski, Đầu xanh tuổi trẻ *là một câu chuyện tranh đấu giành tự do. Raskolnikov giết người để chứng tỏ tự do tối thượng của mình,* Chàng ngây *tìm thấy tự do trong điên cuồng,* Lũ người quỉ ám *chinh phục tự do qua cách mạng. Chàng thanh niên muốn mua tự do bằng tiền bạc. Tiền bạc là một bảo đảm chắc chắn nhất về sức mạnh và tự do.*

Giống như Raskolnikov không cần tiền trộm cướp được, Arkadi Dolgoruki cũng không cần tiền kiếm được.

https://tieulun.hopto.org

Cả hai tranh đấu chỉ để thủ đắc «ý thức bình tĩnh và cô độc về sức mạnh của mình». *Nếu có uy quiền, Arkadi cũng sẽ không cần đến nó nữa. «Lúc ấy tôi sẽ vui lòng ngồi hạng chót ở bất cứ đâu. Nếu là Rothsschild tôi sẽ khoác áo choàng xơ xác, cầm dù dạo chơi (...) Ý thức được mình là Rothschild là đủ cho tôi vui thích trong lúc ấy rồi». Tóm lại*

... Tôi chỉ cần
có ý thức ấy.

Nhưng tiếc thay con người không phải là một ý thức đơn độc, một ý chí tự do và cuộc đời không phải là một bài toán. Tất cả liên đới chằng chịt với nhau và tất cả là huyền bí. Ý thức tự khẳng định mình sẽ đưa tới điên loạn và kẻ càng trèo cao càng ngã đau vì chính trọng lực, nhân tính của mình.

Cũng giống như Raskolnikov, trong cuộc đi lên đời sống siêu nhân bỗng nhận thấy mình chỉ là một «con sâu bọ như những kẻ khác», cũng vậy Arkadi bỗng bị khựng lại bởi những tình cảm trần gian tầm thường của mình. Không phải là một ý tưởng khác đã chiến thắng Raskolnikov và Arkadi mà chính là cuộc đời, là nhân tính trong họ. Đó là sự thất bại nhưng cũng chính là con đường cứu chuộc của họ.

Có hai giai thoại xảy ra, từ đó chàng thanh niên không còn vương vấn gì về «ý định» của mình nữa.

Giai thoại thứ nhất *vào một ngày hè tháng bảy, Arkadi gặp một sinh viên say sưa vô tích sự; hai người làm quen nhau và hẹn nhau đi dạo phố. Gặp thiếu nữ đứng đắn nào đi một mình là hai chàng xáp lại, mỗi người đi kèm một bên và thản nhiên mang chuyện tục tĩu ra nói. Sau đó, chàng thanh niên cảm thấy vô cùng xấu hổ và nhục nhã, không hiểu tại sao mình lại có thể thấp hèn như*

https://tieulun.hopto.org

thế. Dần dần chàng mới hiểu ra : một khi đã có một cái gì cố định, mãnh liệt, thường xuyên ám ảnh tâm trí, người ta để xa lánh mọi người «Và người ta sẽ hời hợt với mọi chuiện xảy tới» Ngay cả những cảm giác cũng mông lung, hỗn loạn và đúng đắn nữa. Tệ hơn thế, «con người ta bao giờ cũng có sẵn một cái cớ để tự bào chữa những sự hư hỏng lầm lạc của mình. Ý định che khuất mọi thực tại.

Giai đoạn thứ hai : *Người ta tìm thấy trước cửa nhà trọ của Arkadi một đứa trẻ bị bỏ rơi. Vợ chồng chủ nhà lúng túng, khó chịu, định gửi ngay đứa bé vào sở cứu tế xã hội. Chàng thanh niên bất nhẫn đứng ra chịu trách nhiệm nuôi đứa nhỏ. Ít ngày sau Arina, đứa nhỏ, chết. Việc nuôi nấng, chôn cất Arina tuy chẳng làm Arkadi tốn kém bao nhiêu, nhưng làm chàng phải suy nghĩ, như chuiện đáng tiếc với chàng sinh viên thô tục trước đó. «Câu chuiện về anh chàng sinh viên đã chứng minh rằng «ý định» có thể khiến cho cảm giác rối loạn và đưa người ta đi xa thực tế của cuộc đời. Với chuyện của Arina thì lại ngược lại : không một «ý tưởng» nào đủ mạnh đến độ có thể làm người ta say mê (...) đến độ chai đá trước một cảnh tượng não lòng và cũng không ngăn được người ta hi sinh ngay tất cả những gì đã làm trong nhiều năm gian khổ để thực hiện «ý tưởng». Cả hai kết luận đó đều đúng.» Đúng hơn, cuộc sống đích thực đáng giá và mạnh hơn mọi lí luận.*

3

Đầu xanh tuổi trẻ *là một tác phẩm ít được đọc nhất trong năm kiệt tác của Dostoievski. Bố cục rối bời, hỗn loạn như chính chủ đề của cuốn truiện. Hình như trước khi tập trung hết tinh thần vào việc sáng tác tuiệt phẩm* Anh em nhà Karamazov, *tác giả muốn trút hết tất cả những ý tưởng, tài liệu ghi chú trong bao nhiêu năm vào*

https://tieulun.hopto.org

cuốn truiện này. Chính Dostoievski cũng tuyệt vọng thú nhận có ít nhất bốn cuốn sách trong đó. Tuy nhiên, nếu Dầu xanh tuổi trẻ *không phải là tác phẩm lớn nhất của Dostoievski thì ít nhất qua truiện này ông cũng đòi thành công trong việc tạo ra một trong những nhân vật lớn nhất của ông, bên cạnh Kirilov, Ivan Karamazov, Stavrogin... : nhân vật Versilov, một nhân vật bí ẩn đối với độc giả cũng như đối với tác giả và những nhân vật khác trong truiện vậy.*

Versilov là một địa chủ, một lãnh chuá, đã làm tiêu tán ba sản nghiệp trong những cuộc dong chơi. Versilov là một nhà quí tộc không giai cấp, một nhà trí thức không sở nguiện, một kẻ tìm kiếm không hi vọng. Ông ta đã chu du phần lớn cuộc đời ở Âu-châu. Cuộc sống tự do, hỗn loạn biến ông ta thành một kẻ «bất hợp lệ». Ông ta muốn đứng bên lề mọi chuiện nhưng lại bị vướng mắc vào những cuộc tranh tụng liên miên. Thảm kịch của ông ta là tình iêu nhị trùng. Versilov iêu mẹ Arkadi, -Sofia- một nữ nông nô cũ của ông, vợ cũ của Markar Arkadi với tình bạn và Katerina Akhmokova với tình iêu nhục cảm. Tình iêu của ông không lối thoát. Ông không bao giờ biết sự huiền bí của kết hợp vì cả sự thương hại lẫn nhục cảm đều không đưa tới hoà điệu. Tình iêu trước hết là sự tự hiến dâng mình. Tình iêu đích thực phải căn cứ trên nhân cách. Tình iêu-thương hại phủ nhận nhân cách người khác, vì nó giả thiết một cấp bậc. Tình-iêu nhục cảm xoá hẳn đối tượng vì nó bắt nguồn từ một sự vị kỉ tuiệt đối. Trường hợp thứ nhất đưa tới chán nản, trường hợp thứ hai tới dâm đãng. Cả hai trường hợp đều đưa tới cô độc.

Trong sự cô độc ngoài ý muốn đó, con người hư mất vì sự phân hoá. Versilov than: «Tâm hồn tôi ngập lời nhưng tôi không biết ăn nói làm sao. Dường như tôi bị chia xẻ ra làm đôi... Phải, quả thực tôi bị chia xẻ làm đôi và tôi

https://tieulun.hopto.org

thực sự sợ hãi điều đó.» Versilov tự nhận là một triết nhân theo tự nhiên thần giáo. Trong lúc tâm tình hoang mang, ông trở lại đặt niềm tin vào tình iêu nhân loại, một tình iêu vô thần cảm động giữa những kẻ không còn tin vào vĩnh cửu mà Ivan Karamazov sẽ phác vẽ lại trước phút điên loạn. Có lẽ đó cũng chính là tình iêu mà Dotoievski mơ tưởng vào thời ông còn tin vào chủ nghĩa xã hội đại đồng, và rất có thể đôi lúc ông còn bị cám dỗ tình iêu nẩy sinh khi nhân loại ngừng tranh chấp nhau và ý thức được thân phận hữu tử của mình.

— Bạn ạ,» ông bắt đầu với một nụ cười suy tư, «ba tưởng tượng bây giờ, cuộc đấu tranh đã chấm dứt và chiến tranh đã lắng dịu. Sau những lời nguyền rủa, những đống bùn được ném ra, và những hồi còi, tình hình tạm iên, con người trở thành cô độc như họ mong muốn: tư tưởng vĩ đại trước kia đã từ bỏ họ; nguồn sinh lực lớn lao đã nuôi dưỡng và sưởi ấm họ giờ đã rút đi, như mặt trời uy nghi quiến rủ trong bức tranh của Claude Lorrain, nhưng bây giờ là ngày cuối cùng của nhân loại. Và bỗng nhiên con người hiểu rằng họ hoàn toàn cô độc, họ cảm thấy bị bỏ rơi như đứa trẻ mồ côi. Con ơi, không bao giờ ba có thể nghĩ con người bạc bẽo và ngu si. Những con người trở thành côi cút sẽ xích lại gần nhau, gắn bó hơn, thân ái hơn; họ sẽ nắm tay nhau vì từ nay họ hiểu rằng họ là tất cả cho nhau. Lúc ấy, tư tưởng vĩ đại về sự bất diệt sẽ tan biến và cần được thay thế; tất cả tình-iêu vô biên đối với đấng bất diệt sẽ hướng về tạo vật, thế giới, nhân loại, cỏ cây. Họ sẽ say mê cuồng nhiệt quả đất với cuộc sống, và trong chừng mực họ dần dần ý thức tình trạng tạm thời và chung cuộc của họ, họ sẽ cảm thấy một tình iêu đặc biệt, khác hẳn trước kia. Họ sẽ chú ý và phát giác trong tạo vật các hiện tượng và các bí quiết bất ngờ,

https://tieulun.hopto.org

bởi vì họ sẽ nhìn với một nhãn quan mới, nhãn quan của một người nhìn người iêu. Họ sẽ thức tỉnh và sẽ vội vã hôn nhau, hối hả iêu nhau bởi vì họ biết cuộc đời của họ là phù du và họ chỉ còn có bấy nhiêu. Họ sẽ làm việc cho nhau, mỗi người sẽ cho tất cả cho mọi người và do đó sẽ sung sướng. Mỗi đứa trẻ sẽ biết và cảm thấy rằng mỗi người lớn trên quả đất này là một người cha và một người mẹ của nó Mọi người sẽ nhìn mặt trời lặn, tự bảo «Ước gì ngày mai là ngày cuối cùng của đời ta; ta sẽ chết, nhưng cần gì, tất cả mọi người sẽ còn lại, rồi con cháu họ cũng sẽ còn lại»— ý nghĩ thiên hạ sẽ còn lại, tiếp tục iêu nhau và âu lo cho nhau, thay thế ý nghĩ sẽ gặp nhau ở bên kia thế giới. Ồ, họ sẽ vội vã iêu nhau biết bao, để xoa dịu nỗi sầu bao la trong lòng họ. Họ sẽ kiêu ngạo và gan dạ đối với bản thân họ, nhưng rụt rè đối với kẻ khác; mỗi người sẽ lo sợ cho cuộc sống và hạnh phúc của người khác. Họ sẽ trìu mến nhau, và sẽ không hổ thẹn như bây giờ, họ sẽ vuốt ve nhau như những đứa trẻ. Gặp nhau, họ sẽ nhìn nhau bằng ánh mắt sâu xa và đầy thông cảm, chứa chan tình iêu và sầu muộn.

Tình iêu trên của Versilov là một ảo tưởng, dễ vỡ dễ tàn phai. Tình iêu đích thực phải là sự khẳng định vĩnh cửu. Versilov và Arkadi là những kẻ mất gốc. Mất gốc theo nghĩa họ bị cắt lìa khỏi đất nước và những thực tại sinh động thường nhật. Mất gốc theo nghĩa cuộc sống đích thực của họ vắng mặt. Versilov trông vời quá khứ, Arkadi mộng tưởng tương lai. Họ không thấy ở đây và bây giờ.

Ngược lại với cặp Versilov-Arkadi, ta có cặp Makar Ivanovich và Sofia, Makar là một cựu nông nô. Ông lấy Sofia, mẹ của Arkadi, theo lời di chúc của cha nàng, bạn ông, lúc ông đã năm mươi tuổi. Khi Versilov về thăm trang

https://tieulun.hopto.org

trại, ông ta thấy và ưa thích Sofia. Makar từ bỏ vợ lên đường lang thang khắp nước Nga. Makar cũng là một kẻ đi chu du như Versilov, nhưng ông đi với một đức tin. Thỉnh thoảng Makar tạt về thăm vợ cũ. Lần cuối cùng ông trở về và chết tại nhà Versilov. Sự hiện diện dịu dàng của Makar Ivanovich trong những ngày cuối cùng là những trang sâu thẳm và nhẹ nhàng nhất của tác phẩm. Makar là một cựu giáo đồ. Đức tin của ông là đức tin bình dân của dân tộc Nga. Ông tin rằng «tất cả đều là huiền bí, huiền bí của Thượng-đế cùng khắp. Trong mỗi thân cây, mỗi cọng cỏ, đều chứa đựng huiền bí,» vì «tất cả đều do Thượng-đế trao gửi cho con người; không phải tự nhiên mà Thượng-đế đã cho người mạch sống : «ngươi hãy sống và biết.» Nếu tất cả đều huiền bí và đến từ Thượng-đế thì bổn phận đầu tiên của con người là phải biết chấp nhận. Chấp nhận sinh tử, chấp nhận tội lỗi, khổ đau, bệnh tật, tai ương một cách an nhiên. Phải biết iêu đời và kính trọng cuộc đời : «Vâng, ông Makar nói, tiếp đón tử thần bằng lời rên xiết hay nỗi bất bình là một tội lỗi lớn. Dù vậy, nếu iêu đời vì thấy tinh thần sảng khoái, thiết tưởng Thượng-đế cũng tha thứ; ngay cả đối với một người già. Con người thật khó biết điều gì là tội lỗi, điều gì không phải tội lỗi ; đó là điều quá sức hiểu biết của con người. Một người già phải luôn luôn an phận, phải biết chết trong ánh sáng huy hoàng của trí tuệ một cách sung sướng và đẹp đẽ tràn đầy ngày tháng, sau giờ cuối cùng, vui vẻ ra đi như một bông lúa mơ về bó lúa, sau khi hoàn tất lẽ huiền bí.» Trong ánh sáng khải ngộ đó, cuộc đời thật đẹp và thật đáng sống. Con người hãy iêu đời và chúc lành cho cuộc đời : «...ngọn cỏ đang mọc, hãy mọc đi, ngọn cỏ của Chúa ! Con chim non đang hót—hãy hót đi, chim non của Chúa ! Đứa bé ríu rít trong vòng tay mẹ bé ơi, Chúa sẽ bảo vệ cho, hãy lớn lên và hãy sung sướng !»

https://tieulun.hopto.org

Arkadi dần dần bị lôi cuốn về phía ông Makar như bởi một từ lực huiền bí. Chàng thanh niên ghi nhận «điều hấp dẫn nơi ông là tính tình vô cùng chân chất và hoàn toàn không tự ái;» người ta linh cảm ông có một trái tim hầu như vô tội. «Lòng ông biết «hân hoan» và do đó biết «thiện mĩ» (tr. 528) không biết vô tình hay thấu suốt cõi lòng u uẩn và mối ưu tư, đúng hơn, «ý định» của Arkadi mà Makar nói với chàng thanh niên: «...không phải chỉ có thức ăn, quần áo, quí giá, sự kiêu hãnh hay lòng đố kị đem lại hạnh phúc, mà là tình thương nhân loại vô cùng tận. Cậu sẽ thủ đắc, không phải một tài sản nhỏ, không phải một trăm ngàn, không phải một triệu, mà cả vũ trụ. Hiện nay chúng ta thu vào không biết chán và vung phí một cách điên cuồng: nhưng lúc bấy giờ sẽ không còn trẻ mồ côi, không còn người nghèo, bởi lẽ tất cả là của tôi, tất cả là bà con thân thuộc của tôi, tôi đã thủ đắc, tôi đã mua đến người cuối cùng! Hiện nay không thiếu gì kẻ giàu có và quiền quí thờ ơ với tháng ngày của họ và chính họ không biết phải bày ra cuộc vui gì nữa; nhưng lúc bấy giờ ngày giờ của cậu sẽ nhân lên một ngàn lần, bởi lẽ cậu không muốn mất một phút nhỏ nào và cậu sẽ nhận thức mỗi phút trong nỗi hân hoan của lòng cậu. Cậu sẽ trở lên hiền đức không phải chỉ nhờ sách vở, bởi vì cậu đã đối diện với Thượng-đế; địa cầu sẽ ngời sáng hơn mặt trời, ưu phiền, sầu muộn không còn nữa, mà chỉ có một thiên đàng duy nhất, vô giá...» (tr. 534)

Dưới ảnh hưởng kì diệu của Makar, lí tưởng của Arkadi bắt đầu chuyển biến. Chàng thanh niên tự nhủ: «hết rồi, từ giờ phút này, tôi đi tìm điều thiện mĩ» (tr. 500) Có lẽ chính «thiện mĩ» mới đúng là lí tưởng của Arkadi. Cuộc hạnh ngộ với Makar đã làm sáng tỏ lí tưởng ẩn kín đó. «Suốt đời tôi, tôi vẫn thắc mắc về danh từ ấy, tuy vậy

https://tieulun.hopto.org

trước kia tôi không biết gì Tôi cho sự trùng hợp này là định mệnh, gần như kì diệu...» (*tr.* 522) *Một khó khăn duy nhất làm sao dung hòa giữa lí tưởng thiện mĩ và những ước vọng trần gian của tuổi trẻ, giữa những gì cao quí nhất với những gì đê tiện nhất.* «*Quả là lòng khao khát thiện mĩ lên đến cực điểm, nhưng làm thế nào hòa lẫn với những khát vọng khác, và những khát vọng này là gì, đó là một điều bí mật đối với tôi. Điều ấy vẫn luôn luôn bí mật, và đã ngàn lần tôi ngạc nhiên vì con người (và có lẽ nhất là người Nga) có thể ôm ấp trong lòng những gì cao quí nhất bên cạnh những gì đốn mạt nhất một cách vô cùng trung thực. Phải chăng trí óc rộng rãi ấy sẽ đưa người Nga đi xa, hay chỉ là đê tiện, đó là vấn đề!*» (*tr.* 526). *Tuy thế, có điều chắc chắn là Arkadi đã trở nên chín chắn, vững vàng hơn và «không còn run sợ trước tương lai, mà như một người giầu có, tôi vững tin ở tài năng và lực lượng của mình»* (*tr* 527) *Bởi thế thiện hồi kí chấm dứt với một viễn tượng mới mở ra bao la : tất cả những thác loạn của tuổi trẻ đều được biện minh vì có thể những thác loạn ấy bắt nguồn từ lòng khát khao trật tự và thiện mĩ thầm kín.* «*Có thể chính những nhiệt tình điên cuồng quá sớm ấy chứa đựng nỗi khát vọng trật tự và sự tìm tòi chân lí,*» (*tr.* 762). *Tất cả đều được tha thứ, vì là tuổi trẻ.*

«*Tuổi trẻ là thuần khiết, chỉ vì là tuổi trẻ.*»

Cuối cùng, cả đến Versilov cũng thay đổi sau cái chết của Makar. Ông không còn thỏa mãn với những tư tưởng sách vở trừu tượng nữa. Trái lại, Versilov nhận định rằng : «một người siêu việt và trí thức quay lưng lại cuộc sống hàng ngày sẽ trở thành lố bịch, bất thường và lạnh lùng và (...) có thể nói là khờ dại» (*tr.* 649) *nên ông đã nêu «bổn phận lo lắng đến đời sống thực tế và đem lại hạnh phúc thực sự ít nhất cho một người» lên thành giáo điều*

https://tieulun.hopto.org

cho mọi người trí thức i như «một đạo luật hay một nghĩa vụ cho mọi công dân, trong đời mình, phải trồng một thứ cây vì lẽ nước Nga bị nạn phá rừng». Có lẽ, một cây quá ít, «phải ra lệnh trồng mỗi năm một cây».

4

Tác phẩm Đầu xanh tuổi trẻ *được đón nhận với những phản ứng trái ngược nhau. Nekrasov, theo lời Dos--toievski thuật lại, đã đọc cuốn sách trong một đêm : «Điều mà tuổi tác và sức khỏe tôi không cho phép !... Tác phẩm của anh tươi mát xiết bao ! Một sự tươi mát như vậy ở tuổi anh là điều họa hiếm, và không thể có nơi bất cứ một nhà văn nào khác. Trong cuốn tiểu thuiết cuối cùng của ông, Tolstoi nhắc lại hầu hết những gì tôi đã đọc ông ta trước kia, có điều, trước kia hay hơn mà thôi !...»*

Ngược lại Tourgeniev, kẻ thù bất cộng đái thiên của Dostoievski, lại tâm sự trái ngược lại với Salkykov : «Tôi đã tiếc qua cái đống lộn xộn đó. Trời ơi thật là một tập nháp chua gắt khó chịu, một mùi hôi thối bệnh hoạn, một câu chuiện bá láp dông dài vô ích, một sự thỏa mãn tâm lí quê kệch xiết bao !»

Sự thực ở giữa hai thái cực đó. Có nhiều đoạn thật luộm thuộm, vô bổ, nhưng cũng có nhiều đoạn thật tuiệt mĩ, xúc động. Một trong những đoạn diễm lệ nhất là chương 9 đoạn tả Arkadi, giữa những âm mưu chống lại cả thế giới thù nghịch, bỏ chạy thục mạng giữa đêm tối, định trèo qua một bức tường cao, nhưng ngã đập đầu xuống đất. Chàng rét run, iếu đuối, bò vào một góc tường và thiếp đi. Đột nhiên có tiếng chuông sâu thẳm và nặng nề vang lên. Tiếng chuông nhắc nhở chàng nhớ tới tiếng chuông quen thuộc của một nhà thờ cổ kính gần trường học cũ, nơi cậu bé bị gia đình gửi vào nội trú, nơi cậu bị ông

https://tieulun.hopto.org

thầy trưởng giả khắc nghiệt sỉ nhục, lưu ý thân phận tôi đòi của cậu. Rồi tiếng chuông nhắc nhở chàng tới buổi thăm viếng đột ngột của bà mẹ hiền dịu nhút nhát tội nghiệp bao nhiêu năm trước tại trường nội trú. Bà sợ hãi, lúng túng không nói lên lời trước vợ chồng ông thầy hợm hĩnh, kiêu kì. Với đôi mắt đẫm lệ, bà cúi rạp người chào vợ chồng chủ nhà, chào từng người một, «như hạng thứ dân khi đến thỉnh cầu điều gì với các ông lớn.» Bà mang cho con một món quà nhỏ, rẻ tiền mà cậu bé thay vì cảm động nhận lãnh lại chỉ làm cậu tức giận thêm vì xấu hổ với bạn bè và vợ chồng ông thầy. Hai mẹ con líu díu dắt nhau ra cổng, bà mẹ làm dấu thánh và hấp tấp dúi vào tay con chiếc khăn có gói chặt những đồng xu cuối cùng của bà. Rồi thình lình, trước khi ra về, bà cúi xuống chào con i như bà đã chào vợ chồng ông Touchard, rất chậm và rất lâu, như thể bà tuiệt vọng ý thức được tội lỗi của mình với con và kính cẩn cúi xuống trước nỗi đắng cay nhục nhằn của nó. Cậu bé rung động cả người, tuy không hiểu tại sao, và chúng ta cũng rung động cả người bởi cảm thức bén nhậy và tế nhị của Dostoievski về cuộc đời. Đó là thái độ con người cần có trước nhau, đó là sự kính cẩn người ta phải có khi nghiêng xuống lòng đời, đối diện nỗi thống khổ khôn nguôi của kiếp sống. Thái độ kính cẩn khiêm tốn đó khơi mở những mạch nguồn an ủi phong kín trong hồn như tiếng gió trầm hút than dài lúc nửa khuia làm dịu vợi đi những thao thức cuối đêm. Ngày sẽ sáng và chúng ta sẽ còn thấy mặt trời, thấy mặt nhau.

5

NHỮNG DÒNG SAU ĐÂY, TÔI VIẾT VỚI TƯ CÁCH một người đọc.

https://tieulun.hopto.org

Lúc tuổi xấp xỉ Arkadi, tôi đã đọc Đầu xanh tuổi trẻ *với tâm trạng chàng thanh niên, cũng với những mê cuồng điên đảo, những lí tưởng thiện mĩ nồng nàn, những khát vọng trần gian say đắm đó. Mười mấy năm sau, tôi đọc lại truiện này với tâm trạng của Versilov, với niềm ăn năn của người cha thiếu bổn phận với con, với sự khắc khoải của một người trí thức bất lực không cắm rễ được vào đời sống thực tế thường nhật, với sự âu lo của một nhà tư tưởng muốn hi sinh cả lí tưởng tình iêu đại đồng để làm tròn nhiệm vụ mang lại hạnh phúc bình thường ít nhất cho một người. Bây giờ sự chú tâm của tôi dồn vào Makar-Sofia : những kẻ khiêm tốn, dịu dàng và đầy đức tin.*

Làm thế nào dung hòa lòng khao khát thiện mĩ với những khát vọng khác? Tại sao con người có ấp ủ trong lòng những gì cao quí nhất bên cạnh những gì đê hạ nhất một cách vô cùng khắng khít như nhau? Vấn đề của Arkadi, với thời gian, không còn là vấn đề nữa, nhưng nó vẫn là nỗi khắc khoải của tuổi trẻ.

Chúng ta hãy đọc câu mở đầu của một trong những Áo nghĩa thư (Upanishads) *cổ xưa nhất* «Tất cả những gì tồn tại trong vũ trụ này đều được Thượng-đế bao bọc». *Rõ hơn nữa, tất cả những gì tồn tại đều chính là Thượng-đế. Toàn thể thế giới này tràn ngập Ngài. Thượng-đế có mặt ở khắp nơi, trong mọi sự vật. Trong sự sống và sự chết, trong đau khổ và hạnh phúc, trong thiện và ác, đẹp và xấu. Chúng ta hãy nghe lời giảng của Vivekananda: «Tất cả đều thuộc về Thượng-đế. Thượng-đế ở trong sự giàu sang mà bạn hưởng thụ. Ngài ở trong dục vọng hiện lên tinh thần bạn. Ngài ở trong những vật bạn mua để thỏa mãn dục vọng. Ngài ở trong bộ đồ đẹp đẽ của bạn, ở trong những trang sức mĩ miều của bạn.» Thế thì, chúng ta còn lí do gì để sợ hải dục vọng nữa? «Hãy ham muốn*

https://tieulun.hopto.org

sống một trăm năm, hãy có tất cả ham muốn thế tục nếu bạn thích, có điều bạn phải Thượng-đế hóa chúng, biến đổi chúng thành thiên đàng,» Vivekananda tiếp. Tóm lại «Hãy có tất cả những gì bạn muốn có và có nhiều hơn nữa. Có điều bạn hãy biết chân lí và thực hiện nó.»

Chân lí đó là : « OM TAT SAT, TÔI LÀ NGÀI ». Không có ai ngoài tôi là Thượng-đế. Tôi là Tồn-tại, Tri-thức và Chân-phúc. Trải qua đời đời kiếp kiếp tôi bất biến chẳng đổi thay. Tôi iên tĩnh, huy hoàng và hữu hiệu.

Và thực hiện chân lí bằng cách làm việc. Làm việc không ngừng, duy trì đời sống như một vật đã được Thượng đế hóa, như nó chính là Thượng-đế và nhận chân rằng đó là tất cả những gì chúng ta phải làm.

Và tuổi trẻ là tặng phẩm vô giá : bước khởi đầu để thực hiện tất cả những gì đáng mơ ước.

Mau với chứ, vội vàng lên với chứ.

Trì hoãn đồng nghĩa với bất tài, bất lực và bất hạnh.

NGUYỄN HỮU HIỆU
Saigon ngày 10-5-1974

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG MỘT

I

KHÔNG thể nhịn được nữa, tôi bắt đầu viết lại câu chuyện của những bước đầu trong đường đời của tôi. Lẽ ra, tôi không làm việc đó cũng được. Nhưng có một điều chắc chắn là tôi sẽ chẳng bao giờ viết lại tiểu sử của tôi nữa, dù tôi có sống đến trăm tuổi. Phải say mê con người của mình một cách hèn hạ lắm mới có thể nói tới mình mà không hổ thẹn. Lí do duy nhất tôi có thể viện ra để bào chữa cho mình ấy là động cơ thúc đẩy tôi viết không giống như trăm ngàn người khác, họ viết để được những lời tán tụng của độc giả. Vì một nhu cầu nội tại nên bỗng nhiên tôi nẩy ra ý kiến ghi chép từng chữ một tất cả những gì đã xảy ra cho tôi kể từ năm ngoái. Tôi đã quá kinh ngạc trước những việc đã xảy ra! Tôi chỉ ghi chép lại những sự việc mà cố tránh bằng đủ mọi cách những gì xa lạ với chúng, và cố tránh nhất là những xảo thuật văn thương; một nhà văn có thể viết suốt ba chục năm trường mà rốt cuộc chẳng hiểu vì sao ông ta lại có thể viết trong nhiều năm đến thế. Tôi chẳng phải là văn sĩ mà cũng chẳng muốn là văn sĩ. Đem lôi phần thầm kín của tâm hồn và mô tả đẹp đẽ những tình cảm của tôi ra bầy trên thị trường chữ nghĩa của văn đàn, họ, theo tôi, hẳn là một việc sỗ sàng và tồi bại. Tuy nhiên tôi cũng thấy trước một cách không phải không khó chịu, rằng có lẽ khó tránh được một cách triệt để những sự miêu tả tình cảm và những sự suy tư (có thể rất tầm thường nữa): bởi lẽ bất cứ công việc văn chương nào, dù chỉ thực hiện cho chính mình thôi, cũng khiến người ta nản lòng! Và những suy tư ấy có thể rất thô

https://tieulun.hopto.org

lỗ, vì những gì mình phải, chính mình ưa thích rất có thể lại chẳng có chút giá trị gì đối với người khác. Nhưng tất cả những điều trên kia đều nên coi là một câu nói ngoài đề. Ấy thế là lời nói đầu của tôi đã viết xong: sẽ chẳng bao giờ còn có gì tương tự thế nữa. Ta hãy bắt tay vào việc! dẫu rằng chẳng còn gì khó khăn hơn là khởi công sáng tác một cuốn sách, và có lẽ ngay cả bắt tay vào bất cứ việc nào nói chung.

2

TÔI khởi sự, nghĩa là tôi có ý định khởi sự *thiên hồi kí* của tôi vào ngày 19 tháng chín năm ngoái *, nghĩa là vừa đúng vào cái ngày mà lần đầu tiên tôi đã gặp...

Nhưng giải thích trước, một cách vu vơ như thế, là tôi đã gặp ai, trong khi chẳng ai hiểu gì hết, thì thật là quá thô lỗ kì cục; theo tôi ngay cả giọng điệu kì cục đó cũng đã *thô lỗ* rồi: sau khi thề sẽ tránh những cái trang trí văn hoa, ấy thế mà tôi lại phạm đúng cái lỗi đó ngay từ dòng thứ nhất. Gia dĩ, muốn sáng tác một cách hợp lí, chỉ muốn không thôi cũng chưa đủ. Tôi cũng xin lưu ý là không có một thứ ngôn ngữ Âu-châu nào, theo tôi biết, lại khó viết cho bằng tiếng Nga. Tôi vừa đọc lại những đoạn văn tôi vừa viết xong, và tôi thấy rằng tôi thông minh hơn nhiều so với những gì tôi đã viết đó. Vậy thì làm sao lại những điều thốt ra từ một con người thông minh lại ngu xuẩn bội phần so với những gì còn lại trong trí não người đó được? Hơn một lần, tôi đã để ý thấy điều đó ở bản thân tôi và trong những cuộc mạn đàm với các người khác trong suốt cả cái năm ngoái định mệnh đó, và tôi đã cảm thấy ái ngại nhiều vì thế.

Tuy rằng tôi khởi kể câu chuyện vào ngày 19 tháng

https://tieulun.hopto.org

chín, nhưng tôi cũng sẽ giới thiệu vắn tắt tôi là người thế nào, trước ngày đó tôi ở đâu và do đó những điều mà tôi có thể cảm nghĩ ít ra là một phần nào các điều cảm nghĩ nói trên vào buổi sáng hôm 19 tháng chín đó, ngõ hầu độc giả, và có lẽ cả tôi nữa, có thể hiểu được dễ dàng.

3

TÔI là một học sinh trung học và giờ đây tôi đã được hai mươi mốt tuổi đời. Tên tôi là Đôlgôruki và cha chính thức của tôi là Maka Đôlgôruki một cựu trang nô của lãnh chúa Vécsilôp Đôlgôruki. Vậy tôi là con trai chính thức, dù thực ra hết sức không chính thức, và dù rằng chẳng chút hoài nghi nào về nguồn gốc của tôi cả. Sự thật như thế này: hai mươi hai năm về trước, nhà điền chủ Vécsilôp (chính ông mới là cha tôi), hồi đó mới hai mươi lăm tuổi, đến thăm trang trại của ông thuộc tỉnh Tula. Chắc hồi đó ông là một người không có gì đặc biệt. Thật là kì lạ: Một người như ông, mà ngay từ hồi tôi còn ấu thơ, đã khiến tôi phải đặc biệt lưu ý, đã ảnh hưởng vô cùng to lớn đối với sự trưởng thành của tâm hồn tôi và đã thâm nhiễm, có lẽ trong một thời gian khá lâu dài, cả tương lai của tôi, mà giờ đây và trên rất nhiều phương diện vẫn còn là cả một bí ẩn đối với tôi. Nhưng chúng ta sẽ trở lại vấn đề này sau, vì rằng kể lại cả câu chuyện cũng không phải là dễ. Nhưng dầu sao thì cuốn tập của tôi cũng đầy hình ảnh con người ấy.

Hồi đó mới hai mươi lăm tuổi, ông đã góa vợ. Bà vợ thuộc dòng dõi thượng lưu, con gái họ Fanariôtôva nhưng cũng chẳng lấy gì làm giàu có lắm. Bà hạ sanh được một trai, một gái. Những điều tôi được biết về người đàn bà chết quá sớm này cũng khá thiếu sót và đã tản mạn vào trong đống tài liệu của tôi: vả lại có nhiều giai đoạn trong

https://tieulun.hopto.org

cuộc đời của Vécsilốp mà tôi không biết, ngoại trừ đối với tôi ông ta luôn luôn là một người hết sức kiêu hãnh, cao ngạo, kín đáo và thờ ơ, mặc dầu đối diện với tôi đôi khi ông tỏ ra khiêm nhường đến mức khiến người ta phải sững sốt. Tôi cũng xin kể ra đây, để cho biết thế thôi, là trong suốt cuộc đời của ông, ông đã phung phí hết ba cái gia tài, mà là gia tài thuộc hạng khá kếch xù, tổng cộng vào khoảng trên bốn trăm ngàn đồng rúp, và chưa chừng còn nhiều hơn thế nữa. Giờ đây thì dĩ nhiên ông chẳng còn đồng kôpếch nào cả...

Vậy thì ông đã đến thăm trang trại của ông, vì lí do gì thì chắc « Trời mới biết »; nhưng ít ra thì sau này ông đã giải thích với tôi như vậy. Các con nhỏ của ông không ở với ông, nhưng ở với bà con dòng họ, đó là thói quen của ông: và suốt đời ông, ông đều làm như thế đối với các con ông, dầu chính thức hay không chính thức. Ông nuôi rất nhiều tôi tớ trong trang trại của ông, trong số đó có người làm vườn tên Maka. Tôi cũng xin ghi thêm ở đây, để sau khỏi phải nhắc đến nữa, rằng: ít có ai đã nguyền rủa danh tính của mình nhiều bằng tôi trong suốt cả cuộc đời. Có lẽ như thế là ngu xuẩn, nhưng nó là vậy đó. Mỗi lần tôi bước vào một trường học hoặc gặp gỡ những người mà vì tuổi nhỏ của tôi, tôi bắt buộc phải thưa gởi, như thầy giáo trường tiểu học, thày dạy tư gia, ông giám học, cha xứ, hoặc bất cứ ai, sau khi hỏi đến tên tôi và được biết rằng tôi thuộc dòng họ Đôlgôruki, đều thấy cần phải hỏi thêm:

« Hoàng thân Đôlgôruki ư? »

Và mỗi lần tôi đều bắt buộc phải giải thích cho mấy ông vô công rồi nghề đó rằng:

« Không, Đôlgôruki *không thôi*. » Mấy chữ *không thôi* đó đã khiến tôi phải phát điên vì nó. Tôi ghi nhận như là một hiện tượng kì lạ vì tôi nhớ rằng không có ai là không

https://tieulun.hopto.org

hỏi tôi câu ấy. Có những người đã hỏi mà chẳng biết hỏi để làm gì, hơn nữa tôi cũng chẳng hiểu cái đó *có thích thú* gì cho ai không. Nhưng ai ai cũng đều hỏi, không sót một ai. Khi được biết rằng tôi chỉ là Đôlgôruki không thôi thì người hỏi nguýt tôi, thường là với cặp mắt ngơ ngẩn và lạnh nhạt, chứng tỏ rằng chính hắn ta cũng chẳng rõ tại sao lại hỏi tôi, rồi bỏ đi liền. Nhưng xúc phạm tôi nặng nề nhất là các bạn học cùng trường. Muốn biết một người trò cũ hỏi một trò mới thế nào ư? Người trò mới, vừa ngây dại vừa bẽn lẽn, thường là kẻ bị tất cả mọi người hành hạ ngay ngày đầu bước chân vào trường học (bất cứ trường học nào): thiên hạ sai khiến i, chọc ghẹo i, coi i như đầy tớ. Một tên vạm vỡ thình lình đứng sừng sững trước mặt, ngay trước mặt, nạn nhân của hắn, để rồi quan sát nó với cặp mắt nghiêm nghị và hỗn xược. Trò mới đứng trước mặt tên đó mà chẳng hề thốt ra một lời, mắt nhìn một cách giận dữ, nếu hắn không phải là thằng hèn, rồi chờ xem những gì sẽ xảy ra.

« Mày tên gì?

— Đôlgôruki.

— Hoàng thân Đôlgôruki?

— Không, Đôlgôruki không thôi.

— À!... không thôi! Đồ ngốc! »

Và nó có lí: vì chẳng có gì dại dột bằng có cái tên là Đôlgôruki khi mình không phải là hoàng thân. Cái dại dột đó, tôi đã kéo lê nó theo tôi dầu rằng đó không phải là lỗi của tội. Sau này, khi tôi bắt đầu bực dọc với câu hỏi:

« Mày là hoàng thân? »

Thì tôi trả lời:

« Không phải, tôi là con một người đầy tớ, một cựu trang nô. »

Sau đó nữa, khi tôi nổi cơn thịnh nộ trước câu hỏi:

https://tieulun.hopto.org

Ngài là hoàng thân? một hôm tôi trả lời kiên quyết rằng:

« Không phải, Đôlgôruki không thôi, con tư sinh của lãnh chúa cũ của tôi, ông Vécsilốp ».

Tôi tìm ra được cách trả lời ấy năm tôi học ở lớp tu từ và mặc dù tôi biết ngay rằng đó là một điều dại dột, tôi cũng không lập tức từ bỏ nó. Tôi còn nhớ rằng một trong các vị giáo sư— mà đây cũng là vị duy nhất— đã khám phá ra rằng đầu óc tôi « chứa *đầy* tư tưởng phục thù và tình iêu nước nhiệt thành ». Thường thì người ta tiếp nhận lối đối đáp đó với một vẻ nghiêm trang hơi xúc phạm đối với tôi. Rồi một người bạn học của tôi, một thằng nhỏ rất ưa chọc ghẹo, mà một năm tôi chỉ nói chuyện độ một lần, đã nói với tôi với một vẻ sâu sắc, mắt nhìn xéo sang bên:

« Dĩ nhiên những ý nghĩ ấy *làm vinh dự cho anh* và, chắc chắn là anh có lí do để hãnh diện. Tuy nhiên, nếu ở địa vị anh, tôi sẽ không làm ra vẻ đắc thắng vì đã là một đứa con tư sinh đâu... Người ta có cảm tưởng như anh đang dự một đám cưới! »

Từ hôm đó tôi hết khoe khoang cái tình trạng được làm con không chính thức nữa.

Tôi xin nhắc lại rằng viết tiếng Nga không phải là chuyện dễ: tôi đã bôi đen ba trang giấy để giải thích trong trường hợp nào tôi đã đổ quạu suốt cả đời tôi để phản đối cái tên của tôi, và độc giả chắc chắn cũng đã kết luận rằng tôi đã nổi giận vì tôi không phải là hoàng thân, mà là Đôlgôruki không thôi. Tôi sẽ không hạ mình để giải thích và bào chữa thêm một lần nữa.

4

VẬY thì, trong đám nô bộc rất đông đảo đó, ngoài Maka còn có một thiếu nữ đang độ đôi chín trong khi

https://tieulun.hopto.org

Maka, tuy đã ngũ tuần, còn lăm le muốn cưới làm vợ. Dưới chế độ nông nô ai cũng rõ là những cuộc hôn nhân giữa trang nô đều được tác thành với sự chấp thuận của lãnh chúa, đôi khi theo lệnh của lãnh chúa. Hồi đó trong trang trại có một bà dì; thực ra thì không phải là dì tôi, mà là một phu nhân của lâu đài; nhưng có điều là tôi không hiểu tại sao ai cũng kêu bà là dì, dì nói chung, và ngay cả gia đình Vécsilốp cũng thế, chắc có lẽ bà ta có bà con với gia đình này thì phải. Bà tên là Tatiana Hồi đó mà bà ta vẫn còn có trong cùng một tỉnh và quận, ba mươi lăm nam nông nô của riêng bà. Ngoài ra bà ta còn cai quản, hay nói đúng hơn trông coi giùm, với tư cách hàng xóm, trang trại của ông Vécsilốp (với năm trăm nam nông nô) và sự trông coi đó của bà ta, theo chỗ tôi được nghe thiên hạ bàn tán, chẳng thua kém gì bất cứ một viên quản lí được đặc biệt huấn luyện nào cả. Vả lại, tôi đâu có quan tâm gì mấy đến những sự hiểu biết của bà ta; tôi chỉ muốn nói thêm, không phải để tán tụng và nịnh bợ, rằng bà Tatiana đó quả là một con người quí phái và kì dị là đàng khác.

Chính bà ta là người đã, không những không chống đối lại những ý tưởng về hôn nhân của con người hắc ám Maca (hình như ông ta rất hắc ám) mà còn khuyến khích ông đến tột độ là đàng khác. Cô Sôfia (cô nông nô mười tám tuổi, là mẹ tôi) hồi đó đã mồ côi cha mẹ từ mấy năm rồi; cha nàng, cũng là một nông nô, hồi sinh tiền rất kính phục ông Maka và không hiểu sao lại tỏ ra rất tri ân ông này ngay trên giường bệnh lúc sắp lâm chung sáu năm về trước, và có người còn cho rằng mười lăm phút trước khi trút hơi thở cuối cùng đã gọi Maka lại và trước mặt toàn thể nhân viên và trước mặt cả vị linh mục nữa, ông đã nói lên bằng một giọng nói to lớn và thúc bách ý muốn cuối cùng của ông. Hành vi đó ở đây người ta có thể cho

https://tieulun.hopto.org

là ảnh hưởng của sự mê sảng chứ, vì với thân phận nông nô thực ra ông đâu có dám thế. Ông đưa tay chỉ con gái ông cho Maka mà bảo rằng: « Hãy nuôi nấng nó và lấy nó làm vợ! » Những lời nói đó tất cả mọi người đều nghe rõ. Về phần Maka thì tôi cũng chẳng hiểu ông ta đã kết hôn với những cảm nghĩ ra sao, với niềm hân hoan hay chỉ để làm tròn một bổn phận. Hẳn là ông đã có một bộ mặt hết sức dửng dưng. Ông là một người mà, ngay từ hồi đó, đã biết « lên mặt ». Tuy không thông thạo lắm về kinh kệ mà cũng chẳng phải là người hay chữ (ông thuộc lòng tất cả các khóa lễ và nhất là tiểu sử của một vài vị thánh nhưng phần lớn chỉ là do nghe lỏm mà biết thôi); tuy chẳng phải là một thứ người dẫn giải các buổi lễ, ông vẫn là người có tính cương quyết, đôi khi còn mạo hiểm nữa là khác; ông ưa ăn nói một cách chững chạc, lời phán đoán quả quyết và nói tóm lại ông là người « sống một cuộc đời khả kính » theo như lời nói dị thường của chính ông. Con người của ông là như thế đó. Dĩ nhiên ông được tất cả mọi người kính trọng, nhưng, người ta cũng bảo rằng ông là người rất khó chịu với tất cả mọi người. Khi ông bỏ nhà đi thì mọi sự đều thay đổi: người ta chỉ còn nói tới ông như một vị thánh và một đấng tử đạo. Tất cả những điều đó, tôi được biết theo một nguồn tin chắc chắn.

Về tính tình mẹ tôi, thì bà Tatiana nuôi nàng đến năm nàng được mười tám tuổi. Mặc dù người quản lí muốn đưa nàng đi Mạc tư khoa học việc, bà cho nàng học hành đôi chút, nghĩa là học may cắt, học những cử chỉ sang trọng và còn dạy nàng đọc chữ nữa. Nhưng mẹ tôi không tài nào viết chữ được tử tế cả. Với mẹ tôi thì cuộc hôn nhân với Maka là một việc đã được định đoạt từ lâu và những gì xảy ra với bà đều có vẻ đẹp đẽ và hoàn mĩ cả; thậm chí bà để người ta dẫn ra trước bàn thờ với một nét mặt hết sức trầm tĩnh, đến đỗi bà Tatiana đã gọi bà là một « con

https://tieulun.hopto.org

ngồ » chính nhờ bà Tatiana ấy mà tôi mới hiểu được rõ tính tình mẹ tôi hồi đó. Vécsilốp đi thăm trang trại của ông đúng sáu tháng sau cuộc hôn nhân đó.

5

TÔI chỉ muốn nói rõ rằng tôi chưa bao giờ hiểu rõ hoặc *đoán* được *một cách thỏa đáng* sự việc đã khởi sự ra sao giữa ông ta và mẹ tôi. Tôi sẵn sàng để tin, như ông ta đoan chắc với tôi hồi năm ngoái với nét mặt bừng đỏ, dù rằng ông kể câu chuyện đó cho tôi với điệu bộ vô cùng thoải mái và « í nhị », rằng chẳng có gì là li kì cả và mọi việc đã xảy ra « như thường » thôi. Tôi tin là đúng sự thực và cái « như thường » đó quả thật dễ thương. Mặc dầu vậy, tôi vẫn muốn tìm hiểu xem mọi việc đã khởi sự ra sao. Tôi bao giờ cũng và giờ đây vẫn còn ghê tởm những chuyện bẩn thỉu ấy. Dĩ nhiên, đây không phải là do sự tò mò độc hại của tôi. Tôi cũng xin lưu ý là cho mãi đến năm ngoái tôi chưa hề biết đến mẹ tôi; ngay từ thời ấu thơ, người ta đã giao tôi cho những người lạ mặt nuôi nấng, điều mà ông Vécsilốp rất khoan khoái (sau này tôi sẽ đề cập tới), và do đó tôi chẳng tài nào hình dung được nét mặt của mẹ tôi hồi đó ra sao cả. Nếu mẹ tôi không đẹp, thì bà phải có điểm nào để có thể quyến rủ được một người đàn ông như ông Vécsilốp? Câu hỏi đó rất quan trọng đối với tôi bởi vì người đàn ông này được mô tả ở đây dưới một hình dáng hết sức lạ lùng. Vì thế tôi mới tự đặt ra câu hỏi đó, chứ đâu có phải vì tà tâm. Chính ông ta, cái con người hắc ám và trầm ngâm đó, đã nói với tôi — với vẻ ngây thơ khả ái mà tôi chẳng hiểu ông rút ở đâu ra (như người ta rút khăn mùi soa từ trong túi ra) khi ông cảm thấy cần đến — rằng hồi đó ông là « một con chó con đần độn », và tuy rằng ông

https://tieulun.hopto.org

chẳng phải một người đa tình đa cảm ông vừa đọc xong « như thường » thôi cuốn *Antôn con người đau khổ** và cuốn *Pôlinxắc**, là hai tác phẩm văn chương đã gây được một ảnh hưởng khai hóa vô giá với thế hệ trẻ hồi đó.

Ông còn nói thêm có lẽ vì cuốn *Antôn con người đau khổ* mà ông đã trở về thôn dã, và ông đã nói với một giọng nói hết sức đứng đắn. « Con chó con đần độn » đó đã liên lạc được với mẹ tôi dưới hình thức nào? Tôi vừa mới nghĩ rằng, nếu tôi có được lấy một độc giả thôi, chắc thế nào người đó cũng cười rộ lên để chế giễu tôi: tên thanh niên lẩn thẩn vẫn còn cố giữ vẻ ngây thơ ngu xuẩn của nó nó tính bàn về những điều mà chính hắn cũng chẳng hiểu gì hết. Chắc hẳn là, tôi chưa hiểu gì cả, và tôi xin thú nhận điều đó mà chẳng hề hãnh diện tí nào, vì tôi cũng dư hiểu rằng một thằng thanh niên đã hai mươi tuổi đầu mà thiếu từng trải như tôi quả thật là ngu ngốc; nhưng tôi cũng sẽ nói với ông đó rằng chính ông ta cũng chẳng hiểu cái quái gì cả và tôi xin chứng minh điều đó. Đúng thế, về vấn đề đàn bà thì tôi chẳng hiểu tí gì cả, mà tôi cũng chẳng cần hiểu, vì suốt đời tôi, tôi sẽ chẳng cần đàn bà, tôi xin thề như vậy. Tuy nhiên tôi cũng biết rằng một người đàn bà có thể làm cho mình say đắm trong nháy mắt với sắc đẹp của họ, hay với cái quái gì nữa thì tôi cũng chẳng biết; với một người đàn bà khác, phải mất sáu tháng để nhào nặn họ mới có thể hiểu được trong bụng họ chứa đựng những gì; với một người khác nữa, muốn hiểu thấu họ để iêu họ, chỉ nhìn họ không vẫn chưa đủ, sẵn sàng cho tất cả vẫn chưa đủ, mà còn cần phải có thiên tài nữa. Tôi tin chắc như thế, mặc dù tôi chẳng hiểu gì cả; nếu không thì ta phải hạ ngay tất cả bọn đàn bà xuống hàng gia súc và chỉ giữ họ cạnh mình dưới cái hình thức đó. Đó có lẽ là điều mà nhiều người mong muốn.

Tôi cũng biết một cách chắc chắn, do nhiều nguồn tin,

https://tieulun.hopto.org

rằng mẹ tôi đâu có phải là một trang tuyệt sắc giai nhân, dẫu rằng tôi chưa hề bao giờ trông thấy chân dung bà hồi đó, hiện giờ chắc ở đâu đây. Mê mẹ tôi ngay từ cái nhìn đầu tiên là điều không thể có được. Nếu chỉ là để « tiêu khiển » không thôi, Vécsilốp có thể lựa một người đàn bà khác, mà quả thực thì ông cũng đã có sẵn một người rồi, một thiếu nữ là đàng khác, cô Anfisa, một nữ tì còn trẻ. Hơn nữa, với một người đàn ống đã tới đó với tác phẩm *Antôn, con người đau khổ*, mà lấy quyền lãnh chúa để xâm phạm hạnh phúc lứa đôi của một tên nông nô của mình thật là một điều xấu hổ ngay cả đối với ông, vì rằng, tôi xin nhắc lại, mới cách đây có mấy tháng, nghĩa là sau hai mươi năm trời, ông đã nói đến cái tên Antôn con người đau khổ đó với một vẻ mặt đứng đắn khác thường. Vậy mà người ta chỉ bắt ngựa của Antôn chứ đâu có bắt vợ hắn! Chắc phải xảy ra điều gì đặc biệt có hại cho cô Anfisa (theo tôi thì có lợi cho nàng thì đúng hơn). Một hay hai lần hồi năm ngoái, trong những lúc người ta có thể nói chuyện với ông ta (không phải ngày nào cũng có thể nói chuyện với ông, tôi đã hỏi ông tất cả những câu đó và tôi nhận thấy, mặc dù với tất cả sự lễ phép của ông và dù rằng đã cách xa đến hai chục năm tôi phải năn nỉ lắm ông mới chịu nói. Nhưng rồi tôi đã đạt được kết quả. Ít ra bằng một thái độ khinh khoái thời lưu mà ông đã nhiều lần tỏ ra với tôi, một hôm ông đã nói ấp úng nhiều điều thật lạ kì: Mẹ tôi là một trong số những con người không *tự vệ* không thể nào iêu nổi— dĩ nhiên là không!— nhưng đột nhiên, không hiểu tại sao, lại gợi được *lòng thương hại* vì tính dịu hiền của họ hay thực ra vì cái gì gì nữa? Chẳng ai có thể hiểu nổi: Nhưng lòng thương hại nó dai dẳng và, càng thương hại bao nhiêu, người ta càng dễ quyến luyến nhau hơn... « Nói tóm lại, con ạ, rất có thể người ta sẽ chẳng rời *nhau* được nữa. » Đó là những điều ông đã nói

https://tieulun.hopto.org

với tôi. Nếu sự việc quả xảy ra như thế, tôi bắt buộc phải nhìn ông khác hơn là một con chó nhỏ đần độn, như ông thường tự ví lúc bấy giờ. Đó là tất cả những điều tôi muốn ghi nhớ.

Vả lại ông đoan chắc ngay sau đó với tôi rằng mẹ tôi đã iêu ông vì lòng « tôn kính »; hơn thế nữa, ông có thể bịa ra là « vì vâng lời mù quáng! » Ông nói dối vì muốn tỏ ta đây ngon lành, ông nói dối trái với lương tâm ông, trái với danh dự và lòng quảng đại!

Dĩ nhiên tôi đã viết lên tất cả những điều đó để khen mẹ tôi mặc dù, như tôi đã tuyên bố, tôi tuyệt đối chẳng biết mẹ tôi hồi đó ra sao cả. Hơn nữa tôi biết quá rõ sự ngu dốt của giới nông nô cũng như những quan niệm khốn nạn đã vây hãm bà từ lúc thiếu thời và trong suốt cuộc đời của bà. Dầu sao, thảm trạng cũng đã xảy ra. Tiện đây tôi xin đính chính một việc: tôi đã đi lạc trong đám mây mù nên tôi đã quên bẵng một việc mà lẽ ra tôi phải nhấn mạnh: Mọi việc giữa hai người đã bắt đầu từ thảm trạng ấy (Mong rằng độc giả cũng đừng làm ra vẻ chưa hiểu kịp điều tôi muốn nói.) Nói tóm lại, buổi đầu đó thật là vương giả, tuy rằng cô Anfisa đã bị bỏ sang một bên. Nhưng ở đây tôi xin bào chữa và xin tuyên bố trước rằng tôi không hề tự mâu thuẫn. Trời ơi, một người đàn ông như Vécsilốp có thể nói lên được những gì với một người như mẹ tôi, dù rằng trong trường hợp tình iêu không ai ngăn cản nổi? Tôi đã nghe những người trác táng nói rằng thường thường người đàn ông, khi lại gần người đàn bà, bắt đầu vào việc mà chẳng cần phải nói lời nào hết, một điều mà dĩ nhiên ai cũng cho là quái gỡ và ghê tởm đến tột độ; theo tôi, dù ông Vécsilốp có muốn ông cũng không thể bắt đầu khác hơn với mẹ tôi, lẽ nào ông lại bắt đầu bằng cách giảng giải cho bà nghe về *Pôlinxắc*? Không kể là họ chẳng mảy may lưu ý đến văn chương Nga; theo lời của chính ông nói (một hôm

https://tieulun.hopto.org

ông cùng cởi khuy áo với tôi) thì hai người núp trong góc phòng, rình rập nhau dưới chân cầu thang, bật trở ra thật xa như hai trái banh, hai má đỏ ửng nếu lỡ thấy ai đi ngang, và vị « bạo chúa » đã run rẩy trước mặt bà ở quét nhà hạ tiện nhất dầu rằng ông có đủ quyền hành của một lãnh chúa. Nếu mọi việc khởi đầu theo kiểu lãnh chúa, thì nó đã tiếp tục như thế, tuy rằng không hẳn đúng như thế, mà rồi thực ra cũng chẳng còn gì để giải thích và tìm hiểu nữa. Những lời giải thích đó chỉ càng làm cho bóng tối dầy đặc thêm. Khuôn khổ mối tình của hai người đã là cả một điều bí ẩn, bởi vì cái điều kiện thứ nhất của những người như Vécsilốp là mọi sự sẽ đứng khựng tại đó ngay sau khi mục đích đã đạt được. Thế mà sự việc đã xảy ra khác hẳn. Phạm tội lỗi với một nữ nông nô duyên dáng khờ dại (mẹ tôi đâu có khờ dại), đối với một « con chó con » trác táng (chúng đều trác táng hết, không sót một ai, dù là có óc tân tiến hay thoái hóa cũng vậy) là điều không những có thể có được, mà còn không thể tránh được, nhất là khi người ta nghĩ tới hoàn cảnh mơ mộng của một người đàn ông góa vợ còn trẻ tuổi mà lại vô công rồi nghề. Nhưng iêu suốt cả đời thì quá nhiều. Tôi không dám đảm bảo rằng ông đã thật sự iêu bà; nhưng nếu bảo là ông đã kéo lê bà theo sau ông suốt cả đời thì đó là sự thật.

Tôi đã đặt nhiều câu hỏi, nhưng có một câu quan trọng nhất, mà tôi chưa dám chính thức hỏi mẹ tôi, tuy rằng tôi đã gần bà rất nhiều từ hồi năm ngoái, và vì tôi là đứa con thô lỗ, bội bạc đã xét đoán rằng người ta *có tội với mình*, nên tôi không cảm thấy e ngại đối với mẹ tôi. Câu hỏi đó như thế này: làm sao mẹ tôi lại có thể, trong khi mới kết hôn được sáu tháng và tâm hồn bị đè nặng bởi bao nhiêu những ý nghĩ về tính cách thần thánh của hôn nhân, bị đè bẹp như một con ruồi không biết tự vệ, một người như mẹ tôi đã kính trọng Maka như một vị thần,

https://tieulun.hopto.org

làm sao bà có thể, trong vòng chưa đầy mười lăm ngày, rơi vào một tội lỗi như thế được? Mẹ tôi đâu phải người đàn bà lầm đường lạc lối. Trái lại, giờ đây tôi có thể nói trước được rằng, trong suốt cuộc đời của mẹ tôi, khó có thể tưởng tượng được một tâm hồn nào trong sạch hơn bà. Lời giải thích duy nhất là mẹ tôi không ý thức được những gì bà đã làm, không phải theo như định nghĩa mà mấy ông luật sư ngày nay đã gán cho mấy thân chủ giết người hoặc trộm cướp, mà bà đã hành động theo những cảm giác mạnh đã lôi cuốn một nạn nhân có phần chất phác một cách thê thảm, không tránh nổi. Biết đâu bà đã iêu ông đến chết được... vì cách phục sức của ông, vì đường ngôi rẽ *theo kiểu Ba lê*, và giọng nói tiếng Pháp, phải, tiếng Pháp, mà bà chẳng hiểu gì cả và vì bản tình ca mà ông vừa hát vừa đàn dương cầm. Bà đã iêu những gì bà chưa hề nghe và chưa hề trông thấy (ông là một người đàn ông rất bảnh trai) để rồi từ đó bà đã iêu ông toàn diện, iêu đến ngất ngây, với những bộ quần áo và những bản tình ca của ông. Tôi thường nghe nói những việc tương tự thường xảy ra với các cô nông nô son trẻ trong thời kì cực thịnh của chế độ nông nô và, ngay cả với các cô lương thiện nhất. Tôi hiểu rõ điều đó. Thật là xấu hổ cho ai định giải thích điều đó vỏn vẹn bằng chế độ nông nô và sự « tự hạ mình ». Vậy thì, con người thanh niên đó đã có đủ sức mạnh và sức quyến rũ để thu hút được một con người trong trắng đến thế, và nhất là bà lại là người hoàn toàn xa lạ với bản chất của ông ấy, một người thuộc một thế giới hoàn toàn khác hẳn và từ một mảnh đất xa lạ đến đây, để sa vào một vực thẳm hiển nhiên như vậy. Dù đó là một vực thẳm, tôi tin rằng mẹ tôi cũng đã thấy rõ; duy có điều bà không nghĩ tới mặc dù chân bà vẫn đều đặn bước đến; những con người « không tự vệ » đó đều giống nhau cả: họ biết đó là vực thẳm mà họ vẫn lăn xả tới.

https://tieulun.hopto.org

Sau khi đã phạm tội lỗi, họ liền ăn năn. Ông kể tôi nghe một cách í nhị tại sao ông đã khóc nức nở trên vai Maka, được mời tới văn phòng ông đặc biệt về vụ này, trong khi đó thì mẹ tôi đang còn nằm bất tỉnh trong căn phòng nhỏ dành riêng cho nữ nông nô của bà...

6

THÔI nói về các vấn đề và các chi tiết xấu xa đó thế là quá đủ rồi. Vécsilốp chuộc mẹ tôi từ Maka về rồi vội vã ra đi và kể từ ngày đó, như tôi đã kể ở trên, đã kéo mẹ tôi đi theo gần như khắp chốn, ngoại trừ khi nào ông phải vắng mặt lâu ngày trong trường hợp đó ông để mẹ tôi lại cho bà dì là bà Tatiana săn sóc; bà này thì lúc nào cũng sẵn sàng có mặt trong những dịp như vậy. Hai ông bà cứ ngụ một thời gian ở Mạc tư khoa, rồi ở nhiều trang trại và thành phố khác, có khi ở ngoại quốc nữa, và cuối cùng đã đến ở Pêtécbuốc. Tôi sẽ đề cập đến câu chuyện này sau, hoặc là sẽ chẳng nói gì hết. Tôi chỉ nói là một năm sau khi rời Maka, tôi ra chào đời; rồi một năm sau đó nữa, là em gái tôi; rồi mười hoặc mười một năm sau là em trai út tôi, một thằng nhỏ ốm iếu chỉ sống vỏn vẹn được mấy tháng. Sắc đẹp của mẹ tôi đã tàn tạ sau những cuộc sanh nở đau đớn đó. Ít ra theo như người ta đã nói với tôi thì mẹ tôi bắt đầu già và iếu dần một cách mau lẹ.

Nhưng sự liên lạc với Maka chẳng bao giờ gián đoạn. Bất cứ ông bà Vécsilốp cư ngụ tại đâu, dù ông bà ở lì một chỗ năm này qua năm khác hay đi du lịch đó đây, Maka vẫn không quên gởi tin tức của mình về cho « gia đình ». Sợi dây liên lạc lạ lùng, hơi trang nghiêm và gần như là đứng đắn đã được hình thành. Tôi hiểu rõ rằng giữa các lãnh chúa với nhau những sự liên lạc như vậy thế tất phải

https://tieulun.hopto.org

đượm một cái gì hài hước; nhưng đây không phải là trường hợp đó. Mỗi năm chỉ vỏn vẹn có hai bức thư, không hơn không kém, bức nào cũng giống bức nào một cách dị thường. Chính tôi đã đọc những thư đó; chẳng có gì là riêng tư cả; trái lại chỉ có những tin tức trịnh trọng, càng nhiều càng tốt, về những biến cố tổng quát, cũng như về những cảm nghĩ tổng quát, nếu người ta có thể nói như thế về vấn đề tình cảm: những tin tức về sức khoẻ của ông, rồi những câu hỏi về sức khoẻ của người nhận thư, rồi những lời cầu chúc, chào hỏi và chúc tụng kiểu cách, thế là hết. Lối viết đại cương và sự thiếu cá tính đó, theo tôi, chính là cái thái độ cao thượng và sự lịch thiệp của giới này. « Chúng tôi xin kính cẩn gởi lời chào người vợ khả ái và khả kính Sôfia của chúng tôi... » « Xin gởi các con thân mến lời chúc tụng không bao giờ phai nhạt của cha. » Rồi tên của các con được liệt kê, theo thứ tự, trong đó có cả tên tôi nữa. Tôi cũng ghi lại ở đây rằng Maka rất í nhị nên không bao giờ gọi « Ngài lãnh chúa rất khả kính Vécsilốp » là « ân nhân » của mình, nhưng trong mỗi lá thư ông đều bất di bất dịch gởi cho ông này lời chào kính cẩn, xin ông giáng phúc cho và xin ơn Trên phù hộ cho ông ta. Mẹ tôi liền gởi thư phúc đáp cho Maka và vẫn viết theo văn thể tương tự. Vécsilốp thì không khi nào tham dự vào những cuộc trao đổi thư từ đó. Thư của Maka được gửi tới từ mọi chân trời góc bể của nước Nga, từ các thành thị và tu viện mà ông từng lưu trú, đôi khi trong thời gian khá lâu dài. Ông đã trở thành một kẻ « lang thang ». Ông chẳng hề bao giờ xin xỏ gì hết; trái lại mỗi năm ba lần chẳng sai thế nào ông cũng trở về nhà và dừng chân tại nhà mẹ tôi, mà mẹ tôi thì lúc nào cũng có sẵn một căn phòng cho riêng bà, cách biệt hẳn căn phòng của ông Vécsilốp. Tôi còn phải trở lại vấn đề này sau, nhưng ở đây tôi chỉ xin ghi chép là Maka không có nằm lần ra cái divặng

https://tieulun.hopto.org

của phòng khách, mà chỉ đặt mình một cách khiêm nhượng quanh quẩn đâu đây sau chiếc bình phong. Vả lại ông đâu có ở lại lâu: năm ngày, một tuần lễ là hết.

Tôi cũng quên nói một điều là ông ta rất iêu mến và tôn trọng cái tên họ Đôlgôruki của ông. Dĩ nhiên đó là một điều đại dột lố lăng. Đại dột nhất là ở điểm ông thích cái tên đó chính vì có những vị hoàng thân Đôlgôruki. Một quan niệm kì cục, ngược hẳn với lương tri!

Tôi đã nói rằng gia đình lúc nào cũng đông đủ: dĩ nhiên là không có tôi. Tôi dường như bị người ta quăng qua thành tàu xuống dưới biển và ngay từ hồi mới lọt lòng đã được đưa đi gởi những người lạ mặt. Người ta cũng chẳng hề có ý định gì cả; sự việc đã xảy ra một cách đơn giản thế thôi. Mẹ tôi còn trẻ và đẹp lúc hạ sanh tôi: dĩ nhiên về một điểm nào đó bà vẫn còn hữu ích cho ông, và một đứa trẻ hay khóc kể ra thì cũng bực mình, nhất là trong các cuộc du hành. Đó là lí do tại sao, cho mãi đến năm tôi được hai mươi tuổi, tôi vẫn không được gặp mẹ tôi, ngoại trừ hai hay ba dịp thoáng qua. Lỗi không phải do nơi tình cảm của mẹ tôi, mà do thái độ kiêu hãnh của Vécsilốp đối với thiên hạ.

7

GIỜ đây, mọi việc hoàn toàn khác hẳn.

Cách đây một tháng, nghĩa là một tháng trước ngày 19 tháng chín, ở Mạc tư khoa, tôi đã quyết định từ bỏ tất cả những người đó để rồi dứt khoát trở về với ý nghĩ của tôi. Tôi nói rõ « trở về với ý nghĩ của tôi » vì rằng câu ấy có thể giải thích gần hết tất cả tư tưởng chính iếu của tôi, do đâu tôi ra chào đời « ý nghĩ của tôi » là thế nào, có lẽ tôi sẽ nói đến quá nhiều trong những đoạn kế

https://tieulun.hopto.org

tiếp. Trong cảnh cô đơn mơ mộng của những năm tháng triền miên khi tôi còn ở Mạc tư khoa, ý nghĩ đó đã hình thành trong tâm não tôi ngay từ trong từ ngữ và từ đó chưa hề bao giờ rời tôi lấy một phút. Nó đã chôn vùi cả cuộc sống của tôi. Trước đó, tôi thường sống trong mơ mộng, tôi đã sống từ hồi thơ ấu trong một thế giới say mê vì một sắc thái nào đó, nhưng với sự xuất hiện của ý nghĩ chính iếu và khốc hại đó, cái mơ mộng của tôi đã trở nên vững chắc thêm và đã đột nhiên được phủ thêm một hình thể nhất định: từ chỗ phi lí, nó trở nên có lí. Trường trung học đâu có cấm được tôi mơ mộng; nó cũng đâu có thể ngăn cản nổi ý nghĩ của tôi. Tuy nhiên tôi cũng xin nói thêm là năm học cuối cùng của tôi thật là tồi tệ, vì từ trước đến nay năm nào tôi cũng đứng hàng đầu trong lớp: đó cũng do ở chính cái ý nghĩ đó, do hậu quả có lẽ sai lầm mà tôi đã rút tỉa được. Thế thì trường trung học không cản trở được ý nghĩ, nhưng ý nghĩ đã cản trở trường trung học. Nó còn cản trở cả trường Đại học nữa. Ra khỏi trung học, tôi đã có ý định đoạn tuyệt hoàn toàn không những với toàn thể gia đình tôi, mà, nếu cần, với toàn thể thế giới, dù rằng tôi mới hai mươi tuổi. Tôi viết cho bất cứ ai có liên hệ, ở Pêtécbuốc, rằng họ nên để tôi iên, rằng họ đừng gởi tiền cấp dưỡng nữa, và, nếu có thể, họ nên quên hẳn tôi đi (dĩ nhiên trong trường hợp họ còn tưởng nhớ phần nào đến tôi) và sau cùng là tôi sẽ « chẳng vì lí lẽ gì » mà chui đầu vào trường Đại học. Thế tiến thoái lưỡng nan của tôi thật là khó thoát: hoặc vào Đại học để tiếp tục sự học, hoặc đình hoãn thêm bốn năm nữa việc thực thi « ý nghĩ » của tôi. Không ngần ngại tôi chọn lựa ý nghĩ của tôi; vì tôi đã tin tưởng một cách chính xác. Cha tôi, ông Vécsilốp mà suốt đời tôi chỉ mới được gặp có một lần, trong khoảnh khắc, hồi tôi mới lên mười tuổi (vậy mà trong khoảnh khắc đó ông đã có thì giờ làm tôi phải sửng

https://tieulun.hopto.org

sốt), đã phúc đáp bức thư của tôi mà thực ra tôi đâu có phải gửi cho ông, ông đã dùng tấm thiếp do ông tự tay viết để triệu tôi đến Pêtécbuốc, và có hứa giới thiệu cho tôi một chỗ làm cho một tư nhân. Lời mời của con người khô khan và kiêu hãnh, đầy vẻ tự cao và hững hờ đối với tôi, người mà từ trước đến nay, sau khi sanh ra tôi và giao tôi cho những người lạ mặt, không những đã không biết đến tôi nữa mà còn chẳng hề bao giờ hối lỗi (biết đâu chừng ông chỉ có một ý niệm mơ hồ và không rõ rệt về đời sống của tôi, vì rằng, như ông đã chứng minh sau này, đâu có phải ông đã gởi tiền nuôi tôi ở Mạc tư khoa, mà là những kẻ khác) — lời mời của con người đó, khi mà ông sực nhớ đến tôi và cố gởi đến tôi một tấm thiếp do tự tay ông viết, lời mời đó trong khi vuốt ve mơn trớn tôi, quả đã định đoạt số phận của tôi. Điều kì lạ là một trong những điều làm đẹp lòng tôi nhất trong tấm thiệp của ông (một miếng giấy khổ nhỏ) là ông không hề đả động gì đến trường Đại học, ông không đòi tôi thay đổi ý kiến, mà cũng không trách móc tôi tại sao không muốn tiếp tục sự học, tóm lại ông không hề dùng những lời nói lầm cẩm mà mọi người cha thường dùng trong trường hợp tương tự: nhưng chính đó lại là điều không tốt về phần ông, vì ông càng tỏ ra thờ ơ lãnh đạm với tôi hơn. Tôi quyết định ra đi vì một lí do khác nữa, vì quyết định ấy không cản trở mơ ước chính của tôi: « Rồi chúng ta sẽ thấy những gì sẽ xảy đến: dầu sao tôi chỉ liên lạc với họ một thời gian thôi, có lẽ rất ngắn ngủi. Chừng nào tôi nhận thấy rằng cuộc vận đó, tuy có điều kiện và chẳng quan trọng gì, càng đẩy tôi xa hơn cái *điểm chính*, tôi sẽ đoạn tuyệt ngay, tôi sẽ bỏ rơi hết và sẽ rút lui vào trong cái vỏ ốc của tôi. » Phải, đúng thế, vào trong cái vỏ ốc của tôi! « Tôi sẽ thu mình trong đó như con rùa »; tôi rất rất hài lòng với sự so sánh đó. « Tôi sẽ không cô đơn đâu, tôi vừa làm tiếp những con

https://tieulun.hopto.org

toán vừa chạy hí hởn từ đầu đến cuối thành phố Mạc tư khoa mấy ngày gần đây, tôi sẽ không bao giờ cô đơn nữa, như tôi đã từng bị trong bao năm khủng khiếp: tôi còn có cái ý nghĩ của tôi mà tôi sẽ chẳng bao giờ phản bội, dẫu rằng tất cả mọi người ở đó có làm tôi hài lòng đến mấy, dẫu rằng họ có đem lại cho tôi hạnh phúc, và dẫu tôi có ở với họ cả chục năm cũng vậy! » Đó là cảm giác, mà tôi dự đoán, đó là hai kế hoạch và mục tiêu, được phác họa ở Mạc tư khoa chưa bao giờ rời tôi lấy một phút ở Pêtécbuốc (tôi không rõ hồi ở Pêtécbuốc tôi có định trước một ngày được coi như một kì hạn dứt khoát để đoạn tuyệt với họ và để khởi hành) — hình như hai kế hoạch và mục tiêu đó là một trong những nguyên nhân chính của biết bao sự cầu thả của tôi trong năm nay, của biết bao nhục nhã, hèn hạ, dĩ nhiên đó là chưa kể đến những sự dại dột của tôi nữa.

Thế rồi một người cha mà từ trước tới nay tôi chưa từng thấy bất thần nhảy xổ vào cuộc đời tôi. Ý nghĩ đó làm tôi ngây ngất suốt thời gian tôi chuẩn bị hành trang ở Mạc tư khoa và cả ở trên xe lửa. Một người cha, thì đã sao đâu, tôi đâu có thích được nâng niu chiều chuộng: nhưng người đó đâu có muốn biết tôi mà còn làm nhục tôi nữa; trái lại trong những năm đó tôi chỉ mơ ước tới ông, mơ ước đến chán chê (nếu danh từ đó có thể áp dụng được cho giấc mơ). Mỗi giấc mơ của tôi, từ hồi thơ ấu, đều liên hệ đến ông, bay phất phới quanh ông, để rồi cuối cùng lại trở về với ông. Không hiểu tôi ghét hay thương ông, nhưng hình ảnh ông tràn trề cả tương lai tôi, cả những dự kiến của tôi về cuộc đời, và điều đó tự nó đến với tôi, cùng lúc tôi trưởng thành.

Một lí do nữa khiến tôi rời Mạc tư khoa, ấy là một cơ hội mãnh liệt, một sự cám dỗ mà ba tháng trước khi tôi khởi hành (vào lúc mà, lẽ dĩ nhiên, chưa có vấn đề Pêtécbuốc) đã khiến tim tôi phải rung động và đập mạnh!

https://tieulun.hopto.org

Điều đã quyến rủ tôi vào cái đại dương xa lạ đó, là tôi có thể tiến vào như một vị lãnh chúa và chúa tể vận mệnh của kẻ khác, nhất là của ai! Nhưng những cảm nghĩ hào hiệp, chứ không phải chuyên chế sôi sục trong tôi: tôi xin báo trước việc đó, để cho những lời nói của tôi không dẫn dắt tới lầm lạc. Vécsilốp có thể tưởng (nếu ông thèm tưởng tới tôi) rằng ông sẽ tiếp một thằng nhỏ, mới tốt nghiệp trường trung học, một thiếu niên, đang giương lớn đôi mắt nhìn ánh sáng. Nhưng tôi thì đi guốc trong bụng ông ấy và tôi có sẵn một mớ tài liệu vô cùng quan trọng mà ông dám hi sinh (giờ đây thì tôi biết chắc chắn như thế) nhiều năm trong cuộc đời ông để đánh đổi nếu hồi đó tôi tiết lộ bí mật ấy cho ông. Nhưng tôi nhận thấy tôi nói bằng ẩn ngữ. Không thể nào mô tả được cảm nghĩ mà không có sự kiện kèm theo. Vả lại tất cả những điều đó sẽ được nói tới đầy đủ đúng nơi đúng chỗ, và vì thế tôi mới cầm bút. Viết theo kiểu đó thì cũng chẳng khác nào đang trong cơn mê sảng hoặc đang ở giữa đám mây mù.

8

SAU cùng, để tiến tới một cách dứt khoát cái ngày 19 đó, tôi xin nói vắn tắt, có thể nói là nói qua loa, rằng tôi đã gặp tất cả mọi người, ông Vécsilốp, mẹ tôi và em gái tôi (đây là lần đầu tiên trong đời tôi được thấy em gái tôi) trong cảnh vất vả, gần như là cùng cực hay sắp đi đến chỗ cùng cực. Tôi đã hay điều đó từ khi còn ở Mạc tư khoa, nhưng tôi đâu có đoán nổi cùng cực đến mức nào. Từ hồi còn nhỏ tôi thường hình dung con người đó, «cha tương lai của tôi», trong một thứ hào quang; tôi đâu có thể tưởng tượng ông khác hơn là đang chiếm giữ một địa vị cao sang nhất ở khắp mọi nơi. Ông Vécsilốp chưa bao

https://tieulun.hopto.org

giờ ở với mẹ tôi cả, lúc nào ông cũng mướn cho bà một căn nhà riêng: chắc chắn là ông đã hành động như vậy vì « những câu nệ » đê tiện của họ. Giờ đây thì trái lại, ông bà lại ở chung với nhau trong cái nhà gỗ nhỏ trong hẻm Semênôpski. Tất cả đồ đạc đã đem đến tiệm cầm đồ, nên tôi đã lén lút trao cho mẹ tôi sáu chục đồng rúp bí mật của tôi mà không cho ông Vécsilốp biết. *Bí mật*, bởi vì đó là tiền mà tôi đã dành dụm được trong số tiền tiêu vặt năm rúp mà người ta cho tôi hàng tháng trong suốt hai năm: tôi bắt đầu dành dụm tiền kể từ ngày đầu mà « ý nghĩ » của tôi được hình thành, và vì thế nên tôi không muốn cho ông Vécsilốp biết món tiền đó. Lúc bấy giờ, tôi phát sợ.

Sự giúp đỡ ấy chỉ là một giọt nước trong biển cả. Mẹ tôi phải làm việc, em gái tôi cũng phải đi may; còn ông Vécsilốp thì vẫn sống trong cảnh ăn không ngồi rồi, vẫn hay giở chứng và vẫn giữ nguyên cái thói quen hoang phí như xưa. Tính nết ông thật là khó chịu, nhất là lúc ngồi vào bàn ăn, và tất cả dáng điệu của ông đúng là của một người độc đoán. Nhưng mẹ tôi, em gái tôi, Tatiana Páplôpna cùng toàn thể gia đình của Anđrônikốp (một ông chủ sự mới chết cách đây ba tháng, hồi sinh tiền cũng lo công việc cho ông Vécsilốp), gồm rất nhiều đàn bà, thấy đều quì trước mặt ông như người ta quì trước mặt thần linh. Tôi không thể tưởng tượng được một cảnh tượng như thế. Tôi phải thú thật rằng chín năm về trước ông có sức quyến rủ hơn thế nhiều. Tôi từng nói là ông thường xuất hiện trong các giấc mộng của tôi trong một thứ hào quang, và tôi đâu có ngờ rằng ông đã già và hao mòn nhanh đến thế trong vòng có chín năm: bỗng tôi cảm thấy buồn rầu, thương hại, tủi hổ. Trông thấy ông, tôi đã có ngay một ấn tượng thật đau khổ trong những ấn tượng đầu tiên của tôi khi mới đến. Ông đâu đã phải là một ông già vì ông mới bốn mươi lăm tuổi. Nhìn gần ông, tôi khám phá trong vẻ đẹp của ông một

https://tieulun.hopto.org

cái gì đập mạnh vào mắt tôi hơn cả những gì tôi còn lưu giữ trong trí nhớ. Kém rạng rỡ, kém khoa trương, kém đỏm dáng, mà trái lại cuộc đời đã điểm trên bộ mặt ấy một vẻ lạ lùng hơn xưa nhiều.

Tuy nhiên sự túng thiếu mới chỉ là một phần mười hay phần hai mươi nỗi đau khổ của ông, tôi biết chắc như thế. Ngoài sự túng thiếu còn có cái gì quan trọng hơn nhiều, chưa kể niềm hi vọng sẽ thắng vụ kiện kéo dài đã một năm nay với các hoàng thân Sôkôlski về vấn đề thừa kế, có thể một sớm một chiều đưa ông chiếm hữu một điền sản trị giá bảy chục ngàn rúp và chưa chừng nhiều hơn thế nữa. Tôi từng kể rằng suốt đời ông, ông Vécsilốp đã làm tiêu tan ba cái gia tài: rồi đây ông sẽ được cứu thoát một lần nữa bởi một cái gia tài! Vụ này sẽ được định đoạt một ngày gần đây. Tôi cũng hi vọng như thế. Nhưng có ai chịu cho vay tiền căn cứ trên sự hi vọng, mà cũng chẳng có ai để mà hỏi vay, trong khi chờ đợi phải ráng mà chịu khổ.

Vả lại, Vécsilốp cũng chẳng cầu khẩn ai hết, dù rằng cả ngày ông vắng nhà. Đã hơn một năm ông bị *trục xuất* khỏi xã hội thượng lưu. Với tất cả những cố gắng của tôi, tôi vẫn không tài nào hiểu nổi đầu đuôi câu chuyện đó ra sao, mặc dù tôi đã ở Pêtécbuốc cả một tháng. Vécsilốp có tội hay không, đó là điều quan hệ đối với tôi và vì thế mà tôi ở đây! Tất cả mọi người đều tránh mặt ông— trong số đó có cả những nhân vật thần thế mà trước đây ông thường giao thiệp— vì một vài tiếng đồn đãi liên quan đến hành vị rất đê tiện của ông, tệ hơn nữa, trước mắt thiên hạ, là hành vi gây nhiều tai tiếng mà ông đã phạm cách đây hơn một năm ở Đức quốc: cả đến cái tạt tai của một hoàng thân Sôkôlski đánh ông trước công chúng vậy mà ông cũng không đáp ứng bằng một thách thức. Ngay cả các con (chính hức) của ông, con trai và con gái ông, cũng tránh mặt ông

https://tieulun.hopto.org

và sống xa ông. Người con trai và con gái đó thường giao thiệp với những giới quyền quí, qua sự giới thiệu của dòng họ Fanariôtôva và ông già hoàng thân Sôkôlski (là bạn cũ của Vécsilốp). Thực ra, quan sát ông suốt cả tháng nay, tôi thấy ông là một con người kiêu hãnh chưa bị xã hội khai trừ, mà chính ông đã khai trừ xã hội ra khỏi nhà ông— bởi lẽ ông có vẻ rất ngang tàng! Nhưng cái vẻ đó, ông có quyền có không, đó là điều làm tôi thắc mắc! Tôi nhất định phải hiểu rõ tất cả sự thật trong thời gian ngắn nhất, vì tôi tới đây để xét đoán ông ấy. Tôi còn giấu ông sức mạnh của tôi, nhưng tôi phải hoặc chấp nhận ông, hoặc hoàn toàn xua đuổi ông. Giải pháp thứ hai đối với tôi thật quá đau khổ, và tôi rất băn khoăn. Tôi xin thú nhận: ông ấy rất thân thiết đối với tôi!

Trong lúc này tôi ở chung với họ, dưới cùng một mái nhà, tôi làm việc và khó nhịn nổi những sự lỗ mãng. Tôi đâu có nhịn hoàn toàn. Sau một tháng, càng ngày tôi càng tin chắc rằng cha tôi không phải là người có thể cho tôi biết lời giải đáp dứt khoát được. Con người kiêu hãnh đó đứng trước mặt tôi như cả một bí ẩn, thương tổn lòng người một cách sâu sắc. Với tôi thì ông lại là người dễ thương và hay pha trò, nhưng trái lại tôi muốn được đấu khẩu hơn là được nghe những lời đùa cợt đó. Tất cả những cuộc đàm thoại giữa tôi và ông đều luôn luôn có vẻ gì khó hiểu hoặc chỉ là một lối ăn nói mỉa mai đặc biệt của ông. Ngay lúc đầu, khi tôi vừa từ Mạc tư khoa đến, ông đâu có coi trọng tôi. Tôi cũng chẳng hiểu tại sao ông lại đối xử như thế. Có lẽ ông đã đạt được kết quả đó để mãi mãi còn là người bí ẩn đối với tôi; nhưng riêng tôi, chắc chẳng bao giờ tôi lại hạ mình để cầu xin ông đối xử với tôi đứng đắn hơn. Hơn nữa, ông có những cung cách dị thường và hách dịch mà tôi chẳng biết đối phó cách nào. Nói tóm lại, ông coi tôi như một thằng bé

https://tieulun.hopto.org

miệng còn hôi sữa hạng bét, điều mà tôi không thể chịu nổi, vì tôi biết rằng trước kia ông cũng như thế thôi. Do đó, tôi gần như hoàn toàn không nói năng gì nữa. Tôi đợi một người mà khi tới Pêtécbuốc sẽ giúp tôi khám phá sự thật một cách dứt khoát: đó là hi vọng cuối cùng của tôi. Dầu sao tôi cũng sẵn sàng để đoạn tuyệt một cách dứt khoát và tôi đã áp dụng mọi biện pháp vì vấn đề đó. Tôi thương hại mẹ tôi nhưng... « hoặc ông ta, hoặc tôi »: đó là điều tôi muốn đề nghị với mẹ tôi và em gái tôi. Ngày giờ cũng đã được định sẵn; trong khi chờ đợi, tôi đi đến văn phòng làm việc.

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG HAI

I

NGÀY 19 ấy, tôi cũng phải được lãnh tháng lương đầu của tôi ở nhà «con người đặc biệt» đã từng nói tới kia. Người ta đã không hỏi ý kiến tôi về chỗ làm này. Theo tôi nghĩ, người ta đã đem giao thẳng tôi cho chủ nhân tôi ngay từ ngày đầu tôi mới tới. Thật là thô bỉ, và tôi suýt bị bắt buộc phải phản kháng. Chỗ làm ở ngay trong nhà lão-hoàng-thân Sôkôlski. Nhưng phản đối ngay có thể tức thời đoạn tuyệt hẳn với họ. Điều đó không làm tôi sợ hãi chút nào, nhưng trái ngược với các mục tiêu chính iếu của tôi. Bởi vậy, trong khi chờ đợi, tôi đã chấp nhận chỗ làm, câm lặng, bảo vệ nhân phẩm của tôi bằng cách iên lặng. Tôi phải nói ngay rằng hoàng thân Sôkôlski, giầu sụ và là cố vấn đặc biệt *, chẳng có liên hệ bà con gì với các hoàng thân Sôkôlski ở Mạc tư khoa (khốn khổ, nghèo nàn từ bao nhiêu thế hệ nay), là những người mà Vécsilốp đang kiện cáo. Đôi bên chỉ có danh tánh là giống nhau thôi. Tuy nhiên, lão hoàng thân rất quan tâm tới họ và đặc biệt iêu mến một người trong bọn họ, một sĩ quan trẻ tuổi, có thể nói là gia trưởng được. Trước kia nữa, Vécsilốp vẫn có một ảnh hưởng vô cùng lớn lao đối với những công việc của ông lão già này. Mà là bạn thân của ông ấy, một người bạn dị thường, vì tôi có thể nhận thấy vị hoàng thân tội nghiệp đó rất *e dè* ông, không những vào thời kì tôi tới làm việc với ông mà còn cả suốt trong thời gian giao du của họ, tôi chắc vậy. Vả lại, đã từ lâu, họ không hề gặp nhau nữa. Hành động vô liêm sỉ mà người ta gán cho Vécsilốp liên quan tới đúng gia đình vị hoàng thân này. Sọng chính Tatiana đã hiện diện

https://tieulun.hopto.org

ở đó đúng lúc và chính là qua sự trung gian của bà mà, tôi được đưa tới ở nhà ông, đang muốn có một « thanh niên » ở kề cận trong văn phòng của ông. Ông cũng lại rất muốn làm đẹp lòng Vécsilốp, bước bước đầu để giảng hòa với Vécsilốp và ông này cũng muốn như vậy. Ông hoàng thân đã quyết định như thế trong khi vắng mặt con gái, góa phụ của một vị tướng lãnh và chắc chắn bà này nếu có mặt sẽ không cho phép ông hoàng thân làm lành trước. Chuyện này sẽ đề cập tới sau nhưng tôi xin ghi nhận ngay rằng điều kì lạ ấy trong sự giao dịch của ông hoàng với Vécsilốp đã khiến tôi xúc động một cách có lợi cho ông. Tôi nghĩ, nếu vị tôn trưởng của một gia tộc bị xúc phạm, mà vẫn tiếp tục quí trọng Vécsilốp như vậy, thì những sự đồn đãi về thái độ phi đạo đức của Vécsilốp hẳn là không đúng hay ít ra còn là vấn đề phải xét lại. Điều này phần nào đã ngăn cản không cho tôi phản kháng: tôi hi vọng khi vào nhà hoàng thân kiểm chứng được tất cả các điều đó.

Bà Tatiana đã giữ một vai trò đặc biệt vào thời kì tôi gặp bà ở Pêtécbuốc. Tôi hầu như quên đi sự hiện diện của bà. Tôi thật không ngờ bà lại quan trọng đến thế. Cho tới hồi đó, tôi đã gặp bà ba bốn lần ở Mạc-tư-khoa. Mỗi khi cần đưa tôi đến một nơi nào, dẫn tôi tới kí lúc xá Tútsa buồn thảm hay hai năm rưỡi sau đó chuyển tôi về trường trung học hay gởi tôi tới trọ tại nhà của Nicôlai, là 1 như thấy bà xuất hiện không rõ theo lệnh của ai. Mỗi lần xuất hiện, bà ở với tôi suốt cả ngày. Bà kiểm soát quần áo lót và i phục của tôi, cùng tôi đi đến Kunétski* và ra phố mua cho tôi tất cả các vật dụng cần thiết. Nói tóm lại bà sắm sửa đầy đủ i trang cho tôi, từ chiếc rương nhỏ tới con dao díp. Trong khi làm công việc đó, bà luôn luôn rày la, mắng mỏ và trách móc tôi, hạch hỏi tôi đủ điều, bắt tôi theo gương những đứa con nít tưởng tượng của các bằng hữu hay họ hàng của bà. Theo bà, bọn chúng đều giỏi và ngoan hơn tôi. Trời ơi, bà còn cầu véo tôi, nhiều

https://tieulun.hopto.org

lần đánh đập tôi khiến tôi đau đớn ê ẩm cả mình. Sau khi đã thu xếp chỗ trọ cho tôi, bà biến dạng luôn mấy năm, biệt vô âm tín. Hừ, tôi vừa mới tới là đã thấy bà xuất để thu xếp cho tôi. Bà là một con người khô khan, mũi nhỏ nhọn như mỏ chim, đôi mắt sắc như mắt cú vọ. Đối với Vécsilốp, bà là một tên nô lệ trung thành: bà tôn kính ông quá chừng, coi ông như một vị giáo hoàng. Tuy nhiên, tôi ngạc nhiên sớm nhận ra rằng tất cả mọi người, không sót một ai và ở khắp mọi nơi, họ đều kính trọng bà. Nhất là mọi nơi, mọi chốn, ai ai cũng đều biết bà. Ông hoàng thân Sôkôlski đặc biệt tôn kính bà. Trong gia đình bà, những người con kiêu hãnh của Vécsilốp và tại gia đình Fanariôtốp, nơi nào cũng đều trọng nể bà. Tuy vậy, bà sống về nghề cắt may, bán đồ đăng ten, đồ rua ren, tôi nào biết rõ, và bà làm việc cho một cửa tiệm. Chúng tôi không hợp nhau, vừa mới nói được câu trước, câu sau đã cãi lẫy nhau rồi vì bà định la mắng tôi như hồi sáu năm về trước. Rồi càng ngày chúng tôi càng tiếp tục đấu khẩu với nhau. Song việc đó không ngăn cản chúng tôi đôi khi trò chuyện vui vẻ với nhau. Tôi thú thật, tới cuối tháng, tôi đã bắt đầu mến bà. Tôi nghĩ có lẽ đó là vì cá tính của bà. Tuyệt nhiên tôi không nói cho bà biết điều đó.

Tôi sớm ý thức rằng người ta đặt tôi gần ông già bệnh hoạn với mục đích duy nhất là để « khuây khỏa » ông ta. Công việc của tôi chỉ có thế. Tất nhiên điều đó rất nhục đối với tôi và tôi phải có biện pháp đối phó. Nhưng ông già đặc biệt ấy đã sớm gây cho tôi một ấn tượng bất ngờ, tựa như thương hại. Tới cuối tháng tôi đã quyến luyến ông một cách kì lạ: dù sao, tôi đã từ bỏ ý định nói nặng với ông. Gia dĩ, ông chưa quá sáu mươi. Cả một chuyện đã xảy ra. Trước đây mười tám tháng, ông bị lên cơn cấp phát thần kinh: không rõ ông đi đâu, mà ông bị mất trí ở giữa đường. Thiên hạ ở Pêtécbuốc đàm tiếu rất nhiều về

https://tieulun.hopto.org

việc xấu này. Như trong những trường hợp tương tự, người ta đưa ngay ông ra ngoại quốc. Nhưng năm tháng sau ông xuất hiện trở lại, hoàn toàn lành mạnh, chỉ phải về hưu trí thôi. Vécsilốp nghiêm chỉnh xác định (với một nhiệt tình rõ rệt) rằng việc xảy đến cho ông hoàng tuyệt nhiên không phải là chứng điên, mà chỉ là một cơn bệnh thần kinh. Tôi nhận thấy ngay nhiệt tình đó của Vécsilốp. Tôi cũng hầu như tán thành quan điểm của ông. Có điều ông già hình như nói nhảm quá, không thích hợp với tuổi tác của ông. Người ta nói trước đây ông không có như thế bao giờ. Người ta nói xưa kia ông đã từng làm cố vấn ở một nơi nào đó, tôi không rõ là để giúp những ý kiến gì và rằng ông đã thi hành một cách trác tuyệt sứ mạng đã giao phó cho ông. Tôi chỉ mới biết ông có một tháng, tôi không cho rằng ông có những khả năng đặc biệt để làm một cố vấn. Người ta nhận thấy (tuy nhiên tôi không lưu ý tới) sau vụ lên cơn cấp phát thần kinh, ông có một ý muốn lạ kì là cưới vợ ngay. Và trong thời gian mười tám tháng đó, đã hơn một lần, ông đã nghĩ đến việc thực hiện ý đồ ấy. Hình như trong cuộc giao tế, người ta biết rõ ông có ý đó và người ta chú ý tới. Song ý muốn ấy không thích hợp với quyền lợi của một số người bao quanh ông. Khắp mọi phía người ta canh chừng ông. Gia đình ông không đông lắm. Ông đã góa vợ từ hai mươi năm nay. Ông chỉ có một người con gái duy nhất, góa phụ của một vị tướng. Ngày này qua ngày khác, người ta chờ đợi bà từ Mạc tư khoa tới. Rõ ràng là ông rất sợ tính tình của người thiếu phụ ấy. Nhưng còn một số đông bà con xa, nhất là về bên người vợ đã quá cố của ông, hầu hết đều ở trong cảnh nghèo túng. Ngoài ra, lại còn vô số những con trai, con gái nuôi của ông, hằng được ông giúp đỡ. Tất cả bọn đó chờ được hưởng một phần nhỏ gia tài của ông. Chính vì thế chúng đã canh chừng ông cho bà tướng. Vả lại hồi còn

https://tieulun.hopto.org

thanh xuân, ông có một tính lạ lùng mà tôi không rõ có lẫn thần hay không: ông thích gả chồng cho những cô gái nghèo. Từ hai mươi năm nay, lão đã gả chồng cho chúng: những cô gái có họ xa, những người em gái họ con chú con bác con dì bên vợ, những cô gái đỡ đầu và cho tới cả con gái lão gác cổng. Trước hết, ông nuôi chúng từ khi chúng hãy còn nhỏ, giao cho các nữ phó, các cô giáo và vú em người Pháp. Sau đó ông gửi chúng vào các học đường tốt nhất, cuối cùng ông cho chúng của hồi môn. Tất cả bọn chúng đều quanh quẩn bên ông. Lẽ tất nhiên, những cô gái nuôi đó khi lấy chồng lại còn sinh ra các con gái nữa. Tất cả những cô gái này cũng nhăm nhăm vào sự bảo trợ của ông. Ông là cha đỡ đầu ở khắp nơi, và tất cả bọn họ đã tới chúc phúc vào ngày lễ sinh nhật của ông. Điều đó làm ông cực kì vui thích.

Sau khi đến nhà ông, tôi nhận thấy ngay đầu óc ông chứa đựng và ẩn tàng một niềm tin đau khổ— điều đó rất dễ nhận thấy— ông tin rằng bây giờ người ta nhìn ông với một thái độ kì lạ, người ta không đối xử với ông như trước, hồi ông còn đầy đủ sức khỏe. Không bao giờ ông từ bỏ được ấn tượng đó, ngay cả trong những cuộc họp vui vẻ nhất của giới thượng lưu. Ông già đâm ra khó tính. Ông cảm thấy hình như mọi người nhìn ông một cách khác lạ. Ý tưởng người ta nghi ông hãy còn điên khùng đã hành hạ ông một cách rõ rệt. Đôi khi ông nhìn tôi chăm chăm như ngờ vực. Và nếu chẳng may ông biết có kẻ nào loan truyền hay xác định tin đồn đó về ông, tôi chắc rằng dù người đó tuyệt đối không có chút thù hằn nào với ông, cũng sẽ trở thành kẻ tử thù của ông. Tôi ước mong quí vị ghi nhận điều đó. Tôi cũng xin thêm rằng đây cũng là điều đã khiến tôi quyết định ngay từ ngày đầu là không nên đối xử tàn nhẫn với ông. Tôi cũng rất sung sướng, ngẫu nhiên có dịp làm cho ông vui thích hay khuây khỏa;

https://tieulun.hopto.org

Tôi không tin rằng điều thú nhận này có thể là một bóng mờ phủ lên nhân phẩm của tôi.

Ông đầu tư một phần lớn tài sản trong công cuộc kinh doanh. Sau cơn bịnh, ông đã tham gia vào một đại công ti nặc danh rất vững chắc. Tuy công cuộc kinh doanh đều do những người khác điều khiển nhưng ông cũng rất quan tâm tới. Ông thường tham dự các cuộc họp của các cổ đông, tự bầu làm hội viên sáng lập, đi dự các hội nghị, đọc các bài diễn văn rất dài, biện bác, nói năng ầm ĩ với một sự thỏa mãn rõ rệt. Ông ham đọc diễn văn: ít ra mọi người có thể nhìn thấy khẩu khí của ông. Nói chung ngay cả trong cuộc sống gia đình với những người thân nhất, ông cũng rất thích chêm vào giữa câu chuyện một vài câu thâm trầm hay vài lời duyên dáng, í nhị. Và tôi hiểu ông. Tại biệt thự của ông, ở từng dưới có một loại thương quán gia nhân, nơi đây có một nhân viên điều hành các công việc, tính toán tiền nong, giữ gìn sổ sách, kiêm luôn cả chức quản gia. Gia dĩ, nhân viên đó vốn từng là công chức, hẳn là đủ sức làm những công việc ấy, nhưng theo ý muốn của hoàng thân, người ta còn cho tôi phụ tá hắn. Song tôi được chuyển ngay tới văn phòng của hoàng thân. Nhiều khi trước mặt tôi, không có việc gì làm, không có giấy má sổ sách gì cả dù chỉ là hình thức.

Ngày nay, tôi viết những dòng này với tư cách một người từ lâu đã tỉnh ngộ và đã chán chê mọi việc; tuy nhiên tôi vẫn không làm sao hình dung được nỗi đau lòng (mà tôi hãy còn nhớ một cách rõ rệt) nhất là sự bối rối lúc bấy giờ đã đưa tôi tới một trạng thái lo lắng, nung nấu, khiến thâu đêm không ngủ được vì những điều khó hiểu mà tôi thắc mắc.

https://tieulun.hopto.org

2

ĐỔI tiền là chuyện rất đê tiện, dù là tiền lương, nếu trong thâm tâm, mình nhận thấy số tiền ấy không xứng đáng. Khốn nỗi, hồi hôm mẹ tôi thì thầm với em gái tôi, không cho Vécsilốp hay (để khỏi phiền lòng ông) ngỏ ý muốn đem ra tiệm cầm đồ một pho tượng thánh mà mẹ tôi rất quí. Lương tháng của tôi được năm chục rúp, nhưng tôi hoàn toàn chưa hiểu cách lãnh lương ấy như thế nào. Khi đưa tôi vào làm, người ta chưa cho tôi biết gì cả. Trước đó ba hôm, tôi có gặp người thư kí dưới phòng và có hỏi hắn:

— Tôi lãnh lương ở đâu?

Hắn nhìn tôi, mỉm cười với vẻ ngạc nhiên (hắn không ưa tôi):

— Anh cũng lãnh lương sao?

— Tại sao lại không?

Tôi đợi xem hắn nói gì nữa chăng, nhưng hắn chỉ đáp khô khan:

— Tôi không biết.

Rồi hắn chăm chú vào cuốn sổ có kẻ hàng trong đó hắn đang chép lại những số tiền xuất nhập đã ghi sẵn trên những mẩu giấy.

Vả chăng hắn biết là tôi cũng có làm việc. Mười lăm ngày trước đó, chính hắn có giao cho tôi một công việc và tôi đã mất bốn ngày mới làm xong: việc chép lại một bản nháp. Tôi đã phải viết lại gần hết bản văn ấy. Đó là một mớ ý kiến của hoàng thân thảo ra để trình lên Hội đồng Cổ đông. Với mớ ý kiến lộn xộn ấy, tôi đã viết thành một bản văn gọn gàng. Sau đó hoàng thân và tôi phải mất cả một ngày về bản thảo ấy. Hoàng thân đã thảo luận với tôi rất gắt gao, nhưng rồi ông cũng hài lòng... Có điều tôi không biết là bản văn ấy có được đệ trình Hội đồng hay không?

— Ấy là tôi không kể đến công tôi đã viết hai hoặc ba

https://tieulun.hopto.org

bức thư thương mại, cũng do hoàng thân bảo viết.

Sở dĩ tôi ngại đòi tiền lương, vì tôi có ý định thôi việc: tôi cảm thấy trước rồi đây mình phải rời khỏi chốn này, do những tình thế khó tránh được. Buổi sáng hôm ấy, sau khi thức dậy và đang mặc quần áo trong phòng ngủ, tôi cảm thấy tim tôi đập mạnh, dửng dưng cũng không được, rồi khi đến thư phòng hoàng thân, tôi vẫn thấy khó chịu như vậy: buổi sáng đó chắc người ấy sẽ đến, người đàn bà mà tôi đợi chờ để được hiểu tất cả những gì đã khiến tôi băn khoăn bứt rứt. Người ấy là con gái của hoàng thân, bà tướng Ácmakốp, quả phụ trẻ tuổi mà tôi đã nói đến và là người đang ra mặt kình dịch với Vécsilốp. Tôi đã viết rõ tên bà rồi đó! Đương nhiên, tôi chưa hề trông thấy bà và tôi không thể tưởng tượng tôi sẽ nói với bà như thế nào, hoặc tôi sẽ trò chuyện với bà hay không? Nhưng tôi cho rằng (có lẽ với đầy đủ lí do) khi bà ta đến, sẽ tan biến hết mọi bóng tối mà theo tôi thật đang bao vây Vécsilốp. Tôi không thể bình tĩnh vì cùng một lúc tôi có ba cảm tưởng mới bước đầu đã nhút nhát vụng về, là hết sức đau khổ; thật là lạ lùng kinh khủng và nhất là xấu hổ. Tôi nhớ rõ ngày hôm đó như thuộc lòng!

Hoàng thân chưa biết gì về tin con gái ông có thể đến trong ngày hôm ấy. Ông không đợi bà ta trước một tuần lễ. Chính tôi cũng mới biết tin này hồi hôm và hết sức tình cờ: cô Tatiana có nhận được của bà tướng một bức thư rồi nói cho mẹ tôi biết, vô tình tôi nghe được. Hai bà nói chuyện thầm với những câu mập mờ, nhưng tôi đã đoán biết họ nói gì. Tất nhiên tôi chẳng chú ý nghe, nhưng mẹ tôi có vẻ bối rối quá khi được tin bà tướng sắp đến, bởi vậy tôi không thể không ghé tai nghe hai người thì thầm. Lúc ấy không có Vécsilốp ở nhà.

Tôi không muốn báo trước cho hoàng thân biết, vì suốt tháng vừa qua, tôi nhận thấy ông rất sợ bà tướng

https://tieulun.hopto.org

đến. Trước đó ba hôm, ông có nói ấp úng và lửng lơ rằng khi bà tướng đến, ông sẽ e ngại cho tôi hoặc giả có thể vì tôi sẽ có một cuộc chửi mắng ầm ĩ. Song le tôi cần nói thêm, đối với gia đình, ông vẫn giữ quyền tự chủ và địa vị trưởng thượng, nhất là về phương diện tiền bạc. Kết luận đầu tiên của tôi về ông là: ông i như đàn bà, nhưng sau đó tôi xét lại rằng ông có tính đàn bà tuy không có nam tính thực sự nhưng đôi khi ông cũng tỏ ra ngoan cố! Có những lúc ông gần như khó chịu, tuy bề ngoài ông nhút nhát mềm mỏng. Sau này Vécsilốp (cha tôi) có giải thích tỉ mỉ cho tôi hiểu ỡ về điểm đó. Còn lúc ấy tôi chỉ ngạc nhiên nhận thấy ông và tôi không hề chuyện trò với nhau về bà tướng có thể nói là chúng tôi tránh hẳn chuyện đó: nhất là tôi cố tránh, còn hoàng thân lại tránh nói chuyện về Vécsilốp, và tôi đoán ông sẽ không trả lời nếu tôi hỏi ông về một trong những chuyện tế nhị đang làm tôi thắc mắc.

Nếu người ta muốn biết chúng tôi thường nói chuyện với nhau về những gì trong suốt tháng ấy, tôi sẽ đáp: mọi chuyện, nhưng toàn là những chuyện kì dị. Điều khiến tôi hài lòng nhất, là hoàng thân đối xử với tôi rất nhã nhặn. Có khi tôi nhìn con người ấy bằng tất cả sự ngạc nhiên, và tôi tự hỏi: « Trước kia ông làm gì? Hồi còn ở Trung học, lớp đệ tứ, chẳng hạn, hẳn ông ta là một người bạn dễ thương! » Nhiều lần tôi cũng phải chú ý đến gương mặt của ông: hình như ông rất nghiêm nghị (và khá đẹp), khô khan; tóc xoăn bạc phơ, dầy dặn, cặp mắt mở lớn; nhìn toàn thân, ông khô gầy cao lớn, nhưng bộ mặt có nét khó coi, gần như khiếm nhã vì đang nghiêm nghị đến tột cùng bỗng ông vui vẻ đến quá mức, điều không ngờ cho người nào mới gặp ông lần đầu tiên. Tôi có nói với Vécsilốp về điều này, ông ta ngạc nhiên; hẳn là ông ta tưởng tôi không thể có được sự nhận xét như vậy. Nhưng ông cũng chỉ bình phẩm qua loa rằng hoàng thân mới có thói quen ấy từ khi ông

https://tieulun.hopto.org

ta bịnh tật, mới vào thời kì sau này thôi.

Hoàng thân và tôi thường đề cập đến hai vấn đề trừu tượng: Chúa và sự hiện hữu của Chúa (có Chúa hay không?) và vấn đề đàn bà. Ông là người rất sùng đạo, có một tủ lớn bầy nhiều tượng thánh và một cây đèn thờ. Nhưng có nhiều khi ngông cuồng, ông lại nghi ngờ sự hiện hữu của Chúa và ông nói những lời lạ lùng để chọc tôi phản ứng. Tôi thường lãnh đạm với tư tưởng ấy, nhưng chẳng vì thế mà cả hai chúng tôi không cùng nổi nóng, và luôn luôn là nổi nóng thực sự. Vả lại, mãi đến nay, những cuộc bàn cãi ấy vẫn còn để lại cho tôi một kỉ niệm thích thú. Tuy nhiên đối với ông, thích thú nhất là tán chuyện về đàn bà, nhưng vì tôi không thích nói chuyện ấy nên tôi không thể là một kẻ đối thoại tốt, và điều này đôi lúc cũng làm cho ông buồn.

Buổi sáng hôm ấy, khi tôi vừa đến nhà hoàng thân, ông đã đề cập ngay vấn đề đàn bà. Tôi thấy ông có vẻ vui tươi; còn như hồi hôm khi cáo biệt ông, tôi thấy ông rầu rĩ vô cùng. Thế nhưng, ngay ngày hôm nay, tôi phải giải quyết vấn đề tiền lương của tôi, trước khi có vài người nào đó đến. Tôi tiên đoán rằng trong ngày hôm ấy câu chuyện giữa ông và tôi sẽ bị gián đoạn (không lẽ vô cớ mà tim tôi đập mạnh); và như vậy tôi sẽ không đủ can đảm đề cập đến chuyện tiền bạc. Nhưng vì câu chuyện không dính dáng gì đến tiền bạc, dĩ nhiên tôi hết sức bực tức tại sao tôi lại khờ dại như vậy; và tôi còn nhớ, lúc ấy vì giận một câu hỏi quá thích thú của ông, tôi trình bầy ý kiến của tôi về đàn bà, tôi nói một mạch với giọng hăng hái khác thường. Rốt cuộc ông lại càng nổi sùng hơn nữa với tôi.

3

«... TÔI không ưa đàn bà, vì họ thô tục, vì họ vụng về, vì họ thiếu sáng kiến và... vì họ ăn mặc diêm dúa! »

https://tieulun.hopto.org

Đó là câu kết luận lộn xộn của tôi sau tràng hùng biện. Ông hoàng có vẻ thích thú lắm, liền lên tiếng: « Nè chú bé, nên thương họ chớ! ». Tôi lại càng sùng.

Tôi chỉ hòa hoãn tinh tế trong những chuyện nhỏ, nhưng tranh luận về những đề tài quan trọng, tôi không bao giờ chịu nhượng bộ. Với những điều nhỏ nhặt, như trong sự xã giao qua quít, ai muốn đối xử với tôi thế nào cũng được và tôi vẫn thường tự trách mình về điểm ấy của bản tánh tôi. Không hiểu tại sao do thói dễ dãi đáng khinh bỉ, nhiều khi tôi tán đồng quan điểm của những đứa khoác lác, chỉ vì sự lễ độ của hắn đã huyễn hoặc tôi, hay có khi tôi tranh luận cả với kẻ ngu ngốc: đó là điều không thể tha thứ được. Chẳng qua là tại tôi không biết nhịn, và cũng vì tôi đã lớn lên trong cảnh cô đơn. Có lúc mình tức giận bỏ đi chỗ khác và thề rằng sẽ không làm như vậy nữa, nhưng ngày hôm sau đầu vẫn hoàn đó. Chính vì thế, đôi khi tôi bị coi như một thằng bé mười sáu tuổi. Vậy thì đáng lẽ tôi phải tập luyện tánh tự chủ, nhưng không, ngày nay tôi còn thích náu mình hơn nữa trong sự sống cô đơn, cô đơn đến iểm thế cũng được. « Bạn cười tôi vụng về cũng được, nhưng tôi xin vĩnh biệt bạn! » Tôi nói thật và dứt khoát như vậy. Vả lại hoàn toàn không phải nhân nói về ông hoàng mà tôi viết ra điều đó, cũng không phải nhân cuộc bàn cãi đang thuật lại.

Tôi bảo ông hoàng, gần như la lớn:

— Tôi không nói để làm vui lòng hoàng thân. Tôi chỉ tỏ bày ý kiến của tôi mà thôi.

— Nhưng đàn bà thô bỉ như thế nào? Và họ ăn mặc khó coi ở chỗ nào? Chú nói lạ!

— Họ quả thô bỉ! Khi đi xem hát hay đi dạo phố, đàn ông luôn luôn đi bên hữu, gặp nhau liền nhường lối. Tôi đi bên hữu, ông khác cũng đi bên hữu. Còn đàn bà?— tôi muốn nói đến mấy bà thời lưu, vì chính tôi đang nói về

https://tieulun.hopto.org

mấy bà đó— họ cứ đâm bổ vào người ta, chẳng cần nhìn ai, làm như người ta phải tránh để nhường lối cho họ. Tôi sẵn sàng nhường bước cho phái iếu, nhưng không phải họ có quyền như vậy. Tại sao họ lại iên chí rằng tôi bắt buộc phải nhường họ. Thế mới tức chứ!

Mỗi lần gặp mấy bà đó là tôi phỉ nhổ vì ghê tởm. Sau đó, họ lại còn la ó là họ bị miệt thị, họ đòi bình quyền. Bình quyền? Họ giẫm lên chân tôi, hoặc phả bụi đầy miệng tôi, mà lại còn đòi bình quyền?

— Bụi vào đầy miệng?

— Vâng! Bởi vì họ ăn mặc diêm dúa. Có trụy lạc mới không nhận thấy điều đó. Các tòa án phải xử kín khi xét đến những vụ phỉ lễ. Tại sao người ta lại cho phép ăn mặc lố lăng ở ngoài đường là nơi còn đông công chúng hơn ở tòa án.

« Mấy bà cố ý gây ra những tiếng quần áo sột soạt ở sau lưng mấy bà, để ra ta đây là mĩ nhân. Quả là họ cố ý! Tôi không thể không nhận thấy như vậy; thanh niên cũng nhận thấy, thiếu niên, con nít cũng nhận thấy. Thật là nhớp nhúa! Mấy ông già trụy lạc ngắm nhìn mấy bà đó rồi chạy theo sau với cái lưỡi lắc lém, thôi thì cũng mặc đi! Nhưng còn cả một giới thanh niên trong trắng cần được bảo vệ. Chỉ còn có nước phỉ nhổ vì ghê tởm. Họ đủng đỉnh đi trên hè phố, sau lưng họ là cả một cái đuôi áo dài hàng thước quét bụi. Ông đi đàng sau họ: một là ông bước nhanh qua mặt họ, hai là ông nhảy vội để tránh xa sang bên cạnh nếu không ông sẽ bị họ phả vào miệng vào mũi ông hai kí lô bụi. Hơn nữa họ đã quét cái đuôi áo ấy trên cát sỏi suốt ba cây số chỉ vì làm như vậy mới đúng thời trang. Trong khi ấy chồng của họ chỉ lãnh mỗi năm trăm rúp tại Thượng viện: do đó mới có nạn hối lộ! Tôi phỉ nhổ vào họ; tôi phỉ nhổ công khai và tôi chửi rủa. »

Tôi ghi lại cuộc đối thoại này bằng giọng có phần hài

https://tieulun.hopto.org

hước và hoạt bát của tôi hồi ấy, nhưng ngày nay, tôi vẫn còn giữ ý kiến ấy.

— Ông hoàng vội hỏi:

— Và chú không bị gì cả?

— Tôi phỉ nhổ và cứ đi. Dĩ nhiên, họ hiểu, nhưng giả bộ không nghe thấy gì cả, cứ trịnh trọng bước tới không quay đầu lại. Có một lần, tôi cãi lộn rất kịch liệt với hai bà, cả hai đều có đuôi áo, cãi nhau trên lề phố, dĩ nhiên tôi không dùng ngôn ngữ thô tục, có điều tôi chỉ to tiếng cự nự rằng tôi khó chịu vì đuôi áo của họ.

— Chú đã cự nự như vậy?

— Đúng thế! Trước hết là vì họ chà đạp qui củ tốt đẹp của xã hội. Sau nữa vì họ khuấy bụi lên và đường phố là của mọi người: tôi dạo phố, người khác dạo phố, người thứ ba nữa... Fêđo, Ivan, ai dạo phố cũng được. Đó là những lời tôi đã nói. Và đại để là tôi không ưa dáng đi của các bà khi nhìn họ ở phía sau. Điều này tôi cũng nói nhưng chỉ nói bóng gió thôi.

— Nhưng này! có thể chú đã tự chuốc lấy rắc rối. Họ có thể đưa chú ra tòa đó!

— Không thể được! Họ có thể kiện tôi về tội gì?

Một người đi qua và nói một mình. Mỗi người đều có quyền phát biểu trống không. Tôi nói bóng gió, không đá động đến các bà ấy. Chính hai bà đã gây tôi: họ đã dùng những lời lớn lối thô tục hơn những lời của tôi. Nào họ bảo tôi là ranh con đáng phạt không cho ăn đồ tráng miệng Nào họ chửi tôi là tên vô thần cần phải bắt giao cảnh sát. Rồi họ vu khống rằng tôi đã cọ sát vào họ vì thấy họ iều đuôi và đi một mình. Và nếu có một ông nào đi với họ chắc là tôi đã phải trốn chạy gấp. Tôi vẫn điềm nhiên bảo họ để tôi iên và tôi sẽ đi qua lề bên kia. Nhưng để tỏ cho họ biết rằng tôi không hề sợ hãi bọn đàn ông của họ, tôi sẵn sàng nhận cuộc thách thức, tôi đi, theo họ đến tận nhà

https://tieulun.hopto.org

đi cách họ hai chục bước, rồi tôi đứng trước cửa nhà họ để đợi chờ bọn đàn ông của họ. Tôi đã làm vậy đó.

— Chú làm được như vậy?

— Đúng thế, kể ra cũng dại, nhưng lúc ấy tôi đã nổi nóng. Tôi đã đi theo họ đến ba cây số dưới ánh nắng như thiêu như đốt, đến tận « Nữ học viện ». Sau hết họ đi vào một căn nhà gỗ không có lầu, rất khang trang, tôi phải công nhận như vậy, có nhiều cửa sổ trên đó người ta trông thấy nhiều hoa, hai con Kim tước, ba con chó nhỏ và những bức họa đóng khung. Tôi đứng đến nửa giờ ở ngoài đường phố trước nhà ấy. Các bà ấy lén nhìn tôi ba lần rồi buông tất cả các bức mành cửa xuống. Sau cùng có một ông công chức đứng tuổi từ cửa nách đi ra; coi bộ vừa ngủ dậy, còn mặc quần áo ngủ hay bộ đồ xoàng xĩnh gì đó; hắn chắp tay sau lưng đứng trước cửa nách nhìn tôi; tôi cũng nhìn hắn. Rồi hắn nhìn ra chỗ khác, rồi lại nhìn tôi lần nữa, và đột nhiên hắn mỉm cười với tôi. Tôi quay lưng đi luôn.

— Nhưng, nè chú, chú nhiễm tư tưởng Silơ* rồi. Có một điều vẫn khiến tôi ngạc nhiên: chú có cặp má đỏ, bộ mặt rạng rỡ sinh lực mà chú lại ghét đàn bà... ừ có thể nói như vậy! Với tuổi chú, có thể nào mà đàn bà lại không gợi một cảm xúc nào? Này chú ạ, hồi tôi mới mười một tuổi, thầy dạy tôi đã la rầy tôi là ngắm nhìn quá kĩ những pho tượng của Công-viên-mùa-hè*.

— Chắc hoàng thân muốn tôi đi xem pho tượng Giô-đêphin* ở nơi đó rồi về tả lại cho hoàng thân nghe cảm tưởng của tôi? Vô ích! Hồi mười ba tuổi, chính tôi đã mục kích một thiếu phụ hoàn toàn khỏa thân. Từ khi đó tôi ghét đàn bà.

— Thật thế ư? Này *chú ơi*, một người đàn bà tươi mát thơm như trái táo. Có gì đáng ghê tởm?

— Tại nhà trọ học cũ của tôi, ông Tútsa, trước khi

https://tieulun.hopto.org

vào trường trung học, tôi có một thằng bạn tên Lambe*. Hắn ta đánh tôi hoài, bởi hơn tôi ba tuổi, còn tôi chỉ hầu hạ hắn, cởi giầy cho hắn. Ngày làm lễ Kiên tín (lại đạo) của Lambe tu viện trưởng Rigô đến thăm hắn nhân dịp ban thánh lễ lần đầu tiên của hắn. Cả hai ôm cổ nhau mà khóc, và vị tu sĩ ôm siết hắn vào ngực với mọi cử chỉ trìu mến. Tôi cũng khóc và nổi ghen. Sau khi cha hắn qua đời, hắn rời khỏi nhà trọ, từ đó tôi không thấy hắn nữa.

« Rồi sau đó tôi gặp hắn ngoài phố. Hắn nói là đến thăm tôi. Hồi ấy tôi đang học trung học và trọ nhà ông Nicôlai. Một sáng nọ, hắn đến với tôi, chìa ra năm trăm rúp và rủ tôi theo hắn mặc dù hai năm trước hắn đánh tôi, hắn vẫn luôn luôn cần đến tôi, không phải chỉ để cởi giày cho hắn. Hắn kể cho nghe hết chuyện riêng tư của hắn. Hắn nói rằng hắn đã ăn cắp tiền của mẹ bằng cách làm chìa khóa giả để mở tráp tiền của bà. Hắn bảo tôi rằng tiền đó là của cha hắn để lại, hắn có quyền xài và mẹ hắn không có quyền từ chối. Hắn còn kể rằng: đêm trước tu viện trưởng Rigô có đến giảng đạo cho hắn: ông ta vào nhà, đứng trước mặt hắn rồi nổi lên rên siết làm ra vẻ ghê tởm lắm, giơ hai tay lên trời. Hắn nói: « Tao rút dao nhọn của tao và tao nói tao sẽ bóp cổ ông ấy. »

« Hai đứa tôi cùng đi đến khu phố Runétski. Dọc đường hắn tâm sự rằng mẹ hắn tư thông với Tu viện trưởng Rigô, hắn đã để ý thấy, hắn mặc kệ tất; rằng những gì họ nói về Giáo-hội đều là nhảm nhí. Hắn còn nói nhiều nữa, và tôi phát sợ. Đến khu Kunétski, hắn mua một khẩu súng hai nòng, một túi đết, ít viên đạn, một cái roi và một đồng bạc kẹo. Chúng tôi đi săn ở vùng ngoại ô và dọc đường chúng tôi gặp một người đánh chim mang mấy lồng chim. Lambe mua của người đó một con chim Kim-tước. Đến một bụi cây, hắn thả con Kim tước, chim chưa thể bay xa khi vừa thoát khỏi lồng, hắn liền bắn vào con chim

https://tieulun.hopto.org

nhưng không trúng. Đó là lần đầu tiên trong đời hắn cầm súng bắn, nhưng đã từ lâu hắn muốn mua một khẩu súng, từ hồi còn ở nhà ông Tútsa: đó là điều chúng tôi hằng mơ ước từ lâu. Hắn bị xúc động đến nghẹt thở. Tóc hắn đen dễ sợ, mặt trắng và đỏ như mặt nạ, mũi dài và cong như mũi dân Pháp, răng trắng, mắt đen. Hắn buộc con Kim tước vào một cành cây bằng sợi dây, rồi hắn cầm cây súng hai nòng chĩa sát con chim, chỉ cách độ bốn phân, bắn luôn hai phát, làm con chim tan xác với hàng ngàn mảnh lông. Sau đó chúng tôi trở về, vào một khách sạn thuê một phòng ngủ, ăn và uống sam banh. Một nàng đến phòng chúng tôi... tôi còn nhớ tôi đã choáng mắt vì quần áo sang trọng của nàng, chiếc áo lụa xanh của nàng. Ở đó, tôi đã nhìn thấy tất cả... như tôi đã kể với hoàng thân... Sau đó, chúng tôi lại tiếp tục uống rượu, và hắn vừa đùa nghịch vừa chửi bới cô nàng. Nàng đã cởi hết quần áo. Hắn giấu biến cái áo của nàng và khi nàng la lối đòi áo để mặc, hắn liền cầm roi dùng hết sức mạnh quật vào vai trần của nàng. Tôi vội đứng lên túm lấy tóc hắn, túm khéo đến nỗi tôi vừa giật một cái là hắn té nhào. Hắn chụp được một cái nĩa đâm vào đùi tôi. Tôi la lên, nhiều người túa đến, và tôi đã chạy thoát được. Từ đó, tôi ghê tởm đàn bà khỏa thân. Và đó là một nàng rất đẹp, tôi không nói dối hoàng thân. »

Tôi càng nói, càng thấy vẻ mặt hoàng thân thay đổi từ khoái hoạt đến buồn rượi:

— Này, cháu ơi! tôi vẫn tin chắc rằng thuở bé cháu đã trải qua nhiều ngày đau khổ.

— Xin hoàng thân đừng ái ngại cho tôi.

— Nhưng thuở bé cháu cô độc, chính cháu đã nói với tôi. Còn về tên Lambe ấy, cháu đã phác họa chân dung của hắn: nào chuyện con chim Kim tước, nào chuyện lại đạo với những giọt nước mắt trên ngực, và một năm sau, chuyện mẹ nó với ông tu viện trưởng... Cháu ơi! Vấn đề

https://tieulun.hopto.org

thiếu nhi ở thời đại chúng ta thật là ghê gớm: khi mà đám thiếu nhi còn trẻ dại với mái tóc vàng óng và với tâm hồn vô tội chạy chơi chung quanh chúng ta, nhìn ta với nụ cười tươi tắn và cặp mắt sáng ngời, ta vẫn tưởng đó là những tiên đồng của Thượng đế Tối thiện, hay là những chim non khả ái. Nhưng rồi sau này... sau này có khi ta phải than rằng: Thà chúng đừng lớn lên.

— Ô! tôi thấy hoàng thân tỏ vẻ chán nản quá! quả thật người ta tưởng rằng hoàng thân có nhiều con. Thế mà hoàng thân chẳng có đứa con nào cả, và sẽ không bao giờ có con.

— Kìa!— và vẻ mặt ông thay đổi đột ngột— đúng là ngày hôm kia, hà hà Alêxanđra— cháu hẳn đã gặp mụ tại đây ba tuần lễ trước. Cháu tưởng tượng, hôm kia, nhân tôi nói đùa rằng nếu bây giờ tôi có lấy vợ chắc cũng không thể có con, thế mà mụ ấy cãi lại ngay, với giọng như nổi khùng: « Trái lại, ông sẽ có con, chính những người như ông mới chắc chắn có con và có ngay từ năm đầu tiên; rồi ông sẽ thấy. » Hà hà! ông hoàng không hiểu tại sao mọi người lại tưởng rằng ông sắp lấy vợ. Nói vậy chớ! điều người ta nói tuy có ác ý, nhưng cũng hay hay.

— Hay nhưng mích lòng.

— Ồ cháu ơi, có những người ta không nên giận. Tôi thích nhất những người có khẩu khí mà những người như thế ngày càng ít đi. Nhưng kể chi những lời nói của mụ Alêxanđra?

— Sao? hoàng thân nói sao? Có những người mà đối với họ ta không nên... Đúng thế! Không ai đáng cho ta chú ý! Qui tắc tuyệt hay! Chính cháu đang cần theo qui tắc ấy. Tôi xin ghi nhớ.

« Thưa hoàng thân, đôi khi hoàng thân nói những điều tuyệt diệu. »

Vẻ mặt ông tươi sáng hẳn ra.

https://tieulun.hopto.org

— Phải chăng hở cháu, khẩu khí đích thực không còn thực sự nữa, và dần dần mất đi. Mà này... chính tôi biết rõ đàn bà, chú hãy tin tôi, cuộc đời của bất cứ người đàn bà nào; dù họ nói gì đi nữa, cũng chỉ mãi mãi đi tìm một người làm chủ họ... có thể nói một ít khát vọng được phục tùng. Và cháu nên ghi nhớ kĩ là không trừ một ai.

— Đúng quá, hay tuyệt! » tôi khoái quá la lên. Nếu là một lúc nào khác hoàng thân và tôi đã thuiết lí về đề tài này ít nhất cũng hàng giờ, nhưng đột nhiên tôi tự cảm thấy như bị cắn rứt và xấu hổ hình như là khi tán thưởng câu nói í nhị của ông hoàng tôi có í nịnh bợ vì tiền, dù sao ông sẽ tin chắc như vậy khi tôi mở miệng hỏi tiền lương. Chính vì lẽ đó mà tôi thuật lại sự thể ở đây.

— Thưa hoàng-thân, tôi thành khẩn iêu cầu hoàng-thân bảo trả cho tôi năm chục rúp ngay hôm nay, đó là tiền lương tháng này của tôi! ». Tôi nói một hơi như vậy với giọng cáu kỉnh gần như thô lỗ.

Tôi còn nhớ (nhớ rõ rệt tất cả buổi sáng hôm ấy, nhớ đến cả những chi tiết nhỏ nhặt) liền đó giữa hai chúng tôi đã xảy ra một màn khả ô vì quá trắng trợn. Lúc đầu, ông hoàng không hiểu tôi nói gì, ông nhìn tôi chằm chặp, không hiểu nổi tôi muốn nói đến thứ tiền gì. Rõ ràng là ông cũng không nghĩ rằng tôi được lãnh lương. Tại sao lại như vậy? Đành rằng sau đó ông đoan quyết với tôi rằng ông đã quên hẳn vụ ấy. Sau khi hiểu rồi, ông hấp tấp và ngượng nghịu lấy ra năm chục rúp. Thấy vậy; tôi liền đứng dậy và tuyên bố quả quyết rằng bây giờ thì tôi không thể nhận tiền; rằng nếu người ta đã nói với tôi về một số lương, đó là vì họ nhầm lẫn hay lừa dối để tôi khỏi từ chối chỗ làm, và bây giờ thì tôi quá hiểu tôi không có lương gì cả; bởi tôi không có việc gì làm hết.

Hoàng thân hoảng hốt và cố sức nói cho tôi iên chí rằng tôi đã giúp ộng rất nhiều việc, tôi có thể giúp ông

https://tieulun.hopto.org

nhiều hơn nữa, chớ năm chục rúp chỉ là một số tiền nhỏ mọn, đáng lẽ ông còn trả thêm, vì đó là bổn phận của ông Ông còn nói chính ông đã đồng ý với cô Tatiana Páplôpna nhưng rồi ông quên khuấy một cách đáng trách. Tôi liền lớn tiếng tuyên bố dứt khoát rằng tôi sẽ tự làm mất danh dự nếu lãnh tiền về công kể chuyện nhảm nhí, như chuyện đi theo hai cái đuôi áo quét đường đến tận Nữ-học-viện. Tôi nói tôi không đến làm để cho hoàng thân được vui nhưng đến để làm việc đứng đắn hẳn hòi; và nếu ông không có việc, thì tôi nên thôi, v.v... Tôi không ngờ ông hoàng lại bị khích động đến phát sợ sau mấy lời ấy của tôi. Cố nhiên sự việc kết liễu như thế này: tôi không phản đối nữa, còn ông hoàng thì cố nhét vào tay tôi năm chục rúp. Bây giờ nhớ lại tôi vẫn còn xấu hổ vì đã nhận tiền ấy. Ở thế gian này, mọi sự rồi cũng kết liễu bằng một hành vì đê tiện! Tệ hơn nữa là ông hoàng đã chứng minh cho tôi thấy rằng công của tôi rất xứng đáng với đồng lương ấy và tôi đã ngu ngốc tin ông ta. Lúc ấy dường như tôi không thể không cầm số tiền.

— Cháu ơi! Cháu ơi*! » Hoàng thân vừa nói vừa ôm tôi hôn. (tôi thú thật điều này: tôi cũng gần muốn khóc, chỉ có quỉ thần mới biết tại sao, nhưng tôi cố nhịn và ngày nay, trong khi viết lại, tôi còn xấu hổ). Cháu ơi, tôi coi cháu gần như con, trong tháng này, cháu đã như là một mảnh tim của tôi! Trên « thế gian », chỉ có « nhân thế », chẳng có gì khác. Catơrin Nicôlaếpna (con gái ông) là một phụ nữ xuất sắc, tôi rất hãnh diện về nó, nhưng, cháu ạ, nhiều khi nó làm phật ý tôi. Còn mấy đứa con gái ấy (chúng đẹp thật) và mấy bà mẹ chúng, thường đến chúc thọ, đem những bức thảm đến mừng tôi nhưng chúng nói chẳng nên lời. Chúng đã biếu tôi đến sáu chục chiếc gối, những bức thảm, luôn luôn chỉ có hình chó và hươu. Tôi mến chúng lắm, nhưng với cháu tôi cảm thấy như được gần

https://tieulun.hopto.org

với con tôi, hoặc tôi coi cháu như một người em. Tôi thích nhất lúc cháu cãi lại tôi... Cháu có văn chương, cháu có đọc sách, cháu có thể hăng say.

— Cháu chẳng hề đọc gì cả, cháu chẳng hề biết văn chương. Vớ được gì cháu đọc nấy, từ hai năm nay, cháu chẳng đọc gì cả và cháu sẽ không đọc gì nữa.

— Tại sao vậy?

— Cháu có chí-hướng khác.

— Cháu ơi, thật là đáng tiếc nếu đến cuối cuộc đời, cháu sẽ tự nhủ như tôi: « Tôi biết hết, nhưng chẳng biết gì ra hồn... » Thực tôi không hiểu tại sao tôi sống ở trên đời? Nhưng, cháu đã giống tôi nhiều... tôi còn muốn... »

Đột nhiên ông ngừng nói, sa sầm nét mặt và ra chiều suy tư. Sau một cơn khích động (và những cơn khích động như vậy có thể xảy đến cho ông bất cứ lúc nào, chẳng hiểu vì sao) ông thường mất lí trí và định hướng trong chốc lát; may là ông mau hết cơn, cho nên dù bị như vậy cũng không hề hấn gì nhiều. Chúng tôi lặng iên như vậy trong một phút. Môi dưới rất dày của ông trễ hẳn xuống. Điều làm tôi ngạc nhiên, nhất là nghe ông đã nói đến tên con gái ông một cách rất thẳng thắn. Tôi cho là tại thần trí ông bất bình thường.

Đột ngột, ông hoàng thốt ra:

— Cháu ạ! Cháu không giận tôi vì tôi gọi cháu là chú chứ? »

— Không đâu! Cháu thú thật rằng lúc đầu cháu có hơi khó chịu và cháu cũng muốn xưng hô thân mật với hoàng thân. Nhưng cháu thấy như vậy là ngốc, vì không lẽ hoàng thân gọi cháu là chú với ý khinh miệt cháu.»

Ông hoàng không để ý nghe tôi nữa, và đã quên luôn câu hỏi của ông.

Bất thần, hoàng thân ngẩng nhìn tôi với vẻ trầm tư

https://tieulun.hopto.org

và hỏi:

— Nè, còn *cha cháu*?

Tôi sửng sốt. Trước hết là vì ông đã gọi Vécsilốp là *cha tôi*, điều đó ông chưa hề dám đối với tôi. Sau nữa, vì ông là người thứ nhất nói đến Vécsilốp điều đó cũng chưa hề có. Tôi hết sức thắc mắc, nhưng chỉ đáp gọn:

— Ông ấy không có tiền và rất bi quan!

— Ừ, không có tiền. Hôm nay, vụ của các ông ấy ra tòa thượng thẩm, và tôi đợi xem hoàng thân Séc nói gì. Ông hoàng có hứa với tôi ông sẽ đi từ tòa án đến thẳng đây. Tất cả vận mệnh của họ đang được định đoạt có đến sáu chục hay tám chục ngàn rúp. Dĩ nhiên tôi vẫn mong điều may mắn cho Vécsilốp và tôi tin rằng ông ấy sẽ thắng kiện, còn các ông hoàng sẽ không được gì cả. Luật pháp mà!

Tôi kinh ngạc:

— Hôm nay à?

Tôi kinh ngạc vì một tin như vậy mà Vécsilốp cũng không thèm cho tôi biết. Tôi lại nghĩ thầm: « Như vậy có lẽ ông ta cũng không cho mẹ tôi hoặc bất cứ ai biết. Tánh gì lạ quá! »

— Còn hoàng thân Séc Sôcôlski hiện ở Pêtécbuốc (đột nhiên tôi có một ý nghĩ khác).

— Ừ, ông ấy từ Bá linh đến thẳng đây từ hôm qua, đặc biệt vì ngày hôm nay.

Đó cũng lại là một tin cực kì quan trọng đối với tôi. Tôi lại hỏi:

— Ông này trước có đánh Vécsilốp một bạt tai, hôm nay ông ấy đến đây?

Nét mặt ông hoàng biến đổi bất thần:

— Nè, ông ấy vẫn còn thuyết giáo, và chắc vẫn còn theo gái, những cô gái thiếu kinh nghiệm.

Hà hà!... tôi biết một giai thoại vui đáo để! Hà hà!...

https://tieulun.hopto.org

— Ai thuyết giáo? Ai theo gái?

— Vécsilốp chứ ai! Cháu tin không, hồi trước ông bám vào chúng tôi, ông hỏi chúng tôi ăn gì, nghĩ gì, hoặc những điều tương tự như vậy. Ông còn làm cho bọn tôi phát sợ: « Nếu các anh có đạo, sao không vào nhà tu? » Không hơn không kém nhé! Tư tưởng chi lạ vậy? Có thể ông ta có lí, nhưng nói vậy là khắt khe quá phải không? Nhất là đối với tôi, ông ta hay đem ngày phán xét cuối cùng ra dọa tôi.

Tôi liền đáp:

— Cháu chẳng nhận thấy gì như vậy hết, mặc dù chúng ta đã sống cạnh nhau cả tháng rồi.

Lúc ấy tôi phát tức vì thấy ông không trở lại bình tĩnh và cứ lảm nhảm như vậy hoài.

— Thế nghĩa là bây giờ ông ấy không nói chuyện ấy nữa. Nhưng hồi trước thì thiệt vậy đó, cháu cứ tin đi. Ông là người có khẩu khí, điều ấy không ai chối cãi, lại là người có học vấn sâu xa nhưng trí óc ông ấy có vững vàng không? Ông đã như vậy sau ba năm ở ngoại quốc về. Và thú thật, thấy vậy tôi rất xao xuyến, và những người khác cũng thế.

« Cháu ạ! Tôi kính iêu Chúa... tôi tin đạo tin hết sức mình nhưng lúc ấy, ông ta làm cho tôi phải nổi giận. Hãy cho rằng tôi đã dùng một phương pháp khá phóng túng, nhưng tôi đã cố ý làm vậy vì tiếc giận, vả lại, nội dung dị luận của tôi cũng đứng đắn như nó đã mãi mãi đứng đắn từ thuở khai thiên lập địa. Tôi nói với ông ấy: « Nếu có một đấng Tối-cao và đấng ấy là một cá nhân hiện hữu chứ không phải là một tinh thần bàng bạc khắp tạo vật, thí dụ như dưới hình thức một chất nước (bởi vì như thế lại càng khó hiểu); vậy thì đấng Tối cao ấy ở đâu? »

— Này cháu, quả thật là khờ dại, nhưng phải chăng mọi dị luận đều qui về điểm đó? Một chỗ ở! Đó là điều

https://tieulun.hopto.org

trọng đại. Ông ta tức giận ghê gớm. Thì ra ông ta đã trở lại đạo Thiên-chúa ở ngoại quốc.

— Cháu cũng nghe nói như vậy. Chắc chắn là không đúng!

— Tôi cam đoan là đúng, cam đoan với tất cả những gì thiêng liêng nhất của tôi. Cháu hãy nhìn kĩ ông ấy... Vả lại chính cháu đã nói ông ấy có thay đổi. Nè, hồi ông ấy thường quấy rầy bọn tôi, cháu tin không? Ông ấy làm ra vẻ thánh thiện, chỉ có điều là ông ta không có phép mầu. Ông ta còn hạch hỏi về hạnh kiểm của bọn tôi, tôi thề không bịa đặt đâu!

« Nói đến phép mầu, lại là một vấn đề khác nữa! Tu sĩ hay ẩn sĩ gì cũng được, dù sao ông ấy cũng đàng hoàng, đi đạo đó đây và còn làm những chuyện khác nữa...Và sau đó, là phép mầu! Đối với một người trong giới thượng lưu là một sở vọng kì lạ, một thị hiếu kì quặc! Tôi không bảo là... Hẳn thế, đó toàn là những chuyện thiêng liêng; và việc gì cũng có thể xảy đến... Vả lại, tất cả những điều đó còn là điều « vị tri », tuy nhiên đối với một con người của giới thượng lưu, quả là khiếm nhã. Nếu điều ấy có xảy đến cho tôi hoặc người ta đưa cho tôi, tôi thề rằng tôi sẽ từ chối. Tỉ như hôm nay tôi đi ăn ở câu lạc bộ và sau đó, bỗng nhiên tôi làm những phép màu! Thiên hạ sẽ cười tôi! Ấy hồi trước, tôi có trình bày với ông ấy như vậy... Hồi đó, ông ấy mang xích sắt khổ hạnh! »

Tôi giận tím mặt:

— Hoàng thân có trông thấy xích sắt ấy không?

— Tôi không hề trông thấy, nhưng mà...

— Vậy thì, tôi xin nói hẳn với hoàng thân rằng đó là một mớ chuyện ngồi lê đôi mách đê tiện, một vụ vu khống của bọn thù nghịch, hay nói đúng hơn là của một kẻ thù chính bất nhân, bởi vì ông ấy chỉ có một kẻ thù, đó là con gái của hoàng thân.

https://tieulun.hopto.org

Đến lượt ông lớn tiếng:

— Này cháu, tôi iêu cầu cháu và tôi nhấn mạnh điều này, từ nay đừng bao giờ nói đến tên con gái của tôi trước mặt tôi, mỗi kl i đề cập đến câu chuyện nhơ nhuốc ấy!

Tôi làm bộ đứng dậy. Ông nổi giận đùng đùng cằm ông rung rung.

— Câu chuyện nhơ nhuốc!... Tội không tin tôi không bao giờ muốn tin có chuyện ấy... Nhưng người ta đã nói với tội: cháu cứ tin đi, tin là có tôi...

Vứa lúc ấy, một gia nhân bước vào và báo là có khách. Tôi lại ngồi xuống.

4

HAI bà bước vào; nói đúng hơn, là hai thiếu nữ. Một cô là con riêng của người anh họ bà vợ quá cố của hoàng thân, hay gần như thế, cô này được ông bảo bọc, ông đã cấp cho cô một món tiền hồi môn, tuy cô ấy đã giầu có rồi (tôi ghi điều này cho tương lai).

Cô thứ hai là Anna, con gái ông Vécsilốp, lớn hơn tội ba tuổi. Nàng hiện cùng ở với em trai tại nhà bà Fanariôtôva. Từ trước đến nay tôi chỉ gặp nàng một lần tại Mạc-tư-khoa, gặp sơ sơ ở ngoài phố, mặc dầu hồi đó tôi có đụng độ cũng sơ sơ với em nàng. (có thể tôi còn nhắc đến cuộc đụng độ này ở đoạn sau, nếu có chỗ, vì thực ra cũng không đáng mất công viết) Từ thuở còn bé, cô Anna này đã được hoàng thân rất cưng chìu (cuộc giao hữu giữa Vécsilốp và hoàng thân bắt đầu từ lâu lắm rồi).

Tôi quá xúc động vì chuyện vừa xảy ra giữa tôi với hoàng thân, đến nỗi khi hai cô ấy bước vào, tôi chẳng buồn đứng dậy chào, mặc dầu chính hoàng thân đứng lên để tiếp

https://tieulun.hopto.org

đón họ. Sau đó, tôi lại nghĩ rằng nếu bây giờ mới đứng lên chào họ thì xấu hổ quá, bởi vậy tôi vẫn ngồi. Nhất là tôi đang phân vân không biết mình có nên bỏ đi về hay chăng vì mới trước đó ba phút ông hoàng đã la lối tôi. Nhưng ông già đã quên hết, thói thường ông vẫn thế, và lúc thấy hai cô ấy, ông đã tươi cười mừng rỡ. Ông còn sửa soạn để cho có một bộ mặt thay đổi hẳn, và bằng một nháy mắt bí mật, ông hấp tấp thủ thỉ vào tai tôi trước khi hai cô bước vào:

— Cháu hãy ngắm cô bé Ôlimpiađa ngắm kĩ rất kĩ...Tôi sẽ nói chuyện sau với cháu...

Tôi ngắm kĩ cô bé mà chẳng nhận thấy điểm gì đặc biệt: một cô gái tầm thước, khỏe mạnh, đôi má đỏ lạ lùng, khuôn mặt dễ coi, loại mặt mà những người ham vật chất rất ưa. Có thể có những nét nhân hậu, nhưng kín đáo. Trí thông minh của nàng không phát tiết ra ngoài, nói theo nghĩa cao của chữ thông minh, bởi trong ánh mắt nàng có vẻ tinh quái. Tuổi cô chừng mười chín. Tóm lại, không có gì đặc sắc. Nếu cô ta ở trung học, bọn học sinh chúng tôi sẽ phê bình: một cái gối mềm! (sỡ dĩ tôi tả hơi tỉ mỉ, chỉ vì chi tiết này sẽ cần thiết cho tôi sau này)

Vả lại, tất cả những điều tôi mô tả từ đầu chuyện với nhiều chi tiết có vẻ vô ích, đều chuẩn bị cho đoạn sau và rồi đây sẽ cần thiết. Mọi chi tiết sẽ được gặp đúng lúc; tôi không có cách gì bỏ đi; nếu bạn cho là nhàm chán, xin đừng đọc nữa.

Cô con gái của Vécsilốp lại khác hẳn cô kia. Nàng cao lớn, có phần hơi gầy, mặt trái soan, nước da xanh đặc biệt, nhưng được mái tóc đen và dày, cặp mắt buồn và lớn với vẻ nhìn sâu sắc, đôi môi nhỏ và thắm đỏ, miệng tươi. Nàng là người con gái đầu tiên mà dáng đi không làm cho tôi ghê tởm; vả lại nàng dịu dàng và có hơi khô khan. Một vẻ mặt tuy không nhân hậu nhưng đứng đắn.

https://tieulun.hopto.org

Nàng hai mươi hai tuổi. Trông mặt không giống Vécsilôp chút nào, nhưng không hiểu sao, lại rất giống ở bộ điệu và dáng vẻ. Tôi không thể nói là nàng đẹp hay xấu: đó là vấn đề thị hiếu. Cả hai cô đều ăn mặc rất xoàng xĩnh, chẳng có gì đáng tả. Tôi sẵn sàng đợi Anna có một cái nhìn hoặc một cử chỉ khinh miệt tôi. Hồi ở Mạc-tư-khoa tôi đã bị em trai nàng làm nhục ngay khi hai đứa mới gặp nhau lần đầu tiên trong đời. Có thể nàng không biết mặt tôi, nhưng chắc có nghe nói tôi làm việc tại nhà ông hoàng. Tất cả những gì ông hoàng định làm hoặc đang làm, đều khiến cho cả bầy « bà con họ hàng » cùng bọn « cầu cạnh xin xỏ » như mấy cô này chú ý. Huống hồ ông hoàng lại bất thần iêu quí tôi. Tôi biết đích xác rằng ông hoàng rất thiết tha đến số phận của Anna và ông đang tìm cho nàng một vị hôn phu. Nhưng tìm vị hôn phu cho nàng còn khó hơn là cho mấy cô gái ế chồng.

Thật là không ngờ, Anna sau khi bắt tay ông hoàng và thổ thẻ mấy lời chúc tụng xã giao tò mò nhìn tôi rất kĩ. Rồi thấy tôi cũng nhìn nàng, Vécsilôpna liền nghiêng mình với nụ cười. Nói tóm tắt, nàng vừa vào và nghiêng mình như người đến sau cùng và nụ cười ấy rất nhân hậu. Tôi còn nhớ, lúc ấy tôi cảm thấy thích thú lạ lùng.

Ông hoàng để ý thấy cô nàng chào tôi trong khi tôi vẫn ngồi, ông nói lí nhí: Và đây... đây là người bạn trẻ của bác, anh Vécsilôp Đôlgô...

Bỗng ông ngừng bặt: có lẽ ông tự thấy ngượng về câu giới thiệu tôi với nàng (tức là giới thiệu một cậu em với một cô chị). Cô « gối mềm » cũng chào tôi nhưng đột ngột và rất ngu ngốc, tôi nổi xùng và đứng bật dậy: một cơn kiêu ngạo giả tạo, hoàn toàn vô lí. Vẫn là tránh cơn tự ái của tôi! Tôi quên cả việc chào lại cô: tôi ngại cho giây phút vô lễ ấy quá. Tôi hung hặng cắt ngang lời ông già:

https://tieulun.hopto.org

— Xin lỗi ông hoàng thân, tôi không phải là Vécsilốp Đôlgôruki, mà là Maka Đôgôruki.

Hoàng thân vừa vỗ trán vừa nói vội:

— Nhưng... lạ nhỉ! »

Thình lình cô « gối mềm » xích lại gần tôi. Tôi nghe rõ câu hỏi ngớ ngẩn và kéo dài của nàng:

— Anh đã học ở đâu?

— Ở Mạc-tư-khoa, trường trung học.

— À, người ta có nói với tôi như thế. Nè anh, ở đó người ta dạy có giỏi không?

— Rất giỏi.

Tôi vẫn đứng và trả lời như một anh lính trả lời cấp trên.

Những câu hỏi của cô nàng tuy chẳng biểu lộ nhiều sáng kiến, nhưng với những câu hỏi ấy, ít ra cô nàng cũng đã khiến cho tôi quên câu nói phi lí của tôi, và cho ông hoàng bớt bối rối. Ông đang tươi cười nghe cô thì thầm bên tai những chuyện vui vẻ. Rõ ràng là hai người không nói đến tôi. Mà tại sao cô gái kia, vốn hoàn toàn xa lạ với tôi, lại thấy cần phải làm cho tôi quên đi câu nói vô lí của tôi và mọi điều khác. Tuy nhiên cũng không thể cho rằng nàng đã vô cớ hành động như vậy: Nàng phải có dụng ý. Nàng nhìn tôi một cách quá tò mò, dường như nàng ao ước tôi cũng chú ý đến nàng nhiều chừng nào hay chừng ấy. Sau này, tôi cứ tự hỏi mãi về điểm này... và tôi đã không nghĩ nhầm.

Thình lình ông hoàng nhảy đứng lên và hỏi lớn:

— Ủa! hôm nay à?

Cô Anna ngạc nhiên đáp lời:

— Vậy ra bác không biết sao?— Nè, Ôlimpiađa ơi! Ông hoàng không biết rằng hôm nay bà Catơrin đến đây. Hai cháu có đến nhà bà, chúng cháu tưởng đáp chuyến xe lửa buổi sáng và đã đến đây từ lâu. Không dè chúng cháu

https://tieulun.hopto.org

vừa gặp bà ở thềm cửa đúng lúc bà mới từ nhà ga đi thẳng lại đây! Bà có bảo chúng cháu vào với bác, rồi bà cũng sắp tới... Mà bà tới kia! »

Cánh cửa hông vừa mở ra và bà ấy xuất hiện. Tôi đã quen nét mặt bà qua bức chân dung lớn treo tại văn phòng ông hoàng. Suốt tháng tôi đã quen ngắm nhìn bức chân dung ấy.

Với sự hiện diện của bà, tôi đã ở văn phòng ấy trong ba phút, mắt tôi không dời khuôn mặt bà một giây. Ừ nếu tôi không được thấy bức chân dung, và nếu sau ba phút ấy người ta hỏi tôi: « anh thấy bà ấy thế nào? », chắc tôi không thể trả lời, vì tôi đã hoa mắt.

Sau ba phút ấy, tôi còn ghi nhớ hình dáng một mĩ nhân tuyệt sắc mà ông hoàng vừa ôm hôn vừa lấy tay làm dấu thánh giá; bà ấy bèn liếc nhìn tôi, ngay khi mới bước vào. Tôi thấy rõ ràng ông hoàng vừa mỉm cười vừa lẩm bẩm gì đó về viên thư kí mới của ông, và nói tên tôi. Bà bĩu môi, ném cho tôi một cái nhìn khó chịu, mỉm cười một cách ngạo mạn quá khiến tôi vội bước tới gần ông hoàng, lòng tức giận đến phát run, răng đánh cầm cập, tôi chỉ lắp bắp không thành câu:

— Từ nay, tôi... Bây giờ tôi xin kiếu... tôi đi... »

Tôi quay lưng và bước ra. Không ai nói với tôi một lời kể cả ông hoàng; mọi người chỉ đứng nhìn. Sau này ông hoàng nói riêng cho tôi biết lúc ấy mặt tôi tái mét, khiến lão « phát sợ ».

Chẳng có gì!

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG BA

I

Có gì phải sợ đâu: Mình đã có một lí do cao cả thì sá gì các tiểu tiết. Mình đã ý thức được mình là kẻ mạnh là đủ bù đắp tất cả phần còn lại rồi. Do đó, tôi hân hoan bước ra. Vừa đặt chân xuống đường, tôi đã muốn ca vang. Thời tiết như cũng chiều người, buổi sáng đẹp chi lạ: nắng mai, phố xá tấp nấp, kẻ qua người lại ồn ào, vui vẻ. — Tại sao người đàn bà ấy lại không lăng nhục tôi nhỉ? Vì ai, tôi lại tha thứ cho tia mắt và nụ cười ngạo mạn đó mà không một phản kháng tức khắc nào, dù là ngớ ngẩn đi nữa? Và đừng quên, bà ta đến với ý định hăm he nhục mạ tôi, trước khi nhìn thấy tôi. Dưới mắt bà, tôi là «tay sai của ông Vécsilốp». Bà ta đã tin — ngay lúc đó và khá lâu về sau này — ông Vécsilốp nắm sinh mạng của bà trong tay. Ông ta, nếu muốn, có cách làm hại bà ngay tức khắc, nhờ một tài liệu nào đó. Ít ra bà ta cũng ngờ như vậy. Đó là một trận đấu quiết tử. Thế mà, tôi không bị nhục mạ thì lạ thật! Hay có mà tôi không cảm thấy! Tôi đang nói gì nhỉ? Tôi lại còn thấy vui. Đến ghét, nhưng tôi lại cảm thấy mình đã bắt đầu iêu bà ta mất rồi. «Tôi tự hỏi không biết có thể nào con nhện ghét được con ruồi nó đã rình rập rồi bắt lấy hay chăng? Hỡi con ruồi thân iêu! Đối với tôi, hình như người ta iêu nạn nhân của mình, ít ra người ta cũng có thể iêu nó được. Tôi cũng vậy tôi iêu kẻ thù của tôi. Tôi vô cùng sung sướng khi nhận thấy bà quá đẹp. Thưa bà tôi vô cùng sung sướng nhận thấy bà quá kiêu kì và cao ngạo, nếu bà khiêm nhường hơn, tôi sẽ ít thích thú hơn. Bà đã phỉ nhổ vào tôi và tôi thắng cuộc. Nếu thật bà đã

https://tieulun.hopto.org

phỉ nhổ vào mặt tôi, có lẽ tôi sẽ không giận bà; bởi vì bà là nạn nhân của tôi, *của tôi* chứ không phải tôi là nạn nhân *của ta*. Ý nghĩ ấy mới hấp dẫn làm sao! Không, ý thức thầm kín về sức mạnh của mình vô cùng thích thú hơn là một sự chi phối hiển nhiên. Nếu tôi giầu có hằng triệu, thiết tưởng tôi sẽ khoái mặc quần áo xác xơ để người ta tưởng tôi là kẻ khốn cùng nhất, gần như một tên ăn mày, để tôi được người ta xô đẩy và khinh bỉ: tôi ý thức tôi giàu là đủ rồi»

Tôi vừa diễn tả những ý nghĩ của tôi lúc bấy giờ cùng những niềm vui và tất cả những gì tôi đã cảm thấy. Tôi chỉ nói thêm rằng điều tôi vừa viết ra còn nông cạn hơn nhiều: thật ra tôi thâm trầm và cả thẹn lắm. Ngay đến bây giờ, tôi còn thẹn thùng riêng trong lòng tôi nhiều hơn là qua lời nói và cử chỉ. May ghê!

Có thể tôi đã lầm khi cầm bút viết: trong tôi còn nhiều điều không biểu lộ ra lời nói. Ý tưởng của bạn, dù có xấu đến đâu, nhưng còn ở trong bạn thế nào cũng sâu sắc hơn. Một khi được phát biểu, ý tưởng ấy luôn luôn lố lăng và bất chính, ông Vécsilốp đã nói với tôi là đối với những kẻ ác thì ngược lại. Những kẻ đó chỉ có nói dối thôi, chuyện đó đối với họ rất dễ dàng. Còn tôi, tôi cố gắng viết lên tất cả sự thật: thật khó kinh khủng!

2

NGÀY 19 ấy, tôi làm một chuyện khác nữa.

Lần đầu tiên kể từ khi tôi đến đây, tôi có tiền trong túi, bởi vì số bạc sáu chục rúp góp nhặt trong hai năm trời tôi đã cho mẹ tôi rồi. Từ mấy ngày nay tôi đã dự định hôm nào lãnh lương sẽ làm một « cuộc thí nghiệm » mà tôi đã nghĩ đến từ lâu. Hôm qua tôi đã cắt trong nhật báo một mục quảng cáo « Thừa phát lại cạnh Hội đồng Thẩm

https://tieulun.hopto.org

phán hòa giải thành phố Pêtécbuốc » v.v., cho biết rằng: « trưa ngày mười chín tháng chín này, tại khu phố Kadan, quận số X, v.v., trong tòa nhà số X, sẽ bán những động sản của bà Lơbrêch » và rằng « bảng liệt kê, định giá và các vật dụng đem bán có thể xem được vào ngày bán » v.v.

Bây giờ chưa quá hai giờ chiều. Tôi đi bộ đến địa chỉ trên. Đây là năm thứ ba tôi không đi xe ngựa: tôi đã thề như vậy (bằng không tôi chẳng bao giờ để dành nổi sáu chục rúp). Tôi chẳng bao giờ đến chỗ phát mãi. Tôi chưa thể làm chuyện đó. Và chuyện làm hôm nay dù chỉ là một cuộc thí nghiệm, tôi cũng đã quyết định chỉ thực hiện nó sau khi rời khỏi trường trung học, sau khi tuyệt giao với tất cả mọi người, khi nào tôi chui vào cái vỏ ốc của tôi và được hoàn toàn tự do. Thật ra còn lâu tôi mới được nằm trong vỏ ốc của tôi và mới được tự do. Nhưng chuyện tôi làm đây như đã dự định chỉ có tính cách thí nghiệm để xem, gần như để ước mơ một chút, để rồi sau đó lâu lắm không làm lại nữa, cho đến ngày mà tôi bắt tay vào việc đó một cách đứng đắn. Đối với những người khác, đây chẳng qua là một vụ phát mại nhỏ chẳng quan trọng gì. Đối với tôi đó là cây đà thứ nhất trên chiếc thuyền Khaluân-bồ đi tìm Châu-mĩ. Đây là những cảm tưởng của tôi lúc bấy giờ.

Khi đến nơi, tôi đi vào một góc sân trong tòa nhà được ghi trong mục quảng cáo cùng tôi vào nhà của bà Lơbrêch. Nhà gồm một phòng đợi và bốn phòng nhỏ và thấp. Trong phòng thứ nhất kể từ lối vào, một đám đông khoảng ba mươi người chen chúc nhau. Phần nửa gồm những người đến để mua, còn những người kia, mới thoạt nhìn, là những kẻ tò mò hoặc những người đến xem chơi cùng những người giúp đỡ gia đình Lơbrêch. Có những con buôn, những người Do-thái rình rập những vật dụng mạ vàng và vài người « ăn mặc lịch sự ». Về mặt

https://tieulun.hopto.org

một vài ông trong số đó đã khắc sâu vào trí nhớ của tôi. Nơi cửa ra vào được mở toang của căn phòng bên phải người ta đã kê một cái bàn vừa khít giữa khoảng hai cánh cửa, vì vậy nên không thể nào đi vào trong phòng ấy được: trong đó để những đồ vật liệt kê theo mục lục và dự định đem ra bán. Phía bên trái là một căn phòng khác nhưng cửa ra vào khép kín mặc dù thỉnh thoảng cũng hé mở để lộ một khe nhỏ. Qua khe ấy người ta thấy một người nhìn ra: có lẽ ai đó trong gia đình đông đúc của bà Lơbrêch, dĩ nhiên đang cảm thấy xấu hổ. Sau chiếc bàn, đối diện với tám người, ông thừa phát lại ngồi chễm chệ, mang đầy đủ biểu chương, đang chủ trì cuộc phát mãi. Khi tôi đến, người ta đã bán đi gần hết phân nửa rồi. Tôi liền vẹt một lối đi đến tận chiếc bàn. Người ta bán những chân đèn sáp bằng đồng đỏ. Tôi nhìn.

Tôi nhìn và tự nhủ: mua cái gì ở đây? Rồi dầu những chân đèn bằng đồng đỏ ấy vào đâu đây, mục đích của tôi có đạt được chăng, phải chăng công chuyện làm ăn là như thế, sự tính toán của tôi tự nó có đúng chăng? Phải chăng là một sự tính toán trẻ con? Tôi suy nghĩ lung tung rồi tôi đợi. Đó cũng giống như cảm giác của một người trước bàn đánh bài, trong tay đang cầm lá bài nhưng chưa đặt tiền. « Tôi có thể đặt tiền, có thể bỏ đi. Tất cả tùy thuộc nơi tôi ». Tim bạn chưa đập, nhưng bạn cảm thấy thiếu nó, nó phập phồng một cách nhẹ nhàng— một cảm giác chẳng phải không thú vị. Nhưng rồi sự do dự làm cho bạn khó chịu và bạn hành động như một người mù: bạn chìa tay ra, lấy một quân bài, nhưng một cách máy móc, gần như trái với ý muốn của bạn, như thể bàn tay của bạn bị một kẻ khác điều khiển. Rốt cuộc thế là bạn đã quyết định. Bạn đặt ra— và cảm giác hoàn toàn khác hẳn, một cảm giác mênh mông. Tôi không nói về chuyện phát mãi, tôi nói về tôi: có ai cảm thấy tim mình đập trong một cuộc bán

https://tieulun.hopto.org

đấu giá?

Có những người nổi nóng. Có nhiều người làm thinh và rình rập. Có những người mua được rồi lại hối hận. Đối với tôi, tôi chẳng chút thương hại một ông vì nghe không rõ đã mua lầm một bình sữa bằng đồng bạch thay vì bằng bạc với giá năm rúp trong khi chỉ đáng có hai rúp. Tôi cảm thấy vui thích nhiều lắm về chuyện ấy cũng nên. Người định giá thay đổi các món đồ: tiếp theo những chân đèn sáp là những đôi hoa tai, một chiếc gối bằng da thêu, sau đó đến một cái tráp—có lẽ để cho có nhiều loại hoặc là để đáp ứng sự đòi hỏi của đám đông— Tôi không thể nhẫn nại quá mười phút được. Trước hết tôi lại gần chiếc gối dựa, rồi đến cái tráp; nhưng mỗi khi đến lúc quyết định tôi dừng hẳn lại: đối với tôi những món đồ ấy quả thật tôi không thể nào mua được. Cuối cùng người hộ giá viên, đưa ra một ảnh tập.

« Một ảnh tập đóng bằng da đỏ, đã cũ, với những hình vẽ bằng màu và mực Tàu, đựng trong bao bằng ngà chạm, có khuy gài bằng bạc: hai rúp! »

Tôi trờ tới: món đồ có vẻ tao nhã nhưng có một khuyết điểm trong khi trau chuốt vỏ ngà. Chỉ có một mình tôi đến xem thôi. Tất cả mọi người nín thinh, không có ai tranh mua. Tôi có quyền mở dây buộc và lôi cuốn ảnh tập ra khỏi bao để xem. Nhưng tôi không làm thế và ra hiệu với bàn tay run lẩy bẩy: « Không hề gì! »

— Hai rúp năm kôpêch! » tôi vừa nói hai hàm răng vừa khua lập cập, hình như thế.

Cuốn ảnh tập về tôi. Tôi móc tiền ra ngay, trả, chụp lấy cuốn ảnh tập và đi vào một góc phòng. Tại đó tôi lôi cuốn ảnh tập ra khỏi bao. Vừa run vừa hồi hả, tôi quan sát nó: không kể cái bao, quả thật đây là món đồ khốn nạn nhất trần gian, một ảnh tập nhỏ hơn một tờ giấy viết thơ khổ nhỏ, mỏng tanh, với mép dát vàng đã nửa phần phai nhạt,

https://tieulun.hopto.org

giống hệt những ảnh tập mà ngày xưa người ta tìm thấy nơi những thiếu nữ vừa ra khỏi kí túc xá. Hình vẽ bằng màu và mực tàu: những ngôi đền trên núi, những cuộc tình, một cái ao trong đó những con thiên nga bơi lội, lại có những câu thơ nữa:

Tôi đi phiêu bạt tháng ngày,
Mạc tư khoa hỡi! Chia tay đời đời.
Tôi về Cri-mê xa vời,
Tôi từ biệt hẳn những người tôi iêu.

(Những câu thơ này còn lại trong trí nhớ tôi). Tôi kết luận rằng mình đã thất bại to. Nếu có một món đồ vô ích đối với tất cả mọi người thì đúng là cái này đây.

« Chẳng sao, tôi sự nhủ: tiền đặt lần đầu tiên bao giờ cũng thua. Đây cũng là một điềm rất tốt.»

Tôi thực sự vui mừng.

— Ồ! Tôi đến trễ mất! Chính ông đã được món đó?Ông đã mua phải không? » thình lình tiếng một ông mặc áo choàng xanh, dáng đi tao nhã và ăn mặc lịch sự vang lên cạnh tôi. Ông ta đến trễ.

— Trễ mất rồi! À! Khốn chưa! Mua bao nhiêu vậy?

— Hai rúp năm kôpếch.

— À! Tiếc quá! Thế ông không nhường lại tôi được sao?

— Ra ngoài kia đi. » tôi nói nhỏ vào tai ông ta, tim đập mạnh.

Chúng tôi đi ra ngoài thềm.

— Tôi sẽ nhượng lại ông với giá mười rúp.» tôi vừa nói, vừa cảm thấy lạnh ở lưng.

— Mười rúp hả? Xin lỗi ông, ông nói gì vậy?

— Tùy ông đó. »

Ông ta chằm chặp nhìn tôi. Tôi ăn mặc đàng hoàng, chẳng hề giống một tên Do-thái hay một kẻ buôn đi bán lại chút nào.

https://tieulun.hopto.org

« Nhưng, tôi van ông, đây là một ảnh tập cũ kĩ chẳng giá trị gì. Ông dùng nó làm gì? Cả đến cái bao cũng chẳng đáng giá tí gì. Ông không thể bán nó được đâu.

— Thế nhưng ông lại muốn mua nó.

— Tôi có một lí do đặc biệt. Tôi vừa mới nghe nói hôm qua. Trong giới của tôi, tôi là người duy nhất.

— Đáng lí tôi phải đòi ông hai mươi lăm rúp. Nhưng dù sao tôi cũng sợ ông không mua, nên tôi chỉ đòi ông có mười thôi, như vậy chắc ăn hơn. Tôi không bớt một kôpếch»

Tôi quay lưng và bỏ đi.

—Bốn rúp đấy! — Ông ta vừa đuổi theo tôi, vừa nói khi tôi đã ra đến ngoài sân. « Vậy thì năm nhé! »

Tôi tiếp tục bước đi chẳng trả lời.

—Thôi được, tiền đây!» Ông ta móc mười rúp. Tôi trao cuốn ảnh tập cho ông ta.

— Ông nên nhận rằng làm thế chẳng lương thiện chút nào! Hai rúp với mười rúp!

— Tại sao lại không lương thiện? Đây là chuyện buôn bán mà!

—Chuyện buôn bán nào nhỉ? (ông ta bắt đầu phát cáu)

— Ở đâu có cầu là có buôn bán. Nếu ông không đòi hỏi thì tôi không thể bán nó với giá bốn chục kôpếch.»

Tôi đã cố không bật cười thành tiếng và giữ vẻ nghiêm trang nhưng tôi cười trong bụng.— Tôi cười không phải vì khoái chí nhưng vì chẳng biết tại sao. Tôi cảm thấy hơi ngột ngạt.

Mặc dù không muốn tôi vẫn nói nho nhỏ, nhưng thân mật và giọng đầy cảm tình:

« Xin ông nghe tôi nói đây! Ông Rôtchil ở Ba-lê, người đã để lại một tỉ bảy trăm triệu đồng quan (ông ta lắc đầu), lúc thiếu thời bắt được tình cờ — vài giờ trước những người khác — tin sát hại công tước Bêri sẽ bị ám sát, ông vội vàng đến báo cho những nơi cần báo. Và nhờ đó, trong

https://tieulun.hopto.org

chớp mắt, ông kiếm được nhiều triệu bạc.

— Người ta làm như vậy đó!

— Ông ta tức giận la lớn như nói với một thằng ngốc: « Thế cũng là Rốtchil hả? »

Tôi đi ngay ra khỏi nhà. Chỉ với một chuyện mua bán mà tôi được lời bảy rúp và chín mươi lăm kôpếch. Một chuyến mua bán rồ dại; một trò đùa trẻ con, tôi công nhận như vậy, nhưng nó cũng vẫn phù hợp với ý đồ của tôi và không khỏi khiến tôi vô cùng xúc động. Vả lại trong chuyện này, chẳng có cảm tưởng gì để mô tả. Tờ giấy bạc mười rúp đã nằm trong túi áo lót của tôi, tôi thò hai hai ngón tay để sờ nó và tôi cứ để vậy mà bước đi chẳng rút tay ra. Còn khoảng trăm bước nữa đến nhà, tôi lấy tờ giấy bạc ra ngắm; xem xét và muốn hôn nó. Thình lình một cỗ xe dừng lại trước nhà tôi. Người gác cổng mở cửa và một bà bước lên xe, một bà xa hoa lộng lẫy, trẻ, đẹp, giầu, mặc toàn đồ tơ lụa và gấm nhung với một đuôi áo dài một thước rưỡi. Bất thần chiếc ví nhỏ nhắn xinh xăn vuột khỏi tay bà và rơi xuống đất. Bà ta trèo lên ngồi vào trong xe. Người gia nô cúi xuống nhặt nhưng tôi đã nhảy một phát nhặt lấy và tôi vừa đưa cho bà ta vừa cất mũ chào. (một chiếc mũ cao; tôi ăn mặc kiểu thanh niên, coi cũng được lắm) Bà ta nói với tôi bằng một giọng e dè nhưng với một nụ cười dễ thương: « *Cám ơn* ông.» Xe chạy đi. Tôi hôn tờ giấy bạc mười rúp.

3

CŨNG ngày hôm ấy tôi phải đến thăm êfim Viêrêp, một người bạn cũ hồi ở trung học. Hắn đã rời trường để vào một trường chuyên môn tại Pêtécbuốc. Hắn không đáng được mô tả ra ở đây, và tôi với hắn chẳng có liên hệ thân tình

https://tieulun.hopto.org

gì, nhưng tôi phải tìm đến gặp hắn. Do những trường hợp nào đó cũng không đáng nêu ra đây, hắn có thể cho tôi địa chỉ của một tên Cráp mà tôi cần gặp ghê lắm ngay sau khi Cráp ở Vinna trở về. Êfim chờ hắn đúng vào ngày hôm đó hoặc hôm sau. Cần phải đi ra khu ngoại ô Pêtécbuốc nhưng tôi không cảm thấy mệt mỏi.

Tôi gặp Êfim (hắn cũng vào khoảng mười chín tuổi) tại sân nhà bà cô của hắn, nơi hắn tạm trú. Hắn vừa mới ăn trưa xong và đi dạo trong sân trên đôi cà khêu. Hắn liền cho tôi biết là Cráp vừa về hôm qua và đã đến ở nhà cũ cũng ở khu ngoại ô Pêtécbuốc. Chính Cráp cũng muốn gặp tôi càng sớm càng hay, hầu chuyển ngay lại tôi một tin khẩn.

Êfim nói thêm: « Hắn lại ra đi, tao chẳng hiểu đi đâu »

Vì trong hoàn cảnh hiện tại, việc Cráp đối với tôi là một điều tối quan trọng nên tôi nhờ Êfim dẫn ngay đến nhà Cráp vì cũng may là anh này ở tại một đường hẻm kề cận, rất gần. Nhưng Êfim cho biết hắn vừa gặp Cráp cách đó một tiếng đồng hồ, Cráp đang đi về nhà Đécgasếp:

« Chúng ta hãy đến nhà Đécgasếp! Tại sao mày cứ thoái thác vậy? Mày sợ phải không? »

Quả thực Cráp có thể kề cà tại nhà Đécgasếp và như vậy tôi còn biết tìm anh ấy ở đâu? Tôi chẳng có sợ Đécgasếp nhưng tôi không muốn đến nhà anh ta dù rằng ít nhất đây cũng là lần thứ ba mà Êfim muốn lôi tôi đến đó. Êfim luôn luôn nói « mày sợ à? » với một nụ cười bỉ ổi đối với tôi. Đây đâu phải vấn đề sợ, tôi đã tuyên bố từ trước.

Và nếu tôi có sợ, thì đây hoàn toàn là chuyện khác. Lần này, tôi nhất định tới Đécgasếp. Vả lại, anh ta cũng ở gần đây. Dọc đường tôi hỏi Êfim có còn giữ ý định trốn sang Mĩ nữa hay không.

« Có lẽ tao còn phải chờ đợi nữa. » Hắn cười nhẹ đáp.

https://tieulun.hopto.org

Tôi không ưa hắn lắm, cũng chẳng hề mến hắn tí nào. Tóc hắn gần như bạc trắng, mặt tròn, quá ư trắng đến độ không thích hợp, gần như là con nít. Hắn cao lớn hơn tôi nhưng không thể nào cho hắn đã quá mười bảy tuổi được. Với hắn, chẳng thể nói chuyện gì được cả.

— Này, ở nhà Đécgasếp có gì lạ không? Vẫn luôn luôn đông khách tới chơi đấy chứ?» Tôi hỏi thăm để có chuyện nói.

— Tại sao mày sợ hoài vậy? Hắn lại vừa cười vừa nói.

— Cút đi!» Tôi giận dữ đáp.

— Đồng đúc gì đâu, quanh quẩn một số bạn quen đến chơi thôi. Chẳng có ai lạ cả, mày iên trí đi.

— Lạ hay quen, ăn nhậu gì tới tao nhỉ? Tao tới đó, không phải là người lạ sao? Tại sao mày muốn người ta tin tao?

— Chính tao đưa mày đến. Vậy là khá đủ rồi. Người ta đã nghe nói về mày. Cráp cũng có thể nói lên cảm nghĩ của anh ta về mày.

— Này, Vátsin có ở đấy không?

— Tao đâu biết.

— Ngay lúc chúng ta vào, nếu có Vátsin ở đấy thì thúc cùi chỏ và chỉ ông ấy cho tao. Ngay khi chúng ta vừa bước vào, mày nghe rõ đấy chứ? »

Tôi đã nghe nói nhiều về Vátsin và đã từ lâu tôi mến ông ta.

Đécgasếp chiếm trọn một cái chái nhỏ trong sân căn nhà gỗ của vợ một nhà buôn. Chái có ba phòng xinh xắn. Bốn cửa sổ có mành mành rủ thấp. Anh ta gần như là kĩ sư và có sở làm tại Pêtécbuốc. Tình cờ tôi được biết người ta đề nghị cho anh một chỗ rất bở ở tỉnh và anh ta sẽ về đấy làm việc.

Chúng tôi bước vào căn phòng ngoài nhỏ xíu, giữa lúc

https://tieulun.hopto.org

đang vang vang những tiếng nói. Người ta có thể nói đó là một cuộc tranh luận sôi nổi. Và một người nào đó đã la lớn bằng tiếng Latinh: « Những cái gì mà thuốc thang không chữa khỏi đã có sắt. Những cái gì mà sắt không trị nổi thì đã có lửa! »

Tôi thực sự lo lắng. Chắc chắn, tôi không quen xã giao dù dưới hình thức nào cũng vậy. Ở trung học, tất cả chúng tôi đều mày tao với nhau, nhưng có thể nói là tôi chẳng có người bạn nào cả. Tôi tự tạo ra một góc trời riêng cho mình và ở lại đó. Nhưng đấy không phải chuyện làm tôi băn khoăn. Dù sao mặc lòng, tôi đã nhất quyết không tham gia vào bất cứ một cuộc tranh luận nào. Tôi chỉ nói lên những lời tối cần thiết để không ai có thể rút ra được kết luận về tôi. Nhất là chẳng bàn cãi gì hết.

Trong gian phòng, rất chật chội, có bảy người và kể cả các bà là mười. Décgasếp hai mươi lăm tuổi và đã lập gia đình. Vợ anh có một cô em và một cô gái bà con khác. Họ cũng ở nhà anh. Căn phòng bày biện đồ đạc tùy nghi, đủ dùng và khá sạch sẽ. Người ta thấy trên tường một bức chân dung in thạch bản nhưng chẳng có giá trị gì. Trong góc, một pho tượng Thánh mẫu, không có trang sức bằng kim loại, nhưng được thắp đèn sáng. Décgasếp tiến tới gặp tôi, bắt tay và lấy ghế mời.

« Ngồi đi anh, ở đây chúng mình với nhau cả mà. »

— Hân hạnh được tiếp anh! » một thiếu phụ, gương mặt dễ thương, ăn mặc rất khiêm tốn, tiếp lời ngay. Sau khi thoáng chào tôi, nàng cấp tốc bước ra. Đó là vợ của Décgasếp. Hình như chị có tham dự vào cuộc thảo luận thì phải. Giờ đây, chị đi săn sóc con. Nhưng vẫn còn lại hai phụ nữ. Một cô dáng người nhỏ thó, độ hai mươi tuổi, mặc áo dài đen và cũng coi được. Bà kia trạc độ ba mươi, khô đét, và đôi mắt sáng quắc. Họ ngồi lắng nghe nhiều nhưng không xen vào cuộc nói chuyện.

https://tieulun.hopto.org

Về phần đàn ông, tất cả đều đứng, trừ Cráp, Vátsin và tôi. Êfim lập tức chỉ tên họ cho tôi vì tôi cũng mới gặp Cráp lần đầu tiên. Tôi đứng dậy và đến gần họ để làm quen. Tôi không bao giờ quên được gương mặt Cráp: chẳng có nét đẹp nào đặc biệt, nhưng có cái gì thanh nhã và không hiểm độc, có một phẩm cách cá nhân nổi bật. Hai mươi sáu tuổi hơi gầy, tác người cao hơn trung bình, tóc hung, vẻ nghiêm nghị nhưng hiền lành, toàn thân Cráp toát ra một phong thái bình tĩnh. Vậy mà, bạn muốn biết hả, tôi chẳng bao giờ thèm đem cái bản mặt tầm thường của mình, đánh đổi lấy gương mặt của anh ta, rất quyến rũ đối với tôi. Trên nét mặt Cráp có một cái, tôi không biết là cái gì, mà tôi chẳng muốn có trên mặt tôi: Một loại bình tĩnh thái quá theo nghĩa đạo đức của danh từ, một thứ kiêu hãnh ngầm không tự biết ngay cả chính nó. Vả chăng tôi đâu có thể xét đoán được một cách chính xác như vậy vào thời kì đó. Chỉ có giờ đây sau khi sự thể đã xong rồi, dường như tôi mới xét đoán nổi như thế.

— Gặp anh tôi mừng lắm!» Cráp nói. « Tôi có một bức thư quan hệ đến anh. Chúng ta ở lại đây một lát rồi sau đó về nhà tôi. »

Đécgasếp, người tầm thước, tráng kiện, nước da ngăm ngăm, vai rộng, râu xồm. Người ta thấy trong ánh mắt anh cái vẻ thông minh thực tiễn và biết tự kiềm chế trước mọi chuyện, một thứ thận trọng không bao giờ lầm lẫn. Thường thường anh có muốn im lặng cũng chẳng được vì chính anh là người điều khiển cuộc nói chuyện. Vẻ mặt của Vátsin không có điểm nào đáng cho tôi chú ý mặc dù tôi đã được nghe ca tụng về sự thông minh hiếm có của ông: tóc hoe, đôi mắt to màu tro lợt, mặt mày rất ngay thật nhưng đồng thời đượm một chút gì đó hơi quá cương nghị. Người ta linh cảm thấy ông là con người ít tính hợp quần. Nhưng ánh mắt ông, quả thật là thông minh, hơn

https://tieulun.hopto.org

cả Đécgasếp và mọi người có mặt trong phòng. Cũng có thể, giờ đây, tôi nói hơi quá sự thật. Về những người khác tôi chỉ còn nhớ, giữa đám tráng niên ấy, có hai người nữa một người cao lớn, da sạm, ria mép đen, nói nhiều, khoảng hai mươi bảy, làm giáo sư hoặc nghề gì tương tự và một thanh niên trạc tuổi tôi, mặc áo ngắn dân quê, vẻ mặt hốc hác, trầm mặc và chăm nghe. Thực vậy, cậu ta xuất thân là nông dân.

— Không, không thể đặt vấn đề như thế được!» Ông giáo sư có râu rìa đen, nóng nảy hơn tất cả những người kia, bắt đầu nói. Hiển nhiên, ông ta trở lại cuộc thảo luận ban nãy. Đối với những điều có bằng chứng chính xác tôi chẳng có gì để nói thêm nữa cả. Nhưng ý kiến mà tôi sẵn sàng chấp nhận ấy, dù không có chứng cớ nghiêm mật...

— Khoan đã, Tikhômirốp. » Đécgasếp oang oang ngắt lời: « Những người mới đến chưa hiểu gì cả. Đó là, bạn thấy không » và anh ta bất thần quay lại phía một mình tôi thôi (thú thật là nếu Đécgasốp có ý định khảo sát người «mới» hoặc buộc tôi phải nói, thì cách xử sự ấy quả là rất khéo. Tôi cảm thấy ngay và sẽ chuẩn bị)— Đó là, bạn biết không, Cráp chẳng hạn, mà chúng ta đã biết quá rõ về tính tình và niềm tin vững chắc, đã đưa một sự kiện rất tầm thường đến một kết luận hoàn toàn kì lạ, khiến tất cả chúng tôi đây kinh ngạc. Bạn Cráp kết luận rằng người Nga là một dân tộc hạng nhì...

— Hạng ba chứ! » Một ông nào đó la lên.

—... Hạng nhì, để làm chất liệu cho một giống khác cao quí hơn. Nước Nga chẳng bao giờ có vai trò độc lập trong những thiên chức của nhân loại. Cứ theo kết luận đó, có thể là đúng, bạn Cráp đã đi tới điều này: Mọi hoạt động của người Nga, bất cứ thuộc giới nào, từ giờ trở đi, phải bị tê liệt bởi ý nghĩ đó, có thể nói là chúng ta đều bị trói

https://tieulun.hopto.org

tay...

— Cho phép tôi, Décgasếp! Không thể đặt vấn đề như thế được!» Tikhômirốp nóng lòng nói tiếp (Décgasếp nhường lời ông ta ngay). «Cứ cho rằng Cráp đã nghiên cứu tường tận, rút từ sinh lí học ra những suy luận mà Cráp cho là chính xác và có thể Cráp đã miệt mài suốt hai năm trường với ý nghĩ ấy (mà tôi sẵn sàng thản nhiên chấp nhận *một cách tiên nghiệm*). Đặt vấn đề như thế, tôi muốn nói đến những băn khoăn lo sợ và sự đứng đắn của Cráp, sự việc dưới mắt tôi chỉ là một hiện tượng tự nhiên. Tất cả dẫn chúng ta đến vấn đề mà Cráp không thể nào hiểu nổi. Và đó là điều mà chúng ta phải bận tâm, tôi muốn nói về sự không hiểu của Cráp bởi vì đó là một hiện tượng. Phải xác định xem hiện tượng ấy thuộc về bệnh viện như một trường hợp riêng biệt, hay đó là một tính chất có thể tái xuất hiện một cách bình thường trong những trường hợp khác. Đó mới là điều quan hệ cho mục đích chung. Đối với những gì thuộc về nước Nga, tôi tin lời Cráp và còn hoan hỉ nữa. Nếu ý kiến này được tất cả chấp nhận, nó sẽ cởi trói tay của chúng ta và biết bao người trút bỏ được thành kiến về lòng ái quốc...»

— Không phải về lòng ái quốc.» Với dáng điệu cố gắng, Cráp đáp. « Tất cả những sự tranh luận này dường như làm cho anh khó chịu. »

— Ái quốc hay không, hãy xếp chuyện đó lại!» Từ lâu im lặng, Vátsin tuyên bố.

— Nhưng, bạn hãy cho tôi biết, tại sao kết luận của Cráp có thể làm iều đi những khát vọng hướng về công nghiệp chung của nhân loại?» Ông giáo sư la lên (riêng có ông ta la lớn, những người khác nói khẽ). « Tôi muốn nước Nga đứng ở hàng thứ nhì lắm, nhưng người ta có thể làm việc cho những quốc gia khác hơn là nước Nga. Vả lại, nếu không còn tin tưởng vào Nga sô nữa, làm sao Cráp có thể

https://tieulun.hopto.org

là người ái quốc được? »

— Thì Cráp là người Đức mà!» Một giọng nói lại xen ngang.

— Chính tôi, tôi là người Nga!» Cráp đáp.

— Bạn đã đi ra ngoài lề rồi.» Décgasếp lưu ý người cắt lời cuộc nói chuyện.

— Hãy thoát khỏi, thoát khỏi cái ý tưởng hẹp hòi của bạn đã.» Tikhômirốp không muốn nghe nên cứ tiếp tục nói. «Nếu chỉ là một chất liệu cho các nòi giống cao quí hơn, thì tại sao nước Nga lại không nhận vai trò làm chất liệu ấy? Vẫn còn khá vẻ vang mà. Tại sao không dựa trên ý nghĩ ấy để rồi sau đó mở rộng các kế hoạch của mình. Nhân loại sắp đến hồi phục sinh của nó, sự phục sinh ấy đã bắt đầu rồi. Chỉ có mù quáng mới phủ nhận những công việc sắp phô bầy ra trước mắt. Mặc xác nước Nga, nếu các bạn không còn tin tưởng nơi nó nữa. Và hãy làm việc tương lai, tương lai một dân tộc còn vô danh nhưng bao gồm toàn thể nhân loại, không phân biệt nòi giống. Dầu sao, một ngày nào đây, nước Nga cũng sẽ chết. Những dân tộc, dù tài ba nhất, cũng chỉ sống được ngàn rưỡi, hai ngàn năm là tối đa. Hai ngàn hoặc hai trăm năm chẳng phải là điều tương tự sao? Dân La-mã đâu có sống mười lăm trăm năm trong trạng thái sống. Họ cũng đã biến thành chất liệu. Đã lâu rồi, họ không còn nữa nhưng đã để lại được một tư tưởng, và tư tưởng đó đã trở thành một iếu tố tiến bộ trong sự tiến hóa của nhân loại. Làm sao người ta có thể bảo một người, họ chẳng có việc gì để mà làm cả? Hãy làm việc cho nhân loại và khỏi bận tâm tới phần còn lại. Có biết bao chuyện phải làm mà đời người thì quá ngắn, nếu người ta nhìn kĩ.»

— Phải sống theo định luật tự nhiên và sự thật! » chị Décgasếp ở sau tấm cửa ra vô nói chõ vào. Cửa hé mở, và người ta thấy chị đang đứng cho con bú, ngực che nửa chừng đang hăng say lắng tai nghe.

https://tieulun.hopto.org

Cráp vừa nghe vừa mỉm cười một cách nhẹ nhàng. Cuối cùng với dáng điệu hơi mệt mỏi nhưng thành thật mãnh liệt anh nói:

— Tôi không hiểu, một khi đầu óc và trái tim bạn, đã bị một tư tưởng chủ iếu nào đó chi phối hoàn toàn, bạn làm thế nào có thể có một lẽ sống khác ngoài tư tưởng đó được.

— Nhưng nếu người ta bảo bạn một cách hợp lí, và chính xác rằng kết luận và ý nghĩ của bạn sai, bạn chẳng có quyền tự tách mình khỏi các hoạt động ích lợi chung, chỉ vì một lí do độc nhất là nước Nga sẽ nhất định chỉ có một giá trị hạng nhì. Nếu người ta chỉ cho bạn, thay vì một chân trời nhỏ hẹp, là một khoảng bao la vô tận đang chờ đón bạn, thay vì cái ý tưởng ái quốc hẹp hòi của bạn...

— Chà!» Cráp khoát tay kêu lên: « tôi đã thưa với bạn từ trước là không ăn nhập gì đến lòng ái quốc cả.

— Tới đây, đã có một sự hiểu lầm rõ ràng.» bất thình lình Vátsin lên tiếng. «Sở dĩ có sự sai lầm vì chúng ta không có nơi Cráp, một suy luận đơn giản hợp lí, nhưng, có thể nói, một suy luận thoái hóa thành tình cảm. Bản chất con người vốn không giống nhau. Ở nhiều người, sự suy luận hợp lí đôi khi biến thành tình cảm dữ dội chi phối họ trọn vẹn, khó mà tống khứ hay sửa đổi nó được. Muốn trị bịnh cho đương sự phải thay đổi cái tình cảm ấy. Chuyện này chỉ có thể thực hiện được bằng cách thay thế vào tình cảm đó bằng một sức mạnh khác tương đương. Công việc này luôn luôn rất khó khăn và trong nhiều trường hợp vô phương.

— Lầm rồi!» Ông hay cãi hét lên. « Chính sự kết luận hợp lí tự nó giải trừ những thành kiến. Lòng xác tín phát sinh ra tình cảm thích hợp. Tư tưởng bắt nguồn từ tình cảm và ngược lại, đương khi ở trong chúng ta, tư tưởng lại tạo ra một tình cảm mới khác!»

https://tieulun.hopto.org

— Con người thì khác hơn nhiều. Người này thay đổi tình cảm một cách dễ dàng, kẻ kia một cách khó nhọc.» Vátsin đáp ra vẻ không muốn kéo dài cuộc thảo luận. Riêng tôi, tôi hoan nghinh ý kiến của Cráp.

— Quả đúng như lời ông nói!» Bất thần tôi phá tan bầu không khí băng giá và đồng thời tôi đột ngột bắt đầu nói. «Thực thế, muốn thay một tình cảm, phải có một tình cảm khác đủ khả năng thay thế. Cách đây bốn năm, tại Mạc-tư-khoa, có một ông tướng... Các ông biết mà, tôi không quen ông ta, nhưng... Có lẽ tự trong thâm tâm mình, ông tướng cũng tự biết là không đáng được tôn kính... Vả lại chính ngay đến câu chuyện cũng có vẻ phi lí, nhưng... Rốt cuộc các ông biết ông, không ấy mất một đứa con trai hay đúng hơn, hai đứa con gái nhỏ, tuần tự đứa nọ đến đứa kia, vì bệnh sốt đỏ da... Này, ông ta đột nhiên buồn rầu quá đỗi để chẳng bao giờ còn quên được cái tang của mình. Người ta ít thấy ông ló mặt ra ngoài. Và cuối cùng, không đầy sáu tháng sau ông ta qua đời. Chắc chắn, ông ta đã chết vì cái tang kia. Vậy thời, làm cách nào cho ông ta sống lại! Đáp: bằng một tình cảm có sức mạnh tương đương! Phải lôi hai bé gái kia từ mộ lên và trao lại cho ông ta, thế là xong. Tôi muốn nói... một điều gì đại khái như thế. Ông ta đã chết. Nhưng người ta có thể đã gán cho ông những suy diễn lạ lùng: cuộc đời sao mà ngắn ngủi, đã là người, ai cũng phải chết. Người ta còn lấy trong sách lịch ra, bảng thống kê những trẻ em chết vì sốt đỏ da... Ông ta về hưu... Tôi ngừng lại, bực tức, và nhìn quanh mình.

— Hai việc khác hẳn nhau!» một người khác lên tiếng.

— Câu chuyện bạn vừa kể cho chúng tôi nghe, tuy không cùng một tính chất với sự việc mà chúng tôi đang thảo luận, nhưng dù sao cũng mường tượng và làm sáng tỏ thêm vấn đề của chúng tôi.» Vátsin vừa quay sang tôi vừa nói.

https://tieulun.hopto.org

4

Ở đây, tôi phải thú thật tại sao tôi thấy phấn khởi trước lí lẽ của Vátsin về « í nghĩ— tình cảm » và đồng thời cũng phải tự thú một niềm xấu hổ dữ dội. Phải, tôi sợ đến nhà Décgasếp vì một lí do khác hơn Êfim vẫn tưởng. Tôi sợ, vì đã ngán họ từ khi còn ở Mạc-tư-khoa. Tôi biết rằng họ (hay những kẻ khác cùng một phường, thì cũng vậy) là những tay lí luận biện chứng pháp và rất có thể họ sẽ xé nát « í nghĩ của tôi ». Chắc chắn tôi sẽ không tiết lộ hay nói cho họ biết cái í nghĩ đó của mình. Nhưng họ có thể (lại một lần nữa, họ và bè lũ) nói với tôi những điều sẽ làm tôi mất tin tưởng vào í nghĩ của mình, dù họ không ám chỉ đến điều đó. Trong « í nghĩ của tôi » có nhiều vấn đề chưa được giải quyết, nhưng tôi không muốn một kẻ khác giải quyết thay tôi. Suốt hai năm vừa qua tôi cũng đã thôi không đọc sách. Vì tôi e ngại sẽ rơi vào một đoạn nào đó không hay đối với « í nghĩ » của mình và có thể làm tôi rối loạn. Vậy mà, chỉ một đòn đầu tiên, Vátsin đã giải quyết vấn đề và trấn an tôi một cách tuyệt đối. Đúng thế: Tôi sợ cái gì nhỉ? Họ làm gì nổi tôi với cái mớ biện chứng pháp đó? Có thể tôi là người duy nhất hiểu được điều Vátsin muốn nói qua « í nghĩ— tình cảm » của ông ta. Dùng lí luận để bài bác một í nghĩ đẹp chưa đủ, phải thay thế nó bằng một í nghĩ khác đẹp không kém mới được. Nếu không, vì không muốn tự tách rời khỏi tình cảm của mình với bất cứ giá nào, tôi sẽ phải biện bác trong lòng tôi sự biện bác, kể cả việc cố nhẫn nhịn, mặc họ muốn nói gì thì nói. Và họ, họ có thể cho ngược lại tôi cái gì? Cho nên, tôi cần phải can đảm hơn, tôi có bổn phận phải dũng cảm hơn nữa. Trong khi hâm mộ Vátsin, tôi tự thấy thẹn, thấy mình như một đứa bé hèn hạ!

Còn có một điều xấu hổ khác nữa. Chẳng phải cái

https://tieulun.hopto.org

tình cảm bẩn tiện muốn biểu dương đầu óc của mình, đã khiến tôi phá tan bầu không khí khó chịu và nói chuyện, mà là một sự ham muốn « ôm hôn » mọi người. Để được người ta thấy tôi ngoan, để người ta hôn lại tôi hoặc cái quái gì theo kiểu ấy (tóm lại, một chuyện bẩn thỉu xấu xa). Tôi cho đó là việc ô nhục nhất trong tất cả những điều xấu hổ của tôi. Từ lâu nay, tôi nghi ngờ điều đó tồn tại nơi tôi và trong đúng cái góc trời riêng tôi đã bám giữ suốt bao năm trường mà chẳng hề hối hận. Tôi biết rằng tôi phải tự thu nhỏ hơn nữa trong xã hội. Sau mỗi lần thẹn thùng, điều duy nhất an ủi tôi là « í nghĩ » của tôi dù sao vẫn còn lại trong tôi, luôn luôn núp kĩ. Và tôi cũng không tiết lộ ra ngoài. Đôi khi, tôi đau lòng tưởng tượng rằng ngày mà tôi nói cho ai hay í nghĩ của mình thì lập tức tôi sẽ chẳng còn gì. Tôi sẽ giống như tất cả mọi người và có thể tôi sẽ bỏ rơi luôn í nghĩ của mình. Vì thế, tôi giữ gìn, bảo tồn nó và ghê sợ những cuộc nói chuyện gẫu. Vậy mà, ngay từ buổi đầu mới quen tại nhà Décgasếp, tôi đã không giữ được: chắc chắn tôi không để lộ điều gì, nhưng tôi đã ba hoa một cách khó dung. Tôi tự thấy hổ thẹn. Kỉ niệm buồn! Không, tôi không thể ở chung với loài người được. Ngay cả đến ngày hôm nay, tôi vẫn tin như thế. Và tôi đang nói về bốn mươi năm trước đây. Í nghĩ của tôi là cái góc trời riêng của tôi.

5

VÁTSIN mới vừa tán dương là tôi đã nôn nao thèm nói.

« Theo í tôi, mỗi người đều có quyền có những tình cảm của mình... miễn là do lòng xác tín... Mà không ai có quyền chê trách », tôi vừa nói vừa hướng về Vátsin. Câu

https://tieulun.hopto.org

nói được đọc lên một cách hăng say nhưng dường như chẳng có ý vị gì đối với tôi, như thể lưỡi một kẻ khác đã cựa quậy trong miệng tôi vậy.

— Chẳng-lẽ-như-vậy-sao? » cũng vẫn cái giọng nói đã ngắt lời Đécgasếp và kêu Cráp là người Đức, lại lên tiếng bỡn cợt bằng cách nói tách rời từng âm một. Liệt ngay đối phương vào hạng bất tài, tôi quay về phía ông giáo sư, như thể chính ông ta là người đã la:

— Lòng xác tín của tôi là tôi không có quyền xét đoán ai cả » Tôi đã run lên, biết trước là tôi sẽ không dừng lại được nữa.

— Nhưng ôm giữ bí mật để làm gì?» giọng của người vô giá trị lại vang lên nữa.

— Mỗi người có ý nghĩ của riêng mình! » vừa nhìn trừng trừng ông giáo sư tôi vừa nói. Trái lại ông ta nín thinh và mỉm cười quan sát tôi.

— Còn ý nghĩ của bạn? » Người vô giá trị la lên.

— Nó dài dòng quá, làm sao kể được... Nó gồm có một phần như thế này: những kẻ khác hãy để tôi yên! Hễ chừng nào tôi còn hai Rúp thì tôi vẫn muốn sống một mình, chẳng lệ thuộc ai, (xin các ông yên tâm, tôi biết người ta sẽ bác bẻ ra sao.) và cũng chẳng làm gì cả— ngay đến chuyện phục vụ cho đại nhân loại mà người ta muốn ép buộc Cráp. Tự do cá nhân, nghĩa là tự do cho chính tôi trước đã, và tôi chẳng muốn biết xa hơn nữa. »

Điểm sai lầm của tôi là đã nổi nóng.

— Nghĩa là bạn muốn cao rao thuyết « sống chết mặc bay, con bò cái đã no nê cứ bình chân như vại? »

— Tôi thừa nhận. Con bò cái có xúc phạm ai đâu. Tôi chẳng nợ nần gì ai. Tôi trả món nợ của tôi cho xã hội dưới hình thức thuế má, để cho người ta không đuổi, đánh đập và giết hại tôi. Và không ai có quyền đòi hỏi tôi thêm nữa. Có thể cá nhân tôi có nhiều ý nghĩ khác, có thể tôi

https://tieulun.hopto.org

muốn phục vụ nhân loại và tôi sẽ phụng sự nó, có thể mười lần đắc lực hơn tất cả những kẻ hay khuyên răn người khác cũng nên. Nhưng tôi cũng chẳng muốn ai *bắt tôi làm* công việc ấy. Chẳng muốn ai bó buộc tôi như đã áp dụng với Cráp. Tôi muốn sự tự do của tôi được toàn vẹn dù tôi không hề động đậy đến móng tay mình. Còn như cứ phải đi đeo toòng teng vào cổ thiên hạ vì tình iêu nhân loại và tuôn dòng lệ cảm thì đó chỉ là thời thượng. Vậy thời tại sao tôi lại phải iêu tha nhân hay cái nhân loại vị lai của bạn mà tôi sẽ chẳng bao giờ trông thấy. Nó cũng chẳng biết tôi. Rồi đến phiên nó sẽ biến mất chẳng hề lưu lại vết tích lẫn kỉ niệm (thời gian chẳng làm được gì về chuyện đó). Khi nào tới phiên trái đất biến thành một tảng băng bay bổng trong khí quyển cùng với hằng hà sa số những tảng tương tự khác thì phải chăng đó mới thật là chuyện phi lí nhất mà người ta có thể tưởng tượng? Nó đấy, chủ nghĩa của bạn đấy! Bạn hãy nói cho tôi biết tại sao tôi lại phải tuyệt đối quảng đại? Nhất là khi tất cả chỉ tồn tại trong khoảnh khắc.

— Quái lạ! Quái lạ thật! » một giọng nói kêu lên. Tôi đã xổ cả tràng dài một cách nóng nảy và tàn nhẫn, đốt cháy hết đường rút lui của mình. Tôi tự biết mình đang lao tới bờ vực thẳm nhưng tôi vẫn hồi hả vì sợ bị bài bác. Tôi biết mình đã khinh suất tuôn ra chẳng có đầu đuôi, thứ tự gì cả. Nhưng tôi cần thuyết phục và áp đảo họ gấp. Đó mới là điều tối quan trọng đối với tôi! Tôi đã chuẩn bị sẵn trong ba năm trường! Điểm đáng chú ý là họ nín thinh cùng một lượt như thể họ chưa hề nói ra điều gì mà chỉ lắng nghe. Tôi tiếp tục nói với ông giáo sư:

— Phải lắm. » Một người cực kì thông minh đã nói, chẳng có gì khó hơn là trả lời câu hỏi: « Tại sao lại phải tuyệt đối đạo đức? » Ở thế gian này có ba loại đều giả: loại đều giả ngây thơ tin chắc rằng sự đều giả của họ

https://tieulun.hopto.org

là đức tính tôi thượng, loại đểu giả bẽn lẽn là những kẻ còn biết xấu hổ vì chính tính đểu giả của họ trong khi vẫn nhất quyết đẩy mạnh sự đểu giả ấy đến cùng. Và, chót hết là loại đểu giả để mà đểu giả, những kẻ đểu giả thuần huyết. Xin lỗi: tôi có một người bạn tên Lămbe. Hắn đã nói với tôi lúc mới mười sáu tuổi như thế này: Niềm lạc thú lớn nhất của hắn khi giầu có, sẽ là lấy bánh mì và thịt để nuôi chó trong khi con cái nhà nghèo chết đói. Khi chúng chẳng có gì để sưởi ấm, hắn sẽ mua cả xưởng gỗ chở ra giữa đồng trống để hâm nóng không khí. Chẳng hề cho kẻ nghèo khó một thanh củi nào cả. Tình cảm của hắn thế đó! Vậy thì, bạn bảo tôi cần trả lời cùng tên đểu giả thuần huyết ấy ra sao, nếu hắn hỏi tôi: « Tại sao tôi lại phải tuyệt đối đạo đức? » Và nhất là trong thời đại của chúng ta, bạn cũng xử sự như vậy mà. Bởi vì mọi chuyện chưa bao giờ lại tồi tệ như ngày nay, thưa các Ngài! Tình hình chẳng sáng sủa gì trong xã hội chúng ta. Bạn phủ nhận Thượng đế, thần thánh. Vậy thời cái nào mới hủ lậu, điếc, đui và cùn độn, khi bắt tôi phải làm theo một cách, nếu tôi thấy lợi hơn tôi lại hành động theo cách khác? Bạn bảo rằng:

« Xử sự biết điều đối với nhân loại cũng là một mối lợi cho tôi. » Nhưng nếu tôi cho rằng tất cả những sự biết điều ấy là phi lí, những đồn lính những đội quân ấy? Tôi có gì để làm với những thứ đó và với cái tương lai của bạn, nếu như tôi chỉ có một cuộc đời để sống! Hãy để tôi tự biết lấy quyền lợi của riêng tôi: tôi sẽ rút tỉa được nhiều vui sướng hơn. Làm sao tôi sẽ ham thích được với những gì sẽ xảy ra trong cái nhân loại của bạn một ngàn năm sau khi mà qui luật của bạn không cho phép tôi trao đổi tình iêu, cuộc đời tương lai và chứng chỉ đức hạnh? Không, thưa các ông, nếu là như vậy, tôi sẽ sống một cách ngạo mạn nhất trần gian, cho riêng mình tôi thôi. Cho ma bắt hết tất cả những người khác!

https://tieulun.hopto.org

— Lời chúc có duyên ghê!

— Tôi sẵn sàng theo.

— Càng tốt hơn nữa! (luôn luôn cũng cũng vẫn là giọng nói đó).

Tất cả những người khác tiếp tục nín thinh, nhìn và dò xét tôi. Nhưng dần dần, tại nhiều góc phòng có tiếng cười ngạo nổi lên lúc đầu còn kín đáo. Rồi tất cả cười ngạo tôi thẳng mặt, trừ Vátsin và Cráp. Ông đề ria mép đen cũng mỉm cười, đăm đăm nhìn tôi và lắng tai nghe.

« Thưa các ông— toàn thân tôi run rẩy— tôi sẽ không nói cho các ông biết ý nghĩ của tôi, bất cứ giá nào. Ngược lại, tôi xin hỏi quan điểm của các ông— chứ không phải quan điểm của chính tôi, bởi vì rất có thể tôi iêu nhân loại cả ngàn lần hơn tất cả các ông gộp lại! Các ông hãy nói cho tôi rõ, và phải trả lời tôi ngay tức khắc, tôi bắt buộc như thế là vì các ông cười. Hãy nói cho tôi biết: các ông tặng tôi cái gì để tôi theo các ông? Hãy cho tôi biết làm sao các ông chứng minh cho tôi thấy được hệ thống của các ông tốt đẹp hơn? Các ông sẽ làm gì đối với sự phản kháng của cá nhân tôi trong các trại lính của các ông, những nhà ở công cộng, nhu cầu tối cần, thuyết vô thần cùng những người vợ chung chạ không có con cái. Đó là thỏa hiệp chót của các ông, tôi biết rõ lắm mà. Vì tất cả những điều đó, vì cái phần quyền lợi trung bình chẳng đáng gì mà sự hợp lí của các ông sẽ bảo đảm cho tôi, vì một mẩu bánh mì và một chút hơi nóng, các ông đổi lấy tất cả con người tôi! Chưa hết! Người ta cướp vợ tôi. Liệu các ông có áp chế phần nào cá nhân tôi để ngăn cản tôi đập chết tình địch? Lúc đó, các ông sẽ nói rằng tôi sẽ tự mình trở nên hợp lí hơn. Nhưng vợ tôi, nàng sẽ nghĩ gì về người chồng rất biết điều ấy, nếu nàng còn một chút tự trọng? Các ông hãy thú nhận như thế là trái với tự nhiên. Các ông không xấu hổ chứ?

https://tieulun.hopto.org

— Ông là chuyên viên... về khoa phụ nữ? » giọng nói của người vô giá trị lại chế nhạo tôi.

Trong giây phút, tôi muốn nhảy bổ đến và đánh ông ta túi bụi. Đó là một người đàn ông nhỏ thó, tóc hung và mặt đầy tàn nhang..., xét cho cùng, mặc xác cái bề ngoài của ông ta.

« Ông hãy iên tâm, tôi chưa hề đi lại với đàn bà, lần đầu tiên tôi vừa thổ lộ vừa quay về phía ông ta.

— Một sự thông tri quí báu, mà đáng lẽ có thể đưa ra một cách lễ độ hơn khi có sự hiện diện của các bà! »

Nhưng tất cả mọi người đã bắt đầu rục rịch. Người ta lấy nón và tỏ vẻ muốn ra về. Quyết không phải tại tôi mà vì đã đến giờ rồi. Tuy nhiên, đối xử với tôi bằng cách im lặng cũng khiến tôi thẹn chín người. Tôi cũng đứng dậy luôn.

« Dù sao cũng xin ông cho tôi được biết quí danh. Ông đã không ngớt nhìn tôi! ông giáo sư vừa nói vừa bước lại gần tôi kèm theo một nụ cười khả ố.

— Đôlgôruki.

— Hoàng thân Đôlgôruki?

— Không, Đôlgôruki không thôi, con trai của cựu nông nô Maka và con hoang của cựu lãnh chúa Vécsilốp. Các quí ông, hãy iên tâm: tôi không nói như vậy để được các ông nhào lại bá cổ tôi và tuôn dòng cảm lệ như thương những con bò con đâu. »

Thế là một tràng cười rộ vang dậy và phóng túng, đến nỗi đứa bé đang ngủ kế bên thức dậy và khóc ré lên. Tôi run lên vì giận dữ. Mọi người bắt tay Đécgasếp và ra về, không ngó ngàng gì tới tôi.

« Chúng ta đi thôi! » Cráp thúc cùi chỏ nhắc tôi. Tôi tiến đến Đécgasếp dùng hết sức mạnh của mình để bắt và lắc tay anh ta nhiều lần.

« Xin lỗi bạn, nếu chẳng may Kuđriumốp (nhân vật

https://tieulun.hopto.org

tóc hung) có làm mếch lòng bạn » Đécgasếp nói với tôi.

Tôi theo chân Cráp, vẻ mặt thản nhiên như không.

6

Dĩ nhiên là có một khoảng cách vô tận giữa cái tôi ngày nay và cái tôi lúc đó.

Cố giữ cho « không đỏ mặt », tôi theo kịp Vátsin trên thang gác, đồng thời bỏ rơi Cráp, nhân vật thứ iều. Ra vẻ tự nhiên nhất, như chẳng có gì đã xảy ra, tôi hỏi ông ta:

« Tôi nghĩ rằng ông biết cha tôi, tôi muốn nói ông Vécsilốp.

— Tôi không hiểu rõ ràng về ông ấy đâu. » Vátsin đáp ngay tức khắc (Theo đúng phép lịch sự, nhưng làm mất lòng, mà những người tế nhị vẫn dùng đối với những kẻ vừa mới bị sỉ nhục). Nhưng tôi có quen sơ sơ. Tôi đã được gặp và nghe ông ấy nói chuyện.

— Với một con người như ông, nếu đã được nghe cha tôi nói thì hẳn là ông đã hiểu được cha tôi rồi! Vậy ông nghĩ sao về cha tôi? Ông tha lỗi vì câu hỏi đường đột ấy nhưng tôi cần sự trả lời của ông. Tôi cần biết *ông* nghĩ sao và ý kiến *ông* thế nào?

— Đòi hỏi quá nhiều đấy. Đối với tôi, dường như con người ấy có khả năng tự đặt ra cho chính mình những iêu sách vĩ đại và có thể thực hiện được mà chẳng cần đếm xỉa đến ai cả.

— Đúng, hoàn toàn đúng đấy, cha tôi rất kiêu hãnh! Nhưng người có thật phân minh không? Hãy nghe thêm một chút ông nhé. Ông nghĩ gì về đạo Thiên-chúa của cha tôi? Nhưng tôi quên rằng có thể là ông không biết... »

Nếu tôi không quá bối rối thì có lẽ tôi sẽ không đường đột đặt những câu hỏi như vậy với một người tôi chỉ biết

https://tieulun.hopto.org

danh mà chưa bao giờ được hầu chuyện. Tôi ngạc nhiên thấy Vátsin dường như không nhận ra sự rồ dại của tôi.

— Tôi có nghe thiên hạ đồn đại loại như thế, song không biết đúng đến mức nào.» Ông ta đáp với một giọng lúc nào cũng đều đều và bình thản.

— Chẳng có gì đúng hết! Chỉ là láo khoét! Ông tưởng rằng cha tôi có thể tin Chúa được sao?

— Đấy là một người rất tự hào, như chính anh vừa nói. Và phần đông những kẻ rất tự hào lại thích tin Chúa, nhất là những người ưa khinh khỉnh với đồng loại. Nhiều kẻ mạnh cảm thấy một thứ nhu cầu tự nhiên là kiếm ra một người hay một vật nào đó để mà sùng bái. Người hùng đôi khi cũng khổ sở về chính sức mạnh của họ.

— Đúng. Đúng kinh khủng!» Tôi la lên. Song tôi muốn biết...

— Ồ! lí do đã rõ: họ chọn Chúa để khỏi phải sùng bái loài người, đương nhiên chính họ cũng chẳng đếm xỉa gì đến chuyện xảy ra nơi họ. Sùng bái Chúa chẳng có gì là phiền nhiễu hết. Đó là làm thế nào để tuyển mộ những tín đồ nhiệt tình nhất hay nói đúng hơn, những kẻ thích tin một cách say mê. Nhưng họ đã lầm dục vọng của họ với đức tin. Và đến chung cuộc, cũng chính các kẻ đó thường hay mất ảo giác của họ nhất. Về ông Vécsilốp tôi tin rằng tính nết ông ấy có nhiều nét rất thành thật. Nói chung, tôi có thiện cảm với ông ta.

— Vátsin,» tôi kêu lên «ông làm tôi hoan hỉ! Tôi không ngạc nhiên về sự thông minh của ông. Nhưng tôi lấy làm lạ, một con người rất trong sạch và cao cả hơn tôi vô ngần như ông, lại có thể đi bên cạnh và nói với tôi một cách thật giản dị và lễ độ như chẳng có chuyện gì xảy ra vậy!»

Vátsin mỉm cười:

— Anh tâng bốc tôi quá. Chuyện vừa xảy ra ở nhà Décgasếp là chỉ tại anh quá thích những cuộc đối thoại trừu

https://tieulun.hopto.org

tượng. Có lẽ từ xưa đến giờ, anh đã hoàn toàn im lặng.

— Ba năm nay tôi tịnh khẩu, để chuẩn bị nói... Thật rõ ràng, đối với ông tôi không có vẻ ngu bởi vì ông là con người cực kì thông minh, dù rằng không ai có thể xử sự ngu hơn như tôi đã làm. Nhưng đối với ông, tôi có vẻ như một tên lưu manh.

— Một tên lưu manh?

— Phải, chắc hẳn thế! Ông hãy nói đi, ông không âm thầm khinh bỉ tôi về chuyện tôi đã nói mình là đứa con hoang của Vécsilốp... để được tán dương là con một gã nông nô?

— Anh hay băn khoăn quá. Nếu anh đã thấy mình nói bậy, thì chỉ cần lần sau đừng nói nữa. Anh còn những năm chục năm trước mặt kia mà.

— Ồ! tôi biết rằng mình phải im lặng với tất cả mọi người. Điều đối bại nhất là bá cổ họ. Tôi vừa mới nói cho họ biết. Và giờ đây tôi đã bá cổ ông! Nhưng có một điều khác biệt, có phải vậy không? Nếu ông đã hiểu hay có khả năng biết được điểm khác biệt đó, tôi xin cầu phúc cho giây phút này! »

Vátsin lại mỉm cười.

« Nếu anh muốn, hãy đến thăm tôi. Giờ đây tôi có việc bận, mong anh cảm phiền.

— Tôi vừa mới kết luận, theo vẻ mặt, ông là một người cương quyết và ít thổ lộ tâm tình.

— Có thể rất đúng. Năm ngoái tại Luga tôi quen em anh, nàng Lida... Kìa, dường như Cráp đứng lại và chờ anh đấy. Anh ấy sẽ phải đi lộn lại một đoạn đường. »

Tôi siết tay Vátsin thật mạnh và đuổi theo Cráp. Anh ta đã đi trước trong khi tôi trò chuyện cùng Vátsin. Chúng tôi lặng lẽ đi về nhà Cráp. Tôi vẫn chưa muốn và không thể nói chuyện với anh ta. Một trong những nét tiêu biểu nhất của tính tình Cráp là sự tế nhị.

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG BỐN

I

CRÁP trước kia từng giữ một chức vị trong chánh phủ. Ngoài ra, anh còn được Anđrônicốp mướn để phụ giúp một vài công việc làm tư thêm của ông ngoài giờ công sở. Điều quan hệ đối với tôi là Cráp, do sự thân mật với Anđrônicốp, có thể hiểu biết một vài điều mà tôi *đang thắc mắc*. Nguyên Maria là vợ của Nicôlai, chủ nhà trọ của tôi trong những năm dài mài ghế ở trung học. Nàng là cháu gái và cũng là con mồ côi được Anđrônicốp giám hộ và cưng chiều nhất. Nàng cho tôi biết, Cráp được Anđrônicốp ủy thác « sứ mạng » trao lại cho tôi một vật gì đó. Và tôi chờ đợi anh ta đã cả tháng nay rồi.

Cráp ở một căn nhà nhỏ có hai phòng riêng biệt. Mới ở xa về, anh hiện chưa có đầy tớ. Chiếc va li đã mở tung, song các đồ vật còn để bừa bộn trên mấy chiếc ghế. Sắc tay, tráp nhỏ, súng lục v.v... nằm ngổn ngang trên mặt bàn, trước cái đi văng. Khi chúng tôi bước vào, Cráp đang đắm chìm trong suy tư, như đã quên hẳn tôi. Có lẽ anh cũng chẳng để ý, suốt dọc đường, tôi không hề nói với anh một tiếng. Anh bắt đầu đi tìm kiếm một vật gì. Nhưng vừa chợt thấy tấm kiếng, anh đã dừng lại, ngó sững bóng mình trong gương một hồi lâu. Tôi chú ý điểm kì lạ ấy (mà sau này, tôi còn nhớ rất rõ), nhưng tôi buồn và bối rối quá. Tôi không làm sao tập trung được tư tưởng nữa. Tôi bỗng thoáng có ý định ra đi, bỏ hết, vĩnh viễn. Thực ra thì chuyện gì vậy? Phải chăng đó chỉ là một sự lo buồn giả tạo mà tôi đã tạo cho tôi? Tôi thất vọng đã lãng phí bao sinh lực cho những chuyện không đâu, chỉ vì quá nhạy cảm. Trong khi

https://tieulun.hopto.org

đó, tôi còn có cả một mục tiêu mạnh mẽ trước mặt. Nhưng, những việc đã xảy ra tại nhà Đécgasếp đã cho thấy rõ, tôi chẳng làm nổi bất cứ một việc gì đúng đắn cả.

Tôi đột nhiên cất tiếng hỏi: « Cráp, anh còn tới nhà họ nữa không? » Cráp từ từ quay lại, tựa hồ như chưa hiểu câu hỏi của tôi. Tôi ngồi xuống ghế.

« Hãy tha thứ cho họ! » Cráp bất chợt nói.

Dĩ nhên, tôi tưởng anh ta muốn chế nhạo tôi. Nhưng khi trừng mắt ngó lên, tôi thấy khuôn mặt anh hiền lành chất phác một cách lạ lùng đến độ có thể nói là khác thường, khiến tôi phải ngạc nhiên trước cái vẻ trang nghiêm mà anh đã xui tôi «tha thứ» cho họ. Anh kéo ghế ngồi sát bên tôi.

Tôi nói: « Tôi biết rằng tôi chẳng qua chỉ là một mớ tự ái, nhưng ôi quyết không xin lỗi.

— Nhưng anh xin lỗi ai mới được chứ? » Cráp nhẹ nhàng hỏi một cách nghiêm nghị. Anh ta bao giờ cũng ăn nói từ tốn, chậm rãi.

« Cho là tôi có lỗi với chính tôi... Tôi thích có lỗi với chính tôi... Cráp hãy tha lỗi tôi, nếu tôi nói bậy, trong lúc này! Này anh, thế anh có thuộc cái nhóm đó không? Đó là điều tôi muốn hỏi anh.

— Họ chẳng ngu, mà cũng chẳng khôn gì hơn kẻ khác. Họ đều gàn như tất cả mọi người.

— Thiên hạ đều gàn cả sao ? » tôi quay lại phía Cráp với vẻ tò mò không cố ý.

« Những người đàng hoàng ngày nay, ai ai cũng gàn hết. Chỉ có bọn tầm thường và bất tài mới thích ăn chơi phóng đãng... Nhưng tất cả cái đó có ích gì đâu? »

Trong khi nói, anh nhìn lên trời, bắt đầu nói rồi lại ngừng. Tôi kinh ngạc nhất về điệu buồn man mác trong giọng nói của Cráp.

Tôi la to: « Và cả Vátsin cũng theo họ à? Vátsin có đủ trí thông minh, ý tưởng đạo đức mà.

https://tieulun.hopto.org

— Ngày nay làm gì còn có những ý tưởng đạo đức nữa. Chúng đột nhiên biến hết sạch rồi. Có thể cho là chưa bao giờ có cả.

— Hồi xưa cũng không có sao?

— Bỏ chuyện đó đi! » Cráp nói một cách chán nản rõ rệt.

Cái vẻ nghiêm nghị chua chát của anh ta làm tôi cảm động. Đỏ mặt vì lòng ích kỉ của mình, tôi bắt đầu tỏ ra đồng tình với Cráp.

« Thời đại này, anh ta lẩm bẩm một mình sau hai phút im lặng trong khi vẫn ngước mắt lên trời, là thời đại trung dung, thời đại vô tình: ham mê sự dốt nát, sự lười biếng, sự bất tài, chỉ thích người ta làm sẵn tất cả mọi việc. Chẳng còn ai muốn suy nghĩ nữa; ít ai có thể nặn ra được một ý nghĩ. »

Anh lại ngừng rồi im lặng khoảnh khắc. Tôi lắng tai nghe

« Giờ đây người ta phá rừng của nước Nga, người ta khai thác cạn lòng đất, biến nó thành đồng cỏ hoang, người ta sới sẵn đất,cho đất cho bọn Kanmích*. Nếu có ai tới với niềm hi vọng và trồng một cây nào, thì mọi người sẽ phá lên cười: « Liệu bạn có được thấy nó lớn không? » Ngoài ra những kẻ cỏ hảo ý thì lại đi bàn cãi những gì sẽ xảy ra hàng ngàn năm về sau. Ý nghĩ có sở định đã biến mất. Tất cả chúng ta như người ở quán trọ, sẵn sàng ngày mai rời khỏi nước Nga. Ai cũng sống như thế để trừ bỏ...

— Anh Cráp, xin lỗi! Anh vừa nói: « Người ta lo những gì sẽ xảy ra hàng ngàn năm về sau. » Nhưng, nỗi thất vọng của anh... về số phận của nước Nga... phải chăng cũng là mối ưu tư tương tự?

— Đó... đó chính là vấn đề cần iếu nhất đời! » Anh vừa đứng phắt dậy vừa nói một cách tức giận.

— Ừ phải! Chút xíu nữa tôi quên mất!» Giọng nói đột

https://tieulun.hopto.org

ngột đổi khác hẳn, anh bối rối nhìn tôi: «Tôi mời anh tới đây có việc cần, và... Theo lẽ phải xin lỗi nhé! »

Người ta có cảm tưởng Cráp mới nằm mơ. Anh ta có vẻ ngượng ngùng. Anh rút một cái thư trong cặp da để trên bàn rồi đưa cho tôi.

— Đây là một vật mà tôi phải trao lại anh. Một văn kiện khá quan trọng » Cráp mở đầu một cách thận trọng và có vẻ bận rộn. Sau này, mỗi lần nghĩ tới, tôi rất đỗi ngạc nhiên, trong giờ phút nghiêm trọng đối với cá nhân anh, Cráp vẫn có thể ân cần lo liệu công việc kẻ khác và kể lại một cách điềm tĩnh và cương quyết như thế được thì giỏi thật.

« Bức thư thơ này cũng là của chính ông Stôlbiêếp mà chúc thư, sau khi ông qua đời, đã đưa tới sự tranh chấp giữa Vécsilốp và các hoàng thân Sôcôlski. Vụ kiện hiện đang được xét xử. Phần thắng chắc sẽ nghiêng về Vécsilốp vì luật pháp đứng về phía ông. Nhưng, trong bức thư riêng này, được thảo cách đây hai năm. Chính người di chúc đã tự bầy tỏ ý muốn đích thực hay đúng ra là lòng ước ao của ông, là muốn dành phần lợi cho các vị hoàng thân chứ không phải cho Vécsilốp. Ít ra thì các luận cứ để tranh tụng của các hoàng thân Sôcôlski đều được xác nhận mạnh mẽ trong bức thư này. Các đối thủ của Vécsilốp sẽ được lợi nhiều nhờ văn kiện đó, dầu rằng nó cũng chẳng có giá trị pháp lí tuyệt đối. Anđrônicốp là người lo việc đó cho Vécsilốp, vẫn còn giữ bức thư này. Trước khi chết, ông ta trao lại cho tôi nhiệm vụ phải « bảo tồn cẩn thận ». Có lẽ khi thấy tử thần sắp đến, ông ta lo sợ cho những giấy tờ của mình. Tôi không có ý phán đoán chủ tâm của Anđrônicốp trong trường hợp này. Tôi xin thú thật, cái chết của ông đã đặt tôi vào tình thế khó xử: tôi phải làm gì đây với văn kiện đó? Nhất là trước sự xét xử sắp đến của tòa? Nhưng Maria, mà Anđrônicốp rất tin cẩn hồi còn sinh tiền, đã giúp tôi ra khỏi sự lúng túng. Cách đây ba tuần, nàng đã viết thư cho

https://tieulun.hopto.org

tôi căn dặn thật rõ ràng nên trao văn kiện lại cho anh. *Nàng tin tưởng* (theo lời nàng nói) rằng làm như thế sẽ đáp ứng đúng ý định của Anđrônicốp. Vậy thì, văn kiện đó đây, và tôi rất lấy làm sung sướng trao nó lại cho anh.

Trước một cái tin quá bất ngờ, tôi đâm ra băn khoăn: « Anh Cráp, giờ đây tôi phải làm gì với bức thư này? Phải xử trí ra sao?

— Cái đó hoàn toàn tùy anh.

— Đâu có được. Anh biết mà, tôi đâu có được rảnh. Vécsilốp hết sức mong mỏi cái gia tài đó... Nên nhớ là không có nó, ông ta sẽ chết. Và cùng một lúc, văn kiện này lại xuất hiện!

— Nó chỉ xuất hiện ở đây, trong cái phòng này.

— Có chắc không? tôi cất tiếng hỏi, mắt chăm chú nhìn anh ta.

— Nếu chính anh cũng chưa biết xử trí ra sao, thì tôi phải khuyên anh gì bây giờ?

— Tuy nhiên tôi đâu có muốn trao văn kiện đó cho hoàng thân Sôcôlski. Vì như thế là giết chết các hi vọng của Vécsilốp, vả lại đối với ông ta tôi còn mặt mũi nào nữa? Tôi sẽ là tên phản bội... Hơn nữa, nếu trao lại cho Vécsilốp, tôi sẽ khiến những kẻ vô tội phải trầm luân trong cảnh cùng cực, mà Vécsilốp thì cũng chẳng hơn gì, nghĩa là sẽ lâm vào tình thế không lối thoát: hoặc là từ bỏ gia tài, hoặc trở thành tên trộm cắp.

— Anh quá quan trọng hóa vấn đề.

— Anh hãy nói thêm cho tôi biết: văn kiện đó có tính cách quyết định, tối hậu phải không?

— Không, tôi đâu có phải luật gia. Trạng sư biện hộ cho đối phương dĩ nhiên sẽ tìm cách khai thác triệt để văn kiện đó để hưởng lợi. Nhưng Anđrônicốp thật sự tin tưởng rằng bức thư đó, nếu được xuất trình, sẽ chẳng có giá trị pháp lí lớn lao nào cả và Vécsilốp vẫn thắng kiện.

https://tieulun.hopto.org

Đó chẳng qua chỉ là một vấn đề của lương tâm...

— Nhưng đó mới là vấn đề quan hệ nhất, » tôi ngắt lời Cráp: « chính vì thế mà Vécsilốp sẽ lâm vào tình thế không lối thoát.

— Tuy nhiên ông ta có thể hủy văn kiện và trái lại sẽ đề phòng được mọi nguy hiểm.

— Anh Cráp, anh có lí do nào đặc biệt để xét đoán Vécsilốp như thế? Đó là điều tôi muốn biết: chính vì thế mà tôi ở nhà anh!

— Tôi tin là bất cứ ai ở địa vị ông ta đều hành động như vậy.

— Cả anh nữa, anh cũng hành động như vậy?

— Tôi đâu có được hưởng gia tài, nên chẳng biết sẽ hành động ra sao.

— Được! Tôi vừa nói vừa nhét bức thư vào túi. Ta quyết định như thế. Này, anh Cráp! Maria là người mà, tôi đoán chắc với anh, đã thổ lộ nhiều chuyện cho tôi nghe. Nàng bảo tôi rằng chính anh, và chỉ có anh thôi mới có thể cho tôi biết sự thật về những việc đã xảy ra ở Emsơ giữa Vécsilốp và gia đình Ácmacốp cách đây mười tám tháng. Tôi trông chờ anh như ngóng trông mặt trời tỏa ánh sáng cho tôi. Anh Cráp, anh đâu có rõ hoàn cảnh tôi. Tôi van anh hãy cho tôi biết sự thật. Tôi muốn biết Vécsilốp là *loại* người *nào*, ngay bây giờ, bây giờ hơn lúc nào hết!

— Tôi ngạc nhiên sao Maria không kể hết anh nghe. Hồi sinh tiền, ông Anđrônicốp chắc thế nào chẳng cho nàng biết chuyện và chắc chắn nàng biết rõ hơn tôi.

— Chính Anđrônicốp cũng lúng túng trong vụ này: Maria đã nói thế. Đó là một việc mà tôi tin chắc rằng chẳng ai gỡ rối nổi. Đến quỉ Satăng cũng phải điên cái đầu. Tôi biết là hồi đó anh có ở Emsơ...

— Tôi đâu có dự phần nào mọi việc, nhưng tôi rất

https://tieulun.hopto.org

muốn kể cho anh nghe những gì tôi biết. Duy có điều là liệu tôi có thể thỏa mãn anh được không? »

2

TÔI không kể lại nguyên văn những lời Cráp thuật lại, tôi chỉ tóm tắt nội dung.

Mười tám tháng trước, do sự trung gian của ông hoàng thân già Sôcôlski; Vécsilốp trở thành bạn thân của gia đình Ácmakốp (lúc đó đang còn ở ngoại quốc, ở Emsơ) Vécsilốp đã gây được một ấn tượng thật tốt đẹp với chính ngay ông tướng Ácmakốp. Tuy chưa già lắm và, mới kết hôn được ba năm, Ácmakốp đã nướng bạc hết sạch số hồi môn to lớn của vợ, bà Catơrin. Và những sự chơi bời phóng đã khiến ông lâm trọng bịnh. Sau khi bình phục, ông xuất ngoại: Ông đến cư ngụ ở Emsơ với người con gái, con bà vợ cả. Nàng là một thiếu nữ ốm iếu trạc mười bảy tuổi, mắc chứng bệnh đau phổi, người ta đồn rằng nàng rất đẹp, nhưng tính tình rất kì dị. Nàng không có của hồi môn; song theo thói quen, thiên hạ tin đã có ông hoàng thân già *đỡ đầu*. Người ta cũng đồn rằng Catơrin là một bà mẹ ghẻ rất tốt bụng. Nhưng thiếu nữ này lại đặc biệt quyến luyến Vécsilốp. Hồi đó, Vécsilốp thuyết « cái gì có vẻ say mê lắm, tôi cũng chẳng biết nữa », dùng theo từ ngữ của Cráp. Tôi cũng chẳng hiểu Vécsilốp đã rao giảng cái đời sống mới gì, nhưng nói theo từ ngữ kì lạ và có lẽ hơi mỉa mai của Anđrônicốp mà người ta đã truyền đạt lại cho tôi thì « Vécsilốp đang ở trong trạng thái cuồng nhiệt tôn giáo đến tột độ ».

Điều đáng ghi nhớ là Vécsilốp liền bị mọi người ghét bỏ. Chính ông đại tướng cũng ghê sợ ông ta. Cráp cũng chẳng cần cải chính tin đồn là Vécsilốp dường như đã nhồi

https://tieulun.hopto.org

được vào óc ông chồng bệnh hoạn của bà Catơrin cái ý nghĩ, bà vợ của mình không có thờ ơ với ông hoàng trẻ tuổi Sôcôlski (ông này hồi đó đã rời Emsơ đi Balê). Vécsilốp không nói trực tiếp, mà « theo thói quen của ông » bằng lối nói ám chỉ, bóng gió, và quanh co, « mà ông ta rất thiện nghệ », Cráp tuyên bố. Đại khái, tôi phải nói rằng Cráp đã xét đoán, và muốn xét đoán Vécsilốp như một tên ăn cắp, một kẻ chuyên mưu mô, chứ không phải như một người thực sự có đầu óc cao cả hoặc kì dị thôi đâu. Ngoài ra tôi cũng biết rằng, ngoài Cráp ra, chính Vécsilốp là người thoạt đầu đã gây được nhiều ảnh hưởng to lớn như với Catơrin, rốt cuộc cũng dần dần đoạn tuyệt với nàng. Cái trò đó đầu đuôi ra sao Cráp chưa hề giải thích cho tôi. Nhưng sự thù ghét giữa Vécsilốp và Catơrin, sau một thời gian kết bạn tâm giao với nhau, đã được mọi người xác nhận với tôi. Mọi sự kiện lạ lùng đã xảy ra sau đó: cô con ghẻ bệnh hoạn của Catơrin có lẽ đã mê Vécsilốp hoặc đã xúc động trước nét nào đó trong con người ông ta, hoặc bị kích thích bởi diễn từ của ông, hay bởi cái gì mà tôi cũng chẳng biết nữa, có điều ai cũng biết là đã có một thời kì, gần như ngày nào Vécsilốp cũng quấn quít bên cô gái đó. Cuối cùng, nàng đột nhiên tuyên bố với cha nàng, nàng muốn lấy Vécsilốp. Đó là sự thực, được mọi người xác nhận, mà chính Cráp, Anđrônicốp, Maria, và cả Tatiana nữa, một hôm, đã ám chỉ trước mặt tôi. Người ta còn đoan chắc, Vécsilốp không những ước mong mà còn khẩn khoản cuộc hôn nhân này. Và giữa hai con người dị chất, một già một trẻ đó, đã có sự thỏa thuận với nhau rồi. Ý nghĩ ấy đã khiến cha nàng ghê sợ. Càng ghê tởm Catơrin bao nhiêu mà xưa kia ông rất thương mến, ông ta càng iêu quí con gái ông, nhất là sau trận đau vừa qua. Nhưng kẻ phản đối cuộc hôn nhân này dữ dội nhất, là Catơrin. Đã xảy ra biết bao nhiêu cuộc xung đột nội bộ, kín đáo và vô cùng khó chịu, bao

https://tieulun.hopto.org

nhiêu cuộc đấu khẩu, sầu não. Nói tóm lại là đủ thứ bẩn thỉu. Nhận thấy sự ngoan cố của con gái mình, đã say mê Vécsilốp và bị ông ta làm cho « cuồng tín » như Cráp đã mô tả, người cha rốt cuộc đành nhượng bộ. Nhưng Catơrin vẫn tiếp tục chống lại với một sự thù ghét tột độ. Và đến đây, cậu chuyện bắt đầu rối beng mà chẳng ai hiểu gì cả. Sau đây là giả thuyết do Cráp dựng lên dựa theo một vài luận cứ, nhưng cũng chỉ là một giả thuyết.

Vécsilốp *theo cách riêng của ông,* vừa tế nhị vừa thật, hấp dẫn, dường như đã mớm ý cho cô gái thấy rằng Catơrin không đồng ý vì bà ta đã mê ông và từ lâu đã phải đau khổ vì ghen tuông: Bà đã theo đuổi, bày mưu lập kế, từng tỏ tình với ông và giờ đây sẵn sàng đốt sống ông vì ông đã đi iêu người khác. Nói tóm lại, nghĩa là đại loại như thế. Điều tệ hại nhất là, dường như ông đã « đánh tiếng » với người cha, người chồng của người đàn bà « phản bội » đó, bằng cái giải thích rằng hoàng thân chẳng qua chỉ là một trò giải trí. Theo nhiều giả thuyết khác thì Catơrin vô cùng thương mến cô con gái riêng của chồng, nhưng giờ đây bị vu khống trước mặt, nàng đã cảm thấy thất vọng. Đó là chưa kể những sự liên lạc với ông chồng bệnh hoạn của bà. Lại còn một giả thuyết khác nữa mà Cráp hoàn toàn tin tưởng, điều mà tôi hết sức buồn rầu, và chính tôi cũng tin nữa (vì tôi đã nghe phong thanh từ trước). Người ta đoan chắc (hình như chính Catơrin đã học lại chuyện này cho Anđrônicốp, rằng Vécsilốp ngược lại đã tỏ tình với Catơrin, trước khi iêu cô gái. Theo dư luận, Catơrin, là bạn thân của Vécsilốp và có thời kì từng được ông o bế tán tỉnh. Bà chẳng bao giờ tin lời ông. Mà còn phản đối lại là khác. Bà đã ghét cay ghét đắng sự tỏ tình ấy và chế nhạo ông một cách độc địa. Bà đã chính thức tống Vécsilốp ra khỏi cửa khi ông ta trắng trợn đề nghị sẽ lấy bà làm vợ phòng hờ trường hợp chồng bà sẽ lâm trọng

https://tieulun.hopto.org

bệnh lần thứ hai nữa, chắc chắn sắp sửa xảy ra. Do đó, Catơrin phải đặc biệt căm hờn Vécsilốp khi bà lại thấy ông lăm le cưới cô con ghẻ của bà một cách lộ liễu như vậy. Khi thuật lại tất cả những việc đó cho tôi nghe ở Mạc-tư-khoa, Maria tin hết cả hai giả thuyết cùng một lúc: Nàng đoan chắc rằng tất cả những điều đó có thể dung hòa được. Đó là *thù hận trong tình iêu*, một thứ lòng tự phụ ái tình bị cả hai bên làm thương tổn, v.v... Nói tóm lại, một thứ rắc rối như trong chuyện tiểu thuyết không xứng đáng với một người đàn ông, đứng đắn và có lí trí, một thứ rắc rối pha lẫn ô nhục. Nhưng óc Maria đã được nhồi đầy tiểu thuyết từ hồi nhỏ. Nàng đọc suốt ngày đêm dù rằng tính tình nàng rất tốt. Qua những chuyện kể trên người ta đã thấy lộ nguyên hình cái ti tiện rõ rệt của Vécsilốp, sự dối trá và mưu mô, một cái gì đen tối và ghê tởm, chưa kể tới cái kết cuộc thảm thương: cô gái khốn khổ và bị lừa tình thiêu đốt đó dường như đã tự sát bằng những cây diêm có chất lân. Cho đến bây giờ tôi vẫn chưa rõ tin đồn ấy, mà người ta đã dùng đủ mọi cách để dập tắt, có đúng không. Thiếu nữ chỉ lâm bệnh có mười lăm ngày rồi chết. Vì vậy người ta vẫn còn ghi ngờ về vụ cây diêm, nhưng Cráp thì tin lắm. Chẳng bao lâu sau, thân phụ nàng, theo dư luận, cũng vì buồn rầu mà qua đời. Chính sự sầu não đó đã gây ra cơn đau tim lần thứ nhì, xảy ra trong vòng chưa đầy ba tháng. Sau khi chôn cất cô gái xong xuôi, ông hoàng trẻ tuổi Sôcôlski từ Balê trở về Emsơ, ông đã tát tai Vécsilốp trước mặt công chúng ở giữa vườn, trong khi ông Vécsilốp không hề đáp lễ bằng một lời thách đấu nào cả: Trái lại, ngày hôm sau ông ta vẫn đi dạo chơi như thế không có gì xảy ra. Và cũng từ đó mọi người đã lánh mặt ông, ngay cả ở Pêtécbuốc. Vécsilốp vẫn còn một vài thân hữu nhưng thuộc một giới hoàn toàn khác hẳn. Những bạn thuộc nhóm thượng lưu xã hội thấy đều kết

https://tieulun.hopto.org

tội ông, mặc dầu ít ai biết rõ đầy đủ chi tiết. Người ta chỉ biết về cái chết li kì của nàng thiếu nữ và chuyện cái tát tai. Duy chỉ có hai ba người là nắm được khá đầy đủ chi tiết. Người rành rẽ nhất là ông Anđrônikốp đã quá vãng, nhờ liên lạc làm ăn lâu năm với gia đình Ácmakốp, và nhất là với Catơrin nhân một dịp nào đó. Nhưng ông này lại giữ bí mật ngay cả với người trong họ của ông. Ông chỉ tiết lộ sơ sơ cho Cráp và Maria, mà đó chẳng qua chỉ vì sự cần thiết.

« Điều quan hệ, Cráp kết luận, là hiện giờ mình đã có tại đây một văn kiện mà bà Catơrin rất sợ hãi. »

Và dưới đây là điều mà anh ta đã cho tôi biết về vấn đề đó:

Catơrin đã sơ í bí mật viết cho Anđrônicốp (mà bà tuyệt đối tin cẩn) một bức thư vô cùng có hại, đúng lúc mà ông hoàng thân già, thân phụ bà, mới lành bịnh ở ngoại quốc sau một cơn đau tim. Người ta đồn rằng lúc đó ông hoàng thân mới bình phục có í muốn phung phí, gần như ném tiền qua cửa sổ. Ông mua sắm ở ngoại quốc những đồ hết sức đắt tiền mà vô ích, nào là tranh ảnh những lọ hoa; chi những khoản lớn về quà biếu hay tặng vật cho các cơ sở trong nước. Chút xíu nữa, ông mua nhầm phải của một ông quí tộc người Nga đã phá sản, một sản nghiệp đã đổ nát và đang bị tranh tụng, mà ông cũng chưa hề đến coi với một giá rất đắt. Ngoài ra, ông cũng thực tình nghĩ tới việc tục huyền. Vì những lí do trên, bà Catơrin— đã theo hầu cha già không dời nửa bước trong suốt thời gian ông bị bịnh— đã hỏi vị luật gia và bạn thâm giao là ông Anđrônicốp như sau: « Theo pháp lí, liệu ta có thể đặt hoàng thân dưới quyền giám hộ hoặc lập cho ông một hội đồng tư pháp. Nếu được; thì có cách nào hay nhất để thực hiện mà không gây tai tiếng hay dị nghị, để tránh cho người cha những cảm giác không hay? v.v... » Anđrô-

https://tieulun.hopto.org

nicốp dường như đã cảnh cáo Catơrin và khuyên bà đừng làm việc đó. Sau này, khi hoàng thận đã hoàn toàn bình phục, ta không cần trở lại vấn đề đó nữa, nhưng bức thư vẫn còn ở tại nhà Anđrônicốp. Nay Anđrônicốp đã qua đời; dĩ nhiên Catơrin phải nghĩ tới bức thư của bà: Nếu chẳng may, người ta tìm thấy thư đó trong đám giấy tờ của người chết và nó lại rơi vào tay ông hoàng thân già, chắc ông sẽ đuổi bà vĩnh viễn và truất hết quyền thừa kế. Và chừng nào ông còn sống ông sẽ chẳng bao giờ cho bà lấy một kôpếch nữa. Khi nghĩ rằng chính con gái mình cũng hết tin vào lí trí của mình và còn muốn người ta tuyên bố mình đã điên, một con chiên hiền lành như ông hoàng thân già cũng sẽ biến thành mãnh thú. Gia dĩ, sau khi ông chồng cờ bạc mất đi, Catơrin chẳng còn lấy một xu dính túi. Bà chỉ còn trông cậy vào thân phụ, nuôi hi vọng tràn trề được hưởng một số hồi môn nữa, cũng lớn như lần trước.

Về số phận bức thư đó, Cráp cũng chẳng biết gì mấy. Tuy nhiên anh cũng để ý thấy rằng Anđrônicốp « chẳng bao giờ xé bỏ những giấy tờ hữu dụng » cả. Ngoài ra ông ta còn có đầu óc rộng rãi, mà tâm địa cũng « rộng rãi » nữa. (Lúc đó tôi rất ngạc nhiên về thái độ độc lập lạ lùng của Cráp, người rất mến phục Anđrônicốp) Nhưng Cráp cũng tin chắc rằng văn kiện nguy hại đó chắc đã rơi vào tay Vécsilốp, dựa vào sự thân mật của ông ta với người góa phụ và cô con gái của Anđrônicốp: Người ta biết rằng mấy bà này đã trao ngay một cách nhã nhặn, tất cả những giấy tờ của người quá vãng cho ông Vécsilốp sử dụng. Cráp còn biết rõ ràng Catơrin cũng biết bức thư đang nằm trong tay Vécsilốp. Đó là điều bà sợ nhất, vì bà nghĩ rằng thế nào ông này cũng đưa lá thư cho thân phụ bà. Sau khi ở ngoại quốc về, bà đã đi tìm kiếm bức thư ở Pêtéc-buốc, đến tận nhà Anđrônicốp. Bà vẫn tiếp tục lùng kiếm vì dầu sao bà vẫn còn hi vọng bức thư chưa rơi vào tay

https://tieulun.hopto.org

Vécsilốp. Cuối cùng bà đã đi Mạc-tư-khoa với ý định duy nhất đó và tại đây bà đã khẩn khoản Maria lục lọi đống giấy tờ trong nhà nàng. Về sự hiện diện của Maria và mối liên lạc của cô này với ông Anđrônicốp đã quá cố, Catơrin chỉ mới biết gần đây, khi trở về Pêtécbuốc.

— Anh có tin rằng Catơrin không tìm thấy gì ở nhà Maria? » tôi gạn hỏi, vì tôi cũng có ý kiến của riêng tôi.

— Nếu Maria chẳng tiết lộ gì ngay cả với anh, chắc có lẽ bà ta chẳng tìm được gì.

— Nếu vậy thì anh tin rằng văn kiện đó hiện trong tay Vécsilốp?

— Chắc vậy. Tôi cũng chẳng biết nữa, cái gì cũng có thể », anh nói với vẻ chán nản rõ rệt.

Tôi thôi gạn hỏi Cráp. Vả lại có ích gì? Những điểm chủ yếu đã rõ ràng, mặc dầu vẫn còn sự rắc rối đáng ghét đó. Những điều tôi lo sợ đã được xác nhận.

— Những điều đó đối với tôi có vẻ như một giấc mơ hay một cơn mê sảng! » Tôi buồn bã nói, tay cầm chiếc mũ.

— Người đàn ông đó thân với anh lắm sao? Cráp hỏi nét mặt anh lúc đó đầy vẻ thiện cảm.

— Đúng như tôi đã linh cảm; tôi không thể biết hết mọi chuyện, ở nơi anh. Còn một hi vọng, với Catơrin. Tôi tin tưởng ở bà ta. Có lẽ tôi sẽ đi thăm Catơrin. Mà cũng có lẽ không. » Tôi đáp. Cráp nhìn tôi hơi phân vân.

— Thôi chào anh Cráp! Cứ bám vào những kẻ không ưa mình, có ích gì đâu? Thà cắt đứt còn hơn, phải không anh?

— Rồi sao nữa? Cráp gạn hỏi với vẻ mặt ủ rũ, trong khi mắt nhìn xuống đất.

— Thì đi về nhà, về nhà! Cắt đứt hết rồi đi về nhà!

— Về Mĩ à?

— Về Mĩ! Về nhà, về nhà mình thôi! Tất cả « ý nghĩ

https://tieulun.hopto.org

của tôi » là thế đó anh Cráp! tôi nói bằng một giọng kích thích.

Anh ta nhìn tôi một cách tò mò.

« Và anh có một nơi như thế « một mái nhà » à?

— Có chứ. Thôi chào anh! Xin cám ơn anh và xin lỗi đã làm phiền anh. Ở vào địa vị anh và với một nước Nga như thế trong đầu óc, chắc tôi tống cổ mọi người đi hết: hãy cút đi hết, đi mà bày mưu lập kế, đi mà ăn thịt lẫn nhau; với tôi có ăn nhập gì đâu?

— Anh ở lại một chút đã » Cráp đột ngột nói, sau khi tiễn chân tôi ra đến tận cửa.

Hơi ngạc nhiên, tôi trở lại rồi ngồi vào chỗ cũ. Cráp ngồi đối diện. Chúng tôi trao đổi vài nụ cười: tôi tưởng tượng lại những việc đó như thế tôi đang ở trong cuộc. Tôi còn nhớ lúc đó tôi hơi ngạc nhiên.

— Anh Cráp, điều tôi hài lòng nhất ở anh là sự lễ độ.» Tôi bỗng dưng nói.

— Đâu có.

— Bởi vì tôi khó mà có thể lễ độ được dù cố gắng cách mấy... Vả lại có lẽ thà làm mếch lòng họ còn hơn: ít ra mình có thể trừ bỏ được cái tai họa phải iêu thương họ.

— Anh thích giờ phút nào trong ngày nhất?» Cráp hỏi rõ ràng là không muốn nghe tôi nói nữa.

— Giờ phút nào? Tội cũng chẳng biết. Tôi không thích lúc mặt trời lặn.

— Thế à? » anh ta nói với vẻ tò mò kì lạ. Rồi ngay sau đó Cráp lại trở về với những phút mơ màng của mình

— Anh lại lên đường đi đâu chăng?

— Phải... tôi đi...

— Tức khắc?

— Tức khắc.

— Muốn đi đến tận Vina có cần đem theo súng lục

https://tieulun.hopto.org

không anh? » tôi hỏi anh mà không hề có một tí ẩn ý nào hay ý nghĩ gì! Tôi hỏi vì chợt thấy khẩu súng lục, và lại tôi cũng chưa biết nói gì cả!

Anh quay lại và chăm chú nhìn khẩu súng.

— Không, vì thói quen, thế thôi.

— Nếu tôi có khẩu súng lục, tôi sẽ nhét nó vào một chỗ nào, rồi khóa chặt lại. Thứ đó cám dỗ khủng khiếp, anh ạ. Tôi không tin những nạn dịch tự sát, nhưng khi người ta lúc nào cũng có cái vật đó trước mắt, sẽ có những lúc người ta thấy như bị cám dỗ.

— Anh đừng nói thế! » Cráp thình lình đứng phắt dậy nói.

— Tôi đâu có nói cho tôi, » tôi cũng đứng dậy nói tiếp. «tôi sẽ không bao giờ dùng nó cả. Anh cứ thử cho tôi, ba cuộc sống đi, nếu anh muốn. Tôi vẫn chưa cho là đủ.

— Anh cứ sống cho thật dai! » anh ta dường như buột miệng nói ra những lời nói đó.

Cráp cười một cách đãng trí và lạ thay anh tiến thẳng ra phòng ngoài như muốn đuổi khéo tôi, trong khi dĩ nhiên anh chẳng hề để ý tới hành động của mình.

— Anh Cráp, tôi xin chúc anh vạn sự may mắn! » Tôi vừa nói vừa bước chân ra đầu cầu thang.

— Để còn xem. » Anh kiên quyết trả lời.

— Chào anh!

— Và cả cái đó nữa, để còn xem. »

Tôi còn nhớ cái liếc mắt cuối cùng mà anh ta đã nhìn tôi.

3

Đó là con người mà trái tim tôi đã đập mạnh vì hắn bao

https://tieulun.hopto.org

năm nay! Và tôi mong đợi những gì ở Cráp, những tiết lộ nào?

Ra khỏi nhà Cráp, bụng tôi đói khủng khiếp. Trời đã sẫm tối mà tôi vẫn chưa dùng bữa trưa. Tôi liền ra phố lớn của thành Pêtécbuốc và vào một quán ăn bình dân với ý định chỉ tiêu hai chục kôpếch, cùng lắm là không được quá hai mươi lăm đồng. (Vì lúc này tôi không vì lí gì được phép tiêu hơn) Tôi gọi một đĩa súp và, tôi còn nhớ, tôi nhìn qua cửa sổ, sau khi đã ăn ngấu nghiến món ăn đó. Trong phòng, thực khách đông nghẹt; sặc mùi mỡ cháy, mùi khăn bàn và mùi khói thuốc. Thật là hối hám. Phía trên đầu tôi một con chim họa mi không biết hót, vẻ mặt buồn bã tư lự, đang mổ xuống đáy lồng. Trong phòng bi da, tiếng người huyên náo nhưng tôi vẫn ngồi trên ghế nghĩ ngợi. Cảnh hoàng hôn (tại sao Cráp lại ngạc nhiên khi hay tôi không thích lúc mặt trời lặn?) đã đem lại cho tôi những cảm giác mới lạ, bất ngờ và hoàn toàn lạc điệu. Tôi vẫn còn trông thấy lờ mờ cái nhìn hiền dịu của mẹ tôi, cặp mắt đẹp của bà suốt cả tháng nay vẫn rụt rè hướng về phía tôi. Những ngày gần đây tôi cư xử rất thô lỗ ở trong nhà nhất là với mẹ tôi. Thực ra, tôi tức giận ông Vécsilốp, nhưng tôi đâu dám nói những câu thô lỗ với ông, theo thói quen tì tiện của tôi; nên tôi đã giày vò mẹ tôi. Bà còn sợ tôi là khác: Bà thường nhìn tôi với ánh mắt van lơn mỗi khi thấy Vécsilốp đi vào, vì sợ tôi nổi khùng... Điều lạ lùng là, phải tới giờ đây, ngồi trong quán cơm lần đầu tiên, tôi mới nghĩ ra ông Vécsilốp đã gọi tôi là *mày* và bà lại kêu tôi là *anh*. Trước kia tôi rất ngạc nhiên về điều đó và cái đó cũng chẳng có lợi gì cho bà. Nhưng ở đây, tôi đã nhận ra được một cách đặc biệt, và những ý nghĩ kì lạ đã lớp lớp xuyên qua trí óc tôi. Tôi ngồi bất động cho đến lúc sẫm tối. Tôi cũng nghĩ đến em gái tôi...

Giây phút định mệnh! Phải quyết định với bất cứ giá

https://tieulun.hopto.org

nào chứ? Phải chăng tôi không đủ khả năng để có một quyết định dứt khoát? Có gì khó nếu muốn đoạn tuyệt, nhất là khi những kẻ khác không cần ta? Còn mẹ và em gái tôi? Với họ, tôi đâu có bỏ họ, dầu những gì có thể xảy ra.

Đúng thế, sự xuất hiện chớp nhoáng của người đàn ông đó trong cuộc sống của tôi, trong thời thơ ấu của tôi là cả một sự va chạm định mệnh đã lay chuyển lương tâm tôi: Nếu hồi đó tôi không gặp ông, trí óc tôi, tư tưởng tôi, số phận tôi chắc đã khác hẳn, mặc dầu tính tình tôi khó thay đổi vì do trời định.

Như vậy, người đàn ông ấy chỉ là một giấc mơ, giấc mơ thời thơ ấu mà chính tôi đã tưởng tượng theo kiểu cách đó: thực ra, ông ta khác hẳn, còn thua xa óc không tưởng của tôi. Hôm nay tôi đến gặp người đàn ông chất phác thực thà, chứ không phải con người đó. Nhưng sao tôi lại say mê ông ta, sau chỉ một lần gặp gỡ trong phút giây ngắn ngủi, hồi còn nhỏ? « Chỉ một lần gặp gỡ », câu đó không được tồn tại nữa. Một ngày nào đó, nếu có dịp, tôi sẽ thuật lại cuộc hội ngộ đầu tiên này: cả một giai thoại mà người ta chẳng rút được kết luận nào cả. Nhưng ở nhà tôi, lại biết bao chuyện đã do đó mà ra. Tôi khởi sự những câu chuyện đó trong cái mền đắp của tôi hồi nhỏ, trước khi nhắm mắt ngủ; để có thể khóc ròng và suy nghĩ. Vì cái gì? Chính tôi cũng chẳng biết. Vì thiên hạ bỏ rơi tôi? Vì những đau khổ mà người ta bắt tôi phải gánh chịu? Nhưng người ta đâu có ngược đãi tôi, hồi tôi chưa đầy hai tuổi, ở nhà trọ Túts a. Vécsilốp chỉ nhét tôi vào đấy trước khi bỏ đi biệt tích. Sau đó có còn ai ngược đãi tôi đâu. Trái lại. Chính tôi đã khinh rẻ các bạn của tôi, Hơn nữa tôi không chịu nổi cảnh những trẻ mồ côi đó than thở vì số phận của chúng. Không có cảnh tượng nào ghê tởm bằng cảnh những mái đầu xanh cỏi cút, những bọn con hoang, những cặn bã của xã hội và nói chung, cả cái đám lưu manh mà tôi không mảy may

https://tieulun.hopto.org

thương sót kia, lại bỗng dưng trịnh trọng vươn mình trước công chúng để gào la một cách bỉ ổi, nhưng cũng để nói lên với thiên hạ rằng: « Họ đối xử với chúng tôi thế này đây! » Tôi sẽ dùng roi quất chúng, cái bọn mồ côi đó. Trong cái đám hạ tiện ấy không một đứa nào hiểu được rằng im lặng còn cao thượng hơn than thở gấp mười lần, hoặc *tự cho mình xứng đáng* được thương hại. Nếu mày tự cho mày là xứng đáng, hỡi con hoang kia, thì mày chỉ được những gì mày đáng được. Đó tao nghĩ như vậy đó!

Điều buồn cười không phải là những giấc mơ mà tôi thấy xưa kia, « dưới cái mền », nhưng chính là việc tôi về đây vì ông ta, vẫn người đàn ông tưởng tượng đó, trong khi tôi gần như quên hết những mục tiêu chính iều của mình. Tôi về để giúp ông khắc phục sự vu khống, đè bẹp kẻ thù. Văn kiện mà Cráp đề cập tới bức thư do người đàn bà đó gửi cho Anđrônikốp, mà bà ta rất sợ hãi, vì nó có thể phá vỡ hạnh phúc của bà và dìm bà vào cảnh cùng cực, bức thư mà bà tin tưởng đang nằm trong tay Vécsilốp, thì thực ra đang ở tay tôi và được khâu đính trong túi bên hông tôi đây! Chính tôi đã tự tay khâu nó, không một ai hay biết cả. Nếu nàng Maria lãng mạn, hồi đó đang « canh giữ » văn kiện, nhận thấy cần phải trao nó lại cho tôi, chứ không phải cho kẻ khác, thì đó là do chủ ý của bà ta tôi không cần phải giải thích. Có lẽ ngày nào đó tôi sẽ có dịp thuật lại. Tuy nhiên, bất thần được võ trang bằng cái đó, tôi không thể không cảm thấy cần phải đi Pêtécbuốc. Dĩ nhiên tôi định giúp người đàn ông đó một cách kín đáo, không lộ liễu quá mà cũng không say mê, không mong đợi sự tán thưởng hay những cái ôm hôn của ông ta. Và sẽ không bao giờ, không bao giờ tôi tự *cho là xứng đáng* quở trách ông! Nếu trước kia tôi say mê ông và nếu tôi tự tạo cho tôi một cái lí tưởng ngông cuồng, có phải lỗi tại ông không? Chắc đâu tôi đã thương mến ông! Cái đầu óc kì quặc, tính tình

https://tieulun.hopto.org

kì lạ của ông cũng như những mưu mô và những cuộc phiêu lưu của ông, sự hiện diện của mẹ tôi bên cạnh ông, dường như tất cả những cái đó không thể nào ngăn cản tôi được nữa. Con búp bê trong tưởng tượng của tôi có bị bể nát và kể từ nay nếu tôi không thể iêu nó được nữa thì cũng là vừa. Vậy thì cái gì có thể ngăn cản tôi, còn gì giữ tôi được nữa? Vấn đề là ở đó. Chung qui chính tôi mới là thằng ngốc chứ không ai khác nữa.

Nhưng, khi mà tôi đòi hỏi người khác phải thành thật thì chính tôi cũng phải thật thà: tôi phải thú nhận, văn kiện khâu trong túi tôi không chỉ gợi lên trong tôi lòng hăm hở mau đi giúp đỡ Vécsilốp. Điều ấy giờ đây quá rõ rệt đối với tôi tuy rằng lúc đó tôi đã đỏ mặt khi nghĩ tới. Tôi thoáng thấy một người đàn bà, một mệnh phụ phu nhân kiêu hãnh mà tôi đã gặp mặt đối mặt. Bà khinh rẻ, nhạo báng tôi và coi tôi như cỏ rác nhưng bà đâu ngờ chính tôi lại là kẻ nắm vận mệnh của bà. Ý nghĩ đó làm tôi say mê ở Mạc-tư-khoa, và còn hơn thế nữa ở trên xe lửa khi tôi trên đường về đây. Tôi đã thú nhận điều đó ở đoạn trên. Phải, tôi ghét người đàn bà đó, nhưng tôi lại iêu bà như một nạn nhân của tôi. Và đó là sự thực, là điều có thật. Nhưng đó là chuyện trẻ con mà tôi chưa hề bao giờ mong đợi dù là ở một con người như tôi. Tôi miêu tả những cảm nghĩ của tôi lúc đó, nghĩa là những gì đã thoáng qua đầu óc tôi khi tôi đang ngồi trong quán ăn bình dân, ngay phía dưới lồng chim họa mi. Và cũng tại đây, tôi quyết định dứt khoát đoạn tuyệt với họ ngay tối hôm đó. Liên tưởng đến cuộc gặp gỡ gần đây của tôi với người đàn bà đó, mặt tôi bỗng dưng bừng đỏ vì hổ thẹn. Một cuộc gặp gỡ xấu hổ! Một ấn tượng nhục nhã và ngu xuẩn, và nhất là nó đã minh chứng, không ai hơn được, cái bất tài bất lực của tôi! nó chỉ chứng tỏ, lúc đó tôi suy nghĩ rằng tôi không thể chống nổi ngay cả với những bả quyền rủ ngờ nghệch nhất.

https://tieulun.hopto.org

Vậy mà tôi lại vừa tuyên bố với Cráp tôi cũng có chỗ đứng dưới bóng mặt trời, cũng có công việc của tôi và dù người ta có tặng tôi ba cuộc sống, tôi vẫn còn cho là quá ít. Và tôi đã nói một cách kiêu hãnh. Nếu tôi từ bỏ ý nghĩ của tôi để xen vào công việc của Vécsilốp, điều đó còn có thể tha thứ được. Nhưng nếu tôi chạy lăng xăng bên này bên nọ như con thỏ rừng bị chói mắt để rồi dính dấp vào đủ thứ việc ngu xuẩn, thì tôi quả thật là đần độn. Tôi cần gì phải đến nhà Đécgasếp để xổ hết những sự ngu xuẩn của mình nhỉ? Đã từ lâu, tôi vẫn tin rằng tôi không tài nào thuật lại điều gì một cách thứ tự và có lương tri. Tốt hơn hết tôi nên giữ im lặng. Và một con người như Vátsin lại dậy khôn tôi, lấy cớ tôi còn cả « năm chục năm trước mặt tôi, và do đó tôi không nên lo ngại gì hết », tôi đồng ý với lời bắt bẻ tuyệt diệu ấy. Nó đã làm vẻ vang cho trí thông minh không ai chối cãi được của ông ta. Tuyệt diệu bởi vì nó giản dị nhất. Và những điều giản dị thì bao giờ cũng phải đến lúc sau cùng người ta mới hiểu nổi sau khi đã nếm thử đủ thứ phiền phức và rồ dại. Nhưng sự bắt bẻ đó, không cần Vátsin tôi cũng biết. Ý nghĩ đó tôi đã chứng nghiệm từ hơn ba năm trước. Hơn nữa, đó là một phần của « ý nghĩ của tôi ». Tôi tự nhủ như vậy khi ngồi trong quán ăn bình dân.

Tôi cảm thấy khó chịu mỗi lúc đi đến khiêu vũ trường Sêmênốpski mỗi buổi tối sáu giờ sau khi đã mệt mỏi vì đi bộ và suy tư. Trời đã tối mịt; thời tiết đã thay đổi; không khí lúc bấy giờ khô khan, nhưng gió bắt đầu nổi lên thứ gió của Pêtécbuốc, quất lạnh buốt. Gió thốc ngay lưng tôi cuốn cát bay tung lên thành những cơn lốc, biết bao nhiêu những bộ mặt khó đăm đăm trong đám tiện dân, đang rảo bước về góc trời riêng của họ sáu giờ tan sở! Mỗi khuôn mặt đều nhuốm vẻ ưu tư dầy dạn nhưng không hề có lấy một tư tưởng nhất trí nào liên kết lũ người đó! Cáp có lí:

https://tieulun.hopto.org

mỗi người đều ra đi một ngả. Tôi gặp một thằng nhỏ, nhỏ đến nỗi người ta phải ngạc nhiên khi thấy em còn ở ngoài đường vào giờ này. Chắc em đã lạc đường. Một bà dừng lại hỏi han em, nhưng vì không hiểu em nên bà ra dấu không thể giúp gì hơn. Bà tiếp tục đi và bỏ em lại một mình trong bóng tối. Tôi lại gần, nhưng em sợ rồi chạy trốn mất. Về tới nhà, tôi quyết định không bao giờ đến nhà Vátsin nữa. Khi bước chân lên thang gác, tôi mong muốn đến độ điên cuồng được gặp những người thân của tôi một mình ở nhà mà không có mặt Vécsilốp, hầu có thì giờ trước khi ông ta trở về nói lên đôi lời tốt đẹp với mẹ tôi hoặc em gái thân mến của tôi, mà cả tháng nay tôi chưa hề nói được một tiếng. Và sự việc đã xảy ra đúng như thế: ông ta không có nhà...

4

TIỆN thể, trong khi giới thiệu nhân vật mới » này trong tập « hồi kí » của tôi (tôi muốn nói ông Vécsilốp), tôi thấy cần phải nói sơ qua về lí lịch của ông, tuy rằng nó cũng chẳng có ý nghĩa gì lắm. Tôi phải nói để độc giả hiểu tôi hơn. Vả lại, tôi cũng chẳng biết phải nhét cái lí lịch đó vào đoạn nào trong tập hồi kí.

Ông từng học Đại học, nhưng sau đó gia nhập trung đoàn kị binh thuộc đội Vệ binh. Ông kết hôn với một người thuộc dòng họ Fanariôtốp rồi hồi hưu. Ông từng xuất ngoại nhiều lần. Khi không đi du lịch ông thường lăn lóc trong thế giới ăn chơi ở Mạc-tư-khoa. Sau khi vợ chết, ông trở về sống ở thôn quê và tại đây đã xảy ra câu chuyện của mẹ tôi. Sau đó ông lưu trú một thời gian khá lâu ở miền Nam. Chiến tranh với Âu-châu bùng nổ, ông lại tái ngũ nhưng ông không bị đưa đi Crimê và cũng chẳng

https://tieulun.hopto.org

tham dự trận chiến nào cả. Chiến tranh kết liễu, ông hồi hưu và xuất ngoại. Lần này thì có cả mẹ tôi nữa, nhưng ông đã bỏ rơi mẹ tôi ở Cơnítbe. Bà mẹ bất hạnh của tôi đã thuật lại cho tôi nghe nhiều lần, trong khi lắc đầu với vẻ mặt kinh hãi. Bà cho biết đã phải sống đơn côi suốt sáu tháng trường với đứa con thơ, như ở giữa rừng hoang vì không biết tiếng địa phương. Những ngày cuối cùng bà còn lâm cảnh không tiền. Sau đó Tatiana tìm đến để đưa bà về một nơi thuộc tỉnh Nigini. Rồi Vécsilốp gia nhập nhóm « hòa giải » đầu tiên và dường như ông đã làm tròn phận sự một cách tuyệt diệu. Nhưng chẳng bao lâu, ông lại từ bỏ hết các chức vụ để lo mấy công việc làm ăn riêng ở Pêtécbuốc. Anđrônicốp thì lúc nào cũng rất mến chuộng tài năng của ông. Ông rất kính nể Vécsilốp mà ông chỉ tiếc là không hiểu tính nết. Rồi ông Vécsilốp lại bỏ luôn cả việc kinh doanh để xuất ngoại lần nữa. Lần này ông đi khá lâu, đến mấy năm. Sau đó là khởi đầu những cuộc giao thiệp rất thân mật với hoàng thân già Sôcôlski. Suốt thời gian này, thời vận ông đã thay đổi hoàn toàn đến hai ba lần: có lần ông đã lâm vào cảnh túng quẫn, rồi ông lại giầu trở lại và nổi bật lên.

Nhưng giờ đây, đến đoạn này của tập hồi kí, tôi nhất quyết nói tới « í nghĩ của tôi ». Lần đầu tiên, tôi sẽ mô tả nó từ lúc bắt đầu thành hình. Tôi quyết định tiết lộ cái í nghĩ của tôi cho độc giả và đồng thời để làm sáng tỏ thêm đoạn tiếp của bài tường trình của tôi. Không phải riêng gì độc giả, mà ngay cả tôi, tác giả cũng thấy lúng túng khi muốn giải thích về hành vi của tôi mà không giải thích trước về động cơ đã dẫn dắt và thúc đẩy tôi. Với « cách nói xa xôi » đó bây giờ, do sự vụng về của tôi, một lần nữa tôi lại rơi vào « xảo thuật » của tiểu thuyết gia mà chính tôi đã chế riễu ở đoạn đầu. Khi đi sâu vào cốt chuyện Pêtécbuốc của tôi, với tất cả những cuộc phiêu lưu nhơ

https://tieulun.hopto.org

nhuốc đối với tôi, tôi thấy rằng lời nói đầu đó rất cần thiết. Không phải những « xảo thuật » đó đã khiến tôi phải giữ im lặng từ trước đến nay, mà là bản chất của vấn đề nghĩa là sự khó khăn trong cách tường thuật. Ngay cả lúc này đây sau khi mọi chuyện đã qua rồi tôi vẫn còn cảm thấy vô cùng khó khăn trong việc thuật lại « í nghĩ » đó. Ngoài ra, tôi còn phải trình bày lại theo hình thức nguyên thủy của nó, đúng như nó đã được hình thành và thai nghén nơi tôi hồi bấy giờ, chứ không phải theo hình thức hiện tại của nó. Và đó cũng là một sự khó khăn mới nữa. Có những điều mà người ta gần như không thể nào kể lại được. Chính những cái í nghĩ đơn giản nhất, rõ ràng nhất lại là những điều mà người ta khó hiểu nhất. Giả thử, trước khi khám phá Mĩ-châu, ông Kha-luân-bố lại muốn thuật lại í nghĩ của ông cho người khác, tôi tin chắc là còn lâu lắm người ta mới hiểu nổi ông. Chung qui, chẳng ai hiểu ông cả. Nói như thế, tôi không hề có í định so sánh tôi ngang hàng với ông Kha-luân-bố, và nếu có vị nào kết luận như vậy, chắc vị đó sẽ phải hổ thẹn, không hơn không kém.

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG NĂM

I

Ý định của tôi là trở thành Rốtchil*. Xin độc giả hãy bình tĩnh, tôi không nói chơi đâu.

Tôi nhắc lại: ý định của tôi là trở thành Rốtchil, cũng giầu như Rốtchil, không phải chỉ giầu không thôi mà giầu i như kiểu Rốtchil. Tôi theo đuổi ý định đó với chủ ý gì, vì lí do nào và nhằm mục đích gì, đó là vấn đề sau. Còn hiện thời tôi chỉ cần chứng tỏ rằng tôi đã tính toán kĩ lưỡng để chắc chắn đạt tới mục tiêu.

Điều này vô cùng giản dị. Tất cả bí quyết nằm trong hai tiếng: kiên cường và liên tục.

Hẳn có người bảo: «Biết rồi, có gì mới lạ đâu. Ở Đức, ông «Vatơ»* nào mà chẳng nhắc lại bí quyết đó cho con cái. Nhưng ông Rốtchil của bạn (tức Giêm Rốtchil ở Ba-lê, đã quá vãng) vẫn là người độc nhất, còn như «Vatơ» thì nhan nhản cả triệu người.»

Tôi sẽ trả lời:

« Bạn tin chắc là bạn đã hiểu bí quyết, nhưng thực ra bạn không hiểu gì cả. Tuy nhiên, bạn cũng có một điểm hữu lí là: khi nói «việc đó cực kì giản dị», tôi đã quên không nói thêm đó cũng là việc khó nhất. Tất cả tôn giáo và luân lí của thế gian đều rút lại ở câu này: «phải iêu đức tốt và tránh tật xấu». Nào có gì giản dị hơn? Nhưng bạn hãy làm điều lành đi và hãy tránh một, một thôi trong những tật xấu của bạn: Cứ thử đi xem có làm được không? Tất cả là ở đó.»

Đó là lí do giải thích tại sao vô số Vatơ của bạn, qua bao nhiêu đời, vẫn phải nhắc lại cho con cháu hai chữ kì bí bao gồm tất cả bí quyết làm giầu ấy trong khi Rốtchil vẫn

https://tieulun.hopto.org

là người độc nhất vô nhị. Vậy thời: không phải hoàn toàn như vậy đâu. Các ông Vatơ đâu có nhắc lại được tất cả tư tưởng cần thiết của bí quyết.

Về sự kiên cường và liên tục, chắc hẳn họ cũng có nghe nói đến. Nhưng muốn đạt tới mục đích của tôi, thì không thể kiên cường và liên tục theo kiểu Vatơ được.

Chỉ một danh từ «Vatơ»— tôi không nói riêng về những người Đức— chỉ nguyên một sự kiện là người ta có gia đình, người ta cũng phải sống như mọi người, cũng có những món chi tiêu và những ràng buộc như các người khác là đã thấy tất cả những thứ đó không cho phép bạn trở thành Rốtchil, hoặc muốn trở thành Rốtchil mà lại không theo cách làm giầu của các Vatơ. Thành thực mà nói, nếu không đúng thế, tôi sẽ ra khỏi xã hội này ngay.

Mấy năm trước, tôi đọc báo được biết có một tên ăn mày rách rưới. Chết trên chiếc tầu đò, chạy trên sông Vôlga. Hắn thường ăn xin ở vùng này nên ai ai cũng nhẵn mặt. Sau khi hắn chết, người ta lục thấy ba ngàn rúp bằng bạc giấy khâu kín trong bộ đồ rách tã của hắn. Gần đây, tôi có đọc một chuyện mới lạ về hành khất: một gã cựu quí tộc thường đi từng nhà chìa tay xin bố thí. Người ta chặn bắt và khám trong người gã thấy số tiền ước độ năm ngàn rúp. Qua hai chuyện trên, tôi có thể đưa ra hai kết luận. Một là: *Kiên cường* góp nhặt, dù là góp nhặt từng xu, cũng có thể tích tiểu thành đại (thời gian bao lâu không đáng kể). Hai là: *liên tục* góp nhặt, một lối làm giầu giản dị nhất, và chắc chắn sẽ thành công.

Đời này thiếu gì các ông danh giá, thông minh và thanh bạch, dù đã trầy da tróc vảy, vẫn không bao giờ có nổi năm ba ngàn rúp, mà trong thâm tâm các ông hằng thèm khát. Tại sao vậy? Dễ hiểu quá: các ông ham muốn đầy nhưng *ý muốn* chưa tới mức. Chưa có ông nào, nếu không có cách gì khác, dám đi ăn xin để làm giầu. Cũng không ông nào,(đã dám đi ăn xin) đủ kiên cường, nhất định không

https://tieulun.hopto.org

xài những đồng xu đầu tiên xin được để mua thêm một miếng bánh mì cho mình hoặc cho vợ con mình. Muốn tích lũy được những số tiền lớn lao bằng lối ăn xin, phải chịu cực ăn bánh với muối hoài hoài. Chắc chắn là hai kẻ ăn xin nói trên đã làm được như vậy: chúng ăn bánh mì khô và nằm ngủ ngoài trời. Và cũng chắc chắn chúng không hề muốn trở thành Rôtchil: chúng chỉ là những tên đại hà tiện Hácpagông hoặc Pơliútkin* không hơn không kém! Nhưng lối Cóp nhặt có ý thức, dưới một hình thức khác hẳn, với mục đích trở thành Rôtchil cũng đòi hỏi lòng ham muốn và sức mạnh ý chí không kém hai tên ăn xin kia. Không một «Va-tơ» nào có sức mạnh đó. Trên thế gian, sức mạnh của mọi người khác nhau rất xa, nhất là sức mạnh về ý chí và lòng ham muốn. Chúng có nhiệt độ của nước đun sôi và nhiệt độ của sắt nung đỏ.

Đó là chuyện chịu đựng khổ hạnh song lại là những huân công mà chỉ có những bậc thánh mới làm nổi. Đó là một ý thức, chớ không khải là một ý định! Tại sao? Nhằm mục đích gì? Khư khư ôm cả đồng tiền để suốt đời ăn đói mặc rách như vậy có đúng luân lí không? Phải chăng là một điều quái dị? Những vấn đề này sẽ xét sau. Hiện giờ chỉ xin bàn về khả năng làm giầu.

Khi tôi đã nghĩ ra ý định của tôi (ý định nhằm nung sắt thành đỏ) tôi liền bắt đầu tự thí nghiệm xem liệu mình có thể «khắc khổ và có thánh tính chăng?» Vì mục đích này, tôi sẽ chỉ ăn bánh mì uống nước lã trong suốt một tháng. Mỗi ngày, tôi không cần trên hai cắc rưỡi để mua bánh mì đen.

Để thí nghiệm tôi đã phải đánh lừa Nicôlai và Maria là những người tốt với tôi. Tôi năn nỉ họ dọn bữa lên phòng riêng của tôi mặc dù đã khiến cho Maria buồn nhiều còn Nicôlai, tế nhị là thế, cũng phải băn khoăn. Trong phòng riêng, tôi liền liệng bỏ các thức ăn: tôi đổ súp qua cửa sổ

https://tieulun.hopto.org

xuống mấy bụi cây gai, hoặc đổ vào nơi nào khác; thịt cũng bị liệng qua cửa sổ cho chó ăn hoặc gói lại đút vào túi quần rồi mang ra ngoài; còn mọi thức ăn khác cũng thế. Vì số lượng bánh mì mà người ta đem cho tôi mỗi ngày không đáng hai cắc rưỡi, nên tôi phải kín đáo mua thêm. Trong tháng thử thách đầu tiên ấy, tôi vẫn khoẻ mạnh, có lẽ chỉ hơi mệt bao tử... Nhưng từ tháng sau tôi dùng thêm súp và uống một li nước trà, vào hai bữa sáng, chiều...

Và tôi đoan chắc với quí bạn, suốt một năm thử thách như vậy, tôi hoàn toàn khoẻ mạnh, đầy đủ, tinh thần sảng khoái và luôn luôn thích í ngấm ngầm không hề tiếc những món ăn, mà còn lấy làm hoan hỉ. Sau năm đó, biết chắc rằng mình có thể chịu đựng được bất cứ sự kiêng cữ nào, tôi bắt đầu dùng bữa trở lại như mọi người và xuống ngồi chung bàn với họ. Chưa thỏa mãn lắm về kết quả cuộc thử thách đầu tiên, tôi lại làm cuộc thí nghiệm thứ nhì. Ngoài tiền cơm phải trả cho Nicôlai, tôi còn được năm rúp để tiêu riêng mỗi tháng. Tôi quyết định chỉ tiêu phân nửa: sự thử thách này thật là cam go. Vậy mà hơn hai năm tần tiện, khi trở về Pêtécbuốc tôi có trong túi bảy chục rúp là tiền để dành được, không kể các khoản khác. Kết quả của hai cuộc thí nghiệm đối với tôi thật vĩ đại: tôi thực sự hiểu rằng mình có thể «*muốn là được!*». Đó, tôi xin nhắc lại, ý định của tôi nhắm đạt tới mục đích ấy. Còn ngoài ra đều không đáng kể.

2

TUY nhiên, cũng nên xét qua những điểm không đáng kể ấy.

Tôi đã thuật lại hai cuộc thí nghiệm. Tại Pêtécbuốc như các bạn đã biết, tôi đã làm cuộc thí nghiệm thứ ba:

https://tieulun.hopto.org

tôi buồn đồ tầm tầm và mới một lần đầu tôi đã lãi tới bảy rúp, chín mươi lăm kôpếch. Dĩ nhiên, đây không phải là một cuộc thí nghiệm thực sự, nhưng là một lối đánh bạc, một cách giải trí. Tôi có ý ngông phí chút thời giờ để xem mình sẽ xử sự và hành động cách nào. Nhìn chung, ngay từ khi còn ở Mạc tư khoa, tôi đã trì hoãn việc thực hiện ý định cho đến lúc tôi hoàn toàn thong thả. Tôi thừa hiểu rằng phải đợi xong ban trung học trước đã chẳng hạn. (còn đại học, dĩ nhiên, đã phải hi sinh miễn cưỡng đi Pêtécbuốc, mà lòng vẫn âm thầm tức giận). Ngay sau khi rời ghế nhà trường và lần đầu tiên được thong thả, tôi chợt nhận thấy rằng những chuyện của Vécsilốp lại sẽ khiến cho tôi sao lãng việc làm của mình chưa biết đến bao giờ. Tuy bực bội tôi cũng tuyệt đối bình tĩnh tiến tới mục đích.

Chắn hẳn tôi thiếu kinh nghiệm thực tế. Nhưng suốt ba năm liền, tôi đã suy tính về cách thực hiện và rất tự tin. Hàng ngàn lần tôi đã tưởng tượng mình sẽ phải hành động ra sao khi bỗng dưng như từ trên mây rơi xuống một trong hai thủ đô của nước tôi (mà tôi đã chọn trước để mưu sự trong lúc bắt đầu, tôi thích Pêtécbuốc hơn, sau khi đã cân nhắc). Từ cung mây rớt xuống, nhưng tôi hoàn toàn tự do, không lệ thuộc ai cả. Tôi sung sức và có cả trăm rúp trong túi làm vốn luân chuyển. Dưới một trăm rúp, không thể khởi sự được vì như thế còn lâu mới đặt tới thời kì thành công đầu tiên... Ngoài một trăm rúp ấy, tôi còn có can đảm, sự kiên cường, sự liên tục, sự cô lập tuyệt hảo và sự kín nhẹm. Nhất là sự cô lập: tôi ghét thậm tệ những sự giao dịch và hùn hợp với người khác. Dù sao tôi cũng quyết định độc lực thực hiện ý định của mình: đó là điều kiện tất iếu. Nhiều người càng thêm tốn, càng rối trí, khi đã rối trí tất bất lợi cho mục đích. Vả lại, cho đến ngày nay, trên thực tế cũng như trong mộng, tôi cũng đã nhiều lần muốn giao thiệp với thiên hạ, nhưng rốt cuộc đành phải

https://tieulun.hopto.org

rút lui một cách khôn ngoan. Tôi thường khờ khạo khi bắt đầu giao thiệp. Tôi thật lấy làm xấu hổ, tự thú nhận điều đó: mình vốn nói vụng về, luôn luôn hấp tấp, nên quyết tâm tránh sự giao thiệp là hơn. Tránh như vậy, có nhiều điểm lợi: mình được tự chủ, tĩnh trí. sáng suốt theo đuổi mục đích.

Mặc dầu giá sinh hoạt ở Pêtécbuốc cao kinh khủng, tôi nhất quyết không chi quá mười lăm kôpếch về ăn uống. Tôi biết chắc sẽ giữ được đúng như vậy. Tôi đã nghiên cứu tỉ mỉ vấn đề ăn uống: chẳng hạn tôi quyết định thỉnh thoảng chỉ ăn bánh mì với muối trong hai ngày liền, ngày thứ ba mới xài tới số tiền đã dành dụm được. Tôi cho rằng như vậy có lợi cho sức khỏe của mình hơn lối kiêng khem đều đều và kéo dài với số tiền tối thiểu mười lăm kôpếch. Tiếp đến là về vấn đề ở. Tôi chỉ cần một xó xỉnh nào đó miễn là có thể qua đêm và trú thân trong những ngày gió mưa. Tôi quyết định sống ở ngoài phố, và nếu cần, tôi sẵn sàng ngủ ở các dạ túc viên. Tại đây người ta cho tôi mền đắp, một miếng bánh và li trà. Ồ! Tôi biết giấu kín tiền của mình, để khỏi bị mất cắp ở xó trọ cũng như ở kí túc viện. Kẻ cắp không thể ngờ là tôi có tiền, cam đoan như thế! Có lần, tôi nghe một cha láu cá nói một câu rất ngộ nghĩnh: «Ăn cắp của tôi được hả? Tôi tha ăn cắp của người khác thì có!». Dĩ nhiên tôi chỉ học lấy khôn ranh của hắn, chớ tôi không hề có ý ăn cắp. Hơn nữa, hồi còn ở Mạc-tư-khoa, và có lẽ ngay từ hôm đầu nghĩ ra «ý định» tôi đã quyết không bao giờ thế đồ để vay mượn ai, cũng không cho ai vay mượn. Chỉ có bọn Do thái và dân Nga nào thiếu khôn ngoan, thiếu tư cách mới làm nghề cho vay. Vay nợ hay cho vay nợ đều là tồi cả.

Còn về mặc, tôi cũng nhất định chỉ dùng hai bộ quần áo, một bộ thường để mặc trong hàng ngày và một bộ tươm tất. Tôi cũng chắn chắn là mình có thể dùng hai bộ quần áo ấy rất lâu bền. Tôi đã tập thử suốt hai năm rưỡi và đã

https://tieulun.hopto.org

khám được bí quyết sau đây: muốn giữ cho quần áo luôn luôn mới và không hư mòn, phải năng chải, chải năm sáu lần một ngày. Đồ nỉ không sờn vì bàn chải, tôi biết chắc như vậy, nhưng kị nhất là bụi bặm và cáu ghét. Nếu soi bằng kính hiển vi, bạn sẽ thấy bụi bặm và những hạt sạn nhỏ; bàn chải quần áo dù cứng đến mấy cũng chẳng cứng hơn đồ len. Tôi còn tập cách mang giầy. Và đây là bí quyết: phải đặt bàn chân một cách thận trọng, đặt trọn cả đế giầy một lúc, ít khi nhận mạnh về một bên. Chỉ cần tập độ mười lăm ngày, rồi sau tự nhiên là quen. Với phương pháp này, giầy sẽ bền trung bình thêm được một phần ba thời gian. Tôi đã thí nghiệm như vậy trong hai năm*.

Sau đó mới thực sự hành động.

Tôi bắt đầu với nhận định mình đã có sẵn một trăm rúp. Tại Pêtécbuốc có biết bao nhiêu cuộc bán đấu giá, phát mại, có biết bao tiệm buôn nhỏ và kẻ nghèo nàn đến nỗi, khi mua được một món đồ với giá nào đó, có thể rất dễ dàng đem bán lại với giá cao hơn. Tôi chỉ bỏ ra có hai rúp năm kôpếch mua một cuốn ảnh tập mà đã lời bảy rúp chín mươi nhăm kôpếch. Tôi kiếm được số lãi to đó không nguy hiểm gì. Nhìn vào mắt người mua, tôi biết hắn không lật lọng. Tôi thừa hiểu đó chẳng qua là sự may mắn ngẫu nhiên. Nhưng chính tôi chỉ đi tìm những sự ngẫu nhiên. Vì vậy, tôi đã quyết định sống ngoài đường phố. Tôi thừa nhận là những dịp tình cờ ấy rất hiếm. Nguyên tắc thứ hai là mỗi ngày phải kiếm thêm chút tiền ngoài số chi phí tối thiểu về ăn tiêu, ngõ hầu sự cóp nhặt không gián đoạn ngày nào.

Người ta sẽ bảo tôi: «Thật là viển vông. Không biết rành phố xá, anh sẽ ăn hết vốn ngay tự bước đầu.» Nhưng tôi có ý chí và cương nghị. Vả lại khoa học đường phố cũng như mọi khoa học khác, nếu kiên cường, chú tâm và có khả năng, người ta sẽ thành thạo. Hồi còn ở trung học, tôi luôn luôn vào hạng nhất nhì kể cả về môn triết và tôi cũng

https://tieulun.hopto.org

giỏi toán nữa. Đừng thần thánh hóa kinh nghiệm và khoa học đường phố để buộc phải tiên đoán là tôi sẽ thất bại! Những kẻ nói như vậy đều là hạng người thiếu kinh nghiệm, chẳng bao giờ làm gì cả, không dám bắt đầu một cuộc sống mới, và sẽ mốc meo trong nếp sống cũ. «Cha kia vỡ mặt, hắn cha khác cũng vỡ mày.» Không! Tôi sẽ không vỡ mặt! Tôi có cương nghị và chỉ cần chú ý một chút là cái gì tôi cũng học được. Với chí kiên cường liên tục, tính mẫn nhuệ, sự suy tư và tính toán kĩ càng, sự hăng hái và xông xáo không ngừng bạn không thể học được cách kiếm thêm mỗi ngày hai chục kôpếch hay sao? Nhất là tôi đã quyết định không bao giờ kiếm lãi tối đa nhưng phải luôn luôn giữ vững bình tĩnh. Sau này, khi đã có một hai ngàn rúp, tôi sẽ từ bỏ lối chạy hàng kiếm hoa hồng và buôn vặt. Hồi đó tôi chưa rành thị trường chứng khoán, các cổ phần, ngân hàng và những gì khác nữa. Nhưng trái lại, tôi biết rõ như hai với hai là bốn rằng đến lúc cần phải thạo về các thị trường chứng khoán và các ngân hàng tôi sẽ nghiên cứu rồi cũng thạo như bất cứ ai. Thạo những thứ đó, đâu cần phải thông minh lắm! Đâu cần phải thông thái như Salômông? Chỉ cần có cương nghị rồi tự mình sẽ hiểu biết, sẽ khéo léo và thông thạo. Điều cốt iếu là đừng thôi «muốn».

Và nhất là đừng mạo hiểm; muốn vậy phải có cương nghị. Chỉ mới đây thôi, khi tôi vừa đến, tại Pêtécbuốc có một cuộc ghi tên mua các cổ phần hỏa xa: Những người mua được lãi lớn vì ít lâu sau, giá cổ phần tăng lên. Tức thì, một kẻ chậm chân hoặc đã hà tiện không mua, thấy tôi có cổ phần cầm tay, liền hỏi mua lại với mấy phần trăm tiền lãi. Ấy, tôi bán ngay cho hắn. Dĩ nhiên người ta cười tôi: ráng đợi ít lâu nữa, còn lãi gấp mười! Đúng đấy, song món lời này chắc hơn, vì nó đã nằm trong túi tôi rồi, còn số lãi nhiều kia vẫn còn mơ hồ. Người ta sẽ chê lối buôn bán nửa mùa đó của tôi chẳng được bao nhiêu? Xin lỗi

https://tieulun.hopto.org

đi! Nhầm lắm! Mấy ông Kôkôrêp, Pôliakôp, Gubônin* đều nhầm to như vậy. Hãy học lấy chân lí này: những số tiền kiếm được do sự cóp nhặt liên tục và kiên cường lớn hơn những món tiền lãi năm thì mười họa, dù là lời trăm phần trăm.

Trước cuộc cách mạng Pháp không bao lâu, tại Ba-lê có ông Lâu* nào đó đã nghĩ ra một kế hoạch thật tài tình (nhưng trong thực tế, sau đó ông này đã thất bại kinh khủng): Toàn thể Ba lê náo động về vụ này. Người ta chen lấn dành nhau mua cổ phần của Lâu. Khách sạn nơi đặt mua cổ phần đã vét hết tiền của toàn thể Ba-lê. Sau cùng, khách sạn không đủ chỗ: công chúng phải tụ họp ở ngoài đường, đủ mọi giới, mọi địa vị mọi tuổi tác: tiểu tư sản, quí tộc và con cái họ hàng các bà bá tước, các hầu tước phu nhân, các đĩ điếm. Tất cả tụ thành một đám đông cuồng bạo, điên dở như bị chó dại cắn. Tước vị, thành kiến về dòng dõi và hư vinh, danh dự lẫn danh tiếng, đều bị chà đạp dưới chân. Người ta hi sinh hết (cả vợ) để kiếm được mấy cổ phần. Cuối cùng, cuộc ghi mua cổ phần được đưa ra ngoài đường, nhưng không có chỗ viết cổ phiếu. Tới lúc đó người ta đã đề nghị với một anh gù tạm nhường cái bướu của hắn để làm bàn viết.

Anh gù chấp thuận, với giá bao nhiêu, chắc bạn đã đoán ra! Sau đó không bao lâu, là cuộc vỡ nợ: phá sản hết, các kế hoạch đi đời nhà ma và các cổ phần mất hết giá. Trong vụ này, ai có lãi? Chỉ một mình anh gù, anh ta đã kiếm được không bằng cổ phần, nhưng bằng tiền vàng thật 20 quan. Ấy, tôi cũng như anh gù đó! Tôi đã có gan nhịn ăn và tiết kiệm từng kôpêch một góp lại thành bảy mươi hai rúp; tôi còn có gan bình thản trong khi mọi người nôn nóng, tôi bằng lòng với số tiền ít nhưng chắc hơn là ham số tiền lớn mơ hồ. Tôi chỉ nhỏ mọn trong những chuyện vụn vặt, chứ không trong các việc lớn. Ngay sau khi nghĩ

https://tieulun.hopto.org

ra «ý định» rồi, tôi vẫn thường thiếu cương nghị để kiên nhẫn trong những trường hợp thường, nhưng trong trường hợp cần phải kiên nhẫn lâu dài, tôi vẫn đủ tư cách. Buổi sáng trước khi đi làm, nếu mẹ tôi cho tôi uống cà phê nguội tôi bực tức rồi văng tục. Vậy mà, tôi lại là người đã dám ăn bánh mì uống nước lã suốt cả tháng.

Nói tóm lại, tôi mà không kiếm được tiền, không học được cách kiếm tiền, thì thật là vô lí. Lại cũng là vô lí, nếu không trở thành triệu phú sau khi đã dành dụm đều đều và liên tiếp, với sự chú tâm và bình tĩnh không ngừng với sự chịu đựng và tiết kiệm, với một nghị lực luôn luôn gia tăng. Thằng ăn xin đã làm giàu bằng cách nào, nếu không phải là do cương nghị và sự hăm hở cuồng nhiệt? Tôi há không bằng hắn sao? Hồi còn ở Mạc-tư-khoa, tôi hằng tự nhủ: «Rốt cuộc có lẽ rồi mình cũng chẳng được gì cả, biết đâu sự tính toán của mình không đúng, có lẽ rồi mình sẽ vỡ nợ và sập đổ! Bất chấp! Mình cứ tiến tới! Mình tiến bước, vì mình muốn tiến!»

Những người bác bẻ tôi sẽ nói rằng chuyện đó có gì mới lạ đâu mà ý tưởng với ý tiếc. Tôi sẽ trả lời họ một lần thôi là có biết bao ý tưởng và mới lạ lắm chớ.

Ồ! tôi đã đoán trước được sự thô bỉ của những lời chống đối. Và chính tôi, tôi cũng sẽ thô bỉ biết bao nếu đem trình bầy « ý định của tôi » ra. Vậy thì, tôi đã nói gì thế nhỉ? Tôi chưa hở ra tới một phần trăm mà. Tôi cảm thấy tất cả những điều đó thật ti tiện, thô bỉ, nông cạn và còn có thể là trẻ con nữa.

3

CÒN phải trả lời những câu hỏi sau đây: «Để làm gì?» — «Tại sao?» — «Làm như vậy có hợp đạo lí chăng?», v.

https://tieulun.hopto.org

v... mà tôi đã hứa sẽ giải đáp.

Tôi lấy làm khổ tâm là phải nói sao cho bạn đọc khỏi hiểu lầm ngay từ ban đầu. Tuy khổ tâm nhưng tôi cũng thích thú. Xin hiểu cho rằng «ý định» của tôi không hề nhằm «trả thù», không do thi hứng, không nguyền rủa ai, không than thân trách phận mồ côi, không khóc cho số kiếp con hoang của mình. Không! Không có ý gì cả. Nói tóm lại, nếu những kí ức tôi có lọt vào tay một nữ nhân lãng mạn nào đó, chắc nàng sẽ làm mặt giận ngay. «Ý định» của tôi chỉ là đi tìm sự cô liêu quạnh quẽ.

«Nhưng người ta vẫn có thể tìm được sự cô lập mà, không cần phải lăn lộn vất vả để trở thành Rôtchil. Rôtchil ăn nhằm gì trong vụ này?» — «Ấy là tôi muốn vừa được sống cô lập lại vừa có uy lực»

Đây một lời mở đầu: có lẽ bạn đọc sẽ vô cùng kinh ngạc về lời tự thú chân thực của tôi và bạn sẽ ngây thơ tự hỏi: «Tại sao tác giả không mắc cỡ nhỉ?» Tôi xin trả lời ngay rằng tôi viết đây không nhằm để xuất bản. Có thể mười năm sẽ có người đọc khi mọi sự đã được xác định, hoàn tất và chứng minh rằng tôi chẳng làm gì đáng xấu hổ. Vậy thì trong tập kí ức này, nếu đôi khi tôi có nói với độc giả, đó chỉ là một lối viết! Độc giả của tôi là một nhân vật tưởng tượng.

Không! Không phải vì tủi phận mình là đứa trẻ hoang để cho lũ bạn chế giễu tại nhà lão Tútsa, không phải vì những năm thơ ấu bi thương, không phải vì hận thù, cũng không phải vì một sự phản kháng chính đáng, mà tôi đã nảy sanh «ý định». Chẳng qua là do cá tánh của tôi. Hình như từ năm tôi mười hai tuổi, nghĩa là gần đến tuổi có ý thức, tôi đã bắt đầu không ưa mọi người. Nói rằng không ưa thì không đúng, nhưng tôi coi mọi người là cục nợ đối với mình. Trong những lúc thanh thản, đôi khi tôi cũng cảm thấy bực mình rằng tôi không biết nói gì cả với những

https://tieulun.hopto.org

người thân cận của tôi, hoặc giả nói được mà tôi chẳng muốn nói, dường như có cái gì cản lời tôi. Bản tánh tôi vốn hoài nghi, hay gắt gỏng và thích cô đơn. Vả lại từ hồi còn nhỏ tôi đã tự nhận thấy mình hay báng bổ người khác, nhưng thường thường là ngay sau đó tôi lại lấy làm khó chịu mà tự hỏi: «Phải chăng chính mình trái, chớ không phải người ta sai?» Biết bao lần tôi đã vô cớ tự thú! Để mình khỏi thắc mắc về những vấn đề như vậy, dĩ nhiên tôi đi tìm sự cô độc. Vả chăng dù tôi đã cố gắng cũng không tìm thấy trong xã hội được điều gì cả... Ít ra tôi cũng thông minh hơn tất cả tụi trẻ đồng trang lứa và bọn bạn học. Tôi nhớ rằng không một thằng bạn nào thông minh bằng tôi.

Vâng, tôi ủ ê rầu rĩ, lúc nào cũng trầm tư. Nhiều khi tôi muốn ẩn lánh ra ngoài xã hội. Có lẽ tôi cũng hữu ích cho xã hội, nhưng tôi không thấy một lí do nào khiến tôi phải làm điều thiện cả. Thiên hạ chẳng tốt đẹp gì, hà tất mình phải bận trí về họ. Tại sao họ không chân thành và thẳng thắn xử sự với tôi, hà tất tôi phải nhất thiết dính dáng với họ trước nhỉ? Đó, tôi cứ tự hỏi như vậy. Tôi vốn là một con người biết ân nghĩa và tôi đã từng chứng tỏ tình nghĩa của tôi qua hàng trăm hành vi rồ dại. Với ai tôi cũng nhanh nhẩu lấy sự chân thực đáp lại sự chân thực, và tôi iêu mến họ ngay. Đúng là tôi đã xử sự như vậy, nhưng liền đó họ gạt gẫm, xa lánh và khinh miệt tôi. Thằng bạn cởi mở nhất của tôi là Lambe thì lại hay đánh đập tôi hồi nhỏ. Nó cũng là một thằng bợm thực sự, một kẻ côn đồ, thật thà với tôi chẳng qua là vì nó khờ khạo. Đó là những cảm tưởng của tôi khi đến Pêtécbuốc.

Khi tôi ở nhà Décgasếp bước ra (ma quỉ nào đã dẫn lối đưa đường tôi đến nhà anh ta?) tôi sáp lại gần ông Vátsin, và trong một phút nhiệt tình, tôi đã hăm hở ca tụng Vátsin. Vậy mà, ngay tối hôm ấy, tôi đã cảm thấy bớt iêu

https://tieulun.hopto.org

mến ông ta. Tại sao vậy? Bởi vì trong khi ca tụng ông ta, tôi đã đồng thời tự hạ giá trị của mình. Có lẽ là ngược lại mới đúng: một người phải khá vô tư và quảng đại mới dám thán phục người khác, dù có bất lợi cho mình. Như vậy, bằng vào phẩm giá của mình, họ chẳng cao thượng hơn người khác sao? Chắc chắn tôi đã hiểu như vậy, nhưng tôi vẫn giảm tình iêu mến Vátsin, giảm rất nhiều. Ấy tôi chủ tâm đưa ra một thí dụ mà bạn đọc đã biết. Ngay như đối với Cráp, tôi nhớ đến anh với chút đắng cay chua xót, vì chính anh đã tiễn chân tôi ra tận tiền sảnh nhà anh, cho đến ngày hôm sau mọi sự đã rõ rệt, bấy giờ tôi không còn lí do gì để phiền trách anh nữa. Từ những lớp dưới ở trường trung học, khi có thằng bạn nào hơn tôi vì học vấn, vì đáp nhanh các câu hỏi, hoặc vì có sức lực hơn tôi, lập tức tôi không chơi, không nói chuyện với hắn nữa. Không phải là tôi ghét hắn hay chỉ muốn điều xấu cho hắn. Không! chỉ vì bản tánh tôi như vậy.

Phải, suốt đời tôi khao khát uy quyền, và sự cô quạnh. Tôi mơ ước như vậy ngay từ khi còn thơ ấu, và bất cứ ai hiểu đầu óc tôi như vậy cũng đều chê cười tôi. Bởi vậy tôi ưa kín đáo. Phải, tôi hết lòng mơ ước, thậm chí không còn có thì giờ chuyện trò. Do đó người ta cho là tôi cô độc và phê bình tôi với những lời ác cảm, nhưng tôi vẫn thản nhiên.

Tôi sung sướng nhất là khi lên giường ngủ, lấy mền đắp, rồi trong cảnh hoàn toàn cô tịch, chung quanh mình không có một ai, không một tiếng người, tôi xây mộng tái tạo thế giới theo sở kiến của tôi. Tôi ở trong trạng thái mơ ước điên khùng ấy cho đến khi nảy ra «ý định» của tôi: tức thì những mơ ước phi lí đến đâu cũng trở thành hữu lí và từ hình thức tưởng tượng biến thành hình thức thực tiễn thích đáng.

Mọi ước mơ đúc kết thành một mục đích duy nhất.

https://tieulun.hopto.org

Kì thực, ngay cả về trước, những điều mơ ước của tôi không đến nỗi ngu đần quá, mặc dầu tôi mơ ước hết điều này đến điều khác. Cũng có nhiều điều rất đích đáng, nhưng kể ra làm chi ở đây?

Uy quyền! Chắc nhiều người sẽ phì cười khi thấy một kẻ «bất tài vô tích sự» như tôi mà lại ngấp nghé đến uy quyền! Nhưng tôi sẽ làm cho họ ngạc nhiên hơn nữa: Ngay từ những giấc mơ đầu tiên ở tuổi hoa niên, tôi luôn luôn thấy mình đứng hạng nhất ở mọi nơi và trong mọi hoàn cảnh. Tôi còn thú nhận thêm một điều kì khôi nữa: hiện nay tôi vẫn còn mơ thấy như vậy. Tôi ghi chép thêm rằng tôi không nói đùa nhé!

Đó chính là «ý định» của tôi, đó là sức mạnh của ý định. Và tiền tài là con đường duy nhất có thể đưa một kẻ bất tài lên hàng đầu. Có thể tôi không phải là kẻ bất tài nhưng thần hoặc khi soi gương, tôi nhận thấy rằng cái mã ngoài của mình bất lợi, vì bộ mặt tôi tầm thường quá. Ví thử tôi giầu có như Rôtchil xem! Nào ai chán bộ mặt của tôi? Tôi chỉ huýt sáo cũng khối ả mĩ miều bu tôi. Nói thật tôi còn tin chắc rằng các ả sẽ còn cho là tôi bảnh trai, tài hoa nữa. Có điều nếu tôi ngu đần mà họ lại tâng tôi lên bậc thông thái, thì chết tôi! Tuy nhiên, nếu tôi là Rôtchil, thì bậc thông thái kia còn chút giá trị nào bên cạnh tôi nhỉ? Người ta còn không để cho bậc thông thái mở miệng là khác. Có thể tôi là người tài trí. Nhưng đặt cạnh những Tônlayrăng, Pirông, thì tôi bị lu mờ. Nhưng nếu tôi là Rôtchil những nhân vật như Pirông và cả như Tônlayrăng sẽ đứng địa vị nào? Tiền tài hẳn là một quyền lực bạo ngược, nhưng đồng thời cũng là một bình quyền tối thượng Đó chính là mãnh lực lớn lao của tiền tài. Nó san bằng mọi bất bình đẳng. Đấy, tôi đã quả quyết như vậy, ngay từ khi còn ở Mạc-tư-khoa.

Chắc chắn là các bạn chỉ nhận thấy rằng đó là ý tưởng

https://tieulun.hopto.org

ngạo mạn ngông cuồng của kẻ bất tài muốn chơi trèo. Đồng ý, tư tưởng ấy táo bạo (và như thế mới khoái chứ). Được lắm! Nhưng các bạn tưởng rằng tôi muốn có uy quyền để áp chế sao? Để trả thù chăng? Chỉ có kẻ tầm thường mới dại dột hành động như vậy. Hơn nữa, tôi tin rằng có hàng ngàn kẻ tài trí vẫn tự đắc, nhưng nếu bỗng chốc được nhét đầy túi tiền muôn bạc triệu của Rôtchil, họ sẽ mất hết bản ngã và xử sự như kẻ tầm thường hoặc sẽ là những kẻ áp chế tệ hại hơn cả. Ý tưởng của tôi khác hẳn. Tiền tài không khiến được tôi sợ hãi, không áp chế nổi tôi, và tôi cũng không dùng nó để áp chế người khác.

Tôi không cần nó hay nói đúng hơn, cái tôi cần không phải là tiền tài, cũng không phải là quyền thế. Tôi chỉ cần những gì mà thế lực và chỉ có thế lực mới tạo được: Ý thức, bình tĩnh và cô độc, về sức mạnh của mình! Đấy là định nghĩa hoàn hảo nhất của tự do vì nó mà thế giới đã bao lần chiến tranh. Tự do! tôi đã diễn tả được danh từ lớn ấy... Đúng thế, còn gì cao đẹp và hấp dẫn bằng khi tự mình đơn độc ý thức được sức mạnh của mình. Tôi có sức mạnh và tôi bình tĩnh. Sấm sét nằm trong tay nhưng thần Duypite vẫn bình tĩnh. Bạn có thường nghe thấy Duypite gào thét? Kẻ ngu ngốc mới tưởng là Duypite ngủ. Nếu bạn đặt một văn sĩ tầm thường, hoặc một mụ nhà quê nào đó vào địa vị Duypite, bạn bèn nghe thấy ngay tiếng sấm!

Nếu có uy quyền, tôi không cần đến nó nữa. Lúc ấy tôi vui lòng ngồi hạng chót bất cứ ở đâu. Nếu là Rôtchil tôi sẽ khoác áo choàng xơ xác, cầm dù dạo chơi. Hà tất tôi phải xô đẩy chen chân ngoài phố, phải tránh xe mà chạy trong bùn. Ý thức được mình là Rôtchil là đủ cho tôi vui thích trong lúc ấy rồi. Tôi biết rằng tôi có bữa tiệc mà chẳng ai có, và tôi có tên đầu bếp giỏi nhất hoàn cầu: tôi chỉ cần biết thế là đủ. Một khi đã thỏa mãn trong tâm

https://tieulun.hopto.org

tưởng, tôi chỉ ăn một mẩu bánh, một lát giăm bông, cũng thấy mình đã no nê. Hiện nay tôi vẫn còn nghĩ như vậy.

Không phải tự tôi muốn bước vào hàng ngũ quí phái, nhưng bọn họ sẽ tìm đến tôi. Không phải tự tôi muốn chạy theo người đẹp nhưng chính đàn ruồi ấy sẽ bu tới để dâng hiến cho tôi. Bọn «đàn bà tầm thường» chạy tới vì tiền; bọn biết điều hơn sẽ đến vì tò mò muốn được quen biết một nhân vật kì lạ, cao ngạo, kín đáo và lãnh đạm với mọi thứ. Tôi sẽ ngọt ngào với nữ nhân này cũng như với người đẹp kia. Có thể tôi sẽ tặng họ tiền bạc, nhưng tôi không nhận lãnh gì cả nơi họ. Sự tò mò sẽ gợi lòng ham muốn: Có thể chính tôi cũng sẽ khuyến khích lòng ham muốn. Họ sẽ không trở về tay trắng, tôi cam đoan như vậy, nếu không được tiền thì cũng được tặng vật đưa tiễn. Họ sẽ ham thích tôi gấp đôi.

...Tôi chỉ cần
có ý thức ấy*

Tôi đã say mê cảnh tượng ấy (tuyệt đối) từ năm mười bảy tuổi; thật lạ kì.

Tôi không muốn áp chế ai hoặc ngược đãi ai cả, nhưng tôi biết nếu tôi định hại người nào, kẻ thù của tôi, hẳn là không ai cản nổi. Nhưng mọi người sẽ xúm lại để vận động cho đối phương, và ở đây nữa, thế là đủ. Tôi không trả thù ai cả: Tôi vẫn ngạc nhiên làm sao ông Rôtchil bằng lòng nhận chức Nam tước! Ích lợi gì nhỉ? Vì lẽ gì? Chẳng cần tước vị ấy, ông ta chẳng đã cao trọng hơn mọi người ở thế gian này sao?

«Ồ! Mặc cho viên tướng xấc xược kia nhục mạ tôi ở trạm dịch mã, nơi tôi và ông ta cùng chờ để đổi ngựa. Nếu ông ta biết tôi là ai, chắc ông sẽ đích thân thắng cương và đỡ tôi lên ngồi trong chiếc xe tầm thường của tôi. Người ta đã viết chuyện một ông bá tước hay nam tước ngoại quốc nào đó trên chuyến xe hỏa chạy từ Viênnờ, đã

https://tieulun.hopto.org

xỏ giầy cho một ông chủ ngân hàng của thành phố, trước công chúng. Ông chủ ngân hàng kia cũng khá tầm thường mới làm ngơ cho bá tước nịnh bợ mình. «Ồ, mặc kệ mĩ nhân đáng sợ kia (thiếu gì người đẹp đáng sợ), hoặc tiểu thư quí phái lộng lẫy nọ, bất ngờ gặp tôi trên một chuyến tầu thủy hay tại một nơi nào đó. Nàng đã liếc xéo tôi rồi hếnh mũi khinh khỉnh, tỏ vẻ ngạc nhiên thấy một kẻ xoàng xĩnh iếu đuối như tôi đang cầm ở tay một tờ báo hay một cuốn sách, lại dám ngồi ghế hạng nhất bên cạnh nàng! Nhưng nếu nàng biết rõ nàng đang được ngồi cạnh ai, thì lại khác hẳn! Nàng sẽ biết, sẽ hiểu và sẽ đích thân đến ngồi gần tôi, tỏ ra ngoan ngoãn, bẽn lẽn, nhu mì, cầu mong tôi nhìn nàng, và sẽ vui sướng nếu được tôi mỉm cười với nàng.»... Tôi cố í kể xen vào những màn kịch nhỏ do tôi tưởng tượng ra từ trước, để có thể diễn đạt tư tưởng rõ ràng hơn. Tuy nhiên, chúng vẫn lờ mờ, tầm thường quá. Chỉ có thực tế mới chứng tỏ được.

Thiên hạ sẽ bảo tôi: cự phú mà sống như vậy là phi lí. Tại sao không có khách sạn, không có dinh cơ mở rộng cửa để đón khách? Tại sao không qui tụ hội này nhóm khác, không gây thế lực, không cưới vợ? Vậy thử hỏi tỉ phú Rôtchil rốt cuộc ra sao? Ông ta cũng sẽ như mọi người. Cái cao đẹp của tư tưởng rồi cũng tan biến cùng với mãnh lực tinh thần của nó. Từ nhỏ, tôi đã thuộc lòng lời độc thoại của chàng «*Hiệp sĩ hà tiện*» trong kịch phẩm của Púckin*. Về tư tưởng, Púckin không có sáng tác nào hay hơn vở kịch ấy. Cho đến ngày nay tôi vẫn cương quyết giữ vững những tư tưởng ấy.

Người ta sẽ khinh bỉ mà bảo tôi: «lí tưởng của anh thấp hèn quá: tiền tài và giầu có! Tại sao không nghĩ tới lợi ích xã hội? Không làm việc nhân đạo?»

Nhưng bạn có biết tôi sẽ dùng sự giầu có để làm gì không? Nếu bạc triệu của biết bao bọn Do-thái nhơ bẩn

https://tieulun.hopto.org

hiểm độc được sang tay một người cô độc, cương quyết và có lí trí, có cặp mắt tinh tường sắc sảo để xét đoán thiên hạ, thì đâu có bất lương đê tiện? Nói chung, những ước mơ tương lai và các tiên kiến ấy chỉ mới là ảo tưởng mà tôi dại khờ mới ghi chép ra đây. Đáng lẽ tôi nên giữ kín trong đầu óc thì hơn. Tôi biết chẳng ai thèm đọc những dòng này. Nhưng lỡ có người đọc, biết đâu họ sẽ tưởng rằng tôi sẽ không chịu nổi tiền triệu của Rốtchil. Không! Bạc triệu không thể chế phục được tôi; ngược lại là khác, hoàn toàn ngược lại. Đã hơn một lần, tôi đã mơ thấy mình tiến đến thời kì mà ý thức của tôi hoàn toàn thỏa mãn, nhưng thể lực dường như chưa đủ. Vậy thì tôi sẽ trả hết tiền tài ức triệu của tôi cho thiên hạ, không phải vì tôi lo buồn hay ưu uất vẩn vơ, nhưng chỉ vì tôi còn ham giầu hơn nữa, giầu đến cùng tột. Xã hội cứ tha hồ chia nhau sự giầu có của tôi. Còn tôi, lại trắng tay. Có lẽ lúc ấy tôi trở thành kẻ ăn xin chết trên tàu đò, chỉ khác là người ta không lục thấy gì giấu giếm trong áo quần rách tã của tôi. Trong cảnh cô đơn, tôi chỉ cần ý thức rằng mình đã có bạc triệu và đã liệng bỏ xuống đất bùn, như thế cũng đủ cho tôi sống thỏa mãn rồi. Ngày nay tôi vẫn còn hoài bão như vậy. Đúng thế, «ý định» của tôi chính là cái thành lũy trong đó bất cứ lúc nào, bất cứ hoàn cảnh nào tôi cũng có thể xa lánh được mọi người, dù tôi có như tên ăn xin chết trên tầu thủy. Đó là bản thi ca của tôi! Và bạn nên biết rằng tôi phải dùng đến *toàn bộ* ý nguyện ngược đời của mình, chỉ để chứng tỏ cho *chính tôi* hiểu rằng tôi có đảm lực chối bỏ phú quí.

Chắc hẳn người ta cũng bài bác rằng, nói cho đẹp thế thôi, nếu có bạc triệu, sức mấy tôi dám liệng bỏ để trở thành tên ăn xin của Saratốp. Cũng có thể như vậy lắm vì tôi chỉ mới phác họa lí tưởng của mình. Nhưng bây giờ tôi xin trịnh trọng nói rõ: nếu tôi cóp nhặt được một gia

https://tieulun.hopto.org

sản ngang ngửa như Rôtchil, tôi sẽ thực sự ném hết tiền của vào mặt thế nhân. (Chưa giầu bằng Rôtchil, khó lòn hành động như vậy) Mà không phải tôi chỉ cho đi phần nửa tiền của, vì như thế tầm thường quá: mất đơn mất kép mà lại còn nghèo thêm. Không! Tôi sẽ cho hết, không thèm giữ lại một đồng kôpếch. Tuy trắng tay nhưng tôi thấy mình «giầu» gấp đôi Rôtchil. Nếu thiên hạ không hiểu nào phải lỗi tự tôi; tôi chẳng giải thích hơn nữa.

Thiên hạ sẽ quả quyết: Lại pháp thuật của bọn đạo sĩ Ấn-độ! Hoa ngôn của kẻ vô tài bất lực! Sự đắc thắng của kẻ vô năng và tầm thường!» Vâng, xin thú thật là có phần nào sự đắc thắng của kẻ vô năng và tầm thường nhưng nhất định không phải vô tài, bất lực. Tôi hết sức khoái trá khi tưởng tượng một con người đích thực vô năng và hết sức tầm thường như tôi lại đang đứng trước mặt thiên hạ mà tuyên bố với nụ cười: «Các ngài là những Galilê* và Côpécních*, là những Sáclơmanhơ* và Nã phá luân*, là những Púckin* và Sếchspia*, là những vị thiếu tướng và nguyên soái. Còn tôi, tôi chỉ là kẻ không tài năng, không dòng dõi; nhưng lại cao quí hơn các ngài, bởi vì các ngài đã hạ mình khuất phục danh vọng!» Xin thú thật rằng sự tưởng tượng ngông cuồng ấy hơi quá đáng, đến độ loại bỏ cả học thức. Tôi còn cho rằng con người kia còn cao đẹp hơn nữa, nếu hắn hoàn toàn dốt nát. Điều này đã ảnh hưởng tôi từ những năm đầu tiên ở trường trung học. Và tôi đã bỏ học vì tin tưởng mù quáng rằng: Không học vấn lí tưởng càng cao đẹp. Ngày nay tôi đã thay đổi ý kiến và nhận rằng học vấn không hại gì cho lí tưởng cả,

Thưa quí vị, phải chăng sự độc lập tư tưởng, dù là tối thiểu, cũng gây khó chịu cho quí vị? Sung sướng thay kẻ nào có một lí tưởng cao đẹp, dù lí tưởng ấy có sai lầm! Về phần tôi, tôi tin ở lí tưởng của mình, chỉ đáng tiếc tôi đã giải bày một cách vụng về đơn giản. Mười năm nữa,

https://tieulun.hopto.org

chắc chắn tôi sẽ trình bày khá hơn. Trong khi đợi chờ, tôi xin giữ hết giữ hết trong kí ức.

4

TÔI đã nói hết về ý định của tôi. Tôi đã diễn đạt nó một cách tầm thường và nông cạn. Đó là lỗi tại tôi, chứ không phải tại «ý định». Như tôi đã nói trước, những ý kiến tầm thường nhất lại khó hiểu nhất. Giờ đây tôi xin nói thêm rằng nó cũng khó giải bày nhất, và càng khó hơn nữa khi tôi đã thuật lại «ý định» của mình dưới hình thức nguyên thủy của nó.

Nói ngược lại cũng đúng nữa: những ý kiến tầm thường và mau lẹ thường dễ hiểu lạ lùng, và nhất là đối với bình dân. Hơn nữa, những ý kiến ấy còn được coi là trọng đại và phi phàm, nhưng chỉ trong những ngày đầu. Của rẻ đâu có bền lâu! Điều gì càng được hiểu mau thì giá trị càng tầm thường. Tư tưởng của Bísmác* đã nhất thời được coi là phi thường và chính Bismác cũng là một thiên tài, nhưng sự thành công mau lẹ đó còn phải xét lại: tôi sẽ đợi Bismác trong mười năm, để thử xem tư tưởng và cả đến cá nhân vị tể tướng* ấy còn lại được gì? Đó chỉ là một nhận xét hoàn toàn ngẫu nhiên, ra ngoài đề tài. Dĩ nhiên, tôi xen ngang nó vào đây không cốt để so sánh, nhưng cũng để làm kí ức (lời giải thích dành cho độc giả nào thực sự quá tầm thường).

Để nói cho hết ý định của tôi, bây giờ tôi xin thuật lại hai giai thoại, dù hay dù dở, từ đấy chúng ta cũng không còn thắc mắc về «ý định của tôi» nữa:

Vào một mùa hè tháng bẩy, tức là hai tháng trước ngày tôi đi Pêtéebuốc, và lúc đó tôi đã hoàn toàn rỗi rảnh, Maria bảo tôi đi Troaski Pôsát* để nhờ cậy một cô gái già

https://tieulun.hopto.org

làm cho nàng một việc gì đó, một việc không quan hệ, khỏi cần nói rõ. Lúc trở về, cũng trong ngày hôm ấy, trên toa tầu tôi để ý đến một anh chàng gầy còm, quần áo khá tươm tất, nhưng dơ dáy, có nhiều mụn nhọt, nước da sạm bẩn. Điều đáng chú ý là mỗi lần đến ga xép hay, trạm xe nào anh chàng nhất định phải bước xuống để uống rượu vôtka. Đến chặng chót của chuyến tầu, một đám đông, toàn những bộ mặt tầm thường, hân hoan vây quanh anh chàng. Vui nhộn nhất là một gã lái buôn đã ngà ngà, rồi rít ca tụng chàng kia uống hoài mà không say. Ồn ào chẳng kém gã lái buôn là một thanh niên vẻ mặt đần độn. Hắn nói rất nhiều, mặc âu phục, và sặc mùi *rượu*. Sau đó tôi được biết hắn là một tên nô bộc. Hắn cũng làm bạn với chàng lưu linh kia và mỗi lần xe lửa ngừng, chính hắn bô bô mời chàng lưu linh: «Đến giờ rồi, hai đứa mình đi nhậu!» Rồi cả hai bá vai nhau bước xuống. Uống xong trở lên tầu, chàng lưu linh chẳng mở miệng nữa, nhưng mỗi lúc càng thêm đông người đến bâu quanh để tán chuyện. Anh ta chỉ ngồi nghe, luôn luôn cười nhẹ và miệng sùi bọt mép. Thỉnh thoảng anh ta lại bất thần khoa khoa một ngón tay về phía mũi mình rồi kêu lên mấy tiếng phảng phất như «tur-lur-lu!» Tên lái buôn gã nô bộc, và cả bọn thích thú cười rộ lên như chỗ không người. Nhiều lúc tôi cũng không rõ tại sao họ cười? Tôi lân la tới gần rồi không hiểu sao tôi đâm ra khoái anh chàng lưu linh: có lẽ vì cái trò công khai vi phạm tiện nghi công cộng chính thức và hợp pháp. Nói tóm lại tôi không nhận thấy anh chàng lưu linh làm gì bậy. Chúng tôi bắt đầu làm quen và xưng hô mày tao thân mật. Lúc xuống ga xe lửa tôi được biết anh ta là một cựu sinh viên và sẽ trở về nhà ở đại lộ Véccôi*, vào khoảng tám giờ tối. Tôi đến chỗ hẹn và được anh ta chỉ vẽ cho trò vui này: Hai đứa cùng đi dạo phố. Nếu nhắm thấy một nữ nhân nào chững chạc mà không có ai đi gần, chúng tôi liền đeo dính,

https://tieulun.hopto.org

Hai chúng tôi sẽ im lặng xấn đến, mỗi đứa đi kèm một bên cô nàng. Rồi thản nhiên như không trông thấy nàng, chúng tôi đối đáp với nhau bằng những lời lẽ hết sức tục tĩu. Với vẻ đứng đắn trâng tráo hai đứa cứ gọi vật đúng tên, coi như là sự thường tình nhất. Những chuyện dâm tục đê tiện được hai đứa tôi đem ra giải thích với những chi tiết mà kẻ phóng đãng nhất cũng không thể tưởng tượng nổi (dĩ nhiên tôi đã biết được những điều bẩn thỉu này tại nhà trường, ngay từ khi chưa lên bậc trung học, nhưng chỉ bằng lời chớ không bằng hành động). Nữ nhân liền hoảng hốt rảo bước. Chúng tôi cũng vội tăng thêm nhịp chân và tiếp tục làm già. Nạn nhân dĩ nhiên chẳng biết đối phó cách nào. Nàng không thể la lối được vì thiếu nhân chứng, vả lại, đem vụ này đi kiện cáo thì cũng kì cục. Trò chơi khăm ấy đã diễn ra trong tám ngày liên tiếp mà chính tôi cũng không hiểu tại sao mình có thể thích được. Thực ra, tôi cũng chẳng thấy thú vị gì, nhưng sự thật là... thế đó. Trước tiên tôi còn cho là độc đáo, vượt ra ngoài các khuôn sáo thông thường. Hơn nữa, tôi vốn ghét phụ nữ. Có lần tôi kể lại cho chàng sinh viên về Giăng giắc rútxô*. Trong tác phẩm «*Những lời thú tội*», Rútxô đã xác nhận hồi còn thanh niên, ông vẫn thích phô trần Nghe xong anh ta chỉ đáp lại bằng tiếng kêu «tur-lur-lu». Bây giờ tôi mới nhận ra anh ta cực kì dốt nát và chẳng hề có cao vọng. Đầu óc rỗng tuếch, anh ta không có một chút ý tưởng gì mà tôi hằng mong đợi. Tôi chỉ thấy anh chàng đáng nhàm chán chớ chẳng có gì đặc biệt. Tình cảm của tôi đối với anh ta, mỗi ngày một giảm và đã kết thúc một cách bất ngờ. Một hôm, trong đêm tối hai đứa tôi bám sát một cô gái rất trẻ đang rụt rè bước vội trên đường phố. Cô bé độ mười sáu hay non tuổi hơn nữa, ăn mặc rất sạch sẽ và giản dị. Có lẽ nàng thuộc giới «tay làm hàm nhai» đang trở về với

https://tieulun.hopto.org

mẹ góa, em côi, nghèo khổ. Nhưng, khỏi nói chuyện thương cảm làm chi vô ích. Thỉnh thoảng cô bé lại lắng nghe cắm cổ bước nhanh, trùm khăn kín đầu đầy vẻ run sợ. Thình lình, cô dừng lại, để lộ khuôn mặt không có vẻ gì đĩ thỏa, bộ mặt hơi gầy, quắc mắt quát chúng tôi:

— Quân khốn kiếp!

Cô bé gần phát khóc, nhưng thật bất ngờ, cô bỗng nhảy xổ tới, bàn tay gầy guộc vươn ra tát mạnh vào mặt chàng sinh viên. Cái bạt tai tuyệt hảo vang lên một tiếng đốp. Anh ta xính vính, buông lời chửi thề và làm bộ chồm tới, nhưng đã bị tôi giữ lại, cô bé kịp chạy thoát. Còn lại hai đứa tôi đứng cãi nhau: tôi trút hết những bất bằng chất chứa ra, lúc đó. Tôi bảo thằng anh ta là một tên bất tài, vô học. Anh ta chửi lại tôi... (có một lần tôi đã cho đối phương biết tôi là con hoang). Và hai đứa tôi xa nhau với những lời phỉ nhổ khinh miệt.

Từ đó tôi không bao giờ gặp lại anh ta nữa. Tối hôm ấy, tôi cảm thấy giận thân hận đời vô cùng nhưng ngày hôm sau thì đã nguôi dần và hôm sau nữa tôi quên hẳn. Sau đó, hình ảnh cô gái thỉnh thoảng vẫn còn tình cờ lởn vởn trong óc tôi, nhưng chỉ thoáng qua. Chỉ có một lần, sau khi tới Pêtécbuốc được độ mười lăm ngày, bỗng nhiên tôi nhớ lại trọn vẹn màn kịch ấy. Tôi cảm thấy vô cùng xấu hổ, nước mắt tuôn ròng trên má. Suốt buổi tối và trắng đêm đó, tôi tự giầy vò mình. Giờ đây, mỗi lần nhớ lại, tôi vẫn còn chưa hết buồn đau: Thoạt đầu, tôi không thể nào hiểu nổi tại sao mình lại thấp hèn đến thế, nhất là đã quên hẳn chuyện đó mà chẳng hề hổ thẹn, không thấy lương tâm bị cắn rứt vì hối hận. Mãi đến bây giờ tôi mới hiểu: thì ra chỉ tại «ý định» của mình. Nói vắn tắt, tôi đi đến kết luận như sau: «Một khi đã có một cái gì cố định*, thường xuyên và mãnh liệt, ám ảnh trong đầu óc, người ta dễ xa lánh mọi người để tìm về cô độc. Và người ta sẽ hời hợt với

https://tieulun.hopto.org

mọi chuyện xảy tới, coi như không quan hệ đến điều thiết iều trong ý tưởng của mình. Ngay đến những cảm giác cũng không đúng nữa. Ngoài ra con người ta bao giờ cũng có sẵn một cái cớ để tự bào chữa. Đã bao lần tôi đã hành hạ mẹ và bỏ rơi em gái tôi. Rồi tôi tự nhủ thầm: «Ô hay, tôi có ý định của tôi, ngoài ra không có gì đáng kể!» Người ta có nhục mạ tôi, dù là tàn nhẫn đi nữa, tôi cũng bỏ qua rồi sau đó lại tự nhủ: «Ừ nhỉ, mình hèn thật, nhưng mình có ý định mà họ có hiểu đâu?» Ý định an ủi tôi trong sự nhục nhã và hèn kém. Mọi sự xấu xa dường như tìm được chỗ ẩn nấp dưới cái chiêu bài «ý định». Ý định giúp tôi đủ mọi dễ dàng nhưng cũng che khuất mọi vật trước mắt tôi. Tuy nhiên, một sự hiểu biết thiếu chính xác về hoàn cảnh và các sự vật chỉ thêm phương hại cho chính «ý định», chưa kể tới những gì khác nữa.

Bây giờ đến giai đoạn thứ hai:

Ngày đầu tháng tư năm ngoái, Maria ăn mừng sinh nhật. Chập tối chỉ có lác đác một vài người khách. Thình lình chị Agrápfêna hổn hển chạy vào báo, ở tiền phòng đối diện với nhà bếp, có một trẻ sơ sinh bị bỏ rơi đang khóc oa oa... Và chị ta chẳng biết làm thế nào. Mọi người hốt hoảng chạy ra, thấy trong một cái thúng, một trẻ sơ sinh độ ba hay bốn tuần lễ đang la khóc. Tôi liền bưng cái thúng vào trong bếp. Tôi thấy trong thúng còn có mảnh giấy gập đôi với mấy dòng chữ: «Thưa các ân nhân, xin rủ lòng nhân đức bảo trợ bé gái này, tên thánh là Arina*. Cháu bé và chúng tôi suốt đời dâng lệ cầu trời ban phước cho quí vị. Chúng tôi chúc quí vị vui vẻ hoan lạc. Những người mà quí vị không quen biết». Lúc ấy, anh Nicôlai là người tôi vẫn hằng quí trọng, lại khiến cho tôi buồn hơn cả: Anh đã tỏ vẻ khó chịu và quyết định gửi ngay hài nhi vào sở cứu tế xã hội. Tôi rất buồn lòng. Vợ chồng anh sống rất keo kiệt, nhưng không có con, và chính

https://tieulun.hopto.org

Nicôlai còn lấy thế làm mừng. Tôi liền cẩn thận bế Arina ra khỏi cái thúng. Từ người nó xông lên một mùi hăng hắc chua chua, đúng là mùi trẻ sơ sinh không được chăm sóc từ lâu. Sau một lúc bàn cãi với Nicôlai, tôi liền tuyên bố tôi sẽ chịu trách nhiệm nuôi nấng đứa nhỏ. Nicôlai vội bài bác với giọng nghiêm khắc, mặc dầu tánh anh vốn hiền lành. Anh đã chấm dứt sự phản đối bằng một câu khôi hài nhưng vẫn nằng nặc muốn đưa hài nhi ra sở cứu tế xã hội. Nhưng rốt cuộc, anh cũng phải chiều theo ý của tôi. Cũng trong khu này, nhưng ở một dãy khác, có một người thợ mộc nghèo đã già lại nghiện rượu. Vợ ông còn trẻ và lành mạnh; vừa mất một đứa con còn ẵm ngửa, mà lại là đứa con so độc nhất sau tám năm lấy chồng. Thật là may mắn một cách kì lạ vì đứa bé chết iểu của ông bà thợ mộc cũng là con gái, cũng tên Arina! Tôi nói may mắn vì trong khi chúng tôi đang bàn cãi ở nhà bếp, bà vợ lão thợ mộc kia nghe tin cũng chạy đến để xem hài nhi. Thấy nó trùng tên với con gái mình, bà ta rất cảm động. Bà còn sữa, liền vạch vú cho đứa nhỏ bú. Tôi quì ngay xuống khẩn cầu bà đem con bé về nuôi, tháng tháng tôi sẽ trả tiền công. Tuy chưa biết ông chồng có cho phép không, nhưng trước hết bà cũng bế con bé về nhà để săn sóc trong đêm ấy. Sáng hôm sau, ông chồng cho phép vợ nuôi đứa trẻ lấy tám rúp mỗi tháng. Tôi lập tức trả trước tháng đầu. Ông già cầm ngay tiền đi uống rượu. Nicôlai luôn luôn tươi cười một cách kì quặc, vui lòng bảo lãnh về số tiền tám rúp mà tôi sẽ trả đều hàng tháng. Tôi gửi lại Nicôlai sáu chục rúp để làm tin, nhưng anh không nhận. Anh biết rõ tôi có tiền và rất tin tôi. Sự tế nhị ấy đã đánh tan sự bất đồng ý kiến nhất thời của chúng tôi. Maria chẳng nói gì cả, nhưng ngạc nhiên thấy tôi tự dưng đi chuốc lấy lo lắng vào thân. Tôi rất mến phục thái độ tế nhị của vợ chồng anh. Cả hai không những không chế nhạo tôi mà còn coi đây là một chuyện

https://tieulun.hopto.org

quan trọng. Mỗi ngày ba lần tôi chạy vội đến nhà lão Đaria*. Trong vòng một tuần tôi biếu riêng bà ta ba rúp, không cho ông chồng biết. Tôi chi thêm ba rúp nữa để mua mền đắp chân, tã lót cho con bé. Nhưng được mười ngày thì Arina phát bịnh. Tôi mời ngay i sĩ. Thầy cho toa mua thuốc, chẳng biết thuốc gì mà suốt đêm ấy chúng tôi đã làm khổ hài nhi vì thuốc nhảm. Ngày hôm sau, thầy tuyên bố «chậm quá rồi». Trước những lời năn nỉ và có lẽ cũng là trách móc của tôi, thầy chỉ trả lời với giọng thận trọng cao thượng: «Tôi đâu phải là Thượng đế chí thiện». Lưỡi, môi, và miệng đứa nhỏ đều nổi mụn trắng li ti. Đến tối, nó chết, cặp mắt đen vẫn mở lớn nhìn tôi, tưởng chừng như nó đã hiểu. Không biết tại sao lúc ấy tôi lại chẳng nghĩ ra việc chụp hình em nhỏ đã qua đời. Này, bạn có có tin không? Lúc đó tôi không khóc, nhưng đã rống lên một điều chưa từng có trong đời tôi, đến độ Maria phải khuyên giải. Và lần này nữa, cả vợ cả chồng cũng không chế nhạo tôi. Lão thợ mộc tự tay đóng hòm. Maria trùm ren trên hòm và đặt vào trong đó một cái gối nhỏ. Tôi mua hoa rải khắp mình con bé. Rồi chúng tôi đem chôn «đóa hoa hồng» xinh xinh; đáng thương mà giờ đây tôi vẫn chưa quên được, dù bạn có tin hay không tùy ý. Ít lâu sau biến cố đột ngột ấy đã bắt tôi phải suy nghĩ, mà còn suy nghĩ thật nghiêm chỉnh là khác. Thực ra, Arina chẳng làm cho tôi tốn bao nhiêu: cái hòm, đám táng, bác sĩ, tiền hoa, tiền công của Đaria tất cả chưa đầy ba chục rúp. Khi đi Pêtécbuốc, tôi đã kiếm lại số tiền ấy trong số bốn chục rúp mà Vécsilốp gửi cho tôi làm lộ phí, tôi còn bán những đồ lặt vặt, khéo léo cóp nhặt khác nên đã lấy lại số «vốn» i nguyên như trước. Tuy nhiên tôi tự nhủ: «Nếu cứ làm hụt vốn kiểu đó, chắc mình khó tiến xa!» Câu chuyện về anh chàng sinh viên đã chứng minh rằng «ý định» có thể khiến cho cảm giác rối loạn và làm giảm sự linh hoạt

https://tieulun.hopto.org

thực tế. Với chuyện Arina, lại là sự trái ngược: không một «í tưởng» nào có thể làm cho người ta say mê (ít ra trong trường hợp của tôi) đến độ chai đá trước một cảnh tượng não lòng và cũng không ngăn được người ta hi sinh ngay tất cả những gì đã làm trong nhiều năm gian khổ để thực hiện «í tưởng». Cả hai kết luận ấy đều đúng.

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG SÁU

I

NIỀM hi vọng của tôi không được thể hiện trọn vẹn: Mẹ và em gái tôi không ở nhà một mình. Vécsilốp đi vắng nhưng lại có sự hiện diện của Tatiana. Dù sao cũng phải kể bà ta là một người lạ. Bao dự tính cởi mở của tôi lập tức tan đi già nửa. Thật lạ kì, sao tôi dễ dàng thay tâm đổi tánh mau lẹ trong những trường hợp như thế: Chỉ cần một hạt bụi hay sợi tóc cũng đủ khiến cho bộ mặt đang tươi rói của tôi biến thành cau có. Và khổ thay, cái vẻ ác cảm này lại khó tiêu tan hơn, mặc dầu tôi không phải là kẻ ưa hiềm thù. Vừa bước chân vào nhà, tôi chợt thấy mẹ tôi hối hả cắt ngang ngay câu chuyện đang sôi nổi với Tatiana. Em gái tôi cũng mới đi làm về trước tôi không đầy một phút và còn chưa ra khỏi phòng mình.

Gian nhà này gồm ba phòng: phòng giữa hay phòng khách, nơi mọi người thường ngồi chơi, thì khá rộng và kể như cũng thích nghi. Tại đây, người ta thấy những trường kỉ đỏ rất êm nhưng đã khá cũ (mà Vécsilốp thường khó chịu với lớp vải nệm), vài tấm thảm, nhiều bàn cùng bàn xoay vô dụng. Tiếp đến, phía bên phải là căn buồng của Vécsilốp, nhỏ và chật chội, với một cửa sổ duy nhất. Trong phòng, kê một chiếc bàn giấy tồi tàn, ngổn ngang những sách vở bị bỏ phế cùng những giấy tờ đã bị lãng quên. Trước bàn là một chiếc ghế nệm thảm não không kém. Lò xo của ghế đã gãy, chĩa thẳng lên trời, đôi lúc đã làm cho Vécsilốp rên rỉ và nguyền rủa. Cũng trong phòng văn này, người ta còn đặt giường ngủ của ông trên một đi văng nệm cũng đã lâu đời. Tôi cho rằng ông ta gớm

https://tieulun.hopto.org

ghét cái buồng giấy ấy nên chẳng bao giờ sử dụng đến nó. Ông thích ngồi trong phòng khách hằng giờ liền mà chẳng làm gì cả. Một phòng nhỏ, i hệt, nằm phía trái của phòng khách. Mẹ và em tôi ngủ trong đó. Người ta vào phòng khách theo một hành lang chạy dài xuống nhà bếp và chỗ ở của chị bếp Lukêria. Khi chị ta nấu nướng, mùi mỡ khét lẹt tàn nhẫn lan khắp nhà. Có nhiều lúc, Vécsilốp lớn tiếng nguyền rủa thân phận và cuộc sống mình vì những mùi hôi tanh tự nhà bếp xông lên. Ít ra, tôi cũng hoàn toàn đồng ý với ông ta về chuyện đó. Tôi cũng ghê tởm những mùi ấy dù rằng cho đến bây giờ chúng chưa bay đến tận tôi: tôi ở phía trên, một gác xép dưới mái nhà. Đường lên là một cầu thang ọp ẹp và dốc kinh khủng. Nơi đó vật quí giá là một cửa hình thuẫn thông lên mái, một cái trần ngang thấp lè tè, một trường kỉ bọc vải dầu mà mỗi buổi chiều Lukêria trải lên một tấm vải giường và đặt một chiếc gối. Phần còn lại của đồ đạc trong căn gác gồm hai vật: một cái bàn bằng mấy mảnh ván và chiếc ghế mây đã trũng mặt.

Thực ra tại nhà chúng tôi hiện còn sót lại vài thứ quí giá của một nếp sống tiện nghi nay đã mất: chẳng hạn như trong phòng khách một chiếc đèn bằng sành khá đẹp và trên tường treo tấm hình in khắc tượng Thánh mẫu ở Đresđơ tuyệt đẹp. Và đối diện, trên bức tường bên kia là một tấm ảnh quí giá khổ rất lớn bày ra những cửa ra vào bằng đồng đỏ của giáo đường Flôrăngxơ. Ngoài ra, tại một góc phòng còn có một cái kệ lớn bầy những tượng thánh thuộc loại gia bảo: một trong số đó (tượng Các thánh) mạ bạc dát vàng— đó là pho tượng mà người ta muốn cầm cố— và một bức nữa (tượng Đức-mẹ Đồng-trinh) bằng nhung thêu ngọc trai. Trước những hình ảnh ấy một ngọn đèn được thắp sáng vào những ngày trước các dịp lễ. Hiển nhiên là Vécsilốp dửng dưng đối với ý nghĩa của

https://tieulun.hopto.org

những tượng thánh: Ông ta chau mày, lộ rõ vẻ cố gắng chịu đựng trước ánh đèn phản chiếu màu vàng chói của những đồ trang hoàng. Ông chỉ nhỏ nhẹ than phiền là dễ bị nhức mắt song vẫn không ngăn cản mẹ tôi thắp đèn.

Thường khi tôi lặng lẽ và lầm lì vừa vào nhà vừa nhìn một trong những góc phòng. Đôi khi tôi cũng chẳng buồn chào hỏi. Tôi vẫn hay về nhà sớm hơn lần này và người ta dọn bữa cho tôi ở trên gác. Lần này bất thình lình vừa bước vào, tôi vừa nói «Chào má!», một điều trước đây chưa bao giờ xảy ra. Tuy nhiên vì một sự xấu hổ không phải lỗi, lần này cũng vậy tôi không có gan để nhìn mẹ tôi. Tôi vào ngồi trong góc phòng đối diện mặc dù thể xác đã rã rời.

«Cái thứ mất dạy ấy vẫn vào nhà bác một cách xấc xược như xưa.» Tatiana thì thầm nói. Ngày trước, bà cũng đã dám nói những lời chướng tai như vậy và nay đã thành một thứ thói quen giữa bà và tôi.

— Chào anh!...» Mẹ tôi đáp, dường như luống cuống vì tôi đã nói chào người.

— Cơm tối đã sẵn sàng từ lâu», mẹ tôi ngượng nghịu nói thêm «Chỉ cần canh chưa nguội... Còn thịt sườn mẹ sẽ bảo làm ngay...» Mẹ tôi giả đò vội vã đứng dậy đi xuống bếp. Suốt một tháng trường, đây là lần đầu tiên tôi chợt thấy hổ thẹn khi thấy người quá ân cần phục dịch tôi. Trái lại từ trước đến giờ chính tôi đòi hỏi điều đó.

— Cám ơn má, con đã dùng bữa rồi. Con sẽ ngồi lại đây nghỉ ngơi nếu con không làm má khó chịu.

— Í! Đâu có... chắc chắn không có gì cản trở cả, anh cứ ngồi lại đi...

— Má khỏi lo, con sẽ không ăn nói thô lỗ với Vécsilốp nữa đâu», bất thình lình tôi nói.

— Chúa ơi, mới cao cả làm sao! Tatiana kêu lên. Bác Sôfia iêu quí của em ôi, bác vẫn có thể tiếp tục gọi hắn

https://tieulun.hopto.org

bằng *anh* được sao? Hắn là cái thứ gì mà được hưởng cái vinh dự đó và lại là do mẹ hắn tôn xưng! Mà coi kìa bác còn lính quính trước mặt hắn nữa! Nhục nhã quá!

— Thưa má, con sẽ cảm thấy thật dễ chịu nếu được má gọi con bằng *mày*.

— À!... Bằng lòng, tốt lắm», mẹ tôi vội vã nói. Thế nhưng... không phải lúc nào cũng... kể từ nay, đồng ý rồi.»

Mẹ tôi thẹn chín người. Gương mặt người đôi khi rất khả ái... Rất hiền lành nhưng không vương chút ngây ngô, hơi xanh vì thiếu máu. Đôi má rất gầy có thể nói là hóp. Những nếp nhăn đã bắt đầu chồng chất trên trán một cách nghiêm trọng, nhưng chưa lộ quanh cặp mắt khá to và mở rộng, luôn luôn lấp lánh một vẻ dịu hiện và trầm tĩnh. Cái vẻ rực rỡ ấy ngay ngày đầu tiên đã lôi cuốn tôi. Còn một điểm nữa rất hấp dẫn tôi là gương mặt của người chẳng nhuốm chút sầu não hay khuất nhục nào cả. Trái lại còn ánh lên những nét tươi vui nếu như người không thường hay hốt hoảng. Đôi khi tuyệt nhiên vô cớ người tự ý thất kinh, hoặc giật nảy mình vì một chuyện đâu đâu, hoặc run sợ lắng nghe một cuộc đàm luận mới lạ nào đó. Người chỉ bình tĩnh lại khi tin chắc mọi việc đã thuận buồm xuôi gió như thường lệ. «Tất cả êm xuôi» đối với mẹ tôi có nghĩa là «tất cả tiếp tục như thường lệ.» Miễn là chỉ cần chẳng có sự thay đổi nào, chẳng có điều gì mới đột nhiên xảy đến, cả đến chuyện lành cũng vậy!... Người ta có thể tin rằng trong thời ấu thơ, mẹ tôi đã gặp một sự sợ hãi khủng khiếp nào đó. Ngoài cặp mắt ra, tôi mến nét trái soan của khuôn mặt người. Tôi tin rằng nếu đôi gò má kia hẹp một chút thì, chẳng những trong tuổi thanh xuân, mà cả đến ngày nay nữa, có thể nói là mẹ tôi đẹp. Người hiện chưa quá ba mươi chín xuân xanh, mà mái tóc hung hung đỏ đã pha nhiều màu sương tuyết.

Tatiana lộ vẻ bất bình nhìn tôi.

https://tieulun.hopto.org

— Cái thứ phường nhãi ranh ấy! Trước mặt hắn mà bác run rẩy vậy sao! Bác lố bịch thế thì thôi, bác Sôfia ạ. Bác làm em phát điên lên được!

— A! Tại sao em nỡ đối xử với nó như vậy, Tatiana? Chắc em nói đùa, phải không?» Mẹ tôi vừa tiếp vừa để ý thấy hình như Tatiana mỉm cười thì phải. Trên thực tế, một khi Tatiana đã nổi nóng la hét, không ai có thể làm cho bà ta dịu đi, dù mua chuộc bằng tiền bạc. Vậy mà lần này Tatiana đã cười (nếu quả như có cười thật) chỉ vì mẹ tôi. Bởi vì bà ta quí trọng lòng tốt của mẹ tôi. Và chắc chắn bà cũng đã thấy mẹ tôi đang hân hoan sung sướng về thái độ hiếu thuận của tôi trong lúc đó.

— Hẳn vậy rồi. Chẳng lẽ tôi lại không thể nhận ra khi cô nổi giận, lăn xả vào mọi người, Tatiana ạ. Và đúng lúc ấy tôi vừa đi vào vừa nói: «chào má!» Điều mà ngày xưa tôi chẳng bao giờ làm. Nguyên lời chào hỏi này, tôi nghĩ, cũng đủ để mẹ tôi lưu ý rồi.

— Bác thấy chưa», tức thì bà ta la lên, «anh ta cho đó là một kì công đấy? Thế thì phải quì trước mặt anh mới đúng bởi vì anh đã một lần trong đời biết lễ phép? Nhưng đó có phải là sự lễ phép không đã? Tại sao lúc bước vào anh lại nhìn về một góc phòng? Anh tưởng tôi không biết anh phẫn nộ đến độ nào trước mặt mẹ anh sao? Lẽ ra anh cũng phải chào hỏi cả tôi nữa. Tôi đã thay tã, là mẹ đỡ đầu cho anh mà.»

Dĩ nhiên tôi không thèm trả lời. Ngay lúc ấy em gái tôi bước vào. Tôi liền quay sang bảo nàng:

— Lisa à, hôm nay anh gặp Vátsin. Ông ấy hỏi thăm em. Em quen ông ta hả?

— Dạ, từ ngày còn ở Luga, năm ngoái» nàng vừa đáp rất ngay thực vừa ngồi xuống cạnh tôi và đồng thời thân mật nhìn tôi. Tôi chẳng biết tại sao nhưng dường như em gái tôi sẽ nổ tung khi tôi nói về Vátsin. Em tôi là một cô

https://tieulun.hopto.org

gái tóc hoe hoe vàng, khác hẳn với ba má. Nhưng đôi mắt và khuôn mặt trái soan thì gần như là của mẹ tôi. Mũi cao, nhỏ và đều đặn. Một đặc điểm nữa: trên mặt lấm chấm những vết tàn nhang mà mẹ tôi không hề có. Phần giống Vécsilốp chẳng có gì nhiều, nếu không phải về thanh tú của thân hình, vóc người đẹp và tôi không biết có cái gì đó thướt tha trong dáng đi. Còn với tôi, nàng chẳng có nét nào tương tự. Hai anh em là hai cực đối nhau.

— Em quen bọn họ được ba tháng.» Lisa tiếp.

— Nói về Vátsin mà em kêu là *bọn họ** được sao? Phải gọi *ông ta*, chứ không là *bọn họ* được. Xin lỗi đã phải sửa sai em về văn phạm nhưng anh đau lòng thấy sự giáo dục của em đã bị lơ là đến độ ấy.

— Trước mặt mẹ anh mà anh trách cứ như vậy là vô lễ,» Tatiana la lên. «vả chăng điều đó không đúng sự thật. Sự giáo dục ấy tuyệt nhiên không hề bị chểnh mảng.

— Ở đây tôi không nói đến mẹ tôi.» Tôi nhất quyết xen vào. «Má biết đấy, con coi Lisa như một người mẹ thứ nhì. Mẹ đã tạo cho em con nên người có lòng tốt và tính tình dịu dàng đến nỗi chắc chắn em con gợi nhớ lại những nét tiêu biểu của má ngày xưa, ngày nay vẫn còn và sẽ bất diệt trong tương lai... Con chỉ muốn nói lên ở đây cái hào nhoáng bên ngoài, tất cả những cái vớ vẩn theo thời lưu nhưng lại rất cần thiết ấy. Anh bực mình thấy Vécsilốp khi nghe em dùng chữ *bọn họ* thay vì *ông ta* để chỉ Vátsin, mà chẳng hề sửa lỗi cho em. Vécsilốp ngạo mạn và vô tình đối với chúng ta biết dường nào. Anh tức điên lên là vì thế!

— Hãy nghe đây, con gấu non đang lên mặt thầy đời! Từ rầy về sau, thưa ông, tôi cấm ông không được nói «Vécsilốp trống không» trước mặt mẹ ông cũng như trước mặt tôi. Tôi không chịu nổi điều đó được! (Tatiana xổ nhanh như một tia chớp)

— Thưa má, hôm nay con lãnh lương, năm chục rúp.

https://tieulun.hopto.org

Xin má hãy nhận lấy!»

Tôi tiến đến gần đưa tiền cho người. Mẹ tôi liền hốt hoảng kêu lên:

— Nhưng mẹ có biết gì đâu... Lẽ nào cầm tiền ấy được!» Người nói, như thể người sợ ngay cả đến việc đặt tay lên tiền.

Tôi không hiểu được.

«Nhưng thưa má, nếu má và Lisa coi con như một đứa con và một người anh, thì...

— Á! Trước mặt con, mẹ là người có tội, Đôlgôruki ơi. Mẹ có nhiều điều để thú nhận cùng con, nhưng mẹ sợ con quá...»

Người nói vậy với một nụ cười rụt rè và khẩn khoản. Lại một lần nữa tôi không hiểu và ngắt lời người:

— Nhân tiện, thưa má, má có biết, hôm nay người ta xử vụ kiện giữa Vécsilốp và gia đình Sôcôlski không?

— Mẹ biết rõ lắm!» Người kêu lên vừa kinh hãi vừa khoanh tay trước ngực (đó là điệu bộ của người).

— Hôm nay hả?» Tatiana hỏi, toàn thân run rẩy. «Làm sao có chuyện đó được, nếu có, bác trai đã phải cho em biết chứ! Bác trai đã nói với chính bác phải không?» Vừa quay về phía mẹ tôi bà ta vừa tiếp.

— Đâu có, bác trai đâu có bảo với tôi là hôm nay. Suốt cả tuần nay tôi lo sợ quá... Thế nào bác trai cũng thất kiện, nhược bằng người ta bỏ qua chuyện ấy và mọi việc tiến hành như thường lệ.

— Thế là ông ta cũng chẳng cho mẹ biết nữa!» Tôi hét lên. «Người với ngợm! Đó là một minh chứng về sự vô tình và tính ngạo mạn của ông ấy. Mới rồi con nói với mẹ điều gì nhỉ?

— Và kết quả ra sao, có kết quả chưa? Ai nói cho anh biết? Tatiana hỏi dồn dập. Hãy nói thẳng ra đi cho rồi!

https://tieulun.hopto.org

— Nhưng ông ta bằng xương bằng thịt đã đến kìa! Có thể ông ta sẽ cho biết kết quả». Tôi báo cho mọi người biết, khi nghe tiếng chân Vécsilốp trong hành lang. Tôi vội vã đến ngồi cạnh Lisa.

— Anh à, thuận theo lẽ Trời, anh hãy nể mẹ, và nhường nhịn Vécsilốp nhé.» nàng thì thầm cùng tôi.

— Anh sẽ nhịn. Chính với ý định đó mà anh trở về đây.» Tôi siết tay nàng.

Lisa lòng đầy ngờ vực nhìn tôi và nàng đã có lí.

2

ÔNG ta bước vào, rất toại ý đến độ cho rằng chẳng cần phải che dấu tâm tình mình nữa. Vả lại trong thời gian gần đây, ông ta có thói quen cứ tự nhiên cởi nút áo trước mặt chúng tôi những khi ông ta buồn phiền mà cả trong những lúc cực kì vui vẻ. Đó là điều mà tất cả mọi người áy náy nhất. Tuy nhiên ông ta biết rằng chúng tôi đã hiểu mọi ngọn ngành. Như Tatiana đã nhận xét, từ một năm qua ông ta rất lơ là trong cách ăn mặc: I phục luôn luôn chỉnh tề nhưng đã cũ và thiếu vẻ thanh lịch. Ông ta sẵn sàng mặc cùng một chiếc áo sơ mi hai ngày liên tiếp, khiến mẹ tôi rất khổ tâm. Điều này được xem như một sự hi sinh. Tất cả đám đàn bà con gái tận tụy trong gia đình còn coi đó như một cái gì vĩ đại. Ông ta tứ thời đội những chiếc mũ mềm, đen, rộng vành. Khi ông ta cất nón bước vào thì cả một chùm tóc rất dầy lẫn nhiều sợi bạc rũ xuống trán. Tôi thích ngắm mái tóc ông khi ông cất nón.

«Tổng chào! Mọi người tụ họp đông đủ nhỉ. Và cả anh chàng đó cũng có mặt nữa à? Ở phòng ngoài, tôi đã nghe thấy tiếng chàng ta. Chắc lại nói xấu tôi chứ gì?»

Khi Vécsilốp làm tài khôn nhắc đến chuyện tôi, thì

https://tieulun.hopto.org

đầy là dấu hiệu của tính tình vui vẻ. Đương nhiên là tôi không cãi lại. Lukêria trở lại cùng với cái giỏ tre đựng đầy đồ tạp hóa và đặt nó lên bàn.

— Thắng rồi, Tatiana ơi! Tôi đã thắng kiện. Chắc chắn các hoàng thân không dám kháng tố. Vụ án đã kết liễu! Tôi liền chạy vay ngay được một ngàn rúp. Sôfia hãy bỏ công việc may vá của em lại đó, đừng làm mệt mắt. Lisa, con mới đi làm về phải không?

— Thưa ba, vâng» nàng đáp một cách dịu dàng. Nàng gọi ông ta bằng ba. Về phần tôi, tôi chẳng bao giờ muốn tự chấp nhận điều đó.

— Mệt à, con?

— Vâng.

— Mai con đừng đến sở nữa. Thôi việc luôn đi.

— Nhưng, thưa ba, nghỉ việc con còn cảm thấy mệt hơn.

— Ba cầu mong con... Tôi ghét những người đàn bà đi làm, Tatiana ạ.

— Không làm việc rồi lấy gì mà sống? Một phụ nữ ăn không ngồi rồi!

— Ba biết, ba biết... tất cả chuyện đó rất tốt đẹp và ba đã đồng ý từ trước. Nhưng điều mà ba muốn đề cập đây là công việc của phụ nữ. Này nhé, con biết không, đó là một trong số những cảm tưởng buốt lòng nhất thời thơ ấu của ba hoặc nói là những cảm tưởng sai lầm nhất thì đúng hơn. Ba mơ hồ nhớ lại ngày mình mới lên năm lên sáu. Ba thường thấy nhất, lẽ dĩ nhiên là ghét rồi, cả một nhóm các bà thông minh, nghiêm nghị và ủ ê vây quanh một chiếc bàn tròn với nào kéo, nào vải, nào kiểu mẫu để cắt áo và những hình vẽ thời trang. Các bà thảo luận và phán đoán, đồng thời lắc đầu một cách trang trọng và chậm rãi trong khi đo đạc, tính toán và chuẩn bị để cắt. Tất cả những gương mặt dễ thương ấy từng iêu mến ba rất nhiều, bỗng

https://tieulun.hopto.org

trở nên khó lại gần. Chỉ cần ba hơi nghịch ngợm một chút, là người ta đuổi ba đi ngay tức khắc. Cả đến u già đáng thương của ba, vẫn giữ ba trong tay, cũng đã thôi trả lời khi ba kêu hay kéo u. U chăm chú nhìn, chăm chú nghe như thể đứng trước một con chim thụy hồng. Nét khắc khổ trên những gương mặt thông minh ấy, và cái vẻ trang trọng của họ trước khi bắt đầu cắt vải đã khiến ba cảm thấy như một sự đau đớn. Ngày nay mỗi khi nhớ lại, ba vẫn nghĩ như vậy. Tatiana này, cô cũng là một tay say mê may cắt! Dù quí phái thế nào chăng nữa, một người đàn bà chẳng làm gì cả, ba vẫn thích hơn. Đừng cho rằng chuyện đó ám chỉ em, Sôfia... Nhưng ích gì chứ? Đàn bà đâu cần làm việc mới trở thành một sức mạnh vĩ đại. Và chăng chính em cũng đã biết rõ rồi Sôfia nhỉ? Còn anh nghĩ sao, Đôlgôruki, chắc chắn là anh nổi lên phản đối chứ gì?

— Không, không phải thế đâu», tôi đáp. «Đó là một ý kiến hay: Đàn bà là một sức mạnh phi thường. Có điều tôi không hiểu rõ tại sao ông lại đem vấn đề sức mạnh mà gán với việc làm của các bà. Và khi không có tiền mà không làm việc thì không thể nào được rồi, chính ông, ông cũng biết như thế mà.

— Bây giờ bấy nhiêu đó cũng đã tạm đủ!» Ông ta quay về phía mẹ tôi đang hớn hở (khi ông ta nói chuyện với tôi thì người rùng mình sợ hãi). «Tôi mong không còn trông thấy việc may vá ở đây nữa ít ra cũng trong những buổi đầu! Tôi đòi hỏi em điều đó là dành cho tôi đấy. Còn anh Đôlgôruki,

Sao, anh có tin không, anh bạn tôi, những kẻ thích ăn không ngồi rồi nhất, chính là bọn bình dân, cái lớp người vĩnh viễn lao khổ.

— Có thể là sự nghỉ ngơi, chứ đâu phải ăn không ngồi rồi.

https://tieulun.hopto.org

— Không, đó đúng là ăn không ngồi rồi, sự biếng nhác tuyệt đối. Lí tưởng của họ đấy! Tôi có quen một trong đám người lao động muôn kiếp ấy, nhưng không thuộc từng lớp bình dân. Ông ta là một người học thức khá, có khả năng suy luận. Suốt đời gần như hằng ngày ông ta đã mơ một cách hân hoan thú vị được ăn không ngồi rồi trọn vẹn. Có thể nói, ông ta đưa lí tưởng ấy đến độ tuyệt đối, đến sự độc lập vô bờ bến, sự tự do vĩnh cửu của mộng mơ và trầm tư mặc tưởng nhàn hạ. Chuyện đó kéo dài cho đến ngày ông ta hoàn toàn gục ngã vì lao lực: vô phương chữa trị, ông ta đã chết tại nhà thương. Lúc bấy giờ, tôi đã có ý kết luận rằng những lạc thú của sự làm việc là phát minh của những kẻ nhàn hạ, dĩ nhiên là những người đạo đức. Đó là một trong những «ý nghĩa thuộc tỉnh Giơnevơ» vào cuối thế kỉ vừa qua. A! Tatiana này, hôm qua tôi đã cắt trong tờ nhật báo một lời rao tìm việc. Đây này (Vécsilốp rút trong túi áo gilê ra một miếng giấy): một trong số những «sinh viên» muốn thuở biết các cổ ngữ cùng toán học và sẵn sàng đi về tỉnh, sống trong một kho lúa hay bất cứ nơi đâu. Hãy nghe tôi đọc lời rao đó: «Nữ giáo viên dự bị cho mọi cơ sở giáo dục (cả nhà nghe rõ chứ, cho mọi cơ sở giáo dục!) và dạy về số học». Chỉ một dòng thôi nhưng hợp qui tắc! Là nữ giáo viên dự bị cho những trường học thì hình như là đã gồm luôn cả việc dạy về số học. Vậy mà lại không phải thế! cô ta để số học riêng. Cái đó là đói thực sự, khốn khổ đến tận cùng. Chính điểm vụng về ấy làm tôi cảm động: chắc hẳn là cô ta chưa hề làm cô giáo bao giờ, cô ta không có khả năng để dạy bất cứ cái gì. Nhưng chẳng còn cách nào khác hơn phải đem đống rúp cuối cùng đi đăng báo là giáo viên dự bị cho các trường học và lại còn dạy thêm số học. *Đi chân trời góc biển nào cũng được.*

— Á! Vécsilốp, phải đến giúp đỡ cô ta. Cô ấy ở đâu nhỉ?» Tatiana la lên.

https://tieulun.hopto.org

— Ô hay! Biết bao người như thế!» Và ông ta nhét địa chỉ vào túi. «Trong gói này có quà tặng cô Tatiana và con, Lisa ạ. Còn ba má không thích quà bánh. Phần anh cũng vậy, cậu ấm nhé! Tất cả đều do chính tay ba chọn tại hiệu Êlisiêp và tiệm Ba lê đấy. Chúng ta đã «chết đói» quá lâu như Lukêria đã nói (nên chú ý: trong nhà chúng tôi chưa bao giờ có ai chết đói cả). Trong gói có nho, kẹo, trái lê và một cái bánh nhân mứt dâu. Ba cũng một chai rượu mùi ngon tuyệt và hạt dẻ nữa. Tatiana này, kể cũng lạ, ngay từ lúc còn bé, tôi chỉ nằng nặc đòi ăn hạt dẻ và cô biết không, tôi lại thích loại thường nhất. Lisa cũng giống tôi, ưa cắn hạt dẻ như một con sóc nhỏ. Chẳng có gì thú vị cho bằng, Tatiana ơi, đôi khi ngẫu nhiên mình tưởng tượng đang là một em nhỏ đi nhặt hạt dẻ trong rừng... Tiết trời sắp sang thu nhưng ngày thì trong sáng, đôi khi mát rượi, ta nấp trong những nơi vắng vẻ, ta đi sâu vào rừng, thơm mùi lá dại... Đôlgôruki ơi, tôi thấy có niềm giao cảm nào đó trong ánh mắt của anh!

— Tôi cũng vậy, đã sống những năm đầu tiên của thời thơ ấu ở nhà quê.

— Ủa, hình như anh sống ở Mạc-tư-khoa mà... nếu tôi không lầm.

— Anh ta ở Mạc-tư-khoa với gia đình Andrônikôp hồi bác tới thăm. Nhưng sau đó dọn về nhà Vácvara, bà thím của bác đã quá vãng, ở nhà quê.» Tatiana xác nhận.

— Sôfia, tiền đây, em hãy cất đi! Người ta hứa cho anh vay năm ngàn trong những ngày sắp tới.

— Thế là, các hoàng thân chẳng còn hi vọng nào nữa sao?

— Tuyệt đối chẳng còn chút hi vọng nào, Tatiana ạ.

— Em luôn luôn có cảm tình đối với bác, bác Vécsilôp ạ và tất cả những người trong gia đình bác. Em là một người bạn thân của ngôi nhà này. Các hoàng thân tuy xa

https://tieulun.hopto.org

lạ đối với em thật đấy, em vẫn thương hại họ, em xin thề. Trước hết là bác đừng giận, bác Vécsilốp nhé!

— Tôi không ý định chia tài sản, Tatiana ạ.

— Bác biết ý nghĩ của em mà. Họ sẽ bỏ vụ kiện nếu ngay từ đầu bác đề nghị chia. Giờ đây, dĩ nhiên là đã quá trễ rồi. Vả lại, đó không phải là việc của em... Điều mà bản thân em muốn nói là người quá vãng chắc hẳn không quên nhắc đến họ trong chúc thư.

— Không những người ấy không quên họ mà chắc chắn đã để lại cho họ tất cả. Người ấy chỉ quên nhắc đến tôi, nếu người ấy biết xử sự đúng phép và thảo chúc thư cho đàng hoàng. Nhưng giờ đây luật pháp đã đứng về phía tôi. Mọi việc đã kết thúc. Tôi không thể, cũng không muốn chia phần cho họ, Tatiana ạ. Chuyện đã dứt khoát».

Ông ta nói những lời ấy với vẻ khó chịu, một điều rất hiếm thấy. Tatiana nín thinh. Mẹ tôi cúi mặt đượm buồn: Vécsilốp biết rằng mẹ tôi tán đồng ý kiến của Tatiana.

«Đấy là cái tát tại thành phố Emsơ!» tôi thầm nghĩ. Tài liệu do Cráp cho và đang nằm trong túi tôi đây, sẽ chịu số phận hẩm hiu nếu lọt vào tay ông ta. Bất thình lình tôi cảm thấy mình còn có trách nhiệm về vụ án này. Ý nghĩ đó, liên kết với phần còn lại, đã khiến tôi nổi giận.

— Đôlgôruki, tôi muốn anh trưng diện đẹp đẽ hơn, anh bạn tôi ơi. Anh ăn mặc cũng không đến nỗi nào nhưng tương lai, tôi có thể giới thiệu cho anh một người Pháp ưu tú, vô cùng cẩn thận và có khiếu về phục sức.

— Tôi xin ông đừng bao giờ đề nghị với tôi một chuyện như thế!» Bất thần tôi vọt miệng nói.

— Tại sao vậy?

— Ồ! tôi thấy chuyện đó chẳng có gì là nhục, nhưng chúng ta thường không đồng ý với nhau nhiều và hay bất đồng ý kiến là khác. Và, vì tự hậu, ngay từ ngày mai, tôi sẽ không đến nhà ông hoàng thân nữa, khik hông có việc gì để làm...

https://tieulun.hopto.org

— Đến ngồi cạnh ông ta, chẳng phải là công việc sao?

— Nghĩ vậy là nhục.

— Tôi không hiểu được. Lại nữa, nếu thấy nhột, anh chỉ cần không lãnh lương mà vẫn đến cho có mặt. Anh sẽ làm cho ông ấy khổ tâm vô vàn. Ông ấy quí anh nhiều lắm, hãy tin tôi đi... Tóm lại, tùy ý anh đấy...»

Rõ ràng Vécsilốp không bằng lòng.

— Ông bảo là đừng nhận tiền. Và tại ông tôi vừa phạm một điều ti tiện: ông không báo cho tôi biết trước nên hôm nay tôi đã đòi ông ta tiền lương tháng.

— Nhưng tại anh muốn làm như vậy lắm mà. Và thú thật, tôi không nghĩ rằng anh đòi. Tất cả chúng ta đây đều khôn khéo, cả đến bây giờ cũng vậy! Đâu còn trẻ gì nữa, Tatiana.»

Ông ta cay cú kinh khủng. Tôi cũng vậy.

— Tuy nhiên tôi cần phải thanh toán công việc với ông Chính ông đã bó buộc tôi và giờ đây tôi không còn biết xử sự thế nào nữa.

— Nhân tiện, Sôfia à, em hãy trả lại ngay tức khắc cho Đôlgôruki sáu chục rúp của nó. Và anh, anh bạn của tôi ơi, xin đừng giận vì sự thanh toán vội vã này. Nhìn mặt anh, tôi đoán là anh đang nuôi một kế hoạch nào đó trong đầu và anh cần... tiền vốn để luân chuyển hoặc một thứ gì đó đại để như vậy.

— Tôi chẳng biết mặt tôi tỏ lộ cái gì. Nhưng chẳng đợi đến lúc mẹ tôi nói với ông về số tiền ấy, tôi đã khẩn khoản trước với người là đừng có trả lại tôi.» Tôi nhìn mẹ tôi và mắt loé tia chớp. Tôi không biết nói là tôi giận đến độ nào.

— Đôlgôruki con, hãy tha lỗi cho mẹ, thuận lòng Trời, mẹ không thể không nói cho ba con biết...

— Anh bạn thân của tôi ơi, đừng có giận mẹ anh vì đã phơi bày cho tôi thấy những bí ẩn của lòng anh», ông ta

https://tieulun.hopto.org

vừa nói vừa hướng về phía tôi. «Vả lại, ý định của mẹ anh rất tốt, bà chỉ thực tình muốn khoe những tình cảm của con mình. Nhưng cứ tin đi, chẳng cần đến chuyện đó, tôi cũng đoán được anh có đầu óc tư bản. Tất cả những bí ẩn đều lộ rõ trên gương mặt trung thực của anh. Anh ta có «ý định của anh ta» Tatiana ạ, tôi đã nói với cô rồi mà».

— Hãy để cái mặt thành thật của tôi đấy,» tôi giận dữ nói tiếp. «Tôi biết ông thường đọc được tư tưởng của người khác, dù rằng trong những trường hợp khác, kiến thức của ông rất hẹp hòi. Luôn luôn tôi kinh ngạc về sự minh mẫn của ông. Được rồi! Tôi có «ý nghĩ của tôi». Rõ ràng, ông đã dùng từ ngữ đó một cách ngẫu nhiên. Nhưng tôi chẳng sợ gì mà không thú nhận, tôi có «ý nghĩ» của tôi Tôi chẳng sợ, chẳng hổ thẹn.

— Nhất là đừng hổ thẹn!

— Tuy nhiên tôi chẳng bao giờ bày tỏ cho ông biết đâu.

— Nghĩa là anh xét thấy tôi không xứng đáng được anh bày tỏ chứ gì. Vô ích, anh bạn ơi, tôi thừa biết thực chất ý nghĩ của anh rồi. Đó là:

Tôi rút về sa mạc.

«Tatiana này! theo thiển kiến, anh ta đang muốn trở thành Rốtchil hoặc na ná như vậy và rút vào trong cái cao cả của mình. Dĩ nhiên anh ta sẽ chấp nhận một cách rộng lượng cho cô và tôi một số tiền cấp dưỡng nho nhỏ. Có lẽ tôi không được hưởng đâu. Nhưng có điều chắc là anh ta sẽ lướt qua nhà chúng ta như một ánh sao băng. Như một mảnh trăng non chợt hiện, chợt biến.»

Tôi run sợ trong lòng. Chắc đây chỉ là một sự tình cờ trùng hợp: ông ta chẳng biết gì hết, ông ta nói về một chuyện hoàn toàn khác hẳn, dù có nhắc đến tên Rốtchil. Nhưng làm sao ông ta có thể định nghĩa những tình cảm của tôi đúng đến như vậy được: Rời bỏ gia đình và thu

https://tieulun.hopto.org

mình vào vỏ. Ông ta đoán ra tất cả. Trước hết ông ta muốn dậm mắm dậm muối cho sự bi đát của câu chuyện thêm phần thú vị bằng tính vô liêm sỉ của ông ta. Không có gì đề nghi ngờ, ông ta đang nổi giận.

— Má ơi, hãy tha lỗi cho con về lời cảm thán, nhất là con chẳng có cách nào để tránh né được Vécsilốp. Tôi giả đò cười và cố gắng ít ra cũng được một lúc, chuyển tất cả thành một chuyện đùa.

— Có một điều hay hơn cả, bạn ơi, là bạn đã cười. Khó mà tưởng tượng được người ta thắng lợi đến mức nào, kể cả ở bề ngoài. Tôi nói rất đứng đắn đấy nhé. Tatiana này, dường như anh ta luôn luôn có trong đầu một điều gì cực kì trọng đại mà chính anh ta cũng tự cảm thấy xấu hổ.

— Tôi trang trọng xin ông giữ gìn ít tứ một chút, ông Vécsilốp.

— Anh có lí, anh bạn, nhưng dù sao cũng phải nói hết một lần để không bao giờ còn trở lại nữa. Anh chỉ từ Mạc-tư-khoa về đây cốt để phản kháng. Cho đến hôm nay, đó là điều chúng tôi biết được, về động cơ sự trở về của anh. Cho dù anh có vẻ để làm cho chúng tôi phải kinh dị, tôi sẽ, dĩ nhiên, chẳng hề nói tới. Từ một tháng nay ở đây, anh chỉ tìm cách nhạo báng chúng tôi. Tuy nhiên, anh cũng có vẻ là con người cơ trí đấy. Và với tư cách ấy, anh nên dành nụ cười ngạo đó cho những kẻ chỉ có phương tiện ấy để trả thù cho sự bất tài của họ. Anh luôn luôn tự khép kín. Nhưng vẻ mặt trung thực và đôi má e thẹn của anh lại chứng tỏ rằng anh có thể nhìn tận mặt mọi người mà hoàn toàn vô hại. Anh ta mắc chứng ưu uất đấy Tatiana ạ. Tôi không hiểu tại sao thanh niên đời nay đều mắc chứng ưu uất hết.

— Nếu ông không biết cả đến chuyện tôi được nuôi nấng, lớn lên ở đâu thì làm thế nào ông biết được tại sao tôi ưu uất?

https://tieulun.hopto.org

— Tất cả bí ẩn là ở đó. Con bất bình vì mẹ dám quên cả nơi con được nuôi nấng dậy dỗ!» Mẹ tôi chợt nói.

— Tuyệt nhiên không phải vậy, má đừng gán cho con điều bất nhã đó. Má ơi, ông Vécsilốp vừa mới khen con đã cười. Vậy chúng ta hãy cười lên, tại sao lại rầu rĩ ủ ê! Cả nhà muốn nghe tôi kể những chuyện vui về tôi không? Vả chăng Vécsilốp chẳng hề biết tí gì về những li kì của đời tôi thì lại càng nên kể lắm.»

Tôi giận sôi gan. Tôi biết rằng chúng tôi sẽ chẳng bao giờ còn được đoàn tụ như ngày hôm nay nữa. Một khi ra khỏi nhà này tôi sẽ chẳng bao giờ còn trở lại. Vì vậy, tôi không thể nhẫn nhịn được nữa. Chính ông ta đã gây nên chung cuộc này.

— Dễ thương đấy, miễn là chuyện ấy quả thật khôi hài!» ông ta dò xét tôi bằng tia mắt sắc bén. «Nơi nhận nuôi dưỡng anh đã biến anh thành hơi man rợ đấy, anh bạn ạ. Nhưng dù sao anh vẫn còn tạm coi được. Tatiana này, bữa nay anh ta có duyên đấy chứ. Cô làm ơn mở ngay gói quà này ra.»

Nhưng Tatiana chau mày. Cô ta chẳng buồn quay mặt lại, tiếp tục mở gói quà rồi xếp lên đĩa. Mẹ tôi cũng ngồi chết lặng. Bằng linh cảm, người hiểu rằng sự thế trở nên không tốt. Em gái tôi, lại một lần nữa, lấy cùi chỏ thúc tôi.

3

« TÔI muốn hoàn toàn thảo thành ý kể lại cùng ông,» với vẻ ung dung nhất tôi bắt đầu, «một người cha lần đầu tiên gặp người con trai thân iêu ra sao. Chuyện đó xảy ra ngay tại «nơi mà tôi được nuôi nấng lớn khôn.»...

— Khoan, anh bạn, chuyện đó không... chán ngắt đấy chứ? Anh biết mà: tất cả mọi giống...

https://tieulun.hopto.org

— Xin đừng chau mày, Vécsilốp. Không phải hoàn toàn đúng như ông tưởng đâu. Tôi muốn làm cho cả nhà cười mà.

— Có Trời mà hiểu anh, người bạn thân mến ạ! Tôi biết anh iêu thương tất cả chúng tôi đây và không muốn phá đám cuộc vui đêm nay của chúng tôi», ông ta tỉ tê và cố làm ra vẻ bất cần.

— Chắc lại vin vào bản mặt tôi, ông đoán tôi iêu ông chứ gì?

— Phải, một phần.

— Vậy hả, còn tôi, tôi cũng đoán được, từ lâu, trên nét mặt Tatiana là bà ấy mê tôi. Đừng chòng chọc nhìn tôi quá tàn nhẫn vô nhân đạo thế Tatiana ơi! Cười đi có duyên hơn!»

Bà ta quay phắt lại, ánh mắt quắc lên ngó tôi chòng chọc hàng nửa phút:

— Anh hãy liệu hồn!» Rồi chĩa ngón tay chỉ mặt tôi đe dọa. Dáng điệu bà nghiêm trang đến độ chẳng dính dáng gì tới sự đùa cợt ngu dại của tôi mà giống như một lời cảnh cáo: «Có giỏi cứ kể đi bà coi?»

— Vécsilốp, thế ông không nhớ lần đầu tiên trong đời chúng ta đã gặp nhau như thế nào à?

— Tôi quên rồi, tôi xin thề, và thành thật xin lỗi anh. Tôi chỉ mang máng là đã thật lâu lắm rồi... và cũng không biết tại nơi nào nữa...

— Còn má, má không nhớ khi má ở nhà quê, tại ngôi làng mà con đã được nuôi nấng cho đến năm sáu, bảy tuổi? Có phải thật má sống tại làng đó hay dường như trong mộng con đã thấy má lần đầu tiên tại đó? Đã lâu lắm rồi con muốn đặt với má câu hỏi đó nhưng cứ do dự hoài. Giờ đây mới gặp dịp may.

— Sao thế hả con! Đúng đấy con ạ, mẹ đã đến thăm thím Vácvara ba lần cả thảy. Lần thứ nhất khi con sắp đẩy

https://tieulun.hopto.org

năm, lần thứ nhì, năm con lên bốn và sau chót, lúc con được hơn mười tuổi.

— Á! Đây chính là những điều con muốn hỏi má trong suốt một tháng nay.

Mẹ tôi đỏ bừng mặt vì những kỉ niệm bất thần ào ạt đổ về. Người cảm động hỏi tôi:

— Đôlgôruki à, liệu con vẫn còn nhớ lại được mẹ sao?

— Con chẳng nhớ và biết gì hết. Chỉ còn lại một bóng nét nào đó trên gương mặt má đã lưu lại trong đáy lòng con, vĩnh viễn trong suốt cuộc đời. Hơn thế nữa, con còn nhận biết rằng má là mẹ của con. Giờ đây ngôi làng đã mờ mờ như trong mộng. Cả đến u già con cũng quên. Con còn nhớ mài mại bà thím Vácvara chỉ vì bà ta có đôi gò má vĩnh viễn hóp. Con lại còn thấy, chung quanh nhà, cây cối trùng điệp, cây điền ma thì phải. Rồi vào một ngày nào đó, ánh nắng chói chang chiếu vào những khung cửa sổ mở rộng, trên những luống hoa, xuống một lối mòn và trên người má, má ạ. Con chỉ bắt gặp lại má thật rõ ràng, trong một khoảnh khắc thôi, khi người ta ban thánh thể cho con tại nhà thờ làng. Lúc đó má bồng con trên tay để con nhận bánh thánh và hôn bình rượu lễ. Trời độ ấy đang hè, một cánh chim bồ câu bay, từ cửa sổ này sang cửa sổ kia, qua vòm tròn nóc nhà thờ.

— Chúa ơi! Đúng rồi— mẹ tôi hai bàn tay đan ngón vào nhau— mẹ nhớ con chim bồ câu đó. Cũng đúng vào lúc ban thánh thể con vùng vằng rồi la hét: «Chim bồ câu, chim bồ câu!»

— Khuôn mặt của má hay một bóng nét, một dáng vẻ nào đó trên gương mặt má đã in sâu trong kí ức con đến nỗi đột nhiên tại Mạc-tư-khoa cách đây năm năm con nhận ra ngay được má là mẹ của con. Mặc dù chẳng ai nói với con chuyện đó. Rồi sau lần đầu tiên gặp gỡ Vécsilốp tôi bị lôi ra khỏi gia đình Andrônikốp. Nơi đây, tôi đã ở tro

https://tieulun.hopto.org

quá lâu, êm ái và vui vẻ, suốt năm năm đằng đẵng. Tôi còn nhớ tường tận chỗ ở của họ trong một ngôi nhà của chính phủ và tất cả các bà và các cô trong gia đình đó mà giờ đây đã già lắm. Nhà rất đông người, và chính Anđrônikốp đích thân mang thực phẩm từ tỉnh về, gà vịt, cá và heo sữa, Ông còn đến tận bàn ăn múc xúp cho chúng tôi. Công việc này là của bà vợ song bà ta luôn luôn làm kiêu. Chúng tôi thường nói đùa và người đầu tiên là ông ta. Chính tại đây, những cô gái dậy tôi học tiếng Pháp nhưng tôi thích nhất những bài ngụ ngôn của Krilốp. Tôi học thuộc lòng được khá nhiều bài và mỗi ngày tôi ngâm to một bài cho Anđrônikốp nghe: tôi đi thẳng vào phòng giấy nhỏ xíu của ông ta bất luận ông ta có bận việc hay không. Ừ, chính vì một trong những bài ngụ ngôn ấy mà tôi quen ông, ông Vécsilốp ạ... Tôi thấy ông đã bắt đầu hồi tưởng lại được rồi.

— Thực vậy tôi đã nhớ lại được phần nào, anh bạn thương mến ạ... Hồi ấy, anh đã nói với tôi chuyện gì nhỉ?... một bài ngụ ngôn, hay một đoạn trong cuốn *chữ tài liền với chữ tai một vần*! Anh nhớ cũng dai ghê!

— Về trí nhớ à! Ít ra cũng phải vậy chứ! Đây là kỉ niệm duy nhất mà tôi ghi nhớ suốt đời.

— Tuyệt, tuyệt, anh bạn tôi ơi! Anh làm tôi khoái trá lắm.»

Ông ta cũng mỉm cười, khiến cho mẹ và em gái tôi cũng mỉm cười theo. Niềm tin đã trở lại. Chỉ riêng có Tatiana, sau khi bày kẹo bánh lên bàn, liền lùi vào một góc phòng rồi tiếp tục xoáy nhìn tôi bằng ánh mắt đầy ác cảm.

— Đây là câu chuyện», tôi tiếp. «Vào một buổi sáng đẹp trời, người bạn thời ấu thơ của tôi, Tatiana đến tìm tôi. Bà ta bao giờ cũng xuất kì bất ý hiện ra trong đời tôi như thể trong tuồng hát. Người ta đưa tôi lên xe rồi thả tôi xuống một công hầu lữ quán, trong một căn phòng thật sang trọng. Bây giờ Vécsilốp ơi, ông đang xuống thăm bà

https://tieulun.hopto.org

Fanariôtôp. Song bà ta đã đi ngoại quốc. Căn nhà mà hồi xưa bà ta mua cho ông, bỏ trống. Tôi luôn luôn mặc áo choàng. Đột nhiên tại lữ quán người ta mặc cho tôi một bộ quần áo xanh dương xinh đẹp bằng lụa quí. Tatiana quanh quẩn suốt ngày bên tôi và mua cho tôi đủ thứ. Tôi chạy khắp các phòng trống rỗng và ngắm mình trong mọi tấm gương. Ừ, không biết lí do gì mà sáng hôm sau vào khoảng mười giờ trong khi thơ thẩn trong tòa nhà, bất thần tôi chạy vào phòng làm việc của ông thật ngẫu nhiên. Hôm trước tôi đã gặp ông rồi. Nhưng chỉ thoáng qua trên thang gác lúc người ta dắt tôi đến. Ông đi xuống để ra xe và ông ra đi tôi chẳng biết ông đi đâu: thế rồi ông ở một mình tại Mạc-tư-khoa, sau khi vắng mặt thật lâu. Khi thấy ông về, trong một thời gian ngắn người ta đòi ông khắp nơi và ông gần như chẳng bao giờ có ở nhà cả. Khi gặp Tatiana và tôi, ông chỉ thốt lên: «À!» mà cũng chẳng buồn dừng chân lại.

— Anh ta kể chuyện tình tứ đấy chứ!» Vừa nhận xét Vécsilốp vừa hướng về phía Tatiana. Bà ta không trả lời, quay mặt đi.

— Tôi nhìn ông mà tưởng mình như đang ở thời xa xưa. Dạo ấy ông mạnh khỏe và đẹp trai làm sao. Mới chín năm trời mà ông có thể già và xấu đi đến độ này quả là chuyện lạ. Xin ông thứ lỗi cho những lời chân thật. Ngay cả hồi đó, tuy ông đã ba mươi bảy tuổi đầu nhưng ngắm ông tôi vẫn không biết chán. Mái tóc ông mới lạ lùng làm sao, gần như đen tuyền, bóng láng, chẳng có một sợi nào bạc. Râu cằm và ria mép ông là công trình toàn bích của thợ làm đồ châu báu. Tôi không tìm được từ ngữ nào khác hơn để diễn tả. Gương mặt chắc nịch và xanh nhạt tuyệt nhiên không phải xanh xao vì bệnh hoạn như ngày nay, mà này... xanh như mặt con gái ông, cô Anna, mà lúc nãy tôi đã hân hạnh được gặp. Cặp mắt long lanh và sẫm, răng bóng

https://tieulun.hopto.org

ngời nhất là khi ông cười. Tôi vào phòng ông, đúng vào lúc ông bật cười nhìn tôi. Lúc đó, tôi chẳng còn biết trời đất gì nữa và nụ cười của ông làm tôi khoái chí. Sáng hôm đó, ông mặc áo vét bằng nhung xanh nước biển, khăn choàng cổ mang sắc thái Sôlfêrino của Í, một chiếc áo sơ mi rất hách viền tua kiểu Alăngxông. Ông đứng trước gương, tay cầm quyển vở, đang nghiền ngẫm rồi ngâm to lời độc thoại cuối cùng của Chátski. Và đặc biệt là tiếng kêu cuối cùng của hắn:

«Ôi xe của tôi, hỡi xe của tôi!»

— Á! Trời ơi», Vécsilốp kêu lên, «nói đúng đấy! Mặc dù thời gian lưu lại ở Mạc-tư-khoa rất eo hẹp, tôi đã nhận đóng vai Chátski lại nhà Vitôptôva trên sân khấu riêng vì Gilêkô bị đau.

— Và bác đã quên?» Tatiana cười nói.

— Anh ta có nhắc, tôi mới nhớ lại! Và thú thật, vài ngày ở Mạc-tư-khoa ấy có thể là những ngày đẹp nhất của đời tôi! Thuở ấy tất cả chúng tôi đều rất trẻ... chúng tôi chờ đợi tất cả mọi chuyện với nhiệt tình... Tại Mạc-tư-khoa, tôi gặp biết bao... Nhưng cứ tiếp tục đi cưng. Lần này anh đã đi vào chi tiết hay quá...

Tôi đứng chết trân tại đó để nhìn ông. Thình lình tôi la lên: «Á! tài quá, đúng là Chátski thật!» Tức khắc ông quay lại để hỏi tôi: «Con quen Chátski rồi sao?» Rồi ông ngồi xuống trường kỉ và bắt đầu uống cà phê trong khi sắc tươi vui. Tôi ôm hôn ông. Lúc đó tôi giải bày với ông rằng tại nhà Anđrônikốp mọi người đều đọc nhiều. Các cô thuộc lòng rất nhiều thơ. Các cô cùng nhau đóng những lớp tuồng của Gribôiêđốp và trong suốt tuần qua vào mỗi tối người ta lớn tiếng đọc chung quyển *Chuyện người thợ săn**. Cuối cùng tôi cho ông biết là tôi thích nhất ngụ ngôn của Krilốp và đã thuộc nằm lòng. Ông mời tôi đọc một bài gì đó. Tôi đã đọc cho ông nghe truyện *Vị hôn thê khó tánh*:

https://tieulun.hopto.org

Một vị hôn thê mơ vị hôn phu*.

— Phải, phải đấy. Bây giờ tôi đã nhớ lại hết!» Vécsilốp lại la lên. «Nhưng, anh bạn tôi ơi, tôi cũng nhớ lại về anh nữa đấy. Anh hồi đó là một cậu bé rất dễ thương, một em nhi đồng hiền dịu và, tôi xin thề, anh đã mất mát nhiều trong chín năm qua.

Bây giờ, chính Tatiana đã bật cười. Thật rõ ràng Vécsilốp đã đùa và trả miếng lại tôi. Nhưng đã nói thiệt khéo. Mọi người đều hoan hỉ.

Ông cứ cười theo tôi đọc. Nhưng tôi đọc chưa đến nửa bài thì ông đã bảo ngừng. Ông kéo chuông gọi đầy tớ và ra lịnh cho anh ta đi kêu Tatiana. Bà ta chạy đến ngay, vẻ mặt hân hoan đến nỗi tôi không còn nhận ra, dù vừa thấy bà ta bữa qua. Trước sự hiện diện của Tatiana, tôi bắt đầu đọc lại bài *Vị hôn thê khó tánh** và tôi đọc trọn bài một cách xuất sắc. Tatiana mỉm cười với tôi còn ông, Vécsilốp, ông đã khen tôi: Hay lắm! Rồi ông hăng say nhận xét rằng nếu là bài *Con ve và cái kiến* thì chẳng có gì lạ lùng. Một đứa trẻ thông minh cùng trang lứa với tôi, có thể đọc bài đó một cách tài tình, nhưng... bài ngụ ngôn này:

Một vị hôn thê mơ vị hôn phu có gì là tội lỗi đâu...

— Hãy nghe cho kĩ, tại sao nó lại nói với cô câu này: «Có gì là tội lỗi đâu!» Tóm lại ông quá hứng. Bây giờ ông bắt đầu nói chuyện với Tatiana bằng tiếng Pháp. Tức thì bà chau mày và cãi lại ông, cũng rất kịch liệt. Nhưng nếu Vécsilốp đã muốn là trời muốn. Tatiana tức tốc dẫn tôi về nhà: Nơi đây, người ta lại làm một lần nữa lau mặt và rửa tay, thay quần áo, thoa sáp; cả đến uốn tóc cho tôi nữa. Tối đến, Tatiana cũng ăn mặc khá lộng lẫy, ngoài sự tưởng tượng của tôi. Bà ta đưa tôi đi bằng xe. Lần đầu tiên trong đời, tôi đi xem hát. Một buổi diễn kịch do các diễn viên tài tử đóng tại nhà Vitôptôva: nến, tượng bán thân, các

https://tieulun.hopto.org

bà, quân nhân, tướng tá, các cô, bức màn, những hàng ghế dựa; tôi chưa từng thấy cảnh tượng nào giống như vậy. Tatiana chọn một chỗ khiêm nhường tại một trong những hàng ghế cuối và bảo tôi ngồi xuống bên cạnh. Dĩ nhiên là cũng có nhiều trẻ con như tôi nhưng tôi chẳng còn trông thấy gì nữa cả. Tôi hồi hộp đợi chờ cuộc trình diễn. Khi ông ra sân khấu, Vécsilốp ôi, tôi lấy làm hoan hỉ, hoan hỉ đến rơi lệ. Tại sao, tôi cũng chẳng biết. Tại sao có những giọt lệ hoan hỉ ấy nhỉ? Đây là điều mãi mãi lạ lùng đối với tôi mỗi khi hồi tưởng lại trong chín năm qua! Tôi theo dõi vở hài kịch và tim tôi biến đâu mất. Cố nhiên những gì tôi hiểu được ấy là *nàng* đã phản bội chàng để cho những kẻ ngu dại và không xứng đáng được chàng đụng bằng ngón chân, lại đi chế nhạo chàng. Đương lúc chàng ngâm to trước công chúng tại vũ trường thì tôi hiểu rằng chàng bị lăng nhục và bực tức. Chàng hướng những lời trách móc về phía tất cả những kẻ đáng khinh, còn chàng thì cao thượng, rất cao thượng! Có lẽ sự chuẩn bị tại nhà Anđrônikốp đã giúp tôi hiểu được, nhưng cũng nhờ tài diễn xuất của ông, ông Vécsilốp ạ! Lần đầu tiên tôi đi xem kịch mà! Khi ra đi, Chátski đã kêu lên: «Ôi xe của tôi, hỡi xe của tôi!» (Ông có tiếng la dị thường!) Tôi cùng cả rạp đứng bật dậy giữa một cơn bão tiếng vỗ tay. Thu hết sức mình tôi vỗ tay và hét lên: hoan hô!

Tôi cũng còn nhớ rằng, ngay khi ấy, tôi cảm thấy một cây kim cắm sâu vào lưng tôi «hơi nhích xuống dưới thân mình một chút xíu». Chính Tatiana đã giận dữ chích, nhưng tôi chẳng hề để ý! Ngay sau cuộc trình diễn, Tatiana liền vội vã đưa tôi về nhà: «Bộ mày không định ở lại khiêu vũ nữa hả. Chỉ vì mày mà tao không được nán lại tham dự.» Ngồi ở trên xe, bà đã càu nhàu với tôi, suốt dọc đường, Tatiana ạ. Tôi mê sảng cả đêm. Mười giờ sáng hôm sau, tôi đã ở trước phòng ông rồi nhưng cửa đóng: ông tiếp

https://tieulun.hopto.org

khách, thương lượng công việc làm ăn. Một lúc sau ông biến mất suốt cả ngày cho đến tối và tôi không còn gặp ông nữa! Tôi muốn nói gì cùng ông, tôi đã quên rồi. Ngay hồi ấy, tôi cũng chẳng biết tôi muốn nói gì. Nhưng tôi say sưa muốn được gặp ông tức khắc. Ngay từ tám giờ sáng hôm sau, ông đi Sécpukhốp: ông vừa mới bán ruộng nương nhà cửa của ông tại Tula để trả nợ nhưng ông vẫn còn dư lại một phần khá lớn. Và đó là một lí do ông đến Mạc-tư-khoa, nơi mà từ trước đến giờ ông trốn nợ, không dám thò mặt ra. Trong số các chủ nợ chỉ có một mình cái lão thô lỗ ở Secpukhốp ấy đã từ chối nhận phân nửa ruộng vườn nhà cửa để trừ hết số nợ. Tatiana cũng chẳng buồn trả lời những câu hỏi của tôi nữa: «Làm gì mà rối lên thế, ngày mốt tôi sẽ đưa đi ở trọ. Sửa soạn sách vở trước đi, hãy tập tự mình thu xếp lấy hành lí. Ông đâu có được chỉ định sống theo lối ông hoàng, ông nhãi», v.v... Trong ba ngày đó bà ta cứ lải nhải hoài, tôi nghe chán tai quá, Tatiana ạ! Và quả nhiên bà dẫn tôi tới nhà trọ Tútsa, tôi, một kẻ đã ngây thơ say mê ông, ông Vécsilốp ạ. Tôi hằng mong cuộc gặp gỡ ấy của chúng ta tuy đây chỉ là một sự ngẫu nhiên phi lí. Ông có tin không nào, sáu tháng sau tôi vẫn còn muốn trốn khỏi nhà Tútsa để chạy đi tìm ông!

— Anh kể nghe hấp dẫn tuyệt. Anh đã gợi lại tất cả những kỉ niệm trong tôi!» Vécsilốp dằn mạnh từng tiếng một. «Nhưng điều làm tôi chú ý hơn hết trong câu chuyện của anh đó là tính phong phú của vài tiểu tiết đặc thù về những khoản nợ của tôi chẳng hạn. Gạt những cái không thích đáng ra ngoài những chi tiết như vậy, tôi không rõ anh góp nhặt được ở đâu?

— Những chi tiết đó à? Tôi lấy ở đâu ra hả? Nhưng này, tôi nhắc lại để ông rõ, trong chín năm đó tôi chẳng có công việc nào khác hơn là đi lượm lặt những chi tiết về ông.

https://tieulun.hopto.org

— Lời tự thú đặc biệt, một công việc lạ thường!»

Ông ta quay lại phía tôi, nửa như nằm trong ghế bành của ông và khẽ ngáp, thật hay giả vờ, tôi cũng chẳng biết.

«Tôi có thể tiếp tục kể tại sao tôi muốn trốn thoát khỏi nhà Tutsa không nhỉ?

— Hãy cấm hắn đi, bác Vécsilốp! Hãy áp phục hắn, đuổi hắn ra khỏi nơi đây!» Tatiana nói.

— Đừng, Tatiana!» Vécsilốp í nhị đáp. «Chắc chắn Đôlgôruki có một kế hoạch nào đó. Nhất định phải để anh ta nói cho bằng hết. Anh ta phải tiếp tục! Phải kể câu chuyện cho người ta hết bận tâm! Vả lại đó là tất cả những điều anh ta muốn vĩnh viễn trút bỏ đi. Nào, anh bạn, hãy tiếp tục câu chuyện mới lạ của anh đi! Mới lạ, chỉ là một cách để nói, bởi vì, hãy iên tâm, tôi đã biết kết cuộc.»

4

«TÔI muốn thoát đi, trốn đến bên cạnh ông, thật là giản dị. Tatiana này, bà còn nhớ là mười lăm ngày sau khi tôi đến trọ, Tútsa có gửi cho bà một bức thư. Không phải sao? Sau này Maria cho tôi xem bức thư ấy. Nó cũng nằm trong giấy tờ của Anđrônikốp. Tútsa bất thần nhận ra là mình đã đòi hỏi quá ít. Ông ta «trịnh trọng» báo cho bà biết rằng ông ta nuôi trong nhà ông toàn những hoàng thân và con những ông nghị. Ông ta xét thấy không xứng đáng cho tòa nhà của mình khi cho lưu trú một học sinh xuất thân như tôi trừ phi đóng thêm một phí khoản:

— *Thưa anh bạn,* anh có thể...

— Không can gì, chẳng hề gì đâu! tôi ngắt lời. Tôi chỉ nói ít lời về Tútsa thôi. Tatiana này, mười lăm ngày sau, từ nhà quê, bà đã gửi thư lên cương quyết từ chối. Tôi vẫn còn thấy, giờ đây, ông ta mặt đỏ bừng bừng bước vào lớp học. Đó là một người Pháp nhỏ con, thật lùn và

https://tieulun.hopto.org

thật mập trạc độ bốn mươi lăm tuổi. Quả thật ông ta từ Ba lê đến. Đúng ra ông ta xưa kia làm thợ vá giầy nhưng từ đời cố hỉ đã đến cư ngụ tại Mạc-tư-khoa như giáo sư thực thụ về Pháp văn. Ông ta cũng được ban tặng nhiều chức tước mà ông rất hãnh diện. Con người đó thật vô cùng dốt nát. Chúng tôi chỉ có sáu đứa ở trọ trong nhà ông. Trong số này, quả thật có cháu ông nghị thành phố Mạc-tư-khoa. Tất cả chúng tôi sống tại nhà ông như con cái một nhà, thường thường là do vợ ông chăm sóc. Đó là con gái một người Nga dường như làm công chức. Bà ta rất kiểu cách suốt mười lăm ngày ấy, tôi sống vô cùng tự đắc trước mặt chúng bạn. Tôi khoe áo vét xanh dương và ông bố Vécsilốp của tôi. Khi chúng hỏi tôi tại sao là Đôlgôruki mà lại không Vécsilốp, tôi chẳng hề bối rối chút nào bởi vì chính tôi, tôi cũng mù tịt cái tại sao đó.

— Bác Vécsilốp!» Tatiana giọng gần như dọa nạt la lên. Ngược lại, mẹ tôi nghe không sót một lời và rõ ràng người muốn tôi tiếp tục kể.

«*Cái thứ* Tútsa *đó*..., quả thực tôi còn nhớ hắn, con người bé nhỏ hiếu động ấy», Vécsilốp lẩm bẩm trong miệng. «Người ta đã cho tôi các tin tức chính iều về hắn...»

— *Cái thứ* Tútsa *đó* bước vào, bức thư trong tay, tiến lại gần cái bàn lớn bằng gỗ sồi, chỗ sáu đứa chúng tôi đang cặm cụi học. Tôi chẳng còn nhớ là đang học bài gì. Ông ta xách vai tôi thật mạnh, bắt tôi phải đứng dậy và ra lệnh tôi thu xếp sách vở.

— Chỗ mày không phải ở đây mà đằng kia kìa.» Rồi ông ta chỉ cho tôi một căn phòng nhỏ xíu nằm bên phía trái của phòng trước. Nơi đó có một cái bàn bằng gỗ thường, một chiếc ghế mây và một trường kỉ bọc vải dầu i như trong cái gác xép của tôi bây giờ. Tôi ngạc nhiên đi vào trong đó và xấu hổ quá. Chưa bao giờ người ta đối xử với tôi bất nhã đến như vậy. Nửa giờ sau, khi Tútsa rời lớp học,

https://tieulun.hopto.org

tôi chạy ngay đến với các bạn để nhìn nhau cười. Dĩ nhiên là chúng khinh rẻ tôi. Nhưng tôi chẳng hề nghi ngờ. Tôi tin rằng sở dĩ chúng tôi cười với nhau vì chúng tôi vui. Ngay lúc ông Tútsa chợt đến. Ông ta nắm một bím tóc và lôi tôi đi.

«Đừng có tính chơi với con cái nhà gia giáo nữa nghe mày. Mày xuất thân hèn hạ, mày chỉ là đồ tồi tớ thôi!»

Và ông ta tát thật đau trên má phúng phính ửng hồng của tôi. Ông ta có vẻ thích thú nên đã tát thêm cái thứ hai rồi thứ ba. Tôi khóc ròng. Tôi ngạc nhiên kinh khủng. Tôi đứng cả tiếng đồng hồ bụm mặt khóc về những gì tôi được biết. Đã xảy ra một điều gì đó mà tôi không tài nào hiểu nổi. Tôi không hiểu vì sao một người không độc ác như Tútsa, một người ngoại quốc và đã từng vui mừng về cuộc giải phóng nông dân Nga lại có thể đi đánh một đứa bé ngây thơ như tôi đây. Trong thâm tâm tôi chỉ ngạc nhiên mà chẳng hề tức giận. Tôi chưa biết giận. Dường như tôi đã phạm tội nghịch ngợm nào đó, một khi được sửa trị, người ta sẽ tha thứ cho tôi. Và, chúng tôi lại để huề vui vẻ cùng nhau. Chúng tôi lại sẽ nô đùa trong sân và trở lại cuộc sống iên hòa.

— Anh bạn tôi ơi, nếu tôi được biết... Vécsilốp, với nụ cười uể oải của một người mệt mỏi nói. «Cái tên Tútsa ấy mới thật âm hiểm! Tuy nhiên, tôi vẫn còn hi vọng là anh sẽ rất kiên cường và sẽ tha thứ cho chúng tôi tất cả chuyện đó để chúng ta trở lại cuộc sống iên hòa.»

Tiếp theo là một cái ngáp thật dài.

— Nhưng tôi có khép tội ai đâu, tuyệt đối không, cả đến Tútsa tôi cũng không oán trách, cứ tin vậy đi! Tôi hơi chưng hửng kêu lên. Vả lại ông ta chỉ đánh tôi trong vòng có hai tháng thôi. Tôi còn nhớ luôn luôn tôi muốn giải giới ông ta. Tôi chạy a lại hôn tay ông ta, vừa hôn lấy hôn để vừa khóc với tất cả nguồn lệ trong người tôi. Bạn bè chế

https://tieulun.hopto.org

nhạo và khinh bỉ tôi bởi vì đôi khi Tútsa dùng tôi như một tên đầy tớ. Khi mặc quần áo, ông ta sai tôi đi lấy. Tại đây, dĩ nhiên, cái tính tôi đòi của tôi lại đắc dụng: tôi cố gắng hết sức bình sinh để chiều ông ta mà chẳng hề cảm thấy nhục gì cả vì tôi đã biết gì đâu. Đến tận hôm nay tôi cũng ngạc nhiên thấy mình lại ngu đến nỗi không thấy được mình hèn mọn hơn chúng bạn biết bao. Bạn bè có lẽ đã giải thích cho tôi nhiều điều lắm. Tôi đã gặp thầy hay, bạn tốt. Cuối cùng Tútsa thích những cú đá sau lưng hơn là trái đấm giữa mặt. Sáu tháng sau, thỉnh thoảng ông ta đã bắt đầu vuốt ve tôi. Muốn gì thì muốn chắc chắn mỗi tháng ông ta sẽ đánh tôi một trận để nhắc tôi nhớ tới thân phận của mình. Chẳng bao lâu người ta để tôi chung với những đứa trẻ khác, mặc tôi chơi đùa với chúng. Nhưng suốt hai năm rưỡi ở đó. Tútsa chẳng lần nào quên sự khác biệt về hoàn cảnh xã hội của chúng tôi. Tuy không đòi thêm tiền, ông ta cũng chẳng lúc nào quên dùng tôi giúp việc cho ông và tôi nghĩ rằng đấy cũng một cách để đền bù rồi.

«Tôi trốn, nghĩa là tôi nghĩ đến chuyện thoát đi vào khoảng năm tháng sau hai tháng đầu tiên ấy. Thường thường tôi chậm chạp trong việc quyết định. Khi tôi đi ngủ, trong lúc kéo chăn lên đắp, tôi mơ tưởng ngay đến ông, ông Vécsilốp ạ. chỉ nghĩ đến một mình ông thôi. Tôi tuyệt nhiên không biết tại sao như vậy. Cả đến trong mơ tôi cũng thấy ông nữa. Nhất là tôi thường say sưa tưởng tượng thấy ông bất thình lình hiện ra, và tôi nhảy vào vòng tay của ông. Ông kéo tôi ra khỏi nơi này và dẫn tôi về nhà, trong phòng làm việc của ông. Chúng ta đi xem hát về cứ như vậy mà tiếp diễn. Nhất là chúng ta không xa lìa nhau nữa: Đó là điều chính iếu! Buổi sáng, tôi vừa thức dậy là tức khắc có tiếng chế nhạo và khinh bỉ của những tên ranh con. Một đứa trong bọn chúng nghĩ ra cách đánh tôi để bắt tôi xỏ giầy cho hắn. Hắn gọi tôi bằng đủ mọi danh từ,

https://tieulun.hopto.org

liên hệ làm sao cho tôi hiểu nguồn gốc của mình và làm trò cười cho tất cả bọn ngồi nghe. Rồi cuối cùng, khi Túts đến, trong lòng tôi chợt nổi lên một điều gì không thể tha thứ được. Tại đây, tôi cảm thấy người ta chẳng bao giờ tha cho tôi. Ôi! dần dà tôi đã bắt đầu hiểu ra điều mà người ta không tha thứ cho tôi và tôi có tội gì! Vì thế, tôi nhất quyết trốn. Suốt hai tháng trường, tôi mơ đi trốn. Cuối cùng, quyết định được chấp nhận. Lúc đó vào tháng chín. Tôi đợi đến một ngày thứ bảy tất cả các bạn tôi đã được phân tán về nghỉ ngày chúa nhật. Tôi tự khâu lấy thật kĩ lưỡng một balô đựng vật dụng cần thiết nhất. Về tiền bạc, tôi có hai rúp. Tôi muốn đợi đến hoàng hôn: «Bấy giờ tôi sẽ lần xuống thang gác, tôi tự nhủ, lẻn ra bên ngoài rồi, tôi sẽ đi thẳng tới.» Về đâu? Tôi biết Anđrônikốp đã đi về Pêtécbuốc và tôi quyết định đi tìm nhà bà Fanariôtốp trên đường Ác-ba. «Tôi sẽ thức suốt đêm ở bất cứ nơi đâu để bách bộ hoặc ngồi trên ghế dựa. Và sáng lại tôi sẽ hỏi người nào đó trong sân nhà: giờ đây Vécsilốp ở đâu và nếu ông ta không ở Mạc-tư-khoa thì ở tỉnh nào hay nước nào? Người ta sẽ nói rõ cho tôi biết. Tôi sẽ lại ra đi rồi tới đâu hỏi thăm đường tới đó: qua giới tuyến nào để đến tỉnh này thay tỉnh nọ? Tôi ra khỏi và đi, tôi đi theo đường lớn. Tôi đi mãi; tôi thức suốt đêm ở bất cứ nơi đâu, trong bụi rậm, tôi chỉ ăn có bánh mì không thôi, với hai rúp tôi có đủ bánh mì ăn trong lâu lắm.» Tuy nhiên thứ bảy tôi vô phương trốn chạy được. Phải đợi đến tận hôm sau chúa nhật. Trời xui đất khiến làm sao, Túts và vợ đều vắng mặt. Trong nhà chỉ còn lại có Agát và tôi. Tôi đợi đêm về trong niềm lo sợ kinh khủng. Tôi còn nhớ mình ngồi trước cửa sổ lớp học của chúng tôi để nhìn con đường cát bụi mịt mù với những nhà gỗ nhỏ và lác đác vài ba bóng bộ hành. Túts ở tít đằng xa. Từ cửa sổ của chúng tôi người ta trông thấy giới tuyến: mong nó iên lành giùm! Tôi tự nhủ. Mặt

https://tieulun.hopto.org

trời lặn, đỏ huy hoàng, bầu trời giá buốt. I như hôm nay, một ngọn gió chín da tung bụi mịt mù. Cuối cùng bóng đêm hoàn toàn phủ xuống. Tôi đứng lặng im trước tượng Thánh-mẫu và cầu nguyện. Nhưng nhanh lên, nhanh lên vì tôi với. Tôi vừa xách ba lô vừa nhón gót xuống thang gác kêu ọp ẹp với niềm lo sợ kinh khủng, e Agát dưới bếp nghe thấy. Chìa khóa gắn trên cửa. Tôi mở và bất thình lình đêm tối vây lấy tôi như một kẻ lạ nguy hiểm vô biên. Gió cuốn bay mũ cát két của tôi. Tôi ra đến ngoài. Trên lề đường phía bên kia vọng lại tiếng khàn khàn của một người say rượu đang nguyền rủa. Tôi dừng lại, nhìn rồi quay lui một cách thong thả. Thong thả bước lên thang gác, chậm rãi cởi quần áo, đặt ba lô xuống và tôi nằm sấp ngủ, chẳng khóc cùng chẳng suy nghĩ. Và, chính từ lúc ấy, tôi bắt đầu suy nghĩ, Vécsilốp ạ! Phải, từ lúc ấy, tôi ý thức được rằng, mình không những là một tên đầy tớ thôi mà còn là một tên nhát gan nữa! Đó cũng lúc sự phát triển thực sự và đều đặn của tôi bắt đầu!

— Và cũng chính ngay lúc ấy, tôi đã bắt đầu hiểu, thực ra, anh là ai!» Tatiana bất chợt nhảy bổ vào một cách rất bất ngờ đến nỗi tôi chẳng kịp chuẩn bị. «Không phải chỉ tới lúc đó anh mới là đầy tớ thôi đâu. Anh là đầy tớ từ khuya rồi, anh có một tâm hồn nô lệ! Ai cấm được bác Vécsilốp tạo anh thành một tên học nghề vá giầy chứ? Dù sao, bác Vécsilốp cũng đã giúp anh học được một nghề mà! Kẻ nào đã đòi hỏi ở Vécsilốp nhiều hơn nữa, ai, ai đâu? Ngay ông Maka, cha của anh, không những chỉ van xin mà gần như còn đòi bác nhà đừng có đưa anh ra ngoài thân phận của anh. Không, anh không đánh giá vừa phải điều mà bác nhà đã làm đối với anh bằng cách dẫn dắt anh lên tận Đại-học. Nhờ bác nhà mà anh hưởng được những quyền của giới thượng lưu. Bọn nhãi ranh trêu ghẹo hắn, bác Vécsilốp thấy không, hắn lại thề trả thù nhân loại...

https://tieulun.hopto.org

Anh chỉ là bọn người hạ lưu đê tiện!»

Thú thật, tôi bị những lời mắng chửi ấy đè bẹp. Tôi đứng dậy và nhìn quanh một lúc mà không tìm nổi câu trả lời.

«Điều Tatiana vừa nói với tôi quả nhiên mới lạ, cuối cùng tôi vừa nói vừa cố tình quay về phía Vécsilốp. Thực ra tôi khá tôi đòi để không chịu hài lòng với việc Vécsilốp không tạo tôi thành người thợ vá giầy. Cả đến uy quyền của giới thượng lưu cũng chẳng làm tôi xúc động. Tôi đòi hỏi tất cả con người Vécsilốp, tôi đòi hỏi một người cha... đây mới là điều thiết iếu đối với tôi. Có phải con là đứa tôi đòi không? Thưa má, tám năm trường nay, con luôn luôn có trong í thức cái ngày má một mình đến thăm con tại nhà Tútsa và cách thức con đón má. Nhưng bây giờ không phải lúc để nói, bà Tatiana không cho phép đâu. Để mai má nhé, có thể má con mình sẽ còn gặp nhau nữa. Tatiana này, nếu lại một lần nữa tôi khá tôi đòi để không chấp nhận cho một ông chồng tái hôn lúc vợ mình còn sống thì bà nghĩ thế nào nhỉ? Tuy nhiên đây là chuyện suýt xảy đến với Vécsilốp tại Emsơ! Má này, nếu má không muốn sống cùng một người chồng mà hôm sau hắn đi cưới vợ khác thì má hãy nhớ rằng má có một đứa con trai nó nguyện muôn đời kính trọng má. Má hãy nhớ lấy và chúng ta sẽ bỏ đi; chỉ cốt ở một điều kiện thôi: «Hoặc chồng, hoặc con chỉ được chọn một» Má có ưng không? Con không đòi hỏi một lời giải đáp ngay tức khắc: con biết đó thuộc loại những câu hỏi mà người ta không tài nào trả lời ngay được...»

Tôi không thể nói hết, trước tiên bởi vì tôi nổi nóng và điên đầu. Má tôi mặt mày nhợt nhạt, tiếng nói tắt hẳn: Người chẳng thốt được một lời nào. Tatiana nói huyên thiên ầm ĩ đến nỗi tôi cũng không hiểu bà ta đã nói gì và từng chập hai lần bà đấm vào vai tôi. Tôi chỉ còn nhớ bà

https://tieulun.hopto.org

đã gào lên rằng những lời lẽ của tôi là «tính toán, đã được ấp ủ từ lâu bởi một tâm hồn ti tiện, hắc ám». Vécsilốp ngồi bất động và rất nghiêm trang, không mỉm cười. Tôi lên gác. Ánh mắt cuối cùng đưa tiễn tôi là cái nhìn chê bai của Lisa. Em gái tôi nghiêm nghị lắc đầu.

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG BẢY

I

TÔI đã tả lại tất cả những cảnh đó mà không cần dè dặt để cho mọi sự được rõ ràng, dù là kí ức hay cảm tưởng. Khi trở về nhà, tôi tuyệt nhiên không hiểu nên hổ thẹn hay vui mừng vì đã làm tròn bổn phận của mình. Nếu có kinh nghiệm hơn chút xíu, chắc tôi đã đoán ra rằng một sự nghi ngờ dù nhỏ bé về vấn đề tương tự chắc chắn sẽ bị người ta giải thích theo ý nghĩa xấu. Nhưng tôi đã bị lạc hướng vì một trường hợp khác: tôi không hiểu vì sao tôi lại có thể vui mừng. Nhưng, tôi đã vui mừng một cách cuồng nhiệt mặc dầu tôi vẫn hồ nghi và đã ý thức rõ rệt về sự thất bại hồi nãy, ở dưới nhà. Ngay cả những lời chửi rủa giận dữ của Tatiana cũng có vẻ buồn cười và đùa cợt đối với tôi. Tôi chẳng hề phẫn nộ. Đó có lẽ tại vì dầu sao thì tôi cũng đã bẻ gãy xiềng xích của mình và lần đầu tiên tôi cảm thấy tự do.

Tôi cũng cảm thấy là tôi đã làm hỏng công việc của mình: phải làm sao bây giờ với lá thư liên quan đến vụ gia tài? Vấn đề này còn đen tối hơn thế nữa. Chắc chắn người ra sẽ tưởng rằng tôi muốn trả thù Vécsilốp. Ngay khi còn ở nhà dưới, giữa các cuộc bàn cãi tôi đã định đưa vấn đề đó ra phân xử và chọn Vátsin làm trọng tài. Nếu ông này không thể làm được, sẽ chọn một người nào khác mà tôi đã biết là ai rồi. Tôi nghĩ thầm, một ngày nào đó chỉ một lần duy nhất nầy thôi tôi sẽ đến nhà Vátsin. Rồi sau đó và sau đó, tôi sẽ lẩn tránh tất cả mọi người một thời gian khá lâu, trong nhiều tháng. Tôi chú tâm nhất là sẽ lặn luôn ngay cả với Vátsin. Thỉnh thoảng có lẽ tôi chỉ gặp lại mẹ tôi và em gái tôi. Tất cả những việc đó thật quá lộn

https://tieulun.hopto.org

xộn. Tôi cảm thấy có việc gì đã được thực hiện, nhưng chưa đúng cách, và... và tôi rất bằng lòng. Tôi xin nhắc lại, dẫu sao tôi rất sung sướng.

Tôi định bụng đi ngủ sớm, dự phòng ngày hôm sau còn phải đi bộ rất nhiều. Ngoài việc phải thuê một căn phòng và dọn nhà tôi đã có một vài quyết định phải thực thi bằng cách này hay cách khác. Nhưng buổi tối không thể kết thúc mà không có sự bất ngờ. Vécsilốp đã làm tôi ngạc nhiên đến sửng sốt. Chưa bao giờ, tuyệt nhiện chưa bao giờ, ông ta đến gác xép của tôi. Vậy mà, mới về nhà đầy một tiếng, tôi đã nghe tiếng giầy của ông ở cầu thang: ông ta gọi tôi soi đèn cho ông ta. Tôi cầm cây đèn cầy và, chìa một tay xuống cho ông nắm, tôi giúp ông leo lên.

«*Cám ơn* bạn, từ hồi thuê căn nhà này đến nay, tôi chưa hề lên đây lần nào cả. Tôi đã đoán là nó sẽ như thế nào rồi, nhưng đâu ngờ như cái ổ chó thế này.» Ông dừng chân ở giữa gác xép của tôi, mắt đảo tứ phía một cách tò mò: «Nhưng đây là cái hòm, thật đúng là một cái hòm».

Thực thế, căn gác gần giống như phía trong của chiếc quan tài. Tôi không khỏi cảm phục ông đã định nghĩa thật chính xác. Cái phòng nhỏ vừa hẹp vừa dài chỉ ngang vai tôi chớ không cao hơn, là đầu góc tường và mái nhà, mà tôi có thể rờ tới nóc với lòng bàn tay. Ngay phút đầu, Véc-silốp đứng khom lưng, sợ đầu đụng phải trần nhà. Nhưng đầu ông chưa đụng tới nên cuối cùng ông ngồi iên lặng trên đivăng đã được làm giường sẵn của tôi. Tôi không ngồi, chỉ đứng nhìn ông một cách hết sức ngạc nhiên.

«Mẹ anh kể lại không biết có nên cầm số bạc anh trả tiền trọ của tháng nay hay không. Khi thấy cái quan tài này, không những anh khỏi trả, trái lại chúng tôi còn nợ lại anh là khác! Tôi chưa bao giờ lên đây và... tôi không thể nào tưởng tượng được rằng người ta lại có thể ở được chỗ này.

https://tieulun.hopto.org

— Tôi đã quen rồi. Nhưng điều mà tôi không thể nào quen nổi là khi thấy ông đến phòng tôi sau những việc vừa xảy ra.

— Ừ! Phải, anh hơi lỗ mãng lúc ở dưới nhà. Nhưng... tôi, tôi cũng có những mục tiêu riêng. Tôi sẽ giải thích cho anh, mặc dầu sự có mặt của tôi thật ra chẳng có gì bất thường cả. Và ngay cả những gì đã xảy ra ở dưới nhà cũng là chuyện tất nhiên. Nhưng iêu cầu anh giải thích cho tôi một chi tiết: câu chuyện vừa rồi mà anh đã chuẩn bị rất long trọng cho chúng tôi, phải chăng là tất cả những gì anh muốn tiết lộ hoặc kí thác cho chúng tôi? Anh không còn điều gì khác nữa chứ?

— Chỉ có thế thôi. Hay nói đúng hơn hãy coi như là chỉ có thế thôi.

— Thế thì ít quá, bạn. Xét theo lời mở đầu và cung cách chọc cười của anh, nói tóm lại khi thấy anh nôn nóng muốn thuật chuyện, tôi mong đợi nhiều hơn thế nữa.

— Nhưng ông thấy câu chuyện ra sao?

— Tôi thì lúc nào cũng nghĩ tới sự chừng mực... Cần gì phải huyên náo đến thế? Sự chừng mực không còn nữa. Cả một tháng im lặng và chuẩn bị để rồi kết quả chẳng có gì hết!

— Tôi định kể thật nhiều, nhưng chưa chi tôi đã đỏ mặt về những điều mình đã nói. Không phải tất cả mọi chuyện đều có thể thuật lại được bằng lời. Có những điều mình không nên bao giờ nhắc lại. Tôi nói thế đủ rồi, và lại ông đã hiểu tôi.

— À! nghĩa là đôi khi anh cũng đau khổ thấy tư tưởng của mình không chịu uốn cong cho phù hợp với lời nói? Cái đau khổ cao thượng đó, bạn ơi, chỉ dành riêng cho những người có phúc. Kẻ ngu dại bao giờ cũng hài lòng với những điều nó đã nói và còn nói nhiều hơn thường lệ. Hạng người đó thích thặng dư.

https://tieulun.hopto.org

— Như tôi ở dưới nhà hồi nãy chứ gì? Tôi cũng nói nhiều hơn thường lệ. Tôi đòi hỏi «toàn thể Vécsilốp», còn nhiều hơn thế nhiều; tôi đâu cần Vécsilốp.

— Tôi hiểu rồi, bạn ơi, anh muốn bắt kịp thời gian đã mất. Anh đang hối hận. Đối với chúng ta hối hận có nghĩa là vồ ngay lên một kẻ khác, nên anh đã quyết định sẽ không nhắm hụt tôi một lần nữa. Tôi đến quá sớm, lửa của anh chưa tắt hẳn, vả lại anh chịu không nổi sự chỉ trích. Nhưng anh hãy ngồi xuống, tôi có vài việc muốn thông báo. Cám ơn, như thế được rồi! Những điều anh nói với mẹ anh lúc anh ra đi cho thấy rõ dầu sao chúng ta nên chia tay nhau là hơn. Hôm nay tôi đến khuyên anh nên làm việc đó hết sức nhẹ nhàng, tránh la lối om sòm, để mẹ anh khỏi sầu não và kinh hãi hơn nữa. Thấy tôi leo lên đây, mẹ anh đã hài lòng rồi. Mẹ anh tin chắc rằng chúng ta vẫn còn có thể hòa giải với nhau và mọi việc sẽ tiếp tục như xưa. Tôi tin rằng, nếu cả hai chúng ta có thể phá lên cười một cách ầm ĩ một vài lần, chúng ta sẽ gieo được niềm vui trong trái tim rụt rè của họ. Những tấm lòng đó đơn sơ nhưng giầu tình thương thành thật và chất phác. Sao không an ủi họ một chút, nếu ta có thể? Rồi, đó là điểm đầu. Và đây là điểm thứ hai: sao chúng ta lại nhất định phải chia tay nhau mà lòng còn chứa chan thù hận, vẫn nghiến răng ken két, còn nguyền rủa và gì gì nữa? Dĩ nhiên, chúng ta đâu có treo vào cổ nhau mà chết, nhưng vẫn có cách xa nhau mà vẫn kính trọng nhau. Phải không?

— Đó là những điều nhảm nhí! Tôi xin hứa sẽ ra đi thật êm thắm, thế đủ rồi. Ông băn khoăn về mẹ tôi sao? Tuy nhiên tôi thấy hình như sự iên tĩnh của người không quan hệ mấy đối với ông. Đó chỉ là những lời nói suông.

— Anh không tin?

— Ông nói với tôi như với đứa con nít.

— Bạn ơi, tôi sẵn sàng xin lỗi anh một ngàn lần, về

https://tieulun.hopto.org

tất cả những điều anh gán cho tôi, về tất cả những năm thơ ấu của anh và vân vân. Nhưng *con ơi*, kết quả sẽ ra sao? Anh đủ trí thông minh để không đến đỗi phải lâm vào cảnh ngộ dại dột như thế. Không kể là tôi đâu có hiểu rõ gì mấy về tính cách những lời trách móc của anh: thực ra, anh buộc tội tôi cái gì? Vì anh không sinh ra với tên Vécsilốp? Không phải thế ư? Anh cười với vẻ khinh khỉnh và khoa tay múa chân để tự bào chữa. Vậy đâu phải thế?

— Không, ông tin tôi đi. Hãy tin rằng tôi không hề thấy vinh hạnh với cái tên Vécsilốp.

— Hãy để cái vinh hạnh đó sang một bên. Hơn nữa, câu trả lời của anh có nên dân chủ một chút không? Vậy thì anh buộc tội tôi cái gì?

— Tatiana vừa nói hết những điều tôi muốn biết mà từ trước đến giờ tôi không tài nào hiểu nổi: là ông không đào tạo tôi thành người thợ vá giầy cũ và vì vậy tôi phải biết ơn ông. Tôi cũng chẳng hiểu tôi bội bạc cái gì, ngay cả lúc này khi người ta đã dạy khôn tôi. Phải chăng đây là dòng máu kiêu hãnh của ông nó đang lên tiếng, phải không ông Vécsilốp?

— Tôi không tin. Anh phải công nhận rằng tất cả những lời chỉ trích của anh hồi nãy, thay vì đổ lên đầu tôi như định ý của anh, chỉ càng hành hạ và giày vò mẹ anh thêm. Tuy nhiên tôi tưởng anh đâu có quyền xét xử mẹ anh. Vả lại mẹ anh có tội gì đối với anh? Nhân tiện đây, bạn làm ơn giải thích hộ việc này: Tại sao và với ý định gì anh đã phao tin, ở trường tiểu trung học và trong suốt đời anh, và cả vào lỗ tai của người mới đến, anh là con tư sinh? Người ta đã nói với tôi như thế và còn cho biết, anh đã làm việc đó một cách thích thú. Nhưng đó chỉ là một sự điên rồ và vu không đê tiện: anh là Đôlgôruki, con chính thức của Maca, một người khả kính, lỗi lạc nhờ trí thông minh và tính tình. Nếu anh được ăn học đến trình

https://tieulun.hopto.org

độ cao cấp, đó cũng là nhờ ở cựu lãnh chúa Vécsilốp của anh, nhưng kết quả đã như thế nào? Trước hết, khi rêu rao mình là con hoang, anh đã vu khống, và đồng thời tiết lộ bí mật của mẹ anh. Không hiểu với tính kiêu ngạo sai lầm nào anh đã kéo mẹ anh xuống đống bùn, cho người lạ mới đến xét xử. Vậy thì, bạn ạ, đó là điều chẳng mảy may cao thượng, vì bản thân mẹ anh chẳng có tội gì cả: tính nết mẹ anh hoàn toàn trong trắng. Và nếu mẹ anh chưa phải là bà Vécsilốp chỉ tại bà còn có chồng.

— Thôi đủ rồi! Tôi hoàn toàn đồng ý với ông. Tôi tin tưởng ở trí thông minh của ông đến độ mong rằng ông sẽ ngừng lại những lời quở mắng đó. Nó kéo dài đã quá lâu rồi đấy. Ông là người rất iêu chuộng sự chừng mực... Cái gì cũng có chừng mực, ngay cả tình iêu bất thần đối với mẹ tôi. Này, nếu ông đã quyết định đến tìm tôi và ở nhà tôi mười lăm phút hay nửa giờ (tôi vẫn chẳng hiểu tại sao, nhưng cứ tạm cho là vì muốn cho má tôi iên lòng) và nếu hơn nữa ông lại thấy thích nói chuyện với tôi mặc dù những việc đã xảy ra ở dưới nhà, thà ông hãy nói về cha tôi, ông Maca phiêu lãng đó thì hơn. Tôi muốn nghe chính ông nói về cha tôi. Từ lâu tôi đã có ý định hỏi ông việc đó. Trước khi chia tay, có lẽ trong thời gian lâu dài, tôi cũng rất muốn ông trả lời tôi câu hỏi này nữa: làm sao chấp nhận được, trong suốt hai mươi năm qua, ông không thể dựa vào ảnh hưởng khai hóa của mình, tác động tới các thành kiến của mẹ tôi và giờ đây, của em gái tôi, để xóa đi những vết đen nguyên thủy trong dĩ vãng của họ? Ồ, tôi đâu có muốn nói về sự trong trắng của mẹ tôi! Đối với ông, mẹ tôi lúc nào cũng vô cùng cao cả về phương diện đạo đức, tôi hết sức xin lỗi ông, nhưng... đó chỉ là một xác chết vô cùng cao cả. Chỉ có sự sống cho riêng Vécsilốp. Tất cả những gì còn lại, xung quanh ông ta, tất cả những gì có liên hệ với ông đều nảy nở, với điều kiện

https://tieulun.hopto.org

tuyệt đối là phải được cái vinh hạnh nuôi sống ông bằng chính năng lực và nhựa sống của mình. Thế mà mẹ tôi, cả mẹ tôi nữa, trước kia vẫn sống? Ông có thấy điểm nào đáng iêu ở mẹ tôi? Bà là người đàn bà?

— Bạn ơi, nếu anh muốn biết điều đó, mẹ anh chưa hề bao giờ là người đàn bà cả.» Ông trả lời tôi với vẻ mặt nhăn nhó i như trước kia mà tôi vẫn còn nhớ mãi và tức bực. Vậy mà người ta vẫn tin đó là người hiền lành chất phác nhất, nhưng thực ra nơi ông chỉ có một sự mỉa mai sâu đậm, đến cái mức đôi khi nhìn mặt ông tôi chẳng hiểu gì cả. «Không, mẹ anh chưa hề bao giờ là người đàn bà! Người phụ nữ Nga không bao giờ là người đàn bà cả.»

— Người phụ nữ Ba-lan, Pháp, mới là phụ nữ ư? Hay là một phụ nữ Ý, một phụ nữ Ý đa tình mới làm mê mẩn nổi một người đàn ông Nga văn minh và thuộc giới thượng lưu như ông Vécsilốp ư?

— Tốt lắm! Tôi có thể hi vọng gặp gỡ một người thân dân tộc Slavơ* chăng?». Rồi Vécsilốp phá lên cười.

Tôi còn nhớ từng chữ, từng lời câu chuyện của ông: ông còn nói một cách hết sức vui lòng và với vẻ thích thú hiển nhiên. Tôi thấy rất rõ ràng ông đến tìm tôi không phải để nói chuyện gẫu, và cũng không phải để an ủi mẹ tôi, nhưng với nhiều ý định khác.

2

« MẸ anh và tôi đã sống hai chục năm qua trong sự im lặng— ông khởi đầu câu chuyện gẫu của ông như thế đó (một cách cực kì giả tạo, kém tự nhiên)— và tất cả những gì giữa chúng tôi đều xảy ra trong sự im lặng. Điểm chính của sự kết hợp trong hai chục năm đó là sự im lặng. Chúng tôi chưa hề một lần cãi cọ với nhau. Có lẽ, tôi luôn luôn

https://tieulun.hopto.org

đi vàng, để mẹ anh ở nhà một mình, nhưng tôi bao giờ tôi cũng trở về. *Chúng tôi luôn luôn trở về*, đó là đặc tính cao cả của người đàn ông, do bản tính hào hiệp của họ. Nếu hôn nhân là một việc tùy thuộc hoàn toàn người đàn bà thì không một cuộc tình duyên nào đứng vững cả. Tính nhún nhường, sự phục tòng, sự hạ mình, và đồng thời sự kiên quyết, sức mạnh, sức mạnh thực sự, đó là tính nết của mẹ anh. Và hãy lưu ý điều này, mẹ anh là người trội hơn tất cả các phụ nữ tôi đã gặp. Bà có sức mạnh mà tôi còn đem theo bằng chứng: tôi đã thấy sức mạnh đó nâng đỡ mẹ anh đến mức nào. Khi cần tới, tôi không nói tới sự tin chắc (không phải là sự tin chắc thực sự, dĩ nhiên) nhưng là cái mà đàn bà họ thường gọi là tin chắc. Vì vậy, họ cho là thiêng liêng, và sẵn sàng, vì nó đương đầu với mọi đau khổ... Vậy anh có thể tự kết luận: tôi có giống một đao phủ thủ không? Đó là lí do tôi gần như luôn luôn thích giữ im lặng, không phải chỉ vì làm như thế dễ dàng hơn. Tôi cũng phải thú nhận là tôi không hề hối hận. Bằng cách đó, mọi sự sẽ tự nó dàn xếp lấy, một cách nhân đạo và rộng rãi, đến nỗi tôi cũng chẳng gán cho tôi một công trạng nào cả. Nhân câu chuyện này, tôi cũng muốn mở một cái dấu ngoặc, tôi hơi nghi mẹ anh không bao giờ tin ở lòng nhân đạo của tôi. Vì vậy, mẹ anh lúc nào cũng run sợ. Nhưng trong khi run sợ mẹ anh chẳng chịu học tập gì cả. Những người đó biết cách làm và chúng ta chỉ trông thấy ánh lửa. Nói một cách tổng quát, họ biết cách thu xếp những công việc vụn vặt hơn chúng tôi. Họ có thể tiếp tục sống theo ý họ trong những hoàn cảnh trái ngược lại bản chất của họ, mà vẫn giữ nguyên được bản ngã. Chúng ta, ta đâu có khéo bằng họ.

— Họ là ai? Tôi không hiểu rõ ý ông cho lắm.

— Dân chúng đó, bạn ạ, tôi nói về dân chúng. Họ đã chứng tỏ được sức mạnh lớn lao bền bỉ và lòng quảng đại

https://tieulun.hopto.org

lịch sử của họ, trên cả hai phương diện đạo đức và chính trị. Nhưng để trở về với chúng ta, tôi cho rằng mẹ anh không phải lúc nào cũng im lặng đâu. Đôi khi bà cũng nói, và nói bằng cách để chứng tỏ rõ rệt cho mình thấy rằng mình phí thì giờ vô ích nếu muốn đọc diễn văn cho bà ta nghe, dù rằng trước đó mình đã phải bỏ ra năm năm trời để dẫn giắt dần mẹ anh. Rồi đến những câu phản đối thật bất ngờ! Hãy lưu ý thêm lần nữa, tôi không hề nói là mẹ anh ngu ngốc. Trái lại còn có một thứ thông minh tuyệt trần là khác; nhưng có lẽ anh đâu có tin cái thông minh đó...

— Tại sao không? Điều tôi không tin là chính ông, ông đâu có thực sự tin ở trí thông minh của mẹ tôi, ông chỉ giả vờ.

— Thế hả? Anh cho tôi là con cắc kè sao? Bạn ơi, tôi cho anh kể cũng hơi nhiều đấy... như thế cho đứa con cưng của tôi... Nhưng lần này hãy dừng lại ở đây thôi.

— Ông hãy nói về cha tôi đi; hãy nói sự thật cho tôi nghe, nếu ông có thể.

— Maca ư? Maca như anh đã rõ là một tên trang-nô, mà theo người ta đồn, đã ước ao có chút ít danh tiếng...

— Tôi dám cá rằng ông hiện đang ganh tị với cha tôi!

— Trái lại, bạn ơi, trái lại. Và nếu anh muốn biết điều đó, tôi thấy dễ chịu khi thấy anh có tính đa sự cầu kì như thế. Tôi thề với anh rằng trong lúc này tôi cảm thấy vô cùng ăn năn và, cũng chính hôm này, chính giờ phút này đây, có lẽ là lần thứ một ngàn, tôi hối hận một cách vô ích về những gì đã xảy ra hai chục năm nay. Thượng-đế làm chứng cho tôi rằng mọi việc đã xảy ra một cách hoàn toàn ngẫu nhiên... Vả lại, mọi việc đều tùy thuộc ở tôi, một cách nhân đạo; ít ra là theo ý tưởng của tôi hồi đó về lòng nhân đạo. Ồ! hồi đó chúng tôi quả thật

https://tieulun.hopto.org

khao khát làm việc thiện, khao khát phụng sự xã hội và lí tưởng. Chúng tôi lên án chức tước, quyền thừa kế, điền sản, kể cả, ít ra là đối với một vài người trong số chúng tôi, tiệm cầm đồ... Tôi thề với anh như thế. Chúng tôi tuy ít người nhưng ăn nói chững chạc, và, tôi đoan chắc với anh, đôi khi chúng tôi còn hành động đàng hoàng.

— Thí dụ khi ông khóc nức nở trên vai mẹ tôi?

— Này bạn, tôi đồng ý với anh trước về mọi vấn đề. Nhân tiện đây, về câu chuyện cái vai, chính tôi kể lại cho anh nghe mà. Như vậy giờ đây anh đã lạm dụng sự thật thà và lòng tín nhiệm của tôi. Anh hãy công nhận rằng cái vai đó đâu có xấu xa như lúc mới thoạt nhìn, nhất là trong thời kì đó, chúng tôi chỉ là những tay mơ. Dĩ nhiên, đó chỉ là những điệu bộ đóng kịch, nhưng hồi đó tôi đâu có biết. Thí dụ anh chẳng hạn, có bao giờ anh đóng kịch trong đời sống hàng ngày không?

— Hồi nãy ở dưới nhà, tôi hơi làm tình cảm một chút. Tôi hết sức đỏ mặt khi trở về đây, vì nghĩ rằng ông sẽ cho là tôi giả vờ. Đúng như thế, trong vài trường hợp người ta dù có thành thật đến đâu vẫn bị coi là đóng kịch. Nhưng hôm nay, lúc ở dưới nhà, tôi thề là hoàn toàn tự nhiên.

— Đúng thế. Anh đã định nghĩa rất chính xác với câu: «Người ta dù có thành thật đến đâu vẫn bị coi là đóng kịch.» Đó, đó chính là điều đã xảy ra với tôi: Tôi tính đóng kịch nhưng đã lại khóc nức nở một cách hoàn toàn thành thật. Tôi không phủ nhận điều đó. Nếu Maca thông minh hơn một chút chắc hẳn đã coi cái vai đó như một sự nhạo báng gia tăng. Nhưng lúc đó sự trung trực đã gây hại cho trí minh mẫn của hắn. Điều tôi không biết là liệu lúc đó hắn có thương hại tôi không. Tôi còn nhớ lúc đó tôi rất mong muốn được người ta thương hại.

— Ông đã biết như thế,» tôi ngắt lời Vécsilốp, «Vậy mà

https://tieulun.hopto.org

giờ đây, trong khi nói những câu đó, ông lại nhạo báng. Nói một cách tổng quát, thì suốt thời gian ông nói chuyện với tôi, trong cả tháng nay, ông đều nhạo báng. Sao ông cứ phải hành động như thế?»

— Anh tin như thế à?» Vécsilôp nhẹ nhàng đáp. «Anh dễ giận hờn quá. Nếu tôi cười, đâu phải là cười anh, hay ít ra cũng không phải một mình anh đâu, cứ iên trí. Nhưng giờ đây tôi không có cười, và thế thì... nói tóm lại, tôi đã làm mọi cách tôi có thể làm được. Và, anh cứ tin đi, không phải vì lợi ích của tôi đâu. Chúng tôi, nghĩa là tôi muốn nói những người đàng hoàng, trái với đại chúng, chúng tôi không thể làm cái gì có lợi cho riêng mình cả. Trái lại chúng tôi chịu đựng càng nhiều thiệt hại càng tốt. Tôi nghi ngờ rằng đó chính là điều mà, giữa chúng tôi, người ta thường gọi là «lợi ích tối cao, mà cũng là lợi ích của chúng tôi nữa», theo một định nghĩa cao cả hơn, hòa hợp với nhau. Thế hệ tân tiến ngày nay còn vụ lợi hơn chúng tôi nhiều lắm. Cho nên tôi đã giảng giải hết cho Maca với một sự thành thật lạ thường, trước khi phạm tội. Nay tôi công nhận rằng có nhiều việc tương tự không cần phải được giải thích, đừng nói gì là giải thích với sự thật thà như thế. Không cần phải nói đến chữ nhân đạo, như thế có lẽ lễ độ hơn nhiều. Nhưng khi anh đang say mê khiêu vũ liệu anh có nhịn nổi thèm muốn biểu diễn một bước đẹp! Đó có lẽ là những đòi hỏi của cái đẹp và cái hay: tôi vẫn chưa thể giải quyết được vấn đề đó. Tóm lại, đó là một đề mục quá sâu sắc đối với một cuộc nói chuyện thô thiển như của chúng ta. Tôi thề với anh rằng dầu sao tôi cũng thẹn chết được mỗi khi nhớ tới việc đó trong lúc này. Tôi biếu ba ngàn đồng rúp. Hắn nín thinh, chỉ một mình tôi lên tiếng. Tôi tưởng hắn sợ mình, nghĩa là sợ cái quyền lãnh chúa của tôi, nên cố làm cho hắn mạnh dạn thêm. Tôi còn nhớ điều đó. Tôi cố võ hắn cứ việc trình bày nguyện vọng,

https://tieulun.hopto.org

không sợ sệt gì mà còn có thể kèm theo những lời chỉ trích tôi nữa nếu cần. Để đảm bảo, tôi hứa với hắn rằng, nếu hắn khước từ điều kiện của tôi nghĩa là ba ngàn đồng rúp, trả tự do (cho hắn và dĩ nhiên cả vợ hắn nữa), và một cuộc viễn du (không có vợ hắn, dĩ nhiên,) hắn chỉ cần thành thật nói ra. Tôi sẽ lập tức trả tự do cho hắn, trả vợ hắn lại mà còn biếu luôn ba ngàn đồng rúp đó cho cả hai. Và lúc đó sẽ không phải vợ chồng hắn đi viễn du mà chính tôi, tôi sẽ đi sang Í-đại-lợi trong ba năm, một mình trong cảnh cô đơn. *Bạn ơi,* chắc tôi không đem theo sang Í cô Anfisa đâu. Anh cứ tin thế đi vì lúc đó tâm hồn tôi quá trong sạch. Thế nào? tuy hiểu rất rõ ràng tôi sẽ làm đúng như lời đã hứa, Maca vẫn tiếp tục nín thinh. Và chỉ sau khi tôi muốn quì xuống chân hắn lần thứ ba, hắn mới lùi lại, tỏ vẻ không cầu lợi, rồi đi ra một cách sỗ sàng, khiến tôi không khỏi ngạc nhiên. Lúc đó tôi ngẫu nhiên nhìn thấy mình trong gương để không còn bao giờ quên được việc đó. Nói chung, khi họ chẳng nói gì cả, mới là lúc đáng sợ nhất. Và cha đó có cái vẻ hắc ám và, tôi thú thật, không những hắn không gây được tín nhiệm khi bước vào nhà tôi, mà tôi ghê sợ hắn một cách kinh khủng: có những bộ mặt, rất nhiều ở giới này, chứa đựng nơi hắn, có thể nói là sự hiện thân của bất lịch sự, điều mà người ta ngán hơn cả những cái đấm đá. *Sic.* Và tôi đã phải mạo hiểm biết chừng nào, biết chừng nào! Thí dụ, nếu hắn, tên Uri[1] đó tru tréo om sòm, la thét ầm ĩ, thì những gì sẽ xảy ra cho tôi, một gã Đavíđ[1] nhỏ bé, và liệu rằng tôi đã làm được gì? Vì thế tôi không suy tính gì, vội đưa ngay ra, trước hết, ba ngàn đồng. May thay, tôi đã lầm: cái con người Maca đó là một thứ hoàn toàn khác hẳn...

— Xin ông cho tôi biết, như vậy có phạm tội không? Ông vừa nói rằng ông đã gọi người chồng lại trước khi phạm tội.

https://tieulun.hopto.org

— Nghĩa là, anh biết không, cái đó còn tùy...

— Vậy thì, đã có phạm tội. Ông vừa nói rằng ông đã lầm về ông ta, và ông ta khác hẳn... Vậy ông ta như thế nào?

— Hắn như thế nào à! tôi cũng chưa hiểu nữa. Nhưng có cái gì khác hẳn, và biết không, một cái gì rất thích đáng. Tôi kết luận như thế bởi vì sau đó tôi tự thấy ba lần có tội trước mặt hắn. Ngay hôm sau, hắn ưng thuận cuộc du hành, không một lời nói, thỏa thuận nhưng không quên một điểm nào trong các khoản đền bù được đề nghị.

— Maca lấy tiền?

— Chớ sao! Bạn ơi, về điểm đó hắn đã làm tôi phải ngạc nhiên. Dĩ nhiên, tôi đâu có sẵn trong người ba ngàn đồng. Tôi rút trong túi bảy trăm Rúp trao cho hắn gọi là để khởi sự. Anh tưởng như thế nào? Hắn bắt tôi phải đưa nốt hai ngàn ba còn lại dưới hình thức ngân phiếu. Để được an toàn hơn hắn còn buộc tôi phải ghi rõ để trả cho một lái buôn. Tiếp đó, hai năm sau, với tấm ngân phiếu ấy, hắn lại nhờ tòa án đòi lại số tiền của hắn với cả tiền lời. Cho nên hắn càng khiến cho tôi phải ngạc nhiên thêm. Hơn nữa hắn lại đang đi quyên tiền để xây cất nhà thờ cho Chúa. Và giờ đây đã hai chục năm hắn cứ lang thang như thế. Tôi không hiểu tại sao một kẻ rày đây mai đó lại cần có nhiều tiền thế... tiền là một vật phù hoa như vậy... Dĩ nhiên lúc đó tôi tặng tiền cho hắn một cách thành thật và, có thể nói là ngay phút cảm hứng đầu tiên. Nhưng rồi sau bao nhiêu phút trôi qua, đương nhiên có thể tôi sẽ thay đổi ý kiến... Tôi tưởng rằng ít ra hắn cũng tha tôi... hay nói đúng hơn tha *chúng tôi*, bà ấy và tôi, hay hắn sẽ chờ đợi tối thiểu một thời gian ngắn. Ấy thế mà, hắn đâu có thèm chờ đợi...»

(Ở đây tôi ghi một lời phụ chú cần thiết: giả thử mẹ tôi có sống lâu hơn ông Vécsilốp, cho đến ngày chết, chắc

https://tieulun.hopto.org

bà sẽ gần như chẳng có một xu nhỏ, nếu không có ba ngàn đồng Rúp đó của Maca. Số tiền này, nhờ tiền lời lâu ngày, đã tăng lên gấp đôi và do chính Maca hồi năm ngoái đã trọn vẹn để lại cho mẹ tôi bằng di chúc. Ngay từ thời kì đó Maca đã thấy rõ Vécsilốp).

«Một hôm, ông bảo rằng Maca đã nhiều lần lưu lại nhà ông và ông ta lúc nào cũng dừng lại trong căn nhà của mẹ tôi?»

— Đúng thế, bạn ạ, và tôi thú thật là, lúc đầu, tôi hết sức lo sợ những cuộc thăm viếng như thế. Suốt hai chục năm qua, hắn đến tất cả sáu hay bảy lần: những lần đầu, nếu tôi ở nhà thì tôi đi trốn. Thoạt tiên, tôi chẳng hiểu gì cả: như thế nghĩa là cái quái gì? Tại sao hắn đến? Nhưng sau này, với một vài dấu hiệu, tôi thấy hình như hắn đâu đến nỗi ngu ngốc đến thế. Rồi, do sự ngẫu nhiên, tôi tò mò đến nhìn hắn và, tôi đoan chắc với anh, tôi đã rút được một cảm giác rất mới lạ. Lần này đã là lần viếng thăm thứ ba hoặc thứ tư của hắn. Thời kì này tôi vừa được cử làm hòa giải viên và cũng đúng lúc tôi lãnh nhiệm vụ nghiên cứu nước Nga. Tôi được nghe hắn kể vô số chuyện. Tôi còn tìm thấy nơi hắn những cái mà tôi không ngờ sẽ tìm thấy: một tâm hồn tốt, tính tình bình đẳng, và, lạ lùng hơn hết là gần như sự vui tính. Không ám chỉ tí nào đến *cái đó (anh hiểu chứ?)*, một nghệ thuật tuyệt luân để nói một cách cụ thể và bằng những lời lẽ đáng phục. Nghĩa là không có những vẻ sâu xa của bọn trang nô mà, thú thật với anh, tôi không thể nào chịu nổi, dù đã cố dân chủ hết mức. Nghệ thuật ấy cũng không có những cái kiểu cách Nga không hợp lí mà những bọn «người Nga chính cống» thường dùng trong các tiểu thuyết và trên sân khấu. Với cái đó, người ta đề cập rất ít đến tôn giáo, trừ phi chính anh lên tiếng. Ngay cả những câu chuyện vui nhộn thuộc loại đó về các tu viện và đời sống thầy tu, cũng chỉ được

https://tieulun.hopto.org

nhắc tới nếu anh cảm thấy thích. Và nhất là sự kính trọng, cái sự kính trọng khiêm nhượng đó, sự kính trọng rất cần thiết cho sự bình đẳng tối thượng mà theo ý tôi nếu không có, sẽ không thể nào đạt đến mức tối thượng được. Và như thế, do sự thiếu vắng tính dễ cảm thụ, người ta mới có được cái phong độ tối cao và con người thực sự tự trọng mới được biểu lộ rõ rệt theo thân phận của chính họ, bất kể là ở địa vị nào và số phận ra sao. Khả năng tự trọng theo thực trạng của chính mình giờ đây hết sức hiếm hoi trên thế gian này, ít ra cũng hiếm như phẩm giá đích thực của con người... Sống thêm ít năm nữa, anh sẽ tự thấy rõ điều đó. Nhưng điều làm tôi ngạc nhiên nhất trong đoạn kể tiếp, đúng trong đoạn kể tiếp chứ không phải đoạn đầu (Vécsilốp nói thêm), là cái vẻ cực kì oai phong và, tôi đoan chắc với anh, hết sức đẹp trai của gã Maca đó. Hắn có lẽ đã trọng tuổi, nhưng *da ngăm ngăm trong dáng dấp thẳng cao**, giản dị mà nghiêm trang. Tôi còn ngạc nhiên sao nàng Sofia đáng thương của tôi hồi đó lại có thể ưa tôi. Maca ngày ấy khoảng năm mươi tuổi, nhưng không kém phần khỏe mạnh. Trước mặt hắn, tôi có vẻ một công tử bột. Vả lại, tôi còn nhớ hồi đó tóc hắn đã bạc và khi lấy nàng tóc hắn cũng ngả màu như thế... Có lẽ là do ảnh hưởng của cái đó chăng.»

Lão Vécsilốp đó có những cử chỉ ghê tởm nhất của giới thượng lưu xã hội: sau khi nói (nếu thấy không còn cách nào khác) vài câu rất thông minh và hoa mĩ, ông ta kết thúc bất thình lình và cố ý bằng một sự ngu ngốc đại loại như kiểu này về mớ tóc bạc của Maca cũng như về ảnh hưởng của nó đối với mẹ tôi. Ông ta cố tình làm như vậy, mà có lẽ chính ông ta cũng chẳng hiểu tại sao, do một thói quen thế tục ngu ngốc. Nghe ông đàm luận, người ta tưởng ông nói một cách rất đứng đắn, trong khi trong lòng ông đang nhăn nhó hoặc cười thầm.

https://tieulun.hopto.org

3

BỖNG dưng tôi thấy tức giận vô cùng, mà chẳng hiểu tại sao. Nói chung, tôi còn nhớ lại một cách khó chịu vài lời mắng nhiếc của tôi lúc đó. Đột nhiên tôi đứng bật dậy khỏi chiếc ghế đang ngồi:

— Ông biết chứ? tôi nói mục đích của ông lên đây cốt là để mẹ tôi tin rằng chúng ta đã hòa thuận. Đã trải qua khá nhiều thời gian để bà tin điều đó. Ông có vui lòng để tôi ngồi một mình không?

Ông ta hơi đỏ mặt rồi đứng dậy:

— Bồ ơi, bồ cư xử với tôi tuyệt nhiên chẳng có lễ độ gì cả. Thôi, xin kiếu! Tình bằng hữu không có bắt buộc. Tôi chỉ mạo muội hỏi một câu: anh thực tình muốn bỏ ông hoàng thân sao?

— À, À! tôi biết ngay là ông có thâm ý...

— Nghĩa là anh nghi tôi đến đây để xúi anh ở lại với hoàng thân vì lợi ích riêng của tôi chứ gì? Nhưng, bạn ơi, anh có tin rằng tôi đã gọi anh từ Mạc-tư-khoa về đây cũng vì tôi muốn cầu lợi không? Trời ơi! thật anh dễ hờn dễ giận quá! Trái lại, tất cả những cái đó là vì lợi ích của chính anh. Và ngay cả lúc này đây sau khi tôi đã tạo dựng lại cơ nghiệp, tôi muốn anh cho phép chúng tôi, mẹ anh và tôi, thỉnh thoảng được giúp đỡ anh...

— Tôi đâu có ưa ông, ông Vécsilôp.

— Ngay cả «Vécsilôp» nữa à! Tiện đây tôi xin nói là rất ân hận đã không để lại cái tên họ ấy cho anh. Tóm lại đó chính là tất cả lỗi lầm của tôi, nếu thực sự tôi có lỗi. Phải vậy không? Nhưng, một lần nữa, tôi không thể lấy một người đàn bà đã có chồng, anh thử nghĩ xem.

— Có lẽ vì thế nên ông muốn lấy một người đàn bà không chồng?

Mặt ông hơi nhăn nhó.

https://tieulun.hopto.org

— Anh muốn nói đến chuyện ở Emsơ. Này, Đôlgôruki à, hồi nãy anh đã mắng nhiếc tôi kiểu đó, khi anh chỉ tay vào mặt tôi trước mặt mẹ anh. Thế thì, nên nhớ, đó là sự lầm lỡ lớn lao nhất của anh. Về câu chuyện với Liđi đã quá cổ, anh chẳng biết tí gì cả. Anh cũng đâu có rõ là mẹ anh đã dự phần vào nội vụ tới mức nào. Phải, dẫu rằng bà ấy không ở chỗ đó với tôi. Và nếu có bao giờ tôi được thấy một người đàn bà đức hạnh, thì chính là hồi đó, khi tôi nhìn mẹ anh. Nhưng thôi, tất cả còn là chuyện bí mật. Và riêng anh, anh chỉ nói tới những việc anh không biết và những điều người ta đồn đãi.

— Ngay ngày hôm nay, Hoàng-thân vừa nói ông chỉ thích những thiếu nữ không kinh nghiệm.

— Chính miệng ông hoàng nói thế?

— Phải. Thưa ông, ông có muốn tôi nói đích xác tại sao ông đến thăm tôi không? Tôi luôn luôn tự hỏi đâu là ẩn ý của cuộc thăm viếng này, và tôi tin rằng cuối cùng tôi đã khám phá ra được.

Vécsilốp giả vờ ra đi, nhưng tôi đã giữ lại. Ông quay mặt về phía tôi, trong tư thế chờ đợi.

— Hồi nãy tôi có nói sơ qua là bức thư mà Tútsa gửi cho Tatiana bị lạc vào đống giấy tờ của Anđrônicốp, đã được tìm thấy sau khi ông này chết, tại nhà Maria ở Mạc-tư-khoa. Ngay lúc đó, tôi thấy nét mặt ông đột nhiên nhăn nhúm lại. Nhưng chỉ sau khi để ý lần thứ nhì sự cau có ấy xuất hiện trên gương mặt ông, tôi mới đoán ra được. Tôi cho rằng lúc đó, ở dưới nhà, đầu óc ông đã lóe lên một ý nghĩ: nếu tại nhà nàng Maria, người ta đã khám phá ra một bức thư của Anđrônicốp thì tại sao lại không thể có bức thứ nhì? Anđrônicốp chắc đã để lại nhiều lá thư hết sức hệ trọng và cần thiết, phải không ông?

— Và tôi tới đây để bắt anh nói à?

— Thì chính ông nói chứ còn ai.

https://tieulun.hopto.org

Ông lịm mặt hồi lâu.

«Ý nghĩ ấy có phải do mình anh nghĩ ra không. Tôi cảm thấy có người đàn bà trong đó. Và có biết bao ý nghĩ căm hờn trong lời nói của anh, với sự phỏng đoán lỗ-mãng đó!

— Người đàn bà? Mà người đàn bà đó, tôi vừa trông thấy hôm nay! Có lẽ đúng là để dò thám bà ta nên ông muốn giữ tôi ở lại nhà hoàng thân?

— Tôi thấy anh đi quá xa trên con đường mới của anh. Phải chăng đó là «ý nghĩ của anh»? Cứ tiếp tục đi bạn ạ, anh có tài thám tử không thể chối cãi được. Khi có biệt tài người ta cần phải làm cho nó thêm hoàn thiện.»

Ông ta ngưng nói để nghỉ.

«Coi chừng, Vécsilốp! đừng tự coi ông như một kẻ thù của tôi!

— Anh bạn tôi ơi, trường hợp đó, chẳng ai lại biểu lộ những ý tưởng cuối cùng của mình ra cả. Người ta sẽ giữ kín trong lòng. Về điểm này, tôi xin anh hãy soi sáng cho tôi. Dù anh có là kẻ thù, nhưng chắc cũng không đến nỗi muốn tôi phải gãy cổ. *Này, bạn ơi,* anh thử tưởng tượng coi, Vécsilốp vừa đi xuống vừa tiếp tục nói, vậy mà trong suốt cả tháng này tôi cứ cho anh là một thanh niên tốt! Anh ham sống, thèm khát sống đến độ là nếu có ai cho anh ba cuộc sống, tôi chắc anh vẫn cho là chưa đủ. Điều ấy đã hiện rõ trên gương mặt anh. Thế thì, phần đông những người đó đều là người tốt cả. Thật là tôi đã lầm to!»

4

TÔI không biết phải nói lòng tôi đau khổ đến mức nào khi còn lại một mình: thật chẳng khác nào cầm dao cắt lìa

https://tieulun.hopto.org

một miếng thịt của chính tôi. Tại sao bỗng dưng tôi lại nổi giận, sao tôi lại xúc phạm Vécsilốp mãnh liệt và cố ý đến như thế. Giờ đây rõ ràng là tôi không thể nào trả lời nổi, và lúc đó tôi cũng vậy. Ông tái mặt quá đỗi! Sắc diện tái nhợt đó phải chăng là sự biểu lộ của tình cảm trong sạch và chân thật nhất, của sự sầu não sâu đậm nhất, chứ không phải của sự giận dữ và lại lăng nhục? Tôi luôn luôn cảm thấy dường như có những phút ông iêu quí tôi tột độ. Sao, sao giờ đây tôi lại không tin điều đó? Gia dĩ biết bao nhiêu điều đã được hoàn toàn giải thích từ hồi đó đến nay.

Nhưng bỗng dưng tôi đã nổi giận và đuổi ông ra khỏi cửa có lẽ vì tôi đã bất thần phỏng đoán rằng ông đến thăm tôi để tìm hiểu xem còn bức thư nào khác của Anđrônicốp ở nhà Maria? Ông bắt buộc phải tìm những bức thư ấy và ông đã đi tìm, tôi biết rõ điều đó; có lẽ ngay từ phút ấy, tôi đã nhầm to! Và biết đâu chừng, lại chẳng phải là tôi, do sự lầm lẫn kể trên đã khiến Vécsilốp sau này nghĩ tới Maria, và đã gợi cho ông cái ý tưởng là nàng có thể nắm trong tay các bức thư!

Sau hết, còn nhiều việc lạ lùng nữa: một lần nữa, ông đã lập lại từng chữ ý nghĩ của tôi (về ba cuộc sống), mà mới đây tôi đã biểu lộ với Gráp bằng những lời lẽ tương tự. Trùng hợp danh từ chỉ là một sự ngẫu nhiên, nhưng dẫu sao, ông làm thế nào hiểu nổi tới tận cùng bản chất của tôi: mắt ông tinh đến thế sao! ông tài đoán đến thế à! Nhưng, nếu ông hiểu cặn kẽ điều này sao ông không hiểu nổi điều kia? Có thể liệu có thể tin được là Vécsilốp không giả vờ, mà thật ra ông ta không đoán nổi tôi không cần cái thân phận quí phái của ông ta, và cũng chẳng phải vì sự ra chào đời hèn mọn của mình mà tôi không thể tha thứ cho ông? Liệu có thể tin Vécsilốp không đoán nổi rằng tôi cần Vécsilốp bằng xương bằng thịt, một người cha trọn

https://tieulun.hopto.org

vẹn cho suốt đời tôi và ý tưởng này đã ăn sâu vào trong máu tôi? Một con người tinh tế như ông làm sao có thể đần độn và thô lỗ như thế được? Nếu không phải như vậy, việc gì ông phải chọc giận tôi? Việc gì ông phải giả bộ?

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG TÁM

I

SÁNG hôm sau, tôi cố gắng dậy thật sớm. Thường thường mọi người trong nhà thức giấc lúc tám giờ, tôi muốn nói là: mẹ tôi, em tôi và tôi. Còn Vécsilốp phải đến chín giờ ba mươi mới dậy. Đúng tám rưỡi, mẹ tôi đem càphê cho tôi. Nhưng lần này, không đợi càphê, tôi đã bỏ nhà ra đi từ tám giờ. Từ hồi hôm, tôi đã hoạch định một chương trình hành động cho suốt ngày hôm ấy. Dù tôi quyết chí thực hiện chương trình ngay tức thì, nhưng cũng cảm thấy rất do dự, trù trừ ở những điểm quan trọng. Bởi vậy suốt đêm tôi đã chập chờn dở thức dở ngủ, gần như mê sảng, mộng mị nhiều thứ nên chẳng ngủ được trọn giấc. Tuy thế, khi thức dậy tôi vẫn khỏe khoắn tươi tỉnh như thường. Tôi không muốn gặp ai nhất là mẹ tôi. Với bà, tôi chỉ có thể nói chuyện về một đề tài đích xác, và tôi sợ một cảm xúc mới lạ và bất ngờ nào đó lại khiến tôi đổi ý.

Buổi sáng lành lạnh, vạn vật bàng bạc một làn sương mai ẩm ướt và trắng nõn như sữa. Không hiểu sao tôi lại thấy thích những buổi sáng tinh sương nhộn nhịp của thành phố Pêtécbuốc, mặc dầu quang cảnh rất tầm thường, và cái đám đông ích kỉ kia, suốt đời lo lắng, hấp tấp đi làm từ bấy giờ sáng, lại khá quyến rũ đối với tôi. Dọc đường tôi thích hỏi gấp họ một tin tức; hoặc có ai hỏi tôi thì câu hỏi cũng như lời đáp rất vắn tắt, dễ hiểu, rõ ràng, nói một mạch và luôn luôn với giọng thân thiện. Cả ngày chỉ có lúc ban mai là người ta sẵn sàng trả lời. Còn về trưa và chiều, dân Pêtécbuốc ít muốn chuyện trò. Họ sẵn sàng

https://tieulun.hopto.org

la ó và nhạo báng vì một điều nhỏ nhặt chẳng đáng gì. Họ lại khác hẳn vào lúc sáng sớm trước giờ làm việc; ấy là lúc họ chất phác và chân thực nhất. Tôi đã nhận thấy như vậy.

Tôi lại đi ra ngoại ô Pêtécbuốc. Lúc trở về tôi nhất định phải đi qua kinh đào Fôntanka* vào buổi trưa để đến nhà Vátsin (chỉ buổi trưa mới gặp ông tại nhà) nên tôi rảo bước đi nhanh, không dừng nơi nào cả, mặc dầu tôi thèm chút càphê ở đây hoặc ở kia. Lại còn thằng Êfim mà nhất định tôi cũng phải bắt gặp tại nhà; tôi còn phải đến thăm hắn một lần nữa. Tôi suýt đến trễ; hắn vừa uống càphê xong, sửa soạn ra đi. Hắn cứ ngồi nguyên không nhúc nhích hỏi tôi:

— Mày có chuyện chi mà đến hoài vậy?

— Tao sẽ nói cho mày hay.

Tất cả những ban mai, kể cả những ban mai ở Pêtrôgrád, đều khiến cho bản tánh con người được tỉnh táo. Có những giấc mơ đêm nóng bỏng nhưng rồi cũng tan biến khi có ánh sáng và không khí mát mẻ. Chính tôi đã có đôi lần thức tỉnh vào lúc tinh sương rồi nhớ lại những giấc mộng dở dang trong đêm, nhớ lại những hành vi trong mộng mà mình lại trách mình, mình lại gớm cho mình. Nhân đây tôi cũng ghi nhận rằng những buổi sáng ở Pêtécbuốc hình như vô vị nhất hoàn cầu, nhưng đối với tôi lại là kì ảo nhất thế giới. Đó chỉ là một ý nghĩ riêng tư hay nói đúng hơn là một cảm tưởng, nhưng tôi vẫn thích. Tôi đã nằm mơ thấy anh chàng Hécman trong chuyện *Đầm Bích* (nhân vật khổng lồ, dị thường, đúng như mẫu người Pêtécbuốc thời oanh liệt xa xưa). Rồi tỉnh giấc lúc ban mai, một ban mai của Pêtécbuốc trong làn sương ẩm ướt, tôi cảm thấy dường như mộng cảnh ấy lại rõ rệt hơn*. Trăm lần qua làn sương mai ấy, tôi có ảo ảnh kì quái nhưng dai dẳng: «Khi lớp mù sương kia tan đi và bốc cao, liệu nó

https://tieulun.hopto.org

có cuốn theo tất cả cái thành phố ung thối nhầy nhụa này biến thành mây khói chăng? Và trên nền cũ liệu có còn trơ lại một vùng đầm lầy của xứ Phần-lan cổ, giữa đầm nếu người ta muốn, sừng sững pho tượng đồng của chàng hiệp sĩ trên lưng tuấn mã mệt nhoài thở dốc* cho có vẻ thơ mộng? Nói tóm lại, tôi không biết diễn đạt cảm tưởng của mình ra sao, vì đó chỉ là tưởng tượng, chỉ là thi cảm, nghĩa là những chuyện nhảm nhí. Tuy nhiên, tôi vẫn tự hỏi một điều nữa, một điều hoàn toàn xuẩn ngốc, là: «Cả cái đám người đang chạy, vội vã hấp tấp kia, biết đâu cũng chỉ là một giấc mơ? Có lẽ ở đây không có một người nào là có thực, không có một động tác nào đích xác chăng? Một người nào đó đã có giấc mộng ấy khi đột ngột tỉnh giấc bỗng thấy đã tan biến cả rồi.» Nhưng tôi đã đi xa đề tài của tôi.

Tôi xin nói trước: hình như trong mỗi cuộc sống đều có những hoài vọng và những giấc mơ kì quái đến độ mới thoạt thấy, người ta biết ngay là điên rồ, mà không sợ lầm lẫn. Sáng hôm ấy, tôi đã tìm đến Êfim, mang theo một trong những ý tưởng ngông cuồng kể trên. Tôi phải đến nhờ Êfim bởi vì ngoài hắn ra, tôi chẳng còn quen người nào khác ở Pêtécbuốc, để có thể nhờ cậy lần này. Nếu tôi phải lựa chọn, hắn đúng là người cuối cùng để tôi có thể đề nghị một việc như vậy. Khi đã ngồi trước mặt hắn, tôi có cảm nghĩ dường như mình hiện thân của điên cuồng và nóng nẩy, đang phải đối diện với hiện thân của sự nhu hòa văn vẻ và trung dung. Nhưng về phần tôi thì lòng ngay ý thực, còn hắn, lúc nào cũng vỏn vẹn một câu kết luận: chuyện đó không làm được! Tóm lại, tôi giải thích rõ ràng và sơ lược rằng ở Pêtécbuốc, ngoài hắn ra, tôi chẳng có ai để nhờ đứng ra làm nhân chứng trong một vấn đề danh dự tối nghiêm trọng. Tôi bảo hắn là bạn cũ thì không nên từ chối lời khẩn cầu của tôi. Tôi cho hắn biết tôi muốn

https://tieulun.hopto.org

thách đấu với một viên Trung-úy Vệ-binh, là hoàng thân Sôcôlski vì trước đây hơn một năm, viên Trung-úy kia đã bạt tai cha tôi là Vécsilốp, tại Emsơ. Tôi xin nhấn mạnh rằng Êfim biết rõ mọi gia sự của tôi, mối liên hệ giữa tôi và Vécsilốp, biết rõ mọi chuyện về ông ta, vì trước kia tôi đã nhiều lần tâm sự với hắn, trừ một vài điều bí ẩn. Hắn ngồi nghe tôi nói, vẫn giữ thái độ như con chim sẻ xù lông bị nhốt trong lồng, im lặng và nghiêm nghị, mặt phì nộn, tóc rậm rì hung hung, với gắn chặt trên môi nụ cười lạnh lùng khinh khỉnh. Nụ cười của hắn càng đáng ghét hơn nữa vì thực tình hắn không muốn cười. Rõ ràng lúc ấy hắn tự cho là hơn tôi nhiều, cả về trí khôn lẫn cốt cách. Tôi ngờ là hắn khinh tôi nhân vụ xảy ra hôm trước tại nhà Đécgasếp: có lẽ hắn nghĩ: Êfim, tức là quần chúng, Êfim tức là hàng phố, hàng phố chỉ nghiêng mình trước sự thành công.

Hắn hỏi tôi:

— Vécsilốp không biết ý định của mày?

— Chắc chắn là không.

— Vậy thì mầy có quiền gì xen vào chuyện của ông ta? Sau nữa, mày muốn chứng tỏ cái gì trong vụ nầy?

Tôi biết hắn sẽ bài bác tôi như vậy, nên tôi liền cho hắn hiểu rằng vụ này không đến nỗi bậy bạ như hắn tưởng đâu. Một là tôi sẽ tỏ cho tên hoàng-thân xấc láo kia biết rằng còn nhiều người hiểu thế nào là danh dự, dù là trong giới bình dân chúng tôi. Hai là tôi sẽ khiện cho Vécsilốp phải xấu hổ và sẽ cho ông một bài học. Lẽ thứ ba quan thiết hơn cả là: dù Vécsilốp đã có lí vì nhân danh những niềm tin nào đó mà chịu nhận cái bạt tai, không gây lại tên Trung-úy hoàng thân. Song, ít ra ông cũng sẽ biết rằng có một người cảm thấy thấm thía chuyện ông bị lắng nhục mà đảm nhận việc rửa hận: kẻ đó sẵn sàng hi sinh để bảo vệ quyền lợi cho ông ta... rồi sau đó vẫn xa lánh ông suốt đời.

https://tieulun.hopto.org

— Từ từ, mày! Đừng la to, cô tao không ưng la lối như vậy. Mày hãy nói sơ sơ cho tao biết; phải chăng Vécsilốp hiện đang có vụ kiện tụng với hoàng thân Sôcôlski về gia tài gì đó? Trong trường hợp như vậy, đó là một phương pháp độc đáo và tân kì để thắng kiện bằng cách giết đối phương trong một cuộc so kiếm!

Tôi liền nói toạc ra rằng hắn chỉ là thằng ngu, là đồ xó lá, và nụ cười chế giễu của hắn càng mở lớn càng chứng tỏ là hắn kiêu ngạo, tầm thường. Tôi cũng cho hắn hiểu rằng ngay từ ban đầu tôi chẳng hề có ý nghĩ về vụ kiện này theo như hắn giả thiết; chỉ đầu óc thâm độc của hắn mới chứa đựng sẵn những ý tưởng hay ho như thế. Sau đó tôi mới cho hắn hay rằng Vécsilốp đã thắng kiện, và vụ tranh chấp này nhắm chung bọn hoàng thân giòng họ Sôcôlski, chớ. Không riêng gì tên hoàng thân Trung-úy. Bởi thế nếu tên hoàng thân này có chết, thì những hoàng thân khác vẫn còn sống. Tuy nhiên, cuộc thách thức đấu kiếm sẽ dời đến sau ngày chấm dứt hạn kháng án (mặc dầu phe hoàng thân không tính đưa đơn kháng cáo). Và sự dời lại ấy, hoàn toàn vì phép lịch sự.

Cuộc so kiếm sẽ có sau hạn kháng án, nhưng tôi phải đến với Êfim ngày hôm nay, bởi vì tôi phòng hờ nếu hắn không nhận lời đứng ra làm nhân chứng cho tôi, thì tôi còn đủ thì giờ tìm kiếm người khác. Đó là lí do tôi đến với hắn hôm ấy.

Hắn cầm mũ đứng dậy:

— Vậy thì đến lúc đó, mày hãy đến kiếm tao. Còn hơn là lặn lội mười dặm đường một cách phi lí!»

Tôi hỏi lại hắn:

— Vậy mày có đến làm chứng cho tao không?

— Không! chắc chắn là không!

— Tại sao?

— Trước hết, nếu tao nhận lời hôm nay, thì trong

https://tieulun.hopto.org

suốt thời gian kháng án, mày sẽ đến quấy rầy tao mỗi ngày. Sau là vì tao thấy câu chuyện nhảm nhí tầm bậy quá! Mày tưởng tao vì mày mà làm tan vỡ sự nghiệp tương lai của tao hay sao? Rồi nếu hoàng thân hỏi tao: «Ai sai anh đến đây? Đôlgôruki à? Và giữa Đôlgôruki với lão Véc-silôp, có những liên hệ gì?» Lúc đó, có lẽ tao phải kể lai lịch của mày ra, thì hoàng thân sẽ tức cười đến chết!

— Gã cười thì mày đập vào miệng gã!

— Thế là không đứng đắn.

— Mày sợ phải không? Mày to lớn như vậy; hồi còn ở Trung-học, mày khoẻ nhất trong tụi bạn mà!

— Tao sợ! Đương nhiên là tao sợ. Vả lại Hoàng-thân sẽ không thèm đấu với mày: người ta đấu với kẻ ngang hàng!

— Tao cũng ngang hàng với gã chó! Tao cũng có một nền giáo dục và uy quyền quí phái chó! Chính gã mới không ngang hàng với tao!

— Không! Mày bé quá.

— Sao? tao mà còn bé?

— Như vậy đó! Cả tao lẫn mày đều là bé con. Còn hoàng thân là người lớn.

— Đồ ngu! Theo luật, tao đã có thể cưới vợ từ một năm trước.

— Vậy thì mầy cưới vợ đi. Dù sao mày chỉ là thằng nhãi ranh; mày chưa hết lớn mà!

Tôi hiểu hắn muốn chế giễu tôi. Đáng lẽ tôi không thuật lại đoạn chuyện ngớ ngẩn này, và đáng lẽ cũng không nên nói đến hắn. Hơn nữa hắn là phường tiểu nhân vô bổ, nên gớm mặt; mặc dầu trước kia hắn đã bị những hậu quả tai hại.

Nhưng tôi cũng gắng thuật hết đoạn ngớ ngẩn này. Sau khi nhận thấy Êfim giễu cợt mình, tôi bèn giơ thẳng tay mặt đánh vào bả vai hắn, tôi nắm tay thụi hắn thì

https://tieulun.hopto.org

đúng hơn. Tức thì hắn nắm hai vai tôi, quay mặt tôi ra ngoài đường, và thực sự tỏ cho tôi nhớ rằng hắn là thằng khỏe nhất trong tụi bạn ở Trung-học.

2

CHẮC độc giả đang hình dung bộ mặt rùng rợn của tôi khi từ biệt Êfim; nhưng bạn nhầm. Tôi thừa hiểu rằng đây chỉ là một rắc rối giữa bạn học, còn điều quan hệ của sự việc vẫn nguyên vẹn.

Tôi vào đảo Vátsili làm một chầu cà phê cố tránh quán cơm bình dân vừa ghé hôm qua: bây giờ tôi đâm ra ghê sợ cả tiệm ăn ấy với con họa mi của nhà hàng. Tánh tôi kì vậy đó: tôi có thể ghét cảnh và vật đúng như ghét con người. Trái lại tôi rất thích vài nơi ở Pêtécbuốc, tức là những nơi tôi đã qua một ngày vui sướng. Tôi để dành những nơi đó, cố ý không lai vãng trong một thời gian càng lâu càng tốt, đợi đến khi nào buồn khổ và cô đơn tôi sẽ đến để tìm khuây khỏa và hoài niệm.

Trong khi nhấm nháp cà phê, tôi thừa nhận Êfim có tư cách và khôn ngoan. Đúng, hắn thiết thực hơn tôi! Nhưng hắn có hiện thực hơn tôi chăng? Hiện thực mà không nhìn quá chót mũi của mình, còn nguy hiểm hơn ngông cuồng, vì như vậy là mù quáng.

Tuy nhiên trong khi công nhận Êfim hữu lí (chắc lúc ấy hắn tin rằng tôi đang vừa tha thẩn ngoài phố vừa chửi rủa hắn thậm tệ), tôi vẫn không bỏ một niềm tin nào của tôi, cũng như từ trước đến nay không bao giờ tôi thay đổi ý kiến. Tôi biết nhiều người khi vừa bị xối một gáo nước lạnh đã chối bỏ cả hành vi lẫn tư tưởng của mình. Họ còn quay lại chê cười những gì mà trước đó một giờ họ cho là thiêng liêng. Ổ! họ thay đổi dễ dàng quá! Thực

https://tieulun.hopto.org

ra Êfim có thể hữu lí hơn tôi, còn tôi có thể là ngu ngốc quá, và thiếu thành thật! Nhưng bên trong vấn đề, tôi cũng có điểm hữu lí, có phần nào đúng đắn mà thiên hạ không thể hiểu được.

Tôi đến nhà Vátsin ở góc kinh Fôntanka và cầu Thánh Simêon*, vào lúc gần trưa, nhưng ông ta không có ở nhà. Ông ta làm việc ở đảo Vátsili và chỉ về nhà vào những giờ nhất định, thường là buổi trưa. Tôi tính thế nào cũng gặp ông ta, nhưng không biết ông mong vui việc gì mà tới giờ đó vẫn chưa về. Tôi cố nán lại chờ, mặc dầu đây là lần đầu tiên tôi tới nhà Vátsin.

Tôi lí luận như sau: vấn đề phong thư liên quan đến vụ gia tài là một vấn đề lương tâm. Tôi nhờ Vátsin đứng làm trọng tài, tức là tỏ ra hết sức trọng vọng Vátsin. Như thế, lòng tự tôn của ông sẽ được ve vuốt. Tôi thực tình bận tâm đến bức thư đó và tin chắc là phải cần đến kẻ trung gian. Tuy nhiên tôi ngờ rằng mình vẫn sẽ có thể, ngay lúc ấy, thoát qua sự khó khăn mà khỏi cần người ngoài tiếp tay. Và nhất là tôi tự biết: chỉ cần tôi trao phong thư tận tay Vécsilốp rồi mặc ông ta tùy nghi sử dụng! Đó là giải pháp hay hơn cả. Tự đặt mình vào địa vị phán xét tối thượng trong một việc như thế này, thật là khiếm nhã. Tự mình đưa phong thư tận tay cho Vécsilốp, không cần nói gì cả, rồi mình tự miễn nghị, quả là vẹn toàn cho tôi. Đồng thời tôi vượt lên trên Vécsilốp bởi vì với sự từ bỏ mọi quyền lợi về gia tài (tôi là con của Vécsilốp, dĩ nhiên một phần gia tài sẽ về tôi, chẳng sớm thì muộn) tôi tự dành lấy một quyền lợi tinh thần được giám thị tư cách sau này của Vécsilốp. Không ai có thể trách tôi đã làm cho các hoàng thân sạt nghiệp, bởi vì phong thư kia không có một giá trị pháp lí quyết định. Tất cả những điều kể trên, tôi đã suy nghĩ và tự nhủ một cách thật minh bạch. Khi ngồi trong phòng trống của Vátsin. Rồi đột nhiên

https://tieulun.hopto.org

tôi nẩy ra ý kiến là chỉ đến nhờ Vátsin chỉ vẽ cho cách xử sự, cốt để chứng tỏ cho ông ta hiểu tôi là con người cao thượng nhất, bất vụ lợi nhất. Nhân đó tôi cũng rửa được mối hận đã bị hạ nhục hôm trước.

Nhận ra như vậy rồi, tôi cảm thấy tức giận vô cùng; nhưng tôi không bỏ đi, mà vẫn ở lại, dù biết rằng càng ngồi lại thì càng bực tức hơn.

Trước hết, tôi rất chán căn phòng của Vátsin. «Chỉ cho tôi biết căn phòng của anh, tôi sẽ cho biết anh là hạng người nào!»; nói như vậy cũng đúng! Vátsin mướn lại một phòng có sẵn đồ đạc của bọn người nghèo ở thuê, nhưng lại chuyên hành nghề cho mướn lại từng phòng. Tôi biết rõ những căn phòng nhỏ, chật hẹp ấy, đồ đạc sơ sài nhưng được phóng đại là «đầy đủ tiện nghi»: một cái trường kỉ có nệm mua ở ngoài chờ bọ chét, ngồi trên đó không dám cựa; một bàn rửa mặt và một cái giường sắt kê sau một tấm bình phong.

Vátsin có lẽ là khách mướn phòng sộp nhất và sòng phẳng nhất. Bà chủ phòng nào mà chẳng cần khách mướn sộp như vậy. Với hạng khách đó, người ta thường tỏ ra đặc biệt tử tế, như sắp đặt, quét dọn phòng chu đáo hơn, treo thạch đản ở phía trên trường kỉ, trải thêm một tấm thảm ở dưới bàn. Những khách mướn phòng nào mà ưa được sự sạch sẽ có mùi hôi mốc ấy, và nhất là khoái nỗi lối ân cần săn sóc ấy của chủ phòng, thì kể cũng đáng ngờ. Tôi tin chắc rằng Vátsin thích cái danh nghĩa khách sộp của chủ phòng. Chẳng hiểu sao cứ trông thấy hai cái bàn ngổn ngang những sách, tôi dần dần phát cáu. Nào sách, nào giấy, nào mực, sắp đặt thứ tự một cách gớm mắt, lối trật tự theo quan niệm phù hợp với triết lí của một bà chủ khách sạn Đức và vú già của bà ta. Vátsin có nhiều sách, những cuốn sách ra hồn, chứ không phải là các loại báo hay tạp chí, và chắc chắn ông ta có đọc sách. Lúc đọc, lúc

https://tieulun.hopto.org

viết, chắc ông ta có vẻ nghiêm trang và bận rộn lắm. Không hiểu sao tôi lại thích những người để sách bừa bãi. Ít nhất đó cũng là dấu hiệu chứng tỏ người ta làm việc mà không cần làm ra vẻ trịnh trọng. Chắc hẳn Vátsin vô cùng lễ độ với khách, nhưng mỗi cử chỉ của ông ta phải ngầm bảo: «Tôi vui lòng tiếp chuyện anh một tiếng đồng hồ, nhưng khi anh về rồi, tôi sẽ lại bắt tay vào những việc hệ trọng.» Chắc hẳn khách có thể cùng ông ta đàm đạo lí thú và biết thêm được các điều mới lạ, nhưng: «Chúng mình chuyện trò với nhau và tôi đã gây cho anh nhiều hứng thú, nhưng sau khi anh ra về, tôi sẽ bận những việc quan hệ thực sự». Và tuy vậy, tôi không bỏ về, mà vẫn ở lại chờ ông. Bây giờ thì tôi quả quyết là không cần ông ta chỉ bảo cho tôi điều gì cả.

Tôi ở đây đã hơn một giờ rồi, hoặc lâu hơn nữa, ngồi trên một trong hai cái ghế mây đặt trước cửa sổ. Tôi cũng sốt ruột vì thấy mất thì giờ, mà mình bắt buộc phải kiếm được chỗ trọ trước khi trời tối. Tôi muốn lấy cuốn sách gì đó đọc cho đỡ buồn, nhưng rồi lại thôi: chỉ nghĩ đến sự giải buồn cũng đủ làm cho tôi chán nản gấp đôi.

Hơn tiếng đồng hồ trôi qua trong im phẳng phắc. Đột nhiên tôi nghe có tiếng thì thào gần đó, phía bên kia cánh cửa đóng chặn sau tấm trường kỉ. Tiếng thì thào dần dần lớn hơn. Tôi nghe thấy hai giọng nói, rõ rệt là thanh âm đàn bà, nhưng không phân biệt được lời. Tuy buồn phiền tôi vẫn cố lắng nghe. Hiển nhiên người ta đang nói một cách hung hăng, giận dữ, và không phải là chủ nhà. Dường như họ dàn xếp với nhau, hoặc là cãi cọ; lại nghe một giọng như minh xác và năn nỉ, còn giọng thứ hai thì chối từ và bài bác. Chắc hẳn đó là những khách mướn phòng khác. Vụ này làm tôi thêm bực mà vẫn phải nghe thêm: tôi nghe tiếp một cách vô ý thức, và đôi khi quên hẳn là mình đang lắng nghe. Bỗng một sự kiện lạ lùng đột nhiên xảy

https://tieulun.hopto.org

ra: hình như có kẻ nào chồm khỏi ghế ngồi hay thình lình chạy vụt ra, tiếng chân nện thình thịch; sau đó có tiếng rên rồi đến tiếng la, hay đúng hơn một tiếng gào giận dữ, bất cần người ngoài nghe thấy hay không.

Tôi liền nhảy ra mở cửa; đồng thời một cánh cửa khác tận đầu hành lang mà sau này tôi mới biết là phòng mụ chủ nhà, cũng hé mở với hai mái đầu tò mò ló ra. Tiếng la chấm dứt. Nhưng bỗng nhiên, cửa phòng bên cạnh chỗ tôi đứng bật tung, nhường chỗ cho một bóng người, tựa hồ như một thiếu phụ thoát ra rất lẹ rồi chạy xuống cầu thang. Một bà khác đã luống tuổi, muốn giữ thiếu phụ kia lại, nhưng thất bại đành nhìn theo mà rên rỉ:

— Ôlia, Ôlia*! Chạy đi đâu vậy? Ôi!...»

Nhưng sau khi thấy chúng tôi, mụ vội vàng kéo ngay cửa phòng lại nhưng chỉ khép hờ để còn lắng nghe động tĩnh dưới cầu thang, cho đến khi tiếng chân chạy trốn của Ôlia câm bặt. Tôi trở vào ngồi nơi cửa sổ. Im lặng đã được phục hồi. Một vụ không quan trọng, lố lăng là khác! Tôi không lưu ý tới nó nữa.

Ước chừng một khắc sau, có tiếng đàn ông vang lên rất rõ ở hành lang ngay trước cửa phòng của Vátsin. Một bàn tay túm nắm cửa, và mở hé ra, đủ cho tôi nhìn thấy ở hành lang một người đàn ông cao lớn. Ông này chắc cũng đã trông thấy tôi và còn sơi mói nhìn tôi, nhưng vẫn chưa bước vào phòng. Ông ta vẫn túm nắm cửa và đang nói chuyện với bà chủ nhà ở tận cuối hành lang. Nghe tiếng bà chủ thanh thanh và vui vẻ vọng lại, người ta cũng đủ hiểu rằng ông này là người quen thuộc của bà, được quí trọng, ưa mến, thuộc loại khách đáng tin cậy và là một người vui tính.

Ông khách vui tính nói lớn như la và bông đùa. Nhưng rốt cuộc, ông hết vui vì Vátsin vắng nhà; chẳng lần nào ông được gặp, ông toàn gặp rủi ro như vậy. Lần này ông lại

https://tieulun.hopto.org

cũng phải đợi chờ như lần trước. Và dường như bà chủ nhà cũng phát ái ngại giùm cho ông khách. Cuối cùng, ông ta mở rộng cửa bước vào.

Đây là một vị ăn mặc rất sang, quần áo do tay thợ giỏi may cắt, «quí phái» như người ta nói. Tuy nhiên, con người của ông lại chẳng có cốt cách gì là thượng lưu, mặc dầu ông đã cố làm ra vẻ quí phái. Ông ta có vẻ chướng, trơ tráo thì đúng hơn, tuy vậy cũng không đến nỗi trơ trẽn như một kẻ cứ ngắm vuốt trước gương soi. Tóc hung hung điểm mấy sợi bạc, lông mày đen, râu rậm, mắt lớn, không tạo cho ông có đặc tính mà trái lại đã đồng hóa ông với mọi người thường. Hạng người cười như ông ta, hay cười đây, nhưng bạn không thể chia vui với họ được. Đang vui họ có thể làm nghiêm ngay; đang nghiêm họ lại vui vẻ hoặc uyển chuyển nháy mắt bông đùa; nhưng những cử chỉ ấy thay đổi tán loạn và cố cớ. Vả lại, chưa cần phải mô tả trước ông khách ấy. Sau này, tôi còn biết ông ta nhiều và sát hơn, cho nên ở đây tôi bất đắc dĩ giới thiệu ông ta với những nét rõ rệt hơn là tôi có thể nhận xét, khi ông mở cửa bước vào phòng. Tuy nhiên, ngay giờ đây, tôi cũng khó mà nói bất cứ một điều gì về ông ta cho chính xác và rõ rệt bởi vì bản tánh đích thực của những con người ấy là: bất thành, bất thường và bất định. Ông ta chưa ngồi mà tôi đã chợt có ý nghĩ rằng đây là nhạc phụ của Vátsin, một ông Stêbêlkôp tôi đã được nghe nói đến, về một vụ gì đó mà trong lúc bất thần, tôi không thể nói ra ngay được: tôi chỉ nhớ mang máng không phải là chuyện tốt. Tôi biết rằng Vátsin vốn là trẻ mồ côi sống dưới quyền áp chế của ông này khá lâu. Nhưng từ nhiều năm gần đây Vátsin đã thoát khỏi thế lực của ông ta. Hai người không đồng chí hướng và quyền lợi nên đã tách ra sống riêng về mọi mặt. Tôi còn nhớ lại rằng ông Stêbêlkôp này có tư bản, và cũng là một tay đầu cơ, một kẻ trí trá. Nói tóm

https://tieulun.hopto.org

lại, có lẽ tôi đã biết được những gì tường tận nhất về ông ta, nhưng rồi tôi quên hết*. Ông ta ngạo nghễ ngó tôi mà không chào hỏi. Đặt mũ xuống cái bàn ở trước trường kỉ, giơ chân hách dịch đạp cái bàn sang một bên, rồi ngồi phịch xuống trường kỉ, nơi tôi đã không dám ngồi, khiến nó kêu rắc rắc. Ông khách bỏ thõng hai chân, và chồng mũi giầy phải bóng nhoáng lên để ngắm nghía. Tức thời ông ta quay nhìn tôi từ đầu đến chân, cặp mắt trừng trừng hơi lúc lắc cái đầu, để nói với tôi:

— Vậy ra chẳng bao giờ tôi gặp anh ta!

Tôi không lên tiếng.

— Vátsin không đứng đắn. Anh ta nghĩ đến đủ thứ... Từ Pêtécbuốcskaia stôrôna* đến đây...

— Ông từ Pêtécbuốcskaia stôrôna đến đây?» tôi hỏi lại.

— Không, chính tôi hỏi anh câu đó mà.

— Tôi hả... Phải, mà sao ông biết?

— Sao biết à? Hừm...» Ông ta nháy mắt nhưng không thèm nói rõ.

«Nghĩa là tôi không ở Pêtécbuốcskaia stôrôna, tôi đến đó và từ đó đến đây.»

Ông ta vẫn lặng im mỉm cười, cái cười nghiêm trọng khiến tôi bất mãn khủng khiếp: cái cười có vẻ ngớ ngẩn.

— Ở nhà Décgasếp à?» cuối cùng, ông ta hỏi tôi:

— Gì cơ? Ở nhà Décgasếp?» tôi trợn mắt.

Ông ta nhìn tôi với vẻ đắc thắng. Tôi liền nói:

— Chính tôi cũng không quen anh ấy.

— Hừm...

— Ông không tin thì thôi.» Tôi đáp. Bây giờ tôi gớm mặt ông ta quá rồi.

— Hừm... Ừ... Không... xin lỗi nhé! Anh mua một món đồ trong một cửa tiệm, một người khác mua một thứ khác ở cửa hàng bên cạnh, món nào anh ưng ý? Sắm tiền

https://tieulun.hopto.org

tại nhà một anh chủ tiệm mà người ta gọi là chủ nợ. Bởi vì tiền cũng là một món hàng và chủ nợ cũng là một chủ tiệm... Anh vẫn nghe tôi nói đấy chứ?

— Hình như có.

— Một khách mua thứ ba đi qua, chỉ vào một trong hai cửa hàng mà nói «Tiệm này đứng đắn». Rồi khách lại chỉ vào cửa hàng thứ hai: «Tiệm này không đứng đắn!». Tôi có thể kết luận về ông khách đó như thế nào?

— Tôi, tôi biết gì đâu?

— Không! xin lỗi. Đó là một tấm gương. Con người ta sống nhờ những tấm gương tốt. Tôi thả bộ trên đường Népski và để ý thấy trên vỉa hè bên kia cũng có một ông đang dạo phố. Tôi muốn xét đoán tánh tình ông đó. Cả hai chúng tôi, mỗi người men theo lề đường của mình, cùng đi đến khu Moócskaia, nơi có Hãng buôn của người Anh-cát-lợi. Và cả hai cùng thấy một khách bộ hành thứ ba vừa bị tai nạn xe hơi. Bây giờ, anh chú ý nhé, một ông thứ tư đi qua. Ông này muốn xét đoán tánh tình của cả ba chúng tôi, nghĩa là kể cả người vừa bị xe cán, về óc thực tế và tánh thận trọng... Anh vẫn nghe tôi nói đấy chứ?

— Xin lỗi ông! nhưng mệt óc quá!

— Được, tôi cũng nghĩ như vậy. Tôi thay đổi đề tài đây. Tôi đi dưỡng bịnh ở suối nước nóng bên Đức quốc, như đã từng đi nhiều lần, và ở nơi nào thì điều đó không quan hệ. Tôi đi dạo chơi và trông thấy những người Anh. Hẳn anh đã dư biết khó mà làm quen với một người Anh. Vậy mà, sau hai tháng hết mùa nước suối, chúng tôi đã cùng nhau đi chơi núi. Bằng cây gậy nhọn mũi chúng tôi khi leo núi này, lúc leo núi khác nhưng chuyện đó không quan hệ. Lên đến khúc quanh, tức là đến đoạn đèo có những nhà tu kín của dòng thánh Bruynô— anh chú ý nhé — tôi gặp một người bản xứ đứng bất động, lặng lẽ nhìn

https://tieulun.hopto.org

Tôi muốn có một nhận xét về vẻ nghiêm trang của người bản xứ ấy: anh tưởng sao, liệu tôi có thể hỏi ý kiến bọn người Anh đang đi với tôi được chăng, chỉ vì một lẽ là khi còn dưỡng bịnh với họ ở suối nước nóng, tôi đã không thể nào làm quen với họ được?

— Tôi biết gì đâu? Xin lỗi ông, thật khó hiểu chuyện của ông quá!

— Khó lắm sao?

— Vâng, nghe chuyện ông mà phát mệt!

— Hừm!...

Ông ta «hừm» như vậy rồi nháy mắt, khoát tay làm một cử chỉ có vẻ như đắc thắng và dương dương tự đắc. Sau đó, ông ta nghiêm nghị và lặng lẽ rút ở túi ra một tờ báo chắc là mới mua; rồi trải rộng ra và đọc nơi trang cuối, như muốn để iên cho tôi nghỉ xả hơi. Trong năm phút, ông ta không hề nhìn tôi. Tiếp đó ông ta mới ngó tôi chầm chập: «Chứng khoán Brêst Graếp không xuống giá. Không! nó vẫn lên giá đều đều, như thường! Tôi biết có nhiều chứng khoán khác sụp đổ.»

— Tôi chưa hiểu gì lắm về thị trường chứng khoán, tôi đáp.

— Anh bài xích à?

— Bài xích cái gì?

— Tiền!

— Tôi không bài xích tiền, nhưng... tôi cho rằng cần có tư tưởng trước, rồi sau mới đến tiền.

— Nghĩa là, xin lỗi anh... anh hẳn là người giàu có, như người ta nói.

— Tư tưởng trước, tiền sau! Không có tư tưởng cao thượng, xã hội dù có bao nhiêu tiền cũng sụp đổ.»

Không hiểu sao tôi nổi nóng. Ông ta ngơ ngác nhìn tôi như là người không còn biết làm sao thoát cơn lúng túng. Rồi đột nhiên ông ta hớn hở ra mặt, với nụ cười yui vẻ và giảo quyệt:

https://tieulun.hopto.org

— Này, Vécsilốp đã nuốt sống đối phương rồi hả? Hôm qua, tòa đã xử cho ông ấy thắng kiện mà!

Tôi ngạc nhiên nhận thấy ngay ông ta từ lâu đã biết tôi là ai; và có lẽ còn biết nhiều lắm về tôi. Có điều không hiểu sao tôi bỗng đỏ mặt và đăm đăm nhìn ông ta một cách hết sức ngớ ngẩn. Ông ta ra mặt tự đắc, vui vẻ ngó tôi, như thể đã bắt quả tang được tôi bằng một mưu kế giảo quyệt.

«Không!» Ông ta nhướng đôi lông mày bảo tôi: «Anh hãy hỏi tôi những gì tôi biết về ông Vécsilốp! Bạn nãy tôi đã nói gì với anh về bản tánh đoan trang. Cách đây mười tám tháng, vì thằng nhỏ kia mà ông ấy đã giải kết một việc tàn tệ, đúng thế anh bạn ạ, và đã tốn khá của.

— Thằng nhỏ nào?

— Thằng bé còn ẵm ngửa mà hiện ông đang thuê người nuôi dưỡng kín đáo. Có điều rồi cũng chẳng lợi gì cho ông ấy... bởi vì...

— Thằng nhỏ nào còn ẵm ngửa? Chuyện chi vậy?

— Thằng con của Vécsilốp, chắc chắn mà, con ruột của ông ta với cô Liđi...«Một giai nhân rất cưng chiều tôi...» Tự tử bằng diêm sinh nhé!

— Chuyện chi mà nói bậy nói bạ vậy? Ông ấy không hề có con với cô Liđi!

— Kìa! Bộ tôi không ở đây lúc đó sao? Vậy mà tôi ngỡ mình là bác sĩ đỡ đẻ chứ! Tên tôi là Stêbêlkốp. Anh không biết tôi à? Quả thật hồi ấy tôi đã thôi hành nghề từ lâu, nhưng vẫn có thể góp ý một cách thiết thực trong một trường hợp thực tế.

— Ông đỡ đẻ à...? Ông đã đỡ đẻ cho cô Liđi sao?

— Không, tôi chẳng đỡ đẻ gì cả. Trong khu ngoại ô ấy có ông Grandờ, một bác sĩ tư gia mà thù lao chỉ có nửa đồng Thale*, tiền nước Phổ. I sĩ nào đòi quá số đó, chẳng bao giờ có thân chủ. Ông ta đã có mặt tại đó để thay tôi...

https://tieulun.hopto.org

Chính tôi đã gởi ông ta đến để giữ kín— Anh vẫn nghe tôi nói chứ?— Phần tôi, tôi chỉ có một lời khuyên thiết thực về vấn đề của Vécsilốp, một vấn đề hết sức bí mật cần phải rỉ tai. Nhưng Vécsilốp lại muốn bắt cá hai tay.

Tôi nghe ông ta nói lại càng thêm ngạc nhiên.

«Bắt cá hai tay thì chẳng tay nào bắt được cá! Ở xứ tôi hay đúng hơn thiên hạ thường nói vậy. Riêng tôi thì tôi bảo: những điều ngoại lệ luôn luôn tái diễn cũng trở thành lệ thường. Vécsilốp đã bắt được một con cá thứ nhì nói nôm na là một bà thứ hai mà chẳng có lợi gì cả. Cái đã có trong tay quí hơn hai cái sẽ có. Khi phải làm gấp thì ông ta lại thủng thỉnh. Vécsilốp là «giáo tổ của các thiện mĩ» đó là biệt hiệu mà hoàng thân trẻ Sôcôlski đã đặt cho Vécsilốp trước mặt tôi. Này, tôi mến anh lắm! Nếu anh muốn biết nhiều chuyện về Vécsilốp, hãy đến thăm tôi»

Ông ta chăm chú nhìn tôi đang ngạc nhiên đến há hốc miệng. Tôi chưa hề nghe nói đến thằng nhỏ còn bú. Ngay lúc ấy, có tiếng mở cửa phòng bên cạnh và một kẻ nào đó bước mau vào, rồi tiếng một người đàn bà cáu kỉnh:

— Vécsilốp ngụ tại đường Môgiaisk, nhà Lítvinôva, số 17. Con vừa ở «Phòng chỉ dẫn về đây. Ông Stêbêlkốp cau mày theo từng tiếng nói của người đàn bà và giơ ngón tay lên quá đầu:

—Chúng mình nói đến ông ta ở đây, mà ông ta đã ở đó rồi... Đúng quá, những điều ngoại lệ tái diễn luôn luôn mà! Khi người ta nói đến một sợi dây...

Ông ta nhảy vội co cả hai chân lên ngồi ở trường kỉ và dán tai vào cánh cửa đóng kín sát trường kỉ.

Tôi hết sức ngạc nhiên. Tôi hiểu rằng tiếng nói lớn ấy là tiếng người thiếu phụ vừa hốt hoảng chạy đi lúc nãy. Nhưng mà Vécsilốp đã đến đây vì bí ẩn gì? Đột nhiên tiếng la ban nãy lại vang lên, tiếng la điên loạn của một người tức giận đến phát cuồng vì bị từ chối hoặc bị ngăn

https://tieulun.hopto.org

cán điều gì đó. Chỉ khác là lần này, những tiếng la lối, những tiếng gào thét kéo dài lâu hơn lần trước. Đó là một cuộc đấu khẩu mồm năm miệng mười: «Tôi không chịu, tôi không chịu!» «Trả nó cho tôi, trả nó cho tôi, trả ngay!» Hoặc với những câu tương tự, tôi không nhớ được đúng. Sau đó, cũng như ban nãy, một kẻ nhảy vội ra mở cửa. Hai người đàn bà ở phòng bên cạnh chạy ra hành lang, một bà tỏ ra muốn túm giữ người kia lại, ĩ như lần trước. Ông Stêbêlkốp đã nhảy xuống trường kỉ từ lâu và lắng tai nghe một cách khoái trá, rồi nhảy một bước ra đến cửa và quả quyết chạy thẳng sang phòng hai bà láng giềng. Dĩ nhiên tôi cũng đi lại gần cửa. Nhưng khi vừa xuất hiện ở hành lang, ông ta tiu nghỉu như vừa bị xối một gáo nước lạnh: hai bà láng giềng lẹ làng biến vào phòng sau khi đập mạnh cánh cửa. Stêbêlkốp làm bộ chạy theo sau hai bà kia, nhưng ông ta dừng lại, giơ ngón tay lên, mỉm cười và suy nghĩ. Lần này tôi nhận thấy nụ cười của ông ta biểu lộ một ý gì cực kì xấu, u ám và bi đát. Khi thấy bà chủ nhà lại đứng trước cửa phòng bà, ông ta nhón chân chạy đến gần, thì thầm với bà chủ vài phút và hẳn là ông ta được biết một vài tin tức gì đó. Bấy giờ ông ta mới chững chạc bước trở về phòng, cầm mũ đi sang phòng bên cạnh. Trước hết ông ta dán tai vào cánh cửa, nhìn về phía đầu kia hành lang nháy mắt với bà chủ nhà, tỏ vẻ đắc ý. Bà kia giơ ngón tay như hăm dọa và lúc lắc đầu như muốn nói: «Ồ! anh chàng phóng đãng! anh chàng phóng đãng!» Sau cùng ông ta có vẻ quả quyết, tỏ ra rất lịch sự, khom mình gõ cửa. Một tiếng vọng ra:

— Ai đó?»

— Xin vui lòng cho tôi vào vì một câu chuyện rất quan trọng!» Stêbêlkốp dõng dạc và lễ độ nói.

Người bên trong không vội vã nhưng rồi cũng mở cửa, lúc đầu còn dè dặt chỉ mở hé phân nửa. Nhưng Stêbêlkốp

https://tieulun.hopto.org

đã nắm chặt núm cửa, để không cho đóng lại. Lời đối đáp bắt đầu; Stêbêlkốp nói lớn, vừa cố bước lọt vào trong phòng; tôi không nhớ được lời nói của họ nhưng đều xoay về chuyện Vécsilốp. Có thể ông ta đã cho người trong phòng đó biết những tin tức, những lời giải thích:— «Không, bà cứ hỏi tôi...» «Không, bà cứ đến thăm tôi...», đại khái như vậy. Và lập tức, họ mời ông vào phòng. Tôi trở lại trường kỉ và cố lắng nghe, nhưng không nghe được rõ hết. Tôi chỉ nghe họ thường nhắc đến tên Vécsilốp. Nghe tiếng nói, tôi đoán rằng Stêbêlkốp đã điều khiển câu chuyện. Ông ta không có giọng mờ ám nữa, nhưng khẩn thiết và gọn gàng, như lúc nói chuyện với tối ban nãy: «Bà vẫn nghe kịp chứ?»— «Để tôi nói kĩ hơn nữa?», v,v,... Vả lại ông ta rất nhã nhặn với phụ nữ. Hai lần, tôi nghe tiếng cười dòn của ông ta, nhưng chắc chắn là không đúng chỗ, bởi vì xen vào tiếng nói của ông ta, thỉnh thoảng có tiếng lớn hơn của hai người đàn bà với giọng không vui, nhất là giọng bà trẻ hơn, tức là thiếu phụ đã la lối. Thiếu phụ nói nhiều, nóng nảy, liên thoảng, hẳn là để tố cáo, oán trách, kêu oan.

Nhưng Stêbêlkốp cũng không chịu kém lời. Ông ta cất cao giọng hơn nữa và mỗi lúc một cười ngạo nhiều hơn. Những hạng người này không biết lắng nghe người khác. Tôi bèn rời khỏi trường kỉ, vì cảm thấy thẹn đã đi nghe lén. Tôi trở lại ngồi vào cái ghế mây trước cửa sổ. Tôi tin chắc rằng Vátsin cũng chẳng ưa gì ông này nhưng nếu tôi nói ra thì thế nào Vátsin cũng lên mặt trang nghiêm đứng đắn bênh vực nhạc gia và dạy khôn tôi: «Ông ấy là con người thực tế, một nhà danh nghiệp tân tiến, không thể xét đoán theo quan điểm thông thường và trừu tượng của chúng ta.» Tôi nhớ lại lúc ấy tôi đau khổ trong lòng, tim tôi đập mạnh, hồi hộp chờ đợi một biến cố nào đó xảy ra. Mười phút trôi qua, thình lình đang khi có tiếng cười đinh tai nhức óc, một kẻ nhảy ra khỏi ghế ngồi, đúng như

https://tieulun.hopto.org

ban nãy, rồi tôi nghe tiếng la của hai người đàn bà. Tôi nghe rõ Stêbêlkốp cũng nhảy ra, vừa nói với giọng khác trước, như thể phân bua, nán nỉ hai bà kia vui lòng nghe ông ta đến hết câu chuyện. Nhưng không ai thèm nghe nữa. Những tiếng la tức tối vang lên: «Cút ra khỏi đây! Mày chỉ là thằng nham hiểm, đồ mặt dấy mày đạn!» Rõ ràng là họ tống cổ ông ta ra khỏi cửa. Tôi bèn mở cửa đúng lúc Stêbêlkốp từ phòng bên lao ra ngoài hành lang, quả thực ông ta bị hai bà kia xô đẩy tống khứ. Trông thấy tôi, ông ta vừa chỉ vào tôi vừa la:

— Con trai của Vécsilốp đó! Nếu mấy bà không tin tôi, thì đó, con trai ông đó, con ruột ông đó...» Rồi ông ta kiêu hãnh cầm tay tôi mà nói:

— Đây con trai ông ấy, con đích thực!» Ông ta nhắc lại, dắt tôi đến gần hai bà kia, và không nói không rằng gì nữa.

Thiếu phụ đang đứng ở hành lang, còn bà già đứng trong khung cửa, cách thiếu phụ một bước. Tôi còn nhớ thiếu phụ đáng thương kia không có vẻ gì là đàng điếm: độ hai mươi tuổi gầy guộc, có vẻ bệnh hoạn, mặt hơi đỏ và hao hao giống em gái tôi. Nét mặt ấy tôi còn nhớ mãi. Song em gái Lisa của tôi chưa từng— và dĩ nhiên chẳng bao giờ có thể— tức giận quá đỗi như thiếu phụ đang đứng trước mặt tôi. Thiếu phụ phẫn nộ đến run lên, môi tái nhợt, đôi mắt màu xám lạt quắc lên đỏ lửa. Tôi còn nhớ rằng lúc ấy tôi cũng ở trong trạng thái vô cùng lúng túng và xấu hổ, vì tôi chẳng biết nói gì cả; mọi sự đều do lỗi của các ông thô bỉ kia.

«Con trai của hắn? Rồi sao nữa? Nếu hắn giao du với mày, hắn là đồ vô lại!» Rồi bất thần, thiếu phụ quay sang tôi: «Nếu cậu là con trai của Vécsilốp thì cậu, làm ơn nhắn giùm với cha cậu rằng ông ta là đồ xỏ lá, vô liêm sỉ tôi không thèm cần đến tiền của ông... Đây, đây, đây... cậu cầm hết món

https://tieulun.hopto.org

tiền này đem trả cho ông ta!»

Nàng bất ngờ rút trong túi ra nhiều tấm giấy bạc. Nhưng bà già (sau này tôi biết là thân mẫu của thiếu phụ) cầm lấy tay nàng:

— Ôlia! Có lẽ không đúng đâu, có lẽ không phải con trai của ông ta đâu!

Ôlia liếc mau nhìn bà già, chợt hiểu, lại nhìn chòng chọc vào mặt tôi một cách khinh bỉ, rồi nàng bước vào phòng. Nhưng trước khi đóng mạnh cánh cửa, nàng còn dừng trước bực thềm, quát bảo Stêbêlkốp:

— Cút khỏi đây!

Nàng còn dậm chân. Rồi cánh cửa đóng sầm và được khóa chặt. Stêbêlkốp vẫn túm vai tôi, giơ ngón tay, miệng nở một nụ cười lâu, có vẻ tư lự, nhìn tôi như muốn dò ý. Tôi tức giận lủng bủng:

— Tôi thấy tư cách của ông đối với tôi thật là lố bịch và đê tiện.

Nhưng ông ta không để ý nghe, tuy vẫn nhìn tôi. Rồi ông ta lẩm bẩm với vẻ suy nghĩ:

— Đó là điều cần phải x..ét x..em thế nào đã!...

— Nhưng tại sao ông dám kéo tôi dính vào vụ này? Ai vậy? Thiếu phụ ấy là ai? Ông nắm vai tôi rồi kéo tôi đến. Thế là nghĩa lí gì?»

— À! Quỉ thần! Một cô gái đã hết ngây thơ hiền lành... «Điều ngoại lệ tái diễn hoài...»— Anh chú ý nghe tôi nói đấy chứ?

Và ông ta chỉ ngón tay vào ngực tôi. Tôi hất ra và quát:

— Ông cút đi!

Nhưng thật bất ngờ ông ta cất tiếng cười dịu ngọt, kéo dài và vui vẻ. Sau hết, ông ta đội mũ lên rồi với vẻ mặt đã chuyển sang u ám, ông ta cau mày nhấn mạnh:

— Phải cho mụ chủ nhà một bài học... Phải đuổi mụ

https://tieulun.hopto.org

ra khỏi khu nhà này, phải làm như thế! Phải đuổi gấp, nếu không... Anh sẽ thấy! Hãy nhớ lời tôi nói, rồi anh sẽ thấy! Quỉ thần!» Đột nhiên, ông ta vui tươi: «Và anh còn đợi Vátsin chứ?»

— Không, tôi không đợi nữa.» Tôi trả lời quả quiết

— Được, không sao!

Không nói thêm một tiếng, ông ta quay lưng ra khỏi phòng và xuống cầu thang, không thèm nhìn lại bà chủ nhà. Mụ này dường như đứng đợi ông ta cho biết tin và đầu đuôi câu chuyện. Tôi cũng cầm mũ để ra đi. Sau khi nhắn mụ chủ phòng nói lại với Vátsin có Đôlgôruki tới thăm, tôi chạy xuống cầu thang.

3

Tôi đã mất thì giờ vô ích. Vừa bước chân ra ngoài, tôi đi tìm thuê phòng trọ ngay. Tôi lãng trí lang thang ngoài phố hàng mấy tiếng đồng hồ. Tôi vào năm sáu phòng có sẵn đồ đạc, nhưng tôi chắc chắn là có vào đến hai chục phòng tôi cũng không thèm quan sát. Tôi hết sức bực mình không ngờ rằng kiếm một căn phòng tử tế lại khó khăn đến thế: Khắp mọi nơi đều là những phòng như của Vátsin, tệ hơn nữa là giá quá đắt, thuê không chấp nhận nổi ít ra đối với túi tiền của tôi. Tôi đành hỏi mướn một xó phòng nào đó, miễn đủ chỗ nằm, và người ta khinh khỉnh bảo tôi: vậy thì anh đi hỏi «bọn cho mướn xó xỉnh*». Vả lại, đâu đâu cũng đều là bọn người ở đậu kì quái, chỉ nhìn qua vẻ mặt họ, tôi thấy mình không thể sống chung. Nếu đã chót trả tiền mướn chỗ, chắc tôi cũng không dám đến ở bên cạnh họ. Toàn là những ông không áo đài, phong phanh với tầm áo gilê, râu ria xồm xoàm, kì dị và trơ tráo. Trong một phòng nhỏ xíu, có đến mười người ở mướn, đang

https://tieulun.hopto.org

đánh bạc, uống lade. Người ta mời tôi mướn căn buồng kế bên. Tại mấy nơi khác, tôi trả lời những câu hỏi của bọn chủ phòng một cách ngớ ngẩn đến độ họ kinh ngạc ngó tôi. Lại có nơi, tôi nổi giận. Mà thôi, tả những chi tiết nhỏ mọn ấy làm chi vô ích. Tôi chỉ muốn nói là tôi đã mệt lả người, khi ngồi ăn trong một hàng quán trong lúc bên ngoài, trời đã gần tối. Tôi đi đến giải pháp cuối cùng là lập tức trở về nhà rồi đích thân trao thẳng cho Vécsilốp phong thư liên hệ đến vụ gia tài (không giải thích gì cả). Sau đó tôi sẽ lên lầu vơ hết quần áo đồ lề của tôi, nhét đầy vali và balô, rồi đi ngủ ở Khách-sạn. Tôi biết ở khu Ôbukhốp gần Khải-hoàn-môn*, có những nhà hàng cho mướn phòng một người với giá ba chục kôpếch. Tôi định hi sinh số tiền ấy để khỏi phải ở thêm một đêm tại nhà Vécsilốp. Vậy mà, khi đi ngang qua Viện kĩ-thuật tôi bỗng nổi hứng vào nhà bà Tatiana, đối diện với trường học. Tôi đã có phong thư về vụ gia tài để làm cớ đến thăm bà. Nhưng ý muốn không đừng được của tôi là sẽ nói nhiều lí do khác mà bây giờ tôi khó có thể giải thích ngay hôm nay: đầu óc tôi đang rối loạn với «thằng nhỏ còn ẵm ngửa» «Điều ngoại lệ tái diễn hoài trở thành lệ thường...» và gì gì nữa. Phải chăng tôi muốn kể lể hoặc làm bộ này nọ, hoặc cãi lộn, hoặc khóc lóc, tôi không biết nữa, có điều hiển nhiên là tôi đã bước lên cầu thang cửa nhà bà Tatiana. Tôi chỉ đến nhà bà có một lần, hồi tôi mới bắt đầu đến Mạc-tư-khoa, tôi không rõ là lần ấy mẹ tôi sai đến nhà bà làm gì. Tôi chỉ nhớ là đã vào nhà bà ta, và độ một phút sau, công việc xong xuôi, tôi đi ra liền chẳng ngồi, mà bà ta cũng không hề giữ lại.

Tôi bấm chuông. Chị bếp mở cổng ngay và lặng lẽ đưa tôi vào nhà. Tôi cần phải kể những chi tiết sau đây để bạn đọc hiểu tại sao lại xảy ra một sự kiện khác điên rồ có tầm quan trọng lớn lao về sau. Trước hết xin mô tả chi

https://tieulun.hopto.org

bếp. Đây là một phụ nữ Phần-lan, hay nóng giận, mũi tẹt và theo tôi nghĩ, rất ghét bà chủ. Trái lại Tatiana vẫn không thể thiếu chị bếp vì vướng mấy con chó tô tô mũi ướt hoặc mấy con mèo luôn luôn ngủ gà ngủ vịt cần phải có người trông nom. Cưng chiều chó mèo vốn là căn bịnh của mấy cô gái già. Chị bếp Phần-lan nầy hoặc hờn dỗi và la lối, hoặc sau khi cãi lẫy với Tatiana, ngậm miệng luôn cả tuần lễ, để trừng phạt bà chủ. Có lẽ tôi đã rớt đúng vào ngày chị bếp ngậm miệng, bởi vì khi tôi hỏi «Bà có nhà không?», một câu hỏi mà tôi còn nhớ thật rõ ràng, đã để ra với chị ta, cô gái Phần-lan này vẫn câm như hến, trở vào bếp, không đáp.

Dĩ nhiên, vì iên chí bà chủ có ở nhà, tôi bước vào phòng. Tuy chẳng thấy ai cả, tôi vẫn chờ, tưởng rằng Tatiana sắp từ trong buồng đi ra. Nếu bà ta đi vắng, tại sao chị bếp lại đưa tôi vào nhà? Tôi đứng đợi hai ba phút. Trời đã xẩm tối; căn phòng vốn đã âm u lại càng tối thêm vì những tấm màn vải hoa sặc sỡ bao quanh khắp nơi. Xin mô tả sơ sơ về căn nhà tối tàn này, để bạn đọc hiểu rõ nơi xảy ra sự kiện. Bà Tatiana, vì tánh hách dịch và bướng bỉnh với những sở thích vương giả từ nhỏ, không thể thích hợp với một phòng có sẵn đồ đạc. Bà ta thuê căn nhà này chỉ cốt để sống riêng biệt và được tự chủ tại nhà mình. Hai căn phòng chẳng khác chi hai cái lồng nuôi chim kim-tước, dính liền với nhau, một phòng nhỏ một phòng lớn, ở lầu nhì và nhìn ra sân. Đi vào nhà, phải qua một hành lang chật hẹp, bề ngang độ một thước. Phía trái là hai căn «lồng chim» nói trên và thẳng tuốt cuối hành lang, là cửa vào nhà bếp nhỏ xíu. Mười bốn thước khối không khí cần cho một người trong khoảng mười hai tiếng đồng hồ, thì có thể có và chắc chắn chỉ có bấy nhiêu thôi. Hai phòng lại thấp kinh khủng, và cửa lớn, cửa sổ, đồ đạc, tất tất đều được phủ bằng thứ vải bông nhiều màu của Pháp có viền hoa rất đẹp.

https://tieulun.hopto.org

Song vì thế căn phòng càng tối hơn nữa, và giống như trong lòng xe ngựa. Trong phòng tôi ngồi chờ, người ta còn có thể quay trở được mặc dầu ngổn ngang đồ đạc, mà đâu phải là thứ xoàng: có đủ loại bàn nhỏ bằng gỗ cẩn bẩy những đồ đồng, những cái tráp, một bàn trang điểm rất đẹp và sang. Nhưng trong căn phòng nhỏ làm buồng ngủ, mà tôi đang đợi bà ở trong đó bước ra tiếp tôi, ngăn với phòng khách bằng một tấm màn cửa; chỉ kê vỏn vẹn một cái giường. Tất cả những chi tiết vừa mô tả không thể bỏ qua để bạn đọc được hiểu rõ sự dại dột của tôi. Vậy là tôi iên chí đợi chờ không nghi ngại gì cả. Bỗng có tiếng chuông reo. Tôi nghe chị bếp đi qua hành lang, không vội vàng và lẳng lặng đưa vào, i như ban nãy đối với tôi, vài người khách. Đó là hai bà và cả hai đều nói lớn. Tôi ngạc nhiên biết chừng nào khi nhận ra giọng bà Tatiana, còn bà kia lại cũng là người mà tôi không định gặp vào lúc này nhất là trong khung cảnh nơi đây! Không thể sai lầm! Tôi đã từng nghe cái thanh âm giọng kim sang sảng vang vang ấy, mới ngày hôm qua, trong ba phút thôi, nhưng đã không bao giờ quên được. Đúng rồi, chính là thiếu phụ hôm qua.» Làm sao đây? Tôi không hề đặt câu hỏi đó ra với bạn đọc, tôi chỉ tự hình dung lại cái giây phút ấy, mà giờ đây tôi vẫn không thể giải thích được tại sao tôi lại đột ngột nhẩy vào sau tấm màn cửa rồi ở luôn trong buồng ngủ của Tatiana. Tóm lại, tôi đi trốn và chỉ vừa kịp nhẩy một bước thì hai bà đã bước vào phòng khách. Tại sao tôi không tiến ra để gặp họ, mà lại lủi trốn? Tôi cũng chẳng hiểu nữa, mọi cử chỉ hành động của tôi lúc ấy như là ngẫu nhiên, máy móc.

Trong buồng ngủ, tôi tựa vào giường và nhận thấy ngay cửa vào bếp. Như thế là tôi sẽ có lối thoát trong trường hợp nguy khốn. Nhưng, ác hại thay! cánh cửa ấy lại khóa kín mà chìa lại không nằm nơi ổ khóa. Thất vọng,

https://tieulun.hopto.org

tôi đành ngồi xuống giường. Bây giờ rõ rệt là tôi sắp phải nghe họ nói chuyện. Và ngay từ những câu nói đầu tiên, những thanh âm sơ khởi, tôi đã đoán được rằng cuộc thảo luận của họ bí mật và tế nhị. Ôi! một người cao thượng và trung chính đáng lẽ đã phải đứng dậy, dù là trong lúc ấy, bước ra và đàng hoàng nói lớn: «Tôi đang ở trong này, các bà thong thả hãy nói chuyện!». Và mặc dầu mình đã lâm vào tình trạng lỗ bịch, cũng bất chấp. Nhưng tôi lại không đứng dậy và không bước ra; tôi đâm sợ sệt một cách quá ư đê tiện. Tôi nghe Tatiana khẩn cầu:

— Bà Catơrin ơi, bà làm tôi rầu rĩ quá. Điều đó đâu có thích hợp với bản tính của bà. Xin bà hãy bình tĩnh một lần xem bà đến đâu là hạnh phúc đi tới đó mà, và bây giờ bà đến đây bất thần... Nhưng ít ra, tôi mong bà vẫn tin tôi, bà đã hiểu tôi tận tâm với bà đến mức nào. Ít ra tôi cũng quí mến bà ngang với Vécsilốp một người mà tôi không hề giấu giếm lòng trung thành bất di bất dịch của mình... Này, bà hãy tin tôi. Tôi thề với danh dự rằng ông không có văn kiện ấy, và có lẽ chẳng ai có cả. Vả lại, ông ta không thể có những âm mưu như vậy, bà ngờ vực làm gì cho khổ! Chính bà và ông đã tưởng tượng ra hành vi thù địch ấy...

— Văn kiện ấy có thật và ông ta có thể làm hết mọi sự. Hôm qua, tôi vừa đặt chân vào nhà là đã gặp ngay thằng mật thám tiểu iêu do ông ta buộc hoàng thân phải dung nạp.

— Này bà, thằng tiểu iêu mật thám ấy hả?... Trước hết, nó không phải là mật thám. Chính tôi đã khẩn nài người ta cho nó đến làm với hoàng thân, nếu không nó đã lúng túng ở Mạc-tư-khoa hoặc chết đói. Ấy là những tin tức nhận được ở đó. Và nhất là thằng ranh con vỡ lòng bậy bạ ấy chỉ là một thằng ngốc, thì nó làm mật thám thế nào được?

https://tieulun.hopto.org

— Phải, một thằng ngốc, vậy mà nó còn xấc láo. Hôm qua nếu không là lúc tôi đang hờn giận quá như vậy, chắc tôi đã tức cười đến chết: nó đã xanh mặt chạy lại, làm đỏm và nói tiếng Pháp. Thế mà ở Mạc-tư-khoa, cô Maria ca tụng nó như là một thiên tài! Cái văn kiện khốn nạn ấy vẫn còn nguyên và có thể đang nằm ở một chỗ nào đó rất nguy hiểm. Cứ trông thái độ của Maria, tôi đã suy đoán như vậy.

— Ủa, bà chị! Nhưng chính bà bảo là tại nhà Maria chẳng có gì mà.

— Trái lại, phải có một cái gì đó. Cô ta đã nói dối. Và có thể nói là cô ta đã thông đồng để nói dối. Trước đây, ở Mạc-tư-khoa, tôi còn nuôi hi vọng là không còn giấy tờ gì để lại nữa, nhưng ở đây, ở đây...

— Bà chị quí mến ơi, trái lại người ta khen Maria là một con người ưu tú và rất biết điều. Trong số các cháu gái, ông Anđrônicốp, đã quá vãng, thương cô ta nhất. Thật thế, tôi không quen biết cô ta nhiều, song bà chị nên tán tỉnh cô ta xem. Bà sẽ thành công không mấy khó đâu: Tôi già rồi mà vẫn còn phải mê cô... tôi muốn ôm lấy cô... Này, bà chị có mất mát gì đâu mà không làm đẹp lòng cô ta, bằng những lời như thế nhỉ?

— Thì tôi đã tán rồi, bà Tatiana ạ. Tôi đã thử, cô ta cũng rất khoái; có điều cô ta khôn quá, cô ta cũng qui quyệt lắm... Mà không, đó là một đặc tính hoàn toàn, độc đáo, đặc tính của dân Mạc-tư-khoa... Bà thử tưởng tượng coi, cô ta đã khuyên tôi đến hỏi một anh Cráp nào đó tại đây, đã từng là phụ tá của ông Anđrônicốp trước kia, để may ra anh ta biết được gì chăng. Tôi đã từng nghĩ tới anh chàng này và còn nhớ mang máng về anh ta. Nhưng khi cô Maria nói đến Cráp, tôi tin ngay rằng không phải cô ta không biết gì. Thật ra Maria đã biết hết, song cô ta đã nói dối tôi.

https://tieulun.hopto.org

— Tại sao như thế được nhỉ? Dù thế nào đi nữa, vẫn có thể đến hỏi Cráp cho rõ. Anh là một người Đức ít nói và thành thực, tôi nhớ như vậy. Đúng thế, phải hỏi anh ta! Có điều tôi tin chắc anh ta hiện không còn ở Pêtécbuốc...

— Cráp vừa về hôm qua, tôi mới vừa ở nhà anh ta ra... Chính vì thế mà bà trông tôi hốt hoảng thế này đây, tay chân còn đang run rẩy. Bà Tatiana phúc hậu của tôi ơi, tôi muốn hỏi bà, bởi bà quen mọi người, liệu có cách gì lục tìm trong đống giấy tờ của ông ta? Chắc chắn ông ta còn để lại và những giấy tờ ấy sẽ chuyển cho ai? Có thể nó sẽ lọt vào những bàn tay nguy hiểm? Tôi đến nhờ bà chỉ vẽ.

— Nhưng bà nói đến giấy tờ gì? Chính bà vừa bảo tôi là bà ở nhà ông Cráp ra về mà.

— Vâng, vâng! Tôi vừa ở đó ra, nhưng Cráp đã tự tử rồi! Chiều hôm qua.

Tôi nhảy xuống giường. Tôi có thể bất động khi nghe họ bảo tôi là mật thám, là thằng ngốc. Họ càng bàn sâu vào câu chuyện, tôi càng phải ẩn kĩ. Thò mặt ra là một điều không thể tưởng tượng được! Tôi đã nghĩ thầm là nhất định cô đợi, tim tôi cũng đã bình thản không còn hồi hộp nữa. Tôi sẽ chờ cho đến khi Tatiana đưa tiễn khách (nếu may mà bà ta không cần vào buồng trước lúc đó) và một khi bà Catơrin đi rồi, tôi sẽ sẵn sàng đối chọi với Tatiana!... Nhưng bây giờ nghe tin Cráp tự tử, tôi đã nhảy ra khỏi giường, tâm thần chấn động. Không còn nghĩ đến gì nữa, không suy luận, không phán đoán gì hết tôi đẩy cánh cửa ngăn bước ra và đứng trước mặt hai người. Trời hãy còn sáng đủ cho họ thấy tôi tái xanh và run rẩy... cả hai cùng la lên, làm sao mà không la được? Tôi quay về phía bà Catơrin, ấp úng hỏi:

— Cráp tự tử rồi sao? Chiều hôm qua à?

— Mày chúi ở đâu? Mày ở xó nào ra?» Tatiana tru tréo

https://tieulun.hopto.org

lên và bấu những móng tay nhọn vào vai tôi, giận dữ: «Mày rình rập chúng tao à? Mày đã nghe trộm chúng tao nói chuiện?»

— Tôi đã nói trước với bà rồi mà?» Catơrin đứng bật dậy khỏi trường kỉ, xỉa một ngón tay chỉ vào tôi.

Tôi nổi khùng, ngắt lời họ:

— Nói láo! Nói bậy! Ban nãy mấy bà chửi tôi là mật thám! Chúa ơi! chẳng làm mật thám mà chỉ sống dưới thế gian này bên cạnh bọn người như mấy bà cũng chưa đủ chán sao? Những người cao thượng thét rồi phải tự tử. Như ông Cráp đã tự tử vì lí tưởng: vì Hêcúp... Nhưng các bà làm sao biết được Hêcúp... Trên cõi đời này, người ta khốn khổ vì phải sống giữa những âm mưu của mấy bà, phải lao đao giữa những sự gian dối, lường gạt, ám hại của mấy bà... Chán thật!

— Tát cho nó một cái! Tát cho nó một cái!» Tatiana hét lên. Nhưng Catơrin vẫn nhìn tôi (tôi còn nhớ rõ từng chi tiết) không rời mắt, cũng không nhúc nhích. Tatiana lập tức xấn đến để tát tôi, tự nhiên tôi phải đưa tay lên che mặt. Vì cử chỉ ấy của tôi, bà ta tưởng tôi dọa đánh lại.

— Đây, mày giỏi đánh tao đi, đánh đi! Đúng mày chỉ là thằng lỗ mãng... Mày cậy khoẻ, mày tưởng bắt nạt đàn bà được hả?

— Thôi đừng vu cáo!» Tôi cũng la lớn: Tôi không bao giờ giơ tay đánh một nữ nhân. Tatiana, bà là thứ mặt dầy, mà lúc nào cũng lên mặt khinh bỉ tôi. Hà tất phải kính trọng các người! — Còn bà Catơrin, bà cười gì? Cười tôi xấu xí hả? Ừ, trời đã không cho tôi có bộ mặt như của mấy tên hộ vệ của bà. Tuy nhiên trước mặt bà, tôi không tự thấy hèn hạ, ngược lại tôi còn cao quí hơn.... Thôi, lời nói không đáng kể, nhưng tôi chẳng có lỗi gì cả! Này bà Tatiana, tôi vào đây là do tình cờ. Kẻ có lỗi là chị bếp của ba, hay nói đúng hơn lỗi tại bà thích mướn chị ấy:

https://tieulun.hopto.org

tại sao khi tôi hỏi, chị ấy không trả lời mà lại đưa tôi vào đây? Sau nữa, tôi nhận thấy là quái dị nếu tôi chường mặt ra từ trong buồng phụ nữ, chẳng thà tôi im lặng chịu đựng những lời phỉ nhổ của các bà... Bà công nhận chứ! Còn bà Catơrin, sao bà vẫn cười?

— Mày cút đi, cút đi! Cút khỏi đây!» Tatiana vừa thét vừa xô đẩy tôi. «Này bà Catơrin, đừng thèm để ý đến những lời nói láo của hắn. Tôi vẫn bảo bà rằng ở đó người ta báo cho tôi biết nó là đứa gàn dở mà!»

— Một thằng gàn? Ở đó bảo? Ai bảo và đó là đâu? Nhưng không quan hệ, thế là đủ! Này bà Catơrin, tôi xin thề trên tất cả những gì thiêng liêng của tôi, câu chuyện hai bà vừa trao đổi và tất cả những lời tôi vừa nghe được sẽ chỉ có bà người chúng ta biết... Đâu phải lỗi tại tôi, nếu tôi khám phá được bí mật của bà? Nhất là, từ ngày mai, tôi sẽ từ giã thân phụ của bà. Vậy thì bà có thể iên tâm về văn kiện mà bà đang tìm kiếm.

— Cái gì? Anh nói về văn kiện nào?» Catơrin bối rối đến xanh xám mặt mày. Có thể tôi tưởng vậy thôi. Tôi hiểu là mình đã nói quá rồi. Tôi đi mau ra ngoài. Hai bà im lặng nhìn theo tôi. Qua những ánh mắt ấy, tôi đoán họ đang ngạc nhiên đến tột cùng. Nói vắn tắt, tôi đã dựng lên một điều bí ân...

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG CHÍN

I

TÔI vội vã về nhà và, ôi tuyệt! tôi tự thấy mình rất ưng ý. Có lẽ người ta không nên nói như vậy với đàn bà và nhất là những người đàn bà như thế, hay đúng hơn với một người đàn bà loại đó, bởi vì tôi chẳng đềm xỉa đến Tatiana. Có lẽ không được phép nói sỗ sàng ngay mặt một phụ nữ: «Tôi bất chấp những âm mưu của các bà!» Nhưng tôi đã nói rồi, chính vì vậy mà tôi ưng ý. Chẳng luận đến phần còn lại, tôi tin chắc rằng ít ra với giọng điệu ấy, tôi đã xóa nhòa được tất cả những gì là lố bịch trong phương vị của tôi. Nhưng tôi không dư thì giờ để suy nghĩ dài dòng: đầu óc tôi đang bận về chuyện Cráp. Tôi không băn khoăn nhiều lắm nhưng dù sao, tôi cũng bị rung động đến tận đáy hồn. Nhưng nó cũng chỉ ở mức độ tình cảm khoái trá thông thường của con người trước nỗi khổ của kẻ khác, chẳng hạn khi một người nào đó gãy chân, mất danh dự, bị cướp đi một người thân v.v... Tuy nhiên, ngay cái tình cảm thỏa mãn thông thường và đê tiện ấy trong lòng tôi cũng đã nhường chỗ cho một cảm giác khác, vô cùng khẩn thiết, cho ưu sầu, cho hối hận... Đó có đúng là hối hận hay không, tôi cũng chẳng biết nữa... Dù sao, đây cũng là một tình cảm thật mãnh liệt và tốt đẹp. Tôi cũng hài lòng về chuyện đó. Vô số những ý nghĩ lạ có thể lướt qua trí bạn đúng vào lúc bạn bị xúc động bởi một tin ghê gớm nào đó. Bạn tưởng chừng như nó phải bóp nghẹt những tình cảm khác và phân tán tất cả những ý nghĩ lạ, nhất là những ý nghĩ không quan trọng. Trái lại, chính những ý nghĩ này lại lộ ra. Thế mới lạ chứ. Tôi còn nhớ là dần

https://tieulun.hopto.org

dẫn tôi bị chấn động thần kinh khá rõ rệt. Nó kéo dài trong nhiều phút và triền miên trong suốt thời gian tôi biện minh cùng Vécsilốp tại nhà.

Sự giải thích ấy xảy ra trong những trường hợp hiếm có và kì dị. Tôi đã nói rằng chúng tôi ở một căn lều trong sân, mang số 13. Ngay trước khi bước qua cổng dành cho xe ngựa, tôi đã nghe thấy một giọng đàn bà lớn tiếng hỏi một cách nóng nảy và phẫn nộ: «Phòng số 13 ở đâu?» Đó là một thiếu phụ vừa mở cửa ra vào của một tiệm nhỏ tiếp cận. Nhưng có lẽ chẳng được trả lời mà còn bị đuổi đi nữa, vì cô ta bước xuống tam cấp một cách giận dữ và thất vọng:

—Vậy tên gác cổng đâu rồi?» cô ấy vừa dậm chân vừa hét.

Từ lâu, tôi đã nhận ra giọng nói.

— Tôi đi đến phòng 13 đây,» vừa đến gần cô ta tôi vừa nói. «Cô hỏi ai?»

— Tôi đã mất hằng giờ để tìm tên gác cổng, tôi đã hỏi tất cả mọi người, leo lên tất cả các thang lầu.

— Ở ngoài sân cơ. Cô không nhận ra tôi sao?

Nhưng cô ta đã nhận ra.

—Cô muốn gặp Vécsilốp phải không?Cô có chuyện nói với ông ta, tôi cũng vậy,» tôi tiếp. «Tôi đến để chào vĩnh biệt ông ta luôn. Chúng ta hãy cùng đi!»

— Cậu là con ông ta?

— Cái đó chẳng ăn nhập gì. Hãy cho là thế, nếu cô muốn, tôi là con trai ông ta, dù rằng tôi tên Đôlgôruki. Tôi là con hoang. Cái ông ấy có hằng đống con hoang. Khi lương tâm và danh dự bắt buộc, thì cả đến con chính thức cũng bỏ nhà ra đi. Chuyện đã có trong Thánh-kinh rồi. Ngoài ra, ông ta hưởng một gia tài mà tôi không muốn chia phần. Tôi an phận cùng sự làm việc của đôi bàn tay. Khi cần, một tấm lòng khẳng khái còn dám hi sinh cả đến

https://tieulun.hopto.org

mạng sống của mình. Anh Cráp tự tử vì một ý nghĩ, cô hãy tưởng tượng, Cráp, một thanh niên biết bao triển vọng... Qua lối này, đằng này! Chúng tôi ở trong một cái chái riêng biệt. Thánh-kinh đã giảng rõ những đứa con bỏ cha ra đi và xây tổ của chúng... Khi ý nghĩ lôi cuốn cô... khi ý nghĩ ở đây!... Ý nghĩ là tất cả, tất cả nằm trong ý nghĩ...»

Tôi tiếp tục lải nhải như thế trong giây lát cho tới lúc về đến nhà. Có lẽ độc giả đã nhận ra tôi không nề hà gì mà còn cư xử sao cho đàng hoàng. Tôi muốn tập nói lên sự thật. Vécsilốp có ở nhà. Không cởi áo choàng, tôi bước vào nhà, cô ta cũng vậy. Cô ta ăn mặc đơn sơ. Trên chiếc áo dài mầu sậm, phất phơ ở trên cổ một mảnh vải mà tôi không rõ bằng loại hàng gì, dùng thay khăn choàng cổ hay khăn trùm đầu của đàn bà Tây-ban-nha. Trên đầu một chiếc mũ trụi còn lâu mới làm tăng thêm vẻ đẹp của cô ta. Khi chúng tôi vào trong phòng thì mẹ tôi vẫn giữ chỗ ngồi thường lệ trước bàn may vá. Em gái tôi từ trong phòng riêng đi ra, nhìn và dừng lại ở ngưỡng cửa. Vécsilốp theo thói thường ngồi không và đứng dậy tiếp đón chúng tôi... Ông ta chòng chọc nhìn thẳng tôi bằng con mắt nghiêm khắc và tra vấn.

— Tôi không can dự gì vào chuyện này», vừa tránh qua một bên tôi vừa trấn an ông ta.» Tôi gặp người này ở trước cổng, cô ấy tìm ông mà chẳng được ai chỉ đường cả. Nhưng tôi cũng có chuyện của tôi, mong được giải thích cùng ông sau...»

Vécsilốp không ngớt đưa mắt dò xét tôi một cách hiếu kì.

— Xin lỗi ông!» Người con gái trẻ nóng nảy bắt đầu. Vécsilốp quay về phía nàng.

— Tôi đã suy nghĩ kĩ về lí do khiến hôm qua ông để lại cho tôi số bạc này... Tôi... tóm lại, đây tiền của ông đây!» Nàng nói gần như hét i như lúc nãy và quẳng lên

https://tieulun.hopto.org

bàn một gói bạc. «Tôi bó buộc đến phòng chỉ dẫn địa chỉ để biết ông ở đâu, bằng không tôi đã đến sớm hơn. Hãy nghe đây, bà ơi!» vừa bất thần quay về phía mẹ tôi, nàng vừa nói. Mẹ tôi mặt mày tái mét. «Tôi không muốn lăng nhục bà, bà có vẻ ngay thật và đáng tuổi mẹ tôi. Tôi không biết bà có phải là vợ của ông không. Nhưng bà nên biết rằng ông ta đã cắt các lời rao trên nhật báo, do các cô kèm trẻ tại tư gia cùng các cô giáo cậy đăng bằng những kôpếch cuối cùng của họ. Ông ta đi khắp vòng những cô gái xấu số ấy, tìm kiếm lợi thế bất chính bằng cách dùng tiền nhử họ. Tôi không hiểu tại sao hôm qua tôi lại có thể nhận tiền của ông ấy được! Ông ta có vẻ chân thành mà! Thôi, đủ rồi! Không nói thêm một tiếng! Ông là thằng đểu giả, ông ơi! Nếu như ông có ý thành thật đi nữa thì tôi cũng chẳng thèm của bố thí của ông. Không nói thêm một tiếng! Không một lời nào nữa! Ồ! Làm nhục ông trước mặt những người vợ ông, vậy mới thích chứ. Khốn nạn ơi là khốn nạn!»

Nàng chạy trốn thật nhanh nhưng quay lại một lúc ở ngưỡng cửa để la lớn:

— Người ta đồn ông được hưởng một gia tài!

Sau đó, nàng biến mất như một chiếc bóng. Tôi nhắc lại một lần nữa: đây là một cơn thịnh nộ. Vécsilốp bị giáng một đòn sâu xa. Ông ta đứng đấy mơ màng như suy nghĩ chuyện gì đó. Cuối cùng bất chợt ông ta hỏi tôi.

— Anh không hề quen biết cô ta hay sao?

— Ngẫu nhiên sáng nay tôi gặp cô ta tại nhà Vátsin. Cô ta vùng vằng ở hành lang la lối và nguyền rủa ông. Nhưng chúng tôi chưa nói chuyện với nhau và tôi chưa rõ gì về cô ta cả. Nay tôi mới gặp cô ta ở ngoài ngõ. Có thể đó là cô giáo hôm qua, cái cô «dậy những bài số học.»

— Chính cô ta đấy! Một lần trong đời, tôi làm một nghĩa cử, và... Còn anh, anh dẫn xác về làm gì?

https://tieulun.hopto.org

— Đây là một bức thư!» tôi đáp. «Giảng giải với ông vô ích: Nó do Cráp trao lại và anh ấy nhận được từ người quá cố Anđrônikốp. Nội dung sẽ làm ông sáng tỏ câu chuyện. Tôi nói thêm là trên đời chẳng ai biết có bức thư này, ngoài tôi ra. Bởi vì Cráp mới đưa tôi hôm qua và sau cuộc viếng thăm của tôi anh ấy tự sát ngay...»

Tôi nói vội gần như hụt hơi, còn ông ta thì vừa phân vân cầm bức thư ở tay trái, vừa chăm chú theo dõi tôi. Khi báo cho ông ta biết chuyện Cráp tự tử, tôi nhìn kĩ nét mặt ông ta để xem hiệu quả gây nên. Nào, các bạn thử đoán coi? Tin đó chẳng gây cho ông ta mảy may cảm xúc nào. Ông ta cũng chẳng buồn nhướng cao đôi mày! Trái lại, khi thấy tôi ngừng nói, ông ta kéo lấy chiếc kính kẹp mũi được đeo lủng lẳng bằng một dải vải đen và không bao giờ rời ông ta. Ông ta tiến đến gần một ngọn nến, nhìn thoáng qua chữ kí, rồi bắt đầu phân tích bức thư. Tính vô tình ngạo mạn đó làm cho tôi bị tổn thương kể sao cho siết. Ông ta phải biết thật rõ về Cráp. Tin tức đó, dù sao, cũng lạ thường! Cuối cùng dĩ nhiên tôi muốn tạo nên một hiệu quả nào đó. Sau nửa phút chờ đợi, biết rằng bức thư dài, tôi quay lưng và chuồn đi. Vali đã sẵn sàng từ lâu, chỉ còn cần gói ghém một vài vật dụng vào balô nữa là xong. Tôi nghĩ đến mẹ tôi: tôi chưa lại gần người. Mười phút sau, khi tôi đã hoàn toàn sẵn sàng và sửa soạn đi kêu xe thồ mộ, thì em gái tôi lên gác xép.

—Này, má gửi trả lại anh sáu chục rúp và một lần nữa, má xin anh thứ lỗi về việc má đã nói cho Vécsilốp biết. Và đây nữa, hai chục rúp. Hôm qua anh đưa năm chục rúp để trả tiền trọ. Má nói là má không có quyền lấy quá ba chục bởi vì má đã tiêu pha về phần anh không quá số đó. Còn dư lại hai chục này má gửi trả anh.

— Cám ơn, nếu ít ra mẹ cũng nói thật. Vĩnh biệt em gái, anh đi đây.

https://tieulun.hopto.org

— Anh đi đâu?

— Quán trọ, trong khi chờ đợi, để khỏi phải ngủ thêm một đêm nữa trong nhà này. Hãy nói với má là anh thương má nhé.

— Má biết chuyện đó. Má còn biết là anh cũng thương Vécsilốp nữa. Tại sao anh không cảm thấy hổ thẹn đã dẫn con khốn nạn ấy đến nhà!

— Anh đâu có dẫn, anh thề với em. Anh chỉ gặp cô ta ở ngoài cổng.

— Không, chính anh đã dẫn về.

— Anh cam đoan với em...

— Anh hãy suy nghĩ cho kĩ, tự vấn lòng mình, và anh sẽ thấy chính anh là nguyên do...

— Anh chỉ rất ưng ý là đã hạ nhục được Vécsilốp. Em có tưởng tượng nổi ông ta đã có với Liđi một đứa con còn ẵm ngửa... Nhưng anh nói với em chuyện gì nhỉ...

— Ba ấy à? Một đứa bé còn ẵm ngửa? Nhưng đứa bé đâu phải của ba! Anh đã nghe tin đồn láo khoét như vậy ở đâu?

— Em biết gì về chuyện đó chứ?

— Làm sao em không biết? Chính em đã nuôi đứa bé ấy ở Luga. Anh à; anh thấy từ lâu anh đã nhục mạ Vécsilốp và luôn cả mẹ nữa mà anh không biết.

— Này, nếu ông ta phải thì anh trái. Có vậy thôi. Nhưng còn em, anh không thương em kém đâu. Em gái của anh ơi, tại sao em lại đỏ mặt? Nào, nào! Bây giờ em gái anh còn e thẹn hơn nữa. Tốt, dù sao, anh sẽ thách đấu với cái ông hoàng con đã tát tai Vécsilốp tại Emsơ. Hừ, hổ nếu Vécsilốp có lí đối với Liđi.

— Anh nói gì vậy, anh hai? Hãy nghĩ lại một chút chứ!

— Rất may là vụ kiện đã xong... Coi kia, mặt em bây giờ lại tái xanh.

https://tieulun.hopto.org

— Nhưng ông hoàng không đấu với anh đâu.» Lisa mỉm cười, một nụ cười nhợt nhạt qua sự kinh hãi của nàng.

— Vậy thì anh sẽ công khai sỉ nhục ông ta. Em làm sao thế, Lisa?

Mặt mày xanh mét đến độ không còn đứng vững, nàng ngồi bẹp xuống bộ đivăng.

— Lisa!» tiếng mẹ tôi ở dưới nhà gọi vọng lên.

Lisa khoẻ lại và đứng dậy. Nàng âu iếm mỉm cười với tôi.

— Anh à, hãy bỏ qua những chuyện rồ dại ấy đi, hoặc đợi đến khi biết rõ ràng tỉ mỉ hơn nữa đã. Những điều anh biết được, còn quá ít.

— Em Lisa ơi, anh sẽ nhớ em đã tái người đi, khi nghe anh nói đấu gươm.

— Phải, phải đấy. Anh hãy nhớ điều đó!» Nàng mỉm cười thêm một lần nữa để tỏ ý vĩnh biệt và đi xuống.

Tôi gọi người mã phu giúp tôi khuân đồ đạc ra xe. Chẳng ai trong nhà ngăn cản hay giữ tôi lại. Để khỏi phải gặp Vécsilốp tôi sẽ không đến chào vĩnh biệt mẹ tôi. Khi tôi đã ngồi trong xe rồi, một ý nghĩ thoáng qua trong trí:

— Đi Fôntanka, cầu Thánh Simêon!» tôi đột nhiên ra lịnh cho người phu xe. Và tôi trở lại nhà Vátsin.

2

THÌNH lình, tôi nghĩ rằng Vátsin đã biết tin và có thể trăm lần rõ hơn tôi. Và điều đó đã xảy ra. Vátsin ân cần cho tôi biết tức khắc tất cả mọi chi tiết, tuy không sốt sắng lắm. Tôi kết luận rằng ông ta mỏi mệt và đã đúng như vậy. Buổi sáng ông ta ở tại nhà Cráp. Đêm hôm trước, Cráp tự bắn vào mình một phát súng lục (cũng khẩu súng lục ấy), một khi bóng đêm đã hoàn toàn rủ xuống như anh

https://tieulun.hopto.org

ta đã làm sáng tỏ trong nhật kí. Phần cuối được ghi đúng ngay trước khi tự tử: Cráp viết là bóng đêm đã gần như hoàn toàn dầy đặc và chữ viết thấy lờ mờ. Nhưng anh ta không muốn thắp nến, sợ rằng sau khi chết, sẽ lưu lại hỏa hoạn. «Còn như trước khi bắn mà thắp nó lên để rồi lại tắt đi theo với cuộc đời mình thì tôi không muốn» Cráp thêm một cách lạ lùng vào dòng cuối cùng. Nhật kí này ông ta bắt đầu ghi từ hôm kia, ngay sau khi từ Pêtécbuốc trở về, trước lúc đến thăm Đécgasếp. Sau khi tôi ra về, cứ mười lăm phút, Cráp lại ghi một lần. Còn ba hoặc bốn đoạn cuối thì ghi cách nhau năm phút một. Tôi quá ngạc nhiên thấy Vátsin đã xem rất lâu nhật kí đó (người ta đưa cho ông ta đọc) mà không sao lại, tuy nó không dài quá một tờ giấy, và tất cả các lời ghi đều ngắn: «Ít ra cũng nơi trang cuối!». Nhận xét về các cảm nghĩ của Cráp, Vátsin, bằng một nụ cười, cho tôi biết là ông ta nhớ hết. Những lời ghi ấy chẳng có hệ thống gì cả. Tôi định trả lời Vátsin là chính cái đó mới có giá trị. Nhưng tôi đã không nói vậy mà chỉ nhấn mạnh để ông ta nhớ lại một câu nào đó. Quả nhiên, ông ta nhớ vài dòng chữ, khoảng một giờ trước phát súng lục, lúc Cráp nói «anh ta ớn lạnh»; «để làm nóng người lên, anh muốn uống một hớp rượu. Nhưng khi nghĩ tới máu có thể chảy nhiều hơn, Cráp đã thôi không uống.» Vátsin kết luận: «Và tất cả đều thuộc loại đó hoặc na ná như vậy.»

— Và ông cho đấy là những điều bậy!» tôi la lên.

— Tôi có nói là bậy hồi nào đâu! Tôi chỉ không chép lại thôi. Mà có cho đó là không bậy cũng vô ích. Nhật kí ấy quả thật khá thông thường hoặc rất tự nhiên thì đúng hơn, nghĩa là trong trường hợp như thế chắc chắn người ta phải xử sự như vậy...

— Nhưng các tư tưởng cuối cùng, tư tưởng cuối cùng!

https://tieulun.hopto.org

— Đôi khi những tư tưởng cuối cùng lại vô giá trị một cách lạ lùng. Tôi quen một người tự tử. Hắn than trong nhật kí rằng chẳng có được một «tư tưởng cao siêu» nào chiếu cố vào một giờ nghiêm trọng như vậy: chỉ có những tư tưởng rỗng tuếch và vô dụng.

— Và sự ớn lạnh, đấy cũng vẫn là một tư tưởng rỗng tuếch sao?

— Anh muốn nói đến sự ớn lạnh hay sự chảy nhiều máu? Đó là một sự kiện thông thường. Những ai có đủ sức nghĩ đến cái chết sắp đến, dù muốn dù không, cũng thường phải lo lắng đến tình trạng người ta tìm ra thể xác của họ thế nào. Chính trong tinh thần đó, Cráp lo sợ một sự chảy máu quá nhiều.

— Tôi không biết sự kiện đó có thông thường... và nếu đúng như ông nói» tôi lẩm bẩm. «Nhưng tôi ngạc nhiên thấy ông cho rằng như thế rất tự nhiên. Mới vừa đây, Cráp còn nói, còn cử động, còn ngồi giữa chúng ta! Không lẽ ông không thương hại anh ấy chút nào sao?»

— Ồ! hắn có chứ, tôi tội nghiệp, nhưng đây là chuyện khác. Dù sao, chính Cráp đã biểu thị cái chết của mình dưới hình thức một sự suy luận hợp lí. Tất cả những điều người ta nói về anh ta hôm qua tại nhà Décgasếp đều chính xác cả. Cráp đã để lại một quyển vở to thế này về những kết luận khoa học theo đó người Nga là một chủng tộc hạng nhì. Tất cả đều dựa vào khoa não tướng học và cả trên cơ sở toán học, do đó khi người ta đã là người Nga thì còn sống nữa mà làm gì. Ở đây có điều đặc biệt nhất, nếu anh muốn, là người ta có thể rút ra mọi kết luận hợp lí theo ý mình. Nhưng bắn vỡ đầu vì những kết luận ấy, thì đây là chuyện hằng ngày không có xảy ra.

— Ít ra cũng phải thừa nhận tư cách của Cráp có giá trị chứ!

— Và có thể cũng phải thừa nhận giá trị cho chuyện

https://tieulun.hopto.org

khác nữa.» Vátsin lơ đãng nhận xét để thổi thác. Nhưng rõ ràng là Cráp đã chủ tâm hành động rồ dại hoặc do thần kinh suy iếu. Mọi thứ đó làm tôi khó chịu.

— Hôm qua chính ông đã bàn về tình cảm mà, ông Vátsin.

— Ngay đến hôm nay nữa, tôi cũng không chối cãi. Nhưng đứng trước một việc đã rồi, tôi tìm thấy tại đấy một điều lầm lẫn nào đó. Sự sai lầm này đã chướng đến độ buộc tôi phải lên án khắt khe mà không hề thương hại, dù lòng tôi không muốn như vậy.

— Ông biết đấy, nhìn ánh mắt ông, tôi đã đoán được ông sẽ nói xấu Cráp. Và để khỏi phải nghe ông nói, tôi đã quyết định không hỏi ý kiến. Nhưng chính ông lại tự ý trình bày và tôi bị bó buộc phải miễn cưỡng đồng ý. Tuy nhiên tôi bất bình về ông! Tôi thương hại Cráp.

— Chúng ta cách biệt nhau, anh biết mà...

— Phải, phải đấy...» tôi ngắt lời. «Nhưng ít ra có điều vững tâm là luôn luôn trong trường hợp như thế, những kẻ sống sót, quan tòa của người quá cố, có thể tự nhủ: «Kẻ tự tử cho dù là một người đáng thương hại và đáng tha thứ chăng nữa cũng vô ích, chúng ta, chính chúng ta còn ở lại, vậy thì không nên có chuyện buồn rầu thái quá.»

— Phải, đúng vậy nếu xét theo quan điểm đó. À! nhưng mà! tôi nghĩ là anh đùa! Ý nhị đấy! Tôi có thói quen uống trà vào giờ này. Tôi sẽ đi gọi. Hẳn là anh cùng uống với tôi cho có bạn.

Và ông ta đi ra ngoài, đồng thời lấy mắt ước lượng chiếc vali và cái balô của tôi.

Tôi đã từng lăm le nói toạc ra một lời ác độc nào đó để trả thù cho Cráp. Và tôi đã nói ra nhưng điều lạ lùng nhất là ông ta thoạt đầu đã tin ngay câu nói của tôi là thực: «Chúng ta, chúng ta còn ở lại.» Tuy nhiên, dù sao, ông ta cũng có lí hơn tôi, cả về tình cảm. Riêng tôi, tôi

https://tieulun.hopto.org

thừa nhận điều đó mà không hề bất mãn chút nào. Nhưng tôi thực sự cảm thấy mình không ưa ông ta.

Khi người ta đem trà đến, tôi giải thích cùng Vátsin rằng tôi xin ông ta cho lưu lại chỉ một đêm thôi. Và nếu không thể được, thì ông ta cứ nói: tôi sẽ đi ra quán trọ. Sau đó, tôi trình bày vắn tắt lí do. Đồng thời hoàn toàn thực thà dẫn chứng rằng tôi đã mãi mãi bất hòa cùng Vécsilốp, mà không đi vào chi tiết. Vátsin chăm chú nghe tôi nói nhưng không để lộ ra chút tình cảm nào. Đại để, ông ta chỉ trả lời hạn chế trong phạm vi câu hỏi, tuy nhiên một cách dễ thương và khá đầy đủ. Còn về bức thư mà sáng nay tôi đã đến để hỏi ý kiến ông ta thì tôi không để hở một lời nào. Tôi giải thích cuộc viếng thăm ấy chỉ là đến chơi suông vậy thôi. Sau khi hứa với Vécsilốp rằng, ngoài tôi ra, chưa một ai biết, nên tôi cho là mình không có quyền nói về bức thư ấy với bất cứ ai. Vả lại, tôi thấy đặc biệt khó chịu khi nói với Vátsin vài chuyện nhất định nào đó. Nhất định nào đó chứ không phải những chuyện khác: ông ta thích thú nghe tôi tả lại những màn bất thần xảy ra trong hành lang và tại phòng cô láng giềng mà chung cuộc diễn ra tại nhà Vécsilốp. Ông ta chăm chú lắng nghe, nhất là khi chuiện liên quan đến Stêbêlkốp. Trong lúc Stêbêlkốp đặt những câu hỏi về Đécgasếp, ông ta làm tôi phải nhắc lại hai lần thái độ của ông vụt trở nên mơ màng. Tuy nhiên cuối cùng ông ta phá lên cười. Lúc ấy, tôi đột nhiên tưởng chừng rằng chẳng có chuyện gì hay ai có thể làm Vátsin bối rối được. Ý nghĩ đó đến với tôi, nếu tôi nhớ rõ, dưới một hình thức tâng bốc đối với ông ta.

«Tôi không thể rút tỉa được gì nhiều qua những điều ông Stêbêlkốp đã nói. Và tôi kết luận: ông ta nói vế thối thác... luôn luôn nơi Stêbêlkốp có cái gì đó rất nhẹ nhàng mà tôi không biết được.

Thình lình Vátsin làm ra vẻ trịnh trọng.

https://tieulun.hopto.org

«Quả thật ông ấy không có khiếu nói chuyện nhưng mới nhìn thoáng là vậy. Có lúc ông ấy nhận xét một cách chính xác kinh khủng. Vả chăng họ là những người thực tế, những nhà kinh doanh hơn là tư tưởng gia. Nên đánh giá họ cho đúng...»

Thật i hệt như lúc nãy tôi đoán.

«Tuy nhiên, ông ấy đã gây ra cho cô hàng xóm của ông một việc ô nhục. Và ai biết được câu chuyện rồi đây sẽ kết thúc ra sao?»

Về chuyện hai mẹ con cô láng giềng, Vátsin tâm sự cùng tôi là họ vừa đến đây ở, khoảng ba tuần lễ, và từ tỉnh lên. Họ ở một phòng thật nhỏ và bề ngoài họ rất nghèo. Họ ở lại đây để đợi một điều gì đó. Ông ta không biết cô gái trẻ đã đăng lời rao vặt trên một nhật báo để kiếm chỗ dạy học. Nhưng ông ta được biết Vécsilốp đã đến thăm họ. Lúc ấy, ông đi vắng nhưng đã được bà chủ cho thuê phòng nói lại. Hai mẹ con cô hàng xóm trái lại chẳng giao thiệp với ai, ngay cả với bà chủ trọ. Trong những ngày mới rồi, ông ta đã nhận thấy thực ra có điều gì đó không ổn nơi họ. Nhưng chưa hề có những hoạt cảnh như hôm nay Tôi nhớ lại, cuộc nói chuyện của chúng tôi về hai mẹ con cô láng giềng này đã đề cập tới một kết cục không hay có thể xảy tới cho họ. Căn phòng của họ, vào lúc ấy, bao trùm một sự iên tĩnh tịch diệt. Vátsin rất quan tâm khi được biết Stêbêlkốp đã thấy cần phải nói cho bà chủ phòng trọ biết về hai mẹ con cô láng giềng. Vátsin đã nhắc đi nhắc lại hai lần câu nói của Stêbêlkốp: «Rồi bà xem! Rồi bà xem!». «Rồi anh xem», Vátsin nói thêm, Stêbêlkốp có ý nghĩ ấy không phải vô lí đâu. Về chuyện đó, ông ấy tinh mắt lắm.

— Vậy thì, theo ông, phải khuiên bà chủ trọ tống cổ họ ra khỏi nhà chứ gì?

— Không đâu, làm gì có việc tống khứ họ, nhưng tôi sợ sẽ xảy ra chuyện rắc rối... Vả lại, tất cả các vụ lôi thôi

https://tieulun.hopto.org

ấy, theo cách này hay cách nọ, luôn luôn kết thúc bằng... Chúng ta hãy gác chuyện đó lại.»

Về chuyện Vécsilốp đến thăm hai mẹ con cô láng giềng, Vátsin đã gạt phăng, không cho biết ý kiến..

«Chuyện gì cũng có thể được hết. Ông già đó một khi rủng rỉnh tiền bạc đầy túi... Vả chăng, cũng có thể ông ta hoàn toàn thành thật muốn bố thí. Đó là theo truyền thống và cũng có thể theo khuynh hướng của ông ta.»

Tôi cũng thuật lại cho Vátsin câu chuyện nhảm nhí của Stêbêlkốp về: «đứa con còn ẵm ngửa».

— Chuyện đó, Stêbêlkốp hoàn toàn nhầm lẫn,» Vátsin đáp một cách trang trọng và với một giọng nói đặc biệt (vẫn còn văng vẳng bên tai tôi). «Stêbêlkốp đôi khi ỉ lại thái quá vào năng khiếu thực tiễn và hấp tấp kết luận rập theo đúng cách suy luận của mình, thường khi rất sâu sắc. Trong khi ấy biến cố có thể đượm một sắc thái vô cùng huyền hoặc hơn và hoàn toàn bất ngờ nếu người ta chú trọng đến những người liên hệ. Đó là điều đã xảy ra trong câu chuyện trên: mới biết một phần của vấn đề, ông ta kết luận đứa bé là con của Vécsilốp. Song đứa bé không phải là con ông này.»

Tôi nằn nì và rất kinh ngạc khi được biết đứa bé là con ông hoàng thân Séc Sôcôlski. Liđi vì bệnh hoạn hoặc thành thật mà nói vì tánh tình quái đản đã hành động một cách ngông cuồng. Cô ta mê mệt ông hoàng thân trước khi Vécsilốp đến. Và ông hoàng thân «chẳng thấy vướng víu gì mà không chấp nhận mối tình của cô ta» theo từ ngữ của Vátsin. Cuộc tình dan díu kéo dài trong một khoảng thời gian ngắn. Rồi họ bất hòa như người ta đã biết. Và Liđi bỏ rơi ông hoàng thân. «Nhưng dường như ông này lại lấy thế làm vui mừng». «Đó là một cô gái rất kì dị,» Vátsin tiếp: «có thể, rất có thể lắm, chẳng bao giờ nàng có lí của mình một cách trọn vẹn.» Nhưng trong khi đi Balê, ông hoàng thân hoàn toàn mù mịt mình đã để lạn thân của mình

https://tieulun.hopto.org

trong hoàn cảnh ra sao. Cho đến cuối cùng, tới khi trở về nước ông ta vẫn không biết Vécsilốp đã trở thành người bạn thân của cô gái trẻ ấy. Vécsilốp đến xin cưới nàng chính vì tình trạng của *cô ta* đã lộ (và dường như *cha mẹ ông ta* chẳng ngờ vực gì hết, gần như cho đến lúc cuối cùng). Người con gái đa tình hoan hỉ lắm. Và trong đề nghị của Vécsilốp, «cô ta thấy điều gì khác hơn là một sự hi sinh,» mà điều đó cũng được nàng tán thưởng. «Tuy nhiên, ông ta biết nắm lấy cơ hội» Vátsin tiếp. Đứa bé (con gái) chào đời một tháng hoặc sáu tuần trước sản kì, được gởi nuôi ở một nơi nào đó bên Đức. Rồi Vécsilốp bắt về và hiện nay ở tại nước Nga, có thể là tại Pêtécbuốc.

— Còn những que diêm bằng lân tinh?

— Tôi tuiệt nhiên không biết tới,» Vátsin đáp. «Sau khi sanh được mười lăm ngày, Liđi qua đời. Chuiện gì xảy ra sau đó tôi không biết. Vừa ở Balê về, ông hoàng thân được biết ngay về đứa nhỏ. Và dường như trước tiên ông ta tin rằng nó không phải là con mình... Rốt cuộc các phe liên hệ vẫn cố giữ câu chuyện ấy trong tấm màn bí mật cho đến ngày nay.

— Mà cái ông hoàng thân ấy sao lại kì vậy?» tôi bất bình kêu lên. «Xử sự như vậy có phải là biết điều đối với một người con gái trẻ lâm bệnh chăng?»

— Khi ấy, cô ta không quá đau iều... và sau đó chính cô ta đã đuổi ông ấy... Quả thật có thể ông ấy hơi quá vội vàng lợi dụng để cáo lui.

— Ông biện minh cho một người hung ác dường ấy sao?

— Không, song tôi đâu có gọi ông ta là người hung ác. Trong vụ này có điều gì khác hơn là hung ác mới đúng. Tuy nhiên đó là một vụ khá thông thường.

— Vátsin à, ông biết thật rõ ông hoàng thân chứ? Tôi muốn tin cậy vào í kiến của ông nhiều vì tôi có dính dáng

https://tieulun.hopto.org

sâu xa với ông hoàng thân ấy một trường hợp.»

Nhưng Vátsin chỉ đáp một cách vô cùng thận trọng. Ông ta quen biết ông hoàng thân nhưng lại cố ý giữ kín những hoàn cảnh đã tạo ra sự giao thiệp giữa đôi bên. Sau đó ông ta tâm sự cùng tôi rằng tính tình hoàng thân đáng cho ông ta được tha thứ phần nào. «Ông ta đầy thiện hướng tốt, dễ bị cảm hóa, nhưng chẳng có đủ lí trí và ý chí để kiềm chế dục vọng của mình. Đó là một người vô học. Con người ấy là một đống ý nghĩ và sự việc vượt lên trên chính mình, vậy mà, ông ta cứ bổ nhào lên trên. Chẳng hạn ông ta làm anh nhàm tai với những lời tuyên bố thuộc loại này: «Tôi là hoàng thân» và thuộc dòng dõi Rurích. Nhưng tại sao tôi lại không trở thành người phụ thợ vá giầy nếu tôi cần kiếm sống và nếu tôi bất tài để làm công việc khác? Tôi sẽ dùng chiêu bài sau đây: «Ông hoàng thân này nọ, thợ vá giầy thôi. Còn gì cao quí hơn thế nhỉ? Ông ta nói là làm được ngay, đó mới là điều nghiêm trọng», Vátsin nói thêm. «Nhưng đó không phải do lòng xác tín, mà chỉ là sự nông nổi của trí tuệ và tính dễ bị cảm hóa. Sau đó ông ta không tránh khỏi hối hận. Tới lúc này, ông ta bao giờ cũng sẵn sàng nhảy sang phía cực đoan nào đó, trái ngược hẳn với trước kia. Đó là tất cả cuộc sống của ông ta. Trong thời đại chúng ta, có nhiều kẻ bị dồn vào đường cùng như vậy», Vátsin kết luận, «chỉ vì họ đã sinh ra vào thời đại chúng ta.»

Điều này làm tôi phải ngẫm nghĩ.

— Có đúng là khi xưa ông ta bị trục xuất ra khỏi trung đoàn không?» tôi hỏi thăm.

— Tôi không biết ông ta có bị đuổi hay chăng nhưng chuyện ông ta ra khỏi trung đoàn sau vài vụ bất mãn nào đó thì có. Mùa thu vừa rồi, anh không biết, khi về hưu, ông ta đã lưu lại Luga ba tháng hay sao?

— Tôi... Tôi biết ông lúc đó cũng ở Luga.

https://tieulun.hopto.org

— Phải, tôi có ở đây một thời gian. Ông hoàng thân cũng quen Lisa.

— Vậy hả? Thế mà tôi không biết. Quả thật tôi ít nói chuyện với em gái tôi... Nhưng đứa bé có được nhận đem về nhà mẹ tôi không?» tôi hét lên.

— Ồ không! Đó là một sự quen biết quá xa xưa qua trung gian một gia đình thứ ba.

— Phải, thế mà em gái tôi lại nói với tôi cái gì lạ vậy về đứa bé ấy? Nó cũng ở Luga chứ?

— Trong ít lâu.

— Và bây giờ nó ở đâu?

— Chắc chắn tại Pêtécbuốc.

— Tôi chẳng bao giờ tin được,» tôi bồi rồi đến độ hét lên, «là mẹ tôi có thể đã can dự vào vụ này, bất luận bằng cách gì, với cô Liđi đó!»

— Trong vụ này, ngoài tất cả những tình tiết ấy, mà tôi không muốn phân tích, thì vai trò của Vécsilốp thực ra chẳng có gì thật đáng trách», Vátsin nhận xét qua nụ cười khoan dung. Tôi thiết tưởng rằng hôm nay Vátsin đã nói chuyện với tôi khá nhiều nhưng ông ta không muốn tỏ vẻ cho tôi thấy điều đó.

— Chẳng khi nào, chẳng bao giờ tôi tin được một người đàn bà», tôi lại la lên nữa, «lại có thể nhường chồng mình cho một người đàn bà khác! Không, đó là một chuyện tôi chẳng bao giờ tin được cả!... Tôi xin thề là mẹ tôi không có dính líu vào vụ này!

— Nhưng, theo tôi, thì dường như mẹ anh không phản đối.

— Ở địa vị người, chỉ vì tự ái thôi, tôi cũng xử sự chừng đó.

— Về phần tôi, tôi dứt khoát từ chối phê phán» Vátsin kết luận.

Rốt cuộc với tất cả sự thông minh của mình, Vátsin

https://tieulun.hopto.org

chẳng hiểu tí gì về đàn bà đến nỗi cả một vòng ý nghĩ và hiện tượng vẫn còn mới lạ đối với ông ta. Tôi lặng thinh. Vátsin làm việc tạm trong một công ti nặc danh và tôi biết ông ta mang công việc sở về nhà làm. Để trả lời cho những câu hỏi khẩn thiết của tôi, ông ta thú thật là đang có kế toán sổ sách phải làm. Tôi sốt sắng khẩn khoản ông ta đừng bận tâm về tôi. Ông ta có vẻ hài lòng. Nhưng trước khi ngồi vào bàn làm việc, ông ta muốn dọn giường ngủ cho tôi trên trường kỉ. Trước tiên ông ta định nhường giường cho tôi nhưng tôi từ chối. Tôi cho rằng ông ta cũng bằng lòng luôn. Tôi đến phòng bà chủ trọ kiếm một cái gối và một cái chăn. Vátsin vô cùng nhã nhặn và tử tế. Nhưng tôi bất mãn phần nào khi thấy ông làm ra vẻ cực nhọc vì tôi. Tôi cảm thấy dễ chịu hơn khi tôi ngẫu nhiên ngủ đêm tại nhà Êfim ở vùng phụ cận Pêtécbuốc cách đây ba tuần. Chính hắn đã lén bà cô dọn giường cho tôi trên chiếc trường kỉ. Hắn cho rằng bà ấy, mà tôi không biết tại sao, sẽ không bằng lòng khi biết bè bạn đến ngủ tại nhà hắn. Chúng tôi cười dữ lắm, lấy áo sơ mi trải làm vải giường, cuộn một chiếc áo choàng làm gối. Tôi còn nhớ Êfim, sau khi tất cả xong xuôi, vỗ iêu trên trường kỉ và nói bằng tiếng Pháp:

«*Mày sẽ ngủ như một ông vua con.*»

Niềm hân hoan khờ dại và câu Pháp văn ấy xứng hợp với Êfim như tấm vải che để làm bếp được khoác lên mình con bò cái. Và đã khiến cho tôi trải qua một đêm tuiệt diệu tại nhà thằng bạn vui nhộn ấy. Còn với Vátsin, tôi chỉ hoan hỉ khi ông ta ngồi vào bàn làm việc và xoay lưng lại tôi. Nằm dài trên trường kỉ, tôi vừa nhìn lưng ông ta, vừa suy nghĩ miên man về rất nhiều chuyện.

3

Có gì đây để mà suy nghĩ. Tâm hồn tôi rối bời, chẳng có cái gì còn nguyên vẹn. Nhưng một vài cảm giác nổi bật

https://tieulun.hopto.org

lên tuy nhiên chẳng có cái nào đủ sức lôi cuốn nổi dòng tư tưởng của tôi. Tất cả lấp lánh nghĩa là chẳng liên lạc đầu dây mối nhợ gì cả. Chính tôi, tôi chẳng muốn dừng lại ở một chuiện nào, cũng chẳng xếp đặt lại theo một thứ tự nhất định. Ngay đến kí ức về Cráp cũng đã vô tình lùi vào lớp thứ hai. Điều làm tôi hoang mang nhất là hoàn cảnh của chính tôi. Thực tế trước mắt là tôi đã «đoạn tuyệt», là tôi không còn ở với gia đình nữa. Chiếc vali của tôi nằm kia và tôi bắt đầu một cuộc sống hoàn toàn mới lạ. Thế là đến hôm nay, tất cả mọi ý định và những sự chuẩn bị của tôi đều đáng tức cười. Giờ đây, tất cả dường như mới thực sự bắt đầu một cách bất ngờ và nhất là thật *đột ngột*. Ý nghĩ ấy khích lệ và làm tôi khoan khoái dù tôi đã hoang mang vì nhiều lí do. Nhưng... nhưng có những cảm giác khác, mà một trong số đó lại đặc biệt muốn trồi vượt lên để chiếm lấy tâm hồn tôi. Và điều quái dị là cảm giác ấy dường như cũng khích lệ và thúc đẩy tôi vào một cái gì như niềm vui điên cuồng. Tuy nhiên nó bắt đầu bằng sự sự sợ hãi: tôi sợ từ lâu, từ lâu lắm rồi vì đã hăng say bất ngờ nói quá dài dòng với Catơrin về chuyện tài liệu: «Phải đấy, tôi quá lời, chắc chắn các bà các cô ấy sẽ đoán được điều gì đó... Cơ khổ chưa! Hẳn họ sẽ không để tôi iên, nếu như họ đem lòng ngờ vực. Có thể cuối cùng họ sẽ chẳng tìm ra tôi đâu. Tôi sẽ trốn! Nhưng nếu họ bắt đầu đuổi theo thì sao?...» Lúc này, tôi đã bắt gặp lại mình, tới tận từng chi tiết nhỏ nhặt và với niềm thích thú mỗi lúc một tăng, đang đứng trước mặt Catơrin. Tôi thấy lại đôi mắt đại đờm nhưng ngạc nhiên kinh khủng của bà ta đang bất chợt nhìn tôi. Tôi ra đi để bà ở lại trong sự kinh ngạc ấy; «Vả lại đôi mắt bà không đen tuiền... chỉ có lông mi là đen nhánh thôi và vẻ đó làm cho cặp mắt thành ảm đạm...»

Và bất thình lình, tôi còn nhớ rõ, kỉ niệm ấy làm tôi tởm kinh khủng... tức giận, buồn nôn, đối với bà và đối

https://tieulun.hopto.org

với cả chính tôi. Tôi tự trách mình mà chẳng biết trách gì. Tôi cố gắng nghĩ sang chuiện khác. «Tại sao tôi lại chẳng tức giận Vécsilốp chút nào cả về việc lăng nhăng cùng cô hàng xóm nhỉ?» bất chợt tôi nghĩ vậy. Theo ý riêng, tôi nhất định tin là ông ta chơi trò ong bướm và đến chỉ để mà đùa nghịch, nhưng thật ra chuyện ấy cũng không khiến tôi tức giận. Dường như chính tôi cũng không thể tưởng tượng ông ta một cách khác hơn. Và tôi có vui thích thấy người ta hạ nhục ông cũng vô ích, tôi không buộc tội ông ta đâu. Đó không phải là điều quan trọng đối với tôi. Điều đáng nói là ông ta đã nhìn tôi với biết bao căm hờn khi tôi vào nhà cùng với cô hàng xóm. Chưa bao giờ ông ta có cái nhìn như thế. «Cuối cùng chính ông ta cũng đã phải coi tôi *«có thớ»* lắm chứ!» cùng với một nhịp đập con tim, tôi nghĩ vậy. Ôi! Nếu tôi không mến ông ta thì tôi không khoan khoái như thế đối với niềm thù hận của ông ta!

Cuối cùng, buồn ngủ kéo về và tôi thiếp đi. Tựa như trong mộng, tôi bắt gặp Vátsin, khi công việc đã xong, xếp tất cả gọn ghẽ một cách cẩn thận, rồi sau khi quan sát một cách chăm chú trường kỉ của tôi, ông ta cởi áo và thổi tắt nến. Lúc ấy đã quá nửa đêm.

4

GẦN đúng hai tiếng đồng hồ sau, tôi giật mình tỉnh dậy và ngồi trên trường kỉ. Những tiếng kêu la hãi hùng, tiếng khóc và tiếng gào thét vang dậy tại nhà hai mẹ con cô láng giềng phía sau tấm cửa hông. Cửa phòng chúng tôi mở toang, người ta la hét và chạy trong hành lang sáng choang. Tôi muốn gọi Vátsin nhưng tôi đoán ngay ông ta không còn nằm trên giường nữa. Chẳng biết tìm quẹt ở đâu, tôi mò mẫm trong bóng tối lấy quần áo và mặc vào vội vã. Bà

https://tieulun.hopto.org

chủ cho thuê phòng trọ và có thể tất cả những người thuê phòng dường như đã cùng hẹn nhau đến nhà hai mẹ con cô hàng xóm. Rốt cuộc những tiếng gào thét phát xuất từ một thanh âm độc nhất, của bà láng giềng lớn tuổi, còn giọng nói trẻ hôm qua mà tôi đã nhớ quá kĩ thì hoàn toàn im lặng. Đó là nhận xét đầu tiên thoáng qua trí tôi. Tôi còn đang mặc quần áo thì Vátsin đã hấp tấp đi vào. Trong một thoáng, với bàn tay quen thuộc, ông ta tìm được quẹt và thắp sáng phòng lên. Ông ta mặc sơ mi, áo choàng dùng trong nhà và đi giầy băng túp. Tức khắc ông ta thay quần áo.

— Chuyện gì xảy ra thế?» Tôi la lớn tiếng với ông ta.

— Một chuyện thật là khó chịu và rất phiền!» Ông ta gần như nổi giận đáp. «Cái cô hàng xóm trẻ mà anh nói với tôi, đã treo cổ tự tử trong phòng cô ta.»

Tôi hét lên một tiếng. Tôi không biết nói là tâm hồn tôi đau đớn đến độ nào nữa! Chúng tôi chạy ra hành lang. Thú thật, tôi không dám bước vào phòng hai mẹ con cô láng giềng. Tôi chỉ nhìn thấy, sau đó, cô gái xấu số đã được hạ xuống và còn cách xa tôi một khoảng nào đó. Cô ta được đậy bằng một tấm vải trải giường. Hai đế nhọn của đôi giầy chĩa thẳng lên từ phía dưới. Tôi không nhìn mặt cô ta. Người mẹ ở trong trạng thái khiếp đảm và được bà chủ cho thuê phòng trọ hơi ít hốt hoảng hơn theo kèm. Tất cả những người ở trọ đã tụ tập lại. Họ không đông lắm; chỉ có ông lính thủy già luôn luôn càu nhàu và khó tính nhưng hôm nay lại đứng hoàn toàn im lặng, vài người từ tỉnh Tơve mới đến, một cặp vợ chồng già, khá đáng kính và làm việc trong guồng máy nhà nước. Tôi sẽ không kể phần còn lại của đêm hôm đó, sự vãng lai, những cuộc điều tra chính thức của nhà chức trách. Đến tận tảng sáng tôi bị lay ngay dậy bởi một chấn động nhẹ mà nhanh và tôi xét mình có bổn phận là không ngủ tiếp dù rằng thức

https://tieulun.hopto.org

cũng chẳng có việc gì làm. Vả lại người người đều khoác một vẻ mặt vô cùng tỉnh táo, và có thể nói là vui vẻ. Vát-sin đã ra đi, tôi chẳng hiểu đi đâu. Bà chủ cho thuê phòng trọ tỏ ra là người đàn bà khá đáng mến hơn tôi tưởng. Tôi thuiết phục (và tôi lấy làm vinh dự) bà ta không nên để bà mẹ ở một mình cùng xác người con gái như vậy. Và bà ta nên đưa bà ấy về phòng mình ở ít ra cũng đến tận hôm sau. Bà ta đồng ý ngay tức khắc và người mẹ có vùng vẫy, khóc than không chịu rời xác con mà đi cũng vô ích. Bà mẹ ấy đành đến phòng bà chủ trọ. Bà này đốt ngay ấm nấu nước bằng bạc. Sau đó những người ở trọ tản mát về phòng riêng và tự giam mình sau lớp cửa khóa kín. Nhưng tôi không muốn đi ngủ lại với bất cứ giá nào. Tôi lưu lại phòng bà chủ rất lâu. Có một người đàn ông lạ ở lại đó bà ta ưng ý lắm, hơn nữa người này lại có khả năng kể cho bà ta nghe những chuyện liên quan đến nội vụ. Cái ấm nấu nước bằng bạc tới đâu đều được mọi người hoan nghinh. Nói một cách tổng quát, nó là vật thiết iều nhất tại Nga-sô trong mọi tai ương, mọi bất hạnh, nhất là trong những vụ ghê gớm, bất thần và kì dị nhất. Chính bà mẹ kia cũng uống đến hai tách trà, lẽ dĩ nhiên là sau khi được khẩn khoản đủ điều và gần như là cưỡng bách. Và tuy nhiên, thành thật mà nói, tôi chưa từng thấy nỗi thất vọng nào tàn nhẫn và hoàn toàn hơn nữa. Sau những tiếng khóc nức nở đầu tiên và những tiếng kêu gào vì bần loạn thần kinh, bà ấy cũng đã bắt đầu tự ý nói chuyện. Tôi háo hức lắng nghe. Có những kẻ bạc phước, nhất là trong đám đàn bà, trong trường hợp như thế này, phải để cho họ nói càng nhiều càng hay. Ngoài ra, ta có thể nói, có những tánh tình đã bị vận khốn đày đọa, ròng rã suốt cuộc đời. Họ đã bị hành hạ bởi những ưu sầu đủ loại, cả tế tái lẫn thoảng qua, đến nỗi chẳng có chuyện gì có thể làm cho họ kinh ngạc được nữa. Ngay với tai ương bất chấn

https://tieulun.hopto.org

và cả khi đứng trước thi hài người thân iêu nhất, họ cũng không hề quên được dù chỉ quên một trong số những qui tắc mà họ đã phải trả một giá rất đắt về nghệ thuật đắc nhân tâm. Tôi không kết án. Đây chẳng phải lòng ích kỉ phàm tục, cũng chẳng phải sự vụng về trong cách giáo hóa. Có lẽ trong những tấm lòng ấy có nhiều vàng hơn trong tim những liệt nữ bề ngoài rất cao thượng. Nhưng thói quen chịu nhục lâu ngày, bản năng tự vệ, lòng sợ hãi bất diệt, sự áp chế triền miên, cuối cùng cướp đi mất khí phách anh hùng ấy. Về điểm đó, cô gái xấu số tự ải không giống mẹ. Nhưng nhìn mặt thì họ giống nhau như đúc, tuy nhiên cô gái chết đẹp thực sự. Người mẹ chưa già, khoảng năm chục trở lại. Bà ta tóc cũng hơe vàng nhưng đôi mắt sâu hoắm, hai má hóp và răng vàng khè, thô và không đều. Tất cả nơi bà lệ thuộc vào màu vàng: da mặt và tay gợi nhớ đến mặt da trống, chiếc áo dài màu sẫm cũng đã vàng phai vì thời gian, và móng tay ngón trỏ của bàn tay mặt lại đánh bóng kĩ lưỡng bằng sáp vàng mà tôi chẳng biết vì sao.

Câu chuiện do người đàn bà đáng thương kể lại đôi khi chăng lớp lang gì cả. Tôi kể lại điều mà tôi nhớ cùng nhạc được.

5

HAI mẹ con cô này từ Mạc-tư-khoa đến. Bà mẹ đã góa từ lau «nhưng là góa phụ của một vị cố vấn của triều đình.» Chồng bà là công chức, chết đi gần như chẳng để lại cho bà gì cả, «ngoài số hai trăm rúp hưu bổng, nhưng hai trăm rúp ấy có nghĩa gì đâu?» Tuy nhiên bà phải nuôi Ôlia, gởi nàng vào trung học... «Và vì nó học giỏi, nó học giỏi lắm! Ngay ra trường nó được ân thưởng huy chương bạc...» (Đến đây, lẽ đương nhiên, bà ta khóc bù lu bù loa). Chồng

https://tieulun.hopto.org

bà bị mất tại nhà một tên lái buôn ở Pêtécbuốc một số vốn nhỏ gần bốn ngàn rúp. Bất thần tên lái buôn ấy lại làm ăn khá giả. «Tôi có đủ giấy tờ, tôi đã gặp luật sư. Người ta bảo tôi: «Cứ đòi đi, và chắc chắn bà sẽ đòi được trọn vẹn số tiền...» Đó là chuiện tôi đã làm, tên lái buôn tỏ ra dễ bàn giải: tự bà hãy đến đó đi, người ta bảo tôi vậy. Chúng tôi thu xếp hành trang, Ôlia và tôi, rồi chúng tôi có mặt tại đây từ một tháng qua. Chúng tôi có một vài tài nguiên. Chúng tôi thuê căn phòng này bởi vì nó nhỏ nhất, nhưng nằm trong một căn nhà đàng hoàng. Chính chúng tôi cũng thấy thế. Đó là điều đáng kể đối với chúng tôi nhất: đàn bà không kinh nghiệm như chúng tôi đây, ai cũng có thể hại được hết. Này nhé, tốt xấu gì thì tháng tiền nhà đã trả rồi. Ở Pêtécbuốc tốn kém quá. Và tên lái buôn từ chối trả lại tiền. «Tôi không quen bà và chẳng muốn quen với bà» và giấy má của tôi không được sắp thứ tự và chính tôi cũng thấy thế. Người ta khuiên tôi nên đến gặp một luật sư danh tiếng. Ông ta là giáo sư, không phải một luật sư thường mà là một nhà trứ tác về luật học nên ông ta có thể nói chắc chắn điều gì phải làm. Tôi đến trao cho ông ta mười lăm rúp cuối cùng. Này, ông ta đã tỏ ra đúng với chân tướng của mình. Chẳng nghe tôi kể đến ba phút, ông ta đã nói ngay: «Tôi biết chuiện như thế nào rồi, tôi biết. Nếu hắn muốn, hắn sẽ trả. Nếu hắn không muốn, hắn sẽ không trả. Nếu bà khởi tố, bà có thể sẽ phải trả phí tổn. Tốt nhất nên tìm cách thỏa hiệp.» Ông ta cũng đùa cả với Phúc-âm: «Hễ khi nào bà còn ở dọc đường thì hãy cứ giảng hòa, trước khi bà trả đến đồng tiền cuối cùng của mình.» Ông ta vừa tiễn tôi vừa cười. Mất toi mười lăm rúp! Tôi về gặp lại con Ôlia. Chúng tôi ngồi đối diện nhau và tôi khóc... Mắt ráo hoảnh, nó ngồi như thế này, kiêu căng, tức giận. Suốt đời nó luôn luôn như vậy, ngay từ khi còn thơ ấu. Chẳng bao giờ nó kêu ôi! hay ái! Chẳng

https://tieulun.hopto.org

khi nào khóc, nó ngồi, ánh mắt nghiệm nghị, cả đến tôi cũng cảm thấy ớn lạnh xương sống khi nhìn nó. Ông có tin hay không tùy ông: Từ lâu lắm rồi, tôi sợ nó, mà sợ thật tình chứ chẳng phải đùa đâu. Đôi khi tôi muốn phàn nàn, nhưng trước mặt nó, tôi không dám. Tôi trở lại nhà tên lái buôn lần cuối và khóc ròng. Tên lái buôn chỉ đáp: «Tốt!» và chẳng nghe thêm nữa. Tôi phải nói để cậu biết chúng tôi đâu có định lưu lại lâu dường này. Chúng tôi không có tiền. Tôi đã bán vài bộ áo quần mặc thường. Chúng tôi đem đến tiệm cầm đồ và sống nhờ vào số tiền đó. Tất cả đều đã bán hết. Con Ôlia trao cho tôi chiếc áo sơ mi cuối cùng và tôi đành nhỏ một giọt lệ đắng cay. Nó dậm chân và chính mình chạy đến nhà tên lái buôn. Đó là một người góa vợ. Hắn bảo con Ôlia: «Ngày mốt lúc năm giờ hãy đến nhé, chắc tôi có chuiện để nói cùng cô.» Nó trở về trong hân hoan: «Hắn nói như vậy đó, tôi sẽ có chuiện để nói cùng cô.» Tôi cũng hài lòng nhưng vẫn canh cánh lo ngại trong hồn: sẽ xảy ra chuiện gì đây! tôi nhủ thầm, nhưng lại không có can đảm bảo Ôlia. Ngày sau nữa nó từ nhà tên lái buôn về, mặt mày xanh mướt, toàn thân run rẩy. Nó lao mình xuống giường: tôi hiểu ngay nhưng cũng không dám hỏi nó. Này, cậu có tưởng tượng được là chuiện gì không: tên lái buôn xỉa cho nó mười lăm rúp, quân ăn cướp: «Và nếu tôi tìm ra em còn trinh tôi sẽ cho em bốn chục nữa». Hắn nói thẳng vào mặt nó như vậy một cách trơ tráo. Thế là Ôlia nhào vào hắn, nó thuật lại với tôi như thế, nhưng hắn đạp nó ra và trốn vào trong một phòng khác khóa trái lại. Tuy nhiên tôi thú thật, bằng lương tâm, là chúng tôi gần như chẳng còn gì để ăn nữa. Chúng tôi đã lấy chiếc áo ngắn trong lót da thỏ rừng đem đi bán. Sau đó, nó đến một tờ nhật báo cậy đăng một mục rao vặt: Tôi dạy đủ tất cả các môn khoa học và về số học. «Người ta sẽ trả con tốt lắm là ba chục kôpếch»

https://tieulun.hopto.org

nó nói. Rồi chính tôi, mẹ nó, cũng cảm thấy kinh hãi khi nó đến đường cùng. Nó chẳng nói gì với tôi cả, ngồi trọn hằng giờ trên cửa sổ nhìn mái nhà trước mặt. Sau đó nó kêu lên: «Nhưng con sẽ đi giặt quần áo thuê đào đất mướn nếu cần». Nói một lời như vậy rồi nó dậm chân. Vì chúng tôi không có bạn thân ở đây, nên chẳng thể tìm đến ai được. Rồi đây chúng tôi sẽ ra sao? Luôn luôn tôi sợ phải nói chuiện với nó. Giữa ban ngày nó ngủ; đùng một cái nó thức dậy, mở mắt nhìn tôi. Còn tôi, tôi ngồi trên cái rương và cũng nhìn nó. Nó chẳng nói chẳng rằng, đi lại gần tôi, ôm chặt lấy tôi, thật mạnh. Và không chịu đựng nổi nữa, chúng tôi oà khóc và chẳng rời nhau. Đó là lần đầu tiên xảy ra trong đời nó. Chúng tôi ôm nhau như vậy đến khi chị Náttaxia của bà bước vào và nói: «ngoài kia có một bà hỏi thăm bà.» Đó là chuyện xảy ra cách đây bốn hôm. Bà khách đó bước vào. Bà ta ăn mặc rất đàng hoàng, nói tiếng Nga nhưng lơ lớ giọng Đức: «Cô có đăng rao vặt trong một nhật báo phải không? Cô nhận dạy học?» Chúng tôi ân cần khoản đãi bà ta, mời bà ta ngồi. Bà ta cười một cách dễ thương: «Không phải cho tôi mà cho cháu gái tôi, nó có con thơ. Đến chúng tôi chơi nếu thật cô vui lòng và chúng ta sẽ thông cảm nhau.» Bà ta cho biết địa chỉ: Vôtdơnétxenski nhà số này, phòng số nọ. Và rồi bà ta ra về. Con bé Ôlia của tôi đi đến đó ngay ngày hôm ấy. Phải! Hai giờ sau nó trở về, hoàn toàn bấn loạn thần kinh. Sau đó nó kể tôi nghe. «Con hỏi tên gác cổng: phòng số này ở đâu?» Tên gác cổng nhìn con: «Mà cô cần gì trong căn phòng đó mới được chứ?» Hắn đáp một cách lạ lùng như vậy, khiến người ta có thể ngờ vực một điều gì đó. Nhưng Ôlia rất kiêu căng, nóng nảy bồn chồn, nó không chịu nổi những câu hỏi cùng những lời thô lỗ cộc cằn. «Được rồi, hãy cứ lên đi!» Người kia vừa đáp vừa lấy tay chỉ thang gác, rồi quay lui và trở vào trạm gác.

https://tieulun.hopto.org

Này, cậu thử đoán coi? Nó vào, hỏi thăm và ngay lập tức, các mụ đàn bà túa ra từ mọi phía: «Vào đi! Cứ vào!». Tất cả vừa cười vừa ào đến, mặt mày trét đầy son phấn, những người đàn bà bẩn thỉu. Người ta đánh dương cầm, kéo nó nhảy. «Con muốn chạy trốn nhưng họ không buông». Nó sợ hãi, chân không còn đứng vững. Người ta vẫn không buông nó mà còn nói dịu dàng ngọt ngào với nó. Để khuiến khích người ta mở một chai rượu mùi để đãi nó. Bấy giờ nó giật mình, chửi thề, toàn thân run rẩy: «Buông tôi ra! Buông tôi ra!» Nó phóng ra cửa, người ta giữ nó lại, nó gào thét. Lúc đó bà kia nhảy bổ lại, cái bà hôm qua đã đến nhà chúng tôi. Bà ta tát Ôlia hai tát tai và xô nó ra ngoài: «Mày chẳng đáng gì hết, đồ thối tha. Mày đâu có đáng ở trong một nhà xứng đáng!» Rồi một người đàn bà khác dưới thang gác hét lên để nó nghe thấy: «Chính mày vác xác đến dâng bởi vì ở nhà mày rã họng, nếu không thế, cái bản mặt như mày chúng tao đâu có thèm nhìn tới!». Suốt đêm hôm đó, nó sốt và mê sảng. Sáng ra đôi mắt nó long lanh. Nó thức dậy: «Con sẽ đi thưa!» Còn tôi, tôi chẳng nói gì cả nhưng tôi nghĩ bụng: làm sao thưa được? Không có bằng chứng. Nó đi dọc, đi ngang, xoắn hai bàn tay vào nhau, nước mắt tuôn ròng. Nhưng nó mím chặt môi, bất động. Kể từ lúc ấy đến khi chết toàn thể gương mặt nó xạm đi. Ngày mốt nó khá hơn, nó không nói gì nữa, tưởng chừng đã nguôi ngoai. Chính vào lúc đó, khoảng bốn giờ chiều thì Vécsilốp đến.

«Này, tôi sẽ thành thật mà nói cùng cậu: tôi vẫn chưa thể hiểu tại sao Ôlia vốn đa nghi như thế, lại có thể tin ông ta ngay từ những lời đầu tiên. Cái mà ông ta lôi cuốn cả hai mẹ con chúng tôi đó là vẻ đứng đắn và còn nghiêm nữa. Cách nói chuiện ngọt ngào của ông ta mới lễ phép thôi mà còn cung kính nữa và tuy nhiên chẳng ai thấy nơi ông ta sự xu nịnh: rõ ràng điều ấy bắt nguồn từ lòng tố-

https://tieulun.hopto.org

của Vécsilốp. «Tôi có đọc mục rao vặt của cô trong nhật báo Cô đã không thảo nó hoàn toàn đúng cách. Chuyện ấy có thể làm hại cô cũng nên.» Sau đó ông ta giải thích điều gì đó liên quan đến số học mà tôi không hiểu rõ lắm. Tôi chỉ thấy Ôlia thẹn đỏ bừng mặt (ông ta hẳn phải là người rất thông minh!) Tôi lại còn nghe thấy nó cám ơn ông ta nữa. Ông ta hỏi nó nhiều câu. Rõ ràng ông ta đã ở Mạc-tư-khoa rất lâu. Ông ta quen riêng với một bà hiệu trưởng trung học. «Tôi sẽ tìm cho cô một chỗ dạy», ông ta nói, «vì tôi quen biết nhiều người ở đây lắm. Tôi còn có thể nhờ cậy những người rất giầu thế lực và ngay cả nếu cô muốn có một chỗ làm thường trực, tôi cũng có thể xin được cho cô ngay... Trong khi chờ đợi, xin lỗi cho tôi hỏi thẳng một câu: Bây giờ tôi biết làm gì đây để giúp ích cô? Không phải tôi bó buộc cô mà trái lại chính tôi lấy làm hoan hỉ, nếu cô cho phép tôi được giúp chút đỉnh. Cô sẽ hoàn lại tôi nếu cô muốn, ngay khi nào có một chỗ làm. Về phần tôi, lấy danh dự mà thề, cô hãy tin nơi tôi. Nếu như một ngày kia tôi rơi vào hoàn cảnh cô hiện nay, còn cô, trái lại trở nên giầu. Này nhé, tôi sẽ không xấu hổ để xin cô giúp đỡ. Tôi sẽ gửi cô vợ và con tôi...» Tôi không lập lại tất cả những lời ông ta, dĩ nhiên. Tôi chỉ biết nhỏ lệ khi thấy đôi môi Ôlia run run vì biết ơn. Nó đáp lời ông ta như thế này: «Tôi nhận đây là vì tôi tin tưởng nơi lòng thành thực và nhân đạo của một người đáng bậc cha tôi...» Nó nói thật hay với ông ta như vậy, vắn tắt và cao nhã ghê lắm: «Một người nhân đạo!» Ông ấy đứng phắt dậy: «Nhất định, nhất định tôi sẽ tìm hộ cô chỗ dạy học cùng một việc làm. Tôi sẽ lo liệu ngay từ bây giờ. Vả lại, cô có những chứng thư hoàn toàn đầy đủ thì lại càng chắc hơn nữa...» Nhưng tôi đã quên không nói ngay cho cậu rõ là lúc mới bước vào, ông ta đã xem xét những văn bằng trung học của nó bởi vì nó đưa cho ông ta xem và ông ta

https://tieulun.hopto.org

đã gạn hỏi về đủ mọi vấn đề... «Vì ông ấy gạn hỏi con, sau đó Ôlia nói với tôi. Ông ấy mới thông minh chứ! Được hầu chuyện cùng một người đàn ông có giáo dục, thông thái dường đó quả thật là dễ chịu!...» Nó hoàn toàn hớn hở vui mừng. Có sáu chục rúp trên bàn: «Hãy nhặt lấy đi», nó bảo tôi vậy. «Chúng ta sẽ có một chỗ làm, chúng ta sẽ hoàn lại ông ấy càng sớm càng tốt. Chúng ta sẽ tỏ ra là những người lương thiện bởi vì chúng ta muốn tế nhị, ông ấy đã thấy chúng ta như vậy rồi.» Sau nó im lặng, tôi thấy nó hít vào thật sâu: «Má biết chứ má, nếu chúng ta là những kẻ thô lỗ thì có thể vì tự ái, chúng ta đã không nhận. Nhưng khi nhận thế này, là chúng ta đã tỏ ra tế nhị tin tưởng nơi ông ấy, một người đáng kính, tóc bạc, chẳng đúng vậy sao má?» Thoạt tiên, chính tôi, tôi cũng không hiểu rõ lắm và tôi nói: «Mà tại sao, Ôlia này, lại không nhận ân huệ của một người quí phái và giầu có nếu người ta còn có một tấm lòng vàng?» Nó chau mày: «Không má ạ, không phải vậy, chẳng có liên quan gì đến ân huệ hết mà là lòng từ bi. Đối với chuyện tiền bạc, có lẽ đừng nhận là tốt hơn hết, vả lại ông ấy hứa sẽ tìm cho con một việc làm, vậy đủ rồi... dù chúng ta cần tiền thật!» Rồi tôi đáp: «Này, Ôlia, chúng ta ở trong hoàn cảnh không từ chối được», tôi vừa nói vừa cười. Riêng tôi, tôi rất bằng lòng. Nhưng chỉ một tiếng đồng hồ sau, nó trở về: «Hãy khoan tiêu số tiền ấy nghe má» giọng nó quả quyết. «Vì lẽ gì? tôi nói— Phải, khoan tiêu!» và nó chẳng nói thêm gì nữa. Cả buổi chiều, nó ngồi im lặng. Chỉ có ban đêm, lúc hai giờ sáng, tôi thức giấc nghe Ôlia trở mình trên giường: «Má, má không ngủ sao?— Không.— Má biết không, ông ấy muốn sỉ nhục con đấy.— Con nói cái gì vậy?— Chắc mà, chắc lắm mà: đó là một người tồi và má đừng tiêu một xu nào của hắn cả.» Tôi định sẽ trả lời nó. Nằm trên giường tôi cũng bắt đầu muốn khóc, song nó quay mặt vào tường,

https://tieulun.hopto.org

nói: «Đừng trả lời con, hãy để con ngủ!» Sáng ra, tôi nhìn và không còn nhận ra nó nữa. Cậu sẽ tin chuyện đó hoặc cậu sẽ không tin tôi, nhưng trước mặt Chúa, tôi xin thề cùng cậu rằng nó không còn lí trí nữa! Từ ngày người ta đối xử với nó như vậy trong cái nhà điếm ấy, con tim của nó không còn ở nguiên chỗ nữa và lí trí cũng thế... Sáng hôm đó tôi nhìn nó và không biết nghĩ sao, tôi đâm sợ. Tôi tự nhủ: Không nên cãi lại nó. Nó hỏi tôi: «Má ơi, ông ấy không để lại địa chỉ à?— Con làm thế là bậy. Hôm qua nghe ông ta nói, con đã khen và còn sẵn sàng nhỏ lệ biết ơn.» Tôi không nói thêm với nó điều gì nữa, nhưng nó la om sòm, dậm chân: «Má chỉ có những tình cảm thấp hèn, hiền hiện của một nền giáo dục nô lệ xưa cũ!...» Có chuyện gì mà nó không chịu nói với tôi vậy kìa!... Nó lấy nón, vụt chạy đi dù tôi kêu réo nó trên thang gác. Tôi tự hỏi: nó mắc chứng gì thế? nó chạy đi đâu vậy? Nó đến Phòng chỉ dẫn địa chỉ để biết ông Vécsilốp ở đâu. Khi trở về, nó nói: «Không tệ hơn hôm nay được, con phải trả lại số tiền. Con sẽ liệng vào mặt Vécsilốp. Ông ấy muốn sỉ nhục con i hệt như Safrônốp (đó là tên lái buôn của chúng tôi) chỉ khác là Safrônốp «xử sự theo lối nông dân thô lậu, còn ông này, đạo đức giả quỉ quyệt.» Đúng lúc đó, cái ông hôm qua ấy đến gõ cửa: «Tôi nghe nói về Vécsilốp, tôi muốn cho bà và cô biết tin.» Nghe nói đến tên Vécsilốp, Ôlia giận dữ kịch liệt nhào vào ông ta: nó bắt đầu nói. Tôi nhìn nó mà không tin ở đôi mắt của mình: nó, một đứa con gái rất thầm lặng! Chưa bao giờ nó nói kiểu đó, huống hồ với một người lạ. Má nó đỏ bừng, mắt long lanh... và ông ta: «Cô hoàn toàn có lí. Vécsilốp hoàn toàn giống như các ông tướng mà người ta tả trên báo chí, cái ông tướng ngực đầy huy chương chuiên chạy theo những cô giáo đăng báo kiếm chỗ dạy tư gia. Ông ta tán tỉnh và tìm thấy cái gì ông ta cần tìm. Nếu không tìm được thì

https://tieulun.hopto.org

ông ta ngồi lại nói chuiện, hứa cả trời rồi đi và đó cũng là một thứ giải trí thích thú.» Cả đến Ôlia cũng phá lên cười nhưng là một nụ cười ác độc. Cái ông đó nắm tay nó đặt lên tim ông ta: «Riêng tôi có một số vốn ít nhiều mà tôi luôn luôn muốn đề nghị cùng một người đẹp, nhưng tôi bắt đầu bằng cách hôn lên bàn tay ngà ngọc này...» Rồi tôi thấy ông ta kéo nó lại để hôn. Nó nhảy vọt ra và tôi hiệp lực cùng nó, lần này đây, cả hai chúng tôi cùng tống ông ta ra khỏi cửa. Đến chiều, Ôlia lấy tiền chạy đi rồi trở về và nói: «Má ơi, con đã trả thù được con người bất lương đó!— Á! con gái tôi, Ôlia, có thể đó là hạnh phúc của chúng ta mà chúng ta đã xô đi! Có thể con đã nhục mạ một người cao thượng và nghĩa hiệp!» Tôi khóc trong hờn tủi, tôi không thể chịu đựng nổi nữa. Bấy giờ nó hét lên với tôi: «Con không cần, con không cần mà! Cho dù đó là người thành thật nhất trần gian con cũng không thèm nhận của bố thí của hắn! Con không muốn người ta thương hại con!» Tôi đi nằm, đầu óc hoang vắng. Biết bao lần tôi nhìn cây đinh, cây đinh mà ông thấy đóng trên tường do một tấm gương soi nào đó, đã gỡ đi rồi, còn lưu lại. Này, tôi chẳng mảy may nghi ngờ gì, hôm qua, hay trước đó, tôi không dự đoán gì cả. Và nhất là tôi không mong chuyện đó xảy đến với con Ôlia của tôi. Tôi vẫn ngủ như thường lệ, mê man thiếp đi, tôi ngáy, thế mới xấu hổ chứ. Có những lần khác máu dồn ứ trong tim khiến tôi ú ớ la hét trong giấc ngủ. Ôlia vội đánh thức tôi dậy trong đêm: «Vậy nghĩa là gì má? Má ngủ li bì đến độ không đánh thức được má, khi cần.— À! Đúng đấy! Ôlia, con gái của mẹ, mẹ ngủ rất say, thật say.» Vậy, phải nhận rằng hôm qua chắc tôi cũng ngáy như thế. Đó là điều Ôlia chờ đợi: nó bò dậy mà chẳng còn lo gì nữa. Ở đó, có sẵn sợi dây đai ya li, một dây đai dài kéo lệt bết thật rõ ràng cả tháng nay mà ai cũng thấy. Sáng hôm qua, tôi vẫn còn tự nhủ:

https://tieulun.hopto.org

«Mình phải thu gọn nó lại, ai lại để nó vương lằng nhằng như vậy được.» Sau đó, có lẽ nó lấy chân đạp chiếc ghế. Để khỏi gây ra tiếng động, nó lót chiếc giuýp ở dưới chân ghế. Và có lẽ là lâu lắm, ngót một giờ sau hay hơn nữa, tôi mới thức. Tôi gọi: «Ôlia! Ôlia!» Tôi lập tức có ngay một thứ linh giác để lên tiếng gọi nó như thế. Hoặc giả tôi không nghe tiếng thở của nó trên giường, hay là tôi có biệt nhãn trong bóng đêm là giường của nó có vẻ trống. Luôn luôn mỗi lần thức dậy tôi đều quờ tay: chẳng có ai trên giường và chiếc gối lạnh ngắt! Lúc bấy giờ tim tôi đảo lộn, gần như mất tri giác, lí trí giao động: «có lẽ nó đi ra ngoài», tôi tự nhủ. Tôi bước tới một bước. Rồi sau đó, tôi thấy dường như nó đứng cạnh giường, trong góc trước cửa ra vào. Tôi nhìn nó chằng rằng và nó cũng vậy đứng trong bóng tối nhìn tôi, bất động... Song tại sao, có phải nó đứng trên ghế không nhỉ? Tôi nói thật khẽ: «Ôlia ơi, mẹ sợ, Ôlia con nghe mẹ nói chứ? Lúc bấy giờ, đùng một cái, tất cả sáng lòa. Tôi bước tới một bước, phóng hai tay tới trước, lên trên người nó. Tôi ôm, còn nó, nó đong đưa giữa hai bàn tay tôi. Tôi nắm lấy nó nhưng nó cứ tiếp tục đong đưa. Bấy giờ tôi hiểu rõ tất cả, nhưng tôi không muốn hiểu... Tôi muốn la lên nhưng không thành tiếng... Á! mà tôi nghĩ. Tôi té bịch xuống đất, và chính lúc bấy giờ tôi mới la được*...»

. . . . . .

— Ông Vátsin này,» khoảng năm sáu giờ sáng tôi nói, «nếu không có ông Stêbêlkốp của ông, thì tất cả chuyện này có thể sẽ không xảy ra.»

— Ai mà biết được? Chắc chắn vẫn phải xảy ra. Không nên xét đoán như vậy. Tất cả đều đã sẵn sàng.. Quả thật đôi khi ông Stêbêlkốp ấy...

Ông ta bỏ lửng câu nói và chau mày một cách thật kho chịu. Đến sáu giờ ông ta ra đi; luôn luôn đi lo vào

https://tieulun.hopto.org

động. Cuối cùng, tôi ở lại một mình. Trời đã sáng. Đầu óc tôi hơi choáng váng. Hình ảnh Vécsilốp đến với tâm trí tôi: câu chuyện bà ấy kể làm sáng tỏ ông ta một cách khác. Để suy nghĩ một cách thoải mái hơn, tôi nằm duỗi dài trên giường Vátsin, để nguyên như cũ cả quần áo lẫn giầy vớ. Tôi chỉ muốn nằm một lát thôi mà chẳng mảy may có ý định ngủ. Nhưng tôi bất chợt thiếp đi lúc nào không hay. Tôi ngủ gần bốn tiếng đồng hồ. Chẳng có ai đánh thức tôi.

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG MƯỜI

I

TÔI thức giấc vào khoảng mười giờ rưỡi, và rất lâu tôi vẫn không tin cặp mắt của mình: mẹ tôi đang ngồi trên chiếc trường kỉ mà tôi đã ngủ hồi tối. Bên cạnh người là bà hàng xóm bất hạnh, mẹ của cô gái treo cổ. Hai bà vừa cầm tay nhau vừa nói chuyện nhỏ nhẹ có lẽ vì không muốn làm kinh động giấc ngủ của tôi, và cả hai đều khóc. Tôi đứng dậy, nhảy bổ lại ôm hôn mẹ tôi. Vẻ mặt hớn hở, mẹ tôi ôm hôn tôi và làm dấu thánh giá ba lần bằng bàn tay phải. Chúng tôi chưa kịp nói được nửa lời thì cánh cửa mở toang: Vécsilốp và Vátsin bước vào. Mẹ tôi liền đứng phắt dậy, dẫn cả bà hàng xóm đi luôn. Vátsin đưa tay ra cho tôi: Vécsilốp chẳng nói gì với tôi cả và thả mình xuống chiếc ghế bành. Mẹ tôi và ông ta có lẽ đã đến đây từ lâu. Gương mặt ông khắc khổ và lo lắng.

— Điều tôi ân hận nhất,» ông chậm chạp giải thích cho Vátsin, có lẽ để tiếp tục cuộc đàm thoại vừa mới bắt đầu, «là chưa thể giàn xếp tất cả những việc đó tối hôm qua. Câu chuyện khủng khiếp này có lẽ sẽ chẳng xảy ra! Lúc đó còn thì giờ: chưa đến tám giờ. Cô ấy vừa đi ra khỏi nhà tôi, tôi liền quiết định theo bén gót cô ta tới đây để giải tỏa cho cô mọi hiểu lầm. Nhưng cái công việc bất ngờ và khẩn cấp kia, mà thực ra tôi có thể hoãn lại đến ngày hôm nay... hay cả tuần nữa, cái công việc đáng tiếc đó đã cản trở và phá hỏng hết tất cả. Đó là những việc đã diễn ra!»

— Có lẽ ông không thể thuiết phục được cô ta đâu. Ngoài ông ra, đã có quá nhiều oán thù chồng chất,» Vátsin ngẫu nhiên nhận định.

https://tieulun.hopto.org

— Không, tôi thuiết phục được. Chắc chắn tôi thuiết phục được. Lúc đó tôi còn có một í nghĩ nữa, là gởi Sôfia đi thay thế tôi. Í nghĩ đó đã thoáng qua đầu óc tôi nhưng nó chỉ lướt qua thôi. Sôfia chắc đã thành công và con nhỏ bất hạnh đó chắc còn s ng. Không, tôi sẽ chẳng bao giờ xen vào... «việc thiện» nữa... chỉ một lần đã đủ «tởn» rồi! Thế mà lúc đó tôi cứ tưởng mình còn thời lắm, mình hiểu rõ lớp thanh niên tân tiến lắm! Phải, trí não cổ lỗ của con người đã trở thành già nua trước khi trở nên già dặn. Tiện đây cũng xin nói là vô số người theo thói thường vẫn tự cho mình thuộc thế hệ trẻ bởi vì mới ngày hôm qua đây họ vẫn còn trẻ và họ cũng không nhận thấy rằng giờ đây họ đã bị xếp xó.

— Trong vụ này, đã có một sự hiểu lầm, một sự hiểu lầm hiển nhiên», Vátsin nhận định một cách hợp lí. «Bà mẹ cô gái nói rằng sau vụ lăng nhục ở nhà điếm, cô gái tựa hồ như mất trí. Cộng thêm với những thảm cảnh, vụ xúc phạm đầu tiên của người lái buôn... tất cả những cái đó cũng có thể diễn ra xưa kia tương tự như lần này nên, theo tôi, nó chẳng hề biểu lộ tí nào đặc tính của tuổi thanh niên ngày nay.

— Lớp trẻ hiện đại hơi nóng nảy. Dĩ nhiên, đó là chưa nói đến sự kém thấu hiểu thực tại, đặc tính chung của thanh niên mọi thời đại, nhưng nặng hơn cả là tuổi trẻ ngày nay... Này ông, thế là Stêbêlkốp đã làm gì ở đây?

— Ông Stêbêlkốp là nguyên nhân của tất cả» Chính tôi đã nhảy bổ vào cuộc đàm thoại, «Nếu không có ông ta, chắc chẳng có gì xảy ra cả. Ông ấy đã đổ dầu vào lửa.»

Vécsilốp lắng tai nghe, nhưng không nhìn tôi. Vátsin cau có.

— Tôi cũng tự trách mình về một trường hợp lố lăng,» Vécsilốp thong thả nói tiếp và kéo dài từng tiếng. «Dường như theo thói xấu của tôi, tôi đã tự tiện tỏ ra vui vẻ với cô

https://tieulun.hopto.org

ta bằng một cái cười nhỏ nhẹ. Nói tóm lại, tôi đã không giữ được đầy đủ sắc bén, khô khan và trầm mặc, ba đức tính mà tôi tin rằng rất được thế hệ thanh niên chúng ta tán thưởng... Nói tóm lại, tôi đã khiến cô ta coi tôi như một anh chàng tình nhân Xêlađông* chạy rong.

— Trái lại, tôi lại hùng hồ ngắt lời bà mẹ cô ta đoan chắc rằng ông đã gây được một ấn tượng tuiệt diệu, chính là nhờ ở sự đứng đắn, nghiêm nghị và thành thật của ông. Đó là những lời do chính miệng bà ta nói ra. Người con gái quá cố, ngay sau khi ông ra đi cũng đã khen ngợi ông tương tự như vậy.

— Thế hả?» Vécsilốp ấp úng nói trong khi cặp mắt nhìn trộm tôi. «Ông hãy giữ lấy mảnh giấy này. Nó rất cần thiết cho nội vụ» ông ta vừa nói vừa chìa một mẩu giấy nhỏ cho Vátsin. Ông này cầm lấy và, khi trông thấy tôi nhìn có vẻ tò mò, liền đưa cho tôi đọc. Đây là một tấm thiếp với hai hàng chữ không đều, nguệch ngoạc bằng bút chì và có lẽ viết trong bóng tối:

«Mẹ, mẹ thân mến, xin mẹ tha lỗi cho con đã làm hỏng bước dấn thân đầu đời. Con Ôlia của mẹ đã làm mẹ phải phiền lòng.»

— Mãi sáng nay người ta mới trông thấy cái này», Vátsin giải thích.

— Tấm thiếp kì dị quá!» Tôi la to một cách ngạc nhiên.

— Kì dị chỗ nào?» Vátsin gạn hỏi.

— Trong giờ phút như thế, người ta có thể nào viết được với văn thể hài hước như vậy sao?

Vátsin trố mắt nhìn tôi như chất vấn.

— Cả cái hài hước đó cũng kì dị» tôi nói tiếp: «Đó là loại tiếng lóng nhà trường... Thử hỏi, trong giờ phút tương tự và trong một tấm thiếp gởi cho người mẹ bất hạnh mà ai cũng biết rõ cô ta kính iêu, ai lại có thể viết được rằng: «con đã làm hỏng bước dấn thân đầu đời»?

https://tieulun.hopto.org

— Và tại sao chứ?» Vátsin tiếp tục không hiểu tôi.

— Ở đây không có chút gì là hài hước cả» cuối cùng Vécsilốp lên tiếng nhận xét. «Lời nói đó có lẽ không thích hợp, và lạc điệu. Thật thế nó có thể là một tiếng lóng nhà trường, hay một thứ tiếng lái nào đó, đúng như anh vừa nói. Nó cũng có thể là những danh từ của tiểu thuiết đăng trên báo. Nhưng cô gái quá cố, trong khi sử dụng, chắc đâu đã để ý rằng nàng không thuộc mẫu người có giọng điệu đó. Và, hãy tin tôi đi, nàng đã dùng các từ ngữ, trong tầm phiều khủng khiếp đó, một cách hoàn toàn ngây thơ và đứng đắn.

— Không thể được, cô ta đã tốt nghiệp và ra trường với chiếc huy chương bạc mà.

— Huy chương bạc không ăn nhập gì ở đây cả. Thời buổi này, thiếu gì người tốt nghiệp kiểu đó.

— Lại tuổi thanh niên nữa à?» Vátsin cười hỏi.

— Đâu có phải,» Vécsilốp trả lời rồi đứng phắt dậy, tay lấy chiếc mũ. «Nếu thế hệ hiện đại kém văn học hơn, nhưng chắc chắn lại có... những giá trị khác», ông nói thêm với một vẻ nghiêm trang chưa từng thấy. «Gia dĩ «vô số» đâu có phải là «tất cả». Ông chẳng hạn, tôi đâu có buộc tội ông đã có một hành trang học vấn thiếu thốn, tuy rằng ông vẫn còn trẻ.»

— Nhưng Vátsin có thấy gì xấu trong cái «bước dần thân đầu đời hư hỏng» đó đâu! Tôi không thể không lưu ý ông ta.

Vécsilốp lẳng lặng chìa tay cho Vátsin, Vátsin cũng lấy chiếc mũ lưỡi trai để cùng ông ta đi ra phố, và la lớn với tôi: «Thôi chào nhé!» Vécsilốp ra đi mà không hề để ý đến tôi. Tôi cũng vậy, tôi không để mất thì giờ: phải bằng mọi giá chạy đi tìm một chỗ ở, lúc này hơn lúc nào hết! Mẹ tôi không có ở đó nữa, bà đã đi rồi, dẫn theo cả bà hàng xóm. Tôi lại ra ngoài phố lòng khoan khoái lâng lâng... Một

https://tieulun.hopto.org

cảm giác mới lạ và bao la đã nẩy nở trong tâm hồn tôi. Ngoài ra, mọi sự đã thành công như là ngẫu nhiên: tôi đã tìm được một cách nhanh chóng khác thường một căn nhà hoàn toàn thích hợp. Tôi sẽ trở lại vấn đề này sau, trong lúc này hãy kết thúc điểm chính iếu.

Lúc tôi trở lại nhà Vátsin để lấy vali, đồng hồ mới chỉ một giờ hơn. May thay tôi gặp ông ta ở nhà. Thấy tôi đến, Vátsin la lớn, nét mặt vui vẻ và thành thật.

— Tôi rất mừng thấy anh gặp tôi đúng lúc, thiếu chút nữa, tôi đi rồi! Tôi cần thông tri cho anh một việc mà tôi tin chắc sẽ rất quan hệ đối với anh.

— Tôi biết trước một cách chắc chắn như thế!» Tôi hô lớn.

— Chao ơi! Trông anh tươi vui quá! Này, anh có biết tí gì về một bức thư, trước kia do Cráp nắm giữ, và mới hôm qua đây, đã rơi vào tay Vécsilốp, về vấn đề gia tài mà ông này được thụ hưởng? Trong thư người thảo di chúc đã bày tỏ í muốn theo chiều hướng ngược hẳn quiết định của tòa án. Bức thư này được thảo đã từ lâu. Nói tóm lại, tôi chẳng rõ trong thư đó nói những gì, nhưng riêng anh có biết tí gì không?

— Dĩ nhiên là có! Ngày hôm kia Cráp đã dẫn tôi, từ nhà của mấy cha đó... về nhà anh ta để trao thư đó cho tôi, và chính tôi đã trao lại cho Vécsilốp hôm qua.

— Thế hả? Thật đúng như tôi đã nghĩ. Anh hãy tưởng tượng rằng cái công việc mà Vécsilốp vừa đề cập tới hồi nãy, đã ngăn trở ông ta tối qua không thể đến đây để làm tính ngộ cô con gái đó, là do bức thư này gây nên. Tối qua, Vécsilốp đã đi thẳng đến nhà luật sư của hoàng thân Sôcôlski trao lại bức thư và tuiên bố từ bỏ gia tài. Giờ phút nay, sự từ bỏ đó đã được khoác lên một hình thức pháp lí. Vécsilốp không tặng lại gia tài, mà chỉ công nhận, bằng hành động đó, cái quiền chánh đáng của các hoàng

https://tieulun.hopto.org

thân.»

Tôi ngạc nhiên nhưng vui thích. Thành thực mà nói tôi vẫn đinh ninh rằng Vécsilốp sẽ hủy bỏ bức thư. Hơn thế nữa: tôi đã nói rõ cho Cráp rằng như thế là bất lương. Lúc ở tiệm ăn, tôi cũng đã lập lại trong bụng như thế, tôi từng tự nhủ rằng «tôi tưởng gặp một người đàn ông trong sạch, chứ không phải người đó». Tuy nhiên riêng tôi, nghĩa là trong thâm tâm, tôi cũng cho rằng không thể làm gì khác hơn là hoàn toàn hủy bỏ văn kiện đó. Nghĩa là tôi thấy đó là việc thông thường nhất đời. Nếu, sau đó tôi có buộc tội Vécsilốp, đó chẳng qua chỉ là cố ý, cho đúng lệ, nghĩa là để bảo tồn như thế của tôi đối với ông ta. Nhưng giờ đây, khi được biết hành động cao cả của Vécsilốp, tôi cảm thấy một sự phấn khởi thành thật và trọn vẹn. Tôi hối tiếc, đồng thời lên án sự vô liêm sỉ và thờ ơ của tôi đối với đức hạnh. Tôi lập tức đề cao Vécsilốp lên đến tột đỉnh, trên cả tôi nữa. Tôi suýt nữa ôm hôn Vátsin.

— Một người cao thượng! Một người tuiệt vời! Có ai làm nổi như thế?» tôi đã hét lên trong niềm say sưa ngây ngất.

— Tôi công nhận với anh rằng nhiều người không làm nổi và sự vận động đó thật là bất vụ lợi một cách không thể chối cãi được...

— Nhưng mà»?... Nói hết đi ông Vátsin, vẫn còn câu «nhưng mà» nữa chứ?

— Dĩ nhiên, vẫn còn câu «nhưng mà». Cuộc vận động của Vécsilốp theo ý tôi, hơi vội vã và kém thật thà một chút,» Vátsin vừa nói vừa cười.

— Kém thật thà?

— Phải. Ông ta muốn tự coi mình như một thứ «trụ cột». Vì rằng, dẫu sao thì người ta cũng có thể làm i như thế mà không hại đến bản thân. Nếu không phải là một nửa, thì ít ra một phần gia tài giờ đây vẫn có thể trở về với Véc-

https://tieulun.hopto.org

silốp, với một sự chân thành dễ trạnh lòng nhất. Hơn thế nữa, vụ kiện ấy đâu có giá trị quiết định nào trong khi vụ kiện đã thắng. Đó là ý kiến vị luật sư phe đối lập; tôi vừa nói chuiện với ông ta. Cả sự vận động đó theo lẽ không kém phần đẹp đẽ, nhưng chỉ vì lòng hiếu danh mà sự việc đã xảy ra khác hẳn. Nhất là, ông Vécsilốp đã nóng nẩy và quá hấp tấp. Hồi nãy há chẳng phải ông ta đã nói rằng theo lẽ nên hoãn lại một tuần...

— Vátsin, ông biết mà! tôi không thể không đồng ý với ông, tuy nhiên... tôi thích nhìn sự việc theo cách của tôi! Như thế tôi vui lòng hơn!

— Đó là một vấn đề sở thích. Chính anh đã khiêu khích tôi, tôi không đòi hỏi gì hơn là im lặng.

— Mà dù trong đó có một cái «trụ cột» thì cũng cứ vẫn tốt!» tôi nói tiếp. «Cái trụ cột dù chỉ là cái cột trụ cũng vẫn là vật đáng quí. Dầu sao, thì đó cũng là một «lí tưởng» và, nếu có những tâm hồn nào ngày nay không có nó, thì đó không phải là một tiến bộ. Nó có thể có một sự méo mó nho nhỏ, nếu ông muốn nhưng tôi vẫn thích thà có còn hơn không! Và tôi tin chắc ông cũng nghĩ như thế, ông bạn Vátsin, ông Vátsin thân mến của tôi! Nói tóm lại, tôi đã bồng bột, lẽ đương nhiên, nhưng ông đã hiểu rõ tôi. Nếu không, ông đâu có phải là Vátsin. Dầu sao thì tôi cũng giữ ông và ôm hôn ông, Vátsin ơi!

— Trong sự vui vẻ?

— Vui vẻ vô cùng! Vì người đàn ông đó «đã chết và nay đã sống lại, đã mất và nay đã tìm thấy*»! Vátsin ạ, tôi là thằng tồi, không xứng với ông. Vì vậy, tôi ý thức rằng đôi khi nên là một người hoàn toàn khác, cao cả hơn và sâu xa hơn. Hôm kia, sau khi đã thốt được lời khen ngợi ông ngay trước mặt ông (tôi đã làm như thế chỉ vì ông đã hạ nhục và ức hiếp tôi) tôi đã ghét ông suốt hai ngày! Tôi đã hứa với tôi, ngay đêm hôm đó, tôi sẽ không bao giờ đến

https://tieulun.hopto.org

thăm ông nữa. Và, sáng qua nếu tôi có lại, đó chẳng qua vì giận dữ, ông rõ chưa, *vì giận dữ*. Một mình ngồi trên chiếc ghế này, tôi đã chỉ trích cái phòng của ông và cả chính ông nữa. Tôi phê bình từng quiển sách của ông và cả bà chủ nhà của ông nữa, tôi cố sức hạ thấp và nhạo báng ông...

— Kể lại cho tôi chuiện đó có ích gì...

— Tối qua, sau khi dựa vào một trong mấy câu của ông để kết luận là ông không hiểu đàn bà, tôi rất sung sướng đã phát giác được ông. Hồi nãy, về vấn đề «bước dấn thân đầu đời bị hư hỏng», một lần nữa tôi lại cảm thấy sung sướng đến phát điên vì đã bắt gặp ông phạm lỗi. Tôi đã có thái độ này vì hôm nọ tôi đã ca tụng ông.

— Dĩ nhiên là phải thế!» Vátsin rốt cuộc la lớn (ông ta vẫn tiếp tục cười tủm tỉm, chẳng hề tỏ vẻ ngạc nhiên chút nào). Nhưng đó là điều thường xảy ra, hầu như với tất cả mọi người, và có khi còn là động tác đầu tiên là khác. Tuy nhiên không ai dám thú nhận, vả lại cũng không nên thú nhận, vì nó sẽ qua đi và không mang lại hậu quả nào cả.

— Với tất cả mọi người? Có thể như thế sao? Tất cả nam giới đều như vậy à? Và ông, trong khi nói điều đó, ông vẫn bình thản? Nhưng với những ý tưởng như thế, người ta làm sao sống nổi!

— Vậy, theo anh thì:

Đối với tôi, cái ảo tượng đề cao chúng ta, còn quí giá hơn cả ngàn sự thật thấp hèn.★

— Đúng như thế!» tôi nói lớn tiếng. «Hai câu thơ đó chứa đựng một sự thật thiêng liêng!

— Tôi chẳng biết gì nên không dám lạm bàn những câu thơ đó đúng hay sai. Sự thật, như bao giờ hết, phải ở đâu đây: nghĩa là có khi nó là một sự thật chí tôn, có khi lại là một lời nói láo. Chỉ có một điều mà tôi biết rõ: ý nghĩ đó sẽ mãi mãi còn là một trong những điểm tranh

https://tieulun.hopto.org

chấp lớn lao của loài người. Dẫu sao, tôi cũng nhận ra là lúc này anh đang muốn khiêu vũ. Thế thì cứ nhảy đi! Vận động rất tốt, và sáng nay tôi chẳng may bị bận việc bù đầu... Vả lại chúng ta đã khởi sự làm việc hơi trễ!

—Tôi đi đây, tôi đi đây!» Chỉ một tiếng thôi, tôi miệng nói tay cầm sẵn chiếc vali. «Nếu một lần nữa, tôi có «choàng vai bá cổ người nào» thì chỉ vì ông đã vui vẻ thành thật thông báo tin tức đó cho tôi, ngay khi tôi vừa đến và cũng tại vì ông đã «sung sướng» thấy tôi gặp được ông ở nhà, và tất cả những điều ấy đã diễn ra sau câu chuiện «bước dấn thân đầu đời bị hư hỏng.» Sự hài lòng thành thật đó đã hoàn toàn đảo lộn «trái tim non nớt» của tôi, có lợi cho ông. Vậy thì, vĩnh biệt, vĩnh biệt. Tôi sẽ cố gắng không trở lại nữa trong thời gian càng lâu càng tốt. Và qua ánh mắt ông, tôi biết rằng như thế sẽ làm ông hết sức vừa ý. Vả lại, đó cũng là một việc hay cho cả hai...»

Trong lúc nói, tôi gần như là bị nghẹn hơi với câu chuyện phiếm vui trẻ ấy, tôi kéo chiếc vali lại và xách theo đến căn nhà mới của tôi. Điều làm tôi thích ý nhất là, Vécsilốp hồi nãy đã hết sức giận hờn tôi, từ chối nói chuiện với tôi và không thèm nhìn tôi. Vừa đặt chiếc vali xuống, tôi tức tốc chạy lại ông hoàng thân già. Hai ngày hôm nay không được thấy ông tôi thấy cũng hơi bứt rứt, xin thú thật như thế. Vả lại, chắc ông đã được hay về cách cư xử của Vécsilốp.

2

TÔI biết lắm, hoàng thân sẽ vui mừng kinh khủng khi thấy tôi và, tôi xin thề, dù không có Vécsilốp, tôi cũng đi tìm ông hoàng bữa nay. Hôm qua và ngay cả hồi nãy, tôi còn e ngại sẽ chạm trán Catơrin. Nhưng giờ đây tôi chẳng

https://tieulun.hopto.org

sợ gì nữa.

Ông hớn hở ôm ấm lấy tôi.

— Cái ông Vécsilốp đó! Ông biết không!» tôi bắt đầu ngay vào vấn đề chính.

— *Này con,* này bạn thân mến, quả thật là quí phái, đúng là cao thượng! Ngay cả ông Kilian (người công chức ở dưới nhà) cũng bị giao động! Ông ta như thế là điên rồ, nhưng thật là chói lọi, là cả một kì công! Phải biết đánh giá lí tưởng!

— Đúng không? Đúng không? Chúng ta lúc nào cũng đồng ý về điểm đó.

— Cháu ơi, chúng ta lúc nào cũng đồng ý với nhau. Cháu ở đâu? Tôi muốn đi thăm cháu quá, nhưng không biết địa chỉ... Hơn nữa, tôi không thể đến nhà Vécsilốp được... mặc dầu, hôm nay, sau tất cả những việc đó... Này, cháu biết không: cái đó đã khiến ông ta thắng được đàn bà, chính là những điểm thuộc loại này, tôi tin chắc như vậy...

— Nhân tiện, để khỏi sợ quên... Cháu giữ nó cho ông đây. Hôm qua một thằng đểu giả, vô tư cách, khi chửi rủa Vécsilốp trước mặt cháu, đã gọi ông ta là «thánh tổ của thiện nữ». Câu nói buồn cười thật! Cả câu nói đó, cháu giữ nó lại cho ông...

— «Thánh tổ của thiện nữ!» *Có duiên* lắm đấy chứ! Ha! ha! ha. Câu đó hợp với ông ta lắm!... hay đúng hơn chẳng đúng với ông ta tí nào cả! Tởm! nhưng câu đó cảm động lắm... hay đúng hơn chẳng cảm động chút nào cả, nhưng...

— Không sao đâu, không sao đâu, đừng có bồi rồi: chỉ cần để ý lời nói tốt thôi!

— Lời nói đó tuiệt lắm và, cháu biết không, nó có một ý nghĩa sâu xa lắm... Ý tưởng chính xác vô cùng! Tôi muốn

https://tieulun.hopto.org

nói, mà có lẽ cháu cũng tin nữa... Nói một cách vắn tắt, tôi cho cháu hay một bí mật nho nhỏ. Hôm nọ cháu có để ý cô bé Ôlimpiađa đó không? cháu có tin rằng nó mê Véc-silốp, đến độ mà, tôi tin rằng, nó có thể hoài bão một cái gì...

— Hoài bão!.. liệu chừng cái thần hồn con đó!» tôi vừa la lớn vừa làm ra vẻ quan trọng, trong cơn tức giận của tôi.

— *Bạn ơi,* đừng có la. Bao giờ cũng vậy cả. Vả lại, cháu có lí theo quan điểm của cháu. Này bạn, hôm nọ xảy ra chuiện gì thế, lúc cháu ở trước mặt Catơrin? Người cháu lảo đảo... tôi tưởng cháu sắp ngã, tôi định nhảy lại để đỡ cháu.

— Bây giờ không phải lúc đề cập tới chuyện ấy. Nghĩa là, nói tóm lại, tôi ngượng hết sức, vì một lí do nào đó...

— Và cháu lại vừa đỏ mặt.

— Và ông thấy cần phải nhấn mạnh nữa. Ông dư biết Catơrin đâu phải là bạn thân của Vécsilốp... hơn nữa, tất cả các việc đó, tôi hơi rối trí. Thôi, hãy gác lại đã!

— Gác lại, gác lại, tôi muốn lắm... Tóm lại, tôi rất đắc tội trước mặt cháu, và chắc cháu còn nhớ, lúc đó tôi còn la mắng... Hãy quên cái đó đi, bạn ạ! Catơrin sẽ thay đổi ý kiến đối với cháu, tôi linh cảm thấy thế... Nhưng kìa hoàng thân Sêriôgia!»

Tôi thấy một viên sĩ quan trẻ đẹp bước vào. Tôi giương đôi mắt hau háu quan sát ông ta, vì tôi chưa hề biết mặt. Tôi nói là đẹp, bởi vì ai ai cũng bảo ông ta như thế, nhưng trên gương mặt trẻ đẹp kia, có một điểm gì không mấy quiến rũ cho lắm. Tôi ghi chép ra đây vì đó là ấn tượng của phút đầu tiên, khi tôi vừa thoáng nhìn ông ta, ấn tượng mà giờ đây tôi vẫn còn giữ. Thân hình ông gầy, vừa tầm vóc, tóc màu hạt dẻ. Ông có nước da sáng tươi, nhưng hơi

https://tieulun.hopto.org

ngả sắc vàng, và cái nhìn quả quiết. Cặp mắt đẹp nhưng buồn có vẻ hơi nghiêm, ngay trong những lúc ông hoàn toàn bình tĩnh. Nhưng cái nhìn quả quiết của ông đúng ra thật khó chịu bởi vì người ta cảm thấy cái quả quiết đó quá rẽ tiền. Cuối cùng tôi cũng không biết diễn tả làm sao... có lẽ bộ mặt của ông có thể biến đổi đột ngột nghiêm nghị đến dễ thương đến một sắc diện êm ái, dịu hiền chi lạ, và bằng cả lòng thành thật đó có sức hấp dẫn lại còn một nét nữa: mặc dầu cái vẻ khả ái và thành thật đó, bộ mặt ông ta chưa hề bao giờ tươi vui cả. Ngay trong lúc hoàng thân vui cười hê hả bạn vẫn cảm thấy nơi ông thiếu hẳn niềm vui thực sự, nhẹ nhàng và sáng sủa... Nhưng mô tả một gương mặt thật khó vô cùng mà khả năng của tôi thì tuyệt đối không làm nổi. Ông hoàng thân già liền nhảy bổ tới để giúp chúng tôi làm quen với uhau, theo thói quen ngu ngốc của ông.

— Anh bạn trẻ của tôi Acađi Andrêvích (lại Andrêvích* nữa!) Đôlgôruki.

Ông hoàng thân trẻ tuổi quay mặt lại phía tôi với một vẻ mặt rất kính cẩn, nhưng người ta thấy là tên tôi hoàn toàn xa lạ với ông.

— Đây là... bà con của Andrê Vécsilốp», ông hoàng thân khó chịu của tôi lẫm bẫm nói. (Mấy ông già đó đôi khi thật là khó chịu với những thói quen của họ!) Ông hoàng thân trẻ tuổi đoán ra ngay.

— Ồ! tôi đã nghe nói từ lâu...» ông ta mau mắn nói. «Hồi năm ngoái ở Lúga, tôi rất hân hạnh được biết cô Lisa, em gái của anh... Lisa cũng có nói về anh...»

Tôi còn cảm thấy ngạc nhiên nữa: một sự thỏa mãn thành thật đã hiển hiện trên gương mặt ông ta.

— Hoàng hậu cho phép tôi,» tôi vừa ấp úng nói, vừa đưa hai cánh tay ra sau lưng, «tôi phải nói thành thật với ông — và tôi rất vui mừng được nói trước mặt ông hoàng thân

https://tieulun.hopto.org

mến của chúng ta đây — là tôi rất hằng mong mỏi gặp ông, và gần đây, mới ngày hôm qua thôi, tôi còn có ý muốn đó, nhưng với một chủ định khác hẳn. Tôi xin thành thật nói ra, dù ông có phải ngạc nhiên. Tóm lại, tôi đã muốn khiêu khích ông để trả thù sự nhục mạ của ông đối với Vécsilốp cách đây mười tám tháng, ở Emsờ. Mà dù ông có từ chối lời thách đố của tôi, bởi vì tôi chỉ là một tên học trò trung học và một kẻ vị thành niên, tôi vẫn cứ thách thức bất chấp ông sẽ đáp ứng và hành động ra sao. Và tôi xin thú thật, giờ đây tôi vẫn còn ý định đó...»

Ông hoàng thân già sau này đã cho tôi biết rằng tôi đã nói những lời kể trên một cách hết sức cao thượng.

Một nỗi buồn phiền thành thật đã hiện rõ trên gương mặt ông hoàng thân trẻ.

— Anh đã không để cho tôi được nói hết đã,» ông ta trả lời với vẻ quan trọng. «Nếu tôi đã ngỏ với anh những lời lẽ tự tâm can mình vì giờ đây tôi đã dành cho Vécsilốp những tình cảm đích thực. Tôi rất tiếc không thể lập tức cho anh biết tất cả mọi trường hợp. Nhưng tôi xin lấy danh dự mà đoan chắc với anh rằng, đã từ lâu, tôi coi hành vi khốn nạn của mình ở Emsờ với niềm ân hận sâu đậm nhất. Khi tới Pêtécbuốc, tôi đã quiết định dành cho Vécsilốp tất cả những sự thỏa mãn mà tôi có thể làm được. Nghĩa là tôi sẽ xin lỗi ông ta, một cách thành thật đúng từng chữ, theo đúng hình thức mà chính ông ta tự ý định đoạt. Những uy lực rất mạnh mẽ và từ phía trên cao đó là nguyên nhân của sự thay đổi ý kiến đó. Vụ kiện cáo giữa tôi và ông ta cũng chẳng hề ảnh hưởng đến quyết định của tôi. Cách xử sự của ông ta đối với tôi, ngày hôm qua, có thể nói là đã khiến tôi giao động. Và ngay cả giờ phút này đây anh cứ tìm tôi đi, tôi sẽ không trở lại vấn đề đó nữa. Vậy thì, tôi phải báo trước cho anh biết rằng hôm nay tôi đến nhà ông hoàng để cho ông biết một việc hết sức quan

https://tieulun.hopto.org

trọng: cách đây ba giờ, nghĩa là đúng lúc người ta đang tháo chứng thư đó với luật sư, người tin cẩn của Vécsilốp đến tìm tôi và nhân danh ông ta, đã trao cho tôi một lời thách đố... một lời thách đố đúng luật, về câu chuyện ở Emsờ...

— Vécsilốp thách đố ông!» tôi lớn tiếng nói, và tôi cảm thấy mắt tôi như bừng cháy, máu dồn lên mặt.

— Phải, ông ta thách đố tôi; tôi lập tức nhận lời, nhưng tôi quiết định, trước khi có cuộc quiết đấu, viết cho ông ta một lá thư để tỏ bày sự xét đoán liên quan tới hành vi cùng những hối tiếc của tôi về sự lầm lỗi kinh khủng đó... bởi vì đó chỉ là một lầm lỗi khốn nạn, và độc hại! Tôi cũng xin lưu ý anh là địa vị của tôi trong trung đoàn khiến tôi ở vào một tình thế rất nguy hiểm: một bức thư như thế trước khi có cuộc quyết đấu khiến tôi đắc tội trước công luận... anh hiểu chứ? Nhưng mặc dầu thế tôi đã quiết định. Tôi chưa kịp gởi bức thư đi thì một giờ, sau khi nhận được lời thách đố, tôi lại tiếp được một tấm thiếp nữa của ông ta xin tôi tha thứ về tội đã quấy rầy và xin được bỏ qua vụ thách đố. Ông ta còn ngỏ ý rất tiếc «về cái cơn hèn nhát và vị kỉ nhất thời ấy». Đó là những lời của chính ông ta, vì vậy Vécsilốp đã làm dễ dàng rất nhiều cho cuộc vận động... bức thư mà tôi chưa kịp gửi đi. Nhưng hôm nay tôi đến chính là để nhắn nhủ đôi lời với hoàng thân đây. Và xin hãy tin tôi, chính tôi là kẻ đã đau khổ hơn ai hết về những lời quở trách của lương tâm... lời giải thích đó, anh đã hài lòng chưa, Đôlgôruki, ít ra là trong lúc này? Anh có thể cho tôi cái hân hạnh được anh tin ở lòng thành thật hoàn toàn của tôi chăng?

Tôi hoàn toàn thất bại. Tôi thấy một sự thành thật không thể bàn cãi được mà chính tôi cũng không ngờ. Vả lại, tôi cũng không mong mỏi một điều gì như thế cả. Tôi ấp úng, không biết nói sao để đáp lại. Tôi chỉ còn biết chìa

https://tieulun.hopto.org

thẳng hai bàn tay của tôi ra, ông ta nắm ngay lấy rồi hân hoan lắc mạnh trong đôi tay mình. Kế đó ông ta dẫn ông hoàng thân già ra nói chuiện riêng khoảng năm phút trong phòng của ông này. Và sau đó, khi vừa bước ra khỏi nhà hoàng thân, ông ta đã nói với tôi bằng một giọng thành thật và sang sảng:

— Thật là một hân hạnh lớn lao cho tôi, nếu được anh cùng đi với tôi. Tôi sẽ đưa cho anh xem bức thư tôi giữ cho Vécsilốp và nhân dịp đó cả lá thư mà tôi nhận được của anh ta.

Tôi ưng thuận với một sự hoan hỉ tột độ. Ông hoàng thân già của tôi tíu tít tiễn chân tôi ra về và cũng gọi tôi vào phòng ông trong phút chốc.

— *Này bạn,* tôi sung sướng quá, tôi sung sướng quá... Chúng ta sẽ nói đến cái đó sau. Tiện đây, tôi có hai bức thơ trong cặp da, một cái tôi phải mang đi để đích thân giải thích, còn cái kia để đem đi ngân hàng, và ở đó cũng...

Và ông đã giao cho tôi hai việc làm gọi là cần kíp và đòi hỏi, theo lời ông nói, rất nhiều công phu và sự cẩn thận. Chỉ cần phải đi đến đó, trao lại bức thư, rồi kí tên v... v...

— Chà! ông qủi quyệt quá!» tôi la lớn, tay cầm mấy bức thư. «Tôi thề với ông rằng đó chỉ là dàn cảnh bề ngoài chứ thật ra tuiệt nhiên chẳng phải làm gì cả. Hai công việc mà ông phó thác cho tôi, chỉ là cố ý bịa, đặt ra để tôi tin rằng mình còn hữu dụng đối với ông và không ngượng khi chìa tay ra lĩnh lương!»

— *Này con ơi,* tôi thề rằng cháu lầm rồi. Đó là hai việc hết sức cần kíp *con ơi,*» ông bỗng hô lớn làm ra vẻ cảm động lắm. «Cậu trai trẻ thân mến của tôi ơi! (ông để hai bàn tay lên đầu tôi). Tôi chúc lành cho cháu và cho cả số phận cháu nữa... chúng ta thấy luôn luôn có tâm hồn trong trắng như hôm nay... Chúng ta hãy nên tốt và đẹp

https://tieulun.hopto.org

càng nhiều càng hay... Chúng ta hãy iêu tất cả những cái gì đẹp... dưới những khía cạnh khác lạ nhất... Thôi, *sau rốt, sau rốt, chúng ta hãy tạ ơn... rồi tôi chúc lành cho cháu*».

Ông chưa nói hết mà đã khóc nức nở trên đầu tôi. Tôi thú thật, lúc đó tôi cũng suít khóc òa; ít ra, tôi đã sung sướng ôm hôn thật tình cái ông già kì quặc ấy của tôi. Chúng tôi đã trao đổi cả ngàn cái hôn.

3

HOANG thân Sêriôgia (tôi muốn nói Sécpêtrôvích Sôcôlski, mà từ giờ trở về sau tôi sẽ gọi ông bằng cái tên đó) dẫn tôi về nhà ông trong chiếc xe sang trọng và tôi bắt đầu ngắm nghía cảnh nguy nga lộng lẫy của căn nhà ông... Hay nói đúng hơn, nếu không dùng đến chữ lộng lẫy, thì đó cũng là một căn nhà của những «người giầu sang», những căn phòng cao rộng, sáng sủa (tôi thấy được hai phòng, còn các căn khác đóng kín), đồ đạc thì, nếu không nhắc nhở tí nào đến *điện Vẹcxay* hay *thời đại phục hưng* thì cũng êm ả, tiện nghi, phong phú, cực kì thanh nhã; những tấm thảm, gỗ chạm trổ và những bức tượng nhỏ. Thế mà thiên hạ đều đồn họ cùng khổ và đã trắng tay. Có người còn ngẫu nhiên nói cho tôi hay rằng ông hoàng đó đi tới đâu cũng giở trò bịp bợm: ở đây, ở Mạc-tư-khoa, ở trung đoàn cũ của ông, cũng như ở Balê, và ông ta là tay máu mê cờ bạc, nợ nần chồng chất. Riêng tôi, tôi mặc chiếc áo rờđanh-gốt đã bạc màu, và bám đầy lông tơ, bởi vì ban đêm tôi mặc nguiên quần áo để ngủ. Còn chiếc sơ mi đã bốn ngày chưa thay. Vả lại, cái áo rờ-đanh-gốt còn có thể gọi là tạm thích hợp, nhưng khi đến nhà ông hoàng, tôi sực nhớ tới lời khuiên của ông Vésilốp là nên đặt mua bộ quần áo mới.

https://tieulun.hopto.org

— Hoàng thân hãy tưởng tượng rằng ban đêm tôi ngủ để nguyên cả quần áo nhân một vụ tự tử» tôi nói một cách đãng trí. Nhưng khi thấy ông ta tỏ vẻ chú ý, tôi liền kể tóm lược lại câu chuiện. Nhưng điều bận tâm nhất của hoàng thân vẫn là bức thư của ông ta. Riêng tôi lấy làm lạ ông ta chẳng hề nở lấy một nụ cười, hay có một cử chỉ nhỏ nhặt theo chiều hướng trên, khi tôi sỗ sàng tuiên bố hồi nãy muốn khiêu chiến với ông trong một cuộc quiết đấu. Chắc tôi đã biết cách bắt đối phương không thể nào cười nổi, nhưng như thế cũng không kém phần kì lạ với một người như ông ta. Chúng tôi ngồi đối diện nhau ngay giữa căn phòng, trước một cái bàn giấy rộng mênh mông. Hoàng thân cho tôi xem bức thư của ông ta, đã được viết lại sạch sẽ và sẵn sàng để gởi cho Vécsilốp. Văn kiện này giống hệt những điều ông ta đã trình bày tại nhà ông hoàng của tôi. Lời lẽ trong thư rất nhiệt thành. Tôi vẫn chưa biết, đúng thế, mình phải nghĩ dứt khoát ra sao về sự thật thà hiển nhiên và tính hướng thiện đó, nhưng tôi đã bắt đầu thấy xiêu lòng, vì rốt cuộc tôi có lí lẽ nào để mà không tin đâu? Dầu ông ta là hạng người gì đi nữa và một vài tin đồn đãi về ông ta cũng không thể không có những khuynh hướng tốt. Tôi cũng như tấm thiếp cuối cùng của Vécsilốp đúng bảy dòng, để từ bỏ lời thách đố của ông ta. Dù trong đó, Vécsilốp đã nói trắng ra «sự hèn nhát» và «vị kỉ» của ông ta, tấm thiếp này xét về toàn thể, khác biệt hẳn nhờ một thứ cao cả nào đó... hay nói đúng hơn người ta cảm thấy trong toàn bộ cuộc vận động đó một thứ khinh bỉ. Tôi cố tránh nói lên điều ấy.

— Nhưng ông, ông nghĩ sao về sự từ bỏ này?» Tôi gạn hỏi. «Ông có tin là Vécsilốp đã sợ.»

— Dĩ nhiên là không!» ông hoàng mỉm cười, nhưng là nụ cười đứng đắn. Và càng ngày ông ta càng trở nên lo ngại. «Tôi biết rõ cái can đảm của người đàn ông ấy lắm.

https://tieulun.hopto.org

Dĩ nhiên, đó chỉ là thiển ý... là tâm trạng của riêng tôi...

— Đúng thế», tôi ngắt lời ông một cách nhiệt thành. «Ông Vátsin cho rằng trong câu chuiện bức thư và từ bỏ gia tài này đã có một cái «trụ cột»... cố ý. Theo tôi, những vật đó đâu có phải được làm ra để phô trương nhưng phù hợp với một tình cảm sâu xa, thầm kín.»

— Tôi biết rất nhiều về Vátsin» ông hoàng nói.

— Ồ! Đúng rồi, chắc hoàng thân đã gặp ông ta ở Luga*.

Cả hai bất chợt nhìn nhau và tôi còn nhớ là mình đã hơi đỏ mặt. Dầu sao thì ông hoàng đã gián đoạn câu chuyện, còn tôi lại rất sẵn lòng lên tiếng. Ý nghĩ về cuộc gặp gỡ của tôi tối hôm qua khuiến khích tôi nên đặt ra vài câu hỏi, nhưng tôi chưa biết phải vào đề bằng cách nào. Và nói chung, tôi tự cảm thấy không được dễ chịu cho lắm. Điều cũng làm tôi ngạc nhiên là trình độ học thức, sự lễ độ, cử chỉ phóng khoáng của ông ta. Nói tóm lại là tất cả những cái bóng bẩy rực rỡ mà lớp người đó đã hấp thụ được ngay sau khi rời khỏi chiếc nôi. Tôi nhận thấy trong thư của ông ta có hai lỗi văn phạm thật chướng. Nói chung thì trong những cuộc gặp gỡ tương tự, tôi không bao giờ hạ mình cả, trái lại còn tỏ ra sắc bén, điều mà đôi khi có lẽ là không tốt. Nhưng trong trường hợp hôm nay, tôi còn bị khích động hơn nữa khi nghĩ rằng mình mấy tối đầy lông tơ. Vì vậy, tôi hơi quá trớn một chút mà đâm ra suồng sã... Tôi đã để ý cực kì khéo léo để thấy ông hoàng đôi khi nhìn tôi chòng chọc.

— Thưa hoàng thân,» tôi bỗng lên tiếng, «trong thâm tâm, ông có nhận thấy là lỗ bịch, «một thằng miệng còn hôi sữa» như tôi lại có thể khiêu khích quiết đấu với ông, nhất là lại vì một đệ tam nhân bị lăng nhục?»

— Khi kẻ đó là thân phụ mình, người ta có quiền nổi giận. Nhưng, tôi không thấy có gì là lỗ bịch cả.

https://tieulun.hopto.org

— Nhưng với tôi, thì thật vô cùng lố bịch... đứng trên lập trường kẻ khác... nghĩa là dĩ nhiên không phải quan điểm của tôi. Gia dĩ tôi lại là Đôlgôruki chứ không phải Vécsilốp. Và nếu ông không nói sự thực, hoặc nếu vì phép lịch sự mà làm dịu bớt vấn đề, thì quả thật ông cũng lừa dối tôi trong mọi chuiện còn lại?

— Không, tôi chẳng thấy gì lố bịch cả,» ông hoàng lập lại với một vẻ hết sức nghiêm nghị. «Tuy nhiên, anh cũng không thể không cảm thấy anh mang dòng máu của cha anh trong người!... Có lẽ, anh còn trẻ tuổi và... tôi cũng không hiểu nữa... nhưng tôi thấy dường như một vị thành niên không có quiền đánh nhau và người ta cũng không có quiền nhận lời thách đố của hắn... theo đúng như thể lệ... Nhưng nếu anh muốn như thế, thì cũng chỉ có một điều dị nghị đáng kể: nếu anh thách đố kẻ thù mà không cho người bị lăng nhục biết, anh đã tỏ ra, bằng hành động đó, thiếu kính trọng đối với người mà anh định rửa hờn hộ. Đúng vậy không?»

Cuộc nói chuiện của chúng tôi bị gián đoạn vì người đầy tớ bước vào báo có người đến thăm khi thấy ông khách mà có lẽ hoàng thân có ý chờ, ông ta liền đứng phắt dậy để ra đón mà chưa kịp kết thúc câu chuiện. Ông khách kia thấy vậy, vội nói nhỏ với chủ nhân nhưng tôi không nghe được.

— Xin lỗi,» ông hoàng thân bảo với tôi, «tôi sẽ trở lại trong một phút.»

Rồi ông ta bước ra để mặc tôi ngồi lại một mình. Tôi đi đi lại lại trong phòng, vừa suy nghĩ. Thật là kì lạ, tôi không xác định được mình thích hay không thích ông hoàng thân trẻ. Ông ta có một cái, mà tôi chẳng biết là cái gì và cũng không thể nói ra được, nhưng tôi thấy chướng tai gai mắt.

«Nếu không nhạo báng tôi, ông ta hẳn phải là con người thật thà kinh khủng; nhưng nếu quả ông ta có ý chế

https://tieulun.hopto.org

riễu tôi thì... tôi thấy ông ta có vẻ thông minh hơn...» Ý nghĩ kì lạ đó thoáng qua óc tôi. Tôi bước tới gần cái bàn để đọc lại bức thư gửi cho Vécsilốp. Giải khuây bằng cách đó, tôi không để ý thời gian trôi qua. Và khi chợt tỉnh, tôi bỗng nhận ra rằng cái một phút của ông hoàng quả đã kéo dài cả mười lăm phút. Tôi cảm thấy hơi bối rối. Tôi lại bắt đầu đi ngang đi dọc trong phòng, rồi cầm mũ lên. Tôi còn nhớ rõ, tôi đã quyết định ra về: nếu lúc đó mà thấy ai tôi sẽ nhờ họ đi tìm ông hoàng. Và, khi ông này trở lại, tôi sẽ cáo từ viện cớ có việc gấp không thể chờ được. Tôi thấy như thế có lẽ đàng hoàng hơn vì tôi hơi bực bội khi nghĩ rằng để tôi chờ lâu như thế, ông ta đã tỏ ra khinh rẻ tôi.

Hai cánh cửa đóng kín của căn phòng nằm ở hai đầu của cùng một bức tường. Vì quên bẵng không rõ hồi nãy chúng tôi vào bằng cửa nào, hay nói đúng hơn là vì đãng trí, tôi mở một trong hai cánh cửa. Và tôi chợt thấy em gái Lisa của tôi đang ngồi một mình trên chiếc đivăng trong căn phòng dài hẹp. Chắc em tôi đang chờ ai. Nhưng trong khi chưa đủ thì giờ để ngạc nhiên, tôi đã thấy tiếng ông hoàng nói lớn và đang trở lại bàn giấy. Tôi vội đóng cửa lại. Ông hoàng vào bằng lối cửa kia nên không để ý gì cả. Tôi còn nhớ ông đã xin lỗi rối rít, rồi nói tới bà Anna nào đó... Nhưng tôi đã ngạc nhiên và bối rối đến độ chẳng còn hiểu gì nữa cả. Tôi ấp úng cáo từ một cách cả quiết rồi hấp tấp rảo bước đi ra. Một con người có giáo dục như hoàng thân cố nhiên phải thắc mắc về thái độ của tôi. Ông vừa tiễn chân tôi ra tận phòng ngoài, vừa nói luôn miệng. Tôi không trả lời và cũng chẳng thèm nhìn ông.

4

RA tới ngoài phố tôi rẽ sang trái rồi đi cầu may. Đầu óc

https://tieulun.hopto.org

tôi rối loạn. Tôi đi chậm chạp từng bước và tin chắc rằng tôi đã đi được khá nhiều đường đất, khoảng năm trăm bước. Bỗng có ai vỗ nhẹ lên vai tôi. Tôi ngoảnh lại thấy Lisa: nàng đã đuổi kịp tôi và lấy dù đập nhẹ lên người tôi. Ánh mắt rạng rỡ của nàng tỏa ra một niềm vui cuồng nhiệt và đôi chút ranh mãnh.

— Em thật vui mừng thấy anh đi hướng này! Nếu không, chắc cả ngày nay em cũng không gặp được anh!» Nàng thở hổn hển sau khi đi rảo bước.

— Em thở dữ quá!

— Tại em chạy nhiều để bắt kịp anh.

— Lisa, có phải đúng em hồi nãy không?

— Ở nhà ông hoàng... hoàng thân Sôcôlski?

— Nếu không thì ở đâu chứ?

— Không, không phải em, anh không thấy em được...

Tôi lặng thinh, rồi cả hai đi thêm độ mười bước. Lisa phá lên cười:

— Đúng em, dĩ nhiên là đúng em! Này anh hai à! Chính anh đã thấy em, anh ngó thẳng vào mắt em và em cũng nhìn anh nữa. Sao anh còn hỏi có phải đúng em không? Anh hài hước quá! Anh có biết rằng lúc đó em thật muốn cười khi thấy anh nhìn chòng chọc vào mắt em, trông anh có vẻ khôi hài quá.

Cái cười của nàng thật nhí nhảnh. Bao nỗi buồn của tôi vụt tan biến.

— Nhưng sao em lại ở chỗ đó?

— Ở nhà Anna.

— Anna nào?

— Bà Stôlbiêva đó. Khi gia đình còn ở Luga, em suốt ngày ở nhà bà. Bà thường tiếp mẹ và em, và cũng đến nhà mình chơi nữa. Hồi đó có thể nói là bà ta chẳng đến nhà ai khác cả. Anna là bà con xa của Vécsilốp và các hoàng thân Sôcôlski. Về vai vế, bà ta dám thuộc hàng bà nội của

https://tieulun.hopto.org

ông hoàng.

— Thế Anna ở nhà ông hoàng à?

— Không, chính ông hoàng ở nhà bà ta.

— Vậy thì căn nhà là của ai?

— Của bà ta. Cả căn nhà là của Anna đã một năm nay. Vừa mới đến, ông hoàng liền tới nhà bà ngay. Anna cũng vừa về Pêtécbuốc được bốn bữa nay.

— Này... Lisa à, em đừng đến đấy nữa, mặc xác căn nhà và người đàn bà đó...

— Không, bà ta đẹp lắm...

— Anh muốn lắm, vả lại bà ta có phương tiện mà. Nhưng chúng ta, chúng ta cũng đẹp chứ! Em nhìn coi: hôm nay đẹp trời quá! Đẹp quá! Hôm nay em đẹp lắm, Lisa! Nhưng thực ra em chỉ là một đứa con nít bán trời không văn tự.

— Này anh, cái cô gái hôm qua...

— Than ôi! Đáng tiếc quá, Lisa! đáng tiếc quá.

— Chà! Đáng tiếc thật! Thật số ăn mày! Anh biết không, chúng ta vui là bậy trong khi tâm hồn cô gái giờ đây đang bay bổng trong bóng tối mịt mù, trong màn đêm vô tận, với tội lỗi và nỗi uất ức của nàng... Đôlgôruki ơi, nhưng ai là kẻ đã gây ra tội ác kia? Chà! Thật là khủng khiếp! Anh có khi nào nghĩ đến những bóng tối đó không? Chà! Em sợ chết làm sao! Thật là xấu xa! Em không ưa bóng tối; chà! Ánh nắng mặt trời, dễ chịu biết chừng nào! Mẹ nói rằng sợ sệt là xấu lắm... Đôlgôruki, anh có biết rõ má không?

— Chưa rõ mấy, Lisa ạ.

— Ôi! Má là người tốt lắm! Anh phải, anh phải biết má! Nhất là phải hiểu má chúng ta, nghe anh...

— Ngay cả em, hồi đó anh cũng đâu có hiểu, nhưng giờ đây anh đã hiểu em trọn vẹn. Trong một phút anh đã thấu suốt tâm hồn em. Lisa à, dù có sợ chết, em cũng

https://tieulun.hopto.org

phải tỏ ra kiêu ngạo, bạo dạn, can đảm, em hơn anh nhiều, nhiều lắm! Anh thương em vô vàn, Lisa. A! Lisa ơi! Tử thần có thể đến bất cứ lúc nào, nhưng giờ phút này chúng ta hãy sống đi, sống đi! Chúng ta tiếc thương người con gái xấu số ấy nhưng chúng ta hãy chúc lành cho cuộc sống. Anh nói có lí không? Anh có «ý nghĩ» của anh, Lisa ạ. Mà này, em có biết Vécsilốp đã từ gia tài không?

— Sao em lại không biết? Má và em đã ân hận nhau mà.

— Em không hiểu lòng anh Lisa ạ. Em không hiểu người đàn ông đó với anh như thế nào...

— Thôi đi, em biết hết!

— Em biết hết? Ồ, dĩ nhiên! Em có đầu óc; hơn cả Vátsin nữa là khác. Má và em, cả hai đều có cặp mắt sắc bén, nhân đạo, nghĩa là anh muốn nói cái nhìn, chứ không phải con mắt, anh nhầm... Anh luôn luôn là thằng ngu dại, Lisa ạ...

— Phải nắm chặt anh trong tay có thể thôi!

— Thì em nắm lấy anh đi, Lisa. Hôm nay nhìn em thật sướng mắt! Em có biết là em đáng iêu không? Anh chưa bao giờ thấy mắt em... Bây giờ anh mới thấy lần đầu tiên... Hôm nay em lấy cặp mắt đó ở đâu đấy, Lisa! em mua ở đâu đấy? Em phải trả bao nhiêu tiền? Lisa à, lúc đó anh không có bạn, vả lại anh coi «ý nghĩ» đó như một sự dại dột; nhưng với em thì không phải là dại dột... Em muốn chúng ta là bạn không? Em hiểu rõ ý anh muốn nói chứ?

— Em hiểu rõ lắm.

— Và em biết, chúng ta sẽ là bạn thế thôi, không hợp đồng, không điều kiện!

— Phải, thế thôi, thế thôi. Nhưng có một điều kiện: nếu ngày nào chúng mình buộc tội lẫn nhau, nếu ta bất mãn điều gì, nếu ta cáu kỉnh, nếu ta quên hết, thì chúng ta cũng đừng bao giờ quên ngày hôm nay và giờ phút này! Chúng

https://tieulun.hopto.org

ta hãy hứa như thế. Chúng ta hãy hứa là sẽ mãi mãi nhớ ngày hôm nay, ngày mà chúng ta cùng sánh vai nhau, tay trong tay cùng đi, ngày mà chúng ta đã cười hớn hở, đã hưởng rất nhiều hạnh phúc... Bằng lòng chứ? Bằng lòng nhé, anh hai?

— Bằng lòng, Lisa, bằng lòng, anh xin thề. Nhưng Lisa, hình như anh mới nghe em lần đầu... Lisa, em đọc sách nhiều chứ?

— Anh còn chưa hỏi em câu đó! Mới ngày hôm qua, lần đầu tiên, khi tôi nhầm một chữ, ông đã lập tức chiếu cố ngay rồi đó, thưa ông, ông triết học gia.

— Sao em không nói, nếu anh ngu ngốc?

— Em vẫn hằng mong anh trở nên thông minh hơn. Em đã hiểu rõ anh ngay từ đầu, Đôlgôruki ạ. Rồi em liền tự nhủ: anh hai mình sẽ đến đó, chắc chắn anh mình thế nào cũng tiến tới đó. Và em thích dành cho anh cái hân hạnh đi bước đầu: «Không, em tự bảo bây giờ đến phiên chạy theo anh!»

— À thì ra thế, cô gái kiều diễm! Vậy thì, Lisa, cứ thú thật đi, cả tháng nay em đã cười anh đã đời chưa?

— Ồ! vì anh lố bịch quá, anh lố bịch một cách khả ố, Đôlgôruki ạ! Và anh biết không, chính có lẽ vì thế mà cả tháng nay em thương anh, tại vì anh kì cục lắm. Nhưng anh lại luôn luôn là kẻ kì cục xấu, em nói thế để anh khỏi tự kiêu. Nhưng anh có biết còn ai cười anh nữa không? Má cười, chúng tôi đều cùng nhau cười: «Thằng kì cục!» chúng tôi xì xào với nhau, «dù sao cũng là thằng kì cục thật!» Còn anh, trong lúc đó anh cứ tưởng rằng chúng tôi đáng đứng đó để run rẩy trước mặt anh.

— Lisa, em nghĩ sao về Vécsilôp?

— Nhiều thứ lắm. Nhưng anh biết chúng ta sẽ không nói đến ông ta lúc này. Chưa phải lúc, phải không?

— Em có lí. Không, em thông minh lắm, Lisa! Chắc

https://tieulun.hopto.org

chắn em thông minh hơn anh. Vậy thì, chờ một chút, anh sẽ dứt khoát với tất cả cái đó, rồi có lẽ anh sẽ nói cho em cái này...

— Sao anh cau mày?

— Anh có cau gì đâu, Lisa, có gì đâu... Em thấy không, Lisa, thà rằng cứ nói thẳng, chứ anh không thích người ta đụng ngón tay vào một vài nơi hay nhột của tâm hồn anh... hay đúng hơn, khi người ta muốn biểu lộ một vài tình cảm để mọi người khâm phục. Như thế xấu hổ lắm, phải không? Vì vậy đôi khi anh thích chau mày và nín thinh. Em thông minh, chắc em phải hiểu.

— Nhưng em, em cũng như thế đó. Em hiểu anh rõ lắm và chắc anh đã thừa biết, má cũng như vậy đó.

— À! Lisa! Nếu ta được sống thật lâu trên cõi thế này! Hử! em nói sao?

— Em chẳng nói sao cả.

— Em nhìn anh?

— Nhưng anh cũng nhìn em. Em nhìn anh và iêu anh.

Tôi tiễn nàng đến tận gần nhà và cho nàng địa chỉ của tôi. Trước khi từ giã, tôi ôm hôn em gái tôi lần đầu trong đời mình.

5

VÀ tất cả những điều vừa kể đáng lẽ thật là tuiệt diệu nếu không vương vất một cái bóng đen: một ý nghĩ buồn đã xao động hồn tôi từ đêm hôm trước mà giờ đây vẫn còn ám ảnh tôi. Nghĩa là, từ tối hôm qua khi tôi gặp cô gái khốn khổ đó trước cửa nhà tôi, tôi đã nói với nàng tôi sẽ từ giã mái gia đình thân iêu, bỏ những người độc ác để đi lập tổ ấm cho riêng mình và Vécsilốp có rất nhiều con hoang. Những

https://tieulun.hopto.org

lời lẽ đó, mà đứa con trai nói về cha hắn, chắc chắn đã xác nhận tất cả những sự nghi ngờ và ấn tượng xấu của cô gái về Vécsilốp, khi thấy hắn muốn lăng nhục ông này. Lúc đó, tôi buộc tội Stêbêlkốp và có lẽ chính tôi đã đổ dầu lên lửa. Ý tưởng khủng khiếp đó, giờ đây vẫn còn khủng khiếp... Nhưng, sáng hôm ấy, dẫu tôi có khởi sự băn khoăn, tôi lại thấy rằng đó chỉ là một sự dại dột: «Thôi đi, không có tôi thì cũng đã có quá nhiều sự hiểm khích được chồng chất, tôi vẫn thỉnh thoảng lập lại trong lòng. Thôi, mọi sự sẽ trôi qua! tôi sẽ trấn định tinh thần! Tôi sẽ đền bù bằng cách này hay cách khác... bằng một việc thiện... Tôi vẫn còn năm chục năm trước mặt mà!»

Nhưng ý nghĩ buồn vẫn tiếp tục xao xuiến trong hồn tôi.

https://tieulun.hopto.org

https://tieulun.hopto.org

PHẦN THỨ HAI

https://tieulun.hopto.org

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG MỘT

I

TÔI bỏ sót một khoảng thời gian gần hai tháng. Xin bạn đọc iên tâm: tất cả sẽ sáng tỏ sau này. Tôi ghi chép ngày 15 tháng 11, ngày rất đáng ghi nhớ cho tôi vì nhiều lí do. Trước hết xin nói rằng trong số những người đã thấy tôi cách đây hai tháng, không một ai có thể nhận ra tôi bây giờ. Hoặc giả trông bề ngoài, họ có thể nhìn ra tôi, nhưng phải sững sờ ngẩn ngơ. Tôi đã ăn mặc bảnh bao đúng mốt, đó là điểm thứ nhất. Anh «thợ may người Pháp rất cẩn thận và có khiếu về thời trang», do Vécsilốp giới thiệu, đã từng may cho tôi một bộ đồ lớn nhưng cũng đã bị loại rồi. Bây giờ tôi đã có những tay thợ khác giỏi hơn, thuộc loại ngân khoản hạng nhất. Tôi còn có riêng một trương mục cho họ. Tôi cũng có một trương mục nữa cho một khách sạn thượng lưu, nhưng tôi vẫn còn hơi ngài ngại. Mỗi khi tới ăn, nếu sẵn tiền là tôi trả ngay, dù biết như vậy là kém phong độ và tổn thương danh dự. Tôi thấy dễ chịu hơn với anh thợ cạo người Pháp, ở Népski. Mỗi lần tôi đến cắt tóc, anh ta thường kể cho tôi nghe nhiều giai thoại. Xin thú thật, tôi tập nói tiếng Pháp với anh ta. Tôi biết tiếng Pháp, nói khá là đằng khác, nhưng trong giới thượng lưu tôi luôn luôn bị «khớp» không dám nói ra. Vả lại giọng Pháp của tôi hẳn là kém xa giọng dân Balê. Tôi cũng có xà ích, anh chàng Mátvêi, một tay đánh xe rất cừ, sẵn sàng đợi lệnh tôi khi cần. Hắn có con ngựa tơ sắc hồng (tôi không thích ngựa xám...). Tuy nhiên còn có vài điều không ổn. Hôm nay là ngày 15 tháng 11, mùa đông bắt đầu từ ba ngày trước, mà tôi vẫn còn dùng cái áo tơi lót

https://tieulun.hopto.org

bông cũ rích bằng da gấu, của Vécsilốp mua cho: đem bán chắc được hai mươi lăm rúp. Nhất định phải sắm một cái mới, nhưng tôi lại rỗng túi. Vả lại ngay bữa nay tôi phải thu góp tiền để tối đi chơi, phải có tiền bằng mọi cách, nếu không «tôi sẽ khốn nạn, sẽ mất mặt» nói theo các từ ngữ của tôi hồi ấy. Ồ! Khốn thay! Làm thế nào để có ngay bạc ngàn, để đến trường đua ngựa, để vào những khách sạn cỡ Bôrell... Làm sao tôi có thể lú lẫn và biến cải đến thế được? Ồ! nhục nhã quá! Này bạn đọc, bây giờ tôi xin chế giễu câu chuyện nhục nhã và mất danh dự của tôi hồi ấy. Thật quả không còn gì ô nhục cho tôi hơn là những kí ức ấy.

Tôi tự phán xét và thấy mình tội lỗi. Hồi ấy trong khi bị cơn lốc lôi cuốn, dù chỉ có một mình, thiếu người hướng dẫn khuyên răn, tôi xin thề là đã ý thức được sự sa đọa của mình. Bởi thế tôi thấy mình không đáng tha thứ. Tuy nhiên trong hai tháng chơi bời ấy, tôi hơi thỏa thích. Sao lại «hơi» thỏa thích? Phải nói là «quá thỏa thích»! Thậm chí đôi khi (nhiều lần đôi khi!) tôi tự thấy lương tâm mình hồ thẹn đến run rẩy cả linh hồn. Thế mà, nào ai có thể tưởng tượng được rằng tôi tự hồ lại càng say đắm hơn: «Một liều ba bẩy cũng liều, cho sa đọa luôn! Dù sao ta sẽ không sa đọa! Ta sẽ tự giải thoát! Ta có số mệnh mà!» Tôi đi trên chiếc cầu phao mỏng manh, không tay vịn bắc trên vực thẳm, vậy mà tôi cứ nhởn nhơ hớn hở tiến bước, chẳng hề nhìn xuống vực thẳm. Hiểm nguy lù lù ngay đó mà tôi vẫn vui tươi. «Ý định» của tôi đâu? Nó sẽ tới sau! Rồi mình cũng sẽ thực hiện «ý định»! Tất cả chỉ là sự lầm lạc nhất thời!... Há chẳng nên vui chơi chút đỉnh ru?». «Ý định» của tôi mắc phải cái xấu đó. Một lần nữa tôi xin nhắc lại là «ý định» của tôi tuiệt đối bất chấp mọi sự đi lệch hướng. Nếu nó không vững chắc, không triệt để, hẳn tôi đã lo ngại mà không dám sao nhãng «ý định!»

https://tieulun.hopto.org

Trong thời gian này, tôi vẫn giữ căn phòng nhỏ đã mướn, nhưng không ở, tôi chỉ để chiếc vali, cái sắc hành lí và ít vật dụng khác. Tôi thường ở nhà hoàng thân Sôcôlski. Suốt nhiều tuần lễ tôi ở hẳn đó, ngủ tại đó... Tại sao vậy, rồi các bạn sẽ rõ. Bây giờ, xin nói sơ về căn phòng của tôi. Tôi đã thích căn phòng ấy rồi: đây là nơi đầu tiên Véc-silốp đến tìm tôi sau cuộc cãi cọ giữa đích thân tôi với ông. Và sau đó ông ta còn đến thăm tôi nhiều lần. Tôi cũng xin nhắc lại rằng đối với tôi đây là thời gian của ngượng ngùng hổ thẹn nhưng cũng là của hạnh phúc tràn bờ... Tất cả đều thỏa mãn tôi, tươi cười vui vẻ với tôi! Trong những phút giây mê đắm tôi tự nhủ: «Tội gì mình cứ mang vẻ mặt rầu rĩ như trước, tại sao mình cứ tự câu thúc một cách đau đớn như trước; hà tất cứ nhớ mãi thuở thơ ấu cô đơn và ứ ê; hà tất trùm chăn để mơ ước vớ vẩn, nguiện thề lăng nhăng, tính toán với «ý định» xa vời? Tất cả những điều đó là tự mình hình dung ra, tưởng tượng thấy, còn thiên hạ lại khác hẳn; tôi thấy cái gì cũng vui thú và thoải mái; tôi còn... nhưng thôi... Hỡi ôi! tất cả đều nhân danh tình thương, tâm hồn cao thượng và danh dự! Nhưng rốt cuộc chỉ là quỉ quái, chỉ là đểu giả, chỉ là ô nhục!

Đủ rồi!

2

VÉCSILỐP đến thăm tôi lần đầu tiên, hai ngày sau cuộc đoạn giao giữa ông với tôi. Tôi không ở nhà, ông ngồi đợi. Khi trở về căn phòng nhỏ hẹp tôi không ngờ lại gặp ông sau ba ngày xa cách; mặt tôi hoa lên và tim tôi tôi đập mạnh đến độ tôi đứng sững trước thềm cửa. May mà lúc ấy ông ta đang nói chuyện với chủ nhà, ông này không muốn để khách ngồi buồn một mình, nên vội làm quen và

https://tieulun.hopto.org

đang thao thao kể một câu chuyện hào hứng nào đó. Chủ nhà là một ông công chức hạng chín, độ bốn mươi tuổi, mặt rỗ chằng rỗ chịt, rất nghèo, phải nuôi một bà vợ ho lao và một thằng con bịnh hoạn; Ông ấy rất hay thổ lộ tâm sự, tính nết nhu hòa nhã nhặn. Tôi rất mừng, sự có mặt của chủ nhà đã đỡ đòn cho tôi khỏi lúng túng, vì nếu không tôi biết nói gì với Vécsilốp đây? Tôi biết, tôi biết chắc chắn trong ba ngày này thế nào ông cũng tìm tới đúng như tôi muốn, bởi vì tôi nhất định không bao giờ chịu đi gặp ông trước, thái độ của tôi chẳng phải là bướng bỉnh, mà chính là do lòng thương ông, do sự hờn iêu nào đó mà không biết cũng không diễn đạt ra được. Vả chăng, bạn đọc đã thấy rõ tôi rất vụng nói. Mặc dù đã chờ đợi ông suốt ba ngày nay, đã luôn luôn hình dung ông đặt chân vào ngưỡng cửa phòng này, tôi vẫn không thể biết trước, dù cố gắng suy đoán, chúng tôi sẽ nói chuiện gì với nhau, sau những cuộc bất hòa đã qua. Ông liền thân mật chìa tay cho tôi bắt, trong khi ông vẫn ngồi:

— A, anh đây à! Ngồi đây, ngồi bên cạnh chúng tôi. Ông Piôtrơ Hippôtilôvích đang kể một chuiện hay lắm về phiến đá ở gần trại lính Pôn... hoặc quanh quẩn khu đó...»

— Vâng, tôi biết phiến đá ấy.» Tôi trả lời nhanh và ngồi xuống chiếc ghế kê bên hai ông ngồi trước bàn. Tất cả căn phòng vuông mỗi bề đúng bốn thước. Tội thở thật nặng nề.

Vẻ hài lòng rực lên trong ánh mắt Vécsilốp:

Tia mắt nhìn giữa ông Vécsilôp có vẻ thích chí: có lẽ ông không bình tĩnh chăng hay ông nghĩ rằng tôi muốn làm những cử chỉ gì đây. Bây giờ thì ông đã vững dạ.

— Kể lại từ đầu câu chuiện đi, ông Piôtrơ Hippôlitôvích!» Hai ông đã xưng hô với nhau bằng tên họ:

— Chuiện xảy ra dưới thời Tiên-hoàng đế...» Piôtrơ Hippôlitôvích quay về phía tôi nói, giọng ông nóng nẩy và

https://tieulun.hopto.org

mệt nhọc, dường như ông ta đã lo ngại trước về hiệu năng kể chuiện của mình. «... Vậy các ông biết phiến đá ấy, phiến đá ác hại nằm chình ình giữa đường phố chỉ cản trở lưu thông. Hoàng-đế ngự du qua đó nhiều lần, vẫn trông thấy phiến đá còn đây. Rõ ràng đức vua không vui lòng: một trái núi đích thực, một trái núi giữa phố xá, khó coi quá: «Nó phải biến đi chứ!» Đức Vua liền phán: «Phải trục nó đi!» Các ông hẳn hiểu ý nghĩa của lời phán ấy: «Phải trục nó đi!» Các ông nhớ lại Tiên hoàng đế chăng?* Đối phó làm sao với phiến đá đây? Mọi người điên đầu về vụ này. Lúc bấy giờ có Hội-đồng thành-phố, và tôi không còn nhớ rõ ai nhưng là một vị đại quan đương thời được trao phó trách nhiệm ấy. Vị đại quan này được phúc trình như sau: phải tốn mười lăm ngàn rúp không kém đồng nào, và phải ba đồng rúp bạc (bởi vì dưới triều đại Tiên đế, tiền giấy được đổi bằng bạc thật). «Mười lăm ngàn rúp sao?» Trước tiên, những người Anh-cát-lợi định đặt đường rầy, trục phiến đá lên rồi dùng đầu máy xe lửa lôi đi; nhưng làm theo cách ấy sẽ tốn bao nhiêu tiền? Nơi đây chưa có hỏa xa, chỉ mới có con đường xe lửa Sáckôiê Sêlô là đã hoạt động*.» Lúc ấy tôi vừa tức bực vừa xấu hổ đối với Vécsilốp; nhưng ông thì đang lắng nghe kể chuiện với vẻ thích thú rõ rệt. Tôi hiểu rằng ông ta rất hoan nghinh người chủ phòng đến chơi vì bản thân ông, tôi thấy rõ, cũng có vẻ thẹn đối với tôi. Ông còn tỏ ra cảm động nữa. Tôi bắt đầu cau mày hỏi: «Này, người ta không thể cưa phiến đá ra hay sao?»

— Cưa phiến đá? Đúng thế, lúc đó người ta mới nảy ra ý kiến ấy; do Môngferăng đưa ra. Các ông hẳn biết Môngferăng là người thủa ấy đã xây dựng nhà thờ Thánh Isắc*. Ông ta bảo: «Cưa phiến đá ra rồi sẽ mang nó đi được.» Phải lắm, nhưng với giá nào?

— Làm vậy thì đâu tốn gì lắm, chỉ có cưa ra rồi chở đá đi.

https://tieulun.hopto.org

— Xin lỗi, không dễ dầu đâu, phải thiết lập một cái máy, máy hơi, và chở đá đi đâu? Một núi đá cỡ đó! Người ta nói rằng phải tốn đến mười ngàn rúp là ít; lối mười hay mười hai ngàn!

— Này ông Piôtrơ Hippôlitôvích, đó là chuiện tầm bậy, tất cả sự việc ấy không phải vậy đâu...» nhưng Vécsilốp liền kín đáo nháy mắt với tôi. Tôi thấy rõ ông có vẻ thương hại một cách tế nhị đến độ còn lấy làm đau đớn cho cha chủ phòng, khiến tôi rất hài lòng và cất tiếng cười ròn.

Ông kia chẳng nhận thấy gì cả và, cũng như các người kể chuiện khác, rất sợ bị người nghe ngắt lời để đặt những câu hỏi. Ông ta vui vẻ nói tiếp:

— Này đây, đây, đây! Lúc ấy bỗng có một thường dân đi tới. Anh ta còn trẻ, các ông biết mà, một dân Nga chính cống, có chòm râu cằm nhọn hoắt, bận áo nẹp dài chấm gót, có vẻ hơi say, nhưng thực ra không say rượu. Anh ta đi tới đúng vào lúc bọn người Anh và ông Môngferăng đang họp bàn. Còn nhân vật được trao phó sứ mạng, cũng đi xe ngựa tới, vừa nghe đã nổi giận: «Các ông bàn cãi lâu mà chẳng đi đến đâu cả». Đột nhiên ngài trông thấy một gã thường dân đứng sững sững gần đó, đang mỉm cười với vẻ khó hiểu, hoặc giả anh ta cười thật, cũng không hẳn là thế, nhưng...

Vécsilốp liền í nhỉ hỏi:

— Anh ta cười mỉa chăng?

— Cười mỉa? nghĩa là có hơi mỉa, nụ cười của dân Nga mà hẳn ông đã hiểu. Vị đại quan đang cơn nóng bèn thét bảo anh chàng kia: «Này anh kia, anh có râu kia, đứng đợi chi đó? Anh là ai?»— «Thưa điện hạ, tôi nhìn phiến đá,» anh ta đáp. Đứng nhân vật ấy là một vị Hoàng thân; có thể chính là ông hoàng Suvôrốp, người Ý-đại-lợi, thuộc dòng dõi tướng quân... Thực ra không phải Suvôrốp, tiếc thay! Tôi quên không nhớ đó là vị nào, có điều mặc dầu

https://tieulun.hopto.org

là một hoàng thân, ông ta cũng chỉ là một người Nga chính nòi, một dân Nga đích thực, một nhà ái quốc, một tấm lòng rộng rãi của con người Nga; bởi vậy nhân vật ấy đoán ra được ngay:

— Này, vậy anh có thể đem phiến đá này đi nơi khác chăng? Tại sao anh cười?

— Bẩm điện hạ! Chỉ tại mấy người Anh. Họ đòi công quá đắt khi thấy ngân quĩ nước Nga đầy tràn, còn ở nước họ thì không có ăn. Điện hạ cho tôi trăm rúp thôi, bẩm ngài, chiều mai là phiến đá sẽ được đem đi.

«Các ông có thể hình dung được cảnh tượng lúc ấy. Bọn người Anh dĩ nhiên muốn nhai tươi nuốt sống anh chàng kia; ông Môngferăng thì cười; chỉ có vị hoàng thân, người có tấm lòng Nga rộng rãi ấy phán bảo: «Đưa cho anh ta trăm rúp! Mà anh kia, anh chắc bứng phiến đá đi được?»

— Kính bẩm điện hạ, chiều mai chúng tôi sẽ đem phiến đá đi.

— Anh làm cách nào?

Anh ta trả lời, nghe đích xác là giọng Nga nhé:

— Kính xin điện hạ đừng cho kẻ hèn này dám xúc phạm ngài, nhưng đây là «bí mật» của chúng tôi.

«Vị đại quan hài lòng bèn phán truyền: «Này, anh ta cần gì, các anh phải cung cấp cho đủ.» Rồi người ta cho anh chàng được ở lại chỗ phiến đá. Sao, các ông nghĩ thế nào? Liệu anh ta có làm đúng như lời đã hứa không?»

Người kể chuiện tạm ngừng và đảo ánh mắt xúc động liếc nhìn chúng tôi.

Vécsilốp nói: «Tôi không hiểu» (Còn tôi, tôi ủ rũ). Ông kia lớn tiếng kể tiếp với vẻ đắc ý, tuồng như chính ông ta đã bứng được phiến đá đi:

— Nè! anh ta đã làm nổi và làm thế nào? Anh ta mướn những người nông dân, vài người dân Nga lương

https://tieulun.hopto.org

thiện, với những cái mai đào đất. Họ đào một hố sâu chung quanh phiến đá. Họ hì hục suốt đêm, đào thành một hố lớn bằng kích thước phiến đá và sâu hơn độ một ngón tay. Sau đó, anh ta mới ra lệnh cho mấy nông dân kia đào khoét sâu vào phía dưới phiến đá, từng bước và thận trọng. Đương nhiên không bao lâu phiến đá không còn được đứng tựa trên đất cứng liền mất thăng bằng. Khi nó bắt đầu lung lay, họ dùng sức mạnh của cánh tay, xô nó đổ nhào về một bên, đẩy theo mẹo Nga ấy mà, và... ầm! phiến đá lọt xuống hố sâu. Rồi họ lấy xẻng xúc đất lấp hết những chỗ hõm còn lại, dùng chầy vồ nện đất chắc xuống để hoàn trả nền phố như cũ. Phiến đá biến tiêu rồi! Rõ rệt quá!»

— Chính ông được chứng kiến!» Vécsilốp hỏi.

— Cả đám thiên hạ đông đảo bu tới coi mà! Bọn người Anh kia hiểu được ngay trước khi có kết quả, nên họ tức phát điên. Ông Môngferăng chạy đến lên tiếng: «Đó là công tác theo lối nông dân, giản dị quá! Nhưng tất cả là ở đó, giản dị như bắt tay chào nhau, nhưng bọn các anh đâu có nghĩ ra được từ trước, đồ ngu ngốc! Tôi còn thuật lại cho hai ông biết điều này nữa: vị đại quan triều đình, người chỉ huy công việc, liền ôm lấy anh chàng râu mà hôn và vồn vã hỏi: «Anh là người ở đâu?»—«Bẩm điện hạ, tôi ở tỉnh Giarôsláp. Chúng tôi vốn nghề thợ may, nhưng mùa hè thường đem trái cây lên kinh đô bán.» Rồi thành tích ấy được bẩm trình lên các nhà cầm quiền. Anh chàng râu được ban thưởng một cái mề đay mà anh ta thường đeo lủng lẳng ở cổ để đi nhậu rượu. Hai ông thừa hiểu người Nga chúng mình không biết trọng những thành tích ấy! Vì thế, cho đến giờ đây bọn ngoại quốc vẫn còn ăn thịt được chúng mình, phải thế không?

— Vécsilốp lên tiếng: «Chắc chắn, tinh thần Nga là...» Nhưng đến đây thì người kể chuiện đã may mắn được bà

vợ đau ốm gọi và, ông ta liền chạy đi. Nếu không, chắc tôi không thể chịu đựng được nữa. Vécsilốp cười cười:

— Này anh, ông ta đã mua vui cho tôi hàng giờ trước khi anh về. Phiến đá kia là tất cả những gì có thể gọi là chuiện ái quốc ti tiện nhất trong những chuiện thuộc loại ấy. Nhưng làm sao ngắt lời ông ta được? Anh thấy đó, ông ta thích đến ngất đi được. Thực ra, tôi tin rằng phiến đá vẫn còn nguiên vị, nếu tôi không nhầm, và chẳng có chuiện nó bị chôn xuống hố...

Tôi kêu lên:

— Trời ơi! Nhưng quả là thế thật! Sao ông ta lại dám!...

— Anh nói gì đó? Ủa, tôi tưởng anh đã tức giận thật. Ông ta đã lầm lộn: thủa nhỏ, tôi có nghe một chuiện đại loại như thế về một phiến đá, có điều chắc chắn không phải phiến đá này. «Thành tích được bẩm trình lên các nhà cầm quiền». Trong lúc nói «... bẩm trình lên các nhà cầm quiền» tất cả tâm hồn ông chủ phòng như reo vang lên. Trong các giới đáng thương ấy, những giai thoại cần thiết. Họ có vô số giai thoại, nhất là vì họ có tánh bạ sao nói vậy. Họ chẳng học hỏi gì cả, họ chẳng biết gì cho đúng. Này nhé, ngoài những lúc đánh bạc và hành nghề, họ cũng muốn nói chuiện gì có vẻ nhân đạo và thơ mộng... Cái dông Piôtrơ Hippôlitôvích thực ra là ai vậy?

— Là con người đáng thương nhất, một kẻ khốn khổ.

— Đó, anh thấy không, có lẽ ông ta cũng chẳng bao giờ chơi cờ bạc. Tôi nhắc lại với anh rằng trong khi kể chuiện, ông ta được thỏa mãn tình mến iêu đồng loại: ông ta đã muốn làm vui lòng chúng ta. Lòng ái quốc của ông ta cũng được toại nguiện; chẳng hạn, ông ta còn biết giai thoại kĩ nghệ gia Davialốp đã được người Anh hứa biếu một triệu đồng, với điều kiện không gắn nhãn hiệu trên sản hẩm của mình*.

https://tieulun.hopto.org

— À, Trời ơi! Giai thoại ấy tôi cũng biết.

— Có ai mà chẳng biết nhỉ? Ông ta cũng biết rõ, trong khi kể một chuiện mà chắc chắn anh đã được nghe rồi, ông ta vẫn thuật lại, *cố tình* làm như anh chưa biết chuiện ấy. Giai thoại về ảo mộng của quốc vương Thụy-điển hình như giờ đây đã lỗi thời, vậy mà thủa bé tôi nghe người ta thầm thì bí mật kể lại với nhau một cách say mê thích thú*. Lại còn câu chuiện, vào đầu thế kỉ, một nhân vật phải quì gối trước các quí tộc nghị viện ngay giữa viện quí tộc*. Cũng có nhiều giai thoại về viên quan tư Basútski*. Và vụ bứng mất một đài Kỉ niệm.

«Họ khoái những giai thoại về triều đình: thí dụ như những chuyện về Chécnichép, một vị thượng thư của triều đại cuối cùng, đã bảy mươi tuổi nhưng biết cách biến đổi dung nhan thành ra trẻ như người chưa ngoài ba mươi. Trong những buổi lễ duiệt binh, Tiên hoàng nhìn thấy Chécnichép mà không dám tin ở cặp mắt của mình.

— Chuiện ấy tôi cũng biết.

— Có ai không biết đâu? Tất cả những giai thoại ấy đều nhảm nhí đến tột cùng. Mà anh nên biết rằng chính những thứ đó lại được truiền tụng sâu rộng không ngờ. Ngay trong từng lớp cao hơn, anh cũng gặp những người thích nói dối để mua vui cho đồng bọn, vì có ai mà chẳng khổ đau về con tim phóng túng của mình. Có điều trong giới chúng ta thì câu chuiện khoác một sắc thái chẳng hạn, người ta chẳng kệ chuiện Mĩ-châu đó sao, thật là ghê sợ, và cả các chính khách nữa chứ! Tôi thú thật chính tôi cũng thuộc hạng người ấy và suốt đời tôi đã khổ vì vậy.

— Chính tôi cũng đã nhiều lần kể chuyện ông Chécnichép.

— Anh cũng đã như vậy?

— Ở đây còn có một ông mướn phòng nữa, một công chức cũng iều đuổi già nua nhưng thực tế kinh khủng. Mỗi lần Piôtrơ Hippôlitôvích mở miệng là i như lão ta

https://tieulun.hopto.org

nói đâm ngang và cãi lại. Lão ta khéo làm thế nào mà ông kia phải chiều nịnh lão như một tên nô lệ cốt sao cho lão vui lòng chịu lắng nghe ông ta kể chuiện.

— Thứ đó lại cũng là hạng người kém nhã độ còn đáng ghét hơn loại nhất. Hạng người thứ nhất là cả tấm lòng nhiệt thành! «Để tôi nói dóc chơi thôi mà, bạn nghe sẽ vui tai!» Hạng thứ hai chỉ thích ngôn luận và hay u uất: «Đừng có nói dóc: chuiện ấy ở đâu vậy? xẩy ra hồi nào? năm nào?» Nói tóm lại, đó là người không tim. Này anh, cứ để cho họ ngoa ngôn chút chơi, vô hại mà! Họ có dóc tổ quá cũng mặc họ. Trước hết là anh tỏ ra nhã nhặn; sau là đối lại họ ta cũng mặc cho anh nói dóc: nhất cử lưỡng lợi mà! Việc quái gì! Nên thương iêu đồng loại. À mà tôi đang vội... Anh ở đây tốt lắm!» Vécsilốp vừa nói tiếp vừa rời ghế đứng lên.

— Tôi sẽ nói cho Sôfia và em gái anh biết rằng tôi có đến thăm anh và thấy anh khoẻ mạnh. Tái kiến nhé!

Sao, chỉ có thế thôi à! Nào tôi có cần vậy đâu; tôi mong chờ điều khác, *điều thiết iếu,* tuy tôi hiểu rõ là ông ta không thể làm gì khác hơn. Tôi cầm cây đèn tiễn ông đến tận cầu thang. Ông chủ phòng làm bộ từ trong nhà đi ra, nhưng tôi nhẹ nhàng cầm tay ông ta đẩy mạnh trở lại mà không cho Vécsilốp thấy. Hipplôtôvích ngạc nhiên, ngó tôi rồi tức thì lẩn mất.

— Những bực thang này...»Vécsilốp cầu nhầu kéo dài từng tiếng để định nói gì đó và có lẽ lại sợ tôi cũng muốn nói gì đây. «Những bực thang này tôi đi chưa quen, mà anh thì lại ở lầu hai... Ừ, bây giờ tôi mới thấy đường... Anh khỏi lo cho tôi, khéo không anh bị lạnh đó»

Nhưng tôi vẫn không rời ông. Chúng tôi cùng đi xuống tầng một:

— Con đã chờ đợi cha cả ba hôm nay!» Tôi tự nhiên thốt ra câu đó rồi tôi nghẹn ngào.

https://tieulun.hopto.org

— Cám ơn con.

— Con biết chắc thế nào cha cũng đến.

— Còn cha, cha cũng biết rằng con biết chắc thế nào cha cũng đến, con ạ!

Ông lặng thinh: Chúng tôi đứng trước cửa và tôi vẫn đi theo ông. Ông mở cánh cửa. Gió bất thần lồng lộng lùa vào thổi tắt ngọn nến. Tôi liền túm lấy tay ông. Trời tối như mực. Ông rùng mình nhưng không nói một lời nào. Tôi gục xuống bàn tay ông và hôn lấy hôn để, hôn nhiều lần, hơn đến ngàn lần.

— Con ơi! Tại sao con thương iêu cha đến thế?» Ông cất tiếng nói, giọng lạc hẳn đi, run rẩy, khác lạ, có thể bảo là không phải tiếng ông nói.

Tôi muốn đáp lại nhưng nghẹn lời và tôi chạy lên lầu. Ông vẫn đứng nguiên chỗ và chỉ đến khi tôi đã lên tới tầng lầu của mình tôi mới nghe cánh cổng mở ra và đóng sầm lại. Để tránh cha chủ phòng một lần nữa lại ra đứng ở lối đi, tôi chạy tuột vào phòng mình gài chốt lại rồi không thắp đèn, tôi nhào lên giường, úp mặt xuống gối mà khóc, khóc mãi. Đây là lần đầu tiên tôi khóc, kể từ rời khỏi nhà lão Túts! Tôi nức nở khóc như mưa như gió và cảm thấy sung sướng biết dường nào... Nhưng làm sao tả lại được đây!

Tôi vừa viết những lời đó mà không thẹn, bởi vì có thể tất cả điều vừa thuật đó rất đẹp mặc dầu phi lí.

3

NHƯNG rồi ông sẽ hối hận biết bao! Tôi tỏ ra là một đứa tai ngược ghê gớm. Theo lẽ, giữa chúng tôi sẽ không có vấn đề gì nữa từ sau cảnh hưởng ấy. Trái lại, ngày hôm sau chúng tôi gặp nhau mà tuồng như không có gì đã xảy

https://tieulun.hopto.org

ra... Hơn nữa, tối hôm sau, tối lại gần như cục cằn, còn ông ấy vẫn khô khan với tôi. Ấy là lúc chúng tôi lại gặp nhau tại chỗ tôi ở. Không hiểu sao tôi vẫn chưa đến nhà ông, mặc dầu tôi rất mong về thăm mẹ tôi.

Suốt thời gian này, nghĩa là trong hai tháng, tôi với ông chỉ nói về những vấn đề trừu tượng, và đó là điều khiến tôi ngạc nhiên: chúng tôi chỉ bàn cãi những vấn đề trừu tượng, nhân đạo và cần thiết nhất, chắc chắn như vậy nhưng vẫn chưa hề đả động đến chuiện thiết iếu. Vậy mà trong chúiện thiết iếu ấy, có rất nhiều điều cần phải được xác định và làm sáng tỏ; và có ngay cả một nhu cầu cấp bách mà chúng tôi lại không nói đến. Tôi cũng chẳng đả động gì với ông về mẹ tôi, về em gái tôi... về chính cá nhân tôi nữa, về tất cả câu chuiện đời tôi. Tôi không hiểu là tại tôi xấu hổ, hay là tại tính khí trẻ nít của tuổi thanh niên. Tôi cho là tại thói trẻ em, bởi vì dù sao vẫn có thể dẹp bỏ được sự xấu hổ. Tôi ngược đãi ông ta ghê quá, và có nhiều lần tôi còn hỗn xược, cả trong những lúc trái hẳn với lòng mình: thái độ vô lễ này có tính chất tự phát, không cưỡng lại được, tự mình không ngăn cản nổi mình. Còn Vécsilốp, ông ta vẫn giữ cái giọng hơi mỉa mai như trước, tuy lúc nào cũng hết sức dịu dàng, bất nệ mọi sự. Tôi cũng lấy làm lạ một điều là ông rất năng tới chơi với tôi, đến độ tôi đâm ra họa hoằn mới về thăm mẹ tôi. Mỗi tuần tôi chỉ còn về một lần là cùng, nhất là trong thời gian gần đây khi mà tôi đã lao đầu đi tìm cách khuây sầu. Luôn luôn ông ta đến vào buổi chiều và ở lại để nói chuiện. Ông cũng thích nói chuiện với cha chủ phòng, khiến tôi phát tức điên, vì một người như ông ta mà cũng như vậy. Tôi thoáng nghĩ rằng có lẽ ông không còn có ai để mà đến chơi chăng? Nhưng tôi biết chắc chắn rằng ông ta có nhiều người quen. Hồi gần đây, ông đã tiếp xúc lại với nhiều bạn cũ trong giới

https://tieulun.hopto.org

lịch thiệp, mà ông đã chểnh mảng suốt cả năm trước. Tuy nhiên dường như ông cũng không say mê quá trớn những cuộc giao thiệp ấy, và chỉ trở lại với một số nào đó trong những cuộc xã giao chính thức. Ông ta thích đến với tôi hơn. Tôi hết sức cảm động là mỗi chiều đến với tôi, ngay lúc mới mở cánh cửa phòng, ông có vẻ rụt-rè, nhìn tôi bằng ánh mắt băn khoăn mà hỏi: «Cha có làm phiền con chăng? Cứ nói, cha đi liền!» Đôi khi ông đã nói thế. Chẳng hạn như một lần, đúng vào hồi gần đây, ông đến vào lúc tôi đã mặc xong bộ quần áo vừa lấy ở thợ may về, và đang soạn sửa đến nhà «hoàng thân Sêriôgia» để cùng đi đến một nơi mà tôi sẽ giải thích sau. Ông bước vào và ngồi xuống ghế mà không để ý tôi đang sửa soạn đi chơi; đôi khi ông đãng trí lạ lùng. Ngẫu nhiên ông hỏi thăm đến cha chủ phòng, tôi tức mình:

— Cho quỉ bắt cha đó đi!

— Ạ!— ông liền đứng bật ngay dậy— chắc con đang sửa soạn đi chơi mà cha lại đến làm phiền con. Cha xin lỗi nhé.»

Thế là ông ta vội vàng từ tốn đi ra. Chính sự khiêm nhường của một người như ông ta, một người rất lịch thiệp và, rất tự chủ và có nhiều đặc điểm, đã bỗng nhiên khơi dậy trong hồn tôi tất cả lòng mến iêu và tin tưởng ông ta. Nhưng nếu ông iêu thương tôi đến thế, tại sao giữa lúc tôi đam mê xấu xa như vậy, ông không ngăn cản tôi ngay? Ông chỉ nói một tiếng, có lẽ tôi đã ngừng lại. Cũng có thể là không. Tuy nhiên, lúc ấy ông đã thấy rõ cái bộ dạng ăn mặc bảnh bao đúng mốt của tôi, những cách thức khoa trương phách lối của tôi, thằng đánh xe Mát-vêi của tôi (có một lần tôi đã đón mời ông lên xe ngựa của tôi, nhưng ông từ chối, và còn mấy lần như thế nữa, ông cũng vẫn khước từ). Ông lại cũng thấy tôi xài tiền như điên, thế mà ông chẳng nói một lời, một tiếng, cũng chẳng

https://tieulun.hopto.org

lưu ý chút nào! Cho đến ngày nay, tôi vẫn còn ngạc nhiên về điểm ấy. Còn tôi, nói cho đúng, tôi chẳng câu nệ gì cả trước mặt ông; tôi phô ra hết và dĩ nhiên tôi chẳng cần giải thích gì cả. Ông ta chẳng hỏi mà cũng chẳng nói gì.

Tuy vậy, có vài ba lần, chúng tôi sắp định nói với nhau về sự thiết iếu. Hồi đầu có một lần sau khi ông ta từ bỏ gia tài, tôi có hỏi bây giờ ông sẽ sống bằng cách gì. Ông đáp, giọng bình tĩnh lạ lùng:

— Luôn luôn cha tự liệu, con ạ!

Ngày nay, tôi biết rằng trong hai năm vừa qua, số vốn ít ỏi của Tatiana, năm ngàn rúp, cũng đã xài mất phần nửa cho Vécsilôp.

Một lần khác, chúng tôi có nói chuyện với nhau về mẹ tôi. Ông ta buồn rầu nói:

— Con ạ, ngay từ lúc mới kết duiên với mẹ con hay đúng hơn là từ hồi đầu, giữa cuộc và đến sau nữa, cha thường bảo Sôfia: «Mình ơi, tôi làm khổ mình và tôi còn làm khổ mình mãi mãi, và tôi vẫn không ân hận khi mình còn ở trước mặt tôi, nhưng nếu mình chết đi, tôi cũng sẽ ân hận mà chết.»

Vả chăng, tôi còn nhớ, tối hôm ấy, ông thành thực đặc biệt:

— Lại nữa, chẳng thà cha là một kẻ bất tài không chút đức tính, và chẳng thà cha chịu khổ đau vì ý thức được mình như thế đi! Nhưng không, cha tự hiểu là mình tài giỏi vô cùng. Theo con, cha tài giỏi vì gì? Này con, đúng là cha rất mạnh về nghị lực để tự thích ứng tức khắc bất cứ cảnh ngộ nào, đó là đặc tính của những người Nga thông minh ở thế hệ chúng ta. Không có gì khiến cho mềm iếu được, không có gì tàn phá được cha, và không có gì khiến được cha kinh ngạc. Cha mạnh mẽ như một con chó chăn chiên. Cha không cần đến ý chí cũng có thể cùng một lúc cảm nhận dễ dàng hơn ai hết, hai mối tình đối chọi. Tuy nhiên

https://tieulun.hopto.org

cha hiểu rằng như thế là bất chính, nhất là tại vì đó là điều quá hợp lí. Cha đã sống đến gần năm chục tuổi, vậy mà cho đến ngày nay, cha vẫn không hiểu rằng sống đến tuổi này là sướng hay khổ. Hẳn là cha iêu đời và đó là do các sự việc trực tiếp mang lại. Nhưng đối với một người như cha, iêu đời lại là một sự hèn nhát. Trong thời thế gần đây, có điều mới lạ: những người như Cráp không tự thích ứng được nên tự bắn vỡ sọ mà chết. Thật quá rõ rệt: những người như Cráp là bọn ngu ngốc; vậy thì chúng ta đây là hạng thông minh, không có gì để so sánh cả, và vấn đề vẫn bỏ ngỏ. Không lẽ trái đất chỉ hiện hữu cho những người như chúng ta? Có thể là như vậy đấy. Nhưng ý tưởng ấy thật quá buồn nản. Chung cục... chung cục vấn đề vẫn chưa được giải quyết.»

Ông ta nói với vẻ buồn rầu, tuy nhiên tôi chẳng hiểu ông thành thực hay không? Luôn luôn trong lòng ông có điều u ẩn gì mà tôi không hiểu, mà ông cũng không muốn cởi mở ra bất cứ với giá nào.

4

TÔI đã hành ông bằng rất nhiều câu hỏi. Tôi tới tấp hỏi ông như kẻ đói vồ lấy miếng bánh. Ông trả lời tôi luôn luôn với vẻ hòa nhã và giản dị, nhưng bao giờ ông cũng kết luận bằng những châm ngôn phổ thông, đến nỗi rốt cuộc tôi chẳng rút ra được điều gì cả. Vậy mà những câu hỏi ấy đã khiến tôi băn khoăn suốt đời, thẳng thắn thừa nhận rằng hồi còn ở Mạc-tư-khoa tôi đã trì hoãn đến ngày chúng tôi thảo luận ở Pêtécbuốc để tìm ra lời giải đáp cho những câu hỏi ấy. Hồi đó, tôi còn tuiên bố hẳn như vậy với ông ta. Ông đã không chế giễu tôi, mà trái lại, tôi còn nhớ, ông đã siết chặt bàn tay tôi. Về chính trị đại cương và những vấn đề xã hội, tôi không thể moi được chút gì ở

https://tieulun.hopto.org

ông ta, tuy nhiên vì tôi đã có «ý định» nên những câu hỏi ấy mới chính là nhưng điều khiến cho tôi phải băn khoăn hơn cả. Về bọn người như Đécgasếp, có một lần tôi chỉ được nghe ông nhận định với câu: «Họ không đáng phê bình»; nhưng ngay sau đó, ông lại nói thêm một câu kì lạ rằng: ông tự dành quyền không gán cho ý kiến của ông «một tầm quan trọng nào». Những quốc gia đương thời và thế giới sẽ kết liễu như thế nào? Nền hòa bình xã hội sẽ được tái lập ra sao? Những vấn đề ấy, ông ta vẫn giả điếc, giả câm từ lâu. Tôi phải vất vả lắm cuối cùng mới gợi cho ông nói được mấy lời này:

— Cha thiết tưởng những điều đó sẽ qua đi một cách rất bình thường. Thật ra, tất cả các Quốc-gia, dù có ngân sách thăng bằng và «vắng bóng» lạm phát, một ngày kia cũng sẽ lâm vào thế kết tối hậu, và tất cả các nước không trừ một nước nào cũng sẽ vỡ nợ, để rồi chung cục tất cả sẽ được cải tiến trong một cuộc phá sản toàn thể thế giới. Tuy nhiên tất cả những phần tử bảo thủ trên khắp hoàn cầu sẽ chống đối, bởi vì chính họ là bọn người có cổ phần và là những chủ nợ, họ sẽ không muốn chấp nhận sự vỡ nợ. Dĩ nhiên liền đó sẽ xảy ra một cuộc như dưỡng hóa toàn thể; sau đó tất cả những kẻ không đừng có cổ phần, và những dân tay trắng tức là toàn thể bọn ăn xin, sẽ đương nhiên từ chối tham dự vào cuộc dưỡng hóa kia... Thế là chiến tranh, và sau bảy mươi lần thất trận, bọn ăn xin rốt cuộc lại tiêu diệt được bọn cổ động, rồi cướp đoạt kết cổ phần, và thay thế kẻ thù trọng địa vị cổ động, dĩ nhiên. Có lẽ họ sẽ tuiên bố những điều mới mẻ, nhưng cũng có thể là không. Điều chắc chắn hơn cả là họ cũng sẽ phá sớm. Này con, sau cùng cha không thể tiên đoán xa hơn nữa về những thế hệ hậu lai, sẽ làm thay đổi bộ mặt thế giới này. Vả chăng, con nên coi trong sách ngữ...

— Nhưng mọi sự há lại vật chất đến thế sao? Phải

https://tieulun.hopto.org

chăng chỉ vì tài chánh mà thế giới hiện hữu sẽ kết liễu?

— Phải, chắc chắn là như vậy, đó là cha chỉ mới lấy một góc toàn cảnh mà nói, nhưng góc cạnh ấy được thắt chặt vào tất cả phần còn lại bởi những mối dây bất khả phân biệt.

— Vậy thì làm thế nào?

— Lạy chúa tôi, đừng quá hấp tấp; tất cả những sự kiện ấy không phải là đã cận kề. Nói đại khái thì tốt hơn hết là chẳng làm gì cả. Ít ra, con cũng có được lương tâm iên ổn, bởi vì con chẳng tham dự vào gì cả.

— Thôi thôi! chúng ta nên nói chuiện đúng đắn. Con muốn biết rằng con phải làm gì đây, con phải sống như thế nào đây?

— Con phải làm gì hả? Hãy sống lương thiện, đừng dối trá, đừng ao ước chiếm ngụ nhà cửa đồng loại, nói vắn tắt, con hãy đọc lại mười điều răn: những điều đã được viết cho hậu thế.

— Thôi thôi, những điều ấy quá xưa, và chỉ là những lời nói, mà hiện thời phải hành động.

— Này này! nếu con đang bị dày vò bởi một mối lo buồn lớn lao, thì con nên cố gắng iêu thương một người nào hoặc một cái gì, hoặc chỉ cần ham mê một điều gì.

— Cha lúc nào cũng cười cợt! Rồi sau con có thể làm gì độc lực với mười điều răn mà cha nói?

— Thì con sẽ thực hiện những điều ấy, bất chấp những thắc mắc và nghi nghờ của chính mình, rồi con sẽ thành một vĩ nhân.

— Một vĩ nhân chẳng ai biết tới.

— Chẳng có sự kín đáo nào lại sẽ không phơi bầy ra một ngày nào đó.

— Cha đùa giỡn hoài!

— Này, nếu con bận tâm đến mọi thứ, thì tốt hơn hết là hãy học chuyên môn thật gấp đi! Học ngành kiến

https://tieulun.hopto.org

trúc hoặc luật-sư. Sau này con sẽ có một nghề nghiệp thực-sự và đứng đắn, con sẽ iên tâm và quên hết mọi điều trẻ nít kia.

Tôi nín thinh. Tôi có thể rút được gì hơn thế nữa? Tuy nhiên, sau mỗi lần nói chuyện với ông ta, tôi còn hoang mang hơn trước. Ngoài ra, tôi thấy thật rõ ràng ông luôn luôn giấu kín một bí ẩn nào đó. Đấy chính là điều đã lôi cuốn tôi mỗi ngày một gần ông thêm. Có một hôm tôi ngắt lời ông:

— Con vẫn ngờ rằng cha nói vậy vì hờn giận hoặc vì đau khổ, nhưng thực ra trong thâm tâm cha, cha cuồng tín một ý tưởng cao siêu nào mà con không biết và cha giấu kín hoặc nói ra lại sợ xấu hổ.

— Cha cám ơn con!

— Thưa cha, không có gì cao thượng hơn là mình trở nên hữu ích. Hãy chỉ cho con biết làm thế nào để trở nên rất hữu dụng vào lúc cần. Con biết rằng cha sẽ không giải đáp. Nhưng con chỉ cần được ý kiến của cha: hãy nói cho con biết và con sẽ làm tất cả những gì cha chỉ bảo, con xin thề như vậy! Này cha, tư tưởng vĩ đại kia gồm những điểm gì?

— Biến những hòn đá thành bánh ăn, đó là tư tưởng vĩ đại.

— Phải chăng đó là tư tưởng vĩ đại nhất. Không, thực ra cha đã chỉ dẫn cả một con đường phải noi theo. Tuy nhiên rồi cha lại sẽ bảo con: tư tưởng ấy có vĩ đại hơn cả chăng?

— Con ạ, tư tưởng ấy rất vĩ đại, rất vĩ đại! Nhưng chưa phải là vĩ đại hơn hết. Nó vĩ đại nhưng chỉ vào hàng thứ nhì, và nó cũng chỉ vĩ đại trong hiện thời: con người sau khi đã thỏa mãn liền quên kí vãng; trái lại, họ sẽ nói ngay: «Được, mình đã thỏa mãn rồi, thì bây giờ mình làm gì đây?» Vấn đề vẫn muôn đời còn nguiên vẹn.

https://tieulun.hopto.org

Cha có nói đến những «tư tưởng Thụy sĩ». Con không hiểu «tư tưởng Thụy-sĩ» là gì?

— Tư tưởng Thụy sĩ là đạo đức không có đấng Ki-tô, đó là những tư tưởng của thời nay, hay nói rõ hơn là tư tưởng của tất cả nền *văn minh hiện đại*. Nói tóm lại, đó là một trong những chuiện lịch sử dài dặc, kể lại từ đầu cũng nản lắm, và tốt hơn hết là chúng ta đừng nói tới.

— Luôn luôn cha chẳng muốn nói.

— Này con nên nhớ rằng sự im lặng vô hại và tốt đẹp.

— Đẹp?

— Đúng thế! sự im lặng bao giờ cũng đẹp và người im lặng luôn luôn đẹp hơn kẻ nói nhiều!

— Nhưng nói như cha con chúng ta dù sao cũng có giá trị tương đương với im-lặng chứ. Phế đi cái đẹp ấy! Hãy liệng đi một lợi thế như vậy!

— Này con...», bỗng nhiên ông hơi đổi giọng với vẻ cảm động và như đặc biệt khẩn nài, «cha không hề có ý muốn cám dỗ con bằng một đạo đức tư sản nào đó để thay thế lí tưởng của con. Cha không bảo con rằng «hạnh phúc đáng quí hơn sự nghiệp anh hùng» Ngược lại, chủ nghĩa anh hùng cao đẹp hơn bất cứ hạnh phúc nào, và chỉ cần có ý định muốn làm anh hùng cũng tạo ra hạnh phúc rồi. Đó là điều đã được giải quyết dứt khoát giữa chúng ta. Nếu cha quí trọng con, là vì giữa thời đại ung thối này, con đã biết ấp ủ trong lòng một «lí tưởng, cho con (hãy bình tĩnh, cha nhớ lắm mà). Tuy nhiên, không thể không lượng sức mình, bởi hiện nay con đang ao ước một cuộc sống lừng lẫy, đang muốn thiêu hủy những gì cha không hiểu, đang muốn tàn phá những gì cha không biết, con đang muốn vươn mình lên cao nhất nước Nga, con muốn thoảng bay như một đám mây sáng ngời sầm chớp, con muốn làm cho thiên hạ phải kinh hãi và thán phục, và còn muốn chính con sẽ biến

https://tieulun.hopto.org

qua Hoa-kì. Chắc chắn trong lòng con đang hoài bão một cái gì như vậy đó, và chính vì thế mà cha tưởng ngăn ngừa con là điều hay, bởi cha thành thực iêu mến con».

Ngay tất cả những lời giảng giải ấy có thể chỉ bảo cho tôi điều gì? Đó chỉ là nỗi lo âu cho cá nhân tôi, cho số phận của tôi về phương diện vật chất. Đó chỉ là một người cha với tình thương tầm thường. Mặc dầu là tốt; nhưng đâu phải là điều cần thiết cho tôi? Đứng trước lí tưởng, người cha chính đáng lẽ ra phải dám cho con mình hi sinh, cũng như ông già Hôrát đã cho các con trai của lão chết sống cho lí tưởng La-mã chứ?

Tôi thường hỏi ông về tôn giáo, nhưng sương mù lại dầy dặc hơn nữa. Nếu tôi hỏi: «Con phải làm gì trong lãnh vực tôn giáo? Ông trả lời tôi một cách ngây ngô nhất, như với một đứa con nít: «Phải tin Chúa!». Có lần tôi phát cáu nên lớn tiếng hỏi:

— Nhưng nếu con không tin?

— Vậy thì càng tốt, con ơi!

Đương nhiên điều chỉ dạy ấy cũng đích đáng, nhưng cũng chưa phải là điều tôi mong ước. Chỉ có một lần, ông bộc lộ tư tưởng riêng của mình, nhưng ông nói kì quặc quá, khiến tôi cũng ngạc nhiên hơn, nhất là tôi đã nghe nói về Thiện-Chúa-giáo cùng những hệ lụy của nó. Một hôm, ông nói với tôi, không tại nhà, nhưng ở ngoài đường phố, khi tôi đưa ông về sau một cuộc bàn thảo khá lâu:

https://tieulun.hopto.org

— Này con, người ta như thế nào mình cũng iêu thương, thật là một điều khó thể làm được. Vậy mà mình vẫn phải iêu thương họ. Vì thế con phải kìm hãm tình cảm của mình, phải bịt mũi, phải nhắm mắt mà làm điều thiện (điều kiện này khẩn thiết). Hãy chịu đựng điều mà họ làm cho con mà không thù ghét họ nếu có thể, «nên nhớ rằng con cũng là người.» Dĩ nhiên, con có quiền nghiêm khắc với họ nếu con được phú bẩm có đôi chút trí khôn hơn mức trung bình. Người ta sinh ra vốn là thấp kém và chỉ vì sợ hãi mới thích iêu thương; con đừng để cho mình vướng mắc vào tình iêu đó và nên khinh bỉ không ngừng những kẻ iêu như vậy. Trong kinh Côran, có đoạn nói rằng Đức Ala truyền cho vị tiên tri của Ngài hãy coi «những kẻ ương ngạnh» như là những con chuột, hãy cứ làm lành cho họ rồi cứ đường ta ta đi. Như thế có hơi cao ngạo, nhưng thật là xác đáng! Phải biết khinh bỉ họ ngay cả khi họ tốt, bởi vì chính lúc đó là lúc họ thối tha nhất. Ồ! bởi vì cha tự hiểu mình nên mới nói ra như thế, con ạ! Kẻ nào không quá ngu đần thì không thể sống mà lại không tự khinh mình, còn kẻ đó lương thiện hay bất lương chẳng quan hệ lắm. Iêu thương đồng loại mà không coi thường họ, là điều bất khả. Theo cha, con người ta được tạo ra bất lực về mặt thể chất để iêu thương đồng loại*. Ở đó có sự nhầm lẫn về ngôn ngữ ngay từ đầu, và «tình iêu thương nhân loại» chỉ gồm có cái nhân loại mà con tự tạo ra cho chính con ở trong lòng con (nói cách khác, cha tự tạo lấy mình, đồng thời cũng tạo tình iêu thương cho mình) và tình iêu thương ấy, do đó, không hề có trên thực tế.

— Tình iêu thương ấy không hề có sao?

— Con ơi, cha công nhận rằng như thế là hơi tồi, nhưng đâu phải lỗi tại cha. Người ta có hỏi ý kiến của cha khi mới bắt đầu tạo dựng ra thế gian này đâu, cho nên

https://tieulun.hopto.org

cha tự dành quiền có tự kiến của cha chứ.

— Như vậy thì làm sao người ta có thể gọi cha là tín đồ Cơ-đốc-giáo, là thầy tu mang dây xích khổ hạnh, là nhà truiền giáo?» tôi kêu lên.

— Mà ai đã gọi cha như vậy?

Tôi liền thuật lại cho ông biết vụ đó. Ông chăm chú nghe tôi nói, nhưng đã buông trôi câu chuiện...

Tôi không thể nhớ lại chúng tôi đã có cuộc bàn cãi đáng ghi nhớ này vào dịp nào. Nhưng ông cũng nổi giận, một điều chưa hề bao giờ xẩy ra. Ông nói một cách nhiệt thành và không mai mỉa, như là nói chuiện với một người nào khác. Và đó lại còn là điều tôi không ngờ tới: với một thằng trẻ ranh như tôi, đáng lẽ ông không thể thảo luận nghiêm chỉnh những đề tài như vậy!

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG HAI

I

SÁNG hôm đó, ngày 15 tháng 11, tôi gặp Vécsilốp tại nhà «hoàng thân Sêriôgia». Chính tôi đã giới thiệu ông với hoàng thân. Nhưng khỗng có tôi, họ cũng đã tiếp xúc với nhau khá nhiều rồi (tôi muốn nói đến những chuiện xưa ở ngoại quốc v.v...). Vả lại, ông hoàng đã hứa phân định cho ông ít nhất một phần ba gia tài, khoảng hai chục ngàn rúp. Tôi còn nhớ lúc đó tôi rất lấy làm lạ là ông hoàng chỉ chia cho Vécsilốp có một phần ba mà không phải phân nửa. Nhưng tôi chẳng nói gì hết. Lời hứa ấy do chính hoàng thân tự ý đề ra. Vécsilốp chẳng nói nửa tiếng cũng chẳng gióng thử một lời ám chỉ nào cả. Chính ông hoàng thân đã nói lên trước rồi Vécsilốp âm thầm chấp nhận sự việc mà chẳng bao giờ nhắc lại hay có một chút gì tỏ ra còn nhớ tới lời hứa của đối phương. Tôi ghi sơ lại rằng hoàng thân lúc đầu thích Vécsilốp một cách tuiệt đối. Hoàng thân cũng đã nhiều lần tâm sự với tôi, ông đặc biệt hâm mộ những cuộc đàm thoại của Vécsilốp. Đôi khi hoàng thân kêu lên, riêng với tôi thôi và gần như thất vọng, là hoàng thân quá ư vô học và đang trên một con đường thật sai lầm!... Vì khi ấy, ông hoàng và tôi thân nhau biết dường nào!... Về phần tôi, tôi cố gắng gây ra trong trí Vécsilốp một thiện cảm về ông hoàng. Tuy đã nhận thấy rõ tôi vẫn binh vực các tật xấu của hoàng thân nhưng Vécsilốp chỉ im lặng hoặc mỉm cười.

— Nếu ông hoàng có những tật xấu thì ít ra ông ta cũng có bằng từng ấy tính tốt!» một hôm tôi kêu lên trong cuộc đối đàm với Vécsilốp.

https://tieulun.hopto.org

— Trời ơi, con tâng bốc ông ta ghê thế!» Vécsilốp nhạo tôi.

— Về chuiện gì?» Tôi tỏ ý không hiểu.

— Thì bấy nhiêu tính tốt đó! Nếu có nhiều đức tính, ngang với các thói xấu, ông ta sẽ tạo ra phép lạ đấy, con!

Dĩ nhiên, đó không phải là một ý kiến. Tóm lại, lúc bấy giờ ông ta tránh nói về ông hoàng, cũng như về mọi chuiện chính iếu nói chung nhưng kị nhất vẫn là ông hoàng. Tôi nghi là không có tôi, ông đã đến thăm ông hoàng và duy trì với ông này những liên lạc đặc biệt, nhưng tôi chấp nhận việc đó. Tôi cũng chẳng ganh tị nốt về chuiện ông ăn nói với hoàng thân nghiêm trang hơn, có thể nói là cụ thể hơn và ít mỉa mai hơn là nói với tôi. Nhưng lúc ấy tôi quá ư sung sướng đến độ chuiện ấy cũng làm tôi đẹp dạ. Tôi còn lượng thứ cho ông bởi vì hoàng thân hơi hẹp hòi kiến thức và do đó thích những từ ngữ chính xác. Ông hoàng cũng không đủ khả năng để hiểu những lời nói đùa nào đó. Nhưng trong thời gian gần đây, ông hoàng bắt đầu tự giải phóng. Những tình cảm của ông ta đối với Vécsilốp dường như cũng biến đổi. Là con người luôn luôn nhạy cảm, Vécsilốp đã nhận thấy điều đó. Tôi cũng ngừa trước là cùng lúc ấy ông hoàng thân cũng thay đổi thái độ đối với tôi, quá rõ rệt là khác. Tình bạn nguiên thủy gần như nhiệt thành của chúng tôi chỉ còn là những hình thể chết. Tuy nhiên tôi vẫn tiếp tục đến nhà hoàng thân. Vả lại, làm sao tôi xử sự khác hơn được, một khi đã bị run rủi vào tất cả chuiện đó? Ồ! Lúc đó tôi mới ngây thơ chứ! Tấm lòng chất phác có thể đưa một người đàn ông đến một độ vụng về và hạ mình dường ấy sao? Tôi nhận tiền của ông ta mà cứ ngỡ sự thể không quan trọng gì. Hoặc đúng hơn tôi đã thừa biết rằng không nên làm như thế nhưng vẫn cứ lờ đi. Đâu có phải vì tiền mà tôi đến với ông hoàng dù tôi cần tiền kinh khủng. Tôi biết rằng tôi

https://tieulun.hopto.org

không đi đến đó vì tiền, nhưng tôi hiểu rằng hằng ngày tôi vẫn đến để nhận tiền. Nhưng tôi đang quay cuồng trong cơn lốc, ngoài ra tâm hồn tôi lúc bấy giờ còn bận rộn về mọi chuiện khác cơn lốc ca vang trong tâm hồn tôi!

Gần mười một giờ sáng, vừa bước vào tôi đã thấy Vécsilốp đang ở đoạn cuối của một tràng nói dài. Ông hoàng thân vừa đi lại trong phòng vừa lắng nghe còn Vécsilốp thì ngồi: Hoàng thân hình như hơi lo lắng. Vécsilốp gần như luôn luôn có tài làm cho ông hoàng băn khoăn. Hoàng thân là một con người vô cùng dễ thụ cảm, đến độ ngây thơ, nên nhiều khi bị tôi coi thường. Nhưng, tôi lập lại có một điều gì ác độc hiển nhiên xuất hiện tại nhà ông ta vào những ngày cuối cùng này. Ông hoàng vừa ngừng lại vừa ngó tôi và mặt ông ta như trở ngược. Riêng tôi, biết cách giải thích cái bóng tối buổi sáng hôm đó nhưng tôi không chờ đợi một sự thay đổi diện mạo như thế. Tôi biết ông hoàng đã chất chứa đủ loại bất mãn nhưng đáng tiếc tôi chỉ biết có một phần mười. Phần còn lại đối với tôi là một bí mật tuiệt đối. Thật là đần độn và khó chịu, bởi vì tôi thường xem vào để an ủi và khuiên bảo ông hoàng, tôi kiêu căng chế nhạo sự nhu nhược của ông ta: tôi đắm chìm «trong những chuiện dại dột như thế»! Ông ta im lặng, nhưng không thể không ghét tôi kinh khủng lúc ấy: tôi ở vào một hoàn cảnh quá sai lầm, mà cũng chẳng dè ông ta. Ôi! Chúa làm chứng cho tôi, tôi đâu có ngờ điều chính iều!

Tuy nhiên, ông hoàng vẫn lịch sự đưa tay cho tôi bắt, Vécsilốp lắc đầu mà không ngừng câu chuiện. Tôi ngồi trên trường kỉ. Lúc đó giọng nói, cử chỉ của tôi thế nào kìa! Tôi đã làm cao, đối xử với bạn bè của Vécsilốp như bè bạn của mình... Ồ! Giờ đây nếu có cách trở lại được vụ trên, tôi sẽ có một thái độ khác hẳn!

Xin thêm một chút để khỏi quên: hoàng thân hồi đó

https://tieulun.hopto.org

cũng ở căn nhà này nhưng bây giờ ông ta đã chiếm gần hết. Bà chủ phố Anna chỉ lưu lại đó có một tháng rồi lại đi.

2

LÚC đó, họ đang nói về vấn đề quí tộc. Tôi sẽ ghi là ý nghĩ ấy đã dằn vặt hoàng thân rất nhiều, mặc dù những dáng điệu tiến bộ của ông ta. Tôi cũng ngờ rằng chẳng ít gì những khía cạnh xấu của cuộc đời ông ta đều phát sinh và bắt đầu tại đây: say đắm tước vị hoàng thân mà lại không có tài sản, ông ta dành cả cuộc sống của mình để xài phí tiền bạc vì tính kiêu căng sai lầm rồi chìm đắm trong nợ nần. Đã biết bao lần Vécsilốp từng bảo ngầm ông ta đừng đặt sự cao quí ở những chuiện đó, và đã cố gắng làm cho hoàng thân thấm nhuần một quan niệm cao cả hơn. Nhưng cuối cùng ông hoàng nổi giận vì người ta dám dạy khôn ông. Hiển nhiên, một cảnh tượng thuộc loại này đã diễn ra vào sáng hôm ấy nhưng tôi đã không được tham dự từ đầu. Trước hết lời lẽ của Vécsilốp theo tôi thấy dường như thoái bộ dần nhưng sau đó ông ta tự chỉnh lại.

— Chữ danh dự có nghĩa là bổn phận,» Vécsilốp nói (tôi chỉ ghi lại ý nghĩa mà thôi, nhớ được chừng nào tôi ghi chừng nấy). «Khi một Quốc gia có được một giai cấp ưu thế thống trị, nước đó sẽ mạnh. Giai cấp thế lực nhất luôn luôn có danh dự của nó và coi danh dự là một vấn đề thiêng liêng. Niềm tin này tuy có thể sai nhưng dùng làm chất liệu để cố kết và củng cố quốc gia, nên về đạo đức đã có ích mà về chính trị lại còn hơn thế nữa. Nhưng những kẻ nô lệ, tôi muốn nói tất cả những người không thuộc về đẳng cấp ấy, thì lại cực khổ. Muốn cho họ không cực khổ, người ta thừa nhận cho họ quiền bình đẳng. Đó là điều

https://tieulun.hopto.org

người ta đã thực thi tại nước ta và vậy rất hay. Nhưng cho đến bây giờ và ở khắp nơi (nghĩa là tại Âu-châu) tất cả các cuộc thí nghiệm cho thấy rằng quiền bình đẳng gây ra một sự suy đồi về í thức danh dự và do đó về bổn phận. Lòng ích kỉ đã thay cho tư tưởng cũ từng kết hợp được đất nước. Và, tất cả tan biến thành tự do cá nhân. Những con người, khi được giải phóng, biến thành rời rạc vì không còn tư tưởng kết đoàn. Cuối cùng họ đã đánh mất tất cả mối liên hệ thượng đẳng, để đi tới độ ngay cả sự tự do của họ, họ cũng không còn bảo vệ nữa. Nhưng hàng quí tộc Nga chẳng bao giờ giống với từng lớp quí tộc phương Tây. Ngày nay, hàng quí tộc của chúng ta sau khi đã mất các quiền lợi, vẫn còn có thể là một giai cấp thượng lưu, bảo tồn danh dự, *những nền văn minh trí tuệ*, khoa học cùng những tư tưởng siêu việt. Nhưng quan trọng hơn cả là họ không còn là một giai cấp khép kín nữa vì khép kín là đưa tư tưởng đến chỗ diệt vong. Trái lại, những cánh cửa quí tộc từ lâu đã hé mở tại nước chúng ta. Nay đã đến lúc phải nhất định mở tung ra. Mỗi công nghiệp của danh dự, khoa học cùng sự can đảm cho phép mỗi người trong chúng ta được quiền tham gia vào hạng thượng đẳng ấy. Như vậy giai cấp quí tộc tự bản thân thoái hóa thành một sự tập hợp những phần tử ưu tú, theo trực nghĩa và chân thực, chứ không phải theo nghĩa xưa là giai cấp được đặc quiền. Dưới hình thức mới này, hoặc nói đúng hơn là canh cải thì giai cấp ấy có thể đứng vững được.

Ông hoàng thân cự lại:

— Thế thì còn lại gì cho hàng quí tộc? Đó là một loại chi bộ của hội Tam-điểm* mà ông trù liệu chứ không phải là hàng quí tộc nữa.

Tôi xin nhắc lại là ông hoàng thân vô học kinh khủng. Vừa tủi vừa giận, tôi xoay trở trên chiếc trường kỉ, tuy cũng không hoàn toàn đồng ý với Vécsilốp. Vécsilốp biết

https://tieulun.hopto.org

rõ là hoàng thân đã nổi giận:

— Tôi không biết hoàng thân nói về hội Tam-điểm theo ý nghĩa nào,» ông đáp. «Nhưng nếu như một ông hoàng Nga còn bài xích một ý nghĩ như vậy, thì chẳng qua là thời cơ chưa xảy ra đó thôi. Ý nghĩ coi danh dự và học vấn là khuôn vàng thước ngọc cho bất cứ ai muốn gia nhập một đoàn thể không khép kín cùng không ngớt đổi mới thì dĩ nhiên là một ảo tưởng. Nhưng tại sao lại không thể được nhỉ? Nếu ý nghĩ ấy sống động, dù chỉ nằm trong một vài đầu óc thôi, nó cũng không mất đi được, nó lấp lánh như một đốm sáng trong đêm tối thâm u.»

— Ông thích dùng chữ «ý nghĩ siêu việt», «ý nghĩ to lớn», «tư tưởng có thể kết hợp» và v.v... Tôi muốn biết đích xác «ý nghĩ to lớn» là ý gì?

— Tôi không biết trả lời ông có quá đáng chăng, ông hoàng thân thân mến của tôi,» Vécsilốp khéo léo giễu cợt. «Nếu tôi thú thật là không trả lời nổi, điều lại càng thật hơn nữa. Một ý nghĩ to lớn thường là một tri giác đôi khi lâu lắm không định nghĩa được. Tôi chỉ biết rằng luôn luôn nó tạo ra cuộc sống sống động*, nghĩa là không phải như sách vở và giả tạo nhưng trái lại vui vẻ và không phiền lụy. Thế nên ý nghĩ siêu việt, nguồn định lực của cuộc sống, là tuiệt đối thiết iếu, dĩ nhiên là mọi người đều khó chịu.

— Tại sao mọi người đều khó chịu?

— Bởi vì sống với những ý nghĩ thì chán ngắt không có ý nghĩ thì người ta luôn luôn vui vẻ.

Ông hoàng thân đành chịu.

— Và theo ý ông, cuộc sống sống động ấy là cái gì vậy? (Rõ ràng ông ấy giận dữ.)

— Tôi cũng chẳng biết nữa, thưa hoàng thân. Tôi chỉ biết rằng đây phải là điều vô cùng đơn giản, hoàn toàn thông thường, thật rõ ràng hằng ngày và từng phút một, quá giản dị đến nỗi chúng ta khó mà tưởng tượng là đơn

https://tieulun.hopto.org

giản đến thế và dĩ nhiên chúng ta đã đi qua trước mặt nó từ hằng ngàn năm mà không để ý cũng chẳng nhận ra.

— Tôi chỉ muốn nói rằng quan niệm của ông về hàng quí tộc cũng đồng thời là sự phủ nhận hàng quí tộc,» hoàng thân nói.

— Ông đã cố chấp như vậy, thì có thể là hàng qui tộc chẳng hề có ở nước ta.

— Tất cả chuiện đó mịt mù và tối tăm kinh khủng. Theo tôi, đã nhất định nói thì phải tả rộng ra chứ...

Trán hoàng thần nhíu lại. Ông ta liếc nhìn đồng hồ quả lắc. Vécsilốp đứng dậy và cầm mũ:

— Mở rộng ra à?» ông ta nói. «Không, tốt hơn đừng có phu diễn và vả chăng đó là điểm iếu của tôi, nói quá cô đọng. Phải, như vậy đấy. Một điều quái dị khác nữa: nếu tôi bắt đầu phu diễn một ý nghĩ mà tôi tin tưởng, thì gần như luôn luôn đến cuối phần thuiết minh, chính bản thân tôi lại hết tin vào ý nghĩ đó. Xin tạm biệt, ông hoàng thân thân mến của tôi. Tôi đã luôn luôn tự tiện đến nhà ông nói lải nhải, thật không thể dung thứ được.»

Ông ta đi ra. Hoàng thân lễ phép tiễn chân, nhưng tôi bị xúc phạm.

— Tại sao anh tức giận? bất thình lình ông ấy nói mà chẳng nhìn tôi, cũng không dừng bước lại.

— Tôi tức,» giọng run run tôi mở đầu vì tôi thấy nơi hoàng thân một sự đổi giọng quá kì dị đối với tôi và cả đối với Vécsilốp mà... Chắc có lẽ Vécsilốp đã bắt đầu một cách hơi thoái bộ, nhưng sau đó ông ta đã chỉnh lại và... hình như trong lời lẽ của ông ta có một ý tưởng sâu xa nhưng hoàng thân đã không hiểu và...

— Tôi không muốn người ta dạy khôn tôi và cư xử với tôi như trẻ con!» ông ta cắt ngang gần như phẫn nộ.

— Thưa hoàng thân, đó là những lời mà...

— Cảm phiền anh, đừng làm bộ tịch bi thảm! cho tôi

https://tieulun.hopto.org

xin đi! Tôi biết, chuyện tôi làm là không xứng đáng. Tôi là một thứ phá của, một tên cờ bạc, có thể là một kẻ ăn cắp... Phải, một tên ăn cắp bởi vì tôi nướng hết tiền của gia đình tôi nhưng tôi không muốn ai phê phán trên đầu trên cổ tôi cả. Tôi không muốn và cũng không tha thứ điều đó. Tôi là quan tòa của chính tôi. Những điều hàm hồ đó có ý nghĩa gì? Nếu ông ta có điều gì muốn nói cùng tôi thì cứ việc nói thẳng ra, thay vì dự đoán mù mờ không biết đâu mà lần. Nhưng muốn nói thẳng với tôi thì phải có quiền ấy, phải thành thật với chính mình...

— Trước hết, tôi không tham dự từ đầu nên không biết ông nói về chuiện gì, sau đó Vécsilốp không thành thật ở điểm nào chứ? Xin mạn phép được đặt ra với ông câu hỏi đó.

— Vừa vừa thôi, tôi xin anh, đủ rồi! Hôm qua anh hỏi tôi ba trăm rúp: đây này!» Ông ấy đặt tiền lên bàn, đến ngồi trong ghế bành, nóng nẩy ngã mình vào lưng ghế và vắt tréo chân. Tôi ngừng nói, lúng túng:

— Tôi không biết...» tôi ấp úng nói. «Quả thật tôi có hỏi ông... và tôi rất cần đến số tiền ấy nhưng trước giọng nói này...»

— Hãy để giọng nói đó ở đấy đi. Hãy thứ lỗi nếu như tôi có lời nào xúc phạm. Tôi cam đoan với anh rằng tôi có những mối ưu tư khác. Hãy nghe đây một chuiện nghiêm trọng: tôi nhận được một bức thư từ Mạc-tư-khoa. Anh biết rằng em trai Sacha của tôi còn nhỏ vừa qua đời ba hôm nay. Anh cũng biết là cha tôi, từ hai năm qua, mắc chứng tê bại. Người ta viết cho tôi hay rằng bệnh tình của ba tôi đã nặng thêm, người không còn nói được hay nhận ra ai nữa cả. Ở đó họ đã reo mừng trước vì gia tài và muốn đưa ba tôi ra ngoại quốc. Nhưng i sĩ viết cho tôi hay, là người không còn sống được quá mười lăm ngày nữa. Vậy thì chúng tôi còn lại mẹ tôi, chị tôi và tôi, thế

https://tieulun.hopto.org

nên tôi gần như cô đơn... Tóm lại, chỉ còn trơ trọi mình tôi... Cái gia tài ấy... cái gia tài ấy, ôi! có lẽ nó đừng đến với tôi thì tốt hơn hết! Nhưng đây là điều tôi muốn báo cho anh hay: trong gia tài ấy, tôi hứa tặng lại Vécsilốp một phần tối thiểu hai chục ngàn... Vậy mà, anh tưởng tượng xem các thủ tục giấy tờ đã ngăn trở tôi cho đến bây giờ chẳng làm được gì hết. Và cả đến tôi... nghĩa là chúng tôi... nghĩa là cha tôi vẫn còn chưa được hưởng tài sản đó. Tuy nhiên tôi đã thua biết bao nhiêu tiền trong ba tuần cuối cùng này và cái đồ xỏ lá Stêbelkốp ấy thu lời nặng như vậy... Tôi vừa mới cho anh gần như những đồng tiền cuối cùng của tôi...

— Ồ! thưa hoàng thân! nếu sự thể như thế...

— Không phải vì chuiện ấy đâu. Hoàn toàn không phải vậy! Hôm nay, chắc chắn Stêbelkốp sẽ đem tiền đến cho tôi và như thế sẽ tạm đủ trong lúc này. Nhưng Stêbelkốp mới là thứ người quỉ quái ghê chứ! Tôi đã khẩn cầu hắn tìm cho tôi mười ngàn rúp để ít ra có thể đưa cho Vécsilốp mười ngàn. Lời hứa của tôi là nhường cho ông ta một phần ba gia tài làm tôi bứt rứt, khổ sở. Đã hứa tôi phải giữ lời. Và tôi xin thề với anh, tôi nóng lòng thoát ra ngoài những lời giao ước ít ra về khía cạnh ấy. Những ước thúc nặng chĩu, rất nặng, không thể chịu nổi! Đó là một sự giao thiệp nặng nề đối với tôi... Tôi không thể nhìn Vécsilốp bởi vì tôi không thể ngó thẳng mặt ông ta... Tại sao ông ta lại lợi dụng?

— Và ông ta lạm dụng điều gì, thưa hoàng thân?» Tôi ngạc nhiên dừng bước trước mặt ông hoàng. «Đôi khi ông ta nói bóng nói gió hoàng thân phải không?»

— Ồ, không đâu! tôi còn quí trọng chuiện ấy nữa. Nhưng tôi đâm ra nản sợ với chính mình. Rốt cuộc chính tôi đã càng ngày càng mắc sâu thêm vào cạm bẫy của mình.. Cái tên Stêbelkốp ấy...

https://tieulun.hopto.org

— Thưa hoàng thân, xin ông nguôi giận. Tôi thấy rằng càng nản ông càng rối loạn. Tuy nhiên, tất cả chuiện đó có thể chỉ là ảo cảnh thôi. Ồ! Tôi cũng vậy, tôi tự mắc vào cạm bẫy một cách không dung thứ được, một cách đê tiện. Nhưng tôi biết, đây là nhất thời... Tôi chỉ cần gỡ lại một số tiền nào đó và lúc bấy giờ... ông hãy nói cho tôi biết ba trăm này nằm trong số hai ngàn năm trăm mà tôi nợ ông phải không?

— Tôi không có đòi anh.» Bất thần ông hoàng thân cự lại.

— Ông vừa nói sẽ đưa mười ngàn cho Vécsilốp. Nếu giờ đây tôi nhận tiền của ông thì nó sẽ được tính vào số hai chục ngàn của Vécsilốp. Bằng không, tôi sẽ chẳng dám nhận. Nhưng... nhưng mà chắc chắn tôi sẽ trả lại ông... Có khi nào ông tình cờ nghĩ rằng Vécsilốp đến nhà ông vì số tiền của ông ta chăng?

— Tôi sẽ thấy dễ chịu hơn nếu ông ấy đến đây vì số tiền đó,» hoàng thân bí ẩn nói.

— Ông nói về một «sự giao thiệp nặng nề đối với ông»... Nếu đó là Vécsilốp và tôi thì đau lòng đấy. Cuối cùng ông còn nói: ông ta không phải là chính ông ta thì tại sao lại muốn những kẻ khác phải như thế? Đó là sự hợp lí của ông! Trước hết, đấy không phải là sự hợp lí, hãy để tôi nói, bởi vì cho dù ông ta không phải là hiện thân của điều ông ta đòi hỏi, thì chuiện đó cũng không ngăn cản ông ta thuiết giáo sự thật... Cuối cùng, tại sao lại là danh từ «ông ấy thuiết giáo» này chứ? Ông lại còn nói: «nhà tiên tri». Có phải chính ông đã gọi ông ta là «thánh tổ của các thiện nữ» ở bên Đức không?

— Không, không phải tôi.

— Stêbelkốp đã nói với tôi là ông nói.

— Ông ấy nói láo. Tôi không đủ khả năng để sản xuất những biệt danh hài hước. Nhưng nếu kẻ nào xen vào

https://tieulun.hopto.org

chuiện thuiết giảng đạo đức thì chính kẻ đó phải có đức hạnh: đó là suy luận của tôi và nếu có sai thì cũng chẳng hề gì. Tôi muốn như vậy, thì nó sẽ như vậy đấy. Tôi mong rằng đừng ai cả gan đến nhà tôi mà phê bình cùng xem tôi như trẻ con! Đủ rồi, ông ấy vừa la vừa khoát tay ra dấu bảo tôi đừng tiếp tục nói nữa. «A! Đến kia rồi!»

Cửa mở ra và Stêbelkốp bước vào.

3

ÔNG ta luôn luôn vẫn vậy, luôn luôn ăn mặc bảnh bao vừa ưỡn ngực về phía trước vừa chòng chọc nhìn một cách đần độn, cứ tưởng mình thanh nhã hơn người khác rồi rất tự mãn. Nhưng lần này, vừa vào, ông ta đã tò mò ngó quanh, trong ánh mắt có cái gì đặc biệt khôn ngoan và sâu sắc mà tôi không rõ. Có thể nói rằng ông ta cố đoán điều gì đó trên gương mặt chúng tôi. Nhưng, tức khắc, ông ta đã lấy lại vẻ bình thản rồi một nụ cười đầy tự phụ rạng rỡ trên đôi môi của ông ta, cái cười của «kẻ ăn mày xấc xược» ấy tôi thấy khó chịu vô cùng.

Đã từ lâu, tôi biết ông ta quấy rầy hoàng thân nhiều lắm. Ông ta đã một hay hai lần đến chơi có sự hiện diện của tôi. Tôi... tháng trước đây tôi cũng cần nói chuyện với ông ta, nhưng lần này đây, vì một lí do nào đó, tôi hơi kinh ngạc về sự đến thăm của ông ta.

«Có ngay đây» hoàng thân nói với ông ta mà cũng chẳng chào hỏi, rồi quay lưng về phía chúng tôi, hoàng thân lôi trong bàn làm việc ra những giấy má cùng sổ sách. Về phần tôi, tôi bị lăng nhục một cách nghiêm trọng bởi những lời cuối cùng của hoàng thân. Lời nói ám chỉ tính bất lương của Vécsilốp một cách quá rõ ràng (và bất ngờ!) đến nỗi không thể qua mà không một lời giải thích tận gốc. Nhưng

https://tieulun.hopto.org

trước mặt Stêbelkốp không nên nghĩ đến chuyện đó. Tôi lại nằm duỗi dài trên trường kỉ và mở một quiển sách ở trước mặt tôi:

— Biêlinski phần hai! Đây là sách mới xuất bản. Ông có muốn học không?» tôi la lên cùng ông hoàng bằng một giọng rất giả dối.

Tuy đang bận túi bụi, nhưng nghe những lời đó, ông hoàng bất thần quay lại:

— Tôi van anh hãy để quiển sách ấy iên» giọng ông thật đanh thép. «Anh đã vượt quá giới hạn. Nhất là với sự có mặt của Stêbelkốp!» Như cố ý, Stêbelkốp nhăn nhó một cách lê tiện cùng giảo quiệt và lén ông hoàng thân nháy mắt hỉ tôi. Tôi quay lưng lại tên ngu ngốc ấy:

— Xin ông đừng giận, thưa hoàng thân — Tôi xin lánh đi ngay để nhường chỗ ông tiếp con người trọng iều nhất...

Tôi đã quiết định không để lâm vào tình trạng khó xử.

— Tôi ấy à, con người trọng iều nhất sao?» Stêbelkốp vừa nói tiếp vừa vui vẻ lấy ngón tay tự chỉ vào ông ta.

— Phải, chính ông. Ông là con người trọng iều nhất và vả lại ông biết rõ điều đó lắm mà.

— Không đâu, xin lỗi. Ở dưới thế gian nay khắp nơi đều có hạng nhì. Tôi là thứ hạng nhì đó. Đã có hạng nhất thì phải có hạng nhì chứ. Người hạng nhất làm, rồi người hạng nhì hưởng. Thế nên, người hạng nhì trở thành hạng nhất, và người nhất thành nhì. Có đúng vậy không nào?

— Có thể lắm, song tôi vẫn không hiểu ông, như trước đây.

— Xin lỗi anh. Tại nước Pháp có cuộc cách mạng và người ta chém đầu tất cả. Nã-phá-luân đến và chiếm lấy tất cả. Cách mạng là cái hạng nhất còn Nã-phá-luân là người

https://tieulun.hopto.org

hạng nhì. Này nhé, Nã-phá-luân đã trở thành người hạng nhất còn cách mạng xuống thứ nhì. Có đúng vậy không?

Xin nói sơ qua là khi ông ta bắt đầu luận về cuộc cách mạng Pháp, tôi lại bắt gặp cái tính láu cá hôm trước của ông ta, từng làm cho tôi vô cùng thích thú: Ông ta vẫn thấy nơi tôi một con người cách mạng nên hễ gặp, là thế nào ông ta cũng cần tuôn ra với tôi vài câu thuộc loại ấy.

— Chúng ta đi chứ!» ông hoàng nói, rồi cả hai rút lui vào trong một phòng khác. Còn lại một mình, tôi quiết định dứt khoát là trả lại ba trăm rúp cho hoàng thân ngay khi Stêbelkốp đã ra về. Tôi cần món tiền ấy ghê lắm nhưng tôi đã quiết định rồi.

Họ ở chừng mười phút mà chẳng nghe động tĩnh gì rồi bất thình lình lại bắt đầu to tiếng. Cả hai cùng nói, nhưng chẳng mấy chốc ông hoàng thân bắt đầu la: có thể nói là một sự phẫn nộ dữ dội gần như đến độ điên cuồng. Đôi khi ông ta rất nóng nảy, thế nên trước đây tôi đã từng bỏ qua rất nhiều chuiện cho ông ta. Nhưng cùng lúc ấy, người đầy tớ bước vào. Tôi chỉ cho hắn căn phòng ông hoàng đang tiếp khách và tức thì tất cả trong đó vụt trở nên im lặng. Chẳng bao lâu ông hoàng lại trở ra, vẻ mặt ưu tư nhưng điểm một nụ cười. Người đầy tớ quay lưng chạy đi để nửa phút sau một ông khách bước vào.

Đó là một người oai nghiêm vừa đeo tua võ phục và dầu riêng của hoàng tộc, một ông cao lắm là ba mươi tuổi thuộc thượng lưu xã hội và bề ngoài nghiêm nghị. Tôi phải báo trước độc giả là hoàng thân Sẹc Pêtrôvích thực sự không thuộc giới thượng lưu của thành phố Pêtécbuốc, mặc dù ông ta hằng khát khao đắm đuối (tôi biết lòng ham muốn ấy). Do đó, hoàng thân phải cực kì coi trọng một cuộc viếng thăm như thế. Đó là một sự kết thân mà, theo tôi biết, vừa mới thắt chặt sau những cố gắng lớn lao của ông hoàng. Giờ đây ông khách đến thăm nhưng vì rủi ro nên

https://tieulun.hopto.org

đã bắt gặp chủ nhà lúc xuất kì bất ý. Trong chốc lát, tôi thấy hoàng thân quay về phía Stêbelkốp với niềm đau khổ cùng ánh mắt luống cuống làm sao. Stêbelkốp thản nhiên chịu đựng ánh mắt ấy như chẳng có gì xảy ra và không hề nghĩ chút nào đến chuiện biến đi. Ông ta cứ ung dung ngồi trên trường kỉ và luồn tay làm cho tóc xù lên, có lẽ là để tỏ ra không có liên quan. Ông ấy cũng làm ra vẻ mặt nghiêm trang nữa. Tóm lại, ông ta quả là kì cục! Đối với tôi vào thời kì ấy tôi đã biết nhẫn nhịn rồi nên không còn làm cho ai xấu hổ nữa. Nhưng tôi không ngạc nhiên làm sao được nhỉ, khi tôi cũng bắt gặp ánh mắt luống cuống, đáng thương hại cùng ghét giận của ông hoàng ngó tôi: vậy là ông ta đã xấu hổ vì cả hai chúng tôi. Ông ta liệt tôi ngang hàng với Stêbelkốp! Ý nghĩ đó làm tôi phẫn nộ. Tôi lại càng ngồi cho thoải mái hơn nữa và lật quiển sách, ra vẻ một người ngoại cuộc. Trái lại Stêbelkốp mắt láo liên, nhoài người ra phía trước và lắng tai nghe cuộc đàm đạo, có lẽ ông ta cho như vậy là lịch sự và dễ thương. Ông khách thoáng liếc ông ta một hay hai lần, ngoài ra cũng nhìn tôi nữa.

Họ báo cho nhau biết tin tức về gia đình. Ông kia quen biết thân mẫu của ông hoàng, bà này xuất thân từ một gia đình có tiếng. Mặc dù bề ngoài, giọng nói ông khách nhã nhặn và bình dị nhưng dựa theo mức hiểu biết của tôi, thì ông ta rất kiêu kì và trong thâm tâm, tự cho mình là bực cao quí, hễ đi thăm ai là phải đem lại một vinh dự vô ngần cho người đó. Nếu như hoàng thân ở một mình, nghĩa là không có mặt chúng tôi, tôi tin chắc là ông khách sẽ tỏ ra đường hoàng và khéo léo hơn. Trong nụ cười của ông ta có cái gì run run, có lẽ vì cố làm ra nhã nhặn thái quá hay vì một sự đãng trí quái dị nào đó mà tôi không biết, đã làm hại ông ta.

Từ năm phút qua họ vẫn chưa ngồi xuống ghế thì người ta lại báo có thêm một ông khách nữa và dường như

https://tieulun.hopto.org

ngẫu nhiên cũng rất tai hại cho chủ nhân. Tôi biết rõ ông này vì đã được nghe nói đến nhiều tuy chẳng hề quen. Đó là một người rất trẻ dù tuổi đã hai mươi ba, ăn mặc tuiệt diệu, con nhà danh giá và thân hình đẹp nhưng chắc chắn không thuộc vào một giới đàng hoàng. Năm trước, ông ta còn phục vụ tại một trong những trung đoàn kị binh nổi tiếng nhất của Ngự-lâm-quân nhưng đã bị bắt buộc về hưu mà mọi người đều biết tại sao. Cha mẹ ông ta cũng đã đăng báo không bảo đảm những món nợ của ông ta nhưng ông ta vẫn chẳng bớt chơi bời phóng đãng. Ông ta kiếm ra tiền với lãi mười phân mỗi tháng, đồng thời trương một loại bài ghê gớm trong xã hội đổ bác cùng khuinh gia bại sản vì một cô gái hữu danh người Pháp. Khoảng một tuần nay, trong một buổi tối, ông ta ăn mười hai ngàn rúp và ông ta đắc chí. Ông ta hết sức tốt với hoàng thân: Thường thường họ cùng nhau đi đánh bạc và phí tổn chịu chung. Vừa thấy ông ta, hoàng thân đã giật nảy mình, từ chỗ tôi, tôi nhận thấy điều đó: gã con trai ấy xem đâu cũng là nhà mình, nói oang oang chẳng câu nệ trước mặt ai cả và vui vẻ nói toạc hết những gì đến với tâm trí ông ta. Dĩ nhiên ông ta lại không hề nghĩ rằng ông chủ chúng tôi run ghê lắm vì sự giao du của ông ta trước mặt ông khách quan trọng.

Vừa mới vào, ông khách mới cắt liền cuộc đàm luận của họ và bắt đầu kể chuiện canh bạc đêm hôm ngay trước khi ngồi xuống.

— Tôi tin là ông cũng có mặt ở đó thì phải». Mới sau câu thứ ba, ông ta đã vừa nói vừa quay ngay về phía ông khách quán trọng mà ông ta lộn với bè đảng của mình. Nhưng lập tức, sau khi đã quan sát đối phương, ông ta kêu lên:

— À! Xin lỗi! tôi cũng nhầm ông với một người trong đám hôm qua.

— Alêxi Vơladimirôvích Đạcdăng, Hippôlít Alêxan-

https://tieulun.hopto.org

đrôvích Nachôkin» ông hoàng vội vã nói để giới thiệu người nọ với người kia. Gã con trai ấy dù sao cũng coi được: tên hay và ai cũng biết nhưng còn chúng tôi, hoàng thân không giới thiệu nên chúng tôi đành ngồi iên trong xó của mình. Tôi tuiệt đối từ chối ngoảnh đầu về phía họ. Nhưng Stêbelkôp trông thấy gã thanh niên thì nhếch mép vui vẻ giả đò mở miệng. Tôi cảm thấy tất cả cái trò đó cũng hay hay.

«Năm ngoái tôi thường gặp ông tại nhà công chúa Vêrighina,» Đạcdăng nói.

— Tôi nhớ, nhưng theo tôi tưởng lúc bấy giờ ông mặc quân phục thì phải, Nachôkin duiên dáng đáp.

— Thưa phải,» hồi đó, tôi còn trong quân ngũ, nhưng nhờ... mà kìa Stêbelkôp! Ngọn gió nào đưa ông ta đến đây thế? Đúng là nhờ các ông hèn mọn ấy mà tôi không còn mang quân phục nữa.» Ông ta chỉ thằng Stêbelkôp và phá lên cười. Stêbelkôp cũng cười vui vẻ, coi câu nói ấy như một lời lịch sự. Ông hoàng thẹn đỏ mặt, vội vã hỏi vu vơ Nachôkin còn Đạcdăng vừa lại gần Stêbelkôp vừa mở đầu một cuộc đàm luận sôi nổi nhưng khẽ.

— Ở ngoại quốc hẳn ông biết rõ Catơrin chứ?» Ông khách hỏi hoàng thân.

— Ồ! Có, rất rõ...

— Tôi tin rằng chẳng bao lâu nữa ở đây sẽ có tin tức về Catơrin. Nghe đồn bà ta lấy Nam tước Biôring.

— Thật à!» Đạcdăng kêu lên.

— Ông biết... đích xác chứ?» Hoàng thân hỏi Nachôkin với sự bối rối rõ rệt và đồng thời làm cho câu hỏi đượm vẻ cảm động đặc biệt.

— Người ta nói với tôi chuiện đó. Và tôi tin là người ta đã nói đến nhiều rồi. Nhưng tôi không biết được một cách chắc chắn.

https://tieulun.hopto.org

— Ồ! Chắc chắn mà!» Đạcdăng vừa nói vừa tiến lại gần họ. «Đubasốp hôm qua cũng đã nói với tôi như thế: luôn luôn ông ta biết trước những loại tin tức đó. Vả lại ông hoàng thân chắc cũng đã rõ...»

Nachôkin chờ cho Đạcdăng nói xong rồi mới lại quay về phía ông hoàng:

— Họa hoằn lắm bà ta mới xuất hiện trước công chúng.

— Thân phụ bà ta mới bị đau tháng trước,» hoàng thân lãnh đạm nói.

— Đó là một cô gái rất lăng nhăng, theo tôi nghĩ!» bất thình lình Đạcdăng nói toạc ra.

Tôi ngước đầu rồi vươn thẳng người lên:

— Tôi có hân hạnh được quen biết riêng với Catơrin nên tôi nghĩ rằng mình có bổn phận xác định cùng các quí vị rằng những tiếng đồn bêu rếu ấy chỉ là tin vịt và lời nói đề tiện... do những kẻ.... bám quanh nàng nhưng thất bại, bịa đặt ra.

Sau sự ngắt lời dại dột ấy, tôi nín lặng đồng thời tiếp tục nhìn cử tọa, mặt tôi đỏ bừng và nửa thân người thẳng tắp. Mọi người quay mặt về phía tôi nhưng bất thình lình Stêbelkốp cười ngạo. Đạcdăng lấy làm kinh ngạc cũng mỉm cười.

— Acađi Macarôvích Đôlgôruki!» Hoàng thân vừa nói với Đạcdăng vừa chỉ tôi.

— A! Hãy tin tôi đi, *thưa hoàng thân*, «Đạcdăng vừa nói vừa quay lại phía tôi với vẻ thực thà và tử tế. «Không phải tôi nói đâu. Nếu đã có những tin đồn, thì cũng không phải do tôi loan truyền.

— Ồ! Tôi không có đổ lỗi cho ông đâu!» Tôi nhanh nhảu đáp. Nhưng Stêbelkốp đã phá lên cười vì không thể đổ lỗi như thế được và bởi vì Đạcdăng đã gọi tôi là hoàng thân mà sau này, câu chuyện mới sáng tỏ. Cái tên ác độc ấy lại chơi khăm tôi nữa! Cho đến giờ đây, tôi vẫn còn đỏ mặt

https://tieulun.hopto.org

mỗi khi nghĩ tới, chỉ vì sự xấu hổ vô căn cứ, mà tôi đã không biết tức tốc hóa giải sự dại dột ấy đi và lớn tiếng tuiên bố rằng tôi là Đôlgôruki không thôi. Đó là lần đầu tiên xảy ra đối với tôi. Đạcdăng sững sờ nhìn chúng tôi, Stêbelkốp cười toe toét với tôi.

— À, phải đấy! Người đàn bà xinh đẹp, nhã nhặn và tươi mát mà tôi vừa gặp trên thang gác của ông là ai đó vậy?» Bất thần ông ta hỏi ông hoàng.

— Tôi đâu có biết,» hoàng thân đỏ mặt đáp nhanh.

— Vậy thì ai biết được? «Đạcdăng con người hay giễu cợt nói.

— Thực ra... có lẽ đúng là...» rồi ông hoàng thân ngừng lại.

— Đó là... đó chính là em gái anh này... cô Lisa!» Stêbelkốp vừa nói toạc ra vừa chỉ tôi. Tôi cũng vừa gặp cô ta...

—À! Mà thực vậy!» Lần này với vẻ mặt vô cùng nghiêm trang và trịnh trọng, ông hoàng thân tiếp. «Có thể đó là cô Lisa, một người bạn tốt của bà Anna, chủ căn nhà mà tôi đang ở. Chắc hẳn cô ta đến thăm Đaria, một bà bạn tốt khác của Anna, người mà bà đã giao phó căn nhà khi ra đi...»

Đúng vậy. Bà Đaria là mẹ của cô gái bất hạnh Ôlia mà tôi đã nói đến và cuối cùng đã được Tatiana xếp đặt cho ở nhà Anna. Tôi biết rất rõ Lisa đến nhà Anna và sau đó đôi khi thăm bà Đaria đáng thương mà mọi người trong gia đình tôi đều mến. Nhưng ngay lúc ấy sau lời trần thuật rất chính xác của ông hoàng thân và nhất là sau sự xuất khẩu vô lí của Stêbelkốp và có lẽ cũng bởi người ta vừa mới gọi tôi là hoàng thân nên tôi cảm thấy ngượng chín người. May thay, ngay lúc ấy Nachôkin đứng dậy để kiếu từ. Ông ta cũng bắt tay Đạcdăng nữa. Trong giây phút chúng tôi còn lại với Stêbelkốp thì ông này chỉ cho tôi Đạcdăng đang đứng ở ngưỡng cửa xoay lưng lại phía chúng

https://tieulun.hopto.org

tôi, tôi liền đưa nắm tay lên dọa Stêbelkốp.

Một phút sau, Đạcdăng cũng ra về sau khi đã đồng ý với hoàng thân về một chỗ hẹn cho ngày mai, dĩ nhiên là tại một sòng bạc. Khi đi ra ông ta kêu lớn với Stêbelkốp điều nào đó và khẽ nghiêng mình trước mặt tôi. Ông ta vừa về là Stêbelkốp vọt ra khỏi chỗ ngồi rồi đứng sừng sững giữa căn phòng chỉ một ngón tay lên trời:

— Cái ông tướng con ấy tuần vừa qua đã làm một vố như sau: ông ta đã kí giả mạo tên Avêrianốp ở sau một hối phiếu để chuiển cho người khác. Tờ hối phiếu khả ái ấy hiện vẫn còn. Đâu có được công nhận! Đó là công luật mà. Tám ngàn rúp!

— Và tấm hối phiếu ấy, chính ông đã có trong tay?» Tôi quắc mắt tàn nhẫn nhìn ông ta.

— Cái mà chính tôi đây có, là một ngân hàng, một tiệm cầm đồ chứ không phải một hối phiếu. Anh biết thế nào là một tiệm cầm đồ ở Ba-lê. Đó là bánh mì và hạnh phúc cho người nghèo khó. Này nhé, riêng tôi tôi có một tiệm cầm đồ...

Hoàng thân chặn ngay ông ta lại một cách hung bạo và tàn nhẫn:

— Còn ông, ông làm gì đây nữa? Tại sao ông còn ở lại?

— Sao?» Stêbelkốp vừa nhấp nháy mắt vừa nói. «Còn món kia?»

— Không, không và không!» Ông hoàng thân vừa dậm chân vừa hét. «Tôi đã nói rồi!»

— Coi kìa, nếu như thế... được lắm. Song, không phải tất cả đều như vậy đâu...

Ông ta vừa quay gót rồi vừa cúi đầu cũng khom lưng đột ngột ra về. Hoàng thân đứng trên ngưỡng cửa hét theo:

— Nên biết rõ, thưa ông, tôi chẳng hề sợ ông đâu»

Ông hoàng rất tức giận. Ông ta muốn ngồi xuống như g khi thấy tôi, ông lại không ngồi. Ánh mắt ông có

https://tieulun.hopto.org

vẻ cũng như nói với tôi: «Còn anh, anh làm cái gì đây nữa?»

— Thưa hoàng thân, tôi bắt đầu...

— Tôi không rảnh, thật đấy, Đôlgôruki à, tôi phải đi.

— Một phút thôi, thưa hoàng thân, rất quan trọng. Và trước hết xin ông hãy lấy lại ba trăm rúp của ông.

— Nữa, thế nghĩa là sao?

Ông ta đi nhưng dừng bước lại.

— Sau những việc vừa xảy ra... mà chuiện ông nói là Vécsilốp bất lương rồi cuối cùng giọng điệu của ông suốt nãy giờ do đó... Tóm lại tôi không thể nhận được.

— Nhưng anh *đã nhận* trọn cả một tháng rồi mà.

Thình lình ông ta ngồi xuống. Tôi đứng trước bàn, một tay dồi dập quiển sách của Biêlinski tay kia cầm nón.

— Nhưng tình cảm thì khác, thưa hoàng thân...Và cuối cùng người ta sẽ chẳng bao giờ đề cao tôi tới một giá trị nhất định nào đó... Cái trò ấy... Tóm tắt, tôi không thể chịu đựng nổi nữa.

Anh chẳng hề được chú ý về bất cứ phương diện nào nên anh phẫn nộ chứ gì. Tôi xin anh hãy để quiển sách đó iên.

— Ông hàm ý gì khi nói: «chẳng hề được chú ý về bất cứ phương diện nào?» Sau chót, trước mặt quan khách, ông đã coi tôi gần như đồng hạng với Stêbelkốp.

— Thì đấy là lời giải đáp của câu đố!» Qua nụ cười cay chua ông ta nói. «Ngoài ra, anh đã thẹn thùng khi nghe người ta gọi mình là hoàng thân.»

Ông ta cười độc ác. Tôi cười rộ lên:

— Tôi cũng chẳng hiểu nữa... Thưa hoàng thân, đó là một tước vị mà cho không, tôi cũng chẳng thèm đâu.

— Tôi biết tính anh. Cũng như anh đã thảng thốt kêu lên để bênh vực Catơrin đó mà... Hãy để iên quiển sách ấy đây!

— Thế nghĩa là sao?» Tôi cũng hét lên.

https://tieulun.hopto.org

— Hãy-để-iên-qu-iền-sách-ấy-đấy!» Ông ta vừa gào thét vừa hùng hổ đứng bật dậy khỏi chiếc ghế bành, như sẵn sàng lao tới.

— Như thế là quá lắm rồi!» vừa nói tôi vừa cấp tốc đi ra khỏi phòng. Nhưng tôi chưa kịp ra, thì ông ta từ ngưỡng cửa phòng riêng đã kêu réo tôi:

— Trở lại, Đôlgôruki! Trở-lại-đi! Trở-lại ngay đã!

Tôi cứ phớt tỉnh bỏ đi. Ông ta vội rảo bước theo kịp, nắm ngay lấy cánh tay tôi rồi dẫn vào văn phòng. Tôi không đối kháng.

— Hãy cầm lấy đi!» Ông ta, mặt tái đi vì cảm động, đưa cho tôi ba trăm rúp mà tôi đã bỏ lại. Cầm lấy đi, tôi muốn vậy... nếu không thì chúng ta... tôi muốn thế!

— Nhưng, thưa hoàng thân, làm sao tôi lại có thể cầm tiền được!

— Này, tôi xin lỗi anh, nếu anh vui lòng. Nào, thứ lỗi cho tôi đi.

— Thưa hoàng thân, luôn luôn tôi iêu mến ông, và nếu ông cũng...

— Tôi cũng vậy. Hãy cầm lấy đi...

Tôi cầm lấy tiền. Đôi môi ông ta run run.

«Tôi hiểu rõ, thưa hoàng thân, ông phẫn nộ đối với tên đểu giả ấy... Nhưng dù sao đi nữa tôi chỉ nhận, nếu chúng ta ôm nhau hôn, như sau những lần bất hòa trước đây, của chúng ta...

Nói xong những lời ấy tôi cũng run.

— Muốn bao nhiêu vỗ về âu iếm mà không có», vừa lẩm bẩm ông hoàng thân vừa rụt rè mỉm cười. Nhưng ông ta cúi xuống và hôn tôi. Tôi rùng mình: vì đã đọc thấy trên gương mặt ông hoàng sự chán ghét trong lúc hôn tôi.

— Ít ra Stêbelkôp cũng đem tiền đến cho ông chứ?...

— Hừ, cần gì.

— Đó là vì ông mà...

https://tieulun.hopto.org

— Ông ta có đem, có đem...

— Thưa hoàng thân, chúng ta thân nhau... và tóm lại, Vécsilốp...

— Phải, phải đấy. Được mà!

— Tóm lại, tôi không biết thực ra nếu ba trăm rúp này...»

Tôi đã cầm tiền trong tay.

— Cầm lấy, hãy-cầm-lấy-đi!» Và ông ta lại cười nhưng trong nụ cười của ông ta có cái gì đó khó chịu.

Tôi nhận tiền.

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG BA

I

TÔI đã nhận, bởi vì tôi iêu ông ta. Những ai không tin tôi, tôi sẽ trả lời là ít ra khi cầm tiền đó, tôi tin chắc rằng tôi có thể, nếu tôi muốn, lấy tiền ở nơi khác. Vậy thì, tôi cầm tiền đó không phải vì nhu cầu, mà vì tế nhị, để không làm mếch lòng ông ta. Chao ôi! lúc ấy tôi lí luận như thế đó! Nhưng dẫu sao tôi cũng thấy khó chịu lúc chia tay ông ta. Sáng hôm đó, tôi nhận thấy một sự thay đổi lớn lao đối với tôi. Chưa bao giờ ông có thái độ như vậy. Và với Vécsilốp thì thật là cả một cuộc nổi loạn chống đối ra mặt. Có lẽ Stêbelkốp đã làm ông ta phát cáu: nhưng vụ này đã xảy ra trước khi Stêbelkốp đến cơ mà. Tôi lập lại: sự thay đổi đã được thấy rõ từ mấy hôm trước, nhưng không phải bằng cách đó, không đến mức độ đó và chính đấy là điểm quan trọng. Nguồn tin điên rồ về nam tước Biôring*, hầu cận của Hoàng thượng cũng có thể có ảnh hưởng... Tôi cũng thế, tôi đã ra đi trong bối rối, nhưng... Sự thật là lúc đó tôi còn có một ánh sáng lờ mờ trước mắt và tôi bỏ lỡ rất nhiều việc mà không hề để ý: tôi lật đật bỏ qua những việc đó, tôi xua đuổi hết những đen tối để hướng về những gì sáng chói...

Vẫn chưa đến một giờ chiều. Từ nhà ông hoàng, tôi cùng Mátêi đi thẳng, dù ai tin hay không, đến nhà Stêbelkốp, ông này vừa làm tôi phải ngạc nhiên không hẳn vì cuộc viếng thăm ông hoàng (mà ông đã hứa là sẽ đến) cũng không phải do những cái nháy mắt mà ông đã đưa đẩy với tôi theo thói quen điên rồ của ông ta, nhưng vì một đề mục hoàn toàn khác hẳn cái mà tôi mong đợi. Hồi tối hôm qua,

https://tieulun.hopto.org

tôi vừa nhận một tấm phiếu khá khó hiểu mà ông gởi bằng bưu điện cho tôi. Trong thư, ông nài xin tôi đến thăm ông ngày hôm nay khoảng một hai giờ để «ông sẽ thông báo cho tôi một vài điều bất ngờ». Hồi nãy khi ở nhà ông hoàng, ông không hề nhắc nhở nửa lời đến bức thư đó. Giữa Stêbelkốp và tôi đã có những bí ẩn gì? Chứ ý nghĩ đó cũng đủ lố lăng; nhưng với tất cả những gì đã xảy ra, tôi không khỏi cảm thấy hơi run run khi đến nhà ông ta. Có lẽ có một lần, tôi đã hỏi ông cách đây mười lăm hôm, về một chuiện tiền bạc. Ông đã đưa tiền cho tôi, nhưng vì chưa thỏa thuận được với nhau nên tôi không nhận: lúc đó ông ta lầm bầm cái gì khó hiểu, theo thói quen của ông. Hình như ông định đưa ra cho tôi một đề nghị với những điều kiện đặc biệt... Và mỗi lần gặp ông ta ở nhà ông hoàng, tôi đều ra vẻ trịch thượng. Tôi đã kiêu hãnh gạt hết mọi ý nghĩ về điều kiện đặc biệt rồi bỏ ra về, mặc dầu ông đã chạy theo tôi ra tận cửa. Cho nên, tối đành hỏi vay ông hoàng.

Stêbelkốp sống hoàn toàn biệt lập và rất giàu sang: một căn nhà bốn phòng thật đẹp, đồ đạc lộng lẫy, hai đầy tớ, một nam một nữ, và một bà quản lí tiền bạc đã lớn tuổi. Tôi nổi giận lôi đình.

— Này ông bạn,» tôi lên tiếng ở ngay ngưỡng cửa; «trước hết, tấm phiếu đó là nghĩa lí gì? Tôi không chấp nhận trao đổi thư từ giữa ông và tôi. Và tại sao hồi nãy ở nhà ông hoàng, ông không nói những gì ông muốn nói? lúc đó tôi sẵn sàng chờ lệnh ông mà.»

— Còn anh, sao nãy anh không lên tiếng? Sao anh không hỏi tôi?» Rồi ông ta nở một nụ cười khoái trí.

— Chỉ vì không phải tôi cần ông, mà chính ông cần tôi!» tôi la lớn một cách giận dữ.

— Nếu vậy ông đến thăm tôi làm gì?» Ông ta thích ý

https://tieulun.hopto.org

như muốn nhảy lên. Tôi lập tức quay phắt lại để ra về nhưng ông đã nắm chặt lấy vai tôi.

— Đừng, đừng, tôi nói giỡn thôi. Việc này đứng đắn, đó rồi anh xem.

Tôi lại ngồi xuống. Tôi xin thú thật là ông ta đã bị lôi cuốn vì tính tò mò. Chúng tôi ngồi đối diện ở đầu một cái bàn giấy rộng lớn. Ông ta cười ranh mãnh và đưa cao ngón tay.

— Xin ông, đừng xảo quiệt mà cũng đừng dùng ngón tay! Và nhất là đừng nói bóng nói gió. Hãy vào đề ngay, nếu không tôi sẽ đi về!» tôi lại nổi nóng la lớn.

— Anh... kiêu ngạo quá!» ông ta nói với vẻ trách móc ngu ngốc, vừa đu đưa mình trên chiếc ghế bành vừa ngước mắt làm hằn lên những vết nhăn trên trán.

— Với ông thì phải xử sự như thế.

— Hôm nay anh đã lấy.... tiền ở nhà ông hoàng. Ba trăm đồng rúp. Tôi cũng có tiền chứ. Tiền của tôi còn hơn.

— Ai nói cho ông biết tôi nhận tiền?» Tôi vô cùng ngạc nhiên. «Ông ấy nói hả?»

— Phải, ông ấy đã nói cho tôi điều đó. Hãy bình tĩnh. Đây chỉ là do sự ngẫu nhiên, chứ không cố ý, mà ông ta đã nói với tôi điều đó. Song anh vẫn có thể không nhận kia mà. Có phải không?

— Nhưng tôi nghe người ta đồn ông bóp hầu, bóp cổ thiên hạ, với lãi thật nặng.

— Tôi có *tiệm cầm đồ* của tôi, tôi không lột da ai cả. Tôi chỉ cho bạn hữu chứ đâu có cho người khác vay. Với kẻ khác thì đã có *tiệm cầm đồ*...

Cái *tiệm cầm đồ* đó, chỉ là cách cho vay tiền có bảo đảm, với danh nghĩa vay mượn, tại một căn nhà khác, và công cuộc làm ăn này thật phát đạt.

— Với bạn hữu tôi cho mượn những món tiền lớn.

— Hoàng thân có phải là một trong mấy ông bạn đó không?

https://tieulun.hopto.org

— Có chứ. Nhưng... ông ấy kể cho chúng tôi nghe những chuiện nhảm nhí. Ông ta hãy coi chừng!

— Ông ấy hiện ở trong tay ông đến mức đó sao? Chắc ông ấy nợ ông nhiều lắm.

— Ông ta hả?... Nhiều lắm.

— Ông ấy sẽ trả ông. Người ta có gia tài mà.

— Gia tài đó đâu phải của ông ta. Ông ta nợ tôi tiền, và nhiều thứ khác nữa. Gia tài không đủ để trả. Tôi sẽ cho anh mượn không tính lời.

— Cũng với tư cách bạn hữu ư? Sao tôi lại xứng đáng được hưởng như thế? Tôi» vừa nói vừa cười.

— Anh sẽ xứng đáng mà.» Cả thân hình của ông ta nghiêng đổ về phía tôi, rồi ông tỏ vẻ giơ cao ngón tay.

— Stêbelkốp đừng dùng ngón tay! Nếu không tôi về đây.

— Này... hoàng thân có thể cưới Anna Vécsilốpva làm vợ!» Và Stêbelkốp đã có một cái nháy mắt độc địa.

— Này ông Stêbelkốp, cuộc đàm thoại đã khoác một tính cách quá đê tiện... Sao ông còn dám nhắc đến tên Anna Vécsilốpva?

— Anh đừng nóng.

— Tôi đã cố nén giận để nghe ông nói, vì tôi thấy bên trong có âm mưu nào đó mà tôi muốn biết... Nhưng tôi không thể kiên nhẫn được nữa, Stêbelkốp!

— Đừng nóng, đừng kiếu ngạo. Đừng kiêu ngạo dù chỉ trong phút chốc. Anh biết chuiện Anna Vécsilốpva chứ? Anh biết ông hoàng có thể cưới vợ?

— Dĩ nhiên, tôi có nghe nói tới dự tính đó, tôi biết hết. Nhưng tôi chưa bao giờ nói lại với ông hoàng thân già Sôcôlski, hiện vẫn còn lâm bệnh. Tôi chưa hề nói hay can dự vào vụ đó. Tôi tuiên bố cái đó cho ông nghe là chỉ để giải thích. Tôi xin mạn phép hỏi ông trước đã: sao ông lại nhè tôi mà ướm ra câu chuiện ấy? Và sau nữa: sao ông

https://tieulun.hopto.org

hoàng lại để cập những việc đó với ông?

— Đời nào ông ta lại nói với tôi. Chính tôi phải tự ý nói ra mà ông ta còn không thèm để ý nghe nữa. Hồi nãy ông ấy vừa la ó đó.

— Tôi hiểu ông ấy! Tôi tán thành ông ta!

— Ông hoàng già Sôcôlski sẽ cho Anna Vécsilôpva rất nhiều của hồi môn. Thế thì vị-hôn-phu của nàng, hoàng-thân Sẹc Sôcôlski hẳn rất hài lòng về nàng. Ông ta sẽ trả tiền cho tôi. Và cũng sẽ thanh toán cả món nợ kia. Chắc chắn ông sẽ trả! Nhưng giờ đây, ông chưa có phương tiện.

— Nhưng tôi, tôi có ích gì cho ông?

— Vì một vấn đề quan trọng: anh biết rõ họ. Tới đâu người ta cũng biết anh. Anh có thể biết hết.

— Trời đất... mà biết cái gì chứ?

— Nếu ông hoàng muốn, nếu Anna Vécsilôpva muốn, nếu ông hoàng thân già muốn. Anh có thể biết rõ sự thật.

— Ông to gan thật dám đề nghị tôi làm gián điệp cho ông, mà lại vì tiền nữa!» Tôi giật nẩy mình lên vì phẫn uất.

— Đừng có kiêu ngạo, đừng có kiêu ngạo. Đừng có kiêu ngạo dù chỉ một chút xíu, dù không quá năm phút.» Ông bảo tôi ngồi trở lại. Người ta thấy rõ ông ta chẳng hề sợ những cử chỉ cũng như những tiếng nói oang oang của tôi; tôi quiết định nghe ông nói đến cùng.

— Tôi chỉ cần biết, biết mau lẹ, bởi vì... bởi vì lát nữa có lẽ sẽ quá trễ. Hồi nãy anh thấy ông ta tin lời nói dối như thế nào rồi, khi viên sĩ quan đề cập đến tên nam-tước và bà Catơrin?

Dĩ nhiên tôi đã tự hạ mình, trong khi nghe ông kể chuiện lâu hơn, nhưng tính tò mò của tôi đã bị kích thích đến độ không thể chống cự nổi.

— Này ông... ông là thằng đểu,» tôi nói rất rành mạch. «Nếu tôi ở đây để nghe ông nói và nếu tôi cho phép ông nói về mấy người đó... và nếu tôi có trả lời, thì cũng không

https://tieulun.hopto.org

phải tại tôi công nhận các quiền đó của ông đâu. Nhưng là tôi nhận thấy bên trong có một âm mưu nào đó. Và trước hết, ông hoàng còn trông mong gì ở bà Catơrin?

— Chẳng trông mong gì cả, nhưng ông ta đã phẫn nộ.

— Sai rồi.

— Ông ta đã phẫn nộ. Bây giờ những gì về Catơrin, hãy bỏ qua đi! Vĩnh biệt, ông hoàng đã thua cuộc đó rồi. Còn lại Anna Vécsilốpva. Tôi sẽ cho anh hai nghìn... không lấy lời và cũng không cần giấy tờ.

Nói xong, ông ta ngả người lên lưng ghế và phóng cặp mắt đăm đăm ngó tôi, vẻ mặt cương quiết và nghiêm nghị. Tôi cũng trố mắt nhìn lại ông ta.

— Anh đang mặc bộ đồ may ở đường Milliônnaia* Cần phải có tiền, có nhiều tiền. Tiền của tôi hơn tiền ông ấy nhiều. Tôi sẽ cho hơn hai nghìn...

— Nhưng tại sao chứ? Tại sao vậy, hở trời!

Tôi dậm chân. Ông ta cúi mình về phía tôi rồi nói một cách có ý nghĩa:

— Để anh đừng làm phiền tôi.

— Nhưng, dù không có cái ấy, tôi đâu có xen vào chuiện đó!» Tôi la lên.

— Tôi biết rằng anh không nói gì cả. Như thế tốt lắm.

— Tôi không cần sự tán thưởng của ông. Tôi rất muốn điều đó cho riêng tôi, nhưng tôi cho rằng đấy không phải là việc của tôi mà là còn bất lịch sự nữa.

— Anh thấy không, anh thấy không, bất lịch sự!» Rồi ông giơ cao ngón tay.

— Ông thấy cái gì chứ?

— Bất lịch sự... Hí!» rồi ông ta phá lên cười. «Tôi hiểu, tôi hiểu rằng như thế là bất lịch sự đối với anh nhưng này... anh không làm phiền tôi đấy chứ?»

Ông ta nháy mắt, nhưng trong cái nháy mắt đó chứa đựng một cái gì hỗn xược ghê gớm, có thể nói là mỉa mai

https://tieulun.hopto.org

ti tiện nữa! Ông ta cho rằng tôi phải có một sự ti tiện nào đó và ông đặt tin tưởng vào đấy để lợi dụng. Thật là rõ như ban ngày, vậy mà tôi vẫn không hiểu ông ta muốn đi đến đâu.

— Anna Vécsilôpva cũng là em gái của ông,» ông ta cố ý nói.

— Tôi cấm ông nói chuiện đó. Và nói chung, ông đâu có quiền đá động tới Anna Vécsilôpva.

— Đừng kiêu ngạo, một phút nữa thôi! Hãy nghe tôi: ông ấy sẽ lĩnh tiền và sẽ cung cấp cho tất cả mọi người,» Stêbelkôp gằn giọng nhấn mạnh, «cho *tất cả mọi người*, anh vẫn theo dõi tôi nói đấy chứ?»

— Thế ông tin là tôi sẽ nhận tiền của ông ta?

— Thì bây giờ anh đã lấy rồi.

— Tôi lấy tiền của tôi.

— Của anh?

— Đó là tiền của Vécsilôp: ông ta nợ Vécsilôp hai chục nghìn.

— Không quan hệ! Tôi cũng có thể lí luận như thế! Lúc ấy, tôi đã biết rõ việc đó quan trọng vô cùng vì tôi chưa đến nỗi quá ngu mà. Nhưng một lần nữa, chính vì sự «tế nhị» mà tôi lí luận như thế đấy.

— Thôi đủ rồi!» tôi hét lớn. «Tôi chẳng hiểu gì cả. Sao ông lại dám mời tôi lại đây để nghe những chuiện nhảm nhí như vậy!»

— Lẽ nào anh lại không hiểu? Anh không giả vờ đấy chứ?» Stêbelkôp chậm rãi nói trong khi nhìn tôi bằng ánh mắt sắc bén tiếp theo một nụ cười ngờ vực.

— Tôi thề với ông, tôi chẳng hiểu gì cả.

— Tôi nói rằng ông ta có thể cung cấp cho tất cả mọi người, *tất cả mọi người*, miễn là đừng làm phiền, đừng cản ngăn ông ta...

— Ông mất trí rồi! Ông định nói gì với câu «tất cả

https://tieulun.hopto.org

mọi người» đó? Ông ta sẽ cung cấp cho Vécsilốp à?

— Không riêng mình anh, cả Vécsilốp cũng vậy.... Còn nhiều người khác nữa. Anna Vécsilốpva thì cũng là chị em của anh như Lisa vậy!

Tôi trố mắt ra ngó. Trông cái nhìn ti tiện của ông ta, tôi bỗng thoáng thấy một thứ tình thương hại đối với tôi:

— Anh không hiểu, thôi được, như thế càng tốt! Tốt lắm, anh không hiểu là tốt lắm. Thật đáng khen... nếu quả thật anh không hiểu.

Tôi phẫn nộ đến tột độ:

— Ông hãy đi cho khuất mắt với những cái ngu ngốc của ông! Ông là đồ gàn!» tôi miệng la lớn tay chụp lấy chiếc mũ.

— Đâu có phải là chuiện ngu ngốc! Phải thế chăng? Thế nào rồi anh cũng sẽ trở lại. Anh dư biết mà.

— Không!» tôi ngắt lời, chân đã bước ra tới ngưỡng cửa.

— Khi nào anh trở lại đây thì lúc đó... lúc đó chúng ta sẽ nói chuiện cách khác. Chúng ta sẽ nói những việc đứng đắn. Hai nghìn, anh hãy nhớ kĩ!

2

ÔNG ấy đã gây cho tôi một ấn tượng thật là vẩn đục, thật dơ bẩn đến nỗi khi ra khỏi nhà ông ta, tôi phải cố hết sức để đừng nghĩ tới mà chỉ khạc nhổ vì ghê tởm. Liên tưởng đến việc ông hoàng đã nói với ông ta về tôi và khoản tiền tôi vay đã gây cho tôi cảm giác như bị một mũi kim đâm. «Tôi sẽ gỡ lại để hoàn trả ông ta ngay hôm nay», tôi thầm nghĩ một cách quả quiết.

Stêbelkốp dù ngu ngốc và lúng túng đến đâu chăng nữa, lúc này tôi thấy thằng đểu đó đang trong cảnh huy

https://tieulun.hopto.org

hoàng rực rỡ và nhất là chắc phải đang ấp ủ một âm mưu nào. Song lúc này, tôi đâu có thì giờ để khám phá những âm mưu và đây là nguiên nhân chính của sự mù quáng nhất thời của tôi! Tôi nhìn đồng hồ một cách lo lắng nhưng đâu đã đến hai giờ. Vậy thì, tôi còn có thể đi thăm một người. Nếu không, từ giờ đến ba giờ chắc tôi sẽ chết vì xúc động. Tôi đến nhà Anna Vécsilôpva, chị gái tôi. Tôi gặp lại nàng đã lâu, ở nhà ông hoàng thân già, khi ông ta lâm bệnh. Lương tâm tôi cắn rứt khi nghĩ rằng đã ba bốn hôm nay tôi chưa được gặp chị tôi. Nhưng chính Anna Vécsilôpva đã gỡ rối cho tôi: ông hoàng đã cưng nàng thực sự và trước mặt tôi còn gọi nàng là thiên thần hộ mạng. Tiện đây cũng xin kể là ý nghĩ gả nàng cho hoàng thân Sẹc Sôcôlski đã được manh nha trong đầu óc ông già. Hơn một lần chính ông đã bày tỏ ý nghĩ đó cho tôi, dĩ nhiên là một cách kín đáo. Tôi đã thông tri điều đó cho Vécsilôp, vì trước đây, tôi đã để ý rằng nếu ông ta thờ ơ với những điều cần iều, song ông vẫn luôn luôn quan tâm đến những tin tức mà tôi cho ông hay về các cuộc gặp gỡ của tôi với Anna Vécsilôpva. Lúc đó Vécsilôp lẩm bẩm rằng Anna Vécsilôpva cũng khá thông minh, và trong một việc tế nhị như thế, chắc nàng cũng chẳng cần những lời khuiên của kẻ khác. Stêbelkôp dĩ nhiên rất đúng khi nghĩ rằng ông già sẽ cho nàng một số của hồi môn, nhưng làm sao ông ta, phải chính ông ta, lại dám tin tưởng ở một điều nào đó? Ông hoàng trẻ vừa la lên là ông ta không sợ Stêbelkôp: nhưng rút cuộc phải chăng Stêbelkôp đã nói với ông hoàng về Anna Vécsilôpva ở trong văn phòng? Tôi tưởng tượng nếu tôi ở địa vị ông hoàng chắc tôi phải nổi khùng đến mức nào.

Gần đây tôi thường lui tới nhà Anna Vécsilôpva. Nhưng lúc nào cũng xảy ra một chuiện li kì: chính nàng thường hẹn gặp tôi và lần nào cũng đều chờ tôi, nhưng khi tôi vừa bước chân vào, nàng lại cho tôi cái cảm tưởng là tôi đến

https://tieulun.hopto.org

một cách hoàn toàn bất ngờ. Tôi nhận thấy điểm đó ở nàng nhưng không vì thế mà tội kém phần quiến luiến nàng. Nàng ở với gia đình Fanariôtôva, bà ngoại nàng, dĩ nhiên với tư cách là cháu nuôi (Vécsilốp chẳng đưa xu nhỏ nào để giúp họ sinh sống). Nhưng vai trò của nàng hoàn toàn khác hẳn vai trò mà người ta thường gán cho những đứa con mồ côi dưới quiền giám hộ của những bà quí tộc: thí dụ như đứa con gái nuôi của bà bá tước già trong truiện *Con bài Bích* của Púckin. Anna Vécsilốpva cũng là một thứ bá tước phu nhân. Trong nhà, nàng có một phòng cá nhân, hoàn toàn riêng biệt, tuy cùng một từng lầu và cùng trong một căn nhà với Fanariôtôva, nhưng gồm có hai buồng cô lập, nên mỗi khi ra, vào tôi chẳng bao giờ gặp mặt một ai trong gia đình Fanariôtôva cả. Nàng có quiền tiếp bất cứ ai và sử dụng thì giờ theo nàng muốn. Đúng ra thì nàng đã hai mươi ba tuổi. Năm ngoái, nàng gần như hết ra giao thiệp bên ngoài, dầu rằng Fanariôtôva chẳng hề hà tiện một sự chi tiêu nào cho cô cháu gái mà, theo chỗ tôi được biết, bà rất đỗi thương mến. Trái lại, điều mà tôi hài lòng nhất về Anna Vécsilốpva là lúc nào tôi cũng thấy nàng ăn mặc giản dị, lúc nào cũng bận rộn, không làm việc thì đọc sách. Dáng điệu của nàng bàng bạc một cái gì có vẻ như tu viện, gần như một nhà tu hành, mà tôi cũng rất vừa ý. Nàng không hay nói nhiều, nhưng đã nói thì rất uy nghi. Nàng cũng thích nghe người ta nói, một điều mà tôi không bao giờ làm nổi. Mỗi lần tôi bảo, nàng đã gợi cho tôi hình ảnh của Vécsilốp, dầu rằng hai người chẳng có nét nào giống nhau cả, là mỗi lần nàng e thẹn. Nàng thường đỏ mặt luôn, hơi chút là đỏ mặt, nhưng gương mặt chỉ thoáng hồng, và tôi rất thích đặc điểm đó. Khi ở nhà nàng, tôi không bao giờ nói đích danh Vécsilốp, mà luôn luôn gọi ông là Andrê, cho có vẻ tự nhiên. Tôi cũng để ý rằng, đối với gia đình Fanariôlốpva nói chung, người ta cũng thấy hổ thẹn về

https://tieulun.hopto.org

Vécsilốp. Riêng tôi thì tôi chỉ nhận thấy điều đó ở Anna Vécsilốpva thôi, dầu rằng tôi cũng chưa rõ danh từ «hồ thẹn» dùng ở đây có đúng không, nhưng cũng có một phần nào như thế. Tôi cũng nói với nàng về hoàng thân Sẹc. Nàng chăm chú nghe. Nàng có vẻ chú ý đến những tin tức đó; nhưng có điều là chỉ có tôi nói ra, chứ nàng tuyệt nhiên không tra hỏi tôi. Tôi chưa hề dám hé môi với nàng về việc hai người có thể lấy nhau, tuy tôi thường muốn nói, vì tự trong thâm tâm, tôi cũng có ý nghĩ đó. Nhưng trong phòng nàng còn nhiều đề tài nữa mà tôi không dám đề cập, dẫu rằng tôi thấy vô cùng thoải mái trong căn buồng đó. Điều mà tôi cũng rất ưa thích là nàng có học thức cao và rất chịu khó đọc, kể cả những loại sách khô khan đứng đắn; nàng còn đọc nhiều hơn tôi.

Lần đầu, chính nàng đã vời tôi lại nhà nàng. Lúc đó, tôi hiểu ngay rằng có lẽ nàng định moi một vài tin tức ở nơi tôi. Ôi! hồi đó thiếu gì người đã moi được nhiều thứ ở nơi tôi! «Nhưng không cần,» tôi tự nhủ, «nàng tiếp mình đâu có phải chỉ vì cái đó.» Tóm lại, tôi còn cảm thấy sung sướng được giúp ích cho nàng và... và mỗi lúc ngồi gần nàng, tôi cứ tưởng chính chị gái tôi đang ngồi bên cạnh, tuy chúng tôi chẳng hề nhắc nhở với nhau tới liên hệ chị em giữa chúng tôi, bằng lời nói trực tiếp hay xa xôi bóng gió. Người ta có cảm tưởng như chưa hề bao giờ có nàng trong dòng máu Vécsilốp. Mỗi lần đến thăm nàng, tôi không tài nào đề cập đến việc đó, và khi nhìn nàng, một ý nghĩ vô lí đôi khi đã thoáng qua đầu óc tôi: có lẽ nàng không biết tới quan hệ thân tộc đó, xét theo tư thế đứng ngồi của nàng lúc gần tôi!

3

VỪA bước vào, tôi thấy Lisa ở nhà nàng. Tôi cảm thấy

https://tieulun.hopto.org

gần như là sửng sốt. Tôi biết rõ rằng cả hai đã biết nhau từ trước. Họ đã quen nhau khi xảy ra vụ «đứa bé còn ẵm ngửa». Tôi sẽ đề cập tới sau, nếu có dịp, về cái ngông nghênh của Anna Vécsilôpva kiêu hãnh mà nết na khi trông thấy đứa trẻ nít kia cũng như khi gặp gỡ Lisa ở chỗ đó. Nhưng tôi đâu dám ngờ Anna Vécsilôpva lại có thể mời Lisa về nhà nàng. Tôi cảm thấy ngạc nhiên một cách thích thú. Tôi chào Anna Vécsilôpva, dĩ nhiên là không để lộ vẻ sửng sốt của mình, rồi nồng nhiệt bắt tay Lisa và ngồi xuống bên nàng. Cả hai đều đang bận rộn vì những công việc *đứng đắn*: trên mặt bàn và trên đầu gối họ là chiếc áo dạ hội của Anna Vécsilôpva, rất đắt tiền nhưng đã cũ, nghĩa là đã mặc qua ba lần, mà nàng muốn sửa lại. Lisa quả là một «nghệ sĩ» cừ khôi vì vấn đề này mà lại có khiếu thẩm mĩ nữa: vậy thì đã xảy ra một cuộc hội nghị quân sự giữa mấy nàng «thục nữ» đó. Tôi sực nhớ đến Vécsilôp rồi phá lên cười; vả lại lúc đó lòng tôi hớn hở lắm.

— Cậu hôm nay vui vẻ ghê, thật là thú vị!» Anna Vécsilôpva nói gằn từng tiếng. Nàng có một giọng trầm ấm áp và ngân vang, nhưng lúc nào cũng ăn nói điềm tĩnh, thản nhiên, vừa hơi hạ thấp những sợi lông mi quá dài của nàng, vừa thoáng nở nụ cười trên gương mặt nhợt nhạt.

— Lisa biết không, nếu anh không vui anh sẽ thấy khó chịu lắm,» tôi vui vẻ trả lời.

— Cả cô Anna Vécsilôpva cũng biết như thế nữa chứ!» Đó là một lời nói hóm hỉnh của con nhỏ Lisa tinh nghịch để ám chỉ tôi đây. Con ranh đó! Giá mà tôi biết được trong bụng nó nghĩ gì nhỉ!

— Bây giờ cậu định làm gì nào?» Anna Vécsilôpva cất tiếng hỏi (Xin nhớ là chính nàng đã khẩn khoản mời tôi lại thăm nang ngày hôm đó).

— Bây giờ tôi đang ở đây và tôi thường tự hỏi tại sao tôi chỉ thích cô ngồi đọc sách hơn là làm việc. Không,

https://tieulun.hopto.org

thực vậy, công việc đàn bà không thích hợp với cô. Về điểm này, tôi đồng ý với ông Vécsilốp.

— Cậu vẫn chưa quiết định vào Đại-học chứ?

— Tôi vô cùng đội ơn cô đã không quên những lần nói chuiện trước kia. Đó là dấu hiệu đôi khi cô còn nghĩ đến tôi. Nhưng... về vấn đề Đại-học thì tôi vẫn chưa quiết định, vả lại tôi cũng có những mục tiêu của tôi.

— Nghĩa là anh ấy có cái bí mật riêng,» Lisa nhận định.

— Hãy bỏ qua những chuiện bông đùa đó đi, Lisa. Một nhà thông thái mới nói mấy hôm nay rằng tất cả phong trào tân tiến của chúng ta trong hai chục năm qua, trước hết đã chứng tỏ rằng chúng ta ngày nay là những người vô học một cách quá thô tục. Thế mà, thật khéo quá, ông ta lại không quên các trường Đại-học của ta.

— Thôi, ba đã nói đúng; anh luôn luôn lặp lại ý tưởng của ba,» Lisa nhận định.

— Lisa, theo em thì hình như anh không có đầu óc phải không?

— Thời buổi chúng ta, tôi thấy cũng hữu ích nếu ta chịu nghe những diễn từ của các nhà thông thái và cố nhớ cho kĩ,» Anna Vécsilốpva đáp lời, có ý xen vào để hơi bênh vực tôi.

— Đúng thế, Anna Vécsilốpva,» tôi nói tiếp một cách hăng hái. «Ai không nghĩ tới nước Nga trong giờ phút này thì không phải là một công dân! Tôi nhìn nước Nga theo một quan điểm có lẽ hơi kì cục: chúng ta đã trải qua cuộc xâm lăng của người Mông-cổ, rồi hai thế kỉ bị lệ thuộc, có lẽ cả hai là thuộc sở thích của chúng ta. Giờ đây, người ta cho chúng ta tự do thì chúng ta phải ủng hộ nó: chúng ta có làm nổi không? Liệu rằng tự do có phải cũng là sở thích của ta chăng? Đó là cả vấn đề.»

Lisa phóng mắt nhìn Anna Vécsilốpva; Anna liền cúi

https://tieulun.hopto.org

mặt giả bộ tìm vật gì. Lúc đó, tôi nhận thấy Lisa cố hết sức nhẫn nhịn, nhưng bỗng, hai cặp mắt chúng tôi ngẫu nhiên gặp nhau rồi nàng phá lên cười; tôi nổi giận:

— Lisa, em thật kì cục!

— Xin lỗi! nàng dứt tiếng cười và đột nhiên nói, gần như với vẻ buồn rầu. «Em chẳng hiểu lúc này đầu óc em ra sao...»

Rồi bỗng dưng tiếng nàng rung rung gần như muốn khóc. Tôi vô cùng hổ thẹn: tôi nắm bàn tay nàng mà hôn thật mạnh.

— Cậu tốt lắm,» Anna Vécsilôpva dịu dàng nói khi thấy tôi hôn tay Lisa.

— Trước hết hôm nay anh rất sung sướng, Lisa, đã một lần bắt gặp được em đang cười. Cô có tin điều này không, Anna Vécsilôpva: những ngày gần đây Lisa đều tiếp đón tôi với cái nhìn kì dị mà trong đó như hàm chứa cả một câu hỏi: «Sao, anh đã hay biết gì chưa? Mọi việc êm đẹp cả chứ?» Thật vậy trong con người của nàng có một cái gì thuộc loại đó.

Anna Vécsilôpva trố mắt nhìn nàng một cách thong thả, còn Lisa thì cúi mặt nhìn xuống. Tôi còn thấy rất rõ rằng cả hai vô cùng thân mật hơn là tôi phỏng đoán, lúc mới bước chân vào; ý nghĩ đó khiến tôi thích thú.

— Cô vừa bảo là tôi tốt; nhưng cô đâu có ngờ rằng ở nhà cô tôi đang trở thành người tốt và tôi cảm thấy thoải mái biết chừng nào, Anna Vécsilôpva,» tôi nói một cách tình cảm.

— Còn tôi thì tôi rất vui mừng khi nghe cậu nói những lời đó trong lúc này», Anna Vécsilôpva nghiêm nghị trả lời. Tôi phải nói rằng nàng chưa bao giờ đá động đến cuộc sống phóng đãng của tôi cũng như đến vũng nước xoáy mà tôi đã lao mình vào, mặc dầu, tôi biết lắm, nàng biết rõ tất cả và còn gạn hỏi người khác về tôi nữa. Tóm lại,

https://tieulun.hopto.org

đây là lời nói ám chỉ đầu tiên, và lòng tôi càng thấy gần gũi nàng hơn.

— Còn bệnh nhân của chúng ta thế nào?» tôi lên tiếng hỏi.

— Ồ! ông ta đã đỡ nhiều: đã ra ngoài được rồi, cả hai bữa nay, ông đã đi dạo. Ông đang chờ anh đấy.

— Tôi thật đắc tội với ông ta, nhưng bây giờ có cô đến thăm ông ta và đã thay thế tôi một cách hoàn hảo. Ông già ấy thật là một người bất trung bất nghĩa, đã đánh đổi tôi với cô.

Nàng làm ra mặt nghiêm trang: vì lời nói đùa của tôi rất có thể sẽ bị coi là quá tầm thường.

— Tôi vừa ở nhà hoàng thân Sẹc Pêtrôvích ra và tôi... À này, Lisa, em đã đến nhà Đaria rồi à?

— Rồi!» nàng trả lời cụt ngủn, mà cũng chẳng thèm ngước đầu lên. «Nhưng hình như ngày nào anh cũng đến nhà ông hoàng bệnh hoạn mà?» nàng bỗng hỏi tôi, có lẽ để nói điều gì.

— Có, anh có đến, nhưng không đến tận nơi,» tôi vừa đáp vừa cười. «Anh đi vào rồi rẽ sang tay trái.»

— Cả ông hoàng cũng để ý rằng cậu thường đến nhà Catơrin. Ông ta mới nói hôm qua rồi cười sặc sụa,» Anna Vécsilôpva nói..

— Mà ông ấy cười cái gì mới được chứ?

— Ông ấy đùa thôi, cậu còn lạ gì. Ông ấy bảo rằng trái lại một thiếu phụ trẻ đẹp luôn luôn gây một ấn tượng bực tức và uất hận cho những thanh niên cỡ tuổi cậu...» Anna Vécsilôpva vừa nói vừa cười.

— Này cô... cô có biết rằng câu nói đó ý nhị lắm đấy không?» tôi lớn tiếng nói. «Chắc chắn ông ta không nghĩ nổi mà chính cô đã mớm lời?»

— Và tại sao chứ? Không, chính là của ông ấy mà

— Mà nếu người đẹp đó để ý đến hắn, tuy rằng hắn.

https://tieulun.hopto.org

rất hèn mọn, hắn đang thu hình trong góc trời riêng và đang bực tức vì bị coi là «thằng nhỏ của nàng» và nếu bỗng dưng nàng lại khoái hắn hơn cả cái đám người hâm mộ đang quần quít chung quanh, thì lúc đó những gì sẽ xảy ra?» tôi đột nhiên gạn hỏi với vẻ mặt trơ tráo và khiêu khích. Tim tôi đập mạnh.

— Thế thì trước mặt nàng anh sẽ là kẻ thua cuộc.» Lisa phá lên cười.

— Thua cuộc?» tôi la lớn. «Không, anh không thua. Anh tin chắc sẽ chẳng bao giờ thua cuộc. Nếu có một người đàn bà đứng chặn ngang đường đi của anh, nàng bắt buộc phải theo anh. Không ai có thể cản đường anh mà không bị trừng phạt...»

Một hôm, nghĩa là sau đó rất lâu, Lisa ngẫu nhiên nói với tôi rằng hồi ấy tôi đã thốt ra câu nói đó một cách thật kì cục, với một vẻ nghiêm nghị khủng khiếp và gần như thình lình đắm chìm trong suy tư, nhưng lúc ấy «thật buồn cười làm sao, em chẳng thể nào nín nổi». Quả nhiên Anna Vécsilôpva lại phá lên cười lần nữa.

— Cứ cười đi, cứ chế riễu tôi đi!» tôi la lớn trong một phút say sưa ngây ngất, bởi vì tất cả cuộc nói chuiện này và ý hướng của nó đã làm tôi thích thú vô cùng. «Miễn là của cô thì đó là cả một sự thích thú cho tôi. Tôi ưa tiếng cười của cô, Anna Vécsilôpva ạ. Đây là đặc tính của cô. Đang ngồi lặng thinh, bỗng trong phút chốc cô phá lên cười. Thế mà, trước đó chỉ một giây đồng hồ, không có gì trên gương mặt cô có thể khiến người ta đoán nổi. Ở Mạc-tư-khoa tôi biết một bà, ở xa xa thôi, vì tôi chỉ nhìn thấy từ một góc xa: bà ta cũng gần đẹp như cô, nhưng vì không biết cười nên gương mặt bà tuy cũng quyến rũ như cô, đã mất hẳn phần ma lực của nó. Chính cái khả năng này ở nơi cô đã hấp dẫn tôi nhiều nhất... Đó là điều mà đã lâu tôi định nói với cô.»

https://tieulun.hopto.org

Khi tôi nói vì người đàn bà «cũng đẹp như cô» thực ra tôi đã dùng mưu để lừa nàng: tôi làm ra vẻ như câu nói trên đã vô tình buột khỏi miệng mà chính tôi cũng không hề để ý. Tôi biết rằng những tiếng khen «buột miệng» đó sẽ được tán thưởng nhiều hơn bất cứ lời khen tặng cầu kì nào khác. Mà dẫu Anna Vécsilốp va có đỏ mặt, tôi tin chắc là nàng rất bằng lòng. Cả cái người đàn bà kia cũng chỉ là tưởng tượng: tôi chưa hề biết một thiếu phụ nào như thế ở Mạc-tư-khoa cả. Đó chỉ là một cách để tâng bốc Anna Vécsilốpva và làm cho nàng vui lòng thôi.

— Người ta có thể tin thực sự— nàng có cái cười duiên dáng— rằng trong những ngày gần đây người ta thấy cô đẹp lắm.

Lúc đó, tôi có cảm tưởng như bay bổng trên không... Tôi cũng còn muốn tâm sự với họ nữa... nhưng tôi cố nhịn.

— Hồi nãy cậu đã thốt ra một câu nói rất thù nghịch với Catơrin.

— Nếu tôi có nói bậy»— mắt tôi phát ra một luồng chớp sáng— «thì nguyên nhân ở lời vu khống quái gở theo đó thì bà ta là kẻ thù của Vécsilốp. Người ta còn vu khống cả ông ấy nữa, nào là đã iêu bà ta, đã đề nghị nhiều điều với bà cùng nhiều điều điên rồ khác nữa. Trí tưởng tượng ấy cũng quái gở như một chuiện thêu dệt khác là bà ta đã đề nghị với hoàng thân Sẹc Pêtrôvích, trong khi chồng bà còn sống nhăn, là sẽ lấy ông chừng nào ông góa vợ, nhưng rồi bà lại không giữ lời hứa. Tôi biết trước hơn ai hết rằng tất cả những cái đó là sai. Nó chỉ là một câu nói đùa thế thôi, mà tôi từng biết trước nhất. Khi còn ở ngoại quốc, có lần trong một phút vui chuiện, quả thật bà có nói với ông hoàng rằng: «Có lẽ», trong tương lai. Nhưng phải chăng đây chỉ là một lời nói vu vơ, hão huiền? Tôi cũng biết rất rõ, riêng phần ông hoàng, ông không thể nào tin

https://tieulun.hopto.org

ở một lời hứa kiểu đó được, mà ông cũng chẳng hề có ý định như vậy.» tôi nói tiếp thêm. «Ông ta có những ý nghĩ khác hẳn.» tôi nói bóng gió một cách xỏ xiên. «Hồi nãy Nachôkin nói ở nhà ông hoàng rằng Catơrin có lẽ lấy nam tước Biôring: này, cứ tin tôi đi, ông ta đã đón nhận cái tin đó vui vẻ hơn ai hết, cứ tin chắc như thế đi.»

— Nachôkin lúc đó ở nhà ông ta sao?» Anna Vécsilôpva gạn hỏi với vẻ mặt nghiêm trọng và gần như ngạc nhiên.

— Đúng thế, tôi tin rằng Nachôkin ở trong số những người đàng hoàng mà...

— Nachôkin có nói với ông hoàng về vụ hôn nhân của bà ta với Biôring không?» Anna Vécsilôpva đột nhiên tỏ vẻ quan tâm rồi hỏi tiếp.

— Ông ta đâu có nói về cuộc hôn nhân mà chỉ nói về một nguồn dư luận là có thể có cuộc hôn nhân đó. Ông ta còn thêm rằng tin đồn ấy đã được loan đi khắp nơi. Riêng tôi, tôi tin chắc rằng đây chỉ là một câu chuiện điên rồ.

Anna Vécsilôpva suy nghĩ và cúi đầu xuống công việc làm của nàng.

— Tôi mến hoàng thân Sẹc Pêtrôvích,» tôi đột nhiên nói tiếp một cách hăng hái. «Ông ta có khuiết điểm, điều đó không ai chối cãi được, mà tôi cũng đã nói với ông về việc đó, và cũng có một vài ý nghĩ hẹp hòi... Nhưng chính những khuiết điểm đó lại biểu lộ tâm hồn cao thượng của ông ta, có đúng thế không? Thí dụ, ngay hôm nay đây, suýt nữa chúng tôi đã giận nhau vì một ý tưởng: ông ta thì tin rằng nếu nói đến cao thượng thì chính mình cũng phải cao thượng trước đã, bằng không thì những gì mình nói chẳng qua chỉ là nói láo. Như thế có hợp lí không? Nhưng điều đó chứng minh là ông có những đòi hỏi lớn lao về vấn đề danh dự, bổn phận, công bằng... tôi nói có phải không? Chà! Trời ơi, mấy giờ rồi?» tôi kêu lớn, mắt

https://tieulun.hopto.org

vừa ngẫu nhiên nhìn chiếc đồng hồ treo, đặt trên lò sưởi.

— Ba giờ thiếu mười», Anna Vécsilôpva bình tĩnh nói sau khi nhìn lên đồng hồ. Suốt thời gian tôi kể chuyện về ông hoàng, nàng lắng nghe ánh mắt nhìn xuống với vẻ mặt mỉa mai ranh mãnh nhưng khả ái: nàng biết tại sao tôi đã khen ông ta đến thế. Lisa cũng ngồi nghe, gằm đầu vào công việc đang làm, và từ lâu đã thôi không tham gia cuộc đàm thoại nữa.

Tôi giật bắn lên như bị lửa đốt.

— Cậu gấp lắm sao?

— Phải... Không... tôi gấp lắm, đúng thế. Nhưng một chút xíu nữa... Chỉ một câu thôi, Anna Vécsilôpva,» tôi bắt đầu nói một cách hết sức cảm động, «tôi không thể không nói câu đó với cô hôm nay! Tôi muốn thú thật với cô rằng đã nhiều lần tôi đã cầu Trời ban phước cho cô đã có lòng tốt và nhã ý mời tôi lại chơi... Sự liên lạc của chúng ta đã gây cho tôi một ấn tượng mạnh mẽ nhất... Khi đến nhà cô tôi như được tẩy uế. Ra khỏi nhà cô tôi cảm thấy hơn hẳn lúc chưa đến. Đúng thế. Khi ở cạnh cô, không những tôi không thể nói được điều gì quấy, mà cũng không thể có những tư tưởng xấu xa. Chúng đã tiêu tan hết trước mặt cô. Nếu có một kỉ niệm xấu xa nào thoáng qua đầu tôi, khi ở gần cô, tôi liền đỏ mặt và cảm thấy hổ thẹn. Và cô biết không, tôi còn đặc biệt thích thú khi thấy em gái tôi ở trong nhà cô hôm nay... Cái đó chứng tỏ cô cao thượng biết bao... tình cảm cao đẹp biết chừng nào... Nói tóm lại, cô đã nói với tôi như tình *chị em*, nếu cuối cùng cô cho phép tôi được đánh tan bầu không khí lạnh nhạt, để tôi...»

Trong khi tôi nói, nàng đứng phắt dậy, mặt mỗi lúc một đỏ dần. Bỗng nàng kinh hãi, dường như có một giới hạn nào đó mà người ta không nên vượt qua rồi nàng lẹ làng ngắt lời tôi:

— Cậu hãy tin đi, tôi biết thật lòng đánh giá những

https://tieulun.hopto.org

tình cảm của cậu... Không cần cậu phải nói ra, tôi cũng đã hiểu, đã hiểu từ lâu...

Nàng dừng lại, vẻ bối rối, trong khi siết chặt tay tôi. Thình lình Lisa đuổi kịp tôi trong phòng kế bên.

4

— LISA, sao em kéo tay áo anh?» tôi gạn hỏi.

— Cô ấy xấu lắm, cô ấy quỉ quiệt, cô ấy không xứng đáng... Cô ấy giữ anh lại chỉ cốt để anh nói», nàng tâm sự với tôi bằng những lời thì thào lẹ làng và oán hận. Chưa bao giờ tôi thấy nàng có bộ mặt như thế cả.

— Em nói cái gì vậy, Lisa? Người ta là một cô gái hiền dịu như thế!

— Thì em là đứa xấu xa vậy.

— Hôm nay em sao thế?

— Em là con tồi mà. Có lẽ cô ta là người con gái tốt nhất, chính em mới xấu. Thôi, để mặc em. Anh hãy nghe kĩ em nói: má hỏi anh «những điều mà chính má cũng không dám nói.» Đó là những lời mà chính má nói. Anh Đôlgôruki thân! Thôi đừng cờ bạc nữa, anh, em van xin anh... cả má cũng thế...

— Lisa, anh cũng biết như thế, nhưng... Anh biết đó là sự hèn nhát nhưng... đó chỉ là những sự điên rồ, không hơn không kém! Em thấy chứ, anh nợ địa ra như một thằng ngu ngốc, nên anh phải tìm cách kiếm lại để gỡ nợ chứ. Có cách thắng, vì từ trước, anh chỉ đánh cầu may không tính toán, như một thằng ngu ngốc, nhưng giờ đây anh sẽ run sợ từng đồng rúp một... Nếu anh không thắng anh sẽ không còn là anh nữa! Đây không phải là một sự say mê của anh; cũng không phải là điều thiết iếu, mà chỉ là việc nhất thời, thoáng qua thôi, anh cam đoan với em

https://tieulun.hopto.org

như thế! Anh dư sức mạnh để không phải ngừng lại, khi anh muốn... Anh sẽ trả hết tiền, rồi lúc đó anh sẽ về với má và em vĩnh viễn. Em nhớ nói với má rằng anh không bỏ rơi má và em đâu...

— Ba trăm đồng rúp hồi nãy khiến anh phải trả một giá rất đắt!

— Mà sao em biết chuiện đó?» tôi giật mình hỏi.

— Đaria đã nghe thấy hết...

Nhưng ngay lúc đó, Lisa đẩy tôi ra phía sau chiếc màn cửa và cả hai chúng tôi bước vào cái «đèn lồng», một căn phòng vừa tròn vừa nhỏ tứ phía toàn là cửa sổ. Tôi chưa hết ngạc nhiên thì đã nghe thấy một giọng nói quen thuộc, một tiếng giày có đinh thúc ngựa, và tôi đoán ngay được tiếng chân đi quen thuộc.

— Hoàng thân Sêriôgia?» tôi nói thầm.

— Chính ông ta,» nàng cũng rù rì đáp.

— Sao em sợ đến thế?

— Vậy thôi; tại em không muốn cho ông ấy thấy em ở đây...

— *Kia*, bộ ông ấy tán tỉnh em sao?» tôi vừa nói vừa cười. «Nghĩa là anh sẽ cho ông ấy thấy... Kia em đi đâu vậy?»

— Chúng mình đi ra. Em đi với anh.

— Em đã cáo biệt cô ta rồi hả?

— Rồi. Cái áo choàng của em còn ở phòng trước...

Chúng tôi đi ra; đến cầu thang tôi nảy ra một ý nghĩ:

— Em biết không, có lẽ ông ta đến để đề nghị điều gì với cô ấy.

— Kh...ông đâu... Ông ấy chẳng đề nghị gì cả...» nàng nói với một giọng nhỏ nhẹ, chậm chạp nhưng kiên quiết.

— Em đâu có biết, Lisa? tuy anh vừa giận nhau với ông ta, vì người ta đã kể lại với em... anh thề với em rằng, anh thành thật mến ông ta và mong ông ấy thành công.

https://tieulun.hopto.org

Chúng anh đã giảng hòa. Kh chúng anh sung sướng, chúng anh tốt với nhau lắm... Em thấy không, ông ấy có nhiều ý hướng tốt... và có lòng nhân đạo... hay ít ra là bản chất tốt... Nếu vào tay một thiếu nữ thông minh, kiên quiết như Anna Vécsilôpva ông ta sẽ tỏ ra xứng đáng và trở nên sung sướng. Thật đáng tiếc có một đôi khi... Nhưng ta hãy đi một quãng đường với nhau, anh sẽ kể em nghe.

— Không, anh đi một mình đi, em đi ngả khác. Anh có về ăn cơm trưa không?

— Anh sẽ về, anh sẽ về, anh hứa. Này, Lisa; có một tên đê tiện, tóm lại, một kẻ hèn mạt nhất, tên là Stêbelkôp, nếu em có biết hắn, hắn có một ảnh hưởng kinh khủng đối với các công việc của ông ta... Hắn có những tấm phiếu... tóm lại ông ta đã nằm gọn trong nanh vuốt của hắn. Hắn nắm giữ ông thật chặt trong khi ông đã ớt xuống quá thấp, đến nỗi cả hai chẳng còn thấy lối thoát nào hơn là đem biếu cho Anna Vécsilôpva. Phải báo trước cho nàng một cách đứng đắn. Vả lại, toàn là chuiện điên rồ, mà nàng sẽ tự thu xếp sau này. Em thấy thế nào, liệu nàng sẽ từ chối chăng?

— Thôi chào anh. Em không có thì giờ!» Lisa ngắt lời. Tôi bỗng nhận thấy trong cái lườm thoáng qua của nàng biết bao thù hận, tôi liền lớn tiếng kêu thất kinh:

— Lisa, em, em làm sao thế...?

— Không phải em chống lại anh đâu. Nhưng anh đừng chơi...

— À! thế ra vì vụ cờ bạc? Anh sẽ không chơi nữa, chấm dứt rồi.

— Hồi nãy anh nói: «khi chúng anh sung sướng». Thế bây giờ anh sung sướng lắm nhỉ?

— Sung sướng kinh khủng! Lisa, kinh khủng! Trời ơi, đã ba giờ rồi, hơn nữa là khác!... Tạm biệt, em Lisa nhỏ bé của anh, này em, có thể bắt một người đàn bà phải

https://tieulun.hopto.org

chờ mình được không? Có được phép làm như thế không?

— Một cuộc hẹn hò à?» Lisa hơi nhích miệng mỉm cười, một cái cười iểu tử, run run.

— Đưa bàn tay em cho anh cầm, để đem lại may mắn cho anh.

— Đem lại may mắn cho anh? Bằng bàn tay em? Đâu có được.

Rồi nàng lẹ làng tránh ra xa. Nàng thét lên tiếng kêu đó với vẻ mặt nghiêm trọng làm sao! Tôi nhào tới chiếc tuiết xa của tôi.

Phải, phải, chính cái «may mắn» đó là nguyên nhân chính của sự thiển cận: tôi chỉ là một thứ chuột chũi mù lòa, chẳng hiểu mà cũng chẳng thấy gì ngoài mình ra!

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG BỐN

I

NGÀY nay tôi còn sợ kể lại sự kiện này. Tất cả đã xưa rồi. Nhưng bây giờ nó vẫn còn như là một ảo mộng đối với tôi. Làm sao một người đàn bà như vậy lại có thể hẹn hò với một thằng trẻ ranh hèn mọn như tôi vào hồi ấy. Mới nhìn qua sự việc là vậy đó. Sau khi từ biệt Lisa, tôi đi rất nhanh, trái tim hồi hộp, tôi tưởng chừng như mình đã mất trí; nghĩ đến *cuộc hẹn hò* bỗng nhiên tôi cho là một sự phi lí rõ ràng không có cách gì tin được. Tuy nhiên tôi lại không ngờ vực gì cả; hơn thế nữa, sự phi lí càng rõ rệt, tôi lại càng tin tưởng.

Tiếng chuông ba giờ đã reo, tôi đâm lo: «Đã hẹn, mình đâu có thể tới trễ được!» Trong đầu óc tôi cũng hiện lên những câu hỏi ngớ ngẩn thuộc loại này: «Bây giờ, cái gì đáng giá hơn: sự bạo dạn hay rụt rè?» Nhưng tất cả những ý nghĩ đó cũng chỉ thoáng qua, bởi vì điều chủ yếu là ở trong tim tôi, một sự thiết yếu mà tôi không thể xác định được. Hôm trước, tôi đã tự nhủ: «Ngày mai ba giờ mình sẽ đến nhà Tatiana». Thế thôi. Nhưng trước hết, tại nhà bà ấy, trong phòng của bà, tôi vẫn được tiếp đón đặc biệt. Bà có thể nói với tôi tất cả những điều bà muốn nói, cần gì phải sang nhà Tatiana. Vậy thì, tại sao lại phải hẹn ở một nơi khác, ở nhà Tatiana nhỉ? Còn một câu hỏi nữa: Tatiana sẽ có ở nhà hay không? Nếu đây là một cuộc hẹn hò, tất là Tatiana sẽ không có ở nhà. Và làm thế nào cho Tatiana không ở nhà, nếu không giải thích cho Tatiana biết trước? Vậy ra Tatiana cũng không biết chuyện kín này ư? Ý nghĩ này, tôi cho là ghê tởm, bất lịch sự và gần như thô tục.

https://tieulun.hopto.org

Sau nữa, bà ta có thể chỉ là muốn đến thăm Tatiana thôi, như đã thông báo cho tôi hôm qua, mà chẳng có mục đích gì khác nhưng tôi lại tưởng tượng lăng nhăng hơi nhiều. Bà đã ngẫu nhiên cho tôi biết điều đó một cách thờ ơ, bình tĩnh quá, sau một cuộc chuiện trò chán ngắt, bởi vì suốt thời gian ở nhà bà, tôi đã lúng ta lúng túng: ngồi nguiên một chỗ, ấp úng chẳng biết nói gì, nóng nảy và rụt rè, còn bà thì đang soạn sửa ra đi mà mãi sau tôi mới thấy rõ, và bà có vẻ hài lòng thấy tôi ra về. Tất cả những suy tư ấy quay cuồng trong đầu óc tôi. Sau cùng tôi quiết định: «Mình sẽ đến, sẽ bấm chuông. Khi chị bếp ra mở cửa, mình sẽ hỏi: bà Tatiana có nhà không? Nếu bà ta đi vắng, thì chắc chắn đây là một «cuộc hẹn hò». Nhưng tôi chẳng nghi ngại chút nào!

Tôi chạy lên lầu và đến trước thềm cửa, nỗi kinh hoàng của tôi tan biến liền. Tôi tự nhủ: «Nào, miễn là ít nhất cũng phải cho xong chuiện chứ! ít ra cũng mong mau chóng được gặp gỡ.» Chị bếp mở cửa và với vẻ phớt tỉnh thường lệ, chị ta nói khàn khàn giọng mũi cho tôi biết rằng bà chủ không có ở nhà: «Có ai nữa không? Không ai đợi Tatiana chứ?» Tôi muốn hỏi chị bếp câu này, nhưng lại thôi: «Tôi sẽ tự tìm hiểu lấy.» Vừa lầm bầm nói với chị bếp rằng tôi đợi chờ vậy, tôi vừa cởi áo tơi và mở cửa... Catơrin đã ngồi ở trước cửa sổ và «đợi chờ Tatiana».

Vừa trông thấy tôi, bà ta hỏi ngay với vẻ lo lắng bồn chồn: «Bà ấy không có ở nhà sao?». Giọng nói và vẻ mặt của bà ít tỏ ra là đang chờ đợi tôi, khiến tôi đứng chết trân ở thềm cửa. Tôi ấp úng:

— Bà nào?

— Tatiana chớ ai nữa! Hôm qua, tôi đã nhờ anh nhắn với Tatiana là ba giờ hôm nay tôi đến đây.

— Tôi... nhưng tôi đã không thấy bà ta.

— Anh đã quên à?

https://tieulun.hopto.org

Tôi ngồi xuống, chết điếng. À thì ra là vậy đó: thật rõ như ban ngày! Vậy mà tôi, tôi vẫn còn gắng gỏi tin tưởng.

— Tôi không nhớ rằng bà đã nhờ tôi nhắn lại với Tatiana. Bà có nhờ tôi gì đâu: bà chỉ nói là sẽ đến vào lúc ba giờ». Tôi nôn nóng ngắt lời. Tôi không nhìn bà ta. Thình lình, bà nói to:

— À! Vậy nếu anh đã quên không nhắn lại với bà ấy và chính anh biết rằng tôi sẽ đến đây, thì cớ chi anh cũng đến?

Tôi ngửng đầu lên: mặt bà không có vẻ giễu cợt, hay giận dữ, nhưng lại điểm một nụ cười tươi sáng vui vẻ, làm tăng thêm gấp đôi cái vẻ ranh mãnh trên sắc mặt vốn tinh nghịch gần như trẻ thơ của bà. Nó tựa hồ như muốn nói: «Này, anh thấy nhé, tôi đã bắt quả tang được anh. Bây giờ, anh chối nữa đi?»

Tôi không muốn đáp nên cúi nhìn xuống đất. Im lặng kéo dài trong nửa phút. Đột nhiên bà hỏi:

— Anh ở nhà *ba tôi* lại đây à?

— Tôi từ nhà Anna Vécsilôpva đến, tôi không ở nhà hoàng thân Nicôlai Ivanôvích...» Tôi nói thêm: «Bà thừa biết như vậy mà!»

— Đằng nhà cô Anna Vécsilôpva, không có gì xảy ra cho anh đấy chứ?

— Nghĩa là tôi có vẻ như thằng điên phải không? Không, tôi đã mang vẻ mặt ấy trước khi đến nhà Anna.

— Rồi khi đã đến với cô ta, chắc anh cũng chẳng khôn hơn?

— Không, đến đó tôi được biết tin bà sắp thành hôn với nam tước Biôring.

— Chính cô ta đã nói với anh như vậy à?» bà ta đột nhiên tỏ ra quan tâm.

— Không, chính tôi đã cho Anna biết, sau khi nghe

https://tieulun.hopto.org

Nachôkin nói chuiện đó với hoàng thân Sẹc.

Tôi vẫn không ngước mắt nhìn bà; vì nhìn bà có nghĩa là được thấm nhuần trong ánh sáng tươi vui và hạnh phúc. Vậy mà tôi lại không muốn được sung sướng. Lòng tôi như bị nhói đâm bởi một mũi kim nhọn của phẫn khái và trong một thoáng giây, tôi đã có một quiết định ghê gớm. Rồi tôi lên tiếng mà chẳng còn biết mình nói những gì. Tôi nghẹn ngào và ấp úng, nhưng giờ đây thì tôi đã mạnh bạo nhìn bà. Tim tôi đập mạnh. Tôi nói mà không hiểu mình đã nói gì, chẳng ăn nhập với câu chuiện tuy lời lẽ xếp đặt khá khéo. Bà lắng nghe tôi, lúc đầu với nụ cười bình thản, nhẫn nại và không hề thiếu vắng trên nét mặt bà. Nhưng dần dần trong tia nhìn bất động của bà thoáng hiện sự ngạc nhiên đến kinh hoàng. Tuy vậy, bà vẫn giữ nụ cười, nhưng chính nụ cười ấy thỉnh thoảng đã rung động. Nhận thấy bà run rẩy toàn thân, tôi vội hỏi:

— Bà làm sao thế?

— Tôi sợ anh,» bà hốt hoảng đáp:

— Tại sao bà lại ra về? Hiện giờ Tatiana không có ở nhà và bà biết rằng bà ấy sẽ chưa về, tại sao bà lại phải đứng dậy để ra đi?

— Tôi muốn đợi chờ, nhưng bây giờ... thì...

Bà ta đứng dậy nửa chừng. Tôi vội vàng cản lại và nói:

— Không, không! Bà lại vừa run rẩy nữa, nhưng bà vẫn mỉm cười trong khi kinh hoàng... Bà vẫn luôn luôn có nụ cười... Kìa, bây giờ bà lại mỉm cười thực sự.

— Anh mê sảng đấy à?

— Tôi mê sảng!

— Tôi sợ...» bà lẩm bẩm nói.

— Sợ gì chứ?

— Tôi sợ anh... anh đâm vào tường. Bà lại mỉm cười

https://tieulun.hopto.org

nhưng lần này bà sợ thật.

— Tôi không chịu đựng nổi nụ cười của bà.

Rồi tôi lại nói. Tôi nói nhanh. Có cái gì thúc giục tôi. Chưa bao giờ, chưa bao giờ tôi nói với bà ta theo cung cách ấy: trước kia tôi rụt rè. Và bây giờ tôi vẫn rụt rè, nhưng tôi đã dám nói. Tôi nhớ rằng tôi đã nói về vẻ mặt của bà ta: «Tôi không thể chịu đựng được nữa nụ cười của bà» bất chợt, tôi kêu lên. «Ở Mạc-tư-khoa, tôi đã được trông thấy bà đáng sợ và lộng lẫy, thốt ra những lời nham hiểm xã giao. Vâng, chính là ở Mạc-tư-khoa. Ở đó chúng tôi đã nói về bà với Maria, chúng tôi đã thử suy đoán về bản chất thật sự của bà... Bà còn nhớ Maria chứ? Bà đã từng đến nhà nàng mà. Trong cuộc hành trình, suốt đêm tôi đã nằm mơ thấy bà trong toa tầu của tôi. Ở đây, trước khi bà đến, suốt cả tháng tôi đã ngắm nhìn bức hình của bà trong văn phòng của phụ thân bà nhưng chẳng phỏng đoán được gì cả. Nét mặt của bà mang vẻ tinh nghịch của trẻ thơ, và bình dị vô biên: đó, tôi vẫn ca ngợi vẻ mặt ấy mỗi khi thấy bà. Ồ! Còn bà, bà vẫn giữ nguiên được sắc diện kiêu kì và sóng mắt áp đảo: tôi còn nhớ hôm bà từ Mạc-tư-khoa đến, bà đã nhìn tôi như thế nào tại nhà phụ thân bà.... Tôi đã trông thấy bà lúc ấy, nhưng ngay sau đó, nếu người ta hỏi tôi thấy bà như thế nào, hẳn là tôi chẳng có thể nói được gì cả. Dù là tầm vóc của bà! Vừa thoạt thấy bà, tôi đã hoa mắt. Bức hình của bà không giống bà chút nào: Mắt bà trong sáng không u sầu như trong ảnh. Chính là rèm lông mi dài của bà đã khiến cặp mắt mang vẻ u sầu. Bà có tầm vóc, dáng cao tầm thước, nhưng là một vóc người mập mạp nhẹ nhàng, của thôn nữ trẻ trung và lành mạnh. Khuôn mặt của bà cũng hoàn toàn mộc mạc, khuôn mặt của mĩ nữ đồng quê. Xin bà đừng giận, có gì ưu tú bằng một khuôn mặt tròn trĩnh hồng hào, sáng sủa, mạnh mẽ, vui cười và... e lệ! Vâng, e lệ, e lệ, bà Catơrin

https://tieulun.hopto.org

ạ, bà e lệ và trinh bạch, tôi thề là đúng như vậy. Không những trinh bạch, mà còn ngây thơ nữa: đó là khuôn mặt của bà! Khuôn mặt ấy đã khiến tôi luôn luôn kinh ngạc và tôi đã thường tự hỏi: đúng là bà ấy chăng? Bây giờ tôi mới biết là bà rất thông minh chớ không phải là khờ khạo như tôi tưởng lúc ban đầu. Bà có tâm hồn vui tươi, và không có những nét đẹp giả tạo... Tôi còn iêu nụ cười bất tuiệt của bà: đó là thiên đường của tôi! Tôi còn iêu vẻ trầm tĩnh, dịu dàng cũng như phong thái nói chuiện của bà, vừa trang trọng, bình tĩnh và hầu như chầm chậm từ từ. Tôi thích cái lối nói không vội vã ấy. Tôi tin nếu một cây cầu có sụp đổ trước chân bà, bà vẫn tiếp tục nói chuiện với giọng trang nghiêm và điều hòa ấy... Tôi cứ tưởng bà kiêu kì và dễ phẫn nộ đến tột cùng, nhưng hai tháng nay bà vẫn nói chuiện với tôi như một sinh viên nói chuiện với một sinh viên... Tôi không hề hình dung được một vừng trán như thế kia: hơi thấp như trán một pho tượng, nhưng mịn và trắng như cẩm thạch, dưới một mái tóc lộng lẫy. Bà có bộ ngực cao, dáng đi nhẹ nhàng, một vẻ đẹp phi thường, và không có chút kiêu sa nào. Đến bây giờ tôi mới tin cái hương sắc ấy mà trước kia tôi vẫn nhất định nghi ngờ.»

Bà mở to mắt lắng nghe tôi thốt ra một tràng những lời man rợ ấy. Bà thấy tôi run run. Nhiều lần, với một cử chỉ duiên dáng và cẩn trọng, bà giơ bàn tay nhỏ nhắn đeo găng để ngắt lời tôi, để rồi lại rụt rè và lúng túng rút tay về. Cũng có lúc, bà hối hả lùi lại toàn thân. Hai ba lần, một nụ cười lại rực sáng trên khuôn mặt bà; có một lúc bà thẹn đỏ bừng mặt nhưng cuối cùng bà sợ hãi và tái xanh thật sự. Tôi vừa dừng lời, bà liền chìa tay và nói với giọng khẩn cầu nhưng vẫn trang trọng:

— Không nên nói những điều đó... không được phép nói như vậy...

Rồi bất thần bà đứng bật lên, cầm vội lấy tấm khăn

https://tieulun.hopto.org

choàng và chiếc bao tay bằng da chồn.

— Bà về à?» Tôi thảng thốt kêu lên.

— Tôi nhất định phải về, tôi sợ anh lắm... Anh dụ hoặc...», bà nói với giọng hối tiếc và trách móc.

— Xin bà hãy nghe tôi nói, tôi không đâm vào tường đâu, xin thề.

— Nhưng anh đã bắt đầu!» Bà ta không tự chế nữa và mỉm cười «tôi cũng không chắc là anh có để cho tôi đi không?». Và tôi tin ngay là bà ta thật sự đã sợ tôi sẽ cản đường.

— Chính tôi sẽ mở cửa cho bà, bà cứ đi đi, nhưng xin bà hiểu rõ cho điều này: tôi đã có một quiết định lớn lao. Nếu bà muốn rọi sáng cho tâm hồn tôi, thì xin bà trở lại, ngồi xuống và nghe tôi nói hai câu thôi. Bằng không thì bà cứ đi đi và chính tôi sẽ mở cửa cho bà!

Bà nhìn tôi rồi ngồi lại.

— Một người khác hẳn đã bỏ đi với sự phẫn uất nào đó, nhưng bà thì đã ngồi lại!» Tôi hứng chí kêu lên.

— Không bao giờ anh được phép nói như vậy.

— Lúc đó, tôi nhút nhát. Bây giờ cũng vậy; lúc mới đến, tôi không biết rằng tôi sẽ nói những gì. Bà cho rằng tôi không còn nhút nhát nữa sao? Tôi vẫn luôn luôn như cũ! Nhưng đột nhiên tôi có một quiết định to lớn và tôi đã cảm thấy rằng tôi sẽ thi hành. Đã quiết định rồi, tôi mất trí và bắt đầu nói... Xin bà nghe hai lời này: tôi có phải là kẻ mật thám rình rập bà hay không? Xin bà trả lời? Đó là câu hỏi!

Bỗng nhiên bà đỏ mặt. Tôi nói tiếp:

— Bà thong thả hãy trả lời, bà Catơrin ạ, xin hãy nghe tiếp và sau đó xin bà nói hết sự thật với tôi.

Tôi đã lật nhào ngay tất cả mọi hàng rào chướng ngại và bay bổng lên không trung.

https://tieulun.hopto.org

2

— TRƯỚC đây hai tháng, tôi đã ở đàng sau cánh cửa ngăn kia... bà biết mà... và lúc ấy bà nói chuiện với Tatiana về bức thư. Tôi liền chạy ra, ngoài ý muốn của tôi, và tôi đã nói rất nhiều. Bà hiểu ngay rằng tôi có biết một cái gì... bà không thể không hiểu... bà đang tìm kiếm một văn kiện quan hệ và bà lo sợ cho ông ta... Thong thả, bà Catơrin, bà khoan vội nói. Tôi tuiên bố với bà rằng sự ngờ vực của bà rất chính đáng, tài liệu ấy hiện có... nghĩa là nó đã có, tôi đã trông thấy nó; ấy là bức thư bà đã viết cho Anđrônikốp phải không?

— Anh đã trông thấy bức thư ấy à?» Bà ta vừa băn khoăn vừa cảm động, hối hả hỏi tôi: «Anh thấy ở đâu?»

— Tôi đã thấy, thấy ở nhà ông Cráp... cái ông đã tự tử.

— Thật à? Anh đã thấy tận mắt? Và hiện nay bức thư ấy ra sao?

— Cráp đã xé nó rồi!

— Trước mặt anh, anh đã thấy ông ta xé thư?

— Phải! Trước mặt tôi. Ông ta đã xé phong thư, có lẽ để phòng ngừa về cái chết của ông ta... Lúc ấy, tôi không biết rằng ông ta sắp tự bắn một phát súng lục...

— Thế là bức thư đã được hủy diệt. Tạ ơn Chúa!» Bà thở dài, làm dấu Thánh giá rồi chậm rãi nói.

Tôi đã không nói dối bà ấy. Hay nói đúng hơn, tôi đã nói dối khéo léo, bởi vì phong thư ấy hiện ở nhà tôi, chứ không ở nhà Cráp, nhưng đó chỉ là một chi tiết. Về điểm thiết iếu, tôi đã không nói dối, bởi vì trong lúc tôi nói dối, tôi tự hứa thầm rằng tôi sẽ đốt phong thư ấy ngay tối hôm đó. Và tôi thề rằng nếu lúc ấy tôi có sẵn lá thư trong túi, thì có lẽ tôi đã rút ngay ra và đưa nó cho bà ta. Vả lại, có thể là tôi sẽ không đưa trả cho bà, bởi

https://tieulun.hopto.org

vì như thế tôi sẽ khó thú thật với bà rằng phong thư vẫn ở nhà tôi và tại sao tôi lại giữ nó lâu như vậy mà không đem cho bà. Cũng thế thôi: bề gì rồi cũng đốt nó đi, tại nhà tôi, và như vậy là tôi không nói dối! Lúc ấy tôi trong sạch, tôi thề như vậy. Tôi tiếp tục nói hầu như ngoài ý muốn của mình!

— Nếu vậy thì xin bà cho tôi biết một điều! tại sao bà đã lôi kéo, vỗ về và tiếp đón tôi tại nhà bà, há không phải vì bà nghi ngờ tôi có biết tài liệu? Thong thả, bà Catơrin một phút nữa thôi, bà khoan nói, hãy để tôi nói cho xong hết đã, trong suốt thời gian tôi đến thăm bà, tôi đã ngờ vực rằng bà mơn trớn vỗ về tôi, chỉ cốt để tôi phải nói về phong thư, để bắt buộc tôi phải thú nhận... Xin đợi cho phút nữa đi; tôi đã ngờ vực để rồi đau khổ... Sự nhị tâm của bà khiến tôi khó chịu, bởi vì tôi đã khám phá được ở nơi bà một tâm hồn *cao quí* nhất! Tôi thành thực nói với bà như vậy, vâng, tôi nói thành thực: tôi là kẻ thù nghịch của bà, nhưng tôi lại nhận thấy bà là người cao quí nhất! Tôi đã hoàn toàn chiến bại ngay rồi. Nhưng sự nhị tâm, tôi muốn nói là sự nghi ngờ bà là người hai lòng đã *khiến tôi khổ tâm*... Bây giờ mọi sự phải định hoạt, giải bày, đã đến lúc phải thế. Nhưng xin bà hãy nghe thêm chút nữa, bà đừng nói, bà hãy hiểu bây giờ, hiện lúc này đây, tôi cân nhắc mọi sự theo cách nào. Tôi nói thật với bà điều này: nếu mọi sự diễn biến đúng như vậy, tôi không hề giận, đúng hơn tôi muốn nói là tôi sẽ không nổi tức, bởi vì tôi rất hiểu rằng đó chỉ là chuiện tự nhiên. Như thế thì còn có gì là trái với thường tình, có gì là xấu đâu? Bà băn khoăn vì tài liệu ấy, bà ngờ vực có kẻ nào biết hết, thì bà hoàn toàn có thể mong rằng kẻ đó nói ra... Như thế không có gì là xấu, tuiệt đối không có gì. Tôi nói thành thực. Tuy nhiên bây giờ bà phải nói với tôi một điều... rằng bà thú nhận (xin bà miễn chấp danh từ ấy). Tôi cần phải biết sự

https://tieulun.hopto.org

thật. Tôi cẩn thế lắm! Vậy thì xin bà nói cho tôi hay: Phải chăng vì muốn làm cho tôi phải nói về tài liệu ấy mà bà đã chiều chuộng tôi... Hỡi bà Catơrin?

Tôi nói mà không thể ngừng lại được và trán tôi bỏng nóng. Bây giờ bà ta nghe tôi nói, không còn có vẻ lo ngại; trái lại sự xúc động đã hiện rõ trên gương mặt bà song bà ta vẫn còn e lệ, có lẽ vì xấu hổ. Bà ta hạ thấp giọng, chậm rãi nói:

— Đúng như thế đấy! Rồi bất thần bà giơ hai bàn tay về phía tôi và nói thêm: «Anh tha thứ cho tôi, tôi đã có lỗi!»— Tôi không dè bà ta nói câu ấy. Tôi ngờ hết, nhưng không ngờ mấy tiếng đó, nhất là lại nói về phần bản thân bà mà bây giờ tôi mới hiểu.

— Và bà nói: «Tôi đã có lỗi» một cách bình thản thế ư!», tôi kêu lên.

— Ồ, từ lâu tôi đã cảm thấy có lỗi với anh rất nhiều. Và hôm nay tôi lấy làm sung sướng thấy mọi sự đã được bày tỏ...

— Đã từ lâu ư? Mà tại sao bà không nói sớm hơn?

— Vì tôi không biết nói như thế nào, bà mỉm cười đáp. Hay nói đúng hơn, tôi biết rất rõ— bà lại mỉm cười — nhưng tôi hối hận... bởi vì quả thật lúc ban đầu, tôi đã «quiến rũ» anh, đúng như anh nói, để thực hiện mục đích của mình. Nhưng rồi tôi tự thấy ghê tởm chính mình... Bà chua xót nói thêm: «và tất cả sự giả dối ấy đã dằn vặt tôi, rồi lại còn những nỗi bối rối kia nữa chứ!

— Và tại sao, tại sao bà không đặt thẳng vấn đề ra một cách thành thực? Giá thử bà bảo: «Anh biết bức thư, tại sao còn giả bộ?» Lập tức tôi đã nói hết, tôi đã thú nhận ngay!

— Chỉ vì tôi có hơi... sợ anh. Tôi thú thật rằng tôi cũng đã không tin anh» Bà cười to và nói thêm: »Và chăng, nói cho đúng. nếu tôi đã lắm mưu nhiều kế thì anh lại

https://tieulun.hopto.org

cũng lắm kế nhiều mưu.

— Vâng, vâng, tôi quả là đê hèn! tôi thảng thốt la lên. Ô! bà còn chưa biết tất cả cái vực thẳm sa ngã của tôi!

— Nè. bây giờ lại nói đến vực thẳm! Tôi hiểu ngữ pháp của anh». Bà mỉm cười dịu dàng rồi nói tiếp: vẻ buồn rầu; «Bức thứ ấy đã là hành vi bi thảm và *khinh xuất* nhất đời tôi. Tôi không ngớt bị lương tâm cắn rứt. Do hoàn cảnh và sự sợ sệt thúc đẩy, tôi đã ngờ vực người cha thân iêu và đại lượng của mình. Biết rằng bức thư ấy có thể lọt vào tay những kẻ độc ác... tôi có đầy đủ lí do để nghĩ như vậy (bà nói câu đó một cách nóng giận) tôi lo sợ người ta sẽ sử dụng nó, sẽ đưa cho *cha tôi* xem... Và việc đó sẽ có thể gây cho ông một xúc động quá mạnh... Trong tình trạng của ông... tai hại cho sức khỏe của ông... và ông sẽ ghét tôi...» Bà nhìn vào mắt tôi và sau khi có lẽ đã nhận thấy mắt tôi thấp thoáng tia sáng, bà nói thêm: «Vâng, tôi cũng sợ cho chính tôi: tôi sợ rằng do ảnh hưởng của bệnh tật... ông sẽ hết thương tôi... Hiện thời ông đã có ý đó, nhưng chắc chắn là tại tôi đã đắc tội với ông: Ông tốt và đại lượng biết bao nên chắc là ông sẽ tha thứ cho tôi. Đó là tất cả những gì đã xảy ra. Còn như thái độ của tôi đối với anh bấy lâu, thì đáng lẽ tôi không nên *xử sự* như vậy! Anh đã làm cho tôi tự xấu hổ.» Bà ngừng lời với vẻ thẹn thùng đột nhiên.

— Không, bà chẳng có gì đáng hổ thẹn!» tôi kêu lên.

— Quả thực tôi tin... anh sẽ phẫn khích... và tôi thú nhận như vậy;» bà ta vừa nói vừa cúi mặt xuống.

— Bà Catơrin! Hãy nói cho tôi biết ai, ai vậy, ai là người bắt buộc bà phải nói ra những điều thú nhận ấy với tôi? tôi nói như say sưa: Việc gì đã khiến bà phải đứng lên và phải chứng tỏ với tôi như hai với hai là bốn, bằng lời lẽ chọn lọc và cách nói tế nhị nhất, là đã có tất cả chuyện đó, nhưng dù sao cũng chẳng có gì đã xảy ra: Bà hiểu, như

https://tieulun.hopto.org

người ta thường thấy ở bà cũng như trong giới thượng lưu của bà, cách diễn tả sự thật cơ mà? Tôi ngu đần thô lỗ, tôi đã tin bà ngay, tôi tin tất cả những gì do miệng bà đã kể với tôi! Hà tất bà phải làm như vậy. Tuy thế bà đã không sợ tôi? Cớ chi bà lại có thể tự hạ mình trước một thằng nhỏ hay kiếm chuiện, một thiếu niên khốn nạn?»

— Về điều đó, ít ra, tôi đã không tự hạ trước mặt anh, bà đáp với vẻ trang nghiêm tột cùng, có lẽ chưa hiểu được lời cảm thán của tôi.

— Trái lại, trái lại,» tôi cố hết sức la to.

— Than ôi, quả là tôi tồi tệ và khinh xuất quá! Bà đưa tay lên, như thể muốn che mặt đi, và kêu lên. Hôm qua tôi đã xấu hổ, cho nên tôi không được dễ chịu khi anh đến thăm tôi... Sự thật là hôm nay hoàn cảnh biến đổi đến nỗi tôi nhất định phải biết về xổ phận bức thư khốn nạn kia, nếu không thế tôi đã bắt đầu quên lửng... bởi vì không phải chỉ vì nó mà tôi đón mời anh đến nhà tôi.» bà đã bất ngờ nói thêm. Lòng tôi rung động. Bà mỉm cười dịu dàng rồi tiếp:

— Chắc chắn là không! Tôi... Này anh Đôlgôruki, ban nãy anh đã nhận thấy rất đúng là chúng ta nói chuiện với nhau nhiều lúc như một cậu sinh viên nói với một cô sinh viên. Tôi nói thật với anh rằng nhiều khi tôi rất chán đời, nhất là từ ngày tôi ở ngoại quốc và sau những nỗi bất hạnh về gia đình... Tôi không ra khỏi nhà mấy bữa, mà không phải là vì lười biếng. Nhiều khi tôi muốn lánh về thôn quê. Ở đó, tôi sẽ đọc lại những cuốn sách hay nhất bỏ xó từ lâu mà tôi chưa có dịp đọc lại. Nhưng, tôi đã nói với anh tất cả điều đó rồi. Anh nhớ chăng, anh đã cười bởi vì mỗi ngày tôi đọc tới hai tờ báo Nga?»

— Tôi đâu có cười...

— Thế thì chắc là vì anh cũng đã cảm động. Từ lâu tôi đã thú thật với anh: tôi là phụ nữ Nga và tôi iêu nước Nga. Anh nhớ chăng, chúng ta đã cùng đọc các «thời sự»

https://tieulun.hopto.org

nói theo danh từ của anh (bà mỉm cười). Mặc dù nhiều khi anh có hơi... kì dị song thỉnh thoảng anh đã phấn khởi tới độ nghĩ ra được một chữ có sức diễn tả mãnh liệt. Và đúng là anh rất chú trọng những điều liên hệ đến tôi. Khi anh là «sinh viên» anh thật đáng iêu và độc sáng. Những vai trò khác kém thích hợp với anh (bà nói thêm với nụ cười duiên dáng và ranh mãnh) Anh nhớ chăng, đôi khi chúng ta đã bận hàng bao nhiêu tiếng đồng hồ liền về những con số. Chúng ta đã đếm đếm và đo đo, chúng ta đã tìm xem trong nước ta có bao nhiêu trường học, nền giáo dục sẽ đưa tới đâu. Chúng ta đã đếm những cuộc sát nhân và những vụ án đại hình, chúng ta so sánh với những tin tức tốt lành... Chúng ta đã muốn biết tất cả sự việc đó dẫn chúng ta tới đâu và đưa lại kết cuộc thế nào. Tôi nhận thấy anh chân thực. Trong xã hội, người ta không nói với bọn phụ nữ chúng tôi như vậy đâu... Tuần lễ trước, tôi nói chuiện với hoàng thân về Bismác, bởi vì tôi rất chú trọng đến ông ta và không biết suy luận về ông ta như thế nào. Anh tưởng tượng coi, hoàng thân ngồi bên cạnh tôi và kể chuiện cho tôi nghe, với nhiều chi tiết, nhưng luôn luôn với giọng như là châm biếm, và với vẻ hạ cố mà tôi rất khó chịu. Đó là cái điệu mà mấy «vĩ nhân» thường tỏ ra với bọn phụ nữ chúng tôi nếu chúng tôi xen vào những «chuiện gì không dính dáng đến chúng tôi». Anh còn nhớ chứ, nhân nói về Bismác, chúng ta đã suýt gây gổ với nnau? Lúc ấy, anh muốn chứng tỏ với tôi rằng anh có tư tưởng riêng của anh «vô cùng cao đẹp» hơn tư tưởng của Bismác»— Bỗng nhiên bà cười to. «Trong đời tôi, tôi chỉ gặp hai người đã thật tình nói chuiện với tôi một cách sốt sắng: phu quân quá cố của tôi, một người rất thông minh và... hoàn toàn cao thượng— bà nói ra danh từ ấy với giọng xúc cảm— và còn một người... nhưng anh có biết là ai...

https://tieulun.hopto.org

— Vécsilốp?» tôi kêu lên và thở hổn hển.

— Phải, tôi thích nghe ông ta nói chuiện, đến sau tôi rở nên hết sức... có lẽ là quá thành thực với ông ta, nhưng lúc ấy ông ta không tin tôi.

— Ông không tin bà?

— Vả chăng, không ai tin tôi bao giờ cả.

— Nhưng Vécsilốp, Vécsilốp!

— Không tin tôi mà ông còn chưa lấy làm hài lòng, bà nhìn xuống và mỉm cười một cách kì lạ. Ông còn cho là tôi có «đủ mọi tật xấu»

— Bà chẳng có tật xấu nào!

— Có chứ, tôi cũng có vài tật xấu.

— Vécsilốp không iêu mến bà, cho nên ông đã không hiểu bà! tôi nóng mắt kêu lên.

Nét mặt bà ta hơi thay đổi.

— Thôi xếp chuiện đó lại và đừng nói với tôi về... con người ấy, bà gằn giọng và sốt sắng tiếp. Nhưng thôi, đến giờ rồi. (Bà đứng lên để đi ra) Này, anh có tha lỗi cho tôi không?» Bà vừa nói vừa nhìn tôi chằm chặp.

— Tôi... tha lỗi cho bà? Này bà Catơrin bà hãy nghe tôi nói và đừng giận nhé! Có phải bà sắp tái giá?

— Chưa quiết định gì cả,» bà trả lời như hoảng sợ và bối rối.

— Người ấy có tốt không? Xin lỗi! Xin bà tha thứ cho câu hỏi ấy.

— Vâng, tốt lắm...

— Đừng trả lời tôi nữa, đừng ban cho tôi một câu trả lời nào nữa! Tôi hiểu lắm, những câu hỏi ấy không thể do miệng tôi nói ra! Tôi chỉ muốn biết rằng người đó có xứng đáng hay không, nhưng chính tôi sẽ dọ hỏi.»

— A này, anh hãy nghe tôi nói đây! bà ta hoảng sợ nói.

— Không, tôi không muốn, tôi không muốn nghe nữa.

https://tieulun.hopto.org

Tôi sẽ bỏ qua... Nhưng đây là những lời tôi sẽ nói với bà: Cầu xin Chúa sẽ ban cho bà mọi điều hạnh phúc, vạn sự như ý... để đổi lại tất cả nỗi vui sướng mà bà vừa ban cho tôi trong nửa giờ qua! Từ nay bà được ghi khắc mãi mãi trong trí nhớ của tôi. Tôi đã bắt được một kho tàng: sự tưởng nhớ đến sự toàn thiện toàn mĩ của bà. Trước đây, tôi vẫn ngờ rằng bà là kẻ bất tín, một người lẳng lơ thô tục, và tôi lấy làm đau khổ... bởi vì tôi không thể nghĩ rằng bà lại xấu như vậy... Những ngày vừa qua, tôi cứ suy tư về chuiện đó ngày đêm, và bây giờ, mọi điều đã sáng tỏ như ban ngày. Trong khi đến đây, tôi tưởng rằng mình sẽ bị mắng chửi là giả dối, quỉ quiệt, rắn rình mồi, nhưng trái lại tôi đã được coi là danh dự, vinh quang, sinh viên. Bà cười sao? Được, được đi! Bởi vì bà là một thánh nữ, bà không thể cười những gì là thiêng liêng.».

— Ồ, không đâu, tôi chỉ cười anh đã nói những lời quá kinh khủng... Thí dụ như «rắn rình mồi» là gì?» Bà ta bật cười. Tôi thích thú nói tiếp:

— Hôm nay, bà đã thốt ra một lời vàng ngọc. Sao bà có thể nói với tôi rằng «bà tin là tôi sẽ phẫn khích». Tôi muốn thế lắm, bà là một thánh nữ và chính bà tự công nhận, bởi vì bà đã tưởng tượng là bà phạm tội, tôi chẳng hiểu tội gì, và bà muốn tự trừng phạt bà... mặc dầu là thực ra bà chẳng có lỗi gì cả. Dẫu bà có làm điều gì chặng nữa, hẳn chỉ là điều thiện nơi bà! Nhưng đáng lẽ ra bà không nên nói ra câu ấy, danh từ ấy!.. Một lời chân thành kém tự nhiên như vậy chỉ chứng tỏ lòng trinh bạch cực điểm của bà, lòng quí trọng của bà đối với tôi, sự tin tưởng của bà nơi tôi»— Tôi đã thốt ra một tràng những lời cảm thán ấy—«Ồ! Bà đừng đỏ mặt, đừng thẹn thùng!.. Và ai vậy, ai đã có thể vu oan cho bà và bảo rằng bà là một nữ nhân đa tình? Ồ, xin bà tha lỗi cho tôi: tôi đã nhận thấy một nét khổ đau trên gương mặt bà; xin tha lỗi cho

https://tieulun.hopto.org

một kẻ đầu xanh tuổi trẻ cuồng nhiệt đã thốt ra những lời vụng về ấy! Nhưng hôm nay, đâu phải là những lời nói, những danh từ mà thôi? Bà há chẳng cao quí hơn hết những danh từ ru? Một hôm Vécsilốp nói rằng sở dĩ Ôtenlộ đã giết Dêđêmôn trước khi tự tử» không phải vì lòng ghen, nhưng vì người ta đã cướp mất lí tưởng của i... Tôi đã hiểu rõ điều đó, bởi vì hôm nay người ta đã trả lại lí tưởng của tôi!»

— Anh quá khen tôi: tôi không xứng đáng vậy đâu! bà cảm động đáp rồi vui đùa nói tiếp: «Anh nhớ chăng tôi đã khen cặp mắt của anh như thế nào?»

— Bà khen rằng đó không phải cặp mắt, nhưng là đôi kính hiển vi, và tôi nhìn con ruồi ra con lạc đà! Không, không, không có lạc đà ngoại lệ! Ủa, bà đi về sao?»

Bà đứng giữa phòng, cầm bao tay và khăn choàng.

— Không, tôi đợi anh đi đã rồi mới ra về. Tôi cần viết lại vài lời cho Tatiana.

— Tôi đi đây, tôi đi đây, một lần nữa xin chúc bà hạnh phúc... một mình hoặc với ông nào bà sẽ kén chọn! Về phần tôi, tôi chỉ cần lí tưởng của tôi.

— Bạn ơi, anh bạn tốt Đôlgôruki của tôi, hãy tin là tôi sẽ nhớ tưởng anh... Phụ thân tôi vẫn khen anh! «Chú nhỏ đáng iệu, chú bé tốt bụng.» Hãy tin tôi, tôi luôn luôn sẽ nhớ mãi đến câu chuiện của anh, về một cậu bé bị bỏ rơi ở giữa những người lạ, với những giấc mộng cô đơn... Tôi hiểu quá rõ tâm hồn anh đã được cấu thành như thế nào.» Bà vừa nở nụ cười khẩn cầu và ngây thơ, vừa nắm chặt tay tôi, nói tiếp: «Nhưng bây giờ chúng ta không còn là những sinh viên, nên không có quiền coi nhau như ngày trước và... nhưng anh hiểu tôi chứ?»

— Không có quiền nữa?

— Không! Và lâu mãi... Và đó là lỗi tại tôi... Tôi thấy bây giờ thì hoàn toàn không thể được... Chúng ta sẽ gặp nhau đôi lần tại nhà cha tôi...»

https://tieulun.hopto.org

Tôi muốn kêu to: «Bà sợ tình cảm của tôi khích phẫn, bà không tin nơi tôi?», nhưng tôi thấy bà bỗng nhiên thẹn thùng trước mặt tôi,» cho nên những lời tôi muốn nói tắc nghẹn ở cổ họng. Bước đến gần cửa, bà bất thần giữ tôi lại:

— Anh hãy cho tôi biết đích thực anh đã mục kích bức thư ấy bị xé? Anh nhớ rõ không? Và làm sao anh đã biết rằng đó là bức thư gửi cho Andrônikốp?

— Ông Cráp đã kể cho tôi nghe nội dung bức thư, ông ta còn đưa thư cho tôi xem... Vĩnh biệt bà! Khi tôi ở nhà bà, tôi rụt rè trước mặt bà, nhưng khi bà đi ra tôi sẵn sàng chạy theo và hôn những nơi nào có in dấu vết chân của bà...». Không hiểu tại sao, đột nhiên tôi nói lên những lời ấy và không nhìn bà, tôi bước vội ra ngoài.

Tôi hối hả về nhà; tâm hồn lâng lâng sảng khoái. Đầu óc tôi như quay cuồng đủ thứ và lòng tôi tràn đầy vui vẻ. Khi đi gần tới nhà mẹ tôi, tôi sực nhớ đến sự bạc bẽo của Lisa đối với Anna Vécsilốpva, đến lời nói độc ác, quỉ quái của nó hồi nãy, lòng tôi bỗng đau đớn cho hai chị em nó. «Cả hai đều nhẫn tâm làm sao! Nhưng không hiểu con nhỏ Lisa có chuiện gì đó?» Tôi vừa nghĩ ngợi như vậy vừa bước lên thềm nhà.

Tôi cho Mátvêi đi về và dặn hắn cho xe đến đón tôi vào lúc chín giờ.

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG NĂM

I

TÔI đến trễ giờ cơm chiều nhưng mọi người vẫn chưa ăn để đợi tôi. Có lẽ vì tôi ít khi ăn ở nhà nên bữa đó có làm thêm vài món đặc biệt: chẳng hạn những món ăn chơi, cá mòi, v v. Nhưng tôi vô cùng kinh ngạc và buồn lòng thấy mọi người lo lắng, quạu quọ: Lisa, khi thấy tôi, chỉ nhếch môi mỉm cười, còn mẹ tôi thì rõ ràng lo âu. Vécsilốp mỉm cười nhưng miễn cưỡng. «Họ không cãi nhau đấy chứ?» tôi thầm nghĩ. Lúc đầu tất cả đều êm đẹp: Vécsilốp chỉ bỉu môi trước món xúp mì ống tươi nhưng đã nhăn nhó thật sự khi người ta dọn lên món chả thịt vò viên:

— Nên ngừa cho cái dạ dầy của tôi chứ! Nó đâu có chịu được một món ăn mà ngay hôm sau nó lại phải nhả ra» ông ta tức giận lỡ-lời.

— Nhưng Vécsilốp này, mình đòi gì nữa chứ? Đâu có thể mỗi ngày mỗi bày ra một món mới được,» mẹ tôi rụt rè đáp.

— Mẹ con thì hoàn toàn trái ngược với vài nhật báo của chúng ta, thường chủ trương cứ mới là tốt hết». Vécsilốp muốn pha trò cho vui vẻ và thân mật nhưng không đạt được mục đích. Ông ta chỉ càng làm cho mẹ tôi sợ hãi thêm nữa. Dĩ nhiên người chẳng hiểu ít gì về sự so sánh với các nhật báo nên ngơ ngác nhìn. Ngay lúc ấy, Tatiana bước vào, nói là đã ăn rồi và ngồi trên trường kỉ cạnh mẹ tôi.

Tôi vẫn chưa chinh phục được cảm tình của con người tầy. Trái lại, càng ngày bà càng công kích tôi vô cớ nhiều hơn. Những nỗi bất mãn của bà những lúc gần đây càng

https://tieulun.hopto.org

tăng thêm: Tatiana ngứa mắt về bộ cánh đúng mốt của tôi. Lisa đã nói riêng cho tôi biết là bà ta suít công kích khi hay tin tôi có một tên đánh xe riêng. Rốt cuộc tôi đành tránh né bà ta nhiều chừng nào hay chừng nấy. Đã hai tháng, sau khi Vécsilốp trả lại gia tài tôi đã chạy đến nhà bà để kể lại cách cư xử của Vécsilốp, nhưng tôi chẳng tìm thấy một chút đồng tình nào. Trái lại, Tatiana còn bất mãn kinh khủng: bà ta vô cùng khó chịu khi thấy người ta, thay vì một nửa, đã trả lại hết gia tài. Về phần tôi, bà ta chỉ trích độc ác như thế này:

«Tôi dám cuộc anh đã biết chắc rằng ông ta hoàn lại tiền và thách đối phương đấu gươm chỉ cốt để lấy lại lòng kính mến của anh.»

Bà ta đã đoán gần đúng đấy! Lúc bấy giờ, tôi cũng nghĩ na ná như vậy.

Ngay khi bà ta vào, tôi biết liền thế nào bà cũng sẽ công kích tôi kịch liệt. Tôi cũng tin khá chắc chắn rằng chính vì vậy bà mới đến. Vì thế, tôi dùng ngay một giọng nói vô cùng cởi mở. Vả lại, chuiện đó chẳng tốn kém gì nên tôi cứ tiếp tục hân hoan. Tôi ghi lại một lần thôi, là giọng nói cởi mở ấy chẳng bao giờ thích hợp với tôi, không tương xứng với vẻ mặt của tôi, mà trái lại luôn luôn làm nhục tôi. Chính điều đó đã xảy ra: chẳng bao lâu tôi bị bắt quả tang là nói dối. Chẳng hề có ác ý gì mà hoàn toàn vì khinh xuất, khi thấy Lisa quá rầu rĩ, tôi đã buột miệng nói ra một cách vô ý thức:

«Đã một thế kỉ, anh không ăn tại đây rồi đấy và kia, lại tình cờ đúng lúc em ủ ê, Lisa ạ!

— Em nhức đầu, Lisa đáp.

— Á! Chúa ơi, Tatiana, tấn công ngay, cô ấy đau rồi thì sao nào? Đôlgôruki đã chiêu cố đến dùng cơm thì phải nhảy múa và tươi vui lên chứ.

— Bà quả là tai ách trong cuộc sống của tôi, Tatiana

https://tieulun.hopto.org

ạ! Khi bà có mặt tại đây thì tôi chẳng bao giờ tìm đến!»

Và tôi đập bàn, giận dữ thật sự. Mẹ tôi giật nẩy mình và Vécsilốp nhìn tôi ra vẻ lạ lùng. Tôi phá lên cười và xin lỗi.

— Tatiana ơi, tôi rút chữ tai ách lại, vừa nói tôi vừa quay qua phía bà ta, giọng nói luôn luôn cởi mở.

— Không, không đâu, bà ta ngắt ngang, tôi thích được làm tai ách của anh hơn là ngược lại, hãy cứ tin như vậy đi.

— Ông bạn iêu quí của tôi ơi, phải biết chịu đựng những tai họa nhỏ của cuộc sống, Vécsilốp vừa tỉ tê vừa mỉm cười. Không có tai họa, đời sống không thú vị.

— Ba biết mà, đôi khi ba là một người thủ cựu ghê gớm, tôi vừa nói vừa cười một cách nóng nảy.

— Anh bạn ơi, tôi bất cần!

— Không, không bất cần được! Tại sao không bảo thẳng con lừa rằng nó là con lừa chứ?

— Đó là con muốn nói về con chứ gì? Trước tiên ba không muốn, cũng không thể xét đoán ai cả.

— Tại sao?

— Lười và tởm. Một ngày nọ, một người đàn bà thông minh đã nói với ba: ba không có quiền xét đoán kẻ khác bởi vì «ba chưa biết đau khổ». Vậy thì, muốn tự xưng là quan tòa thì phải kiếm được quiền xét xử nhờ những đau khổ của mình. Nói vậy hơi khoa trương đấy nhưng ứng dụng vào trường hợp của ba thì có thể là đúng. Và ba sẵn lòng chịu sự phán quiết ấy.

— Có lẽ nào chính Tatiana lại đi nói với ba điều đó nhỉ? tôi kêu lên.

— Làm sao con đoán được?» Vécsilốp thoáng nhìn tôi với vẻ ngạc nhiên.

— Nhưng điều đó lộ ra trên nét mặt Tatiana: bà ta có tật giật mình mà.

https://tieulun.hopto.org

Ngẫu nhiên tôi đoán ra. Sau này tôi mới biết, Tatiana đêm hôm trước đã đưa ra với Vécsilốp câu nói ấy trong một cuộc đàm luận náo nhiệt. (Đại khái giờ đây, tôi nhắc lại câu chuiện trên trong lúc tôi đang vui và muốn thổ lộ tâm tình nhưng hồi đó, tôi đã nói ra không đúng lúc: mọi người đang có ưu tư riêng và rất đau khổ).

— Con chẳng hiểu gì cả, tất cả những điều ba nói đều quá trừu tượng. Đặc điểm của tính tình ba là thích nói trong sự trừu trượng. Thật đáng ngại. Đó là dấu hiệu của lòng ích kỉ: chỉ những kẻ ích kỉ mới thích nói trong sự trừu tượng

— Con nói khá đấy, nhưng đừng nhiều lời.

— Không, xin lỗi ba! với bản tính tự nhiên hay thổ lộ chân tình, tôi cố nài. Kiếm được quiền xét xử nhờ những sự đau khổ «của mình» có nghĩa là gì vậy? Mọi người quân tử đều có thể là quan tòa, theo con nghĩ.

— Dựa trên lập luận ấy, con sẽ chẳng tìm thấy được quan tòa nào cả.

— Con biết một ông.

— Ai vậy?

— Ông ấy ở tại đây, đang nói chuiện với con. Vécsilốp, với nụ cười kì cục, ghé sát vào tai và nắm lấy vai tôi nói nhỏ: «ông ấy nói dối anh».

Đến giờ này tôi vẫn còn chưa hiểu được tư tưởng của ông ra sao, nhưng có lẽ trong lúc ấy ông ta cực kì bối rối (vì tin tức nào đó như sau này tôi đã phỏng đoán). Nhưng câu: «Ông ấy nói dối anh» quá bất ngờ, được nói lên một cách quá trịnh trọng và với giọng điệu đặc biệt, không hề có ý đùa giỡn, khiến tôi giật bắn người, ngơ ngác ngó ông bằng ánh mắt man rợ. Nhưng Vécsilốp vội cười lên:

— Nào, tạ ơn chúa!» mẹ tôi nói. Người phát sợ khi thấy ông ta thầm thì vào tai tôi, «bằng không tôi sẽ tưởng... Về phần con, Đôlgêruki iều quí của mẹ, con đừng giận ba má. Về những người thông minh, luôn luôn con tìm ra họ nhưng

https://tieulun.hopto.org

mà ai là người sẽ iêu mến con nếu ba má không có ở đó chứ?

— Bởi thế tình thương của cha mẹ đúng là phản luân lí. má ạ, vì nó không xứng đáng. Và tình thương thì phải xứng đáng.

— Sau này con sẽ xứng đáng hưởng tình thương ấy, trong khi chờ đợi người ta thương không con.»

Mọi người phá lên cười.

«Thưa má, có lẽ má không cố ý nhưng má đã nói đúng! tôi cũng vừa cười vừa kêu lên.

— Rồi có lẽ anh tưởng rằng iêu thương anh là phải đấy à? Tatiana lại nhảy bổ vào tôi lần nữa. «Phải thương iêu anh mà không cần lấy tiền hoặc đúng hơn là họ iêu thương anh qua sự ghê tởm của họ!

— Á! không đâu! tôi vui vẻ kêu lên. Bà có biết hôm nay ai đã nói iêu thương tôi không nào?

— Nếu người ấy có nói, chính là để chế giễu anh thôi» Tatiana bất thình lình tiếp lời với ác ý kém tự nhiên. Dường như bà ta đã chờ đợi nơi tôi đúng câu nói đó. Phải một người đàn ông tế nhị và nhất là một người đàn bà thì phải ghê tởm cái tính nham hiểm của anh. Tóc anh rẽ đường ngôi, áo quần bảnh bao do người Pháp khéo may nhưng tất cả cái đó chỉ là nhơ nhớp! Ai đã may mặc quần áo cho anh, nuôi nấng anh, cho anh tiền bạc để đánh rulét nhỉ? Anh có nhớ anh đã lì lợm xin số tiền đó của ai không?

Mẹ tôi ngượng chín người. Tôi chưa bao giờ thấy sự xấu hổ dường ấy trên mặt người. Tôi giận tràn hông:

— Nếu tôi xài phí là xài phí tiền của tôi. Tôi không cần báo cáo với ai cả,» mặt đỏ bừng tôi tuiên bố.

Tiền của anh à? Sao lại là tiền của anh?

— Nếu không phải của tôi thì của Vécsilốp. Ông không từ chối tôi đâu... Tôi đã mượn ông hoàng thân để trừ vào

số tiền ông ấy nợ Vécsilốp...

— Ông bạn tôi ơi,» Vécsilốp quả quiết nói. «ông ta chẳng nợ tôi một đồng Kôpếch nào cả.»

Câu nói thật ghê gớm. Tôi bị trồng ngay tại chỗ. Hồi tưởng lại toàn thể tâm trạng của tôi lúc ấy, nghịch thường và hỗn loạn, tôi đáng lẽ đã phải tìm cách thoát ra bằng một nhiệt tình «cao thượng», một danh từ nào đó kêu oang oang hoặc một cái gì đại loại như thế. Nhưng thình lình, tôi nhận thấy trên gương mặt âu sầu của Lisa một nét hung ác, tố cáo, một vẻ bất công gần như một sự chế nhạo nên ác qui đã xui khiến tôi:

«Em này — thình lình tôi quay về phía Lisa — dường như anh thấy anh năng tới lui với Đaria, tại nhà ông hoàng phải không? Anh có thể nhờ em trao lại cho hoàng thân ba trăm rúp này đây! Vì chúng, mà hôm nay các người đã làm khổ tôi khá nhiều.»

Tôi rút tiền ra rồi đưa cho Lisa. Này, có ai tin chăng, những lời thô bỉ ấy được nói lên chẳng nhằm mục đích nào cả, nghĩa là chẳng mảy may ám chỉ bất luận điều gì. Vả lại, trong lúc ấy, tôi hoàn toàn có biết chuiện gì đâu mà ám với chỉ. Có lẽ tôi chỉ muốn nói thẳng cùng nó một lời sắc bén tương đối rất ngay tình gần như thế này: em là một cô gái ưa xen vào những việc chẳng dính dáng gì đến mình. Có lẽ em cho như thế là phải, bởi vì em nhất định đi chõ miệng vào khắp nơi khắp chốn, đi thăm ông hoàng, người thanh niên ấy, vị sĩ quan của thành phố Pêtécbuốc ấy, để làm cái việc ủy thác đó của ông ta, «bởi vì cô quá ham xen vào những chuyện của đám thanh niên.» Nhưng tôi kinh ngạc biết dường nào, khi mẹ tôi đột nhiên đứng dậy và vừa chỉ tay đe dọa tôi, vừa hét lên tiếng kêu này:

«Mày câm mồm lại! câm mồm lại!»

Tôi không hề chờ đợi ở người một điều tương tự như thế. Tôi giật nảy mình, không vì kinh ngạc mà vì một thứ

https://tieulun.hopto.org

đau khổ, một vết thương nhức nhối trong tim khi tôi chợt đoán rằng đã vừa xảy ra điều gì đó kinh khủng lắm. Nhưng mẹ tôi không chịu đựng được lâu: người vừa lấy tay bụm mặt vừa cấp tốc đi ra khỏi phòng. Lisa nối gót người mà chẳng buồn nhìn lại phía tôi Tatiana lẳng lặng quan sát tôi nửa phút:

«Có lẽ nào anh lại định nói một điều thô bỉ?» bà ấy vừa bí ẩn kêu lên, vừa ngạc nhiên phi thường nhìn tôi. Rồi chẳng đợi tôi trả lời, bà ta cũng chuồn đi luôn. Vécsilốp đứng dậy rời bàn ăn với vẻ mặt cừu địch gần như độc ác, rồi lấy nón của ông-ta tại một góc phòng.

«Ba tưởng rằng con không ngu đến thế...con chỉ là một đứa trẻ ngây thơ, ông ta nói lắm bằm một cách khinh đời. Nếu mọi người trở lại thì nói là cứ dùng tráng miệng đi đừng đợi ba: ba sẽ đi dạo một vòng.»

Tôi còn lại một mình. Thoạt tiên, tôi thấy chuiện đó kì lạ, rồi đau lòng, cuối cùng tôi thấy rõ ràng tôi quấy. Vả lại tôi không biết mình sai ở chuiện gì nhưng linh tính đã báo trước cho tôi điều nào đó. Tôi ngồi trước cửa sổ và đợi. Sau khoảng mươi phút tôi cũng lấy nón và leo lên căn gác cũ của tôi. Tôi biết họ ở đó, nghĩa là mẹ tôi và Lisa, còn Tatiana thì đã đi về hẳn rồi. Quả nhiên tôi gặp cả hai cùng ngồi chung với nhau trên trường kỉ của tôi, đang thì thầm với nhau. Lúc tôi xuất hiện, tiếng thầm thì ngừng ngay. Tôi ngạc nhiên hết sức vì họ không tỏ vẻ giận, ít ra mẹ tôi cũng mỉm cười với tôi.

— Xin lỗi mẹ, tôi khởi đầu:

— Kìa, kìa, có gì đâu, người ngắt lời tôi, chỉ cốt hai con thương iêu nhau và đừng bao giờ cãi nhau. Thượng đế sẽ ban phúc cho hai con.

— Anh ấy, thưa mẹ, anh ấy chẳng bao giờ làm điều gì ác đối với con, chính con nói với mẹ mà! Lisa nói trong niềm tin chắc và tình cảm.

https://tieulun.hopto.org

— Không có bà Tatiana ấy thì trong tất cả chuiện đó chẳng có chuiện nào xảy đến! tôi kêu lên. Đó là một con người ác độc.

— Mẹ thấy không? Mẹ có nghe chứ? Lisa vừa nói vừa chỉ tôi.

— Và đây là điều con sẽ nói với má và em, tôi tuiên bố: nếu ở dưới thế gian này có điều xấu xa nào đó thì đấy chỉ do một mình con thôi, mọi người khác đều dễ thương!

— Đôlgôrki bé bỏng của mẹ ơi, con đừng giận, con cưng của mẹ, nếu ít nữa con có thể thôi...

— Đánh bạc à? Đổ bác à? Con sẽ chừa. thưa mẹ. Hôm nay, con sẽ đi đánh lần cuối cùng, nhất là sau khi Vécsilốp vừa lớn tiếng tuiên bố là ông không còn ở đằng ấy một Kôpéch nào cả. Mẹ không thể tưởng tượng là con xấu hổ biết bao nhiêu... Nhưng con phải giải thích cho mẹ... Thưa mẹ iêu quí của còn, con nói lên ở đây lần cuối cùng... một lời vụng về... Thưa mẹ, con đã nói dối: con muốn thành thật tin, con đã làm kẻ phách lối nhưng con iêu chúa Iêsu nhiều lắm...»

Dĩ nhiên là bận trước, chúng tôi đã có một cuộc nói chuiện thuộc loại này. Mẹ tôi rất buồn lòng và lo sợ. Giờ đây sau khi nghe tôi nói, người mỉm cười với tôi như đối với một đứa trẻ con vậy:

— Đấng Kitô, Đôlgôruki của mẹ ơi, sẽ tha thứ tất cả: những lời bất kính của con và những gì tồi tệ hơn thế nữa. Đấng Kitô là một người cha, đấng Kitô chẳng cần gì cả mà rực rỡ đến tận những nơi tăm tối thâm u nhất...»

Tôi cáo biệt ra về, vừa đi vừa nghĩ đến những cơ hội có thể gặp Vécsilốp ngay ngày hôm nay đây. Tôi có nhiều chuiện để bàn với ông mà lúc nãy thì không thể được. Tôi rất nghi là ông đang đợi tôi tại nhà tôi. Tôi đi bộ trở về. Trời bắt đầu hơi buốt giá và cuộc tản bộ rất dễ chịu.

https://tieulun.hopto.org

2

TÔI ở gần cầu Vônétsenski trong một bất động sản rộng ở ngoài sân. Vừa bắt đầu vào cổng chính, tôi đụng phải Vécsilốp trong nhà tôi đi ra.

— Theo thói quen, nhân đi dạo ba đã đến tận chỗ anh trọ và còn đợi anh tại nhà Piôtrơ Hippôlitôvích nhưng cuối cùng thì ba thấy buồn bực. Vợ chồng chủ nhà cãi lộn hoài và bây giờ bà vợ đang nằm khóc trên giường. Bà liếc qua rồi bỏ đi.»

Tôi cảm thấy như bất mãn.

— Con chắc rằng con là người duy nhất mà ba đến nhà. Ngoài con và Piôtrơ Hippôlitôvích ra, trong toàn tỉnh Pêtêcbuốc bà chẳng còn ai là bạn nữa à?

— Anh bạn tôi ơi... nhưng anh bỏi thế để làm gì?

— Rồi bây giờ, bà đi đâu?

— Không, bà không lên lại nhà anh đâu. Nếu anh muốn, chúng ta đi bách bộ, trời tối nay đẹp quá.

— Thay vì những ý kiến trừu tượng nếu ba đã sót thương mà bảo con, chẳng hạn ba chỉ cần ám chỉ sơ sơ về chuiện đánh bạc khốn nạn ấy, thì có lẽ con đã không sa ngã như một thằng ngốc, bất thình lình tôi nói.

— Anh hối hận chăng? Tốt đấy, vừa cân nhắc từng lời ông vừa đáp. Luôn luôn ba ngợ rằng sự đánh bạc nơi anh không phải chính iều mà là một điều lầm lẫn thường nhất thời... Anh có lí, anh bạn tôi ơi, cờ bạc là điều bẩn thỉu xấu xa, vả chăng người ta có thể thua.

— Và còn thua tiền của những người khác nữa.

— Anh có thua tiền của kẻ khác à?

— Tiền của ba. Con vay ông hoàng trong trương mục của ba. Có lẽ đó là một chuiện phi lí và dại dột về phần con... đã xem tiền của ba như tiền của mình, nhưng luôn luôn con vẫn muốn đánh để gỡ lại.

https://tieulun.hopto.org

— Ba báo trước với anh thêm một lần nữa, chàng trai iêu quí của tôi ơi, là hoàng thân không nợ nần gì tôi cả. Ba biết chính ông ta cũng đã đến nước đường cùng. Ba cho rằng ông ấy không hề thiếu nợ ba mặc dù ông ta có hứa trả.

— Trong trường hợp đó, tình cảnh của con lại thêm hai lần tồi tệ hơn... Thật là khôi hài! Như thế, kẻ cho vay và người mượn đã trao tiền cho nhau với danh nghĩa gì?

— Cái đó là chuiện của anh... Thực thế, anh chẳng có chút tư cách nào để nhận tiền của ông ấy, đúng không?

— Ngoại trừ tình bạn ra...

— Ngoại trừ tình bạn ra không còn cái gì nữa sao? Chẳng có lí do nào khác cho phép anh vay tiền của ông ấy à? Xét lại coi, liệu có nhân danh những í tưởng nào đó...?

— Những í tưởng nào đâu? Con không hiểu.

— Vậy càng tốt, nếu anh không hiểu. Tôi thú thật anh bạn của tôi ơi, tôi cũng xin chịu. *Thôi không nói chuiện nữa, ông bạn của tôi ơi.* Và cũng nên cố gắng đừng cờ bạc nữa.

— Giá ba nói với con điều đó sớm hơn! Và ngay cả giờ đây nữa ba cũng không nói thẳng cho con biết, ba chỉ tỉ tê với con.

— Nếu ba nói sớm hơn, thì chỉ làm cho chúng ta giận nhau thôi và anh đâu có hoan hỉ thế này để tiếp đón ba tại nhà anh lúc chiều tối. Anh nên biết, anh bạn thân của tôi ơi, tất cả những lời khuiễn cáo bổ ích ấy, nếu nói trước, chỉ là vô cớ xen vào í thức kẻ khác. Ba đã từng làm cái việc «thầy đời» đó hơi nhiều để rút cục chỉ rước lấy những cái búng tay chế giễu. Ba bất cần những cái búng tay, những sự chế nhạo nhưng điều quan trọng là những thủ đoạn ấy chẳng đi đến đâu: anh có can dự vào cũng vô ích, chẳng ai nghe anh... và mọi người đều ghét anh.

https://tieulun.hopto.org

— Con sung sướng thấy ba bắt đầu không còn dùng lối nói trừu tượng để nói chuiện với con. Từ lâu lắm, con còn một chuiện nữa để hỏi ba mà chưa bao giờ hỏi được cho đến hôm nay đây. Chúng ta ở ngoài đường thế này thì tiện lắm. Ba có còn nhớ tối hôm đó, tại nhà ba, buổi tối cuối cùng trước đây hai tháng lúc ba ngồi trong căn gác «quan tài» của con, khi con tra ba về mẹ con và về Maca chăng? Ba có nhớ lại lúc ấy con đã «chẳng kể gì» tới ba không? Có thể nào người ta cho phép đứa con trai nhãi ranh dùng những lời lẽ ấy để nói về mẹ nó chăng? Thế mà, ba chẳng nói lên lấy một lời: trái lại chính ba nghĩ ra điều gì, đều nói ra hết và do đó ba đã thả lỏng cho con phóng túng thêm lên.

— Anh bạn tôi ơi, tôi sung sướng được nghe anh bày tỏ... những tình cảm như thế... Phải ba nhớ rõ lắm, lúc ấy, thật ra ba đợi chờ một nét hổ thẹn xuất hiện trên mặt anh và nếu như ba đã để mặc anh nói như vậy, có lẽ là để đẩy anh trút hết...

— Vậy là ba chỉ gạt gẫm con và khuấy đục thêm nữa nguồn suối thanh khiết trong tâm hồn con thôi! Phải, con chỉ là một đầu xanh tuổi trẻ khốn nạn và đôi khi con không biết đâu là tốt xấu. Nếu ba chỉ đường dẫn lối cho con, một chút thôi, biết đâu con sẽ hiểu và dấn thân ngay vào con đường phải. Nhưng ba chỉ chọc tức con thôi.

— *Con iêu dấu*, luôn luôn ba linh cảm trước rằng bằng cách này hay cách nọ rồi cha con sẽ đầu hợp nhau: cái «nét hổ thẹn» kia trên mặt con, giờ đây đã tự nó phát ra mà không cần ba dẫn lối chỉ đường. Ba thề với con rằng, đối với con, như vậy tốt hơn... Ba nhận thấy, con iêu dấu của ba ơi, con đã tiến bộ rất nhiều trong những lúc gần đây... Đó chẳng phải ở trong giới của ông hoàng thân trẻ ấy sao?

— Đừng khen ngợi con, con không thích cái đó đâu.

https://tieulun.hopto.org

Đừng để lại trong lòng con sự ngờ vực đau đớn là ba khen ngợi tôi vì giả nhân giả nghĩa ba bám víu vào sự thật để không ngừng làm đẹp lòng con. Trong thời gian gần đây... ba thấy không... con đã giao du với phụ nữ. Con đã được tiếp đãi rất ân cần chẳng hạn tại nhà Anna Vécsilôpva, ba biết chứ?

— Chính nó đã cho tôi biết, anh bạn của tôi ơi. Phải, nó khả ái và thông minh. *Nhưng thôi không nói nữa, anh bạn tôi ơi.* Kì thật, hôm nay ba thấy khó chịu, có lẽ là chứng ưu uất chăng? Riêng ba thì cho là tại bệnh trĩ. Có chuiện gì xảy ra ở nhà không? Không có gì chứ? Anh giảng hòa, dĩ nhiên là người ta ôm nhau hôn phải không? *Tự nhiên là phải thế.* Đôi khi thật là buồn khi bó buộc phải đến gặp lại họ ngay cả sau cuộc đi dạo khổ sở nhất. Ba quả quiết với anh là nhiều khi ba phải bất thần đi tẽ ngang dưới mưa để làm trì trệ lúc trở về nhà... Chán ghét làm sao chán ghê, Trời hỡi!

— Mẹ con...

— Mẹ anh hoàn toàn và dịu dàng nhất của loài người, *nhưng* tóm tắt, đại khái là ba không xứng đáng với họ. À mà, bữa nay họ có chuiện gì thế? Trong suốt những ngày vừa qua, họ đều có chuiện, khó nói quá... Như anh biết đấy, ba luôn luôn cố gắng không biết đến, nhưng dường như hiện nay họ đã cấu kết với nhau... Anh chẳng nhận thấy gì cả hay sao?

— Con tuiệt đối chẳng biết gì cả và cũng chẳng nhận thấy gì nốt, nếu không có cái bà khốn nạn Tatiana ấy, lúc nào cũng rình cắn trộm. Ba có lí: có điều nào đó. Con gặp Lisa tại nhà Anna Vécsilôpva, nó hơi... nó cũng làm con ngạc nhiên. Chắc, ba cũng biết nó được tiếp đón tại nhà Anna Vécsilôpva chứ?

— Ba biết, anh bạn tôi ơi. Còn anh... anh có mặt tại nhà Anna Vécsilôpva... lúc nào, mấy giờ? Ba cần biết vì

https://tieulun.hopto.org

nó có liên quan tới một việc.

— Trong khoảng từ hai đến ba giờ. Và ba có tưởng tượng được vào lúc con ra về thì ông hoàng đến...»

Tôi kể lại cho ông toàn diện cuộc thăm viếng đến tận những chi tiết vụn vặt. Ông im lặng lắng nghe. Về vụ đám cưới có thể thành giữa hoàng thân cùng Anna Vécsilôpva, ông cũng không nói một tiếng. Đối với những lời khen nồng nhiệt của tôi đối với Anna Vécsilôpva thì ông lại thì thầm là cô ấy «khả ái».

— Hôm nay con làm cô ta ngạc nhiên dữ dội khi báo một tin thật mới là Catơrin lấy nam tước Biôring, bất thần tôi nói như thể đã buột miệng lỡ lời.

— Ủa? Này, anh có tưởng tượng là nó đã báo cho tôi biết cũng cái «tin» ấy lúc ban sáng, trước mười hai giờ trưa nghĩa là trước khi anh có thể làm cho nó ngạc nhiên, khá lâu.

— Ba nói gì vậy?» Tôi bị trồng ngay tại chỗ «Và cô ta có thể biết được tin ấy ở đâu? Nhưng con nói gì nhỉ? Chắc hẳn là cô ta đã biết tin ấy trước con, nhưng bà có tưởng tượng được cô ta khi nghe tin ấy từ miệng con, đã làm như được nghe một tin thực sự! Tóm lại... Tóm lại! Tư tưởng rộng rãi vạn tuế! Phải chấp nhận rộng rãi tất cả mọi tính nết phải không? Như con chẳng hạn, con bộc lộ tất cả ngay tức khắc, còn cô ta thì giữ kín như bưng... Đồng ý, đồng ý... Tuy nhiên đây là con người khả ái nhất của nhân loại cùng một tính tình đáng kính phục nhất đấy!

— Có lẽ, mỗi người được tạo nên theo cách của mình! Nhưng điều kì dị nhất là chính những tính nết đáng kính phục ấy đôi khi lại rất hay đặt ra những câu khó hiểu lạ thường. Anh có tưởng tượng rằng Anna Vécsilôpva cho đến ngày nay vẫn bất thần hỏi tôi: «Ông có iêu Catơrin hay không?»

— Câu hỏi mới huiền hoặc và lạ đời làm sao!» tôi

kêu lên, choáng váng thêm một lần nữa. Trong một lúc, tôi nhìn không rõ. Tôi chưa bao giờ bàn cãi đề mục này với ông ta và giờ đây chính ông ta lại...

— Rồi cô ta có ý kiến ra sao?

— Nhưng chẳng có ra sao cả, anh bạn tôi ơi. Cửa lòng khép kín lại ngay, còn nghiêm phong hơn trước đó nữa. Và anh hãy nhớ kĩ là ba không bao giờ chấp nhận các cuộc đàm luận như thế lại có thể có được giữa chúng ta kể cả với Anna Vécsilốpva... Nhưng chính anh nói là anh quen nó. Vậy anh có thể tưởng tượng một câu hỏi như thế thích hợp đối với nó đến mức nào... Chẳng lẽ anh không rõ chút gì sao?

— Câu hỏi ấy ba còn thấy khó hiểu, huống hồ là con. Có thể đó chỉ là tính tò mò, một sự đùa cợt chăng?

— Trái lại, câu hỏi rất đứng đắn. Đó không phải là một câu hỏi mà gần như là một cuộc lấy khẩu cung và rõ ràng vì những lí do đặc biệt và minh bạch. Anh còn gặp lại nó nữa không? Anh có biết được điều nào đó chăng? Ngay ba đây cũng phải hỏi anh điều đó, bởi vì, anh thấy không...

— Mà câu chuiện chỉ có thể đặt ra bằng cách giả thiết rằng ba iêu Catơrin! Xin ba tha lỗi, con không tài nào hết kinh ngạc được. Không bao giờ, không bao giờ tôi dám nói với ba về vấn đề ấy hay cái gì tương tự như thế...

— Và anh đã xử sự khôn ngoan đấy, anh bạn của tôi ơi.

— Những chuiện tình và những cuộc giao du ngày xưa của ông dĩ nhiên là một đề tài không thích hợp giữa ba và con. Đó có lẽ là chuiện dại dột về phần con. Nhưng đúng ra trong thời gian gần đây, những ngày sau này, đã nhiều lần tôi kêu rú lên trong lòng: Này, liệu có một ngày ông ta iêu người đàn bà ấy dù chỉ là trong giây lát hay không?— Ồ! chưa bao giờ đối với bà ấy, ông đã phạm một

https://tieulun.hopto.org

lỗi lầm kinh khủng như là lỗi lầm sẽ xảy ra sau đó! Con biết chuiện đã xảy ra ấy: con biết sự cừu địch và mối tị hiềm giữa hai người, hay nói một cách khác, của người này đối với người kia. Ngay tại Mạc-tư-khoa, con đã nghe nói tới, quá nhiều là khác. Đúng ra điều nổi bật trước tiên ở đây chính là giữa ông và bà ta có hành vi chán ghét và hận thù mãnh liệt, trái ngược hẳn với tình iêu. Và vì thế Anna Vécsilôpva bất thần hỏi ba có iêu bà ấy không! Có lẽ nào cô ta được báo tin tồi tệ đến thế? Thật rất kì quái! Cô ta chỉ muốn cười nhạo.

— Nhưng ba xét thấy, anh bạn iêu quí ơi— ba nhận ra trong giọng nói của nó cái gì đó như là khích động cùng thân mật, thấu đến tận tâm lòng, điều rất hiếm xảy ra ở nó. Ba cũng để í cả anh cũng đã nói với rất nhiều nhiệt tình. Anh vừa mới bảo rằng anh giao du với đàn bà... Dĩ nhiên, ba ngại hỏi anh... về một đề tài như vậy, như anh vừa mới nói... Nhưng «người đàn bà ấy» có ở trong danh sách những người bạn thân thiết mới của anh chăng?

— Người đàn bà đó...— giọng tôi bất thần rung rung — này, ba à, xin ba nghe rõ: người đàn bà đó là cái ma mới rồi ba nói tại nhà ông hoàng về «cuộc sống sống động» ba nhớ lại chăng? Ba đã nói rằng cái đời sống thực ấy là một cái gì rất rõ ràng và đơn giản đang lù lù đứng ngay trước mặt ta. Chính vì sự thẳng thắn và rõ ràng ấy mà ta không ngờ được rằng đấy chính là điều chúng ta từng tìm kiếm suốt đời với biết bao đau khổ... Vậy thì bằng nhãn thức nào ba đã tiếp người đàn bà lí tưởng và đã nhận ra được «mọi tật xấu» trong con người đàn bà vẹn toàn và lí tưởng kia. Đấy là vấn đề con muốn hỏi!»

Độc giả có thể tưởng tượng được tôi đã khùng đến mức nào.

— Mọi tật xấu! Ồ! Ồ! Đấy là một câu mà ba đã biết! Vécsilôp kêu lên. Nếu như chúng ta đồng ý rằng câu nói

https://tieulun.hopto.org

ấy đã được thông báo cho anh thì có lẽ ba nên khen anh chăng? Điều đó dường như đã cho thấy giữa anh và người ta đã thân mật đến nỗi có lẽ ba phải tán dương anh về lòng khiêm tốn cùng tính kín đáo mà rất ít thanh niên có được...

Trong giọng nói ông vang vang một tiếng cười dễ thương, thân mật, ngọt ngào... Có cái vẻ gì đó vừa như trêu chọc lại vừa như có duiên trong lời nói, trong gương mặt rạng rỡ của ông mà tôi có thể nhận xét được theo sức mắt của mình trong bóng tối. Ông bị kích động lạ lùng. Dù muốn dù không, tôi cũng cảm thấy vui sướng trong hồn.

Lòng khiêm tốn, tính kín đáo! Ồ không, không đâu! tôi kêu lên, vừa đỏ mặt vừa siết chặt bàn tay ông mà tôi đã nắm từ lâu và quên chưa buông ra. Không, chẳng đời nào!... Đâu có lí nào để khen ngợi con và chẳng bao giờ có chuiện tương tự như thế xảy ra, chẳng đời nào! — tôi nghẹn thở và bay bổng, tôi muốn bay bổng biết dường nào! tôi tìm thấy ở đấy biết bao là hứng thú! — Ba biết không... Ồ! nếu như một ngày kia chuiện đó xảy đến chỉ một lần nhỏ xíu thôi! ba thấy nhé, người cha iêu quí và dễ thương của con ơi — ba cho phép con gọi ba bằng cha chứ? — chẳng những chỉ là người cha nói với đứa con trai của mình mà bất cứ ai đều phải tự cấm mình nói với một người thứ ba những liên hệ tình cảm của mình với một người đàn bà, cho dù chúng trong sạch đến thế nào mặc lòng! Hơn nữa, những liên hệ ấy càng trong sạch bao nhiêu thì lại càng phải giữ bí mật bấy nhiêu! Thật gớm, thật thô lỗ, tóm lại, không thể nào có tri kỉ trong chuiện đó được! Nhưng nếu không có gì, tuiệt đối chẳng có gì thì người ta có thể nói chuiện, được phép chứ, ba?

— Nếu anh thích.

— Con xin hỏi một câu tò mò rất tục mạch: trong cuộc đời của chính ba, ba biết nhiều đàn bà, vậy ba có tình

https://tieulun.hopto.org

nhân không?... Con hỏi ba chung chung, chớ không chỉ riêng một ai!

Tôi thẹn; tôi nghẹn thở vì nhiệt hứng.

— Thì chúng ta cứ cho là có đi.

— Thế thì, đây là một trường hợp mà ba sẽ giải thích cho con vì ba có nhiều kinh nghiệm hơn: một người đàn bà, trong lúc từ giã ba, vừa nhìn qua một bên vừa thình lình nói với ba như thế này: «Ngày mai, khoảng ba giờ tôi sẽ ở tại nơi nào đó...» tại nhà Tatiana chẳng hạn. Tôi đã phóng lao thì phải theo đến cùng. Trống ngực tôi đánh, tim tôi tưởng chừng ngưng đập. Tôi muốn ngừng nói: Không thể được! Vécsilốp chăm chú nghe.

— Do đó; ngày hôm sau lúc ba giờ, con đến nhà Tatiana. Con đi vào và lập luận thế này: chị bếp sẽ ra mở cửa cho mình — ba biết chị bếp của bà ấy chứ? — và mình sẽ hỏi ngay chị ta: Tatiana có nhà không? Và nếu như chị ta nói với mình là Tatiana đi vắng và có một bà khách cũng đang đợi bà ấy, thế thì, thưa ba, con phải kết luận thế nào, ba cho con biết, nếu ba... Tóm lại, nếu ba...

— Thiệt tình, người ta đã hẹn hò với anh. Nhưng trường hợp đó đã xảy ra à? Mà hôm nay đây sao? Đúng thế à?

— Ồ, không! không! không! không đúng thế đâu! Chuiện đã xảy ra nhưng không phải như vậy đâu! Một cuộc hẹn hò nhưng không phải dành cho chuiện đó, và trước hết con tuiên bố để khỏi phải là người bất lương, chuiện đã xảy ra nhưng...

— Ông bạn của tôi ơi, tất cả chuiện đó bắt đầu trở nên lạ lùng đến nỗi tôi đề nghị cùng ông...

— Bản thân con, con đã cho những đồng mười đồng và những đồng hai mươi lăm Kôpếch... hết rồi! Chỉ vài Kôpếch thôi, đó là một ông trung úy xin ba, một cựu trung úy xin ba, một cựu trung úy! Bóng dáng cao cao của một

https://tieulun.hopto.org

người ăn xin, có lẽ là của một ông trung úy về hưu, đã bất thần cản đường chúng tôi. Điều lạ nhất là ông ta ăn mặc bảnh lắm so với nghề nghiệp của ông ta. Cái đó không trở ngại chuiện ông ngửa tay xin.

3

CHÍNH tôi cố tình ghi chép lại cái đoạn tồi tệ ấy của viên trung úy khốn nạn, bởi vì luôn luôn Vécsilốp hiện ra trong kí ức tôi kéo theo mọi chi tiết, dù nhỏ nhặt nhất, trong cái trạng huống bất hạnh đối với tôi. Bất hạnh nhưng tôi không biết!

— Hãy để chúng tôi iên, bằng không tôi gọi ngay cảnh sát! bất thình lình Vécsilốp cất cao giọng một cách hơi kém tự nhiên, đồng thời dừng lại trước mặt viên trung úy. Tôi chẳng bao giờ ngờ một nhà trí giả dường ấy lại đi nổi giận như vậy vì một chuiện nhỏ nhặt. Và bạn hãy ghi nhớ là chúng tôi ngắt ngang cuộc nói chuiện ở chỗ hứng thú nhất đối với Vécsilốp chính ông vừa mới tuiên bố như thế.

— Sao, ông chẳng có đến một đồng xu đôi nào à? Viên trung úy múa tay, kêu lên một cách cộc cằn thô lỗ. Bữa nay mà chẳng có lấy một đồng xu đôi, thật là bần tiện! Người ta chỉ xin một xu đôi thôi mà cũng nghi ngờ. Cứ làm như quốc gia đại sự không bằng!

— Cảnh binh! Vécsilốp la lên.

Nhưng chẳng cần phải la: cảnh binh ở ngay đây, trong góc phố và đã nghe những lời chửi rủa của viên trung úy.

— Xin ông đây làm chứng cho những lời mạt sát. Còn ông xin cầm phiền theo chúng tôi về bót!

— Hừ! Hừ! Tôi bất chấp? hết, ông làm cóc gì có chứng

https://tieulun.hopto.org

có! Nhất là ông sẽ không chứng minh được tinh thần của ông!

— Ông cảnh binh, đừng có thả hắn và hãy đưa chúng tôi đi! Vécsilốp xác định một cách khẩn thiết.

— Về bót hả? Ích gì đâu? tôi thì thầm với ông.

— Cần lắm chứ, anh bạn tôi ạ. Chuiện vô trật tự này trên đường phố bắt đầu làm cho ba khó chịu. Nếu mỗi người đều làm bổn phận của mình thì mọi người sẽ cảm thấy dễ chịu hơn. *Khôi hài đấy, nhưng chính là điều chúng ta sẽ làm.*

Suốt khoảng một trăm bước chân, viên trung úy tỏ vẻ tức tối. Ông ta làm ra vẻ can đảm và kiêu căng. Ông ta chắc chắn rằng «chẳng làm gì nổi ông ta» rằng... «vì một đồng xu đôi», v. v. Cuối cùng ông ta bắt đầu thì thầm cùng ông cảnh binh. Ông này là người chín chắn và hiển nhiên phản đối những sự nóng nảy trên đường phố, dường như đồng tình với viên trung úy nhưng chỉ trong một khía cạnh nào đó. Ông ta khẽ nói lầm bầm với viên trung úy rằng: «giờ đây chẳng còn cách nào nữa», rằng «việc đã cáo buộc rồi» và «giả sử nếu ông ta xin lỗi và được ông kia đồng ý bỏ qua thì lúc ấy, có lẽ...»

— Nào, hãy — nghe — đây — này, ngài dễ thương của tôi ơi, chúng ta đi đâu đây? Tôi xin hỏi ông: chúng ta chạy đi đâu? Có gì gọi là cơ trí trong đó đâu? viên trung úy la lên. Nếu một kẻ bần cùng trong những nỗi khổ tâm của hắn chấp nhận xin lỗi... rốt cuộc nếu ông cần làm nhục hắn... Chúng ta không ở trong phòng khách, biết sao bây giờ! chúng ta ở ngoài phố! Với đường phố thì cái đó đủ kể như xin lỗi rồi...»

Vécsilốp dừng bước rồi phá lên cười. Tôi sẵn sàng nghĩ rằng ông ấy bẩy ra câu chuiện đó để đùa, nhưng không phải vậy.

— Tôi hoàn toàn thứ lỗi cho ông, thưa trung úy, và

tôi cam đoan với ông rằng ông không thiếu tài năng. Cứ xử sự như vậy đi, ngay cả trong một phòng khách. Chẳng bao lâu nữa, đối với những phòng khách cũng vậy, thế cũng là hoàn toàn đủ rồi đây. Trong khi chờ đợi, đây hai đồng xu đôi, ông hãy lấy đi ăn uống. Xin lỗi ông cảnh binh vì đã làm phiền ông. Tôi muốn cám ơn ông về sự khó nhọc nhưng giờ đây ông quen cao thượng quá rồi... Ông bạn iêu quí của tôi ơi — Vécsilốp nói với tôi — đằng kia có một cái quán, thực ra chỉ là một nơi nhơ nhớp gớm guốc nhưng vẫn có thể đến uống trà được, và ba mời anh... Chúng ta gần đến nơi rồi, vậy đi thôi chứ.»

Tôi nhắc lại, chưa bao giờ tôi thấy ông ở trong trạng thái kích thích như vậy. Tuy nhiên mặt ông vui vẻ và rạng rỡ. Nhưng tôi nhận thấy rằng khi móc hai đồng xu đôi trong bóp để cho viên sĩ quan, hai tay ông run và những ngón tay không còn theo ý ông nữa, đến nỗi cuối cùng ông ta phải nhờ tôi lấy tiền và đưa cho ông trung úy. Tôi không thể nào quên chuiện đó được.

Ông dẫn tôi vào một quán ăn nhỏ ở phía dưới của con đường. Quán không đông lắm. Một chiếc đại phong cầm máy, tiếng khàn khàn và lỗi nhịp đang tấu nhạc. Chỗ này nực mùi khăn ăn nhớp mỡ, chúng tôi ngồi trong một góc.

— Có lẽ anh không biết? đôi khi vì buồn bực... phiền muộn kinh khủng vì tình ái... thích xuống những quán này. Khung cảnh nơi đây với điệu nhạc run rẩy của Lucisa* những bồi bàn trong i phục Nga đến độ vô lễ, khói thuốc lá này, những tiếng la này của những người đánh bi da, tất cả đều rất tầm thường và phàm tục đến độ gần như tùy theo sở hiếu i. Này, ông bạn thân mến của tôi, chúng ta nói đến chỗ nào rồi nhỉ? Cái ông quân nhân ấy đã cắt ngang chúng ta ở chỗ hứng thú nhất, tôi nghĩ... Nhưng trà đây này, ba thích trà lắm, ở đây... Anh có tưởng tượng

https://tieulun.hopto.org

rằng lúc nãy Piôtrơ Hippôlitôvích đã đoan quiết cùng ông thuê nhà ăn mặc tồi tàn kia là Quốc hội Anh trong thế kỉ vừa qua đã thành lập một ủy ban gồm những nhà trước tác về luật học. Ủy ban này sẽ xét toàn thể vụ kiện của Iêsu trước mặt đại tư tế và Pilát để biết ngày nay đây, theo luật lệ của chúng ta, sự việc sẽ xảy ra thế nào. Anh có tưởng tượng được rằng tất cả chuiện đó được sắp đặt hết sức trọng thể với những luật sư, những biện lí và v.. v... và các bồi thẩm bắt buộc phải đeo một hữu tội bình quiết... Thật lạ! cái ông thuê nhà ngu ngốc ấy lại đi tranh luận, rồi tức giận và tuiên bố là ngay ngày mai sẽ dọn đi... bà chủ trọ khóc sướt mướt vì mất đi một mối lợi... *Nhưng chúng ta hãy bỏ qua chuiện đó!* Đôi khi trong những quán ăn này có những con họa mi. Anh biết giai thoại xưa của dân thành phố Mạc-tư-khoa *theo kiểu* Piôtrơ Hippôlitôvích này không? Một con họa mi hót trong một quán ăn của thành phố Mạc-tư-khoa. Một trong số những tên lái buôn hay nổi giận đó bước vào: «Con họa mi giá bao nhiêu? — Một trăm rúp! — «Đem nó đi quay rồi dọn lên cho tôi!» Nói là làm xong. «Cắt lấy trong đó cho tôi một miếng mỏng giá hai xu!» Một hôm ba đã kể lại chuiện đó với Piôtrơ Hipplitôvích nhưng ông ta không muốn tin, mà còn nổi giận nữa là khác...»

Vécsilốp còn nói nhiều nữa. Tôi kể những mẩu chuiện ấy để làm kiểu. Ông không ngớt cắt lời tôi ngay mỗi khi tôi mở miệng định nói một câu chuiện của riêng tôi và tuôn ra một điều sằng bậy đầu ngô mình sở và kì dị. Ông vui vẻ nói trong niềm phấn khởi. Ông ta xem tất cả chẳng ra gì và cười ngạo nữa còn có, điều mà tôi chưa từng thấy ông làm. Ông ta nốc một hơi hết một li trà rồi rót một li trà thứ nhì. Bây giờ tôi hiểu: ông ta tựa như một người nhận được một bức thư, thân iêu, từng háo hức và chờ đợi từ lâu. Hắn đặt nó trước mặt mà cố tình không chịu

https://tieulun.hopto.org

mở ra. Trái lại, hắn lật qua lật lại bức thư lâu lắm giữa những ngón tay ngắm nghía phong bì, dấu đóng, đi qua một phòng khác sai bảo người làm, vắn tắt là đẩy lùi lại giây khút hứng thú nhất trong khi biết rõ rằng cái phút giây ấy không thoát khỏi tay hắn. Hắn đã vẽ vời, ra tất cả chuiện đó để tăng thêm sự hưởng thụ.

Dĩ nhiên tôi thuật lại cho Vécsilốp tất cả, tất cả kể từ đầu và có lẽ câu chuiện của tôi kéo dài một tiếng đồng hồ. Làm sao có thể khác hơn được? Ngay từ lúc nãy tôi đã khao khát nói rồi. Tôi bắt đầu bằng cuộc gặp gỡ đầu tiên của chúng tôi tại nhà ông hoàng già sau khi bà ta về thăm ngoại đoạn tôi kể lại tất cả các tiếp diễn từng bước ra sao. Tôi không bỏ sót gì cả và cũng không thể bỏ sót được vì chính ông ta đã đặt tôi trên đường đi tới, đoán trước nhắc nhủ tôi. Đôi lúc, tôi mường tượng như mình đang dàn trải cuộc đời trong chuiện thần tiên huiền hoặc mà ông luôn luôn có ở đây, ngồi hoặc đứng đâu đó sau cửa ra vào, mỗi lần trong suốt cả hai tháng ấy: ông biết trước từng cử chỉ, từng tình cảm của tôi. Tôi cảm thấy sung sướng vô bờ được giãi bầy cùng ông tâm sự thầm kín của mình vì tôi tìm thấy nơi ông biết bao dịu dàng thành tâm, bao xảo diệu về tâm lí, một năng khiếu phi thường đến độ đã đoán trước được ý dù mới nghe được một phần tư lời. Ông lắng nghe, dễ thương như một người đàn bà. Nhất là ông khéo léo đến nỗi tôi không cảm thấy xấu hổ chút nào. Đôi khi ông ngừng tôi lại một cách bất ngờ vì một chi tiết nào đó thường thường ông ngắt lời tôi và lập lại một cách nóng nảy: «Đừng quên những chi tiết, cần nhất là đừng có quên những chi tiết; một nét càng vụn vặt bao nhiêu thì đôi khi nó lại càng quan trọng bấy nhiêu.» Ông nhắc đi nhắc lại như thế nhiều lần. Ồ! thoạt đầu, chắc chắn tôi đã đánh giá ông thấp về thái độ của ông đối với Catơrin nhưng tôi tìm lại được sự thật rất nhanh. Tôi thành thật kể lại rằng

https://tieulun.hopto.org

tôi sẵn sàng hôn cái rầm nhà bằng ván tại chỗ ông đặt chân. Điều đẹp nhất, chói lọi nhất chính là ông ta hoàn toàn hiểu rằng bà ta có thể «khổ sở vì lo sợ cho bức thư» nhưng vẫn là một con người thuần lương và không chê trách gì được đúng như hôm nay bà ta đã lộ chân tướng cùng tôi. Ông đã thấu hiểu danh từ «sinh viên». Nhưng khi kể đến đoạn cuối, tôi nhận thấy nụ cười nhân hậu của ông thỉnh thoảng hằn lên vẻ bồn chồn sốt ruột quá rõ rệt, cái gì đó cọc cằn và lơ đãng. Khi nói đến đoạn «tài liệu», tôi thầm nghĩ: «Nên nói với ông sự thật thực sự hay không?» và tôi không chịu nói ra, dù đang hứng chí. Tôi ghi lại ở đây để nhớ suốt đời. Tôi giải thích với ông giống như đã nói cùng bà ta, nghĩa là do Cráp. Mắt ông ta đổ lửa. Một nếp nhăn kì dị in hằn trên vầng trán ông, một nếp nhăn rất ảm đạm.

— Và anh nhớ rõ là Cráp đã đốt cháy bức thơ ấy trên ngọn nến? Anh không lầm đấy chứ?

— Không, con không lầm đâu, tôi xác nhận.

— Mảnh giấy ấy có một tầm quan trọng vô cùng đối với bà ta. Và nếu như hiện nay anh còn giữ nó trong tay thì ngay bây giờ đây anh có thể... Nhưng «tôi có thể... cái gì», thì ông lại không chịu nói ra.— Vậy thì, đích thực anh không còn giữ nó trong tay nữa chứ?»

Tôi rung động trong lòng nhưng bề ngoài, tôi tuiệt nhiên chẳng để lộ ra: chẳng có đến lấy một cái chớp mắt. Đến như câu hỏi tôi cũng chẳng buồn tin:

— Trong tay là thế nào? Giờ đây mà con còn giữ lá thư trong tay à? Cráp đã đốt cháy nó rồi mà!

— Thế à?» Ông chòng chọc nhìn tôi, ánh mắt tóe lửa, bất động, mà tôi hiện vẫn còn nhớ. Tuy ông vẫn tươi cười nhưng tất cả lòng tốt, tất cả nữ tính trong lời ăn tiếng nói của ông đã bất thần biến mất. Ông có vẻ như bất định cùng lạc hướng và mỗi lúc một lơ đễnh. Nếu ông tự chủ

https://tieulun.hopto.org

hơn, như từ xưa đến nay, thì có lẽ ông đã không đặt ra với tôi câu hỏi ấy về chuiện tài liệu. Nếu đã hỏi thì chắc chắn ông ta đã mất bình tĩnh. Nhưng phải tới hôm nay tôi mới biết nói như vậy. Hồi ấy, tôi đâu có hiểu thấu sự biến đổi ngẫu sinh trong con người ông, một cách nhanh chóng như thế. Tôi tiếp tục bay bổng và tâm hồn tôi đầy ắp cùng một điệu nhạc. Nhưng câu chuiện tôi kể đã chấm dứt. Tôi nhìn ông.

— Phi thường! bất thình ông lên tiếng khi tôi khai với ông đến tận cái phẩy cuối cùng. Phi thường, anh bạn của tôi ơi: anh nói là anh đã ở đây từ ba đến bốn giờ trong khi Tatiana đi vắng?

— Đúng, từ ba đến bốn giờ rưỡi.

— Thế thì, anh có tưởng tượng rằng ba đã đến nhà Tatiana vào đúng ba giờ rưỡi và bà ấy đã tiếp ba tại nhà bếp, gần như lúc nào ba cũng đi bằng thang lầu sau.

— Sao, Tatiana tiếp ba ở nhà bếp à? tôi bật ngửa vì kinh ngạc, kêu lên.

— Phải, và Tatiana cho biết là không thể tiếp tôi được. Ba lưu lại hai phút, vả lại ba chỉ đến để mời Tatiana sang dùng cơm trưa.

— Có thể là bà ta vừa mới trở về thôi?

— Ba không biết. Nhưng chắc không phải mới về vì Tatiana mặc áo ngắn. Lúc đó thật đúng ba giờ rưỡi.

— Nhưng... Tatiana không nói với ba là con có ở đó à?

— Không, bà ấy không nói... Bằng không, thì ba đã rõ và cần gì phải hỏi anh.

— Xin ba hãy lắng nghe, rất quan trọng...

— Phải... cái đó còn tùy quan điểm. Con tái mặt rồi, con iêu quí của ba ơi. Mà có gì quan trọng đến thế?

— Người ta đã phỉnh gạt con như một đứa con nít!

— Thật ra, bà ta chỉ sợ cái tánh nóng của anh» như

https://tieulun.hopto.org

bà ta từng nói với anh, nên phải nấp sau lưng Tatiana.

— Chúa ôi, chuiện gì vậy? Bà ta đã để con phơi bầy tâm sự trước sự hiện diện của một người thứ ba, Tatiana Vậy thì kẻ kia đã nghe được tất cả những điều con nói! Cái đó... cái đó nghĩ tới mà phát kinh!

— *Cái đó tùy, anh bạn iêu mến của tôi ơi!* Vả lại chính anh lúc nãy anh đã nói đến «tư tưởng rộng rãi» về đàn bà một cách tổng quát và anh đã hô lớn: «tư tưởng rộng rãi vạn tuế!»

— Nếu con là Ôtenlô còn ba là Iagô thì ba không thể nào nói hay được... Nhưng con nói giỡn thôi! Không thể có Ôtenlô được vì đâu có những liên hệ tình cảm thuộc loại đó. Mà tại sao không cười lên nhỉ? Phải! Dù sao con cũng tin tưởng vào cái vô cùng cao cả hơn con và con không đánh mất lí tưởng của mình!... Nếu đó là một chuiện đùa về phần bà ta, con cũng sẵn lòng tha thứ. Đùa cợt một đầu xanh tuổi trẻ khốn nạn thì con chấp nhận! Con không che đậy gì cả và chàng sinh viên... chàng sinh viên vẫn còn đó, dù sao, chàng ta vẫn hướng về... va chẳng cần ai cả. Chàng ta ở trong tâm hồn, trong lòng bà ấy. Chàng ta tồn tại và sẽ tồn tại! Đủ rồi! Ba này, ba thấy thế nào: có cần phải tức khắc đến nhà bà ta để biết tất cả mọi sự thật hay không?»

Tôi nói: «bây giờ tôi cười» nhưng lúc đó, nước mắt tôi lưng tròng.

— Ừ, cứ đi, anh bạn tôi ơi, nếu anh thích.

— Con cảm thấy mình như ô uế sau khi đã kể lại cho ba nghe tất cả chuiện đó. Xin ba đừng giận, nhưng không được phép, con xin nhắc lại ba điều đó, không được phép nói về một người đàn bà với một người thứ ba. Người bạn tâm phúc sẽ chẳng bao giờ hiểu được. Ngay cả đến thiên thần cũng còn không hiểu. Khi ba kính trọng một người đàn bà, thì ba không nên có bạn tri kỉ. Nếu ba tự

https://tieulun.hopto.org

trọng thì ba đừng có bạn tri kỉ! Lúc này con là người tự trọng. Tạm biệt. Không bao giờ con dung thứ cho con...

— Nào, anh bạn của tôi ơi, anh nói quá đáng. Chính anh, anh đã nói điều này: «chẳng có gì xảy ra cả.»

Chúng tôi bước ra và từ biệt nhau.

— Nhưng anh chẳng bao giờ ôm hôn ba với tất cả tấm lòng, đúng đạo làm con, như một đứa con trai ôm hôn người cha của nó ư?» ông bảo với tôi qua giọng nói run run lạ thường. Tôi nhiệt thành ôm hôn Vécsilốp.

— Con iêu quí của ba... hãy luôn luôn thuần khiết như con đã từng chứng tỏ trong lúc này.»

Tôi chưa từng bao giờ ôm hôn ông ta cũng chưa hề tưởng tượng rằng chính ông đã iêu cầu chuiện đó.

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG SÁU

I

— THẾ là rõ ràng lắm, mình phải đi đến chỗ đó! tôi quiết định trong khi rảo bước về nhà. Phải đi ngay đến chỗ đó. Rất có thể, tôi sẽ bắt gặp bà ta ở nhà một mình; một mình hay với một người đàn ông nào, cũng không quan hệ: có thể kêu bà ta ra. Bà sẽ tiếp tôi; bà sẽ ngạc nhiên, nhưng sẽ tiếp tôi. Nếu bà không chịu tiếp, tôi sẽ cố năn nỉ để bà phải tiếp tôi, tôi sẽ bảo là tuiệt đối cần thiết. Bà sẽ tin đây là về vụ văn kiện và sẽ tiếp tôi. Rồi tôi sẽ biết tất cả, về Tatiana. Rồi sau đó... sau đó, gì nữa? Nếu tôi nhầm, tôi sẽ đền bù cho bà; còn nếu tôi có lí mà bà sai trái, thì sẽ chẳng còn gì nữa cả! Dầu sao, thì cũng chẳng còn gì nữa rồi! Tôi có mất gì đâu? Chẳng tí nào cả, đi, đi thôi chứ!»

Nhưng, tôi sẽ chẳng bao giờ quên việc đó, mà còn nhớ mãi với niềm kiêu hãnh, vì tôi đã không đi! Sẽ chẳng ai biết việc đó cả, người ta sẽ mãi mãi không biết tới việc đó, chỉ cần tôi, chính tôi biết là đủ, và cũng chỉ cần, trong lúc đó, tôi có được một giây phút cao thượng vô biên là đủ! «Đó là một sự cám dỗ, mình phải gạt chuiện đó đi,» cuối cùng tôi đã quiết định như thế sau khi suy nghĩ kĩ. «Họ muốn làm mình e sợ, nhưng mình đâu có tin, mình đâu có mất tin tưởng ở sự trong trắng của bà ta! Đi đến đó có ích gì, và để hỏi dò cái gì? Sao bà ta lại phải tuiệt đối tin tôi như tôi tin bà, tin ở sự «trong trắng» của tôi, đừng sợ hãi cơn «nóng giận» của tôi và đừng có nấp sau lưng Tatiana? Trước mắt bà, tôi chưa xứng đáng tí nào với tất cả những điều đó. Dù bà không hay biết rằng tôi

https://tieulun.hopto.org

thực sự xứng đáng, tôi không để bị mê hoặc vì những sự «cám dỗ» đó, tôi không tin những miệng lưỡi ác độc, thì cũng được! Trái lại, tôi biết rõ cái đó, nên tôi càng trọng tôi hơn. Tôi sẽ trọng tình cảm của tôi. Ồ! phải, bà đã để tôi thổ lộ tâm sự trước mặt Tatiana, bà đã chấp nhận Tatiana, bà biết rằng Tatiana có mặt ở đó và lắng tai nghe (vì Tatiana không thể không lắng nghe được). Bà biết Tatiana nhạo báng tôi, thật là khủng khiếp, khủng khiếp!... Nhưng... nếu đó là điều không thể tránh được? Bà làm được gì trong hoàn cảnh đó, và làm sao buộc tôi được bà? Tôi há chẳng đã nói dối bà về Cráp đó sao! Tôi há chẳng đã lừa gạt bà, bởi vì cũng không thể nào tránh được? Chính tôi cũng đã nói dối một cách vô tình và ngây thơ. A, Chúa ơi! tôi bỗng la lớn, mặt đỏ bừng vì đau khổ: chính tôi, chính tôi, tôi vừa làm gì vậy? có phải chính tôi đã dụ bà tới trước mặt cũng con người Tatiana đó, có phải chính tôi đã kể hết cho Vécsilốp nghe đấy sao? Nhưng tại sao lại nói về tôi? Có một sự khác biệt lớn lao. Đây chỉ là vấn đề văn kiện thôi. Thực ra, tôi chỉ nói với Vécsilốp về cái văn kiện, vì chẳng còn gì khác để kể cho ông cả, mà cũng chẳng có thể có gì trong đó cả. Chẳng phải chính tôi là người đầu hiện đã báo cho ông biết trước việc đó, và đã lớn tiếng cho ông hay rằng chẳng có thể có gì khác trong đó cả đấy sao? Ông là người hiểu chuiện lắm. Hừ... Nhưng giờ đây, sao vẫn còn nhiều thù hận chứa chất trong lòng ông đối với người đàn bà đó thế! Chắc xưa kia đã có một tấn thảm kịch nào xảy ra giữa hai người và tại sao? Dĩ nhiên vì tự ái! *Vécsilốp chẳng có thể có cảm giác gì khác, ngoài cái tự ái vô biên!*

Phải, tôi đã quên bẵng ý tưởng cuối cùng này mà không biết. Đó là những ý nghĩ đã lần lượt thoáng qua đầu óc tôi lúc bấy giờ. Và tôi, lúc đó, đã rất thành thật lòng tự nhủ lòng: tôi không mưu mẹo, tôi không tự lừa dối tôi.

https://tieulun.hopto.org

Nếu có điều gì tôi không hiểu lúc bấy giờ là tại tôi không hiểu, chứ không phải vì tôi giả nhân giả nghĩa với chính tôi.

Tôi trở về nhà trong sự kích thích rùng rợn và, không hiểu tại sao, trong lòng thấy vui vẻ lạ thường, tuy rằng rất vẩn đục. Nhưng tôi rất sợ phải tự phân tách nên cố hết sức giải khuây. Tôi liền đi tìm bà chủ nhà: đúng thế, giữa ông chồng và bà ta đã xảy ra một cuộc đấu khẩu dữ dội. Bà là vợ công chức, bị nám cả hai phổi nhưng tốt bụng. Cũng như tất cả những người ho lao, bà ta hay giở chứng vô cùng. Tôi liền cố gắng hòa giải họ. Tôi đến thăm một người ở thuê, một gã ngu ngốc rất lỗ mãng, mặt rỗ hoa, tính tình tự cao tự đại, làm việc cho một ngân hàng, tên là Chécviakốp, mà tôi chẳng ưa tí nào cả. Tuy nhiên tôi vẫn giao thiệp một cách hòa nhã, vì tôi có nhược điểm hay cùng hắn ta phỉ báng Piôtrơ Hippôlitôvích lập tức tôi thuiết phục hắn đừng dọn nhà đi, vả lại hắn cũng chưa quiết định. Cuối cùng, tôi trấn an được bà chủ nhà, và hơn nữa tôi còn biết cách thu xếp chỗ nghỉ ngơi cho bà ta: «Đó là điều mà Piôtrơ Hippôlitôvích không bao giờ làm nổi!» bà ta kết luận một cách có ác ý. Kế đó tôi vào bếp lo mấy miếng thuốc dán và tự tay làm cho bà ta hai miếng thật đặc sắc. Ông Piôtrơ Hippôlitôvích đáng thương đó nhìn tôi với vẻ ghen ghét, nhưng tôi không cho phép ông ta đụng tay vào đó. Tôi đã được đền ơn, theo nghĩa ơn từng chữ bằng những giọt lệ tri ân. Rồi, tôi còn nhớ, bỗng dưng tôi thấy chán nản đề chợt đoán ra rằng tôi săn sóc bệnh nhân không phải vì lòng tốt. Tôi đoán là đoán thế thôi mà cũng chẳng hiểu tại sao, hoặc vì một lí do nào khác.

Tôi nôn nao đợi Mátvêi: tối hôm đó, tôi đã quiết định thử thời vận một lần chót và... và, ngoài thời vận ra, tôi còn cảm thấy cần phải đánh bạc; nếu không, tôi chịu không nổi. Nếu tôi không đi một nơi nào hết chắc có lẽ

https://tieulun.hopto.org

tôi không kiên trì được và sẽ tìm đến nhà bà ta. Mátvêi chắc sắp đến, nhưng bỗng cánh cửa mở ra và bà Đaria, một người khách mà tôi không trông đợi, bước vào. Tôi cau lông mày tỏ vẻ ngạc nhiên. Bà biết chỗ tôi ở vì đã đến qua một lần để giao phó một công việc của mẹ tôi. Tôi mời bà ngồi và nhìn bà như muốn gạn hỏi. Bà chẳng nói nửa lời, chỉ nhìn chòng chọc vào mắt tôi mà tủm tỉm cười một cách khiêm nhượng.

— Có phải Lisa nhờ bà tới đây không! tôi bỗng đưa ý kiến.

— Không, tôi đến chơi vậy thôi.

Tôi báo trước cho bà biết là tôi sắp ra phố. Bà lại trả lời là bà đến «chơi vậy thôi» và cũng sắp đi. Tôi bỗng cảm thấy thương hại. Tôi phải ghi nhận rằng bà đã dành được rất nhiều cảm tình của tất cả chúng tôi, của mẹ tôi và nhất là của Tatiana. Nhưng sau khi gởi bà tới ở nhà Anna Stôlbiêva, cả gia đình chúng tôi đã dường như quên hẳn bà, có lẽ chỉ trừ có Lisa là thỉnh thoảng đến thăm. Tôi tin chắc rằng nguiên nhân là do chính bà tạo nên, vì bà vốn ưa xa lánh và tự chìm vào bóng tối, mặc đầu tất cả sự khiêm nhường và nụ cười nài nỉ của bà. Riêng cá nhân tôi, tôi không thích những nụ cười đó: tôi thấy lúc nào cũng làm xấu xí gương mặt của bà. Một hôm, tôi đã đi tới chỗ suy nghĩ rằng chắc bà chẳng còn sống được bao lâu nữa để khóc Ôlia của bà. Nhưng lần này, không hiểu sao, tôi lại đâm ra thương hại bà.

Nhưng, bà bỗng rạp mình xuống mà chẳng nói nửa lời, cúi gằm cặp mắt rồi đưa thẳng hai cánh tay ra phía trước ôm chặt thân mình tôi, trong khi mặt bà ngả vào hai đầu gối của tôi. Bà nắm lấy bàn tay tôi, mà tôi tưởng là bà sẽ hôn, nhưng không, bà đưa tay tôi lên mắt bà. Và những dòng lệ nóng chảy như thác nước xuống tay tôi. Thân hình bà rung chuiển vì những tiếng nức nở, nhưng bà khóc không ra tiếng. Tôi cảm thấy đau lòng, dẫu rằng

https://tieulun.hopto.org

tôi bắt đầu thấy bực bội. Bà ôm hôn tôi với một lòng tin cậy hoàn toàn, không sợ làm tôi tức giận, trong khi hồi nãy bà còn cười với tôi một cách thật bẽn lẽn và thật hèn hạ. Tôi năn nỉ bà hãy bình tĩnh.

— Thưa ông, tôi không hiểu phải làm gì với con người của tôi. Mỗi khi màn đêm hạ xuống, là tôi chịu hết nổi, tôi phải đi ra ngoài phố, để vào lòng bóng tối. Trước hết là giấc mộng đã quiến rũ tôi. Một giấc mộng nảy sinh trong trí não tôi: mỗi lần tôi đi ra là mỗi lần tôi gặp nó ở ngoài phố. Tôi cất bước mà phảng phất như trông thấy nó. Nghĩa là chính những kẻ khác đi trước, còn tôi cố tình bước theo sau mà tự nhủ: phải nó đó chăng? Đúng, đúng, đúng là Ôlia của tôi đó! Rồi tôi lại suy nghĩ, tôi suy nghĩ. Vì chạy mãi trong đám đông, rốt cuộc tôi thành điên, và lợm giọng. Tôi xô đẩy mọi người như thể tôi say rượu, có người đã chửi rủa tôi. Nhưng tôi giữ tất cả cái đó cho riêng mình và tôi chẳng đến nhà ai nữa cả. Vả lại dù đi tới đâu, tôi càng cảm thấy đau đớn hơn. Hồi nãy khi đi ngang nhà ông, tôi đã tự nhủ: «Nếu ta vào nhà? Ông ấy còn tốt hơn «những kẻ khác, vả lại ông ấy đã mục kích việc đó rồi.» Thưa ông, xin ông tha lỗi cho tôi, tôi đi ngay đây và tôi sẽ đi...»

Bà đột nhiên đứng dậy và tỏ vẻ vội vàng. Ngay lúc đó Mátvêi đến; tôi để bà ngồi cạnh tôi trên chiếc tuyết xa, rồi trên đường đi tôi đưa bà về tận nhà bà, nhà của Anna Stôlbiêva.

2

NHỮNG lúc gần đây tôi thường đến chơi rulét ở nhà Décchikốp từ trước đến giờ, tôi thường đến chơi ở ba sòng, lúc nào cũng có cả ông hoàng đi theo để ông «giới thiệu» tôi vào những nơi đó. Tại một trong ba sòng này, người ta chuiên môn chơi bài cào, và đánh rất lớn. Nhưng tôi

https://tieulun.hopto.org

không thích chỗ này lắm: tôi thấy rằng ở đây phải có rất nhiều tiền, và hơn nữa, có quá nhiều bọn mặt dày mày dạn cũng như những bọn thanh niên thuộc giới thượng lưu xã hội lui tới với những túi tiền đầy nhóc. Đó chính là điều ông hoàng ưa thích. Ông ta thích đồ bác nhưng ông cũng thích thân cận với bọn mất trí đó. Tôi để ý rằng, nếu đôi khi ông cùng đi vào với tôi một lượt, thì thế nào trong buổi tối đó ông cũng lảng xa tôi và không hề giới thiệu tôi với một ai trong «bọn ông». Trông tôi có vẻ một tên mọi rợ hoàn toàn, đến độ đôi khi khiến người ta phải chú ý. Lúc ở bàn đánh bạc, đôi khi tôi cũng có chuiện trò với người này kẻ nọ; Nhưng có một lần, qua ngày hôm sau, cũng trong căn phòng đó, tôi đã thử chào hỏi một gã đàn ông nhỏ tuổi mà không những tôi đã từng nói chuiện, mà còn cười với hắn tối hôm qua, lúc ngồi cạnh nhau (và tôi còn đoán giùm hắn ta hai lá bài nữa): thế mà, hôm nay hắn không nhận ra tôi nữa. Hay tệ hơn nữa: hắn ta nhìn tôi với cặp mắt giả vờ ngạc nhiên rồi bỏ qua với một nụ cười. Vì thế, tôi đã lập tức rời bỏ sòng đó và thích lui tới một hố chứa rác hơn — tôi chẳng còn biết gọi nó bằng tên gì khác nữa. Đây là một sòng rulét khá tồi tàn, nhỏ bé, do một cô gái điếm làm chủ, nhưng cô này chẳng bao giờ xuất hiện trong sòng bạc cả. Ai đến đây chơi cũng thấy thoải mái và, tuy cũng có nhiều sĩ quan và thương gia giàu có lui tới, mọi việc đều xảy ra một cách thân mật. Vì vậy, sòng bạc, đã thu hút được khá đông khách. Gia dĩ, ở đây tôi thường được may mắn luôn. Nhưng tôi đã bỏ chỗ này sau một câu chuyện bẩn thỉu xảy ra một hôm giữa đám bạc mà kết cuộc đã khiến hai con bạc ẩu đả nhau. Từ ngày đó, tôi bắt đầu lui tới nhà Déchikốp mà, một lần nữa, ông hoàng lại dẫn tôi đến. Décchikốp là một cựu đại úy kị binh hồi hưu, và bầu không khí của sòng bạc buổi tối thật là dễ chịu, tuy hơi có vẻ nhà binh một chút, rất là kỉ luật về

https://tieulun.hopto.org

hình thức, lanh lẹ và thực tế. Thí dụ, chẳng bao giờ có những bọn pha trò hay bọn chơi bời phóng đãng lui tới sòng bạc. Hơn nữa, cuộc chơi ở đây không có gì gọi là trò hề. Người ta thường chơi bài cào và rulét. Cho tới tối hôm đó, 15 tháng Mười một, tôi đã đến chơi được hai lần, và tôi tin là Décchikốp đã biết mặt tôi, nhưng ở đây tôi chưa quen một ai cả. Dường như là một hành động cố ý, ông hoàng tối hôm đó đã cùng Đácdăng tới sòng bạc khoảng nửa đêm, sau khi tan sòng bài cào của bọn mất trí thuộc giới thượng lưu xã hội mà tối đã bỏ rơi: vì thế, tối hôm đó trông tôi chẳng khác nào một kẻ vô danh giữa đám người lạ mặt.

Nếu tôi có được một độc giả đã từng đọc hết những gì tôi viết về các cuộc phiêu lưu của tôi, thì chắc chắn tôi chẳng cần phải giải thích cho vị đó biết rằng thật tình tôi không phải người của xã hội, dù bất cứ là xã hội nào. Trước hết, tôi không biết cư xử trong xã hội. Mỗi khi tôi đến một chỗ đông người, tôi luôn luôn có cảm tưởng như là mọi cặp mắt đều truyền điện vào tôi. Tôi cảm thấy nóng nẩy, tôi thấy trong người bứt rứt khó chịu, ngay cả ở những nơi như rạp hát, đừng nói gì đến các tư gia. Trong những sòng rulét và các buổi hội họp như thế, tôi tuyệt nhiên không tài nào tỏ ra có một bộ dạng đàng hoàng được cả: có khi đang ngồi tôi tự trách đã quá hiền lành và lễ độ, có khi tôi lại đứng dậy để rồi phạm một vài sự lỗ mãng. Vậy mà, bất cứ một thằng nhãi ranh nào, so với tôi, đều biết cách xử trí thật dễ dàng đến độ phải ngạc nhiên. Đó là điều khiến tôi phẫn nộ nhất, nên càng ngày càng mất hết sự bình tĩnh. Tôi thẳng thắn nói điều đó, không phải chỉ riêng ngày hôm nay mà ngay hồi đó, nếu cần phải nói cho hết, thì cả cái xã hội này và ngay cả những tiền ăn cờ bạc, đối với tôi, đã trở nên ghê tởm và đau đớn. Tuiệt đối đau đớn. Có lẽ tôi cũng cảm thấy vui sướng

https://tieulun.hopto.org

cực độ, nhưng lạc thú ấy đã phải đi qua sự đau khổ. Tất cả những cái đó, tôi muốn nói những dân đồ bác, sòng bạc, và nhất là bản thân tôi cùng với bọn họ, đối với tôi dường như đã trở nên nhơ nhuốc một cách đáng sợ. «Nếu tôi có được bạc, tôi cũng sẽ liệng đi hết!» tôi thường tự nhủ như vậy mỗi khi thức giấc vào tảng sáng, sau một đêm ăn thua. Thí dụ tiền được cờ bạc: tôi đâu có thích tiền. Tôi đâu có cần lập lại câu nói tầm thường vô vị trong trường hợp tương tự, rằng tôi đánh bạc để chỉ đánh bạc, để có những cảm giác, để hưởng cái thú rủi ro, may rủi và gì gì nữa, chứ đâu có phải để ăn thua. Lúc đó, tôi rất cần tiền, và có lẽ đây không phải là đường lối, là ý nghĩ của tôi. Nhưng, bằng cách này hay cách khác, lúc đó tôi cũng không kém phần quả quiết thử đi theo con đường đó, để thí nghiệm. Có một ý nghĩ thật mãnh liệt thường làm tôi phải bối rối: «Mày đã đi đến kết luận là mày có thể trở thành triệu phú một cách chắc chắn, miễn là mày có một chí khí đủ mạnh! Mày đã từng chứng tỏ chí khí của mày; vậy thì, ở đây cũng thế, hãy tỏ rõ cái giá trị của mày đi: cuộc chơi rulét có đòi hỏi nhiều chí khí hơn ý nghĩ của mày!» Đó là điều tôi thường lập đi lập lại. Bởi vì cho đến giờ phút này, tôi vẫn còn tin rằng, trong trò chơi đen đỏ, với một sự bình tĩnh hoàn toàn khiến mình có thể giữ nguiên vẹn được sự sắc bén của lí trí, người ta phải chế ngự được sự vụng về của trò may rủi mù quáng để rồi thắng cuộc. Vì vậy, trong thời kì đó, tôi càng ngày càng phát cáu một cách khó tránh nổi, mỗi khi thấy rằng đôi lúc tôi đã mất bình tĩnh và nổi khùng như trẻ nít. «Mình từng chịu đựng nỗi đói khát. lẽ nào mình không chịu đựng nổi chính bản thân mình trong một sự ngu dại như thế!» Đó là điều đã chọc ghẹo tôi. Hơn nữa, cái lương tâm của tôi, dù bề ngoài trông tôi có vẻ lố lăng, suy đồi đến mức nào chăng nữa, vẫn là một kho tàng sức mạnh

https://tieulun.hopto.org

ngày nào đó sẽ bắt buộc tất cả phải thay đổi quan niệm về tôi. Cái lương tâm ấy— đã bị nhục nhã từ những năm tôi còn thơ ấu— lúc đó, là nguồn sống duy nhất của tôi, là ánh sáng và di sản của ông bà cha mẹ để lại cho tôi, là võ khí và nguồn an ủi của tôi, nếu không chắc tôi đã tự tử từ hồi còn nhỏ. Vì vậy, liệu tôi có thể không hờn giận chính con người của tôi được sao khi thấy mình đã trở thành một kẻ đáng thương trước sòng bạc? Đó là lí do tại sao tôi không thể bỏ cờ bạc được nữa: ngày nay tôi đã thấy rõ điều đó. Ngoài cái lí do chính iều đó, lòng tự ái nhỏ nhen cũng bị thương tổn nữa: sự thua bạc đã làm giảm giá của tôi trước mắt ông hoàng, trước mắt Vécsilốp, tuy rằng ông này không thèm nói ra, trước mắt tất cả mọi người và cả Tatiana nữa— ít ra đó là điều tôi mường tượng thấy, tôi cảm thấy. Sau cùng, tôi xin thú nhận một điều nữa: tôi đã hư hỏng. Tôi khó mà có thể từ bỏ bữa ăn chiều bảy món của tôi ở tiệm ăn, khó từ bỏ Mátvêi, cửa hàng của người Anh, ý kiến của người bán nước hoa, và tất cả những cái đó. Lúc ấy, tôi đã ý thức được điều đó, nhưng cứ nhắm mắt bỏ qua. Chính hôm nay đây, tôi thấy đỏ mặt khi viết lại.

3

TÔI bước vào một mình giữa đám người lạ mặt, thoạt đầu tôi ngồi vào một góc bàn và bắt đầu chơi với những số tiền nho nhỏ. Tôi ngồi như vậy hai giờ liền không cử động. Hai giờ mệt mỏi ghê gớm: Không hên mà cũng chẳng xui. Tôi đã bỏ qua những dịp may lạ thường, mà vẫn cố sức không hờn giận, cố sức chế ngự nó bằng bình tĩnh và sự quả quiết của tôi. Rốt cuộc, trong suốt hai giờ đó, tôi chẳng ăn mà cũng chẳng thua: trong số ba trăm đồng rúp, tôi chỉ thua độ mươi mười lăm đồng gì đó. Cái

https://tieulun.hopto.org

kết quả tồi tàn đó khiến tôi nổi giận. Hơn nữa, lại xảy ra một việc vô cùng khó chịu. Tôi biết rằng người ta đôi khi thường gặp xung quanh bàn rulét những tên ăn cắp, không phải từ ngoài phố vào, mà ngay trong đám con bạc nổi danh. Thí dụ, tôi tin chắc rằng con bạc trứ danh Afécđôp là một tên ăn cắp. Hôm nay, tôi vừa mới gặp hắn xuất hiện ở ngoài phố với hai con ngựa tơ, nhưng hắn vẫn là tên ăn cắp, và hắn đã ăn cắp của tôi. Nhưng chuiện đó hãy để về sau. Tối hôm đó, chỉ mới là màn giáo đầu: suốt hai giờ liền, tôi ngồi ở góc bàn. Bên trái tôi lúc nào tôi cũng thấy một tên chết toi nhỏ tuổi, ăn bận lịch sự, một thanh niên Do-thái thì phải. Hắn tuuộc thành phần nào tôi cũng chẳng rõ, nghe nói hắn còn viết lách để xuất bản nữa. Đến phút cuối cùng, tôi bỗng ăn được hai chục đồng Rúp. Hai tờ giấy đỏ đang ở trước mặt tôi. Chợt tôi thấy tên Do-thái trẻ tuổi đó đưa thẳng bàn tay ra rồi lặng lẽ kéo một tấm giấy bạc của tôi về phía hắn. Tôi định chặn tay hắn lại. Với vẻ mặt hỗn láo vô tả và chẳng hề lớn tiếng, hắn tuiên bố với tôi rằng số tiền được ấy là của hắn vì hắn vừa đặt và đã trúng. Hắn cũng chẳng cần nói thêm rồi quay lưng lại. Dường như là một hành động cố ý, giờ phút đó tôi đang ở một tâm trạng thật rồ dại: tôi đã nghĩ ra được một ý tưởng vĩ đại. Tôi khạc nước miếng, đứng phắt dậy ra về, chẳng thèm bàn cãi gì thêm, trong khi tặng luôn hắn tờ giấy đỏ. Vả lại, nếu giải quiết nổi vụ đó với một gã đều giá như vậy thì cũng gay go lắm. Hơn nữa, cũng vì đã mất nhiều thì giờ rồi. Cuộc chơi vẫn tiếp diễn. Đó thật là một lỗi lầm to lớn của tôi mà chắc chắn phải đem lại nhiều hậu quả: ba bốn con bạc ngồi xung quanh chúng tôi đã để ý cuộc bàn cãi của chúng tôi. Khi thấy tôi nhượng bộ dễ dàng như thế, chắc họ phải nghĩ về tôi rằng: chính là nó đó! Trời vừa đúng nửa đêm. Tôi bước qua phòng kế bên, tôi suy nghĩ, lập được một kế hoạch mới, rồi lại

https://tieulun.hopto.org

trở lại để đổi bạc giấy lấy những đồng tiền vàng ở nhà cái. Tôi có tất cả trên bốn chục đồng. Tôi đem chia ra thành mười phần và tôi quiết định đặt mười lần liên tiếp trên số *không*, mỗi lần bốn đồng vàng, loại tiền năm Rúp: «Nếu tôi ăn thì đó là do vận đỏ của tôi, nếu thua thì càng hay: tôi sẽ không đánh bạc nữa.» Tôi ghi nhận rằng suốt hai giờ liền *số không* chưa ra lần nào cả, nên kết cuộc chẳng ai đặt số đó hết.

Tôi đứng im lặng, cau lông mày và nghiến chặt hai hàm răng để đánh bạc. Đến lần thứ ba, Décchikốp lớn tiếng báo tin *số không*, mà suốt buổi tối hôm đó chưa hề ra lần nào cả. Người ta đã đếm cho tôi một trăm bốn chục đồng tiền vàng. Tôi vẫn còn bảy lần đặt nữa. Tôi tiếp tục trong khi xung quanh tôi mọi vật đều náo động và nhảy múa.

— Ông qua bên này!» tôi hô lớn qua phía bên kia bàn cho một con bạc mà mới hồi nãy tôi vừa ngồi cạnh, một người có bộ râu mép trắng toát, gương mặt đỏ tía, ăn bận lễ phục, đã mấy giờ liền từng hi sinh nhiều món tiền nhỏ với một lòng kiên nhẫn vô tả và mỗi lần mỗi thua. «Ông qua bên này! Vận đỏ ở phía bên này kia!

— Ông nói tôi phải không? người có bộ râu mép đỏ kêu lên từ phía đầu bàn với một vẻ ngạc nhiên đe dọa:

— Phải, chính ông! Bên đó, ông sẽ thua hết!

— Đâu phải việc của ông. Xin ông để tôi iên»

Nhưng tôi không thể nào chịu đựng được nữa. Trước mặt tôi, phía bên kia bàn, là một viên sĩ quan đã lớn tuổi. Thấy tôi đặt tiền, ông ta rì rầm với người bên cạnh.

— Con *số không* kì cục quá. Không, tôi sẽ không bao giờ đánh con *số không* cả.

— Cứ đánh bạo đi, đại tá! tôi hô lớn trong khi tay lại đặt tiền nữa.

— Tôi cũng xin ông để tôi iên. Tôi đâu cần những

https://tieulun.hopto.org

lời khuiên của ông, ông ta quát tháo dữ dội với tôi. Ở đây ông nói nhiều quá.

— Tôi khuiên ông một điều tốt. Vậy ông có muốn cá rằng con *số không* lại ra lần nữa không: cá mười đồng tiền vàng, ông chịu không?»

Rồi tôi đưa ra mười đồng vàng loại năm rúp.

— Mười đồng? Đánh cá? Được, ông ta nói với một giọng khô khan và nghiêm nghị. Tôi cá với ông rằng con *số không* sẽ không ra.

— Mười đồng tiền vàng, thưa đại tá.

— Mười đồng tiền vàng loại nào?

— Mười đồng vàng, loại năm rúp và xin ông đừng có đùa với tôi.»

Dĩ nhiên tôi đâu có hi vọng thắng cuộc đánh cá này: có ba mươi sáu phần chống lại một là con *số không* sẽ không ra. Nhưng tôi đã đề nghị điều đó trước hết là để «lòe thiên hạ», và sau nữa là tại tôi muốn thu hút mọi người về phía tôi. Tôi đã thấy rõ rằng ít ai ở đây ưa tôi và người ta đã cho tôi cảm thấy điều đó với một sự thích thú đặc biệt. Bàn rulét bắt đầu quay và thiên hạ đã vô cùng sửng sốt khi con *số không* lại ra thêm một lần nữa! Thậm chí tất cả đều hét lên một tiếng lớn. Thế rồi sự vẻ vang của cảnh được bạc đã làm rối trí não tôi. Một lần nữa, người ta lại đếm cho tôi một trăm bốn chục đồng tiền vàng. Décchikốp hỏi tôi có muốn lấy một phần bằng bạc giấy không. Tôi chỉ trả lời bằng một tiếng cằn nhằn vì tôi gần như không tài nào bày tỏ được một cách bình tĩnh và rõ ràng. Đầu tôi lúc đó quay cuồng, hai chân tôi bủn rủn. Bỗng tôi cảm thấy rằng giờ đây tôi sắp gặp phải một sự rủi ro kinh khủng hơn nữa, tôi còn muốn làm thêm một cái gì nữa, muốn đề nghị một cuộc đánh cá nữa, muốn đếm cho bất cứ ai vài nghìn đồng rúp. Với lòng bàn tay tôi lượm một cách máy móc đồng giấy bạc và tiền vàng mà tôi chẳng còn có đủ

https://tieulun.hopto.org

nghị lực để đếm nữa. Ngay lúc đó; tôi bỗng để ý thấy ông hoàng và Đácdăng đang đứng sau lưng tôi. Họ vừa ở sòng bài cào ra mà, theo chỗ tôi được biết sau đó, họ đã thua cháy túi.

— Thế nào, Đácdăng, tôi kêu lớn, đây mới là vận đỏ! Hãy đặt *số không* đi.

— Tôi thua cháy túi rồi, hết tiền rồi!» ông ta trả lời một cách khô khan. Ông hoàng thì có vẻ chẳng để ý gì cả và làm như không nhận ra tôi.

— Tiền hả, đó! tôi vừa hô to vừa chỉ đống tiền vàng của tôi. Ông muốn bao nhiêu?

— Đồ quỉ! Đácdăng mặt đỏ bừng, kêu lên. Tôi đâu có hỏi xin anh tiền.

— Có người gọi ông!» Décchikốp kéo tay áo tôi.

Đã nhiều lần ông đại tá gọi tôi và gần như kèm theo cả những lời nguiền rủa, từ lúc ông ta thua cuộc đánh cá mười đồng tiền vàng.

— Cầm đi! ông ta lớn tiếng nói với tôi, mặt đỏ tía vì tức giận. Tôi không bắt buộc phải chờ đợi ông. Sau đừng có nói rằng tôi chưa trả nhé. Đếm đi!

— Tôi tin ông, tôi tin ông, thưa đại tá, tôi tin ông, không cần phải đếm. Nhưng xin ông đừng có la tôi, đừng có giận.» Rồi tôi lấy tay cào đống tiền vàng của ông ta về.

— Thưa ông, xin ông hãy tỏ bày sự hân hoan của ông với kẻ khác, chứ không phải với tôi, ông đại tá hùng hổ nói. Xin ông hãy giữ ý một chút.

— Thật buồn cười, sao người ta lại chấp nhận những người như thế! Ai vậy? Một thằng ranh con?» người ta khẽ kêu lên.

Nhưng tôi đâu có để ý nghe. Tôi đặt đại nhưng không đặt vào *số không* nữa. Tôi đặt cả gói giấy bạc cầu vồng lên mười tám số đầu.

— Chúng mình đi đi, Đácdăng! ông hoàng đứng sau lưng tôi nói.

https://tieulun.hopto.org

— Về nhà hả?» Rồi tôi quay lại phía họ. «Chờ tôi đã, chúng ta cùng đi. Tôi xong rồi.»

Con số của tôi lại trúng nữa; tôi đã ăn một vố lớn. Thôi đủ rồi! tôi la lớn, rồi với hai bàn tay run cầm cập, tôi vơ tiền đổ hết vào túi mà không cần đếm, trong khi các ngón tay của tôi vò nát một cách vụng về những bó giấy bạc mà tôi muốn nhét hết cả vào một túi bên hông. Bỗng dưng, một bàn tay tròn trĩnh có đeo cả một chiếc nhẫn, tay của Afécđốp, lúc này đang đứng bên tay phải của tôi, bàn tay đã từng đặt nhiều món tiền lớn, đè lên ba tờ giấy bạc cầu vồng của tôi rồi phủ kín bằng lòng bàn tay của hắn.

— Xin lỗi, cái này không phải của ông!» hắn ta nói với vẻ nghiêm nghị và gằn từng tiếng một, tuy nhiên với giọng nói khá dịu dàng.

Đó chính là nền giáo đầu mà mấy ngày sau đó, đã đem lại những hậu quả như thế. Hôm nay, tôi xin lấy danh dự mà thề rằng ba tấm giấy một trăm đồng Rúp đó là của tôi thật, nhưng chẳng may cho tôi, dẫu lúc đó tôi có tin chắc như thế, tôi vẫn còn nghi ngờ một phần mười, mà đó là điểm chính của con người lương thiện và tôi quả là người lương thiện. Nhất là, lúc đó tôi đâu có biết chắc rằng Afécđôp là một tên ăn cắp; đến như tên hắn lúc đó tôi cũng chưa biết, nên tôi đã thực sự tin rằng tối nhầm và ba tấm giấy bạc đó không phải trong số tiền người ta vừa đếm cho tôi. Suốt buổi tối hôm đó, tôi chưa hề đếm đồng tiền của tôi mà chỉ dùng hai bàn tay để lượm, trong khi tiền của Afécđôp thì để ngay trước mặt hắn ta, cạnh đồng tiền của tôi, nhưng rất có thứ tự và được đếm rất kĩ. Sau nữa, Afécđôp lại là người rất quen mặt trong sòng bạc. Ai cũng cho hắn là một tay giàu sụ, ai cũng kính nể hắn: tất cả cái đó làm cho tôi tưởng thật, và một lần nữa tôi không hề phản đối. Thật là một điều lầm lỡ kinh khủng!

https://tieulun.hopto.org

Tệ hơn cả là lúc đó lại là lúc tâm hồn tôi đang phấn khởi tột độ.

— Điều đáng tiếc là tôi cũng không nhớ rõ lắm, nhưng hình như những tấm giấy bạc đó chính là của tôi thật», tôi vừa nói, đôi môi vừa run cầm cập vì uất hận. Những lời nói đó đã lập tức gây ra những tiếng xầm xì bàn tán của các con bạc.

— Muốn nói như thế, phải biết *chắc chắn*, trong khi hồi nãy ông vừa tuiên bố rằng ông cũng không nhớ rõ lắm Afécđôp nói với một giọng kẻ cả vô cùng khó chịu.

— Ai vậy nhỉ? Sao lại để xảy ra những chuiện như thế được? nhiều người đã than phiền như vậy.

— Đây không phải lần đầu. Mới hồi nãy, hắn cũng vừa có chuiện rắc rối tương tự với Rêchbe vì một tấm giấy mười Rúp, một giọng nói lưu manh được nghe thấy kế bên tôi.

— Thôi đủ rồi, thế đủ rồi! tôi lớn tiếng nói. Tôi không phản đối. Hãy cầm lấy đi! Hoàng thân... Nhưng hoàng thân và Đácdăng đâu rồi? Đi rồi sao? Thưa quí vị, quí vị có thấy hoàng thân và Đácdăng đi hướng nào không?» Cuối cùng tôi nhặt hết tiền của tôi và, không còn thì giờ để nhét nốt vào túi mấy đồng tiền vàng mà tôi đang cầm trong tay, tôi lao mình đuổi theo ông hoàng và Đácdăng. Chắc độc giả cũng đã thấy rõ rằng tôi đâu có tự tha cho tôi và tôi đang nhớ lại đầy đủ con người của tôi trong giờ phút đó, thậm chí nhớ lại cả cái điên rồ cuối cùng, để người ta hiểu rõ những gì đã xảy ra sau đó.

Ông hoàng và Đácđăng đã xuống đến chân cầu thang. Cả hai đều không chú ý chút nào đến tiếng gọi và những lời kêu của tôi. Tôi đuổi kịp họ, nhưng tôi dừng bước trong giây lát trước mặt người gác cửa để nhét vào tay i ba đồng tiền vàng, mà chính tôi cũng chẳng hiểu tại sao cả. I trố mắt nhìn tôi với vẻ băn khoăn và không có đến

https://tieulun.hopto.org

một tiếng cám ơn. Nhưng tôi cũng chẳng cần. Nếu giả thử Mátvêi cũng có mặt ở đó, chắc tôi cũng sẽ dúi cho hắn cả nắm tiền vàng, tôi có ý định chắc chắn như thế, nhưng vừa đặt chân lên thềm cửa tôi liền nhớ ra rằng tôi đã đuổi hắn về rồi. Ngay lúc đó, tuiết xa của hoàng thân được dẫn tới và ông trèo vào trong xe.

— Thưa hoàng thân, tôi cũng đi với ông để về nhà ông nhé!» tôi vừa nói, tay vừa nâng cao miếng vải che tuiết xa để định ngồi xuống. Bất thình lình, khi vừa đi ngang bên tôi, Đácdăng đã nhảy chồm lên và anh xà ích đã giật lấy tấm vải che xe ở tay tôi để che hai ông quan thầy.

— Đồ quỉ!» tôi giận dữ la lớn. Sự việc đã xảy ra như thế chính tôi đã nâng cao tấm vải che xe cho Đácdăng, như một tên đầy tớ.

— Về nhà! ông hoàng lớn tiếng ra lệnh.

— Ngừng lại!» tôi hét lớn trong khi vẫn bám tay vào tuiết xa. Nhưng con ngựa đã bắt đầu kéo nên tôi té lăn trong đống tuiết. Hình như tôi còn nghe tiếng họ cười. Tôi đứng nhổm dậy, nhảy ngay lên chiếc xe ngựa tắc xi vừa tiến tới rồi tôi phóng thẳng lại nhà ông hoàng, vừa không ngớt quấy phá con ngựa khốn khổ và tồi tệ của tôi.

4

DƯỜNG như do sự ngẫu nhiên, con ngựa đã tiến bước chậm chạp trái với tự nhiên; tuy rằng tôi có hứa cho một đồng rúp. Người đánh xe không ngừng ra doi và đúng là anh ta quất ngựa vì một đồng rúp. Tim tôi đập hồn hển: tôi nói với anh đánh xe, nhưng thanh âm nghẹn trong họng, tôi ấp úng mà chẳng hiểu mình đã nói những điều điên rồ gì. Đó, tôi đã chạy vội đến nhà ông hoàng trong cảnh buồng như thế đó. Ông đã đưa Đácdăng về nên trong nhà

https://tieulun.hopto.org

chỉ còn lại một mình ông. Ông đi đi lại lại từng bước dài trong văn phòng, nét mặt nhợt nhạt và độc ác. Tôi xin nhắc lại một lần nữa: ông ta đã thua rất nhiều. Ông trố mắt nhìn tôi với vẻ phân vân đãng trí.

— Lại anh nữa! ông vừa nói vừa cau lông mày.

— Là để giải quiết lần chót với ông đây thưa ông! tôi cố đè nén nói. Sao ông dám xử sự như thế với tôi?»

Ông ngó tôi bằng ánh mắt tra hỏi.

— Nếu ông dẫn Đácdăng theo thì ông chỉ việc trả lời rằng ông về nhà với Đácdăng, nhưng ông đã cho ngựa chạy và tôi...

— À! phải, hình như anh đã ngã trên đồng tuyết.» Rồi ông cười vào lỗ mũi tôi.

— Với những việc như thế người ta sẽ trả lời bằng một cuộc thách đố, và vì thế chúng ta hãy thanh toán nợ nần trước đã...»

Với bàn tay run cầm cập, tôi rút tiền của tôi ra; tôi đặt hết lên chiếc đi văng, trên chiếc bàn xoay cẩm thạch và cả trên quyển sách đã mở sẵn, từng gói tiền một, từng nắm đầy, từng đống. Nhiều đồng tiền lăn cả xuống tấm thảm.

— À! Phải, hình như anh được bạc thì phải?... xem cử chỉ của anh, người ta cũng thấy rõ.»

Chưa bao giờ ông ta nói với tôi xấc sược đến thế. Tôi lịm tái người.

— Ở đây có khoảng... không biết độ bao nhiêu. Phải đếm đã... Tôi thiếu ông khoảng bà nghìn... hay bao nhiêu?... Nhiều hơn hay ít hơn?

— Tôi đâu có bắt buộc anh phải trả.

— Không, chính tôi muốn thế, và ông nên hiểu tại sao. Tôi biết rằng trong bó cầu vồng[1] này có một nghìn đồng rúp. Ông cầm lấy!» Tôi bắt đầu đếm bằng một bàn tay run run, nhưng tôi đã bỏ ý định đó. «Không sao, tôi

https://tieulun.hopto.org

biết ở đây có một nghìn đồng rúp. Vậy thì, tôi lấy một nghìn này về phần tôi, còn lại bao nhiêu, tất cả mấy đồng đó, ông giữ lấy coi như tiền tôi trả nợ, một phần nợ của tôi: tôi nghĩ là trong khoảng hai nghìn hay có lẽ hơn!

— Còn nghìn đồng kia, anh vẫn giữ lại cho anh chứ? ông hoàng vừa nói vừa cười.

— Ông cần hả? Trường hợp đó... tôi... cho ông nốt, trước tôi tưởng ông không cần... nhưng nếu cần... thì đây...

— Không, tôi không cần.» Ông quay đi một cách khinh bỉ rồi bắt đầu đi lại trong phòng bằng những bước dài.

— Nhưng sao anh lại có ý nghĩ trả nợ đó?» Ông bỗng quay lại phía tôi với vẻ mặt khiêu khích.

— Tôi trả ông tiền đó để bắt ông phải giải thích! tôi hét lớn từ phía tôi.

— Hãy tốp lại những câu đại ngôn và cử chỉ vô cùng tận của anh đi!» Ông giậm chân, như có vẻ giận dữ lắm. Đã lâu tôi định tống cổ cả hai người, anh và cái lão Vécsilốp của anh, ra khỏi cửa.

— Ông mất trí khôn rồi!» tôi la lớn. Thật chẳng khác nào.

— Hai người đã bắt tôi phải chịu khổ hình với những câu rỗng tuếch của các người. Lúc nào cũng nói, nói, nói mãi! Về danh dự, chẳng hạn! Gớm! đã lâu rồi tôi muốn cắt đứt... Tôi rất bằng lòng, bằng lòng vì giờ phút đó đã đến. Trước tôi cứ tưởng bị ràng buộc và tôi xấu hổ khi bị bắt buộc phải tiếp... cả hai người! Nhưng giờ đây, tôi tự thấy không còn gì ràng buộc nữa cả, không còn gì nữa, hãy nhớ kĩ điều đó! Và cả cái lão Vécsilốp của anh đã xúi tôi tấn công Catơrin và làm nhục nàng... Sau đó, xin anh đừng có liều lĩnh mà đề cập đến chữ danh dự ở nhà tôi nữa! Các người là đồ bất lương... cả hai, cả hai người.

https://tieulun.hopto.org

Còn anh, khi cầm tiền của tôi hồi đó, anh không thấy xấu hổ sao?» Cảnh vật trước mắt tôi vụt mờ đi.

— Tôi đã mượn tiền ông với tình bạn, tôi bắt đầu nói thật dịu dàng. Chính ông đã đề nghị cho tôi mượn và tôi đã tin ở ý hướng tốt của ông...

— Tôi đâu phải bạn anh! Tôi đã cho anh, nhưng đâu có phải vì điều đó. Anh biết rõ tại sao mà...

— Tôi lấy cho Vécsilốp đấy chứ. Như thế có lẽ là điên rồ, nhưng tôi...

— Anh không thể lấy hộ cho Vécsilốp mà không được ông ta cho phép, tôi không thể lấy tiền của ông ta đưa cho anh mà không được ông ta cho phép... Tôi đã đưa tiền của tôi cho anh, chắc anh biết rõ chứ; lúc đó anh biết rõ như thế và anh đã nhận; còn tôi thì tôi đã chịu đau khổ trong nhà tôi vì cái trò hề khả ố đó!

— Tôi có biết gì đâu? Trò hề gì? Mà tại sao ông lại đưa cho tôi?

— *Vì cặp mắt đẹp của anh đó cậu em ơi!* Ông ta cười mỉa vào mặt tôi.

— Thôi, ông cứ lấy hết đi, tôi hét lớn! Đây, cả nghìn đồng này nữa. Bây giờ chúng ta hết nợ, và ngày mai...»

Tôi vứt cho ông ta bó giấy bạc mà, tôi định để riêng cho tôi. Bó bạc rơi trên áo gilê của ông rồi rớt luôn xuống mặt đất. Ông bước ba bước thật nhanh, thật dài, rồi lẹ làng tuiên bố với tôi:

— Anh có giám nói— ông ta gằn từng tiếng một với vẻ mặt hung dữ— là trong khi anh cầm tiền của tôi suốt tháng nay, anh đâu có biết rằng em gái anh đã có bầu với tôi?

— Sao? Thế nào!» tôi hét lên. Cặp chân tôi đứng hết vững rồi tôi [illegible] mình ngã trên chiếc đi văng.

Sau đó [illegible] ông ta đã bảo với tôi rằng lúc đó mặ tôi gần trắng bạch như chiếc khăn mùi soa. Trí óc tôi rối

https://tieulun.hopto.org

loạn. Bây giờ tôi còn nhớ là lúc đó hai cặp mắt chúng tôi đã lặng lẽ nhìn nhau. Một thứ kinh hãi hiện rõ trên gương mặt ông; ông bỗng cúi đầu xuống, nắm lấy hai vai tôi và đỡ tôi. Tôi còn nhớ rất rõ cái cười đông lạnh của ông; người ta đọc thấy rõ trong đó sự ngờ vực và ngạc nhiên. Phải! ông đâu có ngờ rằng những lời nói của ông lại có tác dụng đến như thế, bởi vì ông tin chắc ở sự phạm tội của tôi.

Tôi đã ngất đi, nhưng chỉ trong phút chốc. Sau đó, tôi lại tỉnh táo trở lại, tôi đứng phắt dậy, nhìn ông ta và đã hiểu. Sự thật bỗng dưng đã được phơi bày trong trí óc tôi, mà từ lâu đã ngủ quên! Nếu người ta cho tôi biết trước điều đó, và nếu có ai hỏi tôi: «Lúc đó, anh sẽ làm gì ông ta?», chắc tôi đã trả lời là sẽ phanh thây ông ta ra từng mảnh. Nhưng sự việc đã xảy ra khác hẳn, hoàn toàn ngoài ý muốn của tôi: tôi bỗng che kín mặt trong hai bàn tay của tôi để rồi nhỏ những giọt lệ chua cay. Đó là điều đã xảy ra! Người thanh niên giờ đây đã biến trở lại thành đứa con nít. Như thế có nghĩa là đứa con nít đó vẫn còn sống trong tâm hồn tôi, trong quá nửa tâm hồn tôi. Tôi ngã vật trên chiếc đi văng rồi khóc nức nở: «Lisa! Lisa! tội nghiệp nó quá!» Lúc đó ông hoàng mới hoàn toàn tin tôi.

— Trời ơi, tôi thật đắc tội với anh! ông lớn tiếng nói với vẻ sầu não sâu đậm. Ồ! trước kia tôi đã nghĩ nhiều điều xấu về anh, trong lúc tôi ngờ vực anh... Hãy tha lỗi cho tôi Đôlgôruki.

Tôi giật nẩy mình, tôi muốn nói với ông ta một điều gì, tôi đứng sững trước mặt ông, nhưng chẳng nói nữa lời tôi chạy ra khỏi phòng và khỏi căn nhà. Tôi đi bộ về nhà tôi và tôi cũng chẳng còn nhớ rõ ra sao. Tôi ném mình xuống giường, úp mặt vào chiếc gối, trong bóng tối, rồi tôi suy nghĩ, suy nghĩ. Trong những giây phút đó, các ý nghĩ không bao giờ tiếp nối nhau một cách hòa hợp được.

https://tieulun.hopto.org

Trí óc và sự tưởng tượng dường như được treo trên một sợi chỉ và tôi còn nhớ tôi đã mơ tưởng đến những việc hoàn toàn xa lạ và những việc mà trời cũng chẳng biết. Nhưng sự sầu não và bất hạnh của tôi bỗng dưng lại nhắc nhở cho tôi nhớ tới buồn, đau. Tôi lại bắt đầu xoắn hai bàn tay vào với nhau mà kêu lớn: Lisa! Lisa! Rồi tôi lại khóc. Tôi không còn nhớ tôi đã thiếp đi bằng cách nào. Nhưng tôi đã ngủ một giấc thật dài và tuiệt diệu.

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG BẢY

I

TÔI thức dậy vào lúc tám giờ sáng, lập tức khóa chặt cửa lại, ngồi trước cửa sổ và bắt đầu suy nghĩ trở lại, ngồi trước cửa sổ và bắt đầu suy nghĩ trở lại. Tôi ngồi như vậy đến mười giờ. Người tớ gái gõ cửa hai lần, nhưng tôi đuổi đi. Rồi sau mười giờ lại có tiếng gõ cửa. Tôi định quát nữa, nhưng lại là Lisa người tớ gái đi vào với Lisa, đem cà phê cho tôi và sửa soạn đốt lò sưởi. Không thể nào đuổi chị ấy được. Suốt thời gian người tớ gái đặt củi và đốt lửa, tôi bước những bước dài trong căn phòng nhỏ của tôi, không bắt chuiện và tránh nhìn Lisa người tớ gái làm việc chậm không thể tả, cố ý làm vậy như hầu hết các người tớ gái trong trường hợp tương tự, khi họ thấy chủ của họ ngại nói chuiện với nhau trước mặt họ. Lisa ngồi trên bàn trước cửa sổ, và nhìn theo tôi.

Bỗng nhiên nó nói:

— Càphê của anh nguội mất.

Tôi nhìn nó: không một chút bối rối, bình tĩnh vô cùng, lại thêm một nụ cười trên môi.

Tôi vừa nhún vai vừa nghĩ: Đàn bà là thế.

Cuối cùng người tớ gái cũng đốt xong lò sưởi và bắt đầu quét dọn. Nhưng tôi thẳng cánh đuổi đi và khóa trái cửa lại.

Lisa hỏi: «Này anh» anh cho em biết tại sao anh đóng cửa lại?

Tôi đứng sững trước mặt nó:

— Lisa, tại sao em có thể tin rằng em lừa dối anh như vậy! tôi đột ngột la lớn không hề nghĩ rằng tôi sẽ bắt đầu

https://tieulun.hopto.org

như vậy. Lần nầy, không phải là nước mắt, mà một cảm nghĩ có phần tàn nhẫn xuyên gấp qua tim tôi đến nỗi chính tôi cũng không ngờ. Lisa đỏ mặt, nhưng không đáp, chỉ tiếp tục nhìn vào cập mắt tôi.

— Hãy gượm, Lisa, hãy gượm, ồ, anh thật ngốc quá! nhưng anh có ngốc không? Tất cả những lời bóng gió đã kết lại thành một bó mới hôm qua đây, nhưng trước đó làm sao anh đoán được? phải chăng tại em đã đến nhà Sitôlbiêva hay đến nhà cái bà... Đaria? Anh đã coi em như một thứ thái dương, em Lisa ạ, làm thế nào anh có thể nghĩ rằng ông ấy...? Em hẳn còn nhớ anh đã tiếp em như thế nào ở nhà ông ấy, cách đây hai tháng và chúng ta cùng đi dạo như thế nào dưới ánh nắng và đã được vui thích như thế nào... có phải đã bắt đầu trước lúc ấy phải không?

Lisa đáp bằng cách gật đầu.

— Thế em đã lừa dối anh từ lúc ấy rồi! Không, em ạ, lúc bấy giờ không phải anh ngu, nhưng anh ích kỉ. Nguyên do không phải vì ngu ngốc mà vì lòng anh thiếu vị tha và... có lẽ vì anh tin em thánh thiện. Ồ, anh vẫn luôn, luôn tin rằng mọi người đều hơn anh, và bây giờ là thế đó! mãi đến hôm qua, chỉ trong một ngày, mặc dù bao lời nói xa nói gần, anh cũng không thể hiểu... Vả lại hôm qua anh mải bận chuiện khác!»

Rồi bỗng nhiên tôi nhớ đến Catơrin. Tôi lại nghe đau nhói như bị kim chích ở tim và tôi thẹn vô cùng. Dĩ nhiên, lúc bấy giờ, tôi không thể tốt được.

— Nhưng anh tự biện minh về chuiện gì? hình như anh nôn nả tự biện minh, nhưng về chuiện gì?» Lisa dịu dàng hỏi, nhưng bằng một giọng cứng cỏi và cương quiết.

— Sao, về chuyện gì hả? nhưng anh phải làm gì bây giờ. Em chỉ hỏi vậy thôi sao? Em nói: «Về chuiện gì»? Anh không biết xử trí ra sao! Anh không biết trong những trường

https://tieulun.hopto.org

hợp như thế này, những người như anh phải xử trí như thế nào. Anh biết, có những trường hợp người ta phải cầm súng để buộc phải cưới hỏi... anh sẽ hành động như một người quân tử. Nhưng chính anh không biết người quân tử phải hành động như thế nào! Tại sao? Tại vì chúng ta không phải hạng quí tộc; ông ấy là hoàng thân và đang sống cuộc đời của ông ấy; ông sẽ không muốn nghe chúng ta, những người lương thiện. Chúng ta chưa hẳn là anh em, mà là những đứa con hoang không có họ, những đứa con của nông nô; có khi nào các ông hoàng chịu cưới hạng gái nông nô không? Ồ thật là nhục nhã! Thế mà em cứ đứng đó mà nhìn anh, mà ngạc nhiên! Lisa lại đỏ mặt: «Em thấy anh quá lo lắng! nhưng anh vội quá vì chính anh làm cho anh lo lắng.

— Anh vội quá?» nhưng theo em nghĩ anh chờ như thế chưa vừa sao! Em Lisa, có thể nào em nói như vậy? (Đến lúc này tôi bị cơn giận tức lôi cuốn). Anh đã chịu biết bao tủi nhục và ông hoàng ấy đã khinh bỉ anh đến mức nào rồi! Ồ, bây giờ thì tất cả đều rõ, tất cả bức tranh dựng lên trước mặt anh: ông ấy tưởng từ lâu anh đã đoán biết mối tình của ông ấy với em, nhưng anh im đi hoặc là anh hỉnh mũi và hãnh diện vì «vinh dự» to lớn, đó ông ấy nghĩ như thế về anh! Và vì em của anh vì để đền bù cho sự nhục nhã của em anh mà anh lấy tiền của ông ấy! Ông ấy sẽ ghê tởm chuiện đó và chính anh lại chứng minh rằng ông ấy nghĩ đúng. Anh chứng minh hoàn toàn cho ông ấy: mỗi ngày cứ phải thấy đi thấy lại một tên khốn kiếp bởi nó là thằng anh của em lại còn nghe nó nói đến danh dự... Như vậy trái tim phải khô héo, dù là một trái tim như trái tim ông ấy! Thế mà em vẫn để như vậy, em không cho anh biết! Ông ấy khinh anh đến nỗi ông ấy nói về anh, với Stêbelkốp và hôm qua chính ông ấy nói với anh ông ấy sẽ đuổi cả ông Vécsilốp và anh ra khỏi nhà. Còn Stêbelkốp nữa, nó nói:

https://tieulun.hopto.org

«Anna cũng là chị của anh không kém gì Lisa.» Rồi nó la lớn sau lưng anh: «Tiền của tôi quí hơn». Thế mà anh, anh vẫn nằm dài một cách hốn xược ở nhà ông ấy trên các ghế dài, anh chơi thân thiết ngang hàng với bạn hữu của ông ấy, một lũ quỉ vật. Thế mà em vẫn chấp nhận những chuiện như vậy. Chắc hẳn giờ đây Đácdăng đã biết, theo như giọng điệu của hắn tối hôm qua... Tất cả mọi người, tất cả mọi người, trừ anh đều biết, trừ anh!

Lisa cắt ngang tôi: «Không ai biết gì hết. Ông ấy không nói gì với các bạn của ông ấy và ông ta *không thể nói* với họ. Còn cái tên Stêbêlkôp đó, em chỉ biết hắn làm phiền ông ấy và cùng lắm hắn chỉ nghi ngờ thôi... Về phần anh, em đã nhiều lần nói với ông ấy về anh, và ông ấy tin hoàn toàn những điều em nói, rằng là anh không hay biết gì hết tuy vậy em không hiểu tại sao và vì đâu hôm qua câu chuiện ấy lại xảy ra giữa hai người.

— Ồ, ít ra hôm qua anh cũng đã trả nợ cho ông ấy. Lương tâm nhẹ bớt được phần nào! Lisa, má đã biết chưa? Nhưng làm sao má không biết được: chính hôm qua, hôm qua má la rầy anh! ồ, Lisa! Có phải em nghĩ em làm như vậy là phải, em không thấy em có lỗi gì hết sao? Anh không biết bây giờ người ta phán xét những việc như vậy thế nào và em nghĩ ra sao, anh muốn nói em nghĩ như thế nào về anh, về má, về anh của em, về ba của em... Ông Vécsilôp có biết chuiện ấy không?

— Má không nói gì với ông ấy hết; ông ấy không hỏi gì hết, chắc là ông không muốn hỏi.

— Ông ấy biết, nhưng ông không muốn biết. Đúng vậy. Quả ông ấy như thế đó. Em ạ, em có thể bắt cầu thằng anh của em, thằng anh ngu ngốc của em khi nó nói đến súng lục, nhưng còn má, má của em? Lisa, em không bao giờ tự bảo rằng đó là một sự chê trách đối với mái hay sao? Ý nghĩ ấy dằn vặt anh suốt đêm; hiện giờ ý tưởng

https://tieulun.hopto.org

đầu tiên của má là thế này: «Tại vì tôi đây cũng đã phạm lỗi; mẹ nào, con ấy!»

— Điều anh vừa nói thật là độc ác, nhẫn tâm», Lisa hét lên, nước mắt tuôn trào. Nó đứng dậy, đi lẹ về phía cửa.

— Dừng lại, dừng lại!» Tôi túm nó lại, bắt nó ngồi xuống rồi tôi ngồi cạnh, tay tôi vẫn không buông.

— Lúc đến đây, em vẫn nghĩ rằng chuiện nầy sẽ xảy ra và anh rất cần em tự kết tội. Anh vui lòng đi, em tự kết tội đây. Vừa rồi, vì tự ái nên em giữ im lặng, em không nói gì hết, nhưng em thương anh, thương má nhiều hơn thương em...» Lisa không nói hết lời và oà khóc.

— Thôi đủ rồi, em Lisa! Không, anh không cần gì hết. Lisa, anh không phải người để phán xét em. Thế còn má? Nè em, má biết lâu rồi phải không?

— Có lẽ như thế. Nhưng chỉ gần đây em mới nói chuiện ấy với má, khi *chuiện ấy* xảy ra.» Giọng nói của Lisa dịu dàng, mắt nó nhìn xuống.

— Rồi sao?

Giọng Lisa càng trở nên dịu dàng.

— Má nói: «Cố giữ nó».

— Ồ, Lisa, vâng, hãy cố giữ. Em đừng nên làm gì để ngăn trở, trời phù hộ em.

— Em sẽ không làm gì hết.» Lisa trả lời một cách cương quiết rồi lại nhìn tôi. Nó nói tiếp: «Anh lên ưi, không có chuiện đó đâu.»

— Lisa của anh, anh chỉ thấy anh không biết gì hết; mặt khác anh vừa cảm thấy anh iêu em vô cùng. Em ạ, chỉ có một điều anh không hiểu: bây giờ mọi chuiện đã rõ ràng, tuy nhiên không bao giờ anh hiểu hết tại sao em mê ông ấy. Làm thế nào em có thể iêu một người như thế? Đó là vấn đề!

Lisa cười nhẹ nhàng:

https://tieulun.hopto.org

— Và chắc hẳn ý nghĩ ấy cũng làm anh thắc mắc cả đêm.

— Thôi, em Lisa, đó là một câu hỏi ngốc, và em chế nhạo anh. Em cứ chế nhạo đi, nhưng dù sao anh cũng không thể không ngạc nhiên: em với ông ấy, hai thái cực! Anh đã để tâm nhận xét ông ấy: một người âm u, đa nghi có lẽ tốt bụng lắm, anh công nhận như thế, nhưng lại rất có xu hướng thấy ở đâu cũng xấu (ít nữa về điểm này, ông ấy cũng giống em). Anh cũng công nhận ông ấy tôn trọng những gì cao quí một cách say mê, anh thấy thế, nhưng thiết tưởng, chỉ trong lí thuiết. Ông ấy sẵn sàng hối hận suốt đời, không ngưng nghĩ, ông ấy tự nguiền rủa và ăn năn, nhưng không bao giờ tu sửa và có lẽ về điểm này anh cũng thế. Hằng ngàn thành kiến, hằng ngàn ý tưởng sai lầm và không có được một ý kiến! Ông ấy tìm kiếm những công trạng hiển hách, nhưng lại chất chồng những chuiện đều dả nhỏ nhen. Anh xin lỗi em! Quả thật anh là một thằng ngu: nói như thế, anh làm phật lòng em, anh biết vậy, anh hiểu như vậy.

Lisa mỉm cười:

— Chân dung anh phác họa có thể đúng. Tuy nhiên, vì em nên anh ghét ông ấy, thế nên không còn gì đúng cả. Lúc đầu ông ấy ngại anh nên anh không nhìn thấy ông ấy toàn vẹn, trong khi với em, ngay từ khi ở Luga... Ông ấy chỉ thấy có em, từ ngày ở Luga... Đúng, ông ấy đa nghi và bệnh hoạn, nếu không có em, ông ấy sẽ quẫn trí; nếu bỏ em, hoặc là ông ấy quẫn trí, hoặc là ông ấy sẽ tự bắn nát óc; em tin rằng ông ấy hiểu như vậy, biết như vậy. Lisa nói như để nói với mình, dáng điệu suy tư. «Vâng, ông ấy luôn luôn iều đuối, nhưng những người iều đuối như vậy đôi khi dám làm những việc vô cùng mãnh liệt... Đôlgôruki, anh nói về chuiện súng lục, kì quá chừng: không nên như vậy và em, chính em biết việc gì sẽ xảy ra.

https://tieulun.hopto.org

Không phải em chạy theo ông ấy mà ông ấy theo em. Má khóc, má nói: «Nếu con lấy hắn, con sẽ khổ, hắn sẽ không iêu con nữa.» Em không tin chút nào; có lẽ em sẽ khổ, nhưng ông ấy không thôi iêu em. Không phải vì thế mà em hoãn mãi sự chấp thuận của em, nhưng vì một lí do khác. Đến nay đã hai tháng rồi, em không trả lời ông ấy, nhưng nay thì em đã nói: Em đồng í, em lấy anh. Đôlgôruki, anh biết không, hôm qua (nói đến đây đôi mắt Lisa ngời sáng và đột ngột nó quàng hai tay sau cổ tôi), hôm qua, ông ấy đến nhà Anna và nói dứt khoát, thẳng thắn rằng ông ấy không thể iêu chị ấy... Vâng, ông ấy đã nói hết tất cả, và í kiến ấy đã tiêu tan rồi! Vả lại, ông ấy không hề tham dự vào í kiến ấy, đó chỉ là một ước mơ của ông hoàng Nicôla và những kẻ ác độc đó làm áp lực đối với ông ấy, như Stêbelkốp và một người nữa. Dễ thương ông ấy, hôm nay em đã nói: *Đồng í*. Anh Đôlgôruki, ông ấy khẩn khoản mời anh, anh đừng giận về chuiện hôm qua hôm nay ông ấy không khỏe lắm, suốt ngày ông ấy sẽ ở nhà. Quả thật ông ấy không được khỏe. Anh đừng tưởng đó là một cớ ông ấy viện ra. Ông ấy đặc biệt bảo em đến gặp anh và iêu cầu em nói với anh, ông ấy «cần» anh, ông ấy có nhiều chuiện để nói với anh, nhưng ở nhà anh, tại căn phòng này, không tiện. Thôi, chào anh! Này anh, nói ra thật là xấu hổ, nhưng lúc đi đến đây, em sợ kinh khủng anh không còn thương em; suốt dọc đường, em đã làm dấu thánh giá. Và anh, anh thật là tốt, thật là đễ thương! Em sẽ nhớ mãi! Em đi đến má. Anh, anh có thương ông ấy chút ít không hả?

Tôi ôm Lisa với tất cả nhiệt tình và nói:

— Lisa, anh nghĩ rằng em có một bản lĩnh vững vàng. Vâng, anh tin, không phải em theo ông ấy, mà chính ông ấy theo em, tuy vậy, dù sao...

Lisa tiếp lời tôi với một nụ cười ranh mãnh, như

https://tieulun.hopto.org

hồi xưa: «Tuy vậy, dù sao «tại sao em lại mê ông ấy, đó là vấn đề.» Nó đọc câu: «Đó là vấn đề» in hệt tôi. Và, cũng giống i tôi khi đọc câu ấy, nó đưa ngón tay trỏ lên ngang mày. Chúng tôi ôm choàng nhau, nhưng sau khi Lisa đi rồi, lòng tôi lại thắt lại.

2

TÔI ghi ở đây điều này cho tôi: chẳng hạn sau khi Lisa đi rồi, có những lúc nhiều ý nghĩ bất ngờ nhất ào ào chạy qua đầu óc tôi, và tôi cũng cảm thấy rất thích thú. Tôi tự bảo: «Ồ, việc ấy dính dáng gì đến mình? Mình xen vào làm gì? Những chuiện như vậy xảy đến cho tất cả mọi người hay gần như thế. Chuiện xảy đến cho Lisa, rồi sao? Phải chăng ta phải cứu vãn danh dự của gia đình? Tôi ghi lại những điều hèn nhát ấy để cho thấy tôi vẫn còn hết sức iều kém trong sự tìm hiểu thế nào là phải, thế nào là quây. Chỉ có tình cảm cứu khổ tôi: tôi biết Lisa đang khổ, mẹ tôi đang khổ, tôi biết như vậy nhờ tình thương khi tôi nghĩ đến họ và do đó, tôi cảm thấy những gì đã xảy ra không phải là điều hay.

Bây giờ tôi xin nói trước rằng kể từ nay đến khi tôi lâm bệnh, các biến cố nối tiếp nhau mau lẹ đến nỗi bây giờ nhớ lại chính tôi cũng ngạc nhiên không hiểu tại sao tôi lại chịu nổi mà không bị số mạng nghiền nát. Các biến cố ấy đã khiến óc thông minh và cả đến tình cảm của tôi phải bực tức và nếu cuối cùng, vì không chịu nổi, tôi đã phạm tội (một tội phạm suít xảy ra), các vị bồi thẩm có thể tha bổng cho tôi. Nhưng tôi cố gắng kể lại tất cả theo một thứ tự chặt chẽ, mặc dù, tôi xin báo trước, lúc bấy giờ, trí óc tôi rất lộn xộn. Các biến cố đổ xô vào tôi như một cơn bão tap; các ý nghĩ quay cuồng trong đầu tôi như

https://tieulun.hopto.org

những lá khô mùa thu. Vì tôi bị nhồi tràn đầy tư tưởng của kẻ khác nên không lấy đâu ra ý nghĩ của riêng tôi những lúc cần đến để có một quiết định biệt lập. Không có lấy một người nào hướng dẫn.

Tối hôm ấy tôi định đến nhà ông hoàng để tự do nói chuiện mà mãi đến chiều tối còn ở nhà. Đến xẩm tối, tôi được bằng đường bưu điện một bức thư nữa của Stêbelkốp, ba hàng chữ, khẩn khoản iêu cầu và thuiết phục tôi đến gặp hắn ngày hôm sau lúc mười một giờ sáng để bàn về «những công việc hết sức quan trọng, đến rồi anh sẽ biết cống việc gì». Sau khi suy nghĩ, tôi định sẽ tùy cơ ứng biến, vì ngày mai hãy còn xa.

Đã tám giờ; đáng lẽ tôi đã ra đi từ lâu, nhưng tôi vẫn chờ ông Vécsilốp; tôi cần nói với ông rất nhiều và lòng tôi như thiêu, như đốt. Nhưng ông Vécsilốp vẫn không đến và ông không đến gì cả. Hiện giờ tôi không thể trườn mặt đến nhà mẹ tôi và Lisa, vả lại suốt ngày ông Vécsilốp cũng không có ở đó. Tôi rảo bước đi bộ và dọc đường tôi nảy ra ý kiến liếc mắt nhìn vào tiệm ăn hôm trước ở bên dưới đường. Ông Vécsilốp ngồi trong đó, tại chỗ hôm qua.

— Ba vẫn nghĩ anh sẽ đến», ông nói với một nụ cười ngộ nghĩnh và một ánh mắt ngộ nghĩnh. Nụ cười của ông không chút nhân từ; từ lâu tôi không hề thấy một nụ cười như thế trên mặt ông.

Tôi ngồi vào bàn ông và kể cho ông nghe từ đầu tất cả những sự việc liên quan đến ông hoàng với Lisa và câu chuiện đã xảy ra đêm qua tại nhà ông hoàng sau buổi đánh bạc; tôi không quên nói đến việc tôi thắng canh bạc rulét. Ông nghe tôi rất chăm chỉ và hỏi tôi về việc ông hoàng quiết định cưới Lisa.

— Tội nghiệp con bé! Có lẽ chẳng lợi lộc gì cho nó! Nhưng nhiều phần là việc ấy không thực hiện... mặc dù

https://tieulun.hopto.org

ông ấy dám...

— Xin ba xem con như một người bạn và nói cho con biết: ba đã biết chuiện ấy, ba đã linh cảm?

— Bạn ơi, tôi biết làm thế nào? Tất cả là vấn đề tình cảm và lương tri, ít ra là về phần con bé đau khổ, ba lặp lại để anh nhớ: ba đã nhiều phen chen đúng lúc vào lương tri của người khác! Chỉ là một kì vọng hết sức vụng về! Tôi không bao giờ từ chối giúp đỡ một người trong cơn hoạn nạn, tùy theo sức của ba và ba biết rõ sức ba. Nhưng còn anh, trong suốt thời gian ấy anh không nghi ngờ gì cả sao?

Tôi hăng hái nói lớn: «Nếu ba đã mảy may ngờ rằng con biết mối liên hệ tình cảm giữa Lisa với ông hoàng và đồng thời thấy con nhận tiền của ông hoàng, làm thế nào ba có thể nói chuiện với con, ngồi cạnh con, đưa tay con bắt, con một người phải được xem như một tên khốn nạn! Bởi lẽ con xin đánh cuộc với ba rằng ba tin chắc con đã biết hết và con lấy tiền của ông hoàng để đánh đổi em con với đầy đủ ý thức!

Ông mỉm cười:

— Một lần nữa, đây là vấn đề lương tri. Và anh biết không, ông nói tiếp rất rõ ràng với một vẻ gì bí hiểm, nếu ba không sợ, như anh đã làm hôm qua trong một hoàn cảnh khác, nếu ta không sợ đánh mất «lí tưởng» của ba và đáng lẽ tìm thấy một đứa con trung thành và nóng tính, ba chỉ thấy một tên vô lại? Vì sợ như vậy nên ba phải hoãn lại. Tại sao, thay vì cho rằng ba lười biếng hay gian ngoan, anh không nghĩ rằng ba vô tội hơn, ngu ngốc hơn cũng được, nhưng có phần cao thượng hơn? Qui thần ơi! Nhiều lúc ba vẫn ngu ngốc, không chút gì cao thượng hết. Nếu bản tính của anh cũng tương tự, thì anh có ích gì cho ba đâu. Gặp trường hợp như vậy, khuiên bảo hay sửa chữa đều đề hèn; đối với ba, anh sẽ mất hết giá trị, mặc

https://tieulun.hopto.org

dù đã sửa chữa.

— Thế còn Lisa, ba có thương hại nó không? Ông có thương hại không?

— Ba thương hại nó vô cùng, anh ạ. Nhưng do đâu anh nghĩ rằng ba vô tình đến như vậy?... Trái lại, bằng mọi cách, ba cố gắng... Ê, còn anh? Công việc làm ăn của anh ra sao?

— Xin hãy để riêng công việc làm ăn của con. Bây giờ không còn có công việc của riêng con. Này ba, tại sao ba nghi ngờ chuiện ông hoàng cưới em Lisa? Hôm qua, ông ấy có đến nhà Anna và đã tích cực từ khước ý định dại dột đã nẩy sinh ra trong đầu óc của ông hoàng Nicôla, ý định hai người lấy nhau. Ông ấy đã từ khước rõ ràng.

Ông liền hỏi một cách tò mò:

— Vậy hả? Khi nào vậy?

Tôi kể hết cho ông nghe những gì tôi biết.

Ông nói với dáng điệu suy tư và như đang nghĩ riêng mình: «Hừ... Thế thì chuiện ấy đã xảy ra đúng một giờ trước khi một cuộc cãi vã khác diễn ra. Hừ, vâng, một cuộc cãi vã như vậy có thể có giữa họ lắm, tuy rằng ba biết cho đến nay cả bên này cũng như bên kia chưa ai nói gì hay làm gì cả... Vâng tất nhiên chỉ cần vài câu là đủ để giải thích. Nhưng đây— bỗng nhiên ông cười một cách lạ lùng — ba nói cho anh một tin kì lạ và chắc chắn anh sẽ thích nghe: nếu hôm qua, ông hoàng của anh có đưa lời cầu hôn của ông đến Anna— một việc mà vì đã sinh nghi về Lisa, ba sẽ vận dụng hết sức mình để phản đối, nói riêng với anh như vậy— Anna dù sao cũng sẽ từ chối ngay. Ba nghĩ rằng đối với Anna, anh thương nó nhiều, anh trọng nó và đánh giá nó đúng mức. Vậy là anh tốt và vì thế ba mừng giúm cho nó; thế thì nó lấy chồng và theo như tánh của nó, chắc chắn nó sẽ lấy chồng và ba, dĩ nhiên, ba sẽ ban ân đức cho nó.

https://tieulun.hopto.org

Tôi vô cùng kinh ngạc, la lớn:

— Anna lấy chồng? Lấy ai?

— Thử đoán xem. Thôi, ba không muốn làm anh thắc mắc; lấy ông hoàng Nicôla, bạn ạ.

Tôi mở to đôi mắt.

Ông nói tiếp một cách lười biếng và rõ ràng:

— Phải tin rằng từ lâu nó đã nuôi ý định ấy và chắc hẳn nó đã mài dũa khéo léo mọi khía cạnh của ý định đó. Ba ước đoán việc ấy đã xảy ra đúng một giờ sau cuộc viếng thăm của ông hoàng Sêriôgia. (Đúng là điển hình cho những cuộc xâm nhập không hợp thời của ông ta). Nó đến gặp ông hoàng Nicôla một cách tự nhiên và đưa đề nghị cầu hôn của nó ra.

— Sao, cô ấy đưa đề nghị của cô cho ông ấy? Ba muốn nói ông ấy đưa đề nghị cầu hôn của ông cho cô ấy chứ?

— Không phải ông ấy. Mà nó, chính nó. Một việc hiển nhiên là ông ấy hiện đang tràn đầy hoan lạc. Hình như ông đang ngạc nhiên tại sao ý kiến ấy không phải do ông. Ba nghe nói ông phát ốm vì hoan lạc cũng có lí.

— Này ba, ba nói mỉa. Khó tin quá. Và làm thế nào Anna đưa đề nghị ấy? Cô ấy nói như thế nào?

Ông đáp, vẻ mặt bỗng nhiên trở nên nghiêm trang lạ lùng:

— Bạn ơi, bạn hãy tin rằng ba thành thật hoan hỉ. Có lẽ ông ấy già, nhưng ông có thể lấy vợ đúng theo luật lệ và tập tục. Về phần Anna một lần nữa ba xin nói, đây là phạm vi lương tri của người khác, như ba đã nói với anh. Vả lại, nó cũng có thẩm quiền để có ý kiến và quiết định riêng. Về các chi tiết, nó đã dùng lời lẽ ra sao ba không thể nào nói với anh được. Dù sao, nó đã làm được việc ấy, một việc mà có lẽ anh hoặc ba không làm nổi. Một điều hay, là trong tất cả chuyện này, không có một tai

https://tieulun.hopto.org

tiếng nhỏ nhặt nào, tất cả đều rất đàng hoàng dưới con mắt thiên hạ. Rõ ràng nó muốn tự tạo một địa vị, nhưng nó rất xứng đáng. Tất cả đều là chuiện của xã hội thượng lưu. Đề nghị cầu hôn của nó chắc hẳn đã đưa ra bằng lời lẽ kì diệu và mĩ miều. Tính nó nghiêm nghị, một nữ tu như đã có lần anh mô tả, một đứa con gái gan lì như ba thường gọi. Anh cũng biết, nó gần như dưỡng nữ của ông ấy, đã hơn một lần nó đã thử nghiệm lòng tốt của ông ta. Đã lâu rồi, nó đoan quiết với ba rằng đối với ông ta, nó rất trọng, rất nể, rất thương và rất mến và vân vân, vì vậy mà ba gần như đã được chuẩn bị tư tưởng. Tất cả những chuiện ấy đã được Anđrê, con của ba đồng thời là em nó, thay mặt và theo lời iêu cầu của nó thông báo cho ba sáng nay. Hình như anh chưa biết Anđrê; cứ đúng 6 tháng ba gặp nó một lần. Nó thành kính tán thành việc làm của chị nó.

— Trời ơi! Thế là đã công khai rồi. Tôi hết sức ngạc nhiên.

— Không, chưa công khai gì hết, phải một thời gian nữa... bao lâu ba không biết. Nói chung ba hoàn toàn đứng ngoài. Nhưng tất cả chuiện ấy có thật.

— Nhưng bây giờ, còn Catơrin... Làm sao ông tin được, lối nhập đề ấy không hợp với Biôring.

— Chuiện ấy ba không biết... Nghĩ kĩ lại, có gì không hợp? Nhưng anh tin ba đi, cả về phương diện ấy, Anna là một người rất tế nhị. Anna hay ghê đấy! Chính sáng hôm qua, nó hỏi ba có iêu bà góa phụ Catơrin không? Anh hẳn nhớ, hôm qua ba ngạc nhiên nói với anh: nó có thể lấy ông cha không, nếu ba cưới cô con gái? Bây giờ anh hiểu chứ?

Tôi nói lớn:

— À, quá vậy. Nhưng Anna có thể nào nghĩ rằng ba muốn cưới Catơrin?

https://tieulun.hopto.org

— Đúng là như vậy. Nhưng thôi, hình như đã đến lúc anh phải đi công chuiện của anh. Anh thấy đấy, ba vẫn đau đầu. Ba sẽ gọi Lucia. Ba thích tính chất long trọng của sự nhàm chán, hình như ba đã nói điều ấy với anh... Ba cứ nói đi nói lại một chuiện, tật ấy không tha thứ được... Có lẽ ba sẽ đi khỏi đây. Ba thương anh, nhưng chào anh. Mỗi khi ba đau đầu hay đau răng, ba khao khát được cô độc.»

Một nếp đau khổ hiện lên mặt ông; bây giờ thì tôi tin, ông ấy đau đầu, nhất là đau ở đầu.

Tôi nói: «Xin hẹn ngày mai.»

Ông mỉm cười trợn trạo, nói:

— Hẹn ngày mai, là nghĩa làm sao? Và việc gì sẽ xảy đến ngày mai?

— Con sẽ đến ba hoặc ba đến nhà con.

— Không, ba sẽ không đến nhà anh, chính anh sẽ chạy đến nhà ba...

Trên mặt ông có một vẻ gì khó chịu, nhưng tôi không để ý biến cố xảy đến quá ghê gớm!

3

ÔNG hoàng bị bệnh thật: ông nằm nhà, đầu có bịt tấm vải ướt. Ông nôn nóng chờ tôi; nhưng không phải ông chỉ đau ở đầu, mà cả người ông đều đau khổ. Lại xin nói trước: thời gian gần đây và đến khi thảm họa xảy đến, tôi chỉ gặp những người bị kích phát gần như điên, đến nỗi dù muốn dù không tôi cũng bị lây. Thú nhận, tôi đến với nhiều ý xấu, vả lại tôi rất hổ thẹn vì hôm qua đã khó ở nhà ông. Cả Lisa và ông ấy đều đã lừa dối tôi quá khéo, khiến tôi không thể không tự cho mình là một thằng ngu. Tóm lại, khi bước chân vào nhà, tim tôi đập sai nhịp. Nhưng

https://tieulun.hopto.org

tất cả đều sơ thiển, và tình trạng lỗi nhịp ấy tan biến mau lẹ. Tôi phải minh oan cho ông điều này: mỗi khi tự ái của ông ấy rơi đi hay tan vỡ, ông hoàn toàn cởi mở; người ta tìm thấy nơi ông những cử chỉ âu iếm, tin tưởng và iêu thương gần như trẻ thơ. Ông ôm tôi, mắt đẫm lệ và bắt đầu kể chuiện ấy ngay... Vâng, quả thật ông ấy rất cần tôi; lời nói ông khá lộn xộn và các ý tưởng thiếu mạch lạc.

Ông tuiên bố một cách cương quiết ý định cưới Lisa và càng sớm càng tốt. Ông nói:

— Nàng không phải người quí tộc, xin anh tin rằng điều ấy không làm tôi ngần ngại chút nào. Ông nội tôi đã cưới một cô nông nô, ca nữ tại một sân khấu tư của một địa chủ kề cận. Đành rằng họ nhà tôi nuôi những hi vọng đặc biệt về tôi, nhưng bây giờ họ phải nhân nhượng, nhân nhượng mà không có tranh đấu. Tôi muốn đoạn tuiệt, đoạn tuiệt hẳn với xã hội hiện tại. Một cái gì khác, mới lạ! Tôi không biết tại sao em anh mê tôi; nhưng chắc có lẽ nếu không có nàng, tôi không còn ở trên đời này nữa. Tôi xin thề cùng anh với tất cả tấm lòng của tôi, bây giờ tôi thấy trong cuộc gặp gỡ giữa tôi với nàng ở Luga có bàn tay của Thượng-đế. Tôi tin rằng nàng iêu tôi vì «sự sa ngã vĩ đại» của tôi... nhưng anh có hiểu chuiện ấy không, anh Đôlgôruki?

Tôi nói bằng một giọng vô cùng tin tưởng:

— Hiểu vô cùng.

Tôi ngồi ở ghế bành trước bàn, còn ông ấy thì đi tới đi lui.

— Tôi phải kể anh nghe câu chuiện chúng tôi gặp nhau, không dấu gì hết. Tất cả đã bắt đầu từ một bí mật riêng tư mà chỉ nàng biết, vì tôi chỉ nói cho nàng nghe thôi. Ngoài ra không ai biết. Tôi rơi vào thị trấn Luga với tâm hồn tràn đầy thất vọng; tôi ở nhà Stôlbiêva, tôi cũng không hiểu tại sao, có lẽ để được hoàn toàn cô độc. Tôi

https://tieulun.hopto.org

vừa từ giã quân ngũ. Trước kia tôi đã gia nhập trung đoàn của tôi khi ở ngoại quốc về, sau khi gặp Vécsilốp ở nước ngoài. Lúc bấy giờ tôi giàu có, tôi quăng tiền qua cửa sổ, tôi sống công nhiên; nhưng các sĩ quan bạn tôi không ưa tôi, tuy vậy tôi cố gắng không làm mất lòng họ. Thú thật với anh chưa có ai thương tôi. Trong trung đoàn có một anh kì thủ tên là Stêpanốp, dốt vô cùng, gần như ngu si, tóm lại không có gì đặc biệt. Tuy thế, hắn hết sức lương thiện. Hắn đeo theo tôi. Tôi đối với hắn rất tự nhiên, hắn đến chỗ tôi ở, ngồi trong góc suốt cả ngày, không mở miệng nhưng thái độ rất đứng đắn. Hắn không làm phiền tôi gì hết. Một bữa nọ, tôi kể cho hắn nghe một câu chuiện vừa xảy ra và tôi thêu dệt thêm khá nhiều điều rất ngốc: con gái của ông đại tá có cảm tình với tôi, ông đại tá tin tôi nên tôi muốn gì ông cũng làm theo... Tóm lại, bây giờ tôi không kể lại hết mọi chi tiết, nhưng sau đó kết quả là những điều tiếng hết sức rắc rối và hết sức dơ bẩn. Những điều tiếng ấy không do Stêpanốp mà do người tùy viên của tôi đã nghe và nhớ hết bởi vì đó là một câu chuiện buồn cười động chạm đến danh dự một người con gái. Thế mà khi câu chuiện đổ bể ra, các sĩ quan hỏi người tùy viên thì anh này chỉ cho Stêpanốp, hay nói rõ hơn, anh ấy nói chính tôi đã kể chuiện ấy cho Stêpanốp. Stêpanốp đứng vào thế không thể chối rằng hắn không nghe, vì là một vấn đề danh dự. Và cũng vì trong câu chuiện tôi có bày đặt thêm đến hai phần ba, nên các sĩ quan nổi tức lên và ông đại tá đã triệu tập chúng tôi đến nhà ông để giải thích. Lúc ấy, một câu hỏi được đặt ra cho Stêpanốp trước mặt mọi người: «Anh có nghe anh ấy nói, có hay không»? Anh kia nói ra tất cả sự thật. Thế rồi hoàng thân từ ngàn năm tôi đã xử sự như thế nào? Tôi chối và nói trước mặt Stêpanốp một cách lễ phép rằng hắn nói dối, nghĩa là «hắn không hiểu rõ», vân vân. Ở đây một lần nữa tôi cũng không nêu các

https://tieulun.hopto.org

chi tiết, nhưng ưu điểm của lập trường của tôi là do chỗ Stêpanốp ở với tôi luôn luôn, tôi có thể trình bày câu chuiện như là Stêpanốp đã thông đồng với người tùy viên của tôi vì một vài quiền lợi nào đó, và cách trình bày có vẻ thật lắm. Stêpanốp chỉ nhìn tôi mà không nói và chỉ nhún vai. Tôi còn nhớ ánh mắt của hắn, không bao giờ quên được. Sau đó, hắn liền từ chức. Nhưng anh không thể đoán việc sẽ xảy đến. Tất cả các sĩ quan không thiếu một ai đã đến thăm hắn và iêu cầu hắn đừng đi. Mười lăm ngày sau, chính tôi từ giã trung đoàn: không ai đuổi tôi, không ai mời tôi đi. Tôi viện lí do gia cảnh để từ chức. Câu chuiện kết thúc như vậy. Ban đầu tôi giữ thái độ dửng dưng, tôi lại còn giận họ nữa là khác. Tôi ở Luga, tôi làm quen với Lisa, nhưng một tháng sau, tôi bắt đầu nhìn khẩu súng lục của tôi và suy nghĩ đến cái chết. Tôi luôn luôn nhìn mọi vật dưới một màu đen. Tôi soạn một bức thư gởi ông đại tá và các chiến hữu trong trung đoàn để thú nhận tội nói dối và để phục hồi danh dự cho Stêpanốp. Thư viết xong, tôi tự đặt cho tôi vấn đề thế này: «Gởi thư này đi rồi sống hay là gởi nó đi rồi chết?» Tôi không thể tìm ra câu giải đáp. Một sự tình cờ mù quáng bỗng nhiên đã đưa tôi gần gũi Lisa; sau một cuộc đàm thoại ngắn và hi hữu với nàng. Trước đó, nàng hay giao du với Stôlbiêva; tôi với nàng gặp nhau; chào nhau và ít nói chuiện với nhau. Thình lình tôi nói hết cho nàng nghe. Nàng liền đưa bàn tay cho tôi.

— Lisa giải quiết vấn đề như thế nào?

— Tôi không gởi bức thư. Chính nàng quiết định như vậy. Lí do nêu ra như thế này: nếu tôi gởi bức thư có lẽ việc làm ấy rất cao thượng, đủ cao thượng để rửa nhục cho tôi và hơn thế nữa, nhưng thử hỏi tôi có chịu nổi việc làm ấy không? Ý kiến của nàng là không ai có thể chịu nổi bởi vì làm như vậy tương lai sẽ tiêu tan và

https://tieulun.hopto.org

không thể nào sống lại một cuộc đời mới. Vả lại nếu Stêpanốp đã phải đau khổ thì cũng được đi, nhưng đằng này hắn đã được tập thể các sĩ quan phục hồi danh dự rồi kia mà. Tóm lại, một việc nghịch lí. Tuy nhiên nàng giữ tôi lại và tôi trao gởi trọn vẹn cho nàng.

Tôi kêu lên: Lisa đã quyết định như một giáo sĩ nhưng rất đàn bà. Nó đã iêu hoàng thân.

— Chính vì vậy mà tôi đã sống lại cho một cuộc đời mới, Tôi thề sẽ tự cải tạo, thay đổi đời sống, làm sao cho xứng đáng với tôi và với nàng. Thế mà rốt cuộc như thế đó. Tôi với anh đã đi đến các nơi gá bạc, chúng ta đã đánh bài cào; tôi không đứng vững trước di sản, tôi chỉ thấy vui sướng trước sự nghiệp của tôi, nào bạn bè, nào xa mã... Tôi đã làm khổ Lisa. Ôi! Thật là xấu hổ!»

Ông lấy tay xoa trán và đi lại trong căn phòng.

— Anh Đôlgôruki; chúng ta mắc phải số phận thông thường của người Nga: cậu không biết làm gì và tôi không biết làm gì. Mỗi khi một người Nga đi một tí ra ngoài vết xe mà tập tục đã chính thức vạch ra, anh ta không còn biết lầm gì nữa. Trong vết xe, tất cả đều rõ ràng: lợi tức, cấp bực, địa vị xã hội, xe cộ, thù tạc, chức vụ, đàn bà. Chỉ gặp một trục trặc nhỏ, tôi sẽ còn gì? Một chiếc lá nơi trôi theo chiều gió. Tôi không biết làm gì nữa sao? Đã hai tháng nay, tôi cố ở trong vết xe, tôi muốn iêu quí vết xe, tôi đã lún xuống trong vết xe. Anh chưa biết lần sa ngã mới này sâu thẳm đến đâu: tôi iêu Lisa, tôi iêu chân thành nhưng đồng thời tôi vẫn nhớ đến Catơrin!

Tôi đau nhói, nói lớn: «có thể như vậy được sao? nhân đây, xin hỏi hoàng thân, hôm qua hoàng thân nói gì với tôi về ông Vécsilốp, có phải ông ấy xúi hoàng thân làm chuiện đon mạt để chống lại Catơrin?

— Có lẽ tôi đã nói quá đáng. Có lẽ do tính tự ái, tôi có lỗi với ông ấy cũng như với Anh. Hãy gác chuiện

https://tieulun.hopto.org

ấy lại. Này anh, anh có tưởng tượng trong suốt thời kì ấy, có lẽ từ ngày ở Luga đời sống của tôi không hề có được một lí tưởng cao quí? Tôi xin thề với anh, lí tưởng ấy chưa bao giờ xa tôi, nó mãi mãi ở trước mặt tôi, và trong tâm hồn tôi vẻ đẹp của nó không suy giảm. Tôi nhớ tôi đã thề với Lisa là tôi sẽ cải hóa hôm qua, lúc Vécsilốp nói với tôi về tâm hồn cao thượng, không có gì mới lạ đối với tôi, anh hãy tin như vậy đi. Lí tưởng của tôi rất vững chắc: ít chục mẫu đất (chỉ ít chục mẫu, vì có thể nói di sản của tôi hầu như không còn gì nữa); rồi đoạn tuiệt hẳn với xã hội và sự nghiệp; một mái nhà nơi thôn dã, gia đình và chính tôi cày ruộng hoặc là đại loại như vậy. Ồ, trong gia tộc của tôi, đó không phải là mới lạ: bác tôi đã kéo cày, ông nội tôi cũng thế. Chúng tôi là những hoàng thân từ một nghìn năm và quí tộc như dòng họ Rôhan, nhưng chúng tôi nghèo. Tôi sẽ dạy cho con tôi như thế này: «suốt đời con nên nhớ con thuộc dòng quí tộc, máu thiêng của các ông hoàng Nga chảy trong huiết quản của con, nhưng không nên xấu hổ vì cha con đã kéo cày: cha con đã làm việc ấy với tư cách một ông hoàng.» Tôi không để lại cho chúng một tài sản nào ngoài khoảnh đất này. nhưng trái lại, tôi sẽ cho chúng một trình độ học vấn cao, đó phải là bổn phận của tôi. Lisa sẽ giúp tôi — Lisa, những đứa con, công việc làm, ồ, nàng với tôi đã mơ ước nhiều về những chuiện ấy tại đây, trong căn phòng này! Thế mà trong khi ấy, tôi lại nghĩ đến Catơrin tuy tôi không thương iêu gì bà này, đến một đám cưới linh đình và sang trọng! Và chỉ ngày hôm qua, sau khi Náchôkin đem tin về thăng Biôring, tôi mới quiết định đến nhà Anna.

Nhưng hoàng thân đến để từ khước! Thiết tưởng đó là một cử chỉ trung thực.

— Anh tưởng thế?» — ông hoàng đứng sừng sững trước mặt tôi: «Không, anh chưa biết tính tôi! Hoặc là...

https://tieulun.hopto.org

hoặc là có một điều mà chính tôi cũng không biết: bởi vì có lẽ không phải do bản tính. Tôi thành thật quí anh, anh Đôlgôruki, thế mà tôi vẫn có lỗi xâu xa với anh trong hai tháng nay, và vì vậy tôi muốn rằng, là anh của Lisa, anh phải biết tất cả: tôi đến nhà Anna để hỏi cưới nàng chứ không phải để từ khước.

— Có thể như vậy sao? nhưng Lisa nói rằng...

— Tôi đã lừa Lisa.

— Xin lỗi hoàng thân: Hoàng thân đã xin hỏi cưới theo đúng nghi thức và Anna đã từ chối? Đúng vậy? Phải vậy không? Các chi tiết rất quan trọng, hoàng thân ạ.

— Không, tôi không hỏi cưới gì cả, chỉ vì tôi không có thì giờ. Chính nàng đã nói trước cho tôi biết, dĩ nhiên không phải bằng lời lẽ chính xác, nhưng bằng những ngôn từ rõ ràng và khá sáng sủa, nàng đã tế nhị cho tôi hiểu rằng ý định ấy từ nay không thể thực hiện được nữa.

— Như thế là mọi việc đã xảy ra như là hoàng thân không xin hỏi cưới và tự ái của hoàng thân không bị tổn thương!

— Làm sao anh có thể lí luận như vậy! Còn sự phán xét của lương tri tôi, còn Lisa mà tôi đã phản bội và bỏ rơi, mới tính sao? còn lời tôi tự hứa và hứa với tất cả tổ tiên của tôi là tôi sẽ tự cải tạo và chuộc lại các hành động đồn mạt đã qua! Tôi van anh, đừng bao giờ nói với Lisa chuiện này. Đó là điều duy nhứt mà nàng không có cách nào tha thứ cho tôi! Từ ngày hôm qua, tôi phát ốm vì chuiện ấy. Nhất là, hình như kể từ bây giờ, mọi chuiện đều hết và ông hoàng cuối cùng của dòng họ Sôkôlki sẽ bị lưu đày. Thật là tôi cho Lisa! Anh Đôlgôruki, tôi đã nóng lòng chờ anh để nói cho anh với tư cách là anh của Lisa, những gì nàng chưa biết. Tôi là một kẻ đã phạm trọng tội và tôi đang tham dự vào việc làm giả mạo các cổ phần của một công ti hỏa xa.

— Chuiện gì nữa đó! sao? bị lưu đày?» Tôi giẫy nảy

https://tieulun.hopto.org

người và nhìn ông hoàng, kinh ngạc. Vẻ mặt ông biểu lộ một niềm cay đắng sâu xa, u tối và không lối thoát.

— Anh hãy ngồi xuống, ông hoàng nói và chính ông cũng ngồi xuống trước mặt tôi. Trước hết anh nên biết điều này: cách đây hơn một năm, cũng trong mùa hè ở Emsơ với Liđi và Catơrin rồi ở Balê, ngay lúc tôi sắp đến Balê ở hai tháng ở Balê dĩ nhiên tôi thiếu tiền. Lúc bấy giờ Stêbelkôp mà tôi đã quen trước đến gặp tôi. Hắn đưa tiền cho tôi và hứa sẽ đưa thêm nữa, nhưng ngược lại hắn yêu cầu tôi giúp hắn: hắn đang cần một người, một họa sĩ, thợ khắc, thợ in thạch bản vân vân, một nhà hóa học, một nhà kĩ thuật, để làm một việc gì đó. Việc làm ấy, ngay lúc đây hắn đã để cho tôi đoán được khá rõ ràng. Hắn biết tính tôi, tôi thích những chuiện như vậy, không hơn không kém. Lúc còn ngồi trên ghế nhà trường, tôi có quen một tên hiện là dân Nga di cư, thật ra không phải gốc người Nga, hiện ở đâu đó tại Hambua. Tên này lúc ở Nga đã liên can vào một vụ giấy tờ giả mạo. Stêbelkôp định dùng tên ấy, nhưng hắn cần nhờ tôi giới thiệu. Tôi tự tay viết cho hắn hai hàng và rồi không để ý đến nữa. Sau đó, hắn còn gặp tôi nhiều lần và tôi đã nhận của hắn cả thảy khoản ba ngàn rúp. Tôi hoàn toàn quên vụ ấy. Ở đây, tôi thường vay tiền của hắn có thế chấp và có viết giấy và hắn uốn mình trước mặt tôi như một tên nô lệ. Đột nhiên, hôm qua, tôi được hắn cho biết lần đầu rằng tôi là một kẻ phạm trọng tội.

— Khi nào, hôm qua hả?

— Chính hôm qua, lúc tôi với nó la lớn trong văn phòng của tôi, ngay trước khi Náchôkin tới. Đây là lần đầu và lần này bằng lời lẽ rất rõ ràng, hắn cả gan nói với tôi về Anna. Tôi đã giơ tay lên để đánh nó, nhưng thình lình nó đứng dậy và tuyên bố rằng tôi liên đới với hắn và tôi phải nhớ rằng tôi là cùng phạm của hắn, tôi là một tên gian

https://tieulun.hopto.org

hùng như hắn. Tóm lại, hắn không dùng những danh từ như thế, nhưng ý nghĩa là như vậy.

— Quả là chuiện dại dột, nhưng có phải là một cơn mơ không?

— Không, không phải là một cơn mơ. Ngày hôm nay, hắn đến nhà tôi và đã nói rõ chi tiết. Từ lâu các cổ phần ấy đã được lưu hành và những cổ phần khác cũng sẽ được đưa ra. Hình như người ta đã bắt đầu tịch thu ở nơi này, nơi nọ. Dĩ nhiên, tôi hoàn toàn đứng ngoài, nhưng «hoàng thân đã hạ cố lúc thử thời cho tôi mảnh giấy nhỏ ấy»; đó là lời của Stêbelkốp.

— Nhưng lúc bấy giờ hoàng thân không biết giấy ấy để làm gì, hay là biết?

— Ông hoàng trầm giọng, đôi mắt hạ xuống: «Lúc bấy giờ tôi biết. Hay nói đúng hơn, anh thấy không, tôi biết mà không biết. Lúc bấy giờ, tôi cười đùa, tôi xem việc ấy như một trò chơi. Ngay khi ấy, tôi không nghĩ gì hết, huống nữa, tôi không hề cần đến các cổ phần giả và tôi cũng không toan làm thứ ấy. Dù sao ba nghìn rúp ấy hắn không ghi vào sổ tôi nợ hắn và tôi chịu đựng nó. Vả lại, làm sao anh biết được, có lẽ tôi đây cũng là một kẻ làm bạc giả! Tôi không thể không biết, tôi không phải một đứa con nít: tôi biết, nhưng tôi đùa chơi và tôi đã giúp đỡ bọn người phạm trọng tội... tôi giúp chúng vì tiền. Như thế tôi cũng là một kẻ làm bạc giả!

— Ồ, hoàng thân nói quá đáng! Hoàng thân có tội: nhưng hoàng thân nói quá đáng!

— Nguy là trong vụ này có một tên Gibelski, còn trẻ, ở trong ngành tư pháp, hình như một thứ thư kí luật sư sâu mọt. Nó cũng tham dự vào câu chuiện cổ phần ấy, sau đó anh chàng ở Hambua có sai nó đến tìm tôi nhiều lần, dĩ nhiên để nói những chuiện ngốc ngếch, tôi cũng không hiểu tại sao, và không bao giờ đề cập đến những chuiện cổ phần...

https://tieulun.hopto.org

Thế nhưng nó còn cất giữ hai tài liệu do tôi viết, đều là những mảnh giấy viết vài hàng, có giá trị chứng liệu; bây giờ tôi hiểu điều đó. Stêbelkôp giải thích rằng tên gibelski rất khó chịu: nó đã ăn trộm bạc gì đó, bạc của ai đó không biết —, hình như là của Ngân khố và nó có ý định trộm nữa rồi sau đó trốn đi ngoại quốc; nếu thế ít ra nó cũng phải cần đến tám ngàn rúp để làm tiền lộ phí xuất ngoại. Phần di sản của tôi thanh thỏa được Stêbelkôp, nhưng Stêbelkôp nói cần thanh thỏa cả Gibelski... nói tóm lại, tôi phải từ khước di sản về phần tôi, ngoài ra tôi phải đưa thêm 10 ngàn rúp nữa, chúng đòi dứt khoát như vậy. Với điều kiện ấy, họ sẽ trả hai mảnh giấy lại cho tôi. Rõ ràng là chúng nó thông đồng với nhau.

— Phi lí hết sức! Nhưng nếu chúng tố cáo, chúng cũng tự nạp mình! Chúng sẽ không làm gì đâu.

— Tôi cũng biết như vậy. Vả lại, chúng không dọa sẽ tố cáo tôi; chúng chỉ nói: «chúng tôi sẽ không tố cáo ông, nhưng nếu vụ này bị phát giác...» Chúng nói như vậy đó chỉ có thế, nhưng tôi tưởng đã quá đủ. Tuy nhiên vấn đề cho phải như vậy. Mặc dù việc gì sẽ xảy ra, và cho dù hiện giờ tôi có mấy miếng giấy ấy trong túi đi nữa... nhưng phải liền đối với bọn côn đồ ấy, phải là đồng chí của chúng suốt đời, suốt đời! Nói dối với nước Nga, nói dối với con cái, nói dối với Lisa, nói dối với lương tâm!

— Lisa có biết không?

— Không, nàng không biết gì hết. Trong hoàn cảnh của nàng, nếu biết nàng sẽ không sống nổi. Hiện giờ tôi mặc quân phục trung đoàn của tôi, và mỗi lần gặp một người lính trong trung đoàn mỗi một giây, tôi ý thức rằng tôi không xứng đáng mặc quân phục ấy.

Bỗng nhiên tôi nói lớn: «Hoàng thân, không cần nói dài dòng. Hoàng thân chỉ có một lối thoát duy nhất: đến gặp ông hoàng Nicôla, lấy của ông ấy mười ngàn rúp, hỏi

https://tieulun.hopto.org

mươn mà đừng cho ông biết gì hết, kêu hai tên côn đồ ấy đến, thanh toán dứt khoát để chuộc lại các mảnh giấy... Và mọi việc sẽ xong, mọi việc sẽ xong, rồi đi cày. Bỏ hẳn tính ngông cuồng, phó thác cho cuộc đời.

Ông hoàng nói giọng cương quiết: «Tôi đã nghĩ đến việc ấy. Cả ngày hôm nay, tôi suy nghĩ và rồi tôi đã quiết định. Tôi chỉ chờ anh. Tôi sẽ đi. Anh biết không suốt đời tôi chưa lấy của ông hoàng Nicôla một đồng Kôpếch. Ông ấy rất tốt đối với gia đình tôi và ông còn tỏ lòng ưu ái với chúng tôi, nhưng tôi chưa bao giờ hỏi mượn tiền của ông. Nhưng bây giờ tôi đã nhất quiết... Anh nên biết tôn phái của chúng tôi xưa hơn tôn phái của hoàng thân Nicôla: họ là chi thứ, lại thuộc về bàng hệ, gần như không được thừa nhận... Tổ tiên của hai bên thù nhau. Trong những ngày đầu cuộc cải cách do Piôtrơ Đại-đế chủ trương, ông cô nội tôi cũng tên Piôtrơ vẫn theo li giáo Rátkôlních và đi thơ thẩn suốt ngày trong rừng Kôstrôma. Ông hoàng Piôtrơ ấy cũng tục huiền với một bà không thuộc quí tộc, khiến những người trong dòng họ Sòcôlski phản đối. Nhưng... hồi nãy giờ tôi nói gì vậy?

Ông rất mệt mỏi, hình như mệt vì nói nhiều.

— Xin hoàng thân hãy bình tâm, tôi vừa nói vừa đứng lên cầm mũ, trước khi làm bất cứ việc gì, hãy đi ngủ đã. Về phần ông hoàng Nicôla» chắc hẳn ông không từ chối đâu, nhất là ông ấy đang sưng sướng. Hoàng thân biết chuiện ấy chưa? Không? Không có lí. Tôi được biết một chuiện phi lí: ông ấy sắp cưới vợ. Đó là một bí mật, nhưng dĩ nhiên không phải đối với hoàng thân.»

Và tôi vừa đứng tay cầm mũ, vừa kể cho ông hoàng nghe tất cả. Ông ấy không biết gì cả. Ông hỏi qua loa về các chi tiết, nhất là thời gian, địa điểm và mức độ có thể tin được. Dĩ nhiên, tôi không giấu ông việc ấy đã xảy ra, theo người ta bảo, đến sau khi ông hoàng đến thăm Anna

https://tieulunhopto.org

ngày hôm qua. Tôi không thể diễn tả cảm giác đau khổ của ông khi nghe tin ấy; mặt ông biến đổi, những vết hằn hiện ra, một nụ cười méo xệch căng thẳng đôi môi run run của ông, cuối cùng mặt ông tái xanh và ông chìm sâu vào trong cơn mộng mơ, đôi mắt nhìn xuống. Tôi thấy quá rõ tự ái của ông bị xúc phạm kinh khủng ngày hôm qua khi bị Anna từ chối. Có thể trong tình trạng bệnh hoạn của ông, lúc ấy ông nhớ lại một cách gay gắt vai trò lố lăng và xấu hổ của ông ngày hôm qua trước người con gái mà ông tin chắc sẽ thuận tình, điều ấy bây giờ thật rõ ràng. Cuối cùng có thể là ông nghĩ đến hành vi đốn mạt của ông đối với Lisa, một hành vi đốn mạt vô thường! Thật là lạ khi biết những người trong giới thượng lưu nghĩ về nhau như thế nào và vì lí do gì họ trọng nể lẫn nhau: ông hoàng này hẳn có thể nghĩ rằng Anna đã biết mối liên hệ tình cảm giữa ông với Lisa, em của nàng chứ có xa lạ gì, và nếu nàng chưa biết, một ngày kia nàng sẽ biết; thế mà ông hoàng không đoán được quiết định của nàng!

Thình lình ông hoàng nhìn sửng tôi với cặp mắt ngạo nghễ và hỗn xược, nói:

— Tại sao anh có thể tin rằng, sau khi nghe một tin như vậy, tôi lại có thể đến xin tiền ông hoàng Nicôla! Một người vị hôn phu của một vị hôn thê vừa từ chối lời cầu hôn của tôi! Làm như thế là ăn mày, là hèn hạ! Không, bây giờ tất cả đều mất, và nếu sự giúp đỡ của ông già ấy là hi vọng cuối cùng của tôi, cũng cho hi vọng ấy tiêu tan luôn!»

Trong thâm tâm, tôi đồng ý với ông; tuy nhiên phải nhìn sự việc một cách rộng rãi hơn: ông hoàng già có phải là một người, một vị hôn phu không? Nhiều ý nghĩ nhảy múa trong đầu óc tôi. Tôi đã định ngày hôm sau sẽ đến thăm ông ấy. Trong khi chờ đợi, tôi cố gắng xoa dịu cảm xúc tôi vừa gây ra và đẩy ông hoàng đau khổ vào giường ngủ: «Hoàng thân sẽ ngủ liền đêm nay rồi hoàng thân sẽ

https://tieulun.hopto.org

thấy trí óc của mình minh mẫn hơn». Ông siết chặt tay tôi, nhưng không ôm tôi. Tôi hứa sẽ đến thăm ông đêm mai: «Chúng ta sẽ nói chuiện, chúng ta sẽ nói chuiện: sẽ có nhiều chuiện để nói.» Nói đến đây, ông mỉm một nụ cười định mệnh.

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG TÁM

I

SUỐT đêm ấy, tôi nghĩ đến bàn rulét đến bài bạc, đến vàng, đến những cuộc thanh toán nhau. Như trước một canh bạc, tôi cân nhắc cách đánh, phần thua được và suốt đêm là một thứ ác mộng nặng nề. Tôi thú thật trong cả ngày hôm qua, mặc dù những cảm giác kì lạ, nhiều lúc tôi vẫn nhớ lại số bạc tôi đã được ở nhà Décchikốp. Tôi xua đuổi ý nghĩ, nhưng không thể đẩy lui cảm giác và mỗi khi nhớ lại điều gì, tôi giật mình. Canh bạc thắng ấy đã cắn vào tim tôi. Phải chăng tôi có máu cờ bạc? Dầu sao tôi cũng có nhiều đức tính của một con bạc. Ngay giờ đây, khi viết mấy dòng này, tôi vẫn còn thích nghĩ đến bài bạc! Có lúc tôi đã bỏ ra hằng giờ để tính các nước ăn thua và mơ thấy tôi đánh và thắng. Vâng, tôi có rất nhiều «đức tính» khác nhau, và lòng tôi không bình thản.

Đến 10 giờ, tôi định đi bộ đến nhà Stêbelkốp. Matvêi vừa đến, là tôi cho nó nghỉ vừa uống cà phê, tôi cố xem xét mọi việc. Tôi hài lòng; lắng mình trong phút chốc, tôi đoán rằng tôi hài lòng vì «hôm nay tôi sẽ đến nhà hoàng thân Nicôla». Nhưng ngày này trong đời tôi bắt đầu bằng một việc bất ngờ.

Đúng 10 giờ, cửa nhà tôi mở lớn và tôi thấy Tatiana chạy ùa vào. Tôi có thể chờ đợi mọi việc, trừ việc bà ấy đến thăm và tôi bật người ra kinh ngạc. Mặt bà dữ tợn, cử chỉ lộn xộn và nếu có hỏi, có lẽ bà không thể nói cho biết vì sao bà đến nhà tôi. Tôi xin báo trước: bà vừa nhận được một tin kì lạ, trọng đại và bà mới bị xúc động vì tin ấy. Tin nầy cũng liên quan đến tôi. Tuy nhiên, bà chỉ ghé

https://tieulun.hopto.org

ngang qua nhà tôi nửa phút, hay một phút nếu độc giả muốn thế, nhưng chắc hẳn là không nhiều hơn. Bà túm lấy tôi ngay:

«Mày đây rồi!» Bà đứng sững trước mặt tôi, cúi rạp ra phía trước: «Mày đây rồi, đồ khỉ! Mày đã làm gì? Sao, mày không biết hả? Kìa nó uống cà phê! À, thằng lẻo mép, nói như cối xay, ham nhai giấy... Phải quất roi mày mới được, quất roi, quất roi!

— Bà Tatiana, việc gì vậy? Việc gì đã xảy ra? Má tôi phải không?

Bà vừa chạy đi, vừa dọa tôi: «Mày sẽ biết».

Bà đã đi khuất. Tất nhiên là tôi chạy theo bà, nhưng một ý nghĩ chặn tôi lại, hay nói đúng hơn không phải một ý nghĩ mà một nỗi lo sợ mơ hồ: tôi cảm nghĩ rằng mấy tiếng «ham nhai giấy» của bà là chính iều. Có lẽ một mình tôi không thể đoán biết được gì, nên tôi vội đi gấp để dứt khoát với Stêbelkốp càng sớm càng tốt và sau đó sẽ đến nhà hoàng thân Nicôla. «Vì ông ấy là chìa khóa của tất cả», tự nhiên tôi nghĩ như thế.

Một chuyện lạ là Stêbelkốp đã biết hết câu chuyện của Anna, biết đến các tiểu tiết. Tôi không kể lại đây những gì ông ta đã nói và điệu bộ của ông ta, nhưng ông ta rất hoan hỉ, vô cùng khoái trá trước «giá trị nghệ thuật của thành tích ấy». Ông ta nói lớn:

«Quả là một kì tài. Anh thấy không, thật là một kì tài. Không phải như chúng mình. Nếu là chúng ta thì chúng ta bó tay ngồi iên, nhưng nàng lại muốn uống tại nguồn và nàng đã uống. Thật là một pho tượng cổ xưa của thần Minécvơ, nhưng lại biết đi và mặc áo thời nay!»

Tôi iêu cầu ông ta đi vào sự việc; như tôi đã đoán rất đúng, tất cả sự việc là thuiết phục ông hoàng đến hỏi xin, hoàng thân Nicôla một sự trợ giúp dứt khoát. «Nếu không, câu chuyện sẽ xoay chiều rất bất lợi cho ông ấy và không

https://tieulun.hopto.org

phải lỗi ở tôi. Có phải thế không?»

Ông ta nhìn trong mắt tôi, nhưng có lẽ ông không ngờ rằng tôi đã biết nhiều chuyện hơn hôm qua. Ông ta không thể ngờ: dĩ nhiên, tôi không để cho ông đoán qua lời nói hay cách ám chỉ, những gì tôi biết về «các cổ phần». Cuộc đàm thoại giữa chúng tôi không kéo dài: liền khi đó, ông ta hứa đưa tiền cho tôi, «một số tiền kha khá, kha khá anh biết không, nhưng anh phải làm mọi cách để ông hoàng đi đến đó. Phải gấp, rất gấp. Tất cả là ở điểm này: phải gấp kinh khủng!»

Tôi không muốn cãi vã với ông ta như hôm qua, và tôi vừa làm ra vẻ bỏ đi, vừa nói đại rằng «tôi sẽ cố gắng». Nhưng thình lình, ông ta khiến tôi ngạc nhiên không thể tả: tôi bước ra cửa, đột nhiên. Ông âu iếm ôm tôi và bắt đầu nói những điều hết sức khó hiểu.

Tôi bỏ qua các tiểu tiết và tôi không nhắc lại mạch lạc của lời ông ta nói, như vậy đỡ mệt nhưng ý nghĩa là thế này: Ông ta đề nghị với tôi «sẽ giới thiệu tôi với ông Đécgácsép, bởi vì tôi thường đến nhà ông ấy»!

Tôi liền chú ý nghe, nhưng vẫn cố gắng giữ ý tứ không cho ông đoán được ý nghĩ của tôi. Tôi trả lời ngay rằng nơi đó tôi không quen ai hết và nếu trước tôi có đến nhà ấy, chỉ là tình cờ một lần.

— Nhưng nếu anh đã được chấp nhận một lần, anh có thể đến lần thứ hai, phải thế không?

Tôi hỏi thẳng thắn nhưng rất lạnh lùng, việc ấy liên can gì đến ông ta. Và đến hôm nay, tôi vẫn không hiểu tại sao người ta có thể bắt gặp quá nhiều ngây ngô nơi những người mà bề ngoài không có gì ngu lại còn «thực tế», như Vátsin đã định nghĩa, là đằng khác. Ông ấy giải thích có phần ngay thẳng cho tôi nghe rằng, theo sự phỏng đoán của ông, «chắc chắn tại nhà Đécgásép có làm chuiện phi pháp, phi pháp trầm trọng, và tôi chỉ cần tìm hiểu để

https://tieulun.hopto.org

tùy nghi thủ lợi.» Rồi vừa cười, ông vừa nheo mắt bên trái.

Tôi không trả lời gì rõ ràng, nhưng tôi giả vờ suy nghĩ và hứa sẽ lưu tâm đến việc ấy, rồi tôi hối hả bỏ đi. Công chuiện trở nên rắc rối: tôi chạy đến Vátsin và may quá ông ấy ở nhà.

«À, có anh nữa». Vừa thấy tôi, ông ta tiếp bằng câu nói bí hiểm ấy.

Không hỏi lại, tôi đi ngay vào đề và thuật lại câu chuiện. Vátsin bị xúc động rõ ràng, tuy không mất bình tĩnh chút nào. Ông hỏi tôi về tất cả các chi tiết.

— Có thể là anh không hiểu rõ hết.

— Không, tôi hiểu rất rõ, ý nghĩa hết sức rõ ràng.

Ông ấy nói tiếp rất thành thật: «Dù sao tôi cũng vô cùng cảm tạ anh. Vâng, đúng vậy, nếu mọi việc đã diễn tiến tốt đẹp như vậy, hẳn là ông ta nghĩ rằng anh không thể cưỡng lại một số tiền nào đó.»

— Thêm nữa ông ta biết hoàn cảnh của tôi; tôi chỉ đánh bạc, tôi sống bê bối, ông ạ.

— Tôi có nghe ông ta nói.

— Việc khó hiểu nhất đối với tôi là ông ta biết rằng ông, ông cũng tới lui nhà ấy.» Tôi thử nói với Vátsin như vậy.

Vátsin đáp rất giản dị:

— Ông ta biết rất rõ rằng tôi không dính dáng gì đến đó. Bọn thanh niên ấy toàn là thứ lắm miệng, không hơn không kém; anh còn nhớ chuiện ấy hơn ai hết.

Hình như đối với tôi ông ấy có phần nghi kị. «Dầu sao, tôi cũng vô cùng cảm tạ anh».

Tôi thử hỏi thêm:

— Tôi có nghe nói công việc của ông Stêbelkốp không được trôi chảy lắm; ít ra tôi cũng có nghe nói đến các cổ phần gì đó...

https://tieulun.hopto.org

— Thế anh nghe nói đến những cổ phần gì?

Tôi cố ý nói đến các «cổ phần», nhưng không phải để kể lại chuyện bí mật của ông hoàng. Tôi chỉ muốn nói mí để rồi nhận xét theo nét mặt; theo cặp mắt của Vátsin xem ông có biết gì không. Tôi đã đạt được mục đích: do một rung động nhẹ nhàng và bất thần trên khuôn mặt, tôi đoán có lẽ ông biết một phần nào. Tôi không trả lời câu hỏi của ông ta: «Cổ phần gì» và tôi im lặng; còn ông ta thì lạ thay, ông không hỏi thêm nữa.

«Lisa có khoẻ không?», ông ân cần hỏi.

— Vẫn khoẻ. Em tôi vẫn luôn luôn quí trọng ông.

Ánh mắt ông ta ngời lên vì vui mừng: từ lâu tôi đoán biết Vátsin không phải không có cảm tình với Lisa.

Bỗng nhiên ông tâm sự với tôi:

«Cách nay mấy ngày ông hoàng Sẹc có đến thăm tôi.

Tôi liền hỏi:

— Khi nào vậy?

— Cách nay đúng bốn ngày.

— Không phải hôm qua chứ?

— Không, không phải hôm qua.» Ông nhìn tôi, dò hỏi: «Sau này, tôi sẽ nói đầy đủ chi tiết về cuộc viếng thăm ấy, nhưng hiện giờ, tôi tưởng cần báo cho anh biết (Vátsin nói có vẻ bí mật) rằng theo tôi nhận xét ông ấy ở trong trạng thái bất thường về tâm hồn cũng như về trí óc. Ngoài ra, tôi còn tiếp một người nữa— ông ấy bỗng nhiên mỉm cười— mới vừa rồi đây, trước khi anh tới, và tôi phải kết luận rằng người khách này cũng không hoàn toàn bình thường.

— Ông hoàng mới ở đây hồi nãy.

— Không, không phải ông hoàng, tôi không nói đến ông hoàng nữa. Người đến đây vừa rồi là ông Vécsilốp và... anh không biết gì sao? Ông ấy không bị gì sao?

— Có thể ông bị một việc gì đó, nhưng tại nhà ông,

https://tieulun.hopto.org

việc gì đã xảy ra? Tôi nôn nả hỏi.

— Tất nhiên là tôi phải giữ bí mật... cuộc đàm thoại của chúng ta quả là ngộ nghĩnh: toàn là bí mật— ông ấy lại mỉm cười. Vả lại, ông Vécsilốp không hỏi tôi về chuiện bí mật ấy. Nhưng anh là con ông và vì biết rõ cảm tình của anh đối với ông ấy, nên có lẽ lần này tôi phải nói cho anh biết. Anh có tưởng tượng ông ấy đến hỏi tôi câu này: Nếu tình cờ một ngày nào đó, một ngày rất gần, tôi bắt buộc phải đấu súng anh có chịu làm nhân chứng không? Dĩ nhiên là tôi đã cương quiết từ chối.

Tôi vô cùng ngạc nhiên tin ấy đáng sợ hơn tất cả; một việc gì đã xảy ra, một biến cố chắc chắn đã xảy đến mà tôi chưa biết! Thình lình tôi nhớ lại ông Vécsilốp có nói với tôi hôm qua: «Không phải tôi đến nhà anh, mà anh sẽ chạy đến nhà tôi». Tôi bay đến nhà hoàng thân Nicôla, vì tôi linh cảm thêm rằng chìa khóa của bí quiết ở tại đó. Khi cáo biệt tôi, Vátsin cảm ơn tôi một lần nữa.

2

ÔNG hoàng già ngồi trước lò sưởi, hai chân bọc trong một tấm mền. Ông tiếp tôi với ánh mắt thoáng chút nghi vấn như là ông ngạc nhiên thấy tôi đến thăm, dù rằng ngày nào ông cũng cho mời tôi. Tuy nhiên ông chào tôi thân mật, nhưng ông trả lời những câu hỏi đầu tiên của tôi với một thái độ khinh bạc và một vẻ lơ đễnh kinh khủng. Có lúc ông suy nghĩ và nhìn tôi chăm chăm, hình như ông sực nhớ lại một điều gì chắc hẳn liên quan đến tôi. Tôi thẳng thắn nói tôi đã biết hết và tôi rất vui mừng. Một nụ cười hiền hòa hiện ra trên đôi môi ông. Ông trở nên linh hoạt. Thái độ đề dặt và nghi ngờ biến mất, có lẽ ông đã quên hẳn. Và chắc chắn là ông đã quên.

https://tieulun.hopto.org

— Chú em ơi, tôi biết chú là người đầu tiên đến đây, và chú biết không, mới hôm qua, tôi tự bảo: «Ai sẽ vui mừng? Chính hắn». Dĩ nhiên không còn ai nữa. Nhưng không hề gì. Thiên hạ xấu miệng, nhưng cần gì... Chú em ơi, tất cả chuiện này cao thượng quá, kì diệu quá... Mà chú biết nàng quá! Vả lại, Anna nghĩ tốt về chú lắm. Nàng là một khuôn mặt nghiêm trang và kiều diễm, một khuôn mặt của những ảnh tập Anh-quốc. Nàng là một bức họa Anh quốc mĩ miều nhất... Cách nay hai năm, tôi có cả một tập các bức họa ấy. Từ lâu tôi vẫn có ý định ấy, từ lâu rồi; tôi chỉ ngạc nhiên tại sao tôi lại không nghĩ đến.

— Nhưng nếu tôi nhớ không lầm, từ trước đến nay, hoàng thân vẫn iêu quí và dành biệt nhãn cho Anna.

— Chú em ạ, chúng ta không muốn hại ai cả. Sống với bạn hữu, bà con, những người thân, đó là thiên đàng. Chúng ta đều là thi sĩ... Nói vắn tắt, chuiện ấy đã có từ thời kì tiền sử. Chú biết không, mùa hạ chúng ta sẽ ở Sô-đen, rồi Bát Gástanh. Nhưng đã lâu quá chú không đến. Chú em đi đâu? Lâu nay tôi chờ chú. Từ đó đến nay, có bao nhiêu biến cố, phải không? Chỉ tiếc là tôi không được bình tĩnh: Khi nào ngồi một mình là tôi lo sợ. Vì vậy tôi không nên ngồi một mình, phải không? Rõ ràng như ban ngày. Nàng vừa nói mấy chữ đầu là tôi hiểu ngay. Ồ, chú ơi, nàng chỉ nói hai chữ, nhưng thật chẳng khác nào một bài thơ kì diệu nhất. Nhưng vì chú là em của nàng, gần như là em phải không? Chú ạ, không phải tự nhiên tôi quí chú đến thế đâu. Tôi đã linh cảm tất cả, xin thề với chú như vậy. Tôi đã hôn bàn tay nàng và tôi đã khóc.»

Ông rút khăn tay ra, như là ông sắp khóc nữa. Ông bị khích động mạnh và có lẽ ông ở vào một trong những trạng thái đáng thương nhất mà tôi được thấy suốt thời gian tôi biết ông. Thường ngày và hầu như luôn luôn, ông vẫn vô cùng tươi tỉnh và dũng cảm hơn.

https://tieulun.hopto.org

Ông nói nho nhỏ: «Chú ơi, tôi sẽ tha thứ cho tất cả mọi người. Tôi muốn tha thứ cho tất cả mọi người và đã từ lâu tôi không còn trách ai nữa hết. *Nghệ thuật, thi ca trong cuộc sống,* sự trợ cấp những người cùng khổ và nàng, một vẻ đẹp thánh kinh! *Người sao diễm lệ! Những bài hát của Salômông... Không, không phải Salômông, mà là Đavít đã để một người con gái trong giường của mình hầu sưởi ấm tuổi già. Rồi Đavít, Salômông,* tất cả quay cuồng trong đầu tôi như một cơn gió lốc. Chú ơi, việc gì cũng có thể vừa uy nghi, vừa lố bịch. *Người thiếu nữ trẻ đẹp trong tuổi già của Đavít là cả một bài thơ,* trong khi Pôn đơ Cốc, mặc dù có tài, nhưng thiếu thanh nhã, thiếu cả chừng mực...» Catơrin mỉm cười... Tôi có nói với nó rằng chúng tôi không làm phiền nó. Chúng tôi đã bắt đầu chuiện tình của chúng tôi, xin hãy để cho chúng tôi tiếp tục. Có thể là một giấc mơ, nhưng xin đừng phá giấc mơ của chúng tôi.

— Thưa hoàng thân, sao lại là một giấc mơ?

— Một giấc mơ? Sao lại là một giấc mơ? Muốn cho là giấc mơ cũng được, nhưng xin để chúng tôi chết cùng giấc mơ.

— Ồ, hoàng thân, tại sao lại chết? Bây giờ cần phải sống!

— Thế tôi đã nói gì? Tôi không nói gì khác. Tôi không hiểu vì sao cuộc đời lại ngắn thế. Có lẽ để người ta khỏi chán, bởi vì cuộc sống cũng là một tác phẩm nghệ thuật của Tạo hóa, dưới hình thức nhất định và hoàn hảo như một bài thơ của Puckin. Ngắn ngủi là điều kiện đầu tiên của nghệ thuật. Nhưng đối với những người không biết chán, người ta phải cho phép họ sống lâu hơn.

— Xin hoàng thân cho biết, đã công khai rồi phải không?

— Không chú ơi, chưa gì hết. Chúng tôi chỉ thỏa thuận riêng với nhau thôi. Trong phạm vi gia đình, trong

https://tieulun.hopto.org

phạm vi gia đình, chỉ trong gia đình thôi. Hiện giờ là vậy. Tôi chỉ mới thổ lộ hết với Catơrin, bởi vì tôi tự nhận có lỗi với nó. Quả Catơrin là một thiên thần, một thiên thần!

— Vâng, vâng!

— Vâng? Chú cũng nói vâng. Thế mà tôi tưởng chú là kẻ thù của nó. À, tôi sực nhớ nó có iêu cầu tôi đừng tiếp chú nữa. Chú có tưởng tượng được rằng lúc chú bước vào, tôi quên ngay điều ấy.

— Tôi giẫy nẩy: «Hoàng thân nói gì? Và tại sao? Khi nào?»

(Linh cảm của tôi không sai; chính tôi đã linh cảm một cái gì thuộc loại ấy từ khi Tatiana đến thăm tôi).

— Hôm qua, chú ơi, hôm qua. Tôi không hiểu chú làm cách nào vào nhà được, vì mọi biện pháp đã sắp đặt sẵn. Chú vào bằng cách nào?

— Rất tự nhiên.

— Có lẽ là cách hay nhất. Nếu chú dùng mưu mẹo để vào, chúng nó đã bắt chú rồi, nhưng vì chú vào rất tự nhiên, chúng để chú đi. Giản dị tự nhiên, chú ạ, quả là mưu mẹo hay nhất.

— Tôi không hiểu gì cả. Thế là hoàng thân cũng quiết định không tiếp tôi?

— Chú em ơi, tôi đã nói là không phải việc của tôi... nghĩa là tôi đã hoàn toàn đồng ý. Và chú ạ, chú nên tin chắc rằng tôi thương chú vô cùng. Nhưng Catơrin đã khẩn khoản iêu cầu như vậy. À, nó đến kia!»

Ngay lúc ấy, Catơrin xuất hiện trên ngưỡng cửa. Bà ta ăn vận như để đi ra ngoài và như thường lệ, trước khi đi bà đến hôn ông thân sinh. Thấy tôi, bà dừng lại, bối rối, và quay lưng đi ra.

— *Thế đó!* Ông hoàng kinh ngạc và vô cùng xúc động, nói lớn:

Tôi kêu lên: «Đây là một sự hiểu lầm! Xin hoàng thân

https://tieulun.hopto.org

chờ một phút thôi, tôi... tôi trở vào ngay.

Và tôi chạy theo Catơrin.

Tất cả những gì xảy ra sau đó đã diễn tiến quá gấp rút khiến tôi không thể nào suy nghĩ, tôi cũng không thể nào chuẩn bị ít nhiều cách xử trí. Nếu tôi có thể chuẩn bị, tôi đã xử trí cách khác. Nhưng tôi đã hoảng hốt như một đứa con nít. Tôi chạy vào căn phòng bà ta ở, nhưng một tên người hầu cho biết bà vừa đi, và đi bằng xe. Tôi cúi đầu cúi óc nhào ra cầu thang lớn. Catơrin đang đi xuống, bà mặc chiếc áo choàng, đi bên cạnh bà hay nói đúng hơn đưa bà đi, có một sĩ quan cao lớn đẹp người, mặc quân phục, không đội mũ, đeo kiếm bên hông; một người hầu đi theo sau cầm áo choàng ngắn. Đó là ông nam tước, đại tá, ba mươi lăm tuổi, mẫu sĩ quan thanh lịch, khô khan, khuôn mặt có phần quá trái xoan, râu mép màu nâu, lông mi cũng vậy. Mặt không đẹp tí nào, nhưng có nét gẫy gọn và khiêu khích. Tôi mô tả một cách vội vã, như tôi thấy lúc bấy giờ. Trước đó, tôi chưa bao giờ gặp ông ta. Tôi chạy theo họ, không mũ, không áo choàng. Catơrin thấy tôi trước và nói nhỏ gì đó vào tai ông kia. Ông ta quay đầu lại, và liền ra hiệu cho người hầu và người gác cổng. Người hầu tiến một bước về phía tôi, trước cửa, nhưng tôi lấy tay đẩy anh ta và vọt theo họ trên bực thềm. Biôring dìu Catơrin ngồi trong xe.

«Catơrin, Catơrin.»

Tôi la lớn một cách ngu xuẩn (như một thằng ngốc! như một thằng ngốc! Ồ, bây giờ tôi nhớ tất cả. Lúc ấy tôi không đội mũ!)

Biôring giận dữ quay lại một lần nữa và nói lớn với người hầu một hai tiếng gì tôi nghe không rõ. Tôi cảm thấy người ta nắm cùi chỏ tôi. Ngay lúc ấy, chiếc xe bắt đầu chạy; tôi hét một tiếng và chạy theo sau. Tôi thấy Catơrin nhìn qua khung cửa xe và có vẻ rất lo sợ. Nhưng

https://tieulun.hopto.org

trong lúc vội vã, khi tôi nhào tới, tôi vô tình đụng mạnh vào người Biôring và có lẽ tôi đã giẫm lên chân hắn. Hắn kêu một tiếng nhỏ nghiến răng rồi bằng bàn tay rắn chắc, hắn túm vai tôi đẩy lui dữ dội đến nỗi tôi lùi lại đến ba bước. Lúc ấy, người ta đưa chiếc áo choàng ngắn cho hắn, hắn vận vào, bước lên xe và từ trên xe hắn vừa hét lớn để hăm dọa tôi, vừa chỉ tôi cho những người hầu và người gác cổng. Bọn này túm lấy tôi và giữ chặt tôi: một người hầu quăng chiếc áo choàng của tôi, một tên khác đưa mũ cho tôi và tôi không còn nhớ họ nói gì với tôi, họ nói và tôi ở đó nghe mà không hiểu gì hết. Nhưng bất thần tôi để họ đứng đó và bỏ chạy.

3

KHÔNG phân biệt gì hết, xô đẩy người đi đường, cứ thế mà chạy, tôi đến nhà bà Tatiana mà không nghĩ đến việc gọi xe để đi. Biôring đã xua đuổi tôi trước mặt *bà ta!* Có lẽ tôi đã giẫm lên chân của hắn và do bản năng hắn đã đẩy tôi, như một người bị người ta đạp lên cục chai (có lẽ tôi đã đạp lên cục chai của ông ấy cũng nên). Nhưng bà ta đã trông thấy, và bà đã trông thấy bọn người hầu túm lấy tôi, tất cả chuiện ấy đã diễn ra trước mặt bà, bà đã chứng kiến! Khi tôi đột ngột vào nhà bà Tatiana, lúc đầu tôi không nói được tiếng nào, hàm dưới của tôi rung lên như bị sốt. Quả thật tôi bị sốt, thêm nữa tôi khóc... Tôi bị xúc phạm quá nặng!

Bà Tatiana nói:

— Ủa! Thế người ta đã đuổi mày ra khỏi cửa phải không? Đáng quá! Đáng quá!»

— Tôi ngồi phịch xuống chiếc ghế dài, không nói năng gì và nhìn bà ấy.

https://tieulun.hopto.org

Bà nhìn tôi chăm chắm nói.

— Kìa, nó sao thế? Này, cầm li này, nuốt một ít nước, uống đi! Rồi kể cho bà nghe mày mới làm chuiện dại dột gì nữa đó.»

Tôi ấp úng nói người ta mới đuổi tôi và ông Biôring đẩy tôi ra đường.

— Mày có đủ sức hiểu gì không? Thế thì hãy đọc và thưởng thức cái này!» Và cầm một mảnh giấy trên bàn, bà đưa cho tôi và đứng sững trước mặt tôi. Tôi liền nhận thấy tuồng chữ của ông Vécsilốp chỉ có vài hàng: đó là mảnh giấy viết cho Catơrin. Tôi giật mình; tự nhiên, năng lực hiểu biết trở về với tôi hết sức mãnh liệt. Sau đây là nội dung từng chữ của mảnh giấy ghê gớm, xấu hổ, phi lí, tội lỗi ấy:

«Kính gởi Bà Catơrin,

Thưa Bà,

Mặc dù bà đồi trụy vì bản tính hay vì nghệ thuật, tôi cũng nghĩ rằng bà biết chế ngự các dục vọng và ít ra bà cũng không xúc phạm đến bọn con nít. Nhưng điều ấy không làm bà e sợ. Tôi tin cho bà rõ, tài liệu mà bà đã biết chắc chắn là chưa bị đốt trên ngọn nến và không bao giờ ở tại nhà ông Cráp, cho nên bà chẳng hơn được gì cả. Vậy bà đừng làm hư hỏng một thanh niên vô ích. Hãy buông tha nó, nó còn vị thành niên, còn thơ dại, trí óc và thể chất của nó chưa phát triển hoàn toàn; nó ích gì cho bà? Tôi chăm lo cho nó và vì vậy tôi mạo muội viết cho bà, mặc dù tôi không hi vọng đạt chút thành quả nào. Tôi trân trọng tin trước cho bà rằng tôi gởi một bản sao mảnh giấy này cho nam tước Biôring.

«A. Vécsilốp.»

Vừa đọc tôi vừa tái người, rồi bỗng nhiên tôi nổi giận lên và đôi môi tôi run vì phẫn nộ. Tôi giận dữ hét lớn:

https://tieulun.hopto.org

— Chuiện của tôi phải không? Chính là vì điều tôi phát giác với ông ấy ngày hôm kia!

— Đúng là điều mà mày đã phát giác với ông ấy đó! Rồi bà Tatiana giựt mảnh giấy nơi tay tôi.

— Nhưng... Không phải chuiện tao đã nói, không phải chút nào! Trời ơi, bây giờ bà ta nghĩ như thế nào về tao! Quả ông ấy điên rồi! ông ta, là một người điên... Tao mới gặp ông hôm qua. Bức thư gởi khi nào?

— Trong ngày hôm qua; bức thư đến buổi tối và hôm nay bà ta thân chinh đưa cho tôi.

— Nhưng tao gặp ông ấy hôm qua, ông ấy điên rồi! Ông Vécsilốp không thể viết mảnh giấy này, đó là công việc của một người điên! Có ai lại viết như thế này cho một người đàn bà?

— Chính là những người điên trở thành hung dữ như ông ấy, khi mà chứng ghen tương và phẫn nộ làm cho họ câm điếc và dòng máu trong người trở thành chất cường toan... Mầy lại còn chưa biết tư cách của ông ta! Bây giờ người ta sẽ tính với ông ta chuiện ấy. Ông sẽ bị nghiền nát thành cháo. Ông đưa đầu vào máy chém. Đáng lẽ một đêm nào đó, ông nên đi trên đường xe lửa Nicôla, kê đầu trên đường rầy, và người ta sẽ cắt đầu ông gọn gàng, nếu ông thấy mang nó quá nặng! Thế ai xúi mày nói với ông ấy? Tại sao mày thấy cần phải chọc ông? Mày muốn khoe tài phải không?

Tôi lấy tay đánh vào đầu:

Nhưng tại sao căm thù đến như vậy! Căm thù đến như vậy! Và tại sao, tại sao? Đối với một người đàn bà! Bà ta đã làm gì ông? Họ đã có liên hệ với nhau như thế nào đến nỗi phải viết những bức thư như vậy?

— Căm thù!» bà Tatiana bắt chước tôi nói lại với giọng châm biếm uất ức tức bực.

Máu lại dồn lên mặt tôi; bỗng nhiên hình như tôi

https://tieulun.hopto.org

hiểu một điều gì hoàn toàn mới lạ; tôi nhìn bà chăm chú hết sức, như để dò hỏi.

Bà vừa quay lưng vừa đưa tay dọa tôi và la the thé: «Cút đi. Các người đã làm tôi khổ tâm quá nhiều! Bây giờ hết rồi! Các người có thể biến mất đi. Chỉ có mẹ mày là tao còn thương hại...»

Dĩ nhiên là tôi chạy đến nhà ông Vécsilốp. Phản trắc đến thế là cùng, là cùng!

4

ÔNG Vécsilốp có khách. Tôi xin nói trước: hôm qua, sau khi gởi bức thư cho Catơrin và đồng thời gởi một bản sao (trời biết tại sao) cho nam tước Biôring, tất nhiên ông ấy chờ đợi trong ngày sẽ xảy đến những hậu quả việc làm của mình và do đó ông đã có đôi biện pháp đề phòng: từ sáng sớm, ông đã đưa mẹ tôi và Lisa (sau này tôi được biết Lisa đã về trong buổi sáng, đã bị ốm và phải nằm) lên trên phòng «hẹp như cái hòm», trong khi ấy các buồng, và nhất là «phòng khách» của chúng tôi được quét dọn và thu xếp gọn gàng. Quả thật, đúng hai giờ chiều, một ông nam tước tên R... đến, một quân nhân, cấp đại tá, một người trạo 40 tuổi, gốc người Đức, cao, gày và có vẻ rất khỏe, tóc hung như Biôring, chỉ hơi sói. Đó là một trong số các nam tước họ R... rất đông trong quân đội Nga, tất cả đều là những người rất nhiều tự ái khi danh dự bị xúc phạm, không có tài sản, sống nhờ đồng lương; họ đều là những quân nhân tài ba và những người hiếu chiến lừng danh. Tôi không dự vào đoạn đầu của cuộc đối thoại; cả hai người đều rất hăng, và chăng làm thế nào khác được? Ông Vécsilốp ngồi trên ghế dài trước bàn, ông nam tước trong ghế bành một bên. Mặt ông Vécsilốp tái xanh, nhưng ông

https://tieulun.hopto.org

nói năng dè dặt, cân nhắc từng chữ, ông nam tước lớn tiếng và hình như thích làm những cử chỉ cộc cằn, nhưng ông cố dằn lại; ánh mắt ông nghiêm khắc, kiêu hãnh, khinh bạc nữa là khác, mặc dù không khỏi có ít nhiều ngạc nhiên Vừa thấy tôi, ông nhíu mày, nhưng ông Vécsilốp thì lại gần như thích thú khi trông thấy tôi:

— Chào anh. Nam tước, đây chính là người thanh niên được đề cập đến trong mảnh giấy. Xin ông tin tôi, anh này không quấy rầy chúng ta, lại còn có thể giúp ích chúng ta nữa. (Ông nam tước nhìn tôi khinh bỉ). Anh ạ, ông Vécsilốp nói tiếp, anh đến tôi rất mừng. Xin anh hãy ngồi một góc đó, trong khi, chờ chúng tôi trong công chuiện. Xin nam tước iên trí, anh ấy sẽ ở iên trong góc...»

Tôi bất cần, bởi vì tôi đã nhất định, vả lại tất cả đều làm tôi kinh ngạc; tôi cố hết sức ngồi im lặng trong góc và tôi ngồi đó không một nháy mắt và không cử động cho đến khi cuộc cãi vã kết thúc.

Ông Vécsilốp nói dằn mạnh từng chữ:

— Thưa nam tước, tôi xin nói lại một lần nữa, tôi xem Catơrin, người mà tôi đã gởi bức thư tồi tệ và bẩn thỉu ấy, không những là một người cao thượng nhất, mà còn có thể nói là toàn thiện toàn mĩ.

Ông nam tước gầm lên: «Tôi đã nói, ông bác bỏ chính lời ông như thế, chẳng khác nào công nhận những lời ấy. Lời lẽ của ông rõ ràng là vô lễ.

— Thế nhưng muốn chắc, ông nên hiểu theo nghĩa đen. Bởi vì như ông thấy, tôi hay bị lên cơn và còn bị các bấn loạn khác, tôi còn phải điều trị, và trong những lúc như vậy, đôi khi tôi...

— Cách giải thích ấy không thể chấp nhận được. Tôi xin nhắc lại một lần nữa rằng ông tiếp tục ngập sâu vào trong sai lầm. Có lẽ ông cố ý muốn tự dối mình. Ngay từ đầu tôi đã cho ông biết rằng vấn đề liên quan đến bà ấy,

https://tieulun.hopto.org

nghĩa là bức thư gởi cho bà tướng Ácmakôva, phải được dứt khoát gạt hẳn ra ngoài cuộc nói chuiện hôm nay, thế mà ông cứ nhắc đến mãi. Nam tước Biôring đã iêu cầu và bảo tôi chỉ làm sáng tỏ vấn đề về phần ông ấy thôi, nghĩa là việc ông đã chuiển một cách hỗn xược bản sao bức thư và đoạn tái bút ông nói «sẵn sàng trả lời bất cứ ai và bằng bất cứ cách nào.»

— Nhưng thiết tưởng điểm sau đã rõ, khỏi cần giải thích dài dòng.

— Tôi hiểu, tôi biết. Ông cũng không thèm xin lỗi, ông vẫn cứ xác định rằng ông «sẵn sàng trả lời bất cứ ai và bằng bất cứ cách nào». Nhưng nếu thế ông thoát khỏi vụ này quá dễ dàng. Vì vậy, theo chiều hướng mà ông nhất định đưa cuộc nói chuiện hôm nay, tôi tự cho tôi có quiền phát biểu ý kiến của tôi mà không ngần ngại: tôi đi đến kết luận là nam tước Biôring không thể nào có chuiện với ông... trên một bình diện bình đẳng được.

— Giải pháp ấy dĩ nhiên rất lợi cho bạn ông, nam tước Biôring và tôi thú thật ông không làm tôi ngạc nhiên chút nào: tôi đã đoán như vậy.»

Tôi xin nhận xét ra ngoài đề thế này: tôi đã thấy rõ, ngay từ những chữ đầu từ ánh mắt đầu, là ông Vécsilôp muốn gây sự, ông khiêu khích và chọc tức ông nam tước dễ giận ấy và làm cho ông này mất kiên nhẫn. Ông nam tước như ngồi trên gai nhọn.

— Tôi biết ông có thể châm biếm, nhưng óc châm biếm chưa phải là óc thông minh.

— Đại tá, thật là một nhận xét sâu sắc lạ lùng.

— Tôi không cần ông khen, ông nam tước la lớn, và tôi không đến đây để nói chuiện không lộng. Xin ông nghe đây: nam tước Biôring, lúc tiếp thư ông, đã vô cùng phân vân, vì thư ấy nặng mùi dưỡng trí viện. Và có lẽ người ta có thể tìm ngay phương cách làm cho ông bình tĩnh trở

https://tieulun.hopto.org

lại. Nhưng vì những lí do riêng, người ta trọng nể ông và người ta đã dò hỏi: được biết ông thuộc xã hội thượng lưu và trước có phục vụ trong hàng ngũ vệ binh, nhưng ông đã bị trục xuất ra khỏi xã hội thượng lưu và thanh danh của ông rất đáng nghi. Tuy vậy, tôi vẫn đến đây để đích thân nhận xét, thế mà ông còn dám chơi chữ và chính ông đã xác nhận rằng ông thường bị lên cơn,.. Đủ rồi! Địa vị và thanh danh của nam tước Biôring không thể bị xúc phạm trong vụ này... Tóm lại, thưa ông, tôi được iêu cầu nói cho ông biết rằng, nếu hành vi ấy hay một hành vi tương tự tái diễn, người ta sẽ tìm ra ngay những phương cách để chế ngự ông, những phương cách rất chắc chắn và rất mau lẹ, tôi cam đoan với ông như vậy. Chúng ta không sống trong rừng, mà trong một quốc gia có luật pháp.

— Ông nam tước R... thân mến, ông tin chắc như vậy hả?

— Trời hỡi!— ông nam tước đứng lên đột ngột— ông vừa làm cho tôi chứng tỏ với ông tôi không phải là «ông nam tước thân mến».

Ông Véssilốp cũng đứng lên.

— Một lần nữa, tôi báo cho ông biết vợ tôi và con gái tôi ở gần đây,.. vì vậy tôi iêu cầu ông không nói lớn bởi lẽ tiếng la hét của ông đến tai họ.

— Vợ ông... quỉ thần ơi!... Nếu tôi ở lại đây để nói chuyện với ông như thế này, là chỉ để làm sáng tỏ vụ bẩn thỉu này», ông nam tước nói tiếp, vẫn giận dữ như thường và không hạ thấp giọng một tí nào. «Đủ rồi!» ông hét trong cơn phẫn nộ, «không những ông bị trục xuất ra khỏi số người tử tế, ông còn là một người cuồng si, một người cuồng si chính cống, một người gàn dở như người ta đã mô tả ông! Ông không đáng được khoan thứ và tôi cho ông biết, ngay hôm nay sẽ có biện pháp và ông sẽ được gọi

https://tieulun.hopto.org

đến một nơi để người ta có cách làm cho ông biết điều hơn... và người ta sẽ đưa ông ra khỏi thành phố!»

Ông nam tước đi gấp ra khỏi phòng bằng những bước dài. Ông Vécsilôp không đưa ra cửa; ông vẫn đứng, nhìn tôi lơ đễnh và như là không để ý đến tôi; thình lình ông mỉm cười, rung rung đầu tóc rồi lấy mũ, ông đi ra phía cửa. Tôi nắm tay ông.

Ông dừng lại trước mặt tôi: «À, phải rồi, anh còn ở đây! Anh đã... nghe?

«Tại sao ba có thể làm như vậy? Tại sao ba có thể bóp méo, làm mất danh dự... một cách nham hiểm như vậy?

Ông nhìn tôi chăm chú, nhưng nụ cười của ông dần dần mở rộng ra và biến thành tiếng cười hằn hòi.

Tôi giận quá nói lớn:

«Nhưng chính người ta làm mất danh dự của con... trước mặt bà ta! Trước mặt bà ta! Người ta đã bôi nhọ con đối với bà; và ông ấy... đã xô đẩy tôi.

— Có thể nào như vậy? Ồ, con ơi, ba thương con quá... Người ta đã bôi-nhọ con!

— Ba cười, ba cười tôi! Ba cho vậy là ngộ nghĩnh!»

Ông nới gấp tay ông ra khỏi tay tôi, cầm mũ và vừa cười, bây giờ thì ông cười thật, ông vừa bước ra khỏi căn phòng. Chạy theo ông? Để làm gì? Tôi hiểu tất cả và mất tất cả trong một phút! Bỗng nhiên tôi nhìn thấy mẹ tôi; bà vừa đi xuống và nhìn quanh với ánh mắt e dè.

«Ông ấy đi rồi?»

Tôi lặng lẽ ôm hôn bà, và bà ôm hôn tôi rất mạnh, rất mạnh, người bà dán vào người tôi.

«Má iêu quí, má có thể ở đây không? Chúng ta nên bỏ đi ngay, con sẽ kiếm chỗ cho má ở, con sẽ vì má làm việc như một tù nhân, vì má và vì em Lisa... Hãy bỏ họ, bỏ tất cả và ra đi. Chỉ còn có chúng mình. Má, má nhớ

https://tieulun.hopto.org

không, khi má đến thăm con ở nhà trọ Tútsa và con không chịu nhận ra má?

— Má nhớ con con ạ. Suốt cuộc đời của má, má có tội với con; má đã sinh con ra, và má không biết con.

— Thưa má, chính ông ấy là kẻ có tội; tại ông ấy hết. Ông ấy không hề iêu chúng mình.

— Không, ông ấy có iêu chúng mình.

— Đi đi má.

— Làm sao má bỏ ông ấy được? ông ấy có sung sướng đâu?

— Em Lisa đâu rồi?

— Nó nằm. Vừa về, nó bị ốm. Mẹ sợ. Tại sao chúng nó tức giận ông ấy đến thế? Chúng nó sẽ làm gì ông? ông ấy đi đâu rồi? Tại sao viên sĩ quan ấy dọa ông?

— Thưa má, không có việc gì xảy ra cho ông ấy đâu, không bao giờ xảy ra việc gì cho ông. Không bao giờ xảy ra việc gì cho ông. Và không thể xảy ra việc gì cho ông. Ông là như thế! nhưng, bà Tatiana đến kia, má hỏi bà ấy nếu má không tin con. (Bà Tatiana vừa vào). Con xin chào má con sẽ trở lại ngay va con sẽ iêu cầu má một lần nữa.

Tôi chạy đi. Tôi không thể gặp ai, không kể bà Tatiana. Mẹ tôi làm tôi khổ quá. Tôi muốn được iền một mình, một mình thôi.

5

NHƯNG chưa đến con đường kế tiếp, tôi đã cảm thấy không thể đi nữa; tôi vấp một cách vô lí vào người ta, những người lạ và vô tình; nhưng chui vào đâu bây giờ? Tôi có ích gì cho ai và tôi đây, tôi cần gì bây giờ? Tôi lếch thếch đi như một cái may đến nhà hoàng thân Sẹc, mà không nghĩ tí nào đến ông ấy. Ông hoàng không có ở

https://tieulun.hopto.org

nhà. Tôi nói với Pie (người hầu) tôi sẽ đợi ông ở văn phòng (như tôi đã làm nhiều lần). Đó là một căn phòng có trần rất cao, chất đầy bàn ghế. Tôi chui vào góc tối nhất, ngồi vào một ghế dài và chống cùi lên bàn, ôm đầu trong hai tay. Vâng, chính là câu hỏi: « Tôi cần gì bây giờ?». Tôi có thể đặt câu hỏi, nhưng không thể nào trả lời.

Tuy nhiên, tôi không thể suy luận cũng không thể hỏi. Trên kia, tôi đã nói trước rằng, vào cuối thời kì này, tôi bị «các biến cố đè bẹp tôi». Bây giờ, ngồi đây, hình như một mớ lộn xộn quay cuồng trong đầu tôi. «Vâng, tôi không thấy gì, không hiểu gì hết về con người ấy»: đó là ý nghĩ lâu lâu xuyên qua trí óc tôi. « Vừa rồi, ông ấy cười trước mặt tôi. Không, không phải ông cười tôi, ông chỉ cười Biôring, chứ không phải cười tôi. Hôm kia, lúc ăn tối, ông đã biết hết và ông buồn bã lắm. Ông đã bắt gặp lời thú tội của tôi ở tiệm ăn và ông đã bóp méo tất cả sự thật. Ông ấy cần gì sự thật? Ông không tin một nửa chữ về những gì ông đã viết trong thư. Ông chỉ cần xúc phạm, xúc phạm không lí do, không biết tại sao, ông dựa vào một cớ nào đó, và cớ ấy chính tôi đã cung cấp cho ông ta... quả là hành động của một thứ chó dại! Bây giờ ông có định giết Biôring không? Và tại sao? chỉ lòng ông biết tại sao! Nhưng tôi không biết trong lòng ông có gì... Không, không, đến bây giờ tôi vẫn không biết. Ông có iêu người ấy say đắm đến vậy không? Hoặc là ông có ghét người ấy một cách si dại như vậy không? Tôi không biết, và chính ông ấy có biết không? Tại sao tôi lại nói với mẹ rằng «Không thể có việc gì xảy đến cho ông », tôi định nói gì vậy? Tôi đã mất ông hay tôi chưa mất ông?»

— Bà ta đã trông thấy người ta xô tôi... Bà ta cũng cười, hay là không cười? Nếu là tôi thì tôi sẽ cười! Người ta đã đánh một tên gián điệp, một tên gián điệp!...

Còn việc này nữa là nghĩa làm sao, (ý nghĩ này dọt

https://tieulun.hopto.org

ngột đến với tôi), việc ông ấy viết trong bức thư ô nhục ấy rằng văn kiện chưa bị đốt và vẫn còn...»

« Ông sẽ không giết Biôring, chắc chắn hiện giờ ông đang ở trong tiệm ăn, đang nghe Lucia! nhưng có lẽ sau khi nghe Lucia, ông sẽ đi giết Biôring, Biôring đã xô tôi, hắn suýt đánh tôi. Hắn có đánh tôi không? Biôring không thèm đánh nhau với Vécsilốp: thế thì hắn có đánh nhau với tôi không? » « có lẽ ngày mai tôi phải giết hắn bằng một phát súng lục, và rình hắn ở ngoài đường phố... » Tôi đã nẩy ra ý kiến ấy một cách máy móc, mà không suy gẫm lâu dài.

Có lúc tôi mơ thấy cánh cửa sắp mở ra, và Catơrin hiện ra; bà bước vào và đưa bàn tay cho tôi, và cả hai chúng tôi phá lên cười... À, bạn ơi, cậu sinh viên ơi! Ý nghĩ ấy, hay nói đúng hơn sự ham muốn hiện đến khi căn phòng bắt đầu mờ tối. « Nhưng tôi đứng trước mặt bà rất lâu rồi tôi cáo biệt bà, trong khi nàng đưa tay ra và cười? Làm sao ra nông nỗi này: chỉ có một thời gian ngắn mà một khoảng cách kinh khủng! Hãy tìm đến bà ta và giải thích cho bà hiểu ngay bây giờ, một cách đơn giản, đơn giản! Chúa ơi, một thế giới mới lạ đang bắt đầu! Vâng, một thế giới mới, hoàn toàn, hoàn toàn mới... Lisa, ông hoàng, vẫn còn là thế giới cũ. Hiện giờ tôi đang ở trong nhà ông hoàng. Còn mẹ tôi, làm thế nào bà có thể sống với ông ta, nếu chuiện ấy có thật? Tôi thì tôi có thể làm, tôi là tất cả, nhưng mẹ tôi thì sao? Việc gì sẽ xảy đến cho bà bây giờ?» Và như trong một cơn lốc, hình dáng của Lisa, của Anna, của Stêbelkốp, của ông hoàng, của Afésđốp, của tất cả mọi người kéo nhau đi qua trong đầu óc bệnh hoạn của tôi mà không để lại một dấu vết nào. Các ý nghĩ của tôi càng lúc càng trở nên vô hình, không nắm giữ lại được; tôi thích thú mỗi khi hiểu được một ý nghĩ và níu lại được.

Bỗng nhiên tôi nghĩ: «Tôi có ý nghĩ của tôi rồi, nhưng có thật thế không? Phải chăng là một câu đã học thuộc

https://tieulun.hopto.org

lòng? «Ý nghĩ» của tôi là bóng tối và cô đơn, nhưng giờ đây, làm sao tôi có thể ẩn mình trong bóng tối như trước kia? Trời ơi, chỉ tại tôi không đốt «văn kiện» ấy! Hôm kia tôi đã quên đốt nó đi. Tôi sẽ trở về và tôi sẽ đốt nó trên ngọn đèn sáp, vâng, trên ngọn đèn sáp; tuy nhiên tôi không biết có phải bây giờ tôi nghĩ như vậy không...»

Trời đã tối từ lâu: Pie đem đèn sáp lên. Nó dừng lại trước mặt tôi và hỏi tôi đã ăn chưa. Tôi chỉ ra dấu tay. Tuy thế, một giờ sau, nó đem trà cho tôi và tôi uống ngon lành một tách lớn, sau đó tôi hỏi giờ. Đã tám giờ rưỡi và tôi không hề ngạc nhiên là đã đến đây từ lúc năm giờ.

Pie nói: «Tôi có đến ba lần, nhưng tôi tưởng cậu ngủ.»

— Tôi không nhớ có thấy nó vào. Tôi không hiểu tại sao, nhưng bỗng nhiên tôi cảm thấy lo sợ vì đã «ngủ», tôi đứng lên và đi đi lại lại để không «ngủ quên» nữa. Rồi tôi nghe đau trong đầu. Đúng 10 giờ, ông hoàng đi vào và tôi ngạc nhiên là tôi đã đợi ông. Tôi hoàn toàn quên điều ấy, quên hoàn toàn.

Ông hoàng nói: «Anh ở đây thế mà tôi đi tìm anh ở đằng nhà.»

Vẻ mặt ông u uất và nghiêm nghị, không một nụ cười Trong đôi mắt ông, một định kiến.

Ông nói tiếp với một vẻ đăm chiêu:

— Tôi chiến đấu suốt cả ngày và tôi đã vận dụng hết mọi phương tiện; tất cả đều hỏng và bây giờ thật là ghê gớm.., (ghi chú: trước đó ông không đến nhà ông hoàng Nicôla). Tôi đã gặp Gibelski, quả là một người không tưởng tượng được. Anh thấy không: trước tiên phải có tiền, sau đó sẽ hay. Nếu có tiền mà không làm được, thì... Nhưng tôi đã định ngày hôm nay không nghĩ đến chuyện ấy. Hôm nay chỉ kiếm cho ra tiền, ngày mai sẽ hay. Tiền anh được hôm kia vẫn còn nguyên, không suy suyển một Kôpêch nào.

https://tieulun.hopto.org

Còn đây ba ngàn rúp trừ đi ba trăm rúp. Anh lấy đi và thêm vào đó bảy trăm cho đủ số ngàn, còn tôi lấy hai ngàn kia. Rồi chúng ta sẽ đến nhà Décchikốp, chúng ta sẽ ngồi ở hai đầu bàn đối diện nhau và sẽ cố gắng ăn cho được mười ngàn rúp, may ra chúng ta đi đến một cái gì, nếu không thì... Tôi chỉ còn có lối thoát duy nhất ấy».

Ông nhìn tôi với vẻ mặt đầy nhẫn nhục.

Tôi kêu lên như vừa sống lại: «Vâng, vâng. Chúng ta đi! Tôi chỉ chờ hoàng thân...»

Xin ghi kĩ là suốt mấy giờ vừa qua, không một lúc nào tôi nghĩ đến bàn rulét.

Đột ngột ông hoàng hỏi:

— Thế còn sự ô nhục? Còn sự đê tiện của việc chúng ta sắp làm?

Tôi la lên: «Sao? Vì chúng ta đi đánh rulét? Nhưng tất cả đều ở điểm này. Tiền là tất cả. Chính chúng ta, mới là thánh, còn Biôring đã bị mua chuộc, Anna cũng bị mua chuộc, và ông Vécsilốp, hoàng thân biết ông Vécsilốp là một người cuồng si chứ? Một người cuồng si! Một người cuồng si!

— Đôlgôruki, anh khỏe chứ? Mắt anh lạ kì quá.

— Hoàng thân nói như vậy để đi đến đó một mình phải không? Bây giờ tôi không rời hoàng thân nữa đâu. Cả đêm tôi mơ tưởng đến bài bạc không phải để mà đùa.

Rồi tôi la lớn như đã tìm ra được đáp số của bí quiết:

— Đi, chúng ta đi!

— Đi thì đi, tuy rằng anh bị sốt và ở đó...

Ông hoàng không nói hết câu. Trên khuôn mặt ông, có một vẻ gì đau khổ, dễ sợ. Chúng tôi đã ra đi. Đột nhiên ông dừng lại ở ngưỡng cửa và nói:

— Anh biết không, ngoài bài bạc ra, còn một lối thoát khác?

https://tieulun.hopto.org

— Lối thoát nào?

— Một lối thoát vương giả.

— Sao? Sao?

— Sau này anh sẽ biết. Bây giờ chỉ cần biết tôi không xứng đáng với lối thoát ấy, vì đã trễ quá rồi. Chúng ta đi và anh hãy nhớ lời tôi. Chúng ta hãy thử lối thoát thông thường. Có lẽ nào tôi không biết rằng tôi đang cố ý và tự nguiện hành động như một tên lính hầu?»

6

TÔI chạy đến bàn rulét, xem nó như là nơi tập trung giải pháp cứu nguy, thoát hiểm thế mà, như tôi đã nói, trước khi ông hoàng đến, tôi không nghĩ đến nó. Vả lại, tôi đánh bạc không phải cho tôi, nhưng bằng tiền của ông hoàng và cho ông hoàng. Tôi không thể hiểu cái gì đã lôi cuốn tôi, nhưng tôi bị lôi cuốn không gì cản được. Không, chưa bao giờ những người ấy, những khuôn mặt ấy, những tay hồ lì, những tiếng thét của con bạc, tất cả căn phòng của Décchikốp đối với tôi lại gớm ghiếc, đen tối, thô lỗ và buồn bã như lần này! Tôi nhớ quá rõ cảm giác tang tóc và đau buồn đôi lúc cấu xé tim tôi suốt những giờ tôi ngồi trước bàn. Nhưng tại sao đã lại không bỏ đi! Tại sao tôi chịu đựng, như là tôi tự bắt buộc phải chịu một khổ dịch một hi sinh, một kì công? Tôi chỉ biết nói thế này: tôi không thể khẳng định rằng lúc bấy giờ tôi có đầy đủ lí trí. Thế mà tôi chưa khi nào chơi bạc một cách khôn ngoan hơn đêm ấy. Tôi im lặng và tập trung tư tưởng, thận trọng và tính toán đến phát sợ; tôi kiên nhẫn và tiện tặn, nhưng đồng thời cũng cương quiết vào những lúc có tính cách quiết định. Tôi lại ngồi trước *số không*★, nghĩa là giữa Décchikốp và Afécđốp, anh nầy luôn luôn ngồi bên mặt

https://tieulun.hopto.org

cũ. Décchikốp; tôi ghê tởm chỗ ngồi ấy, nhưng tôi nhất định đặt vào *số không* mà tất cả những chỗ khác chung quanh *số kkông* đều có người. Chúng tôi chơi được hơn một giờ; từ nơi tôi ngồi, tôi thấy ông hoàng đứng lên, mặt tái, ông đi về phía chúng tôi và dừng lại trước mặt tôi, bên kia bàn; ông đã thua hết và im lặng nhìn tôi chơi, có lẽ ông không còn hiểu gì và cũng không còn nghĩ đến canh bạc. Đúng lúc ấy tôi bắt đầu được và Décchikốp, chung cho tôi một số tiền. Thình lình Afécđốp, không nói năng gì và ngay dưới mắt tôi, với một thái độ rất hỗn xược, lấy của tôi một trong những tờ bạc một trăm rúp và để nhập vào đống bạc trước mặt nó. Tôi hét một tiếng và nắm tay nó. Lúc bấy giờ một chuiện bất ngờ xảy đến ngay cho tôi: người tôi như được buông cương; tất cả những chuiện ghê tởm và nhục mạ trong ngày bỗng nhiên cô đọng lại trong khoảnh khắc ấy, trong việc mất tờ giấy bạc. Có thể nói tất cả những gì đã chứa chất và dồn nén trong tôi chỉ chờ lúc ấy để bùng nổ.

— Nó là một tên trộm! Nó vừa đánh cắp của tôi tờ bạc một trăm!» tôi tức giận vừa la lớn, vừa nhìn chung quanh.

— Tôi không tả lại cảnh ồn ào do tiếng kêu của tôi gây ra. Một chuiện như vậy tại nơi này thật là hoàn toàn mới lạ. Ở nhà Décchikốp, người ta thường có thái độ đàng hoàng và nhờ vậy nhà ấy được tiếng tốt. Nhưng tôi không tự chủ được nữa giữa tiếng ồn và tiếng la, bỗng nghe tiếng nói của Décchikốp:

— Xấp bạc quả đã biến mất, không còn nói gì nữa. Mới vừa ở đây mà! Bốn trăm rúp.»

Đây là vụ khác nữa: một xấp bốn trăm rúp của nhà cái đã biến mất, dưới mũi của Décchikốp. Décchikốp chỉ chỗ để xấp bạc, «xấp bạc vừa mới còn đây», và chỗ ấy gần tôi, sát người tôi, sát chỗ tôi để bạc của tôi, tóm lại chỗ ấy vô cùng gần tôi hơn là gần Afécđốp.

https://tieulun.hopto.org

— Kẻ trộm ở đây. Cũng nó đánh cắp nữa, soát trong người nó», tôi vừa la, vừa chỉ Afécđốp.

Một giọng nói oai nghiêm và rổn rảng vang lên giữa những tiếng la lối: «Tất cả đều do người ta đã cho vào đây bất cứ ai. Những người không được giới thiệu. Ai đã đưa nó đến? Nó là ai?

— Một tên Đôlgôruki.

— Hoàng thân Đôlgôruki?

— Ông hoàng Sẹc đã đưa nó tới,» một người la lên.

— Tôi giận quá nói lớn với ông hoàng qua chiếc bàn:

— Hoàng thân ơi, họ tưởng tôi là kẻ trộm trong khi chính tôi cũng vừa bị người ta đánh cắp! Xin hoàng thân nói với họ, nói cho họ biết tôi là ai».

Lúc bấy giờ xảy ra một việc kinh khủng hơn tất cả những việc đã xảy ra từ trước đến nay và ngay cả suốt cuộc đời tôi: ông hoàng không nhận tôi. Tôi thấy ông nhún vai, và để đáp lại các câu hỏi đổ xô vào ông, ông tuiên bố bằng một giọng rõ ràng và sắc bén:

— Tôi, tôi không bảo đảm cho ai hết. Tôi iêu cầu các ông để tôi iên.»

Trong khi ấy Afécđốp đứng lên trong đám người, lớn tiếng đòi người ta lục soát nó. Nó đã lật các túi áo. Nhưng người ta đã đáp lại sự đòi hỏi của nó bằng những tiếng la: «Không, không, kẻ trộm người ta đã biết rồi!»

Hai người hầu đã được gọi đến nắm lấy tay tôi từ phía sau.

Tôi vừa la lên, vừa tìm cách thoát ra: «Tôi không để ai lục soát, tôi không cho phép.»

Nhưng người ta lôi tôi vào một phòng kề cận và ở đó, giữa đông người, họ lục soát tôi không sót một nếp áo. Tôi la lớn và vùng vẫy.

Một người nói: «Có lẽ nó đã quăng xuống đất, thử tìm xem.»

https://tieulun.hopto.org

— Nhưng ở dưới đất, tìm chỗ nào?

— Dưới bàn. Có lẽ nó đã có thì giờ quăng đi.

— Chắc chắn là không còn dấu vết.

Người ta dẫn tôi đi, nhưng tôi đã có thể dừng lại ở ngưỡng cửa và hét lớn trong cơn điên tiết.

— Cảnh sát cấm chơi rulét. Ngày hôm nay, tôi sẽ tố cáo tất cả các người.»

Người ta đẩy tôi xuống bậc cấp, phủ áo choàng lên người tôi và... người ta mở cửa ra đường cho tôi.

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG CHÍN

I

NGÀY ấy đã kết thúc bằng một tai họa, nhưng còn buổi đêm. Sau đây là những gì tôi còn nhớ về đêm đó.

Có lẽ tôi ra ngoài đường phố lúc quá khuia một chút. Đêm trong sáng, iên tĩnh và lạnh. Trong lúc hấp tấp nóng nảy, tôi đi như chạy, nhưng không phải về nhà. « Về nhà làm gì? Giờ đây, làm thế nào có vấn đề nhà với cửa? Trong một mái nhà, người ta sống, ngày mai tôi sẽ thức dậy để sống: bây giờ có còn được như vậy nữa không? Cuộc đời đã hết, bây giờ không thể sống nữa.»

Tôi đành đi theo các đường phố, không phân biệt đi đâu và cũng không biết tôi muốn đi đến nơi nào. Nóng bức quá, lâu lâu tôi lại mở chiếc áo choàng bằng lông chồn nặng trịch. Hình như bây giờ không có một hành động nào đối với tôi có mục đích cả.» Một việc quái lạ: tôi có cảm giác triền miên rằng tất cả, chung quanh tôi, ngay cả không khí tôi thở, đều thuộc về một hành tinh khác, hình như là thình lình tôi ở trên cung trăng. Tất cả, thành phố, người qua lại, hè đường tôi đang chạy, tất cả đều không phải của tôi nữa; tôi tự nhủ: «Đây là công trường « Các lâu đài », đây là nhà thờ Thánh Isắc, nhưng giờ đây tôi không dính líu gì đến cảnh vật ấy nữa.» Tất cả đã trở thành xa lạ, đột ngột tất cả đã hết là của tôi. «Trước đây tôi có mẹ tôi có Lisa, thế mà giờ đây mẹ và Lisa có nghĩa gì đối với tôi nữa đâu? Tất cả đều hết, tất cả đã hết một lượt, trừ một điều: tôi vĩnh viễn là một tên ăn trộm.

— Làm thế nào chứng tỏ tôi không phải là một tên trộm? Bây giờ có còn được không? Đi Mĩ? nhưng làm thế

https://tieulun.hopto.org

tôi chứng tỏ được gì? Ông Vécsilốp sẽ là người đầu tiên tin rằng tôi ăn trộm. Còn « cái ý tưởng ấy ». tưởng gì? giờ đây « ý tưởng » đó có nghĩa gì? Năm chục năm nữa, một trăm năm nữa, khi nào tôi đi qua, cũng sẽ có một người để chỉ tôi và nói: «Đó là một tên ăn trộm. Nó đã khánh thành ý tưởng của nó bằng cách ăn trộm tiền ở bàn rulét...»

Tôi có oán giận không? Tôi không biết. Có lẽ có. Thật kỉ lạ, hình như từ lúc thơ ấu, tôi đã có đặc tính này: khi người ta hại tôi, hại tới cùng, khi người ta xúc phạm tôi tột độ, tôi vẫn luôn luôn khao khát tự nguiện chịu đựng sự lăng nhục một cách thụ động: « Này, anh đã làm nhục tôi, thế thì tôi sẽ tự làm nhục tôi thêm nữa. Hãy xem đây, hãy cảm phục đi.» Ông Túts a trước kia đánh tôi để cho thấy tôi là một thằng đầy tớ chứ không phải là con một vị nguiên lão: thế là tôi đóng vai đầy tớ ngay, không những tôi ngoan ngoãn trả quần áo lại cho ông, tôi còn tự tay lấy bàn chải và chăm chỉ phủi sạch đến hạt bụi nhỏ nhất, không cần ông iêu cầu hay ra lệnh, đôi khi quá hăng trong phận sự đầy tớ, tôi cầm bàn chải chạy theo ông để phủi vết dơ cuối cùng trên áo ông, đến nỗi đôi khi chính ông đã cản lại: « Được rồi, được rồi, Đôlgôrưki; được rồi!». Mỗi khi ông ta về và cởi áo choàng, tôi liền đem ra chải, gấp lại cẩn thận và lấy một miếng lụa có kẻ ô phủ lên. Tôi biết rằng các bạn học chế nhạo và khinh bỉ tôi, tôi biết rõ như vậy nhưng chính điều ấy làm tôi thích thú: « các người muốn tôi là đầy tớ thì đầy tôi là đầy tớ. Đã là đầy tớ thì phải làm đầy tớ cho trót ». Mối căm thù thụ động và niềm oán hận sâu kín đã được tôi giữ mãi nhiều năm. Tại nhà Decchikốp trong cơn tức giận như điên, tôi đã hét cho cả phòng nghe: « Tôi sẽ tố cáo các người, trò chơi rulét đã bị cảnh sát nghiêm cấm ». Tôi xin thề rằng lúc thốt ra câu ấy, tôi có một cảm nghĩ tương tự như lúc còn ở nhà Túts a người ta

https://tieulun.hopto.org

đã hạ nhục tôi, lục soát tôi, công nhiên xem tôi là một tên ăn cắp, nói tóm lại là người ta giết tôi thế thì, các người nên biết, tôi chỉ là một thằng ăn cắp, tôi còn là một tên tố cáo người khác. Bây giờ nhớ lại, tôi giải thích và tóm tắt sự việc như vừa rồi; nhưng lúc bấy giờ, không có vấn đề phân tách; la lên như vậy nhưng không cố ý; một giây đồng hồ trước, tôi không biết rằng tôi sẽ la, tiếng la ấy tự thốt ra, chính vì đó là đặc tính của tôi.

Trong khi tôi chạy, sự mê sảng có lẽ đã bắt đầu, nhưng tôi nhớ rất rõ tôi đã hành động với đầy đủ ý thức. Tuy nhiên, tôi xin nói chắc chắn rằng cả một loạt tự nhiên ý nghĩ và kết luận đã khép lại đối với tôi: ngay lúc bấy giờ tôi cảm thấy có thể có một loại tư tưởng nào đó và không cách nào có những tư tưởng khác?» Cũng như một số các quiết định của tôi, tuy phát xuất từ một ý thức sáng suốt, nhưng có thể bên trong không hợp lí chút nào và chăng, tôi nhớ rất rõ ràng đôi lúc tôi nhận thức rõ ràng tính cách phi lí của một quiết định, nhưng đồng thời tôi vẫn đem ra áp dụng lập tức và với đầy đủ ý thức. Vâng, tội lỗi rình rập tôi trong đêm ấy và chỉ do tình cờ nên không xảy ra.

Thình lình tôi nhớ đến lời nói của bà Tatiana về ông Vécsilốp: «Ông ấy hãy đi ra đường xe lửa Nicôla kê đầu trên đường rầy: người ta sẽ dứt đầu ông gọn gàng.» Ý nghĩ ấy chi phối tâm trí tôi một lúc, nhưng tôi xua đuổi ngay một cách đau khổ: «Kê đầu lên trên đường rầy rồi chết? Nhưng ngày hôm sau, người ta sẽ nói: nó làm như vậy là vì nó đã ăn cắp, nó xấu hổ. Không, không bao giờ!» Vậy rồi, tôi còn nhớ, ngay lúc ấy tôi cảm thấy một tia lửa hận thù ghê gớm. Tôi tự nhủ: «Thế nào? Từ nay sẽ vô phương minh oan, vô phương làm lại cuộc đời mới. Thế là phải khuất phục, làm một tên đầy tớ, một con chó, một con ruồi một tên tố cáo kẻ khác, giờ đây đã thành chính công, và trong khi ấy chuẩn bị một cách êm ái rồi một ngày đẹp

https://tieulun.hopto.org

trời nào đó, cho nổ tung hết, tiêu diệt hết, thiên hạ sẽ đột ngột biết đó chính là người đã bị gán cho tôi ăn cắp... Chỉ lúc ấy mới tự sát».

Tôi không biết đã đi cách nào mà lại đến một đường hẻm gần đại lộ các Hiệp-sĩ vệ-binh*. Những bức tường cao dùng để rào các sân sau đứng sững hai bên con hẻm khoảng gần một trăm bước. Sau một bức tường, bên trái, tôi thấy một đống củi lớn, một công trường vượt lên trên bức tường hơn hai thước. Tôi dừng lại ngay và bắt đầu suy nghĩ. Trong túi tôi có diêm-đèn-cầy trong một hộp nhỏ bằng bạc. Tôi xin nhắc lại, lúc ấy tôi ý thức rõ rệt những điều tôi suy tưởng và định làm và vì vậy tôi còn nhớ mãi đến ngày nay; tuy nhiên vì lí do gì tôi muốn làm thì tôi hoàn toàn không biết. Tôi chỉ nhớ rằng đột nhiên tôi muốn thế này: «Trèo lên bức tường là việc có thể làm được,» tôi lí luận như vậy; quả thật cách đó hai thước, có một cánh cổng hình như vẫn đóng lại từ nhiều tháng. Tôi tiếp tục suy nghĩ: «Nếu để chân lên bờ phía dưới, người ta có thể níu vào phía trên cánh cổng, trèo lên tường mà không ai thấy; không một người! im lặng hoàn toàn! Khi đã lên trên tường, tôi sẽ ngồi đàng hoàng và châm lửa đống củi. Dễ lắm, không cần tụt xuống cũng được, bởi vì đống gỗ sát vào bức tường. Trời lạnh, lửa càng mau bén; chỉ cần lấy tay với một khúc củi cây phong... Nhưng tại sao lại một khúc? ngồi trên tường, có thể dùng tay trực tiếp gỡ một ít miếng vỏ, dùng diêm đốt cho cháy rồi nhét vào đống củi, thế là có đám cháy. Tôi sẽ nhảy xuống dưới bức tường rồi bỏ đi; không cần phải chạy, vì phải lâu người ta mới để ý...» Tôi nghĩ như vậy và bỗng nhiên tôi nhất định làm. Tôi cảm thấy vô cùng thích thú, hân hoan và tôi trèo lên. Tôi trèo rất giỏi: từ lúc ở trường trung học, tôi rất cừ về thể dục; nhưng tôi mang giày cao su nên khó trèo. Tuy vậy, tôi đã nắm được một bờ tường nhỏ và trườn lên;

https://tieulun.hopto.org

tôi sắp đưa tay kia để níu chóp tường thì bất thần tôi hổng chân và té ngửa. Tôi đoán ót tôi đập xuống đất và tôi nằm bất tỉnh có lẽ hai hay ba phút. Khi tỉnh lại, bất giác tôi khép áo choàng lại, vì cảm thấy lạnh không chịu nổi, và không biết rõ mình đang làm gì, tôi bò vào một góc cổng, thu mình ở đó, ngồi co ro lại, trong một góc ở giữa cánh cổng và chỗ vách tường nhô ra. Đầu óc tôi lộn xộn và hình như tôi thiếp đi rất mau: Bây giờ tôi nhớ lại như trong một giấc mộng rằng thình lình tôi nghe vang lên trong tai một tiếng chuông sâu thẳm và nặng nề, và tôi nghe tiếng chuông với nỗi lòng hoan lạc...

2

QUẢ thật, cứ hai hay ba giây đồng hồ, tiếng chuông lại ngân lên, tuy nhiên không phải là tiếng chuông cấp báo, mà một thứ tiếng êm ả mênh mông; đột ngột tôi phân biệt được: chính là tiếng chuông rất quen thuộc của nhà thờ thánh Nicôla, một nhà thờ màu đỏ gần nhà ông Tútsa,— một nhà thờ cổ kính của thủ đô Mạc tư khoa, tôi còn nhớ rõ, được xây cất dưới triều đại Alexis Mikailôvích, có nhiều đường viền chạm trổ, nhiều viên đài và nhiều cột tròn. Tuần lễ Phục-sinh vừa chấm dứt, trên các cây phong gầy guộc trong vườn nhà Tútsa những lá xanh mới chớm bắt đầu rung nhẹ. Mặt trời gay gắt buổi chiều chiếu ánh sáng nghiêng nghiêng trong lớp học chúng tôi và tôi, trong căn phòng nhỏ hẹp ở phía trái, nơi mà ông Tútsa đã để tôi ở riêng, cách biệt với bọn con các bá tước và nguiên lão, tôi tiếp một người khách. Vâng, là một đứa con không chính thức, lần đầu tiên từ khi tôi đến ở nhà Tútsa tôi có một người khách. Tôi đã nhận ra người khách khi người ấy mới bước vào:

https://tieulun.hopto.org

đó là mẹ tôi, dù rằng từ ngày bà đưa tôi đi chịu lễ ban thánh thể tại nhà thờ trong làng có chim bồ câu chui qua nóc nhà tròn, tôi không hề gặp bà lần nào. Chúng tôi ngồi đó và tôi nhìn bà một cách kì quặc. Sau này, nhiều năm sau, tôi biết lúc bấy giờ, sống một mình không có ông Vécs-ilốp đã đột ngột xuất ngoại, mẹ tôi đã *tự quiền* đi Mạc-tư-khoa với một ít tiền khốn khổ, hầu như giấu những người thường săn sóc cho bà, và như vậy chỉ để thăm tôi. Một điều lạ nữa: lúc vào, bà nói chuiện với Túts a, nhưng với tôi, bà không nói bà là mẹ tôi. Bà ngồi đó, gần tôi, và tôi còn nhớ, tôi ngạc nhiên nhận thấy bà ít nói. Bà có đem theo một gói quần áo, bà mở ra: có sáu trái cam, vài chiếc bánh ngọt thơm và hai ổ bánh mì trắng. Tôi tức giận vì mấy chiếc bánh và trả lời với vẻ khó chịu rằng người ta cho chúng tôi ăn tử tế lắm và mỗi ngày có một ổ bánh mì lớn với trà.

— Con ạ, có sao đâu, má đã ngây thơ tự nghĩ: « Có lẽ trong trường này, học trò ăn khổ ». Đừng giận mẹ nghe cưng.

— Nhưng bà Antônin (vợ ông Túts a) sẽ phật lòng. Bạn bè cũng sẽ chê nhạo con.

— Thế con không thích hả? Dù sao, có lẽ con cũng sẽ ăn chứ?

— Má để đó cũng được...

Tôi không động đến các món quà ấy; mấy quả cam và mấy chiếc bánh ngọt nằm trên bàn trước mặt tôi, còn tôi thì ngồi iên, đôi mắt nhìn xuống, nhưng với một vẻ rất đàng hoàng. Biết đâu, có lẽ tôi không muốn mẹ tôi biết rằng bà đến thăm làm tôi xấu hổ với bạn bè, có lẽ tôi muốn nói sơ cho bà biết: « Má thấy đó, má làm con xấu hổ, mà má không tự hiểu!.» Tôi, một đứa trẻ đã từng chạy theo Túts a tay cầm chiếc bàn chải để phủi từng hạt bụi nhỏ! Tôi cũng tưởng tượng tất cả những lời nhạo báng của bọn

https://tieulun.hopto.org

con nít khác sau khi mẹ tôi đi, và có lẽ của cả Túts a nữa và trong lòng tôi không có một cảm tình nào đối với bà. Tôi liếc nhìn chiếc áo cũ kĩ và sậm màu của bà, đôi bàn tay hơi thô gần giống bàn tay của các công nhân, đôi giày hoàn toàn thô kệch, gương mặt gầy mòn khá nhiều; vầng trán bà đã có nhiều vết nhăn nhỏ, tuy rằng sau khi mẹ tôi đi, bà Antônin đêm ấy có nói với tôi « Mẹ anh trước kia hẳn là không xấu».

Chúng tôi đang như vậy thì Agát đi vào, tay bưng một chiếc khay trên ấy có để một tách cà phê. Lúc ấy vào buổi xế, và gia đình Túts a, vào giờ đó thường uống cà phê tại nhà, ở phòng khách. Nhưng mẹ tôi cảm ơn và không cầm tách cà phê: sau này tôi được biết bà không bao giờ uống cà phê, vì cà phê làm cho tim bà đập. Vợ chồng Túts a trong thâm tâm cho rằng việc mẹ tôi đến thăm và việc cho phép bà đến gặp tôi biểu tỏ sự hạ cố vô cùng của họ, cho nên có thể nói tách cà phê đưa đến cho mẹ tôi là tột đỉnh của nhân ái, là một cử chỉ hiến hách, đem lại vinh dự tột cùng cho những tình cảm văn minh và những quan niệm Âu phương của họ, mặc dù mọi việc đều tương đối. Tuy nhiên, như một sự trùng hợp hữu ý, mẹ tôi từ chối tách cà phê.

Người ta gọi tôi đến gặp ông Túts a. Ông ấy bảo tôi lấy tất cả sách vở đưa cho mẹ tôi xem: «Để cho bà ấy thấy anh đã nhờ trường tôi đến mức nào.» Rồi bà Antônin, bặm môi lại, cũng nói rỉ rén với một giọng châm chọc:

— Tôi chắc cà phê của chúng tôi không vừa ý mẹ anh.

Tôi thu nhặt mấy quiển vở của tôi và đem cho mẹ tôi đang chờ đợi. Tôi đi qua trước mặt bọn con các ông bà tước và nguiên lão đang tập họp trong lớp và đang rình xem mẹ con tôi. Tôi lại thấy thích tuân lệnh của ông Túts a một cách hết sức đứng đắn. Tôi giở các cuốn vở của tôi theo đúng qui củ và giải thích: «Kia là các bài văn phạm

https://tieulun.hopto.org

Pháp. Đây là các bài chính tả. Đây là cách chia các trợ động từ «có» và «là». Đây là địa dư, bài mô tả các đô thị chính ở Âu-châu và ở các nước khác trên thế giới, vân vân». Trong suốt nửa giờ hay hơn nữa, tôi giải thích tất cả bằng một giọng đều đều, mắt nhìn xuống ra vẻ một đứa con có giáo dục. Tôi biết mẹ tôi không hiểu gì về khoa học, có lẽ bà không biết viết —, nhưng chính vì vậy mà tôi thích việc tôi đang làm. Tuy thế, tôi không làm cho bà mệt mỏi; bà nghe tất cả không hề ngắt lời tôi, bà chú ý hết sức và có vẻ tôn kính nữa, đến nỗi cuối cùng tôi chán quá và tự ý dừng lại. Và lại, ánh mắt của bà thật buồn và có nét gì đáng thương trên gương mặt bà.

Rồi mẹ tôi đứng lên để đi. Thình lình chính ông Túts a bước vào. Với một vẻ trịnh trọng ngu ngốc, ông hỏi mẹ tôi có hài lòng về các kết quả của con bà hay không. Mẹ tôi lí nhí mấy lời cảm ơn không mạch lạc. Rồi bà Antônin vào. Mẹ tôi iêu cầu cả hai vợ chồng đừng bỏ rơi đứa con mồ côi, «bởi vì bây giờ nó hầu như một trẻ mồ côi, xin hãy tiếp tục các ân huệ của ông bà...» Và, với đôi mắt đẫm lệ, mẹ tôi chào cả hai vợ chồng, chào riêng từng người, chào cúi rạp, như hạng thứ dân khi đến thỉnh cầu điều gì với các ông lớn. Vợ chồng ông Túts a không ngờ được như vậy, và thái độ bà Antônin dịu hẳn lại trông thấy; có lẽ bà đột nhiên thay đổi kết luận về tách cà phê. Ông Túts a, với vẻ nghiêm trọng gia bội, trả lời một cách ưu ái rằng ông không phân biệt giữa các con trẻ, tất cả ở đây đều là con ông và ông là cha của chúng, rằng tôi gần ngang hàng với con các ông nguiên lão và bá tước, và rằng phê phán là một việc tốt» vân vân. Mẹ tôi vái chào rối rít, nhưng cuối cùng, bà e thẹn, quay lại phía tôi và nói mấy tiếng: «Thôi má về con nhá» với đôi mắt long lanh ngấn lệ.

Bà ôm hôn tôi hay đúng hơn tôi cho phép bà ôm hôn tôi. Rõ ràng bà muốn ôm hôn tôi lần nữa, siết tội vào lòng,

https://tieulun.hopto.org

nhưng phải chăng bà xấu hổ trước mọi người, hoặc bà buồn phiền chuiện gì, hoặc bà đoán tôi xấu hổ vì bà, dù sao, sau khi chào vợ chồng Túts a lần cuối, bà vội vàng đi ra cửa. Tôi đứng sững ở đó.

Bà Antônin nói: «Theo mẹ anh đi chứ! Chú bé này không có tim».

Để đáp lại, ông Túts a nhún vai, có nghĩa là: «Không phải vô cớ mà tôi xem nó như một tên đầy tớ.»

Tôi ngoan ngoãn đi theo mẹ tôi xuống; chúng tôi ra đến bực thềm. Tôi biết bọn kia đang đứng ở cửa sổ nhìn tôi. Mẹ tôi quay về phía nhà thờ và làm ba dấu thánh giá thành kính; môi bà run run; một tiếng chuông trầm trầm ngân vang đều đặn trên đỉnh gác chuông. Bà quay lại tôi và cầm lòng không được nữa: bà để hai bàn tay lên đầu tôi, nước mắt chan hòa.

— Mẹ ơi, thôi, con xấu hổ... chúng nó đứng ở cửa sổ nhìn mẹ con mình...»

Bà giật lùi và vội vã nói:

— Được rồi, Chúa... Chúa sẽ ở với con!... Xin thiên thần trên trời bảo vệ cho con, và Đức-mẹ Đồng-trinh, và thánh Nicôla... Chúa ơi! Chúa ơi! Bà nhắc lại, giọng nói dồn dập, tay vẫn làm dấu thánh giá cho tôi, cố để trên người tôi mỗi lúc mỗi nhiều thánh giá và mỗi lúc mỗi gấp thêm; con ơi, con ơi! Con chờ một chút...»

Bà hấp tấp nhét tay vào túi áo và lấy ra một chiếc khăn tay, một chiếc khăn xanh kẻ ô, bốn chéo cột chặt lại, và bà mở các mối cột... Nhưng bà không mở được.

— Thôi, không cần, con cầm lấy chiếc khăn này, còn sạch lắm, có lẽ con sẽ dùng. Trong đó có bốn đồng xu lớn, hình như vậy, có lẽ con sẽ dùng vào việc này việc nọ. Đừng buồn mẹ con nhé, mẹ không còn nữa... đừng buồn mẹ nhá, con.

Tôi cầm chiếc khăn tay; tôi rất muốn lưu ý mẹ tôi

https://tieulun.hopto.org

rằng: «Ông Tútsa và bà Antônin đối xử với chúng con rất tốt và chúng con không thiếu thốn gì cả,» nhưng tôi không nói ra và tôi nhận chiếc khăn.

Bà làm dấu thánh giá cho tôi một lần nữa, lâm râm đọc một lời kinh cầu gì tôi không rõ, rồi thình lình, thình lình bà cúi chào tôi rất chậm và rất lâu i như bà đã chào vợ chồng Tútsa trên nhà, khiến tôi không bao giờ quên được! Không hiểu tại sao, tôi rung động cả người. Chào như vậy, mẹ tôi muốn nói gì? Phải chăng «vì sự lỗi lâm mà bà đã nhận với tôi», như tôi nghĩ rất lâu về sau; tôi cũng không biết. Nhưng lúc bấy giờ, tôi càng xấu hổ thêm nữa, bởi vì «chúng nó đang đứng trên kia nhìn xuống và có thể Lambe sẽ đánh tôi.»

Cuối cùng mẹ tôi đi. Trước khi tôi trở lại, bọn con bá tước và nguiên lão đã ăn hết cam và bánh ngọt, và bốn đồng xu lớn thì bị Lambe lấy mất. Chúng nó dùng số tiền ấy mua một đồng súccôla và bánh ngọt ở tiệm bánh và cũng không hề cho tôi thưởng thức.

Sáu tháng trôi qua. Bây giờ là tháng mười; mưa gió bất thường. Tôi quên hẳn mẹ tôi; một mối căm thù sâu kín đã thâm nhập và thấm nhuần hoàn toàn tim tôi; tuy tôi vẫn còn chải bụi trên áo ông Tútsa, nhưng bây giờ tôi ghét ông cùng cực và ngày càng ghét thêm. Ngày nọ, vào lúc hoàng hôn buồn, khi lục hộp đồ của tôi, thình lình tôi thấy trong góc hộp một chiếc khăn tay bằng vải mỏng màu xanh; nó nằm ở đó từ ngày tôi nhét vào. Tôi lấy chiếc khăn ra, và ngắm nhìn với ít nhiều tò mò; chéo khăn vẫn còn dấu cột và còn cả dấu tròn của đồng xu; tuy nhiên, tôi để chiếc khăn lại chỗ cũ và đóng hộp lại. Hôm ấy là trước ngày lễ một ngày và chuông bắt đầu đổ hồi cho buổi lễ về đêm. Liền sau bữa ăn tối, bọn học trò đã về với gia đình nhưng lần này, Lambe ở lại, vì không có ai đến đón. Nó vẫn thường đánh tôi như trước, nhưng bây giờ nó cho tôi

https://tieulun.hopto.org

biết riêng nhiều chuiện và nó cần tôi. Cả đêm chúng tôi nói về các khẩu súng lục của Lơpagiờ* mà chưa đứa nào thấy, về các thanh gươm và các đường gươm, về việc lập một băng cướp giựt sẽ phát tài lớn, và cuối cùng Lambe nói đến chuiện nó thích, chuiện một tên đê tiện; mặc dù riêng tôi, tôi rất ngạc nhiên, nhưng tôi vẫn thường ưa nghe. Nhưng lần này, tôi cảm thấy không chịu nổi và tôi nói với nó tôi đau đầu. Đến mười giờ, chúng tôi đi ngủ; tôi đun đầu trong mền và từ dưới chiếc gối, tôi rút ra chiếc khăn xanh: trước đó một giờ tôi đã đi lấy chiếc chăn trong hộp ra và khi trải giường xong, tôi để nó dưới gối. Tôi áp chiếc chăn vào mặt và hôn. Nhớ lại chuiện cũ, tôi thì thầm: «Má ơi! Má ơi!» và lồng ngực tôi như bị kẹp trong chiếc kềm. Nhắm mắt, tôi thấy lại khuôn mặt mẹ tôi với đôi môi run run đang làm dấu thánh giá trước nhà thờ và sau đó làm dấu thánh giá cho tôi, trong khi tôi nói với bà «Con xấu hổ, người ta nhìn mình.» «Má ơi, má iêu quí, ít ra là một lần trong đời con, con đã làm cho mẹ phải... Người khách đường xa ấy bây giờ đâu rồi? Hiện giờ má có nhớ đứa con nhỏ đáng thương mà má đã đến thăm không?... Bây giờ má hãy xuất hiện một lần nữa thôi, ít nữa đến thăm con trong giấc mộng để con nói cho má biết con iêu má vô cùng, để con ôm má hôn đôi mắt xanh của má, để con nói với má rằng bây giờ con không xấu hổ về má chút nào, trước kia con cũng iêu má và trong khi con đứng đó như một tên đầy tớ, lòng con rất đau khổ. Má ơi! Má không bao giờ biết lúc bấy giờ con iêu má đến đâu! Má iêu quí của con, bây giờ má ở đâu, má có nghe con không? Má, má có nhớ con chim bồ câu, ở làng?...»

Lambe nằm trên giường nói giọng càu nhàu:»

— Qui thần ơi! Nó làm sao thế? Chờ một chút! Nó không cho người ta ngủ...»

Rồi Lambe nhảy ra khỏi giường, chạy đến chỗ tôi,

https://tieulun.hopto.org

vứt mền của tôi, nhưng tôi giữ cứng lại, đầu tôi cuốn vào trong chiếc mền ấy.

— Mày khóc hả? đồ ngu, chuiện gì mày rên rỉ! này, cho mày đây!» Rồi nó đánh tôi, thụi vào lưng, vào sườn tôi, càng lúc đánh càng đau và bỗng nhiên tôi mở mắt...

Trời đã sáng, hạt giá lạnh lóng lánh trên tuiết trắng, trên vách tường... Tôi ngồi co ro, gần chết, giá buốt trong chiếc áo choàng: một người đứng trước mặt tôi, đánh thức tôi dậy, chửi thề lung tung và lấy mũi chân mặt đạp vào sườn tôi. Tôi nhỏm dậy và nhìn: một người mặc chiếc áo choàng rất đắt tiền bằng da gấu, đầu đội mũ bằng lông hắc điêu thử, mắt đen, hàm răng trắng nhe về phía tôi, trắng, hồng, một khuôn mặt như một chiếc mặt nạ... Người ấy cúi xuống gần tôi và mỗi lần hắn thở, lại có hơi nước giá lạnh thoát ra:

— Đồ say rượu, đồ ngu! Mầy bị cóng. Mầy sẽ bị buốt giá như một con chó. Đứng lên, đứng lên!

Tôi la:

— Lambe

— Mầy là ai?

— Đôlgôruki.

— Đôlgôruki nào?

— Đôlgôruki *mà thôi*... Túts a... người mà mày đã lấy chiếc nĩa đâm vào sườn trong tiệm ăn...

— À, À, À! Hắn vừa la lên vừa mỉm cười ra điều một người vừa nhớ lại (có thể nào hắn quên tôi). À, thế ra mày hả?

Hắn đỡ tôi lên, để tôi đứng; tôi cảm thấy khó đứng thẳng, khó cử động; hắn lấy tay dìu tôi đi. Hắn nhìn vào mắt tôi, như là để nhớ và để hiểu và rán sức nghe tôi nói; phần tôi, tôi rán sức bập bẹ không ngừng và không thôi và tôi cảm thấy thích, thích được nói và thích người ấy là Lambe. Phải chăng vì hắn xuất hiện như một thứ «cứu

https://tieulun.hopto.org

nguy», hay phải chăng tôi lúc ấy tôi nhào vào vòng tay của hắn bởi vì tôi tưởng hắn là người của thế giới khác, điều ấy tôi không biết vì lúc bấy giờ tôi không lí luận; nhưng tôi đã nhào vào vòng tay của hắn mà không lí luận. Tôi đã nói gì, tôi hoàn toàn không nhớ, và chắc có lẽ không có gì mạch lạc lắm; hình như giọng nói của tôi cũng không rõ ràng, nhưng hắn nghe tôi chăm chỉ lắm. Hắn kêu chiếc xe ngựa đầu tiên vừa tới và ít phút sau tôi đã ở tại phòng hắn trong không khí âm cúng.

3

BẤT cứ ai hẳn cũng giữ lại kỉ niệm về một việc rắc rối cá nhân, được xem hay có xu hướng xem như quái dị, bất thường không xảy ra hằng ngày, gần như kì diệu: một giấc mơ, một cuộc gặp gỡ, một lời tiên tri, một linh cảm hoặc một việc gì khác tương tự như vậy. Đến nay, tôi vẫn thấy rằng trong cuộc gặp gỡ với Lambe, có một điều gì gần như là tiên tri, nếu nhận xét theo hoàn cảnh và hậu quả của cuộc gặp gỡ ấy. Tất cả chuiện ấy, ít ra là xét theo một khía cạnh nào đó, đã diễn tiến hết sức tự nhiên: nó đi công việc ban đêm của nó (công việc gì sau này sẽ biết) nửa say nửa tỉnh, trên đường về nó dừng lại giây lát trước một cánh cổng, nó thấy tôi, nó chỉ mới đến Pêtécbuốc vài ngày thôi:

Căn phòng tôi được mang đến là một buồng nhỏ, đồ đạc rất thô sơ, một phòng cho thuê tầm thường loại hạng nhì ở Pêtécbuốc Lambe lại ăn mặc hết sức sang trọng. Dưới đất có hai chiếc va li, chỉ lưng một nửa. Một tấm bình phong ngăn riêng một góc buồng che khuất một chiếc giường.

Lambe gọi lớn: «*Alphôngsin!*

— Có mặt. Một giọng đàn bà run run, giọng người

https://tieulun.hopto.org

Balê đáp lại đằng sau tấm bình phong và hai phút sau là nhiều nhất, *Alphôngsin* vọt ra, ăn mặc vội vã, áo choàng mặc trong nhà, vừa trên giường bước xuống... một mẫu người kì lạ, cao và khô như một vỏ cây bào, trẻ, tóc nâu, mặt dài với cặp mắt láo liên đôi má hóp, một mẫu người vô cùng mòn mỏi!

— Mau lên! (Tôi dịch ra, vì nó nói tiếng Pháp). Có lẽ ở nhà họ có sẵn ấm nước. Cho ngay nước sôi, rượu chát đỏ với đường, một chiếc li, và lẹ lên, anh ấy bị cóng. Bạn tôi đó. Anh ấy nằm suốt đêm trong tuiết.

Alphôngsin kêu lên, hai tay vặn lại trông rất có vẻ hát tuồng: «Khổ chưa!»

— Thôi, được rồi!» Lambe la như nói với một con chó, vừa lấy ngón tay dọa cô ta, thôi múa máy và chạy đi thi hành lệnh của Lambe.

Nó xem xét, nắn bóp tôi, bắt mạch tôi, sờ trán, màng tang của tôi. Nó lầm bầm: «Lạ quá, thế mà mày chưa bị lạnh cóng hoàn toàn... Tại mầy vùi mình vào trong chiếc áo choàng luôn cả đầu, như trong một cái hang rậm rạp...»

Li nước nóng xuất hiện, tôi uống ào ào và tôi tỉnh lại tôi lại nói bập bẹ; tôi nằm nghiêng trong góc, trên ghế dài, và không thôi nói— tôi nói như điên— nhưng nói chuiện gì thì tôi không còn nhớ nữa; có những lúc hoặc cả những đoạn đời tôi quên hẳn. Tôi xin nói lại: nó có hiểu chút gì về chuiện tôi kể không, tôi không biết, nhưng sau đó tôi đoán một điều: ấy là nó hiểu đủ để rút ra kết luận rằng cuộc gặp gỡ giữa nó với tôi hôm nay không phải là việc bỏ. Tôi sẽ giải thích đúng lúc nó đã tính toán việc gì.

Lúc ấy không những tôi khá hoạt bát mà đôi lúc hình như tôi cũng vui vẻ. Tôi còn nhớ rõ mặt trời thình lình chiếu rọi căn buồng khi bức sáo vừa kéo lên, và chiếc lò sưởi kêu lách tách sau khi được đốt lên— ai đốt và đốt bằng cách nào tôi không nhớ. Tôi cũng còn nhớ con chó

https://tieulun.hopto.org

đen tí xíu mà Alphôngsin ôm trong tay và siết chặt một cách õng ẹo trước ngực. Tôi rất thích con chó nhỏ ấy, đến nỗi tôi thôi nói và tôi đưa tay cho nó hai lần, nhưng Lambe ra dấu và lập tức Alphôngsin và con chó biến ra sau tấm bình phong.

Lambe cũng rất ít nói, nó ngồi trước mặt tôi, nghe tôi nói, thân hình nghiêng nhiều về phía tôi mà không xích ra; đôi lúc nó mỉm cười, một nụ cười dài và chậm, để lộ hàm răng và chớp mắt như để cố sức hiểu và đoán. Tôi còn nhớ rõ, lúc tôi kể cho nó nghe câu chuiện về «văn kiện» ấy, tôi không thể diễn tả rõ ràng và chuiện tôi kể không mạch lạc: nhìn mặt nó, tôi thấy rõ nó không hiểu tôi nổi; nó lại thử hỏi một câu, một việc làm rất nguy hiểm bởi vì khi có người chận tôi lại, tôi thay đổi đề tài và quên ngay tôi vừa nói gì. Chúng tôi ngồi nói chuiện như thể không biết bao lâu và tôi không ý thức được điều ấy. Đột ngột nó đứng lên và gọi Alphôngsin:

— Bạn tôi cần iên tĩnh. Có lẽ phải gọi bác sĩ. Phải làm tất cả những gì anh ấy iêu cầu, nghĩa là... *cô hiểu đấy.* Cô có tiền không? Không hả? Tiền đây.» Rồi nó đưa ra một tờ bạc mười rúp, và nói nhỏ với Alphôngsin điều gì đó: «Hiểu chứ! Hiểu chứ!» nó vừa nói vừa đưa ngón tay dọa cô ấy, vừa nhíu mày một cách nghiêm nghị. Tôi thấy cô ấy run sợ rất nhiều trước mặt nó.

— Tôi sẽ trở lại. Còn mày; hãy ngủ đi, mày chỉ ngủ là hay hơn hết,» nó mỉm cười nói với tôi. Nó cầm lấy mũ.

Alphôngsin la lên, thê thảm:

— Nhưng anh chưa ngủ chút nào, anh Môrít!

— Cô im đi, tôi sẽ ngủ sau». Rồi nó đi ra.

Cô ấy vừa lấy tay chỉ lưng nó, vừa nói nhỏ, giọng thê thảm: «Thoát nạn».

Rồi cô ta lấy điệu bộ, đứng giữa căn buồng nói như hát tuồng:

https://tieulun.hopto.org

— Thưa anh, thưa anh! Chưa có ai tàn ác, ngoại trừ Bismắc, bằng con người ấy, hắn nhìn đàn bà như một vật dơ bẩn gặp giữa đường. Đàn bà, đó là thứ gì trong thời đại chúng ta? «Hãy giết đàn bà đi», đó là câu cuối cùng của Hàn lâm viện Pháp!...»

Tôi mở lớn đôi mắt, tôi thấy một ra hai, bây giờ tôi nhìn thấy hai Alphôngsin... Bỗng nhiên, tôi thấy cô ta khóc, tôi rùng mình và nhận ra cô ấy đã nói với tôi rất lâu rồi và như vậy suốt thời gian ấy tôi đã ngủ hoặc bất tỉnh.

Cô ấy nói lớn: ... «Than ôi! Tìm hắn sớm hơn nào có ích gì— và nếu giấu kín sự nhục nhã của tôi suốt cả đời có lẽ còn hơn. Một cô gái giãi bày tâm sự quá tự do với anh như thế này, có lẽ là không lương thiện, nhưng dù sao, tôi xin thú thật rằng, nếu tôi được phép ước muốn một điều gì, ồ, đó là thọc lưỡi dao vào tim hắn, nhưng phải quay mặt đi, vì sợ ánh mắt gớm ghiếc của hắn sẽ làm tay tôi run và giá buốt lòng can đảm của tôi. Thưa anh, hắn đã ám sát vị giáo trưởng Nga, hắn đã nhổ hàm râu màu nâu của ông ấy để đem bán cho một nghệ sĩ chuiên về tóc ở cầu các Thống chế, kế cận nhà ông Anđrio— nhà bán các hàng tối tân, các mĩ phẩm Balê, đồ lót, áo sơ mi, anh biết đấy... Ồ, thưa anh, khi tình bạn tập hợp tại bàn ăn nào là vợ, con, chị em, bạn bè, khi niềm hoan lạc un đúc tim tôi, tôi xin hỏi anh: còn hạnh phúc nào hơn hạnh phúc mà tất cả được hưởng? Nhưng thưa anh, hắn cười, con quỉ ghê tởm và lạ lùng ấy, và nếu không có sự trung gian của ông Anđrio, không khi nào, ồ, không khi nào tôi... Nhưng thưa anh, anh sao vậy?

Alphôngsin chạy lại chỗ tôi: hình như tôi sợ quá, có thể là tôi đã ngất xỉu. Tôi không thể nói ra cảm giác nặng nề và đau đớn mà người con gái nửa điên nửa khùng ấy đã gây cho tôi. Có thể cô ta nghĩ rằng cô phải giải khuây cho tôi, dù sao cô cũng không dời tôi phút nào. Có thể trước

https://tieulun.hopto.org

kia cô ta có đóng kịch; cô la lối, quay cuồng, nói liên miên trong khi tôi đã im lặng từ lâu. Tất cả những gì tôi có thể hiểu trong các diễn từ của cô là cô đã có liên hệ thân mật với «nhà hàng của ông Anđriơ, bán các hàng tối tân, mỹ phẩm Balê, vân vân», có lẽ cô đã bị tách rời vĩnh viễn với ông Anđriơ bởi «con quỉ hung tợn và lạ lùng ấy», và đó là thảm kịch của đời cô ta... Cô sụt sùi khóc, nhưng hình như chỉ để cho có lệ và cô không khóc gì cả; đôi lúc tôi có cảm giác cô ta sẽ tan tành thành tro bụi, như một bộ xương; giọng nói của cô uất nghẹn, run rẩy; có chữ cô phát âm như tiếng be be của con chiên.

Lúc tỉnh lại, tôi thấy cô ta đang quay tròn giữa buồng, nhưng không khiêu vũ, vì động tác quay tròn ấy liên quan đến câu chuiện của cô và cô đang nhại lại. Thình lình cô chạy lại mở chiếc dương cầm nhỏ, cũ kĩ và lạc điệu hiện để trong căn buồng, nhấn vào các phím và hát. Hình như trong khoảng mười phút hay hơn nữa, tôi bất tỉnh và ngủ thiếp đi, nhưng con chó nhỏ sủa và tôi mở mắt: trong khoảnh khắc, tri giác trở lại đầy đủ với tôi và chiếu rọi ánh sáng rực rỡ vào tôi; tôi giật mình, lo sợ:

Tôi tự nhủ: «Lambe, mình ở nhà Lambe», và lấy mũ, tôi chạy lại phía chiếc áo choàng. Alphôngsin la lên: «Anh đi đâu?»

— Tôi muốn đi khỏi nơi đây, tôi muốn đi! Để tôi đi, đừng giữ tôi lại...

Alphôngsin vừa chạy đi mở cửa hành lang cho tôi, vừa ráng hết sức xác nhận:

— Thưa vâng. Nhưng thưa anh, không xa đâu; không xa gì cả; không cần phải mặc áo choàng, gần lắm anh ạ.

Cô nàng nói lớn cho tất cả hành lang nghe.

Khi ra khỏi căn buồng, tôi quẹo mặt.

— Thưa anh, đi ngả này, ngả này!» Cô ấy ra sức hét lớn, mấy ngón tay dài và xương xẩu níu áo choàng của tôi

https://tieulun.hopto.org

trong khi bàn tay kia chỉ cho tôi một chỗ ở phía trái mà tôi không định đi đến chút nào. Tôi thoát chạy ra cửa, chỗ bậc cấp.

Alphôngsin vừa chạy theo tôi vừa la lên, giọng khàn khàn: «Người ta bỏ đi, người ta bỏ đi! Thưa anh, hắn sẽ giết tôi, hắn sẽ giết tôi!» nhưng tôi đã xuống cầu thang và tuy cô ta đuổi theo tôi tận các bậc cấp, tôi đã mở được cửa ở phía dưới, vọt ra đường phố và nhảy lên chiếc xe ngựa đầu tiên. Tôi cho địa chỉ nhà mẹ tôi...

4

TUY nhiên, tri giác của tôi, sau khi lóe lên một lúc, lại tắt ngay. Tôi còn nhớ mơ hồ người ta khiêng tôi và đưa tôi đến nhà mẹ tôi, nhưng đến nơi tôi bất tỉnh liền. Ngày hôm sau, như sau này người ta kể lại tôi nghe (vả lại chính tôi cũng nhớ), lí trí của tôi bừng sáng lại một lúc. Tôi còn nhớ tôi nằm trong phòng Vécsilốp, trên ghế dài, tôi thấy quanh tôi khuôn mặt của ông Vécsilốp, của mẹ, của Lisa, tôi nhớ rất rõ ông Vécsilốp đó nói gì với tôi về Décchikốp và ông hoàng, đã đưa tôi xem một bức thư và tìm cách trấn an tôi. Sau đó, họ kể rằng tôi đã đặt những câu hỏi kinh hãi về một tên Lambe nào đó và tôi luôn luôn nghe tiếng sủa của một con chó nhỏ. Nhưng tia sáng iều ớt của tri giác ấy mờ tối ngay; vào buổi chiều ngày thứ hai ấy, tôi bị sốt nặng. Nhưng tôi đi trước các biến cố để giải thích những điều sau đây.

Đêm hôm ấy, sau khi chạy thoát khỏi nhà Décchikốp và trong căn phòng tất cả đã có phần iên tĩnh, lúc bắt đầu chơi lại, đột nhiên Décchikốp tuiên bố dõng dạc rằng việc xảy ra vừa rồi là một sai lầm đáng tiếc: số bạc mất, bốn trăm rúp, đã tìm lại được trong đống bạc khác và tiền bạc

https://tieulun.hopto.org

của nhà cái hoàn toàn đúng. Ông hoàng vẫn còn ở trong phòng, liền đến gặp Décchikốp và khẩn khoản iêu cầu hắn phải tuiên bố công khai tôi bị nghi oan, ngoài ra hắn phải viết thư xin lỗi tôi. Decchikốp cho rằng iêu sách ấy là chính đáng và hứa trước mọi người ngay ngày hôm sau sẽ gởi cho tôi một bức thư giải thích và xin lỗi. Ông hoàng cho hắn địa chỉ của ông Vécsilốp và quả thật, đúng ngày hôm sau, ông Vécsilốp nhận được một bức thư của Decchikốp gởi cho tôi, có kèm theo một ngàn ba trăm rúp, tiền của tôi để quên trên bàn rulét. Như vậy là vụ xảy ra tại nhà Décchikốp đã kết thúc; tin vui ấy giúp cho tôi mau bình phục sau khi tôi tỉnh lại.

Ở sòng bạc về, ông hoàng viết trong đêm hai bức thư, một bức gởi cho tôi, một bức cho trung đoàn cũ của ông, nơi đã xảy ra câu chuiện với tên kì thủ Stêpanốp. Ông đã gởi cả hai bức thư sáng ngày hôm sau. Sau đó ông viết một tờ trình cho các cấp chỉ huy của ông và mới sáng ra ông đã cầm tờ trình đích thân đến gặp ông đại tá và tuiên bố rằng «ông là một kẻ phạm trọng tội, đồng lõa trong một vụ làm cổ phần giả, nay ông nạp mình cho pháp luật và xin được xét xử». Đồng thời ông đưa cho ông đại tá tờ trình trong đó mọi việc được trình bày đầy đủ. Người ta bắt giữ ông.

Sau đây là bức thư ông hoàng viết cho tôi trong đêm ấy, không sót chữ nào:

Đốlgôruki quí trọng;

Sau khi thử «lối thoát» bình dân, tôi đã đồng thời mất quiền tự an ủi một phần nào rằng tôi đã biết làm một việc can đảm và đúng. Tôi có tội với tổ quốc và với dòng họ tôi về trọng tội ấy, tôi, người cuối cùng của dòng họ tôi, tôi tự phạt tôi. Không hiểu tại sao tôi có thể bám víu vào một bản năng sinh tồn thấp hèn và một lúc nào đó đã nghĩ đến cách chuộc tội bằng tiền bạc. Dù sao, trước lương tâm, tôi

https://tieulun.hopto.org

vẫn lnôn luôn là một tội nhân. Những người ấy, cho dù có trả lại các mảnh giấy nguy hại cho tôi, cũng không thể để tôi iên cả đời! Phải làm gì bây giờ? Sống với chúng, theo chúng suốt cả cuộc đời: đó là số phận dành cho tôi. Tôi không thể chấp nhận số phận ấy và tôi đã tìm thấy trong tôi đủ cương nghị hoặc có lẽ đủ thất vọng để hành động như tôi đang làm bây giờ.

Tôi đã viết thư cho trung đoàn cũ của tôi, cho các bạn cũ để biện minh cho Stêpanốp. Trong cử chỉ ấy, không có và không thể có một công trạng có tính cách chuộc tội gì cả: chỉ là di chúc của một người ngày mai sẽ là người đã chết. Đó là điều cần phải hiểu.

Xin anh tha lỗi cho tôi đã ngoảnh mặt làm lơ với anh trong phòng đánh bạc: bởi vì lúc bấy giờ tôi chưa tin anh. Bây giờ tôi đã là một người chết rồi, tôi có thể thú nhận như vậy... từ bên kia thế giới.

Tội nghiệp Lisa! Nàng không hề biết gì về quiết định này; xin nàng đừng nguiền rủa tôi, mà nàng phải suy luận. Tôi không thể nào biện minh cho tôi, tôi cũng không tìm ra ngôn từ để giải thích bất cứ điều gì. Đôlgôruki xin anh cũng biết cho, sáng hôm qua, khi nàng đến thăm tôi lần cuối, tôi đã cho nàng biết tôi đã lừa phỉnh nàng, tôi đã thú nhận rằng tôi có đến nhà Anna với ý định hỏi cưới cô ấy. Tôi không thể giữ điều ấy trong lương tâm trước lúc tôi đã có quiết định cuối cùng, khi nhận thấy mối tình của nàng, và vì vậy tôi đã thú nhận. Nàng đã tha thứ, tha thứ tất cả, nhưng tôi không tin; không phải một sự tha thứ; ở địa vị nàng, tôi không thể tha thứ.

Xin anh nhớ đến tôi.

Hoàng thân cuối cùng và đau khổ. Sôcôlski

Tôi nằm bất tỉnh trên giường đúng chín ngày.

https://tieulun.hopto.org

https://tieulun.hopto.org

PHẦN THỨ BA

https://tieulun.hopto.org

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG NHẤT

I

BÂY giờ, hãy nói đến chuiện khác hẳn.

Tôi luôn luôn tuiên bố: «chuiện khác, hãy nói đến chuiện khác,» và tôi luôn luôn lại nói đến tôi. Tôi vẫn tuiên bố một ngàn lần tôi không định kể chuiện về tôi tí nào, và tôi nhất định như vậy khi bắt đầu những dòng ghi chép này: tôi quá biết cá nhân tôi không ích gì cho độc giả. Tôi mô tả và muốn mô tả những người khác chứ không phải tôi, và nếu cá nhân tôi cứ trở về dưới ngòi bút, đó chỉ là một sai lầm đáng tiếc, không thể tránh, mặc dù tôi hết sức muốn tránh. Điều làm tôi phiền nhất là khi kể lại với tất cả nhiệt tình những cuộc phiêu lưu của chính tôi, tôi cũng để người ta tưởng rằng hiện giờ tôi vẫn là con người trước kia. Độc giả vẫn còn nhớ hơn một lần tôi đã kêu: «Ồ, nếu người ta có thể thay đổi dĩ vãng và bắt đầu trở lại tất cả!» Tôi đã không kêu như vậy, nếu bây giờ tôi không hoàn toàn thay đổi, nếu tôi không trở thành một người khác hẳn. Thật quá hiển nhiên; ít ra người ta cũng tưởng tượng tôi bực bội đến mức nào khi tôi cứ phải xen những câu xin lỗi và những lời phi lộ như vậy ở ngay giữa những điều tôi ghi chép lại.

Xin đi vào câu chuiện.

Sau chín ngày ngất xỉu, tôi tỉnh lại, tôi sống lại, nhưng chưa sửa sai; vả lại sự hồi sinh của tôi cũng chỉ ngu ngốc, nếu hiểu theo nghĩa rộng và nếu xảy ra hôm nay, có lẽ nó sẽ diễn tiến cách khác. Ý nghĩ của tôi, nghĩa là tình cảm, một lần nữa (như ngàn lần trước) chỉ là việc bỏ hẳn *những người ấy*, nhất định như thế, chứ không phải như trước,

https://tieulun.hopto.org

đã có ngàn lần tôi đề cập đến vấn đề ấy mà không bao giờ thực hiện được. Tôi không muốn trả thù ai hết, tôi xin thề danh dự như thế, tuy rằng đối với tôi tất cả đều đáng phàn nàn. Tôi sửa soạn ra đi mà không ghê tởm, không nguiền rủa, nhưng tôi muốn có được sức mạnh cho riêng tôi, sức mạnh lần nầy phải đích thực, không dính líu gì đến «họ» và đến toàn thể thế giới: tôi, con người suít kết hòa với thế gian! Tôi ghi lại mơ ước của tôi lúc bấy giờ, không phải như một ý tưởng, mà như một cảm giác không thể cưỡng lại. Tôi chưa muốn trình bày giấc mơ ấy khi nào tôi còn nằm liệt giường. Ốm đau và kiệt sức, nằm trong phòng của ông Vécsilốp, tôi đã bị, người ta bỏ rơi, tôi cảm thấy một cách đau đớn tôi bất lực đến độ nào, một cộng rơm nằm trên giường chứ không phải con người! và bệnh hoạn không phải là nguiên nhân duy nhất, và tôi đau khổ vô ngần! Thế nên từ trong đáy sâu của người tôi, với tất cả sức lực của tôi, bắt đầu nổi lên sự phản kháng, và tôi ngột ngạt vì những ý nghĩ hỗn láo quá trớn và những thách thức. Tôi nhớ lại không có thời kì nào trong đời tôi mà tôi lại có nhiều cảm nghĩ kiêu hãnh cho bằng những ngày đầu trong lúc tôi dưỡng bệnh, nghĩa là lúc cộng rơm lê lết trên giường.

Nhưng trong khi chờ đợi, tôi giữ im lặng và còn nguiện không nghĩ đến gì cả. Tôi dò xét nét mặt của họ để cố gắng đoán những gì cần thiết cho tôi. Người ta thấy họ cũng không muốn hỏi tôi, không muốn tò mò, nhưng họ nói với tôi về những chuiện không đâu. Thái độ ấy vừa làm tôi vui đồng thời cũng làm tôi buồn. Tôi sẽ không giải thích mâu thuẫn ấy. Tôi ít gặp Lisa hơn gặp mẹ tôi, tuy rằng nó đến mỗi ngày, có khi hai lần một ngày. Do một vài mẩu chuiện và do nét mặt của họ, tôi kết luận Lisa lo nghĩ rất nhiều và ít khi ở nhà vì bận công việc; chỉ nghĩ rằng Lisa có «việc riêng của nó» đã khiến tôi cảm thấy bị

https://tieulun.hopto.org

thương tổn; vả lại, đó chỉ là những cảm giác bệnh hoạn, thuần túy sinh lí, có mô tả cũng vô ích. Bà Tatiana hầu như ngày nào cũng đến thăm tôi và tuy không có thái độ trìu mến chút nào, bà không xỉ vả tôi như hồi trước; điều ấy khiến tôi rất tức giận; tôi nói với bà một cách rất ngây thơ: «Bà Tatiana, khi nào bà không chửi rủa! bà là người rất chán!»

— Thế thì tao không đến thăm mày nữa», bà nói gọn lỏn và bỏ đi. Tôi rất thích đã đuổi đi ít ra là một người.

Nhưng tôi quấy rày mẹ tôi nhiều nhất, vì chính bà làm tôi bực mình. Tôi thèm ăn kinh khủng và cắn nhằn rằng bữa ăn trễ luôn luôn (việc ấy không bao giờ có). Mẹ tôi không biết gì làm cho tôi vui. Một lần, bà dọn xúp cho tôi và theo thói quen, bà đút cho tôi ăn: tôi vừa nuốt, vừa cằn nhằn. Thình lình, tôi thấy cằn nhằn là xấu hổ: «Mẹ tôi là người duy nhất tôi iêu quí và chính bà bị tôi quấy rầy!» Nhưng tính độc ác của tôi không hết và đột ngột tính độc ác ấy làm cho tôi khóc. Tội nghiệp mẹ tôi tưởng tôi khóc vì cảm thương bà; bà cúi xuống và hôn tôi rất lâu. Tôi cứng người lại, tôi để cho cơn giông tố đi qua, nhưng thực ra, trong giây phút ấy, tôi ghét bà. Tuy thế tôi vẫn luôn luôn iêu quí mẹ tôi, lúc ấy tôi cũng iêu quí bà, không phải tôi ghét bà, nhưng đã xảy ra điều thường xảy ra: người được iêu nhất là người đầu tiên bị hành hạ.

Người tôi ghét nhiều trong những ngày đầu ấy là một bác sĩ. Đó là một thanh niên điệu bộ tự đắc, nói năng thô lỗ và bất lương nữa. Hình như họ đã tìm thấy trong khoa học, mới hôm qua đây, một phát minh kì lạ và đột ngột trong khi ngày hôm qua không xảy ra việc gì đặc biệt, nhưng bản chất «tầm thường» và «phô phường» của họ là như vậy. Tôi ẩn nhẫn rất lâu, nhưng rồi thình lình tôi nổ ra và trước mặt những người thân của tôi, tôi tuiên bố rằng ông ấy đến vô ích, không có ông cũng sẽ lành bệnh, rằng với điệu bộ một con người thực tế, ông đầy ắp thành

https://tieulun.hopto.org

kiến và không hiểu i học chưa bao giờ chữa ai khỏi bệnh; tóm lại, hình như là ông dốt nát một cách thô lỗ như tất cả các nhà kĩ thuật và chuiên môn của ta hiện nay, thời gian gần đây thường hay hỉnh mũi». Ông bác sĩ tức giận ra mặt (như vậy ông chứng tỏ ông là người thế nào), nhưng vẫn tiếp tục đến chữa cho tôi. Cuối cùng, tôi nói với ông Vécsilốp rằng nếu ông bác sĩ còn đến, tôi sẽ nói cho ông ấy nghe những điều mười lần khó chịu hơn. Ông Vécsilốp lưu ý tôi rằng những điều chỉ hai lần khó chịu hơn những điều tôi đã nói, đã hoàn toàn không thể có, nói chi đến mười lần. Nhận xét của ông khiến tôi thích thú.

Quả là một con người lạ lùng! Tôi muốn nói đến ông Vécsilốp. Chính ông ấy, chỉ ông ấy là nguiên nhân của tất cả mọi việc, thế mà chỉ đối với ông, tôi không hề oán trách. Không phải chỉ vì cách đối xử với tôi khiến tôi mê ông. Thiết tưởng lúc bấy giờ cả hai chúng tôi đều cảm thấy cần phải giải thích cho nhau hiểu rất nhiều vấn đề và vì lẽ ấy nên tốt hơn hết là không bao giờ giải thích. Trong tình huống như vậy, được một người thông minh, thật là vô cùng thích thú. Trong phần thứ hai của tập truiện này, tôi đã nói với tính cách dự tưởng rằng ông ấy đã cho tôi biết rất gọn và rất rõ về bức thư mà ông hoàng bị bắt đã gởi cho tôi, về Decchikốp, về việc ông này biện minh cho tôi, vân vân. Vì tôi đã định không nói nên, tôi hỏi ông hết sức vắn tắt vài ba câu chính xác: ông trả lời rõ ràng và chính xác, nhưng không chữ nào thừa thãi và quí hơn nữa là không có cảm tình thừa thãi. Lúc bấy giờ tôi sợ nhất những cảm tình thừa thãi.

Vì Lambe, tôi không nói gì hết, nhưng độc giả chắc hẳn đã đoán tôi nghĩ nhiều về nó. Trong cơn mê sảng, đã nhiều lần tôi nói về Lambe; nhưng khi tỉnh lại, tôi liền nhận thấy tất cả tiểu sử của Lambe là một bí mật và người ta không biết gì hết, kể cả ông Vécsilốp. Tôi lại mừng và hết

https://tieulun.hopto.org

sợ. Nhưng sau này tôi mới biết tôi đã lầm, nên tôi vô cùng ngạc nhiên: nó đã đến trong lúc tôi ốm, nhưng ông Vécsilốp không nói gì với tôi hết và tôi kết luận rằng đối với Lambe tôi đã về bên kia thế giới. Tuy vậy, tôi thường nhớ đến nó không những thế, tôi nhớ đến nó không khỏi ghê tởm, không chỉ vì nó kì lạ, mà nhớ đến nó với nhiều cảm tình, như là tôi cảm thấy ở nó có điều gì mới lạ, thích ứng với những tình cảm mới lạ và với những kế hoạch mới đang nẩy sinh trong tôi. Tóm lại, tôi định nghĩ đến Lambe trước mọi việc, sau khi tôi quiết định bắt đầu suy nghĩ trở lại. Một điều quái lạ : tôi hoàn toàn không nhớ nhà nó ở đâu và tất cả chuiện ấy đã xảy ra tại đường phố nào. Tôi nhớ hết: căn buồng, Anphôngsin, con chó con, dãy hành lang; tôi có thể vẽ ra được ngay, nhưng chuiện ấy đã xảy ra ở đâu, đường nào, nhà nào, tôi quên hoàn toàn. Và, càng lạ hơn nữa, tôi chỉ nhận thức như vậy ngày thứ ba hay thứ tư. Sau khi tôi tỉnh lại trong khi tôi bắt đầu lo sợ về Lambe từ lâu.

Đó là những cảm giác đầu tiên sau khi tôi hồi sinh. Tôi chỉ ghi lại những gì cạn cợt nhất và rất có thể tôi không biết ghi lại những điều chính iếu. Quả vậy, ngay lúc ấy điều chính iếu mới được đặt định và thành hình trong lòng tôi. Song le tôi không thể suốt ngày tức bực và nổi xung vì người ta không đem cháo lên cho tôi. Ồ, tôi còn nhớ, tôi buồn bực, vô cùng, đôi khi tôi chán nản hết sức mỗi lần tôi phải nằm một mình lâu quá! Còn những người kia, họ hiểu ngay rằng tôi khó chịu khi có họ bên cạnh, tình thương của họ làm cho tôi bực bội và họ để tôi nằm một mình ngày càng nhiều: họ quá tế nhị.

2

NGÀY thứ tư sau khi tôi hoàn toàn hồi tỉnh, lúc hai giờ trưa, tôi nằm trên giường và không có ai bên tôi. Trời

https://tieulun.hopto.org

trong sáng và tôi biết rằng sau 3 giờ, khi mặt trời bắt đầu xế bóng, một tia sáng đỏ nghiêng nghiêng sẽ chiếu vào góc bức vách và soi sáng rực rỡ chỗ ấy. Tôi biết như vậy do các ngày trước; tôi cũng biết sẽ nhất định như vậy trong vòng một giờ nữa và việc tôi biết trước như vậy chẳng khác nào hai với hai là bốn khiến tôi bực mình đến điên tiết. Toàn thân tôi trở qua trở lại từng cơn, và bỗng nhiên trong sự im lặng sâu thẳm, tôi nghe rõ mấy tiếng: «Chúa Iêsu, Chúa ơi, hãy thương chúng con.» Những chữ ấy được nói lên trong tiếng thì thầm, rồi có tiếng thở dài thốt ra từ cả lồng ngực, rồi tất cả trở lại im lặng. Tôi ngóc đầu dậy ngay.

Trước đó, nghĩa là đêm trước hay hai đêm trước, tôi đã để ý thấy có điều gì khác thường trong ba căn buồng tầng dưới. Trong buồng nhỏ trước kia mẹ tôi và Lisa ở, ở phía bên kia căn phòng lớn, bây giờ chắc có một người nào khác. Đã nhiều lần tôi nghe tiếng động cả ban ngày lẫn ban đêm, nhưng khi nào cũng một lúc không lâu rồi im lặng, im lặng tuiệt đối trong nhiều giờ, nên tôi không chú ý. Đêm qua, tôi tưởng là ông Vécsilốp, nhất là sau đó một lúc ông đến thăm tôi; tuy nhiên, nghe họ nói chuiện, tôi biết chắc rằng trong khi tôi đau, ông Vécsilốp đã dọn đến phòng khác để ngủ ban đêm. Về phần mẹ tôi và Lisa từ lâu tôi biết cả hai đã dọn lên lầu trên (tôi nghĩ có lẽ để tôi được iên tĩnh), trong «chiếc hòm» trước kia của tôi, và một bữa nọ, tôi đã nghĩ: «Làm thế nào hai người có thể ở trong ấy được.» Và bỗng nhiên, bây giờ có một người nào khác ở phòng họ ở trước và người đó không phải là ông Vécsilốp. Với cử chỉ lẹ làng mà chính tôi không ngờ (vì tôi cứ tưởng tôi đã kiệt sức), tôi bỏ chân ra khỏi giường, xỏ vào đôi giày vải, lấy áo ngủ xám bằng da cừu non để cạnh đó, choàng lên vai (áo của ông Vécsilốp thải ra), tôi đi qua phòng khách, đến phòng cũ của mẹ tôi. Điều

https://tieulun.hopto.org

tôi trông thấy khiến tôi bật ngửa; tôi không bao giờ tưởng tượng một cảnh như vậy và tôi dừng lại như bị đóng đinh trên ngưỡng cửa.

Trong phòng có một ông già đầu bạc, hàm râu trắng kinh khủng, và rõ ràng ông ấy ở đó đã lâu rồi. Ông ngồi, không phải trên giường mà trên ghế đầu của mẹ tôi, lưng tựa vào giường. Ông ngồi thẳng người đến nỗi người ta tưởng ông không cần chỗ dựa, mặc dù ông bệnh thấy rõ. Ngoài áo sơ mi, ông mặc một chiếc áo iót lông cừu, hai đầu gối phủ tấm mền của mẹ tôi và chân ông mang giày vải. Chắc hẳn ông cao lớn, đôi vai rộng, nét mặt tráng kiện, mặc dù ông đang ốm, nước da xanh và người hơi gầy, khuôn mặt hình trái xoan, mái tóc rất dày nhưng không dài và có lẽ ông trên bảy mươi tuổi. Gần ông, trên một chiếc bàn nhỏ vừa tầm tay ông, có để ba bốn quiển sách và cặp kính đeo mắt gọng bằng bạc. Mặc dù không bao giờ nghĩ rằng tôi đã gặp ông, tự nhiên tôi đoán ngay ông là ai, duy chỉ tôi không thể hiểu ông làm cách nào để ở lâu như thế sát cánh với tôi, im lìm đến nỗi lâu nay tôi không ngờ tới.

Trông thấy tôi, ông không nhúc nhích, nhưng ông im lặng nhìn tôi chăm chăm và tôi cũng nhìn lại, chỉ khác là tôi hết sức ngạc nhiên, còn ông thì không. Trái lại, sau khi xem xét tôi từ đầu đến chân, cho đến nét mặt cuối cùng trong năm hay mười giây im lặng, thình lình ông mỉm cười, hơn nữa, còn cười tủm tỉm tuy nụ cười thoáng qua nhanh nhưng vẫn để lại dấu vết trong sáng và vui tươi trên gương mặt và trong đôi mắt của ông, đôi mắt xanh biếc, sáng ngời, lớn nhưng mi mắt sưng và sệ xuống vì tuổi già và chung quanh có vô số nếp nhăn nho nhỏ. Chính tiếng cười của ông đã tác động vào tôi.

Tôi nghĩ rằng khi một người đàn ông cười, thường trông rất gớm ghiếc. Thông thường, tiếng cười biểu hiện

https://tieulun.hopto.org

nơi con người một cái gì thô bỉ và hèn hạ, mặc dù người đang cười hầu như không hay biết gì về cảm tưởng họ gây ra. Cũng như người ta không biết nét mặt của mình trong khi ngủ. Có những người nằm ngủ mà nét mặt vẫn thông minh, và có những người cũng thông minh chứ không phải không, nhưng lúc ngủ nét mặt rất đần độn và do đó rất buồn cười. Tôi không biết do đâu mà ra vậy: tôi chỉ muốn nói người đang cười cũng như người đang ngủ, phần nhiều không biết gì về vẻ mặt của họ. Có vô số người không biết cười tí nào. Thực ra không phải vấn đề biết cười hay không biết cười: đó là một kĩ năng không thể luiện tập mà có được. Hoặc là muốn có thì con người phải được giáo dục lại, phải tự cải tiến và khắc phục bản tính xấu xa: lúc đó tiếng cười của người ấy có lẽ mới khả quan. Có những người bị tiếng cười phản mình: người khác biết ngay trong bụng họ có gì. Ngay một tiếng cười hết sức thông minh cũng đôi khi ghê tởm. Tiếng cười trước hết phải thành thật: làm thế nào tìm ra sự thành thật trong nhân loại? Tiếng cười phải nhân từ, và thường người ta cười vì tàn ác. Tiếng cười thẳng thắn và không độc ác là cả một sự vui tươi: tìm đâu ra sự vui tươi trong thời đại này và người ta có biết cách sống vui tươi không? (Về vấn đề vui tươi trong thời đại này, trên đây là nhận xét của ông Vécsilốp mà tôi còn nhớ), sự vui tươi của con người, cùng với hai bàn tay và hai chân là đặc điểm phát lộ con người nhiều nhất. Có những người mà không ai có thể nào hiểu nổi tính nết: nhưng một ngày nào đó người ấy bật cười một cách thẳng thắn, và như thế là tính nết của người ấy phơi bày ra ngay. Chỉ những người đạt đến trình độ phát triển cao nhất và hoàn bị nhất mới có được một sự vui tươi truiền cảm, nghĩa là không cản được và hiền hòa. Tôi không muốn nói đến sự phát triển của trí tuệ mà sự phát triển của tính tình, của toàn thể con người.

https://tieulun.hopto.org

Thế nên nếu anh muốn hiểu rõ một người và biết tâm hồn người ấy, đừng nên để ý đến cách im lặng, cách nói năng cách khóc hay xúc động vì những tư tưởng cao siêu nhất, của người ấy. Hãy nhìn họ khi họ cười. Nếu họ cười được, họ là người tốt. Và nên lưu ý đến tất cả các sắc thái khác nhau: ví dụ tiếng cười nhất thiết không có vẻ đần độn, dù nó có vui vẻ hay ngây ngô đến đâu. Mỗi khi anh nhận thấy có nét ngu ngốc trong tiếng cười, chắc chắn người ấy có đầu óc hẹp hòi, mặc dầu hắn có rất nhiều ý kiến. Nếu tiếng cười không đần độn, nhưng khi cười bỗng nhiên hắn có vẻ lố bịch, dù rằng chỉ một thoáng thôi, anh nên tin rằng thực ra hắn không biết tự trọng hay ít nữa cũng không biết tự trọng đúng mức. Cuối cùng, nếu tiếng cười ấy truyền cảm, nhưng lại thô tục, anh nên tin rằng bản tính người ấy thô tục, những gì anh nhận thấy cao thượng nơi hắn chỉ là cố ý hoặc giả tạo, hoặc vô tình bắt chước người khác và rồi về sau nhất định hắn sẽ trở thành người xấu, chỉ lo làm lợi cho hắn và chối bỏ không tiếc thương các tư tưởng hào hiệp, cho đó là những điều sai lầm và bồng bột của tuổi trẻ.

Không phải vô tình mà tôi đưa vào đây những ý kiến tràng thiên về tiếng cười, khiến câu chuyện bị gián đoạn; tôi cho rằng những ý kiến ấy là những kết luận tôi đã rút ra từ cuộc sống. Và tôi xin đặc biệt tặng những cô vị hôn thê sắp bước lên xe hoa với ý trung nhân, nhưng vẫn còn cảm thấy nghi ngờ, ngần ngại và chưa dứt khoát tư tưởng. Xin đừng cười một anh chàng tuổi trẻ dám cả gan đưa ra những bài học về hôn nhân mà chàng mù tịt. Tôi chỉ biết một điều, ấy là nụ cười là một thử thách vững chắc nhất của tâm hồn. Hãy nhìn một đứa bé: có những đứa bé biết cười tuyệt diệu, vì thế ai cũng phải iêu. Đối với tôi, một đứa bé khóc thật là khả ố, nhưng một đứa bé cười và vui đùa là một tia sáng của thiên đàng, một viễn ảnh của tương

https://tieulun.hopto.org

lại trong đó con người sẽ trở thành tinh khiết và ngây thơ như đứa trẻ. Thế nên tôi thấy trong tiếng cười ngắn ngủi của ông già này có một vẻ gì trẻ thơ và vô cùng quiến rủ Tôi bèn đến gần ông ta.

3

— CẬU ngồi xuống, ngồi xuống một chút, chân cậu chưa vững, ông ấy thân mật nói vừa chỉ cho tôi một chỗ cạnh ông và vẫn nhìn thẳng tôi, cũng với đôi mắt trong sáng. Tôi ngồi bên ông và nói:

— Tôi biết ông. Ông là Maca Ivanôvích.

— Đúng, cậu ạ. Bây giờ cậu đi lại được, tốt lắm. Cậu còn trẻ, hay lắm. Nằm mồ là của người già, cuộc đời là của người trẻ.

— Ông ốm phải không?

— Vâng, cậu ạ, nhất là cặp chân. Đôi chân khổ này đã mang tôi đến đây, nhưng mỗi khi ngồi xuống, lại sưng lên. Bắt đầu từ thứ năm vừa qua, khi hàn thử biểu đứng lại (nghĩa là khi trời đông giá). Trước đây tôi thoa pommát, anh thấy không; bác sĩ Káclôvích ở Mạc-tư-khoa cho toa đó, cách đây ba năm, và chất pommát làm cho tôi thấy đỡ lắm, đỡ lắm. Và từ hôm qua, cái lưng cũng thế, hình như chó ăn thịt tôi vậy... Đêm tôi không thể ngủ.

Tôi ngắt lời ông: «Thế tại sao ở đây không ai nghe ông động tịnh gì hết?»

Ông nhìn tôi ra chiều suy nghĩ rồi nói tiếp như tưởng nhớ một kỉ niệm:

— Nhưng đừng đánh thức mẹ cậu. Bà trằn trọc suốt đêm, ở phòng bên, nhưng không gây tiếng động, như một con muỗi; bây giờ bà ngủ, tôi biết thế». Rồi ông thở dài: «Là một người già khổ cực, thật là buồn! Tôi tự hỏi tâm

https://tieulun.hopto.org

hồn mình bám víu vào đâu, tuy thế nó vẫn đứng vững, vẫn thích nhìn đời; dù có phải bắt đầu lại cuộc đời, thiết tưởng tâm hồn tôi vẫn không sợ; tuy nhiên, nghĩ như vậy là một tội lỗi.

— Tại sao lại là một tội lỗi?

— Ý nghĩ ấy là một giấc mơ, và một người già phải ra đi một cách đẹp đẽ. Vâng, tiếp đón tử thần bằng lời rên siết hay nỗi bất bình là một tội lỗi lớn. Dù vậy, nếu yêu đời vì thấy tinh thần sảng khoái, thiết tưởng Thượng đế cũng tha thứ, ngay cả đối với một người già. Con người thật khó biết điều gì là tội lỗi, điều gì không phải tội lỗi; đó là một bí mật quá sức hiểu biết của con người. Một người già phải luôn luôn an phận, phải biết chết trong ánh sáng huy hoàng của trí tuệ một cách sung sướng và đẹp đẽ tràn đầy ngày tháng, sau giờ cuối cùng, vui vẻ ra đi như một bông lúa mơ về bó lúa, sau khi hoàn tất lẽ huiền bí.

— Ông thường nói đến «huiền bí»; «hoàn tất lẽ huiền bí» là thế nào?» vừa hỏi, tôi vừa liếc nhìn cánh cửa. Tôi mừng rằng trong phòng chỉ có hai chúng tôi và quanh chúng tôi đang im phăng phắc. Mặt trời trước khi lặn chiếu ánh sáng gay gắt nơi cửa sổ. Ông nói hơi kiểu cách và không chính xác, nhưng rất thành thật và xúc động mãnh liệt, như là sự hiện diện của tôi làm cho ông vui thích. Nhưng tôi nhận thấy ông lên cơn sốt rõ ràng và có phần khá nặng. Tôi cũng bệnh, cũng đang sốt từ lúc tôi vào đây.

— Huiền bí là gì? Bạn ơi, tất cả đều là huiền bí, huiền bí của Thượng đế cùng khắp. Trong mỗi thân cây, mỗi cọng cỏ, đều chứa đựng huiền bí. Khi con chim nhỏ cất tiếng hót. Khi đầy đủ các vì sao lóng lánh trong đêm, tất cả đều là huiền bí, cùng một huiền bí, Nhưng huiền bí vĩ đại nhất đang chờ đợi linh hồn con người bên kia thế giới. Đó, bạn thấy chưa?

— Tôi không hiểu với ý nghĩ nào ông... Hẳn là tội

https://tieulun.hopto.org

không muốn chọc ông và xin ông tin rằng tôi tin tưởng ở Thượng-đế; nhưng từ lâu các điều huiền bí ấy đã được lí trí tìm thấy và chắc chắn những điều chưa tìm thấy sẽ được phát giác và có lẽ trong thời hạn ngắn. Thực vật học biết rõ tại sao cây cỏ lớn lên, nhà sinh lí học và nhà cơ thể học biết tại sao chim hót hoặc rồi cũng sẽ biết, còn về các vì sao, không những người ta đã đếm được, mà mỗi một vận chuiển của các vì sao cũng tính không sai một phút, đến nỗi người ta có thể đoán trước cả ngàn năm, không sai một phút, sự xuất hiện của bất cứ vì sao chỗi nào... giờ đây, chúng ta biết cả sự cấu tạo của các hành tinh xa nhất. Hãy lấy một kính hiển vi — đó là một kính khuếch đại một triệu lần — để xem một giọt nước; ông sẽ thấy cả một thế giới tân kì, cả đời sống của những sinh vật hữu cơ, và đó cũng là huiền bí, thế mà chúng ta đã khám phá được.

— Đã nhiều lần, nhiều người đã nói với tôi như vậy. Tôi không phủ nhận; đó là một điều vĩ đại và phi thường; tất cả đều do Thượng-đế trao gởi cho con người; không phải tự nhiên mà Thượng-đế đã cho con người mạch sống: «Người hãy sống và biết.»

— Thôi, đó là những sáo ngữ. Chắc ông không phải là kẻ thù của khoa học, một tăng lữ? Nghĩa là tôi không biết ông có hiểu...

— Không, cậu ạ, từ lúc thiếu thời, tôi đã tôn trọng khoa học, và tuy không biết gì về khoa học, tôi cũng không chê bai. Việc gì tôi không có tài người khác có. Và có lẽ như thế mới hay: mỗi người có một sở trường. Cậu ạ, lí do là khoa học không phải là một điều hay cho mọi người. Người đời thường phóng túng, mỗi người ai cũng muốn làm cho vũ trụ kinh ngạc và có lẽ tôi cũng làm thế nếu thông thái, nhưng dốt nát như tôi bây giờ, làm sao tôi dám khoe khoang trong khi tôi không biết gì hết. Cậu, cậu trẻ và tế nhị; đây là thiên chức của cậu, cậu hãy học hỏi. Nên

https://tieulunhopo.org

tìm hiểu mọi vấn đề để khi gặp một thằng vô đạo hay một tên vô loại, cậu có thể đối đáp với nó, và nó không thể đổ vào cậu những lời lẽ vô bổ là làm rối rắm trí óc chưa chín chắn của cậu. Về chiếc li kia, tôi mới thấy đây»

Ông lấy hơi và thở ra. Quả là tôi đến làm cho ông vui thích vô cùng. Ông khao khát thổ lộ tâm tư một cách bệnh hoạn. Ngoài ra, chắc chắn tôi không lầm nếu tôi khẳng định rằng nhiều lúc ông nhìn tôi một cách trìu mến đặc biệt: ông âu iếm để bàn tay lên bàn tay tôi, vuốt nhẹ vai tôi... nhưng cũng nên thú nhận có lúc hình như ông quên hẳn tôi. Có thể nói chỉ có một mình ông và nếu ông vẫn tiếp tục nói rất hăng, kể như là ông nói không lộng.

Ông nói tiếp!

— Cậu ạ, ở tại nhà ẩn dật Thánh Giênađơ có một người đạo đức cao siêu. Ông thuộc dòng quí tộc, làm trung tá và có một tài sản khá lớn. Khi còn trong thế tục, ông không muốn dấn thân vào hôn nhân; đến nay là mười năm, ông tách biệt với thiên hạ, vì thích im lặng và cô đơn và vì ông không còn để các giác quan rung động trước những phù phiếm xa hoa. Ông theo đúng qui luật tu viện, nhưng không muốn làm tu sĩ. Và, cậu ơi, tôi chưa thấy nơi nào có nhiều sách như ở nhà ông, có đến tám ngàn bạc sách, theo lời ông nói với tôi. Tên ông là Pie Valêrianních. Trong nhiều dịp khác nhau, ông dạy cho tôi nhiều điều hay, và tôi rất thích nghe ông. Có một lần tôi nói với ông: «Tại sao» học rộng như ông và đã mười năm sống như một tu sĩ hoàn toàn chối bỏ ý chí, tại sao ông không ước mong nhận áo tu sĩ để trở nên thánh thiện hơn?»

Ông ấy đáp: «Cụ già ơi! sao cụ lại đề cập đến trí óc của tôi? Có lẽ chính tôi bị trí óc ràng buộc, thay vì tôi chi phối trí óc. Còn về vấn đề phục tùng, hình như từ lâu rồi tôi không còn đánh giá đúng mức người tôi nữa. Cụ còn nói đến việc chối bỏ ý chí? Đây này, tôi sẽ từ bỏ ngay tiền

https://tieulun.hopto.org

bạc, quân cấp, tôi sẽ để trên bàn này tất cả huy chương của tôi, nhưng còn cái ông vố, đến nay đã mười năm rồi, tôi sợ không bao giờ bỏ được. Như vậy làm sao tôi có thể trở thành tu sĩ, cụ sẽ ca ngợi tôi từ bỏ i chí như thế nào?»

Lúc bấy giờ tôi rất ngạc nhiên về tính khiêm tốn ấy. Thế rồi, mùa hạ năm ngoái, gần ngày lễ thánh Pie, tôi trở lại nhà ẩn dật ấy— Chúa đã muốn thế— và tôi đã thấy gì trong buồng tối của ông ta? Đúng là cái dụng cụ đó: một kính hiển vi ông ấy đã mua rất đắt ở ngoại quốc về. Ông nói: «Cụ chờ một chút, tôi sẽ cho cụ xem một vật rất lạ, lâu nay cụ chưa bao giờ thấy. Cụ thấy giọt nước này, trong như một giọt lệ, thế mà cụ xem trong ấy có gì, và cụ sẽ biết kĩ thuật sẽ phát giác tất cả những huiền bí của Chúa, không sót một cái nào.» Ông ấy nói như vậy và tôi nhớ mãi. Tôi đã nhìn trong kính hiển vi ba mươi lăm năm về trước, tại nhà Malgássôp, thầy học của chúng tôi, cậu của Vécsilôp, là người sau khi qua đời đã để gia tài lại cho Vécsilôp. Ông nầy là một lãnh chúa quiền thế, một tướng lãnh danh tiếng, ông nuôi một bầy chó săn rất đông đảo và tôi đã sống nhiều năm gần ông với tư cách là thợ săn. Ông ta cũng có đặt một kính hiển vi do ông đem theo và ông kêu mọi người đến, người này đứng sau người kia, cả đàn ông đàn bà, để xem một con rận và một con chí, một đầu kim, một sợi tóc và một giọt nước. Mọi người thích thú! Họ sợ không dám đến gần, nhưng họ cũng sợ ông lãnh chúa, vì ông khó tính. Có những người không biết dòm, nhắm cả hai mắt nên không thấy gì cả; những người khác kinh hãi hét lớn, còn ông xã trưởng Savin Makarôp lấy hai tay bịt mắt lại kêu lên: «muốn làm gì thì làm, tôi không đi đâu!» Mọi người mặc sức cười. Thế nhưng tôi không thú thật với ông Pie Valêriannôvích rằng rất lâu trước đó, hơn ba mươi năm, tôi đã thấy cái máy kì lạ này; ông ta quá thích khoe nó. Trái lại, tôi giả vờ ngạc nhiên và kinh

https://tieulun.hopto.org

hãi. Ông ta để một lúc rồi hỏi: «Sao, cụ già, cụ thấy máy này ra sao?» Tôi ngẩng lên, nói: «Chúa phán, Ánh sáng! là có ánh sáng ngay.» Và đột ngột ông ấy nói: «Phải chăng là có đêm tối?» Ông nói câu ấy với giọng mai mỉa, nhưng không cười. Lúc bấy giờ tôi ngạc nhiên còn ông ta thì tức tối, và ông không nói gì nữa.

Tôi nói: «Thật là giản dị, cái ông Pie Valêriannôvích ở trong nhà tu để ăn bánh cúng và uốn mình phủ phục, chứ ông ta không tin Chúa và chính ông đã đến vào đúng lúc ấy, chỉ có vậy thôi. Vả lại, ông ấy là người hơi kì cục: chắc chắn là ông ta đã thấy kính hiển vi mười lần rồi, tại sao đến lần thứ mười một ông lại mê nó đến như vậy? Quả là một người quá dễ xúc động... Có lẽ do ảnh hưởng của tu viện.

Ông cụ già nói với giọng tin tưởng: «Ông ấy là một người thanh khiết và siêu việt, không phải một kẻ vô đạo. Trí tuệ của ông bán lại không hết, nhưng tâm tư của ông lại lo âu. Hạng người như vậy đến với chúng ta cả đám, từ các ông bác học. Và tôi nói với cậu chuiện này nữa: con người tự hành hạ mình. Cậu chỉ nên đi quanh họ, đừng quấy rầy họ, và trước khi ngủ, cậu hãy nhắc đến họ trong kinh cầu, bởi vì họ đi tìm Chúa. Cậu có cầu nguiện trước khi đi ngủ chứ?

— Không. Thiết tưởng đó là một nghi thức vô ích. Nhưng tôi thú thật với ông rằng tôi rất thích cái ông Pie Valêrianních của ông: ít ra ông ta không phải là một miếng giẻ mà là một con người, hơi giống một người thân cận với chúng ta mà cả ông và tôi đều biết.

Ông già chỉ để ý đến câu đầu trong lời đáp của tôi:

— Cậu ơi, cậu không cầu nguiện là cậu sai rồi. Cầu nguiện là một việc tốt, làm cho tâm tư thơ thới trước khi đi ngủ, khi thức dậy và mỗi khi tỉnh giấc trong đêm. Tôi xin nói với cậu như vậy. Mùa hè nọ, vào tháng bảy, chúng

https://tieulun.hopto.org

tôi đang rảo bước về tu viện Đức-mẹ Đồng-trinh để dự lễ. Càng gần đến tu viện, càng gặp thêm người và đến nơi chúng tôi cả thảy có đến hai trăm người, ai cũng vội hôn các thánh tích đáng kính của hai vị thần thông Anixơ và Grêgoarơ. Mọi người ngủ đêm trên một cánh đồng; tôi thức dậy rất sớm trong khi thiên hạ còn ngủ và mặt trời chưa nhô ra khỏi khu rừng. Cậu biết không, tôi ngẩng đầu lên, nhìn khắp chân trời và xít xoa: một vẻ đẹp khôn tả cùng khắp! Tất cả đều iên tĩnh, không khí nhẹ bỗng, ngọn cỏ đang mọc, hãy mọc đi, ngọn cỏ của Chúa! con chim non đang hót— hãy hót đi, chim non của Chúa! Đứa bé ríu rít trong vòng tay bà mẹ— bé ơi, Chúa sẽ bảo vệ cho, hãy lớn lên và hãy sung sướng! Có lẽ lần đầu tiên trong đời tôi, tôi cất giấu tất cả trong tôi... Tôi ngủ lại và thiếp đi trong giấc ngủ nhẹ nhàng! Cậu ơi, cuộc đời đáng sống quá. Nếu được khoẻ hơn, mùa xuân đến tôi sẽ lên đường. Càng hay nếu có nhiều huiền bí. Thật là ghê gớm cho tâm tư và thật là tuiệt vời, nhưng nỗi lo sợ ấy khiến tâm tư hoan hỉ: «Chúa ơi, tất cả đều nơi Chúa, chính con cũng ở trong Chúa, xin Chúa nhận con!» Ông già trìu mến nói tiếp: «Chàng tuổi trẻ ơi, đừng nên phàn nàn, càng huiền bí càng đẹp.»

— «Càng huiền bí càng đẹp...» Tôi sẽ nhớ mãi mấy chữ ấy ông diễn tả quá sai, thật là ghê gớm, nhưng tôi hiểu... Điều khiến tôi ngạc nhiên, là ông biết và hiểu nhiều hơn là những gì ông diễn tả; tuy nhiên hình như ông nói trong cơn mê sảng...» Tôi vụt nói câu vừa rồi khi nhìn thấy đôi mắt đang lên cơn sốt và gương mặt nhợt nhạt. Nhưng tôi đoán ông không nghe.

Ông nói, như để tiếp tục một bài diễn từ bị gián đoạn: «cậu có biết rằng trí nhớ trên thế gian này có giới hạn không? giới hạn ấy được ấn định là một trăm năm. Một trăm năm sau khi một người qua đời con hoặc cháu vẫn còn tưởng nhớ, vì

https://tieulun.hopto.org

thấy mặt người ấy; về sau, nếu kỉ niệm có còn chăng nữa thì cũng chỉ là bằng lời nói, bằng tinh thần, bởi vì những người đã thấy mặt người ấy cũng không còn nữa. Và nấm mồ của người ấy sẽ bị cỏ che lấp, đá lát trên mộ sẽ rạn nứt, mọi người sẽ quên, ngay cả con cháu cũng quên, tên của người ấy cũng bị quên luôn, bởi vì rất ít người được giữ lại trong kí ức kẻ khác. Thế thì đành vậy! Xin hãy quên tôi, các bạn ơi, nhưng từ đáy mộ sâu, tôi vẫn thương các bạn. Hỡi các cậu bé tí hon tôi nghe tiếng vui đùa, tôi nghe tiếng chân đi của các cậu trên mộ phần thân sinh các cậu trong ngày lễ cầu hồn. Trong khi chờ tôi, các cậu hãy sống dưới ánh mặt trời, hãy vui đùa, tôi sẽ nguiện cầu Thượng-đế cho, tôi sẽ đến với các cậu trong giấc mộng của các cậu... sau khi chết, tình thương vẫn còn...»

Tôi cũng lên cơn sốt như ông; thay vì bỏ đi hay khuiên ông nên bình tĩnh, hay là đặt ông lên giường, vì hình như ông đang hoàn toàn mê sảng, thình lình tôi nắm tay ông, rồi vừa cúi xuống, vừa siết chặt bàn tay ông, tôi xúc động thì thầm với nhiều giọt lệ trong lòng:

— Tôi sung sướng được gặp ông. Có lẽ tôi đã đợi ông từ lâu. Trong bọn họ, tôi không thương ai hết: họ không cao thượng... Tôi không theo họ, tôi không biết đi đâu, tôi sẽ đi với ông...

Rất may lúc ấy mẹ tôi vào, nếu không tôi không biết rồi sẽ đi đến đâu. Bà vào với nét mặt một người vừa thức dậy và đang lo sợ. Bà cầm nơi tay một chiếc lọ và một thìa canh; vừa thấy chúng tôi, bà la lên:

— Tôi biết mà! Tôi không cho ông uống kì ninh đúng lúc và bây giờ ông sốt lu bù. Tôi ngủ quá lâu. Maca Ivan-ôvích, anh ơi!»

Tôi đứng lên đi ra. Mẹ tôi vẫn cho ông ấy uống thuốc và đặt ông nằm lại. Tôi cũng chui vào giường, lòng rối bời. Còn nhiều điều tôi chưa hiểu và tôi suy nghĩ nhiều

https://tieulun.hopto.org

về cuộc gặp mặt vừa rồi. Tôi mong gì nơi cuộc gặp mặt ấy, tôi cũng không hiểu. Có lẽ tôi suy luận không mạch lạc và không phải các ý nghĩ nối tiếp nhau trong đầu óc tôi mà là những mảnh vụn của các ý nghĩ. Tôi nằm úp mặt vào vách; thình lình tôi thấy trong một góc, ánh sáng chói chan và rực rỡ của mặt trời chiều, ánh sáng mà trước đây tôi vừa trông đợi, vừa nguiền rủa, và tôi còn nhớ, tôi cảm thấy tâm thần phấn khởi như thể được một luồng ánh sáng mới chiếu rọi vào tim. Tôi còn nhớ giây phút êm dịu ấy, tôi không muốn quên giây phút ấy. Chỉ là một khoảnh khắc hi vọng mới, sức lực mới... Tôi vừa mới khỏi bịnh và do đó những lúc tôi nổi cơn có thể là do hậu quả tất iếu của tình trạng thần kinh, nhưng điều bây giờ tôi muốn ghi nhớ là niềm hi vọng rực rỡ mà đến nay tôi vẫn còn tin tưởng. Dĩ nhiên tôi biết chắc rằng tôi không thể đi lang thang cùng khắp như ông Maca Ivanôvích và chính tôi cũng không biết hoài bão mới xâm nhập vào tôi là gì, nhưng tôi đã nói ra câu này, mặc dù là trong cơn mê sảng: «Họ không cao thượng». Trong cơn hôn mê, tôi tự nghĩ: «hết rồi, từ giờ phút này, tôi đi tìm điều thiện mĩ, mà họ không thể có, nên tôi bỏ họ». Hình như có tiếng sột soạt sau lưng tôi, tôi quay lại; mẹ tôi đang cúi xuống trên người tôi, và vừa tò mò, vừa e ngại nhìn vào đôi mắt tôi. Thình lình tôi nắm bàn tay mẹ tôi, hỏi một câu đột ngột mà chính tôi cũng không ngờ:

— Thưa má, tại sao lâu nay không ai nói gì với con về ông khách quí này?

Tất cả nỗi lo âu của mẹ tôi biến mất và mặt bà rạng rỡ vui tươi; bà không trả lời, chỉ nói mấy tiếng:

— Con cũng đừng quên Lisa; con đã quên Lisa.

Bà nói rất nhanh, vừa nói vừa thẹn, bà vờ như cần đi gấp vì bà cũng ghê tởm phải phơi bày tình cảm của mình; về khía cạnh này, bà giống tôi, nghĩa là bà kín đáo và trong sạch; thêm nữa, lẽ dĩ nhiên bà không muốn đề cập vấn đề

https://nguu.hopto.org

nay với tôi: vấn đề ông Maca Ivanôvích; những gì mẹ tôi và tôi đã nói với nhau bằng ánh mắt đã đủ rồi. Nhưng chính tôi là người ghét sự phô trương tình cảm, đã lấy tay giữ mẹ tôi lại: tôi dịu dàng nhìn trong mắt bà, tôi cười nhẹ nhàng, trìu mến, còn tay kia tôi vuốt nhẹ khuôn mặt mến thương và đôi má trũng của bà. Bà cúi xuống và áp trán bà vào trán tôi.

Thình lình mẹ tôi ngẩng lên, hớn hở nói:

— Được rồi, Chúa sẽ phù hộ cho con, con hãy cố gắng chữa trị. Con sẽ đội ơn Chúa. Con tôi ốm, ốm nhiều lắm... Đời con ở trong tay Thượng-đế... ồ, tôi vừa nói gì, không thể như thế được!...»

Bà bỏ đi. Suốt cuộc đời mẹ tôi, bà đã vừa sợ sệt vừa tôn kính người chồng chính thức, ông Maca Ivanôvích, người lãng tử đã một lần và luôn luôn đem lòng hào hiệp tha thứ cho bà.

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG HAI

I

MẸ tôi đã lầm, tôi không bỏ quên Lisa. Lòng mẹ nhậy cảm nhận thấy có một phần lạnh nhạt giữa hai anh em, nhưng không có vấn đề thất ái, mà chỉ có tự ái. Vì có đoạn sau, nên tôi xin nói rõ một cách vắn tắt:

Từ khi ông hoàng bị bắt, em Lisa đáng thương mắc phải chứng kiêu hãnh ngạo nghễ, cao đạo xa rời, không ai chịu nổi; tuy nhiên mọi người trong nhà đều đoán rõ sự thật là nó đang đau khổ; về phần tôi, nếu lúc đầu tôi hờn dỗi và bực bội vì thái độ ấy cũng chỉ vì tính nhỏ nhen của tôi, càng gia tăng trong lúc tôi bị bệnh — ít ra bây giờ tôi nghĩ như vậy. Nhưng tôi vẫn iêu Lisa không thôi. Bây giờ tôi lại càng iêu hơn nữa. Thế nhưng tôi không muốn làm hòa trước, tuy tôi hiểu rằng bằng bất cứ giá nào nó cũng không làm hòa trước.

Khi chuiện của ông hoàng được tiết lộ sau ngày ông bị bắt, đối với chúng tôi và đối với mọi người, Lisa giữ thái độ của một người không chấp nhận rằng người ta có thể thương hại hay an ủi mình bằng cách biện minh cho ông hoàng. Trái lại, trong khi cố gắng không giải thích và không bàn cãi, nó luôn luôn có vẻ hãnh diện về việc làm của người vị hôn phu khốn khổ, xem đó là một hành động hào hùng cao cả. Hình như nó luôn luôn nói với tất cả chúng tôi (tôi xin nói rõ nó không nói ra): «các người không ai làm được như vậy. Các người không bao giờ đi nạp mình vì danh dự và bổn phận. Bởi vì không ai có được lương tâm tinh tế và thuần khiết như vậy. Nói về hành động của ông hoàng, thử hỏi ai không phạm một vài tội

https://tieulun.hopto.org

lỗi? Thế nhưng người ta lẩn tránh, còn anh ấy thì thà chết còn hơn xấu hổ với lương tâm». Rõ ràng mỗi cử chỉ của nó đều có nghĩa như vậy. Tôi không biết, nhưng ở vào địa vị của nó, tôi sẽ làm đúng i như nó. Tôi cũng không biết có phải trong thâm tâm nó nghĩ như vậy không: tôi ngờ là không. Bằng phần khác của lí trí, phần sáng suốt, nhất định nó thấu triệt sự bất tài của «người hùng» của nó. Bởi lẽ ngày nay có ai từ chối công nhận rằng con người bất hạnh và hào hiệp kiểu ấy đồng thời là một người bất tài hoàn toàn? Tính tự ái, thái độ muốn đấm đá, tất cả mọi người, sự nghi ngờ triền miên rằng, mọi người nghĩ khác về ông hoàng, đã làm cho người ta đoán được trong uẩn khúc của lòng nó một nhận định khác hẳn về người bạn khốn khổ của nó. Tuy nhiên tôi xin nói thêm rằng theo tôi, nó có lí, ít ra là một nửa; nó đáng tha thứ hơn tất cả chúng tôi khi nó ngần ngại kết luận dứt khoát. Bây giờ mọi việc đã qua, tôi xin thành thật thú nhận rằng, tôi tuiệt nhiên không biết nên nhận xét như thế nào, không biết nên phê phán dứt khoát ra sao về ông hoàng khốn khổ, đã gây cho chúng tôi nhiều thắc mắc.

Dù sao, vì Lisa, mái ấm gia đình đã trở thành một địa ngục nhỏ. Nó đã iêu mãnh liệt, bây giờ nó khổ nhiều. Bản tính của nó thích âm thầm đau khổ. Bản tính của nó giống tôi, nghĩa là độc đoán và kiêu hãnh; lúc ấy cũng như bây giờ tôi luôn luôn tin rằng nó iêu ông hoàng vì tính độc đoán của nó, vì ông hoàng không có bản lĩnh và vì ngay từ buổi đầu và câu nói đầu, ông đã hoàn toàn tuân phục nó. Mọi việc đã diễn tiến một cách tự nhiên trong lòng, không hề tính toán trước; nhưng mối tình của một người mạnh iêu một người iếu, đôi khi vô cùng mãnh liệt hơn, dằn vặt hơn mối tình giữa hai người có bản lĩnh ngang nhau, bởi vì dù sao người ta cũng phải chịu trách nhiệm đối với người bạn iếu đuối. Ít ra, tôi tin như vậy.

https://tieulun.hopto.org

Lúc đầu, mọi người trong gia đình, nhất là mẹ tôi, đều ân cần săn sóc Lisa; nhưng nó không mềm lòng, không đáp ứng cảm tình ấy và hình như từ chối mọi sự giúp đỡ. Lúc đầu, nó còn nói chuiện với mẹ, càng ngày nó càng ít nói, càng cộc cằn và càng tàn nhẫn. Trước nó hỏi ý kiến ông Vécsilốp, nhưng rồi nó dùng Vátsin làm cố vấn và phụ tá cho nó, điều lạ lùng này lâu sau tôi mới biết... Mỗi ngày nó đến nhà Vátsin, nó cũng chạy đến các tòa án, đến các cấp chỉ huy của ông hoàng, các luật sư, đến ông biện lí; những lúc sau, có ngày hầu như không ai thấy nó ở nhà. Dĩ nhiên, hai lần mỗi ngày, nó đến thăm ông hoàng đang ở trong tù tại trại giam những người quí tộc, nhưng các cuộc viếng thăm ấy, như tôi nhận định về sau này, rất đau khổ cho nó. Đành rằng có người thứ ba nào có thể biết rõ ràng công chuiện của hai kẻ iêu nhau? Tuy vậy tôi được biết nhiều lần ông hoàng đã xúc phạm Lisa nặng nề, nhưng xúc phạm như thế nào? Ông ấy ghen triền miên, kể cũng lạ thật. Nhưng sau này chúng ta sẽ nói đến chuiện ấy. Tôi chỉ thêm ý kiến này: rất khó biết trong hai người ai làm khổ người kia hơn. Lisa thường hãnh diện với chúng tôi về người hùng của nó, có lẽ lại có thái độ khác hẳn đối với ông hoàng; tôi nghi là như vậy theo những dữ kiện sẽ đề cập về sau.

Như vậy, về phương diện liên hệ tình cảm giữa tôi với Lisa, tất cả những gì không thấy bên ngoài, chỉ là do mỗi người cố tình dối trá và tự ái, nhưng chưa bao giờ chúng tôi thương nhau hơn. Tôi xin nói thêm, khi ông Maca Ivanôvích đến, lúc đầu nó ngạc nhiên và thấy là lạ, nhưng sau nó tỏ thái độ khinh bạc và cao đạo. Hình như nó cố tình không để ý đến ông.

Vì đã thề giữ im lặng như tôi đã nói ở chương trên, nên trên lí thuiết nghĩa là trong giấc mơ, đương nhiên tôi nghĩ rằng tôi phải giữ lời. Với ông Vécsilốp chẳng hạn, tôi

https://tieulun.hopto.org

nên nói về động vật học hoặc về các hoàng đế La-mã hơn là nói về «bà ta», hay ví dụ nói về câu thiết iếu trong thư của ông tin cho nàng biết «văn kiện» đó chưa bị đốt mà vẫn còn và sẽ được đưa ra ánh sáng— một câu mà tôi bắt đầu suy nghĩ ngay sau khi tôi tỉnh lại và có đầy đủ lí trí sau cơn sốt. Nhưng khốn nỗi, vừa mới đi vào thực tế và gần như trước họ, tôi tiên đoán sẽ rất khó và không thể nào cứ giữ mãi những quiết định đã đề ra. Ngay sau hôm gặp ông Maca Ivanôvích, tôi vô cùng xúc động vì một trường hợp bất ngờ.

2

TÔI xúc động vì cuộc viếng thăm bất ngờ của Đaria, mẹ của Ôlia xấu số. Mẹ tôi có cho tôi biết bà Đaria đã hai lần đến thăm trong khi tôi lâm bệnh và bà rất quan tâm đến sức khỏe của tôi. Có phải thật là vì tôi mà người «đàn bà rất tốt» ấy, như mẹ tôi thường gọi, đến nhà, hay bà đến chỉ để thăm mẹ tôi như thường lệ, chuiện ấy tôi không tìm hiểu. Mẹ tôi thường kể các việc xảy ra trong nhà vào lúc bà đem cháo đút cho tôi ăn (khi tôi chưa thể tự mình ăn được) để giải khuây tôi; mỗi lần như vậy, tôi cố tỏ không thích nghe những tin tức ấy, vì vậy tôi không hỏi nhiều về bà Đaria. Đúng hơn, tôi không hỏi gì cả.

Lúc ấy là mười một giờ, tôi định đứng lên để lễ người lại ngồi nơi ghế bành gần chiếc bàn thì bà ấy vào. Tôi cố tình nằm lại giường. Mẹ tôi rất bận trên gác và không xuống gặp bà Đaria, nên trong căn buồng chỉ có tôi và bà. Bà ngồi trước mặt tôi, trên ghế để sát vách, mỉm cười không nói. Tôi linh cảm im lặng sẽ kéo dài; vả lại thường mỗi khi bà đến tôi cảm thấy rất bực bộ Tôi không buồn gật đầu, và nhìn sửng trong mắt bà; nhưng bà cũng ngó thẳng vào mặt tôi.

https://tieulun.hopto.org

Bỗng nhiên tôi hết kiên nhẫn, liền hỏi bà:

— Bây giờ ở nhà không có ông hoàng nên bà buồn phải không?

— Không phải vậy đâu; tôi không ở đó nữa. Nhờ Anna, bây giờ tôi canh chừng đứa em nhỏ của nàng.

— Đứa em nhỏ nào?

— Con của Vécsilốp, bà nói thì thầm một cách bí mật vừa nói vừa nhìn nơi cửa.

— Nhưng ở đó có bà Tatiana.

— Có bà Tatiana, có Anna, cả hai có Lisa, và có mẹ cậu... có đủ hết. Mọi người đều tham gia. Hiện nay bà Tatiana và Anna thân nhau lắm.

Quả là một tin mới lạ: Bà nói rất hăng. Tôi căm tức nhìn bà.

— Từ khi bà đến đây lần sau cùng, lần này tôi thấy bà rất hăng.

— Ồ, nhất định rồi.

— Hình như bà mập ra?

Ánh mắt bà có vẻ kì cục.

— Bây giờ tôi thương cô ấy nhiều, rất nhiều.

— Ai?

— Anna chứ ai. Nhiều lắm! Một người rất cao thượng và rất biết điều...

— Lạ nhỉ! Và bây giờ cô ấy ra sao?

— Rất bình tĩnh, rất bình tĩnh.

— Cô ấy luôn luôn bình tĩnh.

— Quả vậy, luôn luôn.

Thình lình, không chịu được nữa, tôi la lớn:

— Nếu bà đến để kể chuiện nhảm nhí, bà nên biết rằng tôi không dính líu vào việc gì hết và tôi đã quiết định bỏ rơi tất cả và tất cả mọi người, tôi chẳng cần gì hết: tôi sẽ ra đi!»

Tôi nín bặt vì lí trí vừa trở lại với tôi. Tôi không muốn hạ mình giải thích các mục tiêu mới của tôi. Bà nghe

https://tieulun.hopto.org

tôi, không ngạc nhiên cũng không xúc động, nhưng sau đó lại im lặng. Đột nhiên bà đứng lên, đi về phía cửa và nhìn vào buồng bên cạnh. Sau khi nhận thấy không có ai ngoài tôi với bà, bà thản nhiên trở lại ngồi chỗ cũ.

— Tốt quá!», tôi bật cười lớn.

Thình lình bà hơi nghiêng về phía tôi, hạ thấp giọng hỏi tôi, như là câu hỏi chính của cuộc viếng thăm này: «Thế căn nhà của ông trong khu công chức, ông vẫn giữ đó chứ?»

— Căn nhà của tôi? Tôi không biết. Có lẽ tôi sẽ không ở đó nữa... Làm thế nào tôi biết được?

— Vì là chủ nhà chờ ông ghê lắm. Ông công chức sốt ruột lắm, vợ ông ta cũng vậy, Ông Vécsilốp bảo đảm với họ chắc chắn ông sẽ về lại.

— Nhưng việc ấy có ăn nhập gì với bà?

— Anna cũng muốn biết, nàng rất mừng khi được biết ông còn ở đó.

— Thế tại sao cô ấy biết chắc tôi ở lại căn phòng đó?»

Tôi muốn nói thêm: «và việc ấy có ăn nhập gì đến cô ấy đâu», nhưng vì kiêu căng, tôi không đặt câu hỏi ấy.

— Bởi vì ông Lambe đã xác nhận với nàng như vậy.

— Sa-o-o?

— Ông Lambe. Ông này cũng nhất định xác nhận với ông Vécsilốp rằng ông ở lại và ông ta cũng nói chắc với Anna như vậy.»

Tôi hết sức xúc động. Lại chuiện gì đây nữa. Thế là Lambe đã biết ông Vécsilốp. Lambe đã tìm đến ông Vécsilốp! Lambe với Anna: nó đã tìm cách gặp cô ấy. Tôi nóng bừng, nhưng không nói gì. Một cơn tự ái ghê gớm tràn ngập tâm hồn tôi, tự ái hay một thứ gì khác không biết. Nhưng hình như là lúc ấy tôi tự bảo: «Nếu tôi chỉ hỏi một câu, tôi sẽ lại dính líu vào cái xã hội ấy và không bao

https://tieulun.hopto.org

giờ rút chân ra được.» Hận thù bừng cháy trong tim tôi. Tôi hết sức cố gắng giữ im lặng và nằm iêu trên giường. Bà ta cũng không nói gì một giây lâu.

— Thế còn ông hoàng Nicôla?» tôi hỏi đột ngột, như người mất hồn. Tôi đặt câu hỏi với giọng cương quiết, để thay đổi đề tài, và dù không cố í, một lần nữa tôi đã đặt câu hỏi chủ iếu, như một thằng điên, tôi đã tự í đi trở vào cái xã hội mà tôi vừa nôn nao quiết định trốn chạy.

— Ông ấy hiện ở Tơsáckôiê Sêlô. Ông bệnh sơ sơ, đô thị tràn đầy người mắc loại sốt ấy. Ai cũng khuiên ông ta hãy lui về Tơsáckôiê, ở tại tư dinh của ông, vì khí hậu tốt.

Tôi không trả lời.

— «Anan và bà tướng cứ ba ngày lại đến thăm» họ cùng đi với nhau».

Anan và bà tướng (nghĩa là bà ta) là đôi bạn! Họ cùng đi với nhau. Tôi không còn biết nói gì.

— Hai người đã trở thành đôi bạn khá thân, và Anna nói tốt về Catơrin rất nhiều...

Tôi vẫn giữ im lặng.

— Catơrin trở lại ham mê xã hội thượng lưu, chỉ toàn là hội hè bà ta đẹp rực rỡ; người ta nói cả triều đình mê bà... Về chuiện ông Biôring, mọi việc đều bãi bỏ, sẽ không có đám cưới; ai cũng tin rằng... từ ngày...

Bà muốn nói: từ khi có bức thư của ông Vécsilốp. Tôi run, nhưng không nói gì hết.

— Anna hết lòng thương xót ông hoàng Sẹc. Catơrin cũng vậy. Họ chỉ có một việc là nói chuiện về ông hoàng, họ nói ông sẽ được tha, còn lão Stêbelkốp sẽ bị kết án...»

Tôi cám thù nhìn bà. Bà đứng lên và thình lình nghiêng mình về phía tôi. Bà thì thầm:

— Anna dặn tôi xem ông sức khoẻ ra sao, và bảo tôi iêu cầu ông khi nào ông đi ra ngoài được thì đến thăm nàng. Chào ông! gắng cho mau lành và tôi sẽ nói rằng...»

https://tieulun.hopto.org

Bà bước đi. Tôi ngồi trên giường. Mồ hôi chảy trên trán tôi, nhưng không phải vì sợ hãi: cái tin, khó hiểu đối với tôi và ghê ghớm, liên quan đến Lambe và những âm mưu của nó, không khiến tôi khiếp sợ chút nào, so với nỗi lo sợ có lẽ không suy nghĩ đã xâm chiếm tôi trong lúc đang bệnh và trong những ngày đầu vừa khỏi bệnh, khi tôi nhớ lại cuộc gặp gỡ giữa tôi với nó đêm hôm ấy. Trái lại, liền sau khi bà Đaria đi khỏi, tôi còn ở trên giường, trong giây phút mới bị xúc động, tôi không hề nghĩ đến Lambe, nhưng... điều làm cho tôi kinh ngạc nhất, đó là việc *bà ta* đoạn tuiệt với Biôring, việc bà vui thú trong xã hội thượng lưu, các hội hè đình đám, sự nâng niu chiều chuộng, vẻ đẹp rực rỡ của bà. Bà Đaria có nói bà ta ngời sáng. Và bỗng nhiên tôi cảm thấy tôi không đủ sức đưa mình ra khỏi trận cuồng phong ấy, tuy rằng tôi đủ sức để làm cao, để giữ im lặng, và để không hỏi bà Đaria, sau khi nghe các câu chuiện khủng khiếp của bà ấy kể! một niềm khát vọng vô biên đối với cuộc đời này, cuộc đời *của họ* xâm chiếm tôi cùng với một thứ khát vọng dịu ngọt đưa tôi đến hoan lạc và đau khổ ray rứt. Trí óc tôi quay cuồng nhưng tôi cứ để mặc. Tôi tự nhủ: «suy luận làm gì?» Tôi lại suy nghĩ, những ý nghĩ vụn vặt, thiếu liền tục: «Thế mà chính mẹ tôi cũng giấu tôi việc Lambe có đến». «Tại vì ông Vécsilốp bảo bà đừng nói... Thà chết, chứ tôi không hỏi ông Vécsilốp về Lambe!» Tôi lại trở lại vấn đề: «ông Vécsilốp với Lambe, ồ, họ còn chuiện gì mới lạ nữa! Quả là ông Vécsilốp rất tinh ranh. Ông đã làm cho tên người Đức ấy, tên Biôring ấy, phải sợ. Ông đã dùng bức thư để vu khống hắn: «Vu khống... bao giờ cũng còn để lại một cái gì», và tên nịnh thần người Đức ấy sợ tai tiếng— ha, ha! Một bài học hay cho bà ta!» «Còn Lambe, phải chăng Lambe đã tìm đến bà ta? Chắc chắn quá rồi! và tại sao bà ta lại từ chối giao du với hắn?»

https://tieulun.hopto.org

Đến đây, tôi thôi không đả động gì đến các ý nghĩ rồi ren ấy nữa rồi thất vọng, tôi ngã xuống, đầu rơi trên gối. «À, không được», tôi kêu lên sau khi đã có một quiết định đột ngột. Tôi nhảy xuống giường, mang giày, mặc áo choàng và đi thẳng đến chỗ Maca Ivanôvích, xem như ở đó có sẵn phương thuốc chữa trị các ám ảnh, là nơi cứu khổ, là chiếc phao để tôi bám víu.

Quả vậy, có thể là tôi đã cảm nhận ý kiến ấy bằng tất cả mãnh lực của tâm hồn, nếu không tôi đã không vùng lên đột ngột như vậy và đã không nhào tới ông Maca với một trạng thái tinh thần như vậy.

3

NHƯNG đến phòng của ông Maca, tôi đã gặp những người khách bất ngờ, mẹ tôi và ông bác sĩ. Vì tưởng rằng lúc đến sẽ gặp một mình ông già như đêm hôm trước, nên tôi dừng lại ở ngưỡng cửa với thái độ ngờ ngệch tiến thối lưỡng nan. Nhưng chưa kịp nhíu mày thì vừa ông Vécsilốp đến và bất thần đi sau ông là Lisa... Thế là mọi người họp tại phòng ông Maca và «đúng vào lúc không nên họp»!

Tôi đi thẳng lại chỗ ông Maca và nói:

— Tôi đến để thăm ông có khoẻ không.

— Cám ơn cậu, tôi biết cậu sẽ đến. Đêm vừa qua, tôi có nghĩ đến cậu?

Ông trìu mến nhìn tôi và tôi thấy có lẽ ông thương tôi hơn tất cả những người khác. Nhưng tuy không cố ý, tôi cũng nhận thấy ngay rằng mặt ông vui vẻ, nhưng trong đêm bệnh tình ông có tăng. Ông bác sĩ vừa khám ông rất cẩn thận. Sau này tôi được biết ông bác sĩ (trẻ tuổi mà tôi đã gây lộn bữa trước và đã chữa cho ông Maca Ivanôvích từ ngày ông này đến) đối xử với người bệnh này rất lễ phép và đoán người bệnh bị nhiều biến chứng khác nhau

https://tieulun.hopto.org

— tôi không biết dùng ngôn ngữ i học— Theo con mắt tôi nhìn qua thì, ông Maca Ivanôvích với ông bác sĩ rất thân nhau; điều ấy làm tôi khó chịu; vả chăng lúc ấy tôi đang cáu có.

Ông Vécsilốp hỏi: «sao, anh Alêxanđrơ Sêmênôvích, hôm nay bệnh nhân thân mến của chúng ta ra sao?» Nếu không bị xúc động, việc làm đầu tiên của tôi sẽ là xem xét kĩ lưỡng liên hệ tình cảm giữa ông Vécsilốp với ông già, việc ấy hôm qua tôi đã nghĩ đến. Giờ đây, điều làm tôi ngạc nhiên nhất là nét mặt vô cùng dịu dàng và săn đón của ông Vécsilốp; có một vẻ gì hết sức chân thành. Tôi nhớ đã có lần nhận xét rằng gương mặt ông Vécsilốp trở thành đẹp lạ lùng mỗi khi người ông giản dị.

Ông bác sĩ trả lời: «Nhưng chúng tôi chỉ biết cãi nhau.»

— Cãi nhau với Maca? Tôi không tin: người ta không bao giờ cãi lộn với ông ấy.

— Nhưng ông ấy không chịu nghe tôi: ban đêm ông ta không ngủ...

Ông Maca cười nói: «Alêxanđrơ Sêmênôvích, thôi dừng lại, rầy la thế đủ rồi. Này, ông Vécsilốp, ông đã làm gì Tatiana của chúng ta rồi?» Rồi ông chỉ mẹ tôi nói tiếp: «Suốt cả buổi mai bà này cứ thấp thỏm lo sợ.»

Mẹ tôi kêu lên với vẻ mặt lo âu cùng cực:

— Ồ, anh Vécsilốp, kể cho chúng tôi nghe gấp đi, đừng để chờ nữa: người ta đã làm gì Tatiana khốn khổ của chúng ta?

— Người ta đã kết án bà ấy.

Mẹ tôi kêu: «Trời ơi!»

— Em hãy bình tĩnh; bà ta không phải đi Tây-bá-lợi-á đâu: chỉ mười lăm rúp tiền phạt vạ. Quả là một hài kịch!»

Ông ta ngồi xuống, ông bác sĩ cũng vậy. Hai người

https://tieulun.hopto.org

nói chuiện về bà Tatiana và tôi chưa biết gì về chuiện ấy. Tôi ngồi bên trái ông Maca, còn Lisa ngồi đối diện tôi bên mặt; trông rõ Lisa đang buồn chuiện riêng, chuiện buồn trong ngày, nó đến để kể cho mẹ nghe; nét mặt nó bối rối và bất bình. Giây phút ấy, chúng tôi nhìn nhau và bỗng nhiên tôi tự nhủ: «Cả hai chúng tôi đều tự ái và chính tôi phải đi đến nó trước.» Thình lình lòng tôi dịu lại. Trong khi đó ông Vécsilốp bắt đầu kể lại chuiện vừa xảy ra sáng nay.

Bà Tatiana sáng nay đã đến hầu tòa hòa giải với chị bếp. Nội vụ hoàn toàn lố bịch; tôi đã có nói rằng chị bếp người Phầnlan, khó tính, mỗi khi nổi giận là câm miệng suốt nhiều tuần lễ, bà chủ hỏi không thèm trả lời; tôi cũng có ghi nhận rằng bà Tatiana chiều chuộng chị ấy lắm, chị này làm gì cũng được và không bao giờ bà đuổi hẳn chị ấy. Những chuiện lẩm cẩm về tâm lí của các cô gái già cùng các bà chủ, đối với tôi, thật đáng khinh bỉ mà không đáng quan tâm. Nếu tôi ghi chép lại đây câu chuiện này chỉ vì sau này chị bếp sẽ đóng một vai trò quan trọng và quiết định. Thế là trước thái độ cứng đầu của chị bếp người Phầnlan đã nhiều ngày không chịu trả lời câu nào, thình lình bà Tatiana đánh chị ấy, một việc chưa hề xảy ra. Chị ở người Phầnlan không nói gì hết, nhưng ngay trong ngày ấy, chị tiếp xúc với người thuê nhà ở một góc phía dưới, cùng một cầu thang với nhà bếp, một trung úy giải ngũ tên Ôsơtrốp, làm nghề vận động cho các vụ kiện, viết đơn nạp ở các tòa án, chiều theo luật sinh tồn cạnh tranh. Kết quả là bà Tatiana bị đòi ra hầu tòa hòa giải và ông Vécsilốp bị gọi làm nhân chứng.

Ông Vécsilốp kể chuiện rất vui và bằng giọng hài hước đến nỗi mẹ tôi cũng phải cười; ông bắt chước bộ tịch của Tatiana, của ông sĩ quan và của chị bếp. Khởi đầu chị bếp khai với quan tòa rằng chị đòi bồi thường thiệt hại bằng

https://tieulun.hopto.org

tiền, «nếu không, người ta đem bà bỏ tù, lúc bấy giờ tôi làm thức ăn cho ai?» Bà Tatiana trả lời các câu hỏi của quan tòa với một thái độ ngạo mạn, chẳng thèm biện minh gì hết; trái lại bà kết luận như thế này: «Tôi có đánh chị ấy và tôi sẽ đánh nữa», nên khiến bà lập tức bị phạt vạ ba rúp về tội mạ lị quan tòa. Viên trung úy, một thanh niên ốm ẹo, gầy còm, nói thao thao bất tuiệt để bênh vực cho thân chủ của mình, nhưng lại trật đường rầy trơ trẽn và đã làm cho mọi người trong phòng cười ồ. Rồi cuộc thẩm vấn kết thúc và bà Tatiana bị tuiên án phải trả cho Mari, người bị bà xúc phạm, mười lăm rúp. Lập tức bà lấy ngay trong ví ra và đếm đủ số tiền. Viên trung úy tiến tới và chìa tay ra, nhưng bà Tatiana đánh nhẹ bàn tay để hất ra và quay lại phía Mari. Chị này nói:

— Thưa bà, được rồi, bà đừng lo, bà sẽ trả vào lương của tôi. Về phần ông kia, tôi sẽ trả cho ông ta.

— Mari, mày thấy không, mày đã dùng một thằng quá ngốc.» Bà Tatiana vừa nói vừa chỉ viên trung úy và tỏ vẻ mừng rỡ vì Mari đã chịu mở miệng.

Mari đáp với ánh mắt ranh mãnh: «Thưa bà, ông ấy ngốc thật. Có phải bà bảo nấu món sườn heo với đậu phải không? Vừa rồi tôi nghe không rõ vì tôi vội đến đây.

— Mari, không phải nấu với đậu, mà nấu với bắp cải, và nhất là đừng để cháy như hôm qua.

— Thưa bà, tôi sẽ hết sức cẩn thận, nhất là hôm nay. Xin bà đưa bàn tay ra», và để chứng tỏ tinh thần giải hòa chị bếp hôn bàn tay của bà chủ. Tóm lại, chị ấy đã làm cho cả phòng vui nhộn.

— Người gì kì cục!» mẹ tôi vừa nói, vừa lắc đầu; bà cũng rất vui mừng về tin vừa rồi cũng như về câu chuiện của ông Vécsilốp, nhưng bà không quên liếc nhìn Lisa với nhiều âu lo.

Ông Maca Ivanôvích cười nói: «Từ nhỏ, cô bé vẫn

https://tieulun.hopto.org

luôn luôn có bản lĩnh.»

Ông bác sĩ đáp: «Vì lá gan và vì nhàn cư!»

— Có phải tôi có bản lĩnh, nói đến lá gan và nhàn cư là nói đến tôi phải không?» Đó là bà Tatiana vừa đột ngột xuất hiện, coi bộ hài lòng rõ rệt «Còn mày, Anđrê Sêmênôvích, tốt hơn là mày đừng nên nói bậy; mày biết tao lúc mày chưa đầy mười tuổi, mày biết có bao giờ tao nhàn cư đâu, còn lá gan, đã một năm rồi mày chữa cho tao mà nào có lành. Mày phải xấu hổ mới phải! Thôi, các người chế nhạo tôi như vậy đủ rồi! Ông Vécsilốp, cảm ơn ông đã vui lòng đến làm chứng. Còn ông Maca, tôi đến chỉ để thăm ông, không phải để thăm thằng kia (bà chỉ tôi, nhưng ngay khi ấy bà lấy tay đập vai tôi một cách thân mật; chưa bao giờ tôi thấy bà vui vẻ như vậy).

Quay sang ông bác sĩ, bà vừa nhíu mày ra chiều lo nghĩ, vừa kết luận: «Thế nào?»

— Thế này, ông ấy không chịu nằm, mà cứ ngồi thì ông ấy sẽ mệt đừ.

Ông Maca lí nhí van lơn như một đứa bé: «nhưng tôi chỉ ngồi một lúc với các bạn đây».

Bà Tatiana nói: «Đúng vậy, chúng ta thích thế, thích mạn đàm công khai, khi mọi người quây quần chung quanh ta. Tôi biết tính ông Maca.

— Và thân xác này còn nhanh nhẹn đấy, ồ, liệu được bao lâu! ông già lại mỉm cười quay sang ông bác sĩ. Hãy gượm, cho tôi nói: tôi sẽ nằm trên giường, nhưng ở xứ tôi, người ta nói: «Người nào nằm trên giường có thể không dậy nữa.» Đó là điều làm tôi lo ngại.

— À, tôi biết mà, ông bác sĩ nói, cứ tin dị đoan: «Nếu tôi nằm trên giường, tôi sẽ không dậy nữa,» dân quê thường sợ như vậy, và thà đứng cho qua cơn bệnh còn hơn đến bệnh viện. Nhưng đối với ông, ông Maca, chỉ là nỗi buồn phiền, sự luiến tiếc ngày tháng tự do và đường

https://tieulun.hopto.org

rộng sông dài. Bệnh của ông là như vậy: ông đã đánh mất thói quen ở iên một chỗ. Phải chăng ông là người du mục? Quả vậy, lang thang là một loại đam mê của dân tộc chúng ta. Hơn một lần tôi đã nhận định như vậy. Dân tộc chúng ta là một thứ lang thang hữu hạng.

Bà Tatiana hỏi lại: «Thế theo anh, ông Maca là một kẻ lang thang?

— Ồ, không phải theo nghĩa đó. Tôi dùng danh từ ấy theo nghĩa rộng. Một kẻ lang thang mộ đạo, thành kính, nhưng vẫn là một kẻ lang thang. Hiểu theo nghĩa tốt đẹp nhưng là một kẻ lang thang... Về phương diện i học...

Bỗng nhiên tôi quay sang ông bác sĩ: «Tôi đoan chắc với anh rằng kẻ lang thang, chính là anh và tôi, tất cả mọi người có mặt ở đây, chứ không phải ông già này, vì ông ta còn dạy chúng ta nhiều bài học, vì ông ta có một nguiên lí vững chãi đối với cuộc sống, trong khi tất cả chúng ta đây không có gì gọi là vững chắc... Thành thật mà nói, anh không thể hiểu nổi.»

Tôi nói một cách tàn nhẫn, nhưng chính vì vậy mà tôi đã đến đây. Thực ra, không biết tại sao tôi vẫn ở lại và tôi như mắc cơn điên.

— Sao? — Bà Tatiana nhìn tôi với vẻ nghi hoặc.

Rồi lấy tay chỉ tôi bà nói: «Này ông Maca, ông thấy nó thế nào?»

— Xin Chúa phù hộ cho nó, nó có óc «sắc bén» ông già nói rất đúng đắn, nhưng khi nghe nói chữ «Sắc bén» hầu hết mọi người cười rộ. Tôi nổi xung; người cười nhiều nhất là ông bác sĩ. Điều tai hại là lúc bấy giờ tôi không biết rằng họ đã thỏa thuận trước với nhau. Ông Vécsilốp, ông bác sĩ và bà Tatiana đã giao hẹn từ ba ngày nay là phải làm đủ mọi cách để mẹ tôi quên đi các linh cảm đen tối và các lo sợ đối với Maca, ông này mắc bệnh nặng hơn và khó chữa hơn là tôi tưởng. Vì vậy mà mọi người

https://tieulun.hopto.org

vui đùa và cố gắng cười cợt. Thế nhưng ông bác sĩ là một thằng ngốc và bản tính không biết đùa; đó là nguiên nhân của những việc sẽ xảy ra. Nếu tôi biết trước họ đã thỏa thuận như vậy, tôi đã làm khác. Lisa cũng không biết.

Tôi ngồi nghe một cách lơ đễnh; nó nói nói cười cười, trong khi đầu óc tôi bận rộn với các tin tức của bà Đaria mà tôi không thể xua đuổi được. Tôi tưởng tượng thấy bà ngồi đó, đang nhìn cẩn thận đứng lên và liếc nhìn buồng bên kia. Rồi bỗng nhiên, họ phá lên cười! Không biết nhân câu chuiện như thế nào đó, bỗng nhiên bà Tatiana cho rằng ông bác sĩ là vô thần: «ai cũng biết, tất cả các ông bác sĩ tai hại đều là những người vô thần!»

Ông bác sĩ giả vờ bị xúc phạm một cách ngu ngốc nhất trần gian, và iêu cầu được minh oan, nói lớn: «Ông Maca, tôi có phải là vô thần không?»

— Anh mà vô thần? Không, anh không phải vô thần,» ông già vừa trả lời, vừa nhìn chăm chăm ông bác sĩ, không, cảm ơn Chúa — ông lắc đầu, anh quá vui vẻ.

— Nói vậy người nào vui vẻ không thể là vô thần hay sao? Ông bác sĩ hỏi lại một cách mỉa mai.

Ông Vécsilốp nói, không cười: «Về một phương diện nào, đó là một tư tưởng!»

Xúc động vì ý kiến ấy, tôi bất thần la lên: «Đó là một tư tưởng mạnh» — Ông bác sĩ nhìn quanh có lẽ dò hỏi.

Ông Maca vừa hơi nhìn xuống, vừa nói:

«Lúc đầu tôi rất sợ các ông học cao, các ông giáo sư (hình như trước đó người ta có nói đến các ông giáo sư): trước mặt họ, tôi e ngại bởi vì tôi sợ nhất những người vô thần. Tôi tự bảo: «Tôi chỉ có một linh hồn; nếu mất đi, không bao giờ tìm lại.» Nhưng về sau, tôi can đảm hơn: «Kìa, họ đâu có phải là thần thánh, họ là người như chúng ta, họ bò lê trước mặt chúng ta.» Rồi tôi tò mò: «Tôi muốn biết vô thần là thế nào.» Tuy nhiên, bạn ơi, về sau, tôi

https://tieulun.hopto.org

không tò mò nữa.»

Ông dừng nói một lúc, nhưng nhất định sẽ nói tiếp, miệng vẫn mỉm cười trang trọng. Có hạng người ngây thơ tin tất cả mọi người, không bao giờ nghĩ rằng người ta chế nhạo mình. Trí óc họ thiển cận, bởi lẽ họ sẵn sàng thổ lộ những gì quí báu nhất trong lòng cho bất cứ ai. Nhưng hình như ông Maca lại khác và ông ấy nói ra không phải chỉ vì ngây thơ giản dị, người ta đoán biết ông là một nhà truyền giáo. Tôi sung sướng nhận thấy giọng mỉa mai, có phần rành mãnh đối với ông bác sĩ và có lẽ đối với ông Vécsilốp. Rõ ràng cuộc đàm thoại hôm nay nối tiếp các cuộc đàm thoại trước trong tuần; nhưng rủi thay, họ đã nói ra một chữ tai hại đã làm tôi rúng động ngày hôm trước và bây giờ đã thúc đẩy tôi nói ra một câu đáng tiếc.

Ông già nói tiếp bằng một giọng cô đọng:

«Có lẽ hiện giờ tôi còn ghê sợ người vô thần. Nhưng này anh Alêxanđrơ. Thứ người vô thần ấy tôi chưa hề gặp lần nào, và thay vào đó tôi có gặp người vô thần lộn xộn, xin tạm gọi như vậy. Có đủ hạng người, không phân biệt nổi: lớn có, nhỏ có, ngu ngốc có, tài giỏi có, có cả người thường dân, tất cả đều là những người lộn xộn. Suốt đời họ đọc sách và suy luận, họ thấm nhuần hứng vị trong sách vở, nhưng cá nhân họ vẫn hoài nghi, không thể quiết đoán điều gì. Có những người để tâm trí tản mác, tự mình không biết mình; những người khác thì chai lì hơn đá, tâm tư toàn mơ mộng; có người không biết cảm xúc, lại nông nổi, chỉ làm sao đùa giỡn là đủ. Lại có kẻ chỉ rút trong sách vở ra phần tinh hoa, đó là theo họ nghĩ; nhưng họ vẫn lộn xộn và không thể quiết đoán việc gì. Tôi xin nói thêm thế này nữa có nhiều chuyện bực mình lắm. Người tiểu nhân lâm vào cảnh túng bấn, thiếu cơm, không biết lấy gì cho các con ăn, ngủ trên đống rơm chích da thịt, nhưng lòng vẫn nhẹ nhàng vui tươi; người ấy phạm tội lỗi và nói

https://tieulun.hopto.org

những điều thô tục, nhưng lòng vẫn lâng lâng. Người đại nhân ăn uống no say, ngồi trên đống vàng, nhưng lòng luôn luôn buồn chán. Có người đã thấu triệt tất cả các khoa học, nhưng nỗi buồn chán vẫn còn đó. Tôi tin rằng người ta càng thông thái lại càng buồn chán. Hãy chỉ lấy một việc: từ ngày tạo thiên lập địa, người ta đã dạy học; thế nhưng thiên hạ đã học được điều gì hay, để cho thế gian trở thành một mái nhà đẹp đẽ vui tươi và tràn đầy hoan lạc? Và tôi cũng xin nói thêm: họ thiếu thiện mĩ, họ không cần thiện mĩ; họ đều là những kẻ chết rồi, nhưng mỗi người lại khoe khoang cái chết của mình và không chịu quay về với Chân-lí duy nhất; họ sống không có Thượng-đế chỉ có âu lo. Thế nên họ nguiền rủa một cách vô ý thức, ai kia đã soi sáng chúng ta. Họ nào có biết điều? Con người không thể sống mà không quì lạy; không một ai chịu đựng mình nổi. Nếu con người chối bỏ Thượng-đế, nó sẽ quì lạy một thần tượng bằng gỗ hoặc bằng vàng hoặc bằng tưởng tượng. Tất cả đều là những người sùng bái thần tượng chứ không phải là những người vô thần, gọi như thế mới đúng. Và làm thế nào để khỏi là người vô thần? Có nhiều người thực sự là vô thần, thế nhưng họ nguy hiểm hơn người khác bởi vì họ luôn luôn nói đến Thượng-đế. Nhiều lần tôi nghe nói đến họ, nhưng chưa bao giờ gặp. Nhưng, anh ạ, vẫn có hạng người ấy tôi tin «phải có» hạng người ấy.

— Nhất định là có và «phải có»!— Không hiểu tại sao tôi thốt ra câu ấy với tất cả nhiệt tình; nhưng giọng của ông Vécsilốp đã lôi cuốn tôi và một ý kiến đã mê hoặc tôi trong câu: «Nhất định là phải có hạng người ấy.» Đối với tôi nội dung cuộc nói chuiện hết sức bất ngờ. Tuy nhiên ngay lúc bấy giờ đột ngột xảy ra một việc cũng hết sức bất ngờ.

https://tieulun.hopto.org

4

NGAY hôm ấy cực kì trong sáng. Theo như thường lệ tại phòng ông Maca, theo lệnh của bác sĩ suốt ngày không cuốn bức sáo lên; nhưng cái treo ở cửa sổ không phải một bức sáo mà là một tấm màn, vì thế phía trên của cửa sổ không được che; quả vậy khi còn treo bức sáo, ông già cảm thấy khó chịu mỗi khi không nhìn được ánh sáng mặt trời. Thế mà chúng tôi ngồi mãi đến lúc một tia sáng mặt trời chiếu thẳng vào mặt ông Maca. Vì ham nói chuiện, lúc đầu ông không để ý, nhưng nhiều lần ông vừa nói vừa quay đầu chỗ khác một cách máy móc, vì bị tia sáng chói chan làm cho ông khó chịu và cho đôi mắt bị đau của ông nhức nhối. Mẹ tôi đứng cạnh ông, đã nhiều lần lo lắng nhìn về phía cửa sổ. Chỉ có nước ông bị mù hoàn toàn. Nhưng để cho cuộc nói chuiện khỏi bị quấy rầy, mẹ tôi nghĩ ra cách kéo về bên mặt chiếc ghế đầu ông Maca đang ngồi, chỉ cần xích chiếc ghế đầu độ mười lăm phân, nhiều lắm là hai mươi phân. Đã nhiều lần, bà cúi xuống để tay trên ghế, nhưng bà không kéo nổi; chiếc ghế có ông Maca ngồi lên trên, không nhúc nhích. Trong khi đang nói chuiện hăng say, ông Maca cảm thấy một cách vô ý thức mẹ tôi đang cố đẩy chiếc ghế đầu, nên nhiều lần ông nhổm người lên, nhưng đôi chân ông không đủ sức. Mẹ tôi vẫn tiếp tục ra sức kéo; riết rồi, chuiện ấy khiến Lisa nổi cáu. Tôi còn nhớ ánh mắt sáng ngời, bực tức; tuy vậy, tôi không hiểu tại đâu, và chăng tôi đang theo dõi cuộc đàm thoại. Thình lình tôi nghe một lời iêu cầu dữ tợn, như một tiếng thét, hướng về ông Maca:

— Kìa, ông nhổm dậy một chút chứ, ông cũng thấy mẹ khó nhọc quá rồi!»

Ông già liếc nhìn Lisa, hiểu ngay và cố sức làm theo lập tức, nhưng vô hiệu; vừa nhổm dậy được mười phân,

https://tieulun.hopto.org

ông lại rơi xuống ghế.

Ông rên rỉ trả lời Lisa, vừa nhìn nó một cách khổ sở: «Cháu ạ, tôi nhỏm dậy không nổi.»

— Kể những truiện có thể viết thành cả quiển sách thì làm được, mà chỉ làm một động tác nhỏ lại không đủ sức!

Bà Tatiana kêu: «Lisa».

Ông Maca lại cố hết sức một lần nữa.

Lisa lại la: «Lấy chiếc nạng để dưới đất kìa rồi chống mà đứng dậy.»

— Phải rồi! ông già vừa nói vừa hấp tấp lấy chiếc nạng.

Vécsilốp đứng lên nói: «Phải đỡ ông ấy lên.»

Ông bác sĩ chồm lên, bà Tatiana chạy lại, nhưng không còn kịp: ông Maca đã dùng hết sức mình chống vào chiếc nạng, nhỏm lên và hiện đang đứng nhìn quanh với vẻ sung sướng và đắc thắng. Ông vừa cười vui vẻ, vừa nói có phần kiêu hãnh: «Tôi cũng làm được đó. Cảm ơn cháu, cháu đã dạy khôn tôi, tôi cứ tưởng cặp chân đã trở thành vô dụng...»

Nhưng ông không đứng được lâu. Ông chưa nói hết câu thì chiếc nạng phải chịu tất cả sức nặng của ông bỗng nhiên trượt trên tấm thảm, và vì đôi chân không còn đỡ ông nổi, ông ngã dài trên sàn nhà. Tôi còn nhớ, thật là ghê rợn. Một tiếng «ồ» thốt ra từ miệng mọi người, người ta chạy đến khiêng ông, nhưng nhờ trời, chưa có gì gẫy; hai đầu gối đập mạnh nghe rầm trên sàn, nhưng ông đã kịp đưa tay mặt ra chống. Người ta đỡ ông dậy để nằm trên giường. Ông tái xanh, không phải vì sợ, nhưng vì bị va chạm mạnh (ông bác sĩ đã tìm thấy trong ông ngoài các bệnh khác, còn có bệnh đau tim). Mẹ tôi sợ đến mất hồn. Thình lình ông Maca, vẫn tái xanh, toàn thân run rẩy và hình như mới tỉnh lại, quay sang Lisa và với một giọng

https://tieulun.hopto.org

dịu dàng, gần như trìu mến, ông nói:

— Không con ạ, con thấy đó, đôi chân của tôi không còn đỡ tôi nổi nữa.»

Tôi không thể diễn tả cảm tưởng của tôi lúc bấy giờ. Lời lẽ của ông già không hề có gì phàn nàn hay oán trách; trái lại, rõ ràng là từ đầu, ông không nhận thấy trong câu nói của Lisa có ác ý chút nào và ông đã xem những tiếng kêu của Lisa như một việc phải có, nghĩa là một lời mắng trách đích đáng đối với lỗi của ông. Tất cả chuiện ấy cũng tác động mãnh liệt nơi Lisa. Lúc ông Maca ngã, nó chạy tới như mọi người và đứng đó như người chết, dĩ nhiên nó đau khổ vì mọi việc là tại nó. Thế mà khi nghe ông già nói, bất giác nó thẹn chín người vì xấu hổ và ân hận.

Thình lình bà Tatiana ra lệnh: «Thôi! Tất cả đều do những câu chuiện lảm nhảm. Xin ai về nhà nấy. Nhưng chính ông bác sĩ cũng nói lảm nhảm thì biết làm sao?

Alêxanđrơ Sêmênôvích đang rối rít quanh con bệnh, bèn nói: «Phải đó. Xin lỗi bà Tatiana, ông ấy cần nghỉ ngơi.»

Nhưng bà Tatiana không chịu nghe: đã từ nửa phút, bà iên lặng quan sát Lisa tường tận, rồi đột ngột nói:

— Lisa, lại đây, hôn bà già dại dột này đi, lẽ dĩ nhiên nếu mày muốn.

Và bà hôn Lisa, tôi không biết tại sao, nhưng chính phải làm như vậy; đến nỗi ngay tôi suít cũng chạy lại ôm hôn bà Tatiana. Quả vậy, không nên đè Lisa ra mà mắng trách, mà nên vui vẻ tiếp nhận và khen ngợi cảm tình mới mẻ và hay ho có lẽ sẽ nảy sinh nơi nó. Thế nhưng thay vì những cảm tình ấy, thình lình tôi đứng lên và nhấn mạnh từng chữ, tôi nói:

— Ông Maca, ông có dùng danh từ «thiện mĩ»; chính hôm qua và mấy ngày nay danh từ ấy làm tôi thắc mắc...

https://tieulun.hopto.org

Suốt đời tôi, tôi vẫn thắc mắc về danh từ ấy, tuy vậy trước kia tôi không biết là gì. Tôi cho sự trùng hợp này là định mệnh, gần như kì diệu... Tôi xin tuiên bố như vậy trước mặt ông...

Nhưng người ta chặn tôi lại. Tôi xin nói lại: tôi không hay biết gì về điều họ đã thỏa thuận với nhau liên quan đến mẹ tôi với ông Maca và do những hành động đã qua của tôi, dĩ nhiên họ nghĩ rằng tôi dám làm tùm lum ra.

— Trần tĩnh nó, trần tĩnh nó. Bà Tatiana hoàn toàn nổi điên. Mẹ tôi run lên. Thấy mọi người đều khiếp sợ, ông Maca cũng sợ luôn.

Ông Vécsilốp nghiêm nghị la lớn: «Đôlgôruki, im đi».

— Thấy tất cả các người bên cạnh đứa bé sơ sinh này—tôi nói lớn hơn nữa và chỉ ông Maca—thật là một điều quái gở. Ở đây chỉ có một vị thánh, đó là mẹ tôi, thế nhưng...

Ông bác sĩ nói vào:

— Anh sẽ làm bà ấy sợ.

— Tôi biết tôi là kẻ thù của mọi người, tôi nói lí nhí như vậy hay kiểu như vậy, nhưng sau khi nhìn quanh một lần nữa, tôi liếc nhìn ông Vécsilốp như để chọc tức. Ông la lên:

— Đôlgôruki! Tại đây đã xảy ra một thảm kịch tương tự. Tôi van anh, bây giờ anh nên dằn mình lại!

Tôi không thể diễn tả tình cảm mảnh liệt của ông khi ông nói câu ấy. Nét mặt ông biểu tỏ một nỗi xót xa phi thường, chân thật và trọn vẹn. Lạ nhất là khuôn mặt ông có vẻ hối hận: chính tôi là quan tòa và ông là tội nhân. Tất cả chuiện ấy làm cho tôi hết chịu nổi.

Để đáp lại, tôi la lớn:

— Đúng, tấm thảm kịch đã xảy ra ngày mà tôi đã chôn vùi ông Vécsilốp, đã lôi ông ra khỏi tim tôi.... sau đó, người chết đã phục sinh, nhưng bây giờ... bây giờ thì thật hết rồi. Tuy vậy, các người, tất cả các người sẽ thấy tôi

https://tieulun.hopto.org

dám làm gì! các người không thể biết tôi sẽ chứng tỏ những gì!» Nói đoạn tôi chạy về buồng tôi. Ông Vécsilôp chạy theo.

5

BỆNH tôi tái phát: một cơn sốt mãnh liệt và tối đến tôi mê sảng nhưng không phải chỉ mê sảng mà thôi: có vô số giấc mơ nối tiếp nhau vô tận, suốt đời tôi còn nhớ một trong những giấc mơ ấy hay một đoạn trong một giấc mơ. Tôi xin thuật lại mà không lí giải; một giấc mơ có tính cách tiên tri, không thể bỏ qua.

Tôi thấy bỗng nhiên tôi ở trong một căn phòng rộng và cao, lòng mang nặng một ý đồ vĩ đại và kiêu hãnh; tuy thế, không phải ở nhà bà Tatiana; tôi nhớ rõ căn phòng ấy; xin nói trước như vậy. Nhưng tuy chỉ có một mình trong phòng tôi linh cảm không phải chỉ có mình tôi, mà còn có người đang chờ tôi và chờ tôi vì một việc gì đó. Đâu đó sau cánh cửa, có những người chờ xem tôi sẽ làm gì. Một cảm giác khó chịu: «Ồ, nếu chỉ có mình tôi!» Và thình lình *bà ta* bước vào. Với vẻ e lệ, khiếp sợ, bà ta tìm đôi *mắt* tôi. *Trong tay tôi có bản văn kiện*. Bà mỉm cười để mê hoặc tôi, nhưng tôi bắt đầu thấy ghê tởm. Thình lình bà lấy đôi bàn tay che mặt tôi. Tôi quăng «bản văn kiện» trên bàn với vẻ khinh bỉ vô tả: «Đừng hỏi tôi gì hết, đây, tôi không đòi hỏi gì cả! Tôi sẽ khinh bỉ để trả thù những sỉ nhục tôi đã chịu đựng!»

Tôi ra khỏi phòng, thái độ vô cùng tự đắc. Nhưng trong bóng tối, Lambe chặn tôi lại. Nó nắm cánh tay tôi, nói nhỏ hết sức: «Đồ ngu! Đồ ngốc! Bà ta sẽ mở ở Varili Ôs-trôp một nhà trọ cho thiếu nữ con nhà quí tộc (chú thích: nghĩa là để sinh sống nếu cha nàng sau khi được tôi cho biết bản văn kiện, sẽ truất quiền thừa kế và đuổi bà ra

https://tieulun.hopto.org

khỏi nhà. Tôi chép lại đúng i lời nói của Lambe mà tôi đã nghe trong giấc mơ)

— Đôlgôruki đi tìm «thiện mĩ» đó là giọng nói nhỏ nhẹ của Anna tôi vừa nghe rất gần, nơi cầu thang; nhưng không phải một lời khen mà trái lại là một câu mỉa mai khó chịu. Tôi đi về phòng với Lambe. Vừa trông thấy nó, *bà ta* liền cười chế nhạo. Cảm tưởng đầu tiên của tôi là một nỗi kinh hãi ghê gớm đến nỗi tôi đứng lại, không chịu đi nữa. Tôi nhìn bà và không tin nơi mắt tôi; có thể nói bà vừa vứt một chiếc mặt nạ: vẫn những nét mặt cũ, nhưng mỗi nét bị méo mó vì trơ trẽn quá mức. Lambe la lên: «Đó là quả báo! Thưa bà, đó là quả báo!» Và cả hai cùng cười vang lên, và tim tôi ngừng đập:» Phải chăng người đàn bà vô liêm sỉ này cũng chính là người mà một ánh mắt đã khiến tim ta rạo rực đạo đức?

Lambe la lớn: «vì đồng tiền, bọn người kiêu ngạo trong giới thượng lưu dám làm chuiện động trời!» nhưng con người mặt dạn mày dày không vì thế mà nao núng; bà ta cười chế nhạo chính vì thấy tôi quá sợ hãi. Ồ, tôi thấy đã đến lúc bà ta chịu quả báo. Và lúc ấy tâm tư tôi ra sao? Tôi không thương xót, cũng không ghê tởm. Tôi run hơn bao giờ hết. Một tình cảm mới lạ xâm chiếm tôi, một tình cảm không diễn tả được, tôi chưa bao giờ biết và mãnh liệt như tất cả vũ trụ... Tôi không còn đủ sức để bỏ đi, bằng bất cứ giá nào! Ồ, tôi vô cùng thích thú khi thấy bà trơ trẽn đến như vậy. Tôi cầm tay bà, sự va chạm vào đôi bàn tay bà làm cho tôi xúc động một cách đau đớn, rồi tôi kề môi tôi vào đôi môi trân tráo, mọng đỏ, run rẩy cười cợt của bà đang gọi mời tôi.

Hãy xa tôi kí niệm nhục nhã ấy! Giấc mơ đáng nguyền rủa! Tôi thề rằng trước giấc mơ nhục nhã ấy, trong trí óc tôi không hề có gì giống như điều mơ tưởng xấu xa ấy. Cũng không bao giờ tôi mơ tưởng vẩn vơ như vậy (trong

https://tieulun.hopto.org

khi ấy, tôi vẫn cất bản tài liệu khâu chặt trong túi áo và thỉnh thoảng tôi để tay vào túi với một nụ cười kì lạ). Do đâu mà ra một cách đột ngột vậy? Bởi lẽ tâm hồn tôi như con nhện. Tôi muốn nói, tất cả nẩy mầm từ lâu và nằm im trong con tim hư hỏng, trong *thị dục* của tôi, nhưng vì sợ xấu hổ nên con tim đã phải nằm iên, và trí óc chưa dám tưởng tượng một điều gì tương tự. Trái lại, trong giấc mơ, tâm hồn tự ý trình bày và trải rộng tất cả những gì có trong tim một cách vô cùng chính xác và bằng một hình ảnh rất đầy đủ, và dưới một hình thức tiên tri. Phải chăng tôi muốn *chứng tỏ điều ấy* với họ khi tôi thoát khỏi buồng ông Maca trong buổi sáng? nhưng thôi, tuiệt đối không nói đến chuiện ấy nữa vì chưa phải lúc. Giấc mơ vừa rồi là một trong những cuộc phiêu lưu kì lạ nhất của đời tôi.

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG BA

I

BA ngày sau, tôi thức dậy buổi sáng và sau một hồi đi đứng, bỗng nhiên tôi cảm thấy không còn ốm đau nữa. Tôi nghe trong người sắp khỏi bệnh. Tất cả các chi tiết nhỏ nhặt ấy không đáng ghi lại, nhưng thử thời có nhiều ngày không xảy ra điều gì đặc biệt, tuy vậy tôi vẫn nhớ lại như những ngày êm ả và vui vẻ, ít có trong kí ức tôi. Giờ đây, tôi không trình bày trạng thái tinh thần của tôi; nếu biết rõ trạng thái ấy độc giả sẽ không tin. Tốt hơn nên để nó biểu lộ qua các sự kiện sẽ xảy đến sau này. Trong khi chờ đợi, tôi chỉ xin nói thế này: bạn đọc hãy nhớ đến« *một tâm hồn con nhện*»[1]. Và đó là tâm hồn của một người muốn nhân danh «thiện mĩ» từ giã *những người ấy* đồng thời từ giã cả thế gian! Quả là lòng khao khát thiện mĩ lên đến cực điểm, nhưng làm thế nào hòa lẫn với những khát vọng khác, và những khát vọng này là gì, đó là một điều bí mật đối với tôi. Điều ấy vẫn luôn luôn bí mật, và đã ngàn lần tôi ngạc nhiên vì con người (và có lẽ nhất là người Nga) có thể ôm ấp trong lòng những gì cao quí nhất bên cạnh những gì đốn mạt nhất một cách vô cùng trung thực. Phải chăng trí óc rộng rãi ấy sẽ đưa người Nga đi xa, hay chỉ là đê tiện, đó là vấn đề!

Nhưng hãy gác chuiện ấy lại. Dù sao thì cũng đã có một thời kì lắng dịu. Tôi hiểu rằng phải phục hồi sức khoẻ bằng bất cứ giá nào và càng sớm càng tốt, để mau mau hành động và vì vậy, tôi quiết định sống rất hợp vệ sinh và nghe lời bác sĩ (bất cứ bác sĩ nào), hoãn lại các ý định gây chiến một cách hết sức khôn ngoan (kết quả

https://tieulun.hopto.org

của một trí óc rộng rãi) cho đến ngày tôi lành bệnh. Làm thế nào những cảm giác ôn hòa và những thỏa thích của tình trạng lắng dịu có thể hòa hợp với những nhịp báo động vừa đau khổ, vừa thích thú của lòng tôi khi linh cảm những quiết định sôi động của ngày mai, điều ấy tôi chưa rõ, nhưng tôi vẫn nghĩ là do nơi «trí óc rộng rãi.» Tuy vậy, tôi không lo sợ như trước; tôi đã hoàn tất cả đến một hạn kì nhất định, không còn run sợ trước tương lai, mà như một người giàu có, tôi vững tin ở tài năng và lực lượng của mình. Tính ngạo mạn và khinh thường đối với số mạng đang chờ tôi, mỗi lúc một tăng lên, một phần có lẽ vì tôi đã thực sự khỏi bệnh và mọi sinh lực đã phục hồi mau chóng. Những ngày bình phục dứt khoát và thực sự ấy, đến nay tôi còn nhớ mãi với nhiều thoải mái.

Họ đã tha thứ tất cả, tôi muốn nói tha thứ câu nói hỗn xược của tôi, họ là những người tôi đã nói ngay mặt là ghê tởm! Đó là điều tôi cảm mến nơi người khác, tôi gọi đó là sự thông minh của con tim; ít ra, điều ấy cũng mê hoặc tôi ngay, lẽ dĩ nhiên đến một mức nào đó. Ví dụ với ông Vécsilốp, tôi với ông vẫn tiếp tục đàm đạo, như những người bạn thân, nhưng đến một mức nào thôi; mỗi khi có chiều hướng quá cởi mở (và chuiện ấy đã xảy ra), chúng tôi bèn kìm hãm lại, với một tí ti xấu hổ. Có trường hợp kẻ thắng không khỏi xấu hổ cho người thua, chính vì nó đã thắng. Kẻ thắng dĩ nhiên là tôi và tôi xấu hổ vì đã thắng.

Buổi sáng hôm ấy, nghĩa là ngày tôi ra khỏi giường sau khi bệnh tái phát, ông ấy đến thăm tôi và chính là lần đầu tiên tôi được ông cho biết về việc họ đã thỏa thuận với nhau liên quan đến mẹ tôi với ông Maca; ông cho biết thêm ông già đã khỏe hơn, nhưng dù sao ông bác sĩ không bảo đảm gì hết. Tôi thành tâm hứa rằng từ nay tôi sẽ thận trọng hơn. Trong khi ông Vécsilốp kể mọi chuiện, lần đầu tiên tôi để ý nhận thấy chính ông hết lòng lo lắng

https://tieulun.hopto.org

về ông già, nghĩa là nhiều hơn là người ta trông đợi nơi một người như ông Vécsilôp, và ông này xem ông già như một người thân đặc biệt chứ không phải vì mẹ tôi. Điều ấy đối với tôi rất hay, và hầu như một điều lạ; tôi phải công nhận rằng, nếu không có ông Vécsilôp, tôi đã không lưu tâm và không đánh giá đúng mức nhiều ưu điểm nơi ông già, một người đã để lại trong lòng tôi một trong những kỉ niệm vững chắc và kì lạ nhất.

Ông Vécsilôp có vẻ lo ngại về sự giao thiệp của tôi với ông Maca, hay nói đúng hơn, ông không tin ở trí thông minh, ở sự khôn khéo của tôi và vì vậy mà về sau ông hết sức hài lòng khi nhận thấy tôi cũng đủ sức hiểu phải đối xử như thế nào với một người có những tư tưởng và quan niệm khác hẳn, tóm lại, khi cần tôi cũng có thái độ dung hòa và rộng rãi. Tôi cũng công nhận rằng (tôi nghĩ như vậy không phải là hạ mình) tôi đã tìm trong một người xuất thân từ đám lê dân một điều gì hoàn toàn mới lạ đối với tôi về mặt tình cảm và tư tưởng, một điều gì tôi chưa biết, vô cùng rõ rệt và phấn khởi hơn những gì tôi đã hiểu về các điều ấy trước kia. Dù sao, đôi khi tôi cũng không thể không nổi tức trước một vài định kiến đã được ông ta tin tưởng một cách bình thản và chắc chắn. Nhưng lí do tất iều là vì ông thiếu học, và tâm hồn ông chính trực đến độ tôi chưa thấy ai hơn ông.

2.

NHƯ tôi đã ghi ở trên, trước hết, điều hấp dẫn nơi ông là tính tình vô cùng chân chất và hoàn toàn không tự ái; người tạ linh cảm một quả tim hầu như vô tội. Lòng ông biết «hân hoan» và do đó biết «thiện mĩ». Chữ «hân hoan» ông rất thích và dùng luôn. Đành rằng đôi khi ông bị kích

https://tieulun.hopto.org

thích một cách bệnh hoạn, một thứ bệnh iều lòng, chỉ ít thôi, bởi vì nói đúng ra, trong thời gian gần đây, bệnh sốt cứ đeo mãi ông. Tuy nhiên, điều ấy không ngăn trở tinh thần thiện mĩ. Lại còn có những mâu thuẫn: tuy ngây thơ lạ lùng đến nỗi không bao giờ để ý đến sự mỉa mai (nhiều khi rất đau khổ cho ông), nhưng ông cũng mưu mẹo tinh vi lắm, nhất là trong các cuộc đấu tranh tư tưởng. Ông thích đấu tranh tư tưởng, nhưng chỉ lâu lâu một lần và theo kiểu của ông. Người ta nhận thấy ông đã đi cùng khắp nước Nga, đã nghe nhiều, nhưng tôi xin nhắc lại, ông thích nhất những chuiện động lòng, và ông thích kể các chuiện ấy. Nói chung ông rất thích kể chuiện. Tôi đã nghe từ miệng ông rất nhiều mẩu chuiện về các cuộc du hành của ông, đủ loại truiền kì về đời sống của các vị ẩn sĩ khổ hạnh xưa nhất. Tôi không quen với các đề tài ấy, nhưng hình như ông ta thêm vào các chuiện truiền kì rất nhiều điều bịa đặt, phần nhiều do dân gian truiền khẩu. Có những điều không thể nào chấp nhận được. Tuy nhiên, bên cạnh các sự méo mó tất iều hoặc những điều bịa đặt hoàn toàn, có một cái gì vững chắc lạ lùng, mãi mãi ngời sáng lên, tràn đầy tình cảm bình dân và luôn luôn cảm động... Ví dụ trong số các truiện, tôi nhớ một truiện rất dài mang tên: «Cuộc đời của nàng Mari người Ai-cập»[1]. Lúc bấy giờ tôi chưa có một ý niệm gì về Cuộc-đời ấy hay những cuộc đời tương tự. Tôi xin nói một cách thành thật: nghe ông nói rất khó cầm nước mắt, không phải vì cảm động, nhưng vì một thứ phấn khởi kì lạ: người ta cảm giác có một cái gì phi thường nóng bỏng, như cát nóng rực của sa mạc có nhiều sư tử, và người nữ thánh đang đi lang thang trong sa mạc. Nhưng đó không phải là chuiện tôi muốn nói, vả lại tôi không đủ thẩm quiền.

Ngoài những truiện cảm động, tôi thích ông vì ông có nhãn quan đặc sắc về một vài vấn đề vô cùng gai góc của

https://tieulun.hopto.org

thời đại chúng ta. Ví dụ một ngày nọ, ông kể truiện vừa xảy ra của một người lính giải ngũ; ông đã chứng kiến sự việc. Người lính về lại trong gia đình và sống trở lại với những người nông dân, anh không thích họ và họ cũng không thích anh. Anh trở thành một người lạc hướng, nghiện rượu và phạm tội ăn cướp như thế nào đó; không có bằng chứng chắc chắn, tuy vậy người ta vẫn bắt anh và đưa ra xét xử. Luật sư đã biện hộ cho anh gần được khỏi tội vì thiếu bằng chứng, thì đùng một cái, đang nghe luật sư nói, anh đột ngột đứng lên và cắt ngang lời luật sư: «Không, hãy gượm». Rồi anh kể hết «cho đến chi tiết cuối cùng»; anh nhận tất cả tội lỗi với nhiều nước mắt và hối hận. Các vị bồi thẩm rút lui vào phòng riêng, và bây giờ họ ra lại: «Không, bi can không có tội.» Người ta nghe vang lên tiếng reo hò mừng rỡ. Nhưng anh lính thì đứng sững tại chỗ, như người ta đã biến anh thành một cây cột, anh không hiểu gì hết. Anh cũng không hiểu ông Chánh-án muốn nói gì khi ông dặn dò cách xử sự. Sau khi được tha: anh ra về, lòng hoang mang. Anh buồn chán; suốt ngày suy nghĩ, bỏ ăn bỏ uống và không nói gì với ai hết. Năm ngày sau, anh tự treo cổ. Ông Maca kết luận: «sống với một tội lỗi đè nặng lương tâm là vậy đó.» Dĩ nhiên câu chuiện không giá trị gì và những mẩu chuiện như vậy hiện nay có cả khối trong các báo, nhưng điều làm tôi thích, là giọng của ông và nhất là một đôi chữ diễn tả đích thực một ý mới. Ví dụ khi kể tại sao người lính lúc về làng không được các nông dân ưa, ông Maca nói thế này: «Người ta biết một quân nhân là gì rồi; một quân nhân là một nông dân được nuông chiều.» Rồi nói đến ông luật sư suýt thắng vụ kiện, ông cũng nói: «Người ta biết một luật sư là gì rồi; một luật sư là «một lương tâm được thuê mướn». Hai danh từ ấy, ông tìm ra không chút khó nhọc và chính ông cũng không để ý, thế mà nó chứa đựng tất cả

https://tieulun.hopto.org

một quan niệm rất đúng về hai đối tượng ấy, một quan niệm nếu không phải của cả một dân tộc thì cũng là của riêng ông Maca, không vay mượn của ai! Những nhận xét tức thành của dân chúng về vấn đề này, vấn đề khác đôi khi thật là đặc sắc tuiệt diệu.

Nhân dịp này, tôi hỏi ông: «Ông Maca, ông nghĩ như thế nào về tội tự tử?

Ông thở dài đáp: «Tự tử là tội lỗi lớn nhất của con người, nhưng chỉ có Chúa mới phán xét, vì chỉ có Chúa mới biết hết các chừng mực và các giới hạn. Bổn phận của chúng ta là cầu nguiện cho những người phạm tội lỗi lớn lao ấy. Mỗi khi cậu nghe nói đến một tội lỗi như vậy, trước khi đi ngủ, cậu nên đọc một lời kinh cầu thương cảm; ít nữa cũng xin Thượng-đế xót thương người tội lỗi; ví dù cậu không hề biết người ấy, lời cầu nguiện của cậu chỉ càng thêm linh nghiệm.

— Nhưng lời cầu nguiện có ích gì nếu người ấy đã bị kết tội?

— Làm sao cậu biết? Ồ, rất nhiều người không tin tưởng và làm rày rà những người chưa am tường; đừng nghe họ vì họ không biết họ đi hướng nào. Lời cầu nguiện của một người còn sống cho một người đã bị lên án nhất định sẽ đến Thượng-đế. Nhưng còn những người không được ai cầu nguiện? Vì vậy lúc cầu nguiện, trước khi đi nằm, và trước khi dứt, nên thêm: «Xin Chúa hãy thương những kẻ không có ai để cầu nguiện cho họ.» Lời cầu nguiện như vậy rất linh nghiệm và rất thoải mái. Cũng như cho tất cả những người lầm lỗi hãy còn sống: «Xin Chúa hãy dùng quiền lực của Chúa cứu vớt tất cả những người phạm tội.» Lời cầu nguiện ấy cũng rất tốt.»

Tôi hứa sẽ cầu nguiện như vậy vì tôi đoán lời hứa ấy sẽ làm cho ông rất vui lòng. Quả nhiên, niềm vui sáng ngời trên mặt ông; nhưng tôi xin nói thêm ngay rằng trong

https://tieulun.hopto.org

những trường hợp như vậy, ông không xem thường tôi, như một loại ẩn sĩ có thể đối xử với một người trai trẻ tầm thường; trái lại, ông thường thích nghe tôi nói, không biết một nữa là khác, về các vấn đề khác nhau, vì ông nghĩ rằng ông đang tiếp xúc với một người tuy còn trẻ nhưng học rộng hơn ông rất nhiều. Ví dụ ông hay thích nói chuiện về các vị ẩn sĩ và ông đặt «cảnh sa mạc» lên trên «cảnh đời lang thang» nay đây mai đó. Tôi hăng hái cãi lại, nhấn mạnh đến lòng vị kỉ của những con người từ bỏ thế tục và những điều hay mà họ có thể giúp cho nhân loại, và chỉ lo cho vĩnh phúc của linh hồn mình. Ban đầu ông không hiểu, tôi nghi ông không bao giờ hiểu tôi; tuy vậy, ông cố bênh vực «cái sa mạc»: «Lúc đầu dĩ nhiên người ta tự thương hại mình (nghĩa là cho đến ngày người ta đến ở sa mạc), sau đó càng ngày người ta càng vui thú rồi sau cùng người ta thấy Thượng-đế» tôi trình bày cho ông thấy một bản kê đầy đủ các hoạt động hữu ích của nhà bác học, của vị bác sĩ, nói chung của những người bạn của nhân loại trên thế giới; tôi đã làm cho ông thực lòng phấn khởi, vì chính ông đã nói về các vị ấy với nhiều nhiệt tình; nhiều lúc ông đồng ý với tôi: «vâng, cậu ạ, xin Thượng-đế ban phước lành cho cậu, cậu nói rất đúng.» Tuy vậy, lúc tôi nói xong, ông không hoàn toàn đồng ý với tôi: «quả đúng như vậy, ông thở ra thườn thượt, có được bao nhiêu người kiên chí và không bị lung lạc? tiền bạc không phải là Thượng-đế, nhưng là một thứ á thần, có sức cám dỗ rất mạnh; lại còn đàn bà, lại còn sự hoài nghi, tính đố kị. Người ta quên việc lớn, chỉ lo việc nhỏ. Ở trong sa mạc, mọi việc sẽ khác. Ở sa mạc, con người tự rèn luiện để làm mọi việc hiển hách. Thế nhưng, bạn ơi, trên thế gian, việc gì đang diễn ra?». Rồi ông la lên một cách kì lạ: «Phải chăng là một giấc mơ? Hãy lấy cát gieo lên trên đá cuội; khi cát vàng mọc trên đá cuội, lúc bấy

https://tieulun.hopto.org

giờ giấc mơ của cây sẽ thành sự thực trên đời, như người ta thường nói ở xứ tôi. Nhưng Chúa phán: «người hãy đi và phân phát tài sản của người, hãy phục vụ cho tất cả mọi người.» rồi người sẽ giàu hơn trước, một vạn lần hơn; bởi vì không phải chỉ có thức ăn, quần áo quí giá sự kiêu hãnh hay lòng đố kị đem lại hạnh phúc, mà là tình thương nhân loại vô cùng vô tận. Cậu sẽ thủ đắc, không phải một tài sản nhỏ, không phải một trăm ngàn, không phải một triệu, mà cả vũ trụ. Hiện nay chúng ta thu vào không biết chán và vung phí một cách điên cuồng: nhưng lúc bấy giờ sẽ không còn trẻ mồ côi, không còn người nghèo, bởi lẽ tất cả là của tôi, tất cả là bà con thân thuộc của tôi, tôi đã thủ đắc, tôi đã mua đến người cuối cùng! Hiện nay không thiếu gì kẻ giàu có và quiền quí thờ ơ với tháng ngày của họ và chính họ không biết phải bày ra cuộc vui gì nữa; nhưng lúc bấy giờ ngày giờ của cậu sẽ nhân lên một ngàn lần, bởi lẽ cậu không muốn mất một phút nhỏ nào và cậu sẽ nhận thức mỗi phút trong nỗi hân hoan của lòng cậu. Cậu sẽ chở nên hiền đức không phải chỉ nhờ sách vở, bởi vì cậu đã đối diện với Thượng-đế; địa cầu sẽ ngời sáng hơn mặt trời, ưu phiền, sầu muộn không còn nữa, mà chỉ có một thiên đàng duy nhất, vô giá...»

Đó là những cơn hăng say mà tôi đoán ông Vécsilốp thích vô cùng. Lần này chính ông có mặt trong buồng.

Tôi cũng hăng say quá chừng, nên thình lình tôi ngắt lời ông: «Ông Maca, ông tuiên truiền chủ nghĩa cộng-sản rồi, một thứ chủ nghĩa cộng-sản chính cống!»

Vì ông hoàn toàn không biết gì về chủ nghĩa cộng-sản, đến nỗi đây là lần đầu ông nghe đến danh từ ấy, tôi bèn trình bày cho ông nghe những gì tôi biết về chủ nghĩa ấy. Thú thật tôi biết ít và không rõ giờ đây tôi vẫn không tỏ tường về vấn đề đó, nhưng tôi cũng trình bày những gì tôi biết với tất cả nhiệt tình. Tôi sung sướng nhớ lại cảm

https://tieulun.hopto.org

tưởng đặc biệt của ông già. Không phải chỉ là một cảm tưởng mà là một xúc động. Ông quan tâm rất nhiều đến các chi tiết lịch sử: «ở đâu? Như thế nào? Ai làm việc gì? Ai nói điều ấy?» tôi nhận thấy đó là một đặc tính của dân chúng: họ không thể thỏa mãn với những tư tưởng tổng quát, mỗi khi họ để tâm rồi, họ nhất định đòi hỏi các chi tiết rõ ràng và chính xác. Tôi lẫn lộn các chi tiết và vì có mặt ông Vécsilốp, nên tôi xấu hổ và càng hăng tệt hơn. Cuối cùng, ông Maca vô cùng cảm động chỉ biết lập lại sau mỗi chữ: «vâng, vâng!» nhưng rõ ràng là ông không hiểu và không theo dõi câu chuiện. Tôi nổi cáu, nhưng đột nhiên ông Vécsilốp chặn ngang cuộc đàm thoại, đứng lên và tuiên bố đã đến giờ đi ngủ. Chúng tôi không thiếu người nào và trời đã khuia. Và phút sau, khi ông nhìn vào buồng tôi, tôi bèn hỏi ông về phương diện tổng quát, ông thấy ông Maca như thế nào và ông nghĩ gì về ông ấy. Ông cười vui vẻ (nhất định không phải vì những sai lầm của tôi về chủ nghĩa cộng-sản; trái lại; ông không nói đến vấn đề ấy). Tôi xin nhắc lại một lần nữa: ông liên hệ nhiều với ông Maca và tôi thường bắt gặp trên mặt ông một nụ cười vô cùng dễ thương mỗi khi ông nghe ông già nói. Tuy nhiên nụ cười không ngăn cản sự phê bình.

Ông nhanh nhẹn tuiên bố: «ông Maca trước tiên không phải là một nông dân mà là một nông nô, một cựu nông nô và cựu tôi tớ. Con một tôi tớ và đẻ ra là tôi tớ. Các nông nô và tôi tớ, thời xưa, thường chịu ảnh hưởng các khía cạnh của đời tư, của nếp sống trí thức và tinh thần của các chủ nhân. Anh nên để ý, ngay bây giờ, ông Maca còn quan tâm đến các biến cố trong đời sống vương giả và quí tộc. Anh chưa biết ông ấy tò mò đến bực nào đối với các biến cố xảy ra trong nước những năm gần đây. Anh có biết ông ấy là một nhà chánh trị có hạng không? Ông ta là một người không ai xỏ mũi dẫn đi

https://tieulun.hopto.org

được, phải kể cho ông nghe hết, ai gây chiến, tại đâu và chúng ta có phải tham dự hay không?... Hồi trước tôi đã làm cho ông vô cùng thích thú vì những câu chuiện loại ấy. Ông rất trọng khoa học, và trong các khoa học, ông thích nhất là thiên văn. Với tất cả các thứ ấy, ông tự tạo cho ông một con người hết sức tự chủ, không thể nào thay đổi. Nơi ông có những tin tưởng vững chắc, rõ ràng, chân thật. Mặc dù dốt nát hoàn toàn, ông đủ sức làm cho anh bất thần ngạc nhiên vì sự hiểu biết bất ngờ về một đôi khái niệm mà không bao giờ người ta nghĩ rằng ông có được. Ông hăng hái ca ngợi sa mạc, nhưng không đời nào ông đi vào sa mạc, cũng không đi vào tu viện, bởi vì trước hết ông là «một người lang thang» như Alêxanđrơ Sêmênôvích đã gọi ông một cách dễ thương. Tôi cũng nói qua rằng anh giận Alêxanđrơ Sêmênôvích là sai. Còn gì nữa? Ông có ít nhiều tâm hồn nghệ sĩ, ông thường dùng rất nhiều danh từ không phải của ông. Lí luận của ông không vững lắm. Nhiều lúc ông quá trừu tượng, với những cơn tình cảm nồng nổi thuần túy binh dân, hay nói rõ hơn, những cơn xúc động mà dân tộc chúng ta đưa một cách rộng rãi vào lãnh vực tôn giáo. Tôi không nói đến tấm lòng thuần khiết và nhân ái của ông: đó không phải vấn đề ta cần nói đến...

3

Để cho bức chân dung ông Maca được đầy đủ, tôi xin thuật lại đây một trong những truiện ông kể liên quan đến đời tư của ông ta. Tính chất của các truiện ấy rất lạ lùng, hay nói đúng hơn các truiện không có tính chất chung; không thể rút ra một đạo lí nào hay một chiều hướng tổng quát nào, ngoại trừ các truiện ấy không ít thì nhiều cũng khá cảm động. Tuy nhiên cũng có những truiện không cảm

https://tieulun.hopto.org

động, lại có những truiện rất vui, những truiện chế nhạo bọn người lầm đường lạc lối, khiến nên kể các truiện ấy có hại cho dụng ý của ông, điều ấy tôi có lưu ý ông. Đôi khi rất khó đoán động cơ nào đã thúc đẩy ông kể truiện, cho nên tôi ngạc nhiên thấy ông nói nhiều như vậy, một phần vì tuổi già và tình trạng bệnh hoạn của ông.

Một bữa nọ, ông Vécsilốp nói nhỏ với tôi: «Ông Maca không còn như trước. Trước kia ông không có như vậy. Rồi đây ông sẽ chết, sớm hơn chúng ta tưởng, và chúng ta phải sẵn sàng.»

Tôi quên nói, tại nhà chúng tôi, thường có những buổi «thức đêm» đều đều. Ngoài mẹ tôi không rời ông Maca, đêm nào trong buồng của bà cũng có ông Vécsilốp; tôi cũng đến đó vì không biết đi đâu; những đêm sau, Lisa thường đến, tuy muộn hơn những người khác và nó ngồi im không nói. Lại có bà Tatiana, lâu lâu lại có ông bác sĩ. Không hiểu do đâu, nhưng bỗng nhiên tôi thân với ông bác sĩ, tuy không nhiều lắm, nhưng không còn những câu nói khó chịu như trước. Tôi thích nơi ông bác sĩ tính giản dị mà lâu tối mới để ý và cảm tình của ông đối với gia đình tôi, vì vậy tôi quiết định tha thứ tính kiêu căng về nghề nghiệp của ông ta, ngoài ra tôi còn dạy cho ông rửa tay và cạy móng tay vì nhất định ông không chịu mặc áo lót sạch sẽ. Tôi cho ông hiểu không phải vì lịch sự hay vì mĩ thuật, mà chính vì giữ sạch sẽ là nhiệm vụ đương nhiên của một bác sĩ, và tôi đã chứng minh cho ông thấy. Lại còn chị người làm là Lukêria thường từ bếp đến núp sau cánh cửa để nghe ông Maca kể truiện. Một hôm, ông Vécsilốp mời chị ta vào ngồi với chúng tôi. Tôi thích cử chỉ ấy; nhưng từ đó chị không đến nữa. Chị có bản tính riêng của chị.

Tôi để vào đây một trong các mẩu chuiện do ông Maca kể chỉ vì tôi còn nhớ rõ nhất. Đó là chuiện một người

https://tieulun.hopto.org

lái buôn; thiết tưởng trong các đô thị lớn nhỏ đều có cả ngàn chuiện như thế, miễn là người ta biết nhìn thấy. Độc giả có toàn quiền không xem chuiện này, nhất là tôi lại kể theo lối nói của ông Maca.

4

CÂU chuiện xảy ra ở xứ tôi, tại thành phố Afimiêvô. Bây giờ tôi kể chuiện kì diệu ấy. Ngày xưa có một lái buôn tên là đồ tể Maximơ. Trong vùng không ai giàu hơn anh ta. Anh xây cất một xưởng dệt vải hoa và dùng mấy trăm nhân công. Riết rồi anh quá tự phụ. Cũng nên công nhận là mọi người đều dưới quiền anh. Chính quiền không cản trở công việc của anh, ông bề trên tu viện cảm phục tấm lòng tích cực của anh: anh cho tu viện rất nhiều, và mỗi khi buồn bực, anh lo âu vô cùng cho linh hồn anh và cho kiếp sau. Anh góa vợ, không con. Về người vợ anh, người ta đồn đại rằng một năm sau khi cưới, anh nuông chiều vợ anh lắm, và trong thời son trẻ anh muốn làm gì cũng được; nhưng chuiện ấy đã quá lâu rồi. Về vấn đề tục huiền, anh không muốn nói đến. Anh ham uống rượu, và mỗi khi uống người ta thấy anh say túy lúy chạy cùng thành phố, trần truồng la hét om sòm. Thành phố nhỏ nên việc gì người ta cũng biết. Qua cơn say, anh trở lại đứng đắn; những gì anh xét đoán đều đúng, các mệnh lệnh anh đưa ra đều phải. Đối với mọi người, anh tùy hứng tính toán thiếu đủ. Anh lấy bàn toán ra và đeo kính vào: «Còn mày, Fôma, cả thảy bao nhiêu?— Từ lễ giáng sinh, tôi chưa nhận được gì hết, phần tôi còn ba mươi chín rúp, ông Maximơ. — Ồ, nhiều quá! Đối với mày, như thế quá nhiều; mày không thích đâu; không hợp với mày chút nào; thôi được, bớt đi mười rúp; đây hai mươi chín rúp, cầm lấy.» Người kia không nói gì; không ai hé răng, im phăng phắc.

https://tieulun.hopto.org

— Tôi ấy à, tôi biết phải đưa cho nó bao nhiêu. Với bọn ấy. Không thể làm khác. Dân ở đây rất thối nát. Không có tôi, họ đã chết đói từ lâu rồi, chết hết. Tôi xin lặp lại: họ là một lũ ăn cắp: mắt họ lớn hơn bụng họ, họ không chú tâm vào công việc làm gì hết. Lại nghiện rượu nữa: trả lương cho họ rồi, họ đem tiền đến quán ăn, ở quán bước ra, không còn lấy một mảnh vải trên người, trần truồng như nhộng. Họ còn là một bọn đểu giả: họ ngồi trên một tảng đá trước quán ăn, rên siết: «Mẹ ơi, tại sao mẹ sinh con ra đời, một đứa nghiện rượu như con? Một đứa nghiện rượu như thế này, đáng lẽ mẹ phải bóp cổ cho chết lúc mới sinh». Như thế có phải là một con người không. Một con vật chứ không phải con người. Trước hết phải giáo dục nó rồi sau đó cho nó tiền. Tôi đây tôi biết lúc nào cần cho nó tiền.»

Thế đó, Maximơ nói về dân xứ Afimiêvô như vậy đó. Nói như vậy không tốt, nhưng mà đúng: dân xứ ta iều đuối, thiếu cương nghị.

Trong thành phố ấy, còn có một người lái buôn khác nhưng đã chết; đó là một thanh niên nhẹ dạ, đã bị khánh tận và mất hết vốn liếng. Năm sau cùng nó vẫy vùng như một con cá trên cát; nhưng giờ của nó đã điểm. Nó và Maximơ suốt ngày cãi nhau, nó nợ của Maximơ cả khối tiền. Trước khi trút hơi thở cuối cùng, nó còn nguyền rủa Maximơ. Nó để lại một vợ góa với năm con. Một góa phụ giống như một con én không nơi nương tựa, quả là gian khổ, nhất là lại thêm năm đứa con thơ, không lấy gì cho chúng ăn; tài sản cuối cùng, một ngôi nhà bằng gỗ, thì Maximơ đã xiết mất để trừ nợ. Người góa phụ đem năm đứa con để sắp hàng như năm củ hành trước cửa nhà thờ: đứa lớn, con trai, vừa đủ tám tuổi, những đứa kia đều là con gái, đứa nào cũng nhỏ, đứa lớn nhất bốn tuổi và đứa nhỏ nhất còn bú. Dự lễ xong, Maximơ đi ra; tất cả năm đứa bé sắp hàng một quì trước mặt hắn (bà mẹ đã tập

https://tieulun.hopto.org

mấy con trước) và đồng loạt vòng các bàn tay nhỏ xíu, trong khi bà mẹ bồng đứa con thứ năm trên tay đứng sau chúng, cúi chào hắn sát đất, trước mặt mọi người: «Chúa-thượng Maximơ, xin đoái thương mấy đứa bé mồ côi nghèo cực, đừng giựt miếng bánh cuối cùng của chúng, đừng đuổi chúng ra khỏi mái nhà của cha chúng!» Tất cả mọi người có mặt đều rơi lệ: bà mẹ đã dạy con hay quá. Bà tự bảo: «trước thiên hạ, hắn sẽ xấu hổ, sẽ tha thứ, sẽ trả nhà lại cho lũ trẻ mồ côi.» Thế nhưng sự thể lại khác. Maximơ đứng lại, nói: «Mày, một góa phụ trẻ, mày cần một người chồng, và mày khóc không phải vì mấy đứa con mồ côi. Thằng chồng quá cố của mày trước khi chết đã nguyền rủa ta.» Rồi hắn bỏ đi mà không trả nhà. «Sao, ta phải nhượng bộ trước những chuiện ngu ngốc à? chiều đứa hạ tiện, nó sẽ đâm mình. Chuiện này không đi đến đâu, chỉ gây rắc rối.» Người ta đồn rằng mười năm trước khi người góa phụ còn là một thiếu nữ, hắn đã chịu chi một số tiền lớn (vì người thiếu nữ rất đẹp); hắn quên rằng tội lỗi ấy chẳng khác nào phá hoại một ngôi nhà thờ của Chúa; nhưng hắn không đạt được kết quả nào cả chuiện hắn đã làm rất nhiều điều bẩn thỉu như vậy trong thành phố và cả trong toàn tỉnh. Tuy nhiên, trong trường hợp này, hắn đã đi quá đà.

Bà mẹ với mấy đứa bé hò hét inh ỏi. Hắn bèn đuổi bọn trẻ mồ côi ra khỏi nhà, không phải vì ác tâm, nhưng vì đôi khi chính bản thân mình không biết tại sao lại cố giữ vững lập trường. Thế rồi ban đầu bà góa phụ được người ta giúp đỡ, về sau bà đi ở thuê. Nhưng, ở xứ ta ngoài công việc ở xưởng, công việc khác tiền lương có là bao. Rửa nền nhà chỗ này, phát cỏ ở vườn kia, đun một bồn nước tắm, lại đèo trên tay một đứa bé khóc lè nhè, và bồn đứa thiếu áo khác chạy rong ngoài đường! Khi bà để chúng nó quì trước nhà thờ, chúng còn giày và áo ấm, ít ra cũng như

https://tieulun.hopto.org

con bọn lái buôn. Còn bây giờ thì chúng chạy chân không; các bạn cũng biết áo quần bọn con nít mặc mau hỏng lắm. Đúng ra, lũ trẻ ấy cần những gì: ngày nào có ánh mặt trời, chúng vui vẻ, không thấy khổ cực, chẳng khác nào mấy con chim non, kêu ríu rít như những chiếc chuông nhỏ. Người góa phụ tự nghĩ: «mùa đông sắp đến, mẹ biết làm gì cho các con? Nếu đến đó các con được Chúa gọi về thì hay biết mấy!» Nhưng bà không phải chờ đến mùa đông. Trong vùng có bệnh ho gà, lây từ đứa bé này qua đứa khác. Bắt đầu, đứa bé còn bú lặn ra chết, rồi những đứa khác lâm bệnh, và mùa thu năm ấy, bốn bé gái lần lượt chết. Mà quên, có một đứa bị xe cán ngoài đường! Thế rồi sao biết không? Bà chôn cất mấy đứa bé, và kêu la ầm ĩ. Khi trước bà nguyền rủa chúng, đến khi Chúa gọi chúng về, bà lại tiếc thương. Đúng là lòng mẹ!

Bà còn lại đứa con đầu, một bé trai; bà lo sợ cho nó đến hết thở. Nó gầy còm và trìu mến, khuôn mặt dễ thương như con gái. Bà dẫn nó đến xưởng, nơi nhà cha đỡ đầu của nó, hiện làm giám đốc, rồi bà đi làm vú em trong nhà một công chức. Một bữa nọ, thằng bé đang chạy chơi ngoài sân thì vừa maximơ đi xe đến, say túy lúy. Thằng bé ở phía dưới tam cấp, ngã đúng vào hắn, trượt dài và chạm mạnh vào người hắn. Khi hắn vừa bước xuống xe. Hai tay thằng bé đè lên bụng hắn. Hắn nắm xác thằng bé hét lớn: «Con nhà ai thế này? Đem roi đây! Đánh nó ngay lập tức, trước mặt tôi!» Thằng bé sợ tới chết, người ta quất roi nó, nó la hét. «Mầy còn la nữa hả? Đánh cho đến khi nào nó hết la mới thôi!» người ta lại quất roi nó, nó vẫn la cho đến lúc nó hoàn toàn bất động. Lúc ấy người ta dừng lại, sợ hãi: thằng bé hết thở, nằm bất tỉnh. Về sau người ta kể rằng nó không bị đánh nhiều, nhưng nó rất nhát gan. Maximơ cũng lo sợ. Hắn hỏi: «nó là con ai?» người ta nói cho hắn biết. «Kìa, thấy chưa! Bồng nó về

https://tieulun.hopto.org

nhà mẹ nó. Nó la cà ở xưởng làm gì vậy?» Hai ngày sau, hắn hỏi: «Thằng nhỏ ra sao?» Tin tức không khả quan: nó bị đau, nằm một xó tại nhà mẹ nó, bởi vì trong dịp này, bà phải bỏ việc nơi nhà ông cồng chức; thằng bé bị sưng phổi. «Kì chưa, tại sao mới được chứ? Nó có bị đánh nặng nề gì đâu: người ta chỉ làm cho nó sợ thôi. Tôi đã đánh những đứa khác i như vậy, thế mà có xảy ra việc gì đâu». Hắn đoán bà mẹ sẽ đi kiện nên hắn làm ra vẻ ta đây. Thế nhưng, kiện bằng cách nào? Bà không dám. Hắn bèn gởi cho bà mười lăm rúp và đưa một bác sĩ đến. Không phải vì hắn sợ, nhưng hắn làm thế đó, sau khi suy nghĩ. Rồi hắn lại uống rượu lu bù suốt ba tuần lễ.

Mùa đông trôi qua, ngày lễ Phục-sinh, trong khi lễ lượt tưng bừng, Maximơ lại hỏi: «Thằng bé ra sao rồi?» suốt mùa đông, hắn giữ im lặng, không hỏi gì hết. Người ta nói cho hắn biết: «Nó đã lành rồi; nó ở nhà mẹ nó, còn mẹ nó thì đi làm thuê.» Ngay hôm đó, Maximơ đến tìm người góa phụ, hắn không vào nhà, mà cho gọi bà ra cửa, còn hắn ngồi trên xe: «Này, bà góa phụ đoan trang, tôi muốn làm nên cho con bà, tôi muốn là ân nhân của nó và chứng tỏ lòng tốt vô biên của tôi: kể từ hôm nay, tôi đưa nó về ở nhà tôi. Và nếu nó dễ thương vừa vừa tôi sẽ để lại cho nó một số vốn vừa phải; nếu nó dễ thương hết sức, tôi sẽ để nó hưởng trọn gia tài của tôi sau khi tôi qua đời, như một đứa con ruột, với điều kiện bà không bao giờ đến nhà tôi, ngoại trừ các ngày lễ lớn. Nếu bà đồng ý sáng mai bà dẫn nó đến tôi, không lẽ cứ để nó chơi trò xí ngầu mãi. Nói xong, hắn ra về, còn bà mẹ đứng đó như người mất trí. Những người đã nghe câu chuiện, nói với bà: «Sau này thằng bé lớn lên, nó sẽ trách bà đã bỏ qua một cơ hội tốt cho thân phận của nó.» Suốt đêm, bà khóc vì thương con rồi sáng dậy bà dẫn nó đi. Thằng bé sợ như chết.

Maximơ cho nó ăn mặc như người lớn và thuê một

https://tieulun.hopto.org

thầy giáo tại nhà; từ đó, hắn đặt thằng bé trước sách vở. Không khi nào hắn rời nó, luôn luôn hắn để nó bên cạnh. Mỗi khi thằng bé ngáp dài, hắn la: Cầm sách lên! Học đi; tao muốn mày nên người.» Nhưng thằng nhỏ sau lần bị đánh roi, trở nên ốm iếu. Nó ho. Maximơ ngạc nhiên: «Thế cuộc sống ở nhà này không tốt sao? Ồ nhà mẹ nó, nó chạy chân không, nó nhai bánh mì khô, thế mà bây giờ nó gầy guộc hơn trước.» Thầy giáo bèn nói: «Con nít cần chạy chơi, chúng không thể học suốt ngày, chúng phải hoạt động. Rồi ông giáo giải thích với đầy đủ lí sự cho hắn nghe. Maximơ tự nghĩ: «Anh này nói đúng.» Thầy giáo ấy, chính là Pie Sxêpanôvích, một thứ người vô tội. Nó uống rượu, hình như hơi nhiều, vì vậy làm ở đâu cũng bị người ta đuổi, nên nó sống nhờ của bố thí. Thế nhưng nó có bộ óc vĩ đại, rất tinh thông khoa học. Nó tự báo: «Ta không nên ở đây, ta phải làm giáo sư đại học, ở đây như ở trong bùn, đến nỗi quần áo của ta cũng ghê tởm ta.» Thế là Maximơ quát thằng bé: «Chạy chơi đi,» và thằng bé như hết thở trước mặt hắn. Đến nỗi, nghe tiếng nói của hắn là thằng bé run bắn lên. Maximơ càng ngạc nhiên hơn nữa: «Không hiểu trong bụng nó có thứ gì. Tôi đã lôi nó ra khỏi đống bùn, tôi cho nó mặc áo bằng dạ hảo hạng, đi giày da tốt, áo sơ mi thêu, tôi nuôi nó như con một ông tướng, thế mà nó không mến tôi. Tại sao nó nhìn tôi như một con sói con vậy?» Đã từ lâu, không có việc gì của Maximơ còn làm cho người ta ngạc nhiên nữa, nhưng lúc ấy, người ta bắt đầu ngạc nhiên: hắn không còn biết nghĩ sao, hắn mến thằng bé, hắn không thể rời nó. «Dù có bị treo cổ, tôi cũng phải thay đổi tính nết của thằng bé. Cha nó nguyền rủa tôi lúc lâm chung, sau khi đã chịu lễ ban thánh thể. Giống hệt cha nó.» Chưa khi nào hắn dùng đến roi vọt (từ bận trước hắn đã quá sợ rồi). Thằng bé đã kinh khủng sẵn rồi. Nào có cần roi vọt nữa.

https://tieulun.hopto.org

Rồi việc ấy xay ra. Một hôm hắn vừa ra khỏi phòng thì thằng bé leo lên một chiếc ghế: quả bóng của nó rơi vào trên chiếc tủ đựng giẻ. Nó định chụp quả bóng, nhưng tay áo nó vướng vào một cây đèn bằng sứ để trên tủ; cây đèn rơi xuống đất, vỡ tan tành. Tiếng vỡ vang khắp nhà, đó là một bảo vật, bằng sứ chính hiệu Saxơ. Thế là Maximơ Ivanôvích nghe tiếng vỗ từ căn buồng thứ ba, vội hét lên. Thằng bé hoảng sợ chạy vắt giò lên cổ, nhảy lên sân thượng, băng qua vườn, ra cửa sau chạy thẳng ra bờ sông. Nơi đây có một đại lộ, nhiều cây hoa kim tước, một chỗ rất vui. Nó chạy xuống nước, có nhiều người thấy nó dang hai tay, ngay tại chỗ chiếc phà cập bến; nhưng có lẽ vì thấy nước nó sợ, nên đứng iên một chỗ. Nơi này rất rộng, con sông chảy xiết, ghe thuiền qua lại; bờ bên kia, có các tiệm buôn, một công trường, một nhà thờ với những viền đài vàng chói. Vừa lúc ấy bà đại tá Fécdin bước xuống phà với con gái bà— trong thành phố hiện có một trung đoàn bộ binh. Đứa bé gái cũng tám tuổi, mặc áo dài trắng, nhìn thằng bé và cười; nó cầm một chiếc lồng nhỏ bằng gỗ, trong lồng có một con nhím. «Kìa mẹ, thằng nhỏ nhìn sững con nhím của con!» Bà đại tá nói: «Không, nó sợ cái gì đó.— Chú bé dễ thương ơi, chú sợ gì quá vậy?» (Sau này người ta kể lại như vậy đó). «Thằng nhỏ dễ thương quá. Nó ăn mặc sang trọng quá! Em con nhà ai?» Thằng bé chưa bao giờ thấy con nhím, nó tiến gần lại để nhìn. Nó đã quên hết rồi: đúng là con nít! «Xách cái gì đó?» Cô bé đáp: «Một con nhím. Chúng tôi vừa mua của một nông dân đã bắt nó ở trong rừng.»— «Thế con nhím là con gì?» Nó cười, nó muốn lấy ngón tay rờ con nhím, con nhím xù lông, đứa bé gái thích thú lắm: «Chúng tôi đem nó về nhà và tập cho nó quen.» Thằng bé liền xin một cách rất tự nhiên, rất dễ thương: «Ồ, cho tôi con nhím đó đi.» Nó vừa dứt lời thì Maximơ đã từ trên cao la lớn: «À mày đây

https://tieulun.hopto.org

rồi. Bắt nó lại.» (Hắn quá giận đến nỗi hắn chạy đuổi theo mà không kịp đội mũ). Thằng bé bèn nhớ lại tất cả, nó hét lên một tiếng, tiến về dòng nước, hai tay nắm chặt trước ngực, nhìn trời (người ta có thấy, quả có thấy như vậy) và nó nhảy ùm xuống nước. Tiếp theo là những tiếng la hét, nhiều người từ chiếc phà phóng ra, người ta tưởng có thể chụp nó được, nhưng dòng nước đã cuốn nó đi, con sông chảy xiết. Đến khi vớt lên, thằng bé đã chết. Nó iều phổi, chịu nước không nổi. Có cần gì nhiều đâu phải không? Trong xứ ta, chưa bao giờ nghe nói đến một đứa bé quá nhỏ như vậy mà lại tự tử. Một tội lỗi tày trời! Rồi ra linh hồn nhỏ bé ấy sẽ biết nói gì với Chúa!

Từ hôm đó Maximơ suy nghĩ rất nhiều về vấn đề ấy. Rồi hắn thay đổi nhận không ra nữa. Lúc bấy giờ hắn buồn vô cùng. Hắn uống rượu, uống rất nhiều, rồi lại thôi uống; chẳng ích gì. Hắn cũng không đến xưởng, không nghe ai hết. Khi người ta hỏi, hắn không trả lời, hoặc ra dấu cho thấy người ta làm phiền hắn. Cứ như thế trong hai tháng, rồi sau đó hắn nói một mình. Hắn vừa đi dạo, vừa nói một mình. Gần thành phố, một làng nhỏ, làng Váskôva, đang cháy, chín nhà cháy phừng phừng: Maximơ đến xem Những nạn nhân hỏa hoạn vây quanh hắn la hét inh ỏi: hắn hứa sẽ giúp họ, và ra lệnh này nọ, rồi hắn gọi viên quản lí và hủy bỏ tất cả: «Đừng cho họ gì hết,» nhưng không nói tại sao. «Chúa đã đưa tôi đến với mọi người như là một tai họa, một thứ quái vật. Thế cũng được. Tên tuổi của tôi loan truiền như một ngọn gió.» Ông tu viện trưởng đích thân đến tìm hắn: đó là một tu sĩ nghiêm khắc, đã chủ trương đời sống tập thể trong các tu viện. Ông tu viện trưởng nói một cách nghiêm nghị: «Tác phong anh như thế đó à?»

Maximơ nói: «Đây này,» hắn giở một quiển sách ra và chỉ một đoạn:

https://tieulun.hopto.org

— Nhưng người nào xúc phạm đến những đứa bé tin tưởng nơi ta, tốt hơn hết là nên lấy một viên đá cối xay cột vào người đó rồi quăng nó xuống biển.»

Ông tu viện trưởng bèn nói: «Vâng, câu sách không hẳn nói về việc này, nhưng dù sao cũng có liên hệ. Khi con người mất tiết độ, người đó hỏng mất. Anh, anh đã vươn lên cao quá.»

Maximơ cứng người, như là đang bị bệnh phá thương phong. Ông tu viện trưởng nhìn hắn, nói:

— Hãy nghe đây và nhớ cho kĩ. Người xưa có nói: «Lời người thất vọng bị gió cuốn đi.» Anh cũng nên nhớ rằng chính các thiên thần của Chúa cũng không toàn thiện toàn mĩ, và chỉ có một đấng hoàn thiện và không tội lỗi, đó là Chúa Iêsu mà các thiên thần phụng sự. Vả lại, nào anh có muốn cho đứa bé chết, chỉ vì anh đã bất cẩn. Tuy nhiên, tôi thấy có điều này cũng đáng phục: anh đã phạm nhiều việc lộn xộn nghiêm trọng hơn, anh đã làm cho nhiều người phải đi ăn xin, anh đã hủ hóa bao nhiêu người, anh đã đẩy bao nhiều người khác đến chỗ chết, như thế khác nào anh đã giết họ. Vả lại, phải chăng mấy đứa em gái của thằng bé, bốn đứa đều còn thơ ấu, đã chết trước nó, dưới mắt anh? Thế tại sao chỉ có thằng bé này làm cho anh xúc động? Phải chăng anh đã vô tình quên những việc đã qua, chưa kể anh không hối tiếc? Tại sao anh quá lo sợ vì thằng bé này, vì một cái chết mà anh không hoàn toàn chịu trách nhiệm?

Maximơ đáp: «Bởi vì tôi nằm mộng thấy nó.»

— Rồi sao nữa?»

Nhưng hắn không phát giác điều gì nữa và giữ im lặng. Ông tu viện trưởng ngạc nhiên bỏ đi: không thể làm gì được.

Maximơ bèn cho gọi ông thày học Pie Stêpanôvích; hai người không gặp nhau từ khi xảy ra tai nạn.

https://tieulun.hopto.org

Hắn hỏi ông thầy học: «Anh còn nhớ không?»

— Tôi nhớ.

— Tôi nghe nói anh vẽ những bức tranh sơn dầu cho tiệm ăn và anh phỏng họa lại một bức chân dung của vị giám mục. Anh có thể vẽ cho tôi một bức tranh màu không?

— Thưa được; tôi đủ tài năng và làm gì cũng được.

— Thế thì anh vẽ cho tôi một bức tranh, càng lớn càng tốt, chiếm cả bức vách; trước hết anh sẽ vẽ con sông, con đường đi xuống bờ sông, chiếc phà và tất cả những người có mặt ở đó. Và phải có bà đại tá, đứa bé gái của bà, con nhím. Rồi vẽ đầy đủ bờ bên kia, như thật vậy, có nhà thờ, công trường, các cửa tiệm, nơi đậu xe, sự thật ra sao vẽ như vậy. Và trước chiếc phà có thằng bé, đứng ngay ở bờ sông, tại chỗ đó, nhất là phải có hai nắm tay nhỏ xíu của nó để trước ngực như thế này, trên hai núm vú tí ti. Nhất thiết phải như thế! Rồi trước mặt thằng bé phía bên kia, trên nhà thờ, anh hãy mở cửa nhà trời và trong ánh sáng thiên đình tất cả các thiên thần bay đến đón thằng bé. Anh có thể làm như vậy được không?

— Tôi làm được tất.

— Tôi có thể, thay vì nhờ một thợ vẽ tài tử như anh, mời một họa sĩ thượng thặng ở Mạc-tư-khoa hay ở Luân-đôn, nhưng anh đã biết mặt thằng bé. Nếu không giống hay giống ít, tôi sẽ cho anh năm chục rúp, nhưng nếu vẽ thật giống, tôi sẽ cho anh hai trăm. Anh nhớ đôi mắt xanh lơ... Và bức họa phải thật lớn, lớn hết sức.»

Họ chuẩn bị đầy đủ; Pie Stêpanôvích bắt tay vào việc nhưng chưa chi anh đã tìm tay lái buôn:

«Không cách nào làm như vậy được.

— Tại sao?

— Bởi vì tội ấy, tội tự tử, là nặng nhất trong các tội lỗi. Làm thế nào các thiên thần có thể đón nhận thằng bé,

https://tieulun.hopto.org

sau khi nó đã phạm một tội như vậy?

— Nhưng nó chỉ là một đứa con nít, không chịu trách nhiệm về việc làm của nó.

— Không, nó không còn con nít nữa, nó đã đến tuổi khôn lớn. Lúc công chuiện xảy ra, nó tám tuổi. Dầu sao nó cũng có một phần trách nhiệm.

Maximơ càng thêm sợ hãi.

Pie Stêpanôvích lại nói: «Này nhé, tôi nghĩ ra thế này: không cần mở cửa nhà trời và không cần vẽ các thiên thần. Nhưng tôi sẽ vẽ một tia sáng từ trên trời chiếu xuống gặp thằng bé; chỉ một tia sáng: dù sao cũng là một việc đáng kể.»

Tia sáng được vẽ ra. Và sau này, chính mắt tôi trông thấy bức tranh với tia sáng, với con sông xanh biếc, chảy dọc theo bức tường; có thằng bé, hai bàn tay nhỏ xíu ôm ngang ngực, cô bé gái và con nhím; trong bức tranh đều có tất cả. Tuy nhiên, Maximơ không cho ai xem bức tranh; hắn để trong văn phòng khóa lại. Thế mà tất cả thành phố đổ xô đến xem bức tranh: hắn đều cho đuổi đi hết. Người ta bàn tán nhiều về vấn đề này. Nhưng Pie stêpanôvích hình như không còn như trước nữa: «Bây giờ tôi có thể làm tất cả. Đúng ra, địa vị của tôi là phải ở triều đình, tại Pêtécbuốc.» Anh ấy là một người dễ thương nhất, nhưng hay thích tự phóng đại quá đáng. Và rồi số mạng đã đến với anh: sau khi nhận hai trăm rúp, anh bày ra uống rượu và khoe của với mọi người; anh bị giết một đêm nọ trong lúc đang say mèm; kẻ giết anh là một người cùng uống rượu với anh, và đã lấy hết tiền của anh; sáng hôm sau người ta mới phát giác vụ án mạng.

Câu chuiện kết thúc kì lạ nên mãi đến bây giờ ở vùng đó người ta còn nhớ. Một ngày nọ, maximơ đi xe đến nhà người góa phụ: bà ta ở tại một căn nhà nhỏ ở cuối thành phố. Lần này, hắn đi vào sân nhà; đứng sững trước mặt bà và cúi chào sát đất. Người góa phụ sau các biển

https://tieulun.hopto.org

cô, đang bệnh, đi không nổi. «Hỡi người góa phụ đoan trang, hãy đến với tôi, hãy làm vợ tôi, mặc dù tôi là một con quái vật, hãy giúp tôi đủ sức sống ở đời!» Người góa phụ dở sống, dở chết, nhìn hắn. Hắn lại nói: «Tôi muốn chúng ta có một thằng bé nữa, nếu được như vậy, là thằng bé kia đã tha thứ cho chúng mình, cho anh và cho em. Chính nó đã ra lệnh cho anh» — Bà ta thấy hắn đã mất hẳn trí khôn, hình như hắn không còn tự chủ nữa, thế nhưng bà vẫn tức giận. Bà đáp:

«Toàn là chuiện bậy bạ, lại khiếp nhược nữa. Cũng vì tính khiếp nhược ấy mà tôi đã mất hết mấy đứa con. Tôi không muốn thấy anh trước mặt tôi nữa, nói chi đến chuiện buộc tôi vào một cực hình như vậy.»

Maximơ bỏ đi, nhưng vẫn mất bình tĩnh. Tất cả thành phố đều bỡ ngỡ trước chuiện kì lạ này. Maximơ đưa các bà lắm miệng lắm mồm đến. Hắn gọi từ dưới tỉnh lên hai bà cô của hắn đều thuộc hạng trưởng giả. Dù có phải là cô thật hay không, cũng là bà con, với đầy đủ thành tâm thiện chí. Hai bà này đến gặp người góa phụ để khích lệ, tâng bốc, họ không rời khỏi nhà bà. Hắn cũng đưa đến gặp bà những người ở trong thành phố như các lái buôn, bà vợ vị mục sư tối cao, các bà vợ công chức; tất cả thành phố đến hầu hạ bà ta, nhưng bà xem họ chẳng ra gì: «Nếu mấy đứa con mồ côi của tôi sống lại thì còn khả dĩ, chứ bây giờ có ích gì đâu? Quả là một tội lỗi lớn đối với mấy đứa nhỏ mồ côi của tôi». Hắn lung lạc cả ông tu viện trưởng, ông đã đến nói vào tai bà: «Bà sẽ biến nó thành một con người mới.» Bà ta lo sợ. Thái độ của bà khiến mọi người ngạc nhiên «Tại sao có thể từ chối một hạnh phúc như vậy?» Và sau đây là lời lẽ hắn đã dùng để cuối cùng chinh phục được bà: «Dầu sao nó cũng đã tự tử; nó không còn con nít, nó đã khôn lớn, với tuổi nó không còn nhận lễ ban thánh thể mà không xưng tội, như vậy nó đã có

https://tieulun.hopto.org

phần nào trách nhiệm. Nếu em lấy anh, anh xin nguiện sẽ xây cất một ngôi nhà thờ chỉ để cho linh hồn của nó được iên giấc ngàn thu». Nghe lời như cởi tấm lòng, bà bèn chấp thuận. Và đám cưới đã được cử hành.

Kết quả khiến ai cũng ngạc nhiên. Ngay từ ngày đầu họ sống với nhau rất tâm đầu ý hiệp, tuiệt đối trung thành với nhau, như một tâm hồn duy nhất trong hai thân xác mùa đông năm ấy bà có thai; hai vợ chồng bèn đi viếng các nhà thờ và lo ngại cơn thịnh nộ của Chúa. Họ đã đến ba tu viện để nghe các lời tiên tri. Hắn dựng lên ngôi đền như đã nguiện rồi xây cất trong thành phố một bệnh viện và một nhà dưỡng lão. Hắn đem một phần tài sản cho các góa phụ và cô nhi. Hắn nhớ lại tất cả những người hắn đã làm hại và mong muốn được bồi thường cho họ; nhưng hắn vung vãi tiền bạc không tiếc tay, khiến nên vợ hắn và ông tu viện trưởng phải giữ tay hắn lại: «Được rồi, bấy nhiêu ấy đủ rồi!» Maximơ nghe lời. «Đã một lần tôi lừa gạt Fôma.» Người ta trả tiền còn thiếu cho Fôma. Fôma mừng đến chảy nước mắt: «Không cần nữa... Chúng tôi đã nhận của ông quá nhiều, chúng tôi chịu ơn ông mãi mãi.» Mọi người đều cảm kích, và quả thật đúng khi nói rằng con người sống nhờ những gương tốt. Người xứ ta rất có lòng.

Chính bà vợ điều khiển cơ xưởng và lề lối điều khiển của bà đến nay người ta còn nhớ. Ông chồng vẫn uống rượu, nhưng bà vẫn canh chừng và tìm cách làm cho chồng hết nghiện rượu. Lời lẽ của bà nghiêm trọng và giọng nói cũng thay đổi. Hắn trở nên dễ động lòng trắc ẩn, ngay cả đối với thú vật: một hôm đứng ở cửa sổ, hắn thấy một người dùng roi đánh vào đầu con ngựa, hắn cho người đi mua con vật với giá gấp đôi. Hắn lại dễ rơi lệ: có lúc đang nói chuiện, bỗng nhiên hắn khóc sướt mướt. Đủ ngày đủ tháng, Chúa chuẩn nhận lời nguiện cầu của họ và cho họ

https://tieulun.hopto.org

đứa con trai. Và lần đầu tiên từ ngày gặp tai biến, Maximơ có vẻ hớn hở; hắn phân phát rất nhiều của bố thí cho hoãn nhiều món nợ và mời tất cả thành phố dự lễ rửa tội. Hắn mời mọi người, nhưng ngày hôm sau, đêm vừa đến, hắn ra đi. Vợ hắn thấy có chuiện trục trặc bèn đem đứa bé sơ sinh cho hắn: «Con chúng ta đã tha thứ chúng ta, nó đã nghe tiếng khóc và tiếng nguiện cầu của chúng ta.» Phải nói rằng suốt cả năm họ không đề cập đến vấn đề ấy: cả hai đều cất riêng cho mình. Maximơ nhìn vợ, u buồn như đêm tối: «Hãy gượm, suốt cả năm nay nó không đến, thế mà đêm qua anh nằm mộng thấy nó.» Về sau nàng cho biết: «Lúc bấy giờ, sau khi nghe những lời nói kì lạ ấy, lòng tôi cũng cảm thấy khiếp sợ.»

Không phải vô cớ mà thằng bé lại về. Maximơ vừa nói câu trên thì ngay lúc ấy, thằng bé sơ sinh thình lình đau nặng. Nó đau tám ngày liên tiếp, người ta cầu nguiện liên miên, và gọi các bác sĩ. Người ta mời ông đệ nhất bác sĩ từ Mạc-tư-khoa đến bằng đường xe lửa. Ông bác sĩ đến và nổi giận: «Tôi là đệ nhất bác sĩ, tất cả Mạc-tư-khoa đang chờ tôi.» Ông cho toa xong vội vã ra về. Ông đem theo tám trăm rúp, nhưng tối hôm ấy thằng nhỏ chết.

Sau đó việc gì đã xảy ra? Maximơ để tất cả gia tài lại cho bà vợ iêu quí, hắn giao cho vợ tất cả tài sản và tất cả giấy tờ; hắn làm mọi việc ấy theo đúng thể lệ và hình thức hợp pháp, rồi hắn đến đứng trước mặt bà, chào sát đất: «Hỡi người vợ quí trọng, em hãy để cho anh đi cứu vớt linh hồn của anh trong lúc anh có phương tiện. Nếu qua một thời gian mà không có kết quả gì cho linh hồn anh, anh sẽ không trở về. Anh đã bất nhân và tàn nhẫn, anh đã làm khổ người khác, nhưng anh nghĩ rằng những gian khổ cùng đời sống lang thang của anh sẽ được Thượng đế thương xót, bởi vì từ bỏ tất cả hiện tại không phải là một hi sinh, một đau khổ tầm thường.» Người vợ cố gắng lấy nước mắt dỗ dành hắn: «Trên cõi đời này, em chỉ còn

https://tieulun.hopto.org

có anh, ai sẽ lo cho em? Trong năm nay, lòng em đã mở rộng đón nhận tình iêu.» Tất cả thành phố khuiên nhủ hắn suốt tháng, người ta van nài hắn, người ta quiết giữ hắn lại. Nhưng hắn không nghe ai hết, một đêm nọ hắn âm thầm ra đi, không trở về. Người ta nói hiện giờ hắn đang đi lang thang và đang đau khổ và mỗi năm hắn về một lần thăm người vợ iêu quí.

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG BỐN

I

BÂY giờ là lúc nói đến thảm họa cuối cùng kết thúc câu chuiện tôi ghi chép lại đây. Nhưng trước khi tiếp tục tôi phải đi trước các diễn tiến và giải thích một điều mà thử thời tôi không biết gì hết, nhưng sau đó rất lâu tôi biết và hiểu rất rõ, khi mà mọi việc đã xong xuôi Nếu không, tôi không thể diễn tả rõ ràng, tôi phải nói ra bằng ẩn ngữ. Vậy nên tôi sẽ giải thích thẳng thắn và đơn giản, bằng cách hị sinh cái mà người ta gọi là khía cạnh nghệ thuật, và tôi sẽ làm như là không phải chính tôi viết, không để cho tình cảm của tôi dính líu vào, dưới hình thức một loại *tiểu kí sự** của một tờ báo

Lambe, thằng bạn lúc thiếu thời của tôi, có thể, chắc chắn nữa là đằng khác, bị liên hệ với bọn trẻ tuổi tập hợp lại âm mưu dọa phát giác chuiện kín để làm tiền. một tội mà luật hình đã định rõ và trừng phạt. Nhóm của Lambe đã qui tụ lại ở Mạc-tư-khoa và đã làm rất nhiều điều phi pháp (sau này chúng đã bị phát giác một phần). Tôi được biết ở Mạc-tư-khoa, trong một thời gian. chúng có một tên chỉ huy dồi dào kinh nghiệm, không ngốc tí nào, một người đã đứng tuổi. Chúng thực hiện các công tác bằng cách hoặc cả bọn cùng đi hoặc từng nhóm nhỏ. Bên cạnh rất nhiều việc vô cùng bẩn thỉu (các báo có nói đến), chúng còn bắt tay vào những công việc khá phức tạp và có thể nói rất khoa học, dưới quiền chỉ huy của tên thủ lãnh. Về sau tôi có biết một vài công việc ấy, nhưng tôi không đi vào chi tiết. Tôi xin ghi lại rằng điểm đặc thù nhất trong lề lối làm việc của chúng là tìm kiếm các điều bí mật của

https://tieulun.hopto.org

những người đôi khi rất lương thiện và có địa vị rất cao; sau đó, chúng đến tìm các nhân vật nói trên, dọa sẽ công bố những tài liệu (mà có khi chúng không hề có) và đòi tiền để chúng giữ im lặng. Có những điều không đáng trách và không phải là một tội phạm gì cả, nhưng mà một người rất lương thiện và rất cứng cỏi cũng sợ bị công bố. Thường thì chúng khai thác những chuiện bí mật trong gia đình. Để cho thấy cách khéo léo trong việc làm của tên thủ lãnh, tôi xin kể ra đây một trong những trò của chúng, kể rất ngắn và không chi tiết.

Trong một gia đình khá danh giá có xẩy ra một việc thật là đáng tiếc, một trọng tội nữa là đằng khác; bà vợ một nhân vật tên tuổi và được trọng nể dan díu bí mật với một sĩ quan trẻ và giàu. Chúng biết được và chúng làm như thế này: chúng báo tin cho chàng tuổi trẻ rằng chúng sẽ cho ông chồng hay việc này. Chúng không có một bằng chứng nào cả, người thanh niên biết rõ như vậy, và chúng cũng không giấu giếm gì; tuy nhiên, tất cả sự khéo léo của phương pháp và sự tinh khôn của lối tính toán nhằm vào tâm lí của người chồng, mỗi khi được tin vợ ngoại tình, mặc dù không có bằng chứng, cũng sẽ hành động và thực hiện mọi cuộc vận động i như là đã nắm được các bằng chứng khoa học nhất. Chúng suy cứu trên sự hiểu biết của chúng về tánh tình của người chồng và về hoàn cảnh gia đình của ông ta. Trong nhóm ấy, có một thanh niên thuộc xã hội thượng lưu và trước đó đã tìm kiếm ra những điều cần biết. Chúng lấy của gã si tình một số tiền rất lớn, mà không chút nguy hiểm, bởi vì nạn nhân không muốn gì hơn là sự im lặng.

Lambe tuy có tham gia, nhưng không thuộc hẳn vào nhóm Mạc-tư-khoa. Nhưng, một khi đã nếm mùi rồi, nó bắt đầu dần dần và thử hành động cho riêng nó. Tôi xin nói ngay: nó không có đầy đủ khả năng. Nó không ngốc,

https://tieulun.hopto.org

nó có óc tính toán, nhưng quá hăng và cũng quá giản dị hay nói đúng hơn quá ngây thơ: nó không biết người, cũng không biết xã hội. Ví dụ nó không biết tí nào về vai trò của tên thủ lãnh ở Mạc-tư-khoa và nó tưởng chỉ huy và tổ chức những việc như vậy rất dễ. Sau hết, nó tưởng hầu hết mọi người cũng đều dả như nó. Hoặc là ví dụ một khi nó nghĩ rằng một người nào đó sợ hoặc phải sợ vì một lí do nào đó, thì từ đó về sau nó không thể ngờ rằng người đó không sợ; đó là một định lí. Tôi diễn tả không rõ; về sau, những điều này sẽ được các sự việc làm cho sáng tỏ, nhưng theo tôi, sức học của nó quá thô sơ và có những tình cảm cao quí mà không những nó không tin, mà có lẽ nó không có một ý niệm nào cả.

Nó đến Pêtécbuốc vì đã từ lâu, nó nghĩ rằng kinh đô là một môi trường hoạt động rộng lớn hơn Mạc-tư-khoa, và cũng vì nó đã bị vỡ mặt ở Mạc-tư-khoa, ở đó nó bị một người rất ghét nó đang lùng bắt nó. Đến Pêtécbuốc, nó liền tìm gặp một tên bạn cũ. Nhưng nó nhận thấy môi trường hoạt động hạn hẹp, công việc làm ăn nhỏ nhặt. Nó quen biết thêm được nhiều người, nhưng không đi đến đâu: «Người ở đây toàn là loài rệp mén, những đứa con nít, không hơn không kém», sau đó nó nói với tôi như vậy. Thế rồi, một buổi sáng, vừa tinh sương, nó lại gặp tôi bị lạnh cóng ở dưới chân tường và như thế là nó rơi đúng vào dấu vết của «một vụ rất nhiều tiền». Ít nữa cũng là ý kiến của nó.

Tất cả nội vụ đều do những điều tôi kể cho hắn nghe khi tôi được sưởi ấm tại nhà hắn. Có lẽ tôi hầu như ở trong cơn mê sảng. Nhưng dù sao, điểm nổi bật nhất của câu chuyện tôi kể là trong những điều xúc phạm đến tôi trong ngày định mệnh ấy, điểm khiến tôi nhớ nhiều nhất và mang nặng trong tâm khảm, ấy là việc Biôring với bà ta đã sỉ nhục tôi, nếu không thì bà ta đã không là đối tượng

https://tieulun.hopto.org

duy nhất trong cơn mê sảng của tôi tại nhà Lambe: ví dụ trong cơn mê sảng tôi có thể nói về Décchikốp; thế nhưng chỉ có vấn đề kia, như Lambe cho tôi biết sau này. Vả lại, tôi đang phấn khởi, và buổi sáng ghê gớm ấy, tôi xem Lambe và Anphôngsin như là một thứ người giải phóng và cứu nguy cho tôi. Đến sau, trong thời kì tôi dưỡng bệnh còn nằm trên giường, tôi tự hỏi: «Lambe đã biết được gì qua các chuiện tôi kể và tôi đã tâm sự đến mức nào?» Không bao giờ tôi ngờ rằng nó đã biết nhiều đến thế! Tôi hi vọng và tôi vững tin rằng lúc bấy giờ tôi không đủ sức phát âm rõ ràng, tôi còn nhớ khá rõ như vậy; thế nhưng trên thực tế tôi đã phát âm rõ ràng hơn tôi đã tưởng và đã mong muốn. Nhưng điểm quan trọng là tất cả những việc ấy mãi về sau rất lâu tôi mới biết: đó là điều bất hạnh cho tôi.

Do cơn mê sảng, do những điều tôi kể lể, tôi thì thầm do tinh thần phấn khởi của tôi và do những điều khác nữa, Lambe đã biết, điểm thứ nhất: hầu hết các tên tuổi rất chính xác và cả các địa chỉ. Điểm thứ hai, nó có một ý niệm gần xác thực về vai trò của các nhân vật (ông hoàng già, Catơrin, Biôring Anna và cả ông Vécsilốp); điểm thứ ba, nó biết tôi bị hạ nhục và tôi dọa sẽ trả thù; cuối cùng điểm thứ tư và nhất là nó biết hiện có một tài liệu bí mật và giấu kín, một bức thư mà chỉ cần đưa ra cho ông hoàng già gần điên ấy xem, và sau khi ông ấy đọc và biết con gái ông đã xem ông là một người điên và hỏi ý kiến các luật gia để bắt nhốt ông, ông sẽ hoặc là trở thành điên thực sự, hoặc là đuổi bà ta ra khỏi nhà và truất quiền thừa kế của bà, hoặc là ông sẽ cưới *cô con gái** ông Vécsilốp, điều ông mong ước từ lâu nhưng đã bị người ta ngăn cản. Nói tóm lại, Lambe biết rất nhiều chuiện; có lẽ còn nhiều điểm mập mờ, nhưng dù sao gã bịp bợm cũng đã phăng ra tung tích. Sau khi tôi bỏ nhà nó ra đi, nó biết ngay địa chỉ của

https://tieulun.hopto.org

tôi (bằng cách dễ nhất trần gian: hỏi ở Văn phòng các địa chỉ [1]); tiếp theo nó lượm lặt ngay các tin tức cần thiết, do đó nó biết rằng những người tôi nói đến đều có thực. Nó bèn bắt tay vào việc liền.

Điều quan iếu là hiện có một *văn kiện* và người nắm giữ văn kiện là tôi. Văn kiện ấy có một giá trị rất lớn: điều này Lambe không còn nghi ngờ gì nữa. Tôi bỏ qua một sự việc chỉ nên nói đến sau này, lúc cần; giờ đây tôi chỉ xin nói sự việc ấy làm cho Lambe tin chắc văn kiện có thực và có giá trị (tôi xin báo trước sự việc ấy có tính cách định mệnh, thử thời tôi không thể nào tưởng tượng được và ngay cả đến cuối câu chuiện này cũng vậy đến lúc tất cả đều sụp đổ đột ngột và tự sáng tỏ). Thế là, tin tưởng vào điểm mấu chốt ấy, trước tiên nó đi tìm Anna.

Đối với tôi, có điểm này còn là một bí quiết: tên Lambe ấy làm cách nào len lỏi và chui vào gặp một người khó đến gần và cao quí như Anna? Đành rằng nó có thu lượm những tin tức về nàng, nhưng đã ăn nhập gì? Đành rằng nó ăn mặc lịch sự, nói giọng người Balê và mang tên Pháp; nhưng tại sao Anna không nhận thấy ngay đó là một tên ăn cắp? Hay nên phỏng đoán rằng lúc ấy cô ta đang cần tên ăn cắp ấy? Có thể như vậy chăng?

Tôi không bao giờ biết tỉ mỉ cuộc gặp gỡ giữa hai người, nhưng sau này đã nhiều lần tôi tưởng tượng lại cảnh ấy. Chắc hẳn là ngay từ những câu nói và những cử chỉ đầu tiên, Lambe đã đóng vai một người bạn lúc thiếu thời, đang âu lo cho một người bạn thân iêu. Dù sao, trong cuộc gặp gỡ đầu ấy, nó đã biết cách ám chỉ một cách rất rõ ràng đến «văn kiện» tôi đang cất giữ, nó làm cho cô ấy tin rằng đó là một điều bí mật, chỉ có nó, Lambe, biết bí mật ấy và tôi định dùng văn kiện ấy để trả thù bà tướng Acmakốp và vân vân. Nhất là nó có thể giải thích một cách rất chính xác tính chất quan trọng và giá trị của văn

https://tieulun.hopto.org

kiện. Về phần Anna chính nàng đang ở trong một hoàn cảnh khiến nàng không thể không bám víu vào một tin tức loại ấy, không thể không lắng nghe và... không thể không bị mắc vào lưỡi câu vì lí do «cạnh tranh để sinh tồn».

Lúc ấy đúng là lúc người ta lấy mất người vị hôn phu của nàng đem đi canh chừng ở Tơsackôiê và chính nàng cũng bị canh chừng. Thế mà lại có một cơ hội bằng vàng: không phải là những chuiện thì thầm của đàn bà, cũng không phải là những lời rên rỉ sướt mướt, cũng không phải là những lời đồn đại hay dèm pha, mà hiện giờ có một bức thư viết tay, nghĩa là một bằng chứng khoa học về các ý đồ gian ngoan của con gái ông hoàng, của những người muốn cướp ông khỏi tầm tay nàng, như thế thì đó là một bằng chứng rằng ông hoàng phải tự cứu, dù phải trốn chạy, tự cứu bằng cách đến với nàng, là Anna cưới nàng trong vòng hai mươi bốn tiếng đồng hồ; nếu không, người ta sẽ giam ông vào nhà thương điên.

Cũng có thể Lambe không dùng mưu mẹo gì với Anna, mà ngay câu đầu đã nói một cách tàn nhẫn: «*Thưa cô** hoặc là suốt đời cô là gái già, hoặc là cô trở thành bà hoàng triệu phú: đây là bản văn kiện, tôi sẽ lấy ở chàng trai ấy rồi sẽ đưa cho cô... đổi lại cô sẽ đưa cho tôi ba mươi nghìn đồng.» Tôi tin rằng cống việc đó xảy ra như vậy. Đúng, nó nghĩ thiên hạ cũng đều dả như nó; tôi lặp lại, nó có cái ngây thơ, cái vô tội của một tên đểu dả... Dù sao, chắc là trước sự tấn công như vậy, Anna không chút xúc động, đã hoàn toàn tự chủ để nghe tên bịp bợm diễn tả bằng lối văn chương riêng của nó— cô ấy làm như vậy là do «trí óc quảng đại». Có lẽ lúc đầu nàng có phần thẹn thùng, nhưng sau đó nàng trở nên cứng rắn và lắng nghe nó tới cùng. Tôi có thể hình dung người thiếu nữ cao đạo, kiêu căng, thực nghiêm trang và trí thức ấy, tay nắm tay với Lambe. Vâng... quả là rất trí thức! Một thứ

https://tieulun.hopto.org

trí thức Nga, với một tầm thước đặc biệt, say mê chiều rộng; thêm vào đó, một đầu óc đàn bà trong một hoàn cảnh đặc biệt!

Bây giờ tôi xin tóm lược lại: đến ngày giờ tôi đi ra ngoài sau khi lành bệnh, Lambe ở vào hai vị trí sau đây (bây giờ tôi biết chắc như vậy): trước hết, buộc Anna đưa ít nhất ba mươi nghìn đồng để đổi lấy văn kiện; sau đó giúp nàng làm cho ông hoàng phải sợ, phải đem nàng đi và cưới nàng lập tức— tóm lại một việc đại loại như vậy. Có ngay cả một kế hoạch đã vạch sẵn; chỉ còn chờ tôi giúp sức, nghĩa là bản văn kiện.

Dự án thứ hai: phản lại Anna, bỏ nàng và bán bản văn kiện cho bà tướng Acmakốp, nếu có lợi hơn. Trong trường hợp này, phải nhờ đến Biôring. Nhưng Lambe chưa gặp được bà tướng, nó chỉ mới theo dõi bà thôi. Như vậy, nó cũng chờ tôi.

Ồ, nó rất cần tôi, không phải tôi, mà bản văn kiện. Đối với tôi, nó cũng có hai kế hoạch. Kế hoạch đầu là, nếu không có cách gì khác, nó sẽ hành động chung với tôi, chia cho tôi một nửa sau khi đã khắc phục tôi về phương diện tinh thần cũng như thể chất. Tuy nhiên, nó hài lòng với kế hoạch thứ hai hơn: theo kế hoạch này, nó sẽ đánh lừa tôi như một đứa con nít rồi ăn cắp bản văn kiện hoặc là dùng vũ lực để tước đoạt. Kế hoạch ấy được nó nâng niu và vuốt ve trong các giấc mơ. Tôi xin nói lại: có một sự việc làm cho nó tin kế hoạch thứ hai không thể thất bại, nhưng tôi đã nói tôi sẽ giải thích sau. Dù sao, nó hết sức nóng lòng nơm nớp chờ tôi; những việc nó định làm cũng như việc lựa chọn kế hoạch, tất cả đều tùy thuộc nơi tôi.

Phải công nhận nó biết tự chế cho đến lúc cần, mặc dù nó rất sốt ruột. Trong lúc tôi ốm, nó không đến thăm — chỉ một lần nó ghé qua nhà tôi và nói chuiện với ông Vécsilốp; nó không quấy rầy tôi, không làm tôi lo sợ; đối

http://tieulun.hopto.org

với tôi nó giữ thái độ hết sức thản nhiên chờ ngày giờ tôi đi đứng được. Còn về việc tôi có thể đưa cho người khác xem, giao cho người khác hoặc tiêu hủy bản văn kiện, nó không ái ngại gì hết. Theo những điều tôi đã nói ở nhà nó, nó có thể kết luận rằng tôi đánh giá đúng mức điều bí mật và tôi sợ văn kiện bị tiết lộ. Đến lúc tôi đến nhà nó trước tiên mà không đến nhà ai khác, ngay ngày đầu tôi vừa khỏi bệnh, nó không còn nghi ngờ gì nữa: Bà Đa-ria đến thăm tôi một phần là theo lệnh của nó, nó cũng biết rằng tính hiếu kì và nỗi lo sợ của tôi đang được khơi động, tôi cầm lòng không đậu... Vả lại, nó đã chuẩn bị sẵn sàng, nó biết ngay cả đến ngày tôi đi ra, nên dù có muốn, tôi cũng không thoát khỏi tay nó.

Thế nhưng nếu Lambe chờ tôi thì Anna lại còn đợi tôi nhiều hơn. Tôi xin nói thẳng thắn: Lambe có thể có lí trong việc sắp đặt phản lại nàng, và lỗi là do nàng mà ra. Mặc dù hai người đồng tình với nhau (tôi không biết dưới hình thức nào, nhưng việc ấy không còn nghi ngờ gì nữa), cho đến phút chót, Anna không hoàn toàn thực tâm với nó. Nàng không hoàn toàn cởi mở. Nàng nói xa nói gần đến các cách thức đồng ý của nàng cũng như nàng hứa hẹn đủ thứ, nhưng chỉ là nói xa nói gần mà thôi; có lẽ nàng đã nghe nó trình bày kế hoạch của nó với đầy đủ chi tiết, nhưng nàng chỉ tán thành bằng im lặng. Tôi có nhiều lí do để tin như vậy mà nguiên nhân là hiện giờ *nàng đang chờ tôi*. Nàng muốn nói chuiện với tôi hơn là với một tên đều dả như Lambe: đối với tôi đó là một điều hiển nhiên. Tôi hiểu nàng; nhưng sai lầm là ở chỗ cuối cùng Lambe cũng hiểu như vậy. Nếu nàng lấy bản văn kiện nơi tôi mà nó không can dự vào, nếu nàng thỏa thuận với tôi mà không có nó, thì thật là bất lợi cho nó. Vả lại, lúc bấy giờ, nó tin rằng «vụ này» rất đứng đắn. Một người nào khác ở vào địa vị nó sẽ sợ sệt, sẽ nghi ngờ; nhưng Lambe còn

https://tieulun.hopto.org

trẻ, gan dạ, khát khao nguồn lợi trước mắt, ít biết người và nghĩ rằng ai cũng bất lương; một người như nó không còn biết nghi ngờ, huống chi nó đã được Anna xác nhận đầy đủ.

Một điều này nữa và là điều quan trọng nhất: hôm ấy, ông Vécsilốp có biết gì không? Ông ấy có cùng Lambe tham dự vào một kế hoạch xa gần nào đó không? Không, không và không, *lúc bấy giờ*, ông chưa tham dự tuy rằng có thể một lời tai hại nào đó, đã được đưa ra... Nhưng đủ rồi, đủ rồi: quả là tôi đã đi trước quá nhiều.

Thế còn tôi? Tôi có biết gì không? Ngày tôi đi ra tôi biết được gì? Lúc bắt đầu thuật *câu chuiện** này, tôi nói trước rằng ngày khỏi bệnh tôi đi ra tôi không biết gì hết, sau lâu tôi mới biết, khi mà mọi việc đã xong xuôi. Đúng là vậy, nhưng có hoàn toàn đúng không? Không, không hoàn toàn đúng. Tôi đã biết một cái gì, chắc hẳn như vậy, tôi biết nhiều nữa là khác, nhưng bằng cách nào? Xin độc giả hãy nhớ lại *giấc mơ*. Nếu có giấc mơ như vậy, nếu giấc mơ từ tâm tư tôi xuất phát ra và thành hình như vậy, thế là tôi chưa biết gì về cái khối công việc ấy, nhưng tôi đã linh cảm nó như tôi vừa *trình bày* ở đây và quả nhiên tôi chỉ biết sau khi «mọi việc đã xong xuôi.» Tôi không biết rõ, nhưng tim tôi đập vì linh cảm và những điều bất lương đã xâm nhập giấc mơ của tôi. Con người của tôi khi sắp đâm đầu tới là như vậy, tôi biết rõ con người ấy như thế nào và đoán trước tất cả mọi chi tiết! Thế tại sao tôi đâm đầu tới? Xin hãy tưởng tượng một điều: bây giờ, ngay lúc tôi viết đây, hình như lúc ấy tôi đã biết với đầy đủ chi tiết tại sao tôi nhào tới nó, nhưng thực ra, một lần nữa, tôi không biết gì hết. Có lẽ độc giả sẽ hiểu. Bây giờ xin vào việc, việc này kế tiếp việc khác.

https://tieulun.hopto.org

2

TẤT cả bắt đầu như thế này: hai ngày trước khi tôi đi ra, Lisa đi về ban đêm trông người rất xúc động. Nó tức giận vô cùng, hẳn là có một việc không thể tha thứ được vừa xảy đến cho nó.

Tôi đã có nói đến sự liên hệ của nó với Vátsin. Nó đã đến tìm ông ấy không những để chứng tỏ nó không cần đến chúng tôi, mà vì quả thực nó trọng ông ấy. Hai người biết nhau từ ngày ở Luga, và tôi cứ nghĩ rằng Vátsin không hẳn là vô tình với Lisa. Trong cơn đau khổ, dĩ nhiên nó muốn nhận lời chỉ bảo của một trí óc mà nó cho là cương quiết, bình tĩnh, luôn luôn cao thượng như Vátsin. Vả lại đàn bà không biết nhận xét trước của đàn ông, một khi họ có cảm tình với người ấy. Họ sẵn sàng xem những điều nghịch lí là những kết luận tất iếu, khi mà các điều nghịch lí phù hợp với ý muốn của họ. Lisa thích Vátsin vì ông ấy lo lắng đến hoàn cảnh hiện tại của nó và vì cảm tình của ông ta đối với ông hoàng trong những lần tiếp xúc đầu tiên. Vì đoán biết cảm tình của Vátsin đối với mình Lisa không thể không phục ông này đã có cảm tình với người tình địch. Ông hoàng khi nghe Lisa nói rằng đôi khi nó có đến hỏi ý kiến Vátsin, lúc đầu ông tỏ vẻ hết sức lo ngại; ông nổi ghen. Tự ái của Lisa bị va chạm, và nó cố ý tiếp tục đến gặp Vátsin. Ông hoàng không nói gì, nhưng ra chiều rầu rĩ. Về sau (rất lâu về sau) Lisa thú nhận với tôi rằng cảm tình của nó đối với Vátsin chấm dứt rất mau; ông ấy bình tĩnh, và thái độ bình tĩnh thường xuiên và đều đặn ấy lúc đầu được nó thích, sau lại làm cho nó khó chịu. Có lẽ ông ấy có óc thực tế và khuiên nó nhiều điều mới nghe qua rất hay, nhưng không thể thực hiện được. Nhiều khi trước mặt nó, ông ta nhận xét một cách quá kiêu căng, không chút e ngại; thái độ thiếu e ngại

https://tieulun.hopto.org

ngày càng tăng khiến nó nghĩ rằng ông ấy ngày càng ít quan tâm đến hoàn cảnh của nó. Có một bận, nó cảm ơn ông ấy đã chiếu cố đến tôi, và tuy về mặt trí thức, ông ấy hơn tôi rất nhiều mà vẫn nói chuiện với tôi như một người ngang hàng (nghĩa là nó chuiển đạt lời lẽ của tôi). Ông ấy đáp:

— Không phải vậy và không phải vì vậy. Bởi lẽ giữa anh ấy với những người khác, tôi không thấy có gì khác biệt hết. Tôi không cho rằng anh ấy ngốc hơn những người thông minh, hoặc là xấu hơn những người tốt. Tôi vẫn như vậy đối với mọi người; bởi vì đối với tôi, họ đều giống nhau.

— Sao? Ông không thấy sự khác biệt?

— Ồ, dĩ nhiên người này khác người kia ở điểm này điểm nọ, nhưng theo tôi những sự khác biệt ấy không có, vì không liên quan đến tôi; đối với tôi, mọi người đều ngang nhau, mọi việc đều như nhau, vì thế tôi tốt với tất cả mọi người.

— Thế ông không chán sao?

— Không; tôi luôn luôn hài lòng về tôi.

— Ông không ham muốn gì à?

— Có chứ. Nhưng không nhiều. Tôi không cần gì hết, hay gần như vậy, ngay một rúp thêm cũng không. Tôi có mặc áo bằng vàng hay tôi như thế này, cũng vậy thôi; áo bằng vàng không thêm chút gì cho Vátsin. Những miếng ngon không mê hoặc tôi: làm gì có những địa vị hoặc danh vọng bằng địa vị xứng hợp với tôi?»

Lisa lấy danh dự cam đoan với tôi rằng Vátsin đã nói nguiên văn như vậy. Đi vào thực tế, trước khi xét đoán, phải biết những lời ấy đã được nói ra trong trường hợp nào.

Lisa đi dần dần đến kết luận rằng, ngay đối với ông hoàng, Vátsin cũng có thái độ khoan dung, có lẽ chỉ vì đối

https://tieulun.hopto.org

với ông ta, mọi người đều như nhau, không có gì khác biệt chứ không phải vì Vátsin có cảm tình với Lisa; tuy thế, về sau, rõ ràng là ông ta không còn thản nhiên nữa và không những ông ta chê trách ông hoàng, mà còn nhìn ông hoàng với con mắt chế nhạo khinh khi. Điều ấy khiến Lisa bực mình, nhưng Vátsin vẫn không thay đổi. Nhất là Vátsin luôn luôn dùng các danh từ tế nhị, ngay khi kết án, ông ta cũng không giận dữ, mà chỉ rút ra những kết luận hợp lí từ sự bất tài của người hùng của Lisa; sự hợp lí ấy mang tính chất mỉa mai. Cuối cùng, Vátsin phân tách trước mặt Lisa tất cả sự phi lí của mối tình của Lisa, tất cả sự gượng ép của mối tình ấy. «Cô đã đi lang thang trong địa hạt tình cảm, và những sai lầm mỗi khi đã thừa nhận nhất định phải sửa chữa.»

Chính là ngày hôm đó; Lisa nổi giận, đứng dậy để đi, nhưng con người hữu lí ấy đã làm gì và đã kết luận như thế nào? Bằng một thái độ hết sức cao quí và có lẽ đầy nhiệt tình, Vátsin đã đưa tay cho Lisa. Ngay tức khắc và thẳng vào mặt, Lisa mắng Vátsin là đồ ngu rồi bỏ đi.

Đề nghị phản bội một kẻ khốn khổ vì kẻ khốn khổ ấy «không xứng đáng với nàng,» và nhất là đưa đề nghị ấy với một người đàn bà đang có mang với người khốn khổ ấy, quả bọn người ấy thông minh thật! Tôi gọi đó là một sự giam hãm ghê gớm trong lí thuiết và một sự thiếu hiểu biết hoàn toàn về cuộc đời mà nguiên nhân là tính kiêu căng quá sức. Hơn nữa, Lisa nhận định rất rõ ràng Vátsin kiêu hãnh như vậy phải chăng vì biết Lisa có thai. Tức giận đến khóc, Lisa chạy đến nhà ông hoàng nhưng ông này, ông này còn hơn Vátsin: hình như đáng lẽ sau khi nghe câu chuiện, ông không còn ghen nữa; thế mà ông lại nổi điên lên. Không lạ gì, tất cả những người ghen đều như vậy! Ông gây gổ với Lisa kịch liệt, nhục mạ nó đến đỗi suít nó đoạn tuiệt với ông.

https://tieulun.hopto.org

Tuy vậy, nó vẫn nén cơn giận đi về nhà, nhưng nó không thể không kể lại cho mẹ tôi nghe. Đêm hôm ấy, hai mẹ con gặp lại i như hồi trước: giá băng đã tan loãng; dĩ nhiên cả hai đã ôm nhau khóc hết nước mắt; sau đó Lisa có vẻ bình tĩnh, tuy vẫn còn buồn phiền. Buổi tối, nó ngồi trong buồng ông Maca không nói một lời, nhưng không rời khỏi phòng. Nó chăm chỉ nghe ông nói. Từ ngày xảy ra chuiện cái ghế đầu, nó kính trọng ông lạ thường và có phần e ngại, nhưng vẫn ít nói.

Nhưng lần này ông Maca thay đổi câu chuiện một cách bất ngờ và kì lạ; tôi xin ghi rằng trong buổi sáng ông Vécsilốp với ông bác sĩ đã tỏ vẻ rất lo âu khi nói về sức khỏe của ông Maca. Tôi cũng xin ghi thêm rằng từ nhiều ngày, trong nhà đang chuẩn bị lễ mừng sinh nhật của mẹ tôi, còn đúng năm ngày nữa, và người ta thường nói đến vấn đề ấy. Nhân dịp này, ông Maca bỗng nhiên khơi động các kỉ niệm và hồi tưởng lại thời thơ ấu của mẹ tôi, lúc «cô bé chưa đứng vững trên đôi chân nhỏ xíu.» Ông già nhớ lại: Tôi không rời cô bé. Tôi tập cho cô ấy đi, tôi để trong một góc cách tôi ba bước, rồi tôi gọi, cô bé chậm chững đi qua căn phòng, không sợ, miệng cười, chạy đến nhào trong vòng tay tôi và ôm cổ tôi. Cô Sôfia, sau đó tôi kể chuiện cổ tích cho cô nghe, cô rất ham nghe chuiện cổ tích; cô ngồi hai giờ liên tiếp trên đầu gối tôi để nghe tôi kể. Trong nhà, ai cũng ngạc nhiên: «Kìa xem con bé mến ông Maca quá chừng». Hoặc là tôi bồng cô vào rừng, tôi tìm một cây phúc bồn tử, tôi để cô ngồi ở đó và làm cho cô một chiếc tu huít bằng gỗ. Sau khi đi dạo chơi thỏa thích, chúng tôi về nhà: cô bé ngủ trên tay tôi. Một hôm, cô bé sợ chó sói, nhào vào người tôi run cầm cập nhưng không có chó sói gì cả.

Mẹ tôi nói: Chuiện đó em nhớ.

— Em còn nhớ? Không có lí!

https://tieulun.hopto.org

— Em còn nhớ nhiều chuiện lắm. Càng lùi xa vào kí ức của em, em tìm lại tình iêu thương của anh đối với em,» mẹ tôi nói với một giọng cảm động, vừa thẹn thùng vô cùng.

Ông Maca chờ một lúc rồi nói:

— Xin cáo biệt các bạn, tôi đi. Bây giờ đời tôi đã đến đích rồi. Trong tuổi già, tôi đã tìm thấy niềm an ủi cho những đau khổ của đời tôi, cảm ơn các bạn.

Ông Vécsilốp có phần cảm động, nói lớn: Ông Maca, khoan đã, ông bác sĩ vừa cho biết ông khá hơn nhiều lắm...»

Mẹ tôi lắng nghe, kinh hãi.

Ông Maca Ivanôvích mỉm cười nói:

— Alêxanđrơ Sêmônôvích có biết gì đâu! Nó rất dễ thương, chỉ có thế. Xin các bạn để tôi đi, hay các bạn tưởng tôi sợ chết? Buổi sáng nay, sau khi đọc kinh, tôi có cảm tưởng rằng tôi không ra khỏi nơi đây; có người nói với tôi như vậy. Thế thì xin đội ơn Chúa! Tôi chỉ muốn nhìn tất cả mọi người một lần nữa. Job, con người đau khổ[1], đã được an ủi khi nhìn những đứa cháu mới, nhưng vẫn không thể nào quên những đứa cháu cũ, không, không thể quên được! Tuy nhiên với năm tháng, nỗi buồn lẫn lộn với niềm vui, tạo thành nụ cười sung sướng. Đời là thế: mỗi một tâm hồn vừa bị đau khổ, vừa được an ủi. Tôi định nói với các bạn một lời, chỉ một lời thôi,» ông nói câu trên với một nụ cười dịu dàng xinh xắn không bao giờ tôi quên được. Rồi đột ngột ông quay sang tôi: «Cậu đây, hãy hết mình với giáo hội thiêng liêng và nếu được gọi mời, hãy chết cho giáo hội;» ông vừa cười vừa nói tiếp: «Nhưng chưa đâu, đừng có sợ, không phải ngay bây giờ đâu. Hiện giờ, cậu chưa nghĩ đến chuiện đó, có lẽ sau này cậu sẽ nghĩ đến. Còn một điều này nữa: nếu cậu định làm một điều hay nên làm vì Thượng đế, chứ không phải

https://tieulun.hopto.org

vì ganh tị. Nên giữ vững lập trường; không nên vì hèn nhát mà nhân nhượng; nhưng nên làm mọi việc từ từ, không hấp tấp, không nôn nả; thế đó, cậu chỉ cần bảy nhiêu thôi. Còn điều này nữa cậu: nhớ cầu nguiện mỗi ngày, không nên quên. Tôi chỉ nói với cậu như vậy, có lẽ một ngày kia cậu sẽ nhớ. Còn với ông, ông Vécsilốp, tôi cũng muốn nói đôi lời, nhưng không có tôi, Chúa cũng tìm thấy lòng ông. Đã lâu rồi chúng ta thôi không nói đến việc ấy, từ khi mũi tên đâm thủng tim tôi. Nhưng giờ đây, lúc ra đi, tôi chỉ nhắc lại... lời ông đã hứa với tôi lúc bấy giờ...

Những tiếng sau cùng ông nói ra bằng giọng thì thầm, đầu ông cúi xuống.

Ông Vécsilốp đứng lên, cảm động nói. «Ông Maca!»

— Thôi được, không có gì phải rối lên, chỉ là một kỉ niệm... Trong vụ này, người có tội nhất đối với Thượng đế là tôi! Dù lúc ấy ông có là chúa thượng của tôi, tôi cũng không nên chiều theo ý ông. Còn em cũng vậy, Sôfia, đừng nên để tâm hồn xao xuiến quá đáng, bởi vì tội lỗi của em là tội lỗi của anh và anh tin rằng lúc bấy giờ em không có đủ lí trí, và ông cũng vậy, ông cũng không đủ lí trí như cô ấy,» nói đến đây ông Maca mỉm cười, đôi môi run run vì đau khổ. «Lúc bấy giờ, em là vợ anh, anh có thể dạy em, ngay cả bằng roi vọt, và đúng ra phải làm như vậy, nhưng anh đã thương hại khi em khóc lóc quì dưới chân anh và em đã cho anh biết... Em đã hôn chân anh... Em iêu quí, đây không phải là một lời trách móc, nhưng chỉ để nhắc cho ông Vécsilốp nhớ... bởi vì chính ông, ông đã nhớ lời hứa của người quân tử, và đám cưới đã khóa lấp tất cả... Tôi nói đây trước mặt mấy đứa cháu của tôi...»

Ông vô cùng xúc động, ông nhìn ông Vécsilốp như để chờ đợi một lời xác nhận. Tôi xin lập lại, tất cả chuiện

https://tieulun.hopto.org

ấy bất ngờ đến nỗi tôi ngồi bất động trên ghế. Ông Vécsilốp cũng xúc động không kém gì ông Maca: ông lặng lẽ đến gần mẹ tôi và ôm hôn bà rất mạnh; sau đó mẹ tôi, cũng không nói lời nào, tiến về phía ông Maca và cúi chào ông vô cùng lễ phép.

Tóm lại, cảnh diễn ra thật kinh ngạc; lần nầy trong phòng không có người lạ, ngay cả bà Tatiana cũng không có. Lisa ngồi thẳng người trên ghế và im lặng nghe; thình lình nó đứng lên và nói với ông Maca một cách cương quiết: «Ông Maca, xin ông cũng cầu phúc cho con, để con vượt qua được sự thử thách to tát đang chờ con. Số phận con sẽ định đoạt trong ngày mai. Hôm nay xin ông cầu nguiện cho con.»

Rồi nó đi ra. Tôi biết ông Maca đã được mẹ tôi cho biết về chuiện của Lisa. Tối hôm ấy là lần đầu tiên tôi được thấy ông Vécsilốp với mẹ tôi; trước đó, bên cạnh ông, tôi chỉ thấy một người nô lệ. Có rất nhiều điều tôi chưa biết và tôi không để ý nơi con người mà tôi đã kết tội, vì vậy tôi rất xao xuiến khi về phòng riêng. Phải nói rằng chính lúc bấy giờ mối hoài nghi của tôi đối với ông càng tăng thêm; chưa bao giờ tôi thấy ông bí mật và khó hiểu như vậy; nhưng đó là tất cả câu chuiện tôi đang viết; mỗi việc sẽ đến đúng lúc.

Lúc nằm ngủ, tôi nghĩ: «Thế mà ông đã hứa danh dự với ông Maca là sẽ cưới mẹ tôi nếu mẹ tôi trở thành góa phụ. Trước kia, khi nói đến Maca, ông không bao giờ nói đến điều ấy.»

Cả ngày hôm sau, Lisa không có ở nhà; khi về, đã quá trễ, nó đi thẳng đến buồng Maca. Tôi không muốn vào sợ phiền họ, nhưng vì thấy trong buồng đã có mẹ tôi với ông Vécsilốp nên tôi vào. Lisa ngồi cạnh ông già và khóc trên vai ông; với vẻ mặt buồn, ông đang im lặng vuốt đầu Lisa.

https://tieulun.hopto.org

Sau đó, tại phòng tôi, ông Vécsilốp giải thích rằng ông hoàng giữ vững lập trường và nhất quiết khi nào thuận tiện thì cưới Lisa ngay, trước cả phán quiết của tòa án. Lisa khó lòng quiết định, tuy rằng hầu như nó không thể không quiết định được nữa. Ông Maca cũng «ra lệnh» cho nó phải lấy ông hoàng. Dĩ nhiên sau này tất cả mọi chuiện sẽ được thu xếp xong và chắc chắn nó sẽ thuận tình lấy ông hoàng, không cần có lệnh của ai và cũng không do dự, nhưng hiện giờ, bị người nó thương nhục mạ quá tàn nhẫn và bị mối tình ấy làm cho quá xấu hổ, nó rất khó xử trí. Ngoài sự nhục mạ, lại còn thêm một chuiện mà tôi không thể ngờ được.

Đột ngột ông Vécsilốp nói tiếp:

— Anh có nghe nói đến việc tất cả bọn thanh niên ở ngoại ô Pêtécbuốc bị bắt không?

Tôi kêu lên:

— Sao? Đécgasếp hả?

— Phải. Vátsin nữa.

Tôi kinh ngạc, nhất là về phần Vátsin.

— Thế Vátsin có dính líu vào việc gì không? Trời, người ta sẽ làm gì bọn họ? Lại đúng vào lúc em Lisa kết tội Vátsin quá chừng!... Theo ý kiến ba, bọn họ sẽ bị gì? Trong việc này, thế nào cũng có Stêbelkốp! Con thề với ba thề nào cũng có Stêbelkốp trong vụ này!»

Ông Vécsilốp liếc nhìn tôi với ánh mắt lạ kì (như nhìn một người không hiểu gì hết và không đoán được gì hết): Dẹp chuiện ấy đi, ai mà biết trong vụ ấy có gì? Ai mà biết người ta sẽ làm gì bọn ấy? Đó không phải là điều ba muốn nói: ba được biết ngày mai anh sẽ đi ra. Anh có định đến thăm ông hoàng Sẹc không?

— Nhất định là con đến. Tuy rằng cuộc viếng thăm này sẽ làm con khổ tâm, con xin thú thật như vậy. Ba có nhắn gì không?

https://tieulun.hopto.org

— Không, không nhắn gì hết. Ba sẽ thân chinh gặp ông ấy. Ba thương cho Lisa. Ông Maca có thể khuiên nó điều gì? Chính ông ấy cũng không biết gì về thế gian và về cuộc đời. Còn điều này nữa bạn ạ (đã từ lâu ông không gọi tôi bằng «bạn»), trong chuiện này, có một vài thanh niên mà một tên, Lambe, là bạn cũ của anh. Ba có cảm tưởng chúng là một bọn đểu dả ghê gớm... Ba chỉ muốn nói để anh đề phòng... Nhưng đó là việc của anh, ba hiểu rằng ba không có quiền...

Bất giác tôi hoan hỉ nắm tay ông, như tôi thường làm (lúc bấy giờ trong phòng tối hẳn): «Thưa bá, con không nói gì hết, như ba thấy đó, cho đến bây giờ con không nói gì hết, ba biết tại sao không? Để tránh những điều bí mật của ba. Con đã quiết không tìm hiểu các điều bí mật ấy. Con nhu nhược, con sợ các điều bí mật làm cho con hết thương ba, nhất là lần này, vì vậy con không muốn biết. Thế thì tại sao ba lại muốn biết các điều bí mật của con? Con đi đâu, ba không cần biết! Có phải vậy không?

Ông vừa bước đi vừa nói: «Anh có lí, nhưng ba van anh đừng nói gì thêm nữa.» Như vậy là tình cờ chúng ta đã cho nhau hiểu chút ít. Nhưng như thế chỉ làm cho ba bối rối thêm trước việc ba dự định làm trong ngày hôm sau, cho nên suốt đêm ba không ngủ được. Nhưng ba vẫn bình tĩnh.

3

NGÀY hôm sau, khi tôi ra khỏi nhà, đã quá mười giờ; nhưng tôi cố gắng không cho ai biết, không chào ai, không nói một lời; nói rõ hơn, tôi chuồn êm. Tại sao tôi làm như vậy? Tôi không rõ, tuy nhiên nếu mẹ tôi thấy tôi đi ra và hỏi chuiện tôi, có lẽ tôi sẽ trả lời một cách ác lắm.

https://tieulun.hopto.org

Đến ngoài đường phố, khi thở không khí mát lạnh, tôi rùng mình vì một cảm giác mãnh liệt, gần như thú vật, tôi có thể gọi là một cảm giác thực nhục thú. Tại sao tôi đi và đi đâu? Thật là hoàn toàn bất định. Tôi cảm thấy vừa sợ, vừa thích.

— Hôm nay, tôi có làm cho tôi nhơ nhớp hay không», tôi mạnh dạn tự nghĩ như vậy, tuy biết rằng việc làm trong ngày nay của tôi, khi đã xong, sẽ là dứt khoát và không thể cứu vãn đối với cả đời tôi. Nhưng nói một bí hiểm như thế để làm gì?

Tôi đi thẳng đến nhà giam ông hoàng. Đã ba ngày rồi, tôi có một mảnh giấy của bà Tatiana gởi cho ông quản đốc, nên ông này tiếp tôi rất tử tế. Tôi không biết ông ấy có tốt không, và thiết tưởng điều ấy cũng thừa, nhưng ông cho phép tôi gặp ông hoàng tại trong buồng của ông, buồng ấy ông vui vẻ nhường cho chúng tôi. Nó giống như tất cả các buồng, một buồng tầm thường của một công chức hạng trung được Chính phủ cấp cho; mô tả căn buồng hẳn là một việc thừa. Thế là chỉ có chúng tôi với ông hoàng.

Ông mặc một bộ quần áo trong nhà kiểu bán quân sự nhưng áo lót rất sạch, một cà vạt thanh lịch, mặt mũi tươm tất chải chuốt, nhưng vô cùng gầy còm và vàng vọt. Tôi nhận thấy màu vàng ngay cả trong mắt ông. Tóm lại, người ông khác đến nỗi tôi phải kinh ngạc. Tôi kêu lên: «Ông thay đổi quá chừng.»

— Không có gì! Anh ngồi xuống đây.» Bằng một cử chỉ kiêu kì, ông chỉ một chiếc ghế bành, rồi ông cũng ngồi trước mặt tôi.» Chúng ta hãy đi vào điểm chính: «Đôlgôruki Makarôvích, anh thấy đó...»

Tôi chừa lại: «Đôlgôruki mà thôi.»

— Sao? À, vâng, được rồi, không hề gì. À vâng.» Ông vừa hiểu ra. «Xin lỗi anh, chúng ta hãy đi vào điểm chính.»

https://tieulun.hopto.org

Tóm lại, ông hung hăng nôn nả đi vào đích. Từ đầu đến chân, ông thầm nhuần một ý kiến chính iều gì đó mà ông muốn nói ra và trình bày cho tôi nghe. Ông nói nhiều và nhanh, ông cố gắng giải thích một cách đau khổ, đôi tay múa máy, nhưng lúc đầu tôi hoàn toàn không hiểu gì hết.

Ông kết luận: «Tóm tắt (ông đã dùng chữ ấy hơn cả chục lần), tóm tắt, nếu tôi quấy rầy anh, nếu hôm qua tôi khẩn khoản iêu cầu anh đến, là vì gấp lắm, tuy nhiên, bởi lẽ quiết định này sẽ đặc biệt và dứt khoát, chúng ta...

Tôi chặn lại: «Xin lỗi hoàng thân, hôm qua, hoàng thân có gọi tôi? Lisa không chuiển gì cho tôi hết.»

Ông ngừng nói đột ngột, thái độ vô cùng ngạc nhiên gần như kinh hãi.

— Lisa không chuiển gì cho tôi cả. Tối hôm qua nó về nhà quá xúc động nên không nói câu nào hết.

Ông hoàng rẫy nẩy người.

— Đôlgôruki, anh nói thật phải không? Nếu thế thì...

— Nhưng chuiện ấy nào có gì quá... Tại sao hoàng thân lo sợ như vậy? Có lẽ Lisa quên hoặc là có việc gì đó...»

Ông hoàng ngồi xuống, vẻ mặt ngờ ngệch. Hình như cái tin Lisa không chuiển lời cho tôi đã làm ông sửng sốt. Liền sau đó ông nói trở lại và khua hai tay, nhưng ông vẫn luôn luôn là người khó hiểu.

Thình lình ông dừng lại, đưa ngón tay lên, nói: «Khoan đã, đó là... nếu tôi không lầm, đó là những chuiện ấy... và như thế thì...» ông lẩm bẩm như một người khùng khùng.

Tôi chặn ông lại: «Việc ấy không quan trọng gì hết. Và tôi không hiểu tại sao một sự việc không đáng gì hết lại làm cho hoàng thân ái ngại quá chừng như vậy... Ô, hoàng thân ơi! từ lúc ấy, từ đêm ấy, hoàng thân còn nhớ chứ...»

https://tieulun.hopto.org

Ông bèn kêu lên, giọng bất thường, rõ ràng ông bực tức vì bị tôi chặn lại: «Đêm nào và cái gì?

— Ở nhà Décchikốp lần cuối cùng chúng ta gặp nhau, như hoàng thân biết đấy, trước khi hoàng thân gởi bức thư. Khi ấy hoàng thân bối rối vô cùng. Nhưng lúc đó với bây giờ khác nhau quá đỗi, nên nhìn hoàng thân tôi phát sợ... Hay là hoàng thân không nhớ!

Ông nói với giọng điệu, một người trong giới thượng lưu bỗng nhiên nhớ lại: «À vâng, đêm hôm ấy... Tôi có nghe nói... Thế anh có khoẻ không? Sau câu chuiện ấy, anh làm gì, Đôlgôruki? Thôi chúng ta hãy nói đến điểm chính iếu. Bởi vì anh thấy không, tôi theo đuổi ba mục tiêu; tôi có ba đối tượng trước mặt và tôi...»

Ông lại nói đến «điểm chính iếu». Lúc ấy tôi mới hiểu rằng tôi đang nói chuiện với một người đang cần được áp ngay vào đầu ít nữa là một miếng vải thấm dấm hoặc là phải chích lấy máu. Tất cả câu chuiện ông nói ra không mạch lạc, xoay quanh vụ kiện cùng kết quả dự đoán; việc ông trung đoàn trưởng đích thân đến thăm ông và ông này đã nói rất nhiều để ông hoàng bỏ một công việc ông định làm, nhưng ông hoàng không nghe; việc ông vừa gởi một bức thư cho một người nào đó; việc liên quan đến ông biện lí; việc ông nghĩ rằng chắc chắn người ta sẽ đày ông đi một nơi nào đó ở miền bắc nước Nga, sau khi đã truất quiền ông; việc ông có thể làm một nhà khẩn hoang và phục hồi đời sống ở Tắcken[1]; việc các bài ông sẽ dạy con ông học (con của ông với Lisa sau này) và những gì ông sẽ giao lại cho nó «ở trong sa mạc tại Ácklhăngen, ở Khôlmôgôri[2]» ông nói: «Đôlgoruki, sở dĩ tôi hỏi ý kiến anh, anh nên tin rằng đó là vì tôi vô cùng ái mộ... Đôlgôruki, người anh thân mến của tôi, anh có biết trước đây và bây giờ tôi quí Lisa đến bực nào, bây giờ đây, suốt thời gian này!» ông hoàng vừa kêu lên, vừa lấy hai tay ôm đầu.

https://tieulun.hopto.org

— Ông Sẹc, phải chăng ông muốn em tôi chết hay sao mà ông định đem nó theo! Đem đi Khôlmôgôri!» Bất giác tôi nói ra câu ấy... số phận của Lisa ràng buộc vào con người khùng khùng này suốt cả đời bỗng nhiên xuất hiện rõ ràng và hình như lần đầu tiên vậy. Ông hoàng nhìn tôi, đứng lên, đi tới một bước, quay lưng lại rồi ngồi xuống, hai tay vẫn ôm đầu. Thình lình ông nói:

— Tôi luôn luôn mơ ước những con nhện.

— Hoàng thân xúc động ghê gớm quá. Tôi khuiên hoàng thân nên vào giường nằm nghỉ và gọi ngay bác sĩ.

— Không, xin anh, còn lâu. Tôi gọi anh đến cốt để giải thích về... vấn đề đám cưới. Như anh biết, đám cưới sẽ cử hành n ay tại đây, tôi đã nói như vậy rồi. Người ta đã cho phép rồi, người ta lại còn khuiến khích nữa... còn về phần Lisa...

Tôi kêu lên:

— Hoàng thân quí mến ơi, xin hãy thương hại Lisa, đừng làm khổ nó ít nữa là bây giờ, hoàng thân đừng ghen.

Ông bèn nhìn thẳng tôi với đôi mắt mở lớn, một nụ cười dài vắt ngang khuôn mặt ngạc nhiên đến phi lí. Rõ ràng là chữ «ghen» đã làm cho ông vô cùng bối rối.

— Xin hoàng thân thứ lỗi, tôi không cố ý. Tại vì gần đây tôi có quen biết một ông già, người cha chính thức của tôi... ồ, nếu hoàng thân gặp ông ấy, hoàng thân sẽ bình tĩnh hơn... Lisa cũng ái mộ ông ấy lắm.

— Vâng, Lisa... À vâng, ông thân của anh? Vâng... xin lỗi anh* có một điều... tôi nhớ ra rồi, Lisa có kể cho tôi nghe, một ông già nhỏ người... Tôi biết mà, tôi biết mà. Tôi cũng có biết một ông già nhỏ người... *Nhưng thôi, cho qua vấn đề ấy,* việc chính iều là làm sáng tỏ nội dung của công chuiện, phải...»

Tôi đứng lên để đi. Nhìn ông hoàng tôi rất khổ tâm. Thấy tôi bước đi ông nói với giọng nghiêm nghị và

https://tieulun.hopto.org

trang trọng: «Tôi không hiểu!»

Tôi nói: «Thầy hoàng thân, tôi buồn lòng lắm.»

— Đôlgôruki, một lời này nữa, chỉ một lời thôi.» Rồi ông nắm hai vai tôi, với một vẻ và một cử chỉ khác hẳn, ân tôi ngồi xuống ghế bành: «Anh có nghe nói đến mấy người ấy, anh hiểu chứ?» Và ông nghiêng người về phía tôi.

Không đừng được, tôi kêu lên:

— Ồ, vâng, tên Décgasêp. Chắc chắn có Stêbelkôp trong vụ này!»

— Vâng, Stêbelkôp với... anh không biết sao?»

Ông hoàng ngừng nói, rồi lại nhìn tôi chăm chăm, đôi mắt mở lớn, vẫn nụ cười dài, méo mó, ngây ngô đờ đẫn, mỗi lúc một rộng thêm. Gương mặt ông tái dần dần. Thình lình tôi run lên: tôi nhớ lại ánh mắt của ông Vécsilốp khi ông tin cho tôi biết Vátsin sẽ bị bắt ngày hôm sau?.

Tôi la lên, kinh hãi: «Ồ, có thể như vậy được sao?»

Ông hoàng thì thầm rất nhanh:

— Đôlgôruki anh thấy đó, tôi cho gọi anh đến để giải thích cho anh rõ... tôi muốn...

Tôi nói: «chính hoàng thân đã tố giác Vátsin».

— Không phải vậy đâu, anh biết không, tại vì ở đó có một tài liệu viết tay. Vátsin đã đưa cho Lisa trước ngày cuối cùng... để cất giữ. Và nàng đã để lại đây cho tôi xem qua đến ngày hôm sau xảy ra việc họ giận nhau...

Và hoàng thân đã gởi tài liệu ấy đến cơ quan hữu trách?

— Đôlgôruki! Đôlgôruki!

Tôi vừa nhảy chồm lên, vừa dằn từng tiếng, la lớn: «Thế là, không có lí do nào, không có mục đích nào khác, mà chỉ tại tên Vátsin khốn nạn là *tình địch* của hoàng thân, chỉ vì ghen mà hoàng thân đã trao cho cơ quan hữu trách

https://tieulun.hopto.org

tài liệu đã được gửi cho Lisa giữ. Hoàng thân đã trao cho ai? Cho ai? Cho ông biện lí phải không?»

Nhưng ông hoàng không kịp trả lời; vả lại biết ông trả lời như thế nào? Ông đứng sững trước mặt tôi như một pho tượng, vẫn với nụ cười bệnh hoạn và ánh mắt bất động ấy; nhưng thình lình cánh cửa mở ra và Lisa vào. Nó gần như mất hồn khi thấy hai chúng tôi ngồi với nhau.

— Anh ở đây? Tại sao anh ở đây?» Lisa la lên, vẻ mặt bỗng nhiên thay đổi; nó nắm tay tôi. «Thế là anh biết rồi phải không?»

Nhìn mặt tôi, nó thấy tôi đã «biết» rồi. Tôi vội vàng ôm hôn nó nên nó không kịp chống chế, tôi hôn mạnh... rất mạnh! lúc ấy là lần đầu tiên tôi hiểu một cách sâu sắc nỗi đau khổ không lối thoát, vô biên và không một tia sáng hi vọng nào đang đè nặng vĩnh viễn trên số phận của người con gái đã đi tìm sự đau khổ một cách vô thường!

Lisa rút ra khỏi vòng tay tôi, nói: «nhưng làm sao nói với anh ấy bây giờ! Làm sao ở lại với anh ấy? Tại sao anh ở đây? nhìn anh ấy xem! Làm thế nào phán xét anh ấy được?»

Trong khi vừa kêu than như vậy và vừa chỉ cho tôi xem ông hoàng khốn khổ, trên gương mặt Lisa hiện rõ một nỗi đau khổ và một niềm xót thương vô tận. Ông hoàng đang ngồi trên ghế bành, hai tay che mặt. Lisa nói đúng: quả ông đang lên cơn sốt nhiệt; một người vô trách nhiệm, ba ngày trước, có lẽ ông đã vô trách nhiệm rồi. Ngay buổi sáng hôm ấy, người ta đã đưa ông đến bệnh xá và buổi chiều bệnh não của ông lại phát sinh.

https://tieulun.hopto.org

4

VÀO lúc một giờ trưa, để Lisa ở lại với ông hoàng, tôi đến nhà cũ của tôi. Tôi quên nói khí hậu hôm ấy ẩm ướt, trời kéo mây, giá bắt đầu tan và một cơn gió ấm nổi lên khiến cho sức voi cũng phải bực bội. Người chủ nhà mừng rỡ tiếp tôi, ông lăng xăng chạy ngược chạy xuôi, trong những lúc như thế này, tôi thấy ghét quá. Tôi tỏ thái độ cộc cằn đi thẳng lên căn phòng của tôi, nhưng ông ta vẫn đi theo; ông không dám hỏi, nhưng sự tò mò sáng lên trong đôi mắt, ông ra vẻ một người ít nhiều có quiền được tò mò. Đáng lẽ ra vì lợi ích cho bản thân, tôi nên tỏ ra lịch thiệp; nhưng mặc dù rất cần được biết một vài công chuiện (tôi biết rằng tôi sẽ biết), tôi cảm thấy ghê tởm nếu phải chất vấn ông ta. Tôi hỏi thăm sức khoẻ của bà vợ, rồi chúng tôi cùng đi đến buồng vợ ông. Bà này tiếp tôi rất tử tế, với một vẻ hết sức đứng đắn, không mồm mép; điều ấy khiến tôi có phần iên tâm. Tóm lại, lần ấy tôi biết được nhiều chiuện kì lạ.

Lẽ dĩ nhiên, Lambe có đến, rồi sau lại đến hai lần nữa và đã «viếng tất cả các phòng,» hắn nói có lẽ hắn sẽ thuê. Bà Đaria đến nhiều lần, nhưng không biết bà này đến làm gì. Ông chủ nhà nói thêm: «Xem bà ấy tỏ ra tò mò lắm.» Nhưng tôi không hỏi để cho ông vui lòng, bà ấy tò mò như thế nào. Nói chung, tôi không hỏi, chỉ một mình ông ta nói, còn tôi giả vờ lục lọi trong chiếc va li của tôi (trong ấy hầu như không còn gì hết). Khó chịu nhất là ông ta cũng chơi cái trò bí mật và nhận thấy tôi nhịn không hỏi gì, ông nghĩ nên cắt câu chuiện ra từng đoạn, gần như bí hiểm.

Nhìn tôi một cách kì quặc, ông nói thêm: «Lại có một cô tới nữa.»

— Cô nào?

https://tieulun.hopto.org

— Anna. Cô ấy đến hai lần. Cô làm quen với nhà tôi. Một người rất dễ thương, rất xinh. Ông Đôlgôruki, quen được một người như vậy rất đáng kể.» Nói đến đây, ông lại tiến một bước về phía tôi: đích thực ông rất muốn cho tôi hiểu một điều gì đó!

Tôi tỏ ý ngạc nhiên: «Hai lần, không lí?

— Lần sau, cô ấy đi với một người em.

Bất giác tôi tự nhủ: «Đó là Lambe.»

— Không, không phải Lambe.»— ông chủ nhà đoán ngay lập tức, như thể đôi mắt ông nhảy vọt vào tâm tư của tôi— «với em của cô, một cậu con ông Vécsilốp. Tôi đoán ông ấy làm thị vệ, phải không?»

Tôi hết sức xúc động. Ông nhìn tôi với một nụ cười trìu mến một cách ghê tởm.

— À quên, còn một người nữa cũng đến hỏi ông, một cô người Pháp, cô Anphôngsin. Ồ, cô hát hay quá chừng! Cô ngâm thơ cũng tuiệt! Cô đã lén đến Tơsáckôiê thăm hoàng thân Nicôla để bán một con chó hiếm có, đen mun, không lớn hơn một nắm tay...»

Tôi viện cớ nhức đầu, iêu cầu ông rút lui. Ông làm theo ý tôi lập tức, không kịp nói hết câu, không những ông không phiền chút nào, mà còn có phần vui vẻ, bàn tay làm dấu bí mật có nghĩa là: «Tôi hiểu, tôi hiểu.» Ông không nói điều ấy ra, kiễng chân bước đi, để dành cho riêng ông điều thích thú ấy. Trên quả đất này có những người hết sức khó chịu.

Còn lại một mình, tôi suy nghĩ hơn một giờ rưỡi. Thật ra, tôi không nghĩ gì hết, tôi chỉ mơ tưởng. Tôi xúc động nhưng không chút ngạc nhiên. Tôi đã chờ đợi nhiều hơn, nhiều chuiện kì diệu hơn. Tôi tự nghĩ: «Chắc chúng nó đã làm nhiều chuiện kì diệu rồi.» Ở nhà, tôi tin chắc từ lâu rằng bộ máy của chúng đã nổ máy và đang chạy hết tốc lực. Tôi tự bảo thêm, với một niềm thích thú vừa bực

https://tieulun.hopto.org

tức, vừa dễ chịu: «Có gì đâu, chúng chỉ thiếu có tôi. Chúng hết sức chờ tôi, chúng muốn âm mưu cái gì đó trong nhà tôi, thật rõ như ban ngày. «Nếu đó là đám cưới của ông hoàng già thì sao? Tất cả mọi người đều đổ xô về ông hoàng. Nhưng, thưa các Ngài, tôi có cho phép không, đó mới là vấn đề,» tôi kiêu hãnh thích thú kết luận như vậy.

— Nếu tôi tham dự vào, tôi sẽ bị cơn lốc cuốn hút như một cộng rơm. Bây giờ, trong lúc này, tôi có được tự do không, hay là tôi không còn tự do nữa? Hoặc là tối nay lúc về nhà mẹ tôi, tôi có còn có thể tự bảo như những ngày khác: «Tôi vẫn còn là tôi?»

Đó là thực chất các câu hỏi, hay nói đúng hơn, các nhịp đập của tim tôi trong khoảng một giờ rưỡi tôi ngồi trên một góc giường, hai cùi chỏ kê trên đầu gối và hai tay ôm đầu. Tôi biết rất rõ, tôi đã biết rằng các câu hỏi ấy chỉ là phù phiếm, và điều lôi cuốn tôi, chính là *bà ta*, và chỉ có bà ta mà thôi. Giờ đây, tôi nói hẳn như vậy và viết đủ chữ trên giấy, bởi vì ngay đến hôm nay, khi tôi viết những dòng này sau một năm, tôi vẫn chưa biết gọi tình cảm của tôi lúc bấy giờ bằng tên gì.

Đành rằng tôi thương Lisa và trong thâm tâm tôi cảm thấy đau khổ không chút dả dối! Hình như chỉ niềm đau khổ vì Lisa ấy đã có thể làm dịu nhẹ hoặc xóa bỏ trong tôi dù trong chốc lát, cảm tưởng thực nhục thể (tôi dùng lại chữ ấy). Tuy nhiên tôi bị lôi cuốn bởi một sự hiếu kì cùng cực, một nỗi lo sợ và một loại tình cảm, tôi không biết rõ, tôi chỉ biết và lúc bấy giờ tôi đã biết tình cảm ấy không tốt. Có thể tôi ao ước được quì dưới chân *bà ta*, có thể tôi muốn *bà ta* chịu mọi thứ dằn vặt và «mau mau» chứng tỏ cho bà ta thấy một điều gì. Bây giờ không có một đau khổ, một xót thương nào đối với Lisa có thể chận tôi lại. Thôi, tôi có còn sức đứng dậy để về nhà không, về bên cạnh ông Maca không?

https://tieulun.hopto.org

— Nhưng phải chăng là một việc không làm được: đến nhà chúng nó, để chúng nó cho biết mọi việc rồi lập tức vĩnh viễn từ giã chúng nó, mà vẫn vượt qua được tất cả các hiện tượng kì diệu và các quái vật?

Đến ba giờ, tự trấn tĩnh và nhận thấy đã gần trễ; tôi vội vã ra đi, gọi một chiếc xe và bay đến nhà Anna.

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG NĂM

I

ĐƯỢC người nhà báo có tôi đến, Anna liền gác công việc may vá, vội vã tiếp tôi trong phòng nhất, một việc chưa từng có từ trước đến nay. Nàng chìa hai tay cho tôi và bỗng nhiên đỏ mặt. Nàng lặng lẽ đưa tôi về phòng, lấy kim chỉ ra may trở lại và để tôi ngồi cạnh nàng; nhưng nàng không may nữa, tiếp tục nhìn tôi với đôi mắt đầy nhiệt tình, nhưng vẫn không nói một lời.

— Cô có bảo bà Đaria đến gặp tôi,» tôi bắt đầu đột ngột, có phần nhột nhạt vì nàng quá chú ý đến tôi, tuy rằng tôi vẫn cảm thấy dễ chịu.

Nàng bỗng lên tiếng nhưng không trả lời câu hỏi của tôi:

— Người ta đã kể hết cho tôi nghe, tôi biết cả. Cái đêm ghê gớm ấy... Cậu khổ tâm biết chừng nào! Có thật, có quả thật là người ta đã gặp cậu bất tỉnh, trơ vơ trong giá rét?»

Tôi đỏ mặt, nói lí nhí: «Người ta đã nói với cô... Lambe phải không?...

— Lúc bấy giờ, người ta có kể hết cho tôi nghe; nhưng tôi chờ cậu. Hắn đến nhà tôi với vẻ mặt kinh hãi! Tại nhà cậu, nơi cậu đau nằm, người ta không muốn cho hắn vào gặp cậu... người ta tiếp hắn rất kì cục... Tôi không biết chắc chắn công chuiện đã xảy ra như thế nào, nhưng hắn đã nói với tôi rất nhiều về đêm hôm ấy; hắn nói lúc mở mắt ra, cậu liền gọi tên tôi... Cậu đã nói đến cảm tình của cậu đối với tôi. Cậu Đôlgôruki, tôi cảm động đến chảy nước mắt, tôi không biết do đâu tôi lại được cậu dành cho

https://tieulun.hopto.org

nhiều cảm tình như vậy, nhất là trong tình trạng của cậu lúc bấy giờ. Này cậu, Lambe là bạn lúc thiếu thời của cậu phải không?

— Vâng, tuy nhiên trong lúc ấy... thú thật tôi dại quá, có lẽ tôi đã nói với nó quá nhiều.

— Ồ, vụ âm mưu đen tối và ghê gớm ấy, không có hắn tôi cũng biết. Tôi luôn luôn, luôn luôn linh cảm chúng nó sẽ đẩy cậu đến đó. Này cậu, có phải Biôring đã dám giơ tay lên để đánh cậu không?»

Cô ta nói như là chỉ vì Biôring và vì *bà ta* nên tôi mới phải bị đẩy vào chân tường. Tuy nhiên Anna có lí. Nghĩ như thế, nhưng tôi vẫn giận dữ la lớn:

— Nếu hắn đưa tay đánh tôi, hắn không thể iên và tôi đã không đến đây, trước mặt cô mà không trả thù,» tôi hăng hái đáp như vậy. Nhất là hình như Anna muốn chọc tức tôi đối với một người (tôi biết rõ người đó là ai) thế mà tôi cứ để mặc.

— Nếu cô nói rằng cô đã tiên đoán người ta sẽ đẩy tôi *đến đó,* thế thì Catơrin chỉ hiểu lầm mà thôi, tuy rằng thực ra do sự hiểu lầm ấy bà ta đã thay đổi mau lẹ những cảm tình bà ta dành cho tôi.»

Anna nói với một giọng đầy cảm tình: «Đúng vậy, bà ấy thay đổi mau lắm! Ồ, nếu cậu biết người ta đang mưu mô như thế nào! Đôlgôruki, hắn là bây giờ cậu khó hiểu nổi hoàn cảnh tế nhị của tôi,» nàng vừa nói vừa đỏ mặt và hạ mí mắt xuống. «Từ buổi sáng chúng ta gặp nhau lần cuối ấy, tôi đã làm một việc mà không phải ai cũng có thể hiểu và trọng như cậu, một người có óc thông minh tinh tế, một tấm lòng đa cảm, tươi mát, chưa hư hỏng. Bạn ơi, bạn nên tin chắc rằng tôi đánh giá đúng mức cảm tình của bạn và đền đáp bằng một niềm tri ân vĩnh cửu. Có lẽ trong xã hội thượng lưu, người ta sẽ phỉ nhổ tôi; người ta đã phỉ nhổ rồi. Cho dù quan điểm của họ có đúng chăng nữa

https://tieulun.hopto.org

trong bọn họ, có người nào có thể, có người nào dám kết tội tôi? Cha tôi đã bỏ tôi từ bé; dòng họ tôi, dòng họ Vécsilốp, một dòng họ người Nga cổ xưa và quí phái đều là những người giang hồ mạo hiểm và tôi sống nhờ lòng nhân từ của kẻ khác. Đương nhiên tôi phải nhờ đến một người đã xem tôi như con từ tấm bé và đã giúp đỡ trong bao nhiêu năm rồi. Chỉ có Chúa thấy và phán xét mối tình của tôi đối với ông, tôi không chấp nhận người đời phán xét tôi trong công việc tôi làm! Vả lại, khi mà người ta đang tiến hành một âm mưu nham hiểm và đen tối nhất, khi mà một ông cha hào hiệp và cả tin sắp sửa là nạn nhân của chính con gái ông, như thế có chịu được không? Không danh dự tôi sẽ bị tiêu tan, nhưng tôi sẽ cứu ông ấy! Tôi sẵn sàng đến làm người ở, người coi nhà, người i tá cho ông, nhưng tôi không để cho một sự toan tính lạnh lùng, ghê tởm của xã hội thượng lưu, thắng.»

Nàng nói một cách hăng say lạ lùng, có lẽ làm điệu một phần nào nhưng dù sao cũng thành thật, bởi lẽ nàng quan tâm đến vụ này... Tôi vẫn cảm thấy nàng nói dối (nói dối một cách thành thật, vì người ta có thể nói dối một cách thành thật) và nàng đã lầm; nhưng đàn bà lạ lắm; cách nói năng đàng hoàng, thái độ cao đạo, kiêu hãnh của giới thượng lưu, cùng với vẻ trinh bạch ngạo nghễ, tất cả khiến tôi ngỡ ngàng, và tôi đồng ý với nàng về mọi điều; trong khi còn ở nhà nàng, ít nữa, tôi cũng không dám nói trái ý nàng. Ôi! nhất định người ta phải chịu nô lệ về phương diện tinh thần đối với đàn bà, nhất là khi người đàn bà ấy hào hiệp! một người đàn bà như thế có thể thuiết phục bất cứ một người đàn ông nào quảng đại. «Trời ơi, cô ấy với Lambe» tôi vừa nghĩ như vậy, vừa nhìn nàng ái ngại. Và lại tôi cũng xin nói hết: ngay đến bây giờ, tôi không thể nhận xét về nàng. Thực ra chỉ có trời mới biết nỗi lòng của cô ta, chưa kể con người là một bộ máy quá

https://tieulun.hopto.org

phức tạp, nên đôi khi không ai hiểu nổi, nhất là khi người ấy là một người đàn bà.

Tôi hỏi với một giọng cương quiết: «cô Anna, thế cô chờ đợi gì nơi tôi?»

— Sao? Đôlgôruki, câu hỏi của cậu nghĩa làm sao?

Tôi giải thích một cách lúng túng:

— Xuiên qua các chuiện ấy và theo một vài điều nhận xét, hình như cô cho gọi tôi bởi vì cô chờ đợi nơi tôi một điều gì đó. Điều gì vậy?»

Không trả lời câu hỏi, nàng bèn nói thêm, không kém vội vã và hăng say:

— Nhưng không thể được, tôi không thể hạ mình để giải thích và mặc cả với những người lạ như Lambe. Tôi chờ cậu chứ không chờ Lambe. Hoàn cảnh tôi nguy kịch kinh khủng, cậu Đôlgôruki ạ! Vì bị âm mưu của người đàn bà ấy bao vây, nên bắt buộc tôi phải tương kế tựu kế, và như thế khó chịu lắm. Tôi phải hạ mình để âm mưu này nọ nên tôi chờ cậu như một vị cứu tinh. Người ta không nên kết tội tôi, bởi vì tôi chú tâm nhìn chung quanh tôi để tìm cho ra ít nhất là một người bạn, vì thế tôi không thể không hoan hỉ tiếp đón người bạn ấy; con người mà ngay đêm ấy trong lúc bị giá lạnh còn nhớ đến tôi và chỉ gọi tên tôi mà thôi, người ấy hẳn là một lòng với tôi. Đó là điều tôi tự bảo trong suốt thời gian gần đây và vì vậy tôi trông cậy nơi cậu?

Nàng nhìn trong mắt tôi, nôn nóng chờ đợi tôi trả lời. Thế nhưng một lần nữa, tôi không đủ can đảm làm cho nàng từ bỏ ảo vọng và thẳng thắn giải thích cho nàng biết rằng Lambe đã lừa dối nàng, rằng tôi không bao giờ nói với nó tôi hết lòng với nàng và tôi không hề «chỉ nói đến tên nàng». Thế là vì im lặng, tôi xác nhận những điều Lambe đã nói dối. Tôi vẫn biết chính nàng hiểu rất rõ rằng Lambe đã nói thêm hay hơn nữa đã nói dối chỉ để có

https://tieulun.hopto.org

một lí do hữu lí đến gặp và tiếp xúc với nàng; nếu nàng nhìn trong mắt tôi như thể tin tưởng tôi nói thật và tận tâm với nàng, dĩ nhiên là vì nàng biết chắc chắn, vì tế nhị hay có thể nói vì tuổi trẻ, tôi không thể cải chính. Vả lại, giả thuiết ấy đúng hay không, tôi không biết. Có thể là tôi quá hư hỏng.

Thấy tôi không muốn trả lời, nàng liền nói với đầy nhiệt tình; «Em tôi sẽ bênh vực cho tôi.»

Tôi xúc động nói lí nhí: «người ta cho tôi biết cô đến với em cô».

Nhưng tội nghiệp cho ông hoàng Nicôla hầu như ông không còn nơi nào để chống lại tất cả âm mưu ấy, hay nói đúng hơn, chống lại chính con gái ông, ngoài căn nhà của cậu, nghĩa là nhà của một người bạn; phải chăng ông có quiền xem cậu, ít ra là cậu, như một người bạn? Thế thì, nếu cậu định làm điều gì giúp cho ông ấy, cậu nên làm đi, nếu cậu có thể làm được; nếu tấm lòng cậu cao thượng và gan dạ, và sau rốt, nếu thật ra *cậu có thể làm một cái gì*. Ồ, không phải cho tôi, không, không phải cho tôi, mà cho một ông già khốn khổ iêu cậu rất chân thật, mến cậu như mến con ruột và sau khi cậu đi, buồn nản mãi đến giờ. Về phần tôi, tôi không chờ đợi gì hết, ngay chờ đợi nơi cậu cũng không, vì chính cha tôi đã bày trò nham hiểm và độc ác, đối với tôi!

Tôi nói: «Theo tôi, ông Vécsilốp...»

Nàng cười chua chát, ngắt lời tôi: «ông Vécsilốp khi trả lời câu hỏi thẳng của tôi, đã lấy danh dự nói rằng ông không có ý gì đối với Catơrin, tôi tin lời ông nên đã đi vận động; thế nhưng ông chỉ bình tĩnh cho đến khi nghe tin đầu tiên về một tên Biôring nào đó »

Tôi kêu lên: «không phải vậy đâu. Có một lúc tôi nghĩ tưởng ông ta iêu người đàn bà ấy, nhưng không phải... Vâng, dù có đúng như vậy, theo tôi bây giờ ông ta có thể

https://tieulun.hopto.org

iên trí... từ lúc thằng cha ấy rút lui.

— Thằng cha nào?

— Biôring.

— Ai nói với cậu nó rút lui? Hình như chưa bao giờ hắn mạnh thế như bây giờ», nàng vừa nói, vừa cười với nhiều ác ý; hình như nàng cũng nhìn tôi một cách mỉa mai.

Tôi nói nhỏ nhẹ trong một cơn xúc động mà tôi không đủ sức che giấu cặp mắt nàng: «Bà Đaria có nói với tôi chuiện ấy.»

— Bà Đaria là một người rất dễ thương và tôi không thể cấm bà mến tôi, nhưng bà ấy không có cách nào biết được những gì không liên quan đến bà.»

Tôi nghe nhói ở tim; và vì chính nàng định làm cho tôi tức; nên cơn tức giận sôi sục trong người tôi, không phải đối với người đàn bà ấy, mà trong khi chờ đợi, đối với chính Anna. Tôi đứng dậy, nói:

— Là một người trung thực, tôi xin báo cho cô biết rằng cô không nên chờ đợi gì nơi tôi hết, vì sẽ hoài công.»

Nàng nhìn tôi, vẻ cương nghị: «Tôi chờ đợi cậu bênh vực cho tôi, bênh vực một người bị mọi người bỏ rơi... một người chị, vì cậu muốn thế, cậu Đolgôruki!»

Một phút sau nàng oà khóc.

Tôi cảm thấy vô cùng khổ tâm, bèn nói thì thầm: «Thế thì tốt hơn hết là cô đừng chờ đợi, bởi vì có lẽ không có gì xảy ra hết.»

Nàng nói một cách thận trọng: «Tôi nên hiểu câu nói của cậu như thế nào?»

Bỗng nhiên tôi nổi tức, la lớn:

— Như thế này: tôi sẽ từ biệt tất cả mọi người, thế là xong hết! *văn kiện* ấy, tôi sẽ xé đi. Vĩnh biệt cô!

Tôi chào nàng rồi lặng lẽ đi ra, hầu như không dám

https://tieulun.hopto.org

nhìn nàng. Nhưng tôi chưa xuống hết bậc cấp thì bà Đaria đã bắt kịp; bà cầm một tờ giấy viết thư gấp đôi. Bà Đaria từ đâu đến và trong khi tôi nói chuiện với Anna bà ấy ngồi ở đâu, điều ấy tôi không hiểu nổi. Bà lặng lẽ đưa tờ giấy cho tôi rồi bỏ chạy. Tôi giở ra: trên mảnh giấy có ghi bằng chữ rất rõ ràng chính xác địa chỉ của Lambe; hiển nhiên là tất cả việc này đã được sắp đặt từ mấy ngày trước. Thình lình tôi nhớ lại ngày bà Đaria đến nhà tôi, tôi đã buột miệng nói tôi không biết Lambe ở đâu, nhưng là để nói: «Tôi không biết và không muốn biết». Bây giờ thì tôi đã biết địa chỉ của Lambe do Lisa cho biết sau khi tôi đã nhờ hỏi ở Văn phòng Địa chỉ. Câu nói của Anna có phần quá cương quyết, lại trắng trợn: mặc dù tôi từ chối cộng tác, nàng vẫn đẩy tôi thẳng tới Lambe, đó là một cách cho tôi hiểu nàng không tin tôi một chút nào hết. Rõ ràng là nàng đã biết tất cả lịch sử của bản văn kiện; và như thế là do ai, nếu không phải là Lambe, người mà nàng muốn đẩy tôi đến gặp để chúng tôi thỏa thuận với nhau?

Tôi tức giận tự nghĩ: «Nhất định tất cả mọi người, không trừ ai, đều xem tôi như một đứa con nít thiếu ý chí và thiếu bản lĩnh, ai muốn bảo làm gì cũng được».

2

TUY thế tôi vẫn đến nhà Lambe. Muốn thỏa mãn tính tò mò của tôi. Không đi đâu hơn. Lambe ở rất xa, tại phố Kôssôi Pêrêulôc, cạnh Công viên Mùa hè, cũng trong căn nhà cũ; nhưng lúc trước, khi chạy khỏi nhà nó, tôi không để ý đến lí lộ, khiến nên, bốn ngày trước đây. Khi Lisa đưa cho tôi địa chỉ của nó, tôi ngạc nhiên và không chịu tin rằng nó ở đó. Lúc đi lên các bậc cấp, đến trước cửa căn nhà ở tầng lầu ba, tôi thấy có hai người thanh niên và nghĩ rằng họ đã bấm chuông trước tôi và đang chờ mở cửa.

https://tieulun.hopto.org

Trong khi tôi bước lên, cả hai, quay lưng về phía cửa, tò mò nhìn tôi rất kĩ. Tôi tự bảo, khi đến gần họ: «Đây là một căn nhà cho thuê. Có lẽ họ đi đến căn nhà khác.» Thật là bực mình nếu tôi phải gặp một người lạ trong nhà Lambe. Cố gắng không nhìn họ, tôi đưa tay bấm chuông.

Một trong hai thanh niên nói lớn: «khoan đã».

Người kia nói với một giọng nhỏ nhẹ và dịu dàng; có hơi kéo dài ra: «Xin anh hãy chờ trước khi bấm chuông. Chúng tôi sắp xong, rồi chúng ta sẽ cùng gọi chuông, nếu anh muốn».

Tôi dừng lại. Hai người này trẻ lắm, khoảng hai mươi, hăm hai tuổi. Họ đang làm gì lạ lắm ở trước cửa, và tôi đang cố hiểu, đồng thời không khỏi ngạc nhiên. Người vừa la «khoan đã» rất cao, ít ra cũng một thước chín, gầy và nghiện rượu, nhưng bắp thịt rắn rỏi, một chiếc đầu quá nhỏ đối với thân hình và một vẻ mặt kì lạ, vừa u buồn vừa hài hước trên một gương mặt hơi rỗ, nhưng có phần thông minh và coi được nữa là khác. Cặp mắt của hắn nhìn sửng với một vẻ cương nghị vô ích đến thừa thãi. Hắn ăn vận rất tồi tàn, một áo choàng lót bông cũ với cổ áo nhỏ đã mòn, áo quá ngắn đối với hắn và rõ ràng là mượn của người khác, đôi giày cao ống xấu xí hầu như quê kệch, và trên đầu một chiếc mũ cao đen đã ngả màu tà, nhàu nát dễ sợ. Nhìn chung, đó là một người ở bẩn: hai bàn tay, không có bao tay, rất bẩn với những móng tay đen ngòm. Trái lại, bạn của hắn lại rất chải chuốt: áo choàng nhẹ bằng lông chồn, mũ thanh lịch, bao tay mới màu tươi trên những ngón tay thanh tú; tầm vóc hắn như tôi, nhưng vẻ mặt hết sức dễ coi trên một khuôn mặt tươi mát và quá trẻ.

Người thanh niên cao lêu nghêu cởi cà vạt, một miếng vải đã mòn hết và dày cộm đã biến thành một nùi dẻ, trong khi người bạn dễ thương của nó rút từ trong túi ra một chiếc cà vạt đen khác mới tinh vừa trong tiệm lấy ra,

https://tieulun.hopto.org

quàng vào cổ nó. Người kia ngoan ngoãn chìa cổ ra với một vẻ đứng đắn ghê gớm trong khi ấy chiếc áo choàng của nó rơi xuống đất.

«Không được với một áo sơ mi bẩn thế này, không thể nào được; không những sẽ không có tác dụng gì, mà càng thấy mày bẩn hơn nữa. Tao đã bảo mày phải đeo cổ cồn. Tao không biết... Rồi quay sang tôi nó nói: «Còn anh anh có biết không?»

Tôi hỏi: «Biết cái gì»

— Đeo cà vạt vào cho nó chứ cái gì. Anh thấy không, phải làm thế nào cho người ta đừng thấy áo sơ mi bẩn của nó, nếu không, sẽ mất hết tác dụng. Tôi vừa mua một chiếc cà vạt đặc biệt cho nó ở tiệm Philíp giá một rúp.

Tên thanh niên cao lí nhí:

— Đồng rúp chính là của mày hả?

— Đúng. Bây giờ tao không còn một cắc nào. Thế là anh không biết sao? Phải hỏi cô Anphôngsin.

— Tên cao đột ngột hỏi tôi:

— Anh đến nhà Lambe phải không?

Tôi nhìn thẳng vào mắt nó, đáp không kém cương quiết: «Vâng, tôi đến nhà Lambe.»

Vẫn với tiếng nói và giọng nói ấy, nó nhắc lại:

— *Đôlgôruki* phải không?

— Không, không phải Kôrôpkin, tôi đáp không kém cộc lốc, vì tôi nghe không rõ.

— *Đôlgôruki?*» tên cao nói lại như hét, rồi nó tiến về phía tôi, bộ tịch dễ sợ. Bạn nó cười lớn, giải thích:

— Nó nói *Đôlgôruki*, chứ không phải Kôrôpkin. Anh biết không, người Pháp trong tờ *báo Tranh-luận** thường làm cho tiếng Nga què quặt...

Tên cao gầm gừ:

— Trong tờ *Độc-lập**

— Không cần, cả tờ *Độc-lập* nữa. Ví dụ chữ Đôlgô-

https://tieulun.hopto.org

rukôp, người ta viết ra *Đôlgôruki*, chính tôi có đọc, và vần «vôp» người ta cứ đọc là *bá tước Valôniếp*★.

Tên cao la lên: *Đôboini!*

— Ừ, cũng có một tên *Đôboini*; chính tôi có đọc, và hai đứa mình đã cười: một *bà* tên là *Đôboini*, người Nga, sống ở ngoại quốc[1]... Nhưng thôi, nhắc hết có để làm gì đâu?» Nó vừa nói, vừa quay sang tên cao.

— Xin lỗi, chính anh là Đôlgôruki?

— Vâng, Đôlgôruki. Nhưng do đâu anh biết?

Tên cao thì thầm trong tai tên nhỏ dễ thương, tên này nhíu mày và khoát tay ra hiệu là không phải; nhưng tên cao đột ngột quay sang tôi:

— *Thưa hoàng thân, ông có đồng rúp nào cho chúng tôi không, không phải hai, mà chỉ một thôi*★?»

Tên nhỏ kêu lên: «Mày có vẻ một thằng lưu manh quá!»

Tên cao kết luận bằng một câu tiếng Pháp thô sơ, vụng về: «*Chúng tôi sẽ trả*★.»

Tên nhỏ cười oà: «Anh biết không, nó là một thằng thô tục, và anh tưởng nó không biết nói tiếng Pháp hả? Nó nói như dân Balê, nhưng nó nhại người Nga trong giới thượng lưu ham nói bằng tiếng Pháp với nhau, trong khi họ không biết...

— *Trong các toa xe lửa*★, tên cao giải thích.

— Vâng, phải rồi, trong các toa xe lửa cũng thế. Tao chán mày quá! Giải thích làm gì? Tại sao lại cứ thích được xem như một thằng ngu?»

Tuy nhiên tôi đã lấy ra một đồng rúp đưa cho tên cao.

— Chúng tôi sẽ trả lại,» nó vừa nói vừa nhét tiền vào túi. Rồi đột nhiên quay sang phía cửa, với một vẻ mặt hoàn toàn bất động và đứng đắn, nó lấy mũi giày thô kệch thúc động vào cửa, tuy không chút giận dữ.

https://tieulun.hopto.org

Tên nhỏ e ngại nói: «Ồ, mày lại đập lộn một lần nữa với Lambe. Anh nên nhận chuông thì hơn.»

Tôi nhận chuông, nhưng tên cao vẫn tiếp tục thúc chân.

— Ô, đồ quỉ.»

Tiếng của Lambe vang lên sau cánh cửa. Nó mở gấp.

Nó nói với tên cao: «Này, anh bạn, anh có muốn tôi đánh vỡ đầu anh không?»

— Bạn ơi, đây là Đôlgôruki, còn kia là anh bạn tôi,» tên cao vừa nói một cách đứng đắn, nghiêm trang, vừa nhìn thẳng Lambe đang giận tái người.

Nhưng khi trông thấy tôi, Lambe thay đổi hoàn toàn.

— Đôlgôruki! cậu đó hả! Lâu quá! Sao, cậu khỏe chưa lành bệnh rồi phải không?»

Nó nắm tay tôi, siết mạnh. Nói vắn tắt nỗ vui mừng một cách quá chân thật khiến tôi cảm thấy hân hoan ngay, có thể nói mê nó là khác.

— Đây là buổi đi thăm đầu tiên!

Lambe kêu lớn: «Anphôngsin!

Từ sau chiếc bình phong, Anphôngsin vọt ngay ra.

— Anh ấy đây này!

— Đúng là anh ấy!» Anphôngsin vừa la, vừa vỗ tay. Rồi mở rộng hai cánh tay, cô ta nhào tới ôm tôi, nhưng Lambe, đã che chở cho tôi.

Nó nói lớn như nói với con chó con: «Ê, ê, đẹp quá nhỉ. Đôlgôruki, cậu biết không: một số trong bọn này định đi ăn ở quán Tata, tôi sẽ không thả cậu, cậu sẽ đi với tụi tôi. Chúng ta sẽ ăn tối. Tôi sẽ cho mấy thằng này đi gấp, rồi chúng mình sẽ nói chuiện. Cậu vào đi chứ! Chúng ta sẽ đi ngay, chờ cho một phút thôi...»

Tôi đi vào và đứng sừng sững ở giữa buồng, nhìn chung quanh để nhớ lại. Lambe hối hả thay áo sau chiếc bình phong. Tên cao cùng bạn nó cũng đi vào sau chúng

https://tieulun.hopto.org

tôi, mặc dù Lambe đã nói như vậy. Tất cả mọi người đều đứng.

Tên cao rống lên: «Cô Anphôngsin, hôn tôi đi.»

Tên nhỏ vừa bước tới, vừa đưa cho cô gái xem cái cà vạt, nói: «Cô Anphôngsin.»

Nhưng cô này giận dữ nhảy chồm tới:

— À, thằng nhỏ ghê tởm, đừng đến gần tôi, đừng làm bẩn tôi. Còn anh cao ngốc nghếch này, tôi tống cả hai ra cửa bây giờ, có biết không?»

Tuy cô ta quay lưng lại một cách khinh bỉ như thể thực sự cô sợ bị bẩn lây (tôi không hiểu rõ điều này vì nó khá sạch sẽ và trông nó ăn mặc bảnh bao, sau khi nó đã bỏ chiếc áo choàng), tên nhỏ liền iêu cầu cô thắt hộ chiếc cà vạt cho tên cao và trước đó cho nó mượn một chiếc cổ cồn còn sạch của Lambe. Nghe lời iêu cầu ấy, cô giận quá suít đánh chúng nó, nhưng Lambe nghe câu chuiện, từ sau chiếc bình phong đã la lớn bảo cô đừng giữ chúng nó lại và nên làm theo lời iêu cầu của chúng, «nếu không chúng không để mình iên;» Anphôngsin liền lấy một chiếc cổ cồn và diện vào cho tên cao, không chút ghê tởm. Tên này, i như lúc còn ở cầu thang, đưa cổ ra cho cô ta thắt chiếc cà vạt.

Thình lình Anphôngsin quay sang tên nhỏ, hỏi:

— Thế chiếc đồng hồ rất xinh ông Lambe cho anh đâu rồi?

Giọng nói tức giận của Lambe vang lên sau bức bình phong :

— Sao? Lại không còn đồng hồ nữa.

Tên cao ngờ nghệch lên tiếng:

— Bị người ta ăn mất rồi.

— Tôi bán chiếc đồng hồ ấy tám rúp: bằng bạc mạ vàng thế mà anh nói bằng vàng. Bây giờ loại đồng hồ như vậy giá mười sáu rúp tại tiệm, tên nhỏ đáp lời Lambe để

https://tieulun.hopto.org

tự biện minh một cách thiếu sốt sắng.

Lambe càng tức giận hơn, nói tiếp:

— Phải chấm dứt chuyện này. Bạn ơi, tôi mua áo cho bạn và cho bạn các đồ vật xinh đẹp, không phải là để tiêu xài cho người bạn cao lêu nghêu ngờ nghệch của bạn đâu... Chiếc cà vạt bạn vừa mua cho nó đó là thứ gì vậy?

— Cái đó chỉ có một rúp. Lại không phải tiền của anh. Nó không có cà vạt gì hết. Bây giờ phải mua cho nó một cái mũ.

Đến đây, Lambe đã hoàn toàn nổi điên:

— Toàn chuiện bậy bạ! Tôi đã cho nó đủ tiền mua cái mũ, nhưng nó lại dùng ngay để mua sò và rượu sâm banh. Thật là tởm. Nó bẩn thỉu quá. Không thể đem nó đi đâu được. Làm thế nào dẫn nó đi ăn được?

Tên ngờ nghệch sửa:

— Đi bằng xe. Tụi tôi có một đồng rúp bạc vừa mượn của ông bạn mới đây.

Lambe la lên nữa: «Đôlgôruki, đừng cho tụi nó gì hết».

Tên nhỏ bỗng nổi giận tím người và càng đẹp trai thêm lêu gấp đôi, nói:

— Anh Lambe, xin lỗi anh. Tôi iêu cầu anh đưa ngay cho tôi mười rúp. Và từ nay anh không được nói những điều dại dột như vừa nói với anh Đôlgôruki. Tôi đòi mười rúp để trả ngay cho anh Đôlgôruki, còn dư tôi mua một cái mũ cho Anđrêép, rồi anh sẽ thấy.

Từ sau bức bình phong, Lambe bước ra:

«Đây ba tờ vàng, ba rúp và từ đây đến thứ ba, không có đồng nào nữa, và đừng có đến nữa,... nếu không...

Tên cao ngờ nghệch giựt mấy tờ bạc nơi tay Lambe:

— Anh Đôlgôruki, một rúp đây, chúng tôi xin trả anh với nhiều lời cảm ơn.»

Rồi quay sang bạn của nó, nó nói lớn: «Trichatốp chúng ta đi». Bỗng nhiên, đưa hai tay lên và vung hai tờ

https://tieulun.hopto.org

giây bạc trước mặt Lambe nó lấy hết sức bình sinh hét lớn:

«*Hỡi Lambe! Lambe ở đâu? Mày có thấy Lambe không?*»

Lambe giận kinh khủng rú lên: «Im đi! Im đi!». Tôi thấy trong tất cả vụ này có một chuiện cũ tôi hoàn toàn không biết, nên tôi ngạc nhiên đưa mắt ngó. Tuy nhiên, tên cao không chút sợ cơn lôi đình của Lambe. Trái lại, nó hét lớn hơn: Hỡi Lambe! vân vân[2]» chúng nó đi ra và xuống cầu thang. Lambe chạy theo nhưng rồi quay về lại.

«Tôi chạy theo để đuổi chúng ra khỏi nhà. Tôi tốn cho chúng nó nhiều hơn tiền chúng nó làm ra. Đôlgôruki chúng ta đi. Trễ rồi. Ở đằng đó có một người hữu ích, đang chờ tôi... Cũng một tên đểu dả... Toàn là một bọn đểu dả. Đồ khốn kiếp! Đồ khốn kiếp». Nó vừa nghiến răng vừa kêu lên. Nhưng đột nhiên nó bình tĩnh trở lại hoàn toàn.

«Cậu đến tôi rất mừng. Anphôngsin! Đừng có bỏ đi nhá! Thôi chúng ta đi!»

Trước cửa một chiếc xe sạng trọng đang chờ. Chúng tôi ngồi vào, nhưng suốt dọc đường, nó không làm sao quên cơn phẫn nộ đối với bọn thanh niên vừa rồi. Tôi ngạc nhiên thấy nó xem việc ấy quá quan trọng, bọn kia quá vô lễ đối với Lambe, và Lambe hình như sợ chúng nó. Do một cảm tưởng từ lúc thơ ấu, tôi cứ nghĩ rằng mọi người phải sợ Lambe, đến nỗi lúc bấy giờ có lẽ chính tôi cũng sợ nó, mặc dù tính tôi rất ngang tàng.

Nó tiếp tục phát tiết cơn phẫn nộ: «Tôi nói cho cậu biết, chúng nó là một lũ côn đồ. Cậu biết không: thằng cao đó làm tôi đau khổ hết sức, cách đây ba ngày, trong giới thượng lưu. Nó đứng trước mặt tôi, kêu lên: «Hỡi Lambe»! Giữa một xã hội thượng lưu! Tất cả mọi người đều cười. Người ta biết nó kêu như vậy để tôi cho tiền. Cậu thử tưởng tượng cảnh ấy. Tôi phải cho nó tiền. Ồ, thật là bọn

https://tieulun.hopto.org

đều dả. Trước kia nó là một sinh viên sĩ quan, rồi bị đuổi ra khỏi trường; nó có học, thuộc một gia đình tử tế; một gia đình tử tế, cậu tin đi! Nó có nhiều ý kiến, đáng lẽ nó có thể... quỉ thần ơi! Nó mạnh như Hecquilơ. Nó làm được việc, nhưng không nhiều lắm. Và cậu cũng thấy: nó không rửa tay. Tôi giới thiệu nó cho một phu nhân quí tộc già, tôi nói nó là một người đã biết hối cải và đã muốn tự tử vì ân hận; nó đến gặp bà ta, nó ngồi xuống và nổi lên huít gió! Còn thằng kia là một thanh niên tốt, con một tướng lãnh; gia đình nó xấu hổ vì nó, tôi kéo nó ra khỏi tòa án, tôi cứu nó, bây giờ nó trả ơn tôi như vậy đó. Ở đây không có người nào ra hồn! Tôi sẽ tống cổ chúng nó ra cửa!

— Tụi nó biết tên tôi. Có phải cậu đã nói về tôi với chúng không ?

— Tôi đã làm chuiện ngu ngốc ấy, trong bữa ăn, tôi xin cậu hãy tự chủ, ngồi iên tại chỗ. Có một tên côn đồ hết sức ghê tởm sẽ đến đó. Tên này là một tện côn đồ khủng khiếp, lại vô cùng khôn ngoan. Vả lại, ở đây thì toàn là bọn cặn bã xã hội; không có lấy được một người lương thiện! Nhưng chúng ta sẽ thanh toán vụ này rồi sau đó... Cậu thích thứ gì? Thực ra, không gì quan trọng, các bữa ăn đều ngon. Cậu đừng lo, tôi sẽ trả tiền. Cậu ăn mặc lịch sự là một điều hay. Tôi có thể cho cậu tiền. Cậu chỉ cần đến. Cậu tưởng tượng tôi cho chúng nó uống và ăn bánh ba tê mỗi ngày; chiếc đồng hồ nó bán đó là lần thứ hai. Thằng nhỏ, thằng Trichatốp, cậu thấy Anphôngsin tởm nó đến nỗi không nhìn nó và cấm nó lại gần. Có lần ở giữa nhà hàng đông người, trước mặt các sĩ quan, nó nổi la lên: «Tôi muốn ăn chim mỏ nhát». Người ta đem chim mỏ nhát lên cho nó! Nhưng tôi sẽ trả thù!

— Lambe, cậu còn nhớ ngày chúng ta đến một tiệm ăn ở Mạc-tư-khoa và cậu đã lấy nĩa ăn đâm tôi không?

https://tieulun.hopto.org

Ngày ấy, cậu bọc trong mình năm trăm rúp.

— Ừ, tôi nhớ. Quỉ thần ơi, sao tôi không nhớ! Tôi quí cậu... Tin đi. Không ai thương cậu, nhưng tôi thì tôi thương cậu. Cậu hãy nhớ kĩ lại, chỉ có tôi... Cái thằng sẽ đến đó, thằng gầy còm là một tên vô lại khôn ngoan nhất; nếu nó nói chuiện với cậu, đừng trả lời, và nếu nó hỏi cậu, hãy trả lời bậy bạ, đừng nói gì hết...»

Ít ra, vì bối rối nên dọc đường nó không hỏi tôi điều gì. Tôi bị chạm tự ái khi thấy nó quá tin tưởng nơi tôi, nó không hề ngờ tôi có chút gì hồ nghi nó. Tôi nhận thấy nó nghĩ một cách ngu ngốc rằng nó còn có thể ra lệnh cho tôi như ngày xưa. Khi bước vào nhà hàng, tôi tự nghĩ: «Thêm vào đó, nó dốt nát kinh khủng.»

3

NHÀ hàng ấy ở tại phố Mócskair[1], tôi thường đến đó trong thời kì tôi sa ngã nhục nhã và trụy lạc, vì vậy mà khi thấy các căn phòng, các người hầu bàn nhận ra và nhìn kĩ tôi là một khách quen, rồi lại đến cảm tưởng do lũ bạn bí mật của Lambe gây ra, một bọn người tôi vừa thình lình lọt vào giữa và có vẻ là một thành viên, và nhất là cảm giác mơ hồ rằng tôi cố ý tìm đến chuiện bẩn thỉu nào đó để cuối cùng sẽ làm một việc bất lương, tất cả thứ ấy khiến tôi bỗng nhiên đau nhói. Có một lúc tôi suít bỏ đi; nhưng phút ấy trôi qua và tôi ở lại.

Thằng gầy còm mà Lambe khiếp sợ đã có ở đó rồi và đang chờ chúng tôi. Đó là một loại người chăm chỉ và thực tế một cách ngu ngốc mà từ thuở bé tôi ghét vô cùng; khoảng bốn mươi lăm tuổi, tầm vóc trung bình, một ít tóc bạc, một bản mặt nhẵn nhụi đến tục tĩu, với vài sợi râu quai hàm hoa râm cắt ngắn i như hai miếng lạp xường trên

https://tieulun.hopto.org

hai gò má của một khuôn mặt vô cùng tầm thường và bất lương. Đương nhiên là nó chán ngắt, nghiêm nghị, ít nói, và như thói thường của hạng người ấy, nó còn làm cao. Nó nhìn ngắm tôi rất kĩ, nhưng không nói gì. Lambe, lúc đưa chúng tôi ngồi vào một bàn lại sơ ý không giới thiệu. Thế nên tên kia có thể cho tôi là một trong những bọn bịp bợm đi theo Lambe. Suốt bữa ăn, nó không nói gì với bọn thanh niên kia (cùng tới một lúc với chúng tôi), nhưng người ta cũng thấy rõ nó rất thân với chúng. Nó chỉ nói chuiện với Lambe, và chỉ nói thì thầm, vả lại hầu như chỉ có Lambe nói mà thôi, tên mặt rỗ trả lời từng cơn, bằng những tiếng giận dữ và khiêu khích. Thái độ của nó cao ngạo, châm chọc và giễu cợt trong khi Lambe trái lại rất khích động hình như luôn thúc giục nó có lẽ là để tham gia vào một vụ làm ăn nào đó. Có một lần tôi đưa tay định lấy chai rượu chát đỏ, tên rỗ lấy một chai rượu mạnh đưa cho tôi; trước đó nó chưa nói gì với tôi.

Nó vừa đưa chai rượu cho tôi vừa nói:

— Anh uống thử rượu này.

Lúc bấy giờ, tôi đoán rằng hẳn nó cũng biết tất cả những gì người ta có thể biết về tôi, chuiện của tôi, tên của tôi và có lẽ cả những gì Lambe cần nơi tôi. Nghĩ rằng nó xem tôi như một người làm công cho Lambe, một lần nữa tôi nổi tức vô cùng; khi tên kia nói với tôi, tôi đọc rõ trên nét mặt của Lambe một nỗi lo sợ rất ngu xuẩn. Tên rỗ nhận thấy và bật cười. Tôi tự bảo: «Đúng là Lambe tùy thuộc vào tất cả bọn nầy,» lúc ấy tôi đâm ghét nó cùng cực. Thế là tuy ngồi một bàn, nhưng chúng tôi chia làm hai nhóm: tên rỗ với Lambe, ngồi đối diện nhau cạnh cửa sổ; tôi ngồi cạnh tên mập Andrêép và trước tôi là Trichatôp. Lambe vội vã ăn cho xong nên luôn luôn hối thúc người hầu bàn. Sau khi rượu sâm banh được rót ra, thình lình nó đưa li lại phía tôi. Nó cắt ngang câu chuiện với

https://tieulun.hopto.org

tên rỗ, nói:

— Uống mừng cậu, chúng ta cùng nâng li!

Trichatốp chìa li nó trước mặt tôi, ngang qua bàn, nói: «Anh cho phép tôi uống mừng anh». Trước khi đến chầu sâm banh, nó có vẻ suy tư, không nói. Tên ngờ nghệch hoàn toàn không nói gì hết, lặng lẽ ăn và ăn nhiều.

Tôi đáp lời Trichatốp: «sẵn sàng».

Chúng tôi cụng li rồi uống.

Bỗng nhiên tên ngờ nghệch quay sang tôi nói: «Phần tôi, tôi không uống mừng anh. Như thế không phải tôi mong anh chết, nhưng để hôm nay anh đừng uống nữa ». Nó nói câu này rất gọn gàng và lặng lẽ.

« Đối với anh, ba li là đủ quá rồi. Tôi thấy anh nhìn nắm tay dơ bẩn của tôi ? » Nó vừa nói vừa trình bày nắm tay trên mặt bàn. « Tôi không rửa nó và sẽ cho Lambe thuê nói nguiên trạng, không rửa, để đập vỡ đầu kẻ khác trong các vụ gay cấn. »

Nói xong, nó lấy tay đập mạnh xuống bàn đến nỗi các đĩa và li nhảy vọt lên. Trong phòng ăn, ngoài chúng tôi, còn bốn bàn thực khách nữa, toàn là sĩ quan và những vị thanh lịch. Đây là một tiệm ăn thời thượng. Lập tức mọi người đều dừng nói chuiện và dồn mắt về phía chúng tôi. Vả lại, từ lâu rồi, người ta đã để ý đến chúng tôi. Lambe ngượng tím người.

Giận quá, nó nói nho nhỏ với Anđrêép: «Ồ, lại giở cái trò ấy rồi! Anđrêép, tôi đã bảo anh giữ mình.»

Tên kia nhìn Lambe chăm chăm rất lâu: «Tôi không muốn anh bạn mới của chúng ta là Đôlgôruki bữa nay uống quá nhiều rượu.»

Lambe càng ngượng thêm. Tên rỗ lặng lẽ vểnh tai một cách thích thú. Nó khoái câu nói của Anđrêép. Chỉ có tôi không hiểu tại sao tôi không nên uống.

Lambe nghiến răng nói: «Làm vậy chỉ để xin tiền! Sau

https://tieulun.hopto.org

bữa ăn tụi bay sẽ nhận thêm bảy rúp, nghe chưa, nhưng phải để chúng tao ăn xong, không nên làm tổn thương chúng tao.»

Tên ngờ nghệch rống lên đắc thắng: «Ồ, ồ».

Nghe vậy, tên rỗ hẳn là khoái chí nên cười hô hố.

— Nghe đây, mày làm quá lố...» Trichatốp nói với bạn nó bằng một giọng ái ngại và gần như đau khổ, rõ ràng là nó muốn giữ tên kia lại. Anđrêép nín thinh, nhưng không lâu, vì như thế không lợi cho nó. Cách chỗ chúng tôi năm bước, tại bàn thứ hai, có hai vị thực khách đang nói chuiện hăng lắm. Đó là những người đã đứng tuổi, và hình như rất nhiều tự ái. Một người khá to lớn, người kia cũng rất mập, nhưng thấp. Họ nói bằng tiếng Balan về các biến cố mới nhất ở Balê. Từ lâu, tên ngờ nghệch đã tò mò nhìn họ và lắng nghe câu chuiện của họ. Có lẽ đối với nó, người Balan lùn có vẻ buồn cười nên bỗng nhiên nó thù ghét ông ta, đó là thói thường của những con người bẩn tính và đau gan, chuiện ấy xảy đến đột ngột, nhiều khi không có lí do nào hết. Thình lình ông Balan lùn đọc tên của ông dân biểu Mađiê đơ Môngô, nhưng theo thói quen của phần đông người Balan, ông đọc theo giọng Balan nghĩa là nhấn mạnh, vào âm áp chót, nên thành ra tiếng Mádiê đơ Mônjô[1]. Đối với tên ngờ nghệch, thế là đủ... quay sang mấy ông Balan, nó trịnh trọng ưỡn người ra, đọc bằng một giọng lớn và rõ ràng như thể đưa ra một câu hỏi:

«Mádiê đơ Mônjô?»

Hai người Balan nổi xung quay lại. Ông Balan to lớn hét lớn như dọa nạt bằng tiếng Nga:

«Anh muốn gì?»

Tên ngờ nghệch đã chờ sẵn:

— Mádiê đơ Mônjô? Nó lặp lại để cho cả mọi người trong phòng nghe, mà không giải thích gì rõ ràng, i như

https://tieulun.hopto.org

hồi nãy, đứng trước cửa, nó vừa tiến lại gần tôi vừa lặp lại một cách ngu ngốc: «Đôlgôruki?». Mấy ông Balan dẫy mấy người. Lambe đứng dậy định sấn lại Anđrêép. Nhưng lại thôi, nó chạy đến chỗ mấy người Balan và hết lời xin lỗi.

Ông Balan thấp mặt đỏ như một củ cà rốt vì phẫn nộ, nhắc lại một cách khinh bỉ: «Thưa ông, chính là một lũ hề, một lũ hề. Rồi đây, không có cách gì đến nơi này nữa.»

Tất cả căn phòng đều nhốn nháo, tiếng xì xào nổi lên cùng khắp, tiếng cười lại nhiều hơn.

Lambe hoàn toàn bối rối, vừa cố đẩy Anđrêép ra khỏi phòng vừa lí nhí: «Iêu cầu mày đi ra,.. chúng ta đi thôi.» Tên kia sau khi đưa mắt nhìn Lambe một cách xoi mói và đoán rằng bây giờ Lambe sẽ cho tiền, nên bằng lòng đi theo. Có lẽ đã nhiều lần nó rút tiền Lambe bằng cách thô bỉ ấy. Trichatôp cũng muốn chạy theo, nhưng rồi ngó tôi và dừng lại.

Nó lấy mấy ngón tay thanh tú che mắt, nói: «À, thật là bẩn thỉu.»

Tên rỗ nói nho nhỏ, lần này với nét mặt bất bình. «Quả thật là bẩn thỉu.» Trong khi ấy, khuôn mặt Lambe hầu như trắng bệt; cùng những cử chỉ rối rít, nó nhỏ to điều gì đó với tên rỗ. Tên này bảo đem gấp cà phê lên. Nó nghe Lambe nói với một vẻ khinh bạc. Hình như nó muốn bỏ đi. Thế nhưng tất cả câu chuiện này chỉ là một trò con nít. Trichatôp bưng tách cà phê, đi lại phía tôi và ngồi xuống.

Nó nói với tôi rất thẳng thắn như là chúng tôi đã từng bàn về vấn đề này: «Tôi thương thằng Anđrêép nhiều lắm. Anh không thể tin nó đã khổ đến bực nào. Nó đã uống và ăn hết của hồi môn của em gái nó, nói chung, nó đã uống và ăn hết của bọn nó trong năm nó đi quân dịch, và tôi nhận thấy bây giờ nó bị dằn vặt. Nó không tắm rửa là vì thất vọng. Nó có những ý nghĩ điên cuồng: thình lình

https://tieulun.hopto.org

nó nói với anh rằng tiểu nhân hay quân tử đều giống nhau, không khác gì hết; rằng không nên làm gì cả, điều hay cũng như điều dở; người ta có thể làm bất kể điều hay hoặc điều dở, nhưng tốt hơn hết là nên nằm dài không cần thay quần áo suốt một tháng, chỉ có ăn, uống với ngủ. Nhưng, anh ạ, nó nói chỉ để nói vậy thôi. Anh biết không, tôi lại nghĩ chuiện nó vừa làm là để dứt khoát hoàn toàn với Lambe. Mới hôm qua nó còn nói với tôi như vậy. Anh có tin rằng ban đêm hay khi nào nó ngồi lâu một mình, nó nổi lên khóc; anh biết không, nó khóc theo kiểu của nó, không có ai khóc như vậy; nó rống lên, tiếng rống kinh khủng, vì thế càng thấy đáng thương... một người lớn như vậy, mạnh như vậy mà nổi rống lên... Thật là đau khổ, phải không? Tôi muốn cứu nó, nhưng chính tôi là một đứa quá bần thỉu một thanh niên hư hỏng, anh không thể tưởng tượng được! Nếu có khi nào tôi đến thăm anh, anh Đôlgôruki, anh sẽ cho phép tôi vào chứ?

— Lẽ dĩ nhiên, tôi quí anh lắm.

— Tại sao vậy? Dù sao, cũng xin cảm ơn anh. Này anh, chúng ta uống thêm một li. Tôi nói gì nhỉ? Anh đừng uống. Nó nói đúng: anh không nên uống — nó ném cho tôi một tia nhìn thông cảm — nhưng tôi vẫn uống. Đối với tôi, chẳng thấm tháp gì hết, vả lại tôi không thể giữ gìn được nữa, bất cứ trong việc gì nếu anh bảo tôi đừng nên đến ăn ở các nhà hàng thế là tôi tìm mọi cách để đến đó ăn nữa. Ồ, tôi cam đoan với anh rằng chúng tôi thành thật muốn lương thiện, tuy nhiên chúng tôi cứ hẹn qua ngày hôm sau.

— *Rồi năm tháng trôi qua, những tháng năm đẹp nhất!*

— Nhưng đối với nó, tôi sợ nó sẽ treo cổ. Nó sẽ treo cổ mà không nói cho ai biết. Tính nó như vậy. Bây giờ ai cũng treo cổ. Biết đâu có lẽ có nhiều người như

https://tieulun.hopto.org

chúng tôi. Như tôi đây chẳng hạn, tôi không thể nào sống mà không có tiền dư. Tiền dư cần cho tôi hơn tiền cần thiết. Này, anh có thích âm nhạc không? Tôi thích âm nhạc như điên. Khi nào đến thăm anh, tôi sẽ đàn cho anh nghe. Tôi chơi dương cầm giỏi lắm, tôi học rất lâu, rất kĩ. Anh biết không, nếu tôi soạn một nhạc kịch, tôi sẽ lấy nhạc đề trong tác phẩm «Faost» [1]. Tôi rất thích đề tài ấy. Tôi luôn luôn dựng một sân khấu trong một đền thờ, chỉ ở trong đầu óc tôi thôi, tôi tưởng tượng đó mà. Một đền thờ cổ kính, bên trong có ban hợp xướng và tiếng thánh ca. Grétsơn bước vào rồi, anh biết không có các ban hợp xướng thời trung cổ, phải để cho người ta cảm thấy thế kỉ thứ mười lăm. Grétsơn u sầu: trước tiên là một ngâm khúc giọng trầm nhưng khủng khiếp giày vò. Rồi tiếng hát của ban hợp xướng vang lên u buồn, nghiêm nghị, vô tình. Thình lình có tiếng của quỉ sứ, tiếng hát của quỉ sứ. Không thấy nó, chỉ có tiếng hát của nó, bên cạnh các thánh ca, cùng với các thánh ca, gần như hòa hợp nhưng vẫn khác hẳn, phải đạt đến như vậy! Tiếng hát rất dài, không biết mệt, một giọng nam kim, nhất thiết phải là một giọng nam kim. Bắt đầu êm ả, trìu mến:» Em Grétsơn, em nhớ chăng, lúc em còn ngây thơ, em còn thơ ấu, em theo mẹ em đến đền thờ và em thì thầm lời kinh cầu theo một quiển sách cổ kính?» Nhưng tiếng hát mỗi lúc một thêm cao vút, say đắm, nồng nàn. Tiếng nhạc cao vút thêm : người ta cảm thấy có những giọt lệ, một nỗi sầu bất tận, không lối thoát và cuối cùng là một niềm thất vọng: «Em Grétsơn, không có tha thứ, ở đây không có tha thứ cho em.» Grétsơn muốn cầu nguiện, nhưng từ lồng ngực của nàng chỉ thốt ra những tiếng kêu— như anh biết, mỗi khi khóc quá nhiều, ta như bị uất nghẹn trong ngực— tiếng hát của quỉ sứ vẫn không thôi, tiếng hát đi sâu vào tâm hồn như một mũi kiếm, mỗi lúc thêm cao vút rồi bỗng nhiên dừng

https://tieulun.hopto.org

lại bằng tiếng kêu: «Tất cả đều hết, hỡi ác phụ.» Nàng Grétsơn sụp quì xuống, chắp hai tay lại, rồi là tiếng nàng cầu nguiện, rất ngắn, một bản ngâm khúc, nhưng ngây ngô, phi nghệ thuật, một cái gì hết sức trung cổ, bốn câu thơ, chỉ bốn câu thôi — Nhạc sĩ Stradêla[1] có những âm điệu như thế — đến khi tiếng nhạc chấm dứt là nàng Grétsơn ngã lăn ra bất tỉnh! Mọi người xao xuiền. Người ta đỡ nàng dậy, đem nàng đi; bỗng nhiên tiếng hát của ban hợp xướng vang lên như sấm. Một tiếng sét, một bản hợp ca hứng khởi, đắc thắng, áp đảo, na ná như bản thánh ca Sêrubanh[2] của chúng ta. Tất cả đều bị lay chuiển đến cỗi rễ và kết thúc bằng bản hoan ca *Hôsana*! Nghe như tiếng kêu của toàn thể vũ trụ, trong khi người ta đem nàng đi. Người ta đem nàng đi và màn hạ! Vâng, anh biết không, nếu đủ sức tôi sẽ làm được một cái gì! Nhưng tôi không còn làm gì được nữa. Tôi chỉ mơ mộng. Tôi mơ mộng suốt ngày đến chuiện ấy. Cuộc đời tôi chỉ là một giấc mơ, ban đêm tôi cũng nằm mơ. Ồ, anh Đôlgôruki, anh đã đọc quiển: «*Tiệm đồ cổ*» *của Đickên*[3] chưa?

— Rồi, mà sao?

— Anh có nhớ... Chờ một chút, tôi uống cạn li rượu. Anh có nhớ một đoạn, ở cuối cuốn sách, mô tả hai người, một ông lão điên với một cô bé mười ba tuổi rất xinh, sau khi bỏ trốn một cách kì diệu và chu du khắp đó đây, đã đến ẩn náu tại một nơi xa xôi hẻo lánh của nước Anh, gần một ngôi nhà thờ cổ kính, ở đó người con gái tìm được một chỗ, làm cô bé hướng dẫn du khách xem nhà thờ. Một ngày nọ, mặt trời sắp lặn và cô bé đứng trên tiền đường nhà thờ chìm ngập trong ánh chiều tà, đang nhìn mặt trời lặn với vẻ trầm ngâm, dịu dàng suy tư của một tâm hồn thơ dại, một tâm hồn băn khoăn trước một bí quiết, bởi lẽ mặt trời là tư tưởng của Thượng-đế và nhà thờ là tư tưởng của nhân thế, phải chăng đều là những

https://tieulun.hopto.org

bí quiết? Đúng vậy không?... Ồ, tôi không biết diễn tả, nhưng Thượng-đế thích những ý nghĩ đầu tiên của tuổi thơ dại... Bên cạnh cô bé, trên bậc cấp, ông lão điên, ông nội cô bé, nhìn cô bé bằng ánh mắt không hồn... Anh thấy cảnh của Đíckên ấy không có gì kì lạ, nhưng không bao giờ anh có thể quên được, nó vẫn còn mãi khắp Âu-châu. Tại sao vậy? Thật là đẹp! Bởi vì trong đó người ta tìm thấy sự vô tội! Ồ, tôi không biết trong đó có gì, tuy nhiên quả là đẹp. Ở trường trung học, tôi mải đọc tiểu thuiết. Anh biết không, ở quê nhà tôi có một người chị, chỉ lớn hơn tôi một tuổi... Bây giờ, tất cả đã bán hết, và tôi không còn quê nhà nữa! Chúng tôi ngồi trước hiên, dưới những cây bồ đề già cỗi, đọc quiển tiểu thuiết ấy và mặt trời cũng đang lặn: thình lình chúng tôi ngừng đọc và chúng tôi nói với nhau rằng chúng tôi sẽ tốt, chúng tôi sẽ đẹp... Lúc bấy giờ tôi đang chuẩn bị vào đại học. Anh Đôlgôruki, anh cũng biết, mỗi một người đều có những kỉ niệm...»

Rồi bỗng nhiên, nó đặt chiếc đầu xinh đẹp trên vai tôi, oà khóc. Tôi thương hại nó vô cùng. Có lẽ nó uống quá nhiều rượu, nhưng nó nói chuiện với tôi hết sức thành thật, hết sức thân mật, với rất nhiều cảm tình... Ngay lúc ấy, có tiếng kêu ở ngoài đường và nhiều tiếng đập mạnh vào cửa sổ (các cửa sổ chỉ có một cánh lớn, ở tầng dưới đất nên đứng ở ngoài đường có thể dộng vào được). Đó là Anđrêép đã bị đuổi đi.

— Hỡi Lambe! Lambe ở đâu? Mày có thấy Lambe không?»

Tiếng kêu man rợ ấy vang trên đường phố.

Tên nhỏ vọt ra khỏi ghế nói lớn: «Ồ, thế ra nó vẫn còn ở đây! Nó chưa đi sao?»

— Tính tiền.» Lambe thúc người hầu bàn. Vì quá giận nên bàn tay nó run khi nó trả tiền, nhưng tên rỗ không chịu để Lambe trả phần nó.

https://tieulun.hopto.org

— Tại sao vậy? Tôi mời các anh và các anh đã nhận lời mời của tôi.

— Xin lỗi, không được.»

Tên rỗ móc ví ra rồi sau khi tính, nó trả phần nó.

— Anh Sêmen Siđôrích, anh chạm tự ái của tôi.

Sêmen Siđôrích trả lời dứt khoát: «Tôi nghĩ như vậy là phải.» Nó cầm mũ, rồi không chào ai hết, bước ra khỏi phòng. Lambe quăng tiền cho người hầu bàn và vội vã chạy theo, trong lúc bối rối nó quên cả tôi. Tôi với Trichatốp, đi ra sau cùng. Anđrêép đứng sững trước cửa như một cây trụ, chờ Trichatốp.

Không dằn nổi cơn giận, Lambe nói: «Đồ vô lại.»

Anđrêép gầm lên: «Ê, coi kìa,» rồi nó lấy tay hất chiếc mũ tròn xuống đất. Lambe chạy lại lượm lên một cách nhục nhã.

— Hai mươi lăm rúp,» Anđrêép đưa cho Trichatốp xem tờ bạc nó vừa lấy của Lambe.

Trichatốp kêu: «Thôi! Tại sao cứ gây chuiện lộn xộn mãi. Và tại sao mày lại bóc lột của nó hai mươi lăm rúp? Nó chỉ nợ có bảy.»

— Tại sao? Nó hứa với tao sẽ để tao ăn với phụ nữ, thế mà thay vì phụ nữ, nó đem đến thằng rỗ. Thêm nữa, tao ăn chưa xong, nó làm cho tao bị giá cóng, như thế đáng giá mười tám rúp. Cộng với bảy rúp nó nợ, vị chi hai mươi lăm.

Lambe hét lớn: «Cả hai đứa bay cút đi. Tao đuổi cả hai đứa rồi tao sẽ cho tụi bay xem...

Anđrêép la lớn: «Lambe, chính tôi đuổi anh, chính tôi sẽ cho anh xem! Xin cáo biệt hoàng thân! Đừng nên uống rượu nữa. Trichatốp, chúng ta đi! *Hỡi Lambe! Lambe ở đâu? Mày có thấy Lambe không?*», nó la hét một lần cuối cùng rồi mới bước đi rất gấp.

Trichatốp vội nói nhỏ với tôi vì nó cần theo kịp bạn

https://tieulun.hopto.org

của nó: «Anh cho phép tôi đến nhà anh chứ?»

Chỉ còn lại Lambe với tôi.

— Bây giờ... Chúng ta đi!» nó nói như hụt hơi, vẻ mặt ngơ ngác.

Tôi vội kêu bằng một giọng khiêu khích:

— Đi đâu? Tôi không đi đâu với cậu hết!

Như vừa hoàn hồn, nó sợ sệt hỏi tôi: «Sao vậy? Chính tôi chờ đến lúc chỉ có hai đứa mình.»

— Nhưng đi đâu?

Thú thật, sau ba li sâm banh với hai li nhỏ rượu mạnh đầu óc tôi đã rung rinh.

— Ở tại đây, tại đây, được không?

— Nhưng như cậu thấy đó, ở đây có hàu tươi, hôi lắm.

— Sau bữa ăn là như vậy đó, nhưng đây là tiệm của Miliutin. Chúng ta sẽ không ăn hàu, nhưng tôi sẽ trả tiền sâm banh cho cậu.

— Tôi không thích uống! Cậu muốn bắt tôi uống.

— Tụi kia nói với cậu như vậy. Chúng nó lừa cậu đó. Cậu tin bọn đểu dả ấy à?

— Không, Trichatốp không phải là một đứa đểu dả. Vả lại, tôi cũng biết đề phòng. Vậy đó!

— Thế là cậu có bản lãnh?

— Vâng, tôi có bản lãnh, hơn cậu một chút, bởi vì cậu nô lệ cho bất cứ người nào. Cậu đã làm cho chúng tôi bị nhục, cậu đã xin lỗi mấy người Balan như một tên gia nô. Như thế là cậu đã nhiều lần chịu trận trong các tiệm ăn phải không?

— Đồ ngu, chúng ta sẽ ăn thua đủ!» Nó kêu lên với một thái độ bực tức khinh bỉ, như để nói: «Còn mày nữa?» «Mày sợ phải không? Mày là bạn tao, phải vậy không?»

— Tao không phải là bạn mày, mày chỉ là một tên ăn cắp. Được rồi, đi! Tao muốn cho mày thấy tao không sợ mày. Ồ, hôi quá, như mùi phô-mát! Bẩn quá chừng!»

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG SÁU

I

XIN nhớ cho là đầu óc tôi bị lung lay, nếu không tôi đã nói khác và làm khác. Trong tiệm ăn ấy, ở một buồng phía sau, quả thật người ta có thể ăn hàu, và chúng tôi ngồi vào một chiếc bàn có trải khăn rất bẩn thỉu. Lambe kêu Sâm banh; một chiếc li đầy rượu ướp lạnh màu vàng óng ánh trước mặt tôi, nhìn tôi mời mọc; nhưng tôi đang bực mình.

— Lambe, cậu thấy không điều làm cho tôi bị chạm tự ái là đến bây giờ cậu cứ tưởng cậu có thể ra lệnh cho tôi như lúc còn ở nhà Túts a, trong khi ở đây cậu làm nô lệ cho tất cả mọi người.

— Đồ ngu! Thôi, chúng ta uống.

— Cậu cũng không thèm gò bó trước mặt tôi, ít ra cậu cũng phải giấu tôi việc cậu muốn bắt tôi uống rượu!

— Cậu nói bậy bạ, cậu say rồi. Phải uống thêm, cậu sẽ vui lên. Thôi, hãy cầm li của cậu, cầm đi!

— Cậu nói gì: «Cầm đi!» Tôi sẽ đi, chỉ có thể.»

Quả nhiên, tôi tính đứng dậy. Nó nổi giận hết sức:

— Thằng Trichatốp đã kể chuiện xấu về tôi với cậu; tôi thấy hai người to nhỏ với nhau. Vậy thì cậu chỉ là một thằng ngu. Anphôngsin đã cảm thấy buồn nôn khi thằng ấy đến gần... nó tởm quá— Tôi sẽ kể cho cậu biết tư cách của nó.

— Cậu đã nói cho tôi nghe rồi. Mở miệng ra là cậu nhắc đến Anphôngsin. Cậu hẹp hòi ghê gớm.

Nó không hiểu: «Hẹp hòi? Bây giờ chúng nó đi với thằng rỗ. Vì vậy mà tôi đuổi chúng nó, chúng nó bắt

https://tieulun.hopto.org

lương. Thằng rỗ là một tên vô lại, nó sẽ hủ hóa bọn ấy. Tôi thì trái lại, khi nào tôi cũng buộc chúng phải cư xử cao thượng.»

Tôi ngồi xuống, bất giác bưng chiếc li và uống một hớp.

Tôi nói: «Nhờ học vấn, tôi cao hơn cậu không biết chừng nào.»

Nhưng thấy tôi ngồi lại, nó đã bằng lòng quá rồi. Nó liền rót rượu đầy li cho tôi.

Tôi tiếp tục chọc nó (và lúc ấy chắc chắn tôi còn đáng tởm hơn nó): «Nhưng cậu, cậu lại sợ chúng nó. Anđrêép hất mũ của cậu, mà cậu lại thưởng cho nó hai mươi lăm rúp.

— Vâng, nhưng rồi nó sẽ biết tay tôi. Chúng nó khởi loạn, nhưng tôi sẽ đàn áp.

— Tên rỗ quấy rầy cậu. Cậu biết không, hình như bây giờ cậu chỉ còn có tôi. Tất cả hi vọng của cậu đều chỉ dựa vào tôi. Phải thế không?

— Vâng, Đôlgôruki thân mến, đúng vậy; chỉ còn cậu là bạn tôi. Cậu nói rất đúng.» Và nó lấy tay đập vai tôi.

Phải làm gì với một con người thô lỗ như vậy? Nó hoàn toàn vô học và nó tưởng một lời chế nhạo là một lời khen.

Nhìn tôi một cách trìu mến, nó nói tiếp: «Đôlgôruki nếu cậu là bạn tôi, cậu có thể giúp tôi tránh nhiều điều phiền phức.

— Bằng cách nào?

— Cậu biết quá mà. Không có tôi, cậu chỉ là một thằng ngu, và sẽ mãi mãi như vậy, trong khi ấy tôi có thể cho cậu ba mươi tờ giấy bạc ngàn và nếu chúng ta sắp đặt chia phân nửa, cậu cũng biết sẽ lợi lắm. Cậu thử nhìn lại bản thân cậu: Cậu chẳng có gì hết, không danh tanh, không gia đình. Nay bỗng nhiên giàu có. Với một số tiền lớn như vậy, cậu có thể bắt đầu một sự nghiệp!»

https://tieulun.hopto.org

Phương pháp ấy khiến tôi kinh ngạc. Tôi tưởng nó nói quanh co, thế mà nó đi thẳng vào vấn đề, như một đứa con nít. Vì óc quảng đại[1] và... vì tò mò như điên, tôi quiết định lắng nghe nó.

«Lambe, cậu thấy đó: có lẽ cậu không hiểu, nhưng tôi bằng lòng nghe cậu nói bởi vì trí óc tôi quảng đại», tôi tuiên bố vững vàng như vậy và uống thêm một hớp rượu nữa. Lambe liền rót đầy li.

«Đôlgôruki, thế này nhá: nếu một đứa như Biôring dám mắng chửi tôi và đánh tôi trước một người đàn bà tôi iêu quí, phải biết, chưa hiểu tôi sẽ làm gì! Cậu thì cậu đã đau khổ, cậu làm tôi phải ghê tởm: cậu chỉ là một miếng giẻ rách.

Tôi xấu hổ la lớn: «Cậu dám nói Biôring đã đánh tôi hả! Chính tôi đánh nó, chứ không phải nó đánh tôi.»

— Không, chính nó đánh cậu, chứ không phải cậu đánh nó.

— Cậu nói láo, tôi lại còn đạp lên chân nó!

— Nhưng nó đã hất tay cậu và ra lệnh cho bọn gia nô dẫn cậu đi... Trong khi ấy bà ta ngồi trong xe nhìn cậu và cười cậu! Bà ta biết cậu không có cha và người ta có thể cho cậu nuốt tất cả mọi thứ.

— Lambe, tôi không cần biết gì hết hiện giờ chúng ta nói chuiện như những đứa học sinh và tôi xấu hổ cho cậu. Cậu chỉ muốn chọc tôi một cách quá thô lỗ quá lộ liễu, đến nỗi có thể nghĩ rằng cậu đang nói với một đứa nhỏ mười sáu tuổi. Cậu đã đồng lõa với Anna!» Tôi vừa la lớn vừa giận run cả người và vừa uống từng hớp rượu một cách máy móc.

— Anna là một đứa xỏ lá! Nàng sai khiến chúng mình, cậu với tôi, cũng như cả thế giới. Tôi đã chờ cậu, bởi vì cậu có thể thỏa thuận với người kia.

— Người kia là ai?

https://tieulun.hopto.org

— Bà Catơrin. Tôi biết hết. Chính cậu nói với tôi bà ta rất sợ bức thư ở trong tay cậu...

— Bức thư nào? Cậu nói dối. Cậu có gặp bà ta?» Tôi xúc động nói lí nhí.

— Tôi có gặp bà ta: Bà ta đẹp. Rất đẹp, cậu có óc thẩm mĩ.

— Tôi biết cậu có gặp bà ta. Nhưng cậu chưa dám nói chuiện với bà ấy mà tôi cũng không muốn cậu nói chuiện với bà ta.

— Cậu còn trẻ bà ta cười cậu, chỉ có thế. Ở Mạc-tư-khoa cũng có một em tiết liệt kiểu đó đấy: chao ôi em hỉnh mũi mới hách chứ! Vậy mà khi bị đe dọa sẽ nói hết mọi chuiện, cô em run sợ và liền trở nên ngoan ngoãn. Và chúng ta sẽ được cả hai thứ: tiền và cái kia;cậu hiểu chứ? Bây giờ Catơrin trở lại với giới thượng lưu, khó gặp bà ta lắm, bà ta bay bổng; trời ơi, lại xa mã sang trọng vô cùng! Nếu cậu thấy chuiện đó đã diễn ra trong một nơi bẩn thỉu đến như thế nào! Cậu chưa sống! Cậu biết không, nơi bẩn thỉu nào làm cho họ sợ hết...

Không giữ được, tôi lí nhí: «Tôi cũng nghĩ như vậy.»

— Các nàng ấy hư hỏng đến tận xương tủy. Cậu chưa biết họ dám làm những gì! Anphôngsin đã sống trong các nhà ấy; cô ấy sợ lắm rồi.

Tôi lại xác nhân một lần nữa. «Tôi có nghĩ đến việc ấy».

— Người ta đánh cậu, thế mà cậu xót thương...

— Lambe, cậu là một thằng đểu, đáng nguiền rủa,» tôi kêu lên, vì thình lình tôi đã hiểu và lo sợ. «Tôi đã nằm mơ thấy tất cả. Cậu đang ở đó với Anna... Ồ, cậu thật đáng nguiền rủa. Phải chăng cậu nghĩ tôi đều dả đến bực ấy à? Tôi nằm mơ thấy như vậy vì tôi biết trước cậu sẽ nói chuiện đó với tôi. Vả lại, mọi chuiện không thể quá giản dị để cậu có thể nói với tôi một cách trắng trợn và dễ

https://tieulun.hopto.org

dàng như vậy:

Lambe cười đắc thắng nói. «Thấy không, nó nổi nóng rồi! Ha, ha. Nhỏ Đôlgôruki, bây giờ tôi biết tất cả những gì tôi cần. Chính vì vậy nên tôi chờ cậu. Nghe đây: cậu iêu bà ta, cậu muốn trả thù Biôring. Đó là điều tôi muốn biết. Trong khi chờ cậu ở đây, tôi đã đoán biết. Đặt ra như vậy, vấn đề lại chuiển hướng! Như thế càng tốt, vì nàng cũng iêu cậu. Hay hơn hết là cậu nên cưới gấp đi. Phương chi cậu không thể nào làm khác, cậu đã chọn giải pháp vững chắc nhất. Thêm nữa, Đôlgôruki, cậu nên biết cậu có một người bạn là tôi, cậu muốn dựng vào việc gì cũng được. Thằng bạn này sẽ giúp cậu, sẽ cưới vợ cho cậu. Nhỏ Đôlgôruki, tôi có thể tìm tất cả, tôi sẽ lôi từ dưới đất lên. Để đổi lại, cậu sẽ cho thằng bạn thân của cậu ba mươi giấy bạc nho nhỏ để thưởng công khó nhọc của nó. Thế nào? cậu đừng lo, tôi sẽ giúp cậu. Trong các vụ thuộc loại này, tôi biết tất cả mọi ngõ ngách. Người ta sẽ cho cậu tất cả của hồi môn, cậu sẽ giàu, trước mặt cậu là cả một sự nghiệp đẹp đẽ.»

Đầu óc tôi quay cuồng, nhưng tôi vẫn ngạc nhiên nhìn Lambe. Nó nghiêm trang hay nói đúng hơn, tôi thấy rõ nó tin rằng nó có thể cưới vợ cho tôi, không những thế ý kiến ấy còn làm cho nó rất phấn khởi. Dĩ nhiên, tôi thấy nó đưa tôi vào bẫy như một đứa trẻ (hẳn là thử thời tôi đã thấy rồi); tuy thế, vì lẽ ý kiến cưới bà ta đã thâm nhập sâu xa vào tôi, nên tôi vừa ngạc nhiên tại sao Lambe có thể tin vào một ảo tưởng kì lạ như vậy, vừa tin tưởng không cưỡng nổi, tuy không phút nào tôi quên rằng việc ấy hiển nhiên không thể thực hiện được. Tôi không biết tất cả sự việc ấy sẽ dung hòa với nhau như thế nào.

Tôi nói lí nhí: «Nhưng có thể được không?»

— Sao lại không? Cậu sẽ đưa văn kiện cho bà ta xem, bà ta sẽ sợ hãi và sẽ lấy cậu, để số tiền kia khỏi mất.»

https://tieulun.hopto.org

Tôi quiết định cứ để cho Lambe nói cái ý kiến đều dả của nó, vì nó trình bày với tôi một cách quá ngây ngô đến nỗi nó không ngờ tôi có thể bất thần nổi giận. Tuy vậy tôi vẫn nói khẽ rằng tôi không muốn lấy vợ vì áp lực:

— Bằng bất cứ giá nào, tôi không muốn cưới vợ vì áp lực. Tại sao cậu để tiện đến độ tưởng tôi có thể làm việc ấy?

— Ồ, này nhé! bà ta sẽ tự động đi đến đó: không phải cậu, mà chính bà ta. Bà ta sẽ sợ và sẽ lấy cậu. Và bà ta cũng lấy cậu vì iêu cậu.

— Cậu bịa chuiện. Cậu nhạo tôi. Thế tại sao cậu biết bà ta iêu tôi?

— Nhất định là tôi biết. Anna cũng đoán như vậy. Tôi nói rất đứng đắn và tôi nói thật với cậu. Anna đoán như vậy. Sau này, khi nào cậu đến thăm tôi, tôi sẽ kể cho cậu nghe một chuiện nữa, rồi cậu sẽ thấy bà ta iêu cậu. Trước kia, Anphôngsin có ở Tòáckôiê; cô ấy cũng có lượm lặt tin tức...

— Thế ở đó cô ấy đã biết được điều gì?

— Chúng ta về nhà đi: chính cô ấy sẽ kể cho cậu nghe, như vậy cậu sẽ thích hơn. Còn đợi gì nữa? Cậu không hơn đứa khác hay sao? Cậu đẹp trai, con nhà gia giáo...

— Ừ, tôi con nhà gia giáo» tôi nói nho nhỏ, thở hết nổi. Tim tôi đập muốn vỡ tung và dĩ nhiên không phải vì rượu.

— Cậu đẹp trai, ăn mặc lịch sự.

— Ừ, tôi ăn mặc lịch sự.

— Cậu tốt bụng.

— Ừ, tôi tốt bụng.

— Thế tại sao bà ta không bằng lòng? Dù sao, Biôring cũng không lấy bà ta nếu bà không có tiền, còn cậu, cậu có thể làm cho bà ta không hưởng được số tiền ấy, nên bà ta phải sợ. Cậu cưới bà ta, nhân thế cậu sẽ trả thù Biôring. Đêm hôm ấy, khi cậu bị giá cóng, cậu có nói

https://tieulun.hopto.org

với tôi rằng bà ta mê cậu.

— Sao, tôi nói vậy hả? Chắc chắn tôi không nói như vậy.

— Có, có mà, cậu có nói.

— Vì tôi đang mê sảng. Thế chắc tôi có nói với cậu về bản văn kiện?

— Ừ, cậu nói cậu có bức thư quan trọng ấy. Lúc ấy tôi tự bảo: Nếu nó có bức thư ấy, vì lẽ gì nó lại để mất thì giờ!

— Toàn là tưởng tượng,» tôi nói lí nhí. «Tôi không ngu gì mà tin. Trước tiên, sự chênh lệch về tuổi tác. Sau nữa, tôi không có danh tánh.»

— Tôi nói với cậu bà ta sẽ lấy cậu. Không thể làm khác, vì sẽ mất một khối tiền. Tôi sẽ sắp đặt việc này. Vả lại, bà ta iêu cậu. Cậu biết đó, ông hoàng già rất có cảm tình với cậu; dưới sự che chở của ông ấy, cậu sẽ giao thiệp rộng rãi. Về vấn đề danh tánh, bây giờ người ta không cần; một khi cậu có tiền, cậu chỉ đi tới, cậu sẽ đi xa, và trong mười năm nữa, cậu sẽ có quá nhiều triệu khiến cả nước Nga sẽ rúng động: cậu cần danh tánh làm gì? Có thể qua bên nước Áo để mua một chiếc Nam tước. Cưới xong, phải nắm cho được bà ta. Đối với các bà ấy, phải biết cách. Một người đàn bà đang iêu cần phải được giữ chặt cứng. Đàn bà thích đàn ông có bản lĩnh. Khi cậu dùng bức thư để làm cho bà ta sợ, như thế cậu đã cho bà ta thấy bản lĩnh của cậu. Bà ta sẽ bảo: «Trẻ thế mà đã có bản lĩnh.»

Tôi ngồi ngây người trên ghế. Tôi không khi nào chịu nghe một người nào khác nói một câu chuiện ngu ngốc như vậy. Tôi không hiểu một khao khát êm dịu nào đã thúc đẩy tôi kéo dài câu chuiện. Vả lại, Lambe quá ngu xuẩn và quá hèn hạ nên khỏi phải ngượng ngùng với nó.

Bỗng nhiên tôi nói: «Không, Lambe, tùy cậu đó,

https://tieulun.hopto.org

nhưng như cậu biết, có nhiều điểm vô lí. Tôi nói với cậu là vì chúng ta là bạn và không có gì phải ngượng. Nhưng với một người khác, không bao giờ tôi chịu hạ mình đến thế. Và nhất là, tại sao cậu quả quiết rằng bà ta iêu tôi? Vừa rồi, cậu nói như vậy khi cậu đề cập đến vấn đề tài sản. Nhưng; cậu thấy không, cậu không biết rõ xã hội thượng lưu: ở đó, mọi việc xảy ra trên căn bản trọng nề triệt để vấn đề tôn tộc, có thể nói là chế độ thị tộc, nhưng hiện nay, bà ta chưa biết khả năng của tôi cũng như rồi ra tôi thành đạt đến đâu, nên dù sao bà ta cũng xấu hổ vì tôi. Tuy nhiên, tôi không dấu cậu rằng có một điểm khiến tôi hi vọng. Cậu thấy không: bà ta có thể lấy tôi để trả ơn vì tôi đã giải thoát bà khỏi sự thù hận của một người. Và bà rất sợ người ấy.

— À, cậu muốn ám chỉ ông già cậu? Thế ông ấy iêu nàng lắm à?» Bỗng nhiên, Lambe giật mình vì tò mò một cách kì lạ.

Tôi kêu lên: «Ồ, không! Lambe, cậu vừa ghê tởm, vừa ngu ngốc. Có thể nào tôi muốn cưới bà ta trong khi ông ấy iêu nàng? Cả con với cha! Dù sao như thế cũng xấu hổ lắm. Ông ấy iêu mẹ tôi; tôi đã thấy ông đang hôn mẹ tôi, thế mà trước kia tôi tưởng ông ấy iêu Catơrin! Bây giờ, tôi thấy rõ trước kia, có lẽ ông iêu bà ta, nhưng từ lâu ông đã ghét bà ta... Ông muốn trả thù, nên bà ta sợ, bởi vì, Lambe, tôi nói cho cậu biết, khi nào ông bắt đầu trả thù, ông rất ghê gớm. Ông trở thành như điên. Khi ông muốn hại bà ta, ông dám làm tất cả.

— Đó là mối hận thù của những dòng họ cổ xưa, vì những lí do cao cả về nguiên tắc. Ở thời đại chúng ta, người ta phỉ nhổ vào các nguiên tắc; chỉ có những trường hợp cá biệt. Ồ, Lambe, cậu không hiểu gì hết: cậu ngu như cặp chân của cậu; tôi đang nói đến các nguiên tắc ấy và chắc chắn cậu không hiểu gì hết. Cậu vô học kinh khủng.

https://tieulun.hopto.org

Cậu có còn nhớ trước kia cậu đánh đập tôi quá chừng không? Bây giờ tôi mạnh hơn cậu biết điều ấy chứ?

— Bạn Đôlgôruki thân mến, về nhà tôi đi. Chúng ta sẽ cùng thức đêm, chúng ta uống thêm một chai nữa và Anphôngsin sẽ vừa hát vừa đệm bằng lục huiền cầm.

— Không, tôi không đi. Này Lambe, tôi có «ý kiến» của tôi. Nếu việc ấy không thành và tôi không cưới vợ, tôi sẽ rút lui trong ý kiến của tôi; cậu thì chẳng có ý kiến gì.

— Được rồi, được rồi, rồi cậu sẽ kể cho tôi nghe, chúng ta đi thôi!

— Tôi không đi.» Tôi đứng lên. «Tôi không muốn và tôi sẽ không đi. Tôi sẽ đến nhà cậu, nhưng cậu chỉ là một tên đểu dả. Được, tôi sẽ cho cậu ba mươi ngàn, nhưng tôi trong sạch và cao thượng hơn cậu... Tôi biết rõ cậu muốn lừa tôi. Nhưng tôi cấm cậu đề cập đến bà ta: Bà ta ở trên tất cả chúng ta, và các kế hoạch của cậu quá bẩn thỉu khiến tôi phải ngạc nhiên cho cậu đấy, Lambe ạ. Tôi muốn cưới vợ, đó là một việc khác, nhưng tôi không cần của cải, tôi khinh bỉ của cải. Cho dù bà ta có quì xuống hiến cả tài sản cho tôi, tôi cũng không nhận... Cưới vợ, cưới vợ, đó là một vấn đề khác. Và cậu cũng biết, cậu nói đúng, phải tỏ ra cứng với họ. Iêu, iêu say đắm, với tất cả tâm hồn cao thượng của một người đàn ông mà đàn bà không bao giờ có, nhưng phải độc tài, như vậy mới phải. Bởi lẽ như cậu biết, đàn bà thích độc tài. Lambe, cậu hiểu đàn bà, ngoài ra cậu ngốc hết sức. Lambe, cậu biết không, cậu không đến nỗi gớm ghiếc như người ta tưởng, cậu là người giản dị. Tôi thương cậu. Ồ, Lambe tại sao cậu gian quá vậy? Sống với cậu chắc vui lắm. Cậu biết không, Trichatốp rất dễ thương.»

Những câu sau không mạch lạc đã được nói nho nhỏ khi chúng tôi đã ra ngoài đường phố. Ồ, tôi còn nhớ cả những chi tiết nhỏ nhất: độc giả phải thấy vì lẽ gì với

https://tieulun.hopto.org

một tinh thần hăng say, với tất cả những lời thề nguyền, những hứa hẹn sẽ quay về với điều thiện và tìm đến tuiệt mĩ, tôi lại rơi xuống một cách dễ dàng và trong một vũng bùn tệ hại như vậy! Tôi xin thề, nếu tôi không hoàn toàn tin tưởng rằng bây giờ tôi đã là một con người khác và tôi đã quen với nếp sống thực tế, thì bằng bất cứ giá nào, tôi cũng không tự thú như vậy.

Chúng tôi đã ra khỏi tiệm ăn và Lambe đỡ tôi bằng cách quàng nhẹ lưng tôi. Thình lình đưa mắt nhìn nó, tôi nhận thấy trong ánh mắt nhìn sững, xoi mói, chăm chú kinh khủng và vô cùng dè dặt của nó một vẻ gần giống như buổi tôi bị giá cóng, nó cũng quàng tay dìu tôi như vậy đến một chiếc xe, vừa dùng tai và mắt để lắng nghe những tiếng nói thì thầm không đầu không đ ôi của tôi. Những người uống rượu, nhưng chưa thật say, có những lúc hoàn toàn minh mẫn.

Tôi nói rất mạch lạc và cương quiết, vừa nói vừa nhìn nó một cách ngạo nghễ, vừa đẩy cánh tay nó:

— Dù với bất cứ giá nào tôi cũng không đến nhà cậu.

— Được rồi, được rồi. Tôi sẽ bảo Anphôngsin pha trà.

Nó vững tin rằng tôi không thoát khỏi tay nó. Nó ôm tôi và đỡ tôi một cách thích thú, như một nạn nhân của nó; hẳn là tôi cần cho nó, đúng ngay đêm hôm ấy và trong tình trạng ấy. Sau này rồi sẽ biết tại sao.

Tôi nhắc lại: «Tôi không đi. Xe!»

Một chiếc xe đi qua đúng lúc ấy, tôi bèn nhảy lên.

Lambe vừa hét trong một cơn lo sợ ghê gớm, vừa nắm áo choàng giữ tôi lại:

— Cậu đi đâu? Cậu làm gì vậy?

Tôi la lên: «Đừng có theo tôi. Đừng có chạy theo tôi.»

Ngay lúc ấy, người đánh xe quất ngựa, chiếc áo choàng

https://tieulun.hopto.org

của tôi rời khỏi tay Lambe.

Nó kêu lớn sau lưng tôi bằng một giọng độc ác: «Không cần, rồi cậu sẽ đến.»

Từ trong chiếc xe, tôi quay lại ném ra câu: «Tôi đến nếu tôi muốn. Tôi tự do mà!»

2

Nó không đuổi theo tôi có lẽ vì nó không có sẵn chiếc xe nào khác, và tôi đã thoát. Nhưng tôi chỉ bảo xe đưa tôi đến công trường Siennaia; đến đây tôi xuống và trả tiền xe. Tôi cảm thấy thích đi bộ quá chừng. Tôi không mệt, cũng không say lắm. Tôi chỉ thấy sảng khoái, dạt dào sức lực, một khả năng kì lạ để làm bất cứ công việc gì, và vô số ý kiến êm ả trong đầu óc.

Tim tôi đập khá mạnh; tôi nghe rõ từng tiếng đập. Tất cả đối với tôi sao mà thích thú, dễ dàng. Đi ngang qua bót gác công trường Siennaia, tôi muốn đến gần người lính canh để hôn anh ta. Giá băng đã tan, công trường đen ngòm và có mùi, nhưng thứ gì cũng làm tôi thích, kể cả cái công trường bẩn thỉu.

Tôi tự bảo: «Bây giờ ta sẽ đi dọc theo đại lộ Ôbukôp, rồi ta quẹo trái, đến khu phố Sêmênôpski, thật là kì diệu, tất cả đều kì diệu, Áo choàng của ta không cài khuy: không ai lấy áo của ta, bọn trộm đâu hết rồi? Người ta bảo tại công trường Siennaia[1] có kẻ cắp, vậy chúng hãy đến đi, có lẽ ta sẽ cho chiếc áo choàng của ta. Ta có cần gì chiếc áo choàng của ta. Ta có cần gì chiếc áo choàng đâu.

Quả là ngốc. Tất cả đều đẹp quá! Giá tan là phải quá. Giá băng để làm gì? Đáng lẽ không bao giờ nên có giá băng. Nói bậy bạ thích thật. Quái, ta đã nói gì với Lambe

https://tieulun.hopto.org

về vấn đề nguiên tắc nhỉ? Ta nói rằng không có nguiên tắc, mà chỉ có các trường hợp cá biệt. Kể ra cũng hơi xấu hổ, nhưng chả cần, ta sẽ chữa lại. Đôlgôruki, đừng nên băn khoăn nữa. Đôlgôruki, ta thích mi. Bạn nhỏ ơi, ta thích mi lắm là khác. Tiếc rằng mi chỉ là một thằng nhỏ, một thằng ăn cắp quá nhỏ... và... và... à, à...»

Đột nhiên tôi ngừng lại, say sưa lại tràn ngập tâm tư.

«Chúa ơi! Nó đã nói gì? Nó nói bà ta iêu tôi. Ồ, thằng đểu, nó láo toét. Nói thế để ta đến ở đêm với nó. Thực ra, có lẽ là không. Nó cũng nói Anna tin nó... À, có lẽ vì Đaria biết được chuiện gì đó: bà ấy thì chỗ nào cũng dí mũi vào. Nhưng nghĩ cho kĩ tại sao đã không đến nhà nó? Nó sẽ kể hết cho ta nghe. Hừ, nó có kế hoạch của nó, ta linh cảm chuiện ấy với đầy đủ chi tiết. Một giấc mơ. Ông Lambe ơi, tính như vậy hay lắm, nhưng toàn là bịa đặt, công chuiện sẽ không xảy ra như vậy đâu. Tuy thế có lẽ có, có lẽ có cũng nên. Phải chăng nó không đủ sức cưới vợ cho ta? Nó đủ sức lắm. Nó ngây thơ nên nó tin tưởng. Nó ngu và bạo, như những nhà doanh nghiệp. Óc ngu ngốc với tính gan dạ phối hợp lại thành ra một sức mạnh đáng kể. Đôlgôruki, hãy thú thật đi, mi sợ Lambe phải không? Nó có cần gì người lương thiện. Nó nghiêm trang nói như thế này: ở đây không có một người nào lương thiện! Thế còn mi để làm gì? Kìa, ta nói gì vậy? Phải chăng người lương thiện không cần thiết cho bọn đểu dả? Trong giới trộm cắp, người lương thiện lại cần hơn nơi khác. Ha, ha, Đôlgôruki vì quá ngây thơ, mi chưa biết chuiện ấy. Chúa ơi! Nếu thật sự nó cưới vợ cho tôi thì sao!»

Một lần nữa, tôi ngừng lại. Tôi xin thú thật ở đây một điều dại dột (vì việc đã xảy ra lâu rồi), tôi xin thú thật rằng từ lâu tôi muốn lấy vợ, hay đúng hơn tôi không muốn và việc ấy không bao giờ xảy ra (tôi cam đoan như vậy), nhưng hơn một lần và trước kia đã lâu rồi, tôi nghĩ

https://tieulun.hopto.org

rằng lấy vợ chắc hay lắm, rất nhiều lần tôi nghĩ như vậy, nhất là lúc nằm ngủ ban đêm. Việc ấy bắt đầu từ lúc tôi mười sáu tuổi. Trong trường tôi có một thằng bạn đồng tuổi tên Lavrôpski, rất dễ thương, trầm tĩnh, đẹp trai, nhưng chỉ có thế thôi. Tôi ít nói chuiện với nó. Bỗng nhiên một hôm chỉ có hai đứa tôi, ngồi cạnh nhau, nó có vẻ suy nghĩ lung lắm rồi bất giác nói với tôi: «Ồ, Đôlgôruki, nếu chúng ta cưới vợ thì mày nghĩ sao? Không cưới vợ bây giờ thì đợi đến khi nào? Bây giờ là thời kì tốt nhất, nhưng lại không thể được!» Nó nói rất thành thật. Tôi liền đồng ý với tất cả tâm hồn, bởi vì tôi đã mơ ước như vậy. Rồi chúng tôi gặp lại nhau nhiều ngày tiếp và chúng tôi vẫn nói vấn đề đó một cách lén lút. Sau đó, không biết vì lẽ gì chúng tôi không còn gặp nhau nữa nên không nói chuiện với nhau. Thời kì ấy, tôi quay ra mơ mộng. Có lẽ không cần phải ghi chép lại chuiện ấy, nhưng tôi chỉ muốn ghi nhận rằng đôi khi mọi việc bắt nguồn từ lâu...

Tôi vừa đi, vừa suy nghĩ: «Chỉ có một trở ngại đáng kể. Ồ, có lẽ sự chênh lệch khốn nạn về tuổi tác không phải là một trở ngại, nhưng thế này: bà ta quá quí phái, còn ta chỉ là Đôlgôruki mà thôi! Thật là nhục nhã! Hừ! Đáng lẽ lúc cưới mẹ ta, ông Vécsilốp nên xin chính phủ được phép nhận tôi làm dưỡng tử... để tưởng thưởng công lao của ông già... ông là gia nô, như thế là ông đã có công. Ông là người trung gian hòa giải... Quỉ thần ơi! Thật là nhục nhã!»

Vừa kêu than như vậy, bỗng nhiên tôi dừng lại, đây là lần thứ ba, nhưng lần này tôi như bị đè bẹp tại chỗ. Tôi cảm thấy đau khổ nhục nhã vì đã ước mong được thay đổi danh tánh bằng cách làm dưỡng tử, một sự phản bội tuổi thơ ấu của tôi; trong một lúc thái độ sảng khoái vừa rồi của tôi đã tiêu tan thành mây khói. Tôi vừa ngượng chín

https://tieulun.hopto.org

người, vừa nghĩ: «Không, tôi sẽ không nói với ai hết; nếu tôi đã hạ mình như vậy, chỉ tại tôi iêu và tôi ngốc. Không, nếu có một điểm Lambe có lí, ấy là khi nó nói bây giờ người ta không cần đến những chuiện nhảm nhí ấy và trong thời đại chúng ta, điều cốt iếu là con người rồi đến tiền bạc. Hoặc đúng hơn, không phải tiền bạc, mà mãnh lực của đồng tiền. Với tài sản ấy, tôi thực hiện «ý nghĩ» của tôi, rồi trong mười năm, tất cả nước Nga sẽ vang dội ý nghĩ ấy và tôi sẽ trả thù tất cả mọi người. Cần gì phải quá kiểu cách với bà ta? Về điểm này, Lambe cũng có lí. Bà ta sẽ sợ hãi và sẽ đương nhiên lấy tôi. Bà sẽ chấp thuận một cách giản dị và tầm thường nhất đời và sẽ lấy tôi.» Tôi nhớ đến câu nói của Lambe: «Cậu không biết việc ấy đã diễn ra tại một nơi bẩn thỉu đến bực nào!» Đó là câu nói của Lambe tôi vừa nhớ lại. Thế mà đúng, Lambe có lí hoàn toàn. Một ngàn lần nó có lí hơn tôi, hơn Vécsilốp, hơn tất cả những người sống theo lí tưởng. Nó thực tế. Bà ta sẽ nhận thấy tôi có bản lĩnh, bà sẽ nói: «Quả cậu ấy có bản lĩnh!» Lambe là một đứa đểu dả, nó chỉ nghĩ đến cách rút của tôi ba mươi nghìn bạc, tuy vậy nó là người bạn duy nhất của tôi. Không thể có bạn khác, chính những người có óc thực tế đã bày ra tất cả chuiện này. Còn bà ta tôi cũng không làm nhục bà. Tôi có làm nhục bà ta hay không? Không bao giờ. Đàn bà đều giống nhau cả. Có người đàn bà nào không đê tiện? Vì vậy nên họ cần có đàn ông. Họ sinh ra để phục tùng. Đàn bà là thói hư tật xấu và tai tiếng, đàn ông là cao thượng và quảng đại. Mãi đến tận cùng lịch sử, vẫn là thế. Tôi định dùng bản văn kiện, hắn là không sao cả. Vẫn cao thượng, vẫn quảng đại như thường. Không có văn chương Silơ[1] thuần túy; người ta đã bày đặt ra. Dù có một tì vết thì đã can gì, nếu mục tiêu cao quí! Rồi ra, tất cả đều sẽ được rửa sạch, ủi thẳng. Hiện giờ, người ta gọi là tinh thần quảng đại, là cuộc đời, là

https://tieulun.hopto.org

chân lí thực tiễn.»

Ồ, tôi xin lập lại một lần nữa: xin hãy tha thứ cho tôi đã ghi chép lại lời nói cuồng loạn của một người say mà không bớt một câu nào. Đó chỉ là phần tinh túy của các ý nghĩ của tôi lúc bấy giờ, nhưng hình như tôi ghi lại đúng những chữ tôi đã dùng. Tôi phải ghi chép như vậy vì tôi viết ra để tự phán xét. Có gì để phán xét nếu không phải là chuiện ấy? Trong đời còn chuiện gì đứng đắn hơn? Không thể đổ tội cho rượu. *In vino veritas*[1].

Mãi mơ mộng và chìm ngập trong ảo tưởng, tôi không nhận thấy đã gần đến nhà, tôi muốn nói nhà mẹ tôi. Tôi cũng không để ý tôi vào nhà như thế nào; nhưng tôi vừa đặt chân vào phòng ngoài nhỏ bé, thì bỗng nhiên tôi hiểu trong nhà đang xảy ra một chuiện bất thường. Trong các buồng, người ta nói lớn, người ta la hét và có tiếng mẹ tôi khóc. Đến ngưỡng cửa tôi suít bị Lukêria xô té, nó chạy như bay từ buồng Maka xuống bếp. Tôi cởi áo choàng và bước vào buồng Maka, bởi vì mọi người đã tập họp ở đó.

Ở đó có ông Vécsilốp với mẹ tôi. Mẹ tôi nằm trên đôi cánh tay ông, ông ôm chặt bà trong lòng. Ông Maka, như thói quen, ngồi trên chiếc ghế đẩu, nhưng có vẻ kiệt sức, còn Lisa thì nâng vai ông một cách nặng nhọc để cho ông khỏi ngã; rõ ràng là ông sắp ngã. Tôi vội vàng bước lại phía ông; Tôi giật mình và đoán: ông già đã chết.

Ông vừa qua đời, có lẽ một phút trước khi tôi đến— Trước đó mười phút, ông vẫn như thường. Chỉ có Lisa với ông; nó ngồi bên cạnh ông, kể cho ông nghe nỗi đau khổ của nó trong khi ông vuốt đầu nó như đêm hôm trước. Thình lình, ông run lên (Lisa kể lại như vậy), ông muốn đứng dậy, muốn la lên, nhưng lại lặng lẽ ngã về phía trái. Ông Vécsilốp bảo: «Vì quả tim đó». Lisa hét một tiếng náo động cả nhà, mọi người chạy đến— Tất cả đã xảy ra có lẽ một phút trước khi tôi về.

https://tieulun.hopto.org

Ông Vécsilốp la lớn: «Đôlgôruki, anh chạy ngay đến nhà bà Tatiana. Chắc bà ấy có ở nhà. Bảo bà đến ngay kêu xe mà đi. Tôi van anh, đi mau lên!»

Tôi nhớ rõ, cặp mắt ông sáng ngời. Trên mặt ông, không thấy nét gì giống như một tiếc thương thanh khiết hay những giọt lệ; chỉ có mẹ tôi, Lisa và Lukêria khóc mà thôi. Trái lại, tôi nhớ rất rõ, tôi thấy ngay trên mặt ông một niềm xúc động lạ thường, có thể nói một niềm phấn khởi. Tôi chạy đến nhà bà Tatiana.

Như độc giả đã biết ở đoạn trước, đường đi không xa lắm. Tôi không gọi xe, nhưng phi nước đại suốt lộ trình, không ngưng nghỉ. Tinh thần tôi rối loạn và hầu như phấn khởi. Tôi hiểu rằng một biến cố sâu xa vừa xảy ra. Khi gọi cửa nhà bà Tatiana cơn say của tôi đã biến mất đến giọt rượu cuối cùng, và cùng với cơn say, mọi ý nghĩ tồi bại cũng biến mất.

Chị người làm ra mở cửa: «Bà không có ở nhà», rồi định đóng ngay lại.

«Sao, bà đi rồi à?» Tôi vừa nói, vừa tự tiện bước vào trong nhà. «Vô lí! Ông Maka chết rồi!»

Bỗng nhiên, tiếng kêu của bà Tatiana vọng lên sau cánh cửa phòng khách đóng kín: «Cái gì?»

— Chết rồi! Ông Maka đã chết rồi! Ông Vécsilốp iệu cầu bà đến ngay.

— Mày nói dối!..

Then cửa kêu kẹt kẹt, nhưng cánh cửa chỉ mở bằng một lóng tay: «Việc gì vậy, kể nghe đi.»

— Tôi lấy à, tôi không biết. Tôi mới đến: ông ấy đã chết rồi. Ông Vécsilốp nói do quả tim.

— Lập tức! Lập tức! Chạy đi, nói tôi sẽ đến, đi đi chứ, đi mau lên. Kia, đứng đó làm gì nữa?»

Qua cánh cửa hé mở, tôi thấy rõ ràng có một người vừa đi ra từ sau tấm màn che chiếc giường của bà Tatiana và đang đứng ở cuối căn phòng, sau lưng bà Tatiana. Bất

https://tieulun.hopto.org

giác một cách máy móc, tôi để tay lên chốt cửa và không cho đóng cửa lại.

— «Đôlgôruki! Có quả thật ông ấy đã chết rồi không?» Giọng nói quen thuộc, dịu dàng, đều đều, giọng kim, khiến vừa nghe cả tâm thần tôi đều nao núng; trong câu hỏi, người ta nhận thấy một cái gì thấm thía, cảm động.

Bà Tatiana bỗng nhiên thả cánh cửa: «Nếu vậy các người hãy lo thu xếp với nhau. Chính các người muốn thế!»

Bà vội vàng bỏ chạy, vừa chạy vừa với lấy chiếc khăn và áo choàng rồi nhào ra cầu thang. Chỉ còn tôi với bà ta tôi tháo áo choàng, bước tới đóng cửa.

Bây giờ bà ta đứng trước mặt tôi như lần trước, ngày tôi gặp bà, mặt bà tươi sáng, ánh mắt cũng trong sáng và như lần trước, bà chìa hai tay cho tôi. Tôi như bị chết đứng rồi tôi ngã xuống dưới chân bà.

3

KHÔNG hiểu tại sao, tôi sắp khóc. Tôi cũng không hiểu làm thế nào bà để tôi ngồi cạnh bà, tôi chỉ nhớ trong một kỉ niệm vô giá rằng chúng tôi ngồi bên nhau, tay trong tay và nói chuiện hồi hả: bà hỏi tôi về ông già, về cái chết của ông, và tôi kể cho bà nghe; nếu có ai nghe, chắc là tưởng tôi khóc ông Maka, một chuiện hết sức phi lí; tôi biết bà không bao giờ nghĩ tôi tầm thường một cách trẻ con như vậy. Tuy nhiên tôi lấy lại bình tĩnh và cảm thấy xấu hổ. Giờ đây, tôi nghĩ rằng tôi khóc chỉ vì sung sướng, và tôi đoán bà cũng hiểu như vậy, thế nên tôi liền tâm về kỉ niệm ấy.

Tôi lấy làm lạ tại sao bà hỏi nhiều như thế về ông Maka. Tôi ngạc nhiên hỏi: «Nhưng trước kia bà có biết

https://tieulun.hopto.org

ông ấy không?»

— Biết từ lâu. Tôi không hề gặp ông; nhưng ông đóng một vai trò trong đời tôi. Hồi xưa, tôi được một người mà tôi sợ cho biết rất nhiều về ông. Anh hiểu tôi muốn nói ai.

— Tôi chỉ biết người ấy hết sức gần với cõi lòng của bà hơn là bà tưởng.» Tôi nói mà không biết tôi muốn nói gì, với một giọng trách móc, đôi mày tôi nhíu lại.

Bà không nghe tôi, tiếp tục hỏi: «Anh nói vừa rồi ông ấy hôn mẹ anh? Ông hôn bà ấy thật hả? Anh đã thấy tận mắt phải không?

Thấy bà vui vẻ, tôi vội xác nhận: «Vâng, tôi có thấy. Bà có tin rằng điều ấy hoàn toàn thành thật và quảng đại hay không?»

— Đội ơn Chúa.» Bà làm dấu thánh giá. «Thế là ông Maka được giải thoát! Ông già đáng phục đã tự xiềng xích đời mình. Chết đi, ông sẽ phục hồi được bổn phận và... phẩm giá, như đã có lần xảy ra như vậy. Bởi vì trước tiên, ông ta là người quảng đại, ông sẽ làm cho cõi lòng mẹ anh được êm ả và ông cũng sẽ được iên tâm; Chúa ơi! thật là đúng lúc.»

— Bà thương ông ấy lắm?

— Vâng, rất thương tuy rằng không như ông ấy muốn và không như anh hiểu.

Thình lình tôi hỏi:

— Nhưng bây giờ bà sợ cho ông ta hay bà sợ cho bà?

— Ồ, đó là những vấn đề gai góc, nên gác lại.

— Đồng ý nên gác lại; nhưng tôi không biết gì về tất cả chuiện ấy và có lẽ cả những chuiện khác nữa. Dù sao, bà vẫn có lí, giờ đây mọi việc đều thay đổi, và nếu có một người tái sinh, người ấy là tôi trước nhất. Trước mặt bà, tư tưởng của tôi quá thấp hèn. Bà Catơrin, cách đây một

https://tieulun.hopto.org

giờ, tôi đã phạm một cử chỉ rất đê tiện đối với bà, nhưng xin bà biết cho rằng giờ đây ngồi bên bà, tôi không cảm thấy ân hận chút nào. Bởi lẽ hiện giờ tất cả đã mất, đã thay đổi, và con người cách đây một giờ đã âm mưu một việc xấu xa đối với bà, giờ đây tôi không còn biết nó nữa và không muốn biết nó.

Bà mỉm cười: «Anh hãy bình tĩnh lại, hình như anh đang nói trong cơn mê sảng.»

Tôi tiếp: «Gần bà, người ta có thể nào tự biện minh được. Dù bà có cao thượng hay hèn hạ, chuiện ấy không quan trọng: bà vẫn xa vời như một vừng Thái dương... Xin bà nói cho tôi biết làm thế nào bà đến gặp tôi, sau bao nhiêu biến cố. Nhưng nếu bà biết những gì đã diễn ra cách đây một giờ, không hơn một giờ! Một giấc mộng đang thành!»

Bà cười nói: «Hình như tôi biết hết. Vừa rồi anh muốn trả thù tôi, anh thể sẽ làm hại tôi, và giờ đây chắc chắn anh sẽ giết hoặc ám hại người nào dám nói một lời gì xúc phạm đến tôi trước mặt anh.»

Dĩ nhiên bà ta mỉm cười và bông đùa; nhưng đó chỉ là do lòng tốt vô song của bà, chứ lúc bấy giờ (sau này tôi mới biết) tâm tư bà đang tràn ngập một niềm lo lắng riêng tư cũng như một tình cảm quá mãnh liệt, nên bà không thể nói chuiện với tôi, bà chỉ trả lời những câu hỏi rỗng tuếch và khó chịu của tôi như đôi khi người ta trả lời những câu hỏi ngây ngô và rắn mắt của một đứa con nít để nó đi cho rảnh. Thình lình tôi hiểu, tôi cảm thấy xấu hổ, nhưng không thể dừng lại.

Tôi không thể tự chủ được nữa, bèn kêu lên: «Không tôi không giết đứa nào nói xấu bà; trái lại tôi bênh tôi.

— Ô, tôi van anh, đừng nói gì hết, vì là vô ích, không nên thế!» Rồi bà đưa tay ra để chặn tôi lại, trên khuôn mặt bà thoáng vẻ đau khổ. Nhưng tôi đã nhảy tới, tôi đứng

https://tieulun.hopto.org

trước mặt bà để tính thổ lộ hết tất cả. Nếu tôi làm như vậy, những việc xảy ra về sau đã không xảy ra, bởi vì chắc chắn tôi đến thú thật hết và trả văn kiện ấy cho bà. Nhưng bỗng nhiên bà bật cười:

— Vô ích, tôi không cần gì hết, xin miễn các chi tiết! Tất cả tội lỗi của anh, tôi đều biết. Tôi đoan chắc anh muốn cưới tôi hay gần gần như thế và anh vừa bàn chuiện ấy với một người đàn em, một người bạn học cũ.» Bà nhìn tôi, nghiêm trang: «À, hình như tôi đoán đúng rồi!»

— Làm thế nào... Làm thế nào bà đoán được?» Tôi kinh ngạc lí nhí như một thằng ngốc.

— Nữa! Thôi! Thôi! Tôi tha thứ cho anh, nhưng đừng nói đến chuiện ấy nữa.» Bà lại đưa tay ra hiệu một cách bực dọc trông thấy. «Tôi cũng thích mơ mộng, và khi không có gì giữ tôi, anh có biết tôi đã dùng phương pháp nào trong lúc mơ mộng không? Thôi, anh chỉ làm cho tôi giao động. Bà Tatiana đi rồi, tôi rất mừng; tôi mong gặp anh lắm, nhưng có mặt bà ấy, chúng ta không thể nói chuiện với nhau như thế này. Hình như tôi có lỗi với anh về chuiện đã xảy ra trước đây. Đúng vậy không?

— Bà mà có lỗi? Nhưng lúc ấy chính tôi đẩy bà đến cho nó. Bà đã nghĩ thế nào về tôi? Tôi đã suy nghĩ mãi về việc ấy, trước kia, những ngày gần đây, lúc nào tôi cũng suy nghĩ, và tôi cảm nhận như vậy (tôi không dối bà ta).

— Anh không nên thắc mắc, tôi quá hiểu mọi việc đã xảy ra như thế nào ngay. Trong lúc sung sướng, anh đã thú thật với nó rằng anh iêu tôi và... tôi đã để cho anh nói ra điều ấy. Anh hai mươi tuổi là phải quá. Anh quí nó hơn tất cả trên đời này, anh tìm nơi nó một người bạn, một lí tưởng phải không? Tôi biết rõ như vậy, nhưng đã trễ rồi. Vâng, tôi cũng có lỗi đấy: đáng lẽ tôi phải gọi anh ngay và làm cho anh iên lòng, nhưng tôi đang bực dọc, và tôi bảo không tiếp anh ở nhà nữa; lúc bấy giờ xảy ra

https://tieulun.hopto.org

chuiện lộn xộn trước cửa rồi đến đêm đó. Anh biết không, suốt thời gian ấy, cũng như anh, tôi mơ ước được lén lút gặp anh, nhưng tôi không biết phải làm thế nào. Theo anh nghĩ, tôi sợ gì nhất? Tôi sợ nhất là anh tin những chuiện nhảm nhí người ta kể về tôi.

Tôi la lớn: «Không bao giờ.»

— Tôi thích những lần chúng ta gặp nhau. Nơi anh, tôi thích tuổi trẻ và có lẽ... lòng chân thành... Bởi vì tính tôi hết sức nghiêm trang. Anh nên biết, tôi là một người đàn bà tân thời nghiêm trang và u buồn nhất. Ồ, chúng ta sẽ còn nói chuiện nhiều với nhau, hiện giờ tôi không được bình tĩnh, tôi quá cảm động và hình như tôi bị chứng ưu uất. Nhưng dù sao, *họ* cũng để cho tôi được sống iên ổn.»

Câu vừa rồi được bà ta nói ra một cách bất ngờ; tôi hiểu ngay như vậy, nên không muốn nhắc lại, nhưng người tôi run bắn lên.

Bà lại kêu lên, như để nói với chính mình: «Ông ấy biết rằng tôi đã tha thứ!»

— Làm sao bà có thể tha thứ cho ông ta về cái thư ấy được? Và làm sao ông ấy biết bà đã tha thứ cho ông ấy,» tôi không dằn nổi nên nói như vậy.

Bà tiếp tục trả lời tôi, nhưng hình như bà đã quên tôi và tự nói với mình: «Anh nói sao? Ồ, ông ấy biết quá. Bây giờ ông ta đã tĩnh trí rồi. Vả lại, ông ta đã thấu hiểu tâm hồn tôi thì làm gì ông không biết tôi đã tha thứ? Ông ta cũng biết tôi hơi giống ông ta.

— Bà giống ông ấy hả?

— Chứ sao và ông ấy biết như vậy. Ồ, tôi không đam mê, tôi bình tĩnh; nhưng tôi cũng ước mong như ông ấy rằng mọi người đều tốt... Không phải vô cớ mà ông ấy mê tôi.

— Thế tại sao ông ta lại nói bà có đủ thói hư tật xấu?

https://tieulun.hopto.org

— Ông ta nói thế, nhưng riêng ông, ông có một điều bí ẩn khác hẳn. Nhưng có phải thư của ông ta kì cục lắm không?

— Sao lại kì cục? (tôi chú ý nghe hết sức, tôi nghĩ quả thật bà ta mắc cơn ưu uất và có lẽ bà không nói để tôi nghe; tuy thế, tôi không thể không hỏi!)

— Đúng vậy, rất kì cục, và tôi sẽ cười đã sức nếu tôi không sợ. Anh đừng tưởng tôi nhát gan. Nhưng bức thư làm cho đêm hôm đó tôi không ngủ được; nó đã được viết bằng máu, máu của người bệnh... Sau một bức thư như thế, còn phải làm gì nữa? Tôi iêu đời, tôi hết sức lo sợ cho đời tôi, về điểm này, tôi hèn nhát kinh khủng»... Bỗng bà kêu lên: «Này anh, anh đến gặp ông ấy đi! Ông chỉ có một mình, có lẽ ông không có ở đó, chắc hẳn ông đi đâu đó, anh nên mau tìm cho ra, chạy gấp đến ông, tỏ cho ông biết anh là một đứa con iêu quí ông, một thanh niên iốt và dễ thương, người sinh viên của tôi, mà tôi i... Ồ, Chúa ban hạnh phúc cho anh! Tôi không iêu ai, có lẽ như thế mà hay, nhưng tôi cầu chúc hạnh phúc cho mọi người, tất cả mọi người, trước tiên là cho ông ấy, ông ấy nên biết, như vậy... ngay lập tức, như thế tôi sẽ sung sướng vô cùng...»

Bà ta đứng lên rồi biến ngay sau bức màn; hai giọt lệ long lanh trên khuôn mặt (những giọt lệ ưu uất sau tiếng cười). Còn lại một mình tôi, cảm động và xao xuiền. Quả thật tôi không biết vì đâu bà ta xúc động một điều tôi không bao giờ ngờ được. Tim tôi thắt lại.

Tôi chờ năm phút, rồi mười phút; im lặng hoàn toàn bỗng làm cho tôi kinh hãi và tôi định nhìn qua cửa để gọi. Nghe tiếng gọi, Mari xuất hiện; bằng một giọng hết sức bình thản, chị nói bà chủ của chị đã thay áo xong từ lâu và đã đi ra bằng cầu thang nhà bếp[1].

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG BẢY

I

CHỈ còn thiếu chuiện ấy! Tôi lấy chiếc áo choàng, mặc vội vào, chuồn đi với ý nghĩ: «Bà ta muốn ta đến nhà ông ấy, nhưng biết tìm ông ấy ở đâu?»

Tuy nhiên, ngoài những chuiện khác, tôi ngạc nhiên về vấn đề này: «Tại sao bà nghĩ rằng bây giờ không phải như trước và ông ấy sẽ để bà yên? Chắc chắn ông ấy sẽ cưới mẹ, nhưng việc ấy có liên can gì đến bà ? Phải chăng bà hoan hỉ vì ông ấy cưới mẹ hay trái lại bà sẽ đau khổ? Có phải vì vậy mà bà bị chứng ưu uất? Ước gì tôi giải đáp được vấn đề này!»

Tôi ghi lại đây ý kiến thứ hai thoáng qua trong đầu tôi; ghi để nhớ, ghi một cách chính xác vì nó quan trọng. Đêm ấy là đêm định mệnh. Dù không muốn người ta cũng phải tin có tiền định: tôi đi chưa được một trăm bước về hướng nhà mẹ tôi thì vừa đụng người tôi đang tìm kiếm. Ông nắm vai tôi bắt dừng lại.

Ông kêu lên vừa vui vẻ vừa ngạc nhiên hết sức: «Anh đó hả? Anh biết không, ông nói gấp, ba vừa ghé nhà anh, ba tìm anh, ba hỏi anh đi đâu: hiện giờ trong vũ trụ, ba chỉ tìm có một mình anh! Ông công chức ở đó kể lể chuiện gì đó ba chả hiểu; nhưng anh không có ở đó, nên ba bỏ đi, quên cả việc nhờ họ nói với anh đến ngay nhà ba. Thế rồi. Vừa đi, ba vừa vững tin thế nào ba cũng gặp anh giữa đường trong khi anh cần cho ba hết sức. Anh là người đầu tiên ba gặp. Bây giờ đến nhà ba. Anh chưa bao giờ đến nhà ba...

Tóm lại, chúng tôi tìm nhau và mỗi người vừa gặp

https://tieulun.hopto.org

một chuiện bất ngờ giống nhau.

Dọc đường ông chỉ nói với tôi vài câu ngắn: ông để mẹ tôi với bà Tatiana, vân vân, vân vân. Ông nắm tay tôi để hướng dẫn tôi đi. Ông ở không xa và bỗng chốc chúng tôi đã tới. Quả thật, tôi chưa bao giờ đến nhà ông. Đó là một căn nhà ba phòng ông thuê (hay đúng hơn bà Tatiana thuê) chỉ vì «đứa bé còn ẵm ngửa.» Căn nhà ấy từ trước đến nay vẫn dưới quiền kiểm soát của bà Tatiana và ở đó có một bà vú với đứa bé (bây giờ là bà Đaria): nhưng cũng có một buồng cho ông Vécsilốp, đi vào là buồng đầu tiên, khá rộng, đồ đạc khả quan, một thứ phòng đọc sách và làm việc. Quả vậy, trên bàn, trong tủ và trên kệ, có rất nhiều sách (trong nhà của mẹ tôi, hầu như không có quiển nào); có những trang giấy chi chít chữ viết, những tập thư: tóm lại, đây có vẻ là một nơi đã có người ở lâu rồi, và tôi biết rằng ông Vécsilốp từ độ trước, lâu lâu có đến đó suốt nhiều tuần lễ. Vật đầu tiên tôi chú ý là một bức ảnh mẹ tôi treo ở trên bàn giấy, trong một chiếc khung rất đẹp bằng gỗ chạm; một bức hình dĩ nhiên là chụp ở ngoại quốc, một vật quí giá theo như kích thước bất thường của nó. Tôi chưa thấy bức hình ấy và từ trước đến nay tôi cũng chưa nghe nói đến, nhưng tôi chú ý ngay vì nó giống lạ lùng, có thể nói giống trong tinh thần: ta tưởng là một chân dung do bàn tay của một nghệ sĩ chứ không phải một bức hình do máy chụp. Vừa vào, tôi bất giác đứng sững trước bức hình.

Ông Vécsilốp lặp đi lặp lại: «Phải không? Phải không?»

Ông muốn nói: «Nó giống lắm, phải không?« Tôi quay nhìn ông, nét mặt ông khiến tôi kinh ngạc. Ông hơi tái, nhưng ánh mắt căng thẳng và nồng nhiệt ngời sáng vì sung sướng và cương nghị; tôi chưa nhìn thấy nét mặt ấy nơi ông khi nào cả.

Bỗng nhiên tôi nói ngay, lòng đầy hân hoan: «con

https://tieulun.hopto.org

không ngờ ông iêu mẹ con đến thế».

Ông mỉm cười hoan lạc, tuy có phảng phất một niềm đau đớn hay nói đúng hơn, một tình cảm cao siêu... tôi không diễn tả nổi; nhưng theo tôi nghĩ, những người học rộng không thể có một vẻ mặt sung sướng một cách đắc chí và đắc thắng. Không đáp lời tôi, ông đưa hai tay lấy bức chân dung, kề sát mặt và hôn. Rồi ông lặng lẽ treo lên lại.

Ông nói: «Anh để ý xem, cái bức hình chụp ít khi giống lắm, điệu này rất dễ hiểu: nguiên bản, nghĩa là mỗi chúng ta, ít khi giống mình. Chỉ thảng hoặc mới có những lúc khuôn mặt phản ảnh những nét chính iếu, những tư tưởng đặc thù của con người. Người nghệ sĩ nghiên cứu khuôn mặt và đoán tư tưởng chính iếu ấy, dù rằng trong khi vẽ, tư tưởng ấy không hằn trện mặt. Máy ảnh bắt gặp con người đúng nguiên trạng, như thế rất có thể nhiều lúc Nã-phá-luân bị bắt gặp rất ngốc và Bismác rất iếu đuối. Nhưng ở đây, trong bức ảnh này, hình như mặt trời đã tình cờ bắt gặp Sôfia trong một lúc chính iếu, e ấp, trìu mến dịu dàng, với niềm trinh bạch có phần man dại, ngại ngùng. Lúc bấy giờ bà ấy rất sung sướng khi biết chắc rằng tôi ước mong có một bức chân dung của bà! Bức ảnh không lâu lắm, nhưng dù sao, lúc bấy giờ bà cũng còn trẻ hơn và đẹp hơn; tuy nhiên má bà đã trũng vào, trán đã có nếp nhăn, ánh mắt đã rụt rè e sợ, với năm tháng, các đặc điểm ấy càng tăng thêm, rõ rệt thêm. Con ơi, con có tin như vậy không? Bây giờ ba không thể tưởng tượng bà ấy với một khuôn mặt khác. Thế nhưng trước kia bà cũng trẻ đẹp lắm! Đàn bà Nga mau xấu, vẻ đẹp của họ qua mau, và chắc hẳn không phải vì cái đặc điểm về nhân chủng, mà vì họ không dè dặt trong lác iêu đương. Ngay một lúc, người phụ nữ Nga, khi đã iêu, cho hết giây phút bây giờ cũng như cả cuộc đời, hiện tại cũng như tương lai: họ không biết tiết kiệm, họ không để dành, và

https://tieulun.hopto.org

sắc đẹp của họ được chuiền gấp qua cho người họ iêu. Đôi gò má trũng ấy cũng là sắc đẹp bà đã hi sinh cho ba, để ba được sung sướng chốc lát một. Anh vui mừng khi biết ba iêu mẹ anh; có lẽ anh không tin rằng ba iêu mẹ anh. Vâng, bạn ạ, tôi iêu bà ấy nhiều lắm, nhưng tôi chỉ làm khổ bà. Kìa, còn một bức chân dung khác nữa. Hãy nhìn thử xem.»

Ông lấy bức hình trên bàn đưa cho tôi. Cũng là một bức hình chụp, nhỏ hơn nhiều, trong một khung gỗ hình thuẫn mõng mạnh: một khuôn mặt thiếu nữ, gầy ốm như người đau phổi, nhưng rất xinh; thái độ suy tư nhưng đồng thời thiếu vắng tư tưởng một cách lạ lùng. Nét mặt đều đặn, kiểu mặt thanh tú từ nhiều thế hệ, nhưng có vẻ bệnh hoạn: người ta nghĩ rằng người thiếu nữ này bị một ý nghĩ nào đó ám ảnh, một ý nghĩ đau đớn vì quá sức chịu đựng.

Tôi nói có phần dè dặt: «Đây là người con gái ông muốn cưới ở bên ấy và đã chết vì bệnh phổi phải không?... Con ghẻ của *bà ta*?

— Vâng, ba muốn cưới cô ấy, nhưng cô ấy đã chết vì lao phổi đúng con ghẻ của *bà ta*. Tôi tưởng anh đã biết. Toàn là những chuiện đồn đại. Tuy nhiên ngoài những lời đồn đại, ở đây anh không thể biết được gì. Thôi, để cái hình ấy lại, chỉ là một người điên đáng thương không hơn không kém.

— Điên hoàn toàn sao?

— Hoặc là ngu si. Nhưng hình như cũng điên nữa. Nàng có nói với ông hoàng Séc một đứa con (vì điên chứ không phải vì tình; đó là một trong những hành vi đồn mạt nhất của ông hoàng Séc); hiện giờ đứa nhỏ ấy ở đây, trong phòng này, và từ lâu ba muốn cho anh xem. Ông hoàng Séc không dám đến thăm con; đó là một thỏa ước của chúng tôi lúc còn ở ngoại quốc. Ba đã đem nó về nhà, với

https://tieulun.hopto.org

sự đồng ý của mẹ anh. Với sự đồng ý của mẹ anh, ba cũng định cưới người con gái khốn khổ ấy.

Tôi nói một cách nồng nhiệt: «Những sự đồng ý như vậy có được hay không?»

— Được chứ! Bà đã đồng ý: người ta ghen với một người đàn bà, nhưng đây không phải là một người đàn bà.

— Không phải một người đàn bà đối với những người khác, chứ nào phải đối với mẹ con? Con không bao giờ tin mẹ con không ghen.

— Anh có lí. Khi mọi việc đã xong ba mới biết, nghĩa là sau khi có sự đồng ý. Nhưng thôi, gác chuiện ấy lại. Vì Liđi chết rồi, nên chuiện ấy không xảy ra, và nếu nàng có còn sống, chuiện ấy cũng không xảy ra. Dù sao, đến bây giờ, ba cũng không để cho mẹ anh đến gặp đứa bé. Đó chỉ là một giai đoạn. Anh ạ; từ lâu ba chờ anh ở đây. Từ lâu, ba ước mơ chúng ta gặp nhau ở đây, anh có biết bao lâu rồi không? Hai năm.»

Ông nhìn tôi với ánh mắt chân thành, chứa chan cảm tình nồng hậu. Tôi nắm tay ông:

Tại sao ba đã để trễ đến giờ này mà không chịu gọi con từ trước? Nếu ba đã biết những gì sẽ xảy ra hôm nay... và nếu ba gọi con thì có lẽ những chuiện đó sẽ không xảy ra.

Ngay lúc ấy người ta đem ấm đun nước lên rồi đột ngột bà Đaria đem đứa bé ra, đứa bé đang ngủ.

— Anh nhìn nó coi, ông Vécsilốp nói. Ba iêu nó và bảo đem nó ra để cho anh thấy. Bà Đaria, bây giờ đem nó vào đi. Mời anh ngồi cạnh chiếc ấm. Ba tưởng tượng chúng ta, anh với tôi sống mãi như thế này, mỗi đêm chúng ta ngồi lại với nhau, không bao giờ rời nhau. Anh để ba nhìn anh: anh ngồi lại như thế này để ba trông thấy mặt anh. Ba iêu khuộn mặt anh quá chừng! Ba đã hình dung nó, khi ba đợi anh từ Mạc-tư-khoa. Về đây! Anh hỏi ba vì sao từ

https://tieulun.hopto.org

lâu không cho người kiếm anh. Đợi một lát rồi anh sẽ hiểu ngay.

— Phải chăng vì ông già đã chết, ba mới hở môi? lạ thật...»

Nói vậy, nhưng tôi không khỏi nhìn ông một cách trìu mến. Chúng tôi nói chuiện như đôi bạn, theo nghĩa cao quí và đầy đủ của chữ ấy. Ông đưa tôi đến đây để giải thích, kể chuiện cho tôi nghe và để biện minh... Thế mà chưa nói lời nào, mọi việc đã sáng tỏ và được biện minh rồi. Dù tôi có biết thêm gì về ông nữa, kết quả cũng đã đạt, cả hai chúng tôi đều hoan hỉ biết rõ điều đó và chúng tôi nhìn nhau.

Ông đáp: «Không, không phải vì ông già đã chết, không phải vì cái chết của ông ấy; có một sự việc khác cũng tác động trong cùng một chiều hướng... Xin Chúa ban phước lành cho giây phút này và cho cả đời chúng ta, bây giờ và mãi mãi! Thôi chúng ta nói chuiện. Ba cứ luôn luôn đi chệch ra ngoài, ba không chú tâm vào một việc gì, ba muốn nói một chuiện, nhưng lại lạc vào một vạn chi tiết bên lề... Thường là như vậy khi mà cõi lòng tràn đầy hân hoan... Thôi, ta nói chuiện; đã đúng lúc rồi; anh ôi, từ lâu ba rất iêu mến anh...»

Ông ngửa người tựa vào lưng ghế rồi một lần nữa, ông nhìn kĩ tôi từ đầu đến chân.

Tôi chìm ngập trong niềm hoan lạc, lập đi lập lại: «Thật lạ lùng! Nghe thật là kì cục.»

Nhưng, tôi còn nhớ, trên khuôn mặt ông, bỗng nhiên xuất hiện những nét vừa ưu phiền vừa cười cợt thường nhật mà tôi quá biết. Ông trở lại nghiêm trang và bắt đầu nói một cách hơi khó khăn.

https://tieulun.hopto.org

2

— ĐÔLGÔRUKI, này nhé: nếu ba gọi anh sớm hơn, ba biết nói gì với anh? Câu hỏi ấy là tất cả câu trả lời của ba.

— Ba muốn nói bây giờ ba là chồng của mẹ con và, là cha con, chứ trước kia ba không biết nói gì về vị trí xã hội của con? Có phải vậy không?

— Không phải chỉ có vậy. Có rất nhiều điều đáng lẽ ba bắt buộc không nói ra. Có rất nhiều chuiện buồn cười, nhục nhã nữa là khác, vì nó giống một trò xảo thuật hay một trò hề. Làm thế nào chúng ta có thể hiểu nhau, trong khi ba chỉ mới hiểu ba ngày hôm nay, lúc năm giờ chiều, đúng hai giờ trước khi ông Maka chết? Anh đang nhìn ba với một vẻ bỡ ngỡ đau khổ phải không? Anh đừng lo: ba sẽ giải thích sự việc ấy. Nhưng những gì ba đã nói đều hoàn toàn đúng: suốt một đời chỉ đi chu du đó đây và mang nặng hoài nghi, rồi bỗng nhiên, một ngày nào đó, lúc năm giờ chiều, mọi hoài nghi được giải đáp! Kể cũng tức phải không? Nếu việc này xảy ra cách đây không lâu, ba sẽ cảm thấy nhục nhã thật đó.»

Quả nhiên nghe ông nói, tôi vừa bỡ ngỡ, vừa đau đớn; tôi nhìn thấy nếp nhăn của ông Vécsilốp hằn lên rất rõ, nếp nhăn mà tôi không muốn trông thấy lại trong đêm ấy, sau những lời vừa nói ra. Đột nhiên tôi kêu lên:

— Trời ơi! Hôm nay, lúc năm giờ, ba có nhận gì của *nàng* phải không?

Ông nhìn tôi chăm chú và tỏ ra ngạc nhiên vì tiếng kêu và cũng có thể vì danh từ: «*nàng*» tôi đã dùng; ông nói với một nụ cười suy tư:

— Anh sẽ biết hết. Và dĩ nhiên ba sẽ không dấu một điều gì cần phải nói ra, bởi vì đó là lí do khiến ba đưa anh đến đây. Nhưng hãy để chuiện ấy về sau. Như anh thấy,

https://tieulun.hopto.org

từ lâu, ba biết rằng chúng tôi có những đứa con từ tuổi ấu thơ đã tự hỏi về gia đình của chúng, đã đau khổ vì hành vi xấu xa của cha chúng và vì hoàn cảnh của chúng. Ba để ý thấy những đứa bé lo lắng từ lúc ở nhà trường, lúc bây giờ ba nghĩ rằng sở dĩ như vậy là vì chúng quá ganh tị. Sau đó chính ba cũng vào hạng những đứa bé ấy... nhưng xin lỗi, ba đãng trí kinh khủng. Ba chỉ muốn nói rằng ba luôn luôn lo ngại cho anh, hầu như suốt thời kì này. Ba vẫn luôn luôn thấy anh như những đứa bé kia, nhưng có ý thức đầy đủ về tài năng của mình và ẩn mình trong cô đơn. Ba cũng như anh vậy, không bao giờ ba thương bọn bạn của ba. Khốn thay cho bọn trẻ ấy, chúng chỉ biết cậy vào sức lực và ước mơ của chúng, chúng say mê những gì đẹp đẽ quá sớm và chúng quá hẳn học; đúng là «hẳn học.» Nhưng thôi, ba lại lạc đề... Trước khi bắt đầu iêu mến anh, ba đã trông thấy anh với những giấc mơ của một người cô độc, không giao du với ai hết... Nhưng thôi, quả thật ba quên ba đang muốn nói gì... tuy vậy, cũng cần nói những điều ấy. Trước kia, trước kia, ba biết nói gì với anh? Bây giờ ba thấy anh nhìn ba và ba biết đó là *con ba* đang nhìn ba. Mới hôm qua đây, ba không thể tin rằng một ngày nào đó như ngày hôm nay, ba lại ngồi nói chuiện với con ba.»

Ông trở nên vô cùng xa vắng, nhưng đồng thời cũng có vẻ xúc động sâu xa.

— Giờ đây con không cần mộng mơ nữa, giờ đây con chỉ cần có ba là đủ? Con sẽ theo ba! Tôi nói, bộc lộ tất cả tâm can.

— Theo ba? Nhưng chính lúc này, ba không còn chu du nữa, chính ngày hôm nay anh đến trễ. Ngày hôm nay, hồi chót đã kết thúc, màn đã hạ. Hồi chót ấy đã kéo dài rất lâu. Nó đã bắt đầu từ lâu lắm rồi, lúc ba bỏ trốn lần sau cùng ra ngoại quốc. Lúc bấy giờ, ba từ bỏ tất cả, và

https://tieulun.hopto.org

anh cũng nên biết, lúc bấy giờ ba từ bỏ mẹ anh, ba có tuiên bố, như thế với bà. Anh phải biết điều ấy. Ba giải thích với bà rằng ba đi luôn, không bao giờ bà thấy ba nữa. Tệ nhất là ba quên để tiền lại cho bà. Ba cũng không hề nhớ đến anh. Ba bỏ đi với ý định ở lại Âu-châu, anh ạ, và không bao giờ trở về. Ba định di cư hẳn.

Không đừng được, tôi nói:

— Ở nhà Hétzen? Ở làm công tác tuiên truiền ở ngoại quốc phải không? Chắc hẳn suốt đời ba tham gia vào một tổ chức bí mật nào đó?

— Không anh ạ, ba không tham gia một tổ chức bí mật nào cả. Ba đã thấy đôi mắt anh ngời sáng; ba iêu tiếng kêu la của anh. Không, ba đi chỉ vì buồn chán. Sau một cơn buồn chán bất thần. Đó là nỗi buồn chán của người quí tộc Nga, ba không thể tìm một danh từ nào thích hợp hơn. Nỗi buồn chán của người quí tộc Nga, giản dị chỉ có thể.

Tôi hồi hộp lắm nhắm: «Thế còn chế độ nô lệ... công cuộc giải phóng nhân dân?

— Chế độ nô lệ à? Anh tưởng ba tiếc rẻ chế độ nô lệ phải không? Rằng ba không chịu nổi việc giải phóng nhân dân? Anh ơi, không đâu, vả lại chính chúng tôi đã giải phóng cho họ. Ba di cư không chút oán hận. Ba vừa làm xong nhiệm vụ trung gian hòa giải, ba đã làm hết sức mình; ba đã cố sức một cách vô tư, và nếu ba bỏ đi, nào đâu phải vì chủ trương phóng khoáng của ba không được tưởng thưởng xứng đáng. Không người nào trong chúng tôi, nghĩa là những người như ba, được tưởng thưởng. Đúng ra ba bỏ đi vì khí khái hơn là vì ân hận, và anh nên tin rằng đối với ba, chưa đến lúc ba kết thúc cuộc đời ba bằng cái nghề thợ giày khiêm tốn. Trước hết ba là người quí tộc, và ba chết vẫn còn là quí tộc. Tuy nhiên không phải vì thế mà ba không buồn. Ở Nga có lẽ có một ngàn

https://tieulun.hopto.org

người như thế, không nhiều hơn, nhưng cũng đủ để cho tư tưởng ấy không mai một. Chúng tôi là những người nêu cao tư tưởng ấy. Anh ạ, ba nói đây với anh với hi vọng kì lạ là anh hiểu chuiện khó hiểu này. Ba bảo anh đến đây không phải vì bốc đồng: từ lâu ba đã mơ đến những điều ba sẽ nói với... anh, vâng, nói với anh... Vả lại... vả lại...

— Không, không, xin ba cứ nói. Nhìn mặt ba, con biết ba thành thực. Thế Âu-châu chưa làm cho ba sống lại hay sao? Nỗi «buồn chán của người qúí tộc» nơi ba là cái gì? Xin lỗi ba, nhưng con chưa hiểu.

— Anh hỏi Âu-châu đã làm ba sống lại chưa? Nhưng chính ba đi để chôn vùi nó kia mà!

Tôi ngạc nhiên lặp lại:

— Chôn vùi nó?

Ông cười:

— Anh Đôlgôruki thân, bây giờ tâm hồn ba đã mềm iều và trí óc ba đã rối rắm. Không bao giờ ba quên những ngày ba vừa đến Âu-châu. Trước đó ba đã sống ở Âu-châu nhưng lúc bấy giờ là vào một thời kì đặc biệt; chưa bao giờ ba đặt chân lên đó với một nỗi buồn vô vọng cũng như với một tình thương rạt rào như vậy. Ba kể cho anh nghe một trong những cảm tưởng đầu tiên, một giấc mơ của ba, một giấc mơ đích thực.

— Cũng lại ở nước Đức. Ba vừa từ giã thành phố Đrésđơ; vì vô ý nên ba đi qua trạm đổi xe và ba lọt vào một đường khác. Người ta bắt ba xuống; lúc ấy hơn hai giờ chiều, trời trong sáng. Chỗ ấy là một đô thị nhỏ của nước Đức. Người ta chỉ cho ba một khách sạn. Vì phải đợi chuiến xe lửa sau mười một giờ đêm mới đến. Ba rất thích thú vì chuiện phiêu lưu này bởi không gì gần hết. Ba đi lang thang, ba là một kẻ lang thang. Khách sạn nhỏ và xấu, nhưng chìm ngập trong cây lá và những bồn hoa, như thường thấy ở xứ ấy. Người ta dành cho ba một phòng

https://tieulun.hopto.org

nhỏ; vì cả đêm ngồi trên xe, nên sau bữa ăn trưa, vào khoảng bốn giờ chiều, ba ngủ thiếp đi.

— Rồi ba mơ thấy một chuiện hết sức bất ngờ vì chưa bao giờ có giấc mơ nào tương tự. Ở bảo tàng viện thành phố Đrésđơ, có một bức tranh của Clôtđơ Lôranh nhan đề là «Acê với Galatê,» nhưng ba cứ gọi là «Thời đại hoàng kim,» ba cũng không biết tại sao![1]. Trước kia ba đã xem bức tranh ấy rồi và bây giờ, cách đó ba ngày, ba lại để ý đến nó lúc đi qua. Vậy thì ba mơ thấy bức tranh ấy, không phải được vẽ ra, mà như một cảnh thật. Vả lại ba không biết đích xác ba thấy gì; như trong bức tranh, ba thấy một góc của quần đảo cách đây ba ngàn năm, những đợt sóng xanh biếc, và mơn trớn, những hải đảo, những tảng đá, một bãi biển đầy hoa, xa xa một cảnh trí thần tiên, một buổi tà dương quiến rũ... Không thể nào dùng lời tả nổi. Đó là nhân loại Châu-âu đang nhớ về nguồn gốc: ý nghĩ ấy khiến tâm hồn ba chứa chan tình phụ tử. Nơi ấy là địa đàng của nhân loại: các vị thần linh trên trời bước xuống hòa mình cùng người trần tục... Ôi! những người ấy đẹp làm sao! Họ thức dậy, rồi nằm ngủ sung sướng và vô tội; đồng cỏ, rừng cây vang dội tiếng ca hát cùng lời reo vui của họ; một nguồn sinh lực trinh bạch thừa thãi tan loãng thành tình iêu và hân hoan ngây dại. Mặt trời chiếm ngưỡng những đứa con kì diệu đang đắm mình trong ánh sáng ấm êm... Giấc mơ kì diệu, ảo giác tuiệt vời của nhân loại. Hoàng kim thời đại là một ảo mộng vô lí nhất, thế mà vì nó, bao nhiêu người đã hi sinh tất cả cuộc đời và công sức, vì nó mà các nhà tiên tri đã chết hoặc đã bị giết, không có nó, các dân tộc không còn muốn sống và cũng không thể chết! Ba đã cảm nghĩ như vậy trong giấc mơ; lúc thức dậy với cặp mắt đẫm lệ, hình như ba còn thấy rõ ràng những tảng đá với mặt biển, ánh nắng nghiêng nghiêng của buổi tà dương. Còn nhớ, ba rất sung sướng,

https://tieulun.hopto.org

Một niềm hân hoan chưa từng thấy xuiên qua tim ba đến đau đớn; đó là tình iêu nhân loại. Lúc bấy giờ trời đã tối hẳn; qua các lá cành trên các chậu hoa để ở cửa sổ, một tia sáng nghiêng nghiêng đập vào tấm kính và người ba chìm trong ánh sáng. Thế là, anh ơi, thế là buổi chiều tà ngày đầu tiên của nhân loại Âu - châu trong giấc mơ của ba, khi ba thức giấc, đã bỗng nhiên biến thành sự thật, một buổi chiều tà của một ngày cuối cùng của nhân loại Âu-châu! Lúc ấy trên khắp thế giới, vang lên hồi chuông truy điệu. Ba không chỉ nói đến chiến tranh, đến việc hỏa thiêu cung điện Tuylơri[1]... Ba biết rằng dù không có các biến cố ấy, không sớm thì muộn tất cả đều sẽ không còn, tất cả bề mặt của cựu thế giới Âu-châu. Tuy nhiên, là một người Âu-châu gốc Nga, ba không thể chấp nhận điều đó. Vâng, người ta vừa hỏa thiêu cung điện Tuylơri... Ồ, anh hãy iên tâm, ba biết như vậy là «hợp lí». Và ba cũng hiểu rõ sức mạnh không cưỡng nổi của ý nghĩ thông thường,

Bạn ơi, ba đi lang thang và ba biết rõ rằng ba chỉ nên giữ im lặng và đi lang thang... Tuy thế ba cũng buồn. Bởi vì, con ơi, ba không thể không tôn trọng dòng dõi quí tộc của ba. Hình như anh cười phải không?

Tôi đáp với một giọng thầm thía: «Không, con không cười. Con không cười chút nào hết; ảo ảnh thời đại hoàng kim của ba đã làm con xao xuiến và xin ba tin rằng con đã bắt đầu hiểu ba. Nhưng điều con sùng sướng nhất là ba rất tự trọng. Con không bao giờ ngờ ba được như vậy.

Anh ơi, ba đã nói ba thích nghe những lời nhận xét của anh».

Ông mỉm cười trước cái ý kiến ngây thơ của tôi. Rồi ông đứng lên, và bất giác đi qua đi lại trong phòng. Tôi cũng đứng dậy. Ông tiếp tục nói bằng ngôn ngữ kì lạ của ông, nhưng với một vẻ suy tư cao độ.

https://tieulun.hopto.org

3

VÂNG con ơi, ba xin lặp lại, ba không thể không tôn trọng dòng dõi quí tộc của ba trên đất nước chúng ta, qua bao nhiêu thế kỉ, đã được tạo lập một loại văn minh cao quí, đặc biệt, không tìm thấy ở một nơi nào khác trên thế giới: ấy là ý chí chịu đựng đau khổ cho thiên hạ. Đó là văn minh Nga, nhưng vì nó được rút ra từ hạng người trí thức nhất của dân tộc Nga, nên ba được hân hạnh thuộc vào nền văn minh ấy. Nó chứa đựng tương lai của nước Nga. Có lẽ chúng tôi chỉ độ một ngàn người, có thể nhiều hơn, có thể ít hơn, nhưng tất cả nước Nga chỉ sống đến bây giờ là để un đúc ra ngàn người ấy. Người ta sẽ cho là ít, sẽ bực tức tại sao chỉ vì một ngàn người ấy mà phải tiêu hao bao nhiêu thế kỉ và bao nhiêu triệu người. Theo ba, không phải là ít.»

Tôi theo dõi ông nói một cách khó khăn. Tôi thấy hiện ra niềm tin và xu hướng của cả một đời người. «Ngàn người» ấy đã phản bội ông ấy hoàn toàn! Tôi cảm giác rằng ông nói nhiều như vậy là do một sự xúc động từ bên ngoài. Ông nói với tôi những lời nồng nhiệt ấy là vì ông thương tôi, nhưng tôi vẫn không biết lí do tại sao thình lình ông nói và tại sao ông muốn nói với tôi.

— Ba di cư ra nước ngoài, ông nói tiếp và ba không tiếc những gì ba để lại. Khi ba còn ở nước nhà, ba đã đem tất cả tâm lực ra phục vụ cho nước Nga: khi đã đi rồi, ba tiếp tục phục vụ bằng cách nới rộng tư tưởng của ba. Như thế, ba phục vụ vô cùng hữu hiệu hơn là nếu ba chỉ là một người Nga mà thôi, cũng như người Pháp chỉ là người Pháp, người Đức chỉ là người Đức. Người Âu-châu

https://tieulun.hopto.org

không bao giờ hiểu điều ấy. Âu-châu đã đào tạo mẫu người quí phái Pháp, Anh, Đức, nhưng hầu như chưa biết gì về mẫu người tương lai. Và ba tin rằng họ chưa muốn biết gì hết. Điều ấy dễ hiểu: họ không tự do, còn chúng ta thì được tự do. Chỉ có một mình ba ở Âu-châu, mang theo nỗi buồn chán của người Nga, là được tự do mà thôi.

— Bạn nên để ý đến một điểm kì lạ: mỗi người Pháp có thể vừa phục vụ nước Pháp, vừa phục vụ nhân loại; nhưng với điều kiện là phải còn là người Pháp, người Anh, người Đức cũng vậy.

Cho dù ở Âu-châu ba không làm gì, cho dù ba chỉ đến Âu-châu để đi lang thang (và ba biết ba đến đó chỉ vì vậy), nhưng ba đến đó với tư tưởng của ba, với lương tâm của ba là đủ rồi. Ba đã mang đến đó nỗi buồn chán của người Nga. Ồ, không phải ba sợ vì lúc ấy có mấu đồ, cũng không phải vì cung điện Tuylơri, mà vì những sự việc xảy ra về sau, họ còn phải đánh nhau lâu nữa, bởi lẽ họ là người Pháp, là người Đức quá khích, và vì họ chưa đóng trọn vai trò của họ. Trước đó, ba tiếc rẻ các cuộc phá hoại. Đối với người Nga, Âu-châu cũng quí như nước Nga; ở đó mỗi viên đá đều dịu mát và thân thiết. Âu-châu cũng là tổ quốc của chúng ta không kém gì nước Nga. Hơn là khác! Không thể nào iêu nước Nga hơn ba, nhưng không bao giờ ba tự trách đã tìm thấy thành Vơni La-mã hay Ba-lê, các kho tàng khoa học và nghệ thuật tất cả lịch sử đáng mến hơn nước Nga, của các thành phố ấy. Ồ, người Nga iêu quí những viên đá cổ kính của các nước, những kì quan thắng cảnh của cựu thế giới, các mảnh vụn của những phép lạ thiêng liêng; đối với chúng ta tất cả những thứ ấy lại quí hơn là đối với họ! Bây giờ họ đã có những tư tưởng và những tình cảm khác, họ đã thôi không còn quí những tảng đá cổ xưa nữa...

https://tieulun.hopto.org

https://tieulun.hopto.org

Thú thật, khi nghe ông nói tôi xúc động vô cùng; cả giọng nói của ông cũng làm tôi kinh hãi, mặc dù tôi không khỏi ngạc nhiên vì các ý kiến của ông. Thình lình tôi nghiêm giọng đưa ra nhận xét:

— Ba vừa nói: «Nước Chúa...» Con được biết ở bên ấy ba làm nhà truiền giáo, ba có mang xiềng xích phải không?

Ông mỉm cười: «Hãy gác chuiện xiềng xích của ba lại, vì là một vấn đề khác hẳn. Thời kì ấy, ba chưa thuiết giáo gì cả, nhưng quả ba buồn chán vì đấng Thượng-đế của họ. Họ vừa tuiên bố chủ thuiết vô thần[1], chỉ có một nhóm người trong bọn họ, nhưng điều này không quan trọng; đó là những người tiền đạo đầu tiên nhưng là bước đầu trong *công cuộc thực hành*, điều ấy mới là nghiêm trọng. Họ cho như vậy là thuận lí: thế nhưng thuận lí khi nào cũng đi với buồn chán. Ba thuộc về một nền văn minh khác và lòng ba không chấp nhận điều ấy. Ba không chịu nổi sự vô ơn bạc nghĩa đối với một tư tưởng họ đã bỏ rơi, những tiếng huít sáo phản đối, những nắm bùn họ ném ra. Những hành động của phường đóng giày ấy làm ba phát sợ. Vả chăng, thực tế bao giờ cũng nặc mùi giày dép, cho dù người ta hướng về lí tưởng một cách vẻ vang và ba phải biết điều đó; tuy nhiên ba là một mẫu người khác hẳn: ba được tự do lựa chọn, còn họ thì không. Ba đã khóc, ba khóc cho họ, ba khóc cho tư tưởng cũ và có lẽ đó là những giọt lệ thành thật, không lời lẽ hoa mĩ.

Tôi hoài nghi nên hỏi lại: «Ba tin vững chắc vào Thượng đế đến thế ư?»

— Bạn ạ, đó là câu hỏi có lẽ thừa. Cứ cho là ba không tin tưởng nhiều đi, ba cũng không thể không luiến tiếc một tư tưởng. Nhiều lúc ba không thể tưởng tượng

làm thế nào con người có thể sống thiếu Thượng đế. Lòng ba luôn luôn đáp rằng không thể được; nhưng trong một thời kì nào đó, có thể được chăng... Đối với ba, chắc chắn thời kì ấy sẽ tới; tuy nhiên lúc ấy sẽ có một bối cảnh khác...

— Bối cảnh ấy như thế nào?

Đành rằng ông có cho tôi biết ông rất sung sướng; dĩ nhiên, lời lẽ ông mang nhiều phấn khởi; tôi hiểu đại khái ông đã nói với tôi như vậy. Vì tôn trọng ông, dĩ nhiên tôi không dám ghi lại trên giấy trắng mực đen tất cả những gì chúng tôi nói lúc bấy giờ; tuy nhiên một vài nét ông cho tôi biết về bối cảnh ấy cũng cần được ghi lại đây. Nhất là tôi luôn luôn thắc mắc về các «xiềng xích» nên tôi muốn được sáng tỏ: vì vậy tôi đặc biệt chú ý. Nhiều ý kiến huyền hoặc và hết sức kì lạ do ông nói ra ngày hôm ấy được khắc sâu vĩnh viễn trong tâm khảm tôi.

— Bạn ạ,» ông bắt đầu với một nụ cười suy tư, «ba tưởng tượng bây giờ, cuộc đấu tranh đã chấm dứt và chiến tranh đã lắng dịu. Sau những lời nguyền rủa, những đống bùn được ném ra, và những hồi còi, tình hình tạm yên, con người trở thành cô độc như họ mong muốn: tư tưởng vĩ đại trước kia đã từ bỏ họ; nguồn sinh lực lớn lao đã nuôi dưỡng và sưởi ấm họ giờ đã rút đi, như mặt trời uy nghi quiền rũ trong bức tranh của Clôtđơ Lôranh, nhưng bây giờ là ngày cuối cùng của nhân loại. Và bỗng nhiên con người hiểu rằng họ hoàn toàn cô độc, họ cảm thấy bị bỏ rơi như đứa trẻ mồ côi. Con ơi, không bao giờ ba có thể nghĩ con người bạc bẽo và ngu si. Những con người trở thành côi cút sẽ xích lại gần nhau, gắn bó hơn, thân ái hơn; họ sẽ nắm tay nhau vì từ nay họ hiểu rằng họ là tất cả cho nhau. Lúc ấy, tư tưởng vĩ đại về sự bất diệt sẽ tan biến và cần được thay thế; tất cả tình yêu vô biên đối với đấng bất diệt sẽ hướng về tạo vật, thế giới,

https://tieulun.hopto.org

nhân loại, cỏ cây. Họ sẽ say mê cuồng nhiệt quả đất với cuộc sống, và trong chừng mức họ dần dần ý thức tình trạng tạm thời và chung cuộc của họ, họ sẽ cảm thấy một tình iêu đặc biệt, khác hẳn trước kia. Họ sẽ chú ý và phát giác trong tạo vật các hiện tượng và các bí quiết bất ngờ, bởi vì họ sẽ nhìn với một nhãn quan mới, nhãn quan của một người nhìn người iêu. Họ sẽ thức tỉnh và sẽ vội vã hôn nhau, hối hả iêu nhau bởi vì họ biết cuộc đời của họ là phù du và họ chỉ còn có bấy nhiêu.

Mỗi đứa trẻ sẽ biết và cảm thấy rằng mỗi người lớn trên quả đất này là một người cha và một người mẹ của nó. Mỗi người sẽ nhìn mặt trời lặn, tự bảo: «Ước gì ngày mai là ngày cuối cùng của đời ta; ta sẽ chết, nhưng cần gì: tất cả mọi người sẽ còn lại, rồi con cháu họ cũng sẽ còn lại»— ý nghĩ thiên hạ sẽ còn lại, tiếp tục iêu nhau và âu lo cho nhau, thay thế ý nghĩ sẽ gặp nhau ở bên kia thế giới. Ồ, họ sẽ vội vã iêu nhau biết bao, để xoa dịu nỗi sầu bao la trong lòng họ. Họ sẽ kiêu ngạo và gan dạ đối với bản thân họ, nhưng rụt rè đối với kẻ khác; mỗi người sẽ lo sợ cho cuộc sống và hạnh phúc của người khác. Họ sẽ trìu mến nhau, và sẽ không hổ thẹn như bây giờ, họ sẽ vuốt ve nhau như những đứa trẻ. Gặp nhau, họ sẽ nhìn nhau bằng ánh mắt sâu xa và đầy thông cảm, chứa chan tình iêu và sầu muộn.

Đột ngột ông dừng lại, mỉm cười:

— Anh ạ, chuiện ấy chỉ là tưởng tượng, lại không có vẻ thực chút nào; nhưng ba vẫn thường mơ tưởng đến nó vì ba không thể sống thiếu nó, hay không nghĩ đến nó. Ba không nói đến đức tin của ba; đức tin của ba không lớn; ba là triết nhân theo tự nhiên thần giáo, như số ngàn người kia, nhưng... điều đặc biệt nhất là ba luôn luôn kết thúc bức tranh của ba bằng ảo ảnh: «Chúa Kitô trên bể

https://tieulun.hopto.org

Baltic[1]. Ba không thể sống thiếu Chúa. Ba không thể không thấy người giữa những con người trở thành côi cút. Chúa đến với họ, đưa tay ra và nói: «Làm sao các người quên tôi được?» Thế rồi tấm vải che mắt mọi người rơi xuống và tiếng thánh ca hứng khởi của mùa phục sinh mới mẻ và cuối cùng vang dội khắp nơi...

— Thôi gác chuiện ấy lại bạn ạ; chuiện «xiềng xích» của ba là một điều nhảm nhí: đừng lo ngại về chuiện ấy. Một điều này nữa: anh biết ba ăn nói rất dè dặt ngại ngùng; nếu ba nói nhiều là do những cảm tình nào đó và vì ba ngồi với anh; không bao giờ ba nói gì với người khác. Ba nói thêm như vậy để anh iên tâm.»

Dù sao tôi vẫn cảm động; tôi rất sợ người ta nói dối, nhưng đây không phải vậy và tôi hết sức sung sướng nhận thấy rõ ràng ông ấy quả thật bị nỗi buồn chán giày vò, ông đang đau khổ và chắc chắn ông iêu nhiều: đó là điều khiến tôi cảm động. Tôi hặng hái nói lên ý nghĩ ấy. Thình lình tôi nói thêm:

— Nhưng ông biết không, hình như mặc dù buồn chán, thời kì ấy, ông vô cùng sung sướng phải không?»

Ông bật cười vui vẻ:

— Hôm nay anh nhận xét rất đúng. Vâng, thời kì ấy ba sung sướng, vả lại với một nỗi buồn chán như vậy, làm sao ba có thể khổ được? Trong số một ngàn người ấy, không có ai tự do và sung sướng hơn một kẻ lang thang vừa là người Nga vừa là người Âu-châu. Ba nói không phải để mà cười, chuiện này rất đứng đắn. Vâng, ba không bao giờ đánh đổi nỗi buồn chán để tìm lấy bất cứ một thứ hạnh phúc nào. Vì thế ba luôn luôn sung sướng, bạn ạ, sung sướng cả đời. Và cũng chính trong hoan lạc ba đã iêu mẹ anh lần đầu tiên trong đời ba.

Đúng vậy. Đi lang thang và buồn chán, bỗng nhiên ba iêu mẹ anh hơn bao giờ hết, và ba liền cho người đi

https://tieulun.hopto.org

tìm bà.

— Ồ, xin ba kể cho con nghe chuiện ấy. Xin hãy nói về mẹ con.

— Chính vì vậy mà ba cho gọi anh, và anh biết không — ông mỉm cười vui vẻ — ba sợ rằng anh nghĩ ba không cần đến mẹ anh nữa, để chạy theo Hétzen hay nuôi một âm mưu nào đó.

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG TÁM

I

Vì chúng tôi thức quá khuia để nói chuiện, nên tôi không thuật lại tất cả những gì đã được nói ra, nhưng chỉ kể lại những gì đã giải tỏa một điểm bí ẩn của đời ông.

Tôi xin bắt đầu kể lại chuiện này: theo tôi không có gì đáng ngờ về tình iêu của ông đối với mẹ tôi, nếu ông bỏ mẹ tôi và xa lìa mẹ tôi để đi ra nước ngoài là vì ông quá buồn chán hoặc vì một lí do nào tương tự như vậy, việc ấy thường xảy ra cho mọi người trên thế gian này, nhưng vẫn khó giải thích. Ở ngoại quốc một thời gian, ông lại nhớ thương mẹ tôi và cho người về tìm. Người ta có thể cho đó là một sự «ngông cuồng», nhưng theo tôi thì khác: theo tôi, trong việc này, có cả những gì nghiêm trọng nhất trong cuộc đời của một người, mặc dù có lẫn lộn nhiều thứ đã bị pha trộn mà tôi cho rằng tất nhiên phải có. Nhưng tôi tin chắc rằng nỗi buồn chán Âu-châu của ông không còn nghi ngờ gì nữa, nó không phải bằng mà vô cùng lớn hơn tất cả các hoạt động thực tiễn hiện nay, như công cuộc xây cất đường xe lửa chẳng hạn. Trong tình iêu nhân loại của ông, tôi nhận thấy một tình cảm vô cùng chân thật và sâu xa, không chút giả dối; và trong tình iêu mẹ tôi, có một cái gì hết sức vững chãi, tuy rằng có phần kì dị: Những ngày ở nước ngoài, trong «buồn chán và hạnh phúc», và tôi có thể thêm, trong cô đơn như một nhà tu ép xác nhất (điều đặc biệt này do bà Tatiana cho tôi biết về sau) ông bỗng nhiên nhớ về mẹ tôi; chính ông nhớ «đôi má trũng» của mẹ tôi và ông cho tìm bà lập tức.

«Bạn ơi— ông bất giác nói câu này,— thình lình ba

https://tieulun.hopto.org

cảm thấy, con người có lương tri và có lí trí, mà chỉ phục vụ cho tư tưởng của mình, không thể nào chu toàn bổn phận của mình là phải làm cho ít nhất là một người được sung sướng một cách thực tế.

Tôi bỡ ngỡ hỏi:

— Thế là nguiên nhân của mọi việc là một tư tưởng hết sức sách vở như vậy hay sao?

— Không phải là một tư tưởng sách vở. Thực ra có lẽ là vậy cũng nên. Tất cả đều pha trộn lẫn nhau: Ba iêu mẹ anh thật sự iêu chân thành, không hề theo sách vở. Một khi ba đã tìm thấy tư tưởng ấy nếu ba không iêu bà như vậy, ba đã không cho người đi tìm, mà ba đã «đem lại hạnh phúc» cho bất cứ người đàn ông hay người đàn bà Đức nào đó. Còn nói trong đời mình bắt buộc phải đem lại hạnh phúc ít nhất cho một người, thì trên thực tế, nghĩa là hiển nhiên, ba đã nêu lên thành giáo điều cho mọi người trí thức, i như là ba ra một đạo luật hoặc một nghĩa vụ cho mọi nông dân, trong đời mình, phải trồng một thứ cây vì lẽ nước Nga bị nạn phá rừng; vả lại, một cây quá ít, phải ra lệnh trồng mỗi năm một cây. Một người siêu việt và trí thức quay lưng lại cuộc sống hằng ngày sẽ trở thành lố bịch, bất thường và lạnh lùng và ba có thể nói thẳng là khờ dại, dĩ nhiên là trong đời sống thực tế nhưng riết rồi cũng đến trong tư tưởng của người ấy. Như thế, bổn phận lo lắng đến đời sống thực tế và đem lại hạnh phúc thực sự ít nhất cho một người, trước tiên sẽ chữa trị và làm mát lòng người ân nhân. Về phương diện lí thuiết, thật là lố bịch, nhưng nếu điều ấy đi vào thực tế và trở thành tập quán, thì sẽ không nhảm nhí lắm đâu. Chính ba đã đem ra thí nghiệm: mỗi khi ba bắt đầu trình bày ý nghĩ về một giáo điều mới,— lúc đầu dĩ nhiên để đùa — ba hiểu ngay rằng mối tình đối với mẹ anh âm ỉ trong lòng ba, thật là vô cùng rộng lớn. Trước đó, ba không hề biết ba iêu bà ấy.

https://tieulun.hopto.org

Trong lúc sống với bà, ba chỉ tìm thấy vui thú khi bà còn đẹp; về sau ba thay đổi thất thường. Chỉ khi ở Đức ba mới hiểu rằng ba iêu bà. Vì iêu nên ba không còn nhớ đôi má trũng của bà, đôi má ấy đôi khi ba nghĩ đến mà lòng nghe nhói đau, đau thật sự, đau trong thể chất. Bạn ơi, có những kỉ niệm đau đớn làm cho chúng ta đau khổ thật; nó hiện diện trong mỗi chúng ta hay gần như thế, tuy nhiên ta quên nó đi; nhưng có khi bỗng nhiên chúng ta nhớ lại, lắm lúc chỉ một nét nào đó thôi, nhưng rồi không thể quên được. Thế là ba nhớ lại muôn ngàn chi tiết nuộc sống của ba với Sôfia; về sau, các chi tiết ấy tự động trở lại và cùng một lúc chế ngự ba; khiến ba có thể chết vì lo âu trong khi ba chờ bà đến. Nhưng ba ái ngại nhiều nhất khi nhớ lại bà luôn luôn hạ mình trước mặt ba, bà luôn luôn tự cho mình vô cùng kém hơn ba về tất cả mọi phương diện, kể cả về phương diện vật chất, anh có thể tưởng tượng được, như vậy không? Mỗi khi ba nhìn bàn tay và các ngón tay của bà không chút gì quí phái, bà cảm thấy xấu hổ và đỏ mặt. Bà không chỉ hổ thẹn vì các ngón tay, mà còn vì cả con người của bà, tuy ba iêu sắc đẹp của bà. Bà luôn luôn e thẹn đến như man dại. Điều khó chịu là trong sự e thẹn ấy, lại có thoáng một vẻ gì sợ sệt. Tóm lại, trước mặt ba, bà tự coi như không có hoặc là hầu như không đàng hoàng. Đành rằng lúc đầu ba tưởng bà coi ba như chúa tể và e sợ ba nhưng sự thật không phải như vậy. Thế nhưng, hơn ai hết, bà hiểu rõ các khuiết điểm của ba, và trong đời ba ba chưa gặp một người đàn bà nào có được một tâm hồn tinh tế và minh mẫn hơn. Lúc đầu, khi bà còn đẹp, ba bắt bà trang điểm, bà tỏ ra rất khổ sở. Đó là vì tự ái, nhưng còn một cảm nghĩ nữa khiến bà dễ tức giận: bà hiểu rằng không bao giờ bà trở thành một mệnh phụ phu nhân và bà chỉ trở thành lố lăng khi bà mặc i phục ngoại quốc. Là đàn bà ,bà không muốn ăn mặc lố lăng, bà hiểu rằng mỗi người

https://tieulun.hopto.org

đàn bà có một cách ăn mặc riêng, điều mà hàng ngàn, hàng vạn người đàn bà khác không bao giờ hiểu được; họ chỉ cần hợp thời trang, thế là đủ! Bà sợ ba nhìn bà với vẻ chế nhạo. Nhưng đau khổ nhất là những lúc ba nhớ lại ánh mắt ngạc nhiên vô cùng của bà mỗi khi bà nhìn ba trong thời gian chúng tôi sống chung: ba cảm thấy bà hiểu rất rõ số phận của bà cũng như tương lai đang chờ đợi bà, đến nỗi chính ba cũng ái ngại, tuy rằng, ba xin thú thật, ba ít đàm đạo với bà và vẫn giữ thái độ cao đạo với bà. Anh biết không, trước kia không phải bà luôn luôn sợ sệt và man dại như ngày nay, bây giờ đây, có khi thình lình bà trở nên tươi vui và đẹp ra như một thiếu phụ hai mươi tuổi; nhưng lúc còn trẻ, đôi khi bà thích nói chuiện và cười đùa, dĩ nhiên là trong vòng người thân với bà, với người ăn kẻ ở, với người quiến thuộc: Mỗi khi bất chợt ba bắt gặp bà cười, bà liền đỏ mặt và nhìn ba sợ sệt! Một ngày nọ, không lâu trước khi ba đi ngoại quốc, hay đúng hơn gần trước hôm ba từ biệt bà, ba vào buồng của bà và trông thấy bà một mình, không may vá, đang chống tay lên bàn trầm tư mặc tưởng. Ít khi bà vô công ngồi rồi như vậy. Trước đó, lâu rồi, ba không âu iếm bà. Ba kiễng chân đi nhè nhẹ lại bên bà rồi thình ba ôm hôn bà... Bà giật mình: không bao giờ ba quên nỗi say đắm, sung sướng hiện trên mặt bà; rồi đột nhiên bà lại đỏ mặt và đôi mắt chớp sáng lên. Anh có biết ba thấy gì trong ánh mắt ấy không? «Anh bồ thí cho em chỉ có thế». Ba khóc nức nở như một người mắc chứng ưu uất, bà bảo rằng ba làm bà sợ; ba đã suy nghĩ rất nhiều về thái độ của bà. Nói chung, các kỉ niệm ấy rất đau lòng, bạn ạ. Cũng như trong tác phẩm của các đại văn hào: trong thi ca của họ, đôi khi có những đoạn ai oán đến nỗi suốt đời mỗi lần nhớ lại là ta cảm thấy xót thương; chẳng hạn mẫu độc thoại cuối cùng của Ôtenlô, Ơgien đang quì dưới chân Tatiana[1], hoặc cuộc gặp gỡ giữa tên cướp vượt

https://tieulun.hopto.org

ngục với đứa bé gái, trong đêm lạnh, bên cạnh cái giếng trong quiển *Những kẻ khốn nạn* của Victo Huygô; tim ta như bị đâm một lần, rồi vết thương cứ còn mãi mãi. Ồ, ba trông đợi Sôfia quá chừng và mong mỏi được sớm ôm nàng trong vòng tay. Ba hồi hả suy nghĩ cả một chương trình cho một cuộc sống mới: ba định cố gắng một cách có qui củ đánh tan dần dần trong tâm tư bà nỗi lo sợ bất hủ của bà đối với ba, làm cho bà hiểu phẩm giá của bà, không những thế bà còn cao quí hơn ba nhiều. Ồ, ngay lúc ấy ba biết rõ ràng mỗi lần xa cách nhau, ba luôn luôn bắt đầu iêu mẹ anh và mỗi lần gặp lại nhau, ba trở nên nguội lạnh: nhưng lúc bấy giờ, còn có chuiện khác nữa.»

Tôi ngạc nhiên; một câu hỏi xuiên qua đầu óc tôi: «Thế còn *bà kia?*»

Tôi dè dặt hỏi: «Thế rồi cuộc gặp gỡ đã diễn ra như thế nào?»

— Lúc ấy à? Không có gặp gì hết. Khó khăn lắm bà mới đến Kơnítbé rồi ở lại đó, trong khi ba ở trên bờ sông Ranh. Ba không đi tìm bà, ba cho người nói bà hãy ở đó chờ ba. Sau lâu chúng tôi mới gặp nhau, ồ, lâu lắm, khi ba đến xin phép bà để cưới vợ.»

2

TÔI chỉ ghi lại đây những điểm chính của câu chuiện, nghĩa là những gì tôi còn nhớ. Vả lại chính ông cũng nói không mạch lạc. Khi đến đoạn này, những điều ông nói ra bỗng trở thành mười lần rời rạc, lộn xộn.

Ông gặp Catơrin do một sự tình cờ, ngay khi ông chờ mẹ tôi, trong giây phút chờ đợi nóng nẩy nhất. Họ đang ở trên bờ sông Ranh, trong mùa nước suối. Chồng của Catơrin đau gần chết, hay ít nữa các i sĩ đã hết đường cứu

https://tieulun.hopto.org

chữa. Ngay buổi gặp gỡ đầu tiên, ông đã xúc động: ông như bị bùa mê. Quả là định mệnh. Xin để ý rằng bây giờ trong lúc ghi chép và nhớ lại tất cả chuiện ấy, tôi còn nhớ ông không bao giờ dùng chữ «iêu» hay «say mê». Còn chữ «định mệnh» thì tôi nhớ ông có dùng.

Và quả thật là một định mệnh. Ông không muốn như vậy, «ông không muốn iêu». Không biết tôi có thể giải thích rõ ràng hay không; nhưng tâm hồn ông đã phẫn uất vì việc ấy đã xảy đến cho ông. Cuộc gặp gỡ bỗng chốc đã hủy diệt những gì là tự do trong ông, và ông đã bị ràng buộc vào một người đàn bà không có gì tương đồng với ông. Ông không muốn bị nô lệ vào đam mê. Bây giờ tôi xin nói thẳng thắn: Catơrin là mẫu đàn bà thượng lưu rất hiếm, có lẽ trong giới ấy không có ai như vậy. Đó là một mẫu đàn bà giản dị, ngay thẳng đến cực điểm. Tôi có nghe nói hay đúng hơn tôi được biết do một nguồn tin chắc chắn rằng nhờ đức tính ấy mà mỗi khi bà ta xuất hiện trong xã hội thượng lưu, mọi người đều chết mê, chết mệt (thường thì bà ta xa lánh hẳn). Trong buổi gặp gỡ đầu tiên ấy, dĩ nhiên ông Vécsilốp không tin bà ta có các ưu điểm ấy, mà tin ngược lại, nghĩa là bà làm điệu và giả bộ. Tôi xin kể lại đây— điều này đáng lẽ sẽ nói sau— nhận xét của bà ta về ông: bà ta quả quiết rằng ông không thể có một nhận xét khác về bà bởi lẽ một người sống theo lí tưởng, khi đụng chạm với thực tế, có xu hướng nghĩ rằng thiên hạ đều hết sức bẩn thỉu.» Tôi không biết điều ấy có đúng đối với các người sống theo lí tưởng, nói chung hay không, nhưng hoàn toàn đúng đối với ông ấy. Có lẽ tôi nên thêm ở đây nhận xét riêng của tôi, trong lúc nghe ông nói: tôi tự nhủ, ông iêu mẹ tôi bằng một tình iêu có thể nói nhân ái và bao la, hơn là một tình iêu đơn giản như người ta thường iêu đàn bà, và lần đầu tiên gặp người đàn bà mà ông iêu bằng tình iêu đơn giản, ông liền khước

https://tieulun.hopto.org

từ tình iêu ấy, có lẽ vì không quen. Có thể là một nhận xét sai lầm: và chăng tôi không nói cho ông nghe, vì như thế sẽ thiếu tế nhị; tôi tin chắc là ông đang ở tình trạng cần được nương tay: ông đang giao động; trong khi kể chuiện, nhiều lúc ông dừng lại, im lặng nhiều phút, đi tới đi lui trong phòng với vẻ mặt khó chịu...

Mẹ tôi rồi cũng biết uẩn khúc của ông; ồ, có thể rằng bà cố í làm điệu với ông; trong những trường hợp như vậy, đàn bà thanh khiết đến đâu cũng trở thành tục tằn đó là bản tính cố hữu của họ. Tất cả đi đến một sự đổ vỡ dữ dội và hình như ông muốn giết mẹ tôi; bà sợ ông và ông có thể giết bà lắm, «vì tất cả bỗng nhiên biến thành thù hận.» Tiếp theo là một thời kì hi hữu: thình lình ông có một í nghĩ lạ lùng: tự đàn áp bằng kỉ luật, «kỉ luật mà các tu sĩ thường dùng. Bằng phương pháp thực hành biện biến và qui củ, người ta vượt qua được í chí của mình bắt đầu bằng những việc buồn cười nhất và nhỏ nhặt nhất để đi đến chiến thắng hoàn toàn í chí của mình và trở thành tự do.» Ông nói thêm rằng đối các tu sĩ, đó là một việc làm nghiêm chỉnh, vì đã được xây dựng thành một khoa học bằng một ngàn năm kinh nghiệm. Điểm đặc biệt là sở dĩ í nghĩ dùng «kỉ luật» đến với ông không phải để xua đuổi Catơrin, mà vì ông hoàn toàn vững tin rằng từ nay thay vì iêu bà ta, ông sẽ thù ghét bà ta đến cực độ. Ông quá tin vào sự thù ghét ấy đến nỗi thình lình ông nghĩ ra việc si mê và cưới người con ghẻ của bà ta bị ông hoàng phản bội; ông vững tin vào mối tình mới mẻ này và ông đã làm cho cô gái ngu ngốc ấy iêu ồng không cưỡng nổi; trong những tháng cuối cùng của đời ông, tình iêu ấy đã đem cho ông hạnh phúc hoàn toàn. Tại sao, ông iêu cô gái ấy mà lại không nhớ đến mẹ tôi vẫn chờ ông ở Kơnítbé, điều ấy tôi không thể giải thích được... Trái lại, ông quên hẳn mẹ tôi, mà lại còn không gởi tiền để bà ấy sống nữa,

https://tieulun.hopto.org

nên mẹ tôi đã phải nhờ bà Tatiana cứu giúp; thế mà thình lình ông đi tìm mẹ tôi để xin phép cưới cô gái ấy, lấy cớ «cô vị hôn thê ấy không phải là đàn bà,» ồ, tất cả chuiện ấy chỉ là hình ảnh của một «con người sách vở», như Catơrin nhận định về sau này. Nhưng tại sao những «con người giấy» (nếu quả thật họ bằng giấy) lại có thể băn khoăn thành thật đến độ ấy và đã đi đến những thảm kịch như vậy? Tuy nhiên, đêm hôm ấy, tôi nghĩ khác, nên tôi đưa ra ý kiến sau đây:

— Tất cả trí óc, tất cả tâm hồn của ba đều do nỗi thống khổ và công cuộc tranh đấu của cả một đời người; trong khi bà ta được trời phú cho sự hoàn thiện một cách vô thường. Như thế là không công bằng... Chính đó là điều khiến người ta căm phẫn đối với đàn bà»— Tôi nói như vậy không phải để ông trông thấy tôi rõ hơn, mà tôi nói với tất cả nhiệt tình và căm tức nữa là khác.

«Hoàn thiện? Bà ta mà hoàn thiện? Bà ta không hoàn thiện tí nào cả!» Ông gần như ngạc nhiên về câu nói của tôi. «Bà ta là người đàn bà tầm thường nhất, lại là người đàn bà không ra gì... Nhưng bà ta bắt buộc phải hoàn thiện!»

— Tại sao lại bắt buộc?

— Bởi vì, khi có một quiền lực như vậy, bắt buộc bà ta phải hoàn thiện,» ông giận dữ kêu lên.

— Điều buồn nhất là hiện giờ ba bị giao động hết sức!» Câu nói ấy tôi không kềm giữ nổi.

«Hiện giờ? Giao động?» Ông vừa lập lại, vừa dừng lại trước mặt tôi với vẻ do dự. Bất chợt một nụ cười lặng lẽ, trầm ngâm dai dẳng làm rạng rỡ khuôn mặt ông, rồi ông đưa ngón tay lên như nghĩ ra một điều gì. Tiếp đó, như đã hoàn hồn, ông lấy trên bàn một phong thư đã bóc rồi, quăng ra trước mặt tôi:

«Đây anh đọc đi! Nhất định anh phải biết tất cả. Tại

https://tieulun.hopto.org

sao anh cứ để ba lục lọi những chuiện nhảm nhí cũ rích ấy? Chỉ tổ làm cho lòng ba bị dơ bẩn và bực bội!...»

Tôi không thể nào nói lên sự ngạc nhiên của tôi! Thư ấy do *bà ta* gửi cho ông, ngày hôm nay, vừa đến lúc năm giờ chiều. Tôi vừa đọc vừa run vì cảm động. Thư không dài, nhưng giọng thư thẳng thắn và thành thật quá đến nỗi khi đọc, tôi tưởng như thấy bà ta đứng trước mặt và nghe bà ta nói. Với lời lẽ vô cùng chân thật (và vì vậy nên khá cảm động) bà ta thú thật nỗi e sợ của mình và van ông «để cho bà ta iên». Cuối thư, bà tin cho ông biết bây giờ bà ta nhất định lấy Biôring. Từ trước đến nay, bà ta chưa hề viết thư cho ông.

Theo lời giải thích của ông, tôi hiểu như thế này.

Vừa đọc xong thư ấy, bỗng nhiên ông cảm thấy trong người một hiện tượng hết sức bất ngờ; suốt hai năm định mệnh, đây là lần đầu tiên ông không còn nhận thấy một chút oán hận nào đối với bà ta, cũng không chút xúc động nào như hồi trước, khi nghe đến tên Biôring là ông choáng váng ngay. Ông nói với một cảm tình sâu xa: «Bây giờ trái lại, ba hết lòng cầu chúc phước lành cho bà ta». Tôi rất thán phục câu nói ấy. Thế là những gì trong ông là đam mê, là đau khổ, đột nhiên tự động biến mất như một giấc mơ, một ám ảnh kéo dài suốt hai năm. Ngạc nhiên vì chính mình ông vội vã đi đến nhà mẹ tôi và đã đến đúng lúc bà vừa được *tự do*, khi mà ông già đã di tặng bà lại cho ông ngày hôm trước, lúc vừa qua đời. Hai sự trùng hợp ấy khiến ông thảng thốt. Một lúc sau, ông đi tìm tôi và không bao giờ tôi quên việc ông đã nghĩ ngay đến tôi.

Tôi cũng không quên buổi cuối đêm hôm ấy. Một lần nữa, con người ấy đã đột ngột thay đổi hoàn toàn. Chúng tôi ngồi với nhau mãi đến quá nửa đêm. Sau này, đúng lúc, tôi sẽ nói đến tác động của «cái tin» ấy đối với chúng tôi, giờ đây tôi chỉ có đôi lời lời kết luận về ông. Bây giờ

https://tieulun.hopto.org

nghĩ lại, tôi hiểu rằng điều mê hoặc tôi nhất lúc bấy giờ là thái độ khiêm nhường của ông đối với tôi, lòng chân thật rất thật trước mặt đứa con nít như tôi!» Quả là một sự mù quáng, nhưng đáng cảm tạ, ông nói. Nếu không mù quáng, chắc không bao giờ ba gặp lại trong lòng ba một cách hoàn toàn. Vĩnh viễn, vị hoàng hậu duy nhất, nạn nhân của ba, là mẹ anh.» Những lời lẽ hăng say ấy vì không kiềm chế nổi nên đã được thốt ra, tôi xin đặc biệt ghi lại, để dành về sau. Nhưng lúc ấy ông xâm chiếm và chi phối tâm hồn tôi.

Tôi còn nhớ sau đó chúng tôi vui như điên. Ông bảo đem rượu sâm banh lên, rồi chúng tôi uống mừng mẹ tôi và «tương lai». Ông tràn đầy sức sống, sẵn sàng để sống! Tuy nhiên chúng tôi vui như điên không phải vì rượu: mỗi người chỉ uống có hai li. Tôi không hiểu tại sao, nhưng vào cuối buổi, chúng tôi cười đùa không cản được. Chúng tôi nói những chuiện không đâu, ông kể các mẩu chuiện, tôi cũng vậy. Những tiếng cười và những mẩu chuiện hết sức vô thưởng vô phạt, không chút gì châm biếm, nhưng rất vui. Ông không muốn thả tôi. Ông lập đi lập lại: «Ở lại đã, hãy nán lại?» Và tôi ở lại. Ông bước ra để tiễn tôi; đêm đẹp quá, trời hơi giá lạnh.

Đến một ngã tư, trong khi bắt tay ông lần cuối, thình lình tôi hỏi ông hết sức bất ngờ: «Này ba, ba đã trả lời thư cho bà ta rồi chứ?»

— Không, chưa. Nhưng không can gì. Ngày mai, anh đến lại, đến sớm hơn... À, còn việc này nữa: hãy bỏ hẳn Lambe và đốt gấp văn kiện ấy đi. Chào anh.»

Nói đoạn, ông bỏ đi liền; tôi đứng sững tại chỗ, quá bối rối nên không dám gọi ông lại, nhất là chữ «văn kiện» làm tôi hoang mang: do ai ông biết được một cách chính xác như vậy, nếu không phải do Lambe? Tôi trở về nhà vô cùng xao xuiền. Một ý nghĩ xuiên qua tim tôi: làm thế nào một ám ảnh dai dẳng trong hai năm lại có thể tiêu tan như một giấc mơ, như một làn khói, như một ảo giác?

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG CHÍN

I

SÁNG hôm sau, tôi thức dậy tươi tỉnh và hăng hái hơn. Tôi lại còn nhiệt thành tự trách về thái độ hời hợt và cao đạo của tôi đêm hôm qua, trong lúc nghe một vài đoạn trong «lời thú tội» của ông ấy. Lời thú tội đôi khi lộn xộn, một vài điều phát giác có vẻ mơ hồ lại rời rạc; nhưng ông nào có chuẩn bị một diễn văn hùng biện khi ông mời tôi đến đâu? Ông đã dành cho tôi một vinh dự khi ông nghĩ đến tôi như một người bạn duy nhất trong hoàn cảnh này, điều ấy không bao giờ tôi quên. Trái lại, lời thú tội của ông rất «cảm động», mặc dù ai có chế nhạo tôi về danh từ ấy; nếu đôi khi có những điều thô tục hay có phần lố bịch, tôi cũng khá rộng rãi để chấp nhận thực tế, mà không làm cho lí tưởng bị ô uế. Nhất là tôi đã hiểu được con người ấy, và tôi cũng hơi giận và buồn tại sao lại giản dị đến thế; tôi luôn luôn để con người ấy trên thượng đỉnh lòng tôi, trên chín tầng mây; tôi nhất thiết phải khoác một màn bí mật lên trên số mệnh của ông và dĩ nhiên tôi mong ước rằng màn bí mật ấy không dễ gì bị phát giác. Vả chăng, trong cuộc gặp gỡ với *bà ta* cũng như trong hai năm đau khổ của ông, không thiếu gì chuiện rắc rối: «ông không thích định mệnh; ông cần tự do hơn là phải lệ thuộc vào số mạng; chính vì lệ thuộc vào số mạng nên ông đã làm cho mẹ tôi bị nhục ở Kơnithé... Ngoài ra, dù sao đối với tôi, ông cũng là một nhà thuiết giáo: ông mang hoàng kim thời đại trong lòng và biết tõ tương lai của chủ nghĩa vô thần. Thế nhưng cuộc gặp gỡ với bà ta đã bẻ gãy, đã bóp méo tất cả. Ồ, hẳn là tôi không phản bội bà ta, tuy vậy tôi đứng

https://tieulun.hopto.org

về phía ông. Tôi suy luận: chẳng hạn như mẹ tôi, dù có lấy ông, cũng không làm xáo trộn số mạng của ông. Tôi hiểu điều ấy; khác hẳn cuộc gặp gỡ với *người đàn bà kia*. Vẫn biết mẹ tôi không đem lại sự bình thản cho ông, nhưng như thế lại hơn; những con người như vậy phải được nhận xét một cách khác, cuộc đời họ luôn luôn là thế; không có gì là quái gở; trái lại có quái gở chăng là khi nào họ tìm thấy bình thản hay nói chung họ trở thành giống như những người thường thường bậc trung... Việc ông đề cao dòng dõi quí tộc và câu của ông: «*Ba sẽ chết mà vẫn là quí tộc*» không hề làm cho tôi xúc động: tôi biết đây là hạng quí tộc nào, hạng người cho tất cả những gì mình có, nhưng dù sao... suốt đời ông đã say mê lí tưởng chứ không say mê tiền bạc đã là một điều quí. Trời ơi! còn tôi, từ khi tôi có được «ý nghĩ» của tôi, phải chăng tôi đã quì lụy trước tiền bạc, phải chăng tôi cận tiền bạc? Tôi xin thề, tôi chỉ cần lí tưởng! Tôi xin thề dù có một trăm triệu, tôi cũng không bọc bằng nhung một chiếc ghế hoặc đi văng nào và tôi vẫn ăn một đĩa xúp như bây giờ.

Tôi mặc áo vào và cảm thấy bị đưa đẩy đến nhà ông ấy không cưỡng nổi. Tôi xin nói thêm: Về «bản văn kiện» hiện giờ tôi năm lần iên tâm hơn hôm qua. Trước hết, tôi sẽ giải thích cho ông rõ; sau nữa, nếu Lambe có len lỏi đến ông và có nói với ông điều gì, thì nào có hại gì đâu? Nhưng tôi sung sướng nhất vì một cảm giác kì lạ: tôi nghĩ rằng «bây giờ ông ấy không còn iêu bà ta;» tôi tin tuiệt đối như vậy và cảm thấy lòng tôi trút bỏ một sức nặng kinh khủng. Tôi lại còn nhớ một giả thuiết đã lóe lên trong đầu:

https://tieulun.hopto.org

những điều phi luân và phi lí ông đã nói ra lần cuối cùng một cách giận dữ khi nghe tin về Biôring cùng việc ông gởi bức thư hỗn xược, sự quá khích ấy có thể báo hiệu sẽ xảy ra một sự thay đổi triệt để tình cảm của ông để ông quay trở về lẽ phải: tôi nghĩ, có thể đó chỉ như là một cơn bệnh và rồi ông sẽ đi đến một điểm đối định: một giai đoạn i lí không hơn không kém! Ý nghĩ ấy làm cho tôi sung sướng.

— Và bây giờ *bà ta* cứ tùy nghi sắp đặt số mạng của bà ta, bà ta cứ lấy Biôring chừng nào thì lấy, nhưng ít ra cha tôi, đồng thời là bạn tôi, không iêu bà ta nữa!» tôi nghĩ như vậy. Vả lại, có một điều bí ẩn nào đó trong tình cảm của tôi, nhưng ở đây, trong lúc nhớ lại, tôi không muốn nói nhiều về điểm ấy.

Thế là đủ rồi. Bây giờ, tôi xin kể lại tất cả những sự việc ghê tởm đã xảy ra tiếp theo đó đầy đủ các âm mưu liên hệ, lần này không kèm theo nhận xét nào cả.

2

LÚC mười giờ, tôi sắp sửa ra đi (dĩ nhiên để đến nhà ông ấy), thì thấy bà Đaria xuất hiện. Tôi vui vẻ hỏi bà có phải ông ấy sai bà đến hay không và tôi rất buồn khi biết không phải ông bảo, mà Anna, và bà, tức bà Đaria, đã ra khỏi nhà từ khi trời vừa sáng.

— Nhà ai?»

— Nhà đó mà, nhà hôm qua ấy. Nhà hôm qua, có đứa bé, ông ấy đứng tên thuê, nhưng bà Tatiana trả tiền...

Tôi bực tức chặn ngang: «Việc ấy không can hệ gì đến tôi. Nhưng ít ra ông ấy cũng có ở nhà chứ? Tôi có thể gặp ông ấy không?

Tôi ngạc nhiên được biết ông ấy đã đi sớm hơn bà ấy, thế là bà đã đi lúc trời vừa sáng, mà ông ta lại đi sớm hơn.

https://tieulun.hopto.org

— Và bây giờ, có lẽ ông đã về rồi chứ?»

— Không, chắc chưa về và có thể ông sẽ không về, chắc chắn không về,» bà vừa nói vừa nhìn tôi chăm chăm với đôi mắt sắc và gian i như lúc bà đến thăm tôi đang nằm trên giường bệnh (tôi đã kể cuộc viếng thăm này). Điều làm cho tôi xung gan nhất chính là những điều bí ẩn và ngu ngốc cứ xuất hiện mãi: chắc hẳn người ta không thể thiếu những điều bí ẩn và những mưu mô.

— Tại sao bà nói: chắc chắn ông ấy không về? Bà định nói gì? Ông ấy đến nhà mẹ tôi, chỉ có vậy!

— Tôi không biết.

— Nhưng bà, bà đến đây làm gì?»

Bà cho tôi biết hiện giờ bà đến nhà Anna và cô này nhất thiết mời tôi và chờ tôi ngay bây giờ, «nếu không sẽ trễ mất.» Một lần nữa, câu nói bí hiểm ấy khiến tôi nổi giận:

T i sao lại trễ? Tôi không muốn đến đó và tôi sẽ không đến. Tôi không để cho người ta chỉ huy tôi một lần nữa. Bà nói với cô ấy rằng tôi bất cần Lambe, tôi sẽ đuổi nó ra cửa, nó ráng chịu mọi thiệt thòi và đổ vỡ. Nhờ bà nói với cô ấy như vậy.»

Bà Đaria sợ quá. Bà bước về phía tôi, hai tay chắp lại, bà nói gần như van nài: «Ồ, không được, đừng nên vội quá. Việc này nghiêm trọng, rất nghiêm trọng nữa là khác đối với ông, đối với họ, đối với ông Vécsilốp, đối với mẹ ông, đối với tất cả mọi người... Ông nên đến gặp cô Anna ngay lập tức, bởi vì cô ấy không thể chờ ông lâu hơn nữa... Tôi xin lấy danh dự đoan chắc như vậy... Sau đó, ông sẽ có một quiết định.»

Tôi nhìn bà ngạc nhiên và ghê tởm.

— Toàn là chuiện nhảm nhí, sẽ không có chuiện gì xảy ra, tôi sẽ không đi,» tôi kêu lên với giọng dứt khoát và tàn nhẫn. «Bây giờ tất cả đã thay đổi! Bà có đủ sức hiểu hay

https://tieulun.hopto.org

không? Chào bà Đaria, tôi cố tình không đi và tôi cũng cố tình không hỏi gì bà hết. Bà làm cho tôi điên đầu. Tôi không muốn dí mũi vào các việc bí hiểm của các người.»

Nhưng thấy bà không đi mà cứ đứng ì ra đó, tôi lấy áo choàng và đội mũ đi ra, để bà ở lại giữa phòng. Trong phòng tôi không có thư từ giấy má gì và mỗi khi đi tôi ít khóa cửa. Nhưng tôi chưa ra đến cổng thì người chủ nhà ông Piôtrơ Hippôlitôvích, không mũ, không áo ngoài, chạy theo ngay:

— Ông Đôlgôruki! Ông Đôlgôruki!

— Gì đó nữa?

— Ông ra đi, có cho lệnh gì lại không?

— Không.

Ông ta nhìn tôi với ánh mắt sắc sảo và lo ngại rõ rệt:

— Về căn nhà chẳng hạn.

— Sao, về căn nhà hả? Tôi đã gởi tiền trả rồi kia mà!

— Không đâu, không phải vấn đề tiền, ông vừa nói vừa mỉm cười dai dẳng và tiếp tục soi mói tôi bằng ánh mắt.

Tôi gần điên tiết, la lớn:

— Nhưng các người muốn gì? Các người cần cái gì nữa?

Ông ấy chờ một vài giây, hình như đang trông chờ nơi tôi một điều gì vậy.

— Thôi, để rồi ông sẽ nói cho tôi biết... nếu bây giờ ông không thích,» ông vừa gầm gừ, vừa mỉm cười dai dẳng hơn. «Thế thì xin ông cứ đi, tôi cũng phải đến văn phòng.»

Ông ta vừa lên cầu thang, vừa chạy. Dĩ nhiên, tất cả chuiện ấy cần được suy gẫm. Tôi cố tình không bỏ qua một chi tiết nào liên quan đến các việc phi lí lúc bấy giờ, bởi vì mỗi chi tiết sẽ góp phần vào bó hoa cuối cùng và sẽ có một chỗ trong đó, như độc giả sẽ nhận thấy sau này,

https://tieulun.hopto.org

đó là một sự thật thuần túy. Nếu tôi quá giao động và quá bực bội, chính vì tôi vừa tìm thấy trong lời lẽ của họ giọng lưỡi mưu mô, bí hiểm đáng buồn nôn và khiến tôi nhớ lại dĩ vãng. Tôi xin nói tiếp.

Ông Vécsilốp không có ở nhà; quả là ông đã đi khi trời vừa sáng. «Chắc hẳn ông ở nhà mẹ tôi,» tôi ngoan cố tự bảo. Tôi không hỏi chị vú, một người hơi ngốc; trong nhà không còn ai nữa. Tôi chạy đến nhà mẹ tôi, và thú thật, vì quá lo sợ nên đến nửa đường tôi gọi xe. Ông cũng không đến nhà mẹ tôi từ tối hôm trước. Chỉ có bà Tatiana với Lisa ở nhà cùng mẹ tôi. Tôi vừa vào thì Lisa sắp sửa đi ra.

Họ luôn luôn ở trên gác, trong «chiếc hòm» của tôi. Tại phòng khách, ở tầng dưới, ông Maka được để nằm dài trên bàn, một ông già lạ mặt đang đọc tập thánh thi cầu nguiện cho ông. Tôi sẽ không mô tả những gì không liên quan trực tiếp đến vụ này. Tôi chỉ xin ghi lại rằng chiếc quan tài đã làm xong, nó không thô lắm và hiện để trong phòng: mặc dù màu đen, chiếc quan tài được lót bằng nhung và tấm nỉ phủ trên thì hài thuộc loại đắt tiền: một sự xa xỉ không hợp tí nào với ông già cũng như với những xác tín của ông; nhưng đây là nguiện vọng tha thiết của mẹ tôi và của bà Tatiana.

Dĩ nhiên tôi không chờ đợi trông thấy mọi người vui vẻ; tuy vậy, nỗi buồn nặng nề, nỗi lo lắng sợ sệt bắt gặp trong mắt họ làm tôi xúc động và tôi kết luận ngay rằng «chắc hẳn có một cái gì chứ không phải vì người quá cố.» Tôi xin nói lại, tất cả chuiện ấy tôi nhớ rất kĩ.

Dù vậy, tôi vẫn âu iếm hôn mẹ tôi và hỏi ngay về ông Vécsilốp. Bất giác ánh mắt bà sáng ngời vì cảnh giác. Tôi vội vàng nói thêm rằng chúng tôi đã cùng nhau thức thâu đêm, thế mà hôm nay, ông không có ở nhà từ sáng sớm, trong khi đêm qua lúc chia tay chính ông mời tôi

https://tieulun.hopto.org

đến càng sớm càng tốt. Mẹ tôi không đáp, nhưng bà Tatiana đã lấy ngón tay dọa tôi.

Thình lình Lisa nói nhanh: «Chào anh!» rồi bước gấp ra khỏi phòng. Dĩ nhiên tôi chạy theo nắm nó lại, nhưng nó đã dừng lại ở cửa trước.

Lisa vội vã, thì thầm: «Em tưởng anh định đi xuống.»

— Lisa, việc gì vậy?

— Chính em cũng không biết, nhưng có nhiều việc lắm. Có lẽ đến hồi kết thúc của «câu chuiện bất hủ» ấy. Ông ấy không đến, nhưng họ có những tin tức về ông. Anh iên trí, người ta sẽ không kể gì cho anh nghe đâu, và anh cũng đừng nên hỏi gì nếu anh biết xét đoán phần nào. Má chết điếng người. Em cũng không hỏi gì cả. Chào anh!»

Nó mở cửa.

— Lisa, em cũng không biết gì sao?» Rồi tôi vọt theo nó ra phòng ngoài. Thấy khuôn mặt mệt mỏi, thất vọng kinh khủng của nó, lòng tôi đau nhói. Nó nhìn tôi, không phải giận dữ nhưng gần như hằn học, cười chua chát rồi phát một cử chỉ thất vọng:

— Cho dù ông ấy có chết đi cũng lại càng hay,» nó vừa la lên từ cầu thang, vừa bỏ đi. Nó muốn nói đến ông hoàng Séc; ông này đang bị sốt nằm bất tỉnh. «Câu chuiện bất hủ! Câu chuiện bất hủ nào?» tôi suy nghĩ một cách bực bội, và tôi muốn kể cho họ nghe ít nữa là một phần những cảm tưởng của tôi đêm hôm qua, sau khi nghe ông Véc-silốp thú tội, và cả nội dung lời thú tội. «Không hiểu họ nghĩ xấu về ông ấy như thế nào; thế thì họ nên biết hết!» Đó là ý kiến xuiên qua óc tôi.

Tôi nhớ tôi đã bắt đầu kể chuiện rất khéo léo. Lập tức nét mặt họ tỏ ra hiểu kì hết sức. Đây là lần đầu bà Tatiana say sưa nghe tôi nói, mẹ tôi thì dè dặt hơn; bà tỏ ra trang trọng, nhưng một nụ cười nhẹ nhàng, kì diệu, tuy

https://tieulun.hopto.org

hoàn toàn vô vọng, soi sáng khuôn mặt bà và hầu như còn mãi cho đến lúc câu chuiện kết thúc. Dĩ nhiên là tôi nói hay, tuy biết rằng đối với các bà, đó là những điều khó hiểu. Tôi hết sức ngạc nhiên không thấy bà Tat'a na lí sự này nọ, bà không hỏi thêm chi tiết, không tìm cách bẫy tôi như bà vẫn làm mỗi khi tôi nói. Thỉnh thoảng bà chỉ mím môi và nhắm nửa mắt như để cố hiểu. Nhiều lúc họ có vẻ hiểu hết, nhưng đó là một việc hầu như không thể được. Chẳng hạn, tôi nói về những điều ông tin tưởng, nhất là lòng hăng say của ông, tình iêu của ông đối với mẹ tôi, tôi kể ông đã ôm hôn bức ảnh của mẹ tôi như thế nào... - Trong lúc nghe tôi, hai bà im lặng trao đổi những ánh mắt ngắn gọn; mẹ tôi ngượng tím người; nhưng cả hai vẫn không nói gì. Sau đó... sau đó, dĩ nhiên trước mặt mẹ tôi, tôi không thể đề cập đến điểm chính iếu, nghĩa là cuộc gặp gỡ giữa ông và người đàn bà kia cùng sự «hồi sinh» tinh thần của ông sau bức thư; thế nhưng đó mới là điều quan trọng nhất, cho nên với những tình cảm ông nói ra hôm qua, tôi hi vọng làm cho mẹ tôi vui lòng, thì lại đương nhiên không được mẹ tôi hiểu, không phải do lỗi tôi bởi vì tôi đã kể rất rõ những gì có thể kể lại. Kể xong tôi sửng sốt hết sức; họ vẫn im lặng và tôi cảm thấy lúng túng.

Tôi đứng lên để đi: «Chắc hẳn giờ này ông ấy đã về. Có thể ông đang chờ tôi ở nhà.»

Bà Tatiana xác nhận dứt khoát:

— Thế thì đi đi!

Mẹ tôi hỏi nhỏ tôi:

— Vừa rồi con có ở dưới phải không?

— Vâng, con đã chào ông và cầu nguiện cho ông. Má ơi, khuôn mặt trầm tĩnh của ông thật là đẹp! Cảm ơn má đã sắm đầy đủ cho chiếc quan tài. Ban đầu con thấy có hơi kì cục, nhưng con nghĩ ngay rằng con cũng sẽ làm như vậy.

https://tieulun.hopto.org

Mẹ tôi hỏi, đôi môi run run:

— Ngày mai con đến nhà thờ chứ?

Tôi ngạc nhiên:

— Má sao vậy? Ngày hôm nay, con cũng đến. Con sẽ đến dự lễ truy điệu, rồi con sẽ đến nữa; ngày mai lại còn sinh nhật của má, má iêu của con! Ông ấy chỉ thiếu có ba ngày!»

Tôi bước đi trong niềm kinh ngạc đau khổ: câu hỏi thật là kì cục! hỏi tôi có sẽ đến nhà thờ hay không? Các bà quá lo cho tôi thì các bà còn nghĩ gì *về ông ấy?*

Tôi biết bà Tatiana chạy theo nên tôi dừng lại ở ngưỡng cửa. Quả nhiên bà bắt kịp tôi, nhưng lại lấy tay đẩy tôi ra cầu thang, đi ra sau tôi và đóng cửa lại.

— Bà Tatiana! Thế là ngày nay, cả ngày mai nữa, bà không trông gặp ông Vécsilốp phải không? Tôi sợ...

— Im đi: Cứ làm to chuiện, việc gì phải sợ! Bây giờ nói đi: trong khi kể lại câu chuiện đêm qua, mày chưa nói hết.

Tôi nghĩ không cần dấu, và vì có phần giận ông Vécsilốp, nên tôi kể cho bà nghe tất cả câu chuiện về bức thư của Catơrin cùng tác dụng của nó, nghĩa là sự hồi sinh của ông đối với cuộc đời mới. Tôi lấy làm lạ rằng bà không chút ngạc nhiên về chuiện bức thư nên tôi đoán bà đã biết.

— Mày nói dối.

— Không, tôi không nói dối.

— Mày cho rằng, ông ấy đã hồi sinh phải không? bà cười một cách hiểm hóc, như để phản ứng. Chỉ còn thiếu chuiện đó! Có thật ông ấy đã hôn bức ảnh không?

— Thật mà.

— Ông hôn thật tình, chứ không phải giả vờ?

— Giả vờ? Có khi nào ông ấy giả vờ đâu. Bà nên tự xấu hổ, bà Tatiana; tâm hồn bà thô lỗ, một tâm hồn đàn bà.

https://tieulun.hopto.org

Tôi nói rất hăng, nhưng bà làm như không nghe; bà ra chiu suy tư trở lại, mặc dù trong cầu thang rất lạnh. Tôi có áo choàng, trong khi bà chỉ mặc một chiếc áo dài.

Bà nói với vẻ khinh bỉ và có phần bực bội:

— Tao muốn cho mày biết một chuiện, rất tiếc mày quá ngốc. Nghe đây, mày hãy đến nhà Anna, nhìn xem trong nhà đang xảy ra việc gì... Hay thôi, đừng đến; mày chỉ là một thằng ngu! Thôi, đi đi, làm gì mà đứng sững như một cây trụ vậy?

— À không! Tôi không đến nhà Anna. Thế nhưng chính Anna có cho gọi tôi.

— Chính cô ấy à? Nhờ bà Đaria gọi phải không?» Rồi thình lình bà quay về phía tôi; bà đã bước đi và đang mở cửa, nhưng lại khép lại.

Tôi nhắc lại một cách khoái trá: «Bằng bất cứ giá nào tôi cũng không đến nhà Anna! Tôi không đến vì người ta vừa mạt sát tôi là ngu, trong khi chưa bao giờ tôi minh mẫn như hôm nay. Tôi biết rất rõ tất cả mọi chuiện của bà. Dù sao, tôi vẫn không đến nhà Anna.

— Tao biết quá mà!» bà kêu lên, nhưng không trả lời câu nói của tôi, và tiếp tục nói ra ý nghĩ của bà: «Bây giờ người ta sẽ cột óc *nó* lại và để nó vào trong bao.»

— Có phải bà muốn nói Anna không?

— Đồ ngu!

— Thế bà nói ai? Bà nói Catơrin phải không? Bao giờ?» Tôi lo sợ hết sức. Một ý nghĩ mơ hồ, nhưng khủng khiếp thoáng qua tâm hồn tôi. Bà Tatiana nhìn tôi xoi mói. Bà hỏi đột ngột:

— Việc ấy can gì đến mày? Mày đóng vai gì trong đó? Tao có nghe nói đến mày. Mày nên coi chừng!

— Bà Tatiana, bà nghe đây: tôi sẽ kể cho bà một điều bí mật kinh khủng, nhưng không phải bây giờ, tôi không có thì giờ: ngày mai, tôi sẽ nói riêng với bà. Tuy

https://tieulun.hopto.org

nhiên, bà nói liền cho tôi nghe tất cả sự thật, và bà nói cái bao gì... tôi đang run quá chừng đây...

— Mày có run cũng mặc mày. Lại còn chuiện bí mật gì mày định ngày mai kể cho tao nghe nữa? Thôi, nói thật đi, mày không biết gì hết?» Rồi bà nhìn tôi dò hỏi. «Mày có thể với ông ấy rằng mày đã đốt bức thư mà tên Cráp đã đưa cho mày phải không?

— Bà Tatiana, tôi xin nói một lần nữa, bà đừng chọc tôi— tôi nói tiếp, không trả lời câu hỏi của bà, bởi vì tôi quá giận— bà nên cẩn thận. Bà Tatiana, vì những điều bà giấu tôi, nên có thể xảy ra một việc gì đó rất tai hại... Mới hôm qua, ông ấy đang hăng hái hồi sinh!

— Đồ hề, quỉ thần bắt mày đi! Mày cũng mê bà ấy như một thằng ngốc. Cả cha lẫn con cùng mê một thứ! Tởm quá!»

Bà biến đi, vừa đóng sầm cửa một cách tức tối. Quá giận vì lời lẽ thô bỉ trắng trợn tục tằn của bà, một thứ thô bỉ chỉ có đàn bà mới nói ra, tôi liền bỏ đi, trong lòng vô cùng đau khổ. Tuy vậy, tôi không kể lại các cảm tưởng rối bời của tôi vì tôi đã thề như vậy; tôi chỉ kể lại các sự kiện giờ đây sẽ là chìa khóa của mọi việc. Dĩ nhiên tôi lại nhảy đến nhà ông ấy và một lần nữa tôi được chị vú cho biết ông không đến.

— Và ông sẽ không đến?»

— Chỉ có trời biết.»

3

CẦN nêu ra các sự kiện!... Nhưng độc giả có hiểu gì về các sự kiện ấy không? Tôi còn nhớ chính tôi đã bị các sự kiện ấy đè bẹp, tôi không thể nào hiểu được, đến nỗi vào lúc cuối ngày, đầu óc tôi như bị đảo ngược. Vì vậy, bằng

https://tieulun.hopto.org

vài ba chữ, tôi sẽ đi trước các biến chuiển.

Nỗi lo âu của tôi như thế này: nếu hôm qua ông đã hồi sinh và đã hết iêu *bà ta*, trong trường hợp ấy, hiện giờ ông ở đâu? Đáp: trước hết ở nhà tôi, hôm qua ông đã ôm ảnh mẹ tôi và liền sau đó, ở nhà mẹ tôi, ông đã hôn ảnh mẹ tôi. Thế nhưng thay vì đến hai nơi ấy, ông lại ra khỏi nhà «lúc trời vừa sáng» và ông đã biến đâu mất, còn bà Daria thì nói có lẽ ông không trở về. Lại thế này nữa: Lisa có nói đến giai đoạn kết cục của một «câu chuiện bất hủ», nó quả quiết rằng mẹ tôi có những tin về ông, những tin mới nhất; ngoài ra, các bà ấy hẳn biết bức thư của Catơrin (tôi nhận thấy điều này), và dù sao họ cũng không tin việc ông ấy «hồi sinh» để sống một cuộc đời mới, tuy rằng họ nghe tôi rất chăm chỉ. Chữ «hồi sinh», đã làm mẹ tôi chết điếng, còn bà Tatiana thì mỉm cười nham hiểm. Thế thì chắc hẳn là trong đêm, ông đã trải qua một cuộc cách mạng khác, một cơn khủng hoảng khác, sau những giờ phút phấn khởi, iều lòng và giao động của ngày hôm qua! Thế là tất cả sự «hồi sinh» đã tan vỡ như bọt xà phòng. Có thể là bây giờ ông đang điên tiết như khi nghe tin về Biôring! Thế còn mẹ tôi, còn tôi, còn tất cả chúng tôi, còn *bà ta* nữa, sẽ như thế nào? Bà Tatiana nói đến cái «bao» gì khi bảo tôi đi đến nhà Anna? Phải chăng cái «bao» ấy ở nhà Anna? Và tại sao lại ở tại nhà Anna? Hẳn là tôi sẽ chạy đến nhà Anna. Vì tức, nên tôi cố tình nói tôi không đi. Bây giờ thì tôi chạy. Nhưng bà Tatiana đã nói gì về «bản văn kiện»? Phải chăng chính ông đã nói với tôi hôm qua: «Anh đốt văn kiện ấy đi»?

Đó là những điều tôi suy nghĩ. Cổ tôi uất nghẹn. Nhưng trước hết tôi cần gặp *ông ấy*. Cùng ông, trong nháy mắt, tôi sẽ giải quiết tất cả, tôi cảm thấy như vậy, chỉ nói qua là chúng tôi đã hiểu nhau rồi. Tôi sẽ nắm và siết chặt bàn tay ông; tôi sẽ tìm trong lòng tôi những chữ nồng hậu

https://tieulun.hopto.org

nhất. Tôi sẽ chiến thắng cơn điên của ông!... Nhưng ông ấy ở đâu? Ông ấy ở đâu? Trong những lúc tôi nóng nảy như thế này, chỉ còn thiếu một điều, là gặp Lambe! Còn vài bước nữa đến nhà, thình lình tôi chạm trán phải Lambe. Thấy tôi, nó vội reo mừng và nắm tay tôi.

— Đây là lần thứ ba tôi đến nhà cậu... May quá! Chúng ta đi ăn.

— Thôi! Cậu vừa ở nhà tôi ra? Có ông Vécsilốp ở đó không?

— Không, không có ai hết. Cho rơi hết đi! Đồ ngốc, hôm qua cậu nổi giận; cậu say; bây giờ tôi cần nói chuiện đứng đắn với cậu, hôm nay tôi biết nhiều tin rất hay liên quan đến những điều chúng ta nói hôm qua...

Vừa thở hổn hển, vừa vội vã, tôi chặn nó lại, cao giọng nói: «Lambe, tôi dừng lại chỉ là để dứt khoát hẳn một lần với cậu. Tôi đã nói với cậu hôm qua, nhưng cậu cố tình không hiểu. Lambe, cậu là một đứa con nít và ngu như một người Pháp. Cậu cứ tưởng cậu còn ở nhà ông Túts a và tôi vẫn còn ngu như lúc ở nhà Túts a... Hôm qua, tôi say, không phải vì rượu, nhưng vì trước đó tôi đã bị kích động; nếu tôi tán thành những điều cậu nói, đó là vì tôi giả vờ để tìm hiểu tư tưởng của cậu. Tôi lừa cậu, nhưng cậu lại thích chí, cậu tin tôi rồi cậu tiếp tục nói này nọ. Cậu nên biết, tôi mà cưới bà ta là một chuiện dại dột và không bao giờ một đứa học trò lớp tư tin được. Làm thế nào nghĩ rằng tôi tin? Thế mà cậu nghĩ như vậy. Là vì cậu không được nhận vào xã hội thượng lưu, cậu không biết ở đó có những chuiện gì. Trong xã hội thượng lưu, trong giới của họ, mọi việc không dễ dàng như vậy. Đột ngột bà ta muốn lấy tôi, công việc không quá giản dị như vậy đâu... Đây tôi tôi nói rõ ràng cậu muốn gì: cậu muốn lôi kéo tôi để bắt tôi uống rượu, để tôi đưa bản văn kiện và để tôi tham dự với cậu vào một vụ ăn cắp tiền bạc của Çatơrin!

https://tieulun.hopto.org

Thế là cậu lầm rồi, tôi không bao giờ đến nhà cậu, và cậu nên nhớ kĩ ngay ngày mai hoặc ngày kia, bức thư ấy sẽ lọt vào tay bà ta. Vì văn kiện ấy của bà ta, bởi lẽ nó do bà ta viết ra, và tôi sẽ trao cho chính bà, nếu cậu muốn biết trao ở đâu thì đây này, cậu nên biết tôi sẽ nhờ bà Tatiana trao lại, nhưng để đổi lại, tôi sẽ không đòi hỏi gì hết... Bây giờ thì: bước đi, một hai! Nếu không, Lambe ơi, tôi sẽ không còn lễ độ nữa...»

Nói xong, tôi run lên. Một điều tai hại nhất, một thói quen xấu nhất, một thói quen tai hại cho mọi người trong bất cứ trường hợp nào, ấy là tính thích làm oai. Ma lực nào đã xúi tôi nổi nóng với nó đến nỗi ở đoạn cuối «diễn từ», tôi đã thích thú nhấn mạnh từng chữ và cứ mỗi lúc mỗi nói lớn, kể cho nó nghe một chi tiết hết sức thừa thãi rằng tôi sẽ nhờ bà Tatiana trao văn kiện ấy cho Catơrin tại nhà bà Tatiana? Lúc ấy đột nhiên tôi muốn làm cho nó phải kinh ngạc! Khi tôi nói một cách sống sượng về văn kiện ấy và bỗng nhiên thấy nó kinh hãi ngờ nghệch, tôi càng muốn đè bẹp nó thêm bằng cách đưa ra nhiều chi tiết chính xác. Thế là câu chuiện khoác lác các bà lắm mồm ấy là nguiên nhân nhiều tai vạ khủng khiếp về sau, bởi vì chi tiết liên quan đến bà Tatiana cùng nơi bà ở liền in sâu vào đầu óc đều đả và thực tế chuiên về những vụ làm ăn cỡ nhỏ của Lambe; đối với những vụ lớn và quan trọng, nó không có chút khả năng và không hiểu gì hết, nhưng nó rất thính đối với các chi tiết loại ấy. Nếu tôi không nói đến tên Tatiana, nhiều tai họa đã không xảy đến. Tuy vậy, sau khi nghe tôi, nó hoàn toàn ngơ ngác. Nó lí nhí:

«Này cậu Anphôgsin,... Anphôngsin sẽ hát... Anphôngsin có đến nhà *bà ta*: này nhé: tôi có một bức thư, gần như một bức thư trong đó bà Catơrin nói đến cậu, do thằng rỗ đưa cho tôi. Cậu còn nhớ thằng rỗ chứ? Rồi cậu sẽ thấy, cậu sẽ thấy, chúng ta đi!

https://tieulun.hopto.org

— Cậu nói dối, đưa thư coi!

— Để ở nhà, Anphôngsin giữ, chúng ta đi!

Dĩ nhiên là nó nói dối, nó nói sẵng vì sợ mất tôi; tôi đột ngột bỏ nó giữa đường phố, và khi nó định chạy theo, tôi đứng lại và đưa nắm tay ra dọa. Nó do dự một phút, nhờ đó tôi chuồn êm; có lẽ trong đầu óc nó đã nẩy ra một kế hoạch mới. Nhưng với tôi, những bất ngờ, những va chạm chưa hết. Nhớ lại ngày tai họa ấy, tôi thấy hình như những bất ngờ, những va chạm bất thần đã hẹn nhau để đổ lên người tôi không biết bao hoa lá tơi bời. Tôi vừa mở cửa bước ra phòng ngoài thì chạm trán ngay một người cao lớn, gương mặt trái xoan xanh xao, bộ đi bệ vệ và thanh lịch, mặc một chiếc áo choàng tuiệt đẹp. Hắn đeo kính trắng; vừa trông thấy tôi, hắn lấy kính ra (có lẽ vì lịch sự) rồi đưa tay lễ phép giở chiếc mũ kiểu cao, nhưng không dừng lại, hắn vừa nói vừa mỉm cười í nhị «À, chào anh». Rồi hắn đi lại phía cầu thang. Chúng tôi bỗng nhận ra nhau ngay, tuy rằng tôi chỉ thấy qua hắn một lần ở Mạc-tư khoa. Hắn là em Anna, làm thị vệ, con ông Vécsilốp, thế là gần như anh tôi. Có bà chủ nhà đi theo hắn (chồng bà đi làm chưa về). Hắn đi rồi, tôi nhào đến hỏi bà:

— Hắn đến đây làm gì? Hắn có vào phòng tôi phải không?

— Đâu có, không vào phòng ông. Hắn đến thăm tôi mà»... bà nói cộc lốc, lưng quay về phía tôi.

Tôi nói lớn: «Không, không thể như thế được. Xin bà trả lời cho tôi biết: hắn đến để làm gì?

— Trời ơi! Không lẽ phải kể hết cho ông nghe người ta đến đây để làm gì sao? Thiết tưởng chúng tôi cũng có thể có những việc riêng của chúng tôi chứ. Người thanh niên ấy có thể đến mượn tiền, hỏi tôi một cái địa chỉ. Có thể là lần vừa rồi, tôi có hứa...

— Sao, lần vừa rồi?

https://tieulun.hopto.org

— Trời ơi! Nhưng không phải lần đầu hắn đến đây. Bà ta bỏ đi. Tôi hiểu các người trong nhà này đã đổi giọng điệu: đối với tôi, họ đã trở nên thô lỗ! Lại một chuiện bí mật nữa! Các chuiện bí mật chồng chất từng bước, từng giờ. Lần trước, trong lúc tôi bệnh, con ông Vécsilốp đã đến thăm với chị hắn là Anna tôi còn nhớ rất rõ và tôi cũng nhớ ngày hôm qua, Anna đã vô tình nói một câu lạ lùng: rằng ông hoàng già có thể ghé lại nhà tôi... tuy nhiên tất cả chuiện ấy quá rắc rối, quá bất thường, nên tôi không hiểu nổi. Tôi lấy tay vỗ trán, rồi không ngồi để nghỉ cho khỏe, tôi chạy đến nhà Anna: cô ấy không có ở nhà, người gác dan cho biết chị đã đi Tờsáckôiê, qua ngày hôm sau, cô ấy mới về, cũng vào gần giờ nầy.»

«Đi Tờsáckôiê! Có lẽ đi đến ông hoàng già, còn người em thì đến khám chỗ tôi ở! Không, không thể được!

Tôi nghiến răng: «Nếu quả có một sự đe dọa nào, tôi sẽ bênh vực người «đàn bà khốn khổ»!»

Từ nhà Anna, tôi không về nhà, bởi vì thình lình trong đầu óc nóng bừng của tôi, hiện lên hình ảnh quán ăn ở phía dưới đường, ở đó ông Vécsilốp thường đến trong những lúc buồn bực. Nghĩ đến đó, tôi khấp khởi mừng và chạy ngay đến; lúc ấy hơn ba giờ và trời bắt đầu chiều đến quán ăn, người ta cho biết ông có đến: «Ông ấy ngồi một lúc rồi đi— Có thể ông sẽ trở lại.» Tôi liền dùng hết nghị lực quiết định sẽ chờ ông và gọi thức ăn; ít ra tôi cũng còn hi vọng.

Tôi ăn, ăn nhiều nữa là khác, để có quiền ngồi lâu chừng nào hay chừng ấy và có lẽ tôi đã ngồi lại trong vòng bốn tiếng đồng hồ. Tôi không kể lại nỗi bực bội cũng như sự sốt ruột của tôi. Cả người tôi xao xuiền và rúng động. Tiếng nhạc quản cầm, hình dáng những ấm khách, tất cả nỗi buồn chán ấy đã in sâu vào tâm tư tôi có thể là suốt cả đời. Tôi cũng không diễn tả những ý nghĩ đã trôi dậy trong

https://tieulun.hopto.org

đầu tôi như một đám lá khô mùa thu sau một cơn gió lốc; sự thật gần giống như vậy và xin thú nhận rằng đôi lúc tôi như người mất trí.

Nhưng điều khiến tôi xao xuiến đến đau khổ (lẽ dĩ nhiên là tôi để riêng sự đau khổ chính iều) là một cảm tưởng dai dẳng, độc hại, dai dẳng như một con ruồi mùa thu, mình không nghĩ đến nó mà nó cứ bay chung quanh, làm mình khó chịu rồi đột ngột chích rất đau. Đây chỉ là một kỉ niệm, một biến cố tôi chưa hề nói với người nào trên thế gian này... công chuiện như sau, vì dù sao tôi cũng phải kể lại một lần.

4

LÚC ở Mạc-tư-khoa, sau khi đã quiết định cho tôi đi Pêtécbuốc, người ta nhờ Nicôlai cho tôi biết nến chờ tiền sẽ gởi đến để làm lộ phí. Tiền ấy của ai, tôi không hỏi; tôi biết là của ông Vécsilốp. Thời kì đó cả ngày lẫn đêm, tôi vừa mang nhiều ý đồ tham lam vừa hồi hợp chờ đợi gặp mặt ông Vécsilốp, nên tuiệt đối tôi không nói đến chuiện ấy nữa, dù là với Maria. Tôi cũng xin nhắc lại rằng tôi có tiền riêng để làm lộ phí; tuy thế tôi vẫn quiết định chờ! Tôi đoán tiền sẽ được gởi đến bằng đường bưu điện.

Thế nhưng một ngày nọ, Nicôlai đi về, nói với tôi (nói rất ngắn và lớt phớt như thói quen của hắn) rằng ngày hôm sau tôi phải đi đến khu phố Miásnítskaia, lúc mười một giờ tại nhà ông hoàng Vícki, ở đó viên thị vệ Anđrê, con ông Vécsilốp từ Pêtécbuốc đến và hiện ở nhà hoàng thân Vicki là bạn học cũ, sẽ đưa cho tôi số tiền người ta gởi cho tôi để làm lộ phí. Công việc có vẻ rất giản dị: ông Vécsilốp có thể đã sai con làm việc ấy thay vì gởi tiền qua bưu điện; túy nhiên, tin ấy khiến tôi nghẹt thở và kinh

https://tieulun.hopto.org

hãi lạ lùng. Chắc hẳn ông Vécsilốp muốn tôi làm quen với con ông, cũng là anh của tôi; thế là ý tứ và cảm tình của con người tôi hằng mơ ước đã rõ. Nhưng một vấn đề lớn lao được đặt ra: trong cuộc gặp gỡ hết sức bất ngờ này, tôi nên và phải cư xử như thế nào, danh dự của tôi có bị tổn thương hay không?

Ngày hôm sau, đúng mười một giờ, tôi đến nhà hoàng thân Vicki, một căn nhà cho con trai độc thân ở, nhưng trang trí rất sang trọng, có người hầu ăn mặc chế phục. Tôi dừng lại ở phòng ngoài. Trong nhà có tiếng nói chuiện ồn ào và tiếng cười: ngoài viên thị vệ, còn có những người khách khác của ông hoàng. Tôi nhờ báo có tôi đến; hình như lời lẽ của tôi có phần hách dịch nên khi rút lui, người hầu nhìn tôi một cách kì lạ và có phần kém lễ độ. Điều khiến tôi hết sức ngạc nhiên là người hầu vắng mặt khá lâu, khoảng năm phút, trong khi ấy tiếng cười và tiếng nói chuiện vẫn vang vọng ra.

Tôi chờ, dĩ nhiên là tôi đứng vì biết rằng cũng là «một nhân vật đàng hoàng như hắn,» tôi không nên và không thể ngồi ở phòng ngoài là nơi chốn của bọn người hầu. Và lại, vì tự ái, tôi không muốn, bằng bất cứ giá nào, tự tiện, để chân vào phòng khách trong khi không được mời đặc biệt, có thể đó là sự tự ái quá tinh tế, nhưng phải như vậy. Tôi ngạc nhiên thấy hai người hầu còn lại ngang nhiên ngồi trước mặt tôi. Tôi quay mặt đi để đừng để ý, tuy vậy người tôi vẫn run lên. Thình lình tôi quay lại, tiến lại một người hầu và ra lệnh cho nó đi ngay lập tức báo có tôi đến, một lần nữa. Mặc dù ánh mắt nghiêm trang và thái độ hung hăng của tôi, người hầu nhìn tôi một cách lười biếng, không đứng lên, và người kia trả lời thay cho hắn:

— Ông hãy iên tâm, đã có người đi rồi.»

Tôi quiết định chỉ chờ thêm một phút nữa hoặc nếu

https://tieulun.hopto.org

có thể thì ít hơn một phút rồi sẽ bỏ đi. Tôi ăn mặc rất chỉnh tề: bộ quần áo và chiếc áo ngoài của tôi mới tinh, sơ mi hết sức tươm tất. Maria, trong dịp này đã săn sóc rất chu đáo. Nhưng về phần các người hầu, mãi lâu về sau, ở Pêtécbuốc, do một nguồn tin chắc chắn, tôi mới biết rằng ngày hôm trước họ được một người đầy tớ của ông Vécsilốp cho hay sẽ có một người tên là gì đó, anh em ngoại hôn và hiện là sinh viên» đến... Bây giờ chắc chắn là tôi biết rồi.

Một phút trôi qua. Mỗi giây đồng hồ, tôi rùng mình nghe thấy cái cảm giác kì lạ mỗi khi cần phải quiết định một việc gì nhưng lại không quiết định được: «đi hay không bỏ đi hay ở lại;» bỗng nhiên người hầu đã đi báo xuất hiện. Hắn cầm trong tay bốn tờ giấy bạc đỏ, bốn chục rúp.

— Đây, xin ông nhận bốn chục rúp này!»

Tôi sôi sục. Thật như chửi! Cả đêm hôm trước, tôi mơ đến cuộc gặp gỡ giữa hai anh em do ông Vécsilốp sắp đặt; suốt đêm, tôi bâng khuâng tự hỏi tôi sẽ xử sự như thế nào để khỏi tự hạ giá mình— khỏi hạ giá tất cả những tư tưởng tôi đã rèn luiện trong cô đơn và đi đến đâu tôi cũng có thể hãnh diện. Tôi nghĩ rằng tôi sẽ có vẻ quí phái ngạo nghễ, và có lẽ u sầu lúc giao tiếp với hoàng thân Vícki; tôi cũng tự hỏi với thái độ ấy, tôi sẽ được giới thiệu trực tiếp vào giới ấy như thế nào. Ồ, tôi không dễ dãi với tôi đâu: phải ghi lại sự việc như vậy với đầy đủ chi tiết! Thế rồi đột nhiên, người hầu trao cho bốn chục rúp tại phòng ngoài, sau mười phút chờ đợi, trực tiếp từ bàn tay, từ những ngón tay của người hầu chứ không phải để trên một cái đĩa hay trong một phong bì.

Tôi hét lớn đến nỗi người hầu run bắn và dật lùi; tôi ra lệnh cho hắn đem ngay mấy tờ giấy bạc đi: «Ông chủ của anh phải thân chinh đem đến cho tôi.» Dĩ nhiên sự đòi hỏi của tôi rất mập mờ và có lẽ khó hiểu đối với

https://tieulun.hopto.org

người hầu. Tuy thế, vì tôi hét quá lớn nên hắn đi. Vả lại, tiếng la của tôi cũng vang dội đến phòng khách nên giọng nói và tiếng cười bỗng im bặt.

Ngay lúc ấy, tôi nghe có những tiếng chân trịnh trọng, mực thước, nhẹ nhàng, rồi thân hình cao lớn của một thanh niên đẹp trai và kiêu hãnh (lúc bấy giờ tôi thấy hắn xanh hơn và gầy hơn kì gặp lần thứ nhì) xuất hiện ở ngưỡng cửa, hay đúng hơn dừng lại cách ngưỡng cửa vài tấc. Hắn mặc một chiếc áo dài trong nhà kì ảo bằng hàng đỏ, mang giày vải, đeo kính. Không nói một lời, hắn quay về phía tôi quan sát. Như một mãnh thú, tôi tiến một bước và đứng sững trước mặt hắn với một thái độ khiêu khích, mắt nhìn hắn không chớp. Nhưng hắn chỉ nhìn tôi như vậy trong khoảnh khắc, không hơn mười giây đồng hồ; đột ngột một vẻ chế nhạo kín đáo hiện lên trên đôi môi hắn, vẻ chế nhạo vô cùng khó chịu, khó chịu chính là vì nó kín đáo; hắn lặng lẽ quay gót đi trở vào trong nhà, không chút vội vã, nhẹ nhàng và đều đều như lúc hắn bước ra. Ồ, bọn xấc láo ấy đã được mẹ chúng dạy trong gia đình từ tấm bé, cách thức xúc phạm đến kẻ khác! Dĩ nhiên là tôi mất bình tĩnh... Ồ, tại sao tôi lại mất bình tĩnh!

Giữa lúc ấy, người hầu ban nãy trở lại với những tờ giấy bạc trong tay:

— Xin ông nhận cho. Bạc này gởi từ Pêtécbuốc. Người ta không thể tiếp ông: có lẽ vào một lúc khác, khi ông tôi rảnh hơn.»— Tôi nghĩ rằng những chữ sau do hắn tự động thêm. Nhưng tôi vẫn bối rối; tôi cầm lấy mấy tờ bạc đi ra cửa; đúng là vì bối rối nên tôi cầm lấy, chứ đáng lẽ phải từ chối; người hầu chắc hẳn muốn làm nhục tôi nên đã dám làm một cử chỉ rất là gia nô: Thình lình nó mở rộng cửa trước mặt tôi, giữ cánh cửa rộng mở như thế, và nói với một giọng trịnh trọng khó chịu.

— Xin ông vui lòng!»

https://tieulun.hopto.org

Tôi đưa tay lên, nhưng không hạ xuống, hét lớn:

— Đồ vô lại, chủ của mày cũng vậy!

Tôi vừa đi vội ra cầu thang vừa nói thêm: «Mày nói ngay lại cho nó nghe đi.»

— Ông không có quiền! Nếu tôi nói ngay lại với ông tôi, ông tôi có thể viết giấy và cho người dẫn ông ra quận cảnh sát ngay lập tức. Còn việc dọa tôi, ông không có quiền...»

Tôi đi xuống cầu thang. Cầu thang rất sang trọng, để trống và từ trên, người ta có thể thấy tôi rõ ràng khi tôi bước xuống trên tấm thảm đỏ. Ba người hầu đi ra và đứng canh ở trên đầu cầu thang. Dĩ nhiên tôi giữ im lặng; lẽ nào lại cãi vã với bọn gia nô? Tôi thủng thỉnh đi xuống và hình như tôi đi chậm lại.

Ồ, có lẽ có những triết nhân (đáng xấu hổ) cho rằng đó chỉ là những điều dại dột, những bực tức rất con nít; cũng được; nhưng đối với tôi, đó là một vết thương, đến nay vẫn chưa lành, ngay trong giờ phút tôi viết đây mà mọi việc đã kết thúc và ân oán đã trả. Ồ, tôi xin thề, tôi xin thề! Tôi không hay oán hận cũng không thích trả thù. Có lẽ tôi muốn, một cách xót xa, trả thù khi tôi bị xúc phạm, nhưng tôi thề rằng tôi làm thế chỉ vì lòng hào hiệp. Tôi sẽ đáp ứng lại bằng nghĩa cử hào hiệp, nhưng phải cho nó thấy, nó hiểu, và như thế là tôi đã rửa nhục! Nhân đây, tôi xin nói thêm: tôi không thích trả thù, nhưng tôi vẫn oán hận, tuy tôi hào hiệp: không biết người khác có thể không? Lúc bấy giờ, tôi đến đó với lòng hào hiệp, có thể là lố bịch, nhưng thà rằng lố bịch mà quân tử còn hơn là không lố bịch, nhưng lại hèn hạ, thô tục, kém cỏi! Ở Pêtécbuốc, tôi không nói lại với ai về cuộc gặp gỡ với «người em» của tôi ấy, ngay cả với Maria, với Lisa; cuộc gặp gỡ ấy chẳng khác nào một cái tát nhục nhã. Thế mà bây giờ tôi lại chạm trán cái người anh em ấy vào lúc bất

https://tieulun.hopto.org

ngờ nhất. Hắn mỉm cười với tôi, giở mũ và nói một cách thân mật: «Chào anh.» Dĩ nhiên đó là một đề tài để suy nghĩ... nhưng vết thương đã rướm máu trở lại!

5

SAU hơn bốn giờ ngồi ở quán ăn, thình lình tôi bỏ chạy, như bị trúng gió, dĩ nhiên là để đến nhà ông Vécsilốp và cũng dĩ nhiên là không có ông ta ở nhà: ông ta không về; chị vú lo lắng và nhờ tôi bảo bà Đaria đến; tôi nào có để tâm đến chuiện ấy! Tôi chạy đến nhà mẹ tôi, nhưng không vào, và gọi Lukêria ra phòng ngoài; chị này cho biết ông ấy không có ở nhà và Lisa cũng chưa về. Tôi thấy Lukêria muốn hỏi tôi một câu gì đó và có lẽ nhờ tôi một việc gì, nhưng tôi phớt tỉnh! Còn một hi vọng cuối cùng: Hay là ông ấy đến nhà tôi? Nhưng tôi không tin nữa.

Tôi có nói rằng tôi đã quẫn trí. Thế mà bỗng nhiên tôi thấy trong buồng tôi có Anphôngsin và người chủ nhà. Họ vừa trong buồng đi ra, Piôtrơ Híppôlitôvích cầm một cây đèn cầy.

Tôi la người chủ nhà: «Thế này là nghĩa gì? Tại sao ông dám đưa người đàn bà ti tiện này vào buồng tôi?»

Anphôngsin nói: «Kìa! *Còn những người bạn đâu rồi?*»

Tôi hét: «Đi ra!»

— *Quả là một con gấu!*»— cô ấy nói xong, chạy ra hành lang, bộ mặt làm ra vẻ kinh hãi, rồi liền biến mất trong nhà bà chủ. Ông Piôtrơ Híppôlitôvích, vẫn còn cầm cây đèn cầy trong tay, đến gần tôi, vẻ mặt nghiêm nghị:

— Ông Đôlgôruki, tôi xin phép cảnh cáo ông rằng ông quá nóng. Chúng tôi rất muốn trọng ông, nhưng cô Anphôngsin không phải là người ti tiện, trái lại là khác. Cô ấy không đến thăm ông, mà đến thăm vợ tôi. Trong thời

https://tieulun.hopto.org

gian gần đây, họ đã quen nhau.

— Thế tại sao ông dám tự tiện đưa cô ấy vào buồng tôi? tôi vừa lặp lại, vừa lấy tay ôm đầu, vì đột ngột tôi nghe nhức đầu kinh khủng.

— Đó là tình cờ thôi. Tôi vào để đóng cửa sổ mà tôi đã để mở cho thoáng khí và vì chúng tôi đang tiếp tục câu chuiện đang nói dở với cô Anphôngsin, nên cô ấy vừa nói chuiện vừa đi vào buồng, chỉ để theo tôi.

— Không đúng. Anphôngsin là một tên do thám. Lambe là một tên do thám! Có lẽ ông cùng là một tên do thám nốt. Anphôngsin vào buồng tôi để ăn cắp một cái gì đó.

— Tùy ông muốn nghĩ sao cũng được. Hôm nay ông nói thế này, ngày mai ông nói thế khác. Nhưng tôi đã cho thuê phòng của tôi trong một thời gian, vợ chồng tôi sẽ dọn đến ở tại văn phòng; như vậy bây giờ cô Anphôngsin là người thuê phòng gần như ông.

Tôi kinh hãi, la lên: «Ông cho Lambe thuê phải không?»

— Không, không phải cho Lambe thuê— ông mỉm cười dai dẳng với một vẻ phần nào cương quiết, chứ không lúng túng như lúc buổi sáng— và tôi nghĩ rằng chính ông biết tôi cho ai thuê; nhưng ông giả vờ không biết, chỉ để đùa chơi và vì vậy mà ông tức giận. Chúc ông ngủ ngon!

— Vâng, vâng, xin để tôi iên!

Rồi tôi lấy tay phát một cử chỉ, gần như khóc, khiến ông ta nhìn tôi ngạc nhiên; tuy vậy ông vẫn đi ra. Tôi móc cửa lại rồi nằm dài trên giường, đầu vùi trong gối. Đó là những gì đã xảy ra trong ngày đầu ghê gớm trên số ba ngày định mệnh cuối cùng kết thúc thiên hồi kí của tôi.

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG MƯỜI

I

MỘT lần nữa tôi lại đi trước các biến cố: tôi nhận thấy ngay từ bây giờ phải làm cho độc giả được sáng tỏ một vài điểm, bởi lẽ nhiều sự việc bất ngờ đã xen vào tiến trình hợp lí của câu chuiện này khiến nên, nếu không giải thích trước, sẽ không biết đường nào mà lần.

Đây là vấn đề «cái bao» do bà Tatiana đã nói đến. Ấy là việc Anna đã dám âm mưu một chuiện táo bạo nhất mà người ta có thể làm trong hoàn cảnh của cô. Quả thật cô có bản lĩnh! Tuy rằng ông hoàng già, vì lí do sức khỏe đã bị giữ ở Tờsáckôiê, nên cái tin về đám cưới của ông với Anna không được phổ biến trong giới thượng lưu và có thể nói, đã bị dập tắt ngay trong trứng nước một thời gian, nhưng ông hoàng già, mà ai muốn bảo gì cũng được, không bao giờ chịu, với bất cứ giá nào, từ bỏ ý định của ông và phản bội Anna đã xin ông cưới nàng. Về khía cạnh ấy, ông hoàng là một hiệp sĩ; không sớm thì muộn ông cũng đi đứng được và ông sẽ thực hiện ý định của mình với một nghị lực can cường như thường thấy ở những người bản tính iều đuối, bởi lẽ không nên đẩy họ quá một giới hạn nào đó. Vả lại, ông nhận định rất rõ hoàn cảnh tế nhị của Anna, người mà ông vô cùng quí trọng, cũng như những lời đàm tiếu, những chuiện đồn đại về nàng. Điều khiến ông iên tâm và dừng lại trong lúc này là chưa bao giờ Catơrin dám nói rõ ra hoặc nói bóng nói gió để phát biểu trước mặt ông một ý kiến bất lợi cho Anna hoặc thể hiện một điều gì chống lại việc ông định cưới Anna. Trái lại, bà ta tỏ ra rất vui mừng và rất ân cần đối với

https://tieulun.hopto.org

người vị hôn thê của thân phụ bà. Như thế Anna ở vào một vị thế vô cùng tế nhị; với linh tính của người đàn bà, cô hiểu rằng nếu cô dại dột công kích Catơrin mà ông hoàng cũng quí mến hơn lúc nào hết, chính bà ta đã rất độ lượng và thành kính khi cho phép ông ấy cưới vợ, cô sẽ xúc phạm những cảm tình tinh tế nhất của ông và sẽ làm cho ông nghi kị cô và có lẽ đi đến chỗ ông giận hờn. Thế là trận giặc đang xảy ra trên chiến tuiến ấy: hai nữ đối thủ đang tranh đấu nhau bằng thái độ tinh tế và kiên trì, rốt cuộc ông hoàng không biết trọng hai người ai là đáng phục nhất. Như thói thường những người iếu đuối, dễ mềm lòng, ông sẽ đau khổ và tự trách mình về tất cả mọi việc. Nỗi ray rứt của ông biến thành bệnh hoạn; trí óc ông mất quân bình và thay vì hồi phục lại sức khỏe ở Tờsáckôiê, người ta đoan chắc rằng ông sắp lâm bệnh.

Tôi xin ghi lại thêm một việc mà mãi lâu lắm về sau tôi mới biết: Biôring có đề nghị trắng trợn với Catơrin đem ông già đi ra ngoại quốc, dùng một xảo thuật nào đó để chuẩn bị tư tưởng cho ông và bí mật tuiên truiền trong giới thượng lưu rằng ông hoàng đã hoàn toàn mất trí; sau đó, ở nước ngoài, sẽ dễ dàng kiếm được một i-chứng-thư. Nhưng đó là điều mà Catơrin không bao giờ chấp thuận; ít nữa là sau này người ta xác nhận như vậy. Thế là bà ta đã giận dữ từ chối ý đồ ấy. Tất cả chuiện đó chỉ là lời đồn đại mơ hồ, nhưng tôi tin là có thật.

Trong khi có thể nói vụ này đang lâm vào chỗ bí, thì Lambe cho Anna biết có một bức thư của người con gái ông hoàng tham khảo ý kiến một luật gia về cách thức để tuiên cáo thân phụ bà là một người điên. Trí óc của Anna vốn đã kiêu ngạo và thích oán thù, nay hay tin ấy, bỗng được kích thích đến tột độ. Nhớ lại những điều tôi đã nói trong những lần gặp cô ấy trước đó và ghép những trường hợp nhỏ nhặt lại với nhau, cô ấy không còn nghi

https://tieulun.hopto.org

ngờ gì nữa. Thế là trong lòng người con gái cương nghị và can cường ấy, một kế hoạch tấn công được chín mùi một cách vững chắc. Kế hoạch ấy như thế này: đột ngột phát giác cho ông hoàng biết, không cần e ngại cũng không cần lời lẽ văn hoa gì cả, tất cả câu chuiện để dọa ông và làm cho ông xúc động, cho ông thấy rằng dưỡng trí viện đang chờ ông và nếu ông ngoan cố, nổi giận hay không tin thì đưa cho ông xem bức thư của con gái ông: «Ý định tuiên cáo ông là người điên đã có rồi; vậy thì việc cản trở đám cưới của ông là tất iếu.» Sau đó, túm lấy ông già đang khiếp sợ, đang chết điếng và chở ông đến Pêtécbuốc, *thẳng đến nhà tôi*.

Công việc nguy hiểm vô cùng, nhưng Anna tin vào quiền năng của cô? Tôi xin nói ra ngoài để một chút và đi trước các biến chuiền, là cô ấy không lầm về tác dụng của âm mưu ấy, trái lại nó đã quá sức mong muốn. Cái tin về bức thư ấy đã tác động mạnh vào ông hoàng, và tất cả chúng tôi đều đoán như vậy. Từ trước đến giờ, tôi chưa nghe nói ông hoàng có hay biết gì về bức thư; nhưng, cũng như tất cả những người iếu đuối và rụt rè, ông không tin lời đồn đại và ra sức chống chế để được iên lòng; không những thế ông còn tự cho mình là người vong ân và nhẹ dạ. Tôi xin nói thêm rằng sự hiện hữu của bức thư cũng đã tác động vào Catơrin vô cùng mãnh liệt hơn là tôi tưởng... Tóm lại, mấy trang giấy ấy trở nên quan trọng hơn tôi nghĩ rất nhiều, và chính tôi đang cất nó trong túi. Nhưng tôi đã đi trước quá nhiều.

Có người sẽ hỏi tại sao lại mang ông ấy đến nhà tôi? Tại sao chở ông hoàng đến căn nhà nhỏ hẹp của chúng tôi và dùng khung cảnh tồi tàn ấy để làm cho ông hoàng khiếp sợ? Nếu ở nhà ông ấy không thể được (bởi vì ở đó người ta có thể chặn ngay âm mưu) tại sao không cho ông một căn nhà sang trọng như đề nghị của Lambe? Nhưng chính

https://tieulun.hopto.org

đó là điểm nguy hiểm trong dự mưu kì lạ của Anna.

Điều cốt iếu là ngay sau khi ông hoàng đến sẽ đưa cho ông xem bản văn kiện; nhưng bằng bất cứ giá nào tôi cũng không đưa tài liệu ấy ra. Vì gấp rút, và tin tưởng vào quiền năng của mình, Anna đã quiết định ra tay mà không cần bản văn kiện, nhưng lại dẫn ông hoàng thẳng đến nhà tôi. Như thế để làm gì? Chính là để cho tôi bị liên lụy trước đã, và như thế sẽ nhất cử lưỡng tiện. Cô ấy nghĩ rằng do đột ngột, do xúc động, do bất ngờ, tôi sẽ bị nao núng. Cô nghĩ rằng khi thấy ông hoàng già đến nhà, thấy ông sợ hãi, đau khổ, và nghe họ đồng thanh van lơn, tôi sẽ đầu hàng và đưa bản văn kiện ra! Tôi công nhận cách tính toán ấy khôn khéo, thông minh, đúng tâm lí và đã suít thành công. Về phần ông già, Anna lôi ông đi, bắt ông tin lời cô bằng cách nói trắng rằng cô sẽ đưa ông đến nhà tôi. Tất cả chuiện ấy về sau tôi mới biết. Chỉ nghe nói rằng văn kiện ấy để tại nhà tôi, đã đủ khiến con người dè dặt ấy không còn e ngại gì nữa: bởi lẽ ông hoàng rất quí và rất trọng tôi.

Tôi xin ghi thêm rằng Anna cũng tin chắc rằng bản văn kiện vẫn còn để ở nhà tôi, tôi chưa đưa nó ra. Nhất là cô ấy không biết rõ tính tôi, cô định lợi dụng trắng trợn bản tính ngây thơ, giản dị và đa cảm của tôi; vả lại, cô tưởng rằng, cho dù tôi đã quiết định trao thư ấy cho Catơrin đi nữa chẳng hạn, đó phải là trong những trường hợp đặc biệt: cô vội vã đón trước các trường hợp ấy, đón trước bằng bất ngờ, bằng tấn công chớp nhoáng, bằng đụng độ.

Sau hết, cô đã được Lambe đoan chắc mọi việc. Tôi đã nói lúc bấy giờ hoàn cảnh của Lambe cực kì nguy cấp: là một tên phản trắc, nó muốn tôi bỏ Anna để rồi tôi đồng lõa với nó đem bán văn kiện ấy cho Catơrin, như thế lợi cho nó hơn. Tuy nhiên vì cho đến phút cuối cùng không bao giờ tôi đưa tài liệu ra, nên nó định, cùng lắm, sẽ giúp An-

https://tieulun.hopto.org

na để khỏi bị xôi hỏng bỏng không, vì vậy mà nó cố hết sức xin được giúp cô ấy đến cùng, và tôi biết nó còn để nghị kiếm cho cô, một vị mục sự nếu cần... Nhưng Anna đã mỉm cười khinh bỉ bảo nó im đi. Cô ấy nhận thấy Lambe tục tằn kinh khủng và nhìn nó cô hết sức ghê tởm; tuy vậy cô vẫn khôn ngoan nhận để cho nó giúp, như để làm công việc do thám chẳng hạn. Nhân đây, tôi không biết họ đã mua chuộc Piôtrơ Híppôlilôvích, ông chủ nhà của tôi vào ngày nào, hay là không có việc ấy, và ông này có nhận món tiền thù lao nào hay không, hoặc là ông ấy chỉ khơi khơi gia nhập vào bọn họ vì thích âm mưu này nọ, dù sao, ông cũng rình mò tôi, còn vợ ông thì tôi biết rất chắc chắn là có.

Bây giờ độc giả hẳn đã hiểu mặc dù đã được biết trước một phần, tôi cũng không thể đoán ngày hôm sau hay ngày hôm sau nữa, ông hoàng đến nhà tôi. Tôi không bao giờ ngờ Anna lại gan dạ như vậy. Bằng lời lẽ thì muốn nói gì cũng được, ám chỉ điều gì cũng được; nhưng quiết định, ra tay và thực hiện thì phải công nhận Anna quả là một người có bản lĩnh!

2

TÔI xin tiếp tục.

Buổi sáng tôi dậy trễ. Giấc ngủ đêm qua vô cùng nặng nề, và tôi ngạc nhiên nhớ lại, không có chiêm bao, thế nên vừa thức dậy, tôi cảm thấy tinh thần hết sức minh mẫn, coi như không hề có ngày hôm qua, tôi định không đến nhà mẹ tôi mà đi thẳng đến nhà thờ ở nghĩa địa. Sau buổi lễ, tôi sẽ về nhà mẹ tôi để ở đó suốt ngày. Tôi tin chắc rằng tôi sẽ gặp ông Vécsilốp có lẽ ở nhà mẹ tôi không sớm thì muộn trong ngày hôm ấy, nhưng nhất định tôi sẽ gặp ông ta.

https://tieulun.hopto.org

Cả Anphôngsin lẫn ông chủ nhà đều đi khỏi từ lâu. Tôi không muốn hỏi bà chủ nhà, nói chung tôi đã quiết định không giao thiệp với họ nữa và tôi sẽ từ giã gấp nơi này; vì thế nên sau khi cà phê được bưng lên, tôi đóng cửa lại. Nhưng liền sau đó có tiếng gõ cửa; tôi ngạc nhiên thấy Trichatốp.

Tôi vội mở cửa, vui vẻ mời nó vào. Nhưng nó từ chối.

— Tôi chỉ cần nói với anh hai câu, đứng ở ngưỡng cửa cũng được. Hay có lẽ nên vào thì hơn; tôi nghĩ ở đây phải nói nhỏ vào tai; nhưng tôi không ngồi đâu. Anh nhìn áo choàng xấu xí của tôi: Lambe đã đòi lại chiếc áo choàng rồi.

Quả thật nó mặc một chiếc áo choàng cũ, rất tồi và quá dài. Nó đứng sững trước mặt tôi, buồn bã và lo lắng, hai tay thọc trong túi và đầu vẫn đội mũ:

«Tôi không ngồi đâu, tôi không ngồi đâu! Này anh Đôlgôruki, tôi không rõ các chi tiết, nhưng tôi biết Lambe đang âm mưu phản anh, ngay lập tức, không tránh được, tôi biết chắc như vậy. Anh nên đề phòng. Thằng rỗ cho hay như vậy. Anh còn nhớ thằng rỗ chứ? Nhưng nó không nói cho biết âm mưu ấy như thế nào, nên tôi không thể nói gì hơn. Tôi đến chỉ để báo cho anh biết. Thôi, chào anh!»

— Anh Trichatốp, anh hãy ngồi lại đã. Dù có vội gì, gặp anh tôi cũng mừng lắm...

— Không, không, tôi không ngồi. Nhưng tôi sẽ nhớ rằng anh tiếp tôi rất ân cần. Này, anh Đôlgôruki, lừa dối kẻ khác thật chẳng đi đến đâu: tôi đã cố ý tự nguiện chấp nhận mọi điều bẩn thỉu, nhục nhã đến nỗi bây giờ, ở nhà anh, nói ra tôi thấy xấu hổ. Ngay bây giờ đây, ở nhà thằng rỗ... Thôi chào anh! Tôi không xứng đáng được ngồi ở nhà anh.

— Được rồi; Trichatốp, bạn ơi...

— Anh Đôlgôruki, anh thấy không, tôi mặt dạn mày

https://tieulun.hopto.org

dày trước mọi người và tôi sẽ chơi bời phóng đãng. Rồi đây tôi sẽ có một cái áo choàng đẹp hơn nữa và tôi sẽ đi dạo bằng xe song mã. Nhưng dù sao tôi cũng tự biết rằng sở dĩ tôi không ngồi ở nhà anh là vì tôi tự xét không xứng đáng; bởi vì đối với anh tôi rất ti tiện. Tôi sẽ sung sướng nhớ lại điều này mỗi khi tôi chơi bời phóng đãng. Thôi tôi đi, tôi đi nhá! Tôi cũng không bắt tay anh. Ngay cả Anphôngsin cũng không bắt tay tôi. Và tôi xin anh đừng chạy theo tôi, đừng đến thăm tôi. Chúng ta đã cam kết với nhau như vậy rồi.»

Người thanh niên lạ lùng quay gót đi ra. Lúc ấy tôi không có thì giờ, nhưng tự hứa bằng bất cứ giá nào tôi cũng sẽ tìm ra nó, trong một thời hạn ngắn, sau khi mọi việc đều ổn thỏa.

Tôi sẽ không kể lại tất cả buổi sáng hôm ấy, tuy nhiên vẫn có nhiều kỉ niệm đáng giữ lại. Ông Vécsilốp không có ở nhà thờ, và nhìn thái độ của mọi người, có thể tin chắc rằng, trước khi làm lễ nhập quan, người ta không chờ đợi ông ở nhà thờ. Mẹ tôi nhiệt thành cầu nguiện, bà để hết tâm trí vào lời nguiện cầu. Bên cạnh thi thể, chỉ có bà Tatiana và Lisa. Tôi không mô tả, tôi không mô tả gì hết. Sau lễ an táng, tất cả mọi người về và ngồi vào bàn ăn. Một lần nữa, nhìn mặt họ tôi đoán rằng họ cũng không chờ ông ấy để dùng bữa ăn. Sau khi ăn xong, tôi lại bên mẹ tôi, ôm hôn bà nồng nàn và chúc mừng bà nhân lễ sinh nhật; sau tôi, Lisa cũng làm thế.

Lisa lén nói thầm với tôi:

— Này anh, họ chờ ông ấy.

— Anh cũng đoán, cũng thấy vậy.

— Chắc chắn ông sẽ đến.

Tôi tự bảo: Họ phải có những tin tức chính xác. Nhưng tôi không hỏi. Tuy tôi không diễn tả cảm tưởng của tôi, nhưng tất cả chuiện bí ẩn vẫn làm cho tôi khó chịu,

https://tieulun.hopto.org

mặc dù tôi đang vui vẻ. Chúng tôi ngồi cả ở phòng khách, tại chiếc bàn tròn, chung quanh mẹ tôi. Ồ, tôi vô cùng sung sướng được ngồi gần và được nhìn mẹ tôi! Thình lình mẹ tôi bảo tôi đọc một đoạn trong Phúc-âm. Tôi đọc cho bà nghe một chương của Thánh-lục. Bà không khóc, bà cũng không buồn lắm, nhưng chưa bao giờ tôi thấy mặt bà anh linh như vậy. Ánh mắt dịu hiền của bà sáng lên một ý nghĩ, nhưng tôi không thể biết bà đang nôn nóng chờ đợi điều gì. Câu chuiện kéo dài không dứt; người ta nhắc lại nhiều kỉ niệm về người quá cố. Bà Tatiana cũng kể nhiều câu chuiện về ông mà từ trước đến nay tôi không hề biết. Nói chung, nếu người ta lấy bút ghi lại thì không thể nào xuể. Ngay bà Tatiana cũng thay đổi thái độ hoàn toàn: bà rất bình thản, trìu mến và nhất là bà cũng rất điềm tĩnh, tuy bà nói nhiều để cho mẹ tôi khuây khỏa. Tôi nhớ rõ ràng một chi tiết: mẹ tôi ngồi trên ghế dài và bên trái, trên một chiếc bàn nhỏ, có một bức tượng mà hình như người ta cố ý để ở đó, một bức tượng thánh cũ kĩ, không có áo choàng bằng kim khí, chỉ có những hào quang trên đầu hai vị thánh. Bức tượng ấy của ông Maka: tôi biết như vậy và tôi cũng biết rằng lúc sinh thời ông ấy không bao giờ rời bức tượng và xem nó là một vật mầu nhiệm. Bà Tatiana nhìn đi nhìn lại bức tượng.

Bỗng nhiên bà nói, thay đổi hẳn đề tài câu chuiện: «Này Sôfia, có lẽ nên để bức tượng trước bàn, kê vào vách và thắp một cái đèn ở trước.»

Mẹ tôi nói: «Không nên, để như thế này hay hơn.»

— Đúng rồi. Nếu để khác có vẻ quá long trọng.

Ngay lúc ấy, tôi không hiểu gì hết, nhưng có một điều là bức tượng ấy đã do ông Maka lưu lại từ lâu cho ông Vécsilốp và mẹ tôi sắp sửa giao lại cho ông này.

Lúc bấy giờ đã năm giờ chiều; câu chuiện của chúng tôi kéo dài; thình lình tôi nhìn thấy khuôn mặt mẹ tôi rung

https://tieulun.hopto.org

chuiền nhe nhẹ, bà vội ngửng lên và lắng nghe, trong khi bà Tatiana đang nói nên không chú ý gì cả. Tôi liền quay ra phía cửa và một lúc sau tôi thấy Vécsilốp đứng ở ngưỡng cửa. Ông không đi qua tam cấp mà lại đi bằng cầu thang phía sau, qua bếp và hành lang, trong tất cả mọi người, chỉ có mẹ tôi nghe tiếng chân ông ta. Bây giờ tôi xin mô tả lại tất cả cảnh tượng phi lí đã diễn ra sau đó, với đầy đủ từng cử chỉ, từng lời nói; cũng ngắn thôi.

Thoạt tiên, nhìn gương mặt ông, ít nữa là mới nhìn qua, không thấy có thay đổi chút nào. Ông vẫn ăn mặc như mọi ngày, nghĩa là khá lịch sự. Ông cầm nơi tay một bó hoa tươi nhỏ nhưng quí. Ông lại gần và mỉm cười đưa bó hoa cho mẹ tôi. Mẹ tôi nhìn ông vừa ngạc nhiên vừa sợ sệt, nhưng vẫn nhận bó hoa, rồi bỗng nhiên đôi má nhợt nhạt của bà ửng đỏ và đôi mắt bà ánh lên niềm hân hoan.

Ông nói: «Em Sôfia, anh biết chắc em sẽ tiếp anh như thế này.»

Vì chúng tôi đều đứng lên khi ông bước vào, ông lại gần chiếc bàn, ngồi vào ghế của Lisa, bên trái chỗ mẹ tôi; ông ngồi xuống mà không nhận thấy ông đã dành chỗ của người khác. Thế là ông ngồi bên cạnh chiếc bàn nhỏ có để bức tượng.

«Chào tất cả. Em Sôfia, hôm nay anh nhất định đem bó hoa này đến để mừng sinh nhật của em; anh không đến dự đám tang là vì không muốn cầm một bó hoa đến trước một người chết; nhưng anh biết em không chờ anh ở tang lễ. Ông già sẽ không trách anh về mấy cành hoa này vì chính ông đã bảo chúng ta phải vui lên, phải vậy không? Anh tin rằng ông đang lãng đãng trong phòng này.»

Mẹ tôi nhìn ông với đôi mắt kì lạ; bà Tatiana tỏ vẻ kinh hãi. Bà hỏi:

— Ai ở đây trong buồng này?

— Người quá cố. Thôi gác chuiện ấy lại. Bà cũng

https://tieulun.hopto.org

biết rằng người nào không hoàn toàn tin những điều mầu nhiệm như thế thường có nhiều thành kiến hơn ai hết... Nhưng hãy nói đến bó hoa: không hiểu tại sao tôi đem nó đến đây. Đã ba lần tôi muốn vứt xuống dưới tuiết và chà đạp lên trên.»

Mẹ tôi giật mình.

«Tôi thích làm thế quá chừng. Sôfia, xin em thương hại anh, thương hại đầu óc của anh. Anh thích làm thế vì bó hoa quá đẹp. Trong thế gian còn gì đẹp hơn một cành hoa? Anh cầm nó trong tay, mà ở đâu cũng thấy toàn là tuiết giá. Giá băng với các đóa hoa: thật là mâu thuẫn! Nhưng anh không quan tâm đến điều ấy: anh muốn giẫm nát nó đi vì nó quá đẹp. Sôfia, anh sẽ lại biến đi, nhưng anh sẽ trở lại gấp bởi vì hình như anh sẽ phải lo sợ. Nào có ai làm cho anh hết lo sợ, tìm đâu ra một thiên thần như Sôfia? Bức tượng gì để kia vậy? À, bức tượng Thánh của người quá cố, anh nhớ ra rồi. Đó là kỉ vật của gia đình ông ta, của ông nội ông ta; của cả một đời ông ta, ông ta không bao giờ dời nó, anh biết, anh nhớ, ông ta đã lưu lại cho anh, anh nhớ rõ điều đó... và hình như đó là một bức tượng Thánh của những tín đồ cổ xưa... để anh xem nào.»

Ông cầm bức tượng trong tay, đưa gần đèn cầy và nhìn sững. Nhưng sau chỉ vài giây, ông để lại trên bàn, lần nay, trước mặt ông. Tôi rất ngạc nhiên, nhưng vì những lời vừa rồi được nói lên một cách qua bất ngờ, nên tôi chưa kịp tập trung tư tưởng. Tôi chỉ nhớ rằng một nỗi lo sợ bệnh hoạn xâm nhập tim tôi. Nỗi lo sợ của mẹ tôi biến thành bối rối và thương xót; đối với bà trước hết ông ấy là một người đau khổ; trước kia, đã nhiều lần ông cũng nói năng kì cục như vậy. Thình lình Lisa tái xanh người, nó đùng đầu ra dấu cho tôi và chỉ về phía ông ấy. Nhưng người kinh hãi nhất là bà Tatiana. Bà nói thận trọng:

https://tieulun.hopto.org

— Ông Vécsilốp, ông sao thế?

— Thật tình tôi không biết tôi như thế nào, bà ạ. Xin bà iên tâm, tôi vẫn còn nhớ bà là Tatiana và bà rất dễ thương, Nhưng tôi chỉ đến đây một phút thôi; tôi muốn nói với Sôfia một điều gì tốt lành và tôi đang tìm một chữ, tuy rằng tim tôi tràn đầy chữ mà tôi không nói ra được, quả thật đó là nhưng chữ kì lạ. Bà biết không, hình như tôi đã được nhị hóa— ông ngó tất cả chúng tôi với một vẻ mặt hết sức nghiêm trang và một ý muốn chân thành được thông cảm. Đúng là tôi được nhị hóa bằng tư tưởng và tôi sợ điều ấy lắm. Có thể nói mình có bên cạnh một người thứ hai; mình thì biết điều và biết lẽ phải, nhưng người kia thì nhất định làm bên cạnh mình một điều phi lí hoặc đôi khi một điều rất kì cục, rồi thình lình mình nhận thấy chính mình muốn làm điều kì cục ấy, trời cũng không biết tại sao vậy; mình muốn làm mặc dù không muốn, mình vừa muốn làm, vừa hết sức chống lại. Tôi có biết một bác sĩ, trong khi dự tang lễ của thân sinh, ngay giữa nhà thờ, đã nổi lên huít sáo. Thật ra hôm nay tôi không dám đến dự đám tang bởi vì tôi tin chắc rằng bất thình lình tôi sẽ nổi lên huít sáo hay bật cười, giống như ông bác sĩ khốn khổ kia... Quả thật, không hiểu tại sao ngày hôm nay tôi cứ nhớ mãi đến ông bác sĩ ấy, không cách gì quên được. Sôfia, em biết không, giờ đây anh lại lấy bức tượng (ông cầm bức tượng và xoay nó trong tay) và em biết không, trong giây phút này, anh hết sức muốn quăng nó vào lò sưởi, trong góc kia. Anh chắc rằng nó sẽ vỡ ngay làm hai mảnh, không hơn không kém».

Ông nói không chút giả tạo, không có ý gì muốn lòe người khác; ông nói hết sức bình dị, và chính vì vậy mà càng thấy ghê rợn; hình như thật tình ông sợ một điều gì đó: thình lình tôi nhận thấy đôi bàn tay ông run nhè nhẹ.

Mẹ tôi chắp tay kêu lên:

https://tieulun.hopto.org

— Anh. Vécsilốp!

Bà Tatiana vùng lên nói:

— Ông Vécsilốp, để đó, để bức tượng ở đó— Để nó ở đó, để nó xuống. Ông cởi áo ra rồi lại giường nằm. Đôlgôruki, chạy đi mời bác sĩ!

Ông nhìn quanh chúng tôi bằng ánh mắt sững sờ, rồi dịu dàng nói:

— Có gì đâu... có gì đâu mà các người rối lên vậy!

Đoạn ông để cùi chỏ lên bàn, lấy hai tay ôm đầu:

«Tôi làm các người sợ, nhưng thế này, các bạn ạ: các bạn hãy làm vui lòng tôi một tí, các bạn ngồi lại và tất cả hãy bình tĩnh trong một phút thôi! Em Sôfia, anh đến đây không phải để nói chuiện ấy; anh đến để truiền đạt một chuiện khác hẳn— Vĩnh biệt em, Sôfia, anh lại đi chu du một lần nữa như anh đã đi nhiều lần trước đây... Chắc hẳn là anh sẽ về với em một ngày nào đó: nhất định anh sẽ gặp em. Thử hỏi anh sẽ về với ai, khi mà mọi việc đã xong? Sôfia, em tin đi, hôm nay anh đến với em như đến với một thiên thần chứ không phải với một kẻ thù: em là kẻ thù gì của anh, làm thế nào em có thể là kẻ thù của anh? Sôfia em đừng tưởng anh muốn đập vỡ bức tượng này vì anh đập vỡ nó...»

Vừa rồi, khi bà Tatiana kêu lên: «Để bức tượng ở đó», bà đã giựt bức tượng từ trong tay ông ấy và cầm nó trong tay. Vừa nói đến chữ sau cùng, ông vội nhảy tới, giựt bức tượng trong tay bà Tatiana rồi đưa cao lên một cách man rợ, lấy hết sức lực đập nó vào góc lò sưởi bằng gạch men. Bức tượng vỡ ra đúng hai mảnh... Lập tức ông quay sang chúng tôi, gương mặt tái xanh của ông bỗng ửng đỏ và tất cả các nét mặt của ông run lên:

«Sôfia, em đừng cho đó là một biểu tượng anh không đập phá cái gì của Maka đã lưu lại, nhưng anh đập phá chỉ để đập phá... Nhưng dù sáo, anh cũng sẽ về với em,

https://tieulun.hopto.org

anh sẽ về với vị thiên thần cuối cùng! Kể ra, em có thể xem đó là một biểu tượng, bởi vì cũng có thể là một biểu tượng!...»

rồi ông bước gấp ra khỏi phòng, lần này cũng bằng ngõ sau bếp (áo choàng và mũ của ông còn để ở đây). Tôi không kể tỉ mỉ sau đó thái độ của mẹ tôi ra sao: vì khiếp sợ điếng người, bà đứng thẳng, hai tay giơ lên và vòng lại sau đầu; thình lình bà réo ông ấy:

— Anh Vécsilốp, ít nữa anh cũng trở lại nói lời vĩnh biệt!

— Bác Sôfia, bác trai sẽ trở lại, bác trai sẽ trở lại mà! Bác đừng lo!» Bà Tatiana kêu lên, người run bần trong một cơn giận khủng khiếp, một cơn giận súc sinh. «Bác đã nghe đó, bác trai hứa sẽ trở về! Hãy để cho ông điên ấy đi lang thang một lần cuối. Đến khi ông ấy già nha, què quặt, ai là người nuông chiều ông ấy, nếu không phải là bác, người vú già của ông ấy? Ông ấy lớn tiếng tuiên bố như vậy mà không biết xấu hổ...»

Về phần chúng tôi, Lisa đã bất tỉnh. Còn tôi thì muốn chạy theo ông ta, nhưng lại nhảy lại phía mẹ tôi. Tôi ôm và giữ bà trong vòng tay. Lukêria chạy lên, tay cầm một li nước cho Lisa. Nhưng mẹ tôi tỉnh lại ngay; bà ngả người trên ghế dài, hai tay ôm mặt khóc.

Thình lình bà Tatiana la lớn hết sức như đã hoàn hồn:

«Dù sao, dù sao... cũng phải giữ ông ấy lại! Mày, đi... giữ ông ấy lại, đừng xa ông ấy một bước, mày đi đi!» Rồi bà cố sức đẩy tôi ra. «Không lẽ tôi phải chạy theo hay sao?»

— Bỗng nhiên mẹ tôi cũng kêu lên:

— Đôlgôruki được đấy, chạy theo gấp đi!»

Tôi thoát ra, cái đầu đi trước, cũng theo ngả nhà bếp và ngả sân; nhưng không thấy ông ở đâu hết. Trên hè phố, trong bóng đêm, khách bộ hành in những vệt đen; tôi chạy theo để đuổi bắt, và khi tới gần, tôi nhìn mặt từng người,

https://tieulun.hopto.org

rồi bỏ chạy nữa. Tôi chạy như thế đến một ngã tư.

«Người ta không giận một người điên; thế mà Tatiana đã điên tiết lên vì ông ta; như vậy ông ấy không điên gì hết...» Đó là ý kiến thoáng trong đầu óc tôi. Hình như tất cả chuiện này là một *biểu tượng* và ông muốn dứt khoát đối với một điều gì đó, cũng như đối với bức tượng, và ông muốn cho mẹ tôi và tất cả chúng tôi hiểu điều đó «Con người thứ hai» chắc hẳn là ở cạnh ông, không còn nghi ngờ gì nữa...

3

TUY nhiên không thấy ông ở đâu hết và không biết đường nào mà chạy theo ông: khó lòng nghĩ rằng ông đã thong dong trở về nhà ông. Thình lình tôi nảy ra một ý kiến và chạy ngay đến nhà Anna.

Anna đã về, và tôi được mời vào ngay. Tôi đi vào mà phải tự chủ hết sức. Không ngồi xuống, tôi kể rõ ràng công chuiện vừa xảy ra, nghĩa là chuiện con người thứ hai: Tôi không bao giờ quên và không bao giờ tha thứ thái độ tò mò quá đáng, nhưng bình thản và tự tin đến tàn nhẫn của Anna khi nghe tôi nói. Cô ấy cũng không ngồi.

Tôi kết luận, khẩn khoản:

— Ông ấy đâu rồi? Có lẽ cô biết phải không? Hôm qua bà Tatiana muốn tôi đến gặp cô.

— Hôm qua tôi muốn gặp cậu. Hôm qua ông ấy ở Tơsáckôiê, và cũng có đến nhà tôi. Bây giờ thì (chị nhìn đồng hồ) đã bảy giờ... Chắc ông có ở nhà.

— Tôi thấy cô biết hết. Thôi, nói đi, nói đi.»

— Tôi biết nhiều, nhưng không hết. Dĩ nhiên không có gì để giấu cậu... Anna nhìn tôi dò xét với ánh mắt kì lạ, vừa mỉm cười vừa giả vờ suy nghĩ. Sáng hôm qua, trả lời

https://tieulun.hopto.org

một bức thư của Catơrin, ông đã gởi cho bà ta một lời cầu hôn chính thức.

— Không phải như vậy đâu! Tôi mở to mắt.

— Bức thư đã qua tay tôi; chính tôi đã mang đến cho bà ta, còn nguiên chưa mở ra. Lần này, ông đã tỏ ra quaân tử và không giấu tôi gì hết.

— Cô Anna, tôi không hiểu.

— Có lẽ khó hiểu. Nhưng không khác nào một người đánh bạc quăng trên tấm thảm đồng bạc cuối cùng và thủ sẵn trong túi một chiếc súng lục. Lời cầu hôn của ông có nghĩa như vậy. Chín phần mười là bà ta không nhận; nhưng ít ra ông cũng hi vọng vào một phần mười và thú thật, đối với tôi, chuiện này kì lắm... Vả lại, có lẽ ông không còn tự chủ... chính là «con người thứ hai», cậu vừa nói đó.

— Thế mà cô cười được à? Có thể nào tôi tin rằng thư ấy đã do cô trao lại? Cô không phải là vị hôn thê của thân sinh bà ta sao? Cô Anna, xin cô tha cho tôi.

— Ông ấy đã iêu cầu tôi hi sinh vận số của tôi cho hạnh phúc của ông. Nói đúng hơn. Thật ra ông không iêu cầu tôi: mọi việc đã xảy ra lặng lẽ, nhưng tôi đã đọc tất cả trong mắt ông. Trời ơi, còn gì nữa đâu; ông đã đi đến nhà mẹ cậu ở Kônítbé, để xin bà được phép cưới con ghẻ của bà Catơrin, phải vậy không? Thật là giống như cách cư xử của ông hôm qua, khi ông chọn tôi làm đại diện và người tâm phúc của ông.»

Mặt Anna hơi tái. Tuy nhiên thái độ bình tĩnh của cô chỉ là một sự mỉa mai được kìm giữ. Ồ, lúc bấy giờ tôi tha thứ cho cô nhiều lắm vì tôi hiểu dần dần. Trong một phút, tôi suy nghĩ; cô nín lặng, chờ đợi.

Bỗng tôi cười nói: «Cô biết không, chị đã đưa bức thư vì không phương hại gì đến cô, bởi vì dù sao cũng sẽ không có đám cưới. Nhưng còn ông ấy? Còn bà ta nữa? Dĩ nhiên

https://tieulun.hopto.org

là bà ta quay lưng lại lời cầu hôn ấy, và như thế... như thế việc gì sẽ xảy ra? Cô Anna bây giờ ông ấy ở đâu? Mỗi phút trôi qua rất quí, mỗi một lúc một tai nạn có thể xảy ra!

— Ông ấy ở nhà, như tôi đã nói với cậu. Trong thư ông gởi cho Catơrin mà tôi đã đưa hôm qua, ông iêu cầu *dù sao* cũng cho ông được gặp bà ta tại nhà ông, hôm nay lúc bảy giờ tối. Và bà ta đã hứa.

— Bà ta đến nhà ông ấy? Có thể như thế được sao?

— Tại sao không? Nhà ấy của bà Đaria hai người rất có thể gặp nhau ở nhà bà ấy như là khách của bà...

— Bà ta sợ ông ấy kia mà... Ông ta có thể giết bà!

Anna chỉ mỉm cười:

— Mặc dù Catơrin rất lo sợ, chính tôi cũng nhận thấy như vậy, trước kia cũng như bây giờ, bà ta vẫn cảm phục và ngạc nhiên trước những nguiên tắc và đầu óc siêu nhiên của ông Vécsilốp. Lần này bà ta đến gặp ông để được dứt khoát về phần ông, trong thư, ông đã hứa rất long trọng, rất hào hiệp rằng bà ta không có gì phải sợ... Tóm lại, tôi không nhớ rõ lời lẽ trong thư, nhưng bà ta đến với ông... lần cuối cùng, có thể nói như vậy... và có thể nói, bà đã đáp ứng bằng những tình cảm hào hùng nhất. Hai người đều biểu dương tinh thần hào hiệp.

Tôi nói lớn:

— Còn con người thứ hai, con người thứ hai! Ông ấy đã mất trí.

— Hôm qua, lúc hứa đến nơi hẹn, Catơrin không ngờ có thể xảy ra tai nạn ấy.

Tôi bỗng quay lưng lại và bỏ chạy... Dĩ nhiên là để đến nhà ông ta, đến nhà họ. Nhưng đến phòng ngoài, tôi quay trở lui trong một giây:

«Nhưng có thể xảy ra chuiện cô mong là ông ấy giết bà ta.

https://tieulun.hopto.org

Sau khi kêu lên như vậy, tôi chạy ra khỏi nhà.

Tuy run bắn cả người như trong cơn sốt, tôi vẫn im lặng vào nhà, bằng ngả bếp và hỏi nhỏ để gặp bà Đaria; chính bà xuất hiện ngay và lặng lẽ nhìn tôi bằng ánh mắt tò mò kinh khủng.

— Thưa, ông ấy không có ở nhà.»

Nhưng với một giọng thì thầm gấp rút, tôi trình bày thẳng thắn và chính xác rằng Anna đã cho tôi biết hết và tôi từ nhà Anna đến.

— Bà Đaria, hiện giờ họ ở đâu?

— Trong phòng khách, nơi ông có đến ngày hôm kia, tại chiếc bàn...

— Bà Đaria, bà để cho tôi vào đó đi!

— Làm thế nào được?

— Không phải vào đó, nhưng vào buồng bên cạnh. Bà Đaria, có lẽ Anna cũng muốn vậy. Nếu cô ấy không muốn, chắc cô không nói cho tôi biết họ đang ở đây. Họ sẽ không biết tôi ở đó đâu... Chính cô Anna muốn vậy.

— Nếu cô ấy không muốn thì sao? Bà Đaria nhìn tôi chăm chăm.

— Bà Đaria, tôi còn nhớ cô Ôlia... Để cho tôi đi vào.

Bỗng nhiên, đôi môi và chiếc cằm của bà run lên:

— Ông ơi, đúng là vì Ôlia... vì cảm tình của ông... Xin ông đừng bỏ cô Anna. Ông sẽ không bỏ cô ấy chứ? Ông sẽ không bỏ cô ấy chứ?

— Không, tôi không bỏ cô ấy.

— Ông hứa danh dự với tôi rằng ông sẽ không vào trong phòng khách và ông sẽ không la lên nếu tôi đưa ông vào buồng bên cạnh?

— Bà Đaria, tôi xin lấy danh dự thề với bà.

Bà nắm chéo áo tôi, dẫn tôi vào một căn phòng tối om, sát bên phòng họ đang ngồi rồi lặng lẽ đưa tôi đi trên một tấm thảm êm dịu đến một cánh cửa, để tôi trước màn

https://tieulun.hopto.org

cửa đã kéo xuống, rồi bà vạch một góc nhỏ của bức màn, chỉ cho tôi thấy cả hai người.

Tôi ở lại, bà đi ra. Dĩ nhiên là tôi ở lại. Tôi biết nghe như vậy là trái vì tôi lén nghe chuiện bí mật của người khác, nhưng tôi vẫn ở lại. Làm sao không ở lại cho được. Còn con người thứ hai nữa kia mà? Ông ấy chẳng đã đập vỡ bức tượng dưới mắt tôi hay sao?

4

HAI người ngồi đối diện nhau, tại chiếc bàn chúng tôi đã cùng ngồi để uống mừng «sự hồi sinh» của ông ta. Tôi nhìn thấy rất rõ khuôn mặt họ. Bà ta mặc áo dài đen, trông bề ngoài vẫn đẹp và bình tĩnh như mọi ngày. Ông ấy nói, bà ta nghe chăm chú lạ lùng và với một vẻ rất ân cần. Có thể nghĩ rằng bà ta có phần rụt rè. Trái lại ông ấy rất hăng say. Tôi đến nghe vào lúc cuộc đối thoại đang sôi nổi vì vậy phải một lúc sau tôi mới hiểu. Tôi nhớ bà ta hỏi đột ngột:

— Thế là tại tôi phải không?

Ông ấy đáp:

— Không, tại tôi; bà thì bà có tội mà không phạm tội. Bà biết không, thường có như vậy. Chính đó là những lỗi lầm không thể tha thứ được và hầu như luôn luôn bị trừng phạt, ông nói thêm với nụ cười kì lạ. Thế mà có lúc tôi tưởng tôi đã quên hẳn bà và tự chế nhạo về mối tình ngu ngốc của mình[1]... Nhưng bà đã biết chuiện ấy rồi. Nghĩ cho cùng, tại sao tôi lại thắc mắc về con người mà bà định lấy làm chồng? Hôm qua tôi đã đưa cho bà một lời cầu hôn, xin bà đừng trách tôi, đó chỉ là một chuiện dại dột. Nhưng tôi không có gì để thay vào đó. Tôi nào biết làm gì ngoài chuiện dại dột ấy? Tôi không biết...»

https://tieulun.hopto.org

Nói đến đây, ông cười ngất, hai mắt đột ngột ngước lên nhìn bà ta; trước đó ông vừa nói vừa nhìn về một bên. Nếu tôi là bà ta, tôi nghĩ rằng tiếng cười sẽ làm tôi phát sợ. Thình lình, ông đứng lên:

— Này, vì đâu bà bằng lòng đến đây— ông hỏi đột ngột, như thể ông nhớ đến công việc chính iếu. Việc tôi mời bà đến đây, cũng như lá thư của tôi, đều là những chuiện dại dột... Hãy gượm, tôi còn có thể đoán vì đâu bà chịu đến, nhưng tại sao bà lại đến, vấn đề là như vậy. Phải chăng chỉ vì bà sợ?

— Tôi đến thăm ông,» bà ta vừa nói, vừa nhìn ông rụt rè e ngại. Cả hai im lặng trong nửa phút. Ông Vécsilốp ngồi xuống, rồi bằng một giọng dịu dàng, nhưng thầm thía, run run, ông bắt đầu nói:

— Catơrin, đã lâu lắm tôi không gặp bà lâu quá nên tôi không còn nghĩ rằng có một ngày như ngày hôm nay tôi có thể ngồi bên bà, ngắm khuôn mặt bà và nghe tiếng nói của bà... Đã đến hai năm rồi, chúng ta không gặp nhau, hai năm chúng ta không nói với nhau một lời. Tôi tưởng không còn bao giờ nói chuiện với bà. Nhưng thôi! chuiện gì đã qua nên cho qua và chuiện hôm nay, ngày mai sẽ tan biến như một làn khói. Tôi phải chấp nhận, bởi vì, tôi xin nói lại một lần nữa, tôi không có gì để thay thế.» Thình lình ông nói tiếp như van lơn: «Nhưng bây giờ xin bà đừng đi mà không để lại một cái gì. Bà đã cho tôi ân huệ đến đây, xin bà đừng đi mà không để lại một cái gì: Xin bà trả lời một câu hỏi!

— Câu hỏi gì?

— Chúng ta sẽ không bao giờ gặp nhau nữa. Bà có mất gì đâu? Xin bà cho biết sự thật, chỉ một lần thôi. Xin bà trả lời một câu hỏi mà không một người nào biết điều lại đặt ra: trước đây bà có iêu tôi không, ít ra là một lúc nào đó, hay là tôi đã lầm?

https://tieulun.hopto.org

Catơrin ngượng đỏ mặt.

Trước kia tôi có iêu ông,» bà ta nói.

Tôi đoán bà sẽ nói như vậy: ôi con người chân thật! Con người thành thật! Con người trung thực!

— Còn bây giờ?» ông nói tiếp.

— Bây giờ tôi không iêu ông nữa.

— Rồi bà cười?

— Không, sở dĩ tôi cười liền, không nín được, vì tôi biết chắc ông sẽ hỏi: «Còn bây giờ?» Và tôi mỉm cười... vì khi người ta đoán, bao giờ người ta cũng mỉm cười...»

Thật kì lạ; chưa bao giờ tôi thấy bà ta khôn ngoan, gần như e lệ và thẹn thùng đến như vậy. Ông nhìn bà ta chòng chọc.

— Tôi biết bà không iêu tôi... Không iêu chút nào phải không?

— Có lẽ không chút nào.» Bà ta nói thêm một cách cương quiết, không mỉm cười, không e thẹn: «Tôi không iêu ông. Vâng, trước tôi có iêu ông, nhưng không lâu. Tôi thôi iêu ông rất mau...

— Tôi biết, tôi biết, bà nhận ra rằng bà không thích tôi... nhưng... bà thích như thế nào? Bà hãy giải thích cho tôi rõ một lần nữa...

— Không biết tôi đã giải thích cho ông chưa? Tôi thích như thế nào? Tôi chỉ là một người đàn bà rất tầm thường; tôi là một người đàn bà trầm lặng, tôi thích... tôi thích những người vui tính.

— Vui tính?

— Ông cũng thấy rõ tôi không đủ sức nói chuiện với ông. Hình như lúc bây giờ nếu ông có thể iêu tôi ít hơn, tôi đã iêu ông rồi»— Nói xong, bà cười e thẹn. Câu trả lời của bà ta vô cùng chân thực. Có lẽ nào bà ta không hiểu rằng câu trả lời ấy là một công thức dứt khoát nhất của mối liên hệ giữa hai người, giải thích và quiết định

https://tieulun.hopto.org

tất cả? Chắc ông ấy hiểu quá rõ. Nhưng ông nhìn bà ta và mỉm cười kì cục:

— Biòring vui tính phải không?

Bà ta đáp hơi vội vã:

— Hắn không đáng để ông lo sợ chút nào. Tôi lấy hắn vì với hắn tôi sẽ được iên thân hơn với một người khác. Tất cả tâm hồn của tôi, tôi vẫn còn giữ.

— Người ta bảo bà lại say mê xã hội thượng lưu?

— Không đúng. Tôi biết trong xã hội thượng lưu vẫn có chuiện lộn xộn như những nơi khác. Nhưng nhìn từ bên ngoài, hình thức vẫn còn đẹp, cho nên nếu chỉ sống qua mà thôi, thì ở đó hơn nơi khác.

— Tôi thường nghe chữ «lộn xộn». Trước kia, bà đã sợ những điều lộn xộn của tôi... Những xiềng xích, những tư tưởng, những dại dột?

— Không, nhất thiết không phải như vậy.

— Thế là cái gì? Trời ơi, xin bà nói thật đi.

— Thôi được, tôi nói thật cho ông nghe; bởi vì tôi coi ông là một người trí thức thượng thặng... Tôi vẫn thấy nơi ông có một cái gì lố bịch...»

Nói xong, bà ta bỗng đỏ mặt, như bà cảm thấy đã phạm một điều hết sức vụng về.

Ông nói rất lạ lùng:

— Được rồi, vì câu bà vừa nói, tôi đủ sức tha thứ cho bà rất nhiều.

Bà ta vội nói thêm, mặt vẫn đỏ vì ngượng:

— Tôi chưa nói hết. Chính tôi mới là lố bịch... vì đã nói như một người ngốc.

— Không, bà không lố bịch, bà chỉ là một người trong xã hội thượng lưu bị hư hỏng!» Rồi ông tái người kinh khủng. «Vừa rồi, tôi không nói hết, khi tôi hỏi tại sao bà lại đến. Bà có muốn tôi nói hết không? Hiện ở đây có một bức thư, một tài liệu, bà sợ tài liệu ấy vô cùng, bởi lẽ

https://tieulun.hopto.org

một khi có tài liệu ấy trong tay, ông cụ thân sinh bà có thể nguyền rủa bà suốt đời và có quyền bằng chúc thư truất quyền không cho bà hưởng gia tài. Bà sợ bức thư ấy và... bà đến để tìm nó,» ông vừa nói, vừa run cả người và hàm răng đánh lập cập. Bà ta nghe ông với vẻ bực bội và đau khổ.

— Tôi biết ông có thể gây cho tôi rất nhiều phiền phức», bà ta nói như để chống chế lại lời nói của mình, «nhưng tôi đến để thăm ông nhiều hơn là để thuiết phục ông đừng làm khổ tôi. Từ lâu rồi, tôi hết sức ước mong được gặp ông... nhưng tôi vẫn thấy ông như xưa,» bà bỗng nói thêm, như bị lôi cuốn bởi một ý nghĩ đặc biệt và dứt khoát, và có lẽ cũng bởi một cảm tình lạ và đột ngột.

— Bà mong thấy tôi khác đi? Sau bức thư tôi viết về sự hư hỏng của bà? này, bà đến đây mà không sợ gì cả sao?

— Tôi đến vì trước kia tôi iêu ông. Nhưng tôi xin ông, đừng đe dọa tôi. Chúng ta còn ngồi với nhau, xin ông đừng nhắc đến những ý nghĩ xấu, những tình cảm không đẹp của tôi. Tôi sẽ rất sung sướng nếu được ông cho nghe những chuiện khác. Những lời đe dọa có thể đến sau này, nhưng giờ đây, ông hãy vui lòng nói đến chuiện khác... Thật vậy, tôi đến để thăm ông và nghe ông trong một phút. Nếu ông không thể làm như vậy, xin ông giết tôi ngay lập tức, nhưng đừng đe dọa tôi và chính ông cũng không nên làm khổ ông trước mặt tôi», bà vừa kết luận, vừa nhìn ông chờ đợi rất kì lạ, hình như bà ta nghĩ rằng ông ta dám giết bà. Ông lại đứng lên, ngắm bà bằng ánh mắt thành khẩn, nói cương quiết:

— Bà sẽ ra khỏi nơi đây không chút xúc phạm.

— Vâng, lời hứa danh dự của ông», bà mỉm cười.

— Không, không phải vì trong thư, tôi đã có lời hứa danh dự, mà bởi vì tôi muốn nhớ và tôi sẽ nhớ đến bà

https://tieulun.hopto.org

suốt cả đêm.

— Để cho ông khổ?

— Mỗi khi cô đơn, tôi luôn luôn thấy bà. Tôi chỉ nói chuiện với bà. Tôi đi lang thang đến các xóm lao động, các hang cùng ngõ hẹp, và như một sự tương phản bà liền xuất hiện trước mặt tôi... nhưng bà vẫn cười tôi, như bây giờ... — ông nói câu này một cách giận dữ...

Bà ta kêu lên bằng một giọng thầm thía và với nhiều xót thương hằn trên nét mặt:

— Không bao giờ, không bao giờ tôi cười ông! Tôi đã đến là tôi đã cố gắng hết sức để đừng làm ông buồn lòng chút nào hết. Tôi đến đây để nói với ông rằng tôi gần iêu ông... Ông tha lỗi cho, có lẽ tôi đã diễn tả không đúng», bà ta vội vã nói thêm.

Ông ấy cười:

— Tại sao bà không biết giả vờ? Tại sao bà quá giản dị, tại sao bà không như mọi người?... kìa, làm thế nào người ta có thể nói với một người mình đuổi ra cửa: «Tôi gần iêu ông?»

— Tại tôi không biết diễn tả, tôi nói không đúng. Tại vì trước mặt ông, tôi luôn luôn cảm thấy xấu hổ, tôi không biết nói năng làm sao ngay từ buổi gặp gỡ đầu tiên. Và nếu tôi diễn tả không được đúng khi nói: «tôi gần iêu ông» chính là vì tôi nghĩ rằng, nó gần như vậy. Đó là lí do khiến tôi nói như vậy, tuy rằng tôi iêu ông bằng một tình iêu *thông thường* như người ta iêu mọi người mà khi thú nhận không thấy xấu hổ...»

Im lặng, ánh mắt không dời bà ta, ông chăm chú nghe.

Ông nói tiếp, như không còn tự chủ:

— Có lẽ tôi đã xúc phạm đến bà. Có lẽ đúng là một đam mê... Tôi biết một điều là đối với bà, tôi là người bỏ đi; không có bà tôi cũng là người bỏ đi. Có bà hay không có bà cũng vậy, dù bà ở đâu, bà cũng ở bên tôi. Tôi vẫn

https://tieulun.hopto.org

biết tôi có thể ghét bà nhiều hơn là iêu bà... Vả lại, đã lâu rồi, tôi không nghĩ gì nữa hết, tôi bất cần tất cả. Chỉ tiếc là tôi đã iêu một người như bà...»

Ông thốt. Không ra lời; ông nói tiếp, nghẹn ngào:

— Bà muốn gì? Tôi nói vậy chắc bà cho là dã man phải không?» ông mỉm cười lợt lạt. «Tôi nghĩ rằng tôi có thể đứng trên một chân trong ba mươi năm, nếu làm thế có thể quiền rũ được bà, tôi biết: bà thương hại tôi; nét mặt bà nói cho tôi biết: «Nếu có thể, em sẽ iêu anh, nhưng em không thể...» Phải vậy không? nhưng không sao, tôi không tự ái. Tôi sẵn sàng làm một tên hành khất để nhận nơi bà bất cứ một điều bố thí nào, bà nghe không, bất cứ điều gì... một tên hành khất thì còn tự ái nỗi gì?»

Bà ta đứng lên và lại gần ông:

— Bạn ơi! bà ta vừa nói vừa để tay trên vai ông, gương mặt biểu lộ một cảm tình khó tả, tôi không thể nghe những lời như vậy. Suốt đời, tôi sẽ nhớ đến ông như nhớ đến một người quí trọng nhất, một quả tim cao thượng nhất, một đối tượng thiêng liêng nhất mà tôi trọng nể và iêu thương, ông Vécsilốp, xin ông hiểu cho tôi... Không phải tự nhiên mà tôi đến, trước kia cũng như bây giờ, tôi vẫn quí ông! Không bao giờ tôi quên rằng tôi đã hết sức cảm động trong những buổi đầu gặp gỡ. Bây giờ chúng ta nên chia tay nhau như đôi bạn; ông sẽ là niềm tưởng nhớ đứng đắn nhất và thân ái nhất suốt đời tôi!

— Chúng ta nên chia tay rồi tôi sẽ iêu anh»; «tôi sẽ iêu anh, nhưng chúng ta nên chia tay.» Ông nói, người tái mét. Xin bà bố thí cho tôi một điều này nữa: Xin đừng iêu tôi, đừng sống chung với tôi, chúng ta đừng gặp nhau nữa; nếu bà gọi tôi, tôi sẽ là một tên nô lệ của bà, tôi sẽ biến ngay lập tức nếu bà không còn muốn nghe tôi, thấy tôi nữa, nhưng... *Nhưng xin cô đừng lấy chồng!*»

Khi nghe mấy tiếng ấy, tim tôi se lại. Lời khẩn cầu

https://tieulun.hopto.org

nhục nhã ngây ngô ấy càng đáng thương, càng đau lòng vì nó chân thật và vô vọng. Đúng, có lẽ ông ấy xin bà ta bố thí! Có thể nào ông ta tin rằng bà ta chấp thuận? Thế mà ông vẫn hạ mình để thử; ông thử xin như vậy! Tồi tệ đến mức cuối cùng như vậy, quả là không thể nào trông được. Về phần bà ta thì tất cả các nét mặt đều méo mó vì đau khổ. Thế nhưng, bà ta chưa kịp nói lời nào, ông đã lấy lại bình tĩnh:

— Tôi sẽ *tiêu diệt* bà,» ông nói đột ngột với một giọng kì lạ, khác hẳn, không còn là giọng của ông nữa.

Nhưng bà ta trả lời ông không kém lạ lùng, cũng với một giọng bất ngờ không còn là giọng của nàng.

— Nếu tôi bằng lòng bố thí cho ông, sau này ông sẽ trả thù còn tàn nhẫn hơn là ông đe dọa tôi bây giờ, bởi vì không bao giờ ông quên rằng ông đã làm người hành khất trước mặt tôi...» Rồi bà ta kết luận có phần giận dữ, vừa liếc nhìn ông để thách thức: «Tôi không thể nghe những lời đe dọa từ miệng ông thốt ra.»

— Những lời đe dọa từ miệng ông thốt ra,» nghĩa là từ miệng một tên hành khất như thế này!» Rồi ông mỉm cười, nói dịu dàng: «Tôi đùa đấy. Tôi sẽ không làm gì bà đâu, đừng sợ, bà đi đi,... còn văn kiện ấy, tôi sẽ cố hết sức để gởi cho bà, nhưng bà hãy đi đi!

— Tôi đã viết cho bà một bức thư phi lí, bà đã trả lời bức thư phi lí ấy và bà đã đến: chúng ta không còn nợ gì nhau nữa. Đi ngả này!» ông chỉ cửa ra cho bà (bà ta định đi qua căn phòng tôi đang đứng núp sau bức màn).

Bà ta dừng lại ở ngưỡng cửa:

— Nếu có thể, xin ông tha thứ cho tôi.

Ông nói ngay:

— Và nếu một ngày kia, chúng ta lại gặp nhau như đôi bạn và chúng ta vui cười nhớ lại câu chuiện hôm nay!»

Nhưng tất cả các nét mặt của ông đều run lên như

https://tieulun.hopto.org

một người sắp nổi cơn.

— Nhờ ơn trời!» bà ta kêu lên, hai tay chắp lại, đôi mắt nhìn ông sợ sệt như đoán trước những điều ông sắp nói.

— Bà đi đi! Cả hai chúng ta đều quá thông minh, nhưng bà thì... Ồ, bà hơi giống tôi! Tôi viết cho bà một bức thư điên khùng, và bà đã bằng lòng đến để nói rằng: «bà gần iêu tôi.» Bà với tôi, chúng ta đều điện như nhau Chúng ta là những người kì dị đặc biệt! Xin bà cứ điên như vậy mãi mãi, đừng thay đổi rồi chúng ta sẽ gặp lại như đôi bạn, tôi tiên đoán như vậy, tôi tin chắc như vậy!

— Và lúc ấy tôi sẽ iêu ông ngay, tôi đã cảm thấy như vậy ngay từ bây giờ.» Bà ta bất giác ném cho ông những tiếng cuối cùng ấy từ ngưỡng cửa.

Bà ta bước ra. Tôi lặng lẽ vội đi vào bếp rồi không nhìn bà Đaria đang chờ, tôi vọt ra đường theo ngả sân sau. Nhưng tôi chỉ kịp thấy bà ta leo lên một chiếc xe đợi bà trước cửa. Tôi vội chạy trên đường phố.

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG MƯỜI MỘT

I

TÔI chạy đến nhà Lambe. Ồ, mặc dù tôi rất muốn khoác lên trên những cử chỉ của tôi trong buổi chiều và cả đêm ấy một bề ngoài hợp lí và một lí lẽ phải, nhưng ngay đến bây giờ là lúc tôi có thể nhìn thấy toàn thể các sự việc đã xảy ra, tôi vẫn không cách nào trình bày có mạch lạc và rõ ràng được. Một tình cảm hay nói đúng hơn, một mớ tình cảm lộn xộn khiến tôi đương nhiên lạc hướng. Có lẽ trong số ấy có một tình cảm chính đè nặng tôi và chi phối tất cả những tình cảm khác, nhưng... không biết có nên nói ra hay không? Chưa kể tôi chưa chắc lắm...

Tôi chui vào nhà Lambe; tất nhiên là tôi không bình tĩnh chút nào. Tôi lại còn sợ cả Lambe với Anphôngsin. Tôi vẫn nhận thấy rằng người Pháp, kể cả những người khùng nhất, trác táng nhất, lúc ở nhà cũng vô cùng tha thiết với một trật tự trưởng giả, một nếp sống hết sức tầm thường, cổ hủ và nghi thức không bao giờ thay đổi. Lambe hiểu ngay có một việc gì vừa xảy ra, và rất sung sướng thấy đã *nắm* được tôi. Từ mấy ngày nay, cả ngày lẫn đêm, nó chỉ mơ ước đến chuiện này. Tôi cần cho nó vô cùng! Thế mà giờ đây trong khi nó đã mất hết hi vọng, chính tôi lại bỗng nhiên dẫn xác tới với tinh thần hết sức bấn loạn, đúng là một tâm trạng cần cho nó.

Tôi kêu: «Lambe, đem rượu ra đây! Cho tôi uống! Để cho tôi làm náo loạn một chút ! Cô Anphôngsin, cây đàn của cô đâu rồi?

Tôi không mô tả lại cảnh ấy vì sẽ thừa. Chúng tôi uống và tôi kể cho nó nghe tất cả, tất cả. Nó nghe một cách say

https://tieulun.hopto.org

sưa. Chúng tôi là người đầu tiên đưa ý kiến về một âm mưu, một cuộc hỏa thiêu. Trước hết, chúng tôi phải viết thư để dụ dỗ Catơrin đến chỗ chúng tôi ở.

«Được lắm», Lambe tán thành, nó vồ lấy từng lời nói của tôi.

Sau lại, để cho chắc ăn, trong bức thư phải gởi kèm theo đầy đủ bản sao của «văn kiện» để cho bà ta thấy người ta không lừa gạt bà.

Lambe tán thành: «Được lắm, phải làm như vậy». Nó với Anphôngsin không ngớt trao đổi ánh mắt đồng lõa.

Điểm thứ ba, là Lambe phải mời bà ta, vì công chuiện của nó, với danh nghĩa một người lạ mặt từ Mạc-tư-khoa đến, còn tôi sẽ đưa Vécsilốp đến.

Lambe tán thành: «nên có ông Vécsilốp nữa».

Tôi nói: «Không phải nên có, mà nhất định! Cần lắm! Chúng ta làm công việc này cho ông ấy», tôi vừa giải thích vừa nuốt nước miếng nhiều lần. (Cả ba chúng tôi đều uống, nhưng hình như riêng phần tôi, tôi uống cả chai sâm banh, còn hai người kia chỉ giả vờ). «Chúng tôi sẽ ngồi với ông Vécsilốp trong buồng kia (Lambe, phải tìm thêm một buồng nữa!), và đến lúc bà ta đồng ý tất cả, nghĩa là mua bằng tiền bạc mua bằng *cái kia*, vì chúng nó toàn là một phường ghê tởm, lúc bấy giờ ông Vécsilốp cùng tôi bước ra và sẽ vạch cho bà ta thấy tất cả sự đê tiện của bà. Nhận thấy bà quá ghê tởm, ông Vécsilốp sẽ cai ngay và sẽ lấy chân đá bà ta đi liền. Tôi say sưa nói thêm. Phải cần có thêm Biôring để cho nó thấy rõ bộ mặt của bà ta».

— Không, không cần Biôring,» Lambe đưa ý kiến.

Tôi lại hét lên:

— Có chứ, có chứ! Lambe cậu không hiểu gì hết, bởi vì cậu ngu! Trái lại, phải gây tai tiếng trong giới thượng lưu; như vậy chúng ta sẽ trả thù giới thượng lưu và trả thù bà ta. Bà ta phải bị trừng phạt! Lambe, bà ta sẽ đưa cho

https://tieulun.hopto.org

cậu một chi phiếu... tôi thì tôi không cần tiền, tôi sẽ phỉ nhổ trên tiền bạc, nhưng cậu sẽ cúi xuống lượm nhét vào túi với bãi nước miếng của tôi. Tôi sẽ hạ bà ta !

Lambe tán thành:

— Vâng, vâng, đúng vậy...»

Nó vẫn trao đổi ánh mắt đồng lõa với Anphôngsin.

Tôi nói lí nhí :

— Lambe! Bà ta tôn thờ ông Vécsilốp. Tôi vừa trông thấy rõ như vậy.

— Hay quá, việc gì cậu cũng thấy hết; tôi không ngờ cậu có tài gián điệp và có óc thông minh như vậy.»

Nó nói vậy để tự đề cao đối với tôi.

— Cậu nói láo. Tôi không làm gián điệp, nhưng tôi rất thông minh! Lambe, cậu biết không, tại vì bà ta iêu ông ta! tôi nói tiếp, cố diễn tả một cách khó nhọc ý nghĩ của tôi. Tuy vậy, bà ta không lấy ông ấy bởi vì Biôring ở trong Ngự-lâm-quân, còn Vécsilốp chỉ là một người quảng đại và một người bạn của nhân loại, như thế, đối với họ, ông chỉ là một nhân vật khôi hài, không hơn không kém. Ồ, bà ta hiểu ông ấy say mê bà, bà ta sung sướng về chuiện ấy, bà ta làm điệu để lôi kéo ông ta, nhưng không lấy ông ta đâu! Bà ta là một người đàn bà, một con rắn! Đàn bà là con rắn và rắn là đàn bà. Phải chữa cho ông ấy, phải gỡ tấm màn che mắt ông ta; làm cho ông thấy bộ mặt thật của bà rồi ông sẽ lành mạnh. Lambe, tôi sẽ đưa ông ấy tới đây.

— Tốt lắm!» Lambe luôn miệng tán thành, tay thì cứ mỗi lúc lại rót thêm rượu cho tôi.

Nó rất sợ tôi phật lòng, không dám nói trái ý tôi, nó muốn cho tôi uống thêm rượu càng nhiều càng hay. Thật là quá thô bỉ và quá lộ liễu nên ngay cả tôi cũng không thể không nhận thấy. Tuy nhiên dù gì đi nữa tôi cũng không bỏ đi; tôi tiếp tục uống, tiếp tục nói và tôi nóng lòng nói

https://tieulun.hopto.org

ra một lần những điều tôi nghĩ. Khi Lambe đi lấy một chai rượu nữa, Anphôngsin chơi lục huiền cầm một bản nhạc Tây-ban-nha; tôi muốn oà ra khóc:

Tôi nói với một cảm tình sâu xa:

— Lambe, cậu có biết hết không? Nhất định phải cứu vớt ông ấy vì ông bị... bùa mê. Nếu ông ấy cưới bà ta thì sau đêm đầu, sáng ra, ông ấy sẽ đá đuổi bà... bởi vì sẽ như vậy. Bởi vì mối tình man rợ, cuồng bạo ấy tác động như một cơn bệnh, như một bước nhảy nguy hiểm và rồi sau khi được thỏa mãn, tấm màn che sẽ rơi xuống, một cảm tưởng trái ngược sẽ xuất hiện: ghê tởm và hận thù, ý muốn hủy diệt, chà đạp. Lambe, cậu có biết truiện Abisắc không? Cậu đã đọc chưa?

— Không, tôi không nhớ. Có phải là một cuốn tiểu thuiết không?

— Thế là cậu không biết gì hết. Cậu vô học kinh khủng... Nhưng mặc kệ. Không quan trọng gì! Ồ, ông ấy iêu mẹ tôi; ông đã hôn ảnh bà, qua ngày hôm sau là ông đuổi bà kia và trở về với mẹ tôi; nhưng lúc ấy sẽ quá trễ, vì vậy mà phải cứu ông ngay từ bây giờ...»

Cuối cùng tôi khóc một cách chua xót; nhưng tôi vẫn tiếp tục nói, tiếp tục uống; tôi uống nhiều quá sức. Điểm đặc biệt là suốt cả buổi, Lambe không một lần nào hỏi đến «bản văn kiện» tôi muốn nói, hỏi hiện bản văn kiện để ở đâu, Nó không bảo tôi đưa cho nó xem, hay trải ra trên bàn. Hỏi như thế rất là tự nhiên, trong khi đã thỏa thuận với nhau để hành động. Còn một điểm nữa: Chúng tôi chỉ nói phải làm như thế, như thế, chúng tôi nhất định sẽ làm, nhưng ở đâu, khi nào và làm sao thì không đả động tới. Nó chỉ tán thành ý kiến tôi, trao đổi ánh mắt đồng lõa với Anphôngsin, ngoài ra không còn gì nữa hết! Có lẽ lúc bấy giờ tôi không thể nhận thấy điều ấy, nhưng bây giờ tôi vẫn nhớ.

https://tieulun.hopto.org

Rốt cuộc tôi ngủ thiếp trên ghế dài, để nguyên quần áo. Tôi ngủ rất lâu và thức giấc rất trễ. Còn nhớ sau khi thức giấc, tôi nằm dài một lúc trên ghế, như mất hồn, tôi giả vờ còn ngủ để cố gom góp các ý nghĩ và cố nhớ lại. Nhưng Lambe không còn ở đó nữa: nó đã đi rồi. Đã quá chín giờ; tôi nghe tiếng lách tách của lò sưởi, đúng y như lần trước khi mà sau đêm đặc biệt ấy, tôi mở mắt ra trong nhà Lambe. Sau bức bình phong, Anphôngsin đang rình tôi; tôi nhận thấy ngay vì cô ấy nhìn tôi và quan sát tôi đến hai lần, nhưng tôi vẫn nhắm mắt giả vờ ngủ. Tôi làm như vậy vì tôi cảm thấy tinh thần suy nhược và tôi cần hiểu tôi đã đến đâu rồi. Tôi cảm thấy ghê tởm vì những điều phi lí và đê hèn tôi đã tự thú với Lambe trong đêm qua, vì sự đồng lõa với nó và vì tôi đã lầm lẫn khi đến nhà nó! Nhưng nhờ trời, bản văn kiện vẫn còn trong người tôi, may dính vào túi áo một bên; tôi lấy tay sờ: vẫn còn! Thế thì chỉ còn nhảy một cái để bỏ trốn đi; còn sau này có xấu hổ với Lambe thì chẳng cần; Lambe không đáng cho tôi phải quan tâm.

Nhưng tôi xấu hổ với chính mình! Tôi tự phán xét tôi, và trời ôi! trong tâm hồn tôi. Chẳng thiếu thứ gì hết. Tôi không diễn tả ra đây cảm nghĩ ghê rợn, khó chịu, như chìm ngập trong đống bùn ô nhục. Tuy vậy, tôi phải tự thú vì thiết tưởng đã đến lúc. Thật là đáng ghi vào thiên hồi kí của đời tôi. Thế là xin hiểu cho rằng, tôi đã muốn sỉ nhục bà ta, đã sắp đặt để chứng kiến cảnh bà ta trả giá chuộc tội của bà với Lambe (ôi đê tiện!), như thế không phải để cứu ông Vécsilốp điên khùng và trả ông lại cho mẹ tôi, mà là vì... Có lẽ tôi cũng iêu nàng, iêu và ghen! Ghen với ai, Biôring hay Vécsilốp? Phải chăng với tất cả những người bà ta nhìn và nói chuiện trong các buổi khiêu vũ trong khi tôi ngồi trong một xó, tự hỏ cho mình?... Ôi, thật là quái gở!

https://tieulun.hopto.org

Tóm lại, tôi không biết tôi ghen với ai; nhưng tôi cảm thấy, và tôi vững tin như thế tối hôm trước, như hai với hai là bốn, rằng tôi đã mất bà ta, người thiếu phụ ấy sẽ xua đuổi tôi, sẽ chế nhạo sự lầm lẫn và sự vô lí của tôi. Nàng là người chân thật và trung trực, còn tôi là một tên gián điệp, một tên oa trữ văn kiện.

Tất cả nỗi niềm ấy tôi giữ cho riêng tôi từ lúc ấy, nhưng bây giờ đã đến lúc tôi làm bản kết toán. Tuy nhiên xin nói một lần nữa và là lần cuối cùng: có thể đến một nửa hay ba phần tư, tôi đã tự vu khống! Đêm ấy, tôi ghét bà ta như thằng điên và sau đó như một thằng say rượu cuồng lộng. Như tôi đã nói, thật là một mớ cảm nghĩ rối rắm không biết đâu mà lần. Nhưng, mặc kệ, phải diễn tả các cảm nghĩ ấy vì ít ra một phần đã có thật.

Vì ghê tởm hết sức và vì muốn dẹp bỏ tất cả, thình lình tôi vọt khỏi chiếc ghế dài; nhưng vừa mới đứng lên thì lập tức Anphôngsin đã chạy đến. Tôi với tay lấy chiếc áo choàng và cái mũ và nhờ cô ấy chuiền lời lại với Lambe rằng hôm qua tôi bị mê sảng, tôi đã vu khống một thiếu phụ, tôi đã nói đùa và nó đừng bao giờ tự tiện đến nhà tôi... Vì vội quá, tôi đã diễn tả bằng tiếng Pháp, tiếng được tiếng mất, và hình như rất khó hiểu, nhưng tôi vô cùng ngạc nhiên thấy Anphôngsin hiểu rất rõ; điều lạ hơn nữa, hình như cô ấy thích thú về lời căn dặn của tôi. Cô ấy tán thành:

— Vâng, vâng, thật là nhục nhã! Một mệnh phụ... Ồ, ông là người quảng đại. Xin ông iên tâm, tôi sẽ làm cho Lambe biết điều...»

Nhận thấy một cuộc cách mạng hết sức bất ngờ trong tâm tư của cô ấy và có lẽ Lambe cũng thế, ngay lúc ấy, tôi vô cùng sửng sốt. Tuy thế tôi vẫn lặng lẽ đi ra, tâm hồn xao xuiến và không còn suy luận được nữa. Ồ, sau đó tôi đã xem xét mọi việc, nhưng đã quá trễ! Ồ, một âm

https://tieulun.hopto.org

mưu ghê hồn đã thoát thai từ đó! Tôi dừng lại đây, để giải thích trước âm mưu ấy, nếu không, độc giả không thể nào hiểu nổi.

Số là, từ buổi gặp Lambe lần đầu, trong khi tôi sưởi cho hết giá lạnh tại nhà nó, tôi đã thì thầm như một thằng ngốc rằng bản văn kiện được khâu vào túi áo tôi. Lúc bấy giờ, tôi ngủ quên trên ghế dài trong một góc, Lambe lập tức sờ túi tôi và nhận thấy quả một tờ giấy được khâu trong túi. Về sau, nó đã nhiều lần xem lại và tin rằng miếng giấy vẫn còn ở đó: chẳng hạn, trong bữa ăn tại tiệm Tata, tôi còn nhớ nó có ôm tôi nhiều bận. Khi đã hiểu rằng tờ giấy ấy hết sức quan trọng, nó đã xây dựng cả một kế hoạch đặc biệt tôi không hề ngờ đến chút nào. Tôi cứ tưởng như một thằng ngốc rằng nó cố hết sức mời tôi đến nhà nó là chỉ để rủ rê tôi nhập vào bọn chúng và hoạt động với chúng. Nhưng than ôi! Nó mời tôi vì một mục đích khác hẳn! Nó mời tôi đến để bỏ tôi nằm say như chết rồi lúc tôi nằm lăn ra, bất tỉnh và ngáy khò khò, nó rạch túi tôi và cướp bản văn kiện. Đêm hôm ấy Anphôngsin với nó đã làm đúng như vậy; chính Anphôngsin đã rạch túi áo. Sau khi đã lấy được bức thư, *bức thư của bà ta*, tức là văn kiện từ Mạc-tư-khoa của tôi, chúng lấy một tờ giấy viết thư tầm thường nào đó cùng một cỡ để vào i chỗ cũ, khâu lại như không có việc gì xảy ra, vì vậy mà tôi không hay biết gì hết. Chính Anphôngsin đã khâu lại. Thế mà tôi, mãi cho đến chung cuộc, trong một ngày rưỡi nữa, tôi vẫn tưởng rằng tôi là người nắm giữ bí quiết, rằng số phận của Catơrin vẫn nằm trong tay tôi!

Một lời chót nữa: việc đánh cắp văn kiện là nguiên nhân tất cả mọi việc, tất cả mọi chuiện khốn khổ khác!

https://tieulun.hopto.org

2

SAU đây là những ngày cuối của thiên hồi kí của tôi và tôi sắp đến đoạn chót của hồi chót.

Hình như lúc ấy vào khoảng mười giờ rưỡi, tôi về đến nhà; người tôi rất khích động, và nếu tôi nhớ không sai, tôi lơ đễnh một cách lạ lùng, nhưng trong lòng vẫn mang nặng một ý định dứt khoát. Tôi không vội vã, tôi biết tôi sẽ làm gì. Rồi thình lình, khi vừa để chân vào hành lang, tôi hiểu ngay rằng một tai họa mới đang giáng xuống chúng tôi và một việc rắc rối vô cùng đang xảy ra: ông hoàng già, vừa chở từ Tờsáckôiê đến, đang ở trong nhà tôi với Anna.

Người ta đã để ông ở, không phải trong phòng của tôi, mà trong hai phòng kế cận của ông chủ nhà. Vừa mới ngày hôm trước, người ta đã sửa sang các phòng ấy chút ít và tân trang lại, cũng sơ sài thôi. Người chủ nhà và bà vợ ông đã dọn đến văn phòng của ông thuê nhà mặt rỗ và kì cục mà tôi đã có dịp nói đến, và hiện không biết ông này đã bị đẩy đến chỗ nào.

Ông chủ nhà tiếp tôi, và liền chui vào buồng tôi. Hôm nay ông ấy có vẻ ít cương quiết hơn hôm trước nhưng ông xúc động lạ lùng, có thể nói sự xúc động ấy vừa tầm với các biến cố. Tôi không hỏi ông ta; thu mình trong một góc, hai tay ôm đầu, tôi ngồi như vậy trong một phút. Thoạt tiên ông nghĩ rằng tôi làm điệu, nhưng sau rồi, không giữ được nữa, ông đâm ra lo sợ, nói lí nhí:

— Có việc gì không?»

Thấy tôi không đáp, ông nói thêm: «Tôi chờ ông để hỏi ông có ưng mở cánh cửa này để ăn thông thẳng với các căn phòng của ông hoàng.... Khỏi qua hành lang, hay không.» Ông ấy chỉ một cánh cửa ngang, thường đóng kín, ăn thông qua hai phòng kia hiện do ông hoàng ở.

https://tieulun.hopto.org

Tôi nói với vẻ nghiêm trọng:

— Ông Piôtrơ Híppôlitôvích, tôi nhờ ông vui lòng đi mời ngay cô Anna đến đây nói chuiện với tôi. Họ đến đây lâu chưa?

— Gần đúng một giờ.

— Thế thì xin ông đi cho.

Ông bỏ đi và mang lại cho tôi một câu trả lời kì cục là Anna với ông hoàng Nicôla đang nôn nóng chờ tôi ở phòng họ. Thế là Anna không muốn đến. Tôi vuốt và chải lại quần áo nhàu nát trong đêm hôm trước, rửa mặt, chải tóc; tôi làm các việc ấy không chút vội vã; rồi nhận thức rằng cần phải hết sức thận trọng, tôi đến buồng ông già.

Ông hoàng ngồi trên ghế dài trước một chiếc bàn tròn, còn Anna thì ngồi trong một góc khác, trước một chiếc bàn có trải khăn trên ấy có để một ấm đun nước được lau chùi bóng loáng, đang pha trà cho ông hoàng. Tôi bước vào, vẫn với vẻ mặt nghiêm trang; ông già để ý ngay đến vẻ mặt của tôi, liền giựt mình; lập tức, nụ cười của ông nhường chỗ cho một nỗi kinh hãi đích thực; nhưng không cố tâm làm nghiêm nữa, tôi liền cười và chìa tay ra; ông ấy ngã vào vòng tay tôi.

Hẳn là tôi hiểu ngay người đối diện với tôi. Trước tiên, rõ ràng như hai với hai là bốn rằng, trong thời gian chúng tôi không gặp nhau. họ đã biến một ông già còn tráng kiện và dù sao cũng có lương tri, có bản lĩnh, thành một thứ xác ướp, một đứa con nít, sợ sệt và đa nghi. Tôi xin thêm: ông biết đích xác vì sao người ta đưa ông đến đó, và mọi việc đã xảy ra đúng ý như tôi đã đoán trước và đã trình bày ở trên. Người ta đã đột ngột quật ngã, đè bẹp và làm cho ông gãy đổ vì cái tin con gái ông phản bội ông và câu chuiện dưỡng trí viện. Vì sợ những việc ông đã làm, nên ông đã để người ta đem đi mà gần như không biết. Người ta nói với ông tôi là người nắm giữ văn kiện bí mật

https://tieulun.hopto.org

và chìa khóa của giải pháp cuối cùng. Tôi xin nói ngay: chính ông sợ nhất cái giải pháp cuối cùng và cái chìa khóa ấy. Ông chờ đợi tôi bước vào mang một án lệnh trên trán và một tờ giấy trong tay, nhưng ông đã vô cùng hoan hỉ thấy tôi sẵn sàng cười đùa và nói về những chuiện khác. Sau khi chúng tôi ôm nhau, ông oà khóc. Thú thật, tôi cũng có khóc một chút; nhưng tôi bỗng thấy thương hại ông vô cùng... Con chó nhỏ của Anphôngsin sủa khe khẽ như tiếng chuông nhỏ và nhảy từ chiếc ghế dài sang tôi. Từ ngày tôi đem nó về, con chó chút xíu không dời tôi; nó ngủ với tôi.

Chỉ tôi cho Anna, ông hoàng nói:

«Ồ, tôi đã nói chú ấy có lòng!»

— Hoàng thân quả đã bình phục! Mặt mũi của hoàng thân rạng rỡ và tươi tỉnh vô cùng!

Tôi đưa ra nhận xét như vậy! Nhưng than ôi! Sự thật khác hẳn: quả là một xác ướp, và tôi nói như vậy chỉ để khích lệ ông ta.

Ông vui vẻ lặp đi lặp lại:

— Thật vậy phải không? Thật vậy phải không?

— Xin hoàng thân dùng trà đi chứ. Nếu hoàng thân mời tôi một chén, tôi xin uống cho có bạn.

— Ý kiến tuiệt vời! «Chúng ta uống và vui chơi...» phải vậy không? Có câu thơ gần như thế. Anna, em mời chú ấy một chén trà đi; *chú ấy luôn luôn thích cảm tình...* Em ơi, cho trà đây?

Anna đem trà ra, nhưng thình lình cô quay sang tôi và bắt đầu nói hết sức trịnh trọng:

«Cậu Đôlgôruki, hiện giờ hai chúng tôi, ân nhân của tôi là hoàng thân Nicôla Ivanôvích với tôi, đến ẩn náu trong nhà cậu. Thiết tưởng chúng tôi đến ở nhà cậu, với cậu mà thôi, và cả hai chúng tôi xin cậu cho tá túc. Cậu nên nhớ rằng hầu như số mạng của con người thánh thiện, cao thượng và đau khổ này nằm trong tay cậu... Chúng tôi chờ đợi lòng chính đại của cậu quiết định.

https://tieulun.hopto.org

Cô ấy không thể nói hết; ông hoàng bỗng hoảng sợ và run lên vì kinh hãi. Ông đưa tay về phía nàng nhắc lại:

«Đó là chuiện về sau, về sau, phải không em»?

Tôi không thể diễn tả cảm tưởng nặng nề khi nghe câu nói ấy. Tôi không trả lời, chỉ cúi chào lạnh lùng và trầm lặng; sau đó tôi ngồi vào bàn, cô ấ nói đến vấn đề khác, những chuiện bậy bạ, rồi tôi cười đùa... Rõ ràng là ông hoàng già biết ơn tôi và ông cũng vui đùa rất khinh khoái. Tuy nhiên niềm vui của ông tuy bồng bột, nhưng quá mong manh và có thể biến ngay thành một nỗi chán nản cùng cực; nhìn qua là thấy rõ như vậy.

— Cậu em ơi! Tôi được biết chú bị ốm... Ồ xin lỗi! Người ta nói gần đây chú thường cầu cơ lắm phải không?

Tôi mỉm cười đáp: «Tôi không bao giờ nghĩ đến chuiện ấy.»

— Không hả? Thế thì ai nói với tôi chuiện cầu cơ?

— Ông công chức ở đây, ông Piôtrơ Hippôlitôvích vừa mới kể chuiện ấy, Anna giải thích. Ông ấy rất vui tính biết cả đống mẩu chuiện. Anh có muốn em gọi ông ấy không?

— *Vâng, vâng, ông ấy rất dễ thương*... ông ấy biết rất nhiều mẩu chuiện, nhưng để khi khác sẽ gọi. Chúng ta sẽ gọi ông ta, ông ta sẽ kể hết, nhưng để lát nữa đã. Chú biết không, vừa rồi, người ta khuân chiếc bàn tới, ông ấy liền nói. «Iên trí, nó không bay đi đâu, chúng tôi không biết cầu cơ.» Có phải là khi cầu cơ, các chiếc bàn bay lên không?

— Tôi không rõ. Người ta bảo các chân bàn đều giở lên.

— Chuiện chú nói ghê gớm quá; nói xong ông nhìn tôi kinh hãi.

— Ồ, hoàng thân đừng sợ, toàn là chuiện nhảm nhí.

— Đúng như lời tôi nói. Chú biết Náttaxia chứ? À, mà chú không biết... Này nhé, chú biết không, cô ấy cũng

https://tieulun.hopto.org

thích cầu cơ, và em thử tưởng tượng xem— ông quay sang Anna— một bữa nọ tôi có nói với chú ấy: trong các Bộ cũng có nhiều bàn, với tám đôi bàn tay để trên ấy không ngớt viết lách, thế mà tại sao các bàn ấy không nhảy múa? Thử tưởng tượng bỗng nhiên các bàn ấy nổi lên nhảy múa? Một cuộc nổi loạn của các chiếc bàn ở Bộ Tài-chánh hay Bộ Giáo-dục, thật ta chưa thấy cảnh ấy bao giờ!

Tôi thành thật cố cười, nói:

— Hoàng thân ơi, hoàng thân nói toàn chuiện rất ngộ nghĩnh.

— Chứ sao? Tôi không nói nhiều, nhưng nói hay.

Anna đứng dậy, nói:

— Em đi gọi Piôtrơ Híppôlitôvích đến.

Gương mặt cô ấy tỏ vẻ hài lòng: cô hoan hỉ thấy tôi tử tế với ông già. Nhưng cô vừa đi khỏi thì thình lình nét mặt ông hoàng thay đổi ngay. Ông liếc nhanh cánh cửa, đảo mắt chung quanh một vòng rồi nghiêng người về phía tôi, nói thì thầm với giọng sợ hãi:

— Bạn ơi! Ước gì tôi nhìn thấy cả hai nàng tại đây! Ôi, con ơi!

— Xin hoàng thân hãy bình tĩnh!...

— Vâng, vâng, nhưng mà... chúng ta sẽ đứng ra hòa giải hai người, phải vậy không? Chỉ là một sự xung đột nho nhỏ không đáng gì giữa hai người đàn bà rất đáng trọng phải không? Tôi chỉ mong ở chú... Chúng ta sẽ giải quiết vấn đề ấy tại đây.» Rồi ông nhìn tôi với ánh mắt như e sợ: «Nhà này kì quá, còn cái ông chủ nhà, bộ tịch trông đến buồn cười... Này chú, ông ấy có nguy hiểm không?

— Ông chủ nhà phải không? Không đâu! Làm thế nào ông ấy nguy hiểm được?

— Đúng vậy. Càng tốt. Tôi thấy thằng cha ấy ngốc lắm. Chú ơi, tôi van chú đừng nói với Anna rằng ở đây tôi sợ tất cả; ngay từ lúc bước chân vào đây, tôi khen tất

https://tieulun.hopto.org

cả, kể cả ông chủ nhà. Này, chú biết truiện Vônsơn[1] không, chú còn nhớ không?

— Có; mà sao?

— Không, không sao hết... Thế ở đây tôi được tự do phải không? Chú nghĩ sao, ở đây sẽ không xảy ra việc gì cho tôi, như loại ấy chứ?

— Kìa, tôi bảo đảm mà, hoàng thân tin tôi đi...

Thình lình ông kêu lên, hai tay chắp lại trước mặt và không còn giấu nổi kinh hãi:

— Bạn ơi, con ơi! Nếu quả thật một thứ gì, những văn kiện gì... tóm tắt, nếu chú có điều gì muốn nói với tôi, xin chú đừng nói; tôi van chú đừng nói; đừng nói gì hết... càng lâu càng hay, đừng nói gì hết...»

Ông ấy muốn ôm tôi; nước mắt chảy ròng ròng trên mặt ông; lòng tôi xót xa vô tả; ông già khốn khổ giống như một đứa bé đáng thương, iếu đuối, sợ sệt, bị những tên du-ca cướp đi khỏi nơi chốn sinh trưởng và đem đến nhà người lạ. Nhưng người ta không để cho chúng tôi ôm nhau: cánh cửa mở ra và Anna đi vào, không phải với ông chủ nhà, mà với em cô ấy, viên thị vệ. Chuiện lạ lùng này khiến tôi choáng váng cả người; tôi đứng lên đi ra cửa.

Nghe Anna nói, tôi bắt buộc phải dừng lại, mặc dù không muốn:

— Cậu Đôlgôruki, tôi xin giới thiệu em tôi.

— Tôi *quá biết* em cô,» tôi dằn từng chữ, và nhấn mạnh chữ *quá*.

— Ồ, thật là một lỗi lầm kinh khủng! Tôi thật có lỗi, anh Đôlgôruki thân mến, người thanh niên vừa lí nhí, vừa đi lại gần tôi với vẻ thung dung, hắn cầm lấy tay tôi trong khi tôi không thể rút lại được. Hắn tiếp: «Chỉ tại Stêphan, bạn cửa tôi; nó báo với tôi có anh đến một cách quá ngu ngốc, nên tôi tưởng một người khác.» Hắn giải thích cho

https://tieulun.hopto.org

chị hắn: «Việc xảy ra ở Mạc-tư-khoa.» Hắn tiếp: «Sau đó, tôi cố sức tìm anh để giải tỏa chuiện ấy, nhưng tôi bị ốm, anh hỏi ông ấy khắc biết... *Hoàng thân ơi, chúng ta phải thân nhau, kể cả vì quiền thế tập...*»

Và tên thanh niên trơ tráo đã cả gan để tay lên vai tôi, một cử chỉ thân mật quá sức tưởng tượng. Tôi nhảy lùi qua một bên, nhưng vì ngượng ngùng, tôi đành im lặng rút lui. Về đến buồng tôi ngồi trên giường, vừa suy tư vừa xúc động. Công cuộc âm mưu khiến tôi nghẹt thở, tuy nhiên tôi không thể làm cho Anna điên đảo đồng thời đè bẹp cô ấy được. Bỗng nhiên tôi cảm thấy thương cô, hoàn cảnh của cô thật bi đát.

3

ĐÚNG như tôi dự đoán, cô ấy vào buồng tôi, để em cô ngồi với ông hoàng; tên này kể đi kể lại cho ông hoàng nghe tất cả những mẩu chuiện nhảm nhí trong giới thượng lưu, mới nhất và nóng sốt nhất; ông già dễ cảm lập tức mê say và vui vẻ ngay. Lặng lẽ nhưng với vẻ hiếu kì, tôi đứng lên.

Anna bắt đầu nói thẳng thắn:

— Cậu Đôlgôruki, tôi đã nói hết với cậu, số phận của chúng tôi ở trong tay cậu.

— Nhưng tôi cũng đã nói trước với cô rằng tôi không thể... Những gì thiêng liêng nhất không cho phép tôi làm những điều cô trông đợi...

— Thật vậy sao? Đó là câu trả lời của cậu phải không Thế thì tôi muốn chết cho rồi, nhưng còn ông già? Cậu nên biết: ngay tối nay, ông ấy sẽ mất trí!

Tôi nói với tất cả nhiệt tình:

— Không, ông ấy sẽ mất trí nếu tôi đưa cho ông

https://tieulun.hopto.org

xem một bức thư của con gái ông, trong đó bà ta tham khảo ý kiến một luật sư để biết làm thế nào tuiên cáo thân phụ bà ta là người điên. Đó là điều ông không chịu đựng nổi. Cô nên biết: ông không tin có thư ấy, ông đã nói với tôi như vậy.

Tôi nói dối khi khẳng định rằng ông có nói với tôi như vậy; nhưng câu ấy đã được phát biểu đúng lúc.

— Ông hoàng có nói vậy hả? Tôi đoán đúng quá. Như thế thì tôi chết mất; chưa chi ông đã khóc và đã đòi về nhà.

Tôi khẩn khoản hỏi:

— Xin cô nói rõ cho tôi biết kế hoạch của cô như thế nào?

Cô đỏ mặt, có lẽ vì bị chạm tự ái, nhưng cô trở lại cứng cỏi ngay:

— Với bức thư của con gái ông trong tay, đối với thế gian, chúng ta không có lỗi gì hết. Tôi sẽ đưa ngay những người bạn lúc thiếu thời của ông đến gặp hoàng thân... và ông Bôrít Mikailôvích Pêlichép; hai người này là những nhân vật được trọng vọng và có thế lực trong giới thượng lưu và tôi biết, cách đây hai năm, họ đã tức giận vì các mưu mô của cô gái tham lam và tàn nhẫn ấy. Dĩ nhiên là theo lời iêu cầu của tôi, họ sẽ hòa giải hai cha con ông hoàng và chính tôi sẽ khẩn khoản iêu cầu điều ấy; nếu không, tình thế sẽ hoàn toàn thay đổi. Vả lại, tôi tin là bà con của tôi thuộc dòng họ Fanariôtôp, nhất định sẽ bênh vực quiền lợi của tôi. Tuy nhiên đối với tôi, hạnh phúc của ông ấy là điều đáng kể nhất; rồi ra ông ta phải miễu và phục người nào đã thật sự trung thành với ông. Dĩ nhiên tôi sẽ nhờ vào thế lực của cậu, cậu Đôlgôruki ạ: cậu thương ông ấy lắm mà.... Ngoài tôi với cậu ra, còn ai thương ông ấy đâu. Mấy ngày nay, ông chỉ nói đến cậu; thiếu cậu, ông buồn bực, cậu là người bạn trẻ tuổi của ông.»

https://tieulun.hopto.org

Không cần phải nói, suốt đời tôi sẽ hàm ân cậu không bờ bến...»

Bây giờ cô hứa sẽ thưởng công tôi, có thể là bằng tiền bạc!

Tôi cắt ngang lời cô ta một cách tàn nhẫn:

— Cô có nói gì đi nữa, tôi cũng không thể làm được!» tôi nói với giọng quiết đoán không lay chuiển nổi— «Tôi chỉ đáp ứng lại cô bằng lòng chân thật tương xứng và trình bày với cô ý định cuối cùng của tôi: rồi đây tôi sẽ trao bức thư tai hại này tận tay Catơrin, nhưng với điều kiện là bà ta đừng gây tai tiếng vì những việc gì xảy ra bây giờ và bà ta phải hứa chắc không cản trở hạnh phúc của cô. Tôi chỉ có thể làm như vậy.

— Không thể được!» Cô giận tím người. Chỉ nghĩ rằng Catơrin có thể «*chừa*» cô ra cũng đủ khiến cô nổi tức.

— Cô Anna, tôi đã quiết định, tôi không thay đổi.

— Có lẽ cậu sẽ thay đổi.

— Cô nên nhờ Lambe.

— Đôlgôruki cậu không thể lường được những tai hại sẽ xảy đến vì cậu ngoan cố,» Anna giận dữ ném câu ấy một cách nghiêm khắc.

— Chắc chắn là nhiều tai nạn sẽ xảy ra... Đầu óc tôi quay cuồng. Nhưng đủ rồi: tôi đã quiết định, thế là hết. Tuy nhiên, tôi van cô, cô đừng đưa em cô đến.

— Nhưng chính nó muốn xóa bỏ...

— Không có gì phải xóa bỏ hết! Tôi không cần chuiện ấy, tôi không muốn, tôi không muốn!» Tôi la lên, hai tay ôm đầu (ồ, có lẽ tôi đã tỏ ra trịch thượng với cô). «Nhưng cô hãy cho tôi biết đêm nay ông hoàng ngủ ở đâu? Ở đây phải không?

— Ông ngủ đêm ở đây, tại nhà cậu và với cậu.

— Ngay chiều nay, tôi dọn đi.

Nói xong những lời tàn nhẫn ấy, tôi lấy mũ và bắt đầu

https://tieulun.hopto.org

mặc áo choàng. Anna im lặng nhìn tôi, mặt mày ảo não. Tôi thương hại, vâng, tôi thương hại người thiếu nữ kiêu hãnh ấy. Nhưng tôi bỏ đi mà không để lại cho nàng một lời hi vọng nào.

4

TÔI sẽ cố gắng rút gọn. Quiết định của tôi đã dứt khoát rồi, tôi đi thẳng đến nhà bà Tatiana. Than ôi, nếu bà ấy có ở nhà thì một tai họa lớn đã có thể tránh được; nhưng hình như do một sự tình cờ nào đó, vận xui cứ đeo đuổi theo tôi. Dĩ nhiên là tôi cũng có tạt qua nhà mẹ tôi, trước là để thăm mẹ tôi đang ốm, sau lại, tôi đoán chắc có lẽ tôi sẽ gặp bà Tatiana ở đó; nhưng vẫn không thấy bà ta; bà ấy vừa đi ra, mẹ tôi bệnh phải nằm chỉ có Lisa bên cạnh. Lisa iêu cầu tôi đừng vào và đừng đánh thức mẹ tôi: «Cả đêm má không ngủ, má chỉ băn khoăn lo nghĩ. May mà bây giờ má vừa ngủ đó.» Tôi hôn Lisa, nói vắn tắt cho nó biết tôi vừa có một quiết định trọng đại ghê gớm, và tôi sẽ đem ra thi hành. Nó không lấy gì làm ngạc nhiên lắm, có vẻ như nó nghe một câu chuiện hết sức tầm thường. Người ta đã quá quen với những cái «quiết định cuối cùng» tói nói đi nói lại mãi rồi sau đó lại bỏ đi một cách khiếp nhược! Nhưng bây giờ, bây giờ khác hẳn! Dù sao tôi cũng ghé vào tiệm ăn và ở đó chờ một lúc, rồi sau đó nhất định phải kiếm cho ra bà Tatiana. Tôi xin giải thích tại sao bỗng nhiên tôi cần đến bà ấy quá vậy. Là vì tôi muốn bảo bà đến ngay nhà Catơrin để mời Catơrin đến nhà bà và trả lại văn kiện ấy trước mặt bà Tatiana, sau khi đã giải thích tất cả một lần cho xong... Tóm lại, tôi muốn điều tốt lành; tôi muốn tự biện minh một lần cho dứt khoát. Giải quiết xong điểm ấy, tôi nhất định cương quiết nói ít câu có lợi cho Anna rồi nếu được, nắm lấy Catơrin với bà Tatiana (với tư cách người

https://tieulun.hopto.org

chứng), dẫn họ đến nhà tôi, nghĩa là đến nhà ông hoàng, rồi tại đó, sẽ hòa giải hai người đàn bà thù nghịch nhau, làm cho ông hoàng sống lại và... và... cuối cùng trong nhóm nhỏ này, ít nữa là từ ngày hôm nay, đem lại niềm vui cho mọi người, sau đó chỉ còn có ông Vécsilốp với mẹ tôi. Tôi chắc chắn sẽ thành công: Catơrin mang ơn tôi đã trả bức thư lại cho bà ta mà không đòi hỏi gì hết, sẽ không từ khước lời khẩn cầu của tôi. Than ôi! tôi cứ tưởng tôi còn giữ bản văn kiện. Ồ, tôi lâm vào cảnh ngu ngốc nhục nhã mà không biết!

Trời đã chiều, có lẽ vào khoảng bốn giờ, khi tôi đã trở lại nhà bà Tatiana. Chị người làm trả lời cộc cằn rằng «bà chưa về». Bây giờ tôi nhớ rất rõ ánh mắt nhìn trộm của chị; nhưng ngay lúc ấy, tôi không ngờ gì hết. Trái lại, một ý nghĩ khác xuiên qua đầu tôi: trong lúc bước xuống cầu thang nhà bà Tatiana, trong người bực bội và có phần chán nản, tôi nhớ đến ông hoàng đau khổ vừa rồi đưa vòng tay cho tôi, và bỗng nhiên tôi tự trách đã hờn dỗi bỏ ông ấy, mà đi. Tôi lo ngại hình dung những gì có thể xảy ra ở nhà trong lúc vắng tôi, có lẽ là một chuiện không hay, nên tôi tức tốc đi về. Thế nhưng ở nhà chỉ xảy ra các sự việc như sau:

Anna khi giận dữ bỏ tôi đi, vẫn chưa hết hi vọng. Cần biết rằng ngay buổi sáng, cô ấy đã bảo em cô đến nhà Lambe một lần, rồi một lần nữa, nhưng vì Lambe không có ở nhà, cô đã cho người em trai đi tìm. Vì thấy tôi cưỡng lại, nên con người khổ sở ấy đặt hi vọng cuối cùng vào Lambe cùng ảnh hưởng của nó đối với tôi. Cô nôn nóng chờ nó và lấy làm lạ rằng từ trước đến nay nó vẫn không rời cô và cứ lảng vảng quanh cô, nay bỗng nhiên bỏ rơi cô và biến mất. Khốn nỗi, cô không thể nghĩ rằng hiện giờ Lambe đã giữ được bản văn kiện, nên đã có những quiết định khác nan và do đó, dĩ nhiên là nó trốn tránh và cố tình trốn ngay cả Anna.

https://tieulun.hopto.org

Vì vậy, với nỗi lo sợ mỗi lúc mỗi tăng trong lòng, Anna hầu như không còn đủ sức để giải khuây ông hoàng già; trong khi ấy, nỗi lo sợ của ông đã lớn mạnh kinh khủng. Ông đặt nhiều câu hỏi sợ sệt kì lạ, ông quay ra nhìn cô ngờ vực và nhiều lần oà ra khóc. Con trai ông Vécsilốp không ở lại lâu. Sau khi nó đi rồi, Anna dẫn Piôtrơ Hippôlitôvích đến; nàng trông vào ông này rất nhiều, nhưng thay vì làm cho người khác vui lòng, hắn chỉ khiến người ta ghê tởm. Nói chung, ông hoàng mỗi lúc càng thêm e ngại nghi ngờ Piơtrơ Híppôlitôvích. Hắn làm như tình cờ, bày ra nói chuiện về cầu cơ và nhiều trò khác mà chính hắn đã dự khán: một ông lang băm qua đường cắt đầu người cho công chúng xem, máu chảy ai cũng thấy, rồi lấy đầu đã cắt đặt lại trên cổ, nó dính liền lại cũng trước mặt công chúng, hình như chuiện ấy xảy ra vào năm 1859. Ông hoàng khiếp sợ quá chừng, đồng thời nổi giận đùng đùng khiến Anna phải mời ông chủ nhà đi ngay lập tức. May phúc là vừa đến giờ ăn; bữa cơm đã do Lambe với Anphôngsin đặt ngày hôm trước nơi một đầu bếp danh tiếng người Pháp, ở cạnh nhà, chưa có chỗ làm và đang tìm một chân nấu ăn trong một gia đình quí phái hay một câu lạc bộ. Bữa ăn có rượu sam banh làm cho ông già vui vẻ; ông ăn nhiều và đùa giỡn cũng nhiều. Sau bữa ăn, dĩ nhiên là ông cảm thấy nặng nề và buồn ngủ; ông thường hay ngủ ngày, nên Anna sửa soạn giường cho ông nằm. Vừa nằm, ông hôn tay Anna, nói cô ấy là thiên đàng, là niềm hi vọng, là tiên nữ, là đóa hoa bằng vàng của ông; tóm lại, ông dùng đủ mọi danh từ Á-đông nhất. Cuối cùng ông ngủ thiếp đi và lúc ấy tôi trở lại.

Anna hối hả vào phòng tôi, chắp hai tay trước mặt tôi và nói rằng cô van tôi «Không phải vì cô mà vì ông hoàng,» đừng bỏ đi và khi nào ông thức giấc, tôi nên đến thăm ông. «Không có cậu, ông ấy chết mất, ông sẽ nổi cơn,

https://tieulun.hopto.org

tôi sợ ông không sống đến tối...» Cô nói thêm cô nhất thiết phải vắng mặt «có lẽ khoảng hai giờ và vì vậy cô nhờ tôi canh chừng ông già.» Tôi nhiệt thành hứa rằng tôi sẽ ở đó đến tối, khi nào ông ấy thức giấc, tôi sẽ cố gắng làm cho ông vui vẻ.

Cô kết luận một cách cương quiết: «Còn tôi, tôi sẽ làm bổn phận của tôi.»

Anna bỏ đi. Tôi xin nói trước: cô ấy đi tìm Lambe; đó là hi vọng cuối cùng của cô; ngoài ra cô cũng đến thăm em trai chị và bà con của cô thuộc dòng họ Fanariôtôp; như thế đủ hiểu lúc về, tâm trạng của cô ra sao rồi.

Anna đi khoảng một giờ thì ông hoàng thức giấc. Qua bức vách, tôi nghe ông rên và chạy sang ngay; tôi thấy ông ngồi trên giường, mặc áo choàng trong nhà, vẻ mặt kinh hãi vì cô độc, vì ánh đèn duy nhất và vì căn buồng lạ, khiến nên lúc tôi vào, ông giựt mình đánh thót và la lên. Tôi chạy lại và khi nhận thấy tôi, ông ôm tôi, nước mắt ràn rụa vì sung sướng.

— Người ta cho tôi biết chú đã dọn đi, chú sợ nên đã bỏ trốn.»

— Ai nói với hoàng thân như vậy?

— Ai hả? Thôi, có thể là tôi bịa đặt, có thể là có người nói với tôi. Chú có tưởng tượng. vừa rồi tôi nằm mộng: thình lình tôi thấy một ông già râu xồm xoàm đi vào, tay cầm bức tượng, một bức tượng gãy làm hai; ông già nói với tôi: «Đời của anh cũng sẽ gãy như vậy.»

— Trời ơi, chắc là hoàng thân có nghe ai nói rằng hôm qua ông Vécsilốp có đập vỡ một bức tượng!

— Chứ sao! Vâng, vâng, tôi có nghe nói. Bà Đaria cho tôi hay. Bà ấy đem chiếc va li và con chó của tôi đến đây.

— Quả là một giấc mơ kì cục.

— Cần gì! Và chú biết không, ông già ấy không ngớt

https://tieulun.hopto.org

lấy ngón tay đe dọa tôi. Anna đâu rồi?

— Cô ấy sẽ trở lại ngay.

Ông kêu lên một cách đau khổ:

— Ở đâu trở lại? Nàng đi đâu?

— Không, không, cô đến đây ngay. Cô có nhờ tôi ngồi một lúc với hoàng thân.

— Vâng, nàng sẽ đến. Thế là ông Vécsilốp đã mất trí rồi, quá đột ngột, quá lẹ làng! Tôi đã tiên đoán rồi ông ấy sẽ đến tình trạng ấy. Bạn ơi, chờ một chút...» Thình lình ông níu áo tôi kéo về phía ông, nói nhỏ:

— Vừa rồi, ông chủ nhà có đem đến cho tôi những tấm ảnh, những tấm ảnh đàn bà bẩn thỉu, toàn là đàn bà ở truồng theo nhiều kiểu Á-đông, và hắn đưa ra ánh sáng chỉ cho tôi xem... Chú biết không, tôi bất đắc dĩ phải khen, nhưng chẳng khác nào người ta đã đem đàn bà hư hỏng đến cho con người khốn khổ ấy để sau đó làm cho nó say dễ dàng hơn...

— Hoàng thân vẫn muốn nói đến Vônsơn. Nhưng hoàng thân hãy bỏ chuiện ấy đi. Ông chủ nhà là một thằng ngốc, chỉ có thế.

— Một thằng ngốc, chỉ có thế! Đó là ý kiến của tôi. Bạn ơi, nếu có thể, xin cứu tôi khỏi nơi này! Rồi thình lình ông chắp hai tay trước mặt tôi.

— Thưa hoàng thân, tôi sẽ làm tất cả những gì tôi có thể! Tôi là của hoàng thân... Hoàng thân ơi, hãy đợi và có lẽ tôi sẽ sắp đặt mọi việc...

— Có vậy chứ! Không nên do dự, chúng ta sẽ bỏ trốn và chúng ta sẽ để chiếc va li lại để người ta tin rằng chúng ta sẽ trở lại.

— Chúng ta đi đâu? Còn Anna?

— Không, không; có cả Anna... Ồ, bạn ơi, đầu óc tôi rối bời... Này: trong cái xách tay ở bên mặt có một bức hình của Catơrin, vừa rồi tôi lén nhét vào đấy để cho Anna

https://tieulun.hopto.org

và nhất là bà Đaria không để ý; nhờ chú lấy ra gấp, tôi van cậu, cẩn thận đừng để ai bắt gặp... Có cách gì móc cánh cửa lại không?

Quả thật tôi tìm thấy trong xách tay một bức hình của Catơrin để trong một khung bầu dục. Ông hoàng cầm lên, đưa ra ánh sáng, rồi bỗng nhiên nước mắt chảy dài trên đôi má gầy và vàng úa của ông. Ông kêu lên:

— Một thiên thần! Một thiên thần trên trời! Suốt cả đời, tôi có lỗi với nó... Cả bây giờ nữa. Con gái iêu của ba, ba không tin gì hết. Không tin gì hết! Bạn ơi, bạn hãy nói cho tôi biết: có phải người ta định nhốt tôi vào một nhà thương điên không? Tôi ăn nói rất duiên dáng, làm mọi người đều cười thích thú... ấy thế mà người ta đem một người như vậy nhốt vào nhà thương điên sao?

Tôi kêu: «Không thể như thế! Lầm rồi. Tôi hiểu rõ tình ý của bà ta!»

— Chú cũng hiểu rõ tình ý của nó phải không? Thế càng hay! Bạn ơi, bạn đã làm tôi sống lại. Chúng nó đã nói về chú đủ điều! Nhờ chú gọi hộ Catơrin, để cho cả hai người đàn bà ấy ôm hôn nhau trước mặt tôi, tôi sẽ dẫn họ về nhà và chúng tôi sẽ đuổi chủ nhà đi!»

Ông hoàng đứng lên, chắp tay lại và đột ngột quỳ xuống trước mặt tôi. Ông sợ tái người run như chiếc lá, nói lí nhí:

— Chú hãy cho tôi biết tất cả sự thật: người ta sẽ đem tôi vào đâu bây giờ?

Tôi vừa nói vừa đỡ ông lên để ngồi trên giường:

— Trời ơi! hoàng thân cũng không tin tôi nữa sao! Hoàng thân tưởng tôi cũng ở trong âm mưu ấy sao? Tôi không bao giờ cho phép người nào lấy ngón tay động đến hoàng thân!

— Đúng vậy, chú đừng cho! ông vừa lí nhí, vừa lấy tay siết chặt cùi chỏ tôi và vừa tiếp tục run. Chú đừng đem

https://tieulun.hopto.org

tôi nộp cho ai hết! Và chính chú cũng đừng dối tôi... bởi vì... có thể nào người ta đến đây đem tôi đi không? Này cậu, cái ông chủ nhà, ông Piôtrơ Hippôlitôvích, hay cái ông gì đó? hắn không phải là bác sĩ chứ?

— Bác sĩ gì?

— Và đây... không phải là nhà thương điên chứ, ở đây trong phòng này?

Nhưng ngay lúc ấy cánh cửa mở ra và Anna bước vào. Hình như cô ấy đã đứng nghe ở cửa, rồi không chịu được, cô đã mở cửa gấp: ông hoàng hễ có tiếng động là giựt mình, bèn hét lên và chui đầu vào trong gối. Sau đó, ông nổi cơn lên, khóc tức tưởi. Tôi chỉ ông già nói với cô:

— Đó là kết quả việc làm đẹp đẽ của cô? Anna lớn tiếng nói:

— Không, đó là kết quả công việc của cậu. Đôlgôruki, lần đầu tiên tôi nhờ cậu: cậu hãy nói cho tôi rõ âm mưu quái ác để ám hại ông già, và xin cậu hi sinh «giấc mơ tình ái dại dột và trẻ con» để cứu chị *ruột* của cậu.

Tôi hứng chí nói lớn:

— Tôi sẽ cứu tất cả các người, nhưng chỉ với điều kiện tôi vừa nói với cô! Tôi vọt đi và có lẽ trong một giờ, đích thân Catơrin sẽ đến đây! Tôi sẽ hòa giải mọi người và ai nấy đều sẽ vui vẻ!

Ông hoàng giờ đã tỉnh lại, nói:

— Chú đưa nó đến đây, đưa nó đến đây. Dẫn tôi đến nhà nó! Tôi muốn có Catơrin, tôi muốn trông thấy Catơrin và cầu phúc cho nó! ông vừa kêu, vừa nhảy ra khỏi giường đưa hai tay lên.

Tôi chỉ ông hoàng cho Anna:

— Cô thấy không cô nghe ông nói đó: dù sao, bây giờ không có «bản văn kiện» nào cứu được cô:

— Tôi biết, nhưng văn kiện ấy có thể biện minh cho tôi trước mặt thiên hạ, còn bây giờ thì tôi bị ô danh rồi!

https://tieulun.hopto.org

Được rồi, lương tâm tôi vẫn còn trong sạch. Tôi bị mọi người bỏ rơi, cả em trai ruột thịt của tôi, vì nó sợ thất bại... Nhưng tôi sẽ làm bổn phận của tôi và tôi sẽ ở bên cạnh con người đau khổ này để làm một con hầu, một người nuôi bệnh nhân!»

Nhưng thời giờ gấp rút, tôi vội chạy ra khỏi phòng. Đến ngưỡng cửa, tôi la lên:

— Tôi sẽ trở lại trong vòng một giờ, và không trở lại một mình.»

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG MƯỜI HAI

I

RỒI, tôi đã tìm thấy bà Tatiana! Nói một hơi không nghỉ, tôi trình bày cho bà nghe tất cả, tất cả câu chuiện về bản văn kiện và tất cả những gì đã xảy ra tại nhà chúng tôi, với đầy đủ chi tiết. Tuy tự bà, bà đã hiểu rất rõ và chỉ cần hai chữ là bà đã nắm vững nội vụ, nhưng hình như tôi trình bày mất mười phút: Chỉ có một mình tôi nói, tôi nói tất cả sự thật và không ngượng ngùng. Im lặng và bất động, thẳng người như một cây cọc, bà Tatiana ngồi trên ghế, môi bậm lại, mắt không rời tôi, chăm chỉ nghe tôi hết sức. Nhưng khi tôi nói xong, thình lình bà nhảy tới, quá đột ngột khiến tôi cũng nhảy chồm tới.

«À, khỉ nhỏ! Thế là bức thư ấy quả đã được khâu trong áo này, và chính con Maria đã khâu cho mày! Ồ, đồ đê tiện, đồ ranh con! Thế là mày đến đây để chế ngự nhân tâm, để chinh phục giới thượng lưu, để trả thù bất cứ ai, vì mày là một đứa con tư sinh, phải không?

— Bà Tatiana, tôi cấm bà không được chửi tôi! Có lẽ lúc đầu, tại bà thường hay chửi rủa, nên tôi mới sinh ra hằn học. Đúng, tôi là một đứa con tư sinh và quả nhiên có lẽ tôi là một đứa con tư sinh nên tôi muốn trả thù và quả nhiên có lẽ tôi trả thù bất cứ ai, bởi vì chính quỉ sứ cũng không có cách gì tìm ra thủ phạm; nhưng bà nên nhớ tôi đã từ bỏ không còn cấu kết với bọn đểu dả nữa và tôi đã thẳng những đam mê của tôi! Tôi sẽ lặng lẽ để văn kiện ấy trước mặt bà ta rồi đi, không cần đợi một lời nào của bà ta; bà sẽ làm chứng cho tôi!

— Đưa thứ ấy đây, đưa đây ngay lập tức, để nó ở

https://tieulun.hopto.org

đây, trên bàn này! Biết đâu anh không nói dối?

— Tôi cho khâu nó trong túi; chính Maria đã khâu cho tôi; rồi đến khi người ta may cho tôi một áo khác, tôi đã lấy nó ra từ túi áo cũ và tự tay khâu vào áo này. Nó ở đây nè; này, bà rờ xem, tôi không nói dối đâu!

Bà Tatiana vẫn khăng khăng:

— Thì lấy đưa đây, kéo nó ra.

— Tôi xin lặp lại, không bao giờ. Tôi sẽ đặt nó trước mặt bà ta, có bà chứng kiến rồi tôi sẽ đi mà không đợi một lời nào. Nhưng bà ta phải biết và phải thấy tận mắt là chính tôi, tôi đây đã đưa cho bà ta, tình nguiện đưa, không ai bắt ép và không cần tưởng thưởng.

Để làm dáng thêm một lần nữa phải không? Mày cứ vẫn si tình?

— Bà nói độc mấy cũng được. Đáng cho tôi lắm, tôi không giận đâu. Có thể bà ta sẽ cho tôi là một đứa con nít rình rập bà ta và bày mưu thiết kế, cũng được đi! Nhưng bà ta phải công nhận rằng tôi đã tự chế ngự, tôi đã để hạnh phúc của bà ta lên trên tất cả mọi vật trên cõi đời này! Chả ăn thua gì, bà Tatiana ơi! chả ăn thua gì! tôi tự bảo: Can đảm lên và cố hi vọng! Có lẽ là bước đầu trong sự nghiệp của tôi, vâng, nhưng nó đã kết thúc rồi, kết thúc một cách cao thượng!

Phấn khởi, đôi mắt sáng ngời, tôi nói tiếp:

«Vả lại, nếu có iêu bà ta, tôi cũng không xấu hổ; mẹ tôi là một thiên thần trên trời, còn bà ta, bà là một hoàng hậu ở hạ giới! Vécsilốp sẽ trở lại với mẹ tôi và tôi không có gì để xấu hổ trước mẹ tôi; đứng sau màn cửa, tôi đã được nghe câu chuiện giữa bà ta với ông Vécsilốp... Vâng, cả ba chúng tôi đều là «những người cùng một chứng điên». Bà có biết danh từ «những người cùng một chứng điên» của ai không? Của ông ấy. Ông Vécsilốp! Và bà có biết rằng ở đây hình như chúng ta có hơn ba người mắc chứng điên

https://tieulun.hopto.org

ấy không? Vâng, tôi đoan chắc bà là người thứ tư! Bà có muốn tôi nói ra không: tôi xin đánh cuộc rằng chính bà suốt cả đời đã iêu ông Vécsilốp và mãi đến bây giờ bà vẫn còn tiếp tục...»

Tôi xin nhắc lại, tôi cảm thấy hứng khởi và sung sướng, nhưng tôi không kịp nói hết: thình lình, bằng một cử chỉ cực kì nhanh, bà túm tóc tôi và vận dụng hết sức mạnh của cánh tay, bà đè đầu tôi xuống hai lần... rồi bà để tôi đó; chui vào một góc, bà áp mặt vào tường và lấy khăn tay che lại. Bà vừa khóc vừa nói:

— Đồ khỉ! Đừng nói như vậy nữa!

Thật quá bất ngờ nên tôi thất kinh. Tôi đứng sững ra đó nhìn bà, không biết phải làm gì.

Bỗng nhiên vừa cười vừa khóc, bà nói tiếp:

— Tởm quá, thằng ngốc! Lại đấy, lại hôn bà già đần độn này. Mày đừng bao giờ nói những chuiện ấy nữa... Tao thương mày, cả đời tao vẫn thương mày... ngu quá!»

Tôi hôn bà. Tôi xin nói thêm rằng kể từ lúc ấy, tôi với bà Tatiana trở thành thân nhau.

Thình lình bà lấy tay vỗ trán kêu lớn:

«Ừ nhỉ, mình làm gì ở đây? Mày nói gì, ông hoàng già ở nhà mày hả? Thật vậy sao?

— Tôi đoan chắc với bà.

— Trời ơi, tôi buồn nôn quá!» Bà chạy quanh lăng xăng trong phòng. «Chúng nó đã đối xử với ông ấy như vậy đó! Chẳng lẽ bọn ngu ngốc không bao giờ bị trừng phạt hay sao! Chỉ mới hồi sáng nay! Anna vẫn khỏe! Cái cô con gái nhà lành ấy mà! Còn người kia, nàng Militrisa thì không biết gì hết!

— Nàng Militrisa nào?

— Vị nữ hoàng ở hạ giới, người đàn bà lí tưởng đó! Thế bây giờ chúng ta làm gì?

Tôi hoàn hồn kêu lên:

https://tieulun.hopto.org

— Bà Tatiana, chúng ta nói chuiện lảm nhảm m quên vấn đề chính: tôi đến tìm Catơrin, ngoài đó người ta đang chờ tôi.»

Tôi giải thích cho bà nghe tôi chỉ trao bản văn kiện với điều kiện bà ta phải làm lành với Anna và tán thành đám cưới của Anna.

Bà Tatiana ngắt ngang:

«Hay lắm, tao cũng đã lặp đi lặp lại một trăm lần như vậy. Dù sao ông hoàng cũng sẽ chết trước đám cưới, ông ấy sẽ không cưới Anna và nếu trong di chúc ông ấy có để tiền lại cho Anna thì tất nhiên ông đã ghi điều ấy rồi...

— Phải chăng Catơrin chỉ tiếc rẻ số tiền mà thôi?

— Không, bà ta vẫn sợ rằng văn kiện ấy ở trong tay Anna, tao cũng vậy. Chúng tao canh chừng nàng. Cô con không muốn quấy rầy ông già, nhưng còn thằng người Đức, Biôring quả thật nó tiếc rẻ số bạc.

— Và sau đó, bà ta có thể lấy Biôring phải không?

— Với một người đàn bà ngốc, biết làm thế nào? Một đứa ngốc, sẽ ngốc suốt đời. Mày thấy không, nếu lấy Biôring, bà ta sẽ được iên thân: «Thế nào cũng phải lấy một người, thế thì lấy anh ấy còn hơn người khác». Thôi! để xem bà ta sẽ ra sao, sau này rồi bà ta sẽ hối hận, nhưng lúc ấy sẽ trễ rồi.

— Thế tại sao bà để cho bà ta làm vậy? Bà thương bà ta lắm mà. Bà đã nói thẳng với bà ta rằng bà mê bà ta phải không?

— Vâng tôi mê, và tôi quí bà ta hơn tất cả các người nói chung... Nhưng bà ta vẫn là một người hết sức ngốc!

— Thế thì bà chạy ngay lại nhà bà ta đi, chúng ta sẽ có một quiết định và sẽ đưa bà ta đến gặp ông già bà.

— Nhỏ ngốc, không thể được đâu, không thể được! Chính đó là điều không thể được. Trời ơi, phải làm gì bây giờ? Ô, đầu óc tôi quay cuồng.» Bà lại loay hoay, nhưng vẫn

https://tieulun.hopto.org

cầm chiếc áo choàng ngắn.» Ồ, nếu mày đến bốn giờ sớm hơn. Bây giờ đã quá bảy giờ, bà ta đã đi ăn ở nhà vợ chồng pêlitchép rồi, sau đó sẽ cùng đi với họ đến nhà hát lớn.

— Chúa ơi, chúng ta thử chạy đến nhà hát lớn xem sao... Nhưng không thể được. Thế ông già? Có lẽ ông ấy sẽ chết trong đêm nay!

— Nghe tao đây, đừng đến đó, mày nên về nhà mẹ mày, ngủ đêm ở đó, rồi sớm ngày mai...

— Không, với bất cứ giá nào và dù có xảy ra việc gì tôi cũng không bỏ rơi ông già.

— Mày có lí, không nên bỏ rơi ông ấy. Còn tao đây, mày biết không, tao cứ chạy đến nhà bà ta và tao sẽ để lại ít chữ... Mày biết không, tao sẽ viết như chúng mình đã bàn (bà ta sẽ hiểu!) rằng bản văn kiện có ở đây và ngày mai đúng mười giờ sáng, bà ta nhất thiết phải có mặt tại nhà tao! Iên trí, bà ta sẽ đến, sẽ nghe lời tao. Chúng ta nhân đó sẽ giải quiết mọi việc — Còn mày, chạy đến đó đi, sắp đặt công chuiện với ông già... dỗ cho ông ngủ, có lẽ ông còn sống đến ngày mai! Cũng đừng làm cho Anna sợ; tao cũng quí cô ấy; mày bất công với cô ấy vì mày không thể hiểu, cô ấy đang bị nhục mạ và từng bị nhục mạ từ nhỏ; ồ, các người làm khổ tôi hết sức. Nhưng mày nhớ nói hộ với cô ấy rằng chính tôi đích thân hết lòng lo vụ này, cô ấy cứ iên tâm, danh dự của cô sẽ không bị tổn thương... Tại vì mấy ngày nay tao với cô ấy gây nhau, xỉ vả nhau! Thôi, chạy đi... Khoan đã, đưa xem cái túi một lần nữa... đúng vậy, đúng vậy chứ? sao? Có phải đúng vậy không? Thế thì đưa bức thư ấy đây, ít nữa là một đêm nay, ăn nhằm gì đâu? Để lại đây, tao không nuốt nó đâu. Có thể chính đêm nay, mày làm mất nó đi... hay mày có thể thay đổi ý kiến.

Tôi kêu lên: «Không bao giờ! này, bà sờ xem! Nhưng với bất cứ giá nào, tôi cũng không để lại cho bà!

https://tieulun.hopto.org

— Tao thấy quả là một mảnh giấy!» Bà lấy ngón tay sờ. «Được, tốt lắm; mày đi đi, còn tao, có lẽ tao nhảy đến nhà hát, ý kiến của mày rất hay. Chạy đi chứ, chạy đi!

— Bà Tatiana, chờ một phút! Thế còn mẹ tôi?

— Bà vẫn khoẻ.

— Còn ông Vécsilốp?

Bà khoát một cử chỉ mơ hồ.

— Ông ấy sẽ tỉnh trí trở lại.

Tôi bỏ chạy, trong lòng cảm thấy khích lệ, chứa chan hi vọng, tuy rằng kết quả khác hẳn như tôi trông đợi. Nhưng than ôi! số trời đã định khác và không biết sẽ dành cho tôi điều gì: trên đời này quả có số mạng!

2

TỪ cầu thang tôi nghe thấy tiếng ồn ào trong nhà. Cửa để mở. Một người hầu lạ mặt bận sắc phục đứng ở hành lang. Vợ chồng Piôtrơ Hippôlisôvích, vẻ mặt kinh hãi, cũng đứng chờ đợi ở hành lang. Cửa phòng ông hoàng để ngỏ: bên trong có tiếng nói rổn ráng tôi nhận ra ngay là giọng nói của Biôring. Tôi chưa tiến được hai bước đã thấy ông hoàng nước mắt ràn rụa, run rẩy, đang được Biôring và bạn của hắn là nam tước R...) người đã đến thương thuiết với ông Vécsilốp, đưa ra hành lang. Ông hoàng khóc tức tưởi, ôm chặt và hôn Biôring. Biôring la mắng Anna, cô này cũng đã ra đến hành lang theo sau ông hoàng; hắn dọa nạt cô, và hình như hắn có dậm chân; hắn cư xử ra một tên lính Đức thô bạo, mặc dù hắn tự cho là người của xã hội thượng lưu. Về sau người ta được biết hắn nghĩ rằng Anna có phạm một trọng tội nào đó và bây giờ phải ra trước pháp luật. Vì không biết rõ nội vụ, nên hắn đã quan trọng hóa như nhiều người thường làm, và vì vậy hắn cho rằng

https://tieulun.hopto.org

hắn có quiền cư xử không chút lễ độ nào hết. Nhất là hắn không kịp đi sâu vào vấn đề: việc gì người ta cũng tin cho hắn biết mà không nói rõ danh tánh, về sau tôi mới biết như vậy (như lát nữa tôi sẽ ghi lại) và hắn đã chạy đến với tâm trạng một người điên tiết; trong trường hợp như thế này, những người trí thức nhất của quốc gia ấy đôi khi cũng sẵn sàng vật nhau như những kẻ lượm giẻ rách. Trước sự tấn công của Biôring, Anna vẫn giữ tư cách hết sức đàng hoàng, nhưng tôi không mục kích cảnh ấy. Tôi chỉ thấy sau khi lôi ông già ra hành lang, bỗng nhiên Biôring trao ông cho nam tước R, rồi lập tức quay lại phía Anna, nó hét lên, hình như để trả lời một câu nhận xét của cô ấy:

«Cô là một người thủ đoạn. Cô chỉ ham tiền của ông hoàng. Từ giờ phút này, cô sẽ bị ô danh trong giới thượng lưu và cô sẽ ra trước pháp luật!...

— Chính ông khai thác một người bệnh hoạn khổ sở và đẩy người ta đến chỗ điên khùng... Thế mà ông lại la mắng tôi vì tôi là một người đàn bà và không có ai che chở cho tôi.

Biôring cười gằn một cách tàn nhẫn và hung tợn:

— Ồ, đúng quá! cô là vị hôn thê của ông ấy!

— Ông nam tước, ông nam tước... Cưng ơi tôi iêu em lắm, ông hoàng vừa mếu máo, vừa đưa hai tay về phía Anna.

Biôring kêu lên:

— Thôi, hoàng thân, thôi, người ta âm mưu ám hại hoàng thân, và có thể ám hại sinh mạng của hoàng thân.

— Vâng, vâng, tôi hiểu, tôi đã hiểu ngay từ đầu...

Anna gằn giọng:

— Hoàng thân làm nhục tôi và để cho người ta làm nhục tôi.

Thình lình Biôring la lớn:

— Đi ra!

https://tieulun.hopto.org

Tôi không thể chịu được. Tôi hét lên:

— Đồ súc sinh! Cô Anna, tôi sẽ bảo vệ cho cô.

Tôi không có ý định, cũng không thể nào ghi lại tất cả các chi tiết. Thật là một màn ghê gớm và tồi bại. Thình lình tôi điên mất khôn. Hình như tôi đã nhào tới đánh hắn: ít ra tôi cũng chạm mạnh hắn. Hắn lấy hết sức lực đánh lại vào đầu tôi khiến tôi té nhào. Tỉnh lại, tôi chạy đuổi chúng nó ra đến cầu thang; tôi còn nhớ tôi ra máu mũi. Một chiếc xe chờ chúng trước cửa. Trong khi người ta đặt ông hoàng ngồi vào xe, tôi nhảy vô và tuy có người hầu cản ra, tôi vẫn xông vào Biôring một lần nữa. Tôi không còn nhớ cảnh sát đã đến như thế nào. Biôring nắm cổ áo tôi và ra lệnh tức tốc cho nhân viên cảnh sát dẫn tôi đến cuộc. Tôi kêu rằng hắn cũng phải cùng đi với tôi để người ta lập biên bản, và người ta không có quiền bắt tôi khi tôi vừa mới ra khỏi nhà. Tuy nhiên, vì công chuiện xảy ra ngoài đường phố chứ không phải trong nhà, vì tôi kêu la, chửi rủa và giẫy giụa như một người say rượu, và vì Biôring mặc quân phục, nên người ta dẫn tôi đi. Lúc bấy giờ vì tức điên người, tôi vừa lấy hết sức cưỡng lại, vừa đánh người cảnh sát viên. Tôi nhớ sau đó lại có thêm hai nhân viên nữa đến đem tôi đi. Tôi chỉ nhớ lờ mờ người ta đưa tôi vào một phòng ám khói, sặc mùi thuốc lá, trong phòng có vô số người đủ hạng, kẻ ngồi người đứng, kẻ đợi, người viết; ở đó, tôi vẫn tiếp tục la hét: tôi iêu cầu lập biên bản, nội vụ rắc rối thêm vì có sự chống đối và hành hung nhân viên công lực. Vả lại, quần áo tôi quá xốc xếch. Trong khi người cảnh sát viên buộc tôi về tội ẩu đả và kể lại công chuiện, thình lình có người kêu tôi: đó là một viên đại tá:

— Tên gì?

Tôi hét: «Đôlgôruki.

— Hoàng thân Đôlgôruki phải không? giận quá tôi,

https://tieulun.hopto.org

đáp bằng những lời chửi thề tục tĩu, rồi sau đó... sau đó, tôi nhớ người ta lôi tôi vào một căn phòng đen ngòm «cho đến khi nào tôi hết say». Ồ, tôi không phản đối. Gần đây ai cũng có đọc trong các báo lời kêu ca của một ông nọ đã bị xích suốt đêm trong một «căn phòng vã rượu» ở cuộc cảnh sát, và hình như ông ấy hoàn toàn vô tội; nhưng tôi lại có tội. Tôi nằm dài trên một cái kệ, cùng với hai tên đang ngủ say như chết. Tôi nghe nhức ở đầu, màng tang, và tim tôi đập mạnh. Hình như tôi bất tỉnh và mê sảng. Tôi chỉ nhớ nửa đêm tôi thức giấc và ngồi trên kệ. Bỗng nhiên tôi nhớ lại và hiểu tất cả, rồi hai cùi chỏ chống trên đầu gối, tay ôm đầu, tôi lặng người trong suy tư triền miên.

Ồ, tôi không diễn tả lại ở đây tâm tư của tôi vì không có thì giờ; tôi chỉ ghi lại điều này: có lẽ chưa bao giờ tôi cảm thấy thoải mái hơn những giây phút suy tư ấy, trong đêm trường, trên cái kệ trong cuộc cảnh sát. Có lẽ độc giả cho là kì quái, là một sự khoác lác, một sự lập dị để lèo người khác, nhưng sự thật i như tôi nói. Người nào cũng có thể có những giây phút như vậy, nhưng chỉ một lần trong đời thôi. Những lúc như thế, người ta tự quiết định số phận, tự xét lại quan điểm, người ta dứt khoát tự nhủ: «Chân lí là thế và phải đi đâu để tìm chân lí?» Vâng, giây phút ấy đã soi sáng tâm hồn tôi. Bị cái tên Biôring ngoan cố hạ nhục và đoán rằng ngay ngày hôm sau sẽ bị người đàn bà thượng lưu ấy hạ nhục nữa, tôi biết rõ rằng tôi có thể nhân đó trả thù một cách khủng khiếp, nhưng tôi quiết định không làm thế. Mặc dù rất muốn, tôi vẫn quiết định không phát giác bản văn kiện, không cho thiên hạ biết đến nó (như tôi có ý định trong đầu óc); tôi tự nhủ đi nhủ lại rằng ngay ngày hôm sau, tôi sẽ đặt bức thư ấy trước mặt bà ta và nếu cần, thay vì một lời cảm tạ, tôi sẽ mang về nụ cười chế nhạo của bà ta, tuy rằng dù sao tôi cũng chẳng nói lời nào và tôi sẽ vĩnh biệt bà ta mãi mãi... nhưng khôn

https://tieulun.hopto.org

cần phải nói nhiều. Tôi hầu như quên nghĩ đến việc gì sẽ xảy ra ngày hôm sau khi người ta đưa tôi ra trình diện nhà chức trách và xét xử tôi. Tôi trìu mến làm dấu thánh giá, rồi nằm dài trên kệ và đi vào giấc ngủ trong sáng của trẻ thơ.

Tôi ngủ dậy trễ, khi trời đã sáng. Bây giờ chỉ còn một mình tôi trong căn phòng. Tôi ngồi im lặng chờ đợi rất lâu, gần một giờ đồng hồ; thình lình, có lẽ lúc ấy vào khoảng chín giờ, người ta gọi tôi. Đáng lẽ tôi có thể đi vào nhiều chi tiết hơn, nhưng việc ấy không cần nữa, bởi lẽ tất cả chuiện này bây giờ đã qua rồi; tôi chỉ cần nói những gì quan iêu. Chỉ xin ghi lại rằng tôi hết sức ngạc nhiên khi thấy người ta đối xử quá lễ độ: người ta hỏi tôi vài câu, tôi không nhớ đã trả lời ra sao, rồi tôi được thả ngay. Tôi lặng lẽ đi ra, và hoan hỉ nhận thấy trong ánh mắt của họ một vẻ gì ngạc nhiên đối với một người trong hoàn cảnh như vậy mà vẫn giữ được tư cách đàng hoàng. Nếu không nhận thấy như vậy, tôi đã không ghi chép lại ở đây. Bà Tatiana chờ tôi trước cửa. Tôi xin giải thích vắn tắt tại sao tôi thoát nạn dễ dàng như vậy.

Vừa mới tinh sương, có lẽ nào khoảng tám giờ, bà Tatiana chạy đến nhà tôi, nghĩa là đến nhà Piôtrơ Hippôlitôvích, với hi vọng tìm thấy ông hoàng ở đó, nhưng bỗng nhiên bà được nghe tất cả những chuiện ghê tởm xảy ra đêm hôm trước, nhất là việc tôi bị bắt. Trong nháy mắt, bà đã đến nhà Catơrin (đêm hôm qua, sau khi xem hát về, bà đã hội kiến với thân sinh bà vừa được người ta đưa đến) Tatiana gọi Catơrin dậy, dọa bà ta và iêu cầu phải làm thế nào thả tôi lập tức. Cầm mấy chữ của bà ta trong tay, Tatiana bay đến nhà Biôring và liền buộc hắn phải viết ngay ít chữ cho giới chức có thẩm quiền, với nội dung «khẩn khoản iêu cầu thả tôi ngay vì đã bị bắt lầm». Bà cầm mảnh giấy ấy đến cuộc cảnh sát và lời thỉnh cầu của bà được thỏa mãn

https://tieulun.hopto.org

3

GIỜ đây, tôi trở lại điểm chính iều.

Bà Tatiana nắm tay tôi, đặt ngồi vào một chiếc xe và đưa tôi về nhà bà. Đến nơi, bà gọi đem ngay một ấm đun nước, và gột rửa cho tôi trong bếp. Cũng trong bếp ấy, bà nói lớn rằng đúng mười một giờ rưỡi, Catơrin sẽ đích thân đến nhà bà — vừa rồi hai người đã thỏa thuận như vậy — để thăm tôi. Chính lúc bấy giờ Mari đã nghe câu ấy. Một phút sau, nó đem ấm đun nước lên và hai phút sau đó, bất thần bà Tatiana gọi nó thì không nghe nó thưa: nó đã đi rồi. Xin độc giả ghi kĩ điều này; lúc ấy tôi đoán vào khoảng mười giờ kém mười lăm. Bà Tatiana tức giận về việc nó biến đi mà không xin phép; nhưng bà chỉ nghĩ rằng nó đi đến nhà hàng, rồi không bận tâm đến nữa. Chúng tôi còn phải lo nhiều việc khác; chúng tôi nói không thôi, vì có rất nhiều vấn đề cần bàn, cho nên như tôi chẳng hạn, có thể nói, tôi không để ý đến việc Mari bỏ đi; tôi iêu cầu độc giả nhớ cho như vậy.

Dĩ nhiên là người tôi như ngây dại; tôi trình bày cảm tưởng của mình, nhất là tôi đợi Catơrin đến; nghĩ rằng trong một giờ nữa tôi sẽ gặp bà ta lại vào một lúc hết sức quan trọng đối với đời tôi, nên tôi run bần lên. Sau cùng, khi tôi uống xong hai tách trà, bà Tatiana bỗng nhiên đứng dậy, lấy cái kéo trên bàn, nói:

— Đưa túi đây: phải lấy bức thư ra. Không lẽ lại xẻ cái túi áo trước mặt bà ta!

— Vâng, tôi vừa nói, vừa mở áo.

— Thật là rối rắm. Ai khâu vậy?

— Tôi, chính tôi khâu.

— Thấy là biết mày khâu. Rồi...»

Bức thư được lấy ra; vẫn là phong bì cũ, nhưng bên trong chỉ có tờ giấy trắng.

https://tieulun.hopto.org

—Bà Tatiana vừa kêu, vừa lật qua lật lại đếm:

— Thế này là nghĩa làm sao? Mày làm gì thế này?»

Tôi đang đứng, lưỡi tôi tê cứng, mặt tái mét, rồi thình lình tôi ngã khịu xuống ghế, suít bất tỉnh.

Bà Tatiana hét lớn: «Thế này là nghĩa làm sao nữa! Bức thư mày nói đâu rồi?

Bỗng tôi giựt mình kêu lên: «Lambe!» Tôi đã đoán ra và lấy tay đập trán.

Tôi vội vã giải thích cho bà hiểu tất cả, nào đêm hôm ở nhà Lambe, nào âm mưu lúc bấy giờ của chúng tôi; và chăng đêm trước tôi đã thú thật với bà về âm mưu ấy rồi.

— Người ta đã lấy cắp của tôi! Người ta đã lấy cắp của tôi! Tôi vừa la, vừa giậm chân, vừa bứt đầu.

Bà Tatiana hiểu rõ câu chuiện, liền quiết định:

— Khổ quá! Mấy giờ rồi?

Lúc bấy giờ vào khoảng mười một giờ.

— Mari lại không có ở nhà. Mari, Mari!

Bỗng có tiếng trả lời của Mari từ cuối bếp:

— Bà gọi gì?

— Mày đó à? Thế phải làm gì bây giờ? Tao vọt đến nhà bà ta... còn mày sao mà chậm như rùa! Rùa ơi!

— Tôi ấy à, tôi đến nhà Lambe, nếu cần tôi sẽ bóp cổ nó.

Thình lình, Mari nói vọng từ bếp:

— Thưa bà, có một người hỏi bà...

Mari chưa dứt câu thì người đó đã tự động xuất hiện, vừa đi vừa la hét. Đó là Anphôngsin. Tôi không mô tả cảnh diễn ra với tất cả mọi chi tiết; thật là một cảnh lừa gạt và đổi trá, nhưng phải công nhận rằng Anphôngsin đóng trò rất hay. Vừa khóc lóc vì hối hận, vừa làm những cử chỉ giận dữ, cô ấy kể lại dĩ nhiên là bằng tiếng Pháp) rằng chính cô ấy, đã lấy cắp bức thư, hiện bức thư để ở nhà Lambe và rằng Lambe đồng lõa với «một tên cướp», «một

https://tieulun.hopto.org

người hắc ám» để dụ *bà tướng* đến nhà nó và giết bà ấy lập tức, trong một tiếng đồng hồ nữa... cô ấy đã nghe tất cả công chuiện từ miệng chúng nó nói ra và đã vô cùng khiếp sợ khi thấy trong tay chúng có súng, một khẩu súng lục; rằng cô ấy chạy đến đây, tại nhà chúng tôi để chúng tôi đến đó, để chúng tôi cứu nàng, nói cho nàng biết mà đề phòng... người hắc ám ấy...

Tóm lại, tất cả chuiện có vẻ thật hết sức, ngay cả những lời giải thích ngu ngơ của Anphôngsin càng tăng thêm vẻ thật ấy.

Bà Tatiana hỏi: «Người hắc ám nào?»

— Quái, tôi quên tên... một người dễ sợ... À, Vécsilốp.

Tôi kêu lên:

— Vécsilốp hả, không phải đâu!

Bà Tatiana nói:

— Sao lại không, ông ấy dám lắm. Này cô, cô nói cho tôi nghe, nhưng đừng có nhảy nhót, đừng có múa tay, họ định làm gì? cô hãy trình bày cho có lí đi: tôi không thể tin rằng họ muốn bắn bà ta...»

Anphôngsin giải thích như thế này: (một lần nữa tôi xin nói tất đều là láo toét): ông Vécsilốp sẽ đứng sau cánh cửa, rồi khi bà ta vừa vào, Lambe sẽ đưa bức thư cho bà ta coi, ông Vécsilốp sẽ nhảy tới và họ sẽ... Ồ, họ trả thù mà! Phần cô ấy, là cô Anphôngsin, cô sợ một tai họa có thể xảy ra, vì trước kia cô đã đồng lõa nên cô biết, và bà tướng nhất định sẽ đến, «ngay lập tức, ngay lập tức», vì họ đã gởi cho bà ta một bản sao bức thư, và bà thấy ngay rằng quả thật họ nắm giữ bản chính, nên bà sẽ đến; thế nhưng chỉ có mỗi một mình Lambe viết thư cho bà, bà không biết gì về ông Vécsilốp; Lambe tự giới thiệu là một người từ Mạc-tư-khoa đến, do một bà ở Mạc-tư-khoa đưa đến (ám chỉ bà Maria Ivanốpna!)

Bà Tatiana kêu lên

https://tieulun.hopto.org

— Ồ, tôi buồn mửa quá! Tôi khó chịu quá!

— Anphôngsin: «Cứu bà tướng, cứu bà tướng!»

Mới nhìn qua, dĩ nhiên là trong câu chuiện vô lí này có nhiều điều khó hiểu, nhưng không ai kịp suy nghĩ vì quả là mọi việc có vẻ thật kinh khủng. Có thể giả thuiết mà không sợ sai rằng Catơrin, sau khi nhận thư mời của Lambe, đã tạt qua nhà bà Tatiana để biết rõ công chuiện: tuy nhiên, có thể việc ấy không xảy ra, nhưng bà ta có thể đi thẳng đến nhà Lambe và như thế là nguy cho bà ta! Thế nhưng rất khó tin rằng, vừa được mời bà ta lại nhảy xổ như vậy đến nhà một người lạ như Lambe: tuy vậy, xin nói lại, việc ấy cũng có thể xảy ra, chẳng hạn sau khi xem bản sao bức thư và tin chắc rằng thư ấy quả thật hiện ở nhà Lambe, và như thế là cả một tai họa. Nhất là chúng tôi không thể để mất phút nào, dù là để suy nghĩ.

Tôi nói: «Ông Vécsilốp sẽ cắt cổ nàng! Nếu ông ấy trở thành hạ tiện như Lambe, chắc chắn ông sẽ cắt cổ bà ta! Con người thứ hai mà!

Bà Tatiana vừa vặn hai tay lại với nhau, vừa nói:

— Ồ, con người thứ hai!» Thình lình bà quiết định: «Thôi, hết đường rồi, mày lấy mũ áo và chúng ta cùng đến đó. Nhờ cô này hướng dẫn. Ồ, xa quá! Mari, Mari ơi, nếu bà Catơrin đến thì nói với bà tao về ngay, mời bà ngồi đó chờ tao, còn nếu bà không muốn chờ, mày khóa cửa nhốt lại. Mày cứ nói là tao bảo vậy. Nếu mày giúp tao việc này, mày sẽ có một trăm rúp.»

Chúng tôi chạy ra cầu thang. Có lẽ không thể làm gì hơn, bởi vì tai họa chính ở nơi Lambe, và nếu Catơrin có đến nhà bà Tatiana trước, Mari vẫn có thể giữ bà ta lại Tuy nhiên, bà Tatiana vừa gọi xe xong đã thay đổi ý kiến. Bà ra lệnh cho tôi, sau khi để tôi lại với Anphôngsin trong xe:

«Đi với cô ấy. Nếu cần chết thì phải chết hiểu chưa?

https://tieulun.hopto.org

Còn tao, rồi tao sẽ đến tìm mày, nhưng trước đó tao hẳn lại nhà bà ta, có thể tao sẽ gặp bà ta, bởi vì mặc dù mày nói thế nào đi nữa, tao vẫn nghi lắm!»

Rồi bà bay đến nhà Catơrin. Tôi với Anphôngsin chạy đến nhà Lambe. Tôi giục anh đánh xe, đồng thời tôi tiếp tục hỏi Anphôngsin, nhưng cô này chỉ đáp bằng những lời than vãn và cuối cùng đã khóc. Nhưng Thượng-đế vẫn phù hộ và cứu giữ tất cả chúng tôi vào lúc mọi việc đều treo trên một sợi chỉ mành. Chúng tôi chưa đi được một phần tư đường, bỗng nhiên tôi nghe có tiếng kêu từ phía sau: có người gọi tên tôi. Tôi quay lại: Trichatốp đi xe đuổi theo chúng tôi.

Nó kêu lên với vẻ mặt kinh hãi:

— Anh đi đâu đó? mà lại đi với Anphôngsin!

Tôi nói: «Trichatốp! Anh nói đúng: một tai họa! Tôi đến nhà thằng Lambe chó má! Chúng ta cùng đi, sẽ đông người thêm.

— Hãy quay trở lại, quay trở lại lập tức. Lambe nói dối, Anphôngsin cũng nói dối. Thằng rỗ bảo tôi tìm anh: chúng nó không có ở nhà; chúng nó đến nhà bà Tatiana... Hiện giờ chúng ở đó...?

Tôi bảo xe dừng lại và nhảy qua xe của Trichatốp. Không hiểu sao thình lình tôi quiết định như vậy, nhưng đột nhiên tôi tin nó và đột nhiên tôi quiết định. Anphôngsin kêu la ghê gớm, nhưng chúng tôi bỏ cô ta ở đó và tôi không biết cô ấy có chạy theo chúng tôi hay trở về nhà, dù sao tôi cũng không thấy cô ta nữa.

Ngồi trên xe. Trichatốp nói cho tôi biết, tiếng được tiếng mất và vừa nói vừa thở hào hển, rằng chúng nó đã dàn cảnh, rằng Lambe đã thỏa thuận với thằng rỗ, nhưng đến phút chót, thằng rỗ đã phản bội và vừa đưa nó, Trichatốp, đến nhà bà Tatiana để cho bà hay đừng nên tin Lambe và Anphôngsin. Nó nói thêm rằng nó không biết gì hơn,

https://tieulun.hopto.org

vì thằng rỗ chỉ cho nó biết có bấy nhiêu thôi, nó không có thì giờ, vì riêng nó, nó vội lắm, mà chuiện này thì rất gấp. Nó nói tiếp: «Tôi thấy các người đã đi nên tôi chạy theo.» Rõ ràng là thằng rỗ cũng biết hết, bởi lẽ nó đã bảo Tricha-tốp đến thằng nhà bà Tatiana; nhưng chuiện ấy lại là một bí ẩn mới nữa.

Để khỏi lộn xộn, trước khi mô tả tai họa đã xảy đến tôi xin giải thích tất cả sự thật đích thực và tôi đi trước các biến chuiển một lần cuối cùng.

4

SAU khi đánh cắp bức thư, Lambe liền tìm cách tiếp xúc ngay với ông Vécsilốp. Làm thế nào ông Vécsilốp lại có thể hòa hợp được với Lambe, sau này sẽ biết hiện giờ tôi chưa nói; dù sao, cũng vẫn là «con người thứ hai». Nhưng một khi đã kéo được Vécsilốp về phe mình, Lambe phải khéo léo hết sức để kéo Catơrin ông Vécsilốp nói trắng với nó rằng Catơrin sẽ không đến. Nhưng từ buổi chiều hôm kia, khi Lambe gặp tôi ngoài đường phố và tôi có khoe với nó tôi sẽ trả lại bức thư tại nhà bà Tatiana trước mặt bà này, ngay từ lúc ấy Lambe đã tổ chức canh chừng tại nhà bà Tatiana: nó đã mua chuộc Mari: Nó đã cho người làm này hai mươi rúp; hai ngày sau, khi đã đánh cắp bức thư, nó đến gặp Mari một lần nữa và sắp đặt dứt khoát bằng cách hứa thưởng công Mari hai trăm rúp.

Vì thế nên khi nghe nói đến mười một giờ rưỡi Catơrin sẽ đến nhà bà Tatiana có cả tôi nữa, Mari liền phóng ra khỏi nhà và đi xe mang tin ấy đến cho Lambe. Chính đó là điều mà nó cần cho Lambe biết và chính đó là công việc nó được giao phó. Đúng lúc ấy, ông Vécsilốp ở nhà Lambe. Trong nháy mắt, ông đã nghĩ ra một mưu kế quái ác. Có

https://tieulun.hopto.org

thể nói, những người điên có những lúc sáng suốt ghê gớm.

Theo mưu kế đó thì phải đưa tôi với bà Tatiana ra khỏi nhà bằng bất cứ giá nào, dù chỉ trong mười lăm phút, nhưng phải trước khi Catơrin đến. Sau đó, chờ ngoài đường, và khi bà Tatiana với tôi vừa đi ra, Mari sẽ mở cửa cho họ vào nhà đợi Catơrin đến. Trong khi ấy, Anphôngsin phải cố sức giữ chúng tôi lại bất cứ ở đâu và bất cứ bằng cách nào. Thế là Catơrin sẽ đến như bà đã hứa lúc mười một giờ rưỡi, nghĩa là trước khi chúng tôi có thể trở về rất lâu. (Dĩ nhiên Catơrin không có nhận giấy mời nào của Lambe cả, và Anphôngsin đã nói dối: tất cả chuiện này đều do ông Vécsilốp bày đặt với đầy đủ chi tiết; Anphôngsin chỉ đóng vai một kẻ phản bội sợ sệt). Tất nhiên, có thể nguy hiểm cho họ, nhưng nghe rất có lí: «Nếu thành công thì tuiệt; nếu không cũng không mất gì vì chúng ta còn giữ «bản văn kiện». Nhưng công việc đã thành công, và không thể không thành công, vì chúng tôi không thể không chạy theo Anphôngsin, chiều theo giả thuiết thế này: «Nếu thật, thì sao!» Tôi xin gặp lại; chúng tôi không có thì giờ suy luận.

5

TÔI với Trichatốp chạy ào vào nhà bếp và thấy Mari đang run cầm cập. Vừa mở cửa cho Lambe với ông Vécsilốp vào, nó hoảng kinh khi bất chợt thấy trong tay Lambe có một khẩu súng lục. Đành rằng nó đã nhận tiền, nhưng trong kế hoạch của nó, không có súng lục. Nó sửng sốt, nên vừa trông thấy tôi, nó chạy tới ngay:

— Bà tướng đã đến, và mấy ông ấy có súng!»

Tôi ra lệnh:

— Trichatốp, anh đứng ở đây, trong bếp khi nào tôi la lên, anh chạy mau hết sức đến cứu tôi.

https://tieulun.hopto.org

Mari mở cửa hành lang cho tôi, tôi lẻn vào buồng bà Tatiana, một buồng nhỏ chỉ đủ kê một chiếc giường của bà Tatiana, ở đó đã có một lần tình cờ tôi được nghe một cuộc đối thoại. Tôi ngồi trên giường và tìm thấy ngay một kẽ hở trong cánh cửa.

Trong phòng, đã có tiếng ồn ào, người ta nói lớn; tôi xin nói rõ là Catơrin bước vào đúng một phút sau hai người kia. Từ lúc ở trong bếp, tôi đã nghe tiếng ồn ào và tiếng nói chuiện, giọng nói lớn là của Lambe. Bà ta ngồi trên chiếc ghế dài, còn nó thì đứng trước mặt bà ta, kêu la như một thằng ngốc. Bây giờ thì tôi biết tại sao nó mất bình tĩnh một cách ngu xuẩn như vậy: nó vội quá, nó sợ bị bắt gặp; sau này tôi sẽ giải thích rằng bà ta là người nó sợ. Nó cầm bức thư trong tay. Nhưng ông Vécsilốp không có trong phòng; tôi chuẩn bị để sẵn sàng nhào tới nếu có tai nạn. Tôi chỉ kể lại ý nghĩa cuộc đối thoại; có thể có nhiều điều tôi không nhớ kĩ, nhưng lúc bấy giờ tôi quá xúc động, nên không thể nhớ chính xác.

Lambe nổi nóng kinh khủng, nói lớn:

— Bức thư này đáng giá ba mươi ngàn rúp, thế mà bà ngạc nhiên! Nó đáng giá một trăm ngàn mà tôi chỉ đòi ba mươi!»

Tuy khiếp sợ trông rõ, nhưng Catơrin vẫn nhìn nó với vẻ ngạc nhiên khinh khỉnh. Bà ta nói:

— Tôi biết đây là một cạm bẫy, và tôi không hiểu gì hết, nhưng nếu quả thật ông có bức thư...

— Đây, bức thư đây, bà nhìn đi, bà nhìn đi. Có phải đúng nó không? Một tờ ba chục ngàn, không bớt một cắc! Lambe cắt ngang.

— Tôi không mang tiền theo.

— Bà viết ít chữ, giấy đây. Rồi bà đi lấy tiền, tôi sẽ đợi, nhưng không quá một tuần. Khi nào bà đem tiền đến tôi sẽ trả giấy này với bức thư.

https://tieulun.hopto.org

— Ông nói với tôi bằng một giọng kì quá. Ông lầm. Nếu tôi đưa đơn kiện, ngay ngày hôm nay, người ta sẽ lấy của ông tài liệu ấy.

— Kiện với ai? A, A, A! Rồi tai tiếng mới làm sao? Còn bức thư ấy, chúng tôi sẽ đưa cho hoàng thân xem! Bức thư ở đâu mà lấy? Tôi không để tài liệu gì ở nhà tôi cả. Tôi sẽ nhờ một người thứ ba đưa thư ấy cho ông hoàng xem. Xin bà đừng có ngoan cố, bà nên cảm ơn tôi đã đòi quá ít, một người khác không phải là tôi còn đòi một vài dịch vụ... bà biết tôi muốn nói gì... Những dịch vụ mà không người đàn bà đẹp nào từ chối trong một hoàn cảnh bối rối, đây, nó thế này... Hề, hề, hề, bà đẹp quá!»

Catơrin đỏ như gấc, nhảy tới nhổ vào mặt nó. Rồi bà ta đi mau ra cửa. Bỗng thằng Lambe ngu ngốc rút súng ra. Vì quá ngu, nó tin mù quáng vào tác dụng của bản văn kiện, nghĩa là nó không nhận thấy nó đang nói chuyện với ai, chính vì như tôi đã nói, nó tưởng mọi người đều bần tiện như nó. Ngay từ lời nói đầu tiên, sự thô lỗ của nó đã làm cho bà ta tức giận, trong khi bà ta có thể không từ chối một sự dàn xếp bằng tiền bạc.

Nổi điên vì bị nhổ vào mặt, nó vừa hét lớn: «Đứng im!» vừa túm lấy vai bà ta và chĩa súng ra, dĩ nhiên là để dọa. Bà ta kêu một tiếng và rơi mình trên ghế dài. Tôi chạy vào; nhưng ngay lúc ấy, ông Vécsilốp đi vào bằng cửa hành lang. (Ông đứng chờ ở đó). Tôi chỉ kịp liếc nhìn, ông đã giựt súng trong tay Lambe và lấy súng đập hết sức mạnh vào đầu nó. Lambe lảo đảo rồi té xuống bất tỉnh; máu chảy như suối từ sọ nó xuống tầm thảm.

Khi trông thấy ông Vécsilốp, mặt bà ta xanh như tàu lá; bà ta nhìn sửng ông một lúc, khiếp sợ vô tả, rồi đột ngột ngã ra ngất xỉu. Ông ta nhào tới. Mãi bây giờ tôi vẫn mường tượng thấy cảnh ấy. Tôi còn nhớ tôi đã kinh hãi

https://tieulun.hopto.org

nhìn rõ khuôn mặt đồ gắc của ông với cặp mắt ửng máu. Hình như, tuy thấy tôi trong phòng mà ông không nhận ra. Ông ôm bà ta bất tỉnh, bồng lên với một sức mạnh phi thường, ôm bà ta trong vòng tay dễ như lông hồng, rồi như người điên, đưa bà ta dạo quanh phòng như một đứa con nít. Phòng rất hẹp, nhưng ông đi từ góc này sang góc kia mà không hiểu tại sao làm như vậy. Chỉ trong khoảnh khắc, ông đã mất trí. Ông vẫn nhìn bà ta, nhìn mặt bà ta. Tôi chạy theo: tôi sợ nhất chiếc súng lục mà ông đã quên khuấy trong tay phải và đang kê sát vào đầu bà ta. Nhưng ông xô tôi, một lần bằng cùi chỏ, một lần bằng chân. Tôi muốn gọi Trichatốp, nhưng tôi sợ sẽ chọc tức con người điên. Cuối cùng tôi vạch được bức màn cửa và van ông để súng xuống nơi giường. Ông đi lại gần, để súng xuống, nhưng lại đứng sững trước mặt bà ta, nhìn chăm chăm vào đôi mắt bà ta một phút rồi đột ngột ông cúi xuống, hôn hai lần vào đôi môi nhợt nhạt. Tôi nhận thấy quả ông ấy mất trí. Thình lình ông vung súng lên để đánh bà ta, nhưng hình như một ý nghĩ vừa thoạt đến ông cầm súng nơi đầu báng và nhắm vào đầu bà ta. Lập tức tôi cố hết sức níu cánh tay ông và gọi Trichatốp. Tôi nhớ hai chúng tôi đã vật lộn với ông, nhưng ông đã gỡ tay ông ra và đã tự bắn vào ông. Ông định giết bà ta rồi tự sát. Nhưng vì chúng tôi cản không cho ông bắn bà ta, nên ông chĩa súng thẳng vào ngực ông. Tuy thế tôi đã kịp hất cánh tay ông lên và viên đạn đã vào nằm trong vai ông. Vừa lúc ấy có tiếng kêu: bà Tatiana xuất hiện. Nhưng ông đã được để nằm trên tấm thảm, bất tỉnh, bên cạnh Lambe.

https://tieulun.hopto.org

CHƯƠNG MƯỜI BA

ĐOẠN KẾT

I

Từ khi thảm kịch ấy xảy ra, gần sáu tháng đã trôi qua, bao nhiêu nước đã chảy dưới cầu, bao nhiêu chuiện đã thay đổi hoàn toàn và tôi đã bắt đầu một cuộc đời mới... Nhưng tôi cũng sẽ giải tỏa cho bạn đọc.

Ít nữa là đối với tôi, câu hỏi đầu tiên lúc bấy giờ và sau này là: bằng cách nào ông Vécsilốp đã cấu kết với Lambe và thử thời ông nhắm mục đích gì? Dần dần tôi đi đến một lối giải thích: theo tôi, lúc bấy giờ, nghĩa là suốt ngày hôm ấy và ngày trước, ông Vécsilốp nhất định không thể có một mục đích dứt khoát và hình như không suy nghĩ gì hết, nhưng bị một trận cuồng phong về tình cảm chi phối. Vả chăng, tôi không nghĩ rằng ông điên thật, phương chi hôm nay ông không điên chút nào hết nhưng tôi không ngần ngại chấp nhận «Con người thứ hai.» Thật ra, con người thứ hai là gì? Con người thứ hai, ít ra theo một quiển sách về i học của một nhà chuiên khoa mà sau này tôi cố tâm đọc, không gì khác hơn là giai đoạn thứ nhất của sự mất thăng bằng về trí óc, có thể đưa đến một tình trạng nguy hơn. Trong một buổi ở nhà mẹ tôi, chính ông Vécsilốp đã giải thích một cách thành thật đáng sợ hiện tượng nhị hóa về tình cảm và í chí của ông. Nhưng tôi xin lập lại một lần nữa: sự việc xảy ra ở nhà mẹ tôi, bức tượng bị đập vỡ, tất cả đã xảy ra nhất định do sự chi phối của một người thứ hai đích thực, thế mà từ lúc ấy tôi vẫn nghĩ rằng trong đó có lẫn

https://tieulun.hopto.org

lộn những liên tưởng đầy ác tâm, một nỗi tức giận phải chờ đợi đàn bà, một thứ ác ý đối với quiền năng và sự phán xét của họ, do đó mà ông đã đồng tình với người thứ hai, đập vỡ hình tượng! Đó là một cách để nói: «Thế là từ nay hết chờ đợi!» Tóm lại, quả có con người thứ hai, lại cũng quả thật chỉ là một sự ngông cuồng... Tuy nhiên tất cả đều là một ước đoán của tôi; khó quiết đoán một cách chắc chắn.

Mặc dù hết lòng thờ phụng Çatơrin, ông vẫn nghi ngờ một cách thành thật và sâu xa các đức tính của bà ta. Tôi nghĩ rằng ông đứng sau cửa là để chờ cho bà ta hạ mình trước Lambe. Tuy nhiên dù có chờ đi nữa, ông có muốn bà ta làm như vậy không? Tôi xin lặp lại một lần nữa: tôi tin chắc ông không muốn gì hết và ông cũng không suy luận nữa kia. Ông chỉ thích có mặt ở đó, để rồi vọt ra, nói với bà ta bất cứ câu gì và ông có thể xúc phạm đến bà ta, có thể giết bà ta... Lúc ấy, việc gì cũng có thể xảy ra hết; tuy nhiên, lúc đến với Lambe, ông không biết gì về công chuiện sẽ xảy ra. Xin nói thêm rằng súng lục là của Lambe, còn ông đến không có khí giới. Trước thái độ đàng hoàng kiêu hãnh của bà ta và nhất là không chịu được cử chỉ ô nhục của Lambe đang đe dọa bà ta, ông nhảy bổ ra và lúc bấy giờ ông hết khôn. Có thật ông muốn bắn bà ta. không? Theo tôi, chính ông cũng không biết, nhưng chắc chắn là ông sẽ bắn, nếu chúng tôi không nắm cánh tay ông.

Vết thương không nguy đến tính mạng. Sau một thời gian khá lâu nằm điều trị, dĩ nhiên là ở nhà mẹ tôi, ông đã bình phục. Trong khi tôi viết những dòng này, trời mùa xuân giữa tháng năm rất đẹp, cửa nhà chúng tôi đều mở. Mẹ tôi ngồi bên ông, ông mơn trớn môi má với mái tóc của bà và nhìn sâu vào mắt bà rất trìu mến. Bây giờ chỉ còn một nửa ông Vécsilốp thời trước, ông không rời mẹ tôi nữa và không bao giờ ông rời mẹ tôi. Ông lại có «tính hay

https://tieulun.hopto.org

khóc» theo ông danh từ ông Maka bất hủ đã dùng khi kể chuiện người lái buôn; vả lại tôi nghĩ ông Vécsilốp sẽ sống lâu. Bây giờ đối với chúng tôi, ông dễ dãi và thành thật như một đứa con nít, tuy vẫn chừng mực, dè dặt và không bao giờ nói chuiện gì quá thừa. Ông vẫn thông minh và đầy đủ bản lĩnh, mặc dù những gì là lí tưởng nơi ông không còn nổi bật nữa. Tôi xin nói thẳng chưa bao giờ tôi mến ông như bây giờ và rất tiếc không có thì giờ cũng như không đủ chỗ để nói nhiều về ông. Tuy vậy, tôi cũng xin kể một chuiện vừa mới xảy ra (chuiện như thế nhiều lắm): trong mùa chay, ông đã lành rồi, và đến tuần lễ thứ sáu, ông tuiên bố sẽ chịu lễ ban thánh thể[1], một việc mà hình như từ ba mươi năm nay hay hơn nữa, ông không làm. Mẹ tôi rất sung sướng: Thường ngày không còn những thức ăn đạm bạc, mà là những món ăn tương đối đắt tiền và ngon lành. Những ngày thứ hai và thứ ba, từ phòng bên cạnh, tôi nghe ông hát bài: «Người vị hôn phu đã đến»[2] và ông tỏ ra thích thú về điệu nhạc và lời ca của bài hát. Trong những ngày ấy, nhiều lần ông nói về tôn giáo một cách tuiệt hảo; nhưng đến thứ tư, tất cả đều ngưng lại. Đột ngột ông cảm thấy bực tức, «một mâu thuẫn buồn cười» như ông vừa nói vừa cười. Có cái gì làm cho ông bực mình trong dáng đi của vị linh mục, trong cảnh trí hôm ấy; dù sao, lúc về, ông bỗng nói với một nụ cười dịu dàng: «Các bạn ơi, tôi rất iêu Chúa, nhưng đối với việc ấy thì tôi chưa sẵn sàng». Cũng ngày hôm đó, trong nhà dọn ăn món thịt nướng. Tôi biết thường thường và bây giờ cũng vậy, mẹ tôi ngồi bện ông và bằng một giọng dịu dàng, với một nụ cười hiền hòa, bà đề cập với ông về những vấn đề trừu tượng nhất: không hiểu do đâu mà bây giờ mẹ tôi rất bạo dạn đối với ông. Bà ngồi bên cạnh ông và nói chuiện với ông, thường bà nói nho nhỏ. Ông vừa nghe vừa mỉm cười, ông ve vuốt mái tóc, hôn bàn tay của bà, một niềm hạnh phúc tuiệt vời ngời sáng trên

https://tieulun.hopto.org

khuôn mặt ông. Đôi khi có những cơn gần như cơn ưu uất. Những lúc như vậy, ông cầm bức hình của bà, chính bức hình ông hôn đêm hôm ấy, ông nhìn bức hình nước mắt chạy quanh, ông hôn nó, ông tưởng nhớ rồi gọi chúng tôi đến; tuy nhiên trong những lúc như vậy, ông nói ít lắm.... Hình như ông đã quên hẳn Catơrin, không một lần nào ông nhắc đến tên bà ta. Chưa có vấn đề làm đám cưới với mẹ tôi. Người ta định mùa hè này sẽ đưa ông đi ngoại quốc, nhưng bà Tatiana khẩn khoản iêu cầu đừng đưa đi, vả lại chính ông cũng không muốn. Mùa hè này họ sẽ về đồng quê, trong quận Pêtécbuốc. Nhân đây, xin nói rằng trong thời kì này, chúng tôi sống nhờ vào bà Tatiana. Tôi xin nói thêm một điều: tôi rất ân hận đã nói đến bà Tatiana một cách vô lễ và cao đạo suốt cả tập hồi kí này. Nhưng trong khi viết, tôi đã tự diễn tả đúng i như con người của tôi ở mỗi thời kì. Khi viết xong dòng cuối cùng, bỗng nhiên tôi cảm thấy tôi đã tự cải tạo, chính nhờ công việc nhắc và ghi lại các kỉ niệm. Tôi không thừa nhận rất nhiều điều đã viết, nhất là giọng văn của những trang, những dòng nào đó, nhưng tôi không muốn bôi xóa hay sửa chữa một chữ nào cả.

Tôi có nói ông ấy không hề nhắc đến Catơrin tôi còn tin rằng ông đã hoàn toàn lành bệnh. Chỉ có chúng tôi, bà Tatiana với tôi, đôi khi còn bí mật nhắc đến Catơrin. Bây giờ bà ta đã ở nước ngoài; tôi có gặp trước khi bà ta đi và có đến nhà nhiều lần. Bà ta có gởi về cho tôi hai bức thư, và tôi đã phúc đáp. Tôi xin không đề cập đến nội dung các thư ấy cũng như các vấn đề chúng tôi bàn đến trước khi chúng tôi chia tay nhau: đó là một chuiện khác, mới hẳn và có lẽ thuộc về tương lai. Dù với bà Natiana, có một vài vấn đề tôi không đề cập đến. Nhưng thôi. Tôi chỉ nói thêm rằng Catơrin chưa lấy chồng và đi ra nước ngoài với Pêlichép. Thân phụ bà đã mất và bà là một góa phụ giàu nhất.

https://tieulun.hopto.org

Hiện bà ở Ba-lê. Việc đoạn tuiệt với Biôring xảy ra rất thông và hình như tự nhiên, nghĩa là không có gì lạ hết. Tôi sẽ kể lại chuiện này.

Sáng hôm sau ngày xảy thảm kịch khủng khiếp, thằng vỗ Trichatốp và bạn nó đã tạt qua nhà thằng này — đã kịp thời báo cho Biôring biết về âm mưu đang được chuẩn bị. Công việc như thế này: Lambe cuối cùng đã thuiết phục nó tham dự vào âm mưu ấy và vì đã nắm được trong tay bản tài liệu, Lambe cho nó biết tất cả mọi chi tiết cùng mọi việc phải làm và sau rốt là biến chuiển cuối cùng của kế hoạch, nghĩa là cách sắp đặt của Vécsilốp để lừa bà Tatiana. Nhưng đến giờ phút quiết định, thằng rỗ lại phản Lambe, vì nó là người biết điều hơn hết và nó thấy trước rằng theo như kế hoạch ấy, sẽ có thể xảy ra án mạng. Và nhất là nó nhận thấy sự biết ơn của Biôring vô cùng chắc chắn hơn cái kế hoạch bông lông của thằng Lambe, một đứa nóng tính, vụng về và của ông Vécsilốp điên dại vì đam mê tình ái. Nhân đây, xin nói, tôi không biết và không hiểu mối liên hệ giữa Lambe với tên rỗ, và tại sao Lambe không thể bỏ nó. Nhưng đối với tôi, vấn đề quái lạ là thế này: Tại sao Lambe phải cần đến ông Vécsilốp trong khi đã nắm tài liêu trong tay, nó có thể hoàn toàn không cần ông giúp đỡ. Bây giờ thì câu trả lời đã rõ: nó cần ông Vécsilốp trước hết vì ông ta biết rõ các tình tiết, rất cận thiết mỗi khi có báo động hay tai họa để rồi nó trút lên đầu ông tất cả trách nhiệm. Ông Vécsilốp lại không cần tiền, nên sự cộng tác của ông vô cùng hữu ích. Nhưng Biôring không đến đúng lúc. Hắn chỉ đến một giờ sau khi có tiếng súng, khi mà căn nhà của bà Tatiana đã có một bộ mặt khác. Thật thế, năm phút sau khi ông Vécsilốp ngã xuống tấm thảm đầy máu me, Lambe chồm dậy và đứng lên trong khi chúng tôi tưởng nó đã chết. Nó ngạc nhiên đưa mắt nhìn quanh, bỗng nhiên hiểu hết, rồi lặng lẽ đi xuống bếp, mặc áo choàng vào và

https://tieulun.hopto.org

biến đi mất luôn không bao giờ trở lại. Bản văn kiện còn để trên bàn. Tôi nghe nói nó không hề hấn gì; chỉ ôm xoàng thôi, bị đánh vào đầu, nó chết điếng và ra máu nhiều, nhưng không bệnh tật gì. Tuy vậy, Trichatốp đã chạy đi mời bác sĩ; nhưng trong khi bác sĩ chưa đến, ông Vécsilốp đã tỉnh lại trước nó. Bà Tatiana đã gọi cho Catơrin hồi tỉnh và tìm cách đưa bà ta về nhà. Thế nên khi Biôring xuất hiện, trong nhà bà Tatiana chỉ có tôi, ông bác sĩ, ông Vécsilốp, và mẹ tôi còn ốm nhưng vẫn đến với ông tuy giận tím gan; chính Trichatốp đã đi mời mẹ tôi. Biôring ngơ ngác nhìn mọi người và khi được biết Catơrin đã đi rồi, hắn liền đi đến nhà bà ta, không nói một lời nào ở nhà chúng tôi.

Hắn rất xúc động; hắn thấy rõ từ giờ, chắc hẳn không sao tránh khỏi bị tai tiếng rùm beng. Tuy thế, vẫn không có tai tiếng gì quan trọng, mà chỉ những lời đồn đại. Đành rằng khó dấu tiếng súng nổ, nhưng phần chính của câu chuyện gần như không ai biết; cuộc điều tra chỉ nhận thấy rằng một ông tên Vécsilốp, đã có vợ và tuổi độ ngũ tuần, mê gái, trong cơn đam mê và ngay lúc ông tỏ tình với một thiếu phụ rất đáng kính, nhưng lại không iêu ông, đã tự bắn một phát súng trong cơn điên loạn. Người ta không biết gì hơn, và đó là nội dung nguồn tin lờ mờ đăng trên các báo, thiếu cả tên họ, chỉ có chữ đầu của các tên mà thôi. Tôi biết chẳng hạn như Lambe không bao giờ bị bắt bớ gì hết. Thế mà, vì biết rõ sự thật, nên Biôring rất sợ. Do một sự tình cờ, hắn được biết rằng hai ngày trước khi thảm họa xảy ra, Catơrin và Vécsilốp người si mê bà ta, có gặp nhau. Hắn tức như điên và cả gan cảnh cáo một cách dại dột Catơrin rằng sau một chuiện như vậy, hắn không ngạc nhiên khi có những việc kì quái xảy đến cho bà ta. Catơrin lập tức cho hắn biết bà nghỉ chơi với hắn; bà không tức giận, nhưng không chút do dự. Tất cả định kiến cho rằng một cuộc hôn phối với con người ấy là một điều khôn

https://tieulun.hopto.org

ngoan, đã tiêu tan như hơi nước. Có thể từ lâu bà đã trông rõ bộ mặt thật của hắn; cũng có thể là sau cơn xúc động, một vài cảm nghĩ của bà đã đột ngột thay đổi. Nhưng về điều này, tôi cũng xin giữ im lặng. Tôi chỉ nói thêm rằng Lambe đã bỏ đi Mạc-tư-khoa và tôi được biết ở đó nó đã bị bắt vì một vụ khác. Riêng về Trichatôp, đã lâu rồi, từ thời ấy, tôi biệt tin nó, mặc dù tôi đã cố sức tìm kiếm tông tích của nó. Nó đã biến mất sau cái chết của bạn nó, «cái tên ngu ngơ» ấy; tên này đã tự bắn vào đầu.

2

TÔI có ghi lại cái chết của ông hoàng già Nicôla Ivanôvích. Ông già hiền lành và dễ thương đã mất ít lâu sau biến cố ấy, có lẽ sau một tháng, ban đêm, trên giường, vì một cơn kinh phong. Từ khi ông đến ở nhà tôi một ngày ấy, tôi không gặp ông lại. Người ta kể rằng trong thời gian một tháng đó, ông vô cùng minh mẫn, đứng đắn nữa là khác, ông không còn sợ và không khóc nữa; suốt cả thời gian ấy, ông không đả động một lời nào đến Anna... Tất cả tình iêu của ông đều dồn cho con gái ông. Một tuần lễ trước khi ông mất, chính Catơrin đã đề nghị mời tôi đến để giải khuây cho ông, nhưng ông đã cau mày: tôi ghi lại sự việc mà không giải thích. Tình trạng đất đai của ông rất khả quan, ngoài ra còn có một số vốn hết sức quan trọng. Chiếu theo chúc thư của ông hoàng, khoảng một phần ba số vốn ấy phải được phân phối cho đông đảo các con gái đỡ đầu của ông; đối với thiên hạ, một điều rất lạ là Anna không được đề cập đến trong chúc thư: không có tên nàng trong đó. Sau đây là những điều tôi biết một cách chắc chắn: chỉ vài ngày trước khi chết, ông già cho gọi con gái ông cùng bạn hữu của bà ta, Pêlichép và hoàng thân V...; ông ra lệnh cho

https://tieulun.hopto.org

Catơrin, sau khi ông qua đời, ngày đó không còn lâu, bà ta phải trích trên số tài sản ấy sáu chục ngàn rúp để chia phần cho Anna. Ông đã diễn tả lời di chúc một cách rõ rệt, gọn gàng và chính xác, không hề có một lời than vãn hoặc bình luận gì. Sau khi ông mất và mọi việc được sáng tỏ, Catơrin đã nhờ luật sư của bà ta báo cho Anna biết cô ấy có thể lãnh sáu chục ngàn đó khi nào cô ấy muốn; nhưng Anna đã từ chối bằng một giọng xẵng và gọn; cô không muốn nhận tiền ấy, mặc dù người ta đã cam đoan với cô rằng đó là di chúc của ông hoàng. Số tiền cứ nằm đó chờ, và mãi đến bây giờ, Catơrin vẫn chờ đợi cô ấy thay đổi ý kiến; nhưng tôi biết rất chắc chắn rằng không bao giờ có chuiện ấy, bởi lẽ bây giờ tôi vừa là bà con vừa là người bạn gần nhất của Anna. Việc từ chối của chị đã gây một ít tiếng tăm, nhiều người đã bàn tán. Dì của cô chị, bà Fanariôtôva, lúc đầu bất bình về vụ chị gây lộn với ông hoàng già, đã đột ngột thay đổi thái độ và sau khi chị khước từ số bạc, bà đã long trọng biểu tỏ lòng kính nể. Trái lại, em trai chị đã dứt khoát tuiệt giao với chị cũng vì sự từ khước ấy. Tuy nhiên, mặc dù tôi thường đến nhà Anna, tôi không thể nói chúng tôi thân nhau nhiều; không khi nào chúng tôi nói đến dĩ vãng; chị sẵn sàng tiếp tôi, nhưng chị nói chuiện với tôi có phần trừu tượng. Tựu trung, chị tuiên bố một cách cương quiết sẽ vào tu viện; chị nói như vậy cách đây không lâu, nhưng tôi không tin và tôi nghĩ đó chỉ là một lời nói chua chát.

Nhưng lời nói chua chát nhất, tôi phải dành cho Lisa. Tai họa sờ sờ ra đó, những thất bại của tôi không thấm vào đâu đối với số phận đắng cay của nó! Trước hết, hoàng thân Sẹc vẫn không hết bệnh và ông đã chết trong bệnh viện trước ngày xử án. Ông chết trước hoàng thân Nicôla Ivanôvich. Lisa sồng cô độc, với một đứa bé sắp ra đời. Nó không khóc và có vẻ bình thản; nó trở nên dịu hiền, nhu

https://tieulun.hopto.org

mì; nhưng tất cả nhiệt tình cũ hầu như được chôn chặt trong phần sâu xa nhất của cõi lòng. Nó khiêm tốn giúp đỡ mẹ tôi, săn sóc ông Vécsilôp đau ốm, nhưng nó ít nói kinh khủng, không còn muốn nhìn bất cứ vật gì hay người nào, như thể nó bất cần tất cả, như thể nó lướt qua mà không quan tâm đến điều gì hết. Khi bệnh tình ông Vécsilôp thuiên giảm, nó bắt đầu ngủ rất nhiều. Tôi đem sách đến cho nó; nhưng nó không đọc; nó gầy đi đến phát sợ. Tôi không dám an ủi nó, tuy rằng nhiều lần tôi đến với ý định ấy; nhưng đối diện với nó, tôi cảm thấy hình như khó gần nó và tôi không tìm ra chữ để đề cập đến vấn đề ấy. Như thế cho đến ngày xảy ra tai nạn rùng rợn: nó té ở cầu thang xuống, không cao lắm, chỉ ba bậc, nhưng nó đẻ non và bệnh tình kéo dài suốt mùa đông. Bây giờ nó đã trở dậy, nhưng sau một tai nạn như vậy, phải còn lâu sức khoẻ mới bình phục. Với chúng tôi nó vẫn ít nói và hay suy tư, nhưng với mẹ, nó đã bắt đầu nói chuiện một ít. Những ngày gần đây, mặt trời mùa xuân đẹp kì diệu, cao vút và trong sáng; tôi nhớ mãi cho riêng tôi buổi sáng đẹp trời của mùa thu năm trước, chúng tôi cùng dạo chơi, hai đứa vui đùa và tràn đầy hi vọng, iêu mến nhau tha thiết. Than ôi, việc gì đã xảy ra sau đó? Tôi không than vãn; đối với tôi, một cuộc đời mới đã bắt đầu, nhưng còn Lisa? Tương lai của nó là một bí quiết, và tôi không thể nhìn nó mà không cảm thấy đau lòng.

Tuy nhiên, cách đây ba tuần, tôi đã làm cho nó chú ý nghe khi tôi nói đến Vátsin. Cuối cùng rồi ông ta cũng được thả ra hẳn. Người ta cho biết, con người có lương tri ấy đã đưa ra những lời giải thích rất chính xác cùng những tin tức rất quí giá để bênh vực cho mình ngõ hầu những người có quiền đối với số phận của ông ta được hiểu rõ. Vả chăng tập bản thảo đặc biệt của Vátsin chỉ là một bản dịch từ Pháp-văn ra, những chất liệu ông ta đã

https://tieulun.hopto.org

lượm lặt cho riêng mình để sau này dùng viết một bài đăng tập chí. Hiện giờ ông ta đã đi tỉnh...; còn ông cha vợ Vátsin là Stêbelkốp hiện còn nằm trong tù vì công việc làm ăn của i. Theo tôi được biết thì công việc ấy càng ngày càng phát triển và càng phồn thịnh thêm ra. Lisa mỉm cười kì lạ khi nghe tôi nói như vậy về Vátsin; nó lưu ý tôi rằng đó là những điều tất nhiên đối với ông ta. Tuy nhiên nó có vẻ rất hài lòng: có lẽ vì sự can thiệp của cô hoàng thân Sẹc không phương hại gì đến Vátsin. Ở đây tôi không có gì phải nói về Đécgásếp cùng những người khác.

Tôi đã kể xong. Có lẽ một số độc giả muốn biết nhiều hơn: «ý nghĩ» của tôi, mà tôi thường nhắc đến, nay ra sao, rồi, cuộc đời mới đang bắt đầu mà tôi đã nói đến một cách bí mật, là thế nào? Có gì đâu, cuộc đời mới, con đường mới mở ra trước mặt tôi, chính là cái «ý nghĩ» của tôi đó, cũng là ý nghĩ hồi trước nhưng dưới một hình thức khác hẳn đến nỗi người ta không thể nhận ra nữa. Tất cả chuiện ấy không được để vào tập hồi kí này, bởi vì đó là một van đề khác. Cuộc sống cũ đã kết liễu, và cuộc đời mới chỉ mới bắt đầu. Tuy nhiên tôi xin nói thêm một điều thiết iều. Bà Tatiana, bà bạn quí mến của tôi, hầu như ngày nào cũng nhắc tôi nhất thiết phải vào gấp Đại-học: «Rồi sau khi đã học xong, mày sẽ thấy mày nên làm việc gì. Hiện giờ cần phải học cho xong.» Thú thật, ý kiến của bà làm tôi suy nghĩ, nhưng tôi hoàn toàn không biết nên quiết định ra sao. Tuy thế tôi đã cãi lại rằng bây giờ tôi không còn có quiền đi học, bởi vì tôi phải làm việc để nuôi mẹ tôi và Lisa; nhưng bà biếu tài sản của bà cho tôi và đoan chắc rằng bấy nhiêu đó đủ cho thời gian học tập của tôi. Cuối cùng tôi nghĩ nên hỏi, ý kiến một người khác. Tôi đã cẩn thận suy xét chọn một người sau khi nhìn kĩ chung quanh tôi. Đó là ông Nicôlai Sêmônôvích, thầy cũ của tôi, chồng nàng Maria. Không phải tôi cần giúp ý kiến; nhưng

https://tieulun.hopto.org

giản dị là tôi rất muốn ý kiến của con người ích kỉ ấy, hoàn toàn ngoại cuộc, có phần lạnh lùng, nhưng thông minh không chối cãi được. Tôi gởi cho ông ta tập bản thảo của tôi, đồng thời xin ông giữ bí mật cho, vì tôi chưa đưa cho ai xem cả, nhất là cho bà Tatiana. Tập bản thảo đã được trả về tôi mười lăm ngày sau, kèm theo một bức thư khá dài. Tôi chỉ chép lại một vài đoạn trong thư ấy, bởi vì tôi đã tìm thấy ở đó một vài ý kiến tổng quát có giá trị giải thích sự việc. Sau đây là các đoạn trích trong thư.

3

— ANH Đôlgôruki thân mến, chưa bao giờ anh dùng thời giờ rỗi rảnh của anh ích lợi hơn là công việc viết tập hồi kí này: có thể nói anh đã tự cung cấp một bản tường trình chín chắn về những bước đi sóng gió và nguy hiểm đầu tiên trên đường đời của anh. Tôi tin chắc rằng bản tường trình này quả thật đã giúp anh tự giáo dục mình như chính anh đã có nói. Tôi không dám đưa ra một lời phê bình đích thực nào: tuy rằng mỗi trang đều gợi nhiều suy tư... chẳng hạn việc anh đã nhất định giữ rất lâu «bản văn kiện» ấy, quả là có nhiều ý nghĩa hết sức. Nhưng tôi chỉ xin phép trình bày một trong cả trăm nhận xét. Tôi cũng sung sướng được anh cho tôi biết, và có lẽ chỉ cho mình tôi, «ý nghĩ bí mật của anh», theo đúng danh từ anh dùng. Tuy vậy, khi anh hỏi ý kiến về «ý nghĩ» ấy, bắt buộc tôi phải cương quiết từ khước: trước hết vì không thể nói hết trong một bức thư; sau nữa tôi chưa sẵn sàng để trả lời và tôi còn cần lĩnh hội tất cả mọi chuiện. Tôi chỉ lưu ý rằng «ý nghĩ» của anh rất đặc biệt vì nó độc đáo, trong khi các thanh niên thế hệ hiện tại thường chỉ nhào tới những tư tưởng đã có sẵn, không phải của họ; các tư tưởng

https://tieulun.hopto.org

này rất hạn hẹp và thường nguy hiểm. «Ý nghĩ» của anh đã tránh cho anh những ý tưởng của các ông Đécgasếp và đồng bọn chẳng hạn, ít nữa là trong một thời gian; các ý tưởng này chắc chắn là không độc đáo. Sau lại, tôi hoàn toàn đồng ý với bà Tatiana đáng kính, mà tôi đã được biết, nhưng chưa có dịp phục tài. Ý kiến đưa anh vào Đại-học của bà vô cùng có lợi cho anh. Chắc chắn, trong vòng ba bốn năm, học vấn và cuộc đời sẽ mở rộng tư tưởng cùng hoài bão của anh; sau khi tốt nghiệp Đại-học, sẽ không có gì ngăn cản anh nếu anh muốn trở lại với «ý tưởng» của anh.

— Giờ đây, tuy anh không iêu cầu, nhưng tôi cũng xin phép anh để trình bày thẳng thắn một đôi ý nghĩ hoặc cảm tưởng của tôi khi đọc tập hồi kí rất chân thành này. Vâng, tôi đồng ý với ông Vécsilốp rằng quả có những điều đáng ngại cho anh và cho tuổi trẻ cô đơn của anh. Có rất nhiều thanh niên giống anh; quả thật tài năng của họ luôn luôn bị đe dọa phát triển theo chiều hướng không tốt: tính tình bần tiện theo kiểu Môlslalin[1], hoặc xu hướng rối loạn tiềm tàng. Xu hướng rối loạn có lẽ thường do lòng thầm kín khao khát trật tự và thiện mĩ (tôi dùng danh từ của anh). Tuổi trẻ là thuần khiết, chỉ vì là tuổi trẻ. Có thể chính những nhiệt tình điên cuồng quá sớm ấy chứa đựng nỗi khát vọng trật tự và sự tìm tòi chân lí. Lỗi tại ai nếu một số thanh niên ở thời đại chúng ta tìm thấy chân lí và trật tự trong những việc quá ngu ngốc và quá lố bịch đến nỗi người ta không hiểu tại sao họ có thể tin như vậy! Nhân đây xin nói thêm rằng trước đây không lâu, chỉ khoảng một thế hệ thôi, người ta ít thương hại các thanh niên ấy, vì thời ấy rốt cuộc rồi họ lại kết hợp và thống nhất, vào với từng lớp trên của giới trí thức. Chẳng hạn, khi bắt đầu cuộc hành trình, nếu họ nhận thấy tình trạng hỗn loạn và phi lí, không mấy cao thượng của môi trường

https://tieulun.hopto.org

gia đình của họ, thiếu vắng truiền thống cùng những ngoại quan tao nhã, thế thì càng hay, bởi lẽ sau này, họ sẽ thành tâm, ao ước những điều trên và do đó có thể đánh giá đúng mức các điều ấy. Bây giờ thì có phần hơi khác, bởi vì người ta không biết kết hợp với ai.

— Tôi xin giải thích bằng cách so sánh hay nói khác hơn, bằng cách đưa ra một sự thể tương tự. Nếu tôi là nhà văn và nếu tôi có tài, tôi sẽ lựa các nhân vật trong hàng quí tộc Nga lâu đời, bởi vì chỉ trong môi trường những người trí thức ấy mới tìm thấy một trật tự, một cảm giác thanh nhã cần thiết để một tiểu thuiết có thể đem đến cho độc giả một ấn tượng tuiệt diệu. Nói thế không phải để đùa, tuy chính tôi không phải là người quí tộc như anh đã biết. Văn hào Púckin đã cho biết trước đề tài của các tiểu thuiết ông sẽ viết trong cuốn «Các truiền thống trong một gia đình người Nga[1]», và anh nên tin rằng trong đó sẽ đủ hết những gì đẹp nhất từ trước đến nay. Ít ra, trong đó cũng có những gì chúng ta đã sắp hoàn thành. Nói như vậy không phải tôi hoàn toàn đồng ý rằng điều thiện mĩ ấy là xác thực, nhưng trong ấy vẫn có những hình thái của danh dự và bổn phận hoàn hảo mà ngoài môi trường quí tộc, ở nước Nga không những không có nơi nào hoàn hảo, mà cũng chưa được phác họa. Tôi nói đây với tư cách một người bình thản, đi tìm sự bình thản[2].

— Danh dự ấy có là một điều hay hay không, bổn phận ấy có thật hay không, là một vấn đề khác. Nhưng việc quan trọng đối với tôi là tính chất hoàn hảo của các hình thái ấy, là một thứ trật tự, không phải được đặt để, mà bắt nguồn từ cuộc sống của giới quí tộc. Trời ơi, điều quan trọng hơn hết là cuối cùng phải có một trật tự, bất cứ như thế nào, mà phải là của chúng ta. Hi vọng hay có thể nói sự iên lành của chúng ta là ở đó: một cái gì đã được xây dựng, không còn là một sự hủy hoại triền miên,

https://tieulun.hopto.org

không phải là những đăm bào bay tứ tung, những cặn bã, rác rưới không sinh ra được gì đã gần hai trăm năm.

— Xin đừng nghĩ rằng tôi thiên vị người Slavơ; tôi nói đây chỉ vì iều thể bởi tôi rất đau lòng. Gần đây, chúng ta chứng kiến một phong trào hoàn toàn trái ngược với những điều tôi vừa diễn tả. Không phải rác rưới trỗi lên đến từng lớp cao trong xã hội, trái lại những mảnh nhỏ và những tảng lớn đã vui vẻ hấp tấp rơi ra khỏi lí tưởng thiện mĩ để nhập vào đồng người gây xáo trộn và hận thù. Trường hợp các ông trưởng thượng trong các danh gia vọng tộc có học thức đâm ra nhạo báng những gì mà có lẽ con cháu họ còn tin tưởng, không phải là ít. Thêm vào đó họ còn giấu không cho con cháu biết nỗi vui mừng của họ khi bỗng nhiên được quiền làm điều ô nhục, một quiền mà họ đã nhận lãnh cả đám, không hiểu bằng cách nào. Anh Đôlgôruki, tôi không định nói đến những người thực tâm cầu tiến, mà tôi nói đến bọn ô hợp đầy dẫy hiện nay; người ta đã nói về bọn ấy như thế này: «*Hãy gãi một người Nga, anh sẽ thấy một người Thát-đát*». Anh nên tin rằng những người theo chủ nghĩa tự do chính cống, những người bạn hào hiệp và đích thực của nhân loại, không có nhiều ở xứ ta như chúng ta tưởng.

— Nhưng đó mới chỉ là triết lí; chúng ta hãy trở lại với nhà văn tưởng tượng của chúng ta. Trong trường hợp này, tình cảnh của nhà văn rất rõ rệt: hắn chỉ có thể viết loại văn lịch sử, vì thiện mĩ điển hình không còn ở thời đại này, và nếu còn sót lại vài mảnh theo như ý kiến chung bây giờ, các mảnh ấy không còn giữ được vẻ đẹp của nó. Đành rằng với loại văn lịch sử, người ta vẫn có thể tưởng tượng vô số tiểu tiết còn hết sức vui tươi và phấn khởi. Người ta có thể làm cho độc giả say mê đến nỗi cho rằng một cảnh trí lịch sử là một sự thực của ngày hôm nay[1]. Một tác phẩm như vậy, nếu là của một nhà

https://tieulun.hopto.org

văn đại tài, thuộc về lịch sử hơn là về văn chương Nga. Đó sẽ là một cảnh trí hoàn hảo về phương diện mĩ thuật của ảo ảnh Nga, đã có thực cho đến ngày người ta nhận thấy nó là một ảo ảnh. Đứa cháu của các nhân vật trong một cảnh trí mô tả một gia đình người Nga có trình độ văn hóa bậc trung trong ba thế hệ và phù hợp với lịch sử nước Nga, đứa cháu ấy chỉ có thể được mô tả theo kiểu hiện đại, như một người iếu thế, cô độc và phiền muộn. Hắn còn là một thứ người kì quặc mà độc giả mới nhìn qua đã thấy hắn đi ra ngoài con đường cũ và đã hụt chân. Không lâu, sẽ đến lượt đứa cháu iếu thế ấy không còn nữa; sẽ có những nhân vật mới; chưa hề được biết đến, xuất hiện cùng một ảo ảnh mới; nhưng các nhân vật ấy như thế nào? Nếu các nhân vật ấy không đẹp thì sẽ không thể nào có tiểu thuiết Nga. Nhưng than ôi, phải chăng chỉ không thể có tiểu thuiết mà thôi đâu?

— Không đi tìm xa hơn nữa, tôi xin trở lại bản thảo của anh. Chẳng hạn chúng ta hãy nhìn hai gia đình ông Vécsilốp (lần này anh cho phép tôi nói thật). Trước hết, tôi không nói nhiều về riêng ông Vécsilốp; dù sao ông ấy cũng là một gia trưởng. Ông là một người quí tộc thuộc dòng dõi lâu đời, đồng thời là một đảng viên Balê công-xã. Ông là một thi sĩ chính cống, ông iêu nước Nga nhưng mặt khác cũng chối bỏ quê hương. Ông không theo tôn giáo nào, nhưng sẵn sàng chết cho một cái gì không rõ mà chính ông cũng không thể gọi tên, nhưng vẫn say mê tin tưởng giống như vô số những người chủ trương khai hóa Âu-châu của thời kì Pêtécbuốc trong lịch sử nước Nga. Nhưng nói về ông ta như thế đủ rồi; bây giờ thử xem gia đình chính thức của ông ấy: tôi không đề cập đến con trai ông vì nó không được cái vinh dự đó. Những ai có mắt đều tiên đoán chung cuộc những tên ngu ngốc ấy sẽ ra thế nào và sẽ đưa những kẻ khác đến đâu. Nhưng hãy nói về

https://tieulun.hopto.org

con gái ông, cô Anna; đó là một cô gái có bản lĩnh phải không? Đó là một nhân vật có tầm thước của một nữ tu viện trưởng Mêtrôpham[1], dĩ nhiên là tôi không tiên đoán nàng phạm tội gì vì như thế sẽ bất công. Bây giờ, anh Đôlgôruki, nếu anh nói rằng gia đình ấy là một trường hợp ngoại lệ, tôi sẽ rất sung sướng. Nhưng trái lại, có lẽ nên kết luận rằng có rất nhiều gia đình người Nga, quí tộc không chối cãi vào đâu được, đã đồng loạt tự biến đổi mau lẹ thành những gia đình cơ hội, lẫn lộn với những gia đình này trong sự hỗn độn và rối loạn chung. Trong tập bản thảo, anh đã phác họa một mẫu điển hình cho các gia đình cơ hội ấy. Vâng, anh Đôlgôruki, anh là một người trong một gia đình cơ hội, tương phản với những mẫu người con nhà quí tộc đã có một thời thơ ấu và một thời niên thiếu khác hẳn với các anh.

Thú thật, tôi không muốn làm nhà văn của một nhân vật trong một gia đình cơ hội!

«Quả là một công trình bạc bẽo và không đẹp đẽ. Dù sao, những mẫu người ấy vẫn còn trong cuộc sống hằng ngày và như thế, về phương diện mĩ thuật. Họ chưa hoàn hảo. Có thể có nhiều sai lầm nghiêm trọng, những quá đáng, những thiếu sót. Dù sao người ta cũng phải tiên đoán quá nhiều. Thế thì rốt cuộc một nhà văn không muốn đóng khung trong loại văn lịch sử, một nhà văn say mê hiện tại phải làm gì? Tiên đoán và... sai lầm...

«Tuy vậy, những tập hồi kí như của anh đây, thiết tưởng có thể làm chất liệu cho một tác phẩm tương lai, một bức tranh tương lai hỗn loạn, của một thời kì đã qua. Vẫn biết, một khi hiện tại đã qua và tương lai đã đến, người nghệ sĩ tương lai sẽ tìm ra những hình thức đẹp đẽ dù rằng để diễn tả sự hỗn loạn trong quá khứ. Lúc bấy giờ những tập hồi kí như của anh sẽ rất cần thiết: nó sẽ là nguồn chất liệu, miễn là nó thành khẩn, mặc dù nó có tính cách hỗn

https://tieulun.hopto.org

độn và ngẫu nhiên... Dù sao cũng còn lại những nét chân thực, sẽ giúp để đoán định những gì đã tiềm ẩn trong tâm hồn một thiếu niên của thời tao loạn đó là một cuộc điều nghiên quí giá, bởi lẽ đầu xanh tuổi trẻ là những người làm nên một thế hệ...»

HẾT

https://tieulun.hopto.org

https://tieulun.hopto.org

DOSTOIEVSKI VÀ THẾ GIỚI

ẢNH HƯỞNG CỦA MỘT NHÀ VĂN LỚN ĐỐI VỚI THẾ giới có thể đo lường trên ba giới: giới phê bình, giới nghệ sĩ và giới học giả. Những nhà phê bình đã cố gắng xác định những đặc tính, ý nghĩa, giá trị của tác phẩm ông ta tới đâu, tác phẩm của ông ta đã tác động trên chiều hướng sáng tạo của những nghệ sĩ khác như thế nào, và sau hết những học giả đã âm thầm soi sáng cuộc đời và tác phẩm của ông ta ra sao: đó là những nền tảng tương đối khá vững chắc để có thể thiết định ảnh hưởng của một thiên tài.

Hơn một trăm năm trước đây Vissarion Bielinski (1811-1848), người vẫn còn được coi là phê bình gia lớn nhất của Nga, đã đón tiếp *Những kẻ đáng thương*, (*Bednye lyndi*), tác phẩm đầu tay của Dostoievski, (1846) với lời ngợi ca nồng nhiệt: «Hân hạnh và vinh quang thay cho nhà thi sĩ trẻ tuổi mà nàng Thơ của chàng iêu thương những con người sống trong những lầm thượng và hầm nhà và nói với những kẻ sống trong lâu đài sơn son thếp vàng: «Hãy nhìn đây, họ cũng là người, họ cũng là anh em của các bạn.» Nhưng tác phẩm thứ nhì của ông *Kẻ song trùng* (*Dvojnik*) được đăng tải hai tuần lễ sau trên tờ *Quốc-gia niên-giám* đã làm Bielinski thất vọng não nề : Bielinski, nhà phê bình thuộc khuynh

https://tieulun.hopto.org

hướng hiện thực xã hội, vừa nồng nhiệt tán dương tác giả của những kẻ đáng thương như "nghệ sĩ phục vụ sự thật», không thể chấp nhận nổi tính chất huiễn hoặc quái dị của kẻ song trùng bản ngã, và theo ông sự huiễn hoặc quái dị này chỉ có thể có chỗ đứng trong những dưỡng trí viện chứ không thể có trong văn chương vì «Đó là công việc của các bác sĩ chứ không phải của các thi sĩ.» Nhận định bất lợi trên của vị ngự sử văn đàn đã ảnh hưởng tai hại không ít cho Dostoievski. Những tác phẩm kế tiếp của ông bị độc giả lơ là, nhưng điều đó không nguy hại bằng nó đã vạch ra một định thức đóng đinh tác giả cho đến cả ngày nay: Dostoievski là bạn của những kẻ bị chà đạp và sỉ nhục hoặc kẻ giải phẫu những tâm hồn bệnh hoạn. Và chỉ có thế!

Ngôi sao danh vọng của Dostoievski bị mờ nhạt đi trong mười năm — 1849-1859 — thời gian ông bị tù đầy ở Tây-bá-lợi-á. Năm 1861, tên tuổi Dostoievski ra khỏi bóng tối cùng với *Những kẻ bị chà đạp và sỉ nhục* *Unizhennye i oskorblennye*) đăng tải trên tờ *Thời-báo* (*Vremya*) của anh cả ông, Michel (Mikhail). Nikolay Dobrolyubov (1836-1861), môn đệ của Bielinski, ca tụng khuinh hướng xã hội và cảm tình của tác giả với những kẻ khốn cùng, tuy lúc này Dostoievski đã bài bác quan điểm chính trị và duy dụng của chủ nghĩa hẹp hòi của những nhà phê bình xã hội cấp tiến. Danh vọng thực sự đến với Dostoievski khi *Hồi kí về chốn địa ngục trần gian* (*Zapiski iz mertvogo doma*) ra đời (1862). Nga-hoàng nhỏ lệ khi đọc cuốn sách. Tolstoi thán phục và Tourgenev so sánh một vài cảnh trong *Địa ngục* với *Địa ngục* của Dante. Dmitri Pisarev (1840-1868), phê bình gia cấp tiến dữ dội nhất đề cao tính chất nhân bản và nghệ thuật của *Tội ác và hình phạt* (*Prestuplenie i nakazanie*,

https://tieulun.hopto.org

1866, trong khi cố gắng để kháng ý tưởng chống hư vô chủ nghĩa và chống cách mạng của tác giả. Với tác phẩm này, tên tuổi Dostoievski lên đường vượt biên giới. Tại Nga, tư tưởng Dostoievski bắt đầu xâm nhập vào đời sống giới thanh niên trí thức. Nhưng sau đó, *Chàng ngây* (*Idiot* — 1868) và *Người chồng vĩnh cửu* (*Vechnyi muzh* — 1870) không nhận lãnh được đúng giá trị của chúng.

Sau năm năm sống ở ngoại quốc, năm 1871 Dostoievski trở về nước. Tác phẩm *Lũ người quỉ ám* (*Besy*) đăng tải từng kì trên tạp chí *Tín-viên Nga*, và in thành sách năm 1873, *Đầu xanh tuổi trẻ* (*Podrostok* — 1875-76), *Nhật kí của một nhà văn* (*Dnevnik pisatelya* — 1876) và nhất là *Anh em nhà Karamazov* (*Bratrya Karamazov* — 1879-1880) đã khiến Dostoievski thừa tư cách trở thành phát ngôn nhân của dân tộc Nga, đại diện cho Chính-thống-giáo và chính sách bảo thủ, đối đầu với chủ trương thân Tây-phương, hư vô chủ nghĩa và cách mạng tả khuinh. Ngày 8 tháng 6 năm 1880, «ngày Pouchkine» (từ 6 tới 8), Dostoievski lên đến cực điểm của danh vọng, kết tụ được tâm hồn của tám mươi triệu dân Nga khi ông đăng đàn đọc bài diễn văn nổi tiếng về «Pouchkine và ý nghĩa của người», xiển dương sức mạnh tinh thần và sứ mạng của dân tộc đối với thế giới. «Tiên tri! Tiên tri!» cả rừng người kêu lên và Tourgenev, đại biểu của giới thân Âu-châu tới ôm hôn Dostoievski. Ngày 31 tháng giêng, 1881 đại biểu của toàn thể dân chúng Nga tới đưa ông đến nơi an nghỉ cuối cùng. Mọi khuinh hướng đối nghịch hòa giải với nhau trên nấm mộ của thiên tài dân tộc vừa nằm xuống. Hai năm sau, triết gia trẻ tuổi Vladimir Solovyov (1853-1900) trong ba bài diễn văn năm 1883 đã coi Dostoievski như một tiên tri thấu thị huiền bí. Năm 1890, V. V.

https://tieulun.hopto.org

Rozanov (1856-1919), nhà phê bình chịu ảnh hưởng sâu xa của Dostoievski đã đặc biệt nghiên cứu bài thơ *Viên đại pháp quan* như một bản văn tôn giáo có tầm ảnh hưởng quan trọng đối với triết học về lịch sử. Sự chú tâm này đã mở đường cho Cyrille Wilczkovski và X. Tillette (*La Légende du Grand Inquisiteur*, Desclude) và D.H Lawrence, (Preface to Doctoievsky's *The Grand Inquisitor*, Viking Press)[1] Tuy nhiên, sự bài bác Dos--toievski cũng mãnh liệt không kém. Giới trí thức (intelligentsia) cấp tiến bắt buộc phải chống lại tư tưởng và nhất là quan điểm chính trị của ông. Nikolay Mikhai--lovsky, nhà văn «Duy dân» cực tả (1842-1904), trong một bài báo mà nhan đề đã trở thành một định thức cho những kẻ chống đối Dostoievski, «*Một thiên tài tàn bạo*» đã lên án ông là một tên sa đích văn nghệ, ưa thí h đau khổ, một kẻ bảo vệ chế độ đàn áp bất công. Theo Mikhailovsky, hình ảnh của Dostoievski về nước Nga và những cuộc cách mạng Nga hoàn toàn sai lầm. Ông thiếu «những điểm đặc trưng và thú vị nhất của thời đại chúng ta.» Hai quan điểm phê bình trên đây về Dostoievski là hai quan điểm được phát triển mạnh nhất cuối thế kỉ 19 ở Nga.

Ở quốc ngoại, danh tiếng Dostoievski chinh phục độc giả một cách tương đối khá chậm chạp và vất vả so với Tourgenev và Tolstoi. Tại Đức, tác phẩm của ông được nói tới sớm nhất (1864) nhưng không sôi nổi bằng ở Pháp, khi bá tước Melchior de Vogüé (1848-1910), một nhà ngoại giao Pháp, dành một chương bàn về

(1) In trong *Selected Literary Criticism*, edited by Anthony Beal, V.P, inc., 1961, New York.

https://tieulun.hopto.org

Dostoievski trong cuốn *Tiểu thuiết Nga (Le Roman Russe)* xuất bản năm 1886 của ông. De Vogüé ca tụng Tourgenev và Tolstoi nhưng tỏ ra miễn cưỡng và bối rối khi đề cập tới Dostoievski. Tuy công nhận Dostoievski có một nét thiên tài nào đó, De Vogüé bực mình vì tư cách thô lỗ của tác giả. Sau khi phân tích khá kĩ những tác phẩm đầu tay, ông ta bặc biệt chú trọng tới *Tội ác và hình phạt* nhưng đưa ra những nhận xét giết người như: «với cuốn sách này, tài năng của Dostoievski ngừng đi lên», và mặc dù ông «còn cố sức vùng vẫy bay lên nữa, nhưng chỉ để quanh quẩn trong một vòng sương mù, trong một bầu trời càng ngày càng rối loạn hơn nữa.» Kế đó De Vogüé trình bầy sơ qua tác phẩm *Chàng ngây*, phê bình cuốn *Lũ người quỉ ám* như một cuốn sách «rối rắm, xây dựng lỏng lẻo, thường lố bịch và đầy rẫy những lí thuiết huiền ám về vận số nhân loại», cuốn *Nhật kí của một nhà văn*, như những bài tán ca «bí hiểm không tài nào phân tích và bàn cãi nổi». Sự phê bình gắt gao bất công đó có thể thông cảm được vì *Chàng ngây*, *Lũ người quỉ ám* và nhất là *Nhật kí của một nhà văn* quá súc tích và phức tạp. Nhưng khuiết điểm lớn của De Vogüé là ông không đả động gì tới hai tác phẩm *Người chồng vĩnh cửu* và *Hồi kí viết dưới hầm* là hai trung thiên tiểu thuiết được công nhận là toàn bích nhất của Dostoievski về cả hai phương diện nội dung lẫn hình thức. Về cuốn *Đầu xanh tuổi trẻ*, ông ta tự cho mình có quiền không thèm xét tới: «Tôi chưa nói đến một cuốn tiểu thuiết nhan đề *Croissance*[1], khá kém cỏi so với những tác phẩm trước nó.» Ngay cả bộ *Anh em nhà Karamazov*, De Vogué cũng đã ung dung phán: tôi sẽ

(1) Thay vì *L'Adolescent* như những dịch giả sau này chuiển ngữ. N H.H.

https://tieulun.hopto.org

không dừng lại lâu hơn ở *Anh em nhà Karamazov*; theo sự thú nhận của nhiều người Nga đủ can đảm đọc từ đầu chí cuối câu chuyện lê thê bất tận này.» Ông Vogué, cuối cùng kết luận, cho ba cuốn *Những kẻ đáng thương, Hồi kí về chốn địa ngục trần gian, Tội ác và hình phạt* là ba phần trong tác phẩm Dostoievski biểu lộ rõ rệt những khía cạnh khác nhau của tài năng ông nhất[1]. Vogué phong thần (!) cho Dostoievski là «Tiên tri buồn thảm của ngục tù», «Shakespeare của dưỡng trí viện» và tệ hơn nữa cho tác phẩm của Dostoi-evski là rao giảng một «tôn giáo của khổ đau». Vì uy tín của ông De Vogué, nhận định tai hại này cũng đã trở thành một định thức đóng đinh cho Dostoievski, nhưng may mắn thay, không cản trở việc dịch thuật tác phẩm của ông ở Pháp. Trong một bài biên khảo viết năm 1885, được đăng lại trong *Écrivains francisés* năm 1889, nhà phê bình trẻ tuổi lỗi lạc Émile Hennequin (1885-1888) đặc biệt khai thác sự bài bác lí trí, xiển dương điên cuồng, sự ngây dại, ngu ngốc trong tác phẩm Dostoievski và không biết tới những tư tưởng và chủ trương tối hậu của ông. Đồng thời nhà phê bình rất uy tín Đan-mạch, Georg Brandes (1842-1927), bạn thân và cũng là người đầu tiên trên thế giới diễn thuiết về Nietzsche, trong cuốn *Cảm tưởng về nước Nga* xuất bản năm 1889 và bản dịch Anh-ngữ xuất hiện tại Nữu-Ước cùng năm đã nhìn Dostoievski qua lăng kính của Nietzsche và diễn tả bằng ngôn ngữ của triết gia này, cho rằng Dostoievski đã rao giảng một thứ «luân lí của giai cấp cùng đinh mạt hạng Paria», luân lí của bọn nô lệ.

Hai năm trước trong một hiệu sách tại Đức, một sự

(1) Theo André Gide, *Dostoievski*, Librairie Plon, 1923.

https://tieulun.hopto.org

«tình cờ may mắn» đã dẫn dắt Nietzsche «1844-1900» đến tới tác phẩm *Hồi kí viết dưới hầm* của Dostoievski qua bản dịch tiếng Pháp (*L'Esprit souterrain*) «Bản năng họ hàng (...) nổi lên ngay lập tức, nỗi vui sướng của tôi thật vô bờ» (thư ngày 23-2-1887) Tháng ba năm đó, ông tìm đọc thêm *Hồi kí về chốn địa ngục trần gian, Những kẻ bị chà đạp và sỉ nhục* cũng qua bản dịch Pháp ngữ và cả *Tội ác và hình phạt* nữa. «Giải thoát biết bao khi đọc Dostoiewskys!» Trong sự sung sướng khám phá ra Dostoievski kéo dài tới năm sau, Nietzsche viết trong *Hoàng hôn của những thần tượng*[1]: Dos--toiewskys là tâm lí gia duy nhất mà tôi có vài điều để học» như về tâm lí tội ác, tâm trạng nô lệ và bản chất của thù hận. Nhất là quan niệm về mối liên hệ chặt chẽ giữa siêu nhân và tội ác của Raskolnikov mà Nietzs--che khai triển triệt để thành một sử quan độc đáo của ông trong *Zarathustra đã nói như thế* và *Ý-chí hùng-dũng:* tất cả những kẻ tội phạm đều là những kẻ phi nhân. Nhưng tất cả những vĩ nhân đều thiết iếu phải là những kẻ tội phạm. Ảnh hưởng của Dostoievski đối với Nietzsche sâu đậm đến nỗi Thomas Mann phải ghi nhận rằng không khi nào ông đọc tới chương «Kẻ tội phạm xanh xao» trong *Zarathustra* mà không thấy hiện lên khuôn mặt của Dostoievski (*Noblesse de L'Esprit*). Tiếc rằng Nietzsche khám phá ra bậc thầy quá trễ, lúc ông đã ở trên bờ vực thẳm hôn mê. Nếu Schopenhauer được đọc những kinh điển thượng thừa của Phật-giáo thay vì một số ít ỏi kinh điển Nam tông và Nietzsche được đọc *Lũ người quỉ ám* và *Anh em nhà Karamazov*

(1) *Gotzen-Dammerung*, 1888, bản Việt ngữ dịch giả Nguyễn-Hữu-hiệu, Hồng-hà, 1971, đoạn 45, tr. 180-184.

https://tieulun.hopto.org

chắc chắn tư tưởng tối hậu của họ sẽ đổi khác. Ít nhất Nietzsche cũng cảm thấy an ủi và hăng hái tin tưởng khi tìm thấy người đồng chí hướng với mình trong nỗ lực quá sức chống lại hai tử thù không đội trời chung: hư vô chủ nghĩa và Thiên-chúa-giáo La-mã. Cũng như ông không dám coi thường Dostoievski khi biết rõ bản chất đích thực của tôn giáo mà Dostoievski cổ xuý và vị thế mà ông này sẽ đứng sát cạnh mình với tư cách chiến hữu trong việc đánh phá triệt để chủ nghĩa nhân bản duy lí cũ. Vì sự thiếu sót đáng tiếc đó. Nietzsche chỉ nhìn thấy nơi Dostoievski một nạn nhân đáng thương khác của Thiên-chúa-giáo như Pascal, một mẫu suy đồi khác (décadent-type) mà ông ao ước được thấy đứng cạnh đấng Christ để phân tích tâm hồn đấng Cứu-thế này (*Der Antichrist*, 1888).

Qua đầu thế kỉ hai mươi, sự phê bình Dostoiev--ski cũng qua một khúc quanh. Ngọn lửa đấu tranh ý thức hệ đã soi tỏ khuôn mặt và in rõ vóc dáng ông lên nền trời thế giới và những tâm hồn nhậy cảm nhất của thế kỉ bắt đầu bắt được những làn sóng đầu tiên phát đi từ những bức thông điệp có tính cách quiết định đối với vận mệnh nhân loại của Dostoievski. Theo Berdiaeff, vào đầu thế kỉ, khi những trào lưu duy tâm và tôn giáo mới thâm nhập vào Nga, đoạn tuiệt với chủ thuiết duy nghiệm và duy vật của tư tưởng truiền thống của giới trí thức Nga, tất cả những trào lưu này đều đặt dưới uy thế của Dostoievski. Merezhkovski, Rosanov, những nhà tân-duy tâm, Leo Shestov, Andre Biely, Vyacheslav Ivanov. tất cả đều nối kết với Dos--toievski, «họ sinh ra từ tinh thần ông, họ chuiên chú

https://tieulun.hopto.org

vào việc giải quyết những vấn đề đặt ra bởi ông»[1] Dmitri Merezhkovski (1865-1941), lãnh tụ trường phái tượng trưng tung ra một loạt bài so sánh hai thiên tài Nga trong *Tolstoi và Dostoievski* (1901). Theo ông, Tolstoi, kẻ vô tín ngưỡng, «nhà tiên tri thấu thị của xác thịt» trong khi đó Dostoievski là «nhà tiên tri thấu thị của tinh thần». Merezhkovski bài bác quan điểm của những nhà phê bình cấp tiến thế kỉ trước. Dostoievski, ông lí luận, không phải là một nhà văn hiện thực mà là một nhà văn thuộc phái tượng trưng: Dostoievski không mô tả tình trạng xã hội mà trình bầy những thảm kịch của tư tưởng Ông là một nhà tiên tri của một tôn giáo mới dùng hình thức nghệ thuật để diễn tả tư tưởng mình. Liền ngay sau đó Leo Shestov (1866-1938) làm một cuộc so sánh quan trọng khác trong tác phẩm *Dos-toievski và Nietzsche* (1903) và trong những tác phẩm kế tiếp ông đề cao một thuiết phi lí triệt để mà nền tảng là *Hồi kí viết dưới hầm*. Merezhkovski và Shestov có công nhấn mạnh khía cạnh tôn giáo nơi Dostoievski. với họ, Dostoievski trở thành đại biểu của một tôn giáo mới ngoại lí và phi khoa học. Về phương diện triết lí, Shestov vén mở cho những triết gia hiện sinh thấy những chủ đề lớn của họ ẩn tàng nơi Dostoievski: quan niệm về tự do, phản kháng, viễn quan khải huiền thần bí về cơn đại biến động, sự khẩn thiết của một quan niệm nhân sinh và đức lí mới.

Ngược lại với chiều hướng phê bình văn nghệ — triết lí, chiều hướng phê bình văn nghệ, — chính trị «nghệ thuật vị nhân sinh» coi Dostoievski như một kẻ

(1) Nicolas Berdiaeff, *L'Esprit de Dostoievski*, Stock, 1946, tr. 236-237.

https://tieulun.hopto.org

thù và điều này cũng dễ hiểu. Nhà văn Maxim Gorki (1868-1936) nổ phát súng tấn công đầu tiên, năm 1905, vào Dostoievski, «Ác thần Nga», một tên bảo hoàng phản động, đầu hàng giai cấp thống trị đàn áp. Sau «Cách-mạng tháng mười», Dostoievski bị hạ bệ và trong suốt thời gian Stalin cầm quiền, tác phẩm Dostoi-evski bị cấm (may không bị đốt như truiện Kiều). Những nhà phê bình Mác-xít rất dè dặt khi đề cập tới Dostoievski cho đến khi có một đầu óc tế nhị thiên tài nào đó nặn ra được một lối phân chia dễ chịu sau đây: có hai Dostoievski; một Dostoievski nhân bản «tốt», tiến bộ từ tác phẩm đầu cho tới *Tội ác và hình phạt*, và một Dostoievski tôn giáo «xấu», phản động của những năm sau, đặc biệt Dostoievski tác giả của *Lũ người quỉ ám* và *Anh em nhà Karamazov*. Sự phân chia này hiện vẫn còn được lưu dụng ở Nga-sô. Những phê bình và văn gia Nga được quiền thích một Dostoievski phê phán nước Nga dưới chế độ Nga-hoàng đồng thời là một nhà tiên tri của cách mạng, nhưng bắt buộc họ phải không biết tới hay lên án những chính kiến của ông sau khi ông khước từ chủ nghĩa hiện thực xã hội của Bie-linski và bài bác triết lí và tôn giáo của Dostoievski như một cái gì thuộc «thần bí chủ nghĩa» và «phi lí thuiết.» Riêng về phương diện văn nghệ, họ có thể ca tụng ông như một nhà văn hiện thực của đời sống Nga, một kẻ tranh đấu cho giai cấp bị áp bức dưới chế độ phong kiến của Nga-hoàng, nhưng họ phải bài xích hay làm ngơ trước khuinh hướng tượng trưng và siêu-hiện-thực kì ảo, quái dị của ông. Ngay cả những nhà phê bình Mác-xít có tầm vóc và ảnh hưởng lớn như Georg Lukács (1885-...) cũng chỉ cảm thấy an lòng khi đẩy những nhân vật của Dostoievski tới chỗ «làm tan rã những lí tưởng

https://tieulun.hopto.org

chính trị của ông trong cõi hỗn mang.» Mặc dầu sau đó Georg Lukács vuốt đuôi: «Nhưng chính cõi hỗn mang đó tự nó là một cái gì vĩ đại trong Dostoievski: sự chống đối mãnh liệt của ông với tất cả những cái sai lầm và méo mó lệch lạc trong xã hội trưởng giả hiện đại.» Điều đáng lưu ý là bài biên khảo trên của Lukács được viết năm 1943, sau bao công trình nghiên cứu sâu sắc về Dostoievski.

Chủ nghĩa Mác tuy bóp nghẹt sự sáng tạo cá nhân nhưng không gây trở ngại bao nhiêu cho việc nghiên cứu bác học và tập thể. Vì thế, trong công cuộc tìm hiểu cuộc đời và tác phẩm của Dostoievski, những học giả Nga-sô cũng đã đóng góp một phần không nhỏ. Chương «Lời thú tội của Stavrogin» trong *Lũ người quỉ ám* trước kia bị kiểm duiệt đã được phát giác và in lại năm 1922. A.A.Dolinin đã thu thập và ấn hành đầy đủ thư từ của Dostoievski. Sổ ghi của ông cũng được tìm thấy lại và phân tích kĩ lưỡng. Trong số những học giả lỗi lạc chuiên nghiên cứu về Dostoievski ở Nga, chúng ta phải kể Leonid Grossman (1888 —) Nhưng sang tới phần diễn giải thì những nhà học giả Nga-sô lại rơi vao chủ nghĩa giáo điều. Đa số thuiết phục chúng ta tin rằng đặc điểm của Dostoievski là ông thuộc vào một hoàn cảnh lịch sử đặc biệt và tác phẩm của ông phản ảnh sự đấu tranh giai cấp của thời đại, vì thế cho nên những tư tưởng khác của ông, ngày nay chúng ta có thể không cần biết tới mà chẳng thiệt hại gì. Khi chủ nghĩa «Hình-thức» nổi lên ở Nga, những học giả lại đổ sô sang nghiên cứu kĩ thuật và bút pháp của Dostoievski. Cả phong trào này chỉ để lại một khám phá đáng kể. Đó là khám phá mà Bakhtin trình bày trong cuốn *Vấn đề sáng*

https://tieulun.hopto.org

tác của Dostoievski. Theo Bakhtin, Dostoievski đã sáng tạo một loại tiểu thuiết mới : tiểu thuiết đa âm, một loại tiểu thuiết nhiều giọng nói nhưng không một giọng nào có thể đồng hóa với chính tiếng nói của tác giả cả. Nhiều khi những nhân vật bị bài bác lại trở thành phát ngôn viên, trong một lúc nào đó, của tác giả, như đoạn Versilov nói về dân Nga và viễn ảnh nhân ái của một nhân loại không Thượng-đế tương lai trong *Đầu xanh tuổi trẻ*.

Không phải chỉ có những nhà văn suy đồi và thuộc trường phái tượng trưng như Bryusov, Sologub, Andreyev hoặc rõ rệt hơn nữa, Alexander Blok, trong bài thơ ảo tượng mãnh liệt *les Douze*, đồng hóa dân tộc Nga với đấng Christ như Shatov trong *Lũ người quỉ ám* cho thấy ảnh hưởng rõ rệt của Dostoievski ở Nga hồi đầu thế kỉ mà hầu hết những nhà văn hiện thực xã hội Nga thế kỉ hai mươi đều tự nhận sáng tác của họ mang mầu sắc Dostoievski mặc dầu khuinh hướng hiện thực xã hội không phải là tính chất tiêu biểu của nghệ thuật ông, dù là trong những tác phẩm đầu.

Cùng với phong trào «Xét lại», một phản ứng mạnh chống lại chính sách khủng bố nghẹt thở dưới triều đại Stalin chính thống, một nỗ lực có chủ ý được phát khởi nhằm phục hồi giá trị của Dostoievski và tái lập vị trí của ông giữa những tác giả cổ điển Nga, sau khi chặt đầu chặt chân cho vừa kích thước để đặt lọt ông vào được truiền thống của hiện thực xã hội chủ nghĩa. Trường hợp Dostoievski cũng giống trường hợp thiên tài Nguyễn Du sau này: khi người ta hạ bệ không được, đào đất đổ đi không xong, người ta liền tổ chức một lễ đăng quang rầm rộ và đặt lên ngai một hình nhân tàng tật. Tác phẩm của Dostoievski được tái bản và phổ

https://tieulun.hopto.org

biến rộng rãi, những học giả của nhà nước bàn luận về những tác phẩm sau này và những tư tưởng đối nghịch một cách hiểu biết, «khoan dung» hơn. Dostoievski được phục hồi nhưng phải hi sinh tất cả những đặc điểm độc sáng làm nên giá trị đích thực của ông: tâm lí chiều sâu, quan niệm về con người toàn diện và hòa điệu đại đồng, tư tưởng chống hư vô chủ nghĩa và tư tưởng tôn giáo của ông...

Ngược lại với những học giả Nga-sô chỉ bàn luận về những vấn đề xã hội, lịch sử và hình thức trong tác phẩm Dostoievski và cố thuiết phục chúng ta rằng ông chỉ là một nhà văn hiện thực xã hội thuộc một giai đoạn lịch sử đặc biệt đã qua, những văn gia và triết gia lưu vong Nga lại đề cao Dostoievski như một tư tưởng gia Chính-thống-giáo, một nhà tiên tri thần khải về vận mệnh nhân loại. Nicolas Berdiaev, trong lời nói đầu viết ngày 23-9-1921 tại Mạc-tư-khoa của cuốn *Vũ trụ quan của Dostoievski* xuất bản tại Pragne năm 1923, — trong bản dịch Pháp ngữ, *Tinh thần Dostoievski*, nxb Stock, Paris, 1946, tác giả viết lại chương VI (Cách mạng — xã-hội chủ-nghĩa) và chương VII (Nước Nga) — đã thừa nhận rằng: «Dostoievski đã thủ một vai quiết định trong đời sống tinh thần của tôi». Theo Berdiaev, Dostoievski «không những là một đại nghệ sĩ, ông còn là một tư tưởng gia vĩ đại và một nhà tiên tri thấu thị lớn: một nhà biện chứng thiên tài nữa, và nhà siêu hình vĩ đại nhất của Nga.» (tr. 11) Chính trong luống cày vạch ra bởi Dostoievski mà tư tưởng siêu hình Nga, «phức tạp và khốc liệt, di động và từ đó tất cả phát sinh.» (tr. 237). Ông không phải là một nhà văn hiện thực. Thực tại

https://tieulun.hopto.org

đối với Dostoievski là «chiều sâu tâm linh của con người, đó là định mệnh của tinh thần người. Thực tại, đó là những liên hệ của con người với Thượng-đế, của con người với ma quỉ; thực tại, đó là những tư tưởng mà con người sống,» (tr. 25). Bởi thế nếu tuiệt đối phải gọi Dostoievski là một nhà văn hiện thực, thì chúng ta phải nói đó là một nhà văn hiện thực thần bí. Dostoievski đã khám phá ra một thế giới tinh thần mới và ông đã hoàn trả lại cho con người chiều sâu tâm linh. Nhưng sự khám phá chiều sâu này đã đưa con người tới đại họa. Con người không muốn và cũng không thể là người trong những khuôn khổ cũ. Nó chợt thấy mình tự do, tự do một cách khủng khiếp. Điều mà người ta gọi là sự «độc ác» của Dostoievski, theo Berdiaev, có liên hệ trực tiếp với quan niệm tự do này. «Ông đã «độc ác» bởi vì ông không muốn gỡ cho con người khỏi gánh nặng của tự do nó, ông không muốn giải thoát con người khỏi sự đau khổ với giá mất tự do này, và ông đã bắt nó phải chịu một trách nhiệm lớn lao, tương ứng với chính vinh dự tự do của nó,» (tr.69-70). Tác phẩm của Dosto-ievski, do đó, đánh dấu không những sự khủng hoảng mà còn đánh dấu sự linh lạc li tán đích thực của nhân bản thuiết. Nhân bản duy tâm, duy lí hay duy vật. «Con người, mà nhân bản thuiết đã coi như một sinh vật có ba chiều, đối với Dostoievski trở thành một sinh vật bốn chiều: và chính trong chiều kích mới này mà những iếu tố phi lí hiện ra và sẽ lật đổ những chân lí của nhân bản chủ nghĩa» (tr.235). Trong cõi Âu-châu ngày nay, bởi ý chí của định mệnh, những dân tộc Tây-phương đã thoát ra khỏi sự tự mãn và cơ cấu xã hội tổ chức trưởng giả, hời hợt bề ngoài để thấy vực thẳm dưới chân và trong lòng họ. Giữa những cơn đại biến và

https://tieulun.hopto.org

hỗn loạn mà những cuộc cách mạng và thế chiến chỉ là những dấu hiệu ngoại diện, những dân tộc Tây-phương «bằng một sự hiểu biết rất chắc chắn và một sự thúc đẩy không thể chống cưỡng được, đã hướng về thiên tài vĩ đại Nga và thế giới, người đầu tiên đã khám phá ra nơi con người những vực thẳm nội tâm và đã tiên tri cho thế giới một thảm họa không thể nào tránh khỏi. Bởi vậy giá trị của Dostoievski lớn lao đến nỗi dân tộc Nga chỉ cần gọi tên ông là đủ biện minh cho sự hiện hữu của nó trên thế giới.»

Trong khi Berdiaev khai triển Dostoievski như một tư tưởng gia thần bí và hầu như bỏ quên Dostoievski nhà văn thì Vyaches Ivanov (1866-1949), một thi sĩ tượng trưng lỗi lạc, lại cố gắng tìm cách thuiết minh rằng thế kỉ 19 đã thể hiện được giấc mộng phục hồi lại những hình thức bi tráng trong âm nhạc, trong những tứ trùng khúc (quatuor) trang nghiêm và đau đớn của Beethoven, trong nhạc kịch *Tristan và Isolde* u uẩn của Wagner. Nhưng tham vọng này đã thất bại trong lãnh vực thi ca với phong trào lãng mạn. Tuy nhiên, thế kỉ đã khai sinh ra, trong con người của Dostoievski, một trong những bậc thầy lớn nhất của bi kịch. Dostoievski là «Shakespeare Nga» và tác phẩm của ông đã tạo ra một văn thể mới «tiểu thuiết-bi kịch».

Song song với nỗ lực dồn ép ý nghĩa tác phẩm của Dostoievski tới chỗ phù hợp với quan điểm riêng của mình, triết gia Berdiaev và thi sĩ Ivanov trên, nhiều học giả và phê bình gia khác, khiêm tốn hơn, như Dmitri Chizhevski (1094—), giáo sư đại học Heidelberg và Ha-ward đã nghiên cứu tâm lí và đức lí trong tác phẩm của Dostoievski, đồng thời nêu ra những mối liên hệ giữa nhà văn và lịch sử tư tưởng cũng như văn nghệ.

https://tieulun.hopto.org

Trong bài khảo luận «chủ đề của tác phẩm *Kẻ song trùng*», trích trong cuốn *O Dostoevskom. Stornik Statei*, xuất bản tại Prague năm 1929, Chizhevski đã so sánh quan niệm đức lí của Dostoievski với Kant—Fichte và Nietzsche—Kierkegaard và nhận định rằng vấn đề song trùng bản ngã do Dostoievski đặt ra là «một trong những cột mốc có ý nghĩa nhất trong cuộc tranh đấu triết lí của thế kỉ thứ mười chín chống lại đức lí duy lí.» V.V. Zenhovski (1881—) đã so sánh tư tưởng Dostoievski với tư tưởng của những bậc tiền bối và đồng thời với ông (*Lịch-sử triết-học Nga* —1948). Cũng trong chiều hướng đặt Dostoievski vào dòng lịch sử ấy, Konstantin Mochulski (Dostoievski, Paris, 1946) đã ca ngợi phái tượng trưng và chính thống giáo và kết luận bằng cách liên kết Dostoievski với những văn hào Ki-tô-giáo của văn chương thế giới như Dante, Cervantes, Milton và Pascal. L.A. Zander, trong cuốn *Dostoievski* xuất bản năm 1942 lại đặc biệt nghiên cứu những ẩn dụ và biểu tượng trong tác phẩm Dostoievski. Khía cạnh tiểu thuiết giaịb bỏ quên, Dostoievski trở thành một nhà tiên tri về «hứa địa» một nhà huiền bí trong truiền thống Chính Thống giáo Nga.

Trở lại Pháp, sau buổi sơ giao mà tất tất cả sự quan tâm giới hạn trong khía cạnh tâm lí nơi Dostoievski, chỉ trong bầu không khí biến đổi của thế kỉ hai mươi, «khi Romain Rolland, Paul Claudel, Charles Péguy và André Gide tái khám phá đời sống tinh thần, Dostoievski mới có thể trở thành một bậc thầy,» như nhận xét xác đáng của René Wellek, tác giả bản *Sơ thảo về lịch sử phê bình Dostoievski* mà bài này căn cứ vào[1].

(1) *Dostoievski*, A Collection of Critical Essays, Edited by René Wellek, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1962.

https://tieulun.hopto.org

Gide (1869-1951), trong bài «Dostoievski qua thư tín» (1908) đã thấy rằng «đằng sau Tolstoi khổng lồ, Dostoi-evski tái hiện và lớn dần. Chính từ ông, đỉnh núi hãy còn bị che khuất một nửa, cái khoen bí ẩn của sợi xích; một vài con sông cái dũng mãnh đại lượng bắt nguồn, nơi mà những cơn khao khác mới của Âu-châu có thể uống ngày nay. Chính ông, chứ không phải Tolstoi là người mà người ta phải đặt cạnh Ibsen và Nietzsche; cũng vĩ đại như họ, và có lẽ là người quan trọng nhất trong cả ba người.» Gide là một trong những người đầu tiên nhìn thấy tính chất lạc quan của Dostoievski. Sự lạc quan này đã đưa ông lại gần Browning, Blake và Nietzsche, «bốn vì sao của cùng một chòm sao» (*Dostoi-evski*, 1923). Tuy cùng nói tới khía cạnh tôn giáo, siêu hình của Dostoievski, nhưng Gide đặc biệt chú trọng tới khía cạnh tâm lí, sự hàm hồ và bất định trong tác phẩm Dostoievski, những tính chất hỗ trợ cho *acte gratuit*, quan niệm tự do của Gide. Ngược lại với Gide, Marcel Proust (*Người nữ tù nhân*) cho rằng tất cả không khí của tiểu thuiết Dostoievski là tội ác và hình phạt và «sự quan tâm tới việc sát nhân là một cái gì khác thường khiến ông rất xa lạ đối với tôi.» Sự nghèo nàn trong việc phê bình về Dostoievski ở Pháp cũng đáng ngạc nhiên như trong trường hợp Schopenhauer. Ngoài cuốn sách mỏng của André Suarès, Pascal, Ibsen, Dostoievski, (1912) và chương về Dostoievski trong cuốn *Les Cons-tructeurs* (1914), viết chung về Michelet, Lamark, Nietzs-che của Élie Faure say sưa ca ngợi văn hào Nga, còn lại là sự chống đối mãnh liệt không kém, lãnh đạo bởi Denis Saurat và Henri Massis. Phải chăng tinh thần Pháp không chấp nhận nổi chủ trương ngoại lí, vô chính phủ và thần bí? Một phản ứng tự vệ của Tây-phương duy

https://tieulun.hopto.org

lí trước những đợt thâm nhập âm thầm của những sức mạnh của cõi hỗn mang Đông-phương?

Phải đợi tới hai cuộc Thế-chiến làm lung lay và sụp đổ nhiều hệ thống triết lí và cơ cấu tổ chức xã hội, Tây-phương cần tìm nền tảng xây dựng một quan niệm nhân sinh và vũ trụ mới, Dostoievski tái xuất giang hồ như một nhà tiên phong của thuyết hiện sinh như Sartre xác nhận «Dostoievski đã viết «Nếu Thượng-đế không hiện hữu, tất cả đều được phép.» Đó chính là khởi điểm của thuiết hiên sinh,» (*Thuiết Hiện-sinh là một Nhân-bản thuiết*, 1946). Và lời dậy của Markel, xin lỗi ngay cả những con chim: «Tất cả mọi chúng ta đều phải chịu trách nhiệm đối với tất cả mọi người, về mọi sự, và tôi chịu trách nhiệm nhiều nhất» hầu như đã trở thành quan niệm đức lí của những nhà văn hiện sinh. Tác phẩm *Khép kín* (1947) của Sartre hoàn toàn chỉ diễn tả tư tưởng của Dostoievski dưới một hình thức khác. Camus còn chịu ảnh hưởng của Dostoievski sâu xa hơn nữa. Trong *Huiền-thoại Sisyphe* (1942)[1] biến chứng của Kirilov là nền tảng của chủ đề nói lên tính chất phi lí của sự sáng tạo và đi xa hơn nữa, trong *Con người phản-kháng* (1952), Ivan Karamazov là «nhập thể của sự khước từ cứu chuộc» và bác luận của chàng chống lại sự thủ đắc chân lí với giá những đau khổ của trẻ thơ vô tội là trọng tâm của cuộc phản kháng siêu hình. Trên phương diện văn nghệ, Dostoievski cũng đã được ca tụng như nhà tiên phong của trường siêu-thực. Quan niệm siêu-hiện thực của ông đã manh nha trật tự mới này, trật tự được công bố bởi André Breton trong *Bản tuyên ngôn siêu thực*» : «nơi đời sống và cái chết, thực và

(1) hay *Dã tràng xe cát*, bản dịch của Bùi Giáng, An-tiêm xuất bản.

https://tieulun.hopto.org

mộng, cao và thấp không còn là những nguyên lí đối kháng mâu thuẫn». Những nhân vật của Dostoievski đã mắc Nghiệp văn chương đầu thai vào những nhân vật Pháp. Con người dưới hầm đã trở thành *Kẻ vô luân* (1904) của Gide. Ivan Karamazov tiếp tục nổi loạn chống lại một Thượng-đế bất công đã cho phép bao nỗi đau khổ và tàn bạo hiện hữu trên đời này và che giấu ý định tối hậu của mình qua nhân vật M. La Pérousse trong *Bọn làm bạc giả* (1925). Passavant và Édouard, cũng trong tác phẩm này, là những hậu thân của Stavrogin và Vershovenski. Cái đám người bị chà đạp và sỉ nhục đáng thương cũng có thêm nhiều kẻ đồng cảnh ngộ đáng thương ở Pháp. Sonia Marmeladov trở thành bậc đàn chị của cả một dòng gái giang hồ tâm hồm cao thượng của xóm Montparnasse trong *Aubu de Montparnassa* của Charles-Louis Philippe. *Những kẻ chinh phục* (1938) của Malraux cũng theo đuổi những cuộc phiêu lưu tinh thần trong hành động cách mạng sôi sục như *Lũ người quỉ ám*. François Mauriac, Sartre và Camus không ngừng hiện đại hóa Dostoievski. Nhưng những văn gia và tư tưởng gia Pháp đều không nhìn thấy hay đáng tiếc hơn nữa, đều ngộ nhận về ý tưởng tối thượng và tối hậu của Dostoievski. Những nhà văn hiện sinh chỉ đào sâu con người dưới hầm trong tác phẩm Dostoievski và tiếp tay làm lớn rộng những cuộc nổi loạn của nó mà không thấy kẻ hữu thần và lạc quan nơi ông. Trái lại những nhà văn Thiên-chúa-giáo lại chỉ nhìn thấy nơi Dostoi-evski con người khát khao tin tưởng mà không để ý những khó khăn của đức tin ông nêu ra và nhất là sự kiện: Dostoievski đề cao Chính-thống-giáo Nga bao nhiêu thì ông lại tấn công Thiên-chúa-giáo La-mã mạnh mẽ bấy nhiêu. Cả hai quan điểm hữu thần và

https://tieulun.hopto.org

hiện sinh vô thần đều bỏ quên nơi Dostoievski con người ngưỡng vọng thiên đàng trên trần gian và hướng tới một thời đại hoàng kim khi mọi ảo tưởng tôn giáo về vĩnh cữu tan biến và ảo tưởng về thiên đàng của bầy kiến của xã hội chủ nghĩa mất hấp lực.

Bên ngoài nước Nga, Đức quốc là xứ sở mà ngành phê bình và công trình nghiên cứu bác học về Dostoievski nầy nở phồn thịnh nhất. Một điểm tương đồng khác cũng rất đáng chú ý là nước Đức là nơi mà công cuộc nghiên cứu Phật-học phong phú nhất thế giới, về cả phương diện phẩm lẫn lượng, hơn cả Ấn-độ và Tích-lam, Tây-tạng, là nơi phát sinh và tích chứa, tàng trữ tôn giáo ấy. Điều đó cũng dễ hiểu vì dân tộc Đức là dân tộc có đời sống tâm linh mãnh liệt và sâu thẳm nhất Âu-châu. Chỉ trong ba năm, từ 1925 đến 1928, lần lượt René Fulop-Miller, Karl Notzel và Stefan Zweig đã rọi nhiều tia sáng lên cuộc đời Dostoievski và cho ra đời những cuốn tiểu sử đầy đủ và đáng kể nhất về văn hào này, viết theo phương pháp mô tả hiện tượng luận của Husserl và phân tâm học của Freud. Và trong vòng 31 năm, từ 1921 đến 1952, những phê bình và học giả Đức đã không ngừng diễn giải tư tưởng Dostoievski theo những quan điểm triết lý và tôn giáo khác nhau. Thoạt đầu, Eduard Thurneysen (1921) bình luận Dostoi--evski theo những khái niệm của «thần luận về khủng hoảng» rút ra từ nhà thần học nổi danh thuộc giáo phái Calvin Karl Barth. Tiếp liền sau đó Paul Natorp 1923, một triết gia lỗi lạc của phong trào Tân-Kant, đã mô tả Dostoivski như một người theo phiếm thần giáo: «Ông chấp nhận trần gian một cách mở phơi không giới hạn: ông iêu trực tiếp tính của mỗi giây phút sống. Tất cả đều sống, duy chỉ có cuộc đời hiện hữu.» Hans urs von

https://tieulun.hopto.org

Balthasar, trong phần hạ của bộ *Tính Chất Khải Huyền của tâm hồn Đức* (1939), khi đề cập tới tư tưởng thần học của Dostoievski đã nêu ra được hai quan điểm mâu thuẫn vô cùng quan trọng trong tư tưởng của Dostoi-evski: chủ trương cực đoan dung hòa và chủ trương dung hòa cực đoan của ông. Theo Urs von Balthasar, Dostoievski đã «cung cấp hầu như mọi thứ cho kẻ thù (thuiết vô thần) ngõ hầu đả bại nó bằng tuiệt đao tối hậu, đặt mọi sự trên một lá bài cuối cùng: tôn giáo». Nhưng trong khi khước từ lí tưởng của xã hội chủ nghĩa vì ảo tưởng của nó và vì nhận định «nhân chi sơ tích bổn bất thiện», Dostoievski cố gắng khôi phục lại niềm tin tôn giáo đồng thời lại hòa tan nó vào giấc mơ vô thần về một hoàng kim thời đại, một thiên đàng trần gian. Không những Dostoievski thấu hiểu sự liên đới của con người trong định mệnh đau thương mà ông còn thấu hiểu sự liên đới của nó trong cả tội lỗi nữa. Nếu không có cả thể đơn độc thì cũng không có tội lỗi đơn độc. Mỗi người phải chịu trách nhiệm về tất cả mọi người và về tất cả mọi sự vì mỗi người đều chia sẻ trong mọi tội lỗi. Bởi thế sự cứu chuộc của tôn giáo thể hiện qua sự nhập thế của đấng Christ là một điều vô cùng cần thiết cho nhân loại và nhất là cho dân tộc Nga. Nhưng đấng Christ của Dostoievski là đấng Christ Nga và tôn giáo của ông là Chính-thống-giáo. Thái độ thù nghịch của Dostoievski đối với Giáo-hội Thiên-chúa-giáo La-mã khiến Romano Guardini, một học giả dòng Tên Đức, vô cùng lo ngại. Guardini bầy tỏ sự lo ngại này trong tác phẩm sâu sắc bàn về *Vũ-trụ tôn giáo của Dostoi-evski* (1951) của ông. Thái độ thiết tha của Dostoievski đối với dân tộc đã khiến Hans Prager gọi ông là một «triết gia của dân tộc chủ nghĩa». Thượng-đế của Dostoi-

https://tieulun.hopto.org

-evski chỉ là «cá tính tổng hợp của một dân tộc» (*Vũ trụ-quan của Dostoievski* — 1925). Học giả Reinhard Lauth nghiên cứu tư tưởng Dostoievski một cách qui mô hơn. Trong cuốn sách thường được trích dẫn của ông, *Triết lí Dostoievski* (1950), Reinhard Lauth đã phân tích tâm lí, đức lí, thẩm mĩ học và siêu hình học của Dostoievski như thể chúng xây dựng thành một hệ thống liên lạc chặt chẽ. Cũng trong chiều hướng đó tư tưởng gia Antanas Maceina đã phân tích cẩn thận bài thơ *Viên đại phán-quan* của Ivan và coi đó như một sơ đồ của một triết lí của lịch sử (1952)

Những công trình nghiên cứu sâu rộng về tư tưởng thần học và triết học của Dostoievski trên hiển nhiên đã góp một phần không nhỏ vào việc kiện toàn một cái nhìn thống quan về một văn hào mà ảnh hưởng bao trùm cả thế giới.

Một đường hướng nghiên cứu khác, nhằm giải thích những «ca» bệnh lí, những hiện tượng bất thường của tâm lý con người đã sử dụng những tác phẩm tiểu thuiết của Dostoievski như những chuiên thư i học, hơn nữa, như những dữ kiện của việc nghiên cứu. Cái mà người ta gọi là sự «độc ác» của Dostoievski, thái độ thích thú «sa-đích» của ông trong việc đi sâu vào những vùng tăm tối, hỗn loạn và bệnh hoạn của tâm hồn con người đã khiến ông trở thành nhà tiên phong của ngành phân tâm học. Sự khám phá của Dostoievski về phương diện tâm lí chiều sâu lớn lao đến nỗi khi ngành phân tâm bị phân phái, mỗi đại diện chủ trương một động lực tâm lí khác nhau, từ Adler C.G, Jung đến Erich Fromm, vẫn đều nhìn nhận ông là bậc thầy lớn của họ. Khi Sigmund Freud (1856-1939) hãy còn là một học sinh trung học thì Dostoievski đã viết xong *Tội ác và*

https://tieulun.hopto.org

hình phạt, *Chàng ngây*, *Người chồng muôn thuở* và *Lũ người quỉ ám*. Vừa khi ông tốt nghiệp I-khoa đại-học Vienne năm 1881 – năm Dostoievski từ trần—thì toàn bộ tác phẩm tiểu thuiết chứa đầy những iếu tố phân tâm học của bậc thầy cũng vừa hoàn tất. Và đó là quà tặng lớn nhất cho Freud. Trong một bài biên khảo về Dostoievski viết năm 1928, Freud cho rằng chứng động kinh và tật ham mê cờ bạc là do mặc cảm Oedipe sinh ra. Freud nhận xét rằng không phải hoàn toàn tình cờ mà ba kiệt tác văn chương của mọi thời đại — *Vua Oedipe* của Sophocles, *Hamlet* của Shakespeare và *Anh em nhà Karamazov* — đều cùng đề cập chung một đề tài: tội sát thân. Đứa con trai muốn địa vị của cha vì nó ngưỡng mộ cha và muốn giống cha. Ước vọng đó không thể thực hiện nên nó muốn gạt cha ra khỏi con đường của nó, chiếm đoạt người mẹ hay là người iêu của cha. Nhưng tới một tuổi nào đó, đứa con trai í thức được rằng í định thanh toán cha như một tình địch sẽ bị cung hình (thiến) nên vì muốn bảo vệ nam tính, nó phải từ bỏ í định ấy. Tuy nhiên í định ấy vẫn tồn tại trong vô thức và làm thành nền tảng của cảm thức về tội lỗi. Đó là mặc cảm Oedipe của Freud, bắt nguồn từ libido dục tình.

Nhưng đối với Dostoievski, tội giết cha chỉ là triệu chứng của sự bặng hoại xã hội, sự suy đồi của những tương quan nhân loại. Tiếng kêu nổi tiếng của Ivan Karamazov trước tòa: «Ai là kẻ không muốn cha mình chết?» chỉ là một nhận thức về tội lỗi chung của con người. Quan điểm của Freud có công soi sáng những iếu tố tự thuật trong tác phẩm của Dostoievski và nhấn mạnh những chủ đề tội ác và bệnh lí của ông.

Adler tiếp nối Freud trong việc giải thích giấc mơ. *la via regia* — đường quan lộ — đưa tới sự thấu hiểu

https://tieulun.hopto.org

tâm hồn» (Freud) đã nhận định rằng: «Những ý kiến của Dostoievski về giấc mơ và sự phân tích ông đưa ra cho đến tận ngày nay vẫn chưa bị vượt qua. Sự tin tưởng của ông cho rằng không một người nào hành động mà không có một mục đích tối hậu phù hợp với những khám phá mới đây của tâm lí học». Freud đã cho thấy sức mạnh của libido tình dục trên những miền vô thức. Adler đưa ra sức mạnh độc tài của libido của cái ngã. Ông cho rằng những tân khổ bệnh hoạn cố cựu của nhân loại không thể chỉ giải thích và chữa trị bằng nguiên iếu tố tình dục và ý chí tự khẳng định, sự độc đoán của libido của cái ngã thủ một một vài trò ngang bằng và có lẽ lớn hơn vai trò libido tình dục của Freud trong tâm hồn và đời sống con người. Về cả khía cạnh này nữa, Dostoievski cũng là một bậc thầy. Theo Adler: «Người nào nhìn thấy, với sự sắc bén sâu thẳm nào Dostoievski đã thấu hiểu khuinh hướng độc đoán cố hữu của tâm hồn con người, đều phải công nhận rằng ông vẫn còn là bậc thầy của chúng ta cho đến tận ngày nay.» Khi Carl G. Jung, không thỏa mãn với lối phân tích và giải thích của cả Freud lẫn Adler đưa ra «tâm lí về những mặc cảm», muốn tìm một nền tảng tối sơ khác, khám phá mãnh lực tối tăm nhưng có tính cách chủ động, siêu cá nhân; năng lực tâm lí và siêu thức tập thể, những khái niệm tôn giáo và sức mạnh của tưởng tượng, ông đã thấy những dấu vết khai phá sơ khởi đó trong tác phẩm của Dostoievski. Bởi thế tạp chí y học *Berliner Klinische Wochenshrift* đã phải ca tụng rằng: «Trong những văn gia, chắc chắn chưa bao giờ có người nào đã hiểu tâm hồn bệnh hoạn hoặc tự tỏ ra là một tâm lí gia vĩ đại cho bằng Dostoievski.»

Ảnh hưởng của Dostoievski đối với văn học của

https://tieulun.hopto.org

thế giới sử dụng Đức ngữ còn sâu xa và sớm hơn ảnh hưởng của ông đối với văn học Pháp. Đoạn văn tiểu biểu sau đây trích trong *Malte Laurids Brigge* của Rilke (1912) mang nặng âm hưởng đô thị, quái đản Dostoievski thời kì *Đêm trắng* — *Hồi kí viết dưới hầm*: «Thành phố chống lại tôi, hăm hở lao vào vào đời sống của tôi; như thể một cuộc thi mà tôi không vượt qua nổi. Tiếng la thét của thành phố, tiếng kêu la không dứt, nổ tung trong sự iên lặng của tôi; sự tàn bạo của thành phố đeo đuổi tôi vào tận căn phòng buồn thảm...» Ở Pháp, tính chất hiện thực và siêu thực của Dostoievski được tán dương thế nào thì tính chất quái đản Hoffmannesque và biểu hiện của ông cũng được đề cao như thế, ở Đức và Tiệp. Những thi sĩ biểu hiện nồng nhiệt ca ngợi Dostoievski như một nhà tiên tri của tình huynh đệ đại đồng. Những họa sĩ của trường biểu hiện cũng nhiệt thành với ông không kém. Trong một bức tự họa. Max Ernst, lãnh tụ của phái, vẽ mình đang ngồi trong lòng Dostoievski. Sự kiện này đủ nói lên ảnh hưởng của Dostoievski đối với văn học nghệ thuật Đức. Nhưng nếu những nhà phê bình và tư tưởng gia Đức khai thác những tư tưởng thần học và triết học của ông theo chiều hướng lạc quan bao nhiêu thì những nghệ sĩ lại chìm đắm trong «thực tại Dostoievski» quái đản, bi quan bấy nhiêu. Điển hình là Franz Kafka (1883 1924). Có thể nói toàn bộ tác phẩm của Kafka là sự tiếp nối của *Hồi kí viết dưới hầm* và Kafka đã không tìm một lối thoát nào khác ngoài việc đào sâu thêm địa đạo. Những iếu tố siêu-hiện thực (Métaréalistes) của Dostoi-evski đã trở thành «Luật-pháp, Lâu-đài, Pháp-đình» những sức mạnh tượng trưng cho định mệnh mà những nhân vật của Kafka vươn hoài không tới. Những tư

https://tieulun.hopto.org

tưởng gia chú trọng tới những tác phẩm cuối của Dostoi-evski trong khi những nhà văn lại miệt mài với những tác phẩm kể từ *Tội ác và hình phạt* trở về trước. Jacob Wassermann (1873-1934) mô tả cuộc phiêu lưu của Ras-kolnikov trong thế giới hiện đại qua bộ *Der Fall Maurizius* (*Trường hợp Maurizius — 1928*) đen tối nổi tiếng của ông. Những nhân vật của Wassermann có cùng một cơ cấu tâm hồn như những nhân vật Dostoievski và tính chất nhị nguiên của những «giải pháp Dostoievski» áp dụng vào những vấn đề của những nhân vật mới này khiến tiểu thuiết của Wassermann trở thành những «giấc mơ phấn khích». Tác phẩm của Hermann Hesse (1877-1962), nhà văn thuộc dòng văn chương minh triết sâu thẳm, cô đơn và vĩ đại nhất Đức quốc giữa hai Thế chiến, cũng phản ánh ảnh hưởng sâu đậm của Dostoievski là qua cuốn *Steppenwolf* (*Sói đồng hoang — 1927*)[1] ray rứt, phân đôi của *kẻ sống trùng* sống lại qua con người bị phân hóa của Harry Haller. Theo Hesse, cuốn *Anh em nhà karamazov* nói lên sự sụp đổ của Tây-phương. Sự cảnh tỉnh này đã giục giã Hesse làm một cuộc hành trình về Đông-phương và tìm thấy nơi huiền học Ấn độ và Phật-giáo sự thanh bình cho tâm hồn. Cũng chịu ảnh hưởng của Dostoievski nhưng tác phẩm của Franz Werfel (1890-1945) trong sáng vì thấm nhuần ngay từ đầu tinh thần bác ái và huinh đệ đại đồng của Dostoi-evski. Thomas Mann (1875-1955) tinh tế nhận ra sự phối hợp của kẻ sát nhân-và-thánh nhân trong quan niệm về con người toàn diện của Dostoievski nhưng đề nghị một sự tiết chế. Vô tình Thomas Mann đã phủ nhận «siêu hình về thái quá» (métaphysique de l' excès) và cả

(1) Bản dịch của Phùng Thăng Ca-dao, xuất bản 1970

https://tieulun.hopto.org

con người của Dostoievski. Có lẽ vì lí do đó mà tác phẩm của Thomas Mann tẻ ngắt, vô hồn, trừ cuốn *Doctor Faustus* (1947) viết về cuộc đời soạn nhạc gia Adrian Leverkuln, là một hình ảnh sống động của người khách ma quái của Ivan.

Cuộc vượt cựu đại lục của Dostoievski cũng khá vất vả. Ông tới thế giới—sử dụng—Anh ngữ hơi chậm. Bản dịch *Anh em nhà Karamazov* của bà Constance Garnett hoàn tất năm 1912 — chậm hơn bản dịch Pháp ngữ đầu tiên một phần tư thế kỉ (1888)[1] Oscar Wilde (1856-1900), một nhà văn hiếu cảm, như Gide, là người đầu tiên nhận ra giá trị của Dostoievski ở Anh (1882). Ông ca ngợi *Những kẻ bị chà đạp và sỉ nhục* không thua kém gì *Tội ác và hình phạt*. Phải đợi tới Robert Louis Stevension (1850-1894) ảnh hưởng của Dostoievski mới thể nhập vào văn chương Anh. Cuốn *Markheim* (1885) của Steven-son là một phó bản của *Tội ác và hình phạt*. Raskolnikov, thực hiện lại cuộc phiêu lưu kinh khủng của chàng trong nhân vật Markheim. Chàng lại ám sát lão chủ tiệm cầm đồ (thay vì mụ chủ tiệm chi tiết khác biệt duy nhất)

(1) Cũng như Geneviève Bianquis đã để trọn đời ra dịch tất cả những tác phẩm của Nietzsche, Goethe, Holderlin... sang Pháp ngữ, Bà Constance Garnett đã miệt mài suốt đời dịch toàn bộ tác phẩm của Dostoievski, Tolstoi, Tourgeniev... sang Anh ngữ. Một sự chuiên nhất như thế có giá trị đặc biệt đáng nể riêng của nó. Bản dịch của Bà Constance Garnett cũng như của Geneviève Bianquis hoàn bị và trở thành tiêu chuẩn ngay từ đầu. Trái lại, những dịch giả Dostoievski tài tử ở Pháp vài năm lại làm mới tác phẩm ông một lần, người ta liệt kê được từ năm 1884 đến năm 1950 có ít nhất 10 bản dịch *Tội ác và hình phạt* và 10 bản dịch *Anh em nhà Karamazov*, từ năm 1888 đến năm 1952. Sự tái tạo thường xuiên của các dịch giả Pháp đều có cái hay riêng.

https://tieulun.hopto.org

đi đầu thú và can đảm chuộc tội. *Kẻ song trùng* của Dos--toievski tái xuất giang hồ trong *Trường hợp lạ lùng của bác sĩ Jekyll và ông Hyde* (1886) của Stevenson cũng như trong truiện ngắn *Người lữ khách trên trái đất* của Julien Green (1927).

Cuốn sách tai hại của De Vogué (*Tiểu thuiết Nga — 1886*) được dịch sang tiếng Anh năm 1887 và đã trở thành nguồn gốc của nhiều thái độ ác cảm đối với Dostoievski ở Anh. George Moore (1852-1933), nhà văn gốc Ái-nhĩ-lan, đã ví Dostoievski với Goboriau, mội nhà văn chuiên viết trinh thám đầu tiên của Pháp, «Goboriau với chút nước sốt tâm lí mầu mè». George Gissing (1857-1903) nhận ra sự đồng thanh tương ứng giữa Dickens và Dostoievski. Ông là người thứ nhất khám phá thấy tính chất hài hước nơi văn hào Nga. Henry James (1843-1916), khảo riêng về phương diện kĩ thuật, chê tác phẩm của Tolstoi và Dostoievski thiếu bố cục, rườm rà, «coi thường sự tiết chế và nghệ thuật kiến trúc», tuy nhiên James phải công nhận thiên tài của họ. Joseph Conrad và John Galsworthy bầy tỏ một sự ác cảm mạnh mẽ đối với Dostoievski. Conrad (1857-1924), nhà văn Anh gốc Ba-lan cho bộ *Anh em nhà Karamazov* là «tồi tệ một cách khủng khiếp» và đáng giận. Phản ứng của Conrad chỉ là một phản ứng tình cảm, vô ý thức: «tôi không biết D. chủ trương và phát lộ gì, nhưng tôi biết chắc là ông ta quá Nga đối với tôi,» Conrad thú nhận. Với con người văn minh Conrad, tinh thần Dostoievski có một vẻ man rợ, «tiền sử», quỉ quái mà ông không chịu nổi. Galsworthy (1867-1933) ôn hòa hơn, chỉ than phiền về sự rời rạc, thiếu mạch lạc rườm rà của tác phẩm Dostoievski và cho rằng Tolstoi và Tourgenev vĩ đại hơn Dostoievski nhiều. Sau những cảm nhận sai lầm ban đầu của giới nghệ sĩ,

https://tieulun.hopto.org

qua đầu thế kỉ hai mươi, những học giả đi sâu vào con đường lầm lạc đó và đưa ra những nhận định đối nghịch tương tự. Trong cuốn *Lịch-sử văn-học thế kỉ mười chín* xuất bản năm 1907, George Saintsbury, khi đề cập tới tác phẩm của Dostoievski, chỉ cho *Những kẻ đáng thương* và *Tội ác và hình phạt* là đáng kể, hệt nhận định của De Vogué và còn khắt khe hơn nữa, khước từ cuốn *Hồi-ki về chốn địa-ngục trần gian*. Saintsbury nhận thấy Dostoi-evski «thiếu lôi cuốn», nặng nề, tối tăm. Tại Hoa-kì, William Lyon Phelps, trong cuốn *khảo về những tiểu thuiết gia Nga* (1911), đã than phiền nội dung bệnh hoạn và hình thức iếu kém của tiểu thuiết Dostoievski. Ông cho ngay cả cuốn *Tội ác và hình phạt*, một trong hai tác phẩm toàn bích nhất của Dostoievski (cùng với *Người chồng vĩnh cửu*) là «rối rắm một cách khó chịu, đầy những chuiện phù phiếm cùng hời hợt,» và hoàn toàn thiếu sót những nguiên tắc xây dựng vững chắc.

Bầu không khí tương đối an bình của hồi đầu thế kỉ khiến nghệ thuật trong sáng, gọt giũa, của Tolstoi và Tourgenev thích hợp và dễ cảm nhận hơn. Sau cơn hỗn loạn của Đệ-nhất thế chiến, một kinh nghiệm thảm khốc làm sụp đổ tất cả những kiến trúc bề mặt của đời sống, một lối diễn giải mới về Dostoievski, được sửa soạn từ lâu bởi những tâm hồn tế nhị, bén nhậy như Maurice Ba-ring, Arnold Bennet, Middleton Murry.., khởi lên. Mauri-ce Baring, qua cuốn *Những cột mốc trong văn chương Nga* (1910), là nhà văn Anh đầu tiên đã ước lượng được vóc dáng vĩ đại của Dostoievski và ý thức được tầm mức quan trọng của tác phẩm ông. Theo Maurice Baring, Dostoievski có địa vị ngang hàng với Tolstoi và vô cùng cao cả so với Tourgenev. Ông nhìn thấy sự liên quan giữa *Lũ người quỉ ám* và cuộc cách mạng 1905, và ca tụng

https://tieulun.hopto.org

viễn tượng tôn giáo của những tác phẩm cuối của Dos-toievski. Tiểu thuiết của Dostoievski, Baring nhận định, là «một tiếng kêu chiến thắng, một tiếng kèn trận, một tiếng ngợi ca í tưởng về thánh thiện và ngợi ca sự vinh quang của thượng-đế.» Arnold Bennett, nối tiếp ca tụng cuốn *Anh em nhà Karamazov* mà ông đã được đọc qua bản dịch Pháp ngữ, là «chứa đựng một số những cảnh vĩ đại nhất chưa từng gặp trong tiểu thuiết». Cuốn biên khảo đầy đủ đầu tiên của Anh là cuốn *Fyodor Dostoevsky* (1916) của Middleton Murry. Murry ca ngợi Dostoievski một cách quá đà, nhưng ít ra ông cũng có công giải trừ những chống đối Dostoievski khởi lên khi người ta thấy ông không thích hợp với những khuôn khổ, nhãn hiệu có sẵn. Theo Murry, «Cơ-đốc-giáo của Dostoievski không phải là Cơ-đốc-giáo, chủ trương hiện thực của ông không phải là hiện thực, tiểu thuiết của ông không phải là tiểu thuiết, chân lí của ông không phải là chân lí, nghệ thuật của ông không phải là nghệ thuật. Thế giới của ông là một thế giới của biểu tượng và những khả tính nhập thể trong những cuộc sống không thể sống được.» Ngoài những phán quiết tai hại gây nên bởi sự thán phục quá nồng nhiệt, cuốn sách của Murry, cuối cùng, cũng đưa ra được một nhận định khá tinh tế và đáng lưu í: theo quan điểm của Murry, Dostoievski đã «chiêm ngắm và tìm cách thấu nhập vào một í thức mới và một cách thế sống mới mà ông cho rằng không thể tránh được đối với nhân loại về phương diện siêu hình.» Thái độ sùng mộ của Murry đã làm D.H. Lawrence (1885-1930) nổi nóng, phản ứng ngược hẳn lại: «Tôi không ưa Dos-toievski. Ông ta giống như con chuột, trượt lướt đi trong thù hận, trong bóng tối». Trong thư gửi cho Murry, Lawrence thoá mạ cái mà ông gọi là chứng điên dại

https://tieulun.hopto.org

muốn trở thành vô biên, như Thượng-đế của Dostoiev--ski : «Tất cả trọng tâm của Dostoievski nằm trong sự kiện ý chí cố định của ông muốn rằng cái «tôi» cá thể, cái «tôi» thành đạt, cái «tôi» ý thức, sẽ vô biên, giống như Thượng-đế, và thoát khỏi mọi ràng buộc.» Với Lawrence, tiểu thuiết của Dostoievski «chỉ là những thiên thần sa đoạ — ngay cả những kẻ đê tiện bẩn thỉu nhất. Cái đó tôi không tiêu hoá nổi. Người ta không phải là những thiên thần sa đoạ, họ chỉ là con người » Người ta có cảm tưởng rằng phản ứng dữ dội của Lawrence đối với Dostoievski chỉ là một phản ứng chống lại một khía cạnh tối tăm của con người ông mà ông muốn khước từ và chống lại một cám dỗ mà ông không dám chấp nhận buông thả. Trong lá thư gửi Ernest Colling ngày 24 tháng hai 1913, Lawrence viết : «Tôi luôn luôn có cảm tưởng lúc nào cũng tự dâng hiến trần truồng cho sự thấu nhập của ngọn lửa của Thượng-đế Toàn-năng, và đó là một ấn tượng khá dễ sợ. Phải có tinh thần tín ngưỡng một cách khủng khiếp để trở thành một nghệ sĩ.» Tư tưởng trên có vẻ cảm hứng từ con người và cuộc đời Dostoievski. Dù chống đối trên bình diện ý thức, sự sáng tác nghệ thuật của D.H. Lawrence, cũng như của Joseph Conrad, nói riêng và của các nhà văn Anh nói chung không tránh khỏi ảnh hưởng của Dos--toievski. Người ta thấy nhân vật Georges trong cuốn *Con công trắng* (1911) của Lawrence giống hệt nhân vật Stavrogin của *Lũ người quỉ ám* và Lord Jim, người anh hùng mã thượng Ăng-lê của Conrad, cố vùng vẫy thoát ra khỏi sự ám ảnh của con quỉ bên trong một cách vô ích như Raskolnikov, cho đến khi thảm hoạ xảy ra. Sự tranh đấu nội tâm kiểu Raskolnikov này giống như bầu không khí của *Trước giờ phiêu lưu* của Hugh Walpole

https://tieulun.hopto.org

(1884-1941), người cho thấy ảnh hưởng rộng rãi nhất của Dostoievski nơi những nhà văn Anh nhất là qua những cuốn tiểu thuiết viết từ nước Nga, nơi ông đã phục vụ trong đoàn Hồng-thập-tự trong Đệ-nhất thế-chiến *Khu rừng đen* (1916), *Thành phố bí mật* (1919). Một nhân vật, như nhân vật Spandrell trong tác phẩm *Điểm đối Điểm* (1928) của Aldous Huxley (1894—) theo René Wellek, «không thể quan niệm được nếu thiếu Stavrogin (*Lũ người quỉ ám*) và Svidrigalov (*Tội ác và hình phạt*)». Với bản-tính trầm lặng của dân Anh, ngành phê bình Dostoievski ở nước này, sau cuốn *Fyodor Dostoevsky* sôi nổi của Murry đã hoàn toàn lắng xuống. Lâu người ta mới thấy xuất hiện một hai cuốn biên khảo khiêm tốn như *Dostoievski và sự sáng tạo* (1920), một cuốn nghiên cứu tâm lí của Janko Lavrin hay cuốn tổng luận về *Những nhân vật của Dostoievski* (1950) của Richard Curle. Sau đó, tác phẩm của Dostoievski không còn là chủ đề nghiên cứu nữa mà chỉ được dùng như những tài liệu để những học giả có tham vọng nói lên tư tưởng riêng của họ như Jarrett-Kerr, trong cuốn *Nghiên cứu về văn chương và đức tín* (1954) đã đề cập tới sự khó khăn của niềm tin nơi Dostoievski, hay Colin Wilson, trong cuốn *Kẻ đứng bên lề* (1956) đã dùng những nhân vật của Dostoievski như những thí dụ điển hình của cuộc chinh phục đồng nhất tính. Nói chung, giới phê bình Anh, với tinh thần bảo thủ truiền thống, đã âm thầm chống lại viễn quan khải huiền có tính cách chinh chiến về vận mệnh nhân loại của Dostoievski, được đề cao bởi Berdiaev và Ivanov. Bù lại, tinh thần thực tiễn tế nhị đã giúp một John Cowper Powys (1872-1963) nhìn thấy mạch suối ngầm reo vui như một nét chính iếu trong bản chất của Dostoievski, «một nguồn

https://tieulun.hopto.org

vui sống huiền bí và đầy nữ tính một cách sâu xa, ngay cả khi ông đau khổ vì cuộc đời» (*Dostoievski*, 1946). Tiếc rằng sự khám phá của Powys chỉ giới hạn trong con người và cuộc đời nhà văn. Điều ông không nhìn thấy là suối nguồn hân hoan này còn tuôn chảy một cách kín đáo qua tất cả những tác phẩm của Dostoievski, đạt dào cuồng loạn trong dòng máu Karamazov.

Ảnh hưởng của Dostoievski lan tới tân thế giới một cách tương đối khá chậm, gần như đồng thời với Thế-chiến hai. Và ảnh hưởng của Dostoievski trên những nhà văn Hoa kì cũng rất giới hạn. Sự kiện đó khá dễ hiểu. Đa số những nhà văn Mĩ giữa hai Thế-chiến, không nhiều thì ít, đều có thái độ phi-trí thức kiểu He--mingway. Và tiểu thuiết Mĩ nói chung là tiểu thuiết hiện thực thuần túy, khởi từ đời sống và hướng về đời sống, chứ không phải tiểu thuiết lí tưởng, nhắm tới một ý thức. Châu-mĩ là đất của một giống dân mới. Tư tưởng Dostoievski, cũng như tư tưởng Schopenhauer, Nietzsche là những cây lạ, không bén rễ, được vào đất này. Người ta khó tìm thấy một nhân vật đặc biệt nào của ông đầu thai vào một nhân vật tiểu thuiết Mĩ nào. Nơi những nhà văn được công nhận hay tự nhận chịu là ảnh hưởng Dostoievski nhất, như Theodore Dreiser (1871-1945) và William Faulkner (1897-1962), người ta cũng chỉ thấp thoáng thấy được cái không khí tiểu thuiết bi kịch pha lẫn trinh thám. Tiêu biểu nhất là cuốn *Một bi-kịch Mĩ* của Dreiser (1925) có âm hưởng *Anh em nhà karamazov* và *giáo đường* (1931) của Faulner có mầu sắc *Tội ác và hình phạt*. Hay cũng có thể những tư tưởng của Dostoievski nói riêng và của những nhà văn Nga nói chung đã thấu nhập vào dòng sống của những nhà văn Mĩ, nhất là những nhà văn miền Nam, chìm lẫn trong

https://tieulun.hopto.org

sự sáng tác của họ sâu đậm đến nỗi chúng đã biến thành chính tư tưởng, quan niệm sống và sáng tạo của họ như Carson McCullers đã phát lộ khi nói về văn chương miền nam: «Trong sự đi tới cuộc đời và đau khổ này, những nhà văn miền Nam đã mắc nợ những nhà văn Nga. Kĩ thuật vắn tắt là: một sự tiếp cận táo bạo và chai lì giữa sự bi thảm và sự hài hước, cái bao la với cái tầm thường thiêng tiêng với tục tĩu, toàn thể tâm hồn con người với một tiểu tiết vật chất» 1.

Ngành phê bình Dostoievski ở Mĩ cũng mang một sắc thái đặc biệt. Nó bắt đầu trong Thế-chiến-một và càng ngày càng nảy nở. Thoạt đầu James Huneker, trong cuốn *Những con đường ư ơi bằng ngà và những con công* (1915), chịu ảnh hưởng của De Vogué, xếp hạng Dos-toievski «vô cùng thấp dưới Tourgeniev.» Sau đó rất lâu Avraham Yarmolinsky mới cho ra đời một cuốn tiểu sử có giá trị về Dostoievski (1934). Tiếp liền theo là cuốn *Dostoievski, sự hình thành của một tiểu thuiết gia* (1940), một tổng hợp thông minh những công trình nghiên cứu của những học giả Nga và Đức và một bài biên khảo kĩ lưỡng về văn nghiệp của tác giả.

Cuốn biên khảo nổi nhất về Dostoievski trong những năm gần đây là cuốn *Tolstoi* hay *Dostoievski* (1959) của phê bình gia trẻ tuổi Georges Steiner. Steiner soi sáng trở lại sự đối chọi nảy lửa giữa hai thiên tài Nga trong bối cảnh của tiểu thuiết thế giới. Có lẽ đây là cuộc so sánh cuối cùng. Theo Steiner, Tolstoi là «kẻ thừa kế vĩ đại nhất của truiền thống anh hùng ca; Dostoievski, một trong những thiên tài bi kịch vĩ đại nhất sau Shakespeare; Tolstoi, tinh thần bị ám ảnh bởi lí trí và sự kiện; Dos-

(1) Trích dẫn theo René Wellek.

https://tieulun.hopto.org

-toievski, kẻ miệt thị chủ nghĩa duy lí, người vô cùng iêu chuộng sự nghịch lí, Tolstoi, thi sĩ của đồng ruộng, đời sống thôn quê và điền dã; Dostoievski, týp thành thị, bậc thầy xây dựng đô thị hiện đại trong lãnh vực ngôn ngữ ; Tolstoi, với khát vọng chân lí, tự hủy và phá hủy những gì bao quanh trong cơn điên cuồng đạt tới chân lí; Dostoievski, thích thà chống lại chân lí còn hơn chống lại đấng christ, coi thường cái gì hoàn toàn dễ hiểu và chủ trì huiền bí ; Tolstoi, luôn luôn, nói theo danh từ của Coleridge, đi theo «đại lộ cuộc đời» ; Dostoievski dấn mình vào mê lộ của cái khác thường, trong những hầm hố và những đầm lầy của tâm hồn ; Tolstoi, một con người khổng lồ bước dài trên mặt đất vững trãi mời gọi cái thực, cái chân xác, toàn thể kinh nghiệm cảm giác ; Dostoievski, luôn luôn ở bên bờ ảo giác, ma quái, luôn luôn phơi mình ra đón nhận sự xâm nhập của cái siêu nhiên (...) ; Tolstoi, sự nhập thể của sức khoẻ và một sinh lực thần thánh ; Dostoievski, một tổng số năng lực run rẩy dưới sức nặng của bệnh tật và ám ảnh ; Tolstoi, nhìn thấy định mệnh con người với tư cách sử gia, trong sự trôi chẩy của thời gian ; Dostoievski, nhìn thấy con người trong hiện tại và trong sự im lìm máy động hào hển của khoảnh khắc bi tráng...» (tr. 345-346) một khuiết điểm khá trầm trọng làm giảm giá trị cuốn sách là Steiner, trong ý hướng đẩy đến cùng sự đối chọi giữa hai thiên tài đã coi bài thơ xuôi *Viên Đại-phán-quan* như một «biểu tượng của cuộc đụng độ giữa Dostoievski và Tolstoi». Ngoài thiên biên khảo nổi tiếng trên của Steiner, những bài khảo cứu về những khía cạnh đặc thù trong cuộc đời và tác phẩm của Dostoievski thường xuiên xuất hiện trong các tạp chí và những tiểu luận của những học giả Hoa-kì như K.P. Blackmur trong *Accent*, 1942,

https://tieulun.hopto.org

trong *Chimera*, 1943 và trong *Hudson Review*, 1948, Elisco Vivas trong cuốn *Sáng-tạo và khám-phá* (1955), Renato Poggioli trong cuốn *Phượng-hoàng và nhện* (1957) Irving Howe trong cuốn *chính trị và tiểu thuiết* (1957), Murray Krieger trong *Viễn tượng bi thảm* (1960), và Albert Cook trong *Ý nghĩa của tiểu thuiết* (1960), Philip Rahv trong các tạp chí *Partisan Review*, 1936, 1954 và 1960, Joseph Frank trong tạp chí *Sewance Review*, 1961.

Ngoài ra, từ khi ngành nghiên cứu bác học về Dos--toievski thành hình trong các học viện, người ta thấy xuất hiện đông đảo những bài vở chuiên khảo về một số những khía cạnh đặc thù trong tư tưởng Dostoievski, kĩ thuật sáng tạo và hình ảnh nhà văn sử dụng. Chẳng hạn Ralph Matlaw đã bỏ công thiết lập một bảng danh sách hình ảnh những côn trùng hay được dùng trong tác phẩm Dostoievski (trong *Haward Slavic Studies*, 1957) hay *Kĩ thuật tiểu thuiết* qua *Anh em nhà Karamazov* (1957) Robert L. Jackson trong cuốn *Con người dưới hầm trong văn chương Nga* (1958), đã khảo về những truiền nhân của con người dưới hầm của Dostoievski.

Đặc điểm của ngành phê bình nghiên cứu Dostoi--evski ở Hoa-kì là những phê bình gia và học giả Mĩ không bối rối trong việc đào sâu hay khai phá tư tưởng Dostoievski, hay nỗ lực tìm một cách diễn giải và viễn tượng mới về ông, với tư cách một tư tưởng gia, nhà tiên tri về cách mạng hoặc về con đường đi lên hay đi xuống của nhân loại. Một cách thuần túy, họ chỉ coi ông như lúc đầu ông xuất hiện: một tiểu thuiết gia, một tiểu thuiết gia siêu đẳng nữa. Và chỉ có thế.

Chúng ta vừa đề cập tới ảnh hưởng của Dostoievski đối với những quốc gia trên thế giới trong dòng văn học nghệ thuật chính thức được công nhận. Nhưng theo tôi

https://tieulun.hopto.org

ảnh hưởng của ông trên những tâm hồn đơn độc và độc lập, phi chính thức mới là điều quan trọng. Như ảnh hưởng của Dostoievski trên một Ibsen, một Strinberg hay một Henry Miller chẳng hạn. Gần như trong bất cứ tác phẩm nào của ông, Miller cũng nhiều lần nhắc tới Dostoievski bằng một thái độ tuiệt đối. Rõ rệt nhất là qua cuốn *Những cuốn sách trong đời tôi*, (New Directions) Miller so sánh Dostoievski với Rabelais, (tr.138) Dostoi-evski với Whitman, Dostoievski với Nietzsche (tr.221-234) trong một ánh sáng mới mẻ và tuiệt diệu.

Tại Á-châu, Nhật-bản, là nước đầu tiên mở ra với văn hóa và văn minh Tây-phương và văn chương Nhật đã tiếp nhận sâu xa ảnh hưởng Dostoievski. Tiêu biểu là hai văn hào Ryunosuke Akuta Gawa (*Địa-ngục-môn*, *La-sinh-môn*1) và Yukio Mishima, (*Kim-các-tự*, *Nỗi lòng*...2) lần lượt được gọi là Dostoievski của Nhật-bản trong thời họ, ảnh hưởng đầu tiên của Dostoievski bao giờ cũng là ảnh hưởng của con người dưới hầm, với tâm trạng ác độc, chia xẻ, ray rứt. (Với tinh thần *Tri hành hợp nhất* Vương Dương-minh, sức mạnh đáng sợ của Nhật-bản, những nhà văn này đều lựa chọn tự kết liễu cuộc đời một cách thảm khốc, dưới hầm.) đặc biệt qua cuốn *Kim-các-tự* của Mishima, chúng ta thấy sự phối hợp tuiệt vời của sự hung bạo Thiền-tông và Mật-tông với cái Đẹp của Dostoievski, cái Đẹp kinh khủng, rực rỡ, vĩnh cửu ngự trị sau điêu tàn.

Riêng tại Việt-nam, tên tuổi Dostoievski đã được nhắc nhở tới từ thập niên 50, nhưng phải cho đến thập

(1) Bản dịch của Thụ-nhân, Nhị Nùng
(2) Bản dịch của Đỗ Khánh-hoan và Nguyễn Tường-minh, An-tiêm, Sông Thao.

https://tieulun.hopto.org

niên 60 và nhất là 70, tư tưởng Dostoievski mới thực sự bén rễ được vào tâm hồn Việt-nam. Sự bén rễ này chỉ xảy ra khi những trào lưu tư tưởng, thế giá tôn giáo, quyền lực chính trị đã chế ngự nhân loại từ hơn 20 thế kỉ qua bắt đầu tróc gốc. Sự bén rễ này chỉ xảy ra khi con người bắt đầu trải qua hư vô chủ nghĩa, hay sự băng hoại thiết iếu của những giá trị truiền thống lầm lạc. Và sự bén rễ này cũng chỉ xảy ra khi con người đã vượt thoát những lề lối sống và cảm nghĩ giả tạo để bắt đầu sống cuộc sống tâm linh: tiếng nói của Dostoievski chính là tiếng nói của tâm linh.

Người thanh niên Việt-nam say mê đọc Dostoievski và tôi tin chắc rằng họ có khả năng thấm nhập tư tưởng Dostoievski hơn bất cứ thanh niên của một dân tộc nào khác. Điều đó dễ hiểu vì ở đây, Việt-nam, bầu không khí tâm linh đã huy hoàng thị hiện trên những đồ nát của những thế lực trần gian. Qua cuộc chiến tranh dài đăng đẳng vừa qua, qua những sai lầm của ông cha, anh em bằng hữu họ, người thanh niên Việt-nam đã chứng kiến sự thất bại thảm hại của lí tưởng Chân, Thiện. Chân Thiện không đưa tới giải thoát mà chỉ đưa tới tù đày. Chân, Thiện không đưa tới giác ngộ mà chỉ đưa tới vô minh. Vậy chỉ còn cái Mĩ. Và tư tưởng «Cái Đẹp sẽ cứu chuộc thế giới» chính là thông điệp của Dostoiev--ski, được tiếp nối bởi Pasternak. Đó là bức thông điệp mà người thanh niên Việt-nam có nhiều cơ duiên nhất để đọc. Nhưng «Cái Đẹp là một điều khủng khiếp» (Anh em nhà Karamazov). Tuy nhiên, chúng ta đã chịu đựng thừa khủng khiếp để đón nhận nó.

Theo André Gide, Dostoievski, với những mâu thuẫn tinh thần, phủ nhận lí trí, bạo lực sẽ «dẫn tới một thứ đạo Phật» nào đó. Người thanh niên Việt-nam,

https://tieulun.hopto.org

ngược lại, đi từ đạo Phật để tới một Dostoievski nào đó, với chủ trương phù hợp «Từ Bi Bác Ái là điều quan trọng nhất trên đời».

Vì lẽ đó, chẳng có gì là lạ khi vào một ngày không xa đây, những tư tưởng mới dắt dìu thế giới, khởi từ Dostoievski — Nietzsche chuyển hóa bởi Từ Tâm, lại phát hiện rực rỡ từ Việt nam bi thương.

NGUYỄN HỮU HIỆU
Saigon ngày 5.6.1974

https://tieulun.hopto.org

TÁC GIẢ DOSTOIEVSKI

(THÂN THỂ VÀ SỰ NGHIỆP)

1821. Ngày 30 tháng 10, tại Mạctưkhoa, Fêôđo Mikhailôvích Đốstôiépski mở mắt chào đời. Thân phụ là ông Mikhai Anđrêiêvích Đốstôiépski, một quân i sĩ và thân mẫu, bà Maria Fêôđôrốpna Nétchaiép, con gái của một thương gia. Hai ông bà thành hôn năm 1819, đến năm sau đã sinh hạ được người con trai đầu lòng, Michel anh ruột của Fêôđo. Bước sang năm thứ ba, bác sĩ Đốstôiépski được cử làm thầy thuốc điều trị tại bịnh viện Mari, một nhà thương thí ở Mạctưkhoa. Cả gia đình dọn vào cư ngụ trong một căn phòng trong bịnh viện và tại đây, nhà văn của nhân loại đã ra đời.

1831. Bác sĩ Đốstôiépski tậu được hai ngôi làng Đarô-vôiê và Chécmania. Bà vợ ông, mắc chứng lao phổi, đã về đây tĩnh dưỡng phần lớn thời gian cho tới khi tạ thế năm 1837.

1833-34. Fêôđo và bào huinh Michel được gởi đi trọ học bán nội trú tại nhà một người Pháp, ông Susa (Souchard) rồi nội trú tại kí túc xá Chécmắc (Tchermak).

1837. Bác sĩ Đốstôiépski đưa hai con tới trọ học tại kí túc xá Kốstôimarốp ở Pêtécbuốc để nơi đây chuẩn bị cho hai cậu thi vô trường Cao đẳng kĩ sư quân sự. Tháng Giêng năm 1838, Fêôđo trúng tuiển nhưng Michel bị đánh hỏng.

https://tieulun.hopto.org

1839. Tháng sáu, tại làng Đarôvôiê, các nông nô bị ngược đãi đã ám sát bác sĩ Đốstôiépski.

1843. Tháng 8, Fêôđo tốt nghiệp Trường cao-đẳng kĩ-sư quân-sự với cấp bậc thiếu-úy và được bổ nhiệm làm họa sĩ tại Cục công-binh ở Pêtécbuốc.

1843. Đốstôiépski dịch tác phẩm *Kẻ biến lận* (Eugénie Grandet) để tỏ lòng ngưỡng mộ Balzắc khi nhà văn này mới vừa tới thăm thành phố Pêtécbuốc.

1844. Fêôđo rời quân ngũ và khởi sự viết *Những kẻ khốn cùng*. Nợ nần chồng chất, đời sống ông gặp nhiều khó khăn về sinh kế và bắt đầu mắc chứng kinh phong

1846. *Những kẻ khốn cùng* rồi *Kẻ song trùng* lần lượt xuất hiện trên Văn tuiền Pêtécbuốc. Tháng chạp, ông viết cuốn Nietốtchka Niépvanôva.

1847-48. Gia đình dọn về Pêtécbuốc. Fêôđo cho xuất bản *Đêm trắng, Ông chồng ghen tuông, Vợ người.*

1849. Ngay từ năm 1846, Fêôđo, Đốstôiépski đã liên lạc với Pêtrachépski, một viên chức tại Bộ ngoại-giao, và một nhóm thanh niên có khuinh hướng tự do, hâm mộ Furiê, Xanh Simông, Prưđông, GióocXăng (Fourier, Saint-Simon, Proudhon, George Sand) Ngày 23-4-1849 Cảnh sát đã bắt giữ 36 người trong nhóm, kể cả Đốstôiépski và giam giữ tại pháo đài Pie (Pier) và Pôn (Paul). Ngày 22 tháng chạp, tất cả đã tưởng bị hành quiết nhưng rồi bản án tử hình đã được giảm xuống thành khổ sai và đầy đi Tây-bá-lợi-á, riêng Đốstôiépski bị tù bốn năm.

Từ 25-12-1849 tới 15-2-1854. Tù khổ sai tại pháo lũy Ômsk nhưng tới năm 1854, Đôstôiépski được thâu nhận vào tiểu đoàn 7 tiền phương của một trung-đoàn Tây-bá-lợi-á ở Semipalatinsk. Đốstôiépski làm quen với bà Mari Đimitriépna Issaiêva, vợ của một nhà mô

https://tieulun.hopto.org

phạm và iêu say đắm bà này. Ông lại cầm viết và khởi sự trước tác vào năm 1855 *Hồi kí về chốn địa ngục trần gian.*

1856. Ông được thăng cấp Thiếu-úy. Bà Mari Đimi--triépna cũng đã trở thành góa phụ. Ông bèn hỏi cưới bà và sau một lễ thành hôn sóng gió, ông lấy bà ngày mồng 6 tháng 2 năm 1857.

1859. Sau những chạy chọt và vận động trường kì để được giải ngũ và trở về Nga, cuối cùng ông đã được toại í ngày 2 tháng 7 và bốn tháng sau, được phép định cư tại Pêtécbuốc.

1861. Những kẻ tủi nhục và bị khinh khi bắt đầu được đăng tải trên tạp chí *Thời gian* (Vrêmia) số I do chính Đốstôiépski cùng với bào huinh Michel chung sức thành lập. Đốstôiépski đau iếu luôn, ông làm quen với Pôlin Sútslôva, một nữ sinh viên trẻ có tư tưởng tiến bộ.

1862. Cuốn *Hồi-kí về chốn địa-ngục trần-gian* xuất hiện trên tờ *Thế-giới Nga-xô* và gây được tiếng vang khá lớn. Cuộc du hành đầu tiên ra ngoại quốc : ông đi Bá-linh, Đrésđơ, Balê, Luânđôn, Giơneo, Luyxécnơ Tuyranh, Flôrăng, Vơni, Viênnơ. Hai tháng sau ông trở về cố quốc.

1863. Tạp chí *Thời gian* (*Vrêmia*) bị cấm xuất bản vì một bài nói về cuộc khởi nghĩa của dân Balan. Ông xuất ngoại lần thứ nhì và trở thành người tình của Pôlin và sang gặp cô này tại Balê. Hai người cùng đi chung sang Í nhưng tới đây, Pôlin iêu người khác và bỏ rơi ông. Đốstôiépski đâm ra cờ bạc và thua rulét. Ông đi Tuaranh, Giơneo, La-mã rồi đơn độc và nhẵn túi trở về Pêtécbuốc vào cuối tháng 10.

1864. Mari Đimitriépna, vợ ông, qua đời. Bên giường

https://tieulun.hopto.org

bịnh của bà, Đốstôiépski đã viết *Dưới hầm*. Tiếp tới Mi-chel, bào huinh của ông, cũng về nước Chúa. Để lại một người vợ góa, bốn con thơ và nợ nần mà Đôstôiépski phải gánh vác.

1865. Đôstôiépski kí với nhà xuất bản Stelốpski một bản giao kèo gần như trói chân, trói tay ông giao nộp cho đối phương. Ông trang trải được vài món nợ và xuất ngoại. Ông lại nướng hết số tiền giao kèo còn lại trong sòng bạc. Chán nản, ông khởi công viết *Tội ác và hình phạt* được đăng tải từng chương trên tờ *Tin Nga-sô* vào đầu năm 1866.

1866. Thành công rực rỡ của *Tội ác và hình phạt*. Sửa soạn trước tác *Con bạc* để giao cho Stelốpski ngày 1 tháng mười một. Ông đã đọc tác phẩm trên trong vòng 26 ngày cho cô Anna Grêgôriépna Snitkin do một người bạn gởi tới làm nữ thư kí cho ông ghi lại. Ông iêu Anna, thú thật tình iêu với nàng và được chấp nhận.

1867. Đôstôiépski làm lễ thành hôn với cô thư kí. Xuất ngoại. Những ngày lăn lóc trong sòng bạc.

1868. Tại Giơneo, sanh cô con gái đầu lòng nhưng không nuôi được. Đôstôiépski viết *Chàng ngây* được đặng tải trên tờ *Tin Nga-sô*, và trải qua mùa đông ở Ý.

1869. Sanh cô em gái thứ nhì tại Đrésđơ. Những gợi ý đầu tiên về *Lũ người quỉ ám*. Đôstôiépski sáng tác *Người chồng vĩnh cửu* và hoàn thành vào tháng chạp.

1870. *Người chồng vĩnh cửu* xuất hiện trong tạp chí *Rạng đông*.

1871. Trở về nước Nga nhờ tiền ứng trước tác phẩm *Lũ người quỉ ám* của tờ *Tin Nga sô*. Fêôđo, cậu con trai đầu tiên của tác giả mở mắt chào đời.

https://tieulun.hopto.org

1872. *Lũ người quỉ ám* kết thúc đăng tải trên tờ *Tin Nga-sô*.

1873. Đốstôiépski trở thành nhà xuất bản để tự in lấy các tác phẩm của mình với sự phụ tá của Anna. Ông phát hành thành từng tập *Chàng ngây* và *Lũ người quỉ ám* Ông đã có thể thuê được một biệt thự nhỏ ở Straraia Rúxa và khởi công sáng tác *Đầu xanh tuổi trẻ*.

1875. Xuất bản *Đầu xanh tuổi trẻ*. Sanh hạ cậu con trai thứ hai, Alêxêi.

1876. Ấn hành tạp chí *Nhật-kí của một nhà-văn* mà ông là cây viết duy nhất về các mục phê bình, chính trị và đôi khi ông viết cả về tin tức *Người đàn bà hiền dịu, Giấc mộng của một kẻ kì cục, Bobok*.

1877. *Nhật-kí của một nhà-văn* có ba ngàn độc giả mua năm và bốn ngàn mua lẻ từng số.

1878. Cậu con trai thứ nhì Alêxêi qua đời sau một cơn kinh phong dữ dội. Đôstốiépski được bầu làm Hội-viên thông-tin của Hàn-lâm-viện khoa-học hoàng-gia. Ông tự đình bản *Nhật-kí của một nhà-văn* để dành thời giờ sáng tác *Anh em nhà Karamadốp*. Ông tới tu viện Ôptina để đàm luận với tiên tri Ambroadờ mà sau này biến thành Dốtsima (Zossima) trong *Anh em nhà Karamadốp*.

1879. Một đoạn quan trọng của tác phẩm được đăng tải trên tờ *Tin Nga-sô*.

1880. Khánh thành đài kỉ niệm Púckin tại Mạcturkhoa. Đôstốiépski được mời tham dự. Ông đã đọc một bài diễn văn để bộc lộ trước công chúng những ý tưởng của mình về vai trò của nước Nga trên thế giới. Bài diễn văn đã gây được một sự hào hứng cuồng nhiệt.

8-11-1880. Đốstôiépski hoàn thành *Anh em nhà*

https://tieulun.hopto.org

Karamadốp Ông trở lại Pêtécbuốc vào tháng 10.

27-1-1881. Tiếp theo hai cuộc băng huiết, Đốstôi-épski đã vĩnh viễn iên nghỉ sau khi tình cờ lật cuốn Thánh-kinh và đọc thấy hàng chữ «Xin đừng giữ tôi lại» (Matt. Chương III tiểu mục 14.)

31-1-1881. Đám tang Đốstôiépski với 30 ngàn người tham dự.

9-6-1918 Bà Đốstôiépski tạ thế.

https://tieulun.hopto.org

NHỮNG BẢN VĂN KHÁC BIỆT

Những bản thảo của *Đầu xanh tuổi trẻ* được tàng trữ ở Mạcturkhoa tại Thư-viện lịch-sử, Văn-khố trung-ương, và tại Viện Puckin. (chính tại nơi sau chót này, người ta đã tìm thấy bản viết tay của bà Đôstôiépski.)

Trong những bản cảo này, chỉ mới có một vài đoạn lẻ tẻ của tập sách duy nhất lưu trữ tại Thư viện lịch sử là được in ra bằng Nga ngữ. Tập sách đó gồm 182 trang và chỉ chứa đựng phần II và III của tác phẩm. Đây là bản biên soạn chót trước khi cho in. Người ta có thể lấy ra ở tập sách này một số những đoạn văn dị biệt, có đoạn chỉ là thêm chi tiết hay hình thức thuần túy, có đoạn lại rất quan trọng. Ông V. Kômarôvích đã cho in lại một vài đoạn rất quan trọng này trong tạp chí Nátchala (số 2, năm 1922 trang 217-230).

Và dưới đây là bản dịch lại.

I

(Đoạn này ở vào Phần II Chương I số 4 trang 296, dòng 9)

Người ta sinh ra vốn là thấp kém và chỉ vì sợ hãi nên mới thích iêu thương (và sùng bái); con đường để cho mình vướng mắc vào tình iêu đó (con đâu phải là con nít hay còn trẻ dại) và nên khinh bỉ không ngừng những kẻ iêu như vậy. Trong kinh Côran, có đoạn nói rằng

https://tieulun.hopto.org

Đức Ala (bảo) truiền cho vị tiên tri (rằng một số người phải được coi như) hãy coi những «kẻ ương ngạnh» như là những con chuột, hãy làm điều thiện cho họ rồi cứ đường ta ta đi (và việc ta ta làm). Lời phán thật tuiệt. Như thế có hơi kiêu ngạo song rất đúng. (Hãy khinh họ và phải biểu khinh bỉ họ ngay cả khi họ tốt, bởi vì chính lúc đó, thường thường là lúc họ thối tha nhất.) Này con ơi, bởi vì cha tự hiểu mình nên (cha mới ra như thế) (cha mới xét đoán như vậy). (Iêu đồng loại mà không coi thường họ là điều bất khả.) Kẻ nào không quá ngu đần thì không thể sống mà lại không tự khinh mình, còn kẻ lương thiện hay bất lương, chẳng quan hệ lắm. Hiển nhiên, Chúa cứu-thế chẳng thể nào iêu thương được chúng ta, những con người như hiện nay. Ngài đã tha thứ cho thúng ta. Khoan dung song chắc chắn Ngài cũng đã khinh bỉ chúng ta; ít ra là về phần ba, ba không thể nào hiểu. Dung mạo của Ngài một cách khác hơn... và vì lí do đó, Ngài không hề tồn tại trong thực tế (điều này dĩ nhiên) chắc cũng chẳng phiền ai)

2

(*Đoạn này ở Phần II, Chương V, số 1, trang 367, dòng 22*)

(Má ơi, con lúc nào cũng cảm thấy rằng đồng tiền của ông ta không thuộc về con và tất cả những cái đó chỉ là cho phải phép... Tóm lại, đó chính là một sự iếu đuối nhất thời mà con đã tự cho phép mình, song... từ nay, con sẽ không dung túng cho mình nữa! Phải chăng vì con không muốn khôi hài.)... Má ơi, má thân mến, lần cuối cùng mà con đã nói tại đây là con chỉ thừa nhận Chúa như một con người hoạt động (và chỉ thế thôi Thưa mẹ, con đã nói dùa: con muốn tin một cách tuiệt

https://tieulun.hopto.org

đối con đã thiệt tình làm kẻ phách lối nhưng con iêu Chúa nhiều lắm...

Dĩ nhiên là bận trước, chúng tôi đã có một cuộc nói chuiện thuộc loại này. Tôi nói như vầy là có ý để cho người được dễ chịu. Lần chót (Khi nào nhỉ?) mà tôi phủ nhận Chúa, mẹ tôi đột nhiên im bặt giữa lúc người đang hăng hái thảo luận rồi oà khóc tấm tức. Ngay lúc đó, tôi không hề xin lỗi người và việc ấy vẫn còn đè nặng trong lương tâm.

Bữa nay, nghe tôi nói, người mỉm cười. Giờ đây, người mỉm cười với tôi như đối với một đứa trẻ nhỏ : Acađi bé bỏng của mẹ ơi, Chúa sẽ khoan dung tất cả...

3

(Đoạn văn này ở Phần II, Chương IX, số 1, Trang 463 dòng 29).

«Châm lửa đốt cho cháy ! Cháy, nhất định thế ! Phải đốt đống củi đó !» Và đáng lẽ tôi đã đốt rồi nhưng một cuộc gặp gỡ bất ngờ đã khiến tôi đổi ý. Giữa lúc đang quan sát tìm cách nào trèo lên cổng, tôi chợt thấy trong kẹt tường mé phải lù lù một đống đen sì : Cái khối đó đang nằm hay ngồi, tay chân gấp lại. Nó có vẻ giống con khuiền hơn «hình người», ý nghĩ đó chợt lóe lên trong óc tôi. Tôi cúi xuống và chìa tay ra. Đó là một đứa nhỏ, một bé gái chừng chín, mười tuổi, cuộn tròn và co rúm lại, mắt nhắm nghiền. «Nó lạnh cóng», tôi thầm nhủ. Rồi hai tay tôi túm chặt lấy bả vai nó định nhấc nó đứng dậy. Nhưng vừa nâng lên được một chút nó đã tuột khỏi tay tôi và như một khúc gỗ đổ xuống nền tuiết chắc chắn cái té đó đã khiến nó mở bừng mắt «A ! tôi kêu lên, nó đâu có ngủ hoàn toàn.» Nó giương đôi mắt to lên nhìn tôi trừng trừng, ngơ ngác. Đó là một

https://tieulun.hopto.org

khuôn mặt trẻ thơ, gầy guộc, tím ngắt và căng ra vì lạnh Lúc ấy, tôi tựa hồ có cảm giác là đôi mắt nó to lớn dị thường, cái mũi nó tẹt và ı cái miệng rộng quá khổ trên một cái cằm quá nhỏ. Rõ ràng, nó chẳng hiểu gì cả và đột ngột, nhắm mắt lại. Một lần nữa, tôi lại nắm lấy tay nó và cố sức đỡ nó lên. Cuối cùng, tôi đã lôi được nó đứng lên và lắc vai nó nó đã nhiều lần suýt ngã xuống đề sau chót đứng vững và sự hiếu kì rực sáng trong ánh mắt nó. Nó đã được đánh thức. Tôi đã không lầm: nó chưa quá mười tuổi song rất iếu và ăn vận phong phanh với cái áo măng tô nhỏ màu xám, thủng và xưa cũ đã ba năm vì ống tay áo đã ngắn cũn cỡn. Tuy nhiên, nó mang dưới chân một đôi giầy thật kiên cố (bên ngoài đôi vớ len dầy). Nó choàng ở cổ một cái khăn dài bằng vải thô mà hai đầu phủ trên vai: ở mỗi đầu vai có đính hay khâu liền một cái giỏ bằng một cái vỏ cây đan dài như hình vỏ chai và thật vậy ở phía trên lại thò ra một cái miệng chai. Tôi đã biết cái kiểu xếp đặt này dành cho con cháu các công nhân khi họ sai chúng ra quán mua rượu chát. Và người ta phải khâu những cái giỏ ở đó để giữ cho cái chai khỏi bể. Chuiện gì đã xẩy ra? Phải khá lâu mới hiểu nổi các câu hỏi của tôi: nó ở đâu? Dẫu nó trở về đâu? Nó tiếp tục ngó tôi bằng đôi mắt to đen láy song tia nhìn của nó mỗi lúc một linh hoạt. Cuối cùng, đôi môi nó đột nhiên động đậy và đứa nhỏ thì thầm mau lẹ.

— Tôi lạnh!

— Nó nói nhanh, không phải để kêu than mà tựa hồ như nói để cho có nói mà thôi. Nó nhấn mạnh vào âm thứ hai và không ngừng ngó thẳng vào mắt tôi.

— Không khéo em rét cóng à. Em ở đâu? Này, để anh đưa em về nhé! Tôi vẫn khẩn khoản nhắc lại.

— Tôi lạnh! Con nhỏ lại thốt ra một lần nữa. Tôi

https://tieulun.hopto.org

nắm tay nó, kéo đi. Nó bước theo. Tôi nói chuiện với nó. Tôi móc túi lấy tiền và cho nó mà cũng chẳng hiểu tại sao. Bất chợt, không biết nghĩ ngợi sao, nó quay lại và đi thật nhanh về hướng đại lộ. Tôi đành lẽo đẽo theo nó. Con đường không dài nên chẳng bao lâu chúng tôi đã ra tới đại lộ. Nó băng xéo qua sang vỉa hè đối diện và sau một vài căn nhà, nó dừng lại trước cổng lớn xe ra vào được rồi nói:

— Nhà đây.

Tôi kéo chuông. Người gác cổng còn ngái ngủ bước ra. Thấy con nhỏ, ông ta càu nhàu văng tục rồi cho chúng tôi vào. Cô bé băng ngang một cái sân lớn rồi chui qua một cái cổng lớn để tới một cái sân thứ nhì. Nó chỉ cho tôi ở tít trong ngóc ngách những cửa sổ của một căn hầm và bực thềm của một cái cửa ra vào. Nhưng đột nhiên nó bảo:

Tôi không đi tới đó đâu.

Tôi nắm lấy tay nó và cố giữ cho khỏi ngã, tôi gõ vào một cái cửa sổ. Tôi đập mỏi tay mới nghe thấy những tiếng chửi rủa và một giọng đàn bà la lên:

— Lại con Arina! Chính con khốn đó!

Tôi đặt chân lên cửa mà hai bậc thềm dẫn xuống hầm chớ không phải đi lên (vừa đi vừa kéo theo Arina và con nhỏ cũng không chống cự gì nhiều). Cánh cửa mở ra và tôi bước vào một căn buồng ở phía dưới. Một luồng không khí hôi thối, ẩm ướt và nặng nề trùm phủ lấy tôi.

— Ai đó? Ai?

Chính là một bà sau khi đã ngó thấy tôi, thốt ra những tiếng kêu đó.

— Thưa, tôi đã dẫn con nhỏ của bà về đây. Em nó cóng lạnh.

— Con khốn nạn đó đâu rồi? Hừ, quân chó má đó!

https://tieulun.hopto.org

Người đàn bà vồ lấy đứa nhỏ và tôi nghe thấy trong bóng tối bà ta biểu diễn sự lôi tóc nó.

Tuy nhiên con bé không hề hé răng. Đột nhiên ánh sáng lóe lên: ai đó vừa thắp lên một ngọn nến. Đây là một căn khá rộng, một túp nhà lá với lò sưởi kiểu Nga trong một góc, một sàn ván dơ dáy, những chiếc ghế dài nhỏ kê hai bên, hai cửa sổ nhỏ trông ra sân, quần áo mặc hàng ngày treo trên tường. Bảy hay tám người nằm ngủ tại đây, trên những chiếc ghế dài, trên lò sưởi và ngay cả ở dưới đất. Tất cả hình như say mèm. Người vừa đốt đèn là một ông già tóc đã bạc, tráng kiện, vận sơmi và áo gilê. Ông ta ngà ngà say nhưng nghiêm trang và trịnh trọng. Thấy người đàn bà kéo lết đứa nhỏ trên sàn, ông ta la lên:

Cái chai! Coi chừng chai rượu!

Thiếu phụ ngừng tay đánh đập con nhỏ và cùng với ông già tìm kiếm chai rượu. Con nhỏ đứng dậy, giương ánh mắt man dại lên ngó hai người và lập lại như lúc nãy:

— Tôi lạnh.

Ngay lúc đó, một gã thiếu niên què và say khướt, từ một chiếc ghế dài bước xuống. Gã mặc sơmi và đi chân đất. Gã tiến thẳng tới con nhỏ, lặng lẽ giơ tay lên và dùng toàn lực đấm xuống. Con bé đổ sụp như bị đốn ngã. Gã con trai lảo đảo, rống lên rồi cũng ngã lăn ra. Chắc hẳn, gã đã say khướt rồi.

— Đáng đời nó rồi, lão già thì thầm.

Tôi kêu lên và lao về phía đứa con gái, nhưng nó đã tự gượng dậy được; nó đứng ngó sững. Tôi không nhớ kĩ lắm những gì đã xảy đến với tôi trong lúc đó. Tôi khóc như mưa, như gió và gào lên là không thể để con nhỏ chết được, nó chẳng làm gì nên tội. Tôi vặn tay, tôi

https://tieulun.hopto.org

cầu khẩn. Tất cả mọi người thức dậy, hai hay ba mái đầu ngóc lên, những tiếng nói vang vang. Lão già đã đứng trước mặt tôi, tay cầm ngọn nến, nhìn ngó tôi với cái vẻ trịnh trọng của một tay Lưu-linh. Chỉ có thiếu phụ là uống rất ít. Bà ta tỏ vẻ ngạc nhiên:

— Cậu mắc chứng gì vậy? bà ta bất chợt lên tiếng. Nó là con quái vật, cậu biết không? khi nó đã không muốn, cậu chẳng thể làm sao đẩy nó nổi, dù phang nó bằng củi tạ! Tôi sai nó đi từ lúc mười giờ nhưng nó không chịu đi — «Tôi không thích là không thích, thế thôi» — Nó đã chết chui chết nhủi ở đâu suốt từ lúc đó, cái con khốn nạn ấy? Cọn mẹ nó đã qua đời rồi, nó chẳng còn ai là người... Ôi, nó sẽ đói rã họng cho mà coi, con bé khốn kiếp đó! Vậy mà bao lâu nay, chúng tôi phải nuôi báo cô.

— Một đứa trẻ mồ côi, tôi la lên. Và tôi không biết những gì đã xảy ra cho tôi lúc ấy nhưng, nước mắt chan hòa, tôi đã khụiu xuống dưới chân Arina, ôm lấy đầu gối nó, hôn chân nó. Rồi bất ngờ, kêu van:

— Xin đừng đánh nó! đừng đánh nó!

Tôi kể lại có phần tỉ mỉ vì cố dựng lại cái hoạt cảnh lúc ấy dựa vào những cảm xúc còn lưu lại trong tôi: Có khá nhiều điều mà tôi chẳng còn nhớ nữa hoặc ngay lúc sự việc xảy ra, tôi cũng không nhận thấy. Tôi chỉ mang máng là Arina trèo thoăn thoắt lên lò sưởi như con mèo và thu mình trong một góc ngó tôi bằng ánh mắt man dại của một con vật nhỏ bé.

Thiếu phụ nhìn sững tôi, im lặng. Sau chốt, lão già tiến sát lại để chạm vào người tôi.

— Cạu không có phận sự gì ở đây cả... Đó là một sự ô nhục... Đêm khuia rồi, mọi người đã ngủ... Này, cửa ra đây.

https://tieulun.hopto.org

Lão cứ tiến tới nữa và đẩy tôi về phía cửa. Tôi đột ngột suy nghĩ lại việc mình đã làm và ngỡ ngàng tôi làm gì ở đây ? tại sao tôi lại đến đây nhỉ ? Rồi tôi quay gót, tháo chạy. Tôi hối hả, lo âu kiếm được người gác cổng. Vừa ra tới ngoài, tôi băng vội qua đường cái và trở lại con lộ ban nãy. Về tới cái cửa bị bít, tôi cuộn tròn trong cái áo choàng và ngồi trên nền tuiết, đúng trong cái xó mà em nhỏ mồ côi đã ở :

— Nào, tôi tự nhủ, ta sẽ ngủ tại đây như Arina. Tôi sực nhớ tới một hôm đã đọc thấy trong báo chuiện một anh lái xe, người ngựa đã dừng lại và ngủ ngoài trời một đêm tuiết lạnh. Và người ta đã tìm thấy anh ta chết cóng.

«Xà ích là những dân giàu. Dưới lớp áo choàng, họ còn có áo lót bằng lông. Vậy mà gã đó còn lạnh cứng. Như thế người ta có thể chết cóng trong một chiếc áo tơi lắm chứ. Vậy thì, tôi, chính tôi cũng sẽ nằm ngủ và tê cứng. Tất cả đã chết, tôi cũng sẽ giã từ cuộc sống.»

. . . . . .

4

(Đoạn đối thoại giữa Đôlgôruki và Catơrin ở Phần ba, Chương VI, số ba, trang 627 dòng chót).

— Thật là ghê tởm. Tôi quá cần tới bà. Tôi khá kiên cường song lại chính bà đã cho tôi sức mạnh ấy. Giờ đây, tôi không còn sợ hãi nữa.

— Đáng lẽ tôi không nên ló mặt ra song tôi tin tưởng vào lí trí của anh.

— Tôi đã đau khổ biết bao khi được biết về những biến cố đã xảy ra trong đêm đó!

— Tôi thấy rằng tôi không thể iêu bà được, bởi vì

https://tieulun.hopto.org

tôi rất sung sướng và tôn kính nhận ra rằng bà cao cả hơn tôi quá đỗi.

— Chính anh mới là căn nguiên của tất cả những thành tích đó của tôi.

— Bà chỉ xuất hiện để minh chứng cho mọi người rằng có sự tồn tại của lí tưởng.

. . . . . .

NÀNG — Nếu anh biết rằng tôi đã sung sướng biết bao với ý nghĩ tôi là lí tưởng của anh và anh đã nói với tôi những lời rồ dại ấy. Tôi rất thích cái ý nghĩ đó... Tôi không cần anh nói ra mà chính tôi tự nói với anh. Tôi rất hân hoan được thú nhận điều đó với anh. Ý nghĩ ấy đặt ra những bổn phận.

Ôi, tôi sẽ sung sướng biết bao nếu giờ đây ông ta được tự do! Đó là một trái tim cao thượng mà hiện nay đã bị bổn phận chi phối.

Ước muốn của ông ta là cái mĩ.

— Bà đâu có biết điều tôi mong muốn trước kia.

— Sao không, tôi biết rất rõ. Anh có muốn tôi nói trắng ra không. Anh đã muốn cưới tôi.

— Ai nói cho bà biết?

— Vấn đề là ở chỗ đó.

— Bà ngại người đàn ông ấy.

— Phải, nhưng tôi cũng lo sợ hộ ông ta.

NÀNG — Tôi chẳng iêu ai. Tôi mến tất cả mọi người. Tôi quí anh muôn vàn.

Tôi mong anh kiên cường. Tôi không hiểu tại sao tôi lại quiến luiến anh, vì anh khác hẳn những kẻ khác, vì tôi kì vọng rất nhiều nơi anh.

. . . . . .

Anh có thể nói với tôi như thế à? Đáng lẽ tôi đã phải mời anh tới để nói với anh... Nhưng tôi sợ làm

https://tieulun.hopto.org

anh giận (buồn). Tôi đã iêu cầu người ta không tiếp anh. Lúc đó, tôi muốn giải thích tất cả mọi chuiện để khỏi có chuiện gì xẩy ra... Và bất ngờ, cái đêm đó ! Tôi hiểu tư tưởng ông ta, ông ta đã tỉnh ngộ. Có thể đó là cơn bộc phát cuối cùng... Giờ đây chỉ là bổn phận. Ông ta thừa biết là tôi đã tha thứ. Vả lại, lá thơ của ông ta thật kì cục. Tôi tìm kiếm... Và bất ngờ... Anh thật đáng quí với tôi.

Vội gì, chúng ta còn gặp nhau mà.

Đi, đi kiếm anh ta đi chứ.

Đấy lời mà tôi thú nhận với anh. Người ta sẽ bảo : Đó chẳng qua chỉ là màu mè để phỉnh anh, thiên hạ sẽ cho là tôi muốn quiến rủ anh. Nhưng tôi biết và tôi tin rằng anh biết suy xét : chúng ta là sinh viên mà. Anh bạn thân ơi, đừng kết tội tôi nhé. Tôi không phải là hạng người đam mê sôi sục. Tôi rất trầm tĩnh và cũng như ông ta, tôi mong muốn mọi người đều tốt. Những điều ông ta đã viết quả thật là kì cục khủng khiếp.

— Vậy mà bà có thể tha thứ cho ông ta!

— Đôi chút.

— Còn anh?

— Tôi hả. Bà chưa biết hết đâu. Hiểu được tâm hồn tôi, Đâu phải dễ dàng thế.

. . . . . .

5

(Vécsilốp nói với con trai về Tôlstôi Đoạn này nằm ở Phần Ba, Chương VII và VIII, trang 657)

... Acađi, người bạn của tôi ơi, anh biết không, mấy bữa nay, giữa lúc hăng say bàn bạc, anh đã nói lộ ra một chữ khiến tôi cực kì chú ý : cái đẹp ! Cái mĩ này, theo ý nghĩa mà tôi hiểu, không có giữa chúng ta. Anh đã

https://tieulun.hopto.org

tìm kiếm nó từ khi anh tự biết mình. Và cũng vì lí do đó, anh đã rời bỏ chúng tôi để đi khám phá nó ở nơi khác. Đúng là như thế vì ba biết rằng, ba sẽ không cho anh được cái đẹp ấy và cũng không mời anh về đây. Tóm lại, anh từ Mạctưkhoa trở về hoàn toàn vì tình cờ. Nhưng chắc anh không tin là sau khi lên tiếng về cái đẹp anh đã trở nên gần gụi và dễ hiểu đối với ba biết bao. «Về điểm này, hai chúng ta tương đồng chăng ?», ba tự hỏi như thế. Và tình thương đối với anh đã tăng lên gấp đôi. Sau khi suy nghĩ, ba tiên đoán là anh sẽ không nói gì về anh một lần nữa : ba biết như vậy đã hai năm và có lẽ đã năm năm rồi cũng nên. Vì ba luôn luôn nghĩ tới con, Đôgôruki ạ, ba không nói sai đâu, con hãy tin như thế đi. (Ba thường hay tản mạn và ngắt ngang. Ba định nói về một việc nhưng lại ngụp lặn trong hàng ngàn chi tiết. Đó là điều xẩy tới khi con tim dạt dào nhưng lại bị tư tưởng đè nén...)

— Nhưng nếu ba nghĩ tới con từ lâu và nếu ba iêu con nhiều như vậy, ba còn cần cái đẹp nào nữa nhỉ ?

— Con tin như thế nào ? Khỏi cần bàn cãi chúng ta hãy nói về một vấn đề nào đó. Nghe kĩ đây con, ba ngược dòng về tận xa xưa. Đã nhất định nói thì chúng ta hãy nói cho hết.

Ông mỉm cười và im lặng giây lát. Rõ ràng mỗi lúc ông càng có vẻ buồn và bị kích thích thêm.

— Con iêu quí ơi, trong văn chương Nga, tác giả mà ba ưa chuộng nhất là một tiểu thuiết gia. Nhưng đối với ba, ông được coi gần như một sử quan của hàng quí tộc chúng ta, hay nói đúng hơn của từng lớp sáng suốt các con, cái từng lớp đã hoàn thành «giai đoạn học trò của Lịch sử chúng ta», nói theo từ ngữ của một vị tướng hiện đại đồng thời cũng là văn sĩ. Điều khiến ba hài lòng

https://tieulun.hopto.org

nhất nơi vị sử quan ấy của hàng quí tộc các con hay ở nơi các nhân vật của ông ta, chính là cái mĩ mà con (đang hoặc) đã tìm kiếm. Ông ta đã lựa chọn kẻ quí phái từ thuở ấu thơ và thời hoa niên. Ông ta đã vẽ hình kẻ đó trong gia đình mình, theo dõi những bước đầu tiên chập chững vào đời, những nguồn vui và giọt lệ đầu tiên và cứ thế tiếp tục với một sự thật chắc chắn và không thể bắt bẻ nổi.

Đó là nhà phân tâm của tâm hồn cao thượng. Nhưng nhất là điều đó được coi là chính xác không thể bài bác nổi khiến người ta buộc lòng phải... đồng ý và ghen tị. Ôi, một sự ganh ghét đặc biệt! Có những đứa trẻ đã bị nhục mạ ngay từ lúc ấu thơ bởi sự xấu xa của cha chúng và môi trường mà chúng sống. Ngay từ tấm bé, chúng đã bắt đầu cảm thấy cái tính chất vô trật tự và ngẫu nhiên về nền tảng của cuộc đời chúng, sự vắng bóng các khuôn phép dựng sẵn và truiền thống gia đình. Những kẻ đó phải ganh với tác giả mà ba ưa thích và những nhân vật do ông sáng tạo và có thể còn ghét bỏ họ nữa là khác. Ôi, đấy đâu phải là những anh hùng : đó chỉ là những đứa bé dễ thương, có những người cha tuiệt vời và đáng mến thường ăn sáng tại hội quán và sẵn sàng đãi khách tại Mạctưkhoa ; những đứa con lớn của họ là các kị binh hay sinh viên với đám tùy tùng đặc biệt. Tác giả của ba đã miêu tả họ với tất cả lòng thành thực : tách riêng ra, họ thường lố bịch và buồn cười, đôi khi chả ra gì. Nhưng nếu xét về toàn thể như một đẳng cấp xã hội, chắc chắn họ tạo thành một cái gì toàn thiện. Cái giai từng thượng đẳng của dân Nga ấy đã có một nền tảng vững chắc không thể chối cãi được. Mỗi cá nhân có thể có những nhược điểm và lố bịch nhưng nó đã được nâng đỡ bởi một

https://tieulun.hopto.org

toàn thể bám rễ lâu đời từ hai thế kỉ trước và xa hơn thế nữa. Và dù là duy thực luận hay thực tế, lố bịch hay khôi hài, trong đó vẫn có cái gì xúc động và não lòng người. Cho dù tốt hay xấu, trong đó cũng có (một trật tự, một danh dự) một hình thức nhất định với những qui tắc và một loại ý thức về bổn phận. Thật vậy, họ không phải tất cả đều ở Mạcturkhoa hay trong các hội quán và sẵn sàng tiếp đãi mọi người: sử gia đã nới rộng bức tranh của giai cấp sáng suốt này. Ông ta đặt nó vào thời kì vẻ vang nhất của nước chúng ta. Họ hi sinh vì tổ quốc, họ bay ra chiến trận, những chàng trai hăng hái hay những viên đại úy già đời trên iên ngựa sẽ hướng dẫn toàn thể nước Nga ra ngoài chiến địa. Tính cách vô tư và sự chân thật của bức tranh đã truiền cho ông ta một sức cám dỗ lạ lùng: bên cạnh những tài năng, những con người của danh dự và của bổn phận, có biết bao kẻ đạo đức giả, bao thứ tồi tàn vô tích sự! Qua những nhân vật tuiệt tác của mình, sử gia đã phô diễn một cách ý nhị và khéo léo sự dung hóa tài tình các tư tưởng Âu-châu trong giai cấp quí tộc Nga: mà trong đó có những tay thợ xây cất, sự tái hóa thân của Sylvio, nhân vật của Púckin mượn của thi sĩ Bairơn, và những mầm mống của nhóm âm mưu thực hiện chính thể lập hiến dưới trào Nicola đệ nhất.

Trong những tác phẩm cuối cùng của mình, tác giả đã chọn một giai đoạn tân tiến hơn, thời đại chúng ta. Đứa nhỏ mà tác giả kể chuiện thời thơ ấu đã trưởng thành: đó là một nhà quí phái nông gia có đất mà không có nông dân. Ông ta không ưa những hội đồng tỉnh hạt, không tới tham dự song hình như cũng chưa sẵn sàng có những hành động cụ thể nào đó. Một nỗi buồn không

https://tieulun.hopto.org

tên êm dịu và phức tạp tô đậm lên tư tưởng và cách xử sự của ông ta.

6

(Đoạn này ở Phần ba, Chương X, số 4, trang 698 dòng 25)

Nhưng sau đây là sự hèn hạ tột cùng của tôi: chừng nào mà tôi còn nghe nói về bà vẫn sống cô đơn, tôi vẫn dửng dưng, sống biếng nhác, tôi làm người kì dị trong nhà, tôi mơ mà lại không muốn nhớ đến bà. Nhưng vừa được tin bà lấy chồng, lập tức tôi cảm thấy mình như người mất trí.

Bản dịch *Đầu xanh tuổi trẻ* dựa vào quiển VIII trong Những tác phẩm văn chương của F. M. Đốstôiépski, xuất bản tại Mạcturkhoa-Lêningrát năm 1927.

Những bản văn dị biệt được mượn của một bài báo xuất hiện trong *Tạp chí Nátchala* số 2 phát hành tại Pêtrô-grát năm 1922.

https://tieulun.hopto.org

NGUỒN SÁNG THƯ MỤC

NGÀNH DÂN TỘC

1 • NHO VĂN GIÁO KHOA TOÀN THƯ
Nguyễn văn Ba

Tập sách trọn bộ cho người học chữ Nho từ bước khai tâm tới trình độ tự đọc được tác phẩm; gồm 3 phần: — Vóc dáng con người — Tình cảm qua văn chương — Tâm linh qua kinh điển. Để giới thiệu các danh tác Việt nam và Trung hoa. Đã thành công tới mức ban giáo sư Nho văn Viện Đại Học Huế đã tuyển chọn làm sách giáo khoa cho sinh viên. xb: 1970 800 tr. — 840 đ.

2 • CHỮ NHO TỰ HỌC I. II. III. IV. V.
Đào Mộng nam

Tập sách trọn bộ gồm 5 cuốn để cho người chưa biết chữ Nho tự học trong một thời gian tối thiểu khoảng 3 tháng có thể đọc được sách báo bằng chữ Nho theo một phương pháp khoa học mới, tới mức bất cứ chữ Nho nào cũng chỉ cần liếc qua một lần là đã viết và thuộc ngay được mặt chữ. Đã thành công rực rỡ ở Việt Nam (15.000 cuốn trong vòng một năm đã tái bản) và thế giới (các đại học Mĩ Pháp Đức cùng ngay cả Trung hoa đã điều đình phiên dịch để làm sách giáo khoa). xb: 1970 800 tr. — 970 đ.

3 • TRIẾT LÝ CÁI ĐÌNH • Kim Định

Trình bày những cơ sở tư tưởng và sinh hoạt văn minh làng xã Việt nam qua biểu tượng cái đình. xb: 1971 200 tr. — 200 đ.

4 • LẠC THƯ MINH TRIẾT • Kim Định

Khám phá phần triết lí sâu thẳm trong kinh Dịch mà dân tộc Việt đã gởi gắm từ ngàn xưa. xb: 1971 180 tr — 180 đ.

5 • VẤN ĐỀ QUỐC HỌC • Kim Định

Đặt định những cơ sở cho một quốc sách văn hóa giáo dục không rập khuôn theo Trung hoa như thời xưa và nô lệ Tây phương như ngày nay. xb: 1971 160 tr. — 160 đ.

https://tieulun.hopto.org

6 • ĐOẠN TRƯỜNG TÂN THANH • Nguyễn Du

Phạm văn Sơn • Trần Gia am
Đỗ Bằng đoàn • Lê thế Vinh *chú giải*

Chú thích và hiệu đính toàn bộ tác phẩm, đầy đủ nhất từ trước tới nay cùng sưu tầm trọn vẹn mọi điển cố thư tịch. *đang in*

7 • CHỮ NHO LINH TỰ CỦA VĂN MINH

Đào Mộng nam • Nguyễn tiến Văn

Trình bày thứ văn tự lợi khí số một của văn minh Đông phương : Các đặc tính giá trị ảnh hưởng của chữ Nho vào sinh hoạt tinh thần và xã hội Á đông cũng như mọi bộ môn Văn hóa qua diễn tiến lịch sử. Phương pháp nghiên cứu tổng hợp từ lối giải tự từ trên 2.000 năm đến phân tích cơ cấu hiện đại (viết chung cho độc giả biết cũng như không biết chữ Nho). *sẽ in*

8 • TIẾNG VIỆT HỒN NƯỚC • Nguyễn tiến Văn

Tìm hiểu linh hồn của dân tộc kết tinh trong ngôn ngữ. Tính chất độc đáo của âm thanh, ngữ vựng và cơ cấu tiếng Việt qua ca dao. *sẽ in*

9 • TRANH MỘC BẢN VIỆT NAM • Huỳnh hữu Ủy

Nghiên cứu và trình bày một ngành hội họa dân gian trong nỗ lực làm sống lại truyền thống nghệ thuật gắn liền với đại chúng. Phụ bản phong phú. *sẽ in*

10 • CÀN KHÔN NHẤT LÃM • Phạm đình Hổ

Nguyễn văn Ba *dịch giải*

Tác phẩm giải thích Kinh Dịch đặc sắc nhất của người Việt không nệ vào tầm chương trích cú mà vạch ra một vũ trụ quan và một nhân sinh quan sống động. *sẽ in*

11 • CƠ CẤU VIỆT NHO • Kim Định

Dùng cơ cấu học và phân tâm học để giới thiệu tinh hoa của Việt nho, vận hành trong các cõi huyền sử, truyện tích, truyện kí, cổ văn để lập một nhịp cầu giữa triết và văn giúp cho việc lập lại thế quân bình cho văn học nước nhà và hướng sống cho những tâm hồn bơ vơ lạc lõng. xb: 1973 300 tr. — 360 đ.

12 • NHỮNG CHIẾC MẶT NẠ CƯỜI • Kinh Dương vương

Tuyển tập truyện ngắn đề cao tình người của một tác giả trẻ sống và viết trung thực những mâu thuẫn cùng cực của đất nước trong chiến tranh *sẽ in.*

https://tieulun.hopto.org

NGÀNH ĐÔNG PHƯƠNG

1 • UYÊN ƯƠNG GÃY CÁNH • Kahlil Gibran
Nguyễn Ngọc minh *dịch*

Một chuyện tình đẹp như thơ của một đôi thanh niên phấn đấu trong một xã hội hủ bại. Cuộc tình tuy nát tan nhưng ước nguyện vẫn chói ngời (sách chạy nhất trong năm, sáu tháng hết, đã tái bản). 140 tr. — 150 đ.

2 • TRẦM TƯỞNG • Kahlil Gibran
Đăng quang *dịch*

Những cảm nghĩ và suy niệm đầy thi tứ trong cô đơn về cái đẹp của cuộc sống, cái chết, tình ái... của thi hào Á rập bậc nhất thế kỉ XX. 230 tr. — 260 đ.

3 • KHÚC HÁT DÂNG ĐỜI • Tagore
Phạm Hồng dung • Phạm Bích thủy *dịch*

Gồm 4 kiệt tác của nhà thơ vĩ đại nhất Á châu có ảnh hưởng khắp nhân loại. *Khúc hát dâng đời:* là bài ca thề nhập dòng sống của vạn vật — *Tặng phẩm người tình:* là lời mời gọi hiến dâng tình ái — *Mảnh trăng non:* là những tiếng thở thẻ của một tâm hồn trẻ trước cuộc sống — *Chim lạc:* là những tứ thơ vỗ cánh lẻ loi bay lạc vào hồn thi sĩ. Giải Nobel 1913. 200 tr. — 250 đ.

4 • MILAREPA CON NGƯỜI SIÊU VIỆT
Rechung viết • Đỗ đình Đồng *dịch*

Cuộc đời lạ lùng và tuyệt diệu của một đạo sĩ Mật tông thế kỉ XII, cũng là nhà thơ dân tộc của Tây Tạng. Do chính đại đệ tử của người kể lại. 200 tr. — 240 đ.

5 • LIÊU TRAI CHÍ DỊ • Bồ Tùng linh
Trần văn Tử • Nguyễn Chí viễn *dịch*

Bộ truyện ngắn vĩ đại nhất, dị thường nhất của văn học Trung hoa và luôn cả thế giới. Lần đầu tiên dịch trọn bộ gồm 431 truyện (các dịch giả Việt nam từ trước tới giờ mới dịch được khoảng 40 truyện). Tác giả đã tốn công 22 năm mở rộng tầm mắt và lắng tai nghe tất cả những mẩu chuyện trong dân gian để đúc kết thành bộ truyện này nên có thể nói đây là tác phẩm không phải của một cá nhân mà của cả nhân dân Trung quốc.

sắp phát hành

https://tieulun.hopto.org

6 • SỬ KÍ TOÀN PHO • Tư mã Thiên
Trần văn Từ • Trương đình Chi
Nguyễn Chí viễn • Lê xuân Mai *dịch*

Bộ sử cổ nhất và lớn nhất của thế giới vẽ lại toàn thể kinh nghiệm sống của các dân tộc Á Đông từ khi có sử đến đầu kỉ nguyên Tây lịch. Mọi sinh hoạt chính trị, văn hóa xã hội... đều ghi chép lại chính xác và sinh động. Dịch trọn bộ 130 quyển chứ không chỉ chú trọng phần liệt truyện như các dịch bản trước đây chỉ mới làm được 1/6 nguyên tác.

đang in

7 • VĂN MINH TRUNG HOA *(Ngô quốc dữ ngô dân)*
Lâm Ngữ đường • Trương đình Chi *dịch*

Triết gia và văn sĩ Lâm Ngữ đường đã có công lớn nhất trong việc giới thiệu Trung hoa với thế giới. Đây là bức tranh toàn cảnh về nếp sống tình cảm, xã hội, văn hóa, tâm linh của Trung hoa. Một tác phẩm soi sáng sinh hoạt của khối 800 triệu người có liên hệ mật thiết đến Việt nam.

đang in

8 • NHỊP CẦU TRÊN SÔNG ĐRINA • *(Na Drini Cuprija)*
Ivô Andric • Nobel 1961 • Vương Đăng *dịch*

Qua tác phẩm này tác giả đã thu gọn mọi buồn vui của bao thế hệ sống liền với chiếc cầu đá đẹp tuyệt vời. Nào là chuyện tình ái nảy nở trên cầu, cảnh áp bức của quan đô hộ, cuộc khởi nghĩa của dân lành, lụt lội, dịch tả, chiến tranh, ép duyên, tự tử... Những tấn kịch cá nhân dệt trên tấn kịch lớn của xã hội. xb : 1972

500 tr. — 650 đ.

9 • TÌNH IÊU LÀ VẬT MUÔN MÀU • *(A Many-splendoured Thing)*
Hàn Tú anh • Tịnh Minh Quang *dịch*

Mối tình vừa thơ mộng vừa bi thảm của một phụ nữ Trung hoa, chính tác giả, với một phóng viên người Anh. Định mệnh cá nhân gắn liền với vận mệnh của đất nước. Mỗi biến chuyển của tình hình đều in hằn lên tâm tình của đôi lứa. Đã từng được đưa lên màn ảnh trong phim « Ngọn Đồi Vĩnh Biệt ». xb : 1973 500 tr. — 650 đ.

10 • BÓNG ANH LÀ BÓNG EM • *(Cast But One Shadow)*
Hàn Tú anh • Tịnh Minh Quang *dịch*

Một mối tình thơ mộng và bi thương, giữa một thanh niên Á châu và một thiếu nữ Pháp tượng trưng cho sự va chạm giữa hai nếp sống và hai nền văn minh Đông Tây. Muốn tồn tại ở Á châu, văn minh Tây phương phải hóa thân và chấp nhận nơi này làm quê hương. xb : 1972

176 tr. — 230 đ.

https://tieulun.hopto.org

11 • ÁU HỌC QUỲNH LÂM I. II • Trình Duẩn thăng
Huệ Trí • Nguyễn Chí viễn *dịch*

Bộ kinh điển của nền tiểu học truyền thống Á đông. Có thể coi là một pho tiểu bách khoa từ điển cho người bước vào nho học. Đủ các từ ngữ, điển tích, đạo lí trong 33 bộ môn : từ vũ trụ, nhân sinh, đến cây cỏ. Học xong, là có đủ vốn liếng để đi vào rừng sách của người xưa. xb: 1973 trọn bộ 600 tr — 840 đ.

NGÀNH TÂY PHƯƠNG

1 • MỘT NGÀY TRONG ĐỜI • Xôlgiênitxyn
Thạch chương *dịch*

Cuốn truyện nổi danh khắp thế giới của văn hào Nga được giải Nobel 1970. Mô tả đời sống ngẹt thở trong nhà tù của một xã hội chà đạp con người. 320 tr. — 320 đ.

2 • ANH EM NHÀ KARAMAZOV • Dostoievski
Vũ đình Lưu *dịch* **• Nguyễn hữu Hiệu** *giới thiệu*

Cuốn tiểu thuyết được đa số phê bình gia cho là vĩ đại nhất thế giới, ngang hàng với Chiến tranh và Hòa bình của Tolstoi. Tất cả tâm trạng của một thanh niên sống giữa một xã hội tan rã và ray rứt tìm cách xây dựng một thế giới mới. 1.100 tr. — 1.150 đ.

3 • TRONG VÀ NGOÀI TÌNH YÊU *(The Devil's Advocate)*
Morris L. West • Vũ đình Lưu *dịch*

Là bức tranh lẫm liệt về các mâu thuẫn của thế giới ngày nay thu nhỏ lại vào một làng quê trong chiến tranh. xb: 1972
380 tr. — 430 đ.

4 • TUỒNG ẢO HÓA • Hermann Hesse
Nguyễn Ngọc minh *dịch*

Tác phẩm sau chót và vĩ đại nhất của nhà văn tuổi trẻ hiện nay. Phê bình triệt để văn minh Tây phương và hướng về một sự phục hưng mới từ Đông phương trong đó tất cả mọi giá trị là giải phóng và làm nảy nở con người. Giải Nobel 1946. *đang in*

https://tieulun.hopto.org

5 • NGƯỜI Ở ĐÂU VỀ ? • *(Wo warst du, Adam ?)*
Heinrich Boll • Nobel 1972 • Lý quốc Sinh *dịch*

Sau kinh nghiệm địa ngục thời Quốc xã, tác giả đại diện cho lớp thanh niên Đức đã trở về từ chiến trường và tự hỏi lửa đạn và quân ngũ đã biến đổi đời ta như thế nào ? Cuộc tự vấn cá nhân này trở thành sự phản tỉnh lương tâm của một thế hệ. xb: 1972 240 tr. — 250 đ.

6 • TỪ ĐỘ XA NGƯỜI • *(Haus ohne Huter)*
Heinrich Boll • Nobel 1972 • Lý quốc Sinh *dịch*

Đặt khung cảnh một nước Đức thời hậu chiến, tác giả mượn cặp mắt của hai đứa trẻ để phân tích tất cả những nỗi trống vắng trong đời sống của những người vợ góa con côi, khi gia đình thiếu trụ cột là người chồng, người cha. Những khắc khoải của đứa bé không bao giờ biết mặt bố, những cuộc tình tạm bợ của người thiếu phụ, những « người chú » đến rồi đi đổi thay như quần áo. xb: 1972 420 tr. — 470 đ.

7 • LŨ NGƯỜI QUỈ ÁM • *(Bésy)*
Dostoievski • Nguyễn Ngọc minh *dịch*

Tiểu thuyết về ý thức hệ lớn nhất của thế giới. Mô tả tâm trạng của giới thanh niên Nga dấn thân vào cách mạng, lạc vào mê lộ của Tây phương, để rồi tìm ra chân giá trị trong lí tưởng thế giới đại đồng và truyền thống dân tộc. xb: 1973 1040 tr. — 1150 đ.

NGÀNH THIẾU NHI

1 • PHIÊU LƯU TRÊN LƯNG NGỖNG • Selma Lagerlof
Lý quốc Sinh *dịch*

Toàn bộ chia làm 5 cuốn nhỏ với tựa đề: — Giang hồ tung cánh — Bà mẹ quê già — Khu vườn hoa lệ — Thân thế long đong — Ngày trở về. Tác giả nữ sĩ Senma Lagheclốp, giải Nô-ben văn chương 1909 đã diễn tả qua tác phẩm này. Cuộc phiêu lưu kỳ thú của bé Ninh giữa cảnh non nước bao la của các lâu đài thành quách, thân mật với muôn loài, để học với bà mẹ hiền là thiên nhiên, học với lịch sử qua các tang thương biến đổi. Đọc bộ truyện này các em như được tắm trong một dòng suối mát rượi, tâm hồn các em sẽ mở rộng trước trời đất mông mênh và bay vút tận cõi thần tiên 700 tr. — 400 đ.

https://tieulun.hopto.org

2 • PHIÊU LƯU TRÊN BIỂN CẢ *(L'Expédition du Kon-Tiki)*
Thor Heyerdahl • Lý quốc Sinh *dịch*

Toàn bộ chia làm 3 cuốn: *Trùng dương lên tiếng gọi — Biển khơi vùng vẫy — Sóng gió qua cơn.* Là một thiên anh hùng ca do chính tác giả đã đem mạng sống của mình ra thử thách rồi ghi lại qua việc dùng mảng vượt biển Thái bình dương để chứng minh cho những điều mình nghĩ. Đây là một bài học phấn đấu rất bổ ích cho thanh thiếu niên về cái gương anh dũng cao cả đích thực của con người. xb: 1972 400 tr. — 250 đ

3 • CẬU BÉ RỪNG XANH I, II. *(The Jungle Book)*
Rudyard Kipling • Lêna Vượng Đăng *dịch*

Tác giả đã vẽ lại một cách rất linh hoạt những kinh nghiệm sống của một cậu bé bị lạc vào rừng xanh, sống giữa tự nhiên, và đề cao tình bè bạn, lòng chung thủy cùng đức công bình. Trẻ em rất cần sống gần gũi và thân mật với thiên nhiên và vạn vật mới có thể nảy nở trọn vẹn. Chính *Cậu bé rừng xanh* vì có tính chất bổ khuyết cho giáo dục ở thành phố này nên đã được BiPi huynh trưởng phong trào Hướng đạo chọn làm sách gối đầu giường và khuôn mẫu sinh hoạt cho tất cả hướng đạo sinh và Sói Con. Lần đầu tiên được dịch theo đúng nguyên bản không tóm tắt rút gọn một dòng một chữ. xb: 1972 300 tr. — 180 đ.

4 • PITƠ PAN CẬU BÉ THẦN TIÊN I, II. *(Peter Pan)*
James Barrie • Thu Dung *dịch*

Là một câu truyện trẻ em nổi tiếng nhất của thế kỉ 20. Vở kịch Pitơ Pan năm nào cũng được diễn lại mỗi dịp đầu năm mới và lại có vô số trẻ em thành bạn của Pitơ Pan. Walt Disney đã mang quay thành phim hoạt họa làm hình ảnh Pitơ Pan in mãi trong lớp khán giả tí hon cũng như người lớn. Truyện này đã được dịch ra mọi thứ tiếng và được trẻ em khắp thế giới say mê. Lần đầu tiên được dịch trọn vẹn ra Việt ngữ. xb: 1972 240 tr. — 160 đ.

5 • NÀNG TIÊN TRONG LÒNG ĐẤT
Thu Dung *phóng tác*

Truyện đầy phiêu lưu diễm ảo mà mỗi tình tiết nở ra như mỗi cánh hoa của trí tưởng tượng. *Nàng tiên trong lòng đất,* nằm trong kho báu cổ tích của văn chương nhân loại, lần đầu tiên được kể lại bằng tiếng Việt. xb: 1972 100 tr. — 80 đ.

https://tieulun.hopto.org

6 • ĐẢNG CHÔM CHÔM • Ferencz Molnar
Hạ Quyên *phóng tác*

Thiên anh hùng ca của tuổi thơ này là một tác phẩm đề cao tình bạn bè cũng như tình dân tộc sẽ làm say mê những thiếu niên, tuy mới 15 tuổi, nhưng đã sục sôi trong lòng bầu máu anh hùng Trần quốc Toản. 180 tr. — 120 đ.

7 • TRẠI SÚC VẬT *(Animal Farm)*
George Orwell • Nguyễn đức Nhật *dịch*

Câu chuyện kể lại một xã hội súc vật, đuổi được người đi để tự làm chủ. Nhưng tranh chấp lãnh tụ, những thanh toán nội bộ đẫm máu, những tàn bạo, áp bức, bất công, cơ cực vẫn như thuở nào và còn tệ hơn nữa. Bi kịch của câu chuyện chính là cái bi kịch của lịch sử hiện đại. xb: 1973 100 tr. — 90 đ.

https://tieulun.hopto.org

VIỆT NAM VĂN HIẾN
NGUỒN SÁNG XUẤT BẢN
Giám đốc điều hành : Thạch-thiết-can
Số 2 TK 37 Ng. cảnh Chân Saigon 2

ĐẦU XANH TUỔI TRẺ
NGUIÊN TÁC TIẾNG NGA
TÁC GIẢ : DOSTOIEVSKI
DỊCH GIẢ : VŨ TRINH
DỊCH TỪ BẢN PHÁP NGỮ
TỰA ĐỀ L'ADOLESCENT
GIỚI THIỆU NG. HỮU HIỆU
XUẤT BẢN NGUỒN SÁNG
ẤN LOÁT TRUNG QUANG
SỐ LƯỢNG 2000 CUỐN
PHÁT HÀNH 15/8/1974
K.D. SỐ 2000/74/BDVCH/KSALP/TP
NGÀY 3 THÁNG 4 NĂM 1974

SỐNG MỚI TỔNG PHÁT HÀNH
30b Phạm-ngũ Lão Saigon 2
ẤN PHÍ 1600 đ.

https://tieulun.hopto.org